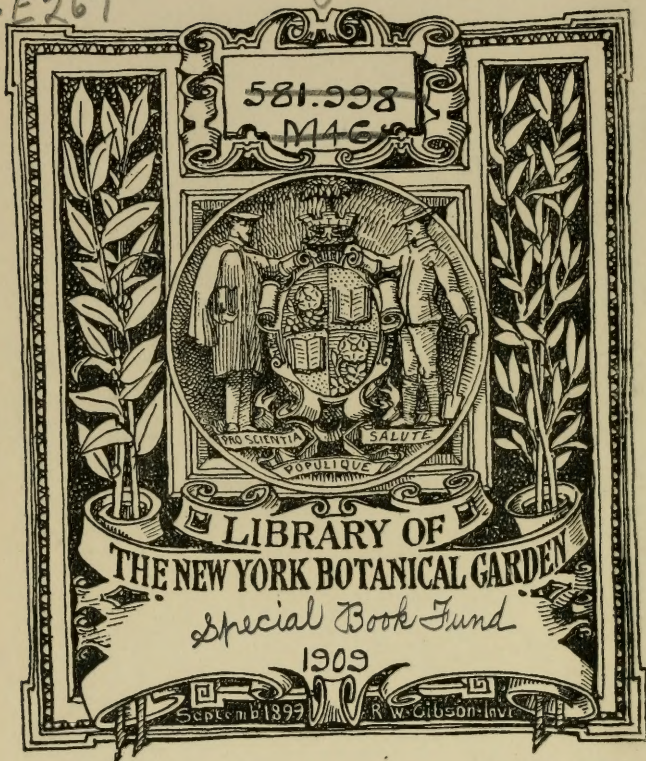
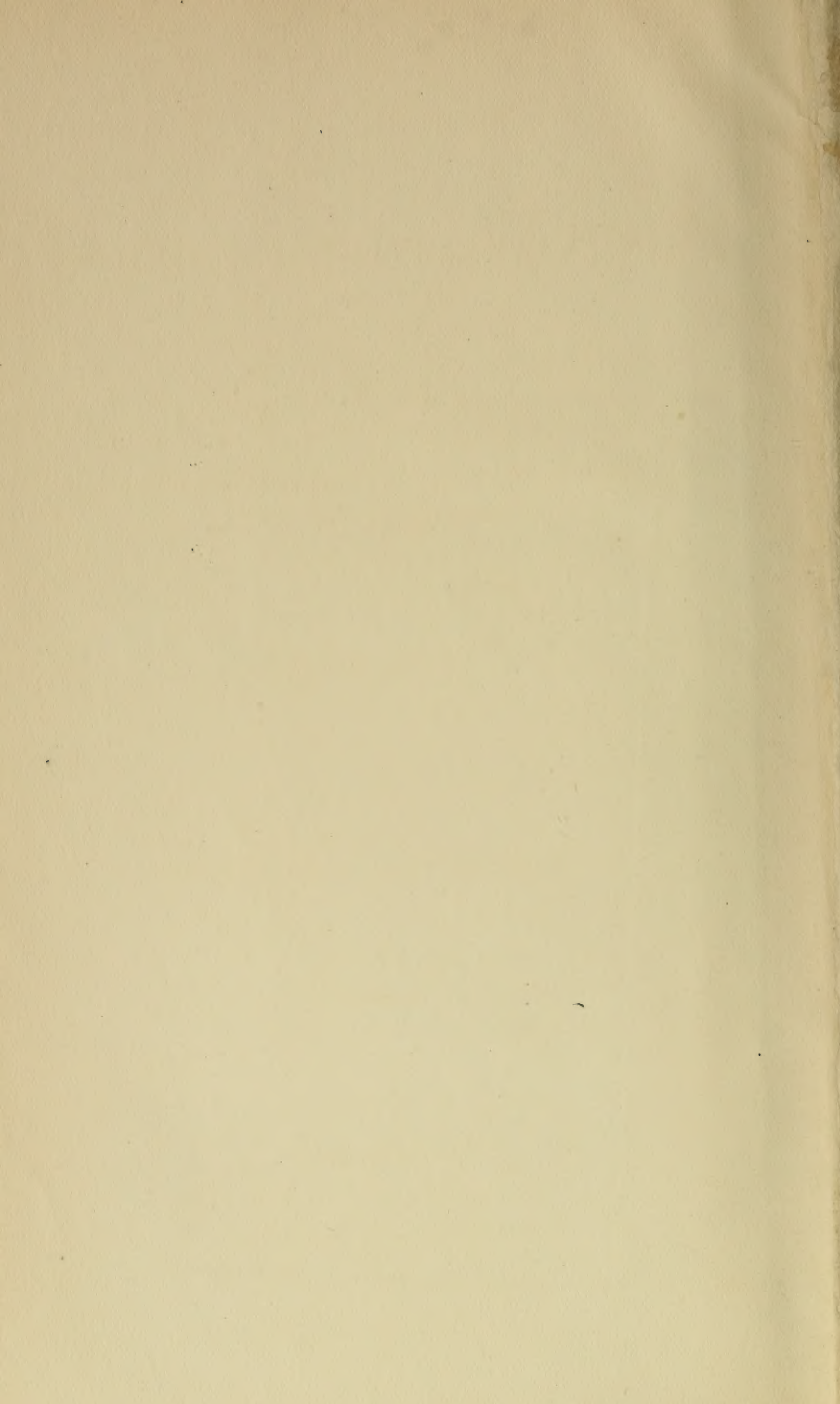

XM
E267

Sept. 9-10

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Niende Hefte.

Med 17 Tavler

og en

Résumé des Communications sur le Grönland.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

Meddelelser om Grønland.

Årgang 19

Indholdet af Indholdet af de enkelte afgrænsede
afsnit af Indholdet.

Meddelelser om Grønland.

Årgang 19

Indholdet af Indholdet af de enkelte afgrænsede

Årgang 19
Indholdet af
Indholdet af
Indholdet af

Indholdet af

Indholdet af

Indholdet af

Indholdet af

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

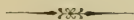
Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Niende Hefte.

Med 17 Tavler

og en

Résumé des Communications sur le Grönland.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtykkeri (F. Dreyer).

1889.

XM
E267
Sept. 4-10

Den østgrønlandske Expedition,

udført i Aarene 1883—85

under Ledelse af

G. Holm.

Forste Del.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1889.

Da Commissionen har overdraget mig at besørge Redaktionen af «Meddelelserne om Grønland», hvori der hidtil udelukkende er optaget Resultaterne af de paa Vestkysten foretagne Undersøgelser, kan jeg ikke undlade at fremsætte her et Par almindelige Bemærkninger angaaende den østgrønlandske Expedition, hvis Beretninger i 9de og 10de Hefte danne et selvstændigt Hele.

I det sjette Hefte af «Meddelelserne» Side Vil—XIII har Commissionen i Aaret 1880 gjort Rede for Grunden til, at den mente, at de af den ledede Undersøgelser af Vestkysten ogsaa burde udstrækkes til at omfatte den tilsvarende Del af Østkysten, hvoraf kun den sydligste Del var bleven undersøgt af Graah under meget mislige Forhold i Aarene 1829 og 1830. Commissionens dengang fremsatte Forslag til Undersøgelsen af Østkysten fra Cap Farvel til 70° N.B. gik ud paa at faa afsendt tvende af hinanden uafhængige Expeditioner, nemlig en Konebaadsexpedition, der skulde undersøge Strækningen fra Cap Farvel imod Nord indtil 66° , medens en anden, med et Dampskib afsendt Expedition skulde landsættes omtrent paa 70° N.B. Dennes Opgave skulde da være at undersøge den hidtil ukjendte Kyststrækning fra dette Punkt imod Syd til 66° , Grænsen for Konebaadsexpeditionens Virksomhed.

Som bekendt lykkedes det Hs. Excellence Marineminister Ravn, hvem Initiativet til Undersøgelsen af Østkysten skyldes, at faa bevilget paa Budgettet for 1882—83 Midlerne til den førstnævnte af disse Expeditioner, som i Aarene 1883—85 løste sin Opgave paa en særdeles tilfredsstillende Maade. Overledelsen blev af Marineministeren overdraget til «Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland», og det bestemtes, at den østgrønlandske Expeditions Resultater skulde udgives i «Meddelelser om Grønland». Ved Iværksættelsen af slige Undersøgelser gjælder det vel især om at erholde de dertil nødvendige Pengemidler, men tillige om at Ledelsen af Expeditionen er lagt i Hænderne paa en Mand, der baade har levende Interesse for Sagen og veed at vælge de rette Midler til Formaalets Opnaaelse, og Premierlieutenant (nuværende Kapitain) G. Holm var saa at sige selvskreven til at være Chef for en saadan Expedition.

Han havde nemlig i Aarene 1880 og 81 undersøgt Nordbo-ruinernes Konstruktion og Beliggenhed i Julianehaabs Distrikt¹⁾, og derved skaffet sig et grundigt Kjendskab til dem, hvilket havde særdeles Betydning med Hensyn til Afgjørelsen af, hvorvidt lignende fandtes paa Østkysten, og dernæst havde han forskaffet sig værdifulde Oplysninger om Østgrønlændernes Op-holdssteder og om Maaden, hvorpaa man bedst vilde kunne besejre alle de Vanskeligheder, som hidrøre fra Naturforholdene og de Indfødtes Ulyst til at berejse ukjendte Kyststrækninger. Men fremfor alt bør nævnes den Paalidelighed og Nøjagtighed, som Holm havde lagt for Dagen ved de forberedende

¹⁾ Se «Meddelelser om Grønland» 6te Hefte.

Undersøgelser uden at lade sig lede af forudfattede Theorier, og det var derfor en stor Tilfredsstillelse for Commissionen, at Holm erklærede sig villig til at overtage Ledelsen af Konebaadsexpeditionen.

Han vilde alligevel ikke kunne have naaet det tilsigtede Maal, hvis han ikke havde havt Ledsagere, der vare ligesaa ihærdige, som han selv, for hver paa sit Omraade at udføre de dem særligt overdragne Hverv. Ilvilke disse vare, fremgaar af den S. 57 meddelte Instrux, og Resultaterne af den østgrønlandske Expeditions Virksomhed forelægges herved for Offentligheden i de tvende Bind, der udgjøre 9de og 10de Hefte¹⁾ af «Meddelelser om Grønland».

Det her meddelte første Afsnit: «Om Østerbygden» af Museumsassistent Steenstrup, hører strengt taget ikke med til Rækken af Beretningerne om Expeditionens Arbejder, men er ikke desto mindre optaget sammen dermed, fordi denne hans Undersøgelse berører et Emne, der staar i nøje Forbindelse med et af Expeditionens Formaal, som gik ud paa at faa bragt Klarhed i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed, og som Steenstrup har søgt at belyse ved historisk at gennemgaa, hvorledes de ældre Grønlands Kaart ere blevne til.

F. Johnstrup.

¹⁾ Naar de enkelte Dele af de af Commissionen udgivne «Meddelelser om Grønland» kaldes Hefter, istedetfor den rigtigere Benævnelse: Bind, da hidrører det fra en vis Beskedenhed ved Begyndelsen af dette Foretagende, idet man dengang ikke kunde vide, at Undersøgelserne vilde faa en saa stor Rækkevidde, hvilket for en væsentlig Del skyldes den Imødekommenhed, som Bevillingsmyndighederne have viist dem.

Indhold.

	Side
I Om Østerbygden, af K. J. V. Steenstrup	1.
II. Beretning om Konebaads-Expeditionen til Grønlands Østkyst 1883—85, af G. Holm og V. Garde	53.
III. Om de geografiske Forhold i Dansk Østgrønland, af G. Holm og V. Garde	145.
IV. Om de geologiske Forhold i Dansk Østgrønland, af H. Knutsen og P. Eberlin	235.
V. Bemærkninger om de i 1883—85 indsamlede Planter paa Østkysten af Grønland, af Joh. Lange	271.
VI. Meteorologiske Observationer i <i>Nanortalik</i> og <i>Angmagsalik</i> , sammenlignede med Observationer fra andre Stationer, af V. Willaume-Jantzen	285.
VII. Magnetiske Observationer, Nordlys-lagttagelser og Vandstands-Maalinger	311.
VIII. Liste over Stednavne i Dansk Østgrønland	341.
Rettelser og Tilføjelser	351.
IX. Résumé des Communications sur le Grønland	353.

Textbillederne.

	Side
Sigurd Stephansens Kaart fra 1570	7.
Formodet Kaart fra Halls Rejse 1605	10.
Hendrick Donckers Kaart 1669	22.
Kaart over Grønland ved Joris Carolus 1634	24.
Gatonbes Kaart fra 1612	48.
Expeditionens Teltlejr ved <i>Sangmisok</i>	61.
<i>Navfalik</i>	65.
Hedningelejren ved <i>Karra akungnak</i>	71.
Expeditionens grønlandske Medlemmer	72—73.
<i>Ikersuak</i> , seet fra <i>Sujunikajik</i>	81.
<i>Ilinguaki</i>	88.
<i>Tingmiarmiut</i> -Øen	98.
Bolig og Magnethus ved <i>Nanortalik</i>	109.
Expeditionens Hus ved <i>Angmagsalik</i>	127.
Varde ved <i>Tasiusarsik</i>	136.
Sidearm af <i>Kangerdlugsuatsiak</i> ved <i>Igdlokolik</i>	158.
Cap Trolle, seet fra <i>Karra</i> ved <i>Auarket</i>	169.
Det Indre af Mogens Heinesens Fjord	185.
<i>Umanarsuak</i> , seet fra <i>Umanak</i>	191.
Landet Syd for <i>Pikiutdlek</i> (Kjøge Bugt)	196.
<i>Anikitsok</i> og «Hvidsadel», seet fra <i>Putulik</i> (Dagbogs-Skizze)	200.
Danell's «Hvidsadel» og «Masteløst Skib», af Thorlacius	201.
Sundet <i>Ikatek</i> . I Baggrunden sees Fjeldene paa Østsiden af <i>Sermiligak</i>	204.
Udsigt Øst efter fra Varden paa Leifs Ø	217.
Profil fra <i>Kekertatsiak</i> og <i>Aluk</i> }	239.
Profil fra Dronning Louises Ø }	239.
Gnejsbreccien mellem <i>Kangerdluarak</i> og <i>Nagtoralik</i>	240.
Granitgang i Gnejs ved <i>Kutek</i> -Fjorden	241.
Finkornede Granitgange ved <i>Kasingortok</i>	242.
Idealt Profil fra <i>Kasingortok</i>	243.
Foldet Hornblendeskifer paa Skrams Øer	244.
Dislokation i Gnejsen N. for <i>Nunatak</i> }	245.
Sønderbrudt Hornblendeskifer i Gnejs ved Cap Gudbrand }	245.
Foldet Gnejs ved <i>Karusuernes</i>	246.
Profil fra Nordsiden af <i>Kipisako</i>	253.
Granitgang i Gnejs paa <i>Nanortalik</i>	254.

Tavlerne, med Henvisning til Texten.

Tavle		Side
I.	Resens Kaart fra 1605	11, 41.
II.	Gudbrand Thorlacius' Kaart fra 1606	11, 42.
III.	Halls Kaart fra 1605	10, 44.
IV.	— — — —	10, 44.
V.	Joh. Mejers Kaart over Danells Rejser i 1652—53.	17, 49, 201, 211.
VI.	— — — — — i 1652	17, 49, 201.
VII.	Theodor Thorlacius Kaart fra 1668—69	18, 25, 50.
VIII.	{ <i>Kangerujuk</i> , seet fra <i>Kekertatsiak</i> ¹⁾	158.
	{ <i>Iluilek</i> , seet fra <i>Kasingortok</i>	164.
IX.	{ Udsigt Nord efter fra <i>Nunatsuk</i>	75.
	{ Udsigt Syd efter fra den nordre Side af <i>Kangerdluluk</i>	171, 259.
X.	{ <i>Nuk</i> og Cap Tordenskjold, seet fra <i>Anoritok</i>	175, 259.
	{ <i>Napasorsuak</i> , seet fra <i>Inugsuit</i>	179.
XI.	<i>Puisortok</i> , seet fra et Næs Syd for Bræen	116, 181.
XII.	{ <i>Kangerajup-apusinia</i> , seet fra <i>Kulusuk</i> ved <i>Umivik</i>	199.
	{ Cap Dan, seet fra <i>Tasiusarsik-kitdlek</i>	209, 211.
XIII.	{ <i>Kiatak</i> -Fjeld ved <i>Umivik</i>	199.
	{ <i>Kingorsuak</i> i <i>Angmagsalik</i> Fjord	212.
XIV.	{ Dalstrøg ved <i>Ikatek</i> . <i>Sermiligak</i> -Fjord	214.
	{ Landet Nord for Erik den Rødes Ø	215.
XV.	Skizzer af Kysten Nord for <i>Angmagsalik</i> , tegnet af de Indfødte	219.
XVI.	Den sydligste Del af Grønlands Østkyst indtil 63° 45' N. Br., opmaalt af G. Holm og V. Garde	152, 158—197.
XVII.	{ Grønlands Østkyst fra 63° 20' til 66° 25' N. Br. af G. Holm	149, 197—215.
	{ Grønlands Østkyst mellem 66° og 68¾° N. Br., tegnet efter	
	{ Angmagsalikernes Oplysninger.	217—225.

¹⁾ Isen ufremkommelig; tilhøje sees et mindre, skident Isfjeld.

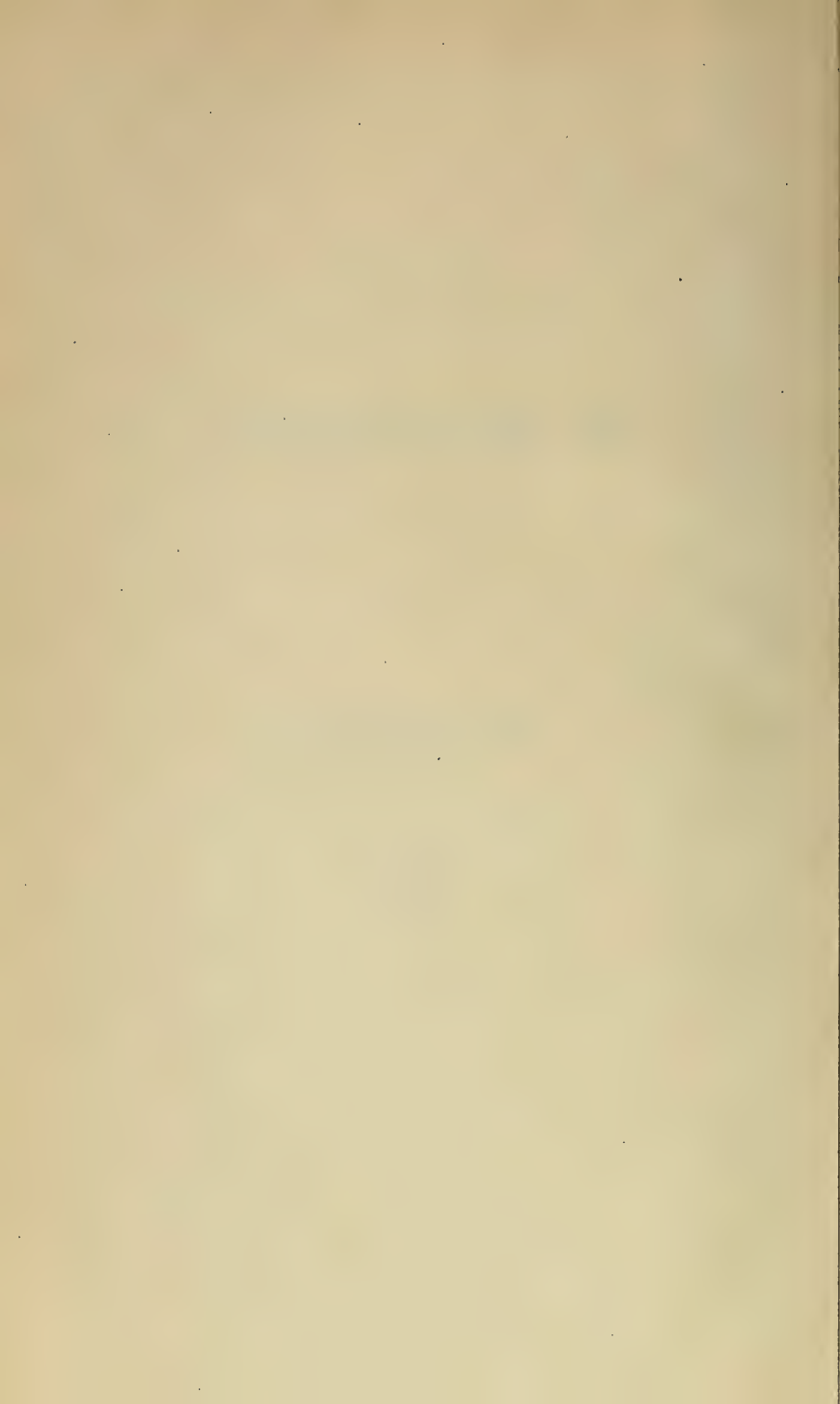
I.

Om Østerbygden.

Af

K. J. V. Steenstrup.

1886.

Gjennem Grønlands Historie gaar, som den røde Traad, Spørgsmaalet om, hvor Østerbygden har ligget, eller, med andre Ord, Spørgsmaalet om, hvor det var i Grønland, at Erik den Røde i Aaret 986 grundede en Koloni. I halvfemte hundrede Aar stod denne Koloni i Forbindelse med Omverdenen, navnlig Island og Norge, indtil de uheldige Forhold i Danmark og Norge i Midten af det femtende Aarhundrede bevirkede, at denne Forbindelse efterhaanden ophørte.

Af de gamle Sagaer ses det, at ligesom Island var delt i 4 Fjerdinger, saaledes var Grønland delt i 2 Hovedbygder, Øster- og Vesterbygden. Om disses indbyrdes Beliggenhed véd man kun, föruden hvad der kan sluttet af Navnene, at der var en ubeboet Strækning derimellem, hvis Længde dog angives meget forskjellig. Endvidere synes det, som om Forbindelsen mellem dem, selv om Vinteren, ikke var vanskelig. Østerbygden var den vigtigste af dem, og den laa nærmere Island og Norge end Vesterbygden.

Allerede Erik den Røde maa, efter sin første Rejse til Grønland, have givet en saa udførlig Skildring af, hvor det var, at han agtede at bebygge Landet, at Folk alene derefter turde løbe an paa, paa egen Haand at finde Stedet. Saaledes betænkte jo Bjarne Herjulfson, ifølge Erik den Rodes Saga, sig ikke paa at følge efter sin Fader, der var draget til Grønland, uagtet hverken han eller hans Folk før havde været i Grønlandshavet. Der er heller næppe nogen Tvivl om, at de mundtlige Beretninger om Sejladsen til Grønland i hele det

første Afsnit af dette Lands Historie ansaas for tilstrækkelige til at finde Landet og Bygderne.

Da Erkebiskop Valkendorf i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede besluttede paany at lægge Grønland under Trondhjems Bispestol, samlede han alle de gamle Efterretninger om Sejladsen dertil, som han kunde overkomme. Det er disse saakaldte Kursforskrifter, der i en senere Tid have spillet en saa stor Rolle i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed, idet de fejlagtigen bleve opfattede, som om de viste Vejen lige til Østerbygden, hvad der aabenbart aldrig har været Meningen med dem; de skulde kun give Anvisning til at finde det Sted, hvor Grønland burde anduves, for saa derfra at søge til Bygderne.

Foruden Kursforskrifterne er den vigtigste Kilde til Kjendskabet til det gamle Grønlands Geografi Ivar Baardsens Beretning, der antages at være forfattet ved Aaret 1400. Den deri meddelte Fortegnelse over Fjordene, Kirkerne og de beboede Steder har spillet en vigtig Rolle ved Bestemmelsen af Østerbygdens Beliggenhed, idet man har forsøgt at anbringe dem paa Grønlandskaartet. Først anbragte man de nævnte Steder uden noget geografisk Grundlag, og senere, da et saadant var bragt til Veje, søgte man at bringe dem i Overensstemmelse dermed.

Efter 3die Bind af Grønlands historiske Mindesmærker hidsættes her det vigtigste af Kursforskrifterne og de gamle geografiske Bestemmelser.

1) Af Olaf Tryggvesöns Saga: Fra Sneffjeldsnæs, hvor Vejen er kortest til Grønland, er der, over Havet, 4 Dages Sejlads mod Vesten. Man siger og, at, naar man farer fra Bergen til Hvarfet paa Grønland, man da maa sejle 12 Mil sønden for Island. (S. 211.)

2) Af Hauksbogen: Af Hernum i Norge skal man sejle lige mod Vest til Hvarf paa Grønland; og da sejler man norden for Hetland, dog saaledes, at man netop kan det, fordi at man har klar Udsigt over Havet, men sønden for Færøerne, saa at man over Soen

kun ser Fjeldenes halve Højde, men saaledes sonden for Island, at dets Søfugle og Hvalfiske lade sig se. (S. 213.)

3) Af Gissur Einarsons Kopibog: Dette er ret Kurs til Grønland. Fra Stadzmule (Stat i Norge) fuldkommen lige mod Vest, da styrer du lige mod Vatnsnæs i Grønland. (S. 214.)

4) Af Gripla: Fra Bjarmeland ligge Udbygder lige Nord til det Land, som kaldes Grønland. Men der er Bugter for, og Landet strækker sig imod Sydvest; der er Jokler og Fjorde; der ligger Øer udenfor Jøklerne; til den ene Jøkel kan man ikke undersøge, til den anden er en halv Maanedes Sejlads; til den tredje en Uges Sejlads; den er nærmest ved Bygden; den kaldes Hvidserk; dernæst drejer Landet imod Nord; men den, som ikke vil forfejle Bygden, han stævne i Sydvest. (S. 223.)

5) Af et ældgammelt Haandskrift: Grønland vender imod Sydvest, sydligst er Herjulfsnæs, men Hvarfsgnipa nærmest vesten derfor. (S. 227.)

6) Af Ivar Baardsens Beskrivelse: Fraa Snefelsnæs aff Island, [som er stackist till Grønland, 2 Dage och thou Netters Seyling, rett i Vester att zeylle, och der ligger Gunbjernerschier rett paa Mittveyen emellum Grønland och Island. Thette vaar gammell Seylling; en nu er kommen Is udaff landnorden Botnen saa ner forskreffne Scher, att ingen kan uden Liffs Fare denn gamble Leed seyle, som herefter horres. Item de, som seyle ville [udaff Bergen rettledes, till Grønland, och komme icke till Island, da schulle de zeylle rett udi Vester, saa lenge de komme synden ved Island till Rochenes, och da schulle de vere XII Uger Soes sonder i Haffed aff forskreffne Rochenes, och saa med forskreffne Vesterlede schall hand komme under det høye Land udi Grønland, som heder Hvarf; een Dag tillforn, for mand kand see forskreffne Hvarf, schall hand se ett andet høitt Bergh, som heder Hvidserk; en under forskreffne thou Fjeld, som Hvarf heder och Hvidserk, ligger edt Nes, som heder Herioldtznæs, och derved [ligger en Haffn, som hedder Sand. Item seyller mand udaff Island, da schall hand thagge [sinn Kaes fraa Snefelsnes, som ligger [een Tholldt Soes vester lenger paa Island end forskreffne Rochenes, och seyle da rett udi Vester [een Dag och een Nat [en stevne siden i Sudvest, att fly forskreffne Is, som ligger ved Gunbiernerschier, och siden een Dag och een Nat rett i Nordvest; och saa kommer hand rettledis under forskreffne høye Land Hvarf i Grønland, som forskreffne Herrisoldtznæs och Sandhaffn ligger under. (S. 250.)

Paa Grund af, at Valkendorf faldt i Unaade, blev der intet af den af ham paatænkte Expedition til Grønland, og man véd derfor heller ikke, hvor han havde tænkt sig, at Bygderne skulde søges. De af ham samlede Efterretninger om Kursen, se G. h. M. III. p. 482, synes nærmest, ligesom de ovennævnte Kursforskrifter, kun at gaa ud paa «at faa fat paa Landet», som Sofolkene sige; thi saa, som der staar, finder man med Guds Hjælp Eriksfjorden. Efter Zieglers Fremstilling og Kaart¹⁾, hvorpaa Valkendorf jo menes at have haft Indflydelse²⁾, at antage, at denne sidste kun har tænkt sig Grønland som en Kyst Vest for Island, uden nogen bestemt Form, er næppe berettiget.

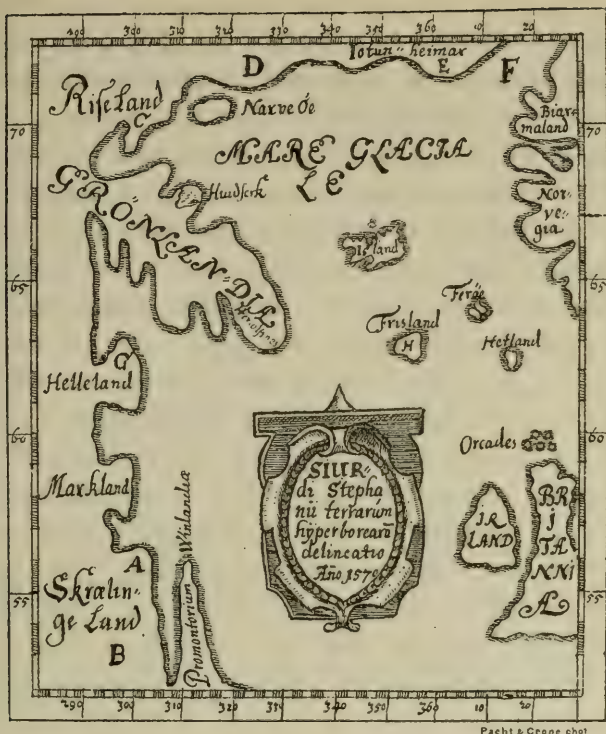
Under Frederik II udsendtes der, i Aarene 1568—81, 2 eller 3 Expeditioner for at knytte den gamle Forbindelse; men ingen af dem naaede dette Maal, idet de kom tilbage uden at have betraadt Landet, rimeligvis fordi de vare løbne ind i Isen paa Sydostkysten, da de, følgende Kursforskrifterne, søgte Land dér.

Fra denne Tid, Aaret 1570, har man det første selvstændige Kaart over Grønland, forfattet efter nordiske Kilder³⁾, af Rektoren ved Skalholt Skole, Sigurd Stephanius. Paa dette Kaart, der hosstaaende er gjengivet i Heliotypi, er der paa Grønland kun angivet to Navne, Hvidsærk og Herjulfsnæs, hvilket

¹⁾ Jacob Ziegler, *Qværitus continentus Syria, Palestina, Arabia, Ægyptus, Schondia etc. Argentorati* 1532.

²⁾ Estrup i *Det skand. Literaturselskabs Skrifter*. XX. 1824. S. 294.

³⁾ Et maaske endnu ældre Kaart af ren nordisk Oprindelse findes i Olaus Magnus: *De gentibus septentrionalibus* o. s. v. Romæ 1555. S. 70. Paa Kaartet over Nord-Europa i denne Udgave findes Grønland ikke angivet, medens dette derimod findes paa det Kaart, der ledsager Baselerudgaverne fra 1567. At det ikke findes i den førstnævnte Udgave, kan maaske hidrøre fra, at Island der er lagt saa nordligt, at der ikke godt er Plads dertil, medens Island i Baselerudgaverne er rykket sydligere, saa at Grønland har kunnet anbringes, og det der anbragte Grønland synes saa, i det Væsentlige, at være en Kopi af den ovennævnte Kaartskizze i Roma-udgaven 1555.

1. Sigurd Stephansens Kaart fra 1570.

sidste betegner Landets sydligste og mest fremspringende Punkt. Lige Vest derfor findes to Bugter, der, som det senere omtalte Kaart fra 1605 viser, skulle markere Øster- og Vesterbygden. Den større Bugt Vest for disse igjen, mellem Helleland og Grønland, synes at betegne de senere af Englænderne paany opdagede Davis-Strædet og Baffinsbugten, idetmindste har Forfatteren af Kaartet fra 1605 opfattet det saaledes.

I Aaret 1605 fornyede Christian IV Forsøget paa at faa fast Fod i Grønland, og, at Forsøget den Gang lykkedes, skyldes, som det synes, udelukkende det, at han havde engageret en engelsk Lods, James Hall, til at vejlede Expeditionen. Denne

Mand, om hvem man forøvrigt ikke synes at vide andet, for han traadte i Christian IV's Tjeneste, end at han var fra Hull ¹⁾, skal efter Lyscander ²⁾ have været vel kjendt i de grønlandske Farvande, og det er vel ikke umuligt, at han kan have været med John Davis paa en af hans Rejser i Aarene 1585—87; i al Fald har han, saaledes som jeg har søgt at vise ³⁾, vistnok været i Besiddelse af og sejlet efter hans Kaart.

En Følge heraf var, at, da Hall søgte at føre Expeditionen til Grønlands Vestkyst, hvor han var kjendt, medens den danske Lods ifølge Kursforskrifterne vilde søge Land paa Grønlands Sydostkyst, opstod der Strid, og Skibene skiltes ad. Heldigvis havde Hall ved Trusler og Bønner faaet Kaptainen og Besætningen paa «Løven» lokkede saa langt op i Davisstrædet, at de, da de endelig forlode ham, alligevel kom til Land paa Vestkysten. De af Hall ledede Skibe, «Trost» og «Katten», kom til Land paa 66° 33' N. B. i den af dem benævnte Kong Christiansfjord, der, efter Kaptajn Jensen, er Fjorden Itivdek. Hvor «Løven» kom til Landet, véd man ikke; men rimeligvis har det været et Sted i Frederikshaabs Distrikt. Afstanden angives i G. h. M. III. S. 689 til 60 Uger Søes, og i Jens Bjelkes haandskrevne Relation ⁴⁾ til 80 Mil. Karakteristisk for den forskjellige Opfattelse, der gjorde sig gjældende hos Hall og de danske, er den Maade, hvorpaa de hver for sig betragtede den Opgave, de havde at løse, efter at være komne til Grønland. Thi, medens «Løven» kun opholdt sig 3 Dage i den Havn, den endelig var naaet ind i, og saa ilede hjem, og, som Jens Bjelke siger:

Og med sig de Tidender førte,
At Grønland, som Danmark tilhørte
Og syntes at være forsvundet,
Var nu omsider igjen opfundet;

¹⁾ Markham: The voyages of W. Baffin. Hakluyt Society 1881. p. XVIII.

²⁾ Grønlands Chronica 1608. Fol. P. 4.

³⁾ Ymer 1886. S. 83.

⁴⁾ Relation om Grønland. Den anden Traktat. Gl. kgl. Mss. Sml. Fol. Nr. 996.

saa sogte Hall af yderste Evne at undersøge Landet i saa stor Udstrækning, som det var ham muligt. For ham, der jo meget godt vidste, baade hvor Grønland laa, og hvor han skulde naa ind til det ¹⁾, var der ikke noget særligt mærkeligt ved blot at naa til Land, hvorimod det var en anderledes stor Begivenhed for de danske at naa at komme til Land i Grønland, efterat flere tidligere Expeditioner forgjæves havde prøvet derpaa. Derfor siger Jens Bjelke ogsaa om Besætningen paa «Løven», der kom først hjem:

De kom igjen med Lov og Ære,
 Havde opsøgt det Land og Jord,
 Om hvilket længe var gaaet Ord,
 At det med Alt var kommen hen
 Og aldrig skulde ses igjen
 Af nogen her af disse Lande
 For den Ustyr, der var for Hande
 Af Is og andet saadant mër.

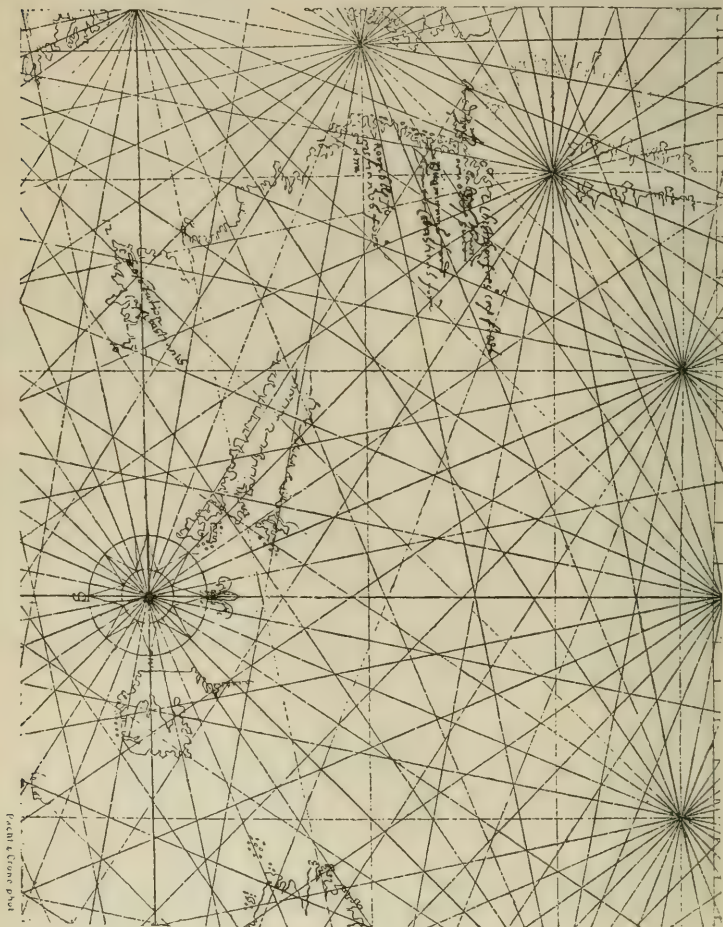
At ogsaa Christian IV selv har været tilfreds med Resultatet af denne Rejse, ses af den Motivering, hvormed han, under 1ste April 1606, udskrev en Skat til Afholdelsen af Udgifterne til den Expedition, han i dette Aar udsendte til Grønland, navnlig for at hente Solverts. Heri siger han nemlig: Vider, at eftersom Vi forleden Sommer, ikke med ringe Besværing og Omkostning have ladet opsøge og besejle Grønland, som er et Ledemod og med Rette hører under Norges Krone, og som i nogle af vore Forfædres Tid haver været skildt, om hvilket Lands Lejlighed Vi udi nogen Maade saavel som og om Kaasen og Sejlationen nu noksom ere blevne forstandiget ²⁾.

¹⁾ Purchas. His Pilgrimes, London 1825—26, Vol III, S. 816, og Halls Manuskript i British Museum: M. S. Bibl. Reg. 17. A. XXXXVIII. p. 261.

²⁾ Gehejmeark. Sjellandske Tegnelser og Norske Rigsregistranter. IIII. S. 138. Under 20de September 1605 (Sjellandske Registre) fik Hall Bestilling som Styrmand: Til aarlig Pension fik han 500 Rdl., saa og efterskrevne Fetaljer til sin Underholdning: En Oxe, Rug $\frac{1}{2}$ Pund, Byg $\frac{1}{2}$ Pund, Smør en Fjerding, Gryn en Tønde, Brød en Tønde, Fisk 5 Lispund og Bergfisk 6 Lispund. Tillige frit Hus og Bolig her i Byen, og «skal denne vor Bestilling begynde og angaa fra den 6te September sidstleden».

Det Kaart, Hall optog paa Rejsen i 1605, og som udelukkende er baseret paa virkelige Observationer, findes i det ovennævnte Manuskript i British Museum. Foruden et Kaart over hele den undersøgte Kyst findes deri ogsaa Specialkaart over 3 af de vigtigste Fjorde. Tavle 3 og 4 ere Fototypier efter Fotografier af Originalerne. — Medens dette Exemplar af Halls Kaart kun viser os den undersøgte Del af Kysten, saa

II. Formodet Kaart fra Halls Rejse 1605.

viser derimod det Exemplar, der under Mærket K. 29 findes i det kgl. Bibliothek i Stockholm, og hvorom jeg i «Ymer» 1886 har givet en kortere Meddelelse (se hosstaaende Kopi deraf), hvorledes man da tænkte sig denne Kyststrækning indlemmet i Grønlands-kaartet. En Modsætning til disse paa Observationer baserede Kaart danner det paa Tavle 1 kopierede Kaart, der ligeledes viser Resultaterne af Rejsen i 1605, men som derimod er udarbejdet af en Historiker. Jeg skal senere omtale dette ret mærkelige Kaart noget nøjere og derfor her kun bemærke, at det har Betydning derved, at det viser os, hvorledes man dengang tænkte sig Grønlands Form og de gamle Koloniers Beliggenhed derpaa; udelukkende efter islandske Kilder og navnlig uden Paavirkning af Zenikaartet, der jo, siden Mercator adopterede det, spillede en saa stor Rolle i Kaartene over det nordlige Atlanterhav. Som det ses, er det Stephanius' Kaart, der for Grønlands Vedkommende er benyttet. Karakteristisk er det, at dette Lands mest fremspringende, altsaa i Virkeligheden det sydligste Punkt, er betegnet Høgeland, der efter Ivar Baardsen er lig Ilvarf, altsaa lig det, vi siden Davis kalder Kap Farewel. Vestligere kommer Herjulfsnæs og dernæst Eriksfjorden, der repræsenterer Østerbygdsfjordene, hvilket blandt andet er indlysende deraf, at den næste Bugt er betegnet Vesterbygdsfjord. — Tavle 2 er en Gjengivelse af Gudbrand Thorlacius's egenhændige Kaart fra 1606 ¹⁾, der, som jeg antager, er tegnet til Arngrim Jønsens Grønlandia. Grønland har her faaet baade en anden Form og en anden Retning, og heri har maaske Zenikaartet ikke været uden Indflydelse, omendskjøndt det vel snarest er det nøjere Kjendskab til Davisstrædet, der har bevirket Forandringen. Ogsaa her ser man paa Landets mod Sydøst mest fremspringende Punkt Navnet Herjulfsnæs og Vest derfor de to sædvanlige Bugter, Eriksfjorden eller Østerbygden og Vester-

¹⁾ Gl. kgl. Samling. 4to. Nr. 2876.

bygden. Begge Bugterne ere her anbragte paa Sydenden, som derfor er gjort bredere. Meget betegnende for Forfatterens Opfattelse af, hvor Bygderne laa i Grønland, er den punkterede Linje, der fra Snefjelds Jökul paa Island løber over til Grønland og derfra langs Østkysten ind i Eriksfjorden, og langs hvilken der staar: *Antiqua navigatio ex Islandia Grønlandiam versus*. Altsaa ogsaa dette Kaart, ligesom Stephanius's, viser tydelig, at Forfatterne ikke have tænkt sig Østerbygden liggende lige over for Island, men derimod, at den først fandtes Vest for Landets mest fremspringende Punkt mod Sydost, [altsaa Vest for Sydspidsen.

At ogsaa Christian IV selv havde denne Opfattelse, ses af den Instrux, han gav Expeditionen i 1607, der lededes af Karsten Richardson og James Hall. Heri hedder det:

Eftersom vi udi den forgangne Sommer have udrustet 4 af vore Orlogsskibe, at opsøge og forfare Lejligheden, Vilkaar og Tilstanden om vort Land Grønland, hvad Havne, Fiskeri, Græsgang der fandtes, hvoraf og ved hvad Middel Folket der paa Landet levede, samt andet mere, som om samme Lands Lejlighed at vide os kunde gjøre Information. Og fornævnte vores Fuldmægtige, som did forsent bleve, have begivet dem paa den Westerside af formeldte Grønland, som er tvert over fra Amerika og langs Landet, fra den 60 til den 66 Grad fundet nogle Havne. Ogsaa begivet dem ind i Landet og der fundet adskillige Boliger og Vaaninger (dog ikke ret langt fra Søsiden), som Grønlænderne iboede. Hligemaade ført os hid til Riget nogle Personer, som de der paa Landet optog, med mere paa samme Rejse blev udrettet. Og efterdi vi formene endnu meget bedre Vilkaar og Næring der udi Landet at finde, end som fornævnte vores Fuldmægtiges Relation medfører, saafremt vi udi andre Maader og endnu videre derom lade forfare med Flid og Vindskibelighed. Da skulle formeldte vores Fuldmægtige, dem til desbedre Information dette efterskrevne vel have udi Agt. Vi forfare af gamle Dokumenter, baade Norske og Islandske, at det bedste Land og det villigste Folk paa Grønland, de bo langs ved en Fjord som kaldes Eriksfjord, som ligger Sydvest paa Landet, mellem den 60 og 61 Gradu ungefæhrlig, dog imod den Østerside af

Landet, hvilken Fjord skal være nogen Uger Soes bred og strækker sig Nord hen i Landet mange Uger Soes. (Herefter følger saa en af de gamle Fjordfortegnelser og Fortegnelsen over Landets formentlige Produkter.) Naar nu foreskrevne vores Fuldmægtige saavidt paa deres Rejse kommer, at de haver Længden af Lindesnæs, da skal de sætte deres Kurs ungefær V. N. V. derfra, saa at de forfalde paa den synderste Kant af Grønland, som ligger lvert over fra vort Rige Norge og vergerer hen til Østen imellem 60 og 61 Grad ungefærlig, dog paa den Østerside, hvilken udi Dokumenterne agtes for det Syderste af formeldte Grønland. Naar de paa den 60 og 61 Grad faa Grønland at se, skal de største Flid anvende at de kunne faa nogen god Ankergrund, eller, om den ikke findes, sejle imellem de formeldte 60 og 61 Grad eller der omtrent, paa det de kunne finde Eriksfjord, som formenes at ligge imellem de foreskrevne to Grader. Og efter de ved Guds Hjælp og deres Flid samme Eriksfjord finder, skal de begive dem ind i Fjorden, Nord paa, eller hvor den sig henstrækker, fordi, det bedste Land og Folk paa Grønland er, det findes hos denne Eriksfjord. Og imidlertid de saaledes er udi Eriksfjord, skulle de vel agte, hvor gode Havne eller god Sætteri er, og forfare deres Dybde. Item udi hvilke Maaneder de ere med Is beløben, og hvi længe de ere fri for Is. Og efter som gode Lejligheder for Skib at ligge findes, saa maa de sætte Varder eller Tegn til paa Landet. De skulle og med Flid forfare, om der findes de fornævnte Kirker, Klostre, Fjeld, Indvige, Smaafjorde, Gaarde og andet, som foreskrevet staar. Item om der er nogen Bisp, Præst, Foged, som de give Skat og ere lydige. Item hvoraf Folket mest lever og mere dennem, om der er Forskjel paa dem, eller de ere alle lige ens. Og, efterdi formeldte vores Fuldmægtige ikke ere paa begge Skibe over 44 Mand stærk, da kan de ikke letteligen give dem til at gjøre nogen Landgang, med mindre Skib og Folk skulle derved eventyres. Hvorfor, naar Grønlænderne komme ombord hos dem, da skal de saare venligen dem omgaaes, og skal de sælge dem nogen Kramvare, give dem Mad og Drikke og i andre Maader fare vel med dem. Vi tvivle ikke, at de enten forstaa Islandsk eller Gammel-Norsk. Hvorfor vi og have forordnet af Norge og Island, som kunne tale med dem og alting desbedre forfare. Men dersom vore Fuldmægtige saae ved Strandsiden nogen Kirke, Vaaning eller andet, og de kunne uden Fare med en Part af Folket slig Lejlighed besigtige, da maa de det gjøre, dog at de se dem vel for, og

at Kaptajnen og Styrmanden selv blive ved Skibet. Naar formeldte vores Fuldmægtige saaledes Erichsfjord med sine Indfjorde og Havne have vel randsaget, skulle de det dermed i Aar lade blive, men begive dem nordenpaa, saa langt de kunne, ydermere Havne og Landet at opsøge og ikke haste for meget hjem igjen, om de skjøndt nogen Land eller Lejlighed finde. Men jo mere Gud give dem Lykke til, jo mere og flittigere de det skal forfølge og randsage, saa de mange Steder og Havne kan oplede, at vores Skibsudredning og anvendte Unkomst maatte være vel anlagt. Thi de ikke paa deres Hjemrejse sig skulle begive, før den 3die August er forbi. Den Rejse fra Lindesnæs til Grønland og siden tilbage igjen skal ordentlig afpunkteres hver Dag og siden os tilstilles. Saavidt vores Skibsfolk paa begge Skibe anlanger, over dem skal Karsten Richardson raade og Magt have, dem, som sig forbyder, efter Artiklerne at straffe. Men Seglationen og Coursen den skal Jacob Hald for raade, og skal ham derudi baade vor Kaptajn og Skibsfolk være behjælpelig, med mindre de fornemme, at han anderledes end oprigtig er, og denne vor Instrux medfører, vil tage afsted. Ikke skal heller vor Kaptajn paa «Trøst» føre videre Sejl end som vort andet Skib, den grønlandske Bark, kan følge. Naar nu vores Fuldmægtige dette, som foreskrevet staar, have forrettet, saavidt Gud give dem Naade til, skal de paa Hjemreisen til vort Slot Kjøbenhavn dem begive og os om alting gjøre underdanig Relation og med ingen her i Riget eller anden om formeldte Kaas noget tale, men holde det hos dem selv, hvorefter de dem kunne have at forholde. Actum Hafniæ 6te Maj Anno 1607. (Sjæll. Register.)

Af denne Instrux fremgaar det, at Christian IV tænkte sig Grønland ganske, som vi se det paa Gudbrand Thorlacius' Kaart, nemlig at Eriksfjorden skulde søges paa Sydenden af Landet, dog nærmest henimod Østsiden. For at naa dette Sted skulde de søge Land paa Sydostpynten, saaledes som jo ogsaa enhver Sømand a priori vilde gjøre det, der kommer fra Øst og skal ind paa Sydspidsen. Det faldt altsaa slet ikke Christian IV ind at søge Østerbygden paa Østkysten, først naar Østerbygden foreløbig var undersøgt skulde de begive sig mod Nord langs Østkysten, for at undersøge denne, ligesom de de foregaaende Aar havde undersøgt Vestkysten. For Is kunde

Expeditionen ikke naa ind til Landet paa det betegnede Sted og vendte hjem med uforrettet Sag ¹⁾.

Da det altsaa ikke lod sig gjøre at naa lige fra Havet ind til Sydenden af Landet, og, da det havde vist sig, at der paa Vestsiden ingen af de gamle Islændere fandtes, søgte den næste Expedition, Danell's i Aaret 1652, at gaa den gamle Vej, Eriksstevne, nemlig fra Island lige Vest over til Grønland. For Is naaede heller ikke den at komme til Land der og stod da langs Iskanten om Sydenden af Landet, ind i Davisstrædet, og kom endelig til Land omtrent, paa samme Sted, som Expeditionen i 1605. Aaret efter søgte Danell længere Nord paa, endog helt op til Jan Mayen, for at komme indenfor Isen, men Resultatet blev det samme som Aaret iforvejen, nemlig at han først naaede at komme til Land i Davisstrædet. Paa den 3die Rejse i 1654 gik han lige til Davisstrædet. Til Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed bidrog disse Danells Rejser intet, men gjorde det tvertimod mere indviklet, idet han, aldeles umotiveret, mente at have set det gamle Herjufsnæs paa Østkysten paa 64° N. B.

Danell's Journal synes at være gaaet tabt ved Theodor Thorlacius ²⁾, men findes i Uddrag i Chr. Lunds Ind-

¹⁾ Bussæus siger, at Kongen paa Grund af de store Omkostninger, han havde paa Grønlands Gjenopdagelse, skal have kaldt det sin «de Viser Sten».

²⁾ Af Bussæus' Oversættelse af Arngrim Jonsens Grønlandia, Kbhvn. 1732, S. 56, ses det, at Th. Thorlacius, blandt andet Materiale til Grønlands Historie, havde, da han i 1669 var her i Kjøbenhavn, Danell's Journal. Hvad jeg skrev om Grønland, siger Thorlacius, tilbød jeg underdanigst Frederik III, og jeg formoder, at det findes i Kongens Bibliothek. Men det, jeg selv beholdt, siger han endvidere, blev snappet bort paa Soen af en skotsk Kaper. Torfæus siger i Fortalen til Grønlandia antiqua, at Danells Journal tilligemed andet, som Thorlacius vilde have ført med sig til sit Fædreland, blev et Bytte for de skotske Sørovere. Det er saaledes næppe korrekt, naar Bussæus (Gl. kgl. 4to Nr. 2886 pag. 142) siger: Dog havde de Nelle paa Hjemreisen den Vanlykke, at hans Skib af nogle skotske Sørovere blev plyndret og hannem iblandt andet hans Journaler fratagne. — Den Afhandling, som Thorlacius siger, at han overleverede Kongen, er rimeligvis den samme, som endnu findes under Mærket Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881 eller maaske snarere Gl. fol. Nr. 997.

beretning til Frederik III, dateret den 28de Marts 1664¹⁾. Hermed følge to Kaart, hvoraf det ene er en fuldstændig Kopi af Gudbrand Thorlacius' Kaart fra 1606, og det andet er en, efter Danells Rejser, rettet Kopi deraf. Paa det første Kaart

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2880. I samme Aar er ogsaa det Exemplar af Arngrim Jonsens Liber de Grønlandia, hvori Gudbrand Thorlacius' egenhændige Kaart findes (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2876), tilstillet Kongen, hvad ogsaa var Tilfældet med P. H. Resens Beretning om Rejser til Grønland (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2879), og endvidere udgik der jo, ligeledes i samme Aar, i Følge »Forordninger og aabne Breve, som til Island ere udgivne» (3die Del, Kbhvn. 1787, S. 117) Opfordring om at indsende alle Breve og Dokumenter i det trondhjemske Arkiv, der angaa Grønland, saa det synes, at der i dette Aar maa have været noget i Gjære angaaende Grønlands Undersøgelse, men i Følge G. h. M. III. S. 725 blev det dog ikke til noget. Erichsens Udtog af Christian Lunds Indberetning, Kbhvn. 1787, 8vo., er i alt Væsentligt fuldstændigt; der er kun sket nogle Sammentrækninger, og, hvad der er udeladt, er egentlig kun et Par Fortællinger om Grønlænderindernes Usædelighed. Et Par Fejllæsninger eller Fejlskrivninger kan der maaske dog her være Anledning til at henlede Opmærksomheden paa, idet jeg forbigaar en Del mindre væsentlige Trykfejl, navnlig af Tal. Side 6 L. 15 skal der staa Widsadlen og ikke Hvidsolen. Samme Side L. 22 stod der oprindeligt i Manuskriptet ikke høje Land (har Erichsen selv rettet det?), men Hoegeland, hvilken Form har Betydning, da den viser Overensstemmelsen med Betegnelsen paa ældre Kaart. S. 16 L. 19: Stumbierg, der skal vist læses Stenbjerg. S. 19 L. 10 og flere Steder staar Baalsrevier, men i Manuskriptet staar Bal- eller Ballrevier, hvilket er rigtigt, da det er opkaldt efter Richard Ball. S. 12 L. 1: uden, læs inden. S. 20 L. 1: for Land, læs Forland. S. 29 L. 7: N. N. V., læs V. N. V. S. 30 L. 22: deres, læs vores. S. 37 L. 9: S O. til S., læs O. til S. S. 37 nederst: O. N. O., læs O. og N. S. 45 L. 6 skal der ikke staa Heine, der staar hen (der plejer ellers at føres hen: Knive o. s. v.). S. 45 L. 19: efter Hedninger staar der i Manuskriptet: og peger paa Solen, naar de ankommer og raaber Elevout. Angaaende dette sidste Ord, der spiller en vis Rolle i de tidligste Rejser til Grønland, skal jeg her kun gøre en lille Bemærkning, da det ikke alene skrives, men ogsaa oversættes meget forskjelligt. Davis (Hakluyt's Principal navigations. III. S. 105) skriver Yliaoute »I meane no harm». Hall skriver (Parchas his Pilgrimes. III. S. 817) Yota og (det ovennævnte Manuskript i British Museum, S. 8) Yliout. Gattonbe (Baffin) skriver (Churchill, Collection of Voyages and Travels, Vol. VI. 1732. S. 248) Elyot: »Are we friends». Hos Olearius (Persianische Reisebeschreibung. 1656. S. 171) staar Iliout og Ilioun: »Die Sonne». Hvad der er ment med dette Udbrud, er ikke let at tyde; Dr. Rink har i Ordlisten til Hakluyt Societys Udgave af Davis Rejser ikke villet indlade sig derpaa.

er der efter Lyscanders Grønlands Chronica indlagt Rejserouterne fra 12 Rejser til Grønland og Landene deromkring. Dette Kaart hører egentlig ikke til Lunds Manuskript, men derimod snarere til et andet, af Resen, hvori disse Rejser ere omtalte, nemlig Gl. kgl. 4to Nr. 2879. Det andet Kaart, der viser Rejserouterne i 1652 og 53, synes Christian Lund at opfatte, som om det var et Originalkaart af Danell. Da det jo imidlertid, som ovenfor nævnt, i det Væsentlige kun er en Kopi af Gudbrand Thorlacius' Kaart, maa man antage, at Danell har haft dette med, og, hvis han ikke har forandret andet derpaa end det, Christian Lunds Kaart og Erichsens Kopi deraf viser, maa man slutte, at han ikke har været en saa dygtig Kaarttegner som Hall eller har været saa velbevandret i Kartografien som denne. Danells Landtoninger fra disse Rejser, der findes meddelte af Th. Thorlacius i Gl. kgl. Sml. Fol. 997, tyde dog paa, at han med Omhyggelighed har iagttaget Kysterne.

Det, at Theodor Thorlacius i sit store Kaart, som jeg nu gaar over til at omtale, heller ikke synes at have faaet nogen væsentlig Hjælp fra Danell eller nævner ham som Kilde, kan ogsaa tyde paa, at denne ikke har gjort andet i kartografisk Retning end, som ovenfor nævnt, at antyde nogle Fjorde paa Gudbrand Thorlacius' Kaart. Paa Johannes Mejers forunderlige Manuskriptkaart over Grønland¹⁾, hvoraf et Par ad fotografisk Vej ere gjengivne paa Tavle 5 og 6, kunde det derimod synes, som om i det mindste Isranden og Rejsen

Uden at ville benægte Muligheden af, at det kan betyde Inuit, Mennesker, et Raab, man i Grønland ofte hører, naar det pludselig opdages, at der kommer Folk (Grønlændere), saa er der dog ogsaa en Mulighed for, navnlig da Endelsen af Ordet altid angives som indeholdende a eller o, men aldrig i, at Grønlænderne kun har forsøgt at efterligne Raabene, de horte fra de Fremmede, enten dette nu har været Matrosernes Opsang eller disses Tilraab; saaledes siger Davis: the people made a lamentable noise . . . at least I hallowed againe and they likewise cryed.

¹⁾ Gl. kgl. Sml. Fol. Nr. 709 og 710.

langs Kysten var tegnet efter et Kaart af Danell, og denne Opfattelse har jeg ogsaa tidligere haft. Det kan nu imidlertid ikke nægtes, at, hvad der i denne Retning er angivet paa disse Kaart, kan være konstrueret efter Danells Journal og maaske ved lidt Hjælp af Danell selv eller en af hans Folk, i Særdeleshed da disse Kaart bære Vidnesbyrd om, at Mejer har haft en livlig Fantasi. At Danell derimod paa en Tid, hvor der existerede saa mange og gode Kaart over det nordlige Atlanterhav, skulde have sejlet alene efter et Kaart som Gudbrand Thorlacius', er naturligvis ikke troligt. I Aaret 1668 eller 69 udarbejdede Biskop Theodor Thorlacius sit store detaillerede Kaart over Grønland¹⁾, hvoraf Tavle 7 er en fotografisk Kopi af en omhyggelig tegnet Kopi, da Originalen, paa Grund af en stor, gul Fedtplet, der bedækker hele den sydlige Del af Grønland, ikke lod sig fotografere. Med dette Kaart indtræder et Vendepunkt i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed; thi, uden at det egentlig var Thorlacius' Hensigt, lægger han den om paa Østkysten.

Angaaende Kaartets Udførelse siger han²⁾, at han

derudi haver efterfulget vore Isl. Antiquiteter, det bedste jeg haver kunnet, besynderlig Sonden paa Landet, der som de Christne Folk boede, der tilmed haver jeg consuleret de Andres Mappas og det allene udi min sat, som jeg vidste kunde komme overens med vores Antiquiteter. Paa Vestersiden af Grønland haver jeg brugt de retteste og visseste Sokaart, saavel som adskillige Rejser, som derhen have været gjorte, hvorudi baade Pladsenes Latitudo saavel som Landstrækningen haver været flittigen observeret af de, som der haver henrejst.

¹⁾ Dette Kaart opbevares paa Sokaart-Arkivet; men i den Arnemagnæanske Samling, Additamenterne 4to 771 c, findes en islandsk Beskrivelse deraf, tilligemed Afskrifter af alle de paa Kaartet værende latinske Inskriptioner. Hertil har Arne Magnussen føjet den Oplysning, at Th. Thorlacius var her i 1668 og 69, i hvilke Aar Kaartet maa være udarbejdet.

²⁾ Denne Redegjørelse angaar just ikke det heromhandlede Exemplar af Kaartet, derimod det ganske lignende, men mindre, der findes i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881.

Polihojden paa de fornemste Plader paa Østsiden paa Landet kan man nogenlunde colligere udaf Coursen fra Island til Grønland, som f. Ex. Snefjeldsjokul paa Island ligger paa 65° , derfra sejlede Erik den Røde ret i Vester og kom ved den samme Cours til Blaaserk paa Grønland. Derudaf sluttes, at Blaaserk ligger under samme Paralello som Snefjeldsjokul, nemlig 65° . Item man skal være 12 Uger Soes (Som er 15 tyske Mile) Sonden fra Rogenes paa Island, som ligger paa 64° , og siden sejle ret i Vest til Heriolsnes paa Grønland, da maa Heriolsnæs have samme Latitudo, nemlig 63° ungefær. At Heriolsnæs ikke er den sydligste Part udaf Grønland og ligger ikke under samme Paralello som Gabet paa Eriksfjord, kan saaledes demonstreres: at Erik den Røde siges at have sejlet et got Stykke Vejs fra Heriolsnæs til Sydvest, førend han kom til Eriksfjord, derfor maa Eriksfjord være bedre imod Sonden end Heriolsnæs Længden paa Eriksfjord kan man nogenlunde colligere deraf, at Erik den Røde sagde sig at være kommen for Enden af Eriksfjord, der han kom til Rafnsfjord, men Rafnsfjord ligger ungefær midt imellem Heriolsnæs og Eriksfjord. Anlangendes Distancen mellem Island og Grønland, da formeldes der at være fra Snefjeldsnæs til Blaaserk to Dages og to Nætters Sejlads, der er 48 Uger Soes eller 60 tyske Mile, efter som de Gamle holdt en Dags og en Nats Sejlads at være 24 Uger Soes eller 30 Mile. Desligeste fra Langenæs til Svalbard holdte de at være 48 Uger Soes, hvorudaf man kan ungefær slutte, hvad for en Latitudinem Svalbarde haver; thi efter den Regning skal den være 4 Grader Nord for Langenæs. Dette er saavidt en kort Underretning om min Grønlands-Delineation, hvilken jeg ikke vil venditere for en akkurat, efter som jeg ikke er selv Autoptes og haver ikke været paa Landet.

Ved disse Slutninger flyttede Th. Thorlacius vel Østerbygden fra Grønlands Sydkyst om paa den sydøstlige Side; men dette alene vilde ikke have haft videre Følger; thi den vilde dog være vedbleven at ligge paa Grønlands Sydende; hvad der derimod blev af langt større Betydning, var, at han føjer to Øer til Syd for Landet og sætter paa Sydenden af den sydligste: Kap Farvel, der jo siden Davis var bekjendt som Sydspidsen af Grønland.

Derved blev Østerbygden absolut flyttet om paa Østkysten, idet den blev anbragt et godt Stykke Nord for

Sydspidsen, og der forblev den paa alle Kaart, som det synes, væsentligst af den Grund, at man ikke havde andet at anbringe dér, lige til den endelig forsvandt for Graahs Undersøgelser i 1828—30.

Hvad det egentlig var for to Øer, Th. Thorlacius havde anbragt ved Sydenden af det Grønland, han havde tegnet efter islandske Kilder, vidste han ikke, han siger kun: ¹⁾

Om disse to Øer har jeg ikke læst noget sænderligt i vore Antiquiteter, uden det; som der staar i Leifer Eriksens Rejse, naar han opsøgte Vinland, og han sejlede hjem igjen til Grønland, da saa han to Øer i Sydvest fra Grønland; disse Øer haver jeg baade delinereet og situeret efter de visseste Søkaart, som jeg haver kunnet bekomme.

Disse to Øer, der forøvrigt nærmest synes at være tegnede efter Peyreres Kaart ²⁾, ere jo komne ind i Kaartene for Frobisher Strædets Skyld; thi, skulde dette Stræde eller disse Stræder, som dets eller deres Opdager antog, mod Nord grænse til Grønland, maatte der Øer til at afgrænse det eller dem mod Syd, da Grønlands Sydspids jo siden Davis var godt kjendt, saa Stræderne kunde ikke, som Frobisher havde antaget, ligge mellem to Fastlande.

Da jeg for kort siden ³⁾ har behandlet Spørgsmaalet om, naar Frobisherstrædet først synes at være bleven indlemmet i et paa Observationer baseret Grønlandskaart, skal jeg ikke her komme nærmere ind derpaa, men kun fremhæve, at det altsaa er dette Strædes fejlagtige Henlæggelse til Grønland, der har været en væsentlig Grund til, at Østerbygden blev flyttet om paa Østkysten. Da Frobisherstrædets Anbringelse i Grønland jo skete paa Grund af Zenikaartet, kan man altsaa med en vis Ret sige, at, havde Frobisher været lige saa heldig som Davis, nemlig ikke at have haft dette Kaart med sig,

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881. Se ogsaa Forklaringen til Tallet 4 paa Tav. 7.

²⁾ (Peyrere) Relation du Groenland. Paris 1647.

³⁾ Ymer 1886. S. 83.

vilde hans Stræder aldrig være blevne henlagte til Grønland, og Østerbygden maaske heller ikke være bleven flyttet fra Sydspidsen om paa Østkysten.

Th. Thorlacius' Kaart blev først trykt i Torfæus' *Grønlandia antiqva* 1706, baade direkte og indirekte, idet Torfæus, eller rettere Rasch, i det med denne Bog følgende nye Kaart i det Væsentlige havde fulgt Thorlacius¹⁾. Derved fik denne Kaarttype en stor Udbredelse og en stor Betydning for Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed, idet det væsentlig var efter Torfæus' Kaart, at Hans Egede dannede sig sin Forestilling om de gamle Bygders Beliggenhed i Grønland.

Hvad der imidlertid ogsaa bidrog i høj Grad til at slaa Frobisherstrædet fast i Grønland, var de meget udbredte hollandske Søkaart og Peyreres ovenfor nævnte bekjendte Kaart. Th. Thorlacius siger, at det var et hollandsk Kaart fra 1666²⁾, der især havde bevæget ham til at lægge de to Øer Syd for Grønland. Som ovenfor bemærket, kopierede han dem dog alligevel efter Peyrere, hvilket ogsaa fremgaar deraf, at han lader det nordligste af Stræderne være Frobisherstrædet; havde han derimod fulgt det hollandske Kaart, maatte han have givet det sydligste Stræde dette Navn.³⁾ Derimod synes han ikke at

¹⁾ Ret karakteristisk er det at se, hvor megen større Vægt Torfæus lagde paa at faa anbragt de fra de islandske Antiquiteter kjendte Fjorde i det gamle Grønland paa sit Kaart end paa at give hele Landet en bestemt Form. I den Arnamagnæanske Samling, hvor Kobberpladerne til *Grønlandia antiqva* bevares, findes saaledes en Plade, hvorfra der forovrigt eksisterer enkelte Aftryk, hvor Grønlands Form mest minder om John Gudmundsens Kaart fra 1640, væsentligst for at faa Plads til alle Fjordene i Østerbygden, og hvorpaa Arne Magnussen har skrevet: «*Delineatio Grønlandiæ a Thormodo Torfæo, cassetur af auctore.*»

²⁾ Det omstaaende Kaart, fra 1669, er fuldstændig lig det fra 1666, som Thorlacius henviser til, men af rent praktiske Grunde ved Fotograferingen valgtes et Exemplar, der bærer Aarstallet 1669. Dette Kaart hører til Atlasset: *De Zee-Atlas of Water-Werelt*. Amsterdam by Hendrick Doncker 1669.

³⁾ Paa de hollandske Kaart havde det nordligste af Stræderne intet Navn før c. 1720, da det pludselig kaldes Bear Sound, hvilket Navn utvivlsomt hidrører fra Frobisher. Paa Dansk blev dette Navn til Bjørnesundet.

III. Hendrick Doncker 1669.

have taget nogen Notice af det hollandske Kaarts Anbringelse og Gjengivelse af Østerbygdens Fjorde, og navnlig gjør han intet Forsøg paa at kopiere disse Fjorde, hvad der tyder paa, at han ikke har anset den Form, de der have faaet, for væsentlig, men kun antaget dem for Fantasifostre, Forsøg paa at illustrere Ivar Baardsens Fjordfortegnelse, hvad han utvivlsomt ogsaa har Ret i. Der er bleven bemærket¹⁾, at disse Østerbygdskfjorde kunne tyde paa, at Grønlands Østkyst lige overfor Island kunde være bleven besejlet og undersøgt af Hollænderne;

¹⁾ Af Prof. Ed. Erslev i Geografisk Tidsskrift. VII. S. 164.

men denne Opfattelse, tror jeg, er uberettiget; thi de ere aabenbart kun Forsøg paa at illustrere Ivar Baardsens Fjordfortegnelse. Saaledes er Øllumlengri, «der er saa lang, at ingen véd Ende paa den», tegnet som en lang, endeløs Fjord; det store Vand, der findes ved Bygden Vatnsdal, er tegnet som en stor, sølignende Fjord, og Eriksfjorden, Østerbygdens største og mest forgrenede Fjord, er tegnet som en stor grenet Fjord. Nej tvertimod! Havde denne Del af Grønlands Østkyst virkelig engang været besejlet og undersøgt, vilde der ikke have været et eneste af Ivar Baardsens Navne og Fjorde derpaa, men derimod naturligvis lutter hollandske Navne, da det vel er utænkeligt, at Opdagerne havde haft den gamle Fjordfortegnelse med og strax givet sig til at identificere den. Kaptajn Holm har med Rette fremhævet den mærkelige Lighed, der findes mellem de af ham undersøgte Fjorde i Angmasalik Landet og Fjordene paa de hollandske Kaart; men det Hele er kun en Tilfældighed, ligesom det ogsaa er en Tilfældighed, at Kaartene Vest for de dybe Fjorde vise en lige Kyststrækning, hvilket svarer til den øde, uindskaarne Kyst, som virkelig findes dér. At den lige Kyst findes paa Kaartene, hidrører ligeledes fra Ivar Baardsen; thi efter ham laa der jo en ubeboet Strækning mellem Øster- og Vesterbygden. Kaarttypen fra 1666 har jeg i uforandret Form kunnet føre tilbage til 1652¹⁾. En endnu ældre Form af samme Type, fra 1634²⁾, er ret oplysende i dette

¹⁾ Pascarte van Groenlandt, Ysland, Straet Davids en Yan Mayen eylandt hoemen de selvice van Hitlandt en de Noort custen van Schotlandt en Yrlandt beseylen mach. I Atlasset: De lichtende Colume of the Zee-Spiegel. Amsterdam by Jan Janz 1652.

²⁾ Pascaarte van de Custen van Hitlandt, Yslandt ende voort naer Oudt-Groenlandt en nade Straet Davids, alle na de ware distantien ende streckingen soo om de noord en de zuyd als inde longitude van Oost en West alles beschreven by een vergadert ende selfs bevaren door Mr. Joris Carolus Stuyrman ende Caertschryver tot Enckhuysen Anno 1634. Dette Kaart findes paa det St. kgl. Bibliothek (9.341) i et Atlas i Tversfolio uden Titelblad, men Titelen maa omtrent have været: De groote Seevaerts.

nævnte Kaarttype med Lethed at kunne være opstaaet af et tillempet Zenikaart, som f. Ex. Pontanus' fra 1611.

Paa sit Kaart, gjengivet her paa Tavle 7, havde Th. Thorlacius lagt Vesterbygdens Fjorde paa Sydsiden af Grønland, og, da han tilføjede Øerne, kom de altsaa til at ligge paa Nord-siden af hans Frobisherstræde. Heraf synes det derfor at fremgaa, at han ikke havde tænkt sig, at Vesterbygden havde ligget paa Vestkysten, noget, der forøvrigt ogsaa fremgaar af hans Beskrivelse til Kaartet. Ved at se paa det Exemplar af Th. Thorlacius' Kaart, som Torfæus har aftrykt, kunde det synes, som om han her havde ment, at Vesterbygden havde indtaget hele Vestkysten helt op til 66 eller 67° N. B., men dette hidrører kun fra en Unøjagtighed i Kopieringen fra Torfæus' Side, en Unøjagtighed, der forøvrigt i ikke ringe Grad paa-virkede de senere Kaart, saaledes f. Ex. Crantz' fra 1765, hvor hele Vestkysten lige til 72° er betegnet som Vesterbygden. Torfæus synes nemlig ikke at have kjendt Th. Thorlacius' store Kaart, og det Exemplar, han har gjengivet i Grønlandia antiqva, er aabenbart en Kopi af et af de smaa Kaart, Thorlacius har tegnet til Bjørn Jonsens Grønlands Beskrivelse. Men paa disse smaa Kaart er hele det Indre af Grønland udfyldt af en Grønlænder med Kajak, Bjørneskind o. s. v. Denne Figur har Torfæus taget til at pynte sit eget Kaart med, men derved blev Grønlands Indre paa Thorlacius' Kaart tomt, og, for nogenlunde at bøde derpaa, satte han saa Navnene Vesterbygd og Østerbygd paa langs og med store Bogstaver. Torfæus' eget Kaart er forøvrigt mere i Overensstemmelse med Thorlacius' oprindelige, dog lader han Vesterbygden strække sig Nord paa til henimod Balls Revier, hvad der slet ikke har været Thorlacius' Mening ¹).

¹) I Americanist Congressens Compte-Rendu, Copenhagen 1883, S. 114, er jeg bleven vildledt af Torfæus' unøjagtige Kopi af John Gudmundsens Kaart fra 1640, idet jeg anførte, at Navnene Vester- og Østerbygden her betegnede to Landstrækninger; de haandtegnede Kaart (Gl.

Ovenfor har jeg søgt at vise, at de først udsendte Expeditioner til Grønland kun gik ud paa at «finde» Grønland, det vil sige komme i Land dér, idet de mente, at, lykkedes det, fandt de nok Østerbygden med de gamle Islændere, som de fuldt og fast troede endnu levede og egentlig havde det ganske godt. Da Vestkysten, hvor disse Expeditioner endelig naaede at komme i Land, var nogenlunde afsøgt, og Islænderne ikke fandtes, rettedes Opmærksomheden paa Sydenden og endelig paa Østkysten; fandtes Islænderne ikke det ene Sted, maatte de være et andet thi, at de vare der, havde man, som sagt, ikke Spor af Tvivl om. Da Danells Rejser havde vist Umuligheden af at komme i Land paa Østkysten, laa det nær at forsøge paa at naa dertil fra Vestkysten, og allerede P. H. Resen i hans af Lyscanders Grønlands Chronica uddragne Oversigt over 12 Rejser til Grønland ¹⁾, fra c. 1664, henviser til, at den bedste Maade at naa til Østkysten er at faa fast Fod paa Vestkysten og saa derfra, naar Lejligheden er god, at søge om til Østkysten. Samme Fremgangsmaade anbefaler Arngrim Vidalin 1703 ²⁾, idet han siger: men dog er dette her først at mærke, at jeg ingenlunde raader til at søge først Østerbygden, men Vesterbygden eller Strat Davis: 1) fordi det er langt lettere og uden Fare, og man vel véd Kursen derhen, og 2) fordi det er langt profitablere,

kgl. Sml. 4to Nr. 2881 og navnlig Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2877) vise imidlertid, at dette er en Fejltagelse. Meningen er her, som paa de tidligere Kaart, at de skulle betegne to Bugter; Torfæus har flyttet Navnene paa dem for langt mod Nordvest.

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2879. De tolv, ogsaa paa et Kaart aflagte Rejser, ere: 1: Norbagernes Aar 787, 2: Erik Røde 787, 3: Erik Glippings eller Magnus' 1264, 4: Ditmar Blefkin 1564, 5: Frobishers 1ste Rejse 1577, 6: Frobishers 2den Rejse 1578, 7: Magnus Heinesen 1587, 8: Lindenow og Mandiuffel 1605, 9: Lindenow 1606, 10: Carsten Richardson 1607, 11: Henrik Hudson 1610, 12: Jens Munck 1619—20. Endelig er der som Nr. 13 og 14 tilføjet de gamle Kursforskrifter, fra Norge over Island, eller fra Norge Sonden om Island. Kaartet er ikke indbunden ved Oversigten over Rejserne, men er derimod indbunden ved Chr. Lunds Indberetning. Gl. kgl. Sml. 4to 2880.

²⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2884.

saasom Vesterbygden ligger langt fra Polo arctico, nemlig paa $60\frac{1}{2}^{\circ}$, end som Osterbygden eller det saakaldte Gamle Grønland, som ligger ungefær lige under Polihøide med Snefjelds Jökul paa Island, eller kanske lidt mere mod Sonden ¹⁾).

En lignende Fremgangsmaade foreslog Torfæus 1706 i Fortalen til Grønlandia antiqva; dog anbefaler han at benytte Island som Udgangspunkt.

Ligefrem kom disse Forslag ikke til Udførelse; men de dannede dog Grundtanken i den Kolonisation, som Grønlands Apostel, Hans Poulsen Egede, iværksatte i 1721, og hvorved det endelig lykkedes de dansk-norske Konger at faa fast Fod i Grønland. Uagtet Egede var fuldt overbevist om, at Østerbygden, altsaa det Sted, hvor de Efterkommere af de gamle Islændere og Nordmænd levede ²⁾, for hvem han vilde prædike Evangeliet, laa paa Østkysten, saa gjorde han dog ikke noget Forsøg paa at komme direkte dertil, tvertimod havde Skipperen paa «Haabet» den strengeste Ordre til at gaa lige til Davisstrædet og sætte Egede, hans Folk og Husmaterialier i Land paa $64^{\circ} 15' N. B.$ ³⁾

¹⁾ Ganske snildt anbefaler Vidalin at forandre den russiske Handel til en grønlandsk Handel; thi, siger han: I Rusland skal man give rede Penge, og det udi Rdl. og anden gangbar Sølvmont, for alt det, som man skal kjøbe af dem, men Grønlænderne foragte Guld og Sølv og har ikke Lyst til Noget uden det, som glimrer i Øjnene, og ingen fornuftig agter højt. Efter at de danske havde faaet fast Fod i Grønland forandredes dog hurtigt deres Opfattelse af Grønlændernes Evne til at handle, og allerede Hans Egede maatte true Grønlænderne til at handle med sig og ikke med Hollænderne, endskjondt han maatte indrømme, at disse havde bedre og billigere Varer, end han.

²⁾ Saaledes siger han endnu den 17de Februar 1723: Men hvad den grønlandske Østerbygd er angaaende, da tror jeg den uden Tvivl endnu ved Magt besat med pure Norske Folks Extraktion, hvilket med Guds Hjælp med Tiden og Lejligheden opdages. (Ny kgl. Sml. Fol. Nr. 1293.)

³⁾ Instrux fra Bergens Kompagniet til Skipperen paa «Haabet». I Gehejme-arkivet. Registrant 89. Skab 15. Pakke 126. At Egede allerede tidligere havde tænkt paa at gaa til dette Sted, ses af en Betænkning, der er vedlagt en Ansøgning fra Egede af 10de Juli 1719. Heri hedder det:

Grunden til, at dette Sted valgtes, var for det første, fordi Egede, henholdende sig til Torfæus¹⁾, antog, at Vesterbygden havde strakt sig til henimod en Grad Syd for Balls Revier, og for det andet, at Kompagniet dels ved Studium af hollandske Skrifter, saaledes L. Feykes Haan (som der i en Skrivelse af 10de Marts 1721 henvises til), og dels ved at udspørge bergenske Søfolk, der havde sejlet paa Strat Davis, var kommen til det Resultat, at Vestkysten paa c. 64° N. B. var bedst skikket til Anlæggelsen af en Koloni, der skulde drive Handel med de Indfødte for at støtte Missionen.²⁾

Medens der altsaa ikke var Tale om at lægge den Koloni, Egede vilde grundlægge, om paa Østkysten³⁾, saa opgav Bergens-Kompagniet derfor ingeniende at forsøge paa, saavel samme som følgende Aar, at trænge gennem Isen ind til Østkysten. Dette ses bl. a. af følgende Indberetning af 29de August 1724:

«Hvad nu det andet hjemkommende Skibs (Huckerten «Egte Sophia», Kapt. Hans Fæster) Rejse er angaaende, da var hans Ordre, at han, som meldt, skulde opsøge og rekognoscere Landet Grønlands østre Side, men, som det overalt, fra 66½° til 60° har været belagt med Is, saa er og dette Dessein ej heller saa vel udfalden, som man gjerne havde set eller ønsket. Den 12te Maj er han kommen under Landet Grønland, efter Gisning mellem Rompnæs og Eimernestfjord,

Egede, der eine Zeit her eine Neigung bezeigt hat, Grönland so weit es jetzo von Bergen aus befahren wird, das Evangelium Gottes zuzubringen. Gehejmeark. Isl. Færøisk og Grönl. Indlæg 1711—1729.

¹⁾ Se saaledes navnlig Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2888.

²⁾ I en Skrivelse af 4de Juli 1720 anmoder Egede om, at Kongen, til Fordel for Kompagniet, vil forbyde Hollænderne at handle med Grønlænderne, thi denne Handel var Grunden til: «at den begyndte Fart herfra for faa Aar siden er ophørt». Angaaende Hollændernes Handel med Grønlænderne, da se: Mathias Jochimsen i Gehejmeark. Marinens Katalog 85, Pakke 597; og «Minerva» for 1788. Juli. Pag. 18.

³⁾ Det fremstilles almindeligt, som om Egede ved sin Ankomst til Grønland stod fuldstændig uden Hjælp lige overfor Sproget; dette er næppe ganske rigtigt, i det mindste havde han, for en høj Løn, hyret en Mand fra en Hollænder, han traf i Strædet, til at tjene som Tolk.

men, formedelst at Landet, som meldt, var ganske belagt med Is, kunde ikke komme det paa 3 å 4 Mile nær, dog saae han med alle sine Folk Landet ganske klart. Siden den Tid og til den 20de Maj, da han imod hans Vilje, for at undgaa en Læger paa Isen, drejede op til Hjemreisen (undtagen i nogle faa Dage, som værende inde i Island), har han fra $66\frac{1}{2}^{\circ}$ og til $60^{\circ} 28'$ udi alle 3 Maaneder krydset langs Isen baade Syd og Nord, imidlertid har han ofte og mange Gange set Landet. Ja været det undertiden paa 1 Mil, og undertiden paa $1\frac{1}{2}$, 2, 3, 4 og 5 Mile nær, men ingen Dørmønst eller Aabning funden. Dersom nogen forhen havde villet sagt os det, som vi nu af denne Rejse har erfaret, nemlig at der ikke udi alle trende skjønneste og bedste Maaneder af Aaret, skulde findes Aabninger i Isen til Landet, da havde vi og mange med os villet holdt det for at være ganske utroligt; thi det er saavel udi Strædet indenfor Disko som under Spitzbergen og Jan Meyen Eyland, der ligger paa 72° , ja og udi det ganske Distrikt, hvor det gamle og almindelige Hvalfiskeri tilgaar, befunden, at, om der end stedse og idelig ligger Is, saa befindes dog derudi saadanne Aabninger, som har befordret de Søfarende ganske ind under Landet. Endelig efterdi at der nu anderledes er befundet, og at det er umuligt at komme, som meldt, ind udi Landet til Søs, paa den Østerside, saa maa man og dermed lade sig nøje, og bliver da Hovedmeningen og Slutningen denne, at man herefter maa blive ved det, som paa den Vesterside er anfanget og da med Tiden se at komme derfra til merbemeldte Østerside.»¹⁾

I 1723 prøvede Egede selv paa gennem Frobisherstrædet at naa til Østerbygden, men kom, som bekjendt, til det Resultat, at dette Stræde ikke eksisterede²⁾, og naaede, da han vedblev at

¹⁾ Ny kgl. Sml. Fol. Nr. 1293.

²⁾ I hans Relation for 1723—24 (Ny kgl. Sml. 4to Nr. 1962 c.) hedder det under 14de September: Og saaledes har vi da ikke alene været det nordiske Stræde forbi, som skal strække sig hen til Østerbygden, men endog det andet, som kaldes Frobisher-Stræde, hvilket de nye Carter sætte paa 62° , men en Del af de gamle, hvilket og Tormoder udi hans Land-Cart og Historia grønlantica følger, sætter det imellem 60 og 61° , saa Cartene i dette Punkt mærkelig differere. Af disse Omstændigheder gjør jeg derfor den Slutning, at de udi Cartet tegnede Strat og Freta er aldrig til eller findes; thi ikke alene kunde jeg ej selv se nogen Ligning dertil, ej heller faa nogen Underretning derom af de Vilde.

at gaa Syd paa, til Nanortalik ved Sydenden af Øen Sermersok ¹⁾).

Hvilken Vægt Kong Frederik IV lagde paa Østerbygdens Opdagelse, ses af den Instrux, som han gav den i 1728 udsendte Gouvernør, Major Paars. Heri hedder det i § 6:

Som Vores allernaadigste Intension fornemmelig er at opfinde og lade recognoscere Østerbygden, som de Danske og Norske i forrige Tider ligeledes har beboet, og om samme Lands Lejlighed at faa sikker Efterretning, og Vi til den Ende have ej allene ved Vores Admiralitet ladet beordre saavel Captain Myhlenphort som Lieutenant Richardt, at de deri skal assistere saa meget muligt er, men Vi endog med det herfra didhen destinerede Skib lader hengaa Heste ²⁾ til saadant Brug; saa haver Vores Gouvernør, saasnart Kolonien nogenledes er kommen i Stand, at lade sig saadan Recognoscering fornemmelig være anglegen, og efter det Sagen med Raadet er overlagt, samt alle dertil fornødne Præparationer gjorde, sig den selv at foretage tillige med de intrepideste af Garnisonen. Deri Vi da har den allernaadigste Tillid til ham, at han ingen Flid og Møje derved sparer, eller formedelst nogen Fare eller Besværlighed sig derfra lader afskrække, men søger paa alle optænkelige Maader, ad en eller anden Vej over Landet, at komme ind i bemeldte Østerbygden for at erfare, om der ikke endnu findes Efterkommere af de gamle Norske, hvad Sprog de taler, om de endnu ere Christne eller Hedninger, samt hvad Police og Levemaade der er iblandt dem. Paa saadan Togt Gouvernøren da haver rigtigt at antegne, hvad daglig passerer, hvad Vej der efter Gisning er rejst, hvorledes Landet er beskaftet, om der findes Skov, Græsning, Stenkul, Mineralier eller deslige, om der er Heste, Kvæg eller andre til Menneskenes Nytte tjenlige Creaturer, item om der findes gode Havne,

¹⁾ Naar Graah i sin Rejse til Østkysten (S. 36 og 65) fremsætter den Mening, at det er Egedes Skyld, at de Danske i Grønland kalde Sydenden af Øen Sermersok for Kap Farvel, da er dette vistnok uberettiget. Et Blik paa et hollandsk Søkaart fra den Tid, f. Ex. Zorgdragers fra 1720, viser, at Egede var i sin gode Ret, naar han, stolende paa disse Kaart, kaldte Sydenden af Øen Sermersok for Kap Farvel.

²⁾ Af disse, 11 ialt, døde, som bekjendt, 5 paa Overrejsen, hvilket ikke var saa underligt, da de stakkels Dyr hængte i Seler saa klods op ad hinandnn, at de sled Hul paa hinanden. I Grønland anvendtes de øvrige 6 til at slæbe Sten og Vand. Den sidste døde den 25de Maj 1729.

og hvad Tid der og andre Steder i Østerbygden er rent for Is; samt om de Vilde, han rencontrerer, i deres Sprog og Væsen er dem paa Vesterbygden, hvor Colonien nu er, lige eller different, om hvilket alt, naar han har indhentet paalidelig Kundskab, han med første hidgaaende Skib haver at indsende Os sin allerunderdanigste Relation, saavel som om de ham mødende Difficulteter, at Vi derefter aller-naadigst kunne være betænkt paa de derimod og til Vores Desseins videre Fortsættelse tjenlige Midler.¹⁾

Major Paars var imidlertid allerede faa Dage efter, at han var kommen til Grønland, rimeligvis ved Egedes Forestillinger, fuldstændig paa det Rene med, at en Tur tvers over Landet med de Midler, han raadede over, var en Umulighed, hvorfor han indskrænkede sig til et Par Ture, dels ind i Bunden af Ameralikfjorden, hvor han var oppe paa Isen i 3 Timer²⁾, og dels langs Kysten Syd efter.

Samme Resultat fik ogsaa de Undersøgelser, Mathias Jochimsen foretog i Aarene 1732—33. Denne Mand, der ledsagedes af en Broder og en Søn, selv var han c. 50 Aar gammel, var vel nærmest sendt til Grønland i naturhistorisk, særlig mineralogisk Retning, men havde dog ogsaa den Opgave at finde Østerbygden. I den Anledning forlod han Godthaab den 20de April 1733, men maatte for Is vende om paa 61° N.B. og kom tilbage den 6te Juni, hvorpaa han gik hjem, da han indsaa, at han intet kunde udrette.³⁾

¹⁾ Gehejmeark. Marinens Cat. Nr. 85. Pakke 592. Protokol for Col. Godthaab. Mærket 12. S. 163.

²⁾ Gehejmeark. Registrant 89. Skab 15. Pakke 245. Protokol ved Godthaab 1729.

³⁾ Da det maaske kan interessere at se, hvilken Udrustning en Naturforsker, den første i Grønland, dengang mente at behøve, hidsættes her Jochimsens Rekvisition; den lød paa: 3 lette Flintgeværer, $\frac{1}{2}$ Centner Krudt, $\frac{1}{2}$ Centner Bly, saasom Kugler og Hagl, 100 Bøsse-Flintesten, en stor, god, norsk Baad og 5 à 6 Faar med Foder; endelig tilføjer han: om her var noget Astrolabium og Circler i Forraad, ønskede jeg gjerne at blive assisteret dermed. Ved hans Hjemkomst lød hans Regning paa 611 Rdl. 33 Sk.

Ved gjentagne Forsøg havde det vist sig, at det vilde være forbunden med store Vanskeligheder, fra Godthaab at føre en Expedition om til Østkysten rundt om Kap Farvel, hvorfor ogsaa allerede Major Paars havde støttet Forslaget om, at der i Nærheden af dette Forbjerg skulde oprettes en Koloni. Fra dette Sted, hvor han selv agtede at residere, mente han saa, at Undersøgelserne passende kunde udgaa. Denne Plan kom dog ikke den Gang til Udførelse, fordi saavel Gouvernøren som Kommandanten og de tiloversblevne Soldater i 1731 bleve hjemkaldte, da de, som Egede og den grønlandske Kommission meget rigtigt bemærkede, vare fuldstændig unyttige i Grønland.¹⁾

Først Peder Olsen Valløe lykkedes det, som bekjendt, i 1752 i Baad langs Kysten at passere Landets Sydspids. I Aarene 1786—87 falde dernæst Løvenørns, Egedes og Rothes forgjæves Forsøg paa ad Søvejen at trænge igjennem Isen ind til Østkysten.

Med Afslutningen af denne sidste Expedition indtræder igjen et Vendepunkt i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed; thi, medens det lige siden Frederik III's Tid havde været anset for givet, at den laa paa Østkysten, da den jo ikke var til at finde paa Vest- og Sydsiden, saa rejses der i 1792 den Paastand, at den virkelig havde ligget paa Vestkysten. Det var, som bekjendt, Eggers, der efter et grundigt Studium baade af de gamle Skrifter og de nyeste archæologiske Undersøgelser kom til dette dengang temmelig overraskende Resultat. Tankegangen i Eggers Bevisførelse er omtrent følgende²⁾: Naar Grønlands Østkyst paa de fleste og nyeste Kaart aflægges saaledes, at den paa omtrent 64° N. B. løber en 70 til 80 Mil i V. til S. og O. til N., paa hvilken Strækning Østerbygden angives

¹⁾ Med fuld Ret kunde Egede have tilføjet, at de ikke alene vare unyttige, men ogsaa skadelige; thi Forhandlingsprotokollerne for Raadet i Godthaab, der findes i Gehejmearkivet, vidne højt om, hvor uskikket de højere Officerer vare til at styre andre, da de ikke engang kunde styre sig selv.

²⁾ Det kgl. Landhusholdningsselskabs Skrifter. 4de Bind. 1794.

at have ligget, da stemmer dette hverken med de gamle Skrifter eller de seneste Iagttagelser. Af disse mener Eggers derimod at kunne uddrage den Slutning, at Grønlands Østkyst, som en svag bugtet Linje, lige fra Kap Farvel og til 72° N. B. i det hele taget har Retningen S. V. til N. O. Han gennemgaar dernæst Sagaernes Beretninger om Rejserne til Grønland, ligesom ogsaa de gamle Kursforskrifter, og mener at kunne bevise, at disse pege hen paa, at Hvidsærk, Hvarf og Heriolsnæs, Punkter, der ere af særlig Betydning for Bestemmelsen af Østerbygden, ikke, som tidligere antaget, laa paa Østkysten, men derimod paa Sydenden af Landet. Derved ledes han altsaa til at antage, at Østerbygden har ligget paa Sydvestspidsen af Landet, og ved nu at sammenligne de gamle Chorographier med de af Bruun og Arctander i Aarene 1777—79 foretagne topografiske og antiqvariske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt bliver han saa slaaet af den mærkelige Overensstemmelse, der findes imellem dem, at han ikke tager i Betænkning at anbringe de gamle Navne paa Arctanders Kaart og derved hævde, at Julianehaabs Distrikt er Østerbygden.

Dette Resultat, siger han, er han kommen til ved Studiet af de gamle Dokumenter, og, da Fortidens Lærde brugte de samme Skrifter, véd han ikke, hvormed han skal undskylde dem, at de ere komne til at fremsætte en falsk Theori. Navnlig ved Hjælp af den bekjendte Række af gamle grønlandske Kaart, hvoraf Gjengivelser findes i Torfæus' Grønlandia antiqva, søger han dernæst at paavise, hvorledes Fejlen er opstaaet, og kommer til det Resultat, at navnlig Th. Thorlacius og Torfæus bære Hovedskylden derfor.

Herimod optraadte Wormskjold i 1814¹⁾ og søgte at hævde den ældre Anskuelse. De Grunde, han anfører derfor, ere i Hovedsagen følgende: Den ældre Opfattelse er den, der

¹⁾ Det skand. Litteraturselsk. Skrifter. 10de Aargang. 1814.

simplest og naturligst lader sig udlede af de gamle Kursforskrifter og Beskrivelser. De enkelte Ruiner og de mindre Samlinger af Ruiner, vi finde paa Vestkysten, særlig i Julianehaabs Distrikt, ere saa faa og smaa, at de paa ingen Maade kunne have udgjort Østerbygdens 190 Bygder. Imod den Paa-stand, at der paa Vestkysten skal være funden Ruiner af 7 Kirker, hævder han, at disse Ruiner langt fra alle ere saa tydelige, at man med Sikkerhed kan erklære dem for Kirker, og endelig henviser han til, at Vesterbygden havde 4 eller 5 Kirker. Derpaa gaar han nøjere ind paa en Tydning af Kursforskrifterne og kommer til det Resultat, at de tale for den gamle Opfattelse. Den Overensstemmelse, Eggers mener at have funden mellem de gamle Chorografier og Resultaterne af de nyeste archæologiske Undersøgelser, paastaar han at være uden Betydning, og han mener, at de vilde under alle Omstændigheder først kunne faa en saadan, naar det var bevist, at Julianehaabs Distrikt var Østerbygden. Efter vidtløftige Undersøgelser for at bevise, at de Gamles Vesterbygd har indbefattet hele Vestkysten, lige fra Godthaab og til henimod Sydspidsen, og navnlig at de 7 af Vesterbygdens 10 Fjorde maa søges i Julianehaabs Distrikt, gaar han over til at anstille en Gisning over, hvor paa Østkysten Østerbygden da maa søges, og kommer til det Resultat, at det maa være mellem 62° og 65° N. B. Uagtet Wormskjold altsaa synes at være fuldt overbevist om, at Eggers' Tydning er urigtig, saa udtaler han dog: «Det er altsaa mit Haab ved nærværende Arbejde at kunne have noksom tydeliggjort for andre de Aarsager, hvorfor jeg ikke kan anse Østerbygdens Beliggenhed paa Vestsiden for bevist, før man lærer Grønlands østre Side nærmere at kjende.»

Ogsaa Giesecke beskæftigede sig med Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed og erklærer sig i det hele taget enig med Eggers ¹⁾, dog varierer han en Del fra denne i Tydningen

¹⁾ Mineralogiske Rejse i Grønland ved Johnstrup. S. 21.

af, hvorledes de gamle Beretningers Fjorde og beboede Pladser skulle anbringes paa Kaartet over Julianehaabs Distrikt ¹⁾).

Samme Aar som Giesecke oplæste sin Afhandling i det irske Akademi, leverede Estrup i det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter ²⁾ et Arbejde i modsat Retning, idet han stillede sig paa Wormskjolds Side. Estrup søger, ligesom denne, af de gamle Beretninger og Kursforskrifter at vise, at Østerbygden maa have ligget paa Østkysten, og at den Maade, hvorpaa Eggers har søgt at anbringe Østerbygdens Navne paa Kaartet, baade er unøjagtig og i Hovedsagen kun Gjetteri. Han slutter sin Afhandling saaledes: «Eftertiden maa lære, om ikke Østergrønland har lige saa frapperende Rudera af det forsvundne Old at opvise som Julianehaab, og en virkelig Lighed med det tabte Koloniland. Den Dag er maaske ikke langt borte, da en dristig og kyndig Polarsejler vil blive den bedste Voldgiftsmand mellem Eggers og den gamle Menings Forsvarere. Maaske en levende Røst fra Østerbygden selv vil tilraabe: her var Stedet.»

Det, at Estrup nærede den Tro, som vi have set stadig gaa igjen lige siden Frederik II's Dage, at der endnu kunde findes Efterkommere af de gamle Islændere, er vel egentlig ogsaa Hovedgrunden, hvorfor han saa ivrig angriber Eggers; thi ligesom Wormskjold frygter han for, at dennes Theori skal træde hindrende i Vejen for en videre Undersøgelse af Østkysten. I et Tillæg omtaler Estrup dernæst Zieglers Schondia og mener i dennes Stedbestemmelser at finde en Støtte for sin Opfattelse, idet han gaar ud fra, at de hidrøre fra Valkendorf, og at denne havde ment, at Østerbygden laa paa Østkysten. Som jeg imidlertid ovenfor har søgt at vise, tænkte Valkendorf næppe meget over, paa hvilket Punkt af Grønland Østerbygden laa; for ham gjaldt det kun om at komme

¹⁾ Transactions of the Roy. Irish Academy, Vol. XIV. 1825.

²⁾ 20de Bind. 1824. S. 243.

til Grønland, naaede han først det, faldt det ham næppe ind, at der skulde være nogen Vanskelighed ved at finde Østerbygden.¹⁾ I sin Afhandling om Zeniernes Rejser har Zahrtmann forøvrigt imødegaaet Estrup angaaende Betydningen af Zieglers Kaart for dette Spørgsmaal, og, da jeg fuldstændig deler hans Opfattelse, skal jeg her kun henvise dertil.²⁾

I Aarene 1829—30 falder dernæst Graahs Rejse til Østkysten, hvor han jo intet Spor fandt til Østerbygden. I sin bekjendte Rejseberetning tiltræder han fuldstændig Eggers Mening, og for at bøde paa det negative Resultat, hans Rejse i denne Retning gav, gennemgaar han vidtløftig alt, hvad der kan tale for og imod i denne Sag, uden dog derved at fremhæve nye Synspunkter der have særlig Vægt, med Undtagelse af det ene, nemlig det, at han, uagtet al Umage, intet Spor fandt til en tidligere skandinavisk Bebyggelse paa denne Kyst.

Et saadant Spor findes dog, og er mærkelig nok undgaaet ham, uagtet Giesecke omtaler det i den ovenfor citerede Afhandling, nemlig at der skulde findes Ruiner paa Nordsiden af Fjorden Kangerdlugsuatsiak eller, som Graah kaldte den, Lindenovs Fjord. Mathiesen, der ledsagede Graah, var paa Stedet, Narssak, men hørte mærkeligt nok intet om Ruinerne. Først i 1881 bleve disse undersøgte af Brødre-Missionæren Brodbeck.³⁾

I «Antiquitates Americanæ» 1837 og i «Grønland. Mindesmærker» 1845 har Rafn ganske sluttet sig til Eggers og, uden at have læst dennes Afhandling, anbragt Østerbygdens Navne paa Kaartet over Julianehaabs Distrikt og derved kommen

¹⁾ Hvormange have, selv i vore Dage, et klart Begreb om de store Afstande i Grønland? Kommer man blot til Grønland, mene mange, selv kundskabsrige Folk, man med Lethed vil kunne bringe en Hilsen baade til Upernivik og Julianehaab, medens det aldrig kunde falde dem ind at mene, at den, der kom til Berlin, med Lethed kunde bringe en Hilsen til Neapel.

²⁾ Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed. II. S. 3 og navnlig S. 22.

³⁾ Nach Osten. Niesky. 1882. 8vo.

til et Resultat, der i sin Helhed stemmer mærkværdig godt med det, hvortil Eggers kom.

I 1873 underkastede R. H. Major ¹⁾ samme Spørgsmaal en Undersøgelse og slutter sig ganske til Eggers, hvilket ogsaa var Tilfældet med nærværende Forfatter, der i et Foredrag ved Amerikanistmødet i 1883 ²⁾ blandt andet mente at kunne paa-vise, at Grønlænderne paa deres Sprog have Benævnelser paa Steder i Julianehaabs Distrikt, der fuldstændig svare til Steder, der efter Beretningerne skulle have ligget i Østerbygden. De gamle Stednavne ere jo imidlertid komne til os i saa forvanskede Former, at det er en Selvfølge, at en saadan Tydning kun har Værdi lige over for en bestemt Læsning af de enkelte Navne.

I 1883 lykkedes det Nordenskiöld at naa Østkysten paa 65° 35' N. B., og, som det af hans Beretning ³⁾ synes at fremgaa, er han ved sine Undersøgelser der bleven bestyrket i den Mening, han allerede havde i Forvejen, nemlig at Østerbygden skal søges paa denne Kyst.

Kaptajn Holms i 1885 afsluttede Rejse skal jeg ikke her komme ind paa, da han i den efterfølgende Afhandling har gjort Rede derfor, men kun bemærke, at han, da han tiltraadte sin Rejse til Østkysten, slet ikke var tilbøjelig til at tro, at Østerbygden virkelig havde ligget dér; men han kom hjem med den Overbevisning, at dette ikke kan have været Tilfældet. Den

¹⁾ Journal of the Roy. geograph. Society, Vol. XLIII. 1873.

²⁾ Compte-rendu du Congrès international des Américanistes. Copenhagen 1883. S. 108. Samme Sted, S. 119, udtalte jeg den Formodning, at det af Giesecke omtalte Sagn blandt Grønlænderne, at de gamle Islændere skulde have taget Sten til Kakortok Kirken paa Ujaragtarfik Øerne, ikke kunde være berettiget. Senere er jeg imidlertid kommen til at tænke paa, om det dog ikke kunde være rigtigt, forsaavidt som de dér muligvis kunde have taget Kalk til Kirken. Under et Ophold ved Julianehaab i 1874 fik jeg nemlig Stykker af Kalkspath fra disse Øer, ligesom ogsaa Stud. mag. Eberlin har medbragt et saadant Stykke.

³⁾ Den andra Dicksonska expeditionen till Grönland. Stockholm 1885. S. 401.

Indvending, der er gjort mod Graah, at han var mindre skikket til at løse dette Spørgsmaal, da han gik dertil med den forudfattede Mening, at Østerbygden ikke havde ligget paa Østkysten, kan saaledes heldigvis ikke gøres mod Holm.

Af ovenstaaende Fremstilling af Gangen i Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed fremgaar formentlig:

1) At de gamle Kursforskrifter ikke maa opfattes, som om de angave Kursen lige til Bygderne, specielt Østerbygden, men kun som Anvisninger til at finde det Sted, hvor man burde søge Landkjending af Grønland, naar man vilde til Bygderne.¹⁾

2) At Kjendskabet til Grønlands Beliggenhed, lige til Hall i 1605 skaffede de danske i Land dér, var saa omtvistet og usikkert, at de tidligere Rejser mere ere at betragte som rettede paa at finde Landet i det Hele taget, end at finde bestemte Steder derpaa.

3) At de tidligste Kaart, ligesom ogsaa Christian IV's Instrux i 1607, forudsætte som givet, at Østerbygden havde ligget paa Grønlands Sydende, Vest for dettes mest fremspringende Punkt.

4) At det først var, efter at man havde forvissat sig om, at de gamle Islændere ikke fandtes paa Vestkysten, at man søgte dem paa Østkysten; thi et Sted maatte de være, da den Tanke aldrig kunde falde dem ind, at de vare uddøde.

5) At det i ikke ringe Grad skyldes Danells Rejser og Th. Thorlacius' Kaart, at det for lange Tider blev slaaet fast, at Østerbygden havde ligget paa Østkysten.

6) Da først Østerbygden var henlagt til Østkysten, bevirkede dennes Utilgængelighed, at det var meget vanskeligt at faa den fordreven derfra igjen. Havde denne Kyst været ligesaa til-

¹⁾ Alene det forekommer mig at være et vigtigt Fingerpeg om, at Østerbygden aldrig kan have ligget paa Østkysten, at Kursforskrifterne skille imellem at rejse fra Norge til Grønland over Island, og uden at komme til Island; thi, havde Østerbygden virkelig ligget paa Østkysten, lige over for Island, vilde der paa en Tid, da man kun gjorde en enkelt Tur i en Sommer, aldrig kunne have været Tale om at rejse dertil, uden at lægge Vejen over Island.

gængelig som Vestkysten, vilde Spørgsmaalet have været løst for længe siden. Nu derimod havde Fantasien frit Spillerum, og kun Skridt for Skridt har det været muligt at fordrive den indbildte Østerbygd derfra, idet den stadig trækkes længere mod Nord. Graah fordrev den til Nord for 65° , Holm har vist, at den ikke har ligget Sonden for $66\frac{1}{2}^{\circ}$, men endnu er der jo et Stykke uundersøgt Kyst tilbage, og det er ikke umuligt, at Forsvarerne af Østerbygdens Beliggenhed paa Ostkysten ville ty dertil.

Man maa imidlertid haabe, at der ikke igjen vil gaa 50 Aar, førend ogsaa den sidste Rest af Ostkysten vil blive undersøgt, og dermed Spørgsmaalet om Østerbygdens Beliggenhed for bestandig blive afsluttet.

Forklaring til Kaartene.

1.

I. S. 7. Stephanius' Kaart fra 1570.

Dette Kaart er kopieret efter Th. Thorlacius' Oversættelse 1669 af Bjørn Johnsens grønlandske Beskrivelse, der findes i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2881.

Efter Thorlacius skal Stephanius selv have givet følgende Forklaring til Bogstavernes Betydning, som her meddeles i den Oversættelse, Torfæus (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2885) har givet deraf.

- A. Disse ere de, som Englænderne komme til, og har sit Navn af Tørhed, saasom de der ere tørrede og brændte enten af Solen eller Kulden.
- B. Her ligger Vinland næst op til, som man for Jordens Frugtbarhed og andre nyttige Tings Overflods Skyld kaldede det gode. Vores Landsmænd har ment, at det imod Sonden skulde endes ved det store vilde Hav, men jeg kan slutte af de nye Historier, at enten en Fjord eller et Sund adskiller det fra America.
- C. Dette Land kalder de Riise eller Kæmpeland; for det skal være Kæmpefolk, som havde Horn og kaldes Skrickfinna.
- D. Disse ere mere til Osten, som man kalder Klofinna af deres store Negle.
- E. Jotumheimer eller vanskabte Kæmpers Land, her maa man mene Geiröds og Gudmunds Hovedstad at have været.
- F. Her mener vi er en stor Fjord eller Sund, som løber ud til Rusland.
- G. Et stenfuldt Land, som ofte meldes om i Historierne.
- H. Hvad dette er for en Ø, ved jeg ikke, med mindre det maa være den samme, som en Venediger fandt, og de Tyske kalder Frisland.

Forfatteren til dette Kaart, siger Thorlacius, siges at være Sigurd Stephanson, Islænder, en lærd Mand og Rektor paa Skalholt Skole. Hertil skal Arne Magnussen, ifølge Bussæus (Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2886) have bemærket, at, dersom Sigurd Stephanus er Forfatter til dette Kaart, da er der en Fejl ved Aarstallet; thi Stephanus levede senere. Forøvrigt var der en anden Sigurd, der mellem 1570 og 1580 var Rektor ved Skalholt Skole, men, om han er Forfatter til Kaartet, vidste Arne Magnussen ikke.

2.

Tavle 1. Resens Kaart fra 1605.

Originalen til dette Kaart, der i høj Grad er medtaget af Tidens Tand, findes paa Søkaartarkivet. Direkte at fotografere det var en Umulighed, og jeg skylder derfor Hr. Kommandør Rothe min bedste Tak for, at han har ladet det kopiere, hvilket med stor Omhyggelighed og Smag er foretaget af Hr. W. Lyngge, paa Søkaartarkivets Bekostning.

D'Hrr. Pastor Dr. H. Rørdam og Bibliotheksassistent D. Andersen have velvilligen hjulpet mig med at læse de ofte næsten helt utydelige Inskriptioner, hvorved det er lykkedes at gjengive det meste af dem. Kopieringen er foretaget med saa stor Nøjagtighed, at selv vitterlige Fejl i Aarstallene ikke ere rettede. Skulde en fremtidig Undersøgelse af Originalen imidlertid vise, at der enten ved Tydningen eller Kopieringen er begaaet Fejl, maa disse i det Væsentlige tilskrives mig, da jeg selv alene har læst Korrektur paa Kopien.

Navnene og Inskriptionerne ere skrevne med to eller tre forskellige Hænder; først en smuk, regelmæssig Haand, dernæst en mindre regelmæssig, der gradvis danner en Overgang til den tredie, og som er tydeliggjort paa Kopien ved, at dens Navne og Inskriptioner ere satte i Parenthes, og endelig den tredie Haand, der er fremhævet ved, at den er understreget. Denne sidste har særlig Interesse, da det utvivlsomt er Hans Poulsen Resens egen Haand.

Som det strax ses, er Kaartet, for Grønlands og de omkringliggende Landes Vedkommende, kun en Kopi af Stephanus' Kaart. Jeg skal ikke nærmere omtale de lange Inskriptioner, da disse tale for sig selv, saa meget mere som de kun staa i et fjernere Forhold til det her omhandlede Spørgsmaal. Hvad der derimod har Interesse, er at se, hvorledes Forfatterne af Kaartet, og navnlig den, der har

gjort de sidste Tilføjelser, Biskop Resen, have tænkt sig, at Bygderne laa paa Grønland, ligesom ogsaa hvor de havde tænkt sig, at Christian IV's Expedition i 1605 var kommen til Landet. Kaartet er vistnok hovedsagelig tegnet for at forherlige denne Expedition, og, medens det synes, som om den oprindelige Forfatter, efter de to lange Inskriptioner paa Grønland at dømme, nærmest har tænkt sig, at de gamle Kolonier havde ligget paa Øst (Nord) Kysten, saa er det aabenbart, at Resen har ment, at de laa paa den anden Kyst, Vest for det «hoje Land Hvarf», hvor Grønland, ifølge Ivar Baardsen, burde anduves for at finde Heriolfsnæs og Sandhavn.

Som det ses, er Kaartet tilegnet Kongen, ligesom ogsaa Kansleren Christian Friis' Navn findes derpaa. Endelig synes der i det nederste Hjørne tilhøjre, der er meget beskadiget, at staa Maaned og Aarstal, nemlig September 1605, og derunder J(oh.) P. Resenius.

3.

Tavle 2. Gudbrand Thorlacius' Kaart fra 1606.

Dette Kaart er kopieret efter det Exemplar, der ledsager Arngrim Jonæ Liber de Grønlandia, i Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2876, og som, efter en Paategning af H. P. Resen, er tegnet af Gudbrand Thorlacius selv.

Paa Grønland staar: *Omnia hæc montana circumqvoque altissimis et horrendis montibus sempiternis nivibus abducta esse scribuntur*; og fra Eriksfjorden til Island staar: *antiqva navigatio ex isl. grønl. versus*. Efter Torfæus' Oversættelse er Forklaringen til Bogstaverne følgende:

A. Snefjelds Jøkul, vesten paa Island.

B. Hvidsærk paa Grønland, et lignende meget højt Bjerg, stivnet af evig Sne eller Is.

C. Andet Bjerg paa Grønland, fuldt af Sne og Is og ikke mindre højt; er fra Hvidsærk imod Sønden 14 Dages Rejse.

D. Tredie Bjerg paa Østersiden af Grønland og nærmest til Eriksfjorden: «Dette Fjeld skal man have ret i Nord, før end Man kan komme ind i Grønlands Fjord, som kaldes Eriksfjord.»

E. E. E. Østersiden af Grønland, ubeboet med mange Fjorde og Klimper (promontori), saa og Is som mangfoldig ligger omkring Strandsiden, og ikke uden af Sønden og Sydvestvind kan uddrives udi det nordiske Hav. Ellers ligger den continuerlig ved Landet, hvorfor, naar især farende Folk ere blevne kjede deraf,

have de nogle Gange gjort forgjæves Rejser til Grønland. De Norske plejede tilforn at sejle til Grønland fra Bergen, først i Wester an, og siden noget til Norden, indtil de opnaaede den Klimpe Heriolfsnæs udi Grønland.

F. Den største Fjord udi Grønland, Eriksfjord, saa kaldet af en Islænder, som først fandt den.

G. Anden Grønlands Fjord uden Navn, uden den kaldes Vesterbygden.

H. H. H. Vestersiden af Grønland, ubeboet og ubekjendt af de Gamle.

I. Det Sund imellem det Yderste af Grønland mod Sonden og et andet Fastland, som de Nye kalde America; gjennem dette Sund har de Gamle fordum løbet, naar de fandt Vinland. Dette Sund kaldte de Gamle Ginnungagap.

K. Det, som Gemma Frisius skriver om Quadrato navtico imellem Island og Grønland, lader noget fabelagtigt.

L. Et Havsvælg, som de Gamle mente var Aarsag til Ebbe og Flod.

M. Frisland, saa kaldet af Mercatore og Pagino, men gemenlig Nyaland¹⁾, som er et nyt Land, Syd og Sydvest for Island, og halv saa stor som denne.

N. Paa denne lange Side af Landet beskriver Mercator og Paginus adskillige Steder og Byer, som jeg med deres Forlov tør sige ere opdigtede, eftersom den store Plads er ganske ubeboet, saasom det ligger under Polo eller Nordsljernen selv.

O. Det nordiske Hav eller Nordsøen.

R. Dette Stræde kaldte de Gamle Elivoga.

Paa en Kopi af dette Kaart, der er indbunden sammen dermed, har H. P. Resen egenhændig foretaget følgende Rettelser:

Ordet antiqva i Sejlrouuten mellem Eriksfjorden og Island har han rettet til nova og samtidig angivet en anden Sejlroute, mellem Ilvidsærk og Snefjeldsjökul (A. og B.), som han har betegnet: vetus navigatio. Dermed har han sandsynligvis kun villet antyde, at i den tidligste Tid gik Sejladsen fra Island lige over til Grønland og saa ned langs Kysten; men senere lærte man at gaa lige til Sydspidsen af Landet, hvorved man baade fik en kortere Vej og undgik Isen.²⁾

¹⁾ Der staar egentlig Ulpaland, men dette hidrører fra en Fejlæsning af Th. Thorlacius.

²⁾ Dette synes Eggers at have misforstaaet, ligesom han heller ikke lader til at vide, hvem det er, der har foretaget denne Rettelse. Landhusholdningssselskabets Skrifter. 4de Bind. S. 295.

Dernæst har Resen forandret Hvidsærken, (K, Quadrat. navtic.), der, saaledes som f. Ex. Olaus Magnus angiver det, skulde være en Klippe mellem Island og Grønland, til Gunbjorneskjærene, og endelig har han gjort det første af de 3 Fjelde, der i Følge Gripla ligge paa Grønland, og som Gudbrand Thorlacius havde aflagt derefter, til Hvidsærk, endskjøndt just dette Fjeld efter Gripla skulde være det, der laa nærmest Bygden.¹⁾

Endvidere har Resen ved Bogstavet D. skrevet Høgeland og Hvarf og paa Vestsiden af Heriolfsnæs skrevet «Sand» (Havnen).

Denne saaledes vilkaarlig forandrede Kopi af Gudbrands Kaart er det, Th. Thorlacius har kopieret, og som Torfæus, efter ham, i det Væsentlige har publiceret i Grønlandia antiqva.

4.

Tavle 3 og 4 og II. S. 10. Halls Kaart fra 1605.

I «The voyages of William Baffin 1612—22» (Hakluyt Society 1881. S. XXI) har Cl. R. Markham henledet Opmærksomheden paa et Manuskript med 4 Kaart af James Hall, der angaar den Rejse, Hall som Navigator ledede i 1605 til Grønlands Gjenopdagelse, og hvorved det endelig lykkedes at finde det tabte Grønland igjen. Da det forekom mig, at disse Kaart maatte være af stor Betydning for Grønlands ældre Kartografi, henvendte jeg mig til «Kommissionen for Grønlands geolog. og geograf. Undersøgelse» og bad den om at udvirke Tilladelse til, at dette Manuskript maatte blive udlaant til Afbenyttelse paa et af vore offentlige Bibliotheker. Gjennem Udenrigsministeriet erholdtes, desto værre, det Svar, at Udlaan var en Umulighed, da en Parlements-Akt forhød det. Hr. Legationssekretær Gosch viste imidlertid Sagen den Velvilje egenhændig at afskrive Manuskriptet, ligesom han ogsaa kalkerede Kaartene og senere lod dem fotografere, hvilke Fotografier, i formindsket Maalestok, ere gjengivne paa Tavle 3 og 4.²⁾ Manuskriptet synes at være en til Kongen, umiddelbart efter Hjemkomsten, indgiven Rapport, og indeholder i Hovedsagen det samme, der, men langt udførligere, er meddelt i Purchas His Pilgrimes. 1825. Vol. III. S. 814.

¹⁾ Se G. h. M. III. S. 225.

²⁾ Alle 4 Kaart ere i Originalen lige store og have Størrelsen: 15 og 13 Centimeter.

Angaaende dette Manuskript har Hr. Gosch velvilligst meddelt følgende:

Manuskriptet til Halls Beretning henhører til den tidligere kongelige Afdeling af British Museums Manuskriptsamling og er indbunden med flere andre i et lille Kvarbind. Det bestaar af 21 Blade, af hvilke 2 tjene som Omslag, 6 indeholde Texten, 4 have Skrift paa Forsiden og Kaart paa Bagsiden; de følgende 9 have paa Bagsiden en Kompasrose, som om det har været Hensigten at tegne Kaart dér, men de ere ellers blanke ¹⁾, undtagen forsaavidt, at det første af dem paa Forsiden har Forklaringen til det sidste Kaart. Tegningerne ere temmelig raat udforte med Pen og Blæk; de 4 Kaart ere let kolorerede. Vandet er anlagt blaåt, Højderne nærmest Vandet grønne og brune, de af Isblinken fremragende Toppe brunlige. Vaabnet paa det sidste Kaart er heraldisk koloreret.

Da Manuskriptet, som nævnt, ikke indeholder noget af Betydning, som ikke findes hos Purchas, har jeg ikke anset det for nødvendigt at aftrykke det her; kun en enkelt Bemærkning, der ikke findes hos Purchas, kan dog anføres, nemlig at Cunningham i Kong Christiansfjord tog Landet i Besiddelse i Kongens Navn og medtog Jord og Sten. Denne Ceremoni, skulde man synes, var temmelig overflødig og var vistnok ogsaa malplaceret, da Christian IV næppe vilde indrømme, at han ikke var Herre over Landet i Forvejen; se saaledes hans ovennævnte Skrivelse af 1ste April 1606. Forøvrigt havde jo allerede Frobisher taget Landet i Besiddelse for Dronning Elisabeth og kaldt det West-England, men rigtignok under den Forudsætning, at det var det gamle Frisland.

De i Manuskriptet værende 4 Kaart og nogle Landtoninger vidne om Dygtighed og Omhyggelighed fra Kaarttegnerens Side. Saaledes er Kong Christiansfjord aflagt saa nøjagtigt, at Kaptajn Jensen, der har kaartlagt denne Egn, øjeblikkelig kjendte den som værende Fjorden

¹⁾ Deraf kan man forklare sig, at et Par af Kaartene, Kong Christiansfjord og vistnok ogsaa Cunninghamsfjord, ere galt orienterede. Paa Fotografierne ses det nemlig, at Nordpunktet paa Kompasroserne paa alle Kaartene, maaske med Undtagelse af Kong Christiansfjord, oprindelig har været, hvor nu Østpunktet er, men er bleven udraderet og flyttet til det daværende Vestpunkt. Kaartene ere altsaa indtegnede paa det orienterede Papir, og, da Fejlen i Orienteringen opdagedes, er Kompasrosen drejet 90° mod Vest. Om just denne Vinkel var den rigtige, synes for et Par af Fjordenes Vedkommende at være tvivlsomt.

Itivdlek paa $66^{\circ} 33'$ N. B. Denne Lighed er ogsaa slaaende, hvilket enhver kan overbevise sig om ved at sammenligne Kaartet over denne Fjord, der er gjengivet paa Tavle 4, med det Kaart af Kaptajn Jensen, som den kgl. grøn. Handel har udgivet i 1885. At det er muligt med saa stor Sikkerhed at vide, i hvilken Fjord det var, at Hall i 1605 førte den Del af Expeditionen, der fulgte ham, til Land i Grønland, har ikke alene historisk Interesse, men ogsaa Betydning derved, at man sættes i Stand til med temmelig stor Nøjagtighed at bestemme de øvrige Fjorde, denne Expedition var inde i, ligesom ogsaa de Fjorde, de senere Expeditioner besøgte og navngave. Cunninghams Bjerg bliver altsaa Fjeldet Kakatsiak, der ligger paa Nord-siden af Itivdlek og, som alle Fjelde af dette Navn, uagtet sin ikke store Højde, dog spiller en fremtrædende Rolle i Landskabet. Hall angiver Ankerpladsen i Kong Christiansfjord til $66^{\circ} 25'$ N. B. og Mundingen af Fjorden til $66^{\circ} 30'$. Da nu denne imidlertid ligger paa $66^{\circ} 32\frac{1}{2}'$, kan man altsaa slutte, at Halls Breder ere for smaa, hvilket ogsaa fremgaar af, at han lægger Fair Island paa $59^{\circ} 20'$, endskjøndt den ligger paa $59^{\circ} 33'$. Søger man altsaa ved Hjælp af Kaptajn Jensens Kaart at identificere de af Hall undersøgte og kaartlagte Fjorde og Forbjerge, idet man erindrer, at Halls Breder kunne være indtil $13'$ for smaa, men ikke for store, kommer man til følgende Resultat, idet man gaar ud fra Halls Forklaring til Kaartet, Tavle 3, efter Hr. Legationssekretær Goschs Afskrift:

The coast of groeneland with the latitudes of havens and harbors as I founde them.

- A. Queene ann's Cape in $66^{\circ} =$ Kingatsiak paa $66^{\circ} 10'$.
- B. King Christianus forde in $65^{\circ} 25' =$ Itivdlek paa $66^{\circ} 33'$.
- c. henririk Romles -ford in $66^{\circ} 35' =$ Ikertok paa $66^{\circ} 45'$.
- D. Qveen Sophias Cape in $66^{\circ} 45' =$ Kangarsuk paa $67^{\circ} 4'$.
- e. Knights llandis in $66^{\circ} 58' =$ Kagssit Øerne paa c. 67° .
- f. Cunninghams ford in $67^{\circ} 25' =$ Sundet indenfor Arfit paa $67^{\circ} 38'$.
- g. prince Christianus ford in $67^{\circ} 30' =$ maaske Nordenden af samme Sund paa $67^{\circ} 47'$.¹⁾
- h. arnolds sound in $67^{\circ} 45' =$ Sundet indenfor Rifkol paa $67^{\circ} 58'$.
- I. Bayhovse sound in $67^{\circ} 56' =$ Sundet indenfor Simiutak paa c. $68^{\circ} 9'$.
- k. Brade Ransons ford in $68^{\circ} =$ Alanek paa $68^{\circ} 7'$.

¹⁾ Se Jensens Kaart i »Meddelelser om Grønland«. II. Tavle V, og Søkaart-arkivets Kaart over Vestkysten af Grønland fra 67° til 73° N. B. 1886.

L. Christin Friesses cape in $68^{\circ} 35'$ = Vestenden af Sarkardlek paa $68^{\circ} 37'$.

Halls Forklaring til Bogstaverne paa de 3 paa Tavle 4 gjengivne Kaart er følgende:

1. The Kinge Christianus his Forde:

- a. = Cunninghams mounte.
- b. = the place of our first anchoring.
- c. = Slinge Road.
- d. = denmarks haven. ¹⁾
- e. = Trost Iland. ²⁾
- f. = Trost haven. ³⁾

2. Cunninghams forde:

- a. the first place of anchoring in this ford.
- b. Catt Sound or weike.
- c. greene Sound or weike.
- d. musle sounde.

3. Brade Ransons Forde:

- A. Shoulde wike.
- B. henriks pass.
- C. cliffe road.

Kaartet II., S. 10, der er kopieret efter Tavle 2 i «Ymer» 1886, der igjen er kopieret efter et Manuskript, mærket K. 29, i det kgl. Bibliothek i Stockholm, viser ligeledes Resultatet af Rejsen i 1605, indpasset i et Kaart, der maaske hidrører fra Davis. Dette Kaart viser formentlig, hvorledes Frobisher Strædet er blevet indlemmet i Grønlands-Kaartet. Omstaaende Kaart ⁴⁾ Nr. V, der stammer fra Halls sidste ulykkelige Rejse i 1612, har Interesse derved, at det, foruden at vise stor Overensstemmelse med det foregaaende Manuskriptkaart, tillige maaske giver en Nøgle til Forklaringen af den forunderlige Banke med 25 Favne Vand paa, der under Navn af Gunbjørn Skjærene findes paa hollandske Søkaart midt imellem Grønland og Island, SV. for en Øgruppe, Gunbjørneøerne. Se saaledes f. Ex. Kaartet Nr. III, hvor Dybden dog ikke er angivet. Paa Gatonbes Kaart findes der nemlig

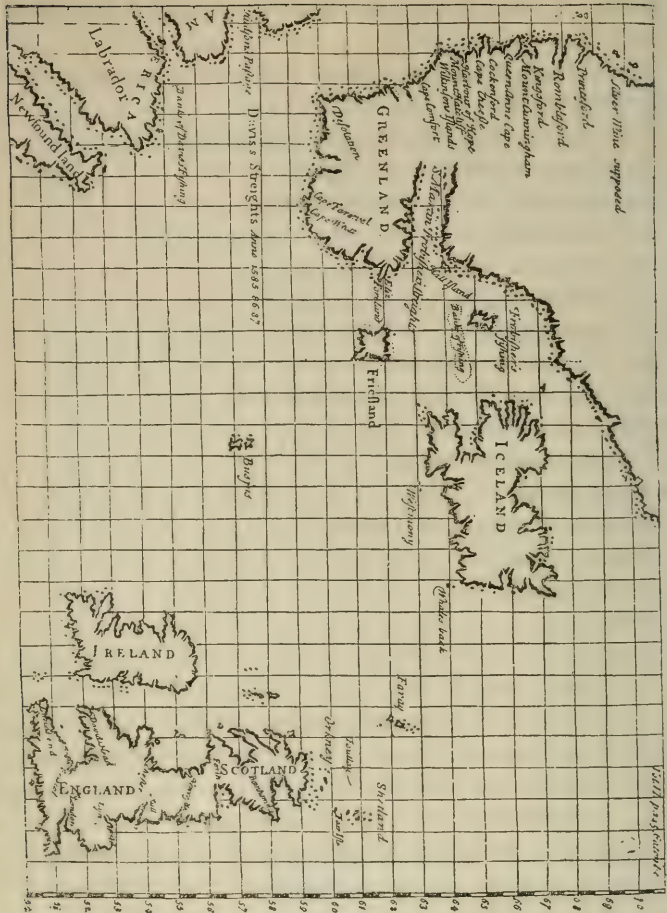
¹⁾ d. kan ikke ses paa Kaartet, men skal staa paa Syd (Øst) Enden af den store Ø paa Fjordens Sydside.

²⁾ Øen i Munden af Fjorden.

³⁾ Den tvedelte Bugt i Munden af Fjorden. Til Bogstavet h findes ingen Forklaring.

⁴⁾ Churchill, A Collection of Voyages and Travels. 1732. Vol. VI. S. 245.

V. Gatones Kaart fra 1612.

en stor Ø mellem Island og Grønland, Syd for hvilken der ligger en Banke, hvorpaa der staar Banke of Fishing, og Nord for Øen staar Frobishers fishing. Jeg antager nu, at dette skal forstaas saaledes, at Frobisher fiskede paa denne Banke, ligesom der paa et andet Sted paa Kaartet staar, at Davis fiskede paa en Banke. Paa sin anden Rejse fiskede Frobisher ved Sydenden af, hvad han troede var Frisland, men jo i Virkeligheden var Grønland, og, er det dette, Gatone har villet antyde, er der altsaa kommen 2 Frislande paa hans Kaart, men, da det ene af dem tilfældig kom til at ligge, hvor Gunbjørne-skjærene skulde ligge, antager jeg det for en Mulighed, at den paa

de hollandske Kaart er bleven til Gunbjørneøerne, og Fiskebanken til Gunbarschaar med de 25 Favne Vand. Destoværre angiver Frobisher ikke, paa hvilken Dybde det var, han fiskede.

5.

Tavle 5 og 6. Joh. Mejers Kaart fra 1652—53.

Disse Kaart, der ere tegnede for at vise Danells Rejser i 1652 og 53, ere kopierede efter Johannes Mejers haandtegnede Atlas paa det store kgl. Bibliothek.¹⁾

Ovenfor har jeg allerede antydnet, at den Maade, hvorpaa Danells Rejse og Isranden er anlagt, ikke absolut behøver at vise, at der skulde ligge et Kaart af Danell til Grund derfor, da det godt kan være tegnet efter Danells Journal, maaske med Hjælp af Danell selv eller en af hans Folk. Under alle Omstændigheder er det alligevel de Kaart, der klarest illustrere Danells Rejser, hvorfor de ere medtagne her. I Mejers Atlas findes en hel Række Kaart over Grønland, der alle vise, at Mercators Grønland er lagt til Grund derfor, men, forunderligt nok, opløser han Landet i en Mængde vel bebyggede og bevoxede Øer, uden Spor af den Is, som, efter de ældre Forfatters enstemmige Mening, bedækkede hele Landet. Paa en meget kritikløs Maade ere Navnene fra de gamle Beretninger spredte over Landet; men, hvad der navnlig vakte min Opmærksomhed ved disse Kaart, var den Mængde eskimoiske Navne, der ligeledes findes derpaa. Jeg tænkte mig først, at Mejer muligvis kunde have faaet Oplysninger fra Danells Grønlændere, der jo vare nogen Tid i Slesvig, og tillagde derfor disse Navne en vis Betydning. Ved imidlertid senere at sammenligne de af Mejer anførte eskimoiske Navne med Navnelisten hos Oleareus, er jeg kommen til det Resultat, at han har taget alle sine Navne derfra og anbragt dem over de af Eskimoerne beboede Strækninger, paa samme Maade, som han har anbragt de gamle nordiske Navne over de Strækninger, han mente, de gamle Islændere havde beboet.²⁾

¹⁾ Gl. kgl. Samling. Fol. Nr. 709. Naar Mejer paa det ene Kaart citerer Oleareus, viser det altsaa, at i det mindste denne Tilføjelse, om ikke selve Kaartet, er yngre end 1656.

²⁾ Af de 100 eskimoiske Ord, der findes hos Oleareus: *Vermehrte Moscovitische und Perseanische Reisebeschreibung zum andern Mal herausgegeben 1656*, S. 171, har jeg fundet, at Mejer paa sine Kaart har anbragt omtrent treds, dels fuldstændig ordret og dels med saa smaa

Tavle 7. Theodor Thorlacius' Kaart fra 1668—69.

Originalen hertil opbevares paa Søkaartarkivet, men, da den ikke lod sig fotografere, maatte den først rentegnes. Paa denne Kopi er der imidlertid udeladt en Mængde Navne paa Steder i Norge, Island o. s. v., medens alle Originalens Navne paa Grønland ere medtagne, med Undtagelse af de større Inskriptioner, der ere markerede ved Tal, og hvis Indhold er følgende:

1. Tali fere amietu vestiti incedunt Barbari, qvi ad occidentale hoc Grønlandiæ Latus in specubus subterraneis et tentoriis ex phocarum ac ferarum pellibus confectis frequentes habitant. De origine horum non satis constat est tamen veri haud absimile ex America eos huc transiisse, lingvam enim habent peculiarem, et Solem præcipue adorare videntur. Piscatione plurimum vietitant, qvam in cymbulis pelliceis exercent. Crudis etiam phocarum et ferarum carnibus vescuntur, arma illis sunt arcus et sagittæ, nec non funda et hastæ ex balenarum ossibus fabricatæ. Hujusmodi homines feros in Daniam secum attulerunt Gotschaleus Lindenovius, Nobilis danus, et Johannes Koningham à laudatissimo Rege Christiano IV Ao. 1605 Grønlandiam qvæsitus emissi, et post hos etiam David Denelle, qvi præter varias merces Grønlandicas fæminas duas, ante annos aliquot secum advexit.

2. In his duobus sinibus, Christiansfjord et Coninghamsfjord, diutule commorabatur Regia navis Ao. 1605, Cujus Capitaneus erat Johannes Coningham, nobilis Scotus, Gubernator autem Jacobus Hale Anglus qvi totam hanc navigationem accurate descripsit. Refert ille lateri huic grønlandico, perqvam montoso, insulas plurimas adjacere navium stationi aptissimas. Sinus etiam longissimos continentem ingredi, 10 et 12 milliaria Anglica excedentes, terram ipsam adeo fertilem se deprehendisse ait, ut nisi auptopsia edoctus, nunqvam crediturus fuisset, regionem tam boreo climati subjectam ejusmodi qvalitatibus gaudere.

Variationer, at de kunne antages for Skrivefejl. Næsten alle de øvrige Navne paa Mejers Kaart kunne, for Grønlands Vedkommende, henføres til de gamle nordiske Navne. Ser man endvidere hen til, hvorledes Mejer i sit Atlas har copieret Frisland, som det siges, efter Megiser, bliver man uvilkaarlig lidt betænkelig ved at se den Betydning, der i Almindelighed tillægges hans Forsøg paa at give et Billede af Slesvigs Vestkyst i Midten af det 13de Aarhundrede, selv om han naturligvis der har haft fastere Grund at staa paa end i Grønland.

3. Anno 1636 appulit hic navis danica *Leo rufus* nuncupata quæ præter pelles phocarum et dentes balenarum argenteam etiam mineram attulit.

4. Insulas hæc D. Arngrimus Jonas in sua Gronlandia *Sekrælingia Land* appellare videtur, ego tamen illas potius existimarem esse insulas, quas *Leifus Eirici Ruffi* filius ex America rediens obvias habuisse fertur, priusquam Gronlandiam attingeret, quæ de re Arngrimi Gronlandia videri poterit.

5. *Biorno Sekarsaensis*, qui annales gronlandicos ante annos aliquot conscripsit, ait, suo seculo navem Hamburgensem ad hoc Gronlandiæ latus appulisse, et sinum tandem ingentem, angustis admodum faucibus (vulgo *Fjordin* ollum *Leingre*) obvium habuisse ubi jacta anchora, insulas aliquot ab hominibus cultas deprehenderunt, occupataque earum una, casas piscatorias, qualibus Islandi uti solent viderunt nec non hominem nuper mortuum vestibus ex panno et pelle confectis indutum, apud quem culter admodum attritus jacuit. Existimamus igitur istis in locis, aliquos hominum Christianorum etiamnum superesse reliquias.

6. Ad hoc Litus piscationi operam dedere Veteres Grønlandi, sed astivo tantum tempore, sub autumnum statim domum redierunt.

7. Vastissimum hunc Grønlandiæ gyrum antiqui *Trollebotne* nuncuparunt a Gigantibus, qui hic habitare existimabantur glaciei istius fluitantis quasi receptaculum est, quam ex hoc littore ad Grønlandiam meridiionalem et Islandiam venti septentrionales sæpenumero deferunt.

8. Latus hoc Grønlandiæ veteres *Sualbarda* appellabant, quæ vox latus vel marginem frigidum denotat, totus hic tractus montibus abundat editissimis perpetua nive tectis Litori autem glacies continue adhæret.

II.

Beretning

om

Konebaads-Expeditionen

til

Grønlands Østkyst

1883—85.

Af

G. Holm og V. Garde.

Indhold.

	Side
Rejse i Sommeren 1883 og Overvintring ved <i>Nanortalik</i> 1883—84. (Holm.)	61
Rejse i Sommeren 1884 indtil Expeditionens Deling. (Holm.)	71
Hovedexpeditionens Rejse i Slutningen af Sommeren 1884. (Holm.) . . .	81
Sydexpeditionens Rejse i Slutningen af Sommeren 1884. (Garde.) . . .	98
Sydexpeditionens Overvintring ved <i>Nanortalik</i> 1884—85 og Rejse i Sommeren 1885. (Garde.)	109
Hovedexpeditionens Overvintring ved <i>Angmagsalik</i> 1884—85 og Hjemrejse i Sommeren 1885. (Holm.)	127

Efterat Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland havde overdraget mig at lede en Undersøgelse af den sydlige Del af Grønlands Østkyst, modtog jeg efterfølgende Instrux:

Instrux

for Hr. Premierlieutenant i Marinen G. Holm som Leder af en Expedition til Grønlands Østkyst, bestemt til at paabegyndes i Aaret 1883.

1.

Expeditionens Hovedformaal er en Fortsættelse af de Opmaalinger og Undersøgelser, som udførtes af Kapitain Graah ved i Baad at trænge frem fra Julianehaabs Distrikt. I dette Øjemed bliver først og fremmest den af Graah berejste Kyst at underkaste en grundigere Ransagning end den, han som første Banebryder havde Tid og Midler til at iværksætte. Hvis Forholdene skulde være gunstige, vilde vi ogsaa sætte Pris paa, at Undersøgelserne udvidedes noget ud over det nordligste af ham naaede Punkt.

2.

Undersøgelserne bør først have de almindelige geografiske Formaal til Gjenstand, nemlig en nøjagtigere Opmaalning og Kaartlægning af Kysten, derunder indbefattet det Indre af de endnu saa godt som ukjendte Fjorde. Jævnside hermed bør saa den Tid og Lejlighed, som der kan disponeres over, be-

nyttes til de Arbejder, som have været knyttede til de hidtil udførte Undersøgelser, og som ville være Dem bekendte fra disse, nemlig:

- a. Arkæologiske Undersøgelser, særlig med Hensyn til Forekomsten af Ruiner og andre Minder om Nordboernes Ophold i Grønland, men lejlighedsvis ogsaa med Hensyn til den eskimoiske Bebyggelse. Jævnside hermed bør De søge at gjøre Dem bekendt med de nuværende Indbyggers Tilstand og udforske alt, hvad disse maatte vide om Befolkningen hinsides $65\frac{1}{2}^{\circ}$ N. B. For saa vidt det maatte lykkes Dem at faa en god Tolk, var det ogsaa ønskeligt, om denne henvendte sin Opmærksomhed paa Østlændingenes Dialektforskjellighed og Sagn.
- b. Hvad der vedrører de enkelte Grene af den fysiske Geografi, især hydrografiske, magnetiske og meteorologiske Observationer, samt geologiske og botaniske Undersøgelser.
- c. Isdannelserne, nemlig dels Havisens Drift, dels Isbræernes og Indlandsisens Udbredelse, Højdeforhold, Bevægelse og fysiske Beskaffenhed, Morænedannelserne og de fra Isbræerne hidrørende Isfjelde.

3.

De Dem herfra medgivne Medhjælpere paalægges det, i Henhold til denne Instrux, i enhver Henseende at rette sig efter Dem, og det paaligger Dem som Leder at benytte saavel deres egen som Medhjælpernes Tid og Kræfter paa en saadan Maade, at det størst mulige Udbytte af hele Rejsen derved opnaas.

Hvad den Medhjælp angaar, som De maa forskaffe Dem i Grønland, beror det paa Dem selv at vælge de Personer, som dertil maatte forekomme dem bedst tjenlige, samt træffe den fornødne Overenskomst med dem. Vi tro at have bemærket, at De har erhvervet en god Indsigt i den Maade, hvorpaa de Indfødte bør behandles, og navnlig hvorledes de i Tjenesteforholdet sætte særlig Pris paa en venlig Omgang fra deres Foresattes

Side og lettere end europæiske Tjenestefolk frastødes eller skræmmes ved en mere alvorlig og bydende Behandling. Vi forudsætte derfor ogsaa, at De strax fra først af anbefaler Deres Medhjælpere at rette sig efter denne Særhed og vise stor Varsomhed i saa Henseende.

4.

Det vil være Dem bekendt, at vi, da Planen udkastedes til Undersøgelsen af den sydlige Del af Grønlands Østkyst, gik ud fra, at den rimeligvis vilde kunne udføres i et Tidsrum af $1\frac{1}{2}$ Aar, hvorefter ogsaa Størrelsen af de bevilgede Midler er afpasset, men vi ville dog ikke derfor modsætte os, hvis Omstændighederne maatte gjøre det nødvendigt, at Undersøgelserne udstrækkes et Aar længere.

Idet vi iøvrigt ganske overlade Dem at træffe de nødvendige Dispositioner for Ordningen af Rejserouterne og alt, hvad dermed staar i Forbindelse, kunne vi dog ikke undlade at bemærke, at vi billige det af dem fremsatte Forslag om til sine Tider at dele Expeditionen i to Partier, af hvilke det ene fra et givet Punkt gaar videre nordefter, medens det andet nøjere undersøger, hvad der ligger paa den tilbagelagte Vej syd for samme. Den Medhjælper, som De kommer til at betro Ledelsen af det ene Parti, bør De give en skriftlig Instrux, i hvilken der dog indrømmes ham saa megen fri Raadighed som muligt.

5.

De fører en Dagbog, som indeholder en Beretning om Undersøgelsernes Gang, og af hvilken De lejlighedsvis og i alt Fald strax efter Rejsens Afslutning tilstiller os en Afskrift. Desuden forvente vi selvfølgelig, naar Lejlighed gives, om end kun ved kortere Meddelelser, at blive underrettede om Rejsens Forløb, og især at De fra de mere afsides Steder afsender saadan Underretning lejlighedsvis, selv om der kun er ringe Sandsynlighed for, at den vil naa sin Bestemmelse. Det samme, som her er paalagt Dem selv, gjælder ogsaa for det eller de

Medlemmer af Expeditionen, som maatte blive skilt fra Dem, og for hvilke der saaledes maatte frembyde sig en Mulighed for at give os en Meddelelse, der kunde ventes at naa os snarere ved saaledes at afsendes direkte til os end igjennem Dem.

Efter Hjemkomsten bør en fuldstændig Beretning om Rejsens Hovedresultater, afseet fra, hvad der kræver en mere detaljeret Bearbejdelse af det medbragte Materiale, affattes af Dem og Deres Medhjælpere og ligeledes tilstilles os. Skulde nogen af de Sidstnævnte af en eller anden Grund skilles fra Expeditionen og ankomme hertil tidligere, vil det paaligge ham foreløbig at give en lignende Beretning om, hvad han har havt Lejlighed til at iagttage, særlig paa det ham betroede Omraade.

6.

Hele Rejsens Udbytte, det være sig selve Iagttagelserne, saavel som Kaart, billedlige Fremstillinger, naturhistoriske, arkæologiske og ethnografiske Gjenstande, er alt uden Undtagelse at betragte som det Offentliges Ejendom. Beretningerne om Rejsen og Iagttagelserne ere bestemte til at udgives i «Meddelelser om Grønland». Samlingerne hjemsendes, naar Lejlighed forinden Hjemkomsten maatte gives, til Universitetets mineralogiske Museum.

Af de afleverede Beretninger, Kaart, billedlige Fremstillinger og af Samlingerne vil det fornødne atter kunne erholdes udleveret til Brug ved den endelige Bearbejdelse.

7.

Om Indholdet af denne Instrux vil De behage at give Deres herfra udgaaende Medhjælpere fornøden Underretning.

Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske
Undersøgelser i Grønland den 27de April 1883.

Fr. Johnstrup.

N. F. Ravn.

H. Rink.

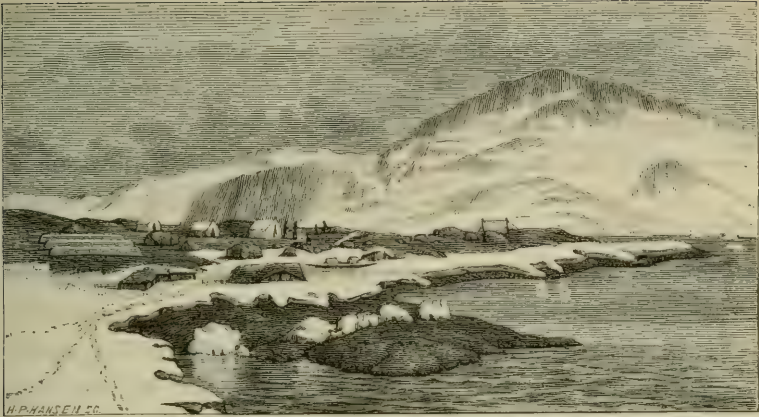

Fig. 1. Expeditionens Teltlejr ved *Sangmisok*. (Garde.)

Ifølge den ovennævnte Commissions Beslutning kom den østgrønlandske Expedition til at bestaa af følgende europæiske Medlemmer:

Premierlieutenant Gustav Holm, født i Kjøbenhavn 1849,
Premierlieutenant Vilhelm Garde, født i Kjøbenhavn 1859,
Cand. min. Hans Knutsen, født i Christiania 1857,
Cand. phil. Peter Eberlin, født paa Samsø 1862, samt
Tolk Hendrik Petersen, født i Syd-Grønland 1865, og
Tolk Johan Petersen, født i Syd-Grønland 1867.

Den 3die Maj 1883 afrejste vi fra Kjøbenhavn med den kongelig, grønlandske Handels Barkskip «Ceres», og ankom den 14de Juni til Colonien Godthaab, hvor «Ceres» skulde losse en Del af sin Last. Den danske «internationale Polarexpedition» havde overvintret her, og af dens Chef, Adjunkt Adam Paulsen, fik Expeditionen med stor Beredvillighed udleveret en Del Instrumenter, Inventar m. m. Den 21de Juni afrejste vi atter med «Ceres» for at gaa Syd paa til Julianehaab, hvortil vi ankom den 8de Juli og fik vor store Last losset og overført i Skonnerten «Aktiv», med hvilken vi den 18de Juli ankom til

Nanortalik, som skulde være Expeditionens Støttepunkt paa Vestkysten af Grønland.

De paafølgende Dage benyttedes til Ompakning og Udrustning samt Samling af Baadsbesætninger, som hovedsagelig kom fra Beboelsespladserne Syd fra, nemlig *Narsak*, *Pamiagdlok* og *Iqdlorsuatsiak*. Storfanger og Kateket Jonathan fra det sidstnævnte Sted blev antaget til Leder af den grønlandske Besætning.

Som nævnt i Instruxen skulde Expeditionen rejse i Baade langs Østkysten af Grønland. De af Grønlænderne benyttede Konebaade rumme paa Grund af deres fladbundede Form en overordentlig stor Last; de ere lette at hale paa Land eller op paa Isen saavel som at bære, og i Tilfælde af Havari — et Hul paa Skindet —, hvad der jo meget let kan ske, naar Isen er skarp og tæt, kan Skaden øjeblikkelig afhjælpes ved at presse et Stykke Spæk imod Lækken, og kan hurtig repareres ved Hjælp af Synaal og Traad. Selv om Baaden kommer lidt i Pres af Is, saa at noget af Træværket knækkes, kan den ligefuldt anvendes, naar kun Skindet holder sig tæt; man maa da kun sørge for ved Hjælp af Stuvningen af Kasser og andet at forstøtte de knækkede Spanter. Skal man rejse med Grønlændere, er Konebaade absolut at foretrække for europæiske Fartøjer, der tillige ere tungere og mindre rummelige end Konebaadene. Baadene til Expeditionens Brug vare byggede ved *Nanortalik*. De havde en Længde af 32 Fod, en Bredde foroven af $5\frac{1}{4}$ Fod, forneden af $3\frac{1}{2}$ Fod.

Blandt de Gjenstande, der strax sattes i Arbejde, skal jeg kun nævne: Aarer, Hager, samt store Soveposer af Klapmydseskind og Anoraker af Ravndug til den grønlandske Besætning.

Det kom naturligvis an paa at reducere alle Udrustningsgjenstande, Instrumenter m.m., saa at Bagagen tog den mindst mulige Plads op; thi det var Pladsen i Baadene, der var det vigtigste Spørgsmaal for Muligheden af at udføre Expeditionen. Provianten opbevaredes dels i Kasser, der vare afpassede efter Baadenes Form, dels i vandtætte Sække. Rationen af europæisk Proviant blev sat pr. Dag for Europæerne til:

$\frac{1}{2}$ H Kjød og Leverpostej, eller $\frac{1}{4}$ H «Pemmican»,

$\frac{1}{2}$ H haardt Brød eller $\frac{1}{4}$ H «Meat biscuit»,

$\frac{1}{2}$ Pægl Ærter, Gryn eller Ris,

3 Kvint Kaffe,

$\frac{1}{2}$ — The,

8 — Sukker,

14 Kvint Smør,

$\frac{1}{2}$ Pægl Rom eller Cognak,

endvidere 3 Gange ugentlig c. $\frac{1}{2}$ H Grøntsager eller $\frac{1}{8}$ H Chocolade.

For Grønlænderne sattes den daglige Ration til:

$\frac{1}{3}$ H haardt Brød,

$\frac{1}{3}$ Pægl Gryn,

$\frac{1}{6}$ Pægl Ærter,

3 Kvint Kaffe,

4 — Sukker.

Da denne Ration hverken for Europæerne eller særlig for Grønlænderne var tilstrækkelig, var Expeditionen for en væsentlig Grad henvist til Jagtudbyttet, fornemlig af Sæler, som under Rejsen forskaffedes af de Expeditionen ledsagende Kajakmænd.

Efter at have bestemt Stederne, hvor Expeditionens Huse skulde opføres ved *Nanortalik*, og afleveret Tegninger og nærmere Besked om disse, samt gjort Bestillinger paa Proviant og Inventariesager, som kunde erholdes fra den grønl. Handel, afrejste Expeditionen den 23de Juli Kl. 2 $\frac{1}{4}$ Eftm. Den bestod af 4 Konebaade og 10 Kajaker, og var udrustet saaledes, at det halve Antal af Expeditionens europæiske Deltagere og en Konebaadsbesætning kunde forblive og overvintre paa Østkysten, hvis Forholdene denne Sommer skulde vise sig særdeles gunstige.

Naar Rejsedagen var til Ende, bleve Konebaadene lossede og satte paa Land, og Teltene, der vare af Sejldug, bleve opslaaede. Ved to lodrette Teltstænger og en Rygstang rejstes Teltet, hvorefter det spændtes ud ved en Mængde smækre Barduner til løse Sten, medens andre Sten lagdes paa Teltdugens Slæb.

Europæerne laa 3 i hvert Telt, medens 16 Grønlændere fik Plads i et Telt af samme Størrelse.

Førend vi kom til Frederiksdal, mødte vi en Østlænding-baad og 4 Kajaker, der om Vinteren havde boet ved *Iluilek*, og som nu vare paa Vej til *Nanortalik* for at handle. Den «ældste» af disse Østlændinge hed *Okaluartok*.

Den næste Dag ankom vi Kl. 1 Eftm. til det sydligste Handelssted, *Pamiagdhluk*, og Resten af denne Dag samt den paafølgende benyttedes til at pakke Proviant fra vort store Depot, som Aaret forud var blevet oplagt her.

Den 26de Juli afrejste vi fra *Pamiagdhluk*, men paa Grund af megen sammenpakket Is i *Ikek*, ankom vi ikke til Østkysten førend den 31te Juli. Efter at Sundene vare passerede, lagde Isen ikke mere Hindringer ivejen, men laa bestandig et godt Stykke tilsøs.

I Selskab med *Okaluartok*, der imidlertid havde indhentet os, rejste vi nu Nord paa og mødte ved *Nunatsuk* tre Østlændingbaade, der vare paa Vejen til Vestkysten for at handle. Den ene af disse Baade var Sommeren forud rejst fra *Sermilik* (tæt Vest for *Angmagsalik*). Ingen af Østlændingene vare tilbøjelige til at følge os, men en Mand fra *Sermilik* ved Navn *Ituak* lod sig ved store Gaver og Løfter overtale til at rejse med os det paafølgende Aar og vilde derfor med sin Kone blive paa Vestkysten. Baadejerne lovede at medtage for os 4 Kasser Proviant fra *Nanortalik* til deres Overvintringssted. Efterat Jonathan havde afholdt Gudstjeneste for Hedningerne, rejste vi videre. Ved Knækket af Sundet indenfor *Aluk* spærredes vi i kort Tid af Is, som det dog lykkedes os at faa Bugt med.

Hele Bugten udfor *Patursook* og *Iluilek*-Fjord var aldeles tæt pakket med smaat Kalvis, hvorimellem der fandtes en Del Isfjelde. Ikke uden Besvær arbejdede vi os derigjennem til *Kasingortok* ved Munden af *Iluilek*-Fjord (Danell's Fjord), hvor vi ankom den 3die August om Eftermiddagen Kl. 5. Den paafølgende Dag maatte vi ligge over for at tørre og reparere Baadene, der havde været i Vandet 4 Dage i Træk. Fra den

beboede Plads *Ivimiut* kom Ostlændingene til os. Den «ældste» af disse, den brave, flinke *Navfalik*, som har været Expeditionens væsentligste Stotte paa den sydligere Del af Østkysten, fortalte, at det var for sent nu at rejse Nord paa, naar vi vilde tilbage igjen til Vestkysten inden Vinteren. Kalvisen, sagde han, er værst i August Maaned, især naar der som nu ikke findes Storis langs Land; thi Donningen mellem den skarpe Kalvis udsætter Baadene

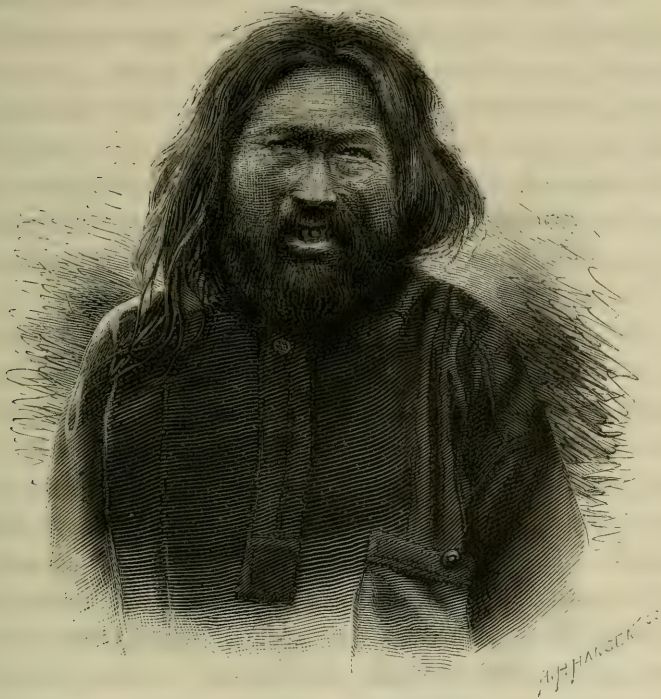

Fig. 2. *Navfalik*. (Efter Fotograf.)

let for Fare. Paa den Nord for liggende Strækning findes kun meget faa Landingssteder. Han fortalte endvidere, at Maj Maaned var den bedste at rejse i, thi allerede i Juni lagde Isen store Hindringer ivejen. (Dette viste sig de følgende Aar at bero paa en Misforstaaelse.)

Efter alt, hvad vi havde hørt, saavel her som af de Folk

vi havde mødt ved *Nunatsuk*, kunde vi i det Højeste i Resten af Sommeren naa til *Igdلولarsuk*. Saafremt vi vilde blive paa Østkysten dette Aar, maatte vi, hvis vi vilde naa *Angmagsalik*, overvintre to Gange derovre. Da jeg ikke vilde tilbringe mere end een Vinter paa Østkysten, havde jeg allerede tidligere bestemt mig til at vende tilbage det første Aar for at overvintre ved *Nanortalik*.

Alle vore Grønlændere erklærede Isen for at være uigjennemtrængelig. Den var rigtignok meget sammenpakket udfor Fjordene, men lidt længere ude var den spredt. Jonathan og alle Kajakmændene erklærede, at de ikke vilde rejse længere Nord paa, men hvis jeg forblev ved mit Forsæt, at lægge Depotet højere op, vilde de alle forlade mig den paafølgende Dag. Som Hovedgrund angave de, at Baadene vare slet betrukne og forsynede med slette Skind, idet Ugsukskind og Klapmydseskind vare sammenblandede paa dem alle.

Da den Hule, hvorefter *Kasingortok* har Navn, ikke egnede sig til Gjæmmested for Depotet, byggedes en solid Mur af den sædvanlige, grønlandske Konstruktion med afvekslende Lag af Sten og Græstørv. Den var bygget i Halvcirkelform med de to Ender stødende op til en større Stenblok. Paa flade Sten i Bunden af Bygningen placeredes Kasserne og derovenpaa Sækkegodset. Som Dække anbragtes først vandtætte Presenninger, og derover et Tag af Brædder og Græstørv, der holdtes paa deres Plads ved Sten. *Navfalik* lovede at vilde tildække det hele med gamle Konebaadsskind. Han lovede tillige, at han vilde vente paa os, til vi kom dertil det paafølgende Aar, for at rejse sammen med os Nord paa og medtage en Del af vore Kasser.

Paa Forespørgsel hos vor Besætning om, hvem der vilde blive hos os for at berejse Fjordene paa den tilbagelagte Strækning, meldte de sig alle, thi de vilde gjerne rejse med os til Midten af September, men kun ikke længere Nord paa iaar.

Den 7de August hjemsendtes de 3 Konebaade og 6 Kajaker tilligemed Tolken Hendrik. Vi skulde nu kun rejse med een

Baad, og provianterede os til den 1ste Oktober for 15 Mand, nemlig 4 Europæere, 1 Tolk, 1 Styrer, 5 Roersker og 4 Kajakmænd.

Paa *Iluilek* foretog vi en Fjeldvandring til det højeste Punkt paa Midten af Øen, hvorfra vi havde en glimrende Udsigt dels over de mange høje Fjeldtoppe i det Indre af Landet, dels over Kyststrækningerne Nord og Syd efter. Ingen Indlandsis saaes i nogen Retning, men en stor Mængde tildels umaadelige Bræer.

Med stille Vejr sammenfros Kalvismasserne til en uigjen-nemtrængelig Masse, som dog bortfejedes af en NO. Storm, saa at vi den 10de August kunde rejse Syd paa til *Ingerdlarsietit* (ved *Kutek*). De paafølgende Dage undersøgtes den der-værende Fjord og en Isbræ, ved Maalingen af hvilken vi med 24 Timers Mellemlum ikke kunde spore nogen Bevægelse. Om Aftenen d. 12te August saae vi de første Nordlys, der bestod af meget vekslede og stærkt lysende Drapperier¹).

Fra den 14de til den 18de August undersøgtes Fjorden *Kangerdluarak*, i hvis Indre vi besteg en Nunatak, der laa en halv Mils Vej inde i Landet. Fra Toppen havdes en fortrinlig Udsigt over Indlandets prægtige Alpepartier. Tilsøs laa kun meget lidt Storis. Fjeldets Højde var 3300 Fod, og paa dets Top rejstes en Varde.

I den paafølgende Tid undersøgtes Fjordene *Nagtoralik* og *Nanusek*, som vi paa Grund af det regnfulde Vejr først bleve færdige med den 26de August. Derefter berejstes *Kangerdlugsuatsiak*, om hvis Længde Grønlænderne havde æventyrlige Forestillinger. Jonathan, der allerede flere Gange havde gjort Indsigelser, naar jeg vilde ind i de forskellige Fjorde, gjorde bestemt Indsigelse mod at rejse ind til det Indre af denne Fjord; men da jeg netop paa Grund af Fortællingerne

¹) I Efteraaret 1884 saae vi Nordlys for første Gang ligeledes den 12te August, da vi befandt os paa *Nuerniagartek*, og i 1885, da vi opholdt os paa Dronning Louises Ø, den 8de August.

om dens overordentlige Længde ikke vilde lade denne gunstige Lejlighed til at berejse Fjorden gaa tabt, rejste Jonathan fra os. Den øvrige Besætning rettede sig efter min Villie, men Roerskerne vare meget dovne, og Kajakmændene gjentog flere Gange, at det var umuligt at gaa gennem de Strimler Kalvis, som fandtes flere Steder. Styreren Gedion var den eneste, der ikke mukkede, og vi kom saa langt som det var muligt, indtil megen Kalvis fuldstændig spærrede Vejen. Over Land gik vi derefter til et Sted, hvorfra vi kunde se Fjordens Inderste.

Fra den 1ste September blev Vejret meget vinterligt; Sne, Regn og Storm hørte til Dagens Orden; men det værste var, at Storisen pressede ind i Fjorden og holdt os fuldstændig indespærret indtil den 7de September, paa hvilken Dag det lykkedes at slippe ud af Fjorden til en Ø, som af os kaldtes Dronning Louises Ø, fordi vi ankom hertil paa Hendes Majestæts Fødselsdag og kunde ikke erfare noget grønlandsk Navn paa den.

Rejsen Syd efter var nu temmelig besværlig; thi langs Land laa en smal Isbræmme, udenfor hvilken Farvandet langt tilsøs var fuldstændig isfrit. Da vi langs Land spærredes af Isen, bleve vi nødte til at sætte ud igjennem Isbræmmen for at ro Syd paa i det aabne Hav, hvor Dønningen var temmelig høj. Vi forsøgte paa at passere igjennem *Ikerasarsuak*, men maatte vende om, fordi den rivende Strøm gjorde Sejladsen gennem den temmelig tætte Is i dette Sund meget farlig. Den 13de September kom vi til Munden af *Ikek*, hvor vi havde meget Besvær med at arbejde os igjennem temmelig tyk Tyndis, og hvor vi senere i Mørke maatte kæmpe os frem mellem tæt Storis. Natten mellem den 15de og 16de ankom vi i god Behold til *Nanortalik*.

Vore Huse til Overvintringen vare rejste, men der var endnu mange Arbejder at udføre, nemlig Husets indvendige

Indretning, Støbning af Betonpiller til Instrumenter etc. Efter at have udført de vigtigste Arbejder, og instrueret om de øvrige samt afleveret Beretninger, som skulde hjemsendes med «Fox», afrejste Expeditionen igjen fra *Nanortalik* den 22de September om Eftermiddagen for at undersøge Strækningen mellem dette Sted og Frederiksdal, som det ikke tidligere var lykkedes mig at faa opmaalt. Vejret var imidlertid paa denne Udflugt særdeles uheldigt, idet det stadig regnede og stormede, saa at vi kun opnaaede at faa et omtrentligt Kaart over Fjorden *Amit-suarsuk* ved Frederiksdal. Vi kom tilbage til *Nanortalik* den 4de Oktober. Al Kraft sattes nu paa Vinterkvarterets Indretning. Foruden de to Bygninger, der vare under Arbejde, nemlig: Beboelses- og Vagtlokalet samt Huset til de magnetiske Variationsundersøgelser, byggedes nu ogsaa et Hus til absolute magnetiske Bestemmelser. For at ligge frit og ugenert byggedes vore Huse paa det vestligste af de udskydende Næs, der danne Havnen ved *Nanortalik*. Hovedmurene til Husene byggedes paa sædvanlig Grønlændermaade, men indvendig beklædtes de med Bræddewægge. Vaaningshuset optoges af et stort Arbejdsrum samt Kjøkken og Spisekammer. I det førstnævnte Rum bleve Væggene betrukne med Shirting, medens Døre, Loft og Vindueskarme vare af umalede Fyrretræsbrædder. Kakkelovn og Komfur fik vi tillaans fra Handelen. I et lille Stenhus, der tilhørte Handelen, blev der opslaaet 4 Trækøjer, to og to over hinanden. Her havde de 4 af Expeditionens Medlemmer deres Nattekvarter, medens de to Tolke boede hos deres Onkel, Kateket Isak Lund.

Konebaade sendtes afsted efter Materialier fra Udstederne; andre sendtes paa Brændetogter. Alt indrettedes til meteorologiske iagttagelser, magnetiske Maalinger, Vandstands-Maalinger, Maalinger af Klippens Temperatur i forskellige Dybder etc.

Fra den 27de Oktober kom alle Observationerne igang. De meteorologiske iagttagelser, nemlig af Luftens Temperatur, Fugtighedsgrad og Tryk, Vindens Retning og Styrke, Vejret

og Skymængden, der paa Baadrejserne kun foretoges 3 Gange daglig, bleve nu foretagne hver 3die Time hele Etmaalet rundt. Temperaturen af Sneoverfladen, Klippeoverfladen, 12 og 20 Tommers Dybde i Klippen, observeredes 2 Gange daglig. Vi foretog ingen Maaling af Nedbør, fordi der altid var meget stærkt Snefog, saa at det vilde have været umuligt at komme til noget Resultat over, hvor megen Sne, der maatte tilskrives Snefald eller Snefog. De magnetiske Variations-Aflæsninger foretoges hver Time i Etmaalet undtagen Kl. 3 og 4 Form. Paa Terminsdagene, nemlig den 1ste og 15de i hver Maaned, foretoges Observationerne hver 5te Minut i 2 Gange 4 Timer, der hver Gang blev forrykket, samt Observationer hver 20de Secund i den af den internationale Polarcommission bestemte Time. Vandstandsmaalingerne foretoges af Tolkene hver 10de Minut i Løbet af c. 1½ Time omkring de Høj- og Lavvande, der faldt mellem Kl. 5 Form. og 10 Eftm. Tolkene foretog disse omstændelige og ofte anstrengende Observationer med en beundringsværdig Paapassenhed og Nojagtighed. Udgangspunktet for Vandstandsmaalingerne er sat i Forbindelse med et Mærke, der er indstøbt i Klippen mellem Beboelseshuset og det magnetiske Hus til Variationsundersøgelser. Dette Mærke, der bestaar af en Jernbolt, der med Bly er nedstøbt i et dybt Hul, er i en Højde over Middelvandstand af 19,93 Fod. Ved Hjælp heraf vil man, naar man senere atter foretager Vandstandsmaaling, kunne faa Vished for, om Landet virkelig synker, som almindelig paastaaet.

Endvidere foretoges astronomiske Observationer, absolute Bestemmelser af Magnetismen, samt Nordlysiagttagelser.

For at komme til Kundskab om Storisens Bevægelse var allerede ved vor Ankomst om Sommeren oprettet Stationer, hvor Vind- og Isforholdene bleve regelmæssigt iagttagne to Gange i Etmaalet. Disse Stationer vare *Kagsimiut*, Sydprøven eller *Sagdlek* og *Pamiagdhluk*, og Iagttagelserne foretoges godhedsfuldt af de derværende Udliggere i de 2 Aar, vi vare deroppe.

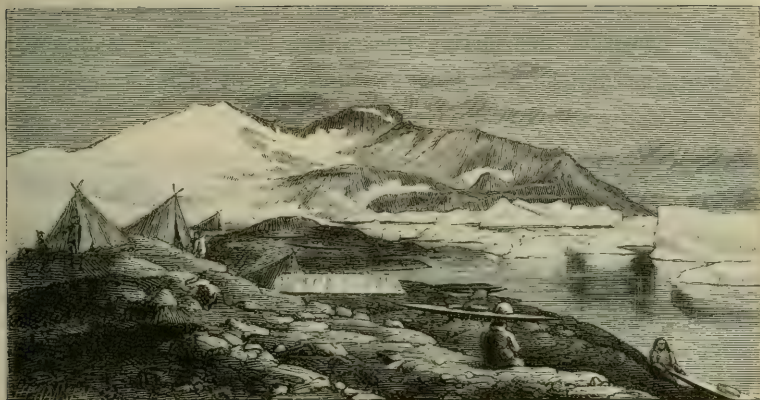

Fig. 3. Hedningelejren ved *Karra akungnak*. (Garde.)

Saasnart Vinteren var forbi, blev der sat fuld Kraft paa Forandring og Istandsættelse af Baadene. Disse bleve betrukne med Ugsukskind, undtagen den ene, som det ikke lykkedes mig at faa tilstrækkelig mange Skind til.

Den antagne Besætning samledes i *Nanortalik*; omtrent Halvdelen Syd fra Frederiksdal, *Pamiagdhluk* og *Igdorsuatsiak*, de andre fra Sydprøven, *Sigsarigsok* og *Nanortalik*. Som Leder af den grønlandske Besætning blev antaget Kateket Johannes Hansen, kaldet *Hanserak*, fra Sydprøven. Han var Styrer paa den Baad, der skulde overvinde med mig.

Hanserak er Sønnedattersøn af Colonibestyrer Anders Olsen, Julianehaabs Grundlægger, og har meget dansk Blod i sig, men kan dog ikke tale dansk. Som Blanding har han Grønlændernes gode Egenskaber, forstærkede med en høj Grad af Villiekraft. Han er gift og har mange Børn, men ikke desto mindre besluttede han sig til at forlade sit Hjem i 1½ Aar for at gaa med Expeditionen til Østkysten for at tale om Kristen-

dommen for Hedningerne. Dette er sikkert saa stor en Opoffrelse som nogensinde er gjort af en Grønlænder. Han lovede at føre Expeditionen ligesaa højt op ad Østkysten, som der fandtes Beboere, og aldrig har han paa Rejsen et Øjeblik glemt sit Løfte, men har altid gjort sit Yderste og ved sit gode Exempel paavirket den øvrige Besætning. Han er en Mand med utrolig Ihærdighed og ubøjeligt Mod, og for ham synes intet

Fig. 4. Expeditionens grønlandske Medlemmer. (Efter Fotografi.)

Arbejde for stort eller uoverkommeligt. Han var en dygtig og snarraadig Haandværker og paatog sig enhver Art Arbejde, hvilket alt udførtes lige solidt og hurtigt.

Besætningen bestod af 1 Styrer og 5 Roersker paa hver af de 4 Baade, og 7 Kajakmænd, ialt 31 Mennesker foruden Expeditionens 6 europæiske Deltagere.

Da Fox-Posten endnu ikke var ankommen den 4de Maj,

skjøndt jeg havde Extrapost-Kajakmænd liggende ved *Ivigut* for at faa Posten saa hurtig som mulig, turde jeg ikke vente længere paa dens Ankomst paa Grund af de Oplysninger, jeg Aaret forud havde faaet af *Navfalik* ved *Iluilek* om Isforholdene paa Østkysten, nemlig: at Maj Maaned var den bedste at rejse i.

Kateket Isak Lund paatog sig med stor Beredvillighed at

Fig. 5. Expeditionens grønlandske Medlemmer. (Efter Fotografi.)

foretage meteorologiske Iagttagelser 3 Gange daglig i Løbet af Sommeren, samt at have Opsyn med og foretage Reparationer paa vore Huse. Med samme Beredvillighed paatog Frk. Sofie Lützen sig at foretage Aflæsninger paa de magnetiske Variations-Instrumenter samt Optrækning af vort Box-Kronometer.

Den 5te Maj afrejste Expeditionen fra *Nanortalik*, men standsedes allerede Dagen efter ved *Sangmisok*, hvor Stor-

isen spærrede *Ikek-Sundet*. Hele Resten af denne Maaned forløb, inden vi kom ud til Østkysten, thi Isen pressede bestandig igjennem og laa ofte pakket i hele Sundet. Vel dannedes der af og til Render, som vi selvfølgelig ogsaa benyttede os af; men da Renderne vare korte og usammenhængende, var mangen Dagsrejse kun en højst ubetydelig Strækning. Daglig gik vi tilfjelds for at se paa Isens Beliggenhed udfor Landet. Paa en af disse Fjeldtoure saae vi den 21de Maj fra en Fjeldryg mellem *Kigsikatarfik* og *Kumak* et Dampskib som i $4\frac{1}{2}$ Mils Afstand (altsaa c. $1\frac{1}{2}$ Mil fra de yderste Oer) dampede mod NO., følgende den sammenpakkede Ismasse, som laa presset ind til Land og opfyldte Sundet. Det var et tremastet Dampskib med Skorstenen mellem de to agterste Master.

Paa Teltpladserne, som vi havde paa begge Sider af Sundet, fandtes, foruden en Lænderspids af Mergelskifer, flere Gjenstande fra den gamle nordiske Bebyggelse af Landet, nemlig: 3 Stykker Bronze, hvoraf det ene havde meget fine og smukke Ornamenten af samme Mønster, som sees paa mange Sager, der ere fundne i Grave fra den yngre Jernalder især i Norge. Disse Stykker laa mellem Strandstenene ved *Sangmisok*. I gamle Grønlænderhuse ved *Kumak* fandtes en Del store, ovale, halvmatte, hvide Glasperler, af den Slags, som i Almindelighed i Grønland kaldes Hollænderperler, men som sikkert snarere maa tilskrives de gamle Nordboer; thi Perler af aldeles lignende Art ere i Norge fundne i den yngre Jernalders Grave¹⁾.

Foruden de sædvanlige meteorologiske Iagttagelser 3 Gange daglig foretoges absolute magnetiske Iagttagelser og Vandstandsmaalinger, naar der var Lejlighed dertil. Disse sidste udførtes paa samme Maade, som ovenfor omtalt i Vinterkvarteret.

¹⁾ De i »Medd. om Gr.» Hefte 6 paa mange Steder nævnte »Sænkesten til Laxegarn» ere »Vævsten» (Kljásteinn). Dette er allerede antydnet af Pingel i Ann. f. nord. Oldk. 1838—39, S. 251. Mange saadanne Sten findes i de norske Museer. De benyttedes i de saakaldte Opstandervæve til at stramme Rendegarnet med.

Den 3die Juni ankom vi til vor første Teltplads paa Østkysten, *Nunatsuk*; men her indesluttedes vi atter af Isen. I den Uge, vi opholdt os her, saaes Havet fra en c. 400 Fod høj Top saa godt som overalt tæt pakket af Is. Kun i Horizonten mod Øst saaes i Almindelighed aabent Vand eller en mørk Stribe, som kunde tyde paa Vand, og som endog en Gang nærmede sig til 3 Mil fra Land; men bag det aabne Vand kunde man dog saa godt som altid atter se Is. Isen bestod kun af mindre Skodser og var gjennemgaaende lav, saa at dens Højde over Havet kun var 1—3 Fod. Lidt ude fra Land var Isen bestandig i stærk Bevægelse Syd efter, selv om der ingen Vind var, medens den tæt inde under Land laa stille og ofte pakkedes ind mod Ydernæssene og spærrede de smalle Sunde. Med nordlig Vind pressedes Isen helt ind til Land og ind i alle Bugter, men saasnart det blev stille eller sydlig Vind, fjernede den sig atter noget. Mellem Storisen var der kun faa Isfjelde, men i det aabne Vand, saavel tilsøs som inde under Land, fandtes der flere.

Landet var endnu meget dækket af Sne, skjøndt den nu begyndte stærkt at svinde. Store Snedriver fandtes overalt. Ved alle stejle Sten og Klippesider saae man paa den Side, som vendte mod NO., store Snedriver, der laa i en Afstand fra Klippen af 1—20 Alen og stod lodret tilvejs til en Højde fra 1—15 Alen. Paa den lodrette Sneflade saae man aldeles udpræget Lagdeling af Sneen fra de forskellige Snefald. Paa den modsatte Side af Stenene laa Driver, der strakte sig op til Stenenes Overflade. Isfoden var endnu overalt meget betydelig men faldt stærkt af.

Den 11te Juni naaede vi frem til *Sagdliarusek* paa *Keker-tatsiak's* Østende; men her indespærredes vi atter indtil den 29de s. M. Storisens Udseende, Beliggenhed og Bevægelse var omtrent ligesom ved *Nunatsuk*. Flagerne bleve dog efterhaanden større, men ligesaa flade, og laa i Almindelighed mere spredt end tidligere. Isfjeldenes Antal tiltog nu ogsaa. En enkelt Dag kunde det aabne Vand nærme sig til 3 Mil fra Land, men

til andre Tider kunde Isen være aldeles pakket indtil Horizonten i c. 8 Mils Afstand.

Foruden de sædvanlige Undersøgelser foretoges her en Række Refraktionsundersøgelser i forskjellig Højde over Havet og under forskjellige Vejrforhold for at bestemme Refraktionsfaktoren, der anvendes i Beregningen af Højde- og Depressionsvinkler.

Da der efter flere Dages stille Vejr kom en frisk til stiv sydlig Vind, der overalt spredte Isen langs Land og førte den tilsøs, forlode vi *Kekertatsiak* den 27de Juni. Isen havde dog endnu ikke havt Tid til at komme ud af *Kangerdlugsuatsiak*, hvor vi derfor maatte vente en Dag, medens Isen med stor Fart gik udefter. Med stiv sydlig Kuling kom vi gennem meget spredt Is den 28de Juni Kl. 11 Eftm. til *Kasingortok*.

Vort Depot var fortrinligt bevaret af *Navfalik*, der havde bredt et gammelt Konebaadsskind derover, saa at ikke en Draabe Vand var kommet ned deri fra oven; men det havde staaet i Vand forneden, saa at enkelte Ting vare ødelagte. Vi medtog saa godt som alt fra Depotet og lod kun Proviant til den hjemvendende Besætning blive liggende tilbage foruden en Del fordærvet, men dog brugelig Proviant, som blev efterladt i Reserve.

Navfalik fortalte, at Storisen omtrent ved Nytaar var kommen ind til Kysten, men var senere gaaet bort igjen. I Slutningen af April var Isen atter kommen ind til Kysten, og var bleven liggende fuldstændig pakket lige til et Par Dage, før vi kom.

Navfalik, hvis Hjemstavn er ved *Tingmiarmiut*, rejste Nord paa med os. Af ham lærte vi, med hvor tæt Is man kunde give sig ilav med en Konebaad. Vore Grønlændere vare meget betænkelige derved, men da de havde Tillid til *Navfalik*, som gik iforvejen med sin sværthlastede Konebaad, lærte de snart at manøvrere med Isen. Denne var dog i Almindelighed temmelig spredt.

Den 2den Juli ankom vi til *Anoritok*. Her og ved *Inugsuit* traf vi de Østlændinge, der Aaret forud havde været ved *Nanortalik* for at handle. Sygdom havde bortrevet flere af dem, blandt andre ham, der vilde have ventet paa os og fulgt med som Vejviser, og Fattigdommen havde været stor paa Grund af den megen Storis. Alle Østlændingene bestemte sig til at følge os Nord paa. Den 6te Juli forlod vi *Inugsuit* og vare nu i det hele i Følge: 9 Konebaade, c. 20 Kajaker og 119 Mennesker; men allerede ved Cap Adelaer standsedes vi af tæt sammenpakket Storis, og maatte derfor slaa Telt paa en Tange i Bugten mellem Cap Adelaer og Cap Rantzau ved Navn *Karra akungnak*¹⁾. Det var det samme Sted, hvor Graah i 1829 havde sit Telt; ogsaa vi skulde standses her i længere Tid.

Besætningerne, som skulde vende tilbage, meddelte mig den 17de Juli, at de ikke vilde rejse længere Nord paa. Da jeg alligevel inden lang Tids Forløb maatte sende dem tilbage for at spare Proviant, var det mig ikke ukjært nu at faa Afgjorelse derpaa. Den eneste Grund, hvorfor jeg havde beholdt disse to Besætninger saa længe, var fordi jeg gjerne vilde have passeret Bræen *Puisortok*, inden Besætningen blev for meget svækket i Antal; thi jeg turde ikke gjøre mig Haab om Hjælp af Østlændingene til at ro paa vore Baade og til at tage nogle af vore Kasser, førend denne frygtede Bræ var passeret. Jeg bestemte mig nu til at beholde 6 Roersker hos mig til Overvintringen, for at kunne have 3 Roersker til hver af de 2 Baade, hvis Hjælp fra Østlændingene skulde udeblive. Jeg beholdt kun 1 Kajakmand hos mig, thi den anden, der var villig til at overvintre, var saa doven, at jeg ikke kunde gjøre mig Haab om megen Fangst fra ham, medens en ung, ugift, særdeles flink Hedning lovede at vilde følge os som Kajakmand saa langt vi rejste. To unge Mænd, som tidligere havde lovet at ville overvintre med mig, og som vi godt kunde have brugt, vilde nu, paa Grund af

¹⁾ I *Hanserak's* Dagbog er Stedet kaldet: *Karrit akornat*.

Længsel efter Hjemmet, ikke blive hos os. Til den Baad, hvor-med Ltn. Garde senere skulde vende tilbage, beholdtes fuld Besætning. Den næste Dag rejste den hjemvendende Del af Besætningen Syd paa, provianteret til 20 Dage.

Da vi den 20de Juli vare tilfjelds paa en c. 1300 Fod høj Top, Vest for Cap Rantzau, saae vi atter et Dampskib. Dette gik for Damp og Sejl tæt udenfor Isranden, 4 à 5 Mil fra Land, først styrende Øst efter, men senere SV. hen. I den korte Tid vi nu havde rejst langs denne Kyst, og hvor jeg kun forholdsvis faa Gange var tilfjelds, havde jeg altsaa seet 2 Skibe. Det laa derfor nær at antage, at Østlændingene ofte kunde have seet Skibe; men dette nægtede de. Den eneste, som havde seet et saadant, var *Okaluartok*, der fortalte, at han for en halv Snes Aar siden havde seet et Skib, da han sammen med en Angekok var ude i Kajak. Han selv havde antaget det for at være et Isfjeld, men hans Ledsager havde sagt, at det var et Skib, som sejlede Syd paa. (Det vil senere omtales, hvorledes en Mand ved *Angmagsalik* omtrent i 1845 var ombord i et forladt Skib, der drev i Isen.) Ligesom i al den senere Tid var der isfrit tilsos. Isen laa langs med Land og var tæt Nord efter og Øst efter, medens den Syd efter var meget spredt. Dette iagttoges flere Gange paa Rejsen, saavel tidligere som senere. Vi fulgte altsaa med Spredningen Nord efter. Dette stemmer med, hvad gamle, troværdige Østlænder, som have rejst meget paa Østkysten, have fortalt mig, nemlig, at naar der om Sommeren kommer Spredning i Isen, begynder den Syd fra og udbreder sig efterhaanden Nord efter. Dog kan Isen selvfølgelig sættes fra Land samtidig overalt af stærke Fralandsvinde.

Den 23de Juli kunde endelig *Puisortok* passeres i nogenlunde spredt Is, men tæt Taage gjorde dog Rejsen forbi den temmelig vanskelig. Ved *Kekertatsiak* (Ruds Ø) blev Isen igjen tæt, saa at vi havde stort Besvær med at stage og hugge os frem langsmed Kysten. Om Aftenen sammenbandtes endog Is-

skodserne af Tyndis, som gjorde det umuligt at sætte dem tilside eller i drejende Bevægelse for at faa Plads til at presse Baadene igjennem. Den 24de lykkedes det os ved ihærdigt Arbejde i 8 Timer kun at naa c. $\frac{1}{4}$ Mil frem, hvorefter al videre Fremgang blev umulig. Teltpladserne paa Ruds Ø vare meget slette; de bestode nemlig kun af den nøgne Klippe, men senere maatte vi mangen Gang være glade ved endog at finde saadanne Steder, naar det kun kunde lykkes os at faa Baadene halet paa Land. *Hanserak* viste sig som en fortrinlig Isbryder. Han førte an, stagede og huggede, indtil han overvandt Vanskelighederne, som andre vilde kalde uovervindelige.

Skjøndt Isen var temmelig tæt, forlode vi den 25de Ruds Ø for at gaa over Bugten til *Ingerkajarfik*. Taagevind, der kom ind fra Havet, pressede imidlertid Isen tæt sammen, saa at vi maatte være glade ved at vinde tilbage til vor tidligere Teltplads. Østlændingene, som vi i Taagen og mellem Isskodserne skiltes fra, naaede dog over til den modsatte Side, men ikke uden Livsfare. Storisen var nu baade højere og større i Omkreds end den, vi tidligere havde seet, og der var mange mindre Isfjelde imellem den. Isen i Sundet indenfor Ruds Ø var endnu ikke brudt op. Den næste Dag lykkedes det os at komme over Bugten til Østlændingene ved *Ingerkajarfik*.

I saa godt som aabent Vand naaede vi den 28de Juli *Tingmiarmiut*, *Navfalik's* Bestemmelsessted. Da Besætningen, som samme Aar skulde vende tilbage til Vestkysten, erklærede, at de ikke vilde rejse videre Nord paa, gjorde vi alt klart til Expeditionens Deling. Premierlt. Garde, Cand. Eberlin og Tolk Hendrik Petersen skulde rejse tilbage med 1 Baad med Besætning af 1 Styrer, 5 Roersker og 2 Kajakmænd. Denne Del af Expeditionen provianteredes med 3 Maaneders Forraad, medens Hovedexpeditionen provianteredes til 1 Aar, men selvfølgelig med mere indskrænkede Rationer og mere concentreret Proviant. Resten af Forraadet (til c. 2 Maaneder for Hovedexpeditionen) oplagdes i Depot ved *Tingmiarmiut*, hvor

Narfalik lovede at opbevare det i et godt Forraadskammer, nemlig en fortrinlig tildækket, tør Hule.

Ledelsen af den sydlige Del af Expeditionen overdroges Premierlt. Garde, hvem jeg foreskrev en Instrux, hvis Punkt 2 var følgende:

«Paa Rejsen Syd efter opmaales og undersøges, saavidt mulig, Strækningen herfra mod Syd. Overvintringen skeer ved *Nanortalik*, hvor der foretages meteorologiske Undersøgelser hver 2den Time i Etmaalet fra Kl. 6 Form. til Kl. 12 Midnat. Andre Undersøgelser overdrages det Dem selv at anordne.

«Til næste Aar rejser De Hovedexpeditionen imøde, selv provianteret til 5 Maaneder og medtagende 2 Maaneders Proviant til Hovedexpeditionen. Efter det Kjendskab, vi iaar have faaet til Isforholdene paa Grønlands Østkyst, antager jeg, at De ikke bør rejse fra Vestkysten førend i Juni Maaned.

«Det er min Plan med Hovedexpeditionen efter Overvintringen at opmaale og undersøge Fjordene, der ikke tidligere har været Lejlighed til at undersøge, indtil Graah's Overvintringssted, for derefter at indtræffe ved *Umanak* til næste Aar paa denne Tid. Varder med Beretning til Dem, vil blive oprejst paa de iaar aftalte Steder.

«De vil paa Oprejsen, om mulig, oprejse Varder paa de i Sommer aftalte Steder med kort Beretning om Deres Rejse.

«Det vilde være ønskeligt, om Deres Undersøgelser til næste Aar udstrakte sig til Fjordene indenfor *Umanak*. Saavel før som efter disse Undersøgelser nedlægges Beretning ved *Umanak*.

«Da De i alle Tilfælde skal være tilbage til Vestkysten inden Vinteren, maa De, naar De ikke har mødt Hovedexpeditionen eller faaet Underretning om den, og De anseer Tiden for saa langt fremrykket, at det er nødvendigt at vende om, nedlægge et saa stort Proviantforraad, som De kan undvære, paa et dertil egnet Sted nær ved det Punkt, hvortil De er naaet.»

Fig. 6. *Ikersuak*, seet fra *Sujunikojik*. (Knutsen.)

Hovedexpeditionen bestod af to Baade og følgende Medlemmer foruden mig selv, Cand. min. Knutsen og Tolk Johan Petersen:

Johannes Hansen fra Sydproven, Kateket og Styrer, født 1837,
Samuel fra *Igdorsuatsiak*, Kajakmand, født 1857?

Kristiane fra *Nanortalik*, Roerske, f. 1844,

Eva fra *Narsak* (Frederiksdal), Roerske, f. 1854?

Haldora fra *Nanortalik*, Roerske, f. 1854?

Debora fra *Pamiagdlok*, Roerske, f. 1858?

Severine fra *Sigsarigsok*, Roerske, f. 1858,

Cæcilie fra Sydproven, Roerske, f. 1860.

Den unge Østlænding, som havde lovet at slutte sig til os og rejse med som Kajakmand til *Angmagsalik*, svigtede os i sidste Øjeblik, fordi hans Familie forlangte, at han skulde blive ved *Tingmiarmiut* for at hjælpe til at forsørge dem.

Vi vare provianterede til et Aar beregnet efter følgende Rationer:

$\frac{1}{3}$ ⚡ sort, haardt Brød eller

$\frac{1}{4}$ ⚡ *Meat bisquit* daglig pr. Mand;

1 Pægl Ærter, Gryn eller Ris hveranden Dag pr. Mand;
 3 Kvint Kaffe og 4 Kvint Sukker (3 Europæere 8 Kvint)
 daglig pr. Mand;

1 f Smør om Ugen pr. Mand for 3 Europæer.

Disse Rationer bleve dog senere nedsatte, fordi jeg vilde strække Provisionerne ud til mindst 13 Maaneder; Brødrationerne maatte end yderligere nedsættes paa Grund af Hedningernes Tyverier.

I det hele medtoges:

700 f sort, haardt Brød,

600 f *Meat bisquit*,

350 Potter Gryn,

200 — Ærter,

40 — Ris,

125 f Kaffe,

230 f Sukker,

320 f *Pemmican*,

150 f Steg, Kjød, Leverpostej m. m.,

150 f Smør,

10 Daaser *Mélange d'Épuiage*,

7 — tørrede Løg,

40 f tørrede Æbler,

20 f — Kartoffler (i Gryn),

30 f Chocolate,

50 Daaser concentrerede Supper,

9 Krukker *Liebig's* Kjødextrakt,

5 f The,

50 Flacons Kaffeessents,

12 Flasker *Lime juice*,

12 — Portvin,

10 Potter Salt,

25 f Sæbe,

60 f Lys,

10 Potter Eddike,

- 32 Potter Sprit,
- 55 — Spirituosa,
- 70 R Tobak (*Cavendish* og hollandsk Rulletobak),
- 60 R Krudt,
- 200 R Bly,
- 75 R Hagl.

Provianten var pakket i 28 Kasser, 20 vandtætte Sække og 17 Foustager eller Halvankere.

Tillige medtoges 12 Kasser indeholdende: Isenkram og Tøjvarer til Tuskhandel, Instrumenter, Bøger, Kemikalier, Klædningsstykker m. m., samt Udrustningsgjenstande, som Telte, Soveposer, Kamikposer, Kogekar og Kjedler m. m.

Vi førte ialt omtrent et Hundrede større, foruden en Mængde mindre Kolli med os, og da Vægten af de større Kolli varierede fra 60—80 R , har den samlede Vægt af vor Bagage mindst været 6500 R .

Det fremgaar af det anførte, at Expeditionen for en stor Del var henvist til at leve af Landets Produkter, nemlig Fangst af Sæler og hvad der kunde tiltuskes af Østlændingene. Til Vinterboligen blev der kun medtaget 14 smaa Glasruder, foruden hvad der kunde benyttes af Baadenes Materiel; alt øvrigt maatte skaffes tilveje paa Overvintringsstedet, ligesom vi ogsaa maatte gjøre Regning paa der at kunne faa Spæk til Varme og Belysning.

Hvad Emballeringen af Provianten angaar, da maatte der tages Hensyn til, dels at Emballagen saavidt muligt var vandtæt, dels at den ikke var for tung, samt bekvem at haandtere ved den hyppige Laden og Lossen i Baadene og god at stuve afvejen under Tofterne, saa at ingen Plads gik tabt, og Ladningen ikke kom for højt i Baadene. Brød, Ærter og en Del Gryn og Kaffe opbevarede i Sække, der vare lavede af vandtæt Dug. Intet, der har været i saadanne Sække, er blevet ødelagt, men selv efterat Sækkene i længere Tid havde været udsat for Fugtighed, var Indholdet af dem aldeles friskt. Største Delen af

Gryn, Kaffe, Sukker og Ris var pakket paa smaa Træbaands-Foustager (Krudt-Foustager), der vare meget nemme at haandtere og gode at stuve afvejen. *Meat bisquit* var pakket i store, firkantede, tilloddede Blikdaaser, der indeholdt 50 R . Hver Daase var omgivet af en Trækasse, der ligesom alle vore Pakkasser var forsynet med Tougstropper. *Pemmican* var pakket i firkantede Blikdaaser med 18 R i hver Daase, hvoraf fire stode i en Pakkasse. Vore øvrige Proviantsorter vare i tilloddede Blikdaaser, der vare stuede afvejen i Pakkasser.

Største Delen af Provianten var besørget af Conservefabrikant Beauvais i Kjøbenhavn, hvis store Dygtighed i sit Fag er noksom bekjendt. Alt stod fortrinligt sin Prøve, idet Intet var fordærvet, og det uagtet de overordentlig vanskelige, navnlig fugtige Forhold, hvorfor Alt stadig var udsat. Ved Siden af de fortrinlige Varer, som tilvirkes paa Beauvais' Fabrik, skal jeg særlig nævne et Par Proviantsorter, som han har besørget til Expeditionen, nemlig: 1) *Meat bisquit*, 2) *Pemmican*, 3) franske, concentrerede Supper og 4) *Mélange d'Équipage*, hvilket alt er fortrinligt til Rejser, hvor der maa tages nøje Hensyn til Vægt, Rumfang og Conservering under vanskelige Forhold; idet det alt, ved Siden af at være concentreret, er meget velmagende og nærende. Jeg skal nærmere omtale disse Proviantsorter, fordi de kunne være af Interesse for fremtidige Expeditioner.

Meat bisquit udmærke sig ligesaa meget ved deres Smag som ved deres mættende Egenskaber. Skjøndt Rationerne af disse sattes mindre end af sort, haardt Brød, foretrak Grønlænderne dem dog meget, ikke alene fordi de smagte bedre, men særlig fordi de mættede meget mere.

Pemmican, der som bekjendt er tørret, presset Kjød, kan tilberedes paa mange forskellige Maader saavel kogt som stegt, og er altid velmagende og kraftigt. Endskjøndt en Del af vor *Pemmican* var muggen, smagte den dog — efter at være bleven udskyllet før Tilberedningen — ligesaa godt, som om

den havde været frisk. Grønlænderne satte megen Pris paa *Pemmican* kogt sammen med Gryn.

De franske Supper ere fremstillede i tør Form i smaa Blikdaaser. En ringe Del af disse Supper, kogt sammen med Ris, danner en velsmagende og kraftig Ret. Særlig skal jeg nævne en fransk Suppe ved Navn: *Assaisonnement*, hvoraf kun en meget ringe Del giver en god Ragoutsauce, eller tilsat til kogte Ærter, erstatter Flæsket, hvorpaa Ærterne skulde være kogte.

Mélange d'Équipage er tørrede, pressede Grøntsager, der er lige fortrinlig til Suppe, Gemyse og kogt sammen med *Pemmican* eller frisk Kjød.

Den 30te Juli forlod Hovedexpeditionen *Tingmiarmiut* i Følgeskab med fire Østlædingebaade, hvoraf de to skulde til *Umanak* (Griffenfelds Ø), medens de to andre skulde til *Igdoluarsuk* (Bernstorffs Fjord). Østlædingene hjalp os ved at tage 8 af vore Kasser, og desuden var der en Østlæding, der styrede den ene Baad, samt en Østlædingpige, der roede for os. Denne Hjælp af Østlædinge havde imidlertid kun et Par Dages Varighed, nemlig indtil vi kom til *Umanak*.

Naar vi vendte Talen hen paa Nordboerne, forstode Østlædingene ikke, at de nogensinde skulde have haft Ophold der i Landet. Det eneste de havde hørt derom, var et Sagn om, at en Grønlænder og en Europæer havde haft en Væddestrød paa *Umanak*. Et Toug spændtes fra *Umanak* til Fastlandet, og i et Kar søgte de at sætte over ved at følge Touget. Grønlænderen kom godt over, men Europæerens Arme gik af ved Skulderleddene. Paa *Umanak's* Skyggeside skal der være en Opstabling af Sten, hvor Touget har været fastgjort. En Kiste, som ogsaa skal have været paa dette Sted, siges at være blevet begravet ved et Fjeldskred, og i Nærheden af den skal der være

oprejst en Sten til Kjendemærke, men ingen har seet den. Endvidere fortalte Østlændingene, at de vare bange for, at Europæerne skulde komme ind til dem med Skib for at hævne sig paa dem, fordi deres Forfædre i gamle Dage havde afbrændt de gamle *Kavdlunak*'ers Hus. Østlændingene havde ogsaa hørt fortælle om et Skib, der engang havde været inde ved Kysten, og som havde røvet et Par af Beboerne, med hvilke det var sejlet bort. Dette henviser selvfølgelig til Europæernes Optræden mod Eskimoerne paa Vestkysten af Landet i det 17de Aarhundrede. Dette var alt, hvad de sydlige Østlændinge havde at fortælle om de gamle *Kavdlunak*'er. Nordbofortællingerne fra Vestkysten kjendtes forøvrigt aldeles ikke, medens man kjendte mange andre Fortællinger fra Vestkysten, som ikke handlede om Nordboerne.

Isen var i det hele taget meget spredt, og kun en smal Stribe tættere Is, der laa noget tilsøs, adskilte Kystrenden fra det aabne Hav udenfor. Men flere Steder spærredes dog Vejen udfor Fjordene af tætte Isrevler, ligesom Isen ogsaa ofte spærrede Sundene. Vi havde derfor flere haarde Kampe for at bryde os Vej igjennem den med Øxer og Hager og for at presse os frem langsmed Kysten. Flere Gange maatte vi efter mange Timers ihærdigt Arbejde afvente gunstigere Forhold; men vore Grønlænderes (især *Hanserak*'s og Samuels) Iver, Dygtighed og Udholdenhed var rosværdig. Isfjeldene tiltog saavel i Størrelse som i Antal.

Den 2den August ankom vi til *Akorninarmiut*, der er Navnet paa den Egn, i hvilken Graah overvintrede. Her findes to beboede Steder, nemlig Graah's Vinterkvarter, der kaldes *Imarsivik* (Navnet *Nukarfik* kjendtes ikke) og *Orkua*. Paa det førstnævnte af disse Steder er der et temmelig unaturligt Forhold imellem Antallet af mandlige og kvindelige Individuer, idet der af de 21 Beboere kun er fem mandlige, medens hele Resten er kvindelige, selvfølgelig mest Børn. Man kan derfor ikke undres over, at der fandtes en Pige paa omtrent 20 Aar, som

havde Kajak og fangede godt. Hun var eneste Barn af en Mand, som var Dværg. En yngre Pige, der var Datter af en Mand, som havde fire Døtre men ingen Sønner, havde ligeledes Kajak. Hendes yngre Søster skulde ogsaa snart have en. I tidligere Tid skal det ikke have været ualmindeligt, at Fruentimmer paa Grund af Mangel paa Mandfolk saaledes have overtaget Mændenes Pligter, og de behandles i saa Tilfælde da ogsaa fuldstændig som Mandfolk. I Huset ved *Orkua* fandt det omvendte Forhold Sted, thi der var saa godt som alle Børnene Drengene.

Den 3die August ankom vi til *Kemisarak* ved *Igdlohuarsuk* (Bernstorff's Fjord), der er det nordligste Sted, som beboes af de sydligere Østlændinge. Her traf vi tre Familier fra det langt nordligere liggende *Sermilik*, der i 1882 vare ankomne hertil. Det paafølgende Aar var en Del af de unge Mennesker af alle tre Familier rejste Syd paa i en Konebaad for at handle paa Vestkysten, og det var dem, som vi nu kom i Følgeskab med. Alle tre Familiefædre vare villige til at rejse Nord paa med os, men de erklærede, at vi næppe iaar paa Grund af den fremrykkede Aarstid kunde naa til *Angmagsalik*.

Vi overtog herfra selv alle vore Kasser, for ikke at være afhængige af Østlændingene, naar og hvorhen de vilde rejse, især nu da jeg havde Grund til at antage, at de ikke vilde rejse med os til *Angmagsalik*. Fra nu af fik vi ikke heller nogen personlig Hjælp af Østlændingene. Dog viste vore Grønlændere aldrig en sur Mine, men arbejdede med stor Ufortrødenhed med vore store Konebaade og tunge Laster.

I Bugten ved Foden af Cap Møsting saae vi ved *Ivnarsualk* Spor af en gammel Teltplads og Ildsted. Efter den Maade, hvorpaa Teltstenene laa, var det tydeligt, at disse hidrørte fra et europæisk Telt, nemlig Graah's. Paa Toppen af Cap Møsting stod en lille sammenfalden Varde, som vi paany opbyggede.

Alle *Sermilik*'erne fulgte os til *Umivik*, hvor man atter for-

sikrede os om, at det var for sent at rejse videre, og at vi alle maatte overvintre her for næste Sommer at rejse sammen til *Angmagsalik*. Dog lykkedes det os at faa Følgeskab videre af den ene Hedningebaad, hvis «ældste» hed *Ilinguaki*. Denne overordentlig flinke og elskværdige Mand blev vor Ledsager til *Angmagsalik*-Egnen; uden hans Ledsagelse var det næppe lykkedes Expeditionen at komme derop.

Fig. 7. *Ilinguaki*. (Efter Fotografi.)

Isen var nu meget spredt, ja undertiden havde vi store Strækninger aabent Vand for os. Dog var der mangt et Sted i de mere lukkede Farvande eller smallere Sunde, hvor vi kunde generes meget af sammenpakkede Kalvismasser. Skodserne vare større og fladere end dem, vi havde truffet paa sydligere. Nord for Cap Løvenørn maatte vi gaa udenom store Marker Vinteris,

der fra Fastlandet strakte sig langt tilsøs. Østlændingene sagde, at det var meget usædvanligt at træffe saa store Ismarker langs Kysten paa denne Aarstid. De forklarede, at Tilstedeværelsen af disse Ismarker skyldtes den Omstændighed, at Vinteren havde været lang og streng, og at der ikke havde raset Fralandsstorme. Skjøndt en NV.-Föhn i Midten af August ryddede godt op i Isen, saa at man fra et 1750 Fod højt Fjeld, *Nunatak*, saa godt som ingen Is saae tilsøs, men kun en Strimmel spredt Is, som adskilte det aabne Vand udenfor fra det aabne Vand langs Land, traf vi endnu i sidste Halvdel af August paa fast Vinteris inde mellem Øerne. Denne sinkede os ikke saa lidt, thi Vejret blev nu blæsende, og det endog altid med Modvind, saa at vi ofte med vore svært lastede og svagt bemandede Baade bleve hindrede i at gaa udenom Øerne, hvor der stod temmelig høj Søgang. Selv i de mere aabne Farvande, som mellem *Pamiagdlikajik* og *Kardlit*, laa der endnu den 18de August store sammenhængende Marker Vinteris, som først blev sat fra Land af en Storm i de paafølgende Dage. Samtidig med at den gamle, svære Isfod mange Steder tydede paa, at Vinterisen først nylig var brudt op, dannedes der om Natten Tyndis paa Vandet, som endnu ikke var optøet om Eftermiddagen.

Vi ankom til Graah's nordligste Punkt paa Dannebrog's Ø den 25de August, altsaa en hel Maaned senere end Graah kom til sin nordligste Teltplads. Graah's store Varde stod aldeles urørt; ikke en Sten var faldet ned af den, men den Sølvmedaille, som Graah havde nedlagt i den, fandtes ikke, skjøndt enhver Sten blev fjernet og enhver Sprække i Klippen nedenunder udskrabet med stor Omhu. Den eneste Maade, hvorpaa Medaillens Forsvinden kan forklares, synes mig at være, at Varden er bleven bygget, da Graah første Gang var derude paa denne Ø den 18de August 1829, medens Medaillen er indlagt den 21de s. M., da han atter var derude, ved at udtage nogle Sten, som senere igjen indsattes. Østlændingene, der

have seet dette, have da paa samme Maade kunnet udtage den. Varden byggedes op igjen, og en Beretning om vor Expeditions Fremgang nedlagdes i en Blikdaase paa et sikkert Sted inden i den.

Den paafølgende Dag lykkedes det os at passere den mægtige Isfjord *Ikersuak*, der var opfyldt af Is i alle Størrelser fra store Isfjelde til smaat Kalvis. Da denne ildeberygtede Isfjord, som ofte i lange Tider ikke kan passeres, laa bag ved os, kunde der ikke være Tale om at overvinde andre Steder end ved *Angmagsalik*.

Ved *Inigsalik* saaes et Hus, der nylig havde været beboet, men alle Tegn tydede paa, at Folkene i Hast vare flyttede fra det, og at der havde tildraget sig en større Katastrofe, thi tre Lig laa inde i Huset og udenfor to Kajaker, hvoraf den ene havde Betræk paa. Snart efter fik vi Bekræftelse paa denne vor Formodning, idet vi ved *Nukajik* traf sammen med de første Beboere af *Angmagsalik*-Eggen, og disse fortalte, at der i hint Hus var død 6 Mennesker af Sult i Vinteren 1882—83, samt at de Overlevende havde spist Ligene. Saavel den Vinter som den foregaaende havde Storisen stadig ligget tæt paa Landet og forhindret al Vinterfangst.

Den 30te August ankom vi til den mægtige Fjord *Sermilik*. Da vi nu atter vare komne til Strækninger, hvor der kunde være Tale om, at «Østerbygden» kunde have ligget, vare vore Spørgsmaal selvfølgelig her som overalt, om Folkene kjendte noget til Levninger af Huse, som ikke vare byggede af Eskimoer, og om de havde seet eller hørt noget til Skibe, *Kavdlunak*'er m. m. Det første Spørgsmaal besvaredes afgjort benægtende; det andet derimod med Forbehold, thi et mennesketomt Skib var nemlig for mange Aar siden seet drivende mellem spredt Is udfor *Sermiligak*-Fjorden.

De nærmere Omstændigheder ved dette Skib erfarede jeg først senere af den Mand, der havde seet det, nemlig *Angitnguak* (se Fig. 6 i «Ethnologisk Skizze af Angmagsalikerne»).

Denne, der er mellem 55 og 60 Aar gammel, havde dengang faaet korte Buxer paa, men var ikke gift, og maa altsaa have været mellem 15 og 20 Aar gammel. Han var sammen med sin nu afdøde Svoger, Faderen til *Narsingertek* og *Sanimuinak*, og det var 5 Aar, førend Svogeren døde. *Narsingertek* var født dengang — ham have vi anslaaet til at være 40 Aar —, men derimod ikke *Sanimuinak*, som blev født samme Aar som Faderen døde. — *Sanimuinak* er anslaaet til at være 35 Aar gammel¹⁾. — Skibet blev fundet om Efteraaret, flydende i Vandet mellem den spredte Is, og altsaa omtrent i Aaret 1845.

Angitinguak og hans Svoger bleve i Begyndelsen meget bange for Skibet, thi det var saa stort som en lille Ø, og de vidste ikke, om der var Mennesker ombord. De nærmede sig det derfor meget forsigtigt agterfra. Det havde en flad Agterende, der var ligesaa bred som vort Hus, der udvendigt var ca. 8 Alen bredt. Isen havde trykket et stort Hul i Agterenden. Skibet var saa langt, at *Angitinguak* kastede Fuglepilen, roede hen og tog den op, kastede den atter, tog den op og først fjerde Gang, han kastede, kom den forbi Skibet. Dette havde en fyldig, rund Forende uden Gallionsfigur. Naar Folkene sade i Kajaken, kunde de med Kajakaaren naa Rælingen af Skibet, der var sortmalet udenbords, havde hvid Ræling og var rødmalet indenbords. Det havde tre Master, hvoraf den ægterste var mindst, men hel og havde en rød Floj paa Toppen. Den var forsynet med Saling, men havde ingen Ræer. De to store Master vare forsynede med Mærs og svære Ræer under disse, men Masterne vare afknækkede tæt ovenover Mærsene. Bogsprydet var saa langt som en Kajak. Fra Master og Spryd gik tykke Touge og Jern ned til Skibssiden, hvor der fandtes svære Jernbeslag, til hvilke de vare forbundne ved Kjættinger.

¹⁾ Som man vil se i *Hanserak's* «Liste over Beboerne af Grønlands Østkyst», stemmer hans Angivelse af Folks Alder ikke altid sammen med min. Uoverensstemmelsen er dog i Almindelighed højst ubetydelig.

Det lykkedes Svogeren at komme ombord i Skibet, men *Angitnguak* kunde ikke komme op, fordi han var for lille. Skibet var fyldt med Vand indvendig, og store Fade fløde omkring i Lasten. Agterude paa Dækket fandtes en aaben Hytte, der hvilede paa Støtter, men Skibet havde ingen Far-tøjer. En stor Pompe stod midt paa Dækket, og en Pompestang medtoges tilligemed andet Jern, der sad langsmed Skibssiden. De undrede sig meget over de store Masser Jern, der fandtes overalt.

Da de tilligemed andre Kajakmænd Dagen efter gik ud for at opsøge Skibet, var det drevet bort.

Den 1ste September ankom vi til det Sted ved *Angmagsalik*, ved hvilket jeg havde bestemt mig til at overvintre, nemlig *Tasiusarsik kitledak* (ydre). Beliggenheden var fortrinlig, nemlig paa det yderste af en Tange, bag hvilken en lille Fjord, *Tasiusarsik*, begrændset af høje, stejle, maleriske Fjelde, skærer sig ind i Landet. Vi havde en meget fri Beliggenhed; imod Vest saae man *Sermilik*-Fjeldene og Forbjergene, der gaa ud til Havet, og mellem NO. og SO. havdes Udsigt til *Angmagsalik*-Fjordens takkede Fjelde og til Cap Dan. Gik man lidt tilfjelds, kunde man overse hele den beboede Del af *Angmagsalik*-Fjorden.

En gammel, overgroet Hustomt, der kun bestod af en Fordybning i Jordsmonnet, skulde udgraves og opbygges til vor Vinterbolig. Tømmerværk til Taget tiltuskede vi os hos Hedningerne, som havde rigeligt med Drivtømmer. Huset byggedes paa en jævnt skraanende Jordstrækning. Bagmurens Overkant var i Niveau med Jordoverfladen, medens Formuren stod 2 Fod over Jorden, saa at der netop var Højde til Vinduerne (se Fig. 10). Murene byggedes af Græstørv og Sten; Taget dannedes af flere Stykker svært Drivtømmer, hvorefter der lagdes spinkelt Træværk, hvorefter det meste blev

taget fra den ene af vore Konebaade, som var i en saa maadelig Forfatning, at den ikke mere kunde benyttes og ikke var værd at reparere, hvorfor den blev kasseret og skilt ad. Træværket blev tildækket med store Plader Græstørv med Græsset nedefter, hvorpaa der anbragtes et Lag Jord, som igjen dækkedes med et Lag Græstørv med Græsset opefter, og endelig blev Skindbetrækket af den kasserede Konebaad lagt over det hele. Træværket laa løst og holdtes paa sin Plads af Græstørvene. Husets indvendige Længde var 28 Fod, Bredden 11 Fod og Højden $5\frac{1}{4}$ Fod. Det deltes i 3 Rum, hvoraf ethvert af Yderrummene var c. 10 Fod i Kvadrat og benyttedes som Beboelsesrum; det ene af Kandidat Knutsen, Tolk Johan og mig, det andet af *Hanserak*, Samuel og vore sex Roersker. Langs Bagmuren var der i begge disse Rum en 5 Fod bred og 1 Fod høj Brix, der var lavet af Sten og Græstørv og dækket med Skind. Den dannede Sovepladsen. I Grønlænderrummet fandtes langs Sidevæggen en lignende smal Brix til Sovested for *Hanserak*. Hvert Beboelsesrum var forsynet med et Vindue, $2\frac{1}{4}$ Fod bredt, $1\frac{1}{4}$ Fod højt og dannet af 6 smaa Ruder, omgivne af Vindueskarme, der vare lavede af Pakkasser. Vægge og Loft i vort Rum vare betrukne med Presenninger og Sække, medens Væggene i Grønlænderrummet vare betrukne med Skind. Gulvene vare belagte med Grus, ovenpaa hvilket der i vort Rum var lagt Bundbrædder fra Konebaadene. Døre var der ingen af; men foran Aabningerne, der førte ud til Midterrummet, hængtes Sejldugs Forhæng.

Fra det 5 Fod brede Midterrum, der benyttedes til Proviantkammer og Oplagsrum, førte en 20 Fod lang og godt 2 Fod bred Husgang ud i det Fri. Den var ligesom Huset bygget af Græstørv og Sten, og gjordes saa lang og snæver for at hindre Kulden i at trænge ind. Træværket i Taget over Husgangen bestod af Aarer, Hager, Mast og Ræer fra den itutagne Konebaad. Husgangen var paa det laveste kun lidt over 3 Fod høj, og et Trin førte fra denne op i Huset. Midt paa den var en

Udvidelse, der anvendtes til Kogested, hvorfra et Røghul gik op gjennem Taget.

Vi maatte have tilendebragt de vigtigste Jordarbejder ved Huset, inden det begyndte at fryse. Men saasnart Taget var færdigt, bleve Kasser og Beholdninger stuvede afvejen ind i Huset, og vi afrejste paa videre Undersøgelser den 13de September.

Jeg havde lige fra Begyndelsen af Rejsen gjort min grønlandske Besætning fortrolig med, at det nordligst beboede Sted skulde være Maalet for vor Rejse. Dertil, nemlig *Sermiligak*, gjaldt altsaa nu først vor Rejse. Veiret var meget uroligt og regnfuldt, men Isen lagde os ingen større Hindringer ivejen.

Den 20de September bestege vi en 1550 Fod høj Fjeldtop paa en Ø, der laa paa den østlige Side af *Sermiligak*-Fjorden. Herfra toges Landet i Besiddelse i Kongen af Danmarks Navn og kaldtes: Kong Christian den Niendes Land. Et Stykke SV. for Maaletoppen rejstes en over 3 Alen høj Varde. Paa den skraa Klippe, der dannede Vardens Sokkel indhuggedes en Inskription, og indeni Varden nedlagdes en Blikdaase, indeholdende Myntsorter og et Pergamentspapir med Beretning om, at Landet var taget i Besiddelse. Øen kaldtes Erik den Rødes Ø. Østlændingene havde allerede tidligere fortalt os, at der om Efteraaret ikke fandtes Is i Havet udfor *Angmagsalik*-Egnen. Det kunde derfor ikke nu undre os, at se Havet aldeles isfrit saavel fra denne Top som fra andre. En svær Brænding stod op mod alle de bratte Øer. Da vi fra denne Top ikke fik Udsigt langs Kysten i Retningen mellem N. og NO., fordi den skjultes af højere Fjelde, bestege vi Dagen efter den Nord for liggende Ø, fra hvilken vi fik den ønskede Udsigt. Fra det 2080 Fod høje Fjeld saaes Øerne udfor Kysten NO. efter i en Afstand af over 7 Mil. Denne Ø kaldtes Leifs Ø, og ogsaa paa den byggedes en Varde, hvori der nedlagdes en Beretning.

Aarstiden med uroligt Vejr var saa langt fremrykket, at jeg ikke turde foreslaa min Besætning at rejse længere Nord paa,

efterat vi nu havde naaet det Maal, som vi i næsten fem Maaneder havde arbejdet os frem efter. Havde jeg gjort yderligere Forslag, vilde jeg sikkert have udsat mig for, ikke alene at Besætningen havde afslaaet at rejse videre, men ogsaa at den af Misfornøjelse over mine formentlig urimelige Forordringer havde paastaaet strax at ville rejse tilbage til Vinterkvarteret, hvilket ikke stemte med mit Ønske om, endnu inden Vinterens Begyndelse at besøge de frodigste Steder i det Indre af *Angmagsalik*-Eggen, hvor Nordboerne, hvis de nogensinde havde beboet disse Egne, kunde have haft deres Boliger. Jeg vilde nødig opsætte disse Undersøgelser til det paafølgende Foraar, da man jo ikke kunde vide, om det vilde være muligt for Expeditionen til den Tid at foretage Rejser, som ikke vare absolut nødvendige.

Vi besøgte nu de frodigste Steder i *Angmagsalik*-Eggen, nemlig *Ikatok* (mellem *Sermiligak*-Fjorden og *Angmagsalik*-Fjorden), *Norajik* (ved Knækket i *Angmagsalik*-Fjorden), *Kingak* og *Kingorsuak* (i det Indre af *Angmagsalik*-Fjorden). Intet Sted fandtes ikke-eskimoiske Ruiner men kun en stor Mængde gamle Eskimohuse. Saadanne ere betegnede mig paa ikke mindre end 40 Steder ved selve *Angmagsalik*-Fjorden. De frodigste Strækninger her oppe staa langt tilbage for enhver som helst Egn i Julianehaabs Distrikt, i hvilken der findes gamle nordiske Ruiner. Overalt ved gamle Hustomter fandtes en Mængde mindre Stykker Træ af Husenes Tømmerværk, undertiden endogsaa meget stort Tømmer. Drivtømmer findes nemlig, som omtalt, temmelig rigeligt, og Træ benyttes ikke til Brændsel, fordi Østlændingene aldrig koge undtagen over Lampe med Spæk. Man træffer derfor heller ingen Ildsteder paa Østkysten. De eneste Steder, hvor vi have seet saadanne, har der ogsaa været andre Tegn paa, at Graah har havt Telt der¹⁾.

¹⁾ At Vest-Grønlænderne heller ikke førend Europæernes Ankomst til Landet kjendte til andet Ildsted end Lampen, synes at fremgaa af fol-

Angmagsalik'erne kjendte, med Undtagelse af Graah's Varde, ikke noget til ikke-eskimoiske Stensætninger af nogen som helst Slags. De kjendte heller ikke noget Sagn om tidligere Kampe med *Kavdlunak*'erne. Kun et enkelt Brudstykke af et Sagn, at «deres Forfædre skal have slaaet vore Forfædre ihjel og afbrændt deres store Hus», er sikkert kommet op til dem Syd fra, ad hvilken Vej de ogsaa have faaet Efterretninger om Vestlændingenenes tidligere Forbindelse med Europæerne.

Vi besøgte saa godt som alle beboede Steder ved *Sermiligak* og *Angmagsalik* og bleve overalt modtagne med udsøgt Gjæstfrihed. Overalt var der stor Rigdom paa Spækposer, og Sæler, der dels vare tørrede, dels frosne, vare henlagte til Vinterforraad. Vi indhandlede meget, og hvad vi ikke kunde føre med os, lovede man at bringe os, saasnart vi vare komne til vort Vinterkvarter. Vi havde ogsaa haabet at faa Vinterforraad af Lax, men da vi først kom til Laxestedet den 23de September, var det for sent, thi Laxen var allerede i den stærke Regn kort forinden gaaet op i Indsøerne.

Østlændingene vare i disse Dage overalt i Gang med at flytte i Hus. Da vi kom til *Norajik*, flyttede Beboerne, bestaaende af 12 Familier, fra 5 Telte ind i deres store Hus. Folkene vare netop færdige med at flytte deres Bohave, nemlig Lamper og Gryder, ind i Huset, da vi kom. Skind bleve udbredte for os paa Vinduesbrixen, og Tarmskindsvinduerne bleve hængte for. Husets «Ældste», den gamle *Milagtek* (se Fig. 1 i «Ethnologisk Skizze»), beordrede Lamperne tændte, og da dette var gjort, aftog Folkene Klæderne, og Huset var beboet.

Da vore Roersker saae, hvorledes alle Østlændingene flyttede i Hus, skjøndt de havde meget lune Telte med dobbelt

gende Ytring i Walløe's Dagbog. Da han i 1751 gaar i Vinterkvarter ved «Første Vinter» (det nuværende Julianehaab) skriver han: «Den 4de Oktober begyndte vi at bygge os et Huus af Tørv og Steen paa Grønlandsk Viis, undtagen et lidet Fyrsted, som det eneste, hvori det differerede fra deres». («Samleren» 1ste Bind, Side 182).

Skindbetræk og mange Lamper brændende inde i dem, medens vore Telte kun vare af Sejldug, beklagede de sig meget over Kulde. Da deres Klæder tillige vare i en jammerlig Forfatning, maatte vi bestemme os til at flytte i Hus.

Den 30te September kom vi til *Tasiusarsik*. Fuld Kraft blev sat paa Husarbejdet, saa at vi kunde flytte ind den 3die Oktober, da Huset nærmede sig sin Fuldendelse. En rasende Snestorm gjorde nemlig Opholdet i Teltene højst ubehageligt.

Den 9de Oktober gjorde vi en Rejse over til den modsatte Side af Fjorden, dels for at foretage Maalinger og besøge de der-værende Bopladser, dels for at forsyne os med Tømmer fra et forladt Hus. Dette laa ved *Nunakivitit*, en af de mange smaa Øer ud for *Kulusuk*, med hvilket Navn den vestlige Del af Cap Dan-Øen benævnes. Huset havde ikke været beboet siden 1881—82, da mange Mennesker vare døde i det; deres Lig laa endnu saavel inde i Huset, som udenfor ved Stranden. I Huset fandtes meget svært Tømmer, hvoraf vi, da vi af den nærmeste Arvetager havde erholdt Tilladelse dertil, medtog saa meget, som vi uden Besvær kunde have i Konebaaden.

Vi havde smukt Vejr paa denne Udflugt, men da der ikke var Spor af Is udenfor Kysten, var der en Del Dønning og temmelig stærk Brænding. Vi afsluttede hermed vore Baad-rejser i 1884. Konebaaden blev baaret helt op til Huset og stillet med Bunden i Vejret paa fire svære Støtter, hvorpaa den surredes for at bruges som Forraadskammer og Tørrerum m. m. i Løbet af Vinteren.

Inden jeg gaar over til at berette om vore Arbejder i Vinterkvarteret, vil Premierlieutenant Garde, som Leder af Expeditionens sydlige Afdeling, meddele sine Beretninger for den Tid Expeditionen var delt, nemlig fra den 30te Juli 1884 til den 16de Juli 1885.

Fig. 8. *Tingmiarmiut* Øen (efter Fotografi).

Den 29de Juli 1884 modtog jeg ved Bopladsen *Tingmiarmiut* paa Østkysten en Instrux fra Chefen for den østgrønlandske Expedition, hvorved Ledelsen af den sydlige Afdeling af Expeditionen overdroges mig. Hovedformaalet med Delingen af Expeditionen var, at den nordlige Afdeling, som skulde overvinde paa Østkysten, kunde føle sig mere fri i sine Bevægelser i Bevidstheden om, at der vedligeholdtes Forbindelse mellem Handelsanlæggene paa Vestkysten og de sydligst beboede Pladser paa Østkysten, og det blev altsaa den af mig ledede mindre Expeditions Hovedopgave at vedligeholde denne Forbindelse. Instruxen lød paa, at jeg ledsaget af cand. phil. Eberlin, Tolk Hendrik Petersen, 3 Grønlændere og 5 Grønlændere skulde søge tilbage til *Nanortalik*, overvinde der og det næste Foraar rejse Hovedexpeditionen imøde paa Østkysten, saa rigeligt udrustet, at Hovedexpeditionen kunde foretage Hjemreisen til *Nanortalik*, selv om den mødte os fuldstændig blottet for europæisk Proviant. Uden at forsømme dette Hoved-

formaal skulde vi kaartlægge og undersøge Kysten fra *Tingmiarmiut* sydefter til *Iluilek* og om muligt i Forsommeren 1885 undersøge Strækningen fra *Tingmiarmiut* nordefter til den næste Boplads *Umanak*. Det var selvfølgelig navnlig Fjordene, vor Opmærksomhed skulde henledes paa, thi paa Opreisen til *Tingmiarmiut* havde det at «komme frem! Nord paa!» lagt saadan Beslag paa Tid og Opmærksomhed, at der aldrig havde været Tale om at forlade Yderkysten og søge ind i Fjordene. Vor Rejse Syd paa blev derfor en fortsat Række af mindre Excursioner ind i Fjordene, — lange blev de desværre aldrig, thi Tiden var knebent tilmaalt, og uden rigelig Tid lade de østgrønlandske Fjorde sig ikke berejse i hele deres Udstrækning paa Grund af det saa godt som evige Dække af sammenfrossen Kalvis, Storis og Vinteris, der spærrer det Indre af dem.

Den 30te Juli om Morgenen afgik Hovedexpeditionen fra *Tingmiarmiut* nordefter i Følgeskab med de fleste af de Østlændinge, der hidtil havde fulgt os paa vor Rejse. Kun de af Østlændingene, der havde deres Hjemstavn ved *Tingmiarmiut*, blev tilbage; da vore Arbejder imidlertid førte os bort fra selve Bopladsen, ophørte vort Samkvem snart med dem, og fra den Dag, vi forlod *Tingmiarmiut*, og indtil vi naaede den sydligste Handelsplads paa Vestkysten, *Pamiagdhluk*, saae vi ingen fremmede Mennesker.

Efter nogle forgjæves Efterforskninger paa Øerne i Munden af Fjorden for at finde den Inskriptionssten, der i lang Tid har beskæftiget dem, der endnu ikke følte sig overbeviste om Østerbygdens rette Beliggenhed, og som netop efter nogle gamle Udsagn skulde findes paa en Ø i *Tingmiarmiut*-Fjorden, og efter nogle Fjeldbestigninger paa Nordsiden af Fjorden, — roede vi den 31te om Eftermiddagen over Fjorden og slog Telt omtrent midt paa Nordsiden af Øen *Takisok*. Den 1ste August besteg vi den 1000 Fod høje Top af Øen og afsluttede med Maalingerne herfra Opmaalingen af Fjorden. Vi fik nemlig ved denne Bestigning Bekræftelse paa

Tingmiarmiut'ernes Udsagn om, at den inderste sydlige Del af Fjorden var aldeles utilgængelig, fordi Vinterisen og Kalvisen endnu ikke var brudt op, og selv med Hundeslæde erklæredes det umuligt at trænge ind i det Inderste af Fjorden. Ingen kom nogensinde derind, sagde de, og Udseendet af det Fjordens Indre omgivende Landskab skulde heller ikke opfordre dertil, thi stejle, forrevne Fjelde, Sne og Is og endelig i Baggrunden den øde Indlandsis var Alt, hvad der mødte Øjet. Heller ikke paa *Takisok* eller paa de den omgivende Øer paa Sydsiden af Fjorden fandt vi Spor af den omtalte Inskriptionssten, og hele Historien om denne tror jeg rettest maa betragtes som et Paafund af en eller anden Østlænding, der efter at have seet, hvor ivrigt den Slags Sjeldenheder efterspurgtes, har ment at kunne gjøre en god Forretning ved en saadan Efterretning. Ingen af *Tingmiarmiut*'erne kunde give os Oplysning om den mærkelige Sten.

Ilhvorel alle Øerne i *Tingmiarmiut*-Fjorden i Forhold til, hvad man ellers træffer paa Østkysten, ere ret frodige og grønklædte, kommer deres Plantevæxt dog intetsteds op til stort mere end en sparsom Lyngbevoxning. Der er alene af den Grund ikke Anledning til at haabe paa Nordboer i *Tingmiarmiut*-Fjorden, og hvor længe end snart den ene snart den anden, som intet personligt Kjendskab har til Østkysten, kan melde om Ruiner i næsten enhver større Fjord paa Grønlands Østkyst, saa staar det fast, at ikke alene ere Kystens Beboere uvidende om, at saadanne existere, men vi, der dog have et forholdsvis godt Kjendskab til Kysten, have intetsteds truffet hverken selve Ruinerne eller Naturforhold, der kunde give Anledning til at vente at træffe dem.

Den 2den August om Formiddagen forlod vi *Takisok*. Vejret var temmelig raat og taaget, men aldeles stille, skjøndt det tilsøs blæste en frisk *Nigek* (Nordlig Vind). Det var vor Hensigt at søge Teltplads paa Øen *Uvdloriutit*, og efterhaanden som vi nærmede os den, blev Isen, der med *Nigek*'en havde

pakket sig ind i Fjorden, mere spredt og Vejret klart. Paa en stor, flad Strandslette midt paa *Uvdlor-siutit's* Vestsiden op-slog vi Teltene, og den følgende Dag besteges Øens vestligste, 1900 Fod høje Top. Med Udsigt nordefter til *Umanak* (Griffenfelds Ø) og sydefter til Cap Adelaer og de kjendte Fjelde deromkring gav Fjeldbestigningen et særdeles godt Udbytte, hvad Opmaalingerne angik, og da Eberlin samtidig havde undersøgt de allerede af Graah omtalte Vægstenslejer paa Vestsiden af Øen, kunde vi benytte det vedholdende gode Vejr og den 4de August drage videre sydefter.

Paa Toppen af *Uvdlor-siutit* var vor stadige Søgen efter Europæerlevninger endelig bleven lønnet med et lille Fund. Som nævnt i de geografiske Bemærkninger, fandtes nemlig Resterne af en gammel indholdsløs Varde, der rimeligvis maa tilskrives hollandsk Oprindelse. En mindre behagelig Opdagelse havde vi imidlertid ogsaa gjort. Storisen, som vi, siden vi forlod Cap Adelaer paa Oprejsen til *Tingmiarmiut*, næsten ikke havde behovet at skjænke en Tanke, laa presset tæt ind til Yderkysten og helt ind i Fjorden *Amitsuarsuk*, Syd for *Uvdlor-siutit*. Med en Del Besvær lykkedes det os imidlertid den 4de at naa frem til *Kasingortok*-Pynten indenom *Nagtoralik*-Øen; men herfra, hvor Indenskjærs-Farten maatte høre op, var videre Fremtrængen umulig, da Storisen laa aldeles presset ind til Kysten. Vi fandt imidlertid en ret ordentlig Teltplads paa *Kasingortok*-Pynten, benyttede den 5te August til astronomiske og magnetiske Observationer og forsøgte den 6te om Morgenen gennem en, knap 30 Fod bred Rende under Land at komme videre. Det var en mærkværdig Forskjel, der var paa vore Grønlændere, om Dagsrejsen gik sydefter mod Hjemmet, eller ind i en af de i deres Øjne saa kjedelige Fjorde. I første Tilfælde fulgte de villigt min Opfordring til at rejse, selv om den kom midt om Natten og kun jeg havde været tilfjelds for at se paa Isforholdene; men saasnart Touren gjaldt ind i Landet, var der en Uendelighed af Forsigtighedsregler og

Toure tilfjelds for at se paa Isforholdene, forinden Baaden kunde komme i Vandet. Jeg havde allerede maattet love dem, at vi skulde være ved *Iluilek* den 1ste September for derfra at paaskynde Rejsen hjemefter, ellers havde jeg sikkert faaet langt flere Vanskeligheder at kæmpe imod, naar jeg vilde ind i Fjordene; thi de nærede en stadig Angst for at blive overraskede af Vinteren og komme til at overvintre paa Østkysten, hvilket de nok vidste, at vor Proviant og øvrige Udrustning ikke tillod os.

Skjøndt Alt tegnede yderlig slet, da vi forlod *Kasingortok* den 6te, endte Dagen dog særdeles godt. Efter at have været standsede i 6 Timer ved et brat Næs, kun et Par tusind Fod Syd for *Kasingortok*-Pynten, og der med Nød og næppe havde undgaaet at miste vor Baad i den rivende Strøm, der malede Isskodserne om mellem hinanden, forbedrede Isforholdene sig saa mærkværdigt, skjøndt ikke en Vind rørte sig, saa at vi om Eftermiddagen gennem udmærket spredt Is kunde ro ind i *Kangerdlugsuatsiak* (Mogens Heinesens-Fjord).

Det var de eneste Dage i hele den Tid, vi opholdt os paa vort egentlige Arbejdsfelt, at Storisen var os til Hinder, og den mægtige udgaaende Strømning, vi iagttog den Dag i Isen, hidrørte maaske netop fra, at det var den nordligste Hale af Isbaandet langs Kysten, der, følgende hele Massens sydgaaende Bevægelse, veg ud fra Kysten.

I 4 Timer roede vi langs den sneklædte, bratte Nordside af *Kangerdlugsuatsiak* uden at finde en Plet, hvor Baad og Last kunde landsættes; først ud paa Aftenen fandt vi en lille Klippeflade ved en Indbugtning paa Nordsiden, saa jævn at vi kunde slaa Telt og bale Baaden op paa den. Den næste Dag opmaaltes det Indre af Fjorden fra en henved 2000 Fod høj Fjeldtop Vest for Teltpladsen, og da det herfra iagttoges, at Kalvisen i store Masser var ved at bryde op fra den isfyldte indre Del, satte vi os strax efter Hjemkomsten til Teltpladsen i Bevægelse ud efter. I tæt Taage og af og til temmelig meget generet af den svære Kalvis

arbejdede vi os udefter og ankom henpaa Aftenen til en Teltplads paa Nordsiden af Fjordens Munding, hvor vi opslog Teltene ved Siden af et Par gamle eskimoiske Hustomter og Grave. Den 8de foretoges Opmaalinger og Observationer i den ydre Del af Fjorden. Om Aftenen forlod vi *Kangerdlugsuaik* og ankom i tæt Taage, der omtrent siden vor Afrejse fra Teltpladsen havde dækket Alt, til *Ingerkajarfik*, hvor vi søgte Land. Aftenen var kold og raa, Temperaturen allerede Kl. 6—8 om Eftermiddagen 2° under Frysepunktet, og da vore Grønlændere siden den 1ste August ingen Fangst havde havt, var Humøret lidt i Faldende; vi brød derfor vore vante Principer og gav Besætningen en god Portion kogt Pemmican og en Snaps, hvad der udøvede en kjendelig Virkning. Den 9de opholdtes vi til langt op paa Dagen af en temmelig svær Ny-Is. Farvandet mellem Ruds Ø og Fastlandet var aldeles fuldt af Kalvis, og det kolde, stille Vejr havde forvandlet det hele til en fast Masse, som vi ikke vovede at sætte vort Konebaadsbetræk imod. Først Kl. 2 om Eftermiddagen lykkedes det os med en Del Besvær at bryde igjennem og naa over til Ruds Ø. Endnu Kl. 4 om Eftermiddagen havde Ny-Isen en Tykkelse af $\frac{1}{2}$ Centimeter, skjøndt Solen havde været fremme hele Dagen; men det aldeles isklædte Kystland og de mange anselige Bræer, der findes heromkring, bidrage selvfølgelig til at holde Temperaturen nede. Kysten er her ikke «Land hist og her dækket af Is og Sne», men «Is og Sne afbrudt hist og her af lidt bart, brat Underland».

Den 10de August passerede vi Cap Bille og Isbræen *Puisortok*. Vejret var klart og stille, og for første Gang havde vi Lejlighed til rigtig at betragte den Vidunderbræ, som har kunnet sætte sig i saadan Respekt hos Alle, der kjende den. I «Bemærkninger til Kaartet» har jeg givet en Del Oplysninger om Bræen, og i Beretningen om Rejsen 1885 findes en Kalvning beskrevet. Som vi havde ventet, vare vore Grønlændere meget ængstelige ved at skulle passere Bræen. Overensstemmende

med Hedningernes Forskrifter lagde vi lidt forinden til Land og indtog et Maaltid for ikke at irritere Bræen ved at nyde noget under Passagen, og Alt, hvad der hed Lodninger eller Temperaturundersøgelser, maatte opgives for ikke at gjøre Ophold ud for Bræen. Intet generede os iøvrigt under Passagen; Storisen laa jævnt spredt, og med en hvilken som helst anden Besætning, end de af Hedningerne saa skræmmede Vestlændinge, havde Undersøgelser kunnet foretages i Ro og Mag. Jeg var imidlertid mindre kjed deraf, end jeg havde ventet, thi, som andetsteds nævnt, tydede hele Bræens Udseende paa, at der ikke er andet mærkeligt ved *Puisortok* end, at den er meget bred; dens Mægtighed er derimod kun ringe.

Efter at have afsluttet Opmaalinger og andre Undersøgelser Syd for Bræen, passerede vi den 12te August med største Lethed Cap Adelaer, som paa Oprejsen havde været saa haard at komme forbi. Allerede ved *Ingerkajarfik* havde vi bygget en Varde, og en lignende, der i 1885 skulde bruges som Efterretningsvarde eller Poststation for de to Afdelinger af Expeditionen, opførtes paa det yderste Næs af Cap Adelaer. Om Aftenen ankom vi til *Inugsuit*, hvor vi søgte vor gamle Teltplads paa Enden af Tangen paa Nordsiden af Bugten. Hele Distriktet omkring og indenfor Cap Rantzau og Adelaer var paa Oprejsen blevet saa grundigt opmaalt og undersøgt under Expeditionens lange Ophold ved *Karra akungnak*, at vi denne Gang kunde forbigaa det og tage fat ved *Inugsuit*. Her blev vi opholdt til den 16de August af stiv omløbende Kuling, som imidlertid ikke hindrede os i at foretage mindre Excursioner, Fjeldbestigninger og andre Arbejder. De første Nordlys saaes den 12te om Aftenen, nøjagtig samme Dag, som de første viste sig i 1883 (se S. 67).

Den 16de om Eftermiddagen forlod vi *Inugsuit* og roede med stiv nordlig Kuling til *Anoritok*; vi slog Telt paa den store, ret frodige Slette paa Fastlandet lige indenfor *Anoritok*-Øen, benyttede Resten af Dagen til Observationer og Maalinger fra

Teltpladsens Omegn, og gjorde den 17de et Forsøg paa at trænge ind i Fjorden. Kl. 6 om Morgen en forlod vi Teltpladsen i klart, stille Vejr; hele Fjorden var fuld af udstømmende Kalvismasser, saaledes som *Anoritok*-Fjorden saa godt som altid er det, ofte endog helt ud til Yderøerne. Allerede lidt indenfor den første Bræ, Vest for *Anoritok*, standsedes vi af Isen, der laa klos paa Land; vi søgte tværs over Fjorden i tæt Is, der af den udgaaende Strøm sattes i stærk Bevægelse, men saa vel midt i Fjorden, som paa dennes søndre Side var Farvandet aldeles spærret. Kl. 8 Form. søgte vi Land paa Enden af Tangen paa Sydsiden af Fjorden, foretog Maalinger herfra og søgte om Eftermiddagen tilbage mod Teltpladsen. Undervejs foretoges nogle Lodninger og Temperaturundersøgelser ud for Bræen Vest for *Anoritok*, der godtgjorde, at Bræen ingen synderlig Mægtighed havde under Vandet, og da den allerstørste Del af de mindre Bræer paa Østkysten i deres Form og Udseende have meget tilfælles med denne, synes det rimeligst, at det Knæk opefter, som i Reglen sees i den ydre Del af dem, og som kunde lede til den Tro, at det er Vandets Opdrift, der løfter Enden af Bræen, hidrører fra, at Bræen følger et temmelig fladt udgaaende Underland et Stykke ud i Vandet, indtil den ender med en brat Endeflade, hvorfra mindre Isfjelde dannes ved Nedstyrtning.

Ved *Anoritok* lykkedes det os ubemærkede af vore Grønlændere i Nattens Mulm og Mørke at berøve en af de mange højst primitive Grave, der findes her, en Del af sit Indhold; hele Udbyttet, 5 Kranier, laa i samme Grav, der var det hule Rum under en stor Stenblok. Havde vore temmelig ængstelige Grønlændere anet, hvilken Last de førte med sig i Baaden, havde Kranierne sikkert nok faaet Skylden for den Modgang, vi havde af Vejrforholdene paa den sidste Del af Rejsen.

Da Maalingerne fra Tangen i *Anoritok*-Fjorden paa Grund af Observationspladsens ringe Højde over Havet ikke havde

givet det ønskede Udbytte, gik vi den 18de med Konebaaden ud til Cap Tordenskjold for fra dette fritliggende og temmelig høje Punkt at faa en bedre Oversigt over *Anoritok*-Fjorden. Paa en temmelig stejl Klippeflade NV. for Forbjerget opslog vi vore Telte, og den 19de besteges Fjeldet. Bestigningen foregik overordentlig bekvemt fra Vest, og Udsigten, vi havde fra Toppen, overgik vore Forventninger, saa at Touren blev meget indbringende. Ud over Havet havde vi strax fra vor Ankomst til Toppen en Udsigt, som forbausede os meget. Skjøndt Storis en i lang Tid ingen Hindringer havde lagt os ivejen, vare vi dog vante til fra de bestegne Fjeldtoppe at se den som et ret mægtigt Baand udfor Kysten. Fra Cap Tordenskjold mødte derimod Øjet et underligt graat, jævnt Dække ud over Havet; indtil en halv Mil fra Kysten saaes en Del sonderpisket Storis, men der udenfor noget, som først tydedes af os som tæt Taage. Vi vovede ikke at tro, det kunde være aabent Hav; thi vore Begreber om Østkystens Isforhold vare endnu altfor meget knyttede til et stadigt Isbaand ud for Kysten, men da lidt efter vor Ankomst til Toppen en let Brise begyndte, og den formente Taage antog Udseendet af en let kruset Havoverflade, forsvandt vor Tvivl. Havet var aabent, saa langt man kunde se, og paa Slutningen af vor Rejse, da Efteraarsstormene for Alvor begyndte, fik vi at føle, hvorledes Østkysten er at berejse under den Slags Forhold.

Den 20de August forlod vi Cap Tordenskjold og ankom om Aftenen i Sne og koldt Vejr til *Taterait* paa Sydsiden af *Auarket*-Fjorden. Efter at Maalinger vare foretagne den 21de, gik vi den 22de med Konebaaden ind til *Auarket*, den gamle Vinterboplads paa Nordsiden af Fjorden. Fra et c. 2000 Fod højt Fjeld her indenfor optoges det Indre af Fjorden, hvortil Adgangen var spærret af Kalvis og Vinteris. Ved *Auarket* fik vi Lejlighed til at se den af Graah og Østlændingene omtalte Kanon; Grønlænderinderne vilde selvfølgelig have den

ladt og affyret, men vor Krudtforraad tillod ikke en saadan Luxus¹⁾.

Den 23de forlod vi *Taterait* og søgte ind i *Ingiteit*-Fjorden, hvor vi foretog vore vante Fjeldbestigninger et Par Mil inde, da det Inderste ikke lod sig berejse. Sælhundefangsten, som i Begyndelsen af vor Rejse havde været lidt knap men efterhaanden var bleven bedre, kulminerede her. I Løbet af 12 Timer fangedes 3 Sælhunde, hvoraf 2 mægtige, 6—7 Fod lange *Ugsuk'er*, og denne Fangst var Skyld i, at Grønlænderne ingen Nød led paa Slutningen af Rejsen under de ugunstige Vejrforhold. Hele Dagen, efterat Sælhundene vare fangede, gik Grønlænderinderne næsten grædende af Glæde omkring paa den kjødbestrøede Strandbred og rodede i Blod og Tarme; de sidste Ord, der vexledes den Aften, drejede sig om den mageløse Fangst, og de første den næste Morgen om det samme. Da vi den 26de forlod vor Teltplads, var Røningen lidt treven; da tilmed en svær Ny-Is hindrede os en Del, og vor Baad fik et Ilul, som for en kort Tid forjog Glædesrusen og fremkaldte den stik modsatte Sindstilstand, blev det Aften, inden vi kunde slaa Telt ved den sydlige Fod af de høje Fjelde paa Nordsiden af *Kangerdluluk*. Da der imidlertid syntes at være kommet nogen Forandring til det værre i Storisforholdene, og Farvandet langs Yderkysten ikke var slet saa passabelt, som i de tidligere Dage, foretog jeg endnu om Aftenen en Maaling ind til Fjorden. Næste Morgen tidlig gik jeg tilfjelds, og da jeg fra et Par tusind Fods Højde fik saa tilfredsstillende Maalinger, at jeg kunde aflægge Fjorden, der i sit Indre frembød omtrent samme Øde, som de andre Fjorde, forlod vi om Eftermiddagen denne, den sidste af de Fjorde vi besøgte det Aar, og naaede i øsende

¹⁾ Ifølge Østlændingenes Fortælling er den i sin Tid fundet liggende paa Isen, og skal, efterat 4 Fangeblærer vare anbragte paa den, være bugseret ind til Land af Kajakere. Graah opmaalte Kanonen, som efter hans Maal er 65½" lang og af Kaliber en 4-pundiger, der har været anbragt i en Skibsrapert, sandsynligvis i en eller anden Hvalfanger.

Regn fuldstændig gjenneblødte *Serketnua* om Aftenen. Det var heldigt, at vi forlod *Kangerdluluk* saa hurtigt, thi med nordlig Kuling pressede en ny, Nord fra kommende Ismasse ind i Fjorden. Først den 31te August lykkedes det os med stort Besvær indenom *Iluilek* ved Nattetide at naa *Kasin-gortok*, Expeditionens gamle Depotsted. Kun de Hindringer, som slet Vejr og Is kunde skaffe os, bandt os nu til Østkysten, men lang og møjsommelig blev denne sidste Rest af Rejsen. Storm paa Storm, et Himmelhav langs den aabne bratte Kyst, en nedtrykt, ængstelig Stemning hos vore Grønlændere, der aldrig mere ventede at se deres Hjem, forsinkede Rejsen, og først den 27de September ankom vi til vor Vinterplads *Nanortalik*.

Det var mere, end jeg havde ventet, at Besætningen strax igjen tilbød sig til næste Aars Rejse; jeg modtog imidlertid med Glæde Tilbudet; thi trods deres Ængstelighed og Mangel paa Modstandskraft under Forhold, som de ansaa for farlige, havde vi været særdeles tilfredse med dem.

Vejrforholdene vare, som det af det foregaaende vil fremgaa, særdeles gunstige i den Maaned, vore Arbejder krævede det; men da vi vare komne ned paa det i 1883 undersøgte Distrikt, forandredes de til de mest ubehagelige, som tænkes kunde.

Paa den første Del af Touren var Temperaturen ofte 8—10° Varine (Celcius) midt paa Dagen, men paa Slutningen, da den ene nordlige Storm afløste den anden, og Regn eller Sne hørte til Dagens Orden, havde vi sjeldent mere end et Par Graders Varme. Om Natten og om Morgenens var Temperaturen i Reglen under Frysepunktet paa hele Rejsen. Ligesom paa Vestkysten de østlige Vinde frembringe Tørhed i Luften og Varme, saaledes er det samme Tilfældet med Østkystens vestlige Indlandsvinde, og en Østkyst-Föhn giver ikke Vestkystens Noget efter, hverken i Vindstyrke eller Varme. Det er Føhnen, der paa Østkysten sætter Isen fra Kysten; medens saa godt som alle de andre Vinde presser den ind paa Land.

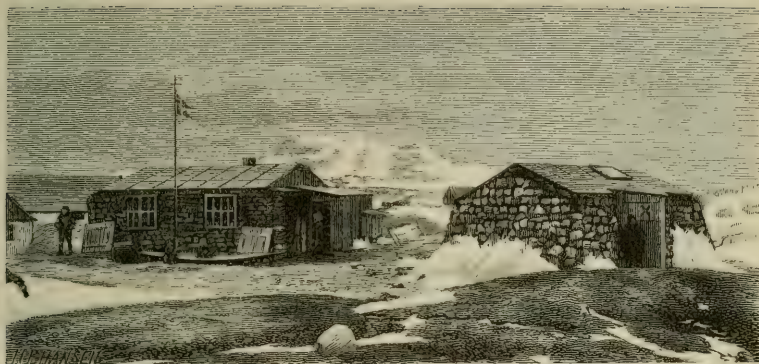

Fig. 9. Bolig og Magnethus ved *Nanortalik*. (Efter Fotografi.)

Det var den 27de September 1884, at Expeditionens sydlige Afdeling ankom til *Nanortalik* for at overvintre der og gjenoptage de Arbejder, der vare blevne afbrudte ved Afrejsen til Østkysten i Maj samme Aar. Beboelseshus og Observatorier ventede kun paa nyt Liv for atter at kunne fremtræde i samme Skikkelse, som den foregaaende Vinter, og saasnart nogle forberedende Arbejder vare gjorte, gik ogsaa Alt i sin gamle Gænge. Først skulde imidlertid vor trofaste Husbestyrerinde, Johanne, en Grønlænderinde fra Julianehaab, samt en Del Proviant og Inventarium afhentes fra Colonien, og dernæst skulde et nyt Sæt magnetiske Variationsinstrumenter installeres, der krævede Støbningen af et Par nye Betonpiller. Den 1ste November paabegyndtes den fuldstændige, regelmæssige Observationsgang, og den fortsattes uden en eneste Afbrydelse til Foraaret 1885 med Aflæsning af alle de meteorologiske og magnetiske Instrumenter hveranden Time Døgnet rundt. Cand. Eberlin og jeg delte Vagterne Nat og Dag, medens Tolken foretog Vandstandsmaalinger ved hvert Høj- og Lavvande. Alle

disse obligatoriske Observationer tog imidlertid saa megen Tid, at den resterende sagtens lod sig udfylde — for mit Vedkommende af mine Kaartarbejder og for Cand. Eberlins Vedkommende af Ordningen af det paa Sommerrejsen indsamlede Materiale i Forbindelse med Indsamling af nyt fra *Nanortalik's* Omegn. Da vi saa desuden i Vinterens Løb foretog Iagttagelser og Maalinger af de overordentlige hyppige og meget stærke Nordlys ved *Nanortalik*, gik Vinteren langt hurtigere, end vi havde tænkt os.

I Slutningen af Oktober havde vi de sidste Besøg af omboende Bekjendte, i Slutningen af December sidste Kajak-Postforbindelse med Julianehaab, men længere end til Slutningen af Januar vare vi dog ikke helt afskaarne. Da begyndte atter Kajakker at komme fra de omliggende Steder, og i Begyndelsen af April havde vi igjen det første Besøg pr. Konebaad. Som sædvanlig indfandt der sig allerede ved Juletid stor Nød blandt Befolkningen; de fleste Vinterforraad af Spæk, Angmagsætter og tørret Sælhundekjød vare ved den Tid opspiste, men Skylden herfor laa ene hos Grønlænderne selv, der med deres sædvanlige Letsindighed havde undladt at indsamle ordentlige Forraad i den gode Fangsttid. Kun i 4 à 5 Huse slog Forraadene til indtil ud paa Foraaret, da den gode Fangst begyndte igjen. Af Sælhundefangst var der i Vinterens Løb saa godt som ingen, og det, som Fiskeri og Ederfuglefangst indbragte, var kun lige fra Haanden og i Munden, saa at et Par Dages vedholdende Storm var nok til at bringe Elendighed paa de fleste Steder. I Slutningen af Januar indfandt den første nye Sending Storis sig; siden September havde Havet været isfrit, saa langt man kunde øjne, kun af og til havde det lunefulde Vejrlig undet Vinterisen Tid til at danne sig, for et Par Dage efter at blive brudt op af en ny Storm.

Vinteren var gjennemgaaende temmelig mild. Den strengeste Kulde ($\div 16^{\circ}$ C.) indtraf i Midten af Januar, og Middelttemperaturen for de 3 Vinter-Maaneder December, Januar og Februar

var $\div 6^{\circ}$ C imod $\div 8^{\circ}$ den foregaaende Vinter. Den første Del af Vinteren var meget stormende; nordvestlige Snestorme med c. 12° Kulde og østlige Føhner med flere Graders Varme rasede, som om de havde indgaaet en Kappestrid med hinanden, men hen i Februar kom der mere Ro i Forholdene, og hele Februar var stille og mild. I Marts tog Stormene fat med fornyet Kraft, og først godt ind i April begyndte Foraaret at melde sig med saadan Alvor, at vi kunde arbejde i det Fri med Konebaadenes og den øvrige Sommerudrustnings Ilandsættelse. Saavel Graah's som vore egne Erfaringer havde imidlertid lært os, at en for tidlig Afrejse til Østkysten kun er til Skade for Formaålet; vi afsluttede derfor ikke de obligatoriske Undersøgelser før den 1ste Maj; men da de til Sommerrejsen hvervede Grønlænderinder, som havde hjemme længere Syd paa, allerede mødte ved *Nanortalik* i Slutningen af April og tilbød deres Tjeneste, imod at vi tog dem i Forplejning, afrejste Candidat Eberlin med dem som Besætning paa en Konebaad nordpaa for at foretage nogle Undersøgelser ved *Unartok's* varme Kilder og paa *Sermersok*. Den 7de Maj vendte han tilbage. Jeg havde i Vinterens Løb selv indhandlet alle de Skind, vi skulde bruge til vore to Baades Betræk, og i Midten af Maj havde vi dem ogsaa fix og færdige betrukne af de dygtigste gamle Grønlænderinder ved *Nanortalik* og med de mest udsøgte Ugsukskind. Den 16de Maj, da ellers Alt var klart, hindrede en voldsom nordvestlig Snestorm Afrejsen; den 17de begyndte Vejret vel at bedage sig, men endnu blæste det for stivt til at rejse. Isen var fuldstændig blæst bort fra Kysten Syd paa, og en svær Søgang ængstede vore Grønlændere saa meget, at det kun var med Nød og næppe, at jeg den 18de fik dem til at bekvemme sig til Afrejse.

De gamle Fangere ved *Nanortalik* og Omegn, der alle havde givet Møde den 18de Maj om Morgenen for at være til-

stede ved vor Afrejse, rystede betænkeligt paa Hovederne. *Avanak'en* (Nordvesten) var altfor stiv, og Søen for høj, mente de; men da vi vidste af Erfaring, at Nordvesten paa den sydlige Vestkyst giver vestlig Føhn paa den sydlige Østkyst, og at denne fejer Isen fra Kysten, saa var det os netop meget magtpaaliggende at komme afsted, endnu medens det blæste af NV. Med strygende Lejlighed, aabent Hav og Sejl paa begge Fartøjer stod vi Syd paa. Vor Eskadre bestod af 2 Konebaade og 4 Kajaker med en Besætning af 9 Grønlænderinder og 7 Grønlændere foruden 1 Tolk og 2 Europæere; vi medførte godt 6 Maaneders Proviant, saa at vi altsaa, selv om vi beholdt begge Baade hele Sommeren paa Østkysten, kunde afse et Par Maaneders Proviant til Hovedexpeditionen. — Vinden blev os imidlertid efterhaanden for haard, og ud paa Eftermiddagen den 18de maatte vi søge Land paa en lille Ø, Vest for *Igdlokasik*. Vi blev opholdt her den 19de; den 20de løjede det, vi passerede Frederiksdal og *Pamiagdluk* og naaede om Aftenen til Nordspidsen af Øen Øst for *Pamiagdluk*. Den 21de bragte os til *Kangerdluk* paa *Ihek's* Nordside. Farvandet havde stadig været saa godt som isfrit, men optrækkende Uvejr tvang os til at søge Land her indtil den 22de, da vi gennem *Tunua* naaede *Akajaruanek* i *Kipisako*. Den 23de vare vi paa Østkysten og naaede endnu samme Dag til *Kekertatsiak* Nord for *Aluk*.

I 5 Dage havde vi altsaa tilbagelagt den samme Vej, som vi det foregaaende Aar var 37 Dage om, og det kunde vi alene takke den friske NV. for; den havde banet Vejen for os lige til *Kekertatsiak*, men herfra og nordefter var det allerede lykkedes de omløbende Vinde, vi havde havt i de sidste Par Dage, at sætte Isen paa Land, saa at Vejen udenom *Kangerujuk* var spærret. Ligesom i 1884 saae vi os altsaa fængslede til det lille, nøgne Klippenæs paa *Kekertatsiak*, og Udsigterne til snarlig Befrielse vare ikke lyse. Den ene nordlige Snestorm afløste den anden, kun af og til afbrudt af 1 à 2 Dages Op-

holdsvejr. Temperaturen holdt sig mellem et Par Graders Varme og et Par Graders Kulde, høje Snedriver laa allevegne, og kun i de enkelte Stillevejrdsdage var det muligt at foretage Observationer og Arbejder i det Fri. Under alt dette var Vejen nord-efter fuldstændig spærret af Ismasserne, skjøndt der var stærk sydlig Drift i dem. Vexlende efter Omstændighederne saaes det aabne Hav $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ Mil ude, og flere Gange mærkede vi Dønningen helt ind til Land.

Endelig den 12te Juni, efter 20 Dages Indespærring ved *Kekertatsiak*, begyndte en stiv sydvestlig Kuling, der rensede Farvandene saa hurtigt, at vi den 13de Kl. 9 Form. kunde laste Baadene og begive os paa Vej igjen. Vort lange Ophold ved *Kekertatsiak* havde kun forskaffet mig en Del magnetiske Observationer, medens Eberlin havde benyttet Tiden paa bedste Maade til Indsamlinger. Han var imidlertid meget generet af Vintersneen, der endnu dækkede mange Partier fuldstændigt. Først ved vor Afrejse fra *Kekertatsiak* var Afsmeltningen rigtig begyndt, hvilket ganske slaaende viser Forskjellen mellem Klimaet paa Øst- og Vestkysten, hvor den meste Vintersne allerede var forsvunden, da vi den 18de Maj forlod *Nanortalik*, der ligger akkurat paa samme Brede som *Kekertatsiak* paa Østkysten.

Den 16de Juni passerede vi Cap Walløe. Vejrforholdene havde ikke været os videre gunstige. Isen havde ogsaa flere Gange standset os, og da vi kom forbi Cap Walløe, som det allerede havde været temmelig vanskeligt at passere, mødte os et lidet lysteligt Skue. Isen laa saa tæt mod Land, at ikke den mindste Rende var at finde nordefter, og vi maatte søge Landingsplads paa Sydsiden af *Kangerdluarak* paa et Klippenæs, Vest for Cap Walløe. Her laa vi til den 23de, beskæftigede dels med Undersøgelser inde i *Kangerdluarak*, dels med de Undersøgelser, der faldt for i Teltpladsens nærmeste Omgivelser. Blandt andet opmaalttes her en fortrinlig lille Skibshavn, som dannes af Smaaøerne, Vest for Cap Walløe. Far-

vandet var imidlertid efter et Par Dages stille Vejr blevet passabelt igjen, og Kl. 5 Form. den 23de satte vi af. Med det stille Vejr havde en bred, aaben Rende dannet sig langs Land, og kun i *Patursoh*-Bugten generedes vi en Del af Masser af kalvende Isfjelde, der som sædvanlig opfyldte den. Ved Middagstid naaede vi *Ivimiut* og lagde til Land ved den lille Ø, hvor *Navfalik's* Telt stod i 1884. Efter Aftale rejstes en Varde paa Toppen af Øen, en kort Beretning til Hovedexpeditionen nedlagdes deri, og efterat det meste af en paa Vejen fanget stor Sælhund var fortæret, forlod vi *Ivimiut*, roede uden om Cap Discord og lagde om Aftenen til Land ved *Serketnua*.

Det var kun efter længere Overtalelsesforsøg, at jeg havde faaet Grønlænderne til at vove sig udenom det bratte Cap Discord; thi ved dette fremspringende Punkt laa Isen tæt ind, og en svær Strøm forøgede Ubehagelighederne ved at passere det. Ved vor Ankomst til *Serketnua* viste det sig ogsaa, at Isen var i stærk Bevægelse indefter, og Nord for *Serketnua* var Vejen allerede spærret. Vi maatte atter, denne Gang for en Uge, ty til Taalmodigheden; løje nordostlige Vinde pressede Isen tættere og tættere sammen mod Land, og først d. 28de Juni kom der Bedring i Forholdene, men den Dag kunde vi ogsaa være komne et godt Stykke frem, hvis jeg ikke her, som adskillige Gange tilforn, havde haft Grønlændernes Modløshed at kæmpe imod. De forskjellige Standsninger, vi allerede i Aar havde havt, og hele den foregaaende Sommers uheldige Isforhold havde gjort dem saa ængstelige, at der ofte skulde overmenneskelig Taalmodighed til for at holde gode Miner med dem. Alt afgang jo imidlertid af deres gode Villie, saa at der var intet andet at gjøre, end se at faa det mest mulige ud af dem ved Føjelighed. Den nævnte Dag var det dem ikke nok, at Styrrerne af Baadene og jeg havde været tilfjelds og seet gode Isforhold nordefter, — nej, før Kajakmændene havde været ude ved Forbjerget tæt Nord for os og undersøgt Forholdene derfra, turde alle de gamle Fruentimmer ikke sætte

deres Liv paa Spil; Kajakmændene benyttede imidlertid Lejligheden til at fange Sælhunde, og paa den Maade spildtes Tiden. Den 30te Juni om Morgen Kl. 2 purrede ud i Haab om en god Dagsrejse. Vi satte af og roede i aabent Farvand nordpaa; men allerede Kl. 4—5 blæste det saaledes op med en Fralandsstorm, at vi kun med største Anstrengelse magtede at ro vore tungtlastede Baade ind til Land ved Øen *Kajartalik* ved *Kangerdluluk*. Stormen vedblev denne og den næste Dag, men rensede saa ogsaa saaledes op, at vi den 2den Juli gjorde en Dagsrejse paa 8 Mil, og det skjøndt de sidste $1\frac{1}{2}$ Mil kostede os $4\frac{1}{2}$ Times Anstrengelser. Farvandet havde været fuldstændig rent indtil Cap Tordenskjold, men Nord herfor var det saa opfyldt af umaadelige Kalvismasser, som den vestlige Storm havde ført ud fra den store Isfjord ved *Anoritok*, at vi hvert Øjeblik sad fast i Kalvismarken, omgivne af bragende Isfjelde, der gjorde sit til at tage Modet fra vore skjælvende Roersker. Omtrent 4 Timer tilbragtes under disse Omstændigheder, og vi maatte erkjende, hvor heldigt det var, at vi i Vinterens Løb havde været kræsne ved Indhandlingen af Baadeskindene, thi havde en af Baadene her faaet et ordentligt Hul, havde den næppe været til at redde. Kl. $6\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen naaede vi *Anoritok*, hvor Extrakaffe, en Snaps og en Cigar hele Kredsen rundt bragte Humøret paa Fode igjen. En Varde byggedes paa Morænen Syd for den gamle Boplads, og næste Morgen laa vi atter klare til at forlade *Anoritok*.

Den 6te Juli havde vi det foregaaende Aar søgt at trænge forbi Cap Adelaer og *Puisortok*; vi bleve dengang og et Par Gange senere haardt skuffede ved Synet af de mægtige Ismasser, der laa saa haardt sammenstuede der, at ingen Passage var mulig, saa det var just ikke med stolte Miner, vi denne Gang nærmede os Cap Adelaer. Jo nærmere vi kom Forbjerget, desmere opklaredes imidlertid Minerne. Havet blev mere og mere isfrit, og udfor Cap Adelaer var der Øst ud saa godt som ingen Is at øjne paa det spejlblanke Hav. Vi nedlagde en kort Be-

retning i den Varde, vi i 1884 havde bygget paa Forbjergets Østpynt, og roede videre. Havde der været rigtig Virkelyst hos Grønlænderne, vare vi den Dag naaede forbi *Puisortok* og op til *Kekertarsuak* (Ruds Ø), men af lutter Glæde over at være slupne saa godt forbi Cap Adelaer, syntes de, at vi maatte gjøre Velbefindendet fuldstændigt ved at lægge til Land i god Tid, rejse Teltene og fortære en nyfangen Sælhund. Trods min indstændige Opfordring lagde vi til Land lige Syd for Bræen paa samme Sted, hvor vi havde havt Teltplads det foregaaende Aar. Grønlænderne vare overbeviste om, at vi den næste Dag skulde naa forbi *Puisortok*, thi Vejret lovede kun godt, og Storisen var meget spredt udfor Bræen. De anede ikke, at der forestod dem en endnu større Skræk, end de hidtil havde oplevet paa deres Østkystrejser.

Puisortok er siden Peder Olsen Walløes Tid bleven betegnet i alle Beskrivelser og Beretninger om Østkysten som det farligste Sted paa dennes sydlige Del. At Beskrivelserne efter min Opfattelse dels ere fejle, dels overdrevne, har jeg udtalt mig om i Bemærkningerne til Kaartet. I vore Grønlænderes Ojne var den maaske endnu farligere end efter Beskrivelserne; thi Overtroen spillede en væsentlig Rolle i deres Forestillinger om den. Beboerne af den sydlige Vestkyst havde den Opfattelse, at naar man passerede *Puisortok*, saa roede man under en overhængende Isvæg, der hvert Øjeblik var parat til at styrte ned, og over Ismasser, som skjulte under Vandet blot ventede paa en gunstig Lejlighed til at «skyde op» og ødelægge de forbidragende Baade. Vore Besætningers Opfattelse var jo nok bleven en Del modificeret i det foregaaende Aar; men det var alligevel med en høj Grad af Ærefrygt, de betragtede Bræen, da de den 3die Juli sad omkring Baalet og nød deres Sælhundekjød. Omtrent Kl. 7 Efterm. afbrødes med eet Freden, og der hørtes ligesom en fjern Torden, hurtig tiltagende i Styrke. Der kunde ingen Tvivl være om, at det var *Puisortok*, der skulde til at kalve. Med en Hurtighed, som jeg ellers kun har seet Grønlænderne

udvise, naar det gjælder om at komme en opdukkende Sælhund paa Skud, foer de ned til Bagagen, som paa ægte grønlandsk Vis stod stillet op lige over Højvandslinien for at være nærmere ved Baaden, naar denne skulde lastes igjen. I en Haandevending var Alt slæbt højere op, medens vi Europæere havde fundet et godt Udsigtspunkt og taget Post med Kikkerterne for Øje.

Masser af større og mindre Isstykker styrtede ned fra Enden af Bræen omtrent paa $\frac{1}{6}$ af dennes Brede sydfra og i omtrent 1 Kvartmils Afstand fra os. Det var først efter længere Betragtning af Bræen, at vi opdagede, at en større Ismasse var ifærd med at løsrives, saa langsomt foregik Dannelsen af Isfjeldet. Kalvningen foregik ved, at Ismassen gled ned og samtidig hældede langsomt forover, indtil Løsbrydningen var fuldbrydet, og den med et Brag faldt i Vandet, saaledes at den Side af den, der havde dannet en Del af Bræens Endeflade, kom til at danne Undersiden af Isfjeldet. Før, under og efter Kalvningen regnede det ned fra Bræens Endeflade med anselige Ismasser, som i Faldet splintredes til Millioner af skarpe smaa Isskaar, og efter Kalvningen dukkede store Klodser af tæt, klar Is op fra Vandet tæt inde under Enden af Bræen. Anden Opskyden af Is var der ikke, og den naturligste Forklaring deraf er, at efter Bortfjernelsen af den store Vægt foroven kom der Overskud af Opdrift forneden, ligesom den almindelige Sønderbryden, der fremkommer i Enden af en Bræ ved en Kalvning, befordrer en saadan Opskyden.

Hele Farvandet udfor den sydlige Del af Bræen og vor Teltplads bedækkedes med en grødagtig, tæt Mark af skarp Smaais. Isfjeldet, der drev midt i Kalvismarken, var ikke saa lidt under Middelstørrelsen af de Isfjelde, man træffer langs Østkysten. Dets største Højde over Havets Overflade var 35 Fod, dets største Længde 150 Fod, og ifølge en løselig Beregning var dets Rumindhold godt 1 Million Kubikfod. Det bestod af tæt, blaa Is, og kun den Side, der havde dannet en Del af

Bræens Overflade, var mere sneagtig. Paa en af de opdukkede Ismasser saaes flere parallele Skurstriber fulde af Grus, som altsaa hidrørte fra Bræens Underlag. Der løsreves mere end dobbelt saa megen Is i Form af Smaais, som i Form af fast Isfjeld, hvilket passer godt med Hedningernes Udsagn om, at *Puisortok* aldrig afgiver store Isfjelde, da det meste af den Is, den afgiver, splintres til Smaais. — Medens vi havde nok at gjøre med at iagttage Kalvningen og diskutere, hvad vi saae, lagde vi slet ikke Mærke til, hvad der foregik hos Grønlænderne, før pludselig en af Kajakmændene, en fra Østkysten til Vestkysten indvandret, senere døbt, ung Fanger, kom hen til os og henvendte nogle Ord til os i en temmelig bydende Tone. Strax forstod vi ham ikke ret, men da vi vendte os om og saae de andre Grønlændere staa som en Række Billedstøtter med Ryggen til Bræen, gik det op for os, at han forbød os at se paa den. Da jeg ikke strax kunde gaa ind paa denne Alvor, gjorde jeg lidt Løjer med ham og sagde, det var godt, at vi ikke laa ud for Bræen under den Forestilling; men han var saa lidt stemt for Spøg, at jeg indsaa, jeg ikke paa den Maade fik Bugt med grønlandsk Overtro. Jeg sadlede da om og forestillede ham, at det naturligvis ikke var rigtigt af os saaledes at trodse Østlændingenes Forskrifter om ikke at se paa Bræen, og mindst naar den kalvede; men det var vor Iver efter at lære Grønlændernes Land at kjende, der var løben af med os og havde faaet os til at glemme os selv. Den Forklaring kunde han bedre bruge, et Smil trak op paa hans Ansigt, og han begyndte en Række Undskyldninger, der gik ud paa, at han og den øvrige Besætning personlig slet ingen Ængstelse nærede for Bræen; men da nu Hedningerne det foregaaende Aar havde givet saa mange Forsigtighedsregler, mente han dog, det var bedst at følge dem. At det imidlertid ene og alene var Angst, der havde drevet ham til den Optræden, han havde vist, derom er der ingen Tvivl; sligt indlader en Grønlænder fra den sydlige Vestkyst sig ikke paa, uden at han af sine, iøvrigt let bevæge-

lige Følelser er bleven bragt ud af sin Sindsligevægt. Han havde imidlertid dog det for sin Ulejlighed, at da der en halv Times Tid efter paafulgte en ny, noget mindre Kalvning, holdt vi os inde i vort Telt og iagttog den kun gennem en Sprække i Teltaabningen.

Endnu den 4de Juli var Farvandet fuldstændig spærret af Kalvis udfor *Puisortok*. Den 5te blæste det op til stiv nordvestlig Kuling, og først den 6te kunde vi fortsætte Rejsen. En ny Storismasse var imidlertid kommen nordfra og havde lagt sig tæt ind til *Puisortok*, saa at vi for at komme forbi denne maatte næsten helt ind under den. Grønlænderinderne vare imidlertid standhaftige, de havde nu for en kort Tid lært, at man skal benytte Chancerne, naar man har dem; uden at mæle et Ord og uden at skjæve til *Puisortok's* bratte, truende Isvæg roede de forbi, og efter forskellige mindre Hindringer naaede vi *Kekertarsuak* om Eftermiddagen. Den 7de roede vi over Sundet mellem *Kekertarsuak* og Fastlandet. Dette Farvand kan til sine Tider, naar der er megen Is, være særligt ubehageligt at passere, da der løber en svær Strøm med tilhørende Idvande under Kysterne, saa at Ismasserne kjøres omkring mellem og mod hinanden paa en for en Baad temmelig uhyggelig Maade. Vi slap imidlertid over uden Hindringer, passerede om Formiddagen *Ingerkajarfik*, rejste en Varde paa den lille Klippe lige Nord for Teltpladsen, nedlagde en kort Beretning i den og fortsatte Rejsen nordpaa i stille, smukt Vejr. Ud for *Kangerdlugsuatsiak* (Mogens Heinesens-Fjord) var Storisen langt tilsøs, men overalt i Fjordens Munding og udfor den laa fuldt af store Isfjelde. Kl. 3 Efterm. passeredes *Kasingortok* og Kl. 5^{3/4} ankom vi til *Ekalungmiut* paa Sydvestspidsen af *Uvd. S. siutit*. Her lagde vi til Land og rejste Teltene ved Siden af et Par gamle hedenske Hustomter. Hvorfor Hedningerne kalde Stedet *Ekalungmiut* (det Sted, hvor der er Lax), er ikke godt at vide, thi der findes ingen Laxeelv og tilsyneladende ingen andre Betingelser for

Laxefangst. Næste Morgen, den 8de, begav vi os paa Vej indenom *Uvdorsiuutit* henimod det forjættede Land, *Tingmiarmiut*.

Grønlænderne jublede af Glæde ved Tanken om den morsomme, sorgløse Tid, der nu forestod dem sammen med deres hedenske Landsmænd, som de, selv om de i Hovedsagen saae ned paa dem som lavere staaende Væsener, alligevel betragtede som gode Bekjendte, med hvem Samlivet dog altid indeholdt noget Nyt. Alle havde de i de sidste Dage opsparet lidt af deres lille daglige Brødration for at kunne traktere Østlændingene med denne for dem ligesaa velsmagende som sjældne Vare. Alle de gamle Grønlænderinders Snusdaaser vare i den mest glimrende Orden, thi de havde flere gamle Veninder blandt Østlændingene, som de vidste længtes ganske voldsomt efter en Pris Tobak. Hvad der imidlertid mest af alt var i Orden, det var Handelsoplagene; der var ikke en blandt vore 9 Grønlænderinder, som ikke i sin lille, tærnede Spaanæske havde mange smaa Herligheder fra *Nanortalik's* Handelsboutik i Gjemme, og Hjertet hoppede allerede i Livet paa dem ved Tanken om alle de dejlige Skind, de skulde have i Bytte hos Hedningerne.

Lidt Vrovl skulde Grønlænderne dog gjøre, inden vi naaede *Tingmiarmiut*. Ankomne til den nordlige Munding af *Uvdorsiuutit*-Sund, erklærede de Vejen ufremkommelig over *Tingmiarmiut*-Fjorden. Vel laa Storisen helt ind i Fjorden, men overalt saaes dog fra en hundrede Fods Højde ret anselige Vaager, og da de tilsidst lod sig bevæge til at vove sig ud i Isen, viste det sig, at den uden Vanskelighed lod sig gennemsejle¹⁾, saa at vi henad Middag vare i Nærheden af *Tingmiar-*

¹⁾ Naar vore Grønlændere bleve ængstelige for Isen, brugte de den Trafik at gaa en halvhundrede Fod op paa en Klippe og tage Udsigt derfra. Er der overhovedet Is i Farvandet, skal dette jo nok komme til at se fuldstændig spærret ud fra en saadan Højde; men gaar man op til en Højde af et Par hundrede Fod eller mere, vil man ofte se det samme Farvand fuldstændig forandret. Er der ingen videre Strøm, behøver en

miut. Det undrede os lidt, at Salutskuddene, som vi afgav skjulte i Isen, ikke blev besvarede; vi vidste jo, at *Navfalik* havde Skydevaaben, og at han ellers ikke plejede at knibe paa en Salut; men da vi et Øjeblik efter havde et Par gamle Hedningebekjendte paa Siden, og de efter Indtagelsen af en dygtig Velkomstpris kom frem med deres Nyheder, erfarede vi, at *Navfalik* var taget afsted paa en lille Sommerudflugt med hele sin Familie til *Umanak*. Om Hovedexpeditionen kunde de selvfølgelig ingen Underretning give os. Det var ganske heldigt, at *Navfalik* var rejst nordpaa, thi da det navnlig var ham og hans Familie, vor Besætning kjendte, gav det dem Lyst til saa snart som muligt at komme videre. Resten af Dagen den 8de benyttedes til at undersøge det Proviantdepot, Chefen kort før vi skiltes i 1884 havde betroet til *Navfalik's* Varetægt. Det fandtes i en Klippehule højt tilfjelds ude paa Øen *Ausivit*, og alt var urørt og i fortrinlig tør Stand. Om Aftenen «maaltes» samtlige Østlændinge ved *Tingmiarmiut*; en Beretning efterlodes, og da intet mere bandt os hertil, afrejste vi den 9de om Morgenen, ledsagede af samtlige Kajaker fra *Tingmiarmiut*. Alle Mændene vilde med os til *Umanak*, og Fruentimmer og Børn efterlod man ganske roligt ved *Tingmiarmiut*.

I stille, klart Vejr og spredt Is gik Vejen gennem det kun en god Baadslængde brede Sund Nord om *Ausivit*, udenom *Akitsok*-Pynten og *Nunarsuak*. Havde vi ikke havt *Tingmiarmiut*'erne med, vare vi ikke komne forbi *Nunarsuak* den Dag, thi Isen laa tæt ind til Pynten ved *Kingalik*, og en svær Strøm gjorde Passagen saa vanskelig, at vore Kajakmænd forlængst havde erklæret det umuligt at komme videre. Østlændingene vare imidlertid mere ivrige og vante til de vanskelige Isforhold, og gennem en snæver Rende tæt under Land

Konebaad jo ikke mere end Kanaler paa en halv Snos Fods Brede og saadanne lade sig, som sagt, ofte finde fra en ordentlig Højde der, hvor man fra en halvhundrede Fods Højde kun saae en uafbrudt hvid Ismark.

lykkedes det os at komme forbi *Nunarsuak* op i det mere aabne Farvand Syd for *Umanak*.

Det var med en vis Ro i Sindet, vi drejede udenom *Nunarsuak's* Østende den 9de Juli og saae det stolte, skønne Bjerglandskab afsluttet mod Nord af den lodret op af Havet rejsende 2200 Fod høje *Umanak*-Klippe, det første Maal for vore Ønsker. Det var en Æressag for vor beskedne Afdeling af Expeditionen at opfylde de Ønsker, Chefen det foregaaende Aar havde udtalt i sin Instrux til mig; men uden det Held, der nu engang fulgte os i denne Sommer, var det maaske næppe naaet, og det vil derfor let kunne forstaaes, at der ligesom faldt en Sten fra vore Hjerter, da vi saa tidligt paa Sommeren kunde begynde at tage fat paa de for os hidtil ukjendte Egne. Vi havde det foregaaende Aar været 83 Dage om at naa fra *Nanortalik* til *Tingmiarmiut*, og nu havde Skjæbnen været os saa gunstig, at vi allerede den 52de Dag efter vor Afrejse fra *Nanortalik* befandt os Nord for *Tingmiarmiut*. Vort eget Held gav os Haab om, at et lignende havde fulgt Hovedexpeditionen, og Begivenhederne kom jo til at vise, at vi ikke haabede forgjæves.

Da vi henad Kl. 4 Efterm. den 9de nærmede os *Umanak* med Dannebrog vajende fra begge vore Baade, hørte vi pludselig et voldsomt Brøl inde fra Storisen, og et Øjeblik efter dukkede 6 Hedningekajaker frem mellem Skodserne, arbejdende af alle Kræfter henimod os; snart havde vi *Navfalik* med 5 Kammerater paa Siden, Snushornene gik sin Gang, saa Taarerne trillede ned af Kinderne, alt medens vi gjensidig fortalte hinanden, hvad Nyheder vi havde at bringe. *Navfalik* mente, at vi snart maatte vente Hovedexpeditionen, hvilket undrede os meget at høre, da vi igrunden ikke havde tænkt at kunne møde den før hen i August Maaned; han støttede imidlertid sin Paastand paa, at Isforholdene havde været særdeles gunstige nordpaa. Iaar vare Isforholdene, som de plejede at være, sagde han; 1884 mente han slet ikke, vi kunde regne efter, thi da havde de været

værre end i umindelige Tider. Kl. 5 rejste vi Teltene ved Foden af *Umanak*-Klippen, omgivne af omtrent halvhundrede nysgjerrige Østlændinge, der havde deres Hjem i 3 store Telte tæt ved os. Den 10de Juli om Morgenen sendtes en Østlænding pr. Kajak til *Akorninarmiut* med en Beretning til Chefen og med Ordre til at faa Brevet besørget videre nordpaa fra *Akorninarmiut*. Han saae lidt forbauset baade paa mig og paa Brevet — den Slags kjendte han ikke noget til, — men han udførte troligt sin Mission. Dagen benyttedes til astronomiske og magnetiske Observationer samt til Maaling af 27 Østlændinge af begge Kjen. Alle vare meget villige til at lade sig maale, thi for Villigheden betaltes en Beskøjt og 1 Tomme hollandsk Rulletobak, og navnlig det sidste var i Pris, da Snustobakken var sluppet op paa de fleste Steder allerede for længere Tid siden.

Den 11te Juli besteg vi Toppen af *Umanak* og foretog Maalinger fra dette udmærkede Udsigtspunkt. Bestigningen af et saa stejlt Fjeld frembyder naturligvis altid Vanskeligheder, men paa 3 Timer lykkedes det os dog fra Sydsiden at naa Toppen, der falder aldeles brat af mod Nord. Som sædvanlig paa Fjeldvandring foretog jeg ogsaa her Temperatur- og Fugtighedsbestemmelser paa forskellige Punkter paa Op- og Nedvejen, og den gamle Regel, at Temperaturen stiger, efterhaanden som man kommer tilvejs, bort fra Havisen, bekræftede sig her saare tydeligt. Samtidige Maalinger gav paa den 2200 Fod høje Top $+ 8,5^{\circ}$ C. med en relativ Fugtighed af 47 % og paa Teltpladsen næsten lodret under Toppen henholdsvis $+ 4,5$ og 70 %. Fra Toppen af *Umanak* saaes aabent Farvand langs Land saavel Nord som Syd paa, medens Storisen overalt laa i ret anselig Mægtighed længere ude fra Kysten.

Om Aftenen d. 11te kom Postmanden tilbage fra *Akorninarmiut*. Da han ikke bragte nogen Underretning om Hovedexpeditionen, bestemte jeg mig til at sende den ene af vore Konebaade nordpaa med en mindre Proviantforsyning, da det jo nemlig var ikke utænkeligt, at Hovedexpeditionen var

lens for europæiske Fødemidler ovenpaa den lange Overvintring. Styreren beordredes til ikke at gaa længere end til *Igdlohuarsuk*. Medens den ene Baad altsaa klargjordes til denne Tour, forberedte vi os til med den anden at ro ind i *Umanak*-Fjorden (Graah's Sebesteds-Fjord), som vi ifølge min Instrux nu skulde undersøge. Østlændingen *Okaluartok* — den anseligste Fanger ved *Umanak* og den eneste af Østlændingene, der havde kunnet melde om den i tidligere Beretninger omtalte ikke-eskimoiske Ruin i *Umanak*-Fjorden — havde hidtil erklæret sig villig til mod god Betaling at gaa med os ind i Fjorden og vise os Ruinen; men da det kom til Stykket, gik han paa Fangst, kort før vi satte af fra *Umanak* med Konebaaden. Han havde forinden fortalt sin Svoger *Navfalik*, hvor Ruinen skulde ligge.

Tidlig paa Eftermiddagen d. 12te forlod vi *Umanak*-Teltplads, efterladende det meste af vor Bagage i en af Østlændingenes Varetægt. I smukt Vejr roede vi gennem det snevre Sund, Vest om *Kapitak* og *Takisok*. *Navfalik* fulgte med os som kjendt Mand. Om Aftenen slog vi Telt paa *Umanak*-Fjordens Nordside omtrent to Mil indenfor dens Munding. Det var ikke vanskeligt at træffe Afgjorelse ved Valget af Teltplads; thi den vi tog, var den eneste, vi havde mødt paa vor Vej ind i Fjorden. Den 13de foretog vi en Fjeldbestigning NV. for Teltpladsen, og fra den c. 2000 Fod høje Ryg, som danner Nordsiden af Fjorden, havde vi en mageløs Udsigt over Fjorden, dens Forgreninger og de imponerende vilde Fjeldpartier med Toppe paa 6—7000 Fod, der rejse sig længere inde, gennemskaarne af en Mængde Isbræer. En god Mil Vest for os og videre inde efter saaes Fjorden fuldstændig spærret af Kalvis og Vinteris, hvilket man havde forberedt os paa ved *Umanak*, og vi indsaa nu nok, at stort længere ind i Fjorden kom vi næppe. Den lille Fjeldvandring mellem Teltpladsen og Observationspladsen gik over et meget frodigt, mod Syd vendende Terræn, allevegne vandet af Masser af Smaabække, der imidlertid ogsaa gjorde Fjeldskrænten saa glat, at den mange Steder næsten ikke var

til at bestige. Kl. 1 Efterm. vare vi tilbage fra Fjeldtouren. Et lille Uheld med en af vort Rejseselskab, der forvildede sig i Fjeldene, gjorde imidlertid, at vi først langt hen paa Eftermiddagen kom afsted fra Teltpladsen, men Glæden ved at gjenfinde den Vildfarne og bjerger ham fra et fuldstændigt halsbrækkende Sted paa en brat Fjeldvæg lidt længere inde i Fjorden opvejede alle andre Bekymringer. Vi lagde om Aftenen op paa Sydsiden af Fjorden, SV. for vor tidligere Teltplads, da vi her fandt Forholdene gunstige til Udstikningen af en til Fjordens Opmaaling nødvendig Basis. Den 13de foretoges først en Del Maalinger fra Teltpladsen og Fjeldryggen over den, hvorefter vi ud paa Eftermiddagen lastede Baaden og roede gennem temmelig tæt Kalvis tværs over Fjorden til *Igdluvigkat*, det Sted, hvor den omtalte Ruin skulde findes.

Da vi om Aftenen vare komne til Land ved *Igdluvigkat*, kom *Narfalik* hen til mig og sagde, at han længtes efter at komme hjem og nu vilde rejse. Her, hvor vi nu vare, skulde Ruinen ligge, men hvor, det vidste han ikke, thi han havde aldrig seet den. Denne hans noget overraskende Beslutning om at rejse skrev sig sikkert især derfra, at han virkelig var kjed af at følge med os, uden at have noget egentlig at gjøre, medens han ved *Umanak* kunde anvende sin Tid til Indsamling af Vinterforraad sammen med sin Familie; men det er dog heller ikke utroligt, at han meget godt har anet, hvilke Resultater vore Efterforskninger efter Ruinen vilde bringe, og at han nødig har villet være tilstede ved dem. Han rejste imidlertid og vi ledte, men andre end grønlandske Ruiner fandtes intetsteds. Beboerne ved *Umanak* bruge Stedet meget til Teltplads, naar de ere paa Fangst inde i Fjorden. En lille cirkulær Opbygning, 7 Fod i Diameter og 2 à 3 Fod høj, med en lille Indgang paa Sydsiden og iøvrigt fuldstændig grønlandsk bygget, erklæredes af en mig ledsagende Grønlænder for ikke-eskimoisk, men hans «ikke-eskimoisk» maa vist nærmest forandres til «ikke-vestlandsk», thi fra Europæere hidrørte den ikke mere

end alle de eskimoiske Kjødgrave, der fandtes rundt omkring den.

Eftermiddagen den 14de benyttedes til en lille Udflugt ind til *Pilerkit*, en meget stor, parabolsk Dal, der danner Fortsættelsen af *Agnat*. Ogsaa her søgte vi forgjæves efter Ruinen, og da vi nu efterhaanden havde undersøgt de Steder i Fjorden, hvor Naturforholdene overhovedet tillod menneskeligt Ophold for længere Tid, opgav vi Ruinen og henførte den til den Klasse Nordbolevninger, som kun høre hjemme i Fantasiens Rige.

Da vi om Aftenen vendte tilbage til Teltpladsen, blev vi højlig forbausede ved at se vore to Kajakmænd komme hjem fra Fangst i Følgeskab med to Kajakmænd fra *Umanak*. Vi anede ikke, hvad der forestod, før de vare saa tæt ved, at vi kunde høre dem raabe, at Hovedexpeditionen var kommen til *Umanak*. Kort efter kom den ene Hedning stikkende med et Brev fra Chefen, hvori han underrettede os om sin Overvintring ved *Angmagsalik*, sin Ankomst til *Umanak*, og sluttelig anmodede os om at støde til ham saasnart som muligt. Skjøndt det var lyst, og Vejret smukt, havde Grønlænderne ikke Lyst til at rejse, thi en lækker lille Sælhund var lige fanget, og da jeg nødig vilde skjændes med dem den sidste Aften, jeg havde Commandoen over dem, blev vi liggende, spiste Sælhundekjød, drak Kaffe, røg Cigar og befandt os i det hele taget saa vel tilmode som ingensinde før i de to Aar, vi havde været i Grønland.

I tæt Taage med svær Ny-Is paa Vandet, maatte Grønlænderne til Straf for deres Mangel paa Energi den foregaaende Aften afsted den 15de om Morgenen Kl. 4. I Mundingen af Fjorden spærrede en stor Isskodse Sundet indenom *Takisok*, og Grønlænderne fik atter her at føle, at de ikke havde villet adlyde os, thi Baaden maatte losses, bæres over Isen og lastes igjen. Først henad Middag nærmede vi os Teltpladsen ved *Umanak*, Dannebrog udfoldedes og under gjensidige Velkomsthilsener mødtes vi med vore Kammerater.

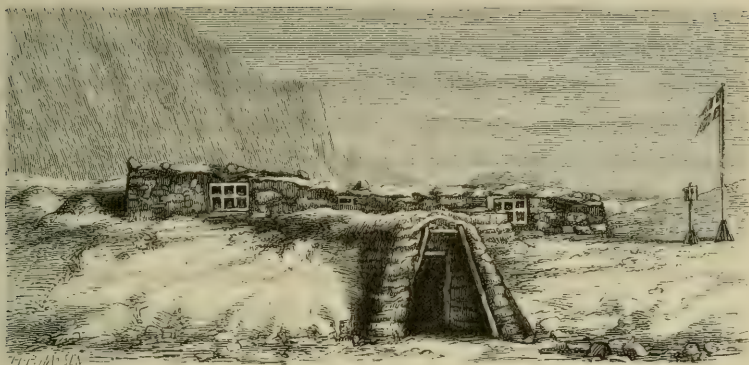

Fig. 10. Expeditionens Hus ved *Angmagsalik*. (H. Knutsen.)

De meteorologiske Observationer ved vort Overvintringssted ved *Angmagsalik* bleve foretagne fra den 1ste Oktober 1884 til den 1ste Juni 1885 hveranden Time i Etmaalet fra Kl. 6 Form. til 12 Midnat. Det var ikke uden Besvær, at vi kunde medtage Af-læsningerne Kl. 12 Midnat, thi vi havde intet særligt Vagtløkal, men maatte opholde os i det samme lille Rum, hvor de andre sov, og vi havde kun meget tarvelig Belysning, saa at det ofte kneb for Øjnene at udføre Skrive- eller Regnearbejder. Thermometrene vare anbragte i et Skab, der var dannet af en Kasse og anbragt paa en svær Støtte paa et fritstaaende Sted bag ved Huset, saa at Kuglerne vare $4\frac{1}{2}$ Fod over Jorden. Kassen var forsynet med fortrinlige Blikskjærme, der tilligemed en Vindviser vare lavede af *Hanserak*.

NO.-Vinden *o: nerrajak* var saavel den fremherskende som den stærkeste Vind. Den overgik i Hyppighed langt alle de andre Vinde tilsammen, og var tillige den varmeste og den fugtigste Vind. Ofte optraadte den med aldeles udpræget Föhn-

Karakter. Den koldeste Vind kommer fra NV. og kaldes *piterak*, som dog ogsaa undertiden kan optræde fuldstændig som varm Föhn, og det er denne Vind, som sætter Isen fra Land.

Medens Knutsen og jeg skiftedes til at foretage de meteorologiske Observationer, besørgede Tolken Vandstandsmaalingerne, der bleve udførte ligesom ved *Nanortalik*; men det var dog først henad Foraaret, at disse kunde foretages med nogen Nøjagtighed. Udgangspunktet for Vandstandsmaalingerne er sat i Forbindelse med et Mærke, der bestaar af et i Klippen hugget Kors, i hvis Midte der er indstøbt Bly, og findes paa Toppen af den lille Halvo i retv. SSV. for vort Hus. Dette Mærkes Højde over Middelvandstanden¹⁾ er 42.35 Fod. Tillige foretoges astronomiske og magnetiske Observationer samt Maalinger af Isens Fordampning og af Havvandets Vægtfylde og Temperatur.

Fra den 10de September indtil den 25de November — altsaa i 2 $\frac{1}{2}$ Maaned — saaes ingen Storis tilsøs. De stadige NO. Storme førte af og til Kalvismasser Syd paa med sig. Disse kunde enkelte Dage dæmpe Brændingen, men snart efter var der atter oprørt Hav. Den 25de November viste sig mægtige Storis-masser med en Mængde Isfjelde imellem. Man kunde dog se det aabne Hav i Horizonten bagved. Disse Ismasser bleve liggende til den 20de December, da der atter kom nogle Dage med voldsom Brænding. I Aarets sidste Dage kom der igjen megen Is til Land, og da der nu indtraf en Periode med stille Vejr og en halv Snes Graders Frost, frøs Isen sammen til et dækkende Hele. Dette fik dog ingen Varighed, thi flere Gange brød Isen op og gik tilsøs, og der indtraf atter stærk Brænding. Skjøndt Isen saaledes vedblev at fryse sammen til en

¹⁾ Middelvandstand er fundet ved at tage Medium af 40 Højvande og 38 Lavvande. Ved *Nanortalik* er Middelvandstanden (S. 70) funden ved Medium af 239 Højvande og 176 Lavvande i 1883—84 og 203 Højvande og 184 Lavvande i 1884—85. Middelvandstanden fandtes i 1883—84 at være 0.08 Fod lavere end i 1884—85.

dækkende Masse for derefter at bryde op igjen, ophørte Brændingen fuldstændig i Midten af Januar, fra hvilken Tid man altsaa kan regne, at store, sammenhængende Ismasser vare samlede ud for Kysten.

Den længste Tid Isen blev liggende fast sammenfrossen, saa langt man kunde se, var kun en Maaned, nemlig hele Februar. I denne Tid var det for det meste stille; klart Vejr med en Kulde af mellem 10 og 25 Grader C.

Ved Højvandet den 27de Februar brød Isen op og gik langt tilsøs, saa at man fra et 800 Fod højt Fjeld ikke kunde se Is mellem SO. og Syd udenfor en smal Strimmel langs Land. Imellem Syd og SV. var Isen meget spredt, men imod Øst laa den til Horizonten. Vejret var saavel før som efter Opbruddet aldeles stille. Isen nærmede sig dog atter til Land for fra nu af at blive liggende indtil Slutningen af Juni Maaned. Kort Tid frøs den fuldstændig sammen og var landfast, men ellers drev den frem og tilbage fra Land, idet den dog næppe fjernede sig mere end højst 1 Mil. Endnu i Midten af Maj, da det havde blæst en Del med NO.-Vinde, var Isen pakket ind til *Orsuluvialk* og hele Horizonten rundt. Kun Fjordene med Omgivelser holdtes fri for Is. Østlændingene sagde, at Isen vilde blive ved Land, saalænge det blæste med NO., og først spredes, naar det blev Stille eller NV. Storm.

Med det stille Vejr i Slutningen af Maj begyndte Isen at spredes, men først en stærk NV.-Föhn i Slutningen af Juni og i Begyndelsen af Juli satte Storisen overalt langt tilsøs.

I vort Beboelsesrum brændte stadig en grønlandsk Lampe, med hvilken de sex Roersker skiftedes at have Tilsyn, saa at den stedse brændte klart og godt. Tillige lavede *Hanseraik* os en fortrinlig, lille Hængelampe af Blik, hvori vi brændte Tran og brugte Vat til Væge.

Vi havde faaet indkjøbt Vinterforsyning af grønlandske Provisioner, bestaaende af tretten Poser Spæk, tolv Bundter tørret Kjød (hvert Bundt af een Sæl) og tolv hele Sæler. Vi

havde endvidere faaet Løfte om flere Ting, som senere i Løbet af Vinteren blev os tilbragt paa Slæde. Strax da vi kom til *Angmagsalik*, havde vi faaet en Del Lax og Bjørnekjød, men senere var Ryper den eneste Variation fra Sælkjød. Først henad Foraaret fik vi undertiden Muslinger, Sandmuslinger, Søsnegle og Rejer, Ederfugle, Maager og Narhval-*Matak* (Skind). Af Fisk fik vi kun, foruden Lax om Efteraaret og Angmagsæter om Foraaret, en enkelt Gang en Rødfisk, som en Klapmyds havde bragt med til Havets Overflade.

Vi kom i Løbet af Vinteren ikke til at lide Nød i nogen som helst Retning. Vore Grønlændere forvaltede rigtignok ikke de grønlandske Forraad godt. Det syntes som om de gjerne vilde se til at blive færdig med dem, thi saalænge de havde dem, ligesom i den gode Fangsttid da de havde Overflod af andet, opsparede jeg af den europæiske Proviant og gav kun Grønlænderne Ærter og Gryn to Gange om Ugen, medens de vidste, at vi vare forsynede dermed til hveranden Dag i hele den Tid, vi havde beregnet at være borte. De vare derfor misfornøjede over, at jeg nu, da de havde haft Ulejligheden med at slæbe Provianten derop, efter deres Mening forholdt dem deres retmæssige Part. Da senere de grønlandske Forraad slap op og der kunde gaa mange Uger, i hvilke vi ikke fik nogen som helst Fangst, havde vi opsparet saa megen Proviant, at vore Grønlændere daglig kunde faa et Maaltid Mad, bestaaende af Gryn, Ærter og *Pemmican* kogt sammen.

Vore Grønlændere syntes, at jeg havde kjøbt urimelige Masser Spæk, som aldrig kunde slippe op, og ødslede derfor trods min Indsigelse forfærdeligt dermed. Om Foraaret vare alle Spækposerne opbrugte; men vi kom ikke til at lide Mangel, thi den af Roerskerne, der skulde passe vor Lampe, vidste altid at forskaffe sig noget. Ved at efterse de brugte Spækposer, fandtes der mange smaa Rester og endog en $\frac{1}{3}$ fuld Pose, som man i Overfloden havde forladt, fordi den ikke var god nok.

En 20 Minutters Gang fra vort Hus laa et Østlændinghus,

der var beboet af 38 Mennesker. Hele Vinteren igjennem, medens Fangsten var slet, modtog vi hyppig Besøg af Østlændingene fra hele Omegnen. Saavel herved som ved Besøg hos dem fik vi god Lejlighed til at lære Befolkningens Levevis, Skikke, Religion, Sprog og Fortællinger at kjende, især da vor fortrinlige Tolk hurtig fandt sig til Rette med Sproget. Selvom Vejret var nok saa daarligt, kom de over til os, det vil sige, naar Touren kunde gøres over Land. I den stærke Brænding ved Kysten vovede Østlændingene sig ikke ud; en enkelt der gjorde dette, nemlig Fjordens dygtigste Fanger, kæntrede rundt i Brændingen. Vor Kajakmand, Samuel, kunde derimod til Stadighed gaa paa Kajakfangst og kom heller ikke sjældent hjem med noget, medens Østlændingene sultede, fordi de slet ikke kunde gaa ud. I Løbet af Vinteren fangede Samuel omtrent 40 Sæler, og Hedningerne kom ofte og tiggede Kjød hos os. Adskillige Gange satte Samuel, naar han var paa Fangst, sit Liv i Fare, saavel i Storm og Sneslud som ved at falde gjennem Isen. Kun faa af *Angmagsalik*'erne kunne rejse sig i Kajak, naar de ere kæntrede; de staa i den Henseende langt tilbage for de sydlige Vestlændinge. Da en Østlænding en Dag, da der ingen Brænding var, kom ind imellem Tyndisflager i et Strømfarvand, pressede Flagerne sammen omkring Kajaken og skød sig op ovenpaa denne, saa at han kun med Nød og næppe klarede sig fra at blive skruet ned af Tyndisen ved at bakke ud af den. For nogle Aar siden blev en Mand skruet ned paa den omtalte Maade og druknede.

Efterat der i længere Tid ikke havde været Fangst, slap vore Naboers Vinterforraad af Kjød op, og de begyndte at sulte. Snart fandt de i de lange, mørke Nætter Vej til vore Brødsække, der vare stuvede bort oppe under vor Konebaad, og stjal i det hele omtrent 50 *Æ* Brød fra os. Man maatte selvfølgelig undskylde de sultne Mennesker, at de toge af vore i deres Øjne utrolige Rigdomme, men for dog at sætte en

Stopper for det, forbød jeg i kort Tid alle Østlædinge Adgang til vort Hus. Da Forbudet blev ophævet, indfandt de, der havde begaaet de største Rapserier, sig ikke mere hos os, naturligvis fordi de vare sikre paa, at vi gennem de andre, der uforskyldt havde lidt under Straffen, vare underrettede om, hvem Tyvene vare.

Da Vinterfangsten fra den faste Is tog sin Begyndelse i Februar Maaned, aftog rigtignok vore Naboers daglige Besøg, men til Gjengjæld kom de øvrige Østlædinge fra *Sermilik* og *Sermiligak* og det Indre af *Angmagsalik*-Fjorden for at aflægge os Besøg og tuskhandle med os. Vi afkjøbte dem i Særdeleshed ethnografiske Gjenstande og gav dem derfor Jernkram, Tøjvarer, Tobak, Perler m. m. 8 à 10 Timers Vandringer over høje Fjelde, dyb Sne og over skruet Is paa Bugterne kunde ikke afskrække dem fra at aflægge os Besøg, uagtet de flere Gange faldt igjennem Isen ved Strømsteder i en Temperatur af 20 til 25 Graders Kulde.

Naar Grønlænderne kom i Besøg hos os, foretog vi anthropologiske Maalinger, ved hvilke vi fulgte de Anvisninger, der ere givne af Professor, Dr. R. Virchow i «Anthropologie und prähistorische Forschungen» og som findes i «Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen» udgivet af Dr. G. Neumayer. *Hanserak* forfærdigede en fortrinlig Krumpasser til at udføre Ansigts- og Hovedmaalene med. Folkene var meget villige til at lade sig maale fuldstændig afklædte, kun beholdende Underbenklæderne paa. Det er kun lykkedes os at faa fat paa faa Kranier paa Grund af *Angmagsalik*'ernes Skik, at kaste deres Døde i Havet.

Det er en bekjendt Sag, at Grønlænderne ikke ere tilstrækkelig forsigtige i Omgang med Skydevaaben. Vi havde flere Exempler derpaa, men jeg skal kun nævne et, nemlig at *Hanserak* ved Uforsigtighed skød Pegefingeren paa venstre Haand af sig selv. Han udviste en overordentlig Haardførhed og Taalmodighed, medens vi fjernede det splintrede Led og Benstumperne.

Da Opholdet i den fugtige, lille Jordhytte ikke var heldig for Helbredelsen af Saar, udbredte der sig Betændelse over hele Haanden, og Smerterne strakte sig op i Armen. Maanedsdagen derefter arbejdede han dog paa Reparation og Ombygning af vor Konebaad. Jeg maa ved denne Lejlighed takke Skibslæge P. Mortensen for den store Hjælp, han godhedsfuldt har ydet Expeditionen ved Anskaffelsen af hensigtsmæssige, smaa Rejse-apotheker, som han havde forsynet med korte og klare Anvisninger, der omfattede de Tilfælde, som nærmest kunde forekomme, og vare Expeditionen til fortrinlig Nytte.

Jeg skal her nævne nogle Gjenstande, der i de seneste Aar ere komne drivende ind til *Angmagsalik*-Eggen, og hvoraf vi have faaet det meste.

I Efteraaret 1883 blev ved *Sermiligak* fundet en Slup, hvis Længde var større end en Konebaads, men som var fuldstændig knust, saa at kun den ene Side var sammenhængende. Inden i den fandtes en Mængde Jern og Messing, deriblandt en stor, 2 Tommer bred og $\frac{1}{2}$ Tomme tyk Messingring, der omtrent var 1 Fod i Diameter. En Del af denne var skaaret i Stykker til Beslag paa Pilejern og til Endedupper paa Harpuner. Af Jernsager, der laa indeni Sluppen, skal jeg kun nævne et Omslagsbor. Samme Aar fandtes store Aarer, der sagdes at være lavede ligesom Konebaads-Styreaarer, samt en Hage.

En anden Hage var fundet kort Tid, før vi kom derop. Den havde et tyndt, men afknækket Granskraft, i hvilket der oppe ved Jernbeslaget var indskaaret et Kryds. Selve Hagen er temmelig lige og c. 7 Tommer lang. En lodretstaaende Pig, der sad i Enden af Stagen, var ikke i Forbindelse med det øvrige Jernbeslag.

Et Stykke Vragtømmer med en Jernbolt, der var 1 Fod lang, og hvoraf der ikke var gjort nogen Anvendelse, var for 4 Aar siden funden ved *Patuterajuut*.

Et Glas, der nærmest seer ud som et engelsk Pickles- eller Syltetøjs-Glas, er mærket «M 963», og dets Indhold lugtede af harsk Olie.

Tillige fik vi 2 runde, grønne Fiskekugler, hvoraf den ene bærer Glasværkets Mærke: «B V» (o: Birid Værk).

For fem Aar siden blev fundet en Kokusnød, hvis Bastskal var fuldstændig hel. Denne afskrællede, og der boreses Hul i Skallen, gennem hvilket Kærnen blev taget ud. Saaledes afskrællet, udhulet og forsynet med en Perlesnor har jeg modtaget den.

Endelig er fundet en Bambusstok, hvori der sad et Stykke Toug. Tougenden var opslaaet til Blaar og benyttedes som Halstørklæde, medens Bambusstokken var overskaaret i Leddene, og af hvert Stykke var lavet en net lille Krukke, Strippe eller andet.

Blandt Dyr, der ere fundne i Havet, skal nævnes en Moskusoxe, som for en Del Aar siden fandtes ved *Sermiligak*, drivende mellem Isen. Noget af den var raadden, men det øvrige spistes. Ved *Sermilik* er for nogle Aar siden fundet et langhaaret, hvidt Rensdyr i Havet. Et Snushorn, der er lavet af dettes ene Laarben, have vi erholdt. Endelig findes hyppigt om Foraaret Sæler liggende paa Isen med Skind og Spæk aftaget, og de tages ofte hjem med og spises. Kjødet er friskt, kun lidt tørt ovenpaa. Inden i disse Sæler findes undertiden hele Kugler eller mange Stumper af saadanne.

Østlændingene havde kun meget faa Hunde til Slædekjørslen om Vinteren, fordi saa godt som alle Hunde i de senere Aars Hungersnød vare blevne dræbte for at spises. Vi kunde derfor ikke foretage længere Slædeudflugter, da de Hunde, der havdes, stadig benyttedes til Fangsten. Men førend Isen om Foraaret (1885) brød op paa *Ikerasarsuak*, skulde vi dog

foretage en Slæderejse derind for at undersøge en Kilde, *Unartek*, der omtaltes som «varm». Man fortalte os, at den var saahed, at en Ulks Øjne bleve hvide, naar den dyppedes i Kilden, samt at Varmen opstaar fra en Mand, der siden Verdens Skabelse sidder under den og koger Lax. Da vor egen Baad endnu ikke var bleven betrukket, afrejste vi den 5te Maj med en Østlændingbaad til Indløbet af *Ikerasarsuak*. Kl. 2 næste Morgen kjørte vi derfra med Slæde ind gennem Sundet, thi vi maatte være tilbage, inden Solen kom for højt paa Himlen, fordi Fjordisen kun kunde befares, medens den om Natten var frossen ovenpaa. Efter en Del Søgen fandt vi endelig Kilden, og rundt om den var der vel afsat Rim ligesom af en dampende Kilde, men selve Kilden var tilfrossen. Da den blev ophugget, var dens Temperatur $+0,2^{\circ}$ C., men der var ingen kjendelig Strømning eller Gasudvikling i Vandet og det havde ingen Smag, kort sagt: det var en ganske almindelig Kilde.¹⁾

Paa Hjemvejen skar Slæden ofte gennem den øverste Skorpe af Isen og skar endog engang helt igjennem, saa at vi kun med stor Livsfare reddede os. Den Is, der ikke kunde bære os, var vistnok over $\frac{1}{2}$ Alen tyk, men kun en ganske tynd Skorpe ovenpaa var fast, nedenunder var Isen fuldstændig mør, hvilket den sandsynligvis var bleven ved Strømskæring.

Den 1ste Juni rejste vi ind til *Kingak*, hvor Angmagsætfangsten fandt Sted. Selv førend Angmagsæterne «komme op», samles mange Mennesker herinde paa Grund af den gode Fangst paa Vinterisen, og af og til bo Folk ogsaa her hele Vinteren. Nu var saa godt som hele Fjordens Befolkning samlet herinde og havde opslaaet deres Telte paa Sneen eller de nøgne Næs. Om Aftenen var der Trommedands og Lege.

¹⁾ Navnet *Unartok* (o: den hede) bruges mange Steder paa Vestkysten af Grønland som Navn paa Steder, hvor der findes rindende Vand hele Vinteren igjennem. (Jvnf. bl. a. Giesecke's mineralogiske Rejse i Grønland ved Johnstrup S. 219.)

Her ligger nogle store, løse Klippestykker, der have aldeles plane Sider og smukke Skurstriber. Paa Stenenes lodrette Sider er der indhugget Fodtrin, som benyttes af Ungdommen ved Tagfatlegen paa Stenene. En mindre Bugt tæt herved er omgivet af en mægtig Laxedæmning.

Efterat være komne tilbage til vort Vinterkvarter, byggedes paa Toppen af den lave Tange, paa hvilken vort Hus laa, en mægtig Varde, hvori der nedlagdes en tilloddet Blikdaase med Beretning om vor Rejse og en lille Vægstens-Klods, i hvilken der som Medaillon indsattes et Tokronestykke med Hans Majestæt

Fig. 11. Varde ved *Tasiusarsik*. (Efter Fotografi.)

Kongens Brystbillede udad, og udenom hvilket der blev indskaaret en Inskription. Tillige blev der anbragt en Inskription i en stor Vægstens Blok, der blev sat i den nederste Stenrække, vendende mod Syd.

Expeditionen afrejste fra *Angmagsalik* den 9de Juni. Isen laa rigtignok endnu tæt presset mod Land; men vi vilde gerne søge at komme til *Sermilik* for at tilbringe Resten af den Tid, vi maatte opholde os i denne Egn, med Undersøgelser i denne store Fjord. Det lykkedes os med meget Besvær at hugge og stage os langsmed Land, saa at vi ankom til *Sermilik* den 25de Juni.

Saa vel Baadeskindet som Baadens Træværk havde imidlertid lidt meget i Forhold til den ubetydelige Fremgang, vi havde gjort. Der kunde derfor slet ikke være Tale om at rejse videre hjem efter, førend Isen fjernede sig fra Land, selv om dette først skulde ske i Midten af Juli. Da vi itide havde været opmærksomme paa ikke at kunne vente at komme der oppe fra førend i første Halvdel af Juli, havde vi opsparet saa megen Proviant, at vi vare vel forsynede indtil den 1ste September.

Da vi kun havde een Baad til Hjemrejsen, havde vi, for at faa Plads til alt i den, faaet den gjort bredere foroven, inden den blev betrukket. Der var alligevel meget kneben Plads; thi der skulde nu være 10 Mennesker i den tilligemed Telte, Soveposer, Klæder, Udrustningsgjenstande, Instrumenter, Proviant og desuden ikke ubetydelige Samlinger, af hvilke især den ethnografiske optog stor Plads. Denne maatte endog omgaas med stor Forsigtighed, da den, for ikke at tage mere Plads op end nødvendigt, ikke kunde emballeres saa forsvarligt som ønskeligt. Vore Folk viste stor Ombu og Snildhed for at stuve Baaden, saa at ingen som helst Plads gik tabt.

Kun den yderste Del af *Sermilik*-Fjorden var pakket med Storis. Saa vel mellem denne som indenfor i Fjorden fandtes en stor Mængde Isfjelde, som i Slutningen af Vinteren og Begyndelsen af Foraaret vare komne ud af Fjorden.

Vi naaede ikke længere ind i *Sermilik*-Fjorden end til *Isi*, thi medens vi laa her, opkom der den 30te Juni en stærk Fralands-Føhn, der om Aftenen antog en orkanagtig Karakter. Kun ved store Anstrengelser lykkedes det os at bjerge Telte, Baad og Bagage fra at flyve bort. Østlændingenes Telte væltede, og Stængerne i dem knækkede, naar de ikke itide havde været saa forsigtige at slaa Teltene sammen for at bjerge dem. Det var en meget varm Vind, hvis laveste Temperatur var $+6^{\circ}$, og den var meget tør, idet Differentsten mellem det vaade og tørre Thermometer endog steg til 6° . Efter Østlændingenes

Sigende blæser denne Vind dog ikke nær saa stærkt paa Øst-siden af Fjorden, hvor vi befandt os, som paa Vestsiden. Storisen blev selvfølgelig overalt sat langt tilsøs, saa at vi den 4de Juli forlod *Sermilik* for at rejse hjem efter med saa fortrinlig Lejlighed, som vi vel kunde ønske.

Ilinguaki fulgte os med sin Konebaad til *Ikersuak*. Ved Afskeden fik han et lille Dannebrogssflag med Instruktion om Benyttelsen af det. *Narfalik* (ved *Tingmiarmiut*), *Angunok* (dengang ved *Umivik*) og *Kutuluk* (vor skikkelige og tjenstvillige Nabo ved *Angmagsalik*) havde tidligere faaet et lignende. *Ilinguaki*'s Plejesøn, *Kitigajak*, fik ligesom *Napardlugok* (*Kutuluk*'s Søn) saa megen Ammunition til de Rifler, vi havde forsynet dem med, at de næppe vil komme til at savne noget i den Retning i de første 2 à 3 Aar.

I Bugten Øst for *Ikersuak* og i selve *Ikersuak* fandtes mange spredte Isfjelde og nogle Steder ogsaa større Marker af ny, sammenfrossen Is. Isfjeldene dannede en Barriere for den mindre Is indenfor, hvorfor vi enkelte Steder maatte arbejde os igjennem tæt Is. Rejsen gik dog hurtigt, undertiden roede vi Dag og Nat for derefter at kunne ligge Dagen over og lade Solen tørre Baaden, saavel som for at observere. Mellem *Pamiagdilisak* og Cap Løvenørn mødte vi de tre Østlændingbaade, der havde overvintret ved *Umivik*. Folkene fortalte, at der havde været god Fangst ved *Umivik* hele Vinteren, saa at de ikke havde lidt Nød; blandt andet var der fanget 8 Bjørne. Den samme Storm, som havde drevet Isen bort ved *Sermilik*, havde ogsaa baade her og, som vi senere hørte, langs med hele Kysten fjernet Isen fra Land, saa at denne nu kunde passeres overalt. Man var slet ikke forundret over, at man saa tidlig kunde berejse Kysten, men udtalte tvertimod, at det foregaaende Aar havde været et særdeles slet Isaar, fordi der ikke havde blæst en eneste ordentlig Fralandsstorm. Ja, man sagde endog, at man aldrig tidligere havde oplevet saa megen Is som ifjor, og at det var derfor, at man ikke vilde rejse med os

Nord efter; thi ellers kan man om Sommeren sædvanligvis berejse Kysten paa samme Tid som i Aar.

Da jeg havde i Sinde at tilbringe et Par Dage ved *Umivik* for at tørre og reparere Baaden, medens jeg skulde foretage Observationer og Maalinger fra Toppen af Øen *Kulusuk*, vendte Østlændingene om for at tilbringe disse Dage sammen med os. Udfor *Kagsortok*-Fjorden laa mange Isfjelde, som spærrede for den indenfor liggende Kalvis; men disse Isfjelde komme efter Østlændingenes Udsagn ikke fra denne Fjord, men fra de store Bræer Nord paa. Da der stadig i alle Retninger høstes meget stærk Torden af Isfjeldenes Kalvning, turde Hedningerne ikke opholde sig ved *Umivik*, indtil vi rejste, men skyndte sig den 10de Juli afsted for at passere *Kagsortok*, inden den spærredes af Kalvis. Næste Dag rejste vi videre. Store Mængder af Isfjelde, der hyppig kalvede, laa overalt langs med Kysten og belemrede Farvandet ved at holde paa Kalvisen, og flere Gange maatte vi med Besvær arbejde os udenom Isfjeldene, hvor Dønningen kunde være temmelig høj; thi udenfor disse var der et stort, aabent Farvand, i hvilket man kun saa meget spredt Is lige til Horizonten.

Om Eftermiddagen den 12te Juli ankom vi til *Kemisarak*, hvor der nu ingen Mennesker var, og den Varde, vi havde bygget paa Oprejsen, stod aldeles urørt. Efterat have nedlagt en ny Beretning i den, afrejste vi igjen og kom i tyk Taage Kl. 10 Efterm. til *Kekertarsuak*. Af Beboerne paa denne Ø bleve vi modtagne med den velkomne Efterretning, at Expeditionens sydlige Afdeling var ankommen til *Umanak*. To Mænd vare nemlig samme Dag komne fra *Akorninarmiut* og havde bragt Efterretningen med sig. De leverede mig et Brev fra Garde, ifølge hvilket han den 9de Juli var ankommen til *Umanak* med to Baade og rigelig Proviantforsyning. Endvidere indeholdt Brevet Underretning om, at Julianehaabs-Skibet, der havde forladt Kjøbenhavn i Maj Maaned, ikke havde faaet nogen Ordre til at vente for at hjembringe Expeditionens Medlemmer. Jeg

maatte derfor paaskynde Expeditionens Hjemrejse saa meget som muligt for at naa dette Skib, og maatte opgive Under-søgelsen af Fjordene omkring *Akorninarmiut*, hvortil det havde været min Agt at anvende nogle Dage. Det Hul, som derved er kommet i Kaartet, i det mindste for Fjordenes Vedkommende, er mindre væsentligt, da det omfatter Egnen omkring Graah's Vinterkvarter, som han gjentagne Gange har berejst, og hvor der derfor næppe findes noget nyt.

Da vi næste Aften kom til *Akorninarmiut*, bleve vi modtagne af den ene af Sydexpeditionens Baade, som var sendt herop med Proviant, medens Garde med den anden Baad var gaaet ind i *Umanak*-Fjord for at undersøge denne og se den derliggende, tidligere meget omtalte Ruin.

Næste Eftermiddag rejste vi videre. Om Natten standsedes vi af megen Kalvis udfor *Umanak*-Fjorden, men det lykkedes os dog efter nogle Timers Forløb at passere den. Det blæste en jævn, meget varm Sydvestvind med klart Vejr. Der var stærk Luftspejling, og Storisen laa langt tilsøs. Kl. 6 om Morgenen den 15de Juli ankom vi til *Umanak*. Garde var endnu inde i Fjorden, men største Delen af Bagagen, og derimellem den to Aars store Post fra Europa, var efterladt her. Jeg sendte strax nogle Østlændinge afsted til Garde for at underrette ham om vor Ankomst. Beboerne berettede, at der hele Efteraaret ikke havde ligget Storis her udfor. Denne kom i 1ste Tænding af Maanen efter den korteste Dag, men gik igjen helt bort i 3die Tænding, efter hvilken Tid der var stærk Dønning. I 6te Tænding kom Storisen igjen og blev liggende, indtil den vestlige Storm (*avangnak*) forleden Dag satte den helt ud fra Land.

Efterat Expeditionens to Afdelinger den 16de Juli vare trufne sammen ved *Umanak*, rejste vi i Forening Syd paa. Ved *Tingmiarmiut* fandtes vort Depot fortrinligt opbevaret af *Navfalik* i en højtliggende Hule, hvortil det havde været et meget besværligt Arbejde at transportere de tunge Kasser. Efterat have belønnet *Navfalik* og hans Folk godt for al den Hjælp, de

havde ydet os, toge vi Afsked med dem og dermed med de sidste Østlændinge, idet Strækningen Syd for *Tingmiarmiut* nu var ubeboet.

I stadig smukt Vejr og meget spredt Is ankom vi den 20de Juli til *Karra akungnak*. Her stoppedes vi i 5 Dage af stormende nordlig Kuling med Regn, der satte Isen ind mod Land. Paa Rejsen herfra fik vor Baad en stor Læk paa omtrent 6". Ved at krænge Baaden over, skyndsomst lægge til en Is-skodse og losse Lasten, lykkedes det os at faa Lækken stoppet. Samme Dag tumlede et stort Stykke Kalvis rundt, ligesom vi passerede det, saa at den ene Baad, der var lige ved Siden af Isstykket, blev kastet langt til Siden, men heldigvis uden at tage nogen Skade. Vejret var nu kommet i et uroligt Hjørne, og Isen, der Nord fra havde pakket sig ind mod Kysten, lagde os gjentagne Gange alvorlige Hindringer ivejen, men disse vare dog aldrig af lang Varighed.

Den 15de August ankom vi til det sydligste Udsted paa Vestkysten, *Pamiagdlok*. Vi erfarede her, at begge Handels-skibene vare afrejste fra Julianehaab; det sidste, «Constance», havde været klar til at gaa den 10de Juli, og da man paa den Tid ikke kunde faa Underretning om, hvor Expeditionen var, afrejste det ifølge Førerens Instrux.

Om Morgen den 18de August kom vi til *Nanortalik*. Jeg sendte strax Postmænd afsted for at forhøre, om «Constance» mulig endnu ikke skulde have forladt Landet, men ligge i en eller anden Yderhavn.

Kateket Isak Lund, der saavel denne Sommer som den foregaaende havde foretaget meteorologiske Observationer med stor Omhu og Nøjagtighed, lovede at fortsætte disse lagttagelser, hvorfor der efterlodes til hans Brug: 6 Thermometre og 1 Hygrometer. Vore Huse tilligemed det øvrige Materiel, vi maatte efterlade, overleveredes til Handelsbestyreren. Dæksbaaden «Freya» afsendtes til Julianehaab med en Del af Expedi-

tionens Bagage, fornemlig Samlingerne, og da vi selv vare færdige med Indpakningen, afrejste vi i Baadene Nord efter.

Ved *Sagdlek* mødte vi vore Postmænd, der bragte Underretning om, at «Constance» endnu laa i *Kagsimiut* paa Grund af Modvind og Is. Hurtigst mulig rejste vi dertil, hvor vi ankom om Aftenen den 25de August. Næste Morgen gik Expeditionens europæiske Deltagere ombord i «Constance» og tog dermed Afsked med de grønlandske Rejsefæller. Vi kunne ikke noksom yde disse vor varme Anerkjendelse for deres Dygtighed og gode Opførsel i den Tid, vi have været sammen med dem, og det er os en Glæde at udtale, at de fuldt ud opfyldte de Forpligtelser, de havde paataget sig over for os.

Paa Grund af stormende Kuling afgik «Constance» først den 29de August fra *Kagsimiut*. Megen Is tvang os dog atter til at søge Havn i Smallesund, Syd for Kolonien Frederikshaab, hvorfra vi først den 18de September kom i rum Sø. Den 3die Oktober om Aftenen ankrede «Constance» paa Kjøbenhavns Indrerhed.

Til Slutning skal jeg her nævne de Hovedresultater, som ere indvundne ved Expeditionens Rejser og Undersøgelser:

1) Det af Graah leverede Kaart over Østkysten af Grønland er blevet revideret og udvidet, idet man saavel har faaet Kjendskab til Fjordene og Fjeldene som til Isbræernes og Indlandsisens Udbredelse.

2) Der er optaget Kaart over en Strækning, der ikke tidligere har været kaartlagt, og som vi have givet Navn af Kong Christian den Niendes Land. Efter de Indfødtes Tegninger og Oplysninger er Kysten endvidere skizzeret fra 66° til 68½° N. Br.

3) Kong Christian den Niendes Land beboes af en Gren af Eskimoerne, der ikke tidligere har været i Forbindelse med Europæere. Vi have søgt at faa Kjendskab

til denne Stammes Levemaade, Skikke, Sprog, Sagn m. m., og have hjembragt en større Samling af ethnografiske Gjenstande.

4) Saavel paa Rejserne som i Særdeleshed i Vinterkvartererne ved *Nanortalik* og *Angmagsalik* er der foretaget regelmæssige fysisk-geografiske Undersøgelser. Af disse have de meteorologiske Observationer fra *Angmagsalik* særlig Interesse paa Grund af dette Steds fortrinlige Beliggenhed som meteorologisk Station.

5) Der er paa Østkysten foretaget geologiske og botaniske Undersøgelser, og betydelige Samlinger af Bjergarter og Planter ere hjembragte.

6) Grønlands Østkyst er ikke saa utilgængelig, som man tidligere antog. Efter Expeditionens egen Erfaring og efter hvad den har bragt i Erfaring af Beboerne, vil den i Almindelighed kunne berejses i Baad indenfor Havisen i Juli og August, medens man om Efteraaret, idetmindste ved *Angmagsalik*, vil kunne komme ind til Kysten udefra Havet uden store Hindringer af Isen.

7) Expeditionen har berejst og undersøgt Østkysten saa højt mod Nord, som der overhovedet kunde være Tale om, at Østerbygden kunde have ligget, uden at der fandtes mindste Spor af tidligere ikke-eskimoisk Bebyggelse¹⁾, og uden at der i Beboernes Udseende, Skikke, Levemaade, Sagn m. m. var det ringeste, som kunde tyde paa tidligere Forbindelse med Europæere, hvorved Spørgsmaalet om «Østerbygdens Beliggenhed» paa Østkysten synes at maatte være afsluttet for bestandig.

¹⁾ Nordbo-Ruinen ved *Narsak* i *Kangerdlugsuatsiak* er i denne Forbindelse ikke Omtale værd. Den af Nordenskiöld nævnte Ruin ved Kong Oscars Havn («Den andra Dicksonska Expeditionen till Grønland» S. 421) har jeg hverken seet eller hørt omtale. Forfaldne smaa Varder sees flere Steder; men disse kunne ligesaa godt være byggede af Eskimoer, Graah eller Søfarende, der tilfældigt ere komne ind til Kysten.

III.

Om

de geografiske Forhold

i

Dansk Østgrønland.

At

G. Holm og V. Garde.

Indhold.

	Side
Bemærkninger til Kaartene over Dansk Østgrønland. (Holm.)	149
Fra <i>Kangerujuk</i> til <i>Iluilek</i> . (Holm.)	158
Fra <i>Iluilek</i> til <i>Umanak</i> . (Garde.)	167
Fra <i>Umanak</i> til Dannebrog's Ø. (Holm.)	196
Fra Dannebrog's Ø til <i>Sermiligak</i> : Kong Christian den Niendes Land (Holm.)	204
Fra <i>Sermiligak</i> til <i>Kangerdlugsuaq</i> . Efter Angmagsalikernes Oplysninger. (Holm.)	217
Middelværdi af astronomiske Bestemmelser. (Holm og Garde.)	226
Den terrestriske Refraktion. (P. Eberlin.)	229

Bemærkninger til Kaartene over Dansk Østgrønland.

Overvintringsstedet ved *Angmagsalik* er benyttet til Udgangspunkt for det nordlige Kaart.

Fra dette Sted, *Tasiusarsik kildlek*, haves ialt 12 Bestemmelser af Breden, foretagne ved circum-meridiane Maalinger af Solens Højde over kunstig Horizont med en mindre Pistorsk Prismecirkel. Hver Bredebestemmelse bestod af 12—20 Højder, fordelte paa et Tidsrum fra 10—15 Minutter før Middag til ligesaa lang Tid efter Middag, og af et ligesaa stort Antal Maalinger af Underranden som af Overranden. Klokkeslettet beholdtes ved corresponderende Højder af Solen. Ved Beregningen er der taget Hensyn til Solens Declinationsforandring ved hver enkelt Højde. Ved Højdernes Reduktion er Refractionen udtaget af «Tuxens Tabeller». Man¹⁾ anbefaler at opstille den kunstige Horizont i en Højde af 3—4 Meter for at holde den fri for al Indflydelse af usædvanlig Refraktion i de nederste Luftlag. Dette have vi ikke kunnet gjøre, vi have endog maattet opstille den umiddelbart paa den faste Klippe. At Usikkerheden i Refractionen er temmelig betydelig, synes at fremgaa saavel af disse Observationer som af Længdebestemmelserne. De Bredebestemmelser, der bleve foretagne om Efteraaret i September og Begyndelsen af Oktober Maaned, medens

¹⁾ (Biot: «Récherches sur les réfractions extraordinaires qui ont lieu près de l'horizon». Paris 1810.) Gleich: Die Refraction und die Unverlässlichkeit beobachteter Kimmabstände. Pola 1880. S. 27.

Havet var saa godt som isfrit, vise indbyrdes Overensstemmelse, ligesom ogsaa de, der ere tagne om Foraaret i April, Maj og Begyndelsen af Juni, da Storis dækkede Havet saa langt, man kunde se. Observationerne, der ere foretagne om Efteraaret, give alle en større Brede end de, der ere tagne om Foraaret, saaledes at endog den mindste af Efteraarsobservationerne, nemlig den der foretoges i Begyndelsen af Oktober, bliver et Par Secunder større end den største af Foraarsobservationerne, der foretoges i Slutningen af Maj. Den første af Foraars-Observationerne foretoges i Begyndelsen af April, da Storisen laa tættest, og er den mindste af alle Observationerne. Mellem denne og den næstmindste er der en Forskjel af 3.5 Secund, og den næstmindste afviger endog 2.6 Secund fra den paafølgende, medens de øvrige Observationer stemme bedre. Det synes mig, at denne regelrette Uregelmæssighed i Resultaterne tyder paa en Fejl i de benyttede Refraktioner.

Dr. Bruhns siger¹⁾: «Iagttagelserne, i Særdeleshed i Nærheden af Horizonten, som ere blevne anstillede i den kolde og varme Zone, have givet forskjellige Resultater. Hypoteserne om Atmosfærens Temperaturforhold forudsætte en regelmæssig Aftagen og derved en continuerlig Funktion. Men om Dagen opvarmer Solen Jordbunden og efter Solnedgang udstraaler Jorden igjen Varme, hvorved Continuiteten afbrydes, og det i Særdeleshed kan forekomme i den hede Zone, at Varmen istedenfor at aftage, tillager indtil en bestemt Højde. I den kolde Zone har Jorden en meget ringe Varme, saa at Formindskelsen i Atmosfæren mulig forholder sig paa en ganske anden Maade end i Troperne.» Uden nærmere at komme ind paa, hvad der kunde bevirke, at den af os benyttede Refraktion ikke var rigtig, skal jeg kun fremhæve, at Efteraars-Observationerne foretoges i forholdsvis varmt Vejr og maalttes udover den isfri Polarstrøm, medens Foraars-Observationerne foretoges i koldere

¹⁾ (Bruhns: Die astronomische Strahlenbrechung. Leipzig 1861.) Gleich: Die Refraction etc. Pola 1880. S. 12.

Vejr og over et Hav, der fuldstændigt var sammenpakket af Is, saa langt man kunde se. De maalte Højder af Solen vare om Efteraaret $32-18^{\circ}$ og om Foraaret $32-47^{\circ}$. Om de af Biot¹⁾ fundne Resultater, nemlig at «Refraktionen i Nærheden af Horizonten underkastes Forandringer, eftersom Havets Overflade er varmere eller koldere end Luften», skulde finde Anvendelse paa den astronomiske Refraktion paa saa store Højder, som de her omtalte, kan jeg ikke udtale mig om, men kun henlede Opmærksomheden paa, at man med hans Regler for Øje kan finde en Forklaring til Uoverensstemmelserne i mine Observationer.

Medium af 4 Observationer foretagne om Efter-

aaret giver $65^{\circ} 37' 6''.8$

Medium af 8 Observationer foretagne om Foraaret

giver $65^{\circ} 36' 58''.0$

Medium $65^{\circ} 37' 2''.4$

Det umiddelbare Medium af alle 12 Observationer

giver $65^{\circ} 37' 0''.9$

Tasiusarsik N. Brede $65^{\circ} 37' 2''$

Til Bestemmelse af Længden af *Tasiusarsik* er maalt 21 Maanedistancer. Disse variere betydeligt, mulig paa Grund af den Indflydelse, som den usikre Refraktion har paa Resultaterne. Observationerne, der ere tagne om Efteraaret, give en mindre Klokketsletsforskjel end de, der ere tagne om Foraaret. Disse sidste variere ikke betydeligt efter Slutningen af Januar. Naar jeg kun tager Hensyn til de Observationer, ved hvilke der samme Dag er maalt Maanedistancer til Himmellegemer saavel tilhøjre som tilvenstre af Maanen, bliver Klokketsletsforskjellen efter Medium af

¹⁾ Gelcich: Die Refraction etc. S. 14.

4 Observationer i December Maaned	2 ^t 28 ^m 37 ^s
og af 6 Observationer i Januar og Marts	2 ^t 29 ^m 26 ^s

Medium 2^t 29^m 2^s

Det umiddelbare Medium af disse 10 correspon-

derende Observationer bliver 2^t 29^m 6^s

Klokkesletsforskjellen er derfor antaget at være 2^t 29^m 4^s

eller *Tasiusarsik* Længde V. for Greenwich 37° 16'

Efter Kronometrene (2 Lommekronometre), udregnet med Medium af den Gang, som fandtes for disse paa flere Mellemstationer paa selve Rejsen, samt af den Gang, som fandtes ved Fraværelse fra *Angmagsalik* paa en 3 Ugers Rejse, bliver Længden i Forhold til *Nanortalik* 37° 14' 10" V. for Greenwich. Gangen, som fandtes under vort Ophold ved *Angmagsalik*, kan selvfølgelig ikke benyttes, da Uhrene der vare underkastede andre Forhold end paa Rejsen.

De observerede Længder af alle Steder Nord for *Akorninarmiut*, altsaa paa det nordlige Kaart, ere beregnede fra *Angmagsalik*. Disse ere dog kun sjældent benyttede til Kaartets Aflægning, nemlig naar ingen anden Stedbestemmelse havdes. Iøvrigt er Kaartet aflagt efter Breder og Azimuther, og har *Angmagsalik* til Udgangspunkt. Det sydlige Kaart er ved Breder og Azimuther konstrueret Nord paa, og støtter sig ved Azimuth umiddelbart til det af mig i 1881 optagne Kaart over den sydligste Del af Grønland, idet der er gaaet ud fra *Aluk's* Beliggenhed paa dette. Ved *Umanak* (Griffenfelds Ø) mødes Azimutherne Nord fra og Syd fra. Kaartet af 1881 er baseret paa Graah's Længde af Julianehaab, som er bestemt ved Stjerne-Occultation. Efter Graah skulde *Nanortalik* ligge paa 45° 15' 30" ¹⁾, medens vi have fundet Længden efter Medium

¹⁾ Anlægget er flyttet efter Graah's Ophold der.

af 10 Maanedistancer at være $45^{\circ} 8'$; da Observationerne imidlertid variere betydeligt og vi ikke have Distancer, som samme Dag ere tagne saavel Øst som Vest for Maanen, har jeg ikke ment, at der var tilstrækkelig Grund til at forandre Graah's Længde, i Særdeleshed da vi ved at benytte denne faar nøjagtig Forbindelse med det nordlige Kaart.

Liste over Resultaterne af de astronomiske Observationer findes Side 226.

Kaartene ere optagne paa samme Maade som Kaartet fra 1881 (Meddelelser om Grønland Hefte VI.), idet jeg dog skal bemærke, at Afstandsbestemmelse ved Hjælp af Depressionsvinkel til Havets Niveau har fundet en meget stor Anvendelse. Maalingerne udførtes med en lille Theodolith og et Stampfers Niveller-Instrument med Mikrometerskrue. Som Exempel paa en Fjord, i hvilken jeg ikke har været inde, men som er aflagt efter Depressionsvinkler, skal jeg nævne Danell's Fjord (den store Fjord indenfor *Iluilek*). Den er aflagt efter Depressionsvinkler fra 2 forskellige Steder, nemlig fra en 2300 Fod høj Top paa *Iluilek* og fra en 1110 Fod høj Top ved *Kasingortok*. Fra sidstnævnte Sted maales til den fjernest synlige Pynt i Fjorden en Depressionsvinkel, som havde en Størrelse af $0^{\circ} 34'$. Afstanden er beregnet efter følgende Formel:

$$d = h \cdot \frac{\cos (m + \beta c)}{\sin (m + \beta c - \frac{c}{2})}, \text{ idet } c = d \cdot \frac{\omega}{R}$$

d er den søgte Afstand;

h er Observationspunktets Højde;

m er den maalte Depressionsvinkel;

c er Vinklen ved Jordens Centrum mellem Radierne til Observationspunktet og det søgte Punkt;

β er Refraktionsfaktoren til c^1);

R er Jordradien til Stedets Brede og

ω er den rectificerede Bue af Længde med Radius, udtrykt i Sekunder.

Da den søgte Afstand indgaar i c , er det nødvendigt først at udregne en omtrentlig Værdi af d , derefter af c og med denne udregne Formlen. Viser den fundne Afstand stor Forskel fra den omtrentlige, hvormed c er udregnet, maa Regningen gjentages. Paa lange Afstande og med smaa Depressionsvinkler maa denne Omregning af c foretages flere Gange, nemlig indtil Fejlen paa den Afstand, som c er udregnet med, ingen Indflydelse har paa Resultatet.

I de fleste Tilfælde giver det tilstrækkelig Nøjagtighed at udregne Afstanden efter Formlen:

$$d = h \cdot \cot (m \div \frac{c}{2}); \quad c = h \cdot \cot m \frac{\omega}{R};$$

hvorefter Resultatet selvfølgelig kan omregnes efter ovenstaaende Formel med den fundne Værdi af d . Herved forkortes Regningen en Del.

Ved ovennævnte Exempel er Højden af Observationspunktet funden saavel ved Barometer som ved terresterisk Maaling; Forskjellen er 22 Fod og den laveste af disse Højder er anvendt. Udregnes Afstanden efter ovennævnte Formel med Refraktionsfaktor af $\frac{1}{10}$ bliver den noget mindre end 29 qml., medens den med Refraktionsfaktor $\frac{1}{6}$ bliver noget over 25 qml. Denne

¹⁾ Som bekendt angiver Gauss dennes Middelværdi til 0.0653, medens den paa den anden tyske Nordpolsekspektion fandtes $\frac{1}{11}$. Fra det ovennævnte 2300' høje Fjeld fandt vi Refractionen $\frac{1}{6}$ ved at maale Vinklen til et Sted, hvis Afstand (35 qml.) var bekendt. Denne Værdi er rigtig nok meget forskjellig fra de ovenfor nævnte, men Scoresby har dog maalt den endnu større, nemlig $\frac{1}{4}$.

Da Refractionen til forskjellige Tider og under forskjellige Forhold er højst forskjellig, og det selvfølgelig ikke har været muligt at undersøge den ved hver Maaling, har jeg altid, naar den ikke er maalt, saavel ved Afstandsbestemmelser som ved Højdebestemmelser, anvendt en Refraktionsfaktor af $\frac{1}{10}$ (se: Eberlin: «Den terresteriske Refraktion», S. 229).

sidste Afstand maa altsaa betragtes som Minimum og er benyttet ved Udarbejdelsen af Kaartet.

Dette er selvfølgelig et enestaaende ugunstigt Tilfælde, ellers have Depressionsvinklerne været større og Fejlen, der er indløbet ved Anvendelse af en forkert Refraktionsfaktor, har været aldeles forsvindende ved Kaartets Aflægning.

De medfølgende Kaart ere formindskede Copier af de til Søkaartarchivet afgivne Originalkaart. Paa det sydligste har Premierlieutenant Garde aflagt Strækningen Nord for *Iluilek* indtil inclusive *Umanak*-Fjorden.

Kortere Strækninger paa Grønlands Sydspids, som jeg ikke havde Lejlighed til at berejse 1881, ere forbedrede eller supplerede paa det nuværende Kaart. Disse Steder ere: 1) Fjorden ved Frederiksdal¹⁾: *Amitsuarsuk*; 2) *Itinera*; 3) den søndre Side af *Ikek*; 4) Lobet *Tunua*, der Nord for *Ikek* gaar Øst om Chr. IV's Ø; 5) *Ikerasakasik* (mellem Valkendorfs Øer), samt 6) den østlige Del af *Ikerasarsuak*.

Hvor jeg ikke har faaet nærmere Forklaringer paa Navne, der ere optagne paa Graah's Kaart, har jeg i det væsentligste bibeholdt dem, saaledes som de findes der.

I vor Styrer *Hanserak*'s Dagbog findes Forklaring paa flere af disse Navne, hvorved de hos ham komme til at fremtræde paa en noget forskjellig Maade end paa Kaartene. De vigtigste Uoverensstemmelser ere noterede i Anmærkninger under Teksten. I mange Tilfælde er jeg tilbøjelig til at tro, at de i

¹⁾ Paa Kaartet af 1881 skrev jeg dette Navn ligesom paa Graah's Kaart: Friedrichsthal, fordi det som tyske Missionærers Station kaldes saaledes af de europæiske Beboere. Pladsen er imidlertid opkaldt efter en dansk Konge, nemlig: Frederik den Sjette. Paa Søkaartarchivets Kaart over det sydlige Grønland er Stedet kaldt Frederiksdal, hvilket Navn er optaget paa fremmede Kaart (engelske, amerikanske og svenske). Det synes mig derfor naturligst at benytte dette Navn.

Hanserak's Dagbog optagne Navne ere de rigtige, men da denne først senere er kommen mig i Hænde, tildels efter at vore Kaart vare udarbejdede, har jeg ikke foretaget nogen Rettelse. De vigtigere Stednavne, ved hvilke jeg mener, at *Hanserak's* Forklaring er den rette, ere: *Kutsit* istedenfor *Kutek*; *Ilivilik* for *Iluilek*; *Igutsat* for *Ingiteit*, og *Karrit akornat* for *Karra akungnak*.

Paa det sydlige Kaart ere Navnene i det væsentlige stavet efter den brugelige Skrivemaade paa Vestkysten af Grønland, medens jeg paa det nordlige Kaart, fornemlig paa den Strækning, paa hvilken *Angmagsalik*'erne færdes, har afveget noget fra Vestkystens Skrivemaade for at komme nærmere i Overensstemmelse med de Indfødtes Udtale. Jeg har rettet *u* til *i*, *o* til *e*, og det bløde *s* til *j*, f. Ex. *Tasiusarsik*, *Ikatek*, *Nukajik*. (Se Navnelisten.) Da jeg ikke vilde svække Forstaaelsen af alle de fra Vestkysten kjendte Navne, har jeg ikke villet gjøre Skridtet helt ud og skrevet alle Navne, som de udtaltes. Forandringerne skulde nemlig ellers have omfattet saa godt som alle Konsonanter, idet *Angmagsalik*'ernes Sprog gjenneingaaende er meget blødere end Vestlændingernes¹. Man skulde saaledes altid istedenfor *ts* bruge *d*, *gd* eller *j*, for *p* — *b*, for *t* — *d*, og ofte for *k* — *g*, for *f* — *b*, for *s* — *l* eller *dl*, og for *k* — *r*. I mange Ord skulde efter den østgrønlandske Udtale flere Bogstaver bortfalde, f. Ex. *Amasalik* istedenfor *Angmagsalik*, men ogsaa i disse Tilfælde har jeg fulgt den vestgrønlandske Retskrivningsmaade.

Naar man samlet betragter Grønlands Østkyst indtil den 66de Bredegrad, falder det naturligt at dele den i 5 Belter, nemlig:

¹) Rink skriver i «Die Ostgrönländer in ihrem Verhältnisse zu den übrigen Eskimostämmen» (Deutsche geographische Blätter Bd. IX. S. 239), at der, at dømme efter de foreliggende Prover, synes at have været større Forskjel i Sproget mellem Øst- og Vestkysten, end mellem den nordlige og sydlige Del af Vestkysten.

- 1) Den sydligste Del til *Auarket*,
- 2) fra *Auarket* til *Ikermiut*,
- 3) fra *Ikermiut* til *Igdلولuarsuk*,
- 4) fra *Igdلولuarsuk* til *Inigsalik*, og
- 5) Strækningen Øst for *Inigsalik*.

Det sydligste, mellemste og nordligste Belte have store indbyrdes Overensstemmelser, ligesom ogsaa de to mellemliggende ligne hinanden meget. Belterne 1, 3 og 5 ere gjennemskaarne af dybe Fjordpartier, bekrandsede af høje, takkede Fjelde, der aldrig have været dækkede af Indlandsisen. Enkelte Steder kan her være en ret frodig Vegetation. Mellem Fjeldene findes i Almindelighed mange Bræer, der hyppig strække sig helt ned til Fjordene, og ind ad Landet til sees et af store Lokalbræer opfyldt Fjeldlandskab. I de to mellemliggende Partier er Forholdet anderledes. Landet er meget øde og Indlandsisen træder saa godt som umiddelbart ud til Havet eller Fjordsiderne, kun efterladende enkelte afrundede Fjelde eller Fjeldpartier som Øer i den dækkende Is. Medens Grændserne for det nordligste og største af disse isdækkede Partier ere bestemt afstukne ved *Inigsalik* og *Igdلولuarsuk*, er kun det sydligste Partis nordlige Grændse, nemlig ved *Ikermiut*, skarpt afstukken, medens dets sydlige Grændse danner en jævn Overgang fra Cap Adelaer til *Iluilek*, paa hvilken Strækning der findes isfri og tildels frodige Kyststrækninger, som ogsaa tidligere have været beboede; men Nord for *Auarket* hæver sig strax indenfor Kystfjeldene den dækkende Indlandsis, hvorfor jeg har benyttet dette Sted som Grændseskjellet. Paa Grund af praktiske Vanskeligheder er Afsnitsinddelingen i den efterfølgende Beskrivelse ikke baseret paa denne naturlige Inndeling. Beskrivelsen tager sin Begyndelse ved *Kangerujuk*, nemlig det Forbjerg, hvortil der i 1881 er afgivet Beretning.

Fig. 12. Sidearm af *Kangerdlugsuatsiak* ved *Igdlokolik*. (Efter Fotografi).

Fra Kangerujuk til Iluilek.

Paa den sydlige Side af den store Fjord *Kangerdlugsuatsiak* (Lindenow's Fjord) ligger Forbjerget *Kangerujuk*, der bestaar af næsten lodrette Fjeldtoppe, i hvilke der er ligesom indskaaret to skarpe Hak (Tav. VIII.). Den yderste Top falder stejlt af til Havet fra en Højde af 1270 Fod. Man finder kun daarlige Landingspladser paa denne Strækning, indtil man kommer til Sundet mellem de to store, Nord for liggende Øer, hvor der paa begge Sider findes ret gode Landingssteder. Den østlige Ø er 1080 Fod høj og hedder *Kanajorartok*, medens den vestlige er c. 2500 Fod og kaldtes af os Dronning Louises Ø. Begge have afrundede Former. Nord herfor skærer *Kangerdlugsuatsiak* sig omtrent 8 Mil ind i Landet. Den østlige Halvø paa Sydkysten er lav, og her skal findes en Boplads ved Navn *Korormiut*, hvor Østlændingene af og til overvintre. Den øvrige Del af Sydkysten er meget stejl og gjennemskaaren af en Snes Bræer, der udmunde i Fjorden og dens Indskæringer. Flere af disse Bræer ere store og komme med ringe Heldning ud igjennem Dalstrøgene, men største Delen kommer med meget stor Heldning ned over de bratte Klippesider.

Fra det inderste af Sidefjorden paa Sydsiden af *Kangerdlugsuatsiak* er der kun $2\frac{1}{2}$ Mils Afstand til *Ilua*-Fjorden. Isen er forholdsvis jævn paa Strækningen mellem Fjordene og naaer ikke en Højde af 3000 Fod¹⁾. Der gaar en Fortælling mellem Grønlænderne om, at Folk i gamle Dage gik over fra *Ilua*-Fjorden til *Kangerdlugsuatsiak*; dette viser sig efter vort nuværende Kjendskab ikke at være nogen lang eller besværlig Overgang.

Afstanden mellem *Kangerdlugsuatsiak* og *Tasermiut* er knap $1\frac{1}{2}$ Mil. Saa godt som hver Vinter træffes flere Bjørne paa den faste Fjordis og Landet i det inderste af *Tasermiut*. I Foraaret 1884 blev der saaledes nedlagt tre Bjørne. Disse ere muligvis komne dertil over Land fra *Kangerdlugsuatsiak*, thi Storisen havde i mange Maaneder ikke været inde i *Tasermiut*.

Nordkysten af *Kangerdlugsuatsiak* er i det hele taget mindre stejl; dog staa Fjeldene ogsaa her flere Steder med lodrette Sider mod Fjorden, f. Ex. ved den vestre Pynt af den store Sidefjord ved *Igdlokolik*, hvor der er et over 3000 Fod højt, aldeles brat Affald. Paa Nordkysten findes kun faa Bræer, der udmunde i Fjorden, men mange ligge oppe mellem Fjeldene i skaalformede Fordybninger. En uddød Bræ saaes noget Øst for *Tiningnertok* ved Siden af den der udløbende Bræ. Den næredes endnu af flere smaa Sidebræer, men var ellers fuldstændig dækket af Sand, Grus og Sten.

Tiningnertok er omgivet af en høj Fjeldrække, der stiger til over 7000 Fod. Her fandtes en meget frodig Vegetation. Mands-høje Kvaner og alenhøje Dueurter voxede mellem tæt, uigjen-

¹⁾ Jeg besteg i 1881 den 3290 Fod høje *Nunatak*, der ligger her og saae ned i Fjordene til begge Sider. Jeg antog dengang det NO. for os liggende Vand for en Indsø, hvortil Afstanden jugeredes ligesaa stor som til *Ilua*-Fjorden. Da jeg nu veed, at det maalte Vand er Bunden af Sidefjorden til *Kangerdlugsuatsiak*, og altsaa ligger i Havets Niveau, saa er Afstanden beregnet ved Hjælp af Depressionsvinklen, og det viser sig da, at det paa Kaartet 1881 aflagte Vand maa flyttes et Stykke NO. paa.

nemtrængeligt Pilekrat, eller store Strækninger dækkedes af Timian og Bærplanter. Den eneste Hare, vi have seet paa Østkysten, blev skudt her. Paa den flade Strandbred laa et Stykke Drivtømmer af 12 Fods Længde og 12 Tommers Diameter, og det er ingen Sjældenhed at finde Drivtømmer af saadanne Dimensioner.

Man finder flere Steder paa Nordkysten af Fjorden Hus-tomter fra tidligere Beboelse; i Særdeleshed er der mange Ruiner ved *Igdlokolik* og *Narsak*. Tæt ved sidstnævnte Sted ligger en stor Indsø, der er omgivet af høje Fjelde, og hvorfra en kort men rivende Elv danner Afløbet. Ved *Narsak* fandt Missionair Brodbeck i 1881 den meget omtalte Nordboruin¹⁾. Den ligger paa en ret frodig Slette og er meget ødelagt og vanskelig at skjelne, fordi Grønlænderne have bygget Huse umiddelbart op ad den; men den synes at have haft en ud-vendig Længde af 28 Fod, Brede 19 Fod, Murtykkelse 3 Fod og Indgang paa Sydsiden. Paa Østsiden laa i Længderetningen en Mur, der var c. 30 Fod lang. Stenene, hvoraf Huset var bygget, vare store men meget uregelmæssige og rundagtige. Brodbeck omtaler, at der ved Stranden stod oprejst to høje Sten, der dannede ligesom en Indgangsport. Disse tilligemed mange andre af samme Slags ere oprejste af Grønlænderne til derpaa at anbringe Konebaadene om Vinteren.

Cand. Eberlin har leveret mig følgende Notits om denne Ruin:

Nordiske «Rudera» i *Kangerdlugsuatsiak* omtales allerede 1799 af Kjøbmand ved Julianehaab Mørch i en Pjece om Østerbygden. (Det store kgl. Bibl. Ny kgl. Sml. Kv. 1976^b). Desværre giver Mørch ingen nærmere Oplysninger om dem men henviser til, hvad han har sagt i en Skrivelse af anden September 1797. To Aar senere 1801 taler han imidlertid i en Pjece af væsentlig samme Indhold som den første (samme Sted, 1976^e) om Nordbohuse, «hvis kjendelige Levninger end findes» i *Kangerdlugsuatsiak*. Han synes ikke at have

¹⁾ «Nach Osten» Side 70.

tillagt dette Nordbospør, der jo ogsaa ligger, saa at sige, kun paa Hjørnet af Østkysten, nogen Betydning; han nævner det end ikke i det Brudstykke af et Brev, som er trykt i Borgervennen for 1831. skjøndt der var god Lejlighed dertil. Derimod omtaler Giesecke i sin Afhandling om Østerbygden, der sandsynligvis skyldes Meddelelser af Mørch, *Kangerdlugsuaatsiak* med «ruins on its northern side».

Det er muligvis Ruinen ved *Narsak*, der har givet Anledning til det grønlandske Sagn, at Nordbohovdingen *Ungartok's* sidste Tilflugtsted, efterat han var fordreven fra Vestkysten, var paa «Østkystens Fastland ved Øen *Aluk*» paa et Sted, hvor der var en stor Indsø. (Jvnf. Rink: Eskimoiske Eventyr og Sagn. I. Side 203—5.) I hvert Fald giver dette Træk i *Ungartok*-Sagnet et passende Synspunkt for Betragtningen af den eneste, højst ubetydelige Nordboruin, der hidtil er fundet paa Østkysten.

Et andet passende Synspunkt for Betragtningen af Ruinen faas at den gamle islandske Fortælling, hvori det siges, at Torgils Orrabensfostre omtrent Aar 1005 traf en Mand Rolf, der var erklæret fredløs af Østerbygdens Mænd og derfor havde slaæet sig ned øst eller nordøst for Bygden, i hvert Fald paa Østkysten. (Jvnf. Grønl. hist. Mindesm. II. Side 122—25, og Die zweite deutsche Nordpolarfahrt. I. Side 220).

Seet fra saadanne Synspunkter svinder Ruinens Betydning ind til det latterlig lille.

Fra *Narsak* er meget bekvem Overgang til den nordligere liggende *Nanusek*-Fjord. Vejen fører gennem et Dalstrøg, hvis højeste Punkt ligger 575 Fod o. H., og hvori der ligger mange Søer og en større Elv, der løber ud i *Nanusek*-Fjorden. Paa Østsiden af Dalstrøget ligger et meget kjendeligt, spidst Fjeld, der er c. 3500 Fod højt. Saavel paa dette som paa Fjeldene paa den modsatte Side findes flere Bræer, men ingen af dem gaar ned til Havet.

Nanusek-Fjorden begrænses paa Nordsiden af c. 3000 Fod høje, stejle Fjelde, medens Sydsiden og den der udfor liggende *O Sagdlia* er lav. Midt i Fjorden ligger den over 2000 Fod høje *Ø Anikitsok*. Et Dalstrøg gaar over til denne Fjord som Fortsættelse af Fjorden ved *Nagtoralik*. Fra sidstnævnte Fjord gaar et Dalstrøg, hvori der er en Sø, Nord efter, og stejle Klippesider

begrændse det paa begge Sider, men ved Fjorden findes en fortrinlig Slette, der ved en ganske lav Klipperyg, paa hvilken der findes mange store og smukke Jættegryder, skilles fra Søen, ved hvis Bredder der flere Steder findes fortrinlig fed Muld.

Paa Øen *Sagdliä* var det, at Walløe havde sin nordligste Teltplads, som han kaldte *Nenese*. Man har fremhævet¹⁾, at Walløe var kommet nordligere, hvad ikke alene den af ham observerede Brede viste, men ogsaa hans Beskrivelse af *Nenese*, som han siger er en Ø, medens Graah omtaler det som en Halvø. Graah har sikkert Ret, naar han siger, at Walløe ikke er kommet nordligere, og den tilsyneladende Uoverensstemmelse i Betegnelsen «Ø» eller «Halvø», ligger sandsynligvis i, at Graah har havt Telt paa Spidsen af Halvøen, der kaldes *Nanusek*, og Walløe paa den ligeoverfor liggende Ø, der kun ved et meget smalt Sund er skilt fra denne.

Omtrent $\frac{1}{2}$ Mil Vest for *Kangek* (Cap Walløe) findes Hustomter paa en lille Ø. Landet indenfor er overalt meget stejlt og fortsættes saaledes ud til Forbjerget, hvis yderste Afald er 985 Fod. Paa en Klippe tæt ud for *Kangek* stod en Varde, som undersøgte, men hvori der ikke fandtes noget.

Nord for *Kangek* gaar Fjorden *Kangerdluarak* i retv. Vest 3 Mil ind i Landet. Den ender i en lille indelukket Bugt, *Tasiusak*, der paa en lang Strækning falder tør ved Lavvande, og fortsættes af et Dalstrøg, hvori flere stejle Bræers Afløb danner en bred Elv. En ret betydelig Bræ skyder sig under stor Heldningsvinkel og omgivet af høje Moræner ned mod Teltpladsen paa Nordsiden af *Tasiusak*. Meget Drivtømmer laa i Dalstrøget over det højeste Højvande. Fjordens sydlige Side er meget stejl, kun ved Østenden findes et Sted, hvor Baad kan hales paa Land, og der findes Hustomter. Naar man undtager den inderste Del af Fjorden, ere Fjeldene paa Nordsiden temmelig lave og afrundede. Her findes mange gode Landings-

¹⁾ Grønlands historiske Mindesmærker, III. Side 747.

steder, blandt hvilke jeg skal fremhæve det, som paa Kaartet er kaldt *Ilulianguit*, der ligger paa en bakkeformet, frodig bevoxet Tange, paa hvilken der findes gamle Grønlænderruiner.

Langs Kyststrækningen fra *Kangerdluarak* til *Kutek*¹⁾ findes lave, afrundede Fjelde. Ligeoverfor *Kutek*, ved *Ingerdlarsietit*, ligger mange gamle Hustomter paa en ret frodig bevoxet Strækning. Tæt Øst for dette Sted findes i den lodrette Skrænt en stor Hale, der forgrener sig ind i Fjeldet i to snævre Gange. Blandt de nedstyrtede Masser i Bunden af Hulen fandtes megen Kalkspath, der havde siddet fast i smalle Aarer i Klippen.

Ved *Kutek* udmunder en Fjord, hvis Hovedretning er O. t. S. $\frac{1}{2}$ S., men som senere faar Retning NO. $\frac{1}{2}$ O. Hovedretningen af Fjorden skilles kun fra Havet ved en smal Tange, der bestaar af to dybe Kløfter med et mellemliggende Bakkestrog, der er 665 Fod højt og ovenpaa fuldstændig glat poleret af Isen. Paa den nordre Side af Fjorden findes flere Bræer, hvoraf den bredeste er c. $\frac{1}{2}$ Mil bred, men mange Steder stikker Klippen op gennem Bræen. I det Indre af Fjorden ligger et 3825 Fod højt, spidst og meget kjendeligt Fjeld. Ved Fjordens Munding, ligeoverfor *Ingerdlarsietit*, findes en 2500 Fod bred Bræ, der har en Heldning af 30° og staar med en 90 Fod høj Brudflade ud i Fjorden. Paa 2 Kbl.'s Afstand udenfor Bræen var der en Dybde af 45 Fv., medens der paa $4\frac{1}{2}$ Kbl.'s Afstand ikke fandtes Bund ved 100 Fv.

I den ydre Del af *Patursoq*-Fjorden ere Fjeldene temmelig lave og afrundede, og afbrydes paa søndre Side af Fjorden med fire store Bræer og paa nordre Side med een tæt ved Fjordens Indre. De ikke snedækkede Partier ere paa Sydsiden af Fjorden meget smaa. I det Indre af Fjorden seer man høje og skarpt

¹⁾ Da jeg ikke har hørt, hvoraf dette Navn kommer, har jeg skrevet det ligesom Graah. *Hanserak* har i sin Dagbog skrevet *Kutsit*, hvilket mulig er det rigtigste.

takkede Fjelde, fra hvilke en mindre Bræ gaar ned til en stor Isflade, der med en bred Bræ udmunder i Fjorden. Længden af denne Fjord, der var aldeles pakket fuld af Kalvis fra dens mange Bræer, have vi ikke havt Lejlighed til at maale.

Nord for denne Fjord ligger et lavt Næs med gamle Teltpladser, som bærer Navn af *Kasingortok* efter en stor Hule, der ligger her i Nærheden.

Nord herfor ligger Øen *Iluilek*¹⁾, paa hvis sydligste Næs der findes et beboet Sted, hvor Hedningerne ofte overvintre, naar de have været paa Vestkysten for at handle. Beboerne herfra staa gjerne om Foraaret i Telt paa en af de smaa Øer, der ligger lige Syd for og kaldes *Ivimiut*.

Paa *Iluilek* (Tav. VIII) strækker sig en Række høje Fjeldtoppe, hvoraf den højeste er 2640 Fod. Mellem Toppene snoer sig en ret betydelig Bræ, som gaar ud til Havet Øst for Bo-pladsen.

Fra Toppen paa Midten af Øen haves en fortrinlig Udsigt, mod Syd til *Aluk*, mod Nord til Graah's Cap Tordenskjold og endelig ind over Indlandets uendelige Fjeldmasser, blandt hvilke især udmærke sig de c. 5000 Fod høje Fjelde med «røde Strata»²⁾, der ligge paa den sydlige Bred af *Kangerdluluk* (Tav. IX.). Disse Fjelde har jeg opkaldt efter Graah. Store Bræer skyde ud Nord for *Iluilek*, og den nærmeste af disse danner en Pynt ud i Havet. Den vestlige Del af *Iluilek* er lav og ligeledes den nærmeste, isdækkede Del af Fastlandet.

Indenfor *Iluilek* gaar en stor Fjord ind i Landet; den er mindst 6½ Mil lang, men snarere længere, idet jeg ikke har havt Lejlighed til at maale til selve Bunden. Om der fra det Indre af Fjorden udgaar Sidefjorde, har jeg heller ikke havt Lejlighed til at overbevise mig om, thi det var umuligt at berejse den, da den var opfyldt af tæt Kalvis fra dens mange og store Bræer.

¹⁾ Ligeledes her har jeg bibeholdt Graah's Navn, medens *Hanserak's* «*Iluilik*» mulig er rigtigere.

²⁾ Graah: Undersøgelser-Rejse til Østkysten af Grønland. S. 75.

Denne Fjord er allerede opdaget af David Danell i Juli Maaned 1652. Christian Lund skriver herom i sin Indberetning til Kong Frederik den Tredie¹⁾:

«Dend 22 Julius war deris Middagshoigde 60 grader 15 minutter, och i aftenn saae de Østergrønland, som ligger paa 61 grader 30 minutter, och war well 16 miil N. V. fraa dem, och Lod tilsione som Klochetorne paa tuennde steder. Den 23 seilte worris føleh till aftten Klochen 5 foerennd de Komb wunder Landet, och forfalt for eenn fiord som gich ind imellem tuennde Hoige Bierge, och samme fiord ligger omtrennd paa 61 grader och Lidet N. for siufates noch Eenn fiord imellemb Hoige Bierge, wngefehr 2 eller 3 miill fraa huer andre, menns det wahr doch ingenn fiord, menns alleenne Eenn Wieg eller Bugt som ichonn Lober $\frac{1}{2}$ miill innd, och i gaar wahr Iszen fraa Lanndet, och fioren Reen, och huis iche nattenn hafde Kommet saa Hastig paa willet de hafue seiglet innd i fioren. Den 24 forfalt de 1 miill N. for samme fiord, som de war hoes i afttes.»

Jeg har opkaldt Fjorden indenfor *Iluilek* efter Danell.

Paa den her beskrevne Strækning af Kysten ere Fjeldene gjennemgaaende lave og have for det meste afrundede Former. En Undtagelse herfra er Fjeldet paa Halvøen mellem *Nagtoralik* og *Nanusek*-Fjord, der har spidse Takker og naaer en Højde af 3200 Fod. Allerede 1 Mil indenfor Kysten ere Højder paa 3000 Fod ikke sjeldne. Midt inde i Landet findes flere Højder over 7000 Fod, f. Ex. Fjeldet 3 Mil retv. Syd for *Tiningnertok*, hvis Højde er 7150 Fod, samt Fjeldet Øst for *Tiningnertok*, der naaer en Højde af 7340 Fod.

Overalt paa Landet findes en stor Mængde Is; men naar man fra høje Toppe overseer Indlandet, da opdager man, at der er mange vilde Bjerglandskaber og Fjeldkjæder, som rage højt op over de isklædte Strækninger. Det mest fremtrædende i Landskabet bliver derfor Fjeldpartierne og ikke Isen. Denne kan strække sig som

¹⁾ Gl. kgl. Sml. 4to Nr. 2880. (G. h. M. III. S. 719).

Bræer eller sneklædte Partier til Toppen af de højeste Fjelde, ligesom den ogsaa kan hæves tilvejs i større Strækninger omkring de højere Fjeldpartier, hvor den f. Ex. mellem *Kangerdlugsuatsiak* og *Tasermiut* stiger til c. 5000 Fod, men i Hovedsagen dækker den dog kun Egnene mellem Fjeldene indtil en Højde af c. 3000 Fod.

Naar man betragter Kaartet over den sydlige Del af Grønlands Østkyst, vil den høje Grad af Parallelisme i Fjordenes Retninger falde i Øjnene. Efternævnte Fjorde ligge alle i Retning af O. t. S. $\frac{1}{4}$ S.: *Ikerasarsuak*, *Kangerdlugsuatsiak*, *Kutek*, *Patursoq*, *Iluilek*, *Kangerdluluk*, *Ingiveit*, *Auarket* og *Anoritok*.

Denne Fjordretning overskæres i Egnen omkring *Kangerdlugsuatsiak* af en Retning. S. t. O. $\frac{1}{2}$ O., i hvilken alle denne Fjords Sidearme tilligemed Søen indenfor *Narsak* ligge. I samme Retning ligger ogsaa det store Dalstrøg, hvori der er en Bræ i det Inderste af *Ilua*-Fjord samt *Ilua*-Fjordens Sidearm, *Kangikitsok*, i hvis Forlængelse et stort Dalstrøg gaar over mod *Tasermiutsiak*.

For den sydlige Dels Vedkommende bør endvidere nævnes Retningerne Øst og S. $\frac{1}{2}$ V. Skjondt de ikke paa Kaartet falde saa meget i Øjnene som de tidligere nævnte, ere de dog i Naturen særdeles kjendelige; men de afbrydes af mange lave Landstrækninger eller Dalstrøg, som kun ufuldstændigt ere gjengivne paa Kaartet.

Paa den tilsvarende Del af Vestkysten have Fjordene derimod en omtrentlig Retning af SV., idet de nordligere ligge i SV. t. V. og de sydligere i SV. t. S. Fjordene: *Tunugdliarfik*, *Igaliko* og *Agdluĩsok* have Sidearme, der gaa i samme Retning som *Kangerdlugsuatsiak*'s, nemlig S. t. O. $\frac{1}{2}$ O., og som alle ligge i hinandens Forlængelse og kun skilles ved forholdsvis lave, mellemliggende Strækninger.

Bemærkninger til Kaartet over Grønlands Østkyst fra Iluilek til Umanak.

De Iagttagelser og Maalinger, der danne Grundlaget for disse Bemærkninger og for Kaartet over Grønlands Østkyst fra Øen *Iluilek* paa $60^{\circ} 50'$ N. Br. nordefter til *Umanak*-Distriktet omkring den 63de Bredegrad, ere foretagne i Somrene 1884—85, da den sydlige Afdeling af Østkystexpeditionen færdedes i disse Egne, medens Hovedafdelingen berejste den nordligere Kyststrækning *Umanak—Sermiligak*. Dersom de indvundne Resultater synes noget smaa og vel overfladiske, da maa det tjene til Undskyldning, at Hovedbestemmelsen med denne Underafdeling af Expeditionen var at sikre den nordlige Afdeling Forbindelse med og eventuel Understøttelse fra Colonierne paa Vestkysten. Uden Udrustning til en Overvintring paa Østkysten maatte vi fremfor Alt ikke udsætte os for en saadan, og kun forsynede med 1 Konebaad, fjernt baade fra europæisk og eskimoisk Hjælp, maatte vi aldrig udsætte vor Baad for Fare; vi nødsagedes derfor til at bevæge os med en vis Forsigtighed, uden hvilken vi maaske til sine Tider vilde have kunnet opnaa mere i videnskabelig Retning.

Det vil heraf samt af de ofte vanskelige Isforhold i Fjordene og langs Kysten og den i det hele kun 2—3 Maaneder lange Rejse- og Arbejdstid kunne forstaas, at der langt fra altid kunde være Tale om at vælge de bedst egnede Punkter til Bestigelse og Opmaalingsstationer, og det foreliggende Kaart er derfor fremgaaet af en anden Art Materiale end det, der i Almindelig-

hed danner Grundlaget for Kaartene paa Vestkysten af Grønland. Den Fremgangsmaade, Capitain Holm i Meddelelser om Grønland 6te Hefte Pag. 176—77 angiver at have bragt i Anvendelse ved sin Opmaaling af den sydligste Del af Grønland, har jeg i alt væsentligt fulgt; Afstandsbestemmelser ved Depressionsvinkler fra Observationspladser med en barometrisk og trigonometrisk bestemt Højde over Havet have fundet en endnu mere udstrakt Anvendelse, da denne Opmaalingsmethode næsten er en Betingelse for at opnaa noget Resultat under Forhold, som dem, vi arbejdede under. Den i denne Methode meget væsentlige, men desværre stærkt varierende, Refractionsfactor er sat til $\frac{1}{10}$, hvilket gennem Forsøg har vist sig at være den tilnærmelsesvis rigtigste Værdi. Paa den af mig opmaalte Kyststrækning er ingen absolut Længdebestemmelse gjort, men ved at skære nøjagtige Breder med Azimuther til sydligere, tidligere bestemte, kjendelige Fjeldtoppe er Længden fremkommet. Mødet mellem Capitain Holms og mit Kaart, hans Nord fra og mit Syd fra, har været en ret god Control, og det viste sig, at hans ved *Angmagsalik* absolut bestemte, senere Syd efter førte Længde mødtes omtrent paa enkelt Bue-minut ved *Umanak* (Griffenfelds Ø) med min Syd fra førte *Nanortalik's* Længde.

Som det senere skal omtales, er det Inderste af Østkystens Fjorde paa den Strækning, vi berejste, saa godt som altid spærret af et Kaos af sammenfrossen Kalvis, Vinteris og Storis; det har derfor været umuligt at naa helt ind i Fjordene med Konebaad, og da Tiden ej tillod længere Landexpeditioner, har jeg min Erfaring om de geografiske Forhold længere inde i Landet fra Bestigninger af gode Udsigtspunkter nærmere Kysten.

Fig. 13. Cap Trolle, seet fra Karra ved Auarket. (Efter Fotografi.)

Seet under eet frembyder Østkysten af Grønland fra *Iluilek* til *Umanak*-Fjorden et imponerende skjønt, men for menneskelig Beboelse temmelig trist Hele, hvor Landis, Havis og et barskt Klima kæmpe med forenede Kræfter for at gjøre Landet saa ublidt som muligt. Ved en noget nærmere Beskrivelse af denne Strækning, falder den imidlertid i forskjellige Underafdelinger, og det, der afstikker Grændserne for de enkelte Dele, er Indlandsisens større eller mindre Udbredelse. Istedetfor Indlandsisen kunde man ogsaa lade den eskimoiske Beboelse (fordums eller nuværende) danne Grændselinierne, — ved begge Bestemmelser faas imidlertid samme Resultat.

De forskellige Dele blive da: 1) *Iluilek*—Cap Adelaer, 2) Cap Adelaer—*Kasingortok* (nordlige) og 3) *Kasingortok*—*Umanak*. Det første og tredje Distrikt er mindre isklædt end det andet og har derfor ogsaa enten været beboet før eller er det den Dag idag. Det er Kystlandets forskelligartede Terræn og Højdeforhold, der fra først af har foraarsaget denne Forskjel; hvor det er stærkt udpræget Bjergland, holdes Indlandsisen i ærbødig Afstand fra Yderkysten, hvor det er lavere og mere kullet, udbreder Isen sig uden Hindring, selv om der hist og her forekomme høje og mere spredte Fjeldmasser.

Iluilek—Cap Adelaer.

Landet er indskaaret af 5 ret dybe Fjorde med nogenlunde parallelle Hovedretninger, det mangler fuldstændigt Skjærgaard, og kun mindre Oer findes enkeltvis spredt langs Kysten, i Reglen udfor Fjordenes Mundinger. Saa godt som intetsteds skraaner Landet jævnt ud mod Havet, men middelhøje Fjelde med mellemliggende mere eller mindre dybe Dalstrøg naae helt ud til Yderkysten. Kystfjeldene falde temmelig brat af mod Havet og efterlade kun hist og her en smal, fladere Kyst foran sig; deres Middelhøjde er omkring 1500 Fod, kun enkelte naa op til 2500 Fod, men Fjeldhøjderne tiltage hurtigt indefter, og i det Inderste af Fjordene træffes næsten overalt fra 3000 til 6000 Fod høje, bratte, forrevne Fjeldgrupper. Indlandsisen, der overhovedet først kan siges egentlig at begynde Nord for *Iluilek*, omtrent paa 61° N. Br., formaar ikke rigtig at forcere de mægtige Fjeldhindringer, og kun paa enkelte Steder (især omkring Cap Tordenskjold) naaer den ud til den yderste Kyst. Hvor den imidlertid ikke selv som den oversvømmende Masse kan naae frem, udsender den Isbræer gennem Slugter og Dalstrøg, og denne Strækning udmærker sig derfor ved en stor Rigdom paa Bræer. Kun een Fjord kan dog regnes for en egentlig 1ste Klasses Isfjord — nemlig *Anoritok*-Fjorden. Kysten gjør et overordentlig nøgent, bart Indtryk, og hvor Fjeldsiderne ere klædte, er det oftest med Sne, der mange Steder ligger helt ned til Havets Overflade hele Sommeren igjennem; kun pletvis forekomme de saakaldte «frodige» Steder, saa godt som altid i Følgeskab med Husruiner fra tidligere Eskimobebyggelse.

Tæt Nord for Øen *Iluilek*, der ved et smalt, af bratte Fjeldsider begrændset Sund adskilles fra Fastlandet, gaar en mindre Indskæring, *Kangerdluk*, med nordnordvestlig Retning ind i Landet. Paa den vestlige Side begrændses den af et lavt, sneklædt Forland; paa Nordsiden er Kysten lidt mere venlig, og

paa dennes sydligste Pynt findes endog en gammel Boplads, som Østlændingene kalde *Serketnua*¹⁾, hvor et lille Stykke flad Strandbred indbyder til Oplægning, naar Isforholdene ikke tillade at rejse videre. *Serketnua*-Bugten eller *Kangerdluk* med den tæt Syd for, langt ud i Havet skydende Ø, *Iluilek*, bliver vanskeligere fri for Storisen end de fleste andre Steder paa Kysten, der ofte ved en kortvarig Fjandsvind kunne blive nogenlunde frigjorte. Paa Vestsiden af Bugten udmunde 3 Bræer, af hvilke de 2 have mindre Mægtighed, men den midterste er ret anelig. Den nordligste Bræ skyder ud bag Forlandet ved Foden af de skønne, mægtige «sydlige *Kangerdluluk*-Fjelde» (Graah's Fjelde), der aldeles brat i 2 adskilte Grupper hæve sig til Højder paa 3—5000 Fod. Fra de isklædte Toppe falde stejle Bræer ned; de bratte Fjeldsider ere gjennemskaarne af bugtede, blaalige og rødlig Baand, og hele Partiet viser sig dobbelt skjønt i de temmelig kullede Omgivelser og med den stolte, imponerende Ro omkring sig.

Serketnua-Bugten og Fjorden Nord derfor, *Kangerdluluk*, skilles fra hinanden ved en temmelig lav, kullet Halvø, hvis yderste, østligste Pynt kaldes *Nuk*. Lidt Nord for *Nuk*, lige forinden Halvøen drejer af i vestligere Retning langs Sydsiden af *Kangerdluluk*, findes en i Nødstilfælde anvendelig Teltplads.

Kangerdluluk, den længste af Fjordene paa denne Del af Kysten, gaar med den almindelige Hovedretning for Fjordene — V. t. N. (retv.) — omtrent 6 Mile ind i Landet. Mundingen af Fjorden er noget bredere end den indre snævre, bugtede Del. Paa Sydsiden af Fjorden (Tav. IX.), lige Nord for *Nuk*-Halvøen, ligger den lave, aldeles nøgne Ø *Kajartalik*; mellem denne og Fastlandet Syd derfor ligger en lille, grønklædt Ø med særdeles gode Teltpladser paa en gammel Havstok. Paa Nordsiden af Fjordmundingen er Kystlandet temmelig godt og brat, uden særlig fremtrædende Punkter; 2 Mil fra Munding-

¹⁾ *Hanserak* har: *sarkap nua* (Næsset paa Solsiden).

gen skifter Landskabet imidlertid fuldstændigt Karakter. Fjorden indsnævres noget, og imellem 2 mægtige, skønne Fjeldpartier, de tidligere omtalte «sydlige *Kangerdluluk*-Fjelde» og et andet ligesaa skjønt Parti, «de nordlige *Kangerdluluk*-Fjelde», fortsætter den sit Løb ind i Landet. «De nordlige *Kangerdluluk*-Fjelde», der bestaa af den samme røde Bjergart, som træffes sydligere paa Kysten i *Aluk's* Omegn, have ved deres sydlige Fod en Frødighed, som langt overgaar, hvad der ellers træffes paa den her omhandlede Kyststrækning. Paa de stejle Affald mod Syd mylrer det af Krækkebær og Blaabær, og lige ved Indsnævringen af Fjorden ligger ogsaa et Par gamle eskimoiske Hustomter. I den indre Del begrænses Fjorden østligst ude: paa Nordsiden af stejle 3000 Fod høje Klippeaffald, ofte isklædte paa Toppen og med mellemliggende dybe, isfyldte Slugter, paa Sydsiden af aldeles sneklædte Fjelde, noget jævner i deres Former. Længere inde blive begge Sider sne- og isklædte, og endelig i det Inderste skyder en mægtig Bræ ud i Fjordens Retning mellem 4—6000 Fod høje Fjeldkolosser. Mellem de inderste Fjelde sees i det Fjerne den jævne Linie af den Vest efter sig højnende Indlandsis. Fra *Kangerdluluk*-Fjeldene og indefter udmunde adskillige Isbræer, der have deres Opland i de isklædte Partier paa Syd- og Nordsiden af Fjorden. Paa det sidste Sted, tæt Øst for «de nordlige *Kangerdluluk*-Fjelde», gaar et dybt Dalstrøg med en mindre Sø over til den næste Fjord.

*Ingiteit*¹⁾-Fjordens hele Længde er kun godt 4 Mil. Fra Munden og $1\frac{1}{4}$ Mil ind ere Kystfjeldene paa begge Sider sne- og isfri med enkelte spredte, nogenlunde frodigt bevoxede Steder, og gamle eskimoiske Hustomter findes hist og her. Længere inde er baade Nord- og Sydsiden aldeles beklædt med Sne og Is, naar undtages højere, stejle Fjeld-

¹⁾ *Hanserak* har: *igutsat* (Humble-Bierne), saaledes kaldet efter nogle gule Smaaøer.

masser. Paa Sydsiden gjenkjendes de smukke «nordlige *Kangerdluluk-Fjelde*», der navnlig herinde fra *Ingiteit-Fjorden* tage sig overordentlig godt ud. De røde, bratte Fjeldmasser hæve sig lodret op over det lave, sneklædte Forland til Toppe paa indtil 4000 Fod. Fjorden danner Fortsættelsen af et dybt Dalstrøg, opfyldt af en mægtig fra Indlandsisen kommende Bræ, og i Fortsættelse af de Fjorden begrænsende Fjelde sees længere inde i Landet høje, vilde Fjeldpartier paa 4000—5000 Fods Højde. 7 anselige Bræer skyde ud i Fjorden, og fra 2—3000 Fod høje Fjeldtoppe seer man Landet mellem det Indre af *Ingiteit-* og *Auarket-Fjorden* fuldt af til Toppen sne- og isklædte Fjelde med mellemliggende bølgeformede, isfyldte Dalstrøg. Isklædningen ophører ved et Dalstrøg, der gaar fra *Ingiteit-* til *Auarket-Fjorden*, parallelt med det mellem *Kangerdluluk* og *Ingiteit*. Øst for Dalstrøget bliver Landet, som nævnt, mere snefrit og fremtræder som et goldt Højland med flere Toppe paa c. 2000 Fod. I det omtalte Dalstrøg findes en Sø, som danner Afløbet fra en gammel, halvdød Bræ, der skyder ud i den. Fra Søen fører en Elv ud til *Auarket-Fjorden*. Langs *Ingiteit-Fjordens* Nordside findes i Munden en Mængde lave, bare Smaaøer og Skjær. Endnu i de sidste Dage af August 1884 var det Indre af *Ingiteit-Fjorden* dækket af sammenfrossen Kalvis, Storis og Vinteris.

Det 1900 Fod (600 Meter) høje Cap Trolle er det yderste Fjeld af det omtalte Højland mellem *Ingiteit-* og *Auarket-Fjordens* Munder.

Graaladne, stejle og golde skyde *Nuk*, Cap Trolle og Cap Fischer ud i det isdækkede Hav og staa som Milepæle paa den øde Kyst; de give den en forøget Vildhed, og af den, der i Konebaad skal befare Kysten, betragtes de med deres bratte Fjeldsider som sande Fjender. Hvergang man har passeret et af dem, regner man en lille Sejr vunden, thi om end Farvandet i Fjordmundingerne er blevet isfrit, kan Storisen længe efter ligge tæt op til Forbjergene.

Tæt indenfor Cap Trolle, paa Nordsiden af Forbjergget, skyder en lille, stejl Isbræ ned, og en god Mil NV. for det ligger den gamle Sommerboplads *Taterait* paa Pynten af en Tange paa Sydsiden af *Auarket*-Fjordens Munding. Endnu da Graah berejste denne Kyst, fandtes her en Snes Mennesker, der havde fast Boplads ved *Auarket*-Fjordens Kyster; nu findes her ligesaa lidt som andetsteds Syd for *Tingmiarmiut* paa $62^{\circ} 40'$ N. Br. faste Beboere, og kun gamle Hustomter, Teltringe, Gravsteder, Kjød- og Spækgrave staa endnu som Vidnesbyrd om den fordums Bebyggelse. Ved *Taterait* er der efter Omstændighederne ret frodigt, og det er ikke til at undres over, at de gamle Beboere havde deres Sommerplads her, thi Fangsten skal være god. En temmelig stor med Græs og Lyng bevoxet Slette ligger Vest for Teltpladsen, og Stedet har netop det tiltalende, venlige Udseende, en flad Strandbred og lidt grønt Græs, som Grønlænderne sætte saa megen Pris paa ved deres Sommerpladser. Tæt indenfor *Taterait* findes en dyb Grotte, hvor Masser af Maager bygge og bo; det er efter denne Rigdom paa Maager, at Stedet har sit Navn.

3 Kvartmil NV. for *Taterait*, paa Nordsiden af Fjorden, ligger den gamle Boplads *Auarket*, ligesom Bopladserne i Almindelighed, lige ved Stranden paa en Græsslette tæt ved et dybt, frodigt Dalstrøg, der har samme Retning som de to tidligere omtalte mellem de sydligere Fjorde. Her ligger den S. 107 omtalte Kanon. Nord for Dalstrøget skyder en Isbræ ud mod SO. og udmunder i en lille Indskæring paa Nordsiden af Fjordens Munding, ligeoverfor *Taterait*. Den lille Tange, *Karra*, der dannes mellem denne Indskæring og selve Fjorden, er paa sin ydre Del stærkt indskaaren og danner flere smaa, godt beskyttede Havne; den er ligeledes rig paa gode Teltpladser.

Om *Auarket*-Fjorden gjælder iøvrigt det samme, som er sagt om de to sydligere Fjorde. I dens Indre bliver Kysterne

mere og mere sne- og isklædte, om end maaske noget mindre end i *Ingiteit*-Fjorden. Paa Sydsiden ligeoverfor *Auarket* gaar en Indskæring ind, først med sydvestlig, dernæst med nordvestlig Retning. Den er aldeles grydeagtig indesluttet af høje, forrevne Fjeldsider, og en mægtig Isbræ vælter sig ned i den fra de 3000 Fod høje Fjelde. Fjeldene i det Indre af Fjorden naae op til 4—5000 Fod. Fra Indlandsisen skyder ligesom i alle de andre Fjorde en Bræ ud gjennem Dalstrøget i Fortsættelsen af Fjorden. Ialt udmunde 7 Bræer i *Auarket*-Fjorden. Dens Indre er til langt ud paa Efter-sommeren dækket af sammenfrosne Ismasser. Udfor Mundingen af Fjorden ligge to mindre og en noget større Ø, *Umanak*, 760 Fod høj.

Saasnart man passerer Cap Trolle, har man denne Kyststræknings smukkeste Forbjerg Cap Tordenskjold (*Kunerinak*) for sig. En lang, lav, sneklædt Tange skyder ud i Havet, indtil Cap Tordenskjold majestætisk og stolt pludselig hæver sig over 2000 Fod op over Havet (Tav. X.). Den foran nævnte rødlig Bjergart, der gaar igjen her, giver Fjeldet en prægtig Farve, som allerede paa lang Afstand kan skjelnes, men navnlig Fjeldets Form i de kullede Omgivelser giver det sin Skjønhed.

Kystlandet fra *Auarket*-Fjorden til Cap Tordenskjold er brat og godt undtagen paa et enkelt Sted, mellem den 2den og 3die Bræ fra *Auarket*-Fjorden; her forekommer paa en lille Skraaning, hvor Forvittring, Beliggenhed mod Syd og Fugtighed begunstiger Væksten, den i disse Egne saare sjeldne, men paa Vestkysten og de mere begunstigede Egne af Østkysten almindelige og yndede Plante «Kvanen». Indlandsisen naaer paa denne Strækning omtrent helt ud til Yderkysten, og ikke mindre end 5 Bræer udmunde i Havet paa den korte Strækning fra *Auarket*-Fjorden til Cap Tordenskjold. Grunden til Indlandsisens store Udbredelse er Landets overordentlig lave Terrænforhold indenfor Cap Tordenskjold. Selve dette

Forbjerg bestaar af en vestlig 2160 Fod høj Humpel med en halvkugleformet Overflade; fra dennes Østside skyder et c. 1000 Fod højt Fjeld ud mod Øst; dettes Overflade er næsten aldeles horizontal, indtil det paa engang falder brat ned mod Havet. Paa Vestsiden er Cap Tordenskjold temmelig frodigt bevokset helt op til Toppen, og Masser af Ryper have deres Tilhold paa denne lille Oase ude i Isen.

Cap Tordenskjold danner Afslutningen af en, ved en temmelig smal Tange med Fastlandet forbunden Halvø. 3 Kvartmil NNV. for Fjeldet er et smalt Indløb til den langagtige Indskæring *Isortok*, der gjør Pynten til en Halvø.

NV. for Cap Tordenskjold ligger en lang, lav, kullet Tange med Retning NNO. Dens yderste Pynt kaldes *Nuk*; her begynder *Anoritok*-Fjorden, den mest isfulde og ufarbare af Fjordene Syd for *Umanak* (Griffenfelds Ø).

Anoritok - Fjordens hele Længde er fra *Nuk* til det Inderste omtrent 4 Mil. Landskabet paa Sydsiden af Fjorden er gennemgaaende lavt og isklædt, kun paa en Strækning af lidt over 1 Mil er det nogenlunde bevokset med Lyng, og paa en $\frac{1}{2}$ Mil lang, lav Tange, der i nordostlig Retning skyder ud i Fjorden, endda ret frodigt. Denne bedre Del af Fjordens Sydside kaldes *Akia* (det, der ligger overfor), thi ligeoverfor paa Nordsiden af Fjordens Munding ligger den fordums Boplads *Anoritok* (Graah's *Okkiosorbik*), der endnu for 50 Aar siden var stærkt befolket. Der findes her adskillige Hustomter, liggende paa en ret anselig, græsbevokset Slette ved Foden af et nogle hundrede Fod højt Fjeld. Sletten begrænses mod SV. ud mod Fjorden af en mægtig, gammel Moræne med samme Længderetning som Fjorden. Stedet benyttes endnu til Overvintringsplads af Ostlændingene, naar de paa deres Handelsrejser ikke kunne naae deres Bestemmelsessted inden Vinterens Frembrud. En lille, frodig Ø lige udenfor *Anoritok* benyttes ogsaa til Overvintring, og ved begge Bopladser findes en Mængde Grave.

Landskabet paa Nordsiden af Fjorden er indtil 4000 Fod højt og gjennemskaaret af dybe, isfyldte Dalstrøg. I det Inderste af Fjorden sees et vildt, takket Alpelandskab med Toppe paa indtil 4400 Fods Højde. Gjennem dybe Slugter skyde to mægtige, flade Bræer ud i Fjorden fra Indlandsisen, der bagved hæver sig jævnt indefter; foruden disse skyde paa Nordsiden 3 anselige Bræer og paa Sydsiden 4 (heraf 1 uden Betydning) ud i Fjorden. Ialt udmunde saaledes 8 store Bræer i Fjorden, og at disse ere i en livlig Virksomhed beviser ikke alene Østlændingenenes Udsagn men ogsaa den Masse af Isfjelde, der til alle Tider træffes i Mundingen af Fjorden dels grundstødte, dels drivende omkring i et sammenpakket Virvar af mindre Kalvis. Baade i 1884 og 1885 saaes omtrent 50 større Isfjelde i Mundingen af Fjorden, enten grundstødte eller paa Vej dertil, og saavel mellem *Anoritok*-Boplads og Yderøerne, som paa Strækningerne *Nuk*—Cap Tordenskjold og *Anoritok*—*Inugsuit* roer man ligesom i en Skjærgaard af store Isfjelde. Fjorden kan paa hele sin Længde fra det Inderste og ud til Yderøerne være stuvet saa fuld af Isfjelde, Kalvis og Smaais fra Bræerne, at Passagen af den til saadanne Tider er saa godt som umulig. De mægtigste af Bræerne i den ydre Del af Fjorden er den store, 15000 Fod brede paa Sydsiden af Fjorden mellem *Nuk* og *Akia* og den næstyderste paa Nordsiden.

Den store Bræ indenfor *Nuk* er en af de bredeste Syd for *Umanak*. Den overgaas kun af en stor Bræ paa Sydsiden af *Napasorsuak*-Fjorden og af den berygtede *Puisortok*; men med Hensyn til Produktion af Isfjelde overgaar den sikkert langt disse. Med et jævnt, fladt Løb uden nogen mærkelig Hældning skyder den 9000 Fod ud i det flakke Farvand indenfor *Nuk*, ligesom vifteformig udbredende sig til Siderne i sit Løb fremad.

Fra *Anoritok* nordefter roer man, omtrent for første Gang efter at have passeret *Aluk*, lidt indenskjærs. Kysten er paa Fastlandssiden lidt fladere og venligere, skjøndt Kystfjeldene

blive højere, og de udenfor liggende Øer, *Kutdlek*, *Kipingajak*, *Takisok* og *Kekertarsuak*, ere mere grønklædte, end Yderøerne pleje at være. *Kutdlek* (Lampen) har sit Navn efter 3 fra 800—1400 Fod høje Spidser, der, ligesom Flammerne i en grønlandsk Lampe, rage op fra den lavere Del af Øen; de andre Øer ere en Del lavere, men temmelig bratte ud mod Havet. Endnu den 5te Juli 1884 var Vinterisen ikke brudt helt op i Farvandene her indenom; Indskæringen Nord for *Patorsuak* var helt dækket af Vinteris, og disse Steder afgive derfor ogsaa de bedste Fangstpladser for Østlændingene, naar de overvintre ved *Anoritok*.

1½ Mil NNO. for *Anoritok* ligge de omtrent 2500 Fod høje *Kanajorkat*-Fjelde helt ude ved Havet, og en knap Mil videre fremme den fordums Boplads *Inugsuit*, en venlig og god Oplagsplads med en prægtig lukket lille Havn, rigtignok kun for Smaaskibe. Bopladsen ligger paa Enden af en lang, lav, godt bevoxet Tange paa Nordsiden af en lille Bugt, der er meget grund ligesom hele Farvandet indenskjærs fra *Anoritok* til *Inugsuit*. Fra det sidste Sted har man ind mod Land en saare øde Udsigt til *Napasorsuak*-Fjordens Omgivelser; Sne og Is møder Øjet fra Munden til det Inderste, og *Napasorsuak*-Fjorden kan nok siges at være den mindst venlige af det sydlige Østgrønlands Fjorde. Om end *Anoritok*-Fjorden afgiver mere Is, saa findes der dog hist og her en lille grøn Plet, men *Napasorsuak*-Fjordens Omgivelser mangle al anden Klædning end Sne og Is. Fra *Inugsuit*-Tangen og et Par Mil indefter er Landet paa Sydsiden af Fjorden omtrent een Bræ. Medens de andre sydlige Fjorde have næsten samme Retning (omtr. V. t. N.) afviger denne Fjord ej saa lidet derfra; de første Par Mil er Retningen omtr. V. t. S., hvorpaa Fjorden pludselig drejer af til NV. Underligt nok er denne brede og temmelig dybe Fjord, som man nødvendigvis skal over, aldeles undgaaet Graah's Opmærksomhed; han maa have passeret den i tæt Taage, samtidig med at hans Folk har skaffet ham

meget daarlig Underretning. Paa Nordsiden af Fjorden, hvor denne forandrer sin Retning, knejser det smukke 3900 Fod høje, kjendelige Fjeld *Napasorsuak* (Tav. X.) op over Isklædningen; — i Mangel af andet Navn paa denne Fjord har jeg opkaldt den efter Fjeldet, der absolut er det, man først lægger Mærke til i denne Omegn. Paa Sydsiden af Fjorden rage Masser af spidse, sneklædte Fjeldtoppe paa 3—4000 Fods Højde op bag de store Isbræer. Selve Indlandsisen naaer ikke ud til Havet her paa Grund af Landets Terrænforhold.

Det nordligste Parti af det her omhandlede Distrikt er den langagtige, stærkt indskaarne Ø, hvis 2 østligste Forbjerge Graah kaldte Cap Daniel Rantzau og Cap Cort Adelaer. Graah siger i sin Beskrivelse af Landet heromkring, at det «har nogle store Isblinke, af hvilke en fordom skal have været et Sund.» Det maa være Farvandet indenom denne langagtige Ø, denne Beskrivelse gjælder, thi det Sund, der skulde afskære Øen fra Fastlandet, er netop i sin sydlige Munding ved *Napasorsuak*-Fjorden spærret af en anelig Isbræ, der skyder ud fra Fastlandet. I Sundet udmunder en anden Isbræ, og Vinterisen ligger hele Sommeren over i en stor Del af det. I Fortsættelse af den sidste Isbræ gaar en dyb Lavning fra *Tunua* over til Bugten mellem Cap Rantzau og Cap Adelaer. Lavningen skiller Øen i en nordlig og en sydlig Del. Den sydlige Del naaer med sit højeste Punkt, Toppen af Cap Rantzau, lidt over 1500 Fods Højde; den bestaar af 2 ved et dybt Dalstrøg i nord-sydlig Retning adskilte Humpler. Det nordlige Affald af Cap Rantzau er ret frodigt; paa Nordsiden af Forbjerget er et snævert Indløb til en udmærket beskyttet og rummelig Havn. I «Det gamle Grønlands nye Perlustration eller Naturel-Historie, Kjøbenhavn 1741» siger Hans Egede, efter at have omtalt Muligheden af i Konebaade at trænge op langs Grønlands Østkyst, Pag. 21: «Men ikke det alene, men det er mig og af Hollænderne, som

fare paa Grønland for vist berettet, at nogle af deres Skibe har en og anden Tid fundet Landet paa den Østre-Side gandske fri for Is indtil 62°. Skal og have ligget i de yderste Havskjær der under Landet og gjort anseelig og profitable Handling med de Vilde». — Det synes altsaa ikke utroligt, at Hollænderne her som andetsteds i de arktiske Egne har været langt i Forhaanden for Nutiden, og endmere bestyrkes denne Formodning derved, at en gammel Varde fandtes paa den vestligste Top af den østligste Cap Rantzau-Humpel. Fra Graah hidrører Varden ikke; han havde Teltplads paa en Tange, *Karra akungnak*, paa Cap Adelaer-Siden af Bugten mellem de 2 Forbjerge, og dels omtaler han aldeles ikke at have bestøget Cap Rantzau (havde han eller Vahl gjort det, kunde *Napasorsuak*-Fjorden ikke være undgaaet deres Opmærksomhed), dels havde han andet at tænke paa netop i de Par Dage, han laa i Telt her. Vi saae Resterne af en Stensætning til et europæisk Telt ved *Karra akungnak*, der kun kunde hidrøre fra Graah og aldeles lignede dem, vi har seet paa andre af hans Teltpladser.

Den nordlige Del af Øen, «Cap Adelaer-Landet», er højere, vildere og mere snefuld end den sydlige. Det højeste Punkt af Cap Adelaer naaer en Højde af 2250 Fod; det falder mod Øst og Nord brat ned mod Havet. Længst mod Øst rejser sig et lodret, c. 1000 Fod højt, cylindrisk Fjeld; det er overordentlig kjendeligt saavel syd- som nordfra og benævnes af Østlændingene simpelthen *Kakak* (Fjeld).

Fastlandet indenfor Cap Adelaer og Cap Rantzau har allerede antaget den Karakter, som er ejendommelig for den næste Afdeling af Kysten. Bølgeformet Indlandsis, afbrudt hist og her af indtil 5700 Fod høje, bratte Nunataker, sees fra høje Kystfjelde, saa langt Øjet naaer indefter. Fra Toppen af Cap Adelaer har man den prægtigste Udsigt nordefter, først til en lang, lav, sne- og isdækket Kyststrækning og dernæst til det høje, skjonne, snefri Bjergland ved *Tingmiarmiut* og *Umanak*;

længere ud mod Øst sees det Nord for *Umanak* liggende Forbjerg *Kutsigsormint* som en Ø langt ude i Havet.

Cap Adelaer—Kasingortok.

Hele dette 7—8 Mile lange Parti af Østkysten, der begynder med *Puisortok*, udmærker sig ved sin Fattigdom paa større Indskæringer og Skjærgaarde og ved et overordentlig Øde. Sne, Is og enkelte lave, golde Fjelde og Øer er Alt, hvad der møder Øjet paa Yderkysten. «Hansa»-Expeditionen opfattede paa sin Drift med Storisen hele Strækningen som en Bræ — *Puisortok* —, og da nu Navnet *Puisortok* har saa god en Klang som noget farligt og frygteligt paa Grønlands Østkyst, kan det være meget passende at benævne hele Strækningen ved *Puisortok*, navnlig da den Egenskab, som skulde ligge i dette Navn (det Sted, hvor Noget dukker op af Vandet), ikke findes hos den Isbræ, der bærer Navnet.

Saasnaart man er forbi Cap Adelaer og det lange Næs, der skyder ud mod Nord herfra, har man mod Vest en lille Indskæring Nord for *Sermip-nua* (c: Landisens Odde); dens Omgivelser ere lave og isklædte og danner Overgangen til den tæt Nord derfor begyndende Isbræ *Puisortok*, som med en Brede af 16,500 Fod strækker sig NO. hen mod Cap Bille. Denne Isbræ, der har været Gjenstand for saa mange overdrevne Beskrivelser, og som har været og endnu er det eneste Punkt paa den sydlige Østkyst, de Indfødte ere egentlig ængstelige for at passere, synes for det ubildede Blik aldeles ikke at skille sig fra den øvrige Mængde Isbræer, man træffer sydligere og nordligere. *Puisortok* har netop samme Udseende, som de mindre Bræer paa Kysten, medens de egentlige Isstrømme, de, der levere større Isfjelde, afvige ej saa lidet fra dens Udseende. Den kommer med en stærk Heldning, c. 12°, ud gennem et mindre Dalstrøg i

det 500 Fod høje, isklædte Kystland. Omtrent 1500 Fod indenfor Endeßladden tiltager Heldningen pludselig til omtrent 35° , men 500 Fod længere fremme aftager den ligesaa pludselig til omtrent 10° , hvilken Heldning, den i Hovedsagen beholder til Endeßladden, der som en brat, stærkt kløftet, sønderreven Væg staar lige ned i det aabne Hav (se Tav. XI.). Endeßladdens Højde er meget variabel, mellem 100 og 200 Fod, og hele Bræens Mægtighed overgaar næppe denne Tykkelse stort; thi hvor Bræen ender i Havet, er dette ofte grundt, og desuden kommer Underlandet stærkt frem under Enden af Bræen paa $\frac{3}{4}$ af dennes Brede sydfra. Hele Bræens Udseende tyder ogsaa paa en meget ringe Mægtighed, og den stærkt varierende Heldning viser, hvor fuldstændigt den følger enhver Forandring i Underlandets Terrænforhold. Bræens Overflade er stærkt convex, fuld af store gabende Tværkløfter, og Bevægelsen saare ringe — i den varmeste Sommertid knap 2 Fod i Døgnet ved Punkter i Midten af Bræen¹⁾. Ud for Bræen er fuldt af blinde Skjær; ingen større Elv løber ud under Bræen, og de 4 Gange, jeg har passeret den, har Vandets Farve været aldeles den samme som ellers langs Kysten. I de gamle Beretninger om *Puisortok* hedder det, at selv i betydelig Afstand udfor den skal Isen kunne skyde op fra Havets Bund. Som foran nævnt (S. 116) har jeg over-

¹⁾ Naar jeg her angiver denne meget ringe Bevægelse, skal jeg dog bemærke, at de Maalinger, der ligge til Grund for den, kun udstrække sig over $1\frac{1}{2}$ Døgn. Skal en saadan Bræes Bevægelse maales, saaledes at man skal faa et virkeligt Resultat deraf, forekommer det mig, at Maalingerne maa være udstrakte mindst over et Tidsrum af henved en Maaned. Jeg tvivler f. Ex. slet ikke om, at *Puisortok* til sine Tider har en langt større Bevægelse end den af mig fundne, thi en eller anden Hindring kan for en Tid standse Bræen i sin Bevægelse fremad, indtil Isens Tryk med eet overvinder Spærringen. Isen har da frit Løb for en kort Tid, indtil en ny, eller maaske den samme Hindring atter faar godt Tag, standser eller formindsker Bevægelseshastigheden o. s. v. *Puisortok* skurer nemlig hen langs Underlaget og har ikke som f. Ex. Jakobshavns Isbræ, efter Hammers Beskrivelse, en ligefrem Vandpude under Midten.

været en Kalvning af Bræen uden at kunne opdage andet, end at *Puisortok* kalver forover ligesom alle andre mindre mægtige Bræer; Opskyden var der ved den Kalvning ikke Tale om paa den Maade, som Østlændingenenes Fortællinger lade formode, og der er ikke dybere udfor Bræen, end at man adskillige Steder kan skimte Bunden. Var der altsaa under Havets Overflade Ismasser, der paa en eller anden Maade kunde skyde op, maatte man kunde se dem. *Puisortok* har sit daarlige Rygte, fordi den ligger aabent ud mod Havet, uden Skjærgaard eller anden Beskyttelse for Baade, der skulle forbi den, og en Baad, der faar et Havari i Isen udfor Bræen eller maaske tæt inde under den, er meget ilde stillet. Østlændingene have derfor en naturlig Frygt for at passere den, og maaske har et eller andet Ulykkestilfælde udfor Bræen gjort sit til at forøge Frykten: de vide i alt Fald at fortælle adskillige Historier herom.

Enten er Bræen bleven bredere siden Graah's Tid, eller ogsaa skal hans Angivelse forstaas anderledes; han siger, at Bræens Brede er henimod $\frac{1}{4}$ Mil, medens den nu, som sagt, er omtrent $\frac{3}{4}$ Mil.

Nord for *Puisortok* kommer Kystlandet lidt frem under Isklædningen, og paa enkelte Smaapynter under Cap Bille — en mørk Nunatak tæt ved Kysten — træffes endog lidt Lyngvegetation. Hvor Kysten imidlertid drejer af mod Vest ophører den snart igjen, og Siderne af den korte Fjord, der Nord for Forbjerget gaar indefter mod Vest, ere overalt iførte den vante, hvide Dragt. Paa Fastlandet paa Nordsiden af Fjorden, ligeoverfor Sydpynten af den Nord for Cap Bille liggende *Kekertarsuak* (Graah's Otto Ruds Ø), skyder en mægtig Bræ ud; den gaar aldeles fladt fra Indlandsisen langt ud i Vandet og afgiver sikkert meget større Isfjelde end *Puisortok*. *Kekertarsuak* er meget gold og temmelig lav. Dens Indre er mange Steder dækket af Sne hele Sommeren, og intetsteds voxer saa megen Lyng, at man kan finde en lyngbevokset Teltplads; man maa opslaa Teltene paa de bare Klipper, og paa de

faa Steder, hvor Baadene lade sig hale iland, er der endda saa fattigt paa løse Sten, at man kun nødigt tilbringer for lang Tid paa Ruds Ø. En stor Del af Sundet indenom Øen er altid dækket af sammenfrossen Kalvis og Vinteris, men det afgiver et udmærket Fangststed for Sælhundejægere. Foruden den nævnte større Bræ i den sydlige Del af Sundet findes 3 mindre Bræer paa Fastlandssiden Vest for Ruds Ø, og Isdækket er saa almindeligt, at Underlandet kun hist og her som Smaaøer kommer frem under Isen. Paa en saadan Ø, $\frac{3}{4}$ Mil NV. for Nordpynten af Ruds Ø, ligger den af Østlændingene mest brugte Telt- og Tilflugtsplads i denne Egn, *Ingerkajarfik*, den eneste lille Oase, indtil man kommer op til Smaaøerne udfor *Kangerdlugsuatsiak* (Mogens Heinesens-Fjord). Mellem *Ingerkajarfik* og *Kangerdlugsuatsiak* sees Landisens bratte, afskaarne Væg flere Steder ovenpaa de lave Kystfjelde, hvis Sider staa lodret ned i Havet. Flere mindre Bræer udmunde paa denne Strækning.

I det isklædte Indland her indenfor rage adskillige indtil 5000 Fod høje Nunataker op, dog uden at danne noget sammenhængende Hele, og det ved Kysten 3—600 Fod høje, indefter jævnt højnende, isklædte Land er det mest karakteristiske for denne Egn, der netop ligger paa samme Brede som Frederikshaabs Isblink paa Vestkysten.

Kangerdlugsuatsiak (Mogens Heinesens-Fjord), den eneste større Fjord i dette Distrikt, er fra Munden til det Inderste 5 Mile lang; den er noget bredere end de sydligere Fjorde, men Sne og Is dominere om muligt endnu mere de Fjorden omgivende Landskaber end sydligere.

I den ydre Del af Fjorden er baade Nord- og Sydsiden, men navnlig den sidste, temmelig lav, Fjeldene afrundede og aldeles sneklædte. I mindre og 3 noget større Bræer udmunde paa Sydsiden. Paa Nordsiden ligger en hyggelig, gammel Boplads $\frac{1}{2}$ Mil fra Munden, ved en lille Bugt omgivet af nogle Smaaskjær; et Par Husruiner vidne om fordums Beboelse af

dette, det eneste beboelige Sted i hele Fjorden. Fra Bopladsen indefter er Nordsiden ligesaa uvenlig som Sydsiden. Først 3 Mil indenfor Mundingen begynder der at komme lidt mere Liv i Landskabet. Fjeldpartierne antage en skjønnere og mere imponerende Karakter, og det Inderste af Fjorden er til Gjengjæld noget af det mest storslaaet skjønnere og vilde i det sydlige Grønland (se Fig. 14). 6 Mil fra Fjordens Munding i lige Linie ind fra denne hæver sig næsten lodret i Vejret et mægtigt Bjergparti med isklædte Toppe paa over 6000 Fods

Fig 14. Det Indre af Mogens Heinesens Fjord. (Garde.)

Højde. Mellem dette Bjergparti og 2 næsten ligesaa imponerende, paa hver sin Side af Fjordens Indre, skyde 2 flade, mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ Mil brede Isstrømme ud gennem dybe Slugter, for forenede til en over $\frac{1}{2}$ Mil bred Bræ at vælte sig ud i Fjorden. Gennem de dybe, bratte Dalstrøg seer man Bræerne smelte sammen med Indlandsisen, der jevnt skraanende hæver sig indefter.

Fjordens Inderste er aldeles utilgængelig, og hele Fjorden maa med sin næsten fuldstændige Mangel paa Oplægningssteder og sine vanskelige Isforhold ansees for lidet egnet til at

befares med Konebaad. Vor Teltplads laa ved en lille Indbugtning af Fjorden godt 2 Mil indenfor Munden; den bestod i en lille, skraa og bar Klippeflade hvor netop 2 Telte, Baad og Bagage kunde staa. Skjøndt Sne- og Isdragten her omtrent var lige saa overvejende som rundt omkring, var der dog paa en stejl Klippeskraaning over Teltpladsen, vendende mod Syd, en ret god Plantevæxt og modne Blaabær og Krækebær den 6te August.

Ud for Munden af *Kangerdlugsuatsiak* ligger den temmelig store Ø *Ikermiut*, c. 600 Fod høj, med bratte Fjeldsider ud mod Havet.

Nord for *Kangerdlugsuatsiak* begynder Kysten igjen at skifte Karakter, og fra den $\frac{1}{2}$ Mil NO. for Fjordens Munding liggende *Kasingortok*-Pynt kan den sidste Del af Strækningen *Iluilek*—*Umanak* siges at begynde.

Kasingortok—Umanak.

I Modsætning til de 2 sydligere Distrikter kan dette fremvise en ret anelig Skjærgaard, en efter østgrønlandske Forhold ret rigelig Vegetation og Beboelse og et langt bredere, isfrit Yderland. Der findes kun 2 dybere Fjorde: *Tingmiarmiut* og *Umanak* eller Sehesteds-Fjord; men de mange mindre Indskæringer, Sunde og hele Skjærgaarden giver Egnen et ganske andet Udseende end sydligere; — den minder i meget om Forholdene i Julianehaabs Distrikt, om end Frodigheden naturligvis ikke kan naae saa højt paa Grund af Drivisens meget længere Tilstedeværelse langs Kysten. Det er Landets fuldstændige Bjerglandskarakter, der holder Indlandsisen i Skak og befrier Kystlandet for dennes Kvælen af enhver Plantevæxt.

Tæt Nord for *Kasingortok*-Pynten (Stedet har sit Navn efter en stor Hule, paa hvis bratte Sider Mængder af Maager have deres Tilhold) ligger den lille c. 1000 Fod høje Ø *Nagtoralik*. Saavel denne som Kystlandet langs Sundet indenom

Øen er gold og temmelig brat; Fastlandet indenfor giver den sidste Hilsen fra *Puisortok*-Distriktet, det er aldeles bedækket af Sne og Is, og det 2350 Fod høje Fjeld *Agdlak* er bedækket deraf lige til Toppen. Udfor *Nagtoralik* ligger nogle smaa Skjær, som efter et østgrønlandsk Sagn skal have været Skuepladsen for en Kamp mellem en Europæer og en Grønlænder.

Nagtoralik begrænses mod Nord af den 2 Mile dybe, temmelig brede *Ekalungmiut*-Fjord eller *Amitsuarsuk*. Paa Syd- og Vestsiden ere Kysterne temmelig lave, men bag det sne-dækkede Forland sees en Del af *Kangerdlugsuatsiak*'s høje Fjelde. Nordsiden af Fjorden dannes yderst mod Øst af Øen *Uvdorsiutit*, længere inde af et c. 3000 Fod højt Fjeldparti paa Fastlandet indenfor *Uvdorsiutit*. Allerede paa *Uvdorsiutit* begynde temmelig friske Hustomter at tyde paa, at man nærmer sig beboede Egne; ved *Ekalungmiut* paa SV.-Pynten af Øen og et Par Steder langs Vestsiden findes saaledes flere Huse, og Kysterne have flere Steder en frodig Græsvæxt og god, flad Strandbred. Langs Vestkysten af *Uvdorsiutit* gaar en jævn Højderyg paa 1200 Fods Højde, sneklædt paa Toppen og faldende temmelig brat af mod Vest til den fladere Kyst ud mod *Uvdorsiutit Tunua* og mod Øst til et dybt Dalstrøg, der i N—S. gennemskærer Øen og deler den i den nævnte vestlige Højderyg og et østligt Højland med 2 kjendelige Toppe paa omtrent 2000 Fod. Paa Vestsiden af Øen, noget Nord for Midten af Sundet, findes paa det vestlige Affald af Højderyggen nogle Vægstenslejer, hvorfra Befolkningen faar Materiale til deres Kogekar og Lamper. Det siges af Østlændingene, at de bedste Findesteder nu altid ere dækkede af Sne; Eberlin undersøgte Lokalteterne og forefandt Vægsten. Paa Nordsiden af Øen gaar en stor, flak Indskæring ind; den er omtrent hele Aaret rundt bedækket med Vinteris og et meget søgt Fangested for *Tingmiarmiut*-Fjordens Beboere.

Vestsiden af *Uvdorsiuutit Tunua* dannes af et højt, takket og temmelig bræfuldt Bjergland. 3 mindre Bræer vælte over Fjeldene ud mod Sundet, og i Sommerdage gjenlyder Luften af evig Larm fra dem; ingen af dem afgive imidlertid Isfjelde.

Nord for *Uvdorsiuutit* ligger den 7—8 Mil dybe, brede og skønne *Tingmiarmiut*-Fjord, i sin ydre Del begrændset af høje, mægtige og snefrie Fjelde. Flere større og adskillige mindre grønkledte og venlige Øer opfyldte Fjorden og giver den et saa tiltalende Anstrøg, at man næsten glemmer, at man er paa Grønlands Østkyst, vant som Øjet er til den evindelige Sne og Is.

Fjorden begrændses paa Sydsiden indenfor *Uvdorsiuutit* af Fastlandet som med VNV.-lig Retning trækker sig 6 Mile ind-efter; det er paa flere Steder fuldt af høje, stejle Fjelde, og flere større Bræer skyde ud i Fjorden. Landet er temmelig snefuldt og bliver et Par Mil indenfor *Uvdorsiuutit Tunua* helt isklædt; naar Sydsiden af den ydre Del af *Tingmiarmiut*-Fjorden alligevel maa siges at have et tiltalende Udseende, er Grunden den, at Fastlandet skjules af den langagtige, store Ø *Takisok*, der med Fjordens Retning som Længderetning ligger 1—2 Kvartmil udenfor Sydsiden af Fjorden. Saavel *Takisok* som de andre Øer i Fjorden ere vel bevoxede med Græs og Lyng, og de benyttes ogsaa saa godt som alle vexelvis til Sommeropholdssteder for Fjordens Beboere.

Vest for *Takisok* bliver Fjorden meget smallere end i den ydre Del, og den indre, af Kalvis og Vinteris dækkede Del har lidet tilfælles med de ydre smilende Egne. Fra Bræerne i det Indre af Fjorden afgives ret betydelige Isfjelde, og ligesom i sydligere Egne seer man Indlandsisen hæve sig ganske jævnt indefter fra det Inderste af Fjorden. Fjeldene paa Sydsiden af Fjorden naae en Højde af 4000 Fod.

Nordsiden af *Tingmiarmiut*-Fjorden dannes paa de yderste 2 Mil af den store *Tingmiarmiut*-Ø og den Syd derfor liggende *Ausivit*-Ø (se Træsnit S. 98). Denne sidste er gennemgaaende lav, de højeste Punkter henved 800 Fod høje; langs Kysterne

findes flere bevoxede og gode Teltpladser, og Øen benyttes meget til Sommerfangsted. Den skilles ved et ganske smalt Sund fra en Nord derfor liggende mindre Ø og denne atter ved et i Reglen isdækket Sund fra selve *Tingmiarmiut*-Øen.

Tingmiarmiut (det Sted, hvor der er mange Fugle) er egentlig Navnet paa et lille, lavt og brat Fjeld paa den sydligste Spids af *Tingmiarmiut*-Øen; da imidlertid Vinterbopladsen for de i denne Egn boende Folk er i Nærheden af Fjeldet, har derved Øen og hele Egnen faaet dette Navn. *Tingmiarmiut*-Øen, hvis højeste Top rager henved 4000 Fod op over Havet, er overordentlig smuk og bjergfuld. Uden at være dækket af Sneen har den højt oppe mellem Fjeldene netop tilstrækkelige Snemarker til hist og her at kunne sende Isbræer ud i Havet, og disse i Forening med de vilde Fjeldformationer giver Øen sin Skønhed. Øen er gennemgaaende et Højland paa c. 1500 Fods Højde, hvorfra de højere, stejle Toppe rage op. Det smukkeste Parti af Øen er den bratte, forrevne Bjergkjæde, der, begyndende i Midten af Øen med en Højde af c. 4000 Fod strækker sig mod Syd, omtrent til den naaer Kysten, hvor den drejer mod Øst og følger Øens Sydside stadig aftagende i Højde, til den tilsidst ender i det lange, lave Næs *Akitsok*, den SO.-lige Pynt af Øen. *Akitsok* (det, der kan knuses) er Findested for Kalkspat, der i knust Tilstand bruges af Østlændingene til at blande i Snustobakken for at drøje denne. Mellem *Ausivit*-Øen og *Tingmiarmiut*'s Boplads ligger der en Del smaa, grønklædte Øer, som beboes om Sommeren. Ved det tidligere omtalte *Tingmiarmiut*-Fjeld ligge Beboernes 2 Vinterhuse, det ene ved Bopladsen *Tingmiarmiut* paa en lille, frodig Tange Øst for Fjeldet, det andet ved *Sanerak* paa Vest-siden af Fjeldet.

Indenfor *Tingmiarmiut*-Øen begrænses Fjorden af et højt, snefrit og vildt Bjergland, der har meget tilfælles med *Tingmiarmiut*-Øen i Udseende; det strækker sig $1\frac{1}{2}$ Mil indefter, hvor Indlandsisen atter træffes.

Tingmiarmiut-Øen skilles fra Fastlandet ved det smukke, bugtede, snart brede, snart ganske smalle Sund *Ikerasak*. Fjeldsiderne ere, navnlig paa Fastlandet Nord for *Tingmiarmiut*-Øen, bratte og forrevne, og flere stejle Isbræer skyde ud fra Indlandet; adskillige frodige Teltpladser bevoxede med Kvaner og Blaabær findes dog spredte langs Sundet. Ved den østlige Munding af Sundet ligger den høje, bratte Ø, *Nunarsuak*, et fuldstændigt Højdeplateau, hvis mørke Fjeldsider falde lodret ned i Havet undtagen mod ONO., hvor to lave Næs, *Kingalik*, skyde ud.

Indenom den Nord for *Nunarsuak* liggende Ø *Amitsuarsuk* gaar Sundet *Sorfaþ-Akalua*, der ligesom Sundet indenom *Tingmiarmiut*-Øen er begrændset af høje, forrevne Fjelde med mindre, lokale Isbræer.

Paa Fastlandet ved *Arfa-Sagdliarusak* skal efter Østlændernes Udsagn findes en Sø bag en lavere Fjeldryg; flere Østlænderne fortælle, at de have seet Dyr af Størrelse som middelstore Sælhunde krybe op paa Vinterisen i Søen, og de beskrive deres Udseende som fuldstændigt lignende Netsidens.

Efter den store, langagtige og stærkt indskaarne Ø *Umanak* eller Griffenfelds Ø, som Graah kaldte den, har hele Distriktet fra *Nunarsuak* og Nord efter til Forbjerget *Kutsig-sormiut* paa 63° 7' N. Br. faaet sit Navn. Navnet *Umanak*, dette meget hyppigt brugte grønlandske Stednavn, tilkommer egentlig kun den 2200 Fod høje, bratte Fjeldmasse, der danner den sydligste Del af den lange, smalle østlige Arm af Griffenfelds Ø. Den øvrige temmelig lave og kullede Del af Øen har sine egne Navne, saaledes den nordlige Del *Takisok* og den vestlige Del *Kapitalak*. Lige ved Foden af *Umanak*-Fjeldet ligger Bopladsen, der bruges baade til Vinter- og Sommerplads af *Umanak*-Distriktets Beboere, der som Regel udgjør 1 à 2 større Familier. Hele det lille Archipelag: *Umanak*-Øen med de Syd for liggende Smaaøer, den høje, bratte Ø

Umanarsuk (se Fig. 15) og *Sanerkat* mellem denne og *Kapitak*, danner et udmærket aflukket lille Farvand.

Fastlandet indenfor Griffenfelds Ø er ligesom sydligere højt, takket og temmelig snefrit, men rigt paa mindre Indskæringer og lokale Isbræer. Lige Nord for Øen gaar den 6 Mil dybe af vilde, skjonne Fjeldpartier omgivne *Umanak*- eller *Sehesteds-Fjord* VNV. ind.

Den ydre Del af Fjorden er paa Sydsiden temmelig gold og bræfuld; $\frac{1}{2}$ Mil indenfor Munden gaar en mindre Indskæring ind, og i Flugt med denne skal efter Østlændingenenes Sigende være

Fig. 15. *Umanarsuak*, seet fra *Umanak*. (Efter Fotografi.)

et godt Overbærersted eller om Vinteren god Slædevej Syd efter indenom de høje Kystfjelde, der begrændse *Ikerasak*. Overbærerstedet skal føre til Bugten *Amitsuarsuk* indenfor *Umanarsuk*, og da *Ikerasak* meget let spærres af opskruet Storis, har denne Vej sikkert stor Betydning for Beboerne, naar de have været paa Fangst i *Umanak*-Fjorden. Teltpladser mangle næsten fuldstændigt baade paa Syd- og Nordsiden af den ydre Del af Fjorden, thi Fjeldene falde temmelig brat ned mod Vandet. Fjeldene paa Nordsiden have ellers en rigere Plantevæxt end paa Sydsiden, og navnlig omtrent halvtredie Mil indenfor Mun-

dingen, hvor Fjorden afsætter Forgreninger baade paa Nord- og Sydsiden, gjør denne Forskjel sig gjældende. Den sydlige Forgrening, *Sikujuitsok* (det Sted, hvor der altid er Isdække), er omgivet af sne- og isklædte Fjeldmasser og 2 anselige Bræer udmunde i den; den nordlige, *Agnat*, og dennes videre Forgrening *Tasiusak* mangle ikke alene de sneklædte Omgivelser, men man finder endog en yppig Vegetation af Græs, Smaa-blomster, Lyng, Pilekrat o. s. v. langs dens Kyster.

Paa en flad Tange ved Mundingen af *Agnat* ligger Teltpladsen *Igdluwigkat*, hvor friske Teltringe og Kjødgrave vidne om, at *Umanak's* Beboere have deres Tilhold her, naar de færdes paa Fangst i *Umanak-Fjorden*.

Paa Nordsiden af *Agnat* gaar en dyb, frodig, fuldstændig parabolisk Dal ind mellem 2 Kjæder af 5000 Fod høje, spidse Fjelde. En mægtig brusende Elv udstømmer fra en Sø en Mils Vej inde i Dalen. I sit Løb danner den flere Steder ret anselige Vandfald; ved sin Munding gjennembryder den en 20 Fod høj, temmelig bred Morænevold og danner ved den Mængde Ler og Slam, som den fører med sig, et stort Delta udenfor Dalen.

Selve Fjorden har inidertid fortsat sit Løb indefter i Landet i NNV.-lig Retning og er paa Vestsiden begrændset af det højeste Fjeldparti mellem *Kutsigsormiut* og den sydligste *Kangerdlugsuatsiak* (Lindenows-Fjorden). Fjeldpartiet har en Udstrækning af 3 Mil, og paa denne Strækning rager en halv Snes Toppe op til omkring 5000 Fod, medens en enkelt Top naaer 6600 Fod. Saa godt som alle Fjeldtoppene ere klædte af evig Is, og stejle Bræer skyde ned mellem dem. Østsiden af det Inderste af Fjorden er mindre bjergfuld men ligesaa isklædt, og bag en stor Bræ, der danner Afslutningen af Fjorden, seer man Indlandsisen hæve sig indefter.

I *Umanak-Fjorden* naaede den sydlige Afdeling af Expeditionen sit nordligste Punkt.

Det vil af ovenstaaende geografiske Bemærkninger til Strækningen *Iluilek—Umanak* tilstrækkelig fremgaa, hvilken overordentlig fremtrædende Rolle Landisen, Havisen og den evige Sne spille i Kystens hele Physiognomi. Naar jeg dertil skal gjøre nogle Bemærkninger, da er det nærmest for at give et Bidrag til Belysningen af et Spørgsmaal, som tidligere i Hovedsagen kun kunde besvares gennem Gisninger.

Det har været udtalt som en næsten sikker Formodning, at, om end Østkystens Isbræer leverede store Isfjelde, saa var Produktionen deraf i det Hele mindre end Vestkystens. Man har tildels søgt Beviset herfor i den Omstændighed, at Storisen, som fra Østkysten driver søndenom Cap Farvel op langs Vestkysten, ikke fører synderlig mange Isfjelde med sig, og med det sparsomme Kjendskab, man gennem Graah's Rejse langs den yderste Kystlinie havde til Østkysten, maatte det Bevis vel ogsaa nogenlunde kunne passere. Efter de nu foreliggende Undersøgelser maa denne Antagelse imidlertid ansees for at være urigtig, ialtfald for den Del af Østkysten, som er berejst af Expeditionen, altsaa op til 66° N. Br.; muligvis vil man højere oppe paa Kysten, paa de Bredegrader, hvorunder Vestkystens egentlige Isstrømme udmunde, finde den gamle Antagelse konstateret; men sammenlignes Isforholdene paa Østkysten Syd for 66° N. Br. med dem paa den tilsvarende Del af Vestkysten, da viser Forskjellen sig saa slaaende, at der ingen Tvivl kan være om, fra hvilken Side af Sydgrønland den meste Landis afgives.

Syd for 66° N. Br. udmunde paa Vestkysten ialt 21 Isbræer, af hvilke ingen regnes til 1ste Klasse Isstrømme, og adskillige ere saa smaa, at de kun kunne sammenlignes med de ubetydeligste af Østkystens. Paa Østkysten udmunde alene Syd for *Kutsugsormiut* paa $63^{\circ} 7'$ N. Br., altsaa paa den halve Strækning, 60 til 70 Bræer med en Brede af $\frac{1}{4}$ Mil og derover, og mindst 100 Bræer, som i disse Omgivelser kaldes smaa, men som imod de mindre Bræer paa Vestkysten maa

regnes for ret anselige. Af disse Bræer kunne henved Halvdelen siges at staa i direkte Forbindelse med Indlandsisen¹⁾ og afgive Isfjelde, om end kun af Middelstørrelse, c. 100 Fod høje over Havet. Gaar man op til 66° N. Br., vil man, i Modsætning til Vestkystens Mangel paa 1ste Klasses Isstrømme, paa Østkysten finde: *Sermilik*, *Ikersuak*, *Pikiutdlek*, *Igdoluarsuk*, *Tingmiarmiut* og *Anoritok*, Isstrømme, der efter Østlændingenes Udsigende og vore egne Undersøgelser alle afgive store Isfjelde. Selvfølgelig er det ikke Isbræernes Antal og Brede, der alene afgiver et Maal for den Kraft, hvormed Indlandsisen skyder ud, men fortrinsvis deres samlede Bevægelseshastighed og Mægtighed. Til Maal herfor maa vel nærmest kunne tjene Mængden og Størrelsen af de Isfjelde, man møder, og det er saa langt fra, at man ikke langs Østkysten træffer mange Isfjelde, at man tværtimod saa godt som overalt, men altid inde under Kysten og i Fjordmundingerne, har Isfjelde omkring sig, og ofte roer man endog som i sande Skjærgaarde af dem. De største flydende Isfjelde, man træffer, er mellem 2 og 300 Fod høje over Havet; det største, jeg havde Lejlighed til at maale, var imidlertid kun 193 Fod over Havet men havde dog et totalt Rumindhold af c. 200 Millioner Kubikfod.

Naar man ikke desto mindre har gjort den lagttagelse, at Storisen, der kommer omkring Cap Farvel, ikke fører mange Isfjelde med sig, er Grunden dertil den, at de allerfleste af Østkystens Isfjelde aldrig naae Vestkysten, men gaa tilgrunde tæt

¹⁾ Det havde ved ovenanførte Optælling af Bræerne Syd for *Umanak*-Fjorden eller paa den Strækning, jeg har berejst, maaske været mere korrekt kun at anføre Bræerne Nord for *Iluilek*, da Indlandsisen jo egentlig først begynder her. Gjør man det, udgjør Antallet af middelstore Bræer, der staa i Forbindelse med Indlandtisen, omtrent 50.

Da Udtrykket «Bræ» er temmelig vagt, maa man ved en saadan Optælling være lidt varsom ved Valget af, hvad man regner med til Bræer, og ikke tælle for meget efter Kaartet. Flere Bræer, der paa Kaartet se temmelig store ud, men i Virkeligheden kun have ringe Mægtighed, ere derfor ikke regnede med.

ved deres Fødesteder. Erindrer man, hvorledes Storisen optræder under Østkysten, hvordan den i den største Del af Aaret ligger som en Mur op af Kysten og spærrer enhver Udvej, idet de aldeles overvejende NO.-lige Vinde presse den, og Alt indenfor den, ind paa Kysten, da kan man ikke undres over, at kun faa Isfjelde slippe ud fra Kysten. Naar først Eftersommeren kommer og Storisen gaar fra Land, saa ere Isfjeldene imidlertid drevne saa fast paa Grund under Land, at de blive staaende der, indtil Afsmeltning forstyrrer deres Ligevægt, og en Kæntring gjør Ende paa deres Tilværelse som Isfjelde. I Løbet af faa Minutter forvandles de derved til de udstrakte Marker af tæt, skarp Smaais, der ofte milevidt, navnlig i Eftersommeren, omgive Østgrønlands Kyster og ere saa generende for Konebaadsfarten.

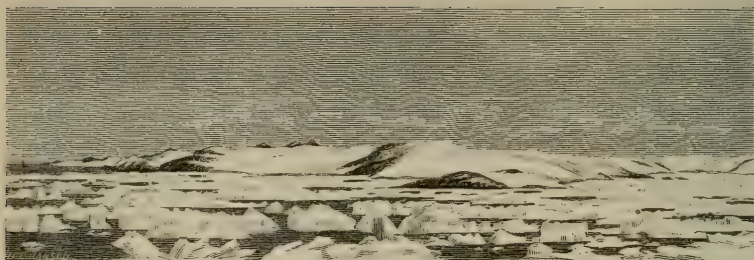

Fig. 16. Landet Syd for *Pikiutdlek* (Kjøge Bugt).

Fra Umanak til Dannebrog's Ø.

Kagsortok, i hvis Indre der udmunder en kalvende Bræ, danner en Sidearm til *Umanak*-Fjorden (Sehested's-Fjord) ved dennes Munding og gaar NV. paa ind i Landet. Et Sund, *Ikerasarsuk*, gaar herfra Øst efter og afskærer Øen *Uvivak* (der af Graah kaldtes *Ausivikasik*) fra Fastlandet. *Kagsortok* og *Ikerasarsuk* ere tildels begrændsede af høje, stejle Fjelde. I Sundet findes en Bredning, hvor der endnu laa Vinteris i August Maaned, dog ikke fast til Landet, men saaledes, at man kunde komme frem med Baade langs Kysten. Paa den nordre Side af denne Bredning strækker en Bræ sig ned til Havet. Udfor den søndre Side af Sundets Munding ligger en Del lave, ret frodig bevoxede Øer, hvorpaa der findes flere Hustomter ved *Ilugdlermiut*. Ved selve *Kagsortok* findes ogsaa en enkelt Hustomt liggende paa Øen *Uvivak*. Denne Ø er ikke meget høj men gaar imod Øst ud i flere Forbjerge, der kaldes *Kangerajuk*.

Af Strækningen omkring Graah's Vinterkvarter, nemlig mellem Forbjergene *Kutsigsormiut* og *Kangek* (Cap Moltke), som han har berejst adskillige Gange og tildels undersøgt meget nøje, skal jeg kun levere en kort Beskrivelse, idet jeg forøvrigt maa henvise til Graah's Beretninger. Kaartet er for denne Egns Vedkommende i Hovedsagen støttet paa Graah's, idet jeg kun har rejst forbi denne Strækning

og derfor kun har et Par Maalinger fra saa ringe Højde over Havet, at Afstandsbestemmelse ved Depressionsvinkel ikke har kunnet benyttes. Denne Egn kaldes under eet Navn *Akorninarmiut*.

Landet er meget indskaaret af tildels dybe Fjorde, i hvis Indre man seer 5 til 6000 Fod høje Fjelde, der udmærke sig ved deres vilde Skjønhed og som ere omgivne af Bræer. Mange Øer ligge tæt ind til Kysten, og de fleste af disse ere, ligesom det nærmeste Fastland, forholdsvis lave og afrundede. Der findes dog enkelte høje, stejle Øer, blandt hvilke særlig den af Graah opkaldte store Ø, Skjoldungen, udmærker sig. Den er meget sneklædt og har mange bratte, skarptkantede Fjelde, der omtrent ere 2500 Fod høje, og imellem hvilke der findes mange smaa Bræer. De lavere Øer ere tildels frodigt bevoxede, og her sees ogsaa mange gamle Husruiner. Ved *Putdlek* siger man skal findes en Bjørnefælde, men ingen har seet den og kan sige bestemt, hvor den er. I denne Egn vare to Huse beboede i Vinteren 1884—85, nemlig ved Graah's Vinterkvarter, som kaldes *Imarsivik* (Navnet *Nukarfik* kjendtes ikke) og *Orkua* paa Sydsiden af det høje Fjeld, *Kiasisak*. Beboerne stode i Telt paa en Ø, *Singiartuarfik*, i Mundingen af Sundet, der gaar ind til *Ekalumiut*.

Nord for det bratte, 1470 Fod høje Cap Moltke ligger kun enkelte smaa og spredte Øer udfor Fastlandet, som herfra fortsættes Nord efter uden at være afbrudt af Indskæringer. Mellem Cap Moltke og *Kangerdlugsuak* (Bernstorff's Fjord) stiger Fastlandet temmelig jævnt op til 3—4000 Fod høje, spidse Fjelde, mellem hvilke der findes store, snedækkede Partier og Bræer. Denne Egn tilligemed de udenforliggende, lave Øer kaldes i Almindelighed med eet Navn *Igdلولuarsuk*. Dette er den nordligste Strækning, som beboes af de sydligere Østlændinge. Overvintringsstedet ligger paa en Ø tæt ved den sydlige Munding af Fjorden, medens Folkene om Sommeren

staa i Telt paa Øerne *Kemisarak* og *Kekertarsuak*. Ikke alene om Sommeren, men ogsaa om Vinteren er der ofte Forbindelse mellem Beboerne af *Orkua* og *Igdلولuarsuk*, og paa sidstnævnte Aarstid skeer det ad en Slædevej, der fører bag om Cap Moltke. Denne Egn er bekendt for at være den bedste for Bjørnefangst. Ogsaa her skal findes en aldeles sammenstyrtet Bjørnefælde. Fjorden ved *Igdلولuarsuk* er omgivet af mange høje, spidse, snedækkede Fjelde og producerer mange store Isfjelde. Om Vinteren kalve Bræerne ikke, saa at Fjorden tildækkes med Vinteris; men om Foraaret begynder store Kalvninger, som opfylde hele Egnen med Isfjelde. Fra *Igdلولuarsuk* antager Landet atter det øde, isdækkede Udseende ligesom Landet Syd for *Tingmiarmiut*-Egnen. Indlandsisen strækker sig helt ud til Havet, kun efterladende mindre Partier af Kystfjelde. Paa Nordsiden af Fjorden ved *Igdلولuarsuk* ligger det kjendelige, 1945 Fod høje Fjeld; *Kokajatok* og det 1490 Fod høje Cap Møsting, paa hvilket der staar en lille Varde. Indenfor disse Fjelde findes store Bræer, og Fjeldtoppene, der rage op over Isen, ere indtil 3000 Fod høje.

Paa hele Strækningen fra *Igdلولuarsuk* til *Umivik* (Gyldenløve's-Fjord) træder store Bræer umiddelbart ud til Havet. Paa den sydligste Del, nemlig til *Tingmiartalik*, afbrydes det bratte Forland af mange brede, men ikke høje Bræer, der tæt bagved forene sig til en sammenhængende Ismasse, som hæver sig henimod høje, spidse og takkede Fjeldpartier og Nunataker. Blandt de bratte golde Næs, som gaa ud til Havet, skal jeg kun nævne *Ekalugtusak*, der udmærker sig ved sine dristige, stejle Former. Landet omkring Krumpens Fjord er dækket af Sne og Is, som ligger i Høje og Dale, hvorimellem der findes snefri Fjeldpartier og i hvis Baggrund man seer høje Fjelde.

Paa Fastlandet ligeoverfor de nøgne Øer, der kaldes *Tingmiartalik*, ligger umiddelbart ved Havet flere Fjelde, af hvilke det kjendeligste hedder *Pingasukajit*, er 1800 Fod højt og

har tre runde Toppe. Det er til dette Sted, at Danell henlægger Herjulfsnæs¹⁾.

Nord for *Tingmiartalik* strækker sig den af Graah benævnte Bræ: Colberger-Heide (*Kangerajup apusinia*) op til og ind i Gyldenløve's-Fjord (se Tav. XII.) Kun paa enkelte Steder afbrydes den af nogle Fjelde eller Nunataker; men som kalvende Bræ er den højst ubetydelig. Bræens Ende er lav, brat og fuld af Revner, og mange Steder kommer den faste Klippe tilsyne under den lodrette Bræ. Den har saa godt som intet Opland, men hæver sig temmelig stejlt til snebedækkede Fjeldpartier, der ligge tæt indenfor Kysten og som overalt begrænsede Bræen. Disse Fjelde ere tildels skarpe og takkede, og ligge i lange Fjeldrækker. Først i det Indre af *Umivip kangerdlua* (Gyldenløve's-Fjord) sees Indlandets Is hæve sig bagved Fjeldene.

Umivip kangerdlua er delt i to Arme af store Øer. Saa-vel paa Fastlandet som paa Øerne findes mange store Bræer, men alligevel kommer der kun lidt Kalvis ud af Fjorden. Medens Sydsiden danner en Fortsættelse af Colberger-Heide, indenfor hvilken man seer flere 3000 Fod høje, spidse Nunataker, er den ydre Del af Nordsiden forholdsvis lav og bølgeformet, men fuldstændig dækket under Sne og Is, og kun enkelte Steder kommer Klippen tilsyne. Det eneste Fjeld paa denne Strækning er det 2450 Fod høje, særdeles kjendelige Fjeld, *Kiatak*. (Tav. XIII). Længere inde i Fjorden ligger paa Nordsiden et højere og ligeledes meget kjendeligt Fjeld, der hedder *Katak*, og som omtrent er 3700 Fod højt. Efter Sigende ligger der i det Indre af Fjorden som oftest Vinteris, som forhindrer, at man kan komme ind til dens Bund. Ved dens nordre Munding ligger en Mængde større og mindre Øer, af hvilke den største og kjendeligste hedder *Kulusuk*. Paa dennes 1165 Fod høje Top stod en lille Varde, som sikkert har været bygget af Grøn-

¹⁾ Udtog af Christian Lunds Indberetning til Kong Friderich den 3die, ved John Erichsen. Kjøbenhavn 1787.

lændere. Vi istandsatte og forbedrede den. Fjordens Længde og øvrige Forhold er alene bestemt ved Depressionsvinkler fra dette Punkt, hvorefter Bugterne paa Fjordens Nordside ere skizzerede efter Østlændingenes Tegninger.

Naar Folk fra *Angmagsalik*-Egnen rejser til *Igdoluarsuk* for at handle, overvintre de ofte i denne Egn, som kaldes *Umivik*. Fangsten skal her være fortrinlig. De vigtigste Huspladser ere: *Utermiut*, *Patuterajuik*, *Kiatak* og *Itivsak*. Ved *Utermiut* overvintrede i 1884—85 tre Konebaadsbesætninger fra *Sermilik*.

Fjorden *Kagsortok*, som tæt Nord for *Umivik* gaar ind i Landet, er overalt omgivet af Is og Sne, som ofte opfylder den ined Kalvismasser.

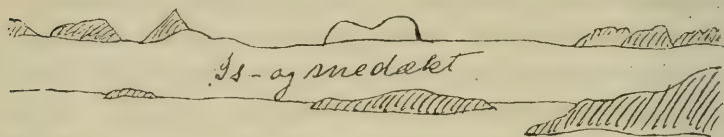

Fig. 17. *Anikitsok* og «Hvidsadlen», seet fra *Putulik*. (Dagbogs-Skizze).

Cap Løvenørn er et 920 Fod højt, uanseligt Forbjerg, der er karakteristisk ved sin lyse Farve, og er gennemsat af mange mørke Gange. Det ligger aldeles isoleret, paa alle Sider begrændset af lave Ismasser. Paa Strækningen herfra til *Pikiutdlek* træder Indlandsisen saa godt som overalt ud til Havet, hvor den kun efterlader enkelte lave Næs, og hvorfra den hæver sig jævnt. Paa Næsset *Pamiagdlusak* og paa flere Smaaøer findes gamle Teltpladser. Selv paa denne ugjæstfri Kyst har Folk overvintret, nemlig ved *Ukivirajuk*. Rejsende ere blevne overraskede af Vinteren paa dette Sted uden at de have kunnet komme til en bedre Egn. De have da bygget et Hus af Sten, som de derefter have tættet ved at opkaste Sne omkring. Flere andre Steder paa den øde Strækning mellem *Umivik* og de frodigere Egne længere Nord paa findes lignende Huse. Noget inde

i Isen ligger Fjeldtoppe, som rage højt op over den. Den højeste og kjendeligste af disse, er den 3850 Fod høje *Anikitsok*, hvilken vi allerede havde seet fra Cap Møsting. Et 3540 Fod højt Fjeld tæt Nord for den er aldeles dækket med Sne og har Sadelform (se Fig. 17). Jeg er af Museumsassistent Steenstrup blevet gjort opmærksom paa, at der i Biskop Thorlacius' Udgave af Bjørn Jonssen af Skardsaa's Grønlandsbeskrivelse i Gl. kgl. Sml. Fol. 997 findes en Toning af Danells' «Hvidsadel»¹⁾ (se Fig. 18). Da denne ligner det omtalte, sadelformede Fjeld, ligesom ogsaa den Pejling, der staar nedenunder, nemlig Vest, passer til den Retning, hvori Danell maatte have seet dette Fjeld efter hans daværende Plads, fore-

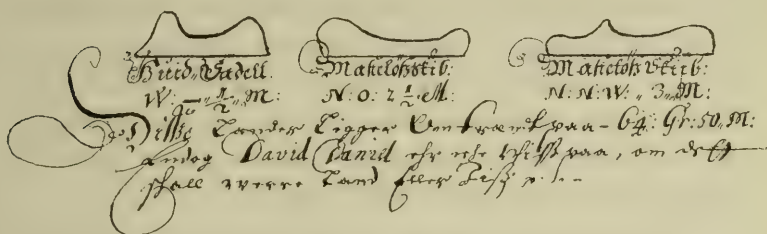

Fig. 18. Danell's «Hvidsadel» og «Masteløst Skib», af Thorlacius.

kommer det mig ikke umuligt, at det er dette, han har ment at give dette Navn og ikke den Ø, som Graah har betegnet; thi denne, *Takisek*, udmærker sig hverken ved sin Form, Højde eller Snebedækning. Hvor ubestemt saavel denne Ø som Danell's andre Øer er, sees bedst af, at Thorlacius under Toningen har skrevet: «Disse Lande ligge omtrent paa 64° 50'. Endog David Danell er ikke vis paa, om det skal være Land eller Is». Paa nogle Kaart i Johannes Mejer's Kaartsamling (se

¹⁾ Tegningerne og Haandskriften er af Thorlacius, dateret 1669 og som denne siger: udskrevet af David Daniel's Journal over hans Grønlands-Rejser 1652 og 1653. (Se Steenstrup: Om Østerbygden, S. 15, Anm. 2.)

Tavle 5 og 6), hvorpaa Danell's Route og Isgrændsen langs Grønlands Kyst er aflagt, findes ingen Øer, hvorimod Navnet «Hvidsadel» staar paa det Sted af Routen, hvor Danell er længst vester paa ved Landet paa denne Brede, og synes derfor snarest at skulle betegne Pladsen, hvorfra den Toning og Pejling er taget, som vi nu kun kjende fra Thorlacius' Kaartsamling.

Pikiutdlip ikera der af Graah kaldtes Kjøge Bugt, er saa godt som overalt omgivet af Is, der jævnt hæver sig op til den dækkende Indlandsis (se Træsnit S. 196). Denne Fjord afgiver mange Isfjelde, som man træffer langs hele Kysten ned til den tidligere omtalte Isfjord ved *Igdلولuarsuk*. Paa dens Sydside ligger meget snedækkede Fjeldpartier. Egnen heromkring kaldes for *Pikiutdlek* og besøges undertiden af Angmagalikkerne, som endog af og til overvintre her. Paa *Nunarsik* (Sneedorff's Ø) sees derfor en Husruin, medens der mange Steder er Teltpladser, hvor Grønlænderne have staaet paa Fangst. Øen *Akitsek* har Navn efter den fortrinlige Vægsten, som man tidligere har faaet her fra; men nu er Vægstensbruddet efter Sigende dækket med Sand.

Fra *Pikiutdlek* til *Kivdlak* (Dannebrogs Ø) er det Indre af Landet fuldstændig dækket under Isen. Kun mellem de store Bræer findes en smal isfri Bræmme langs med Kysten. Denne bestaar paa nogle Steder af jævntstigende Klippe, paa andre Steder af lave Tanger, men saa godt som overalt har Landet afrundede Former og er meget snedækket. Undtagelser fra de lave afrundede Former findes kun ved den 1750 Fod høje *Nunatak*, den nordlige Fjordside af *Kardlit ikera* og den 1310 Fod høje Halvø, *Tornarsik*, der af Graah kaldtes: Cap Gudbrand Torlaksen. *Nunatak* staar med en aldeles brat Skrænt ud mod Havet, begrænses ellers af Isen, som hæver sig jævnt indefter, og er derfor meget kjendelig paa lange Afstande. Fra dens Top kunde man ikke se andre Nunataker indenfor Kystbræmmen, skjøndt Isen ikke syntes at stige til nogen betydelig Højde indefter. *Nunatak* kaldtes af Graah for Capo

de Kong Friderik III., fordi han antog dette for Fjeldet, som Danell havde døbt ved dette Navn. Jeg skal senere omtale, hvorfor jeg ikke kan være enig med Graah heri.

Nordsiden af *Kardlit iker*a er ligeledes en brat Fjeldskrænt, som paa lang Afstand toner sig tydelig paa den hvide Isflade. I dens Fortsættelse ind i Landet ligger en 2370 Fod høj Istop, der hæver sig over al den omgivende Is. I Bunden af denne Fjord ligger en bred Bræ, men som kun afgiver mindre Kalvis.

Alle Øerne udfor den her omtalte Strækning, «Graahs Øer», ere forholdsvis lave og afrundede. De højeste af disse ere: *Kardlit* (Hornemanns' Ø), der er 1160 Fod høj og Øen mellem Cap Gudbrand og Dannebrog's Ø, der er 950 Fod høj. Paa denne Ø findes Husruiner ved *Igdliit*. Ligeledes findes der en Husruin paa Dannebrog's Ø ved *Itugtuluk*; men denne er bygget uden Anvendelse af Græstørv, ligesom den, der er omtalt ved *Ukivirajuk*.

Dannebrog's Øen, der af Østlændingene kaldes *Kivdlak*, er meget indskaaret men ikke høj. Dens sydlige Næs er brat, og tæt ved dette findes gode Teltpladser, som anvendes, naar den store Isfjord, *Ikersuak*, ikke kan passeres. Paa den nordøstlige, 690 Fod høje Halvø af denne Ø staar Graah's smukke, 3 Alen høje Varde, som er synlig paa lang Afstand. Endnu den 25de August 1884 spærrede Vinterisen Sundet mellem Dannebrog's Ø og Fastlandet, ligesom ogsaa Løbene indenom flere af de andre Øer. Selv i de mere aabne Farvande som imellem *Pamiagdlikajik* og *Kardlit* laa store, sammenhængende Marker Vinteris endnu den 18de August.

Som tidligere omtalt, have Østlændingene dog erklæret, at Isforholdene i 1884 vare særlig ugunstige og at de aldrig tidligere have oplevet, at Vinterisen saa sent paa Aaret har spærret Vejen. I 1885 brød Isen mellem Yderøerne allerede op i Begyndelsen af Juli.

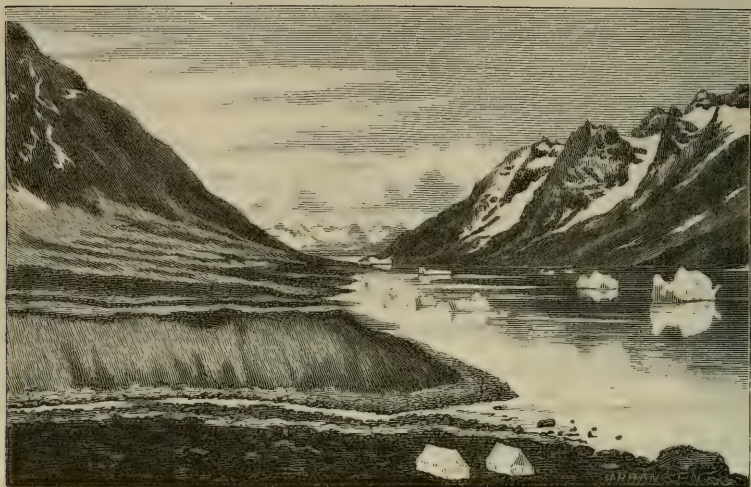

Fig. 19. Sundet *Ikatek*. I Baggrunden sees Fjeldene paa Østsiden af *Sermiligak*.
(Tegnet af Th. Groth efter Fotografi.)

Fra Dannebrog's Ø til Sermiligak. Kong Christian den IX.'s Land.

Ost for Dannebrog's Ø ligger den mægtige Isfjord, *Ikersuak*, i hvilken tre store Bræer udmunde (se Træsnit S. 81). Den er saa godt som altid opfyldt af Kalvis i alle Størrelser, fra mægtige Fjelde til smaat Kvas, og den betragtes som den farligste Isfjord paa hele Kysten. Mange store Isfjelde staa paa Grund i Munden af Fjorden og danne en Bariere for den indenfor liggende Kalvis, der saasnart Vejret er stille, fryser sammen, saa at det ofte i lange Tider kan være umuligt at passere denne Strækning. Som bekjendt var det her, at Graah blev nødt til at vende om, efterat Isen i tre Uger havde lagt uovervindelige Hindringer iven for videre Fremtrængen.

Saasnart man har passeret *Ikersuak*, antager Landet en mere tiltalende Karakter. Der findes en stor Mængde Øer paa Strækningen herfra til *Nukajik*. De have alle afrundede Former, ere

lave samt forholdsvis frødige, og adskilles ved smalle Sunde. Indenfor disse Øer ligger en smal Landbræmme mellem Fastlandets Is og Havet. Et enkelt Sted træder Isen tæt ud til Vandet, men skilles dog derfra ved en Endemoræne og en ganske smal Strimmel Land. Til denne Egn, der kaldes *Inigsalik*, rejse Angmagsalikerne meget hyppigt paa Grund af den gode Fangst, og opholde sig der saavel Sommer som Vinter. Huse, som fornylig have været beboede, saaes ved *Inigsalik* og *Nukunia*, og gode Teltpladser saaes mange Steder. I det aabne Farvand, der kaldes *Usugtusok*, mellem *Sujunikajik* og *Orsuviagsuak*, brød Vinterisen op i Begyndelsen af Juli Maaned 1885.

Strax Øst for *Inigsalik* forandrer Fastlandet fuldstændigt Karakter. Indlandsisen træder tilbage fra Kysten og giver Plads for høje, tildels vildt forrevne Fjelde, mellem hvilke der findes frødigt bevoxede Dalstrøg og Kløfter. I saadanne Dalstrøg ligger der gamle Hustomter ved *Narsarsik* og *Ilarkat*.

Mellem *Nukajik* og det smukke, iøjnefaldende, over 3000 Fod høje Fjeld, *Karusuernek*, der af Graah kaldtes Cap Tycho Brahe, findes to større Indskæringer, der adskilles fra hinanden ved en lav Tange. Indenfor disse Indskæringer sees høje, smukke Fjelde og mindre Bræer.

Øst for Forbjerget *Karusuernek* gaar den store Isfjord, *Sermilik*, ind i Landet. Mellem de Tøninger, Egede og Rothe¹⁾ have tagne fra Østkysten af Grønland, findes en, hvorpaa der er en Fjord. Saavel Bredden af Skibets Plads, som Pejlingerne af Fjorden og Landet til begge Sider af denne, stemmer med, at denne Fjord er *Sermilik*. Graah har kaldt den lille Fjord Vest for Cap Tycho Brahe for Egede- og Rothe's-Fjord, men dette Navn maa altsaa tildeles *Sermilik*. Denne Fjords Hovedretning er N. t. O. $\frac{1}{4}$ O. Den er femten Mil lang og meget bred; bredere i det indre end i det ydre, og

¹⁾ Egede: Reisebeskrivelse til Øster-Grønlands Opdagelse, foretaget i Aarene 1786 og 1787. Kjøbenhavn 1789.

har mange fremspringende Pynter paa begge Sider. Efter ovennævnte Hovedretning af Fjorden, deler den sig i to Arme, i hvilke der udmunder kalvende Bræer. Bræen i den østre Arm kommer ud igjennem et stort Dalstrøg, men leverer efter Sigende kun smaat, meget snavset Kalvis, der i Almindelighed er smeltet, inden det er kommet helt ud til Mundingen af Fjorden. Igjennem dette Dalstrøg kan man se Fjeldene i det Indre af *Kangerdlugsuatsiak*. Man siger, at denne Arm tidligere skal have staaet i Forbindelse med *Sermiligak*-Fjorden, men at Sundet nu er blevet stoppet af Bræen. Den mægtige Bræ i den vestre Arm kommer umiddelbart fra selve Indlandsisen, der hæver sig til en betydelig Højde og begrænder Horizonten saa langt, som man kan se. Denne Bræ producerer store Mængder af Isfjelde og Kalvis; thi den kalver hele Aaret rundt og kan fylde hele den inderste Halvdel af Fjorden med Kalvis. Man siger, at denne Fjordarm altid er pakket fuld af Is, saa at Ingen nogensinde har været inde ved Bunden. Det længste Folk har været inde i Fjorden er ved Øen *Amagak* og den ligeoverfor liggende Halvø paa Vestsiden, *Akiliarisek*. Skjøndt Bræen er meget høj, veed man dog ligeledes her at fortælle om, hvorledes den i gamle Dage har dannet et Sund, der gik gjennem Landet ud til Vestkysten. Jeg har kun været inde i *Sermilik* indtil *Isi* paa $65^{\circ} 58'$ Brede; men fra *Angmagsalik*-Fjordens inderste Del har jeg fra et 1890 Fod højt Maalepunkt paa $66^{\circ} 8' N.$ Brede maalt Depressionsvinkler til det Indre af Fjorden og derimellem omtrent til det inderste af Fjordens vestre Arm. Detailtegningen af det Indre er derimod optaget efter Østlændingenes Tegninger

Den yderste Del af Fjordens Vestsiden er høj og fjeldrig indtil indenfor den store Ø, *Kekertarsuatsiak*. Paa denne Strækning ligge de mellem 3 og 4000 Fod høje Fjelde: *Karusuernek*, *Augpalartorsuit* og *Perserajik*. De to førstnævnte ere adskilte ved en lav Tange, der hedder *Torsukatak*. Naar Folk om Vinteren rejse fra *Sermilik* til *Inigsalik*, gaar Vejen over

denne Tange. Nord for *Augpalartorsuit* gaar en laxerig Fjord ved Navn *Kaporniakat* ind i Landet. Bag Øen *Kekertarsuatsiak* kommer en bred, men ikke kalvende Bræ ned til Vandet, og Nord herfor er Landet mindre højt, afrundet og meget sneklædt. Indlandsisen ligger tæt ved Kysten og træder i et Par Bugter helt ud i Vandet, men uden at kalve. Mellem de to Arme i Fjordbunden sees 1500 Fod høje, temmelig flade og snebelagte Fjelde med bratte Sider, bag hvilke Indlandsisen jævnt hæver sig til en betydelig Højde. Man siger, at Fjordsiden her er saa brat og kløftet, at det er umuligt at lande endog med Kajak. Ligeledes er Øen *Amagak* meget vanskelig at lande paa.

I den inderste Del af Fjordens østre Bred sees de over 6000 Fod høje, spidse Fjelde, der ligge omkring *Angmagsalik*-Fjordens Bund, medens den øvrige Del af denne Fjordbred er omgivet af temmelig lave, afrundede og lidet sneklædte Fjelde. Et stort Sund, *Ikerasarsuak*, forbinder Fjordene *Sermilik* og *Angmagsalik*. Det begrænses af høje, spidse Fjelde, som dels gaa brat ned til Vandet, dels efterlade ved dette jævnt stigende Stenpartier, og flere Bræer gaa helt ned til Sundet, men kalve ikke. Tæt ved Sundets Udløb i *Sermilik* gjør det et Knæk; men Tangen, der derved spærrer for Hovedretningen af Sundet, er lav og afrundet. Ved Knækket ligger en stor Bræ, der ved en smal Sandslette skilles fra Sundet, og lige Vest herfor knejser det høje, pyramidalske Fjeld, *Neriniartuarak*, der er det vestligste høje Fjeld paa Sundets Nordside, saa at man fra *Angmagsalik*-Fjorden kan se tværs igjennem Sundet til de afrundede Fjelde paa *Sermilik*-Fjordens Vestside, bag hvilke man ser Indlandsisen hæve sig.

Paa Strækningen udenfor *Ikerasarsuak* ligge Fjordens beboede Huspladser, tildels paa smaa Øer, af hvilke der findes en Mængde liggende tæt inde ved Fjordens Bred. I 1884—85 vare fire Steder beboede, nemlig *Sivinganarsik*, *Ikatek*, *Sivinganek* og *Akerninak* med ialt 174 Beboere. Om Vinteren staa disse i Forbindelse med *Angmagsalik* ved en Vej, der gaar Nord

om det 3275 Fod høje, lange og bratte *Ungutok*-Fjeld. Nord for denne Overgang findes en Bræ, der omgiver den over 3000 Fod høje Nunatak *Midluakat* og gaar ned til Vandfladen. Der findes mange Teltpladser og gamle Hustomter ved *Sermilik*, endog saa langt inde i Fjorden som ved *Isi* og *Igdlek*. I det første af disse Huse havde en nulevende Mand boet som ung, og han sagde, at i gamle Dage boede der altid Mennesker saavel der som ved *Igdlek*, fordi der dengang var mange Sæler; men at man nu ikke mere kan bo derinde, fordi Antallet af Sælerne er aftaget saa overordentlig. Der findes gode Laxesteder ved *Kuarmiut* og *Saputit*, foruden det omtalte ved *Kaporniakat*. *Sermilik* er et godt Fangststed, især kommer der om Foraaret mange Narhvaler. I Vinteren 1884—85 var hele Fjorden kun tillagt i 5 Dage paa Grund af det urolige Vejr, der bestandig brød Isen op; men i andre Aar kan Vinterisen blive liggende til langt ind paa Foraaret.

I Kyststrækningen mellem *Sermilik* og *Angmagsalik* sees flere mindre Indskæringer, ved hvilke der findes mange Teltpladser. Vestligst ligger Bugten ved *Naujatalik*, der mod *Sermilik*-Fjorden begrænses af det spidse, takkede, isolerede Fjeld *Kingigtit* og mod Øst af det over 3000 Fod høje, bratte *Ungutok*-Fjeld, der fortsættes helt ud til Havet og ender i et stejlt Forbjerg. Det sydligste, næsten lodretstaaende Forbjerg hedder *Orsuluvialk*. Det er dette, der paa Graah's Kaart kaldes Cap Dan, hvilket fremgaar af Graah's Toning og Pejling, der opbevares paa Søkaartarchivet. Efter hans Mening har det været det fjerneste Land, han saae, og han har derfor aflagt det paa Kaartet ved Kystens Omdrejning. De store Øer paa den modsatte Side af *Angmagsalik*-Fjorden har han rigtignok seet, men han har antaget dem for mindre Øer, som laa ham betydeligt nærmere, hvorved de kom til at ligge længere fra Fastlandet. Han kaldte dem Danell's Øer eller Gunbjørns Skjær. De findes imidlertid ikke paa det Sted, hvor han har

anbragt dem, og kunne paa det Sted, de i Virkeligheden ligge, aldeles ikke passe til de af Danell omtalte Øer, som denne jo forøvrigt, efter Thorlacius' Sigende (se Side 201), ikke engang var sikker paa, om det var Øer eller Is. Folkene, der paa «Hansa»-Isflagen drev ned langs Grønlands Østkyst, have allerede gjort opmærksom paa, at disse Øer aldeles ikke fandtes¹⁾.

Jeg har flyttet Navnet Cap Dan fra *Orsuluvialk* til det sydligste Næs, *Nuajanguit*, af den sydligste store Ø, fordi Graah sikkert har ment at betegne Kystens Omdrejningspynt ved dette Navn. I alle Tilfælde er det dette, som man senere har forstaaet derved, og Øen med det 2040 Fod høje, halvrunde, kjendelige Fjeld, *Kalerajuek*, ligger netop paa dette Sted, og sees paa lang Afstand saavel Vest fra som NO. fra «Sofia»-Expeditionens Kartograf, Kjellstrøm, har paa sit Kaart over «Konung Oscars Hamn» lagt Cap Dan i ONO. for *Orsuluvialk*-Pynten og i en Afstand af 7 Kvml. Dette stemmer paa det nærmeste i Retning og Afstand med Fjeldet *Kingigtorsuak* tæt Vest for vort Vinterkvarter. Det synes mig imidlertid urimeligt at kalde dette Fjeld for Cap Dan, da for det første Graah ikke har kunnet se det, og det for det andet ikke ligger ved Kystens Omdrejning. De store Øer Øst for *Angmagsalik*-Fjorden, paa hvilke jeg har anbragt Cap Dan, har den svenske Kartograf ikke tegnet paa sit Orienteringskaart, og da han tillige lægger Cap Dan paa Sydspidsen af en Ø, der kaldes «Konung Christians Ø», har jeg været i Tvivl om, der her ikke forelaa en Misforstaaelse, nemlig at Kartografen paa Kaartet har tegnet *Kingigtorsuak*-Pynten, medens Norden-skiöld ved at give Navnene har tænkt paa den store Ø, som ikke er tegnet af Kartografen, og altsaa paa den samme, hvis Sydspids, jeg mener, bør bære Navnet Cap Dan.

Øst for *Orsuluvialk* ligger Bugten *Tasiusak*, i hvilken der udmunder 5 laxerige Elve og hvis Bredder har meget frodig

¹⁾ Die zweite deutsche Nordpolarfahrt Bd. I. Side 36.

Vegetation. Den besøges meget hyppig af Beboerne fra *Angmagsalik* paa Grund af den fortrinlige Sælfangst, Laxeelvene og de mange Krækkebær. Her findes flere Hustomter, som have været beboede for c. 30 Aar siden. Det var denne Bugt, Nordenskiöld besøgte med Dampskibet «Sofia» i 1883. Han fandt her en Nordboruin og Varder fra Nordboernes Tid, som jeg hverken har seet eller hørt noget om. Da jeg kun flygtigt har seet ind i *Tasiusak* og ellers har faaet den tegnet af Grønlændere, har jeg paa Kaartet indtegnet Kystens Contourer efter Kjellstrøms Kaart. Da jeg imidlertid ikke har været sikker paa at gjenkjende de opkaldte Fjelde, og da tillige nogle af de vigtigste Navne paa dette Kaart bortfalde af sig selv, — f. Ex. «Konung Christians Ø», der ikke er nogen Ø, «Dicksons Fjord», som kun er en lille Bugt — har jeg ikke anført de mindre vigtige, men kun Navnet paa selve Bugten: Kong Oscars Havn. Tæt Øst for denne Bugt ligger *Sarfakajik*, som ogsaa hyppigt besøges paa Grund af den fortrinlige Sælfangst. I Mundingen af Bugten holder Strømskæringer som oftest aabne Vaager, hvori Sælerne fanges. Øst for denne ligger Bugten ved *Amitsuarsik*, hvor der ogsaa findes Hustomter og som er et yndet Teltsted om Foraaret. Endelig kommer Bugten *Tasiuarsik*, der ligeledes er et fortrinligt Fangested, i Særdeleshed om Vinteren og Foraaret. Den omgives af høje, meget bratte Fjelde, mellem hvilke der findes flere Bræer, der dog ikke naae ud i Bugten. Ved dens vestlige Næs ligger det 2090 Fod høje Fjeld *Kingigtorsuak*, der er det yderste Fjeld af en meget vildt takket Kjæde, der strækker sig ind i Landet bagved *Sarfakajik* og *Tasiusak*. Tangerne Syd for denne Fjeldrække ere lave og afrundede. Øst for *Tasiuarsik* ligger endelig Bugten ved *Kasigiarmiut*, i hvilken der findes en stor Mængde smaa Øer. Mellem Bunden af de to sidstnævnte Bugter sees et meget kjendeligt, spidst Fjeld, der er 2250 Fod højt; men Øst derfor omgives *Kasigiarmiut* af meget lavt Land. Paa det yderste af Tangen mellem disse to Indskæringer, lige-

overfor *Kingigtorsuak*, ligger vort Vinterkvarter, der kaldes *Tasiusarsik kitudlek* (ydre) i Modsætning til Grønlænderbopladsen, der ligger et Kvarters Gang NO. derfor og kaldes *Tasiusarsik kangigdlek* (indre).

Angmagsalik-Fjorden gaar først fire Mil i NNO.-lig Retning, hvorefter den drejer om til NNV. og gaar 5 Mil ind i Landet. Den yderste Del begrænses paa den østlige Side af temmelig store, over 2000 Fod høje Øer, hvis Fjelde ofte ere spidse og skarptkantede. Paa den sydligste af disse Øer ligger det omtalte Fjeld, *Kalerajuek*, der har Navn efter et stort, skaalformet Bræleje paa Vestsiden (Tav. XII.). Danell saae som bekendt Landet her omkring. Ved Navnet Cap Kong Frederik III. har han ifølge Dagbogen mulig kun villet benævne det yderste høje Land han saae; men da der i Lunds Indberetning nævnes, at det skal ligge paa $65\frac{1}{2}^{\circ}$ Brede, og det paa Mejer's Kaart (Tav. 5) ligger ved Kystens Ombøjning i vestlig Retning, synes det mig, at man maa betegne Fjeldet *Kalerajuek* med dette Navn. Det øvrige af denne Ø er lavere og falder brat af mod Havet imod Syd, hvilket Næs hedder *Naujanguit* og maa betegnes som Cap Dan (se Tav. XII.). De omkringliggende smaa Øer ere lave. Den store Ø lige Nord for er gjennemskaaret af to lave Dalstrøg, som lette Slædeforbindelsen mellem Beboerne ved *Angmagsalik*-Fjordens Munding saavel med *Sermiligak* som med det Indre af Fjorden. Langs den sydlige Side af Dalstrøget, der fører til *Sermiligak*, ligge tre pyramideformede Fjelde, og paa Toppen af det østligste af disse staar en mægtig, obeliskformet Stenblok, som kan sees paa meget lang Afstand, fortøner sig som en Varde og kaldes *Tatsukajik* (det daarlige Menneske).

Paa den vestre Side af Fjorden efterlade Fjeldene mange Steder langsmed Kysten lavere Strækninger med afrundede Former. Her findes det omtalte Sund *Ikerasarsuak* og flere større Bugter, af hvilke *Tasiusak* Syd for *Ikerasarsuak* fortættes af et Dalstrøg, der gaar parallelt med Sundet over mod *Sermilik*.

Den indre Del af *Angmagsalik*-Fjorden forgrener sig i to Arme, der begge ende i kort Afstand fra *Sermilik*. Ved Indløbet til den nordligste af disse Arme gaar en større Bugt, i hvilken der udmunder en Bræ, Nord efter. Paa modsat Side af Fjorden findes en lav Tange ved Navn *Kingak*, fra hvilken Angmagsætfangsten om Foraaret gaar for sig. I Klipperne heromkring findes meget tydelige Skurstriber i Fjordens Retning.

Fra *Kingak* bliver Fjorden meget smal og gaar i lige Linie mellem 3 til 5000 Fod høje, spidse Fjelde omtrent 3 Mil ind i Landet. Mellem Fjeldene langs Fjordens Bredder findes mange mindre Bræer, der ikke naae Vandgangen, men have store Endemoræner, der fortsættes ud i Fjorden, hvor der derfor ofte er grundt Vand. Lige for Fjordens Bund ligger et henved 6000 Fod højt Fjeld, der er delt af en lang parabolisk Dal, som skærer sig et Par tusind Fod ned mellem Toppene og som ligger i Forlængelse af Fjorden (se Tav. XIII.). I det inderste af denne grunder Vandet helt op, saa at den ved Lavvande falder tør paa en Strækning af en Kvartmil. Derfra fortsættes Fjorden af en stor Sandslette, som gaar ind til Bundfjeldets Fod. Denne Egn kaldes *Kingorsuak* og omgives af et storartet, vildt Fjeldlandskab med flere over 6000 Fod høje Fjelde, der i malerisk Skjønhed staa over, hvad jeg har seet andre Steder. Mange Bræer sno sig mellem Fjeldene, men naae ikke ned til Fjorden, og Afløbet fra dem samles i en Elv, der gennemstrømmer Sandsletten. Et stort Dælstrøg fører Vest efter til *Sermilik*, og i dette ligge to større Søer, der have Afløb til begge Sider. Igjennem denne Dal er der undertiden Slædeforbindelse mellem *Sermilik*- og *Angmagsalik*-Fjordens Beboere. Ved *Kingorsuak* findes ret frodig Vegetation bestaaende af Pilekrat, Dværgbirk og Bærplanter; men det er kun sjældent at træffe modne Bær. Den sydligere Fjod-arm, der kaldes *Ikerasasak*, grunder, efter Sigende, ligeledes helt op i Bunden, og her er endnu kortere Vej over til *Sermilik*, men denne fører foruden over en Slette med en Indsø, tillige over et højere Fjeld.

I Vinteren 1884—85 fandtes syv beboede Huse ved *Angmagsalik*-Fjorden, nemlig ved: *Tasiusarsik kangigdlek* tæt ved Fjordens vestre Munding; *Kangarsik* og *Norsit* paa den sydligste store Ø — den Strækning af Øen, hvorpaa disse beboede Steder ligge, kaldes med eet Navn *Kulusuk*; — *Umivik* og *Kumarmiut* paa Pynter af de store Øer paa Østsiden af Fjorden; *Ingmikertok* paa en lille Ø nærved *Kumarmiut*, samt *Norajik* paa Øen for Enden af den bredere, ydre Del af Fjorden. Ved sidstnævnte Sted findes et temmelig stort, bakkeformet Underland, som er ret frodigt bevoxet. Paa hvert af disse Steder findes kun eet Hus, men disse ere meget store og rumme undertiden en halv Snes Familier. Befolkningen ved *Angmagsalik*-Fjorden bestod ialt af 225 Mennesker, dog sagde man, at der tidligere havde boet mange flere Folk, men at Isen paa Landet udbreder sig og Isen paa Havet stadig bliver slemmere, hvorfor mange Folk ere rejste Syd paa eller ere døde af Hungersnød. Man fortalte, at der her findes 40 Hustomter og at alle disse i gamle Dage vare beboede samtidigt.

Saasnart der om Vinteren kommer Drivis udfor Kysten, tildækkes selvfølgelig Fjorden med Is; men før den Tid, og naar Isen tilsøs gaar bort, er Brændingen saa stærk, at kun de mere dækkede Farvande ere belagte. Stærke Strømskæringer holde saa godt som altid store aabne Vaager vedlige ved Fjordens Munding, og det selv naar Isen ligger pakket til Horizonten, Kulden er stærk og Vejret stille. Ogsaa enkelte Steder i de mere dækkede Farvande, hvor der er stærke Strømskæringer, bortsmelter Isen meget hurtigt, saa at der langt inde i Fjorden kan være store Vaager, medens den ydre Del af Fjorden endnu er tillagt.

Mellem Øerne føre mange Sunde over til Fjorden *Sermiligak*; men det Løb, som almindeligst befares, er det, som gaar i Fortsættelsen af *Angmagsalik*-Hovedfjord og kaldes *Ikerasak*. Det begrænses paa begge Sider af 2 til 3000 Fod høje, stejle Fjelde. Der er altid meget stærk Strøm gennem dette Løb, hvorfor det

ikke tildækkes med Vinteris, men er aabent selv ved Midvinter-tid. Der findes derfor beboede Steder i Nærheden, nemlig ved *Kumarmiut*, *Ingmikertok* og *Norajik*, samt gamle Husruiner ved Bredderne. Løbet *Tunok*, som Vest for *Ikerasak* gaar parallelt med dette, falder paa det smalleste Sted tørt ved Lavvande. Disse to Løb føre ud i en Bugt, hvis nordre Bred er overordentlig malerisk: Smukke, vildt forrevne Fjelde skilles fra hinanden ved dybe Dalstrøg, hvori der undertiden findes Bræer, og høje, spidse, skarptkantede Tinder sees i Baggrunden. Herfra gaar Sundet *Ikatek*, der har Navn efter en meget grund Banke, over til *Sermiligak* (se Træsnit S. 204). Høje, bratte Fjelde omgive Sundet paa begge Sider, og store Sten- og Grusskred foran Fjeldene danne saa godt som overalt et jævntstigende, grønt-bevoxet Forland. Paa Nordsiden af Sundet gaar et stort, ret frodigt bevoxet Dalstrøg ind i Landet (Tav. XIV.). Det er omgivet af spidse, bratte Fjelde, mellem hvilke der findes flere smaa Bræer, og midt i Dalstrøget ligger en betydelig Sø, hvorfra en laxerig Elv danner Afløbet til Sundet. Paa den modsatte Side af Sundet gaar en ret betydelig Bræ, der intet Opland har, lige ned til Stranden, som den dog adskilles fra ved en lille Endemoræne. Den sydlige Del af den Ø, der begrænder *Ikatek*-Løbet, er meget lav og nøgen, og mange lave Smaaøer og Skjær ligge udfor Kysten og i den Øst for liggende Fjord, *Sermiligak*. Denne er omtrent 5 Mil lang og omgivet af 3—4000 Fod høje Fjelde. Den ydre Del af dens østre Bred begrænses af 2000 Fod høje, bratte Øer, der ere blottede for al Vegetation. De to største har jeg kaldt Erik den Rødes Ø og Leifs Ø. Paa disse have vi bygget Varder, i hvilke der ligge Beretninger om, at Landet er taget i Besiddelse i Kongen af Danmarks Navn og kaldt Kong Christian den IX.'s Land¹⁾.

¹⁾ Denne i Øst og Vest gaaende Strækning kaldes paa Glieman's Kaart over Grønland, der er udgivet af det geografiske Institut i Weimar 1828, for Østerbygden, hvorimod Strækningen fra 66° og Nord efter kaldes for Egedes Land. Hvorfra sidstnævnte Navn stammer, veed jeg ikke,

Fra Erik den Rødes Ø kan man saavel se *Kalerajuek* som Ingolfs Fjeld. En lille Bugt paa Østsiden af denne Ø kaldes *Kisuit* paa Grund af de store Mængder Drivtømmer, som opsamles der. Fra den bestegne, 2080 Fod høje Top af Leifs Ø kan man se Øerne NO. efter indtil en Afstand af omtrent 7 Mil. Fra begge disse Øer fik vi et Overhlik over det Indre af Landet, der er et Kaos af 5 til 6000 Fod høje, tildels snebedækkede Fjeldtoppe og kjendelige Spidser (Tav. XIV.). Flere Bræer saae vi mellem Fjeldene, men ingen større isdækkede Partier. Alle de smaa Øer heromkring bestaa af bratte, nøgne Klipper (se Træsnit S. 217).

Sermiligak-Fjorden deler sig i to Arme, fra hvilke brede Bræer komme ned til Havet mellem høje, spidse Fjelde. Den østlige Bræ er lav, har kun ringe Heldning, og en ældre Mand kunde erindre, at den i hans Barndom gik meget længere ud i Havet. Begge Bræerne i *Sermiligak* kalve kun lidt om Foraaret, naar Vinterisen bryder op. Jeg har ikke havt Lejlighed til at forvisse mig om, hvorvidt disse to Bræer, ligesom ogsaa om den i den østre Arm af *Sermilik*, staa i Forbindelse med Indlandsisen, men antager dog efter hele Landets Udseende for sikkert, at idetmindste de to førstnævnte ikke gjøre det. Det ydre af Fjorden fryser kun sjeldent til; thi stærke Strømskæringer vedligeholde store, aabne Vaager, og *Sermiligak* er derfor en fortrinlig Fangeplads. Her findes flere gamle Huse, men i Vinteren 1884—85 var kun eet Hus, nemlig ved *Nunakitt*, beboet af ialt 14 Mennesker.

Af den ovennævnte Beskrivelse af Østkysten vil man se, at det vil være umuligt blot tiinærmelsesvis at opgive Antallet af

men antager, at Meningen dermed er: «Land seet af Egede». Paa engelske og amerikanske Kaart er Navnet «Egedes Land» bibeholdt, men synes først at tage sin Begyndelse nordligere.

Bræerne paa den berejste Del af Kysten, thi Bræ, isdækket Strækning og Isfod gaa fuldstændig over i hinanden paa de Steder, hvor Isen paa lange Strækninger ligger lige ned til Vandgangen og derfor dens yderste Ende undermineres af Vandet og nedstyrter. Jeg skal her kun nævne de 4 eller 5 Isfjorde, hvorfra der kommer større Isfjelde, nemlig: *Sermilik*, *Ikersuak*, *Pikiutdlek*, *Igdلولuarsuk* og mulig *Anoritok*. De af Graah nævnte Bræer: *Puisortok*, Colberger-Heide og *Puisortut* (*Kagsortok* Nord for *Umivik*) danne ikke større Isfjelde, men ere farlige at passere, fordi man maa tæt forbi dem. Mange Bræer i det Indre af Fjordene levere sikkert ligesaa megen Is, om ikke meget mere end disse.

Fig. 20. Udsigt Øst efter fra Varden paa Leifs Ø. (Tegnet af Th. Groth efter Fotografi.)

Fra Sermiligak til Kangerdlugsuak.

Efter Angmagsalikernes Oplysninger.

Kaartet mellem 66° og $68\frac{1}{2}^{\circ}$ Brede er tegnet efter Østlændingenes Oplysninger, dog selvfølgelig med Benyttelse af vore egne Maalinger og af Materialet, som er skaffet tilveje af «Hansa»- og «Ingolf»-Expeditionerne. To af Fjeldene, der ere bestemte fra «Ingolf», ere ogsaa maalte af os. Disse ere Ingolfs Fjeld og det sydligste Punkt, der er maalt fra «Ingolf», nemlig det østligste, 2290 Fod høje Fjeld paa Leifs Ø. Da disse Fjelde efter Bestemmelserne fra «Ingolf» omtrent ligge 25 Længdeminutter østligere end efter mine Bestemmelser af dem, har jeg ved Benyttelsen af det af «Ingolf» tilvejebragte Materiale, rykket dette det samme Stykke vestligere.

Jeg skal først nævne et Exempel paa, hvorledes jeg har bestemt Stedernes Beliggenhed og hvilken Kontrol jeg i denne Retning har havt. Paa en af Vinterpladserne, der hedder *Itivsalik*, sees Solen paa den korteste Dag netop over Horizonten, medens den om Sommeren nogen Tid — mindst 5 Dage — bestandig er paa Himlen. Da Refraktionen hæver Solen i Horizonten en hel Diameter, staar altsaa Solens Centrum en halv

Diameter under Horizonten, naar den netop sees over Horizonten, og Breden maa altsaa være $66^{\circ} 48'$ eller maaske lidt mindre, da Solen mulig sees noget over Horizonten.

En Dags Rejse Nord for dette Sted ligger en stor, isdækket Ø, der hedder *Aputitek*. Fra *Angmagsalik* til *Aputitek* er lige-saa langt som fra *Angmagsalik* til *Umivik* Syd efter, eller, efter andre Fortælleres Udsagn, til midt imellem *Umivik* og *Igdloluarsuk*. Tages Medium af disse to Angivelser og sættes ud paa Kaartet, seer man, at *Aputitek* kommer til at ligge omtrent paa $67^{\circ} 15'$ N. Br. Fra *Sermiligak* til *Aputitek* er efter en enkelt Fortællers Udsagn fire lange Dagsrejser — længere end Dagsrejsen fra *Angmagsalik* til *Sermiligak* —, efter andres fem Dagsrejser. Udmaales paa Kaartet Afstanden mellem *Sermiligak* og det Punkt, hvortil man kom ved at afsætte ovennævnte Afstand fra *Angmagsalik* Nord efter, seer man, at med fem Dagsrejser, bliver den enkelte Dagsrejse fem og en halv Mil, medens den med fire Dagsrejser bliver sex og tre kvart Mil, altsaa lige saa lang som Dagsrejsen mellem *Angmagsalik* og *Sermiligak*, og af samme Længde som gode Dagsrejser, vi have gjort sammen med Østlændingene langs Kysten, og som vi, ved at tale med dem om Afstande paa den bekjendte Del af Østkysten, fik opgivet som Størrelsen af en Dagsrejse.

Ved at opmaale Afstanden mellem de to bestemte Punkter, nemlig fra *Aputitek* — bestemt ved Afstand og kontrolleret ved Dagsrejser — til *Itivsalik* — bestemt ved Solen — seer man, at Afstanden er syv Mil, eller med andre Ord en god Dagsrejse, hvilken Afstand, der som omtalt skulde være mellem de to Steder. Herved er altsaa Breden ved Solen og Dagsrejsens Længde slaaet fast.

Egnen mellem *Aputitek* og *Itivsalik* kaldes i Almindelighed med eet Navn «*Kialinek*». Det er denne Egn, som Angmag-salikerne særlig have besøgt og overvintret i.

Mange Afstande ere foruden ved Dagsrejser bestemt ved tilsvarende Afstande paa den bekjendte Egn Vest for *Angmag-*

salik, ligesom ogsaa Fjordenes Længder ere bestemte ved tilsvarende Længder i *Angmagsalik*-Egnens Fjorde. Retningen af Kysten er naturligvis mindre sikker. En Dagsrejse Nord for *Sermiligak* gaar den store Fjord *Kangerdlugsuatsiak* ind i Landet. Ved Næsset paa nordre Side af denne drejer Kysten i nordligere Retning og fortsætter saaledes tre lange Dagsrejser Nord efter, nemlig indtil den omtalte, isdækkede Ø, *Aputitek*, hvor den atter antager samme Retning som paa den sydligere Strækning. Efter andre tre Dagsrejsers Forløb kommer man til en Ø, som atter hedder *Aputitek* (paa c. 68° N. Br.), og Nord for denne gaar den mægtige, brede Fjord, *Kangerdlugsuak*, ind i Landet. Paa modsat Side af denne falder Kysten endnu mere af mod Øst. Kun enkelte Indfødte have været ved nordre *Aputitek*, og ingen nulevende har passeret den mægtige Isfjord *Kangerdlugsuak*. Medens Storisen mellem *Sermiligak* og *Kangerdlugsuatsiak*, og mellem søndre *Aputitek* og *Kangerdlugsuak*, ligesom ved *Angmagsalik* og *Sermiligak*, ikke presses paa Land med NO.-Vind (*nerrajak*), saa gjør den dette paa Strækningen, der gaar i mere nordlig Retning.

Ligesom de Kaarttegninger, de Indfødte have leveret mig, ikke stemme fuldstændigt, saaledes er der ogsaa flere Uoverensstemmelser i de opgivne Afstande mellem de forskjellige Steder paa den omtalte Kyst. Da Forskjellen imidlertid ikke er betydelig, og jeg har taget Medium af Opgivelserne, antager jeg ikke, at Fejlen paa Skizzekaartet vil være stor. Ved Tegningen af Kaartet har jeg maattet tage Hensyn til, at de Strækninger, som de Indfødte kjende nøje, tegne de ofte i større Maalestok end de mindre bekjendte, selvfølgelig for at faa Plads til Detaillerne. Dette gjælder især om Fjordenes Længder, idet de Fjorde, som de ikke have været inde i, tegnes meget smaa.

Kunak, der for ni Aar siden har været ved nordre *Aputitek*, har tegnet Kaartet Fig. I. paa Tav. XV. til mig. Paa dette Kaart vil man se, at Fjorden *Kangerdlugsuak*, der bekrives at være mindst lige saa bred som Afstanden mellem *Angmagsalik*

og *Sermilik*, tegnes meget ubetydelig, fordi *Kunak* ikke har været længere end til nordre *Aputitek*. Strækningen mellem de to Øer, der hedde *Aputitek*, som han har beskrevet lig tre lange Dagsrejser, medens Andre have sagt to meget lange Dagsrejser, er ikke bleven længere end een Dagsrejse af Størrelse som de længere Syd paa langs Kysten, f. Ex. mellem *Nanertalik* og *Itivsalik*. Endelig er der ved hans Kaart at bemærke, at Strækningen mellem Pynten *Orsuluvialk*, Syd for søndre *Aputitek*, og Fjorden ved *Ikerasamiut* sikkert skal forkortes ganske overordentlig, idet Afstanden mellem *Itivsalik* og *Aputitek* efter alle Fortælleres samstemmende Udtalelser kun er een Dagsrejse. *Kunak* har sikkert her kjæmpet med megen Is saavel paa Oprejsen som paa Nedrejsen, hvorfor denne Strækning har taget ham en uforholdsmæssig lang Tid at berejse.

Kaarttegningen Fig. II. er forfattet den 2den Marts 1885 af *Kutuluk*, som for tyve Aar siden var ved søndre *Aputitek*. Dagsrejsernes Længder stemme indbyrdes, ligesom ogsaa de opgivne Længder af mange af Fjordene stemme med de tegnede; men der synes at være en Fejltagelse med Fjordene ved *Kialinek*; thi *Itivsalik*, der beskrives som en mindre Halvø, der kun forbindes med Fastlandet ved en ganske smal Tange, har paa denne Tegning faaet en urimelig Størrelse. Naar man sammenholder *Kunak*'s Tegning med denne, kommer man til Erkjendelse om, at *Kutuluk* har sammenblandet den mindre Halvø, *Itivsalik*, med den store Halvø eller Ø mellem *Ikerasamiut*-Fjord og den sydligere liggende Fjord, mellem hvilke man ved Højvande kan passere indenom gennem *Ikerasak*. *Kutuluk* har rigtignok ogsaa Fjorden *Ikerasak*, men lader den gaa Nord paa, fordi han ikke har Brug for den til at danne den store Ø eller Halvø.

Kaarttegningen Fig. III., der er forfattet af *Kutuluk* den 21de Oktober 1884, er forsaavidt bedre, som han ikke her lader de to Fjorde, Syd for Forbjerget *Sivinganek*, løbe sammen i det Indre. Tillige findes herpaa tegnet Fjorden *Tasiusak*, lige

Nord for *Ikersuak*, ligesom paa *Kunak's* Kaart; men paa den anden Side stemme Dagsrejsernes Længder ikke saa godt som paa Kaartet af 2den Marts 1885.

Naar Kalvisen om Foraaret kommer ud af Fjordene, brækkes Vinterisen op og føres med ud. Storisen fjerner sig ogsaa paa denne Tid fra Land. Denne kan, som omtalt, mellem søndre *Aputitek* og Næsset Nord for *Kangerdlugsuatsiak* atter komme til Land med NO.-Vinde, dog bliver den i saa Tilfælde ikke liggende, men fjerner sig igjen, naar Vinden ophører. Man kan i Almindelighed berejse Strækningen Nord efter fra *Angmagsalik* tidligere end Syd efter, nemlig fra den længste Dag. Isen lægger i det hele taget ikke her saa store Hindringer ivejen, som paa Strækningen Vest og Syd for *Angmagsalik*, fordi Storisen ikke saa ofte kommer til Land, og naar den kommer ind, gaar den derefter strax ud igjen. Tillige er der paa hele den nordlige Strækning ikke saa megen Kalvis som paa den sydlige. Det kan saaledes anføres, at nogle Hedninger rejste for en halv Snes Aar siden fra *Angmagsalik* i Begyndelsen af Sommeren, efterat Solen havde været paa sit højeste. Da de kom til den nordligste Del af *Kialinek*, forbleve de der for at fange Narhvaler ved *Nualik* og *Aputitek*; men endnu samme Sommer rejste de tilbage for at overvintre ved *Angmagsalik*.

Kysten er meget indskaaren af store Fjorde, og mange store Øer ligge udenfor, saa at man paa hele Strækningen kan ro indenom Øer undtagen mellem Næsset ved *Tugtilik* og Øen *Nanertalik*, der ligge hver paa sin Side af Isfjorden *Ikersuak*. Denne er ikke nær saa farlig som Isfjorden af samme Navn, der ligger Øst for Dannebrog's Ø.

Paa Strækningen indtil *Kialinek* ere Fjeldene ligesaa høje og takkede som i *Angmagsalik*-Eggen, men Indlandsisen træder Nord for *Kangerdlugsuatsiak* nærmere ud til Kysten og ud-

munder overalt inde i Fjordene. Paa enkelte Steder kommer den endog helt ud til Havet. Paa Strækningen mellem *Kialinek* og *Kangerdlugsuak* ere Fjeldene lavere og mere afrundede end sydligere, og Landet har her i det hele taget samme Udseende som Strækningen omkring *Pikiutdlek* (65° N. Br.), thi Indlandsisen kommer paa lange Strækninger ud til Kysten. Den omtalte Isfjord, *Ikersuak*, er dog den eneste farlige Bræ, som skal passeres paa hele Strækningen fra *Angmagsalik* til *Kangerdlugsuak*. Efter hvad man har hørt fortælle, kan man slet ikke se Indlandsisen paa Landet Nord for *Kangerdlugsuak*.

Naar man undtager Isfjorden *Ikersuak*, findes der Overvintringssteder i alle Fjordene indtil søndre *Aputitek*, medens der paa den nordre Strækning overvintres paa Øerne *Patuterajuut* og nordre *Aputitek*. Folk, som tidligere boede paa den her omtalte Kyst, levede mere af Narhval- og Bjørnefangst end af Sælfangst; thi Narhvaler og Bjørne fangedes nemlig hele Aaret rundt. Af Sæler var det i Særdeleshed Svartsider, som fandtes i store Mængder. Tidligere rejste Folk fra *Angmagsalik*-Eggen ofte til *Kialinek*; men da de i flere Vintre sultede og mange døde af Hunger, har Kysten ikke været beboet i de senere Aar. I gamle Dage var der altid rig Fangst saavel i Eggen om *Kialinek* som om *Patuterajuut*. Mange Folk boede deroppe, ja man fortæller endog, at Efterkommerne af de Folk, som ere rejste derop, ere tagne over den mægtige Isfjord *Kangerdlugsuak* og ere rejste længere Nord paa, hvor de muligvis endnu bo.

En nulevende, ældre Mands Fader har engang kjørt i Slæde fra nordre *Aputitek* til Landet ved *Kangerdlugsuak*. Der fandt han et Hus, som for ganske nylig var forladt af Beboerne, der vare kjørt bort i Slæde. Man saa paa Slædesporene, at de vare rejste Nord efter. Han lagde sig til at sove i Huset, men da han, medens han sov, blev stukket i Benet med en Kniv, rejste han skyndsomst tilbage til *Aputitek*, uden at han saa noget til Beboerne. Efter en andens Fortælling var det endog

Landet Nord for *Kangerdlugsuak*, som denne Mand naaede, og han berettede, at Kysten der drejede om i nordlig Retning. Senere har man hverken hørt eller seet noget til Folk der Nord for.

Fra det nordligst besøgte Sted, nordre *Aputitek*, kan man i klart Vejr netop skimte Landtangen paa den nordre Side af *Kangerdlugsuak*, som kaldes *Kernerarsuit* eller *Nuna isua* (Landets Yderste). Naar det er stille, seer Landet ud, som om det var et af Vind kruset Hav, men naar der er Luftspejling, sees Landet tydeligt.

Jeg skal her i korte Træk omtale de øvrige Oplysninger, jeg har faaet om den her omtalte Kyststrækning.

Strækningen mellem *Kangerdluarsikajik* (tæt Øst for *Sermiligak*) og *Sieralik* (lidt Nord for *Kangerdlugsuatsiak*) og de udenfor liggende Oer er afbildet paa Trækaartene, der findes i den ethnografiske Samling. I Bugten ved *Ikerasakitek* gaar Isen lige ud til Havet. Udfor Næsset *Ananak* ligger Øen *Kajartalik*, der vistnok er den samme Ø, som af Andre kaldes *Kujutilik*, hvor der skal findes en grøn Sten, hvoraf der laves Perler. Naar Storisen spærrer ved Næsset *Ananak*, kan man fra Bunden af *Notukat* bære Kajaken over til Fjorden paa Nordsiden af *Ananak* langsmed Randen af Bræen. Udfor *Kangerdlugsuatsiak* ligger der to Oer, nemlig *Sardlermiut* og *Nepinerkit*, hvilken sidste har Form af en Pyramide.

Kangerdlugsuatsiak er mindst fem Mil dyb og deler sig i Bunden i to Arme, i hvilke der udmunder kalvende Bræer, ligesom ogsaa en Bræ træder ud til Havet ved *Sieralik*. Ligesom *Sermiligak* fryser *Kangerdlugsuatsiak* aldrig helt til; thi Strømskæringer holde større Partier aabne, og i disse have Sælerne Tilhold. *Kunak's* Bedstefader har her fanget en «*isarukitek*», hvilken han beskrev som en meget stor Fugl med ganske smaa Vinger, saa at den ikke kunde flyve, men naar den forfulgtes, dukkede under i Vandet, hvor den kunde opholde sig ligesaa længe som en Svartside.

Den næste Fjord, man træffer paa, naar man gaar Nord efter, er *Nigertusok*. Den er mindst tre Mil dyb og har i Bunden en stor Bræ, som deles i to Arme af en mellem-liggende Nunatak. Navnet *Nigertusok* har den faaet, fordi det der blæser meget stærkt med *nigek* eller *nerrajak*, nemlig NO.-Vind. Vinden kan have en saa voldsom Styrke, at Sten paa en Kubikfods Størrelse kan blæse henad Jorden. De sidste Folk, der boede her, frøs ihjel, fordi hele Taget paa deres Hus bortførtes af en saadan Storm.

Nord herfor kommer den lille Fjord *Tugtlik*, der ligger tæt ved Næsset paa søndre Side af *Ikersuak*. Den har Navn efter Rensdyr, af hvilke der i gamle Dage skal have været mange. Folk veed endog at fortælle om, at man der har seet friske Ekstremer af disse Dyr. Indenfor Fjorden findes en Indsø, hvori der er Lax af en saadan Størrelse, at de maa fanges med Sælhundefangeredskaber. Man fortæller, at de ere ligesaa store som Hajer, og at en Hund kan blive mæt af Maven paa een Lax. Fortælleren havde dog ikke selv seet dem! Her i Egnen skal findes en Bjørnefælde, der er bygget af Angmag-salikernes Sagnhelt, *Kasagsik*.

Paa 66° 50' Brede ligger en mindst otte Mile lang Fjord, der hedder *Kialinek*. Det har sikkert været Indløbet til denne Fjord, som «Hansa»-Mændene kaldte Skrækkens Bugt, og Forbjerget *Sivinganek* paa Nordsiden af Fjorden kaldtes Cap Hegemann. I denne Egn skal der findes mange store Sletter. Her er store Mængder af Narhvaler, saa at der engang endog paa en Dag kom tre Kajaker hjem hver med sin Narhval. Fjorden er saa lang, at Narhvalerne, der gaa ind i Fjorden den ene Dag, først komme ud igjen den næste. Det almindeligste Overvintringssted i denne Egn er den tidligere omtalte Halvø, *Itivsalik*.

Nord for denne Fjord kommer to Fjorde, som i det Indre forbindes ved et Sund, *Ikerasak*, der falder tørt ved Lavvande.

Efter andres Fortælling er den nordligste af disse Fjorde et stort Sund, som gaar Nord efter og altid er spærret af Is.

En Dagsrejse Nord for *Itivsalik* kommer man til *Aputitek*-Fjorden med Vinterbopladsen *Nualik*, ved hvilket Navn Fjorden ogsaa undertiden benævnes. Her udfor ligger den omtalte, isdækkede Ø, søndre *Aputitek*, som har været det almindeligste Maal for Angmagsalikernes Rejser.

Som tidligere omtalt, kommer Indlandsisen fra dette Sted og Nord efter helt ud til Havet, og afbrydes kun sjældent af mindre Stykker Land. Omtrent paa $67\frac{1}{2}^{\circ}$ Brede gaar Isen vistnok paa en Strækning af mindst fem Mil overalt ud til Havet, kun en smal Tange danner en *Nunatak* paa den nordligste Del af Bræen. En Dagsrejse Nord for denne store Bræ ligger det nordligste Sted, som har været besøgt af Angmag-salikerne, nemlig Øen nordre *Aputitek*, hvor Solen om Sommeren ikke gaar ned, men bestandig bevæger sig rundt i Luften. Fra *Sermiligak* er der syv Dagsrejser til dette Sted, der omtrent maa ligge paa 68° Brede. Nord herfor findes endelig den fire Mil brede Isfjord *Kangerdlugsuak*, i hvis Indre der er en mægtig Bræ, som altid opfylder Fjorden med store Isfjelde. Fjorden fryser sjældent til om Vinteren, og naar den fryser til, bryder Isen strax efter op igjen, i Særdeleshed naar der kommer *nerrajak*-Vind (NO.).

Der findes i denne Fjord saa mange Narhvaler, «at der lugter af det opkastede».

Længere end hertil kjendes Landet ikke.

Middelværdi af astronomiske Bestemmelser,

foretagne af G. Holm og V. Garde i 1883—85.

Sted.	N. Brede.	V. Længde.	Misv. vestl.
<i>Nanortalik</i>	60° 7' 54"	45° 8' 0"	+ 48°.0
<i>Sangmisok</i> ved <i>Ikek</i>	59° 59' 10"		+ 46°.3
<i>Kisigkatarfik</i> ved <i>Ikek</i>	59° 55' 52"		+ 46°.0
Teltplads paa Østsiden af <i>Kekertatsiak</i>	60° 10' 4"		+ 46°.8
<i>Narsak</i> ved <i>Kangerdlugsuatsiak</i>	60° 29' 41"		47°.1
<i>Tiningnertok</i> ved <i>Kangerdlugsuatsiak</i> . .	60° 33' 42"		48°.9
<i>Nanusek</i> ved <i>Kangerdlugsuatsiak</i>	60° 28' 11"		
<i>Nanusek-Fjord</i> ; Teltpl. ved Dalstroget, der fører til <i>Kangerdlugsuatsiak</i>	60° 30' 42"		45°.8
<i>Nagtoralik</i>	60° 31' 51"		46°.1
<i>Iluilianguit</i> ved <i>Kangerdluarak</i>	60° 35' 2"		47°.0
<i>Tasiusak</i> ved <i>Kangerdluarak</i>	60° 34' 53"		47°.8
<i>Nunatak</i> indenfor <i>Kangerdluarak</i>	* 60° 36' 20"		
<i>Kutek</i>	60° 40' 59"		
Teltplads ved <i>Kutek-Fjord</i>	60° 41' 32"		
<i>Kasingortok</i>	60° 48' 40"		47°.6
<i>Iluilek</i> Top	* 60° 51' 45"		
<i>Serketnua</i>	* 60° 58' 10"		+ 47°.0
Lille Ø lige Syd for <i>Kajartalik</i>	* 61° 1' 40"		
Teltplads paa Nordsiden af <i>Ingiteit-Fjord</i>	61° 10' 52"		
Gammel Boplads ved <i>Taterait</i>	61° 14' 57"		
Cap Tordenskjolds Top	* 61° 24' 30"		
Gammel Boplads ved <i>Anoritok</i>	* 61° 32' 10"		
<i>Inugsuit</i> Teltplads	61° 40' 48"		+ 48°.0
<i>Karra akungnak</i> Teltplads	61° 47' 40"		
Teltplads lige Syd for <i>Puisortok</i>	* 61° 55' 10"		+ 48°.3
Ruds Ø, NV.-Side	62° 7' 10"		

Sted.	N. Brede.	V. Længde.	Misv. vestl.
Gammel Boplads paa Nordsiden af Mogens Heinesens-Fjord	62° 20' 49"		
Kasingortok (N.)	62° 22' 37"		† 49° 0
Takisok højeste Top	62° 38' 23"		
Ausivit højeste Top	* 62° 39' 35"		
Umanak Teltplads	62° 52' 19"		† 50° 2
Teltplads paa Sydsiden af Sehesteds-Fjord	63° 1' 28"		49° 0
Singiartuarfik ved Akornarmiut	63° 17' 43"		
Kekertarsuak ved Igdloluarsuk; Teltplads	63° 32' 43"		
Kemisarak ved Igdloluarsuk; Teltplads	63° 36' 33"		48° 1
Itivsak ved Umivik	64° 18' 13"		
Kiatak ved Umivik	64° 19' 8"		47° 9
Nuerniagartek	64° 48' 31"		52° 6
Nunatak Top	* 65° 4' 0"		
Isortup nua	65° 4' 49"	39° 52' 30"	52° 4
Igdlit	65° 17' 56"	39° 37' 15"	52° 8
Sujunikojik	65° 27' 41"	39° 8' 9"	55° 1
Ikatek ved Sermilik	65° 38' 4"	37° 48' 54"	50° 7
Isi ved Sermilik	65° 57' 58"	37° 37' 25"	
Kingigtit	65° 34' 51"	37° 45' 45"	
Anerdlijuitsek	65° 35' 15"	37° 31' 15"	
Tasiusarsik kitdlek ved Angmagsalik . . .	65° 37' 2"	37° 16' 0"	48° 6
Kangarsik ved Angmagsalik	65° 49' 33"	36° 52' 30"	
Kingak ved Angmagsalik	65° 57' 16"	36° 59' 0"	
Kingorsuak ved Angmagsalik	66° 6' 51"	37° 12' 0"	52° 6
Ikatek, Vest for Sermiligak	65° 56' 33"	36° 32' 45"	
Nunakitit ved Sermiligak	65° 51' 22"	36° 22' 15"	48° 9

Brederne ere fundne ved circummeridiane Højder af Solen; de med * betegnede ere mindre skarpt bestemte.

Længderne ved *Nanortalik* og *Tasiusarsik kitdlek* ere bestemte ved Maanedistancer. *Nanortalik* er paa Kaartet aflagt efter Graah's Længdebestemmelse. Paa hele den nordgaende Strækning af Kysten ere Kronometer-Længder kun undtagelses-

vis benyttede ved Udarbejdelsen af Kaartene, idet Stedernes Længde er fremkommen ved Bredernes Skæring af nøjagtige Azimuther.¹⁾ Længde-Observationer ere derfor kun opførte for den østgaaende Strækning mellem 65 og 66° Brede, hvor Azimuthernes Skæring med Brederne ikke mere er skarp, og ere udregnede med Klokkesletsforskjel til *Tasiusarsik kildlek* ved *Angmagsalik*.

De med † betegnede Misvisninger ere Medium af flere Rækker til forskellige Tider anstillede Observationer med en magnetisk Theodolith. Skjøndt Misvisningen ved *Tasiusarsik kildlek*, ligesom de øvrige ikke mærkede Misvisninger, er anstillet med et lille Azimuth-Kompas med Kikkert, maa den dog ansees for at være fuldt paalidelig paa Grund af de lange Rækker af Observationer, der til forskellige Tider af Dagen og Aaret ere anstillede der.

¹⁾ Beliggenheden af den sydligste Del af Kysten indtil *Umanak* (Griffenfelds Ø) stemmer omtrent med Graah's Kaart; men Nord for *Umanak* trækker Kysten sig paa vort Kaart vestligere end paa hans, og Forskjellen naaer ved Graah's nordligste Punkt, Varden paa Dannebrog's Ø, sit Maximum, idet han har dette Punkt omtrent 1° østligere end vi.

Den terrestriske Refraktion.

Af P. Eberlin.

Luftens Brydningsforhold have praktisk Betydning for Opmaalingsarbejder, i hvilke der indgaar Maalinger af Højde- eller Depressions-Vinkler. Tages her (som i det følgende) kun Hensyn til Maalinger af Højdevinkler, saa er den Vinkel (m), der observeres, ikke den virkelige Vinkel (m') men maa korrigeres ved Ligningen:

$$m' = m - k . c (1),$$

hvor c er Vinklen ved Jordens Centrum mellem de 2 Punkter, der maales imellem, og k en Brydningskoefficient.

Denne Koefficient retter sig efter Luftens Tilstand og er derfor forskjellig til forskjellige Tider og paa forskjellige Steder. Det er paa Forhaand at vente, at den maa være særlig stor paa den sydlige Del af Grønlands Østkyst, hvor Hav og Land i en Grad som paa meget faa Steder af Jorden kappes om, hvem der er mest bedækket med Is, og hvor diset Luft, Taage, Luftspejling o. s. v. omtrent høre til Dagens Orden.

Brydningskoefficienten kan bestemmes paa følgende Maade. Der observeres Højdevinklen (m) fra et Punkt til et andet, hvorfra den virkelige Vinkel (m') mellem Punkterne er kjendt. Denne virkelige Vinkel faas af Ligningen:

$$\frac{d}{h} = \frac{\cos (m' + c)}{\sin (m' + \frac{c}{2})}$$

der, naar $\frac{d}{h}$ kaldes p , nemt udvikles til

$$\cot g. (m' + \frac{c}{2}) = \frac{p + \sin \frac{c}{2}}{\cos \frac{c}{2}} \dots (2),$$

hvor

d = Afstanden
 h = Højdeforskjellen
 c = Vinklen ved Jordens Centrum mellem Punkterne.

Naar m' er bestemt ved (2), faas af (1)

$$k = \frac{m - m'}{c}$$

For at undersøge Brydningskoefficienten foretog Kaptejn Holm og Lieutenant Garde adskillige Rækker af Maalinger af Højdevinkler mellem Punkterne:

- A. Teltplads
 B. Fjeldtop
 C. Fjeldtop paa Cap Walløe
 D. Fjeldtop paa *Iluilek*
- } paa *Kekertatsiak* (60° 10' N. Br.),
 } (60° 34' N. Br.),
 } (60° 52' N. Br.),

hvis Beliggenhed og Højder, naar undtages Højden af C, ere fastslaaede paa saadanne Maader, at Brydningskoefficienten enten slet ikke indgaar i Resultaterne, eller i hvert Fald indgaar paa en saadan Maade, at den kun har forsvindende lille Betydning.

Resultatet af Maalingerne foreligger i følgende Tabel, hvor + betegner, at Maalingerne er foretaget med Instrument "Stampfer med", Manglen af +, at Instrument "Stampfer uden Horizontalkreds" er benyttet. Vinklernes Størrelse er i Tabellen (som i det følgende) angivet i Sekunder.

1884. Juni.		A—C	Antal Obs.	B—D	Antal Obs.
12. Kl. 7 $\frac{3}{4}$ F.	+	601.7	5		
10 F.	+	623.1	3		
1 $\frac{1}{4}$ E	+	632.2	8		
1 ^t 20 ^m E.				405.4	3
3 $\frac{1}{4}$ E.	+	569.3	3		
15. Kl. 3 $\frac{1}{4}$ E.	+	666.0	6		
do.		662.0	7		
17. Kl. 3 $\frac{1}{2}$ E		507.0	5		
18. Kl. 11 F.		484.1	4		
7 $\frac{1}{2}$ E.		532.2	4		
21. Kl. 8 F.		657.5	3		
11 F.		619.6	3		
0 $\frac{1}{2}$ E.		639.2	3		
do.		686.3	3		
0 ^t 55 ^m E.	+			413.4	3
1 $\frac{1}{4}$ E.		721.4	3		
1 $\frac{3}{4}$ E.		625.2	3		
7 E.		600.5	3		
22. Kl. 8 $\frac{1}{2}$ E.		569.4	3		

For de 2 Punkter B og D's Vedkommende er

$$\left. \begin{array}{l} \log d = 5.41634 \\ \log h = 3.26364 \\ c = 2652 \end{array} \right\} \text{(angivet i danske Fod).}$$

Heraf faas

$$m' = 125.$$

Denne Værdi i Forbindelse med Observationerne giver:

a) 12te Juni Kl. 1^t 20^m Efterm.

$$\underline{k_a = 0.1056.}$$

b) 21de Juni Kl. 0^t 55^m Efterm.

$$\underline{k_b = 0.1086.}$$

Ved den første af Observationerne anvendtes Instrumentet «Stampfer uden», ved den anden Instrumentet «Stampfer med

Horizontalkreds». Den Fejl, der maatte være ved Resultaterne, er rimeligvis meget lille, da d , h og c maa betragtes som forholdsvis særdeles nøjagtigt bestemte, og ogsaa de 2 observerede Vinkler (paa Grund af deres nære Overensstemmelse) maa antages at være særlig paalidelige.

Den lange Række af observerede Højdevinkler mellem A og C kan ikke benyttes til Bestemmelse af den normale Refraktions Størrelse, da A og C ligge forholdsvis lavt og med stor indbyrdes Afstand, og da den normale Brydningskoefficient ikke kan udledes af Observationer gennem de nederste, stærkt foranderlige Luftlag.

Derimod kan den tjene til at give en Forestilling om Brydningskoefficientens store Foranderlighed i de nederste Luftlag. Af Ligning (1) anvendt paa 2 Tilfælde faas nemlig

$$m' = m_a - k_a \cdot c = m_b - k_b \cdot c$$

der giver

$$k_b = k_a + \frac{m_b - m_a}{c}.$$

Sættes nu for m_a og k_a Middelværdien af alle Observationerne af Vinklen mellem A og C og den dertil svarende Mittel-

1884. Juni.		k	1884. Juni.		k
12. Kl. 7 $\frac{3}{4}$ F.	+	$k_a - 0.01$	18. Kl. 7 $\frac{1}{2}$ E.		$k_a - 0.05$
10 F.	+	$+ 0.01$	21. Kl. 8 F.		$+ 0.03$
1 $\frac{1}{4}$ E.	+	$- 0.01$	11 F.		$+ 0.01$
3 $\frac{1}{4}$ E.	+	$- 0.03$	0 $\frac{1}{2}$ E.		$+ 0.02$
15. Kl. 3 $\frac{1}{4}$ E.	+	$+ 0.04$	do.		$+ 0.05$
do.		$+ 0.03$	1 $\frac{1}{4}$ E.		$+ 0.07$
17. Kl. 3 $\frac{1}{2}$ E.		$- 0.07$	1 $\frac{3}{4}$ E.		$+ 0.01$
18. Kl. 11 F.		$- 0.08$	7 E.		$- 0.01$
			22. Kl. 8 $\frac{1}{2}$ E.		$- 0.03$

værdi for Brydningskoefficienten, og for m_b og k_b Værdierne, der faas af hver enkelt Observation, erholdes omstaaende Værdier for Brydningskoefficienten, idet $c = 1530$.

De to Øjeblikke, da Brydningskoefficienten varierer mest, ere den 18de Juni Kl. 11 Form. og den 21de Juni Kl. 1¹/₄ Eftm., mellem hvilke to Gange der er en Forskjel i Brydningskoefficientens Størrelse af 0.15.

Den «anden tyske Nordpolsexpedition» foretog paa den nordlige Del af Grønlands Østkyst Bestemmelser af Refraktionens absolute Størrelse og fandt som Middelværdi

$$k = 0.0894,$$

der er nær ved $\frac{1}{11}$, hvilken sidste Værdi blev benyttet ved Udregningerne¹⁾.

Ved en mere foreløbig Undersøgelse i Sommeren 1883 udkom som Resultat Værdien $\frac{1}{6}$ for Brydningskoefficienten. Denne Værdis Størrelse gjorde, at vi ikke turde anse den for normal, men paa den anden Side mente vi os dog berettigede til, efter hvad der forelaa, at sætte Brydningskoefficienten op til den runde Værdi 0.1, der derfor lige fra 1883 er anvendt ved alle Udregningerne. Efter vore senere nøjagtige Undersøgelser, hvorved Brydningskoefficienten fandtes at være i Gjennemsnit 0.1071, synes det fuldt berettiget at fastholde Værdien

$$\underline{k = 0.1},$$

der paa det nærmeste er Medium af den paa den anden tyske og paa vor Expedition fundne Værdi, og som tillige i høj Grad simplificerer Beregningerne.

¹⁾ Rejseværket II. S. 875.

IV.

Om

de geologiske Forhold

i

Dansk Østgrønland.

Af

H. Knutsen og P. Eberlin.

Expeditionens Hovedformaal var en geografisk og archæologisk Undersøgelse af Østkysten, og som Biformaal kom Undersøgelsen af de geologiske og Indlandsisens Forhold. For at opnaa Hovedformaalet, som ogsaa har givet Expeditionen dens Betydning, maatte alle andre Hensyn til en vis Grad sættes tilside. Som Geografer gjaldt det at rejse saa hurtigt som muligt og søge hen til de for Maalingerne mest passende Steder. Som Archæologer maatte vi bestræbe os for at komme saa langt op paa Østkysten, indtil den 66de Bredeparallel, som der kunde være Tale om, at Nordboerne havde været. Dertil kom, at den korte arktiske Sommer bød os at skynde os. Af denne Grund maatte en stor Del af de geologiske iagttagelser gjøres fra Baaden c. 30—50 Fod fra det iagttagne Objekt, og naturligvis maatte der desuden paa mange Steder komme Huller i Rækken af iagttagelser, naar Rejsen gik saa langt tilsoos, at det var vanskeligt at se noget paa Stranden. Jeg er derfor villig til at indrømme, at der kan være Fejl i mine Angivelser, som senere Rejsende, der maatte faa bedre Lejlighed til at undersøge Forholdene, kunne gjøre opmærksom paa, og det saa meget mere, som jeg paa Grund af Rejsemaaden og vor store Ladning kun fra de færreste Steder kunde faa Haanden med. Paa Grund af Formationens umaadeligt ensformige Natur tror jeg imidlertid, at mulige Fejl ikke ville have stor Betydning.

Den berejste Del af Østkysten kan i en geologisk Oversigt deles i tre Hovedpartier, nemlig 1) Strækningen *Aluk—Ibulek*,

som jeg fik Anledning til nøjere at undersøge i Sommeren 1883, 2) Strækningen *Iluilek—Umanak* og 3) Strækningen *Umanak—Sermiligak* paa Rejsen til og fra Overvintringsstedet.

De herskende Bjergarter, som man i det Hele taget træffer paa Østkysten, ere: Gnejs, Granit og Gnejsbreccie. Dertil kommer i den søndre Del Syenit, og paa Gange Diabas og Diorit. Paa et geologisk Oversigtskaart er det meget vanskeligt at afsætte Grændserne for Gnejs og Granit, idet disse to Bjergarter gribe stærkt ind i hinanden, og desuden er det paa mange Steder ikke let at afgjøre, hvad der er Gnejs, og hvad der er Granit. For den sydlige Dels Vedkommende vilde et idealt Profil give underst Granit, derover Gnejsbreccie, Gnejs og øverst Syenit. Gnejsbreccie kalder jeg en Zone, som ligger imellem Gnejsen og Graniten, bestaaende af større og mindre Stykker af den første, ofte af Storrelse som store Huse, svømmende i den sidste. Gnejsstykkerne ere ofte knuste og pressede paa den utroligste Maade.

Naar man gaar ud fra *Pamiagdhluk (Ilua)*, der ligger lidt Vest for Sydspidsen af Grønland, da træffes her især Granit indsprængt med rød Granat. Denne Granit har man ogsaa i Stranden ved det derfra mod NO. gaaende Sund. Ved *Kugsuasik* paa Sydsiden og *Anikitok* paa Nordsiden af *Ikek* træffes Syenit, der fortsættes paa begge Sider indtil forbi *Sangmisok* og *Kungmiut*. Lidt Øst for *Kungmiut* kommer sribet Granit, som afbrydes ved et lidet Parti Syenit ved *Itivdlek*. Kommer man højere op paa Landet, træffer man Gnejsen ovenpaa Graniten som et Dække. Ved *Kissuit* træffes saaledes Gnejsen i en Højde af 600—900 Fod over Havet.

Ved det østlige *Pamiagdhluk's* søndre Næs træffes Syenit, der ligger som et Dække over Gnejsen og den sribede Granit, som findes i Stranden, naar man kommer længere op i Strædet *Tunua*. Den østre Del af *Kipisako* bestaar af Syenit. Nu er Bjergarten fra Udløbet af *Kipisako* til Nordsiden af *Aluk* paa Østkysten ($60^{\circ} 8'$) udelukkende Syenit. Vest for *Aluk* haves

hosstaaende Profil (Fig. 21). Syenitfjeldene udmærke sig ved lodrette Sider, mærkeligt spidse Toppe og en utrolig stærk Forvitring. Ved *Kekertatsiak*, Vest for *Aluk*, er Bjergarten graa,

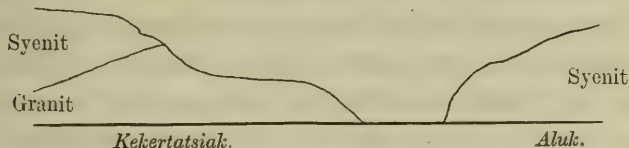

Fig. 21.

stribet Granit, der falder ind under Syeniten. Bjergarten op over Kysten synes nu overalt at være stribet Granit og Gnejs. I *Kangerujuk* har man en stærkt foldet og macereret Gnejs, og i Øerne ved Mundingen af Lindenows Fjord er Bjergarten hornblenderig Gnejs. Paa Dronning Louises Ø saaes ved Stranden følgende Profil i Gnejsen (Fig. 22).

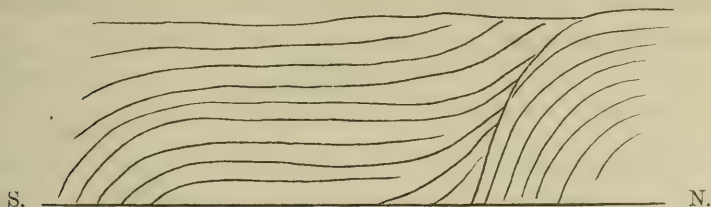

Fig. 22. Profil fra Dronning Louises Ø, 80 Fod langt.

Naar man følger Nordkysten af Lindenows Fjord indover, har man yderst ude Granit, ved *Pamiagdhluk* ($60^{\circ} 28'$) en meget forkrolet Gnejs, hvorefter der igjen kommer et Parti Granit, og over denne Gnejsbreccie. Saaledes vexle de tre Bjergarter hele Vejen indover, indtil Øst for *Tiningnertok* i den vestligste Del af Fjorden, hvor Gnejsen falder NV. ind under Syenit. Den sidste danner her Toppe, der ere mere end 7000 Fod høje. Fra *Tiningnertok* Vest over synes Bjergarten udelukkende at være Syenit. Ligesom der ikke kan være Tvivl om, at dette Syenit-Felt paa Grund af Bjergartens Struktur og Grændseforhold

staar i Forbindelse med *Aluk*-Feltet, idet Grændsen mellem Syenit og Gnejs gaar i sydostlig Retning, saa kan det ogsaa være muligt, at det er det samme Felt, som strækker sig over til Frederiksdal og Julianehaab.

I den søndre Del af Østkysten træffes nu Syenit kun et Par Steder til og kun i smaa Kupper, nemlig i en lille Halvø under Cap Walløe og paa Halvøen *Ilulianguit* ($60^{\circ} 35'$) i *Kangerdluarak*; men ellers har man kun den samme ensformige Vexel mellem Gnejs og Granit med mellemliggende Gnejsbreccie. At angive Strøg og Fald for Gnejsen er meget vanskeligt og har i denne Del af Grønland liden eller ingen Betydning. For det Første er Gnejsen saa krollet og forskudt, at Faldet og Strøget meget hurtigt varierer. Dernæst er det i Grønland paa Grund af den store Misvisning og ringe Horizontalintensitet vanskeligt med et almindeligt geologisk Kompas at angive Retningen nøjere end paa en Streg. Som en Prøve paa, hvorledes Gnejsstykkerne kunne være mishandlede i Gnejsbreccien, kan hosstaaende Skitse (Fig. 23) tjene.

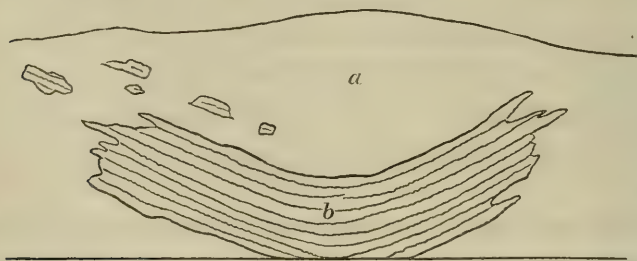

Fig. 23. Parti af Gnejsbreccien midt imellem *Kangerdluarak* og *Nagtoralik*, 25 Fod langt. *a* er Granit, *b* Gnejs.

En Afvexling findes i de brune Diabasgange, som forekomme i stor Mængde i den søndre Del af Grønland. Deres Strøg er i Reglen parallelt med Fjordenes Retning, saa at man kan forfølge den samme Gang langs Kysten hele Fjorden indover. Der gives ogsaa et Par andre Systemer af Gange, som krydse hines Retning og angive Retningen af de

Dale, der forbinde Fjordene med hinanden. Exempler ere *Kangerdlugsuatsiak*- og *Nanusek*-Fjordene og Dalene mellem de to Fjorde. Disse Gange synes at være trængte frem efter et færdigt System af Sprækker, ligesom Fjordene selv synes at være Systemer af indbyrdes parallelle Kløfter (se Kaartet over den sydligste Del af Grønlands Østkyst og Kapt. Holms Bemærkninger om Fjordenes Retninger S. 166). Sydgrønland kan godt nævnes som et fortrinligt Exempel paa Diaklaser baade i større og mindre Maalestok, saavelsom ogsaa paa de til Diaklaserne knyttede Dislokationer. I Fig. 24 sees et Profil fra den nordøstlige Del af *Kutek*-Fjorden, og flere lignende Profiler, men i betydelig mindre Maalestok, fandtes ved *Igdlokolik* ved Lindenows-Fjorden.

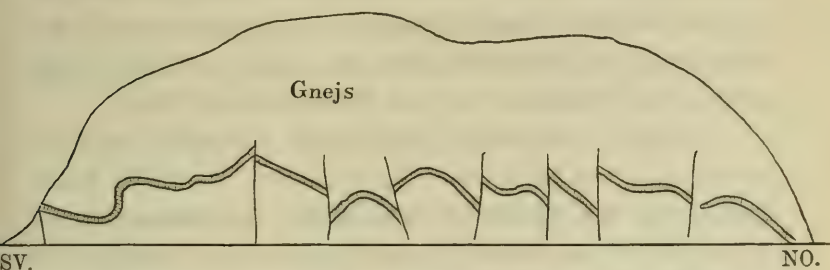

Fig. 24. Granitgang i Gnejs ved *Kutek*-Fjorden. Profilet er c. 1100 Fod langt.

Smaa Diaklaser have kun forsaavidt Interesse, som de tjene til Bevis for de større Diaklasers Tilstedeværelse. Forskydnings-Planerne gik i ovennævnte Exempler nøjagtigt parallelt med Fjordens Retning. Aarsagen til disse Diaklaser maa tilskrives Syenitens Udbrud. Man er vant til at tænke sig Diaklaserne som Systemer af parallelle Planer. Denne Fordring paa Parallelisme kan man jo ogsaa til en vis Grad faa tilfredsstillet, hvor der kun er Tale om Diaklassystemer i lille Maalestok, eller som ligge fjernt fra den virkende Aarsag. Paavirkes derimod et Plan, her en Landflade, af en Kraft paa et enkelt Punkt, saa ville Hovedrevnerne radiere ud fra dette Punkt. Mindre Spring og Revner ville dannes lodret paa disse. Det samme er ogsaa

Tilfældet i Sydgrønland. Idet Syeniten brød frem, blev den allerede stivnede Del af Graniten skudt til alle Sider og for-gnejset. Hovedrevnerne ere de paa Vestkysten SSV.-gaaende og paa Østkysten OSO.-gaaende Fjorde. Lodret paa disse Fjordretninger har man Dalenes Retninger og de mindre Side-fjorde. Man har ogsaa andre Steder i Grønland Exempler paa Diaklaser i stor Maalestok. Ved at betragte Kapt. Jensens Kaart over Egnen mellem *Kangatsiak* og *Holstensborg*¹⁾, vil man strax blive opmærksom derpaa. Et Blik paa Specialkartet over *Angmagsalik*-Egnen viser, om end ikke saa tydeligt, et Diaklassystem i stor Maalestok.

En anden gangdannende Bjergart, som forekommer f. Ex. ved *Kutek*, er Diorit. Den synes at være ældre end Gnejsen, idet den deltager i dennes Foldninger og Forskydninger (f. Ex. paa Sydsiden af *Patursoq*-Fjorden) og antager endog Skiffrighed sammen med Gnejsen, f. Ex. ved *Kasingortok* ($60^{\circ} 49'$).

Temmelig almindeligt træffer man i Gnejsen Gange af Pegmatit og af finkornet Granit. Den finkornede Granit trænger sig som Apophyser frem mellem Gnejslagene og udfylder Spalter og Hulrum. Som Exempel kan følgende lille Profil (Fig. 25) fra *Kasingortok* tjene:

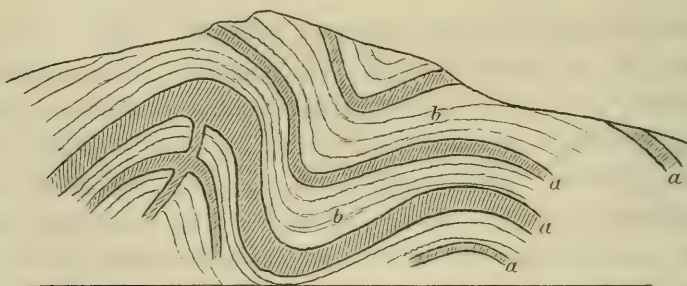

Fig. 25. Finkornede Granitgange (a) i Gnejs (b) ved *Kasingortok*.
Profilets Længde er 10 Fod, dets Højde 5 Fod.

¹⁾ •Meddelelser om Grønland• II. Tav. V.

Bjergarten fra *Kutek* til *Kasingortok* er Gnejs i svævende Lag og Gnejsbreccie. Ved *Kasingortok* griber Graniten over Gnejsen. (Se Profilet Fig. 26.)

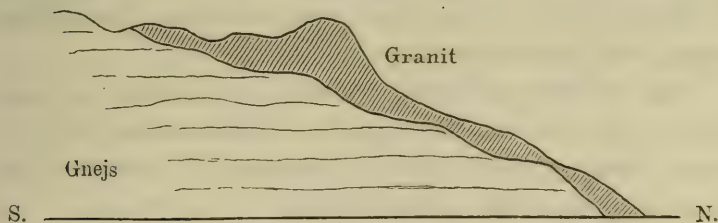

Fig. 26. Idealt Profil fra *Kasingortok*.

Ivimiut består af finkornet, stribet Granit, som ogsaa forekommer i Sydstranden ved *Iluilek*, og over denne Granit kommer igjen Gnejs, saa at hele den øvrige Del af Cap Discord består deraf. Fra Cap Discord ($60^{\circ} 53'$) til *Tingmiarmiut* ($62^{\circ} 40'$) er der Gnejs, Granit og Gnejsbreccie ganske som Syd paa.

Angaaende dette andet Hovedparti, der omfatter Strækningen fra *Iluilek* til *Umanak*, henvises til efterfølgende Beretning derom af Hr. Eberlin, der har havt Lejlighed til nøjere at undersøge denne Strækning, og jeg skal nu gaa over til at omtale Bjergarterne i det tredje og nordligste Hovedparti fra *Umanak* til *Sermiligak*, forsaavidt vor meget forcerede Rejse tillod en Undersøgelse deraf.

Paa vor Teltplads Syd for Cap Juel var Bjergarten hornblenderig Gnejs. Den gennemses af nogle omtrent 4 Tommer mægtige Grønstensgange med prismatisk Afsondring, lodret paa Sidefladen. Gnejsen var meget kruset og foldet.

Cap Juel ($63^{\circ} 13'$) består af stribet Granit, fuld af Brudstykker. Bjergarterne indtil *Manertusok* ($63^{\circ} 25'$) ere ogsaa Gnejs, Gnejsbreccie og Granit, og videre op over Kysten Gnejs og stribet Granit.

Fra *Kekertarsuak* til Cap Møsting ($63^{\circ} 42'$) træffes Gnejs og megen Gnejsbreccie, medens selve Cap Møsting bestaar af Granit, hvorover kommer Gnejs. De smaa Øer her Nord for bestaa af sribet Granit. Bjergarten ved *Tingmiartalik* ($63^{\circ} 58'$) er sribet Granit, og paa Øerne inden Colberger-Hejde findes meget foldet og forskudt Gnejs.

Paa Nordsiden af *Umivik*-Fjorden er Bjergarten en meget foldet Gnejs, der ved *Kiatak* ($64^{\circ} 19'$) gennemses af to Systemer Gange, et ældre System, bestaaende af Dioritskifer, og et yngre (Diabas), der overskjærer hint.

Fra *Kiatak* til Cap Løvenørn ($64^{\circ} 31'$) er Bjergarten en meget brudt og forkrøllet Gnejs. I Kløfter og Hulrum i Gnejsen fandtes flere Steder udsondret kjødrød Kalkspath. Cap Løvenørn bestaar af sribet Granit. Forbjerget og Landet op over til *Pamiagdhusak* gennemses af et System af parallelt løbende Grønstensgange. Bjergarten ved *Pamiagdhusak* er meget foldet Gnejsskifer. Paa Nordbyes Øer synes Bjergarten at være fin, meget foldet Hornblendeskifer, og paa Skrams Øer en finkornet, kvartsrig Hornblendeskifer. Den var meget forkrøllet i enkelte Lag, idet der mellem plane Lag kunde komme Schichter, der vare ganske krusede og havde en Mægtighed af 3 Fod (Fig. 27). Det samme iagttoges ogsaa i

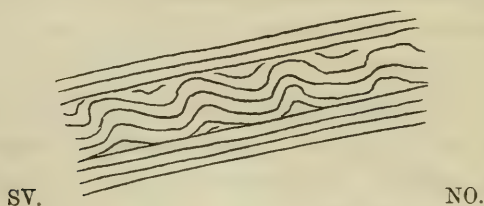

Fig. 27.

Gnejsskiferne paa Nordsiden af Kjøgebugt (65°). De herværende Diabasganges Strøg var fra NV.—SO.

Paa en Ø paa Nordsiden af Kjøgebugt ved Navn *Akitsek* forekommer efter Hedningernes Sigende en Vægsten, der er

blødere end den, der forekommer ved *Angmagsalik*. Fra *Pikiutdlinta* til *Putulik* findes meget skifrig Gnejs, fra *Nunatak* til *Isortup nua* Gnejsskifer, der er meget bøjet og forskudt (Fig. 28), og i Landet Nord for *Isortup nua* indtil *Kivdlak*

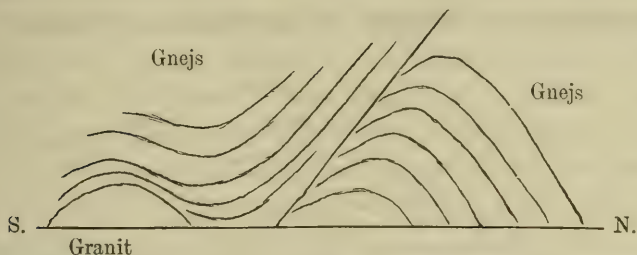

Fig. 28. Ved Kysten N. for *Nunatak*. Profilet er 300 Fod langt og 150 Fod højt.

(Dannebrog's Ø) synes Bjergarten overalt at være stærkt forskifret Granit. Den er meget bøjet og forskudt. Cap Gudbrand ($65^{\circ} 14'$) bestaar af graa Gnejs (Fig. 29), der indeholder et sønderbrudt Lag af Hornblendeskifer (*a*).

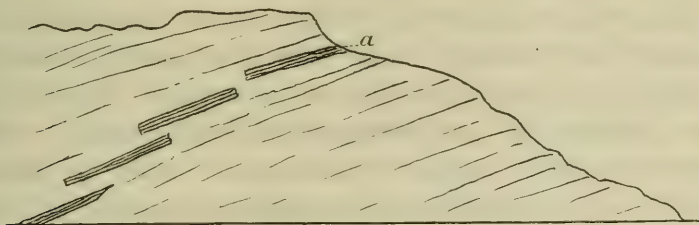

Fig. 29. Cap Gudbrand.

I sønderbrudte Dioritgange, som findes sværmende i den sribede Granit, forekommer paa Snorer og Spalter Kobbererts. Man seer flere Steder Fjeldsiderne farvede af Kobberlasur. Jeg har været meget i Tvivl om, hvad jeg skulde kalde Bjergarten i denne Egn, idet den hurtig vexler i Udseende fra Gnejsskifer til massiv Granit.

Bjergarten ved *Sujunikajik* ($65^{\circ} 28'$) Øst for *Ikersuak* er en meget smuk graa Granit, som man beholder op forbi *Inigsalik*.

Her begynder Gnejsen igjen, som fortsættes helt op til *Karusuernek* ($65^{\circ} 38'$) paa Vestsiden af *Sermilik*-Fjorden. Gnejsen synes ikke at være saa forknust her som længere Syd paa. Den forekommer i store Folder og indeslutter ofte mellem sine Lag store Brudstykker, hvilket sees ved *Karusuernek* (Fig. 30), ved *Narsarsik*, Vest for *Nukajik*, og paa Østsiden af *Nukajik*.

Fig. 30. *Karusuernek*, seet fra Øst. Profilet er 3000 Fod langt.

Paa den østre Side af *Sermilik*-Fjorden har man paa Øen *Iktek* en meget granatrig, stribet Granit, der ogsaa forekommer paa Fastlandet. Gaar man Nord efter i *Sermilik*-Fjorden, saa træffes paa nogle Øer et Parti lys, graa Granit, som strækker sig helt til Munden af *Ikerasarsuak*. Ved *Ukivirajik* findes mægtige Pegmatitgange. Nord for *Ikerasarsuak* og paa Øerne udenfor er Bjergarten Gnejs. Nu har man denne hele Vejen saa langt, som vi vare inde i Fjorden. Ved *Isi* forekom en øst-vestgaaende Zone af Brecciebjergart, hvori der var Partier af Vægsten. Gnejsens Strøg er NNO. og SSV. I Gnejsen var der indesluttet store Partier af Hornblendebjergarter, udvalsedede i Gnejsens Strøgretning.

Gaar man fra *Iktek* i *Sermilik* mod Øst til *Angmagsalik*, saa har man ved *Kingigtit* og *Nawjatalik* en ejendommelig grovkornet, stribet Granit, som ligger under *Iktek*'s Gnejsgranit. Ved *Kasigisat* har man igjen Gnejsgraniten. Langs med Stranden gik en Grønstensgang, hvoraf Fragmenter stode

tilbage ligesom uhyre Bautastene, medens Gnejsgraniten udenfor var forvitret bort. Fra *Orsuluvial* fortsættes Gnejsgraniten til vort Vinteropholdssted, *Tasiusarsik* ($65^{\circ} 37'$). Den er meget granatrig og træffes ogsaa ved *Nunakitit* paa den østre Side af *Angmagsalik*-Fjorden.

Gaar man ind over den vestre Side af *Angmagsalik*-Fjorden, beholder man denne granatrige Gnejsgranit indtil $\frac{1}{2}$ Mils Vej Syd for *Ikerasarsuak*. Der kommer et lille Parti Gnejs-skifer, ligesom ogsaa en lys, graa Granit. Denne Granit strækker sig ind over hele *Ikerasarsuak* og hører til Granitpartiet i *Sermilik*. Paa den anden Side af *Ikerasarsuak* faar man strax Gnejsen igjen. Denne fortsættes i svævende Lag ind over hele *Angmagsalik*-Fjorden. Gaar man ind over Fjorden paa den østre Side, saa har man ligeledes ude ved Mundingen Gnejsgranit. Ved *Umivik* har man Gnejs, som strækker sig langs hele Fjorden udefter.

Ved *Kumarmiut* og *Ingmikertok* ($65^{\circ} 45'$) findes en meget biotitrig Granit, der kun er et mindre, fra den øvrige Bjergart skarpt afgrændset Parti. Fra *Norajik* og Øst over til *Sermiligak*-Fjorden træffes overalt Gnejs og megen knust Gnejsbreccie i svævende Lag. Erik d. Rødes og Leifs Øer ($65^{\circ} 52'$) bestaa af meget skifrig Gnejs. Eriks Ø gennemses af Diabasgange med Strøg NO.—SV. Ogsaa Øerne i *Sermiligak*-Fjorden bestode af Gnejs, og *Nunakitit* i *Sermiligak* gennemses i sin Længderetning af mægtige Pegmatitgange.

Efter denne kortfattede geologiske Oversigt, hvis Resultater ere for fragmentariske til, at de med nogen Nytte vilde kunne aflægges for Strækningen *Umanak*—*Sermiligak* paa de hermed følgende Kaart — skal jeg kun tilføje nogle Ord om Isen og dens Virkninger. Paa Grund af Expeditionens andre og vigtigere Formaal var der, som sagt, ingen Lejlighed for os til at beskæftige os særligt med Indlandsisen. Af Østgrønlænderne fik vi at vide, at der paa den af os undersøgte Del af Østkysten

findes 4—5 Fjorde, som udsende Isfjelde, nemlig *Sermilik-Fjorden* (den største), *Ikersuak*, *Pikiutdlek-Fjorden*, *Igdlo-luarsuk-Fjorden* og maaske en af de sydligere. Selv saa vi paa Afstand nogle af disse Bræer, som afgav Isfjelde, men deres Beliggenhed var en saadan, at vi maatte renoncere paa videre Undersøgelse af dem. En Undersøgelse af en eller anden af de mindre Bræer, som vi passerede, syntes mig af liden Interesse, da en enkelt Maaling af en lille Bræs Bevægelseshastighed intet ordentligt Resultat giver. Den paavirkes for meget af de til enhver Tid herskende Temperaturforhold.

I Egne, som laa fjernt fra Indlandsisen, udmærkede Fjeldene sig ved deres alpine Former, skarpe spidse Takker, forvitrede Sider og store Urer. Derimod vare Fjeldene lige ved Indlandsisen, hvor den netop var gaaet tilbage, lave, afrundede, ganske glatte og uforvitrede. Saaledes ere *Angmagsalik-Fjeldene* og Fjeldene i den ydre Del af *Sermilik* skarpe og vilde. Landet i den indre Del af *Sermilik* og paa Fastlandet omkring *Ikersuak* er derimod temmelig lavt og fladt. Ligeledes er ogsaa Landet omkring *Puisortok* lavt og fladt, medens Landet Nord og Syd derfor er meget vildt og alpint. Man faar uvilkaarligt det Indtryk, at det, som virker destruerende paa Fjeldene, er Klimaet, der gaar forud for eller følger efter en Istid, idet det virker ved sin Vexel mellem Tø og Frost. Isen selv virker kun som Transportmiddel og beskytter saa den underliggende Klippe for videre Ødelæggelse. Skurstriber kan man næsten overalt iagttage, og de følge i Reglen Fjordenes og Dalenes Retninger.

Sidemoræner forekomme meget ofte, og paa en stor Bræ ved *Igdlokolik* i Lindenows Fjord tillige Midtmoræner. Endemoræner ere derimod sjældnere, da næsten alle Bræerne gaa ud i Havet. Ved *Kissuit* i *Ikek* ($59^{\circ} 54'$) fandtes en Endemoræne c. 1300 Fod over Havet, og den indeholdt kantstødte Sten af alle Størrelser, især bestaaende af Stedets Bjergarter. Indenfor Morænen laa en Sø, ved hvis inderste Del, der nu udmundede en

Lokalbræ. Bundmoræner saaes flere Steder, f Ex. ved *Kingorsuak* i *Angmagsalik*-Fjorden og i *Ikatek*-Sundet mellem *Angmagsalik*- og *Sermiligak*-Fjordene. Terrasser og Strandlinier, højere end Havets nuværende Stand, veed jeg ikke at have seet. Derimod har jeg ved *Isi* i *Sermilik*-Fjorden, ved *Kangerajuk* Syd for *Akorninar-miut* og ved *Tingmiarmiut* seet Strandlinie dannet i Fjæren mellem Høj- og Lavvande. Om Vinteren danner der sig nemlig en Isfod, som undertiden kan være flere Meter bred. Naar det nu begynder at tø om Foraaret, og de store Springsfloder komme, saa løsne de sig og rive de Stene med sig fra Klippesiderne, som ere løsnede i Løbet af Vinteren.

Jættegryder iagttoges paa følgende Steder. Ved *Nagto-ralik* ($60^{\circ} 32'$) flere store, hvoraf en var 6 Fod i Diameter. Tværsnittet var elliptisk, og den store Axe laa i Gnejsens Strøg. Ved *Kasingortok* ($60^{\circ} 49'$) fandtes to Jættegryder lige i Vandlinien. Deres Diameter var tre Fod, og de synes dannede ved Havets Dønninger. Den dybere, der var udhulet i massivt Fjeld, var opfyldt af hovedrunde Sten, den anden, der laa paa en Sprække, var ganske tom. Ved *Anerdlijuitsek* ($65^{\circ} 35'$), Vest for *Tasiusak*, var der flere store Jættegryder under Højvandsmærket. De vare smallere ved Mundingen end længere nede, havde overalt Tvær-snit med Længdeaxen i Gnejsens Strøg og vare fyldte eller næsten fyldte med mere eller mindre afrundede Sten.

Christiania i April 1887.

H. Knutsen.

Den Del af Grønland, som omhandles i dette Afsnit, er Østkysten Syd for $63^{\circ} 15' N.$ Br. og den paa medfølgende Kaart aflagte Del af Vestkysten mellem Cap Farvel og $60^{\circ} 45' N.$ Br. De geologiske Signaturer paa Kaartet ere paa den af mig berejste Strækning næsten alle aflagte paa lagttagelsesstederne. Da de samme Steder ofte ere besøgte flere Gange med tildels lange Mellemrum, har der været Lejlighed til at kontrollere Signaturerne, og efter Hjemkomsten har jeg til yderligere Kontrol sammenlignet de af mig hjembragte Samlinger med Haandstykkerne (især fra Vestkysten), der fandtes i det mineralogiske Museum fra den sydlige Del af Grønland.

De Steder, hvor jeg ikke har været, og hvor der dog er aflagt geologiske Signaturer, ere nogle spredte Punkter Syd for $60^{\circ} 45' N.$ Br. Bjergarterne ere aflagte ved Hjælp af den af Cand. Sylow hjembragte Samling og den af ham afgivne Beretning.¹⁾

I. De faste Bjergarter og de deri forekommende Mineralier.

De Bjergarter, der indtage største Delen af den her omhandlede Strækning, ere Granit og Gnejs. De fordele sig saaledes, at der ligger et Bælte af Gnejs tværs over Landet, Nord for det er der een, Syd for det en anden Slags Granit.

I det nordlige Granitparti er Bjergarten en, som oftest graa, finkornet og stribet Granit, der hyppig fører Hornblende, undertiden Titanit og et Sted (paa Odden lige Syd for

¹⁾ «Meddelelser om Grønland» VI. S. 180.

Puisortok) Avanturinfeldspat. Enkelte Steder træder Hornblende saa stærkt frem, at Bjergarten er Hornblendegranit. I et saadant Hornblendegranit-Parti ved *Karra akungnak* forekommer et ikke nærmere undersøgt ægitisk Mineral i stor Mængde. Flere Steder, især i Omraadet mellem *Tingmiarmiut*- og Mogens Hejnesens Fjord, gaar den stribede Granit over i Gnejs, og samtidig optager den nogle af Stederne Granat.

Mellem det nordlige Granitparti og Gnejsbæltet er Overgangen ganske jævn. I Gnejsbæltet er Bjergarten almindelig graa Gnejs. Den indeholder over store Strækninger Hornblende og Magnetjernsten¹⁾, desuden er ofte Granat indblandet i enkelte Lag, og Grafit forekommer lagvis i Gnejsen paa *Nanortalik* og paa forskellige Steder omkring *Tasermiut*-Fjordens Munding. De fleste Steder er Bjergarten tydelig lagdelt, enten i regelmæssige om end ofte i det store stærkt foldede Lag eller ogsaa paa en saadan Maade, at Bjergarten bestaar af smaa Granitknuder, omsnoede af forvirret krøllede Gnejslag. Af den sidste Slags Gnejs findes en ejendommelig Afart, der fører Granat og blaa Dichroit²⁾ i den sydlige Rand af Gnejsbæltet baade paa Østkysten ved *Kangerujuk* og paa Vestkysten paa nogle Smaaøer, SO. for *Nanortalik* og paa Sydspidsen af *Sermersok*. Da denne Gnejs kun er iagttaget paa faa Punkter, er den ikke aflagt paa Kaartet med særegen Signatur.

1) Omkring *Serket nua* virker en Jerngnejs meget forstyrrende paa Magnetnaalen (jvnf. Graah: Undersøgelsesrejse, S. 75). Lieutenant Garde foretog her paa et Tidspunkt, da der var Ro i Magnetismen, Deklinationsbestemmelser med en magnetisk Theodolith, hvor Naalen hang c. 4 Fod over Klippefladen. Skjøndt Observationerne gjordes paa et fritliggende Terræn og paa Steder, der vare udvalgte som forholdsvis jernfri, gave de dog umiddelbart efter hinanden over $3\frac{1}{2}^{\circ}$ forskjellig Deklination paa 2 Steder der laa 76 Fod fra hinanden.

2) Det er rimeligvis dette Mineral, som af Laube (Die zweite deutsche Nordpolarfahrt I, S. 123, og Geol. Beobachtungen, S. 76) kaldes Sapphir og violblaa Korund. I hvert Fald opfattede jeg det paa Rejsen som Laubes «Sapphir», hvad der har givet Anledning til Angivelsen i en af mine Rapporter og derfra i Petermanns Mittheilungen 1885, S. 58, at jeg har fundet Sapphir paa Østkysten.

Bjergarten i det sydlige Granitparti (Granatgraniten), til hvilken Bjergarten i den sydlige Rand af Gnejsbæltet danner en jævn Overgang, bestaar af en som oftest noget grovkornet, stribet og granatrig Granit.

Paa Kaartet ere Granitpartierne Nord og Syd for Gnejsbæltet aflagte med ens Signatur, skjøndt de ere indbyrdes ligesaa forskellige, som hvert af dem er forskjelligt fra Gnejsbæltet, og ligeledes er den nedenfor nævnte Gruppe af Bjergarter betegnede paa Kaartet som Syenit efter dens mest karakteristiske Bjergart.

I Modsætning til de ovennævnte Bjergarter, der, som sagt, gaa jævnt over i hinanden, og som, naar hensees til gjensidige Begrændsings- og Lejringsforhold, udgjøre et udeleligt Hele, findes der paa adskillige Steder Bjergarter (Granit, Hornblendegranit og Syenit), der vel i alt væsentligt bestaa af de samme Bestanddele som de ovennævnte, men som dog paa Grund af deres Forekomst som godt begrænsede Partier indenfor de andre Bjergarter, synes at have Krav paa at omtales for sig selv. Hvor de nemlig mødes med de andre Bjergarter, fra hvilke de adskille sig ved deres som Regel grovere Korn, deres ringe Kvartsholdighed og deres større Rigdom paa Glimmer og Hornblende¹⁾, er Grænsen overordentlig kjendelig. Flere Steder indeholde de grovkornede Bjergarter endvidere Brudstykker af den omliggende Gnejs eller Granit. Saaledes indeholder

- 1) Syeniten omkring *Aluk* en Mængde Brudstykker af Granatgraniten ifølge Sylovs Iagttagelse. Blaa Kwartsstreng, der gennemsaette Granatgraniten paa *Kekertatsiak* Vest for *Aluk*, findes ogsaa i Indlagene.

¹⁾ Hist og her er der i de grovkornede Bjergarter fundet Orthit, Magnetjern, Titanit og paa enkelte Steder Ytrotitanit.

- 2) Syeniten paa *Kangek*, Øst for *Nanortalik*, indeholder enkelte store Gnejsbrudstykker.
- 3) Graniten ved *Isua* paa *Tugtutuarsuk* og *Kanajormiut*-Øerne kaldes af Giesecke¹⁾ regenereret Granit, fordi den indeholder mange smaa Gnejsbrudstykker.

Paa enkelte Steder udbrede de grovkornede Bjergarter sig dækkeformigt over deres Omgivelser. Alle disse Forhold gjøre det sandsynligt, at de som Regel grovkornede Graniter, Hornblendegraniter og Syeniter ere eruptive Masser, der have trængt sig op igjennem de almindelig udbredte Granit- og Gnejsbjergarter og paa sine Steder bredt sig ud over dem (Fig. 31).

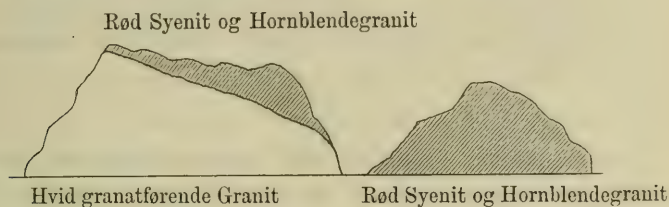

Fig. 31. Nordsiden af *Kipisako*.

Omtrent i Midten af Lindenows Fjord hæver der sig pludselig 7300 Fod høje Fjelde. De ere de højeste, der kjendes i dansk Østgrønland og rage c. 4000 Fod op over deres Omgivelser. Disse bestaa af Gnejs, de høje Fjelde derimod af Syenit, der synes at være brudt op igjennem Gnejsen og i Udkanten af sit Omraade at have bredt sig ud over denne, saaledes at Syenitmassen fremtræder som en «Paddehat», der er skudt saa meget op, at «Stokken» endnu er skjult i Jorden, medens «Hatten» dels hviler paa Stokken, dels paa Jordoverfladen.

Granitgange, dels sværmende, dels regelmæssige, gjennemsætte alle i det foregaaende omtalte Bjergarter, men forekomme hyppigere i enkelte Strøg end i andre. De kunne

¹⁾ Mineralogisk Rejse, S. 25.

være indtil 150 Fod brede og ere enkelte Steder saa talrige og mægtige, at de i store Fjelde udgjøre indtil $\frac{1}{10}$ af Fjeldenes Masse¹⁾. I Gangene findes ofte skarptkantede Brudstykker af Sidestenen, ligesom Gangene ofte sende Aarer ud til Siden, og disse Aarer fortsættes undertiden paa *Nanortalik* af en Række fritliggende Feldspathøjne (Fig. 32).

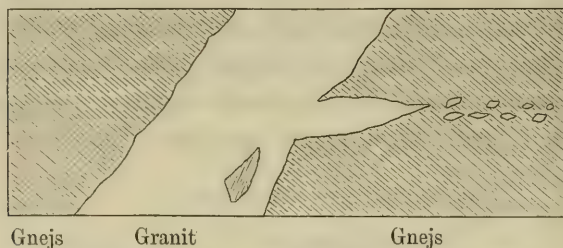

Fig. 32.

I det nordlige Granitparti og i den nordligste Del af Gnejsbæltet føre Gangene meget ofte Orthit, hvilket Mineral ogsaa undertiden findes i Gange, der gjenemsætte de grovkornede Granit-, Hornblendegranit- og Syenit-Partier. Sammen med Orthit findes ofte Titanit og Magnetjernsten. I den sydligste Del af Gnejsbæltet er der aldrig fundet Orthit i Gangene, men derimod næsten allevegne Granat, hvortil der paa enkelte Steder baade paa Østkysten ved *Nanusek* (Nenese) og paa Dronning Louises Ø, og paa Vestkysten ved *Nanortalik* slutter sig Andalusit og Turmalin, samt paa det sidstnævnte Sted og paa Østkysten lidt Syd for Cap Walløe tillige Arsenkis. Disse 4 sidste Mineralier turde derfor udgjøre et af de fra Norge saa bekjendte «Mineralselskaber» paa Granitgange.

I det Hele er der i Granitgange fundet følgende Mineralier: Granat, Andalusit, Arsenkis, Turmalin, Orthit, Titanit,

¹⁾ Jfr. Tegningen: «den golde Dal» ved *Kugkasik* paa *Sermersok* i Rinks Grønland II., S. 357. Den mørke Bund i de der afbildede Klippevægge paa flere Tusind Fods Højde er Gnejs, de lysere Striber ere hvide Granitgange. Jfr. Naturh. Tillæg til samme Værk, S. 138.

Yttrotitanit, Magnetjernsten, Beryl, Zirkon og Polymignyt (ved *Karra akungnat*)¹⁾, foruden nogle faa og meget smaa Krystaller, der endnu ikke ere bestemte.

I det nordlige Granitparti findes enkelte Steder regelmæssige, indtil 1 Fod brede Gange af Dioritskifer, der er yngre end Granitgangene.

De mægtigste Gange ere Diabas- og Dioritgangene. De ere næsten altid meget regelmæssige og den betydeligste af dem (ved *Tingmiarmiut*) er c. 500 Fod bred og er forfulgt paa en Strækning af 4 Mil. Diabas- og Dioritgangene indeholde ofte Brudstykker af Granit eller Gnejs. De synes at være hyppigere i de almindelig udbredte Granit- og Gnejsbjergarter end i de andre Bjergarter, men de gjennebryde dog ogsaa paa flere Steder disse, ligesom de, hvor de mødes med Granitgangene, overskære dem.

Vægsten angives at forekomme flere Steder i den heromhandlede Del af Grønland, nemlig paa en lille Ø i Nærheden af *Umanarsuk*, paa *Uvdloriutit*, ved *Torsukatak*, ved *Tuapait*, paa *Nanortalik*, ved *Sakarimiut*, *Kingua* i *Unartok*-Fjorden og *Nepisat* i *Agdluittok*. De fleste af disse Vægstens Forekomster ere dog meget ubetydelige, saaledes den paa *Nanortalik*, hvor der vel pletvis findes nogle bløde Skiferlag, men paa ingen Maade noget, der fortjener Navn af eller benyttes som Vægsten. Et Sted i *Tingmiarmiut*-Fjorden hedder *Uvkusigsak*, der betyder

¹⁾ Angivelsen i Petermanns Mittheilungen 1885, S. 58, at jeg skulde have fundet broget Kobbermalm, Euxenit og Spinel, beror paa en forhastet Rapport fra mig, skreven inden jeg endnu havde udpakket og gennemgaaet mine i Sommeren 1884 indsamlede Mineralier.

Vægsten, men for Resten er knyttet til flere Steder i Grønland, hvor der nu ingen Vægsten vides at forekomme. For Tiden tages den, saavidt vides, kun et Sted, nemlig paa *Uvdorsiuutit*. Beboerne af *Tingmiarmiut*-Egnen havde 1884 udmærkede Kogekar af Vægsten fra dette Sted, der allerede 1829 omtales af Graah¹⁾ som Findested for Vægsten. Betydelig kan denne Forekomst dog næppe være; thi 1828 fortælles, at der hver Sommer kom flere Baade med Østlændinge tildels langt Nord fra til *Aluk* for at indhandle europæiske Sager fra Vestkysten «besonders aber auch Weichstein²⁾. Omvendt fortælles 1761, at Østlændinge fra (maaske langt) nordfor den navnkundige *Puisortok* solgte Vægsten til de længst mod Øst boende Vestlændinge³⁾. Paa en af vore Teltpladser paa *Uvdorsiuutit* og paa en Ø nordfor *Uvdorsiuutit*-Sundet laa der i Gnejsen og Graniten husstore Indlag af en i sin indre Masse haard Stenart, der i sin ydre Skal og langs Revner gennem Indlagene var omdannet til uren og forholdsvis haard Vægsten. Den brugbare Vægsten paa *Uvdorsiuutit* forekommer rimeligvis paa samme Maade.

II. Overfladeforholdene og Landisen.⁴⁾

Østkysten mellem 63° 15' N. Br. og det nordlige *Kasingortok* (62° 23') er et Bjergland gennemskaaet af 2 Fjorde. Baade Fastlandet og store Øer udfor Kysten bestaa af mere eller mindre udarbejdede Fjeldpyramider, som have en Højde fra 1600 til 6600 Fod. Indlandsisen ligger bagved hele Partiet og sender Arme ud i Fjordene. Af lokale Bræer er der mange og

¹⁾ Undersøgelsesrejse S. 86.

²⁾ Nachrichten aus der Brüdergemeine 1830, S. 41.

³⁾ Cranz: Historie von Grønland I, S. 349.

⁴⁾ Hvad der i dette Stykke angaar Fjeldenes Gruppering og Højder og Landisens nuværende Udbredelse, er kun medtaget for Forstaaelsen af andre Forhold. Det støtter sig for Østkystens Vedkommende til de foran meddelte Skildringer af Holm og Garde, samt angaaende den sydligste Del af Vestkysten til Holm i «Medd. om Grønland» VI., S. 174—76.

der har tidligere været endnu flere, hvad blødt afrundede Dale, der utvivlsomt ere gamle Brælejer, tydeligt nok vise. Derimod har Indlandsisen aldrig bredt sig ud over Partiet; den laa tidligere, da den var mægtigst, ligesom den ligger nu; kun kilede dens Arme sig rimeligvis langt ud i eller helt ud igjennem Fjordene.

Syd derfor er Kysten indtil Cap Adelaer et mod det Indre jævnt stigende Plateau, der næsten helt er dækket af Indlandsisen, hvorover kun et større Fjeldparti og enkelte spredte Toppe rage op. Kysten er gjennemskaaren af en Fjord, indenfor hvilken det omtalte Fjeldparti kommer frem. Øerne udfor Kysten ere lave og have moutonnerede Former. Indlandsisen maa derfor paa denne Strækning tidligere være gaaet helt ud over Øerne; til hvilken Højde den samtidig er steget noget inde i Landet, er ikke godt at sige, men det ovenfor omtalte Fjeldparti i Mogens Heinesens Fjord, der er 6300 Fod højt, har kun til en forholdsvis ringe Højde været dækket af den.

Østkysten mellem Cap Adelaer og c. 61° N. Br. har i Begyndelsen enkelte og længere mod Syd mange Fjelde, men de ligge spredte med lavere Strækninger mellem sig. Partiet er stærkt gjennemskaaret af Fjorde, og udfor Kysten ligge enkelte Øer med høje og i det Hele taget skarpt kantede Fjelde. Indlandsisen gaar langt ud mod Kysten, men dominerer ikke i den Grad som i det foregaaende Parti; thi dels er Yderlandet bredere, dels rage flere Nunatakker op over Isen. Isdækket synes aldrig at være gaaet helt ud over Øerne, men paa Fastlandet har dets Overflade tidligere ligget højere, end den nu gjør; mange Steder i Yderlandet er den naaet op til en Højde af 1600—2250 Fod, at dømme efter de Højder, hvortil Fjeldene ere afrundede.

Den østlige Del af Grønland, Syd for c. 61° N. Br., bestaar i Begyndelsen, ligesom Østkysten mellem Cap Adelaer og c. 61° N. Br., af spredt liggende Fjelde med lavere Strækninger imellem. Den er stærkt gjennemsat af Fjorde, men har kun faa Øer udfor Kysten. Landisen ligger i adskilte Partier

mellem Fjeldene; en sammenhængende Isørken findes der ikke. Tidligere har det været anderledes; da har den største Del af denne Strækning været dækket af sammenhængende Indlandsis, der dog ikke har været saa stærkt udviklet som paa den tilsvarende Del af Vestkysten, hvor den maa antages at være gaaet ud over Øerne og at have hævet sig til en Højde af henimod 3000 Fod¹).

Længst mod Syd i Grønland (her tages Vestkysten med) komme mange og indtil 7300 Fod høje Fjelde, der opløse Landisen i Smaapartier, som ligge i Skaaler mellem de enkelte Fjelde. Fjorde gjennemskære en Del af denne Strækning, men afløses ellers af Sunde og Løb, der dele Partiet i den Gruppe af store Øer, hvormed Grønland ender. Landisen har aldrig været udbredt som et sammenhængende Dække over denne Strækning, men de nuværende adskilte Sne- og Ispartier have tidligere været større og sendt større Arme ud igjennem Fjordene og Sundene²).

Vestkysten fra Nord for *Sermersok* til den øst-vestgaaende Strækning paa c. 60° 45' N. Br. har et bredt og indskaaret Yderland. Bag dette kommer Landisen frem i adskilte Partier mellem Fjeldene. Tidligere maa Isen have været mægtigere og dannet en sammenhængende Ismasse, der bevægede sig ud mod Kysten, thi overalt i Yderlandet ere Fjeldene kullede og afrundede til Højder paa c. 3000 Fod³).

Som det altsaa vil sees, bestaar hele den her omhandlede Del af Grønland af dels udarbejdede Fjelde, dels lavere, kullede Strækninger. Fjeldene ligge enten spredte eller ere samlede i mere sluttede Partier, men ere aldrig ordnede i egentlige Kjæder. Mellem dem ligger der paa Østkysten fra 63° 15' til

¹) Steenstrup i «Meddelelser om Grønland» II, S. 32—33.

²) Jfr. Sylow sammesteds VI, S. 178—80, og Steenstrup i Tillæg B. til Rigsdagstidenden 1877—78, S. 507.

³) Jfr. Laube: Geol. Beobachtungen i Sitzb. d. math.-naturw. Cl. d. Wiener Akademie LXVIII. Bd. I. Abth. S. 58—61.

c. 61° N. Br. et sammenhængende Dække af Indlandsis, der dog længst mod Nord trækker sig tilbage i Landet bagved et større Fjeldparti. Dette Dække hæver sig indefter, til det taber sig for Øjet, og der sees intet sammenhængende Land bagved det.

Landisen har tidligere haft en større Udbredelse og Mægtighed, end den nu har, men det synes, som om Forskjellen mellem den fordums og den nuværende Isbedækning har været mindre for Østkystens Vedkommende Syd for 63° 15' N. Br. end for den tilsvarende Del af Vestkysten¹⁾. Fjordene ere for de flestes Vedkommende yngre end Diabas- og Dioritgangene, thi disse overskæres af Fjordene²⁾.

Hvorledes Overfladen er bleven saa uregelmæssig og indskaaen, som den er, er et indviklet Spørgsmaal. Hvis de S. 252—53 nævnte Bjergarter virkelig ere, som jeg mener, Eruptiver, der ere brudte op igjennem de omliggende Bjergarter og paa sine Steder have bredt sig som Dække udover disse, saa ligger deri Forklaringen til en Del af Overfladens Uregelmæssigheder. I saa Henseende ere tvende af Landskabsfotografierne meget talende.

Det første gjengiver Landskabet omkring Cap Tordenskjold (Tav. X), der er kullet og afrundet og bærer umiskjendelige Spor af, at Indlandsisen tidligere er gaaet udover det. Cap Tordenskjold, der springer tydelig frem i Landskabet, bestaar af en anden («yngre») Bjergart end den, der omgiver Forbjerget, og har saaledes været til i Anlæg eller maaske endog mere fremtrædende før Istiden.

Det andet Billede gjengiver Landskabet fra Nordsiden af *Kangerdluluk* (Tav. IX). Mod Nord sees høje, takkede Fjelde, hvis Toppe naae en Højde af 4—5000 Fod, og som ere stærkt behængte med lokale Bræer, men aldrig have været dækkede af et sammenhængende Isdække. Mod Sydvest er Landet lavere og i det Hele og Store kullet og afrundet; der har Indlands-

¹⁾ For Vestkystens Vedkommende mellem 62° 15' og 63° 15' N. Br., se Kornerup i «Meddelelser om Grønland» I, S. 109—13 og 137—38.

²⁾ Jfr. Laube: Geol. Beobachtungen, S. 55, 81.

isen tidligere gaaet ud over Strækningen saaledes, at kun enkelte Fjeldtoppe ragede op over Isen. Ogsaa dette Landskab er i sit Anlæg ældre end Istiden; thi Modsætningen mellem Bjergarterne i Cap Tordenskjold og Bjergarterne omkring samme gjentager sig mellem Bjergarterne i de høje Fjelde omkring *Kangerdluluk*-Fjord og i det lavere Land ved Foden af disse Fjelde.

Hvad Forvitring angaar, da er Bjergarternes Modstandsevne mod Luft, Vand og Lichener, som bekjendt, meget forskellig. Tykkelsen af det Lag, der er forvitret bort, siden Landisen, efterat have afglattet Overfladen, trak sig tilbage fra Yderlandet, er følgelig meget forskellig. Nogle Steder sees spejlglatte, skurede Klippeflader, andre Steder rage Granitgange indtil 16 Fod op over Bjergarterne med saa skarpe Sidevægge, at Gangene maa være forvitrede frem, efterat Landisen havde trukket sig tilbage fra de Steder, hvor Gangene findes.

Gletscher-Erosion har spillet en stor Rolle, i hvert Fald ved Afhøvlingen og Afglatningen af de lavere Fjelde og Dalene. Hvor meget af Dalene og især af Fjordenes Tildannelse der imidlertid skyldes Gletscher-Erosion, er det umuligt at afgjøre, inden de store Spørgsmaal om Foldningers og Dislokationers mulige Betydning ere besvarede, og det ville de først blive, naar enkelte Dele af Landet ere detailleret undersøgte.

Skjondt kun et negativt Resultat, fortjener det dog maaske Paaagtning, at der paa saa godt som hele den her omhandlede Strækning ikke er iagttaget nogetsomhelst Spor af en post-glacial Hævning af Kysten. Saadanne Spor ere nemlig hverken iagttagne paa hele den her omhandlede Del af Østkysten eller paa Vestkysten Syd for *Unartok* Fjord; først paa *Unartok* synes de at begynde¹⁾ for saa at fortsættes i den nordligere Del af Julianehaabs Distrikt.

¹⁾ Steenstrup i Tillæg B. til Rigsdagstidenden 1877—78, S. 506.

Gaar man ud fra, at Landisen samtidig naaede sin største Udbredelse i de forskjellige Dele af den her omhandlede Strækning, saa havde denne under Istidens Maximum følgende Beskaffenhed. Mod Nord indtil det nordlige *Kasingortok* ragede tæt sammensluttede Fjeldpartier op, begrændsede mod Vest og Syd af Indlandsisen, mod Øst af Havet. Syd herfor indtil Nord for Cap Adelaer traadte Indlandsisen ud over Kysten og dækkede alt undtagen enkelte spredte Nunatakker. Syd herfor igjen indtil noget Syd for *Ihulek* gik Indlandsisen ud over eller i det mindste ud til Kysten, men var gjenembrudt af mange Nunatakker. Længst mod Syd endelig var Grønlands Sydspids et Alpeland, besat med store Snemarker og Lokalbræer, men ingenlunde begravet under Is.

Der kan saaledes ikke være Tale om, at Landisen har «drevet» hele den her omhandlede Stræknings præglaciale Land-Flora og -Fauna «ud i Havet»; de Planter og Dyr, der kunde taale Istidens Klima, havde selv under Istidens Maximum alt, hvad de behøvede af isfrit Land til at opholde sig paa. Mellem Istiden og Nutiden har Landisen trukket sig tilbage; Indlandsisen kiler sig ikke længere saa langt ud i Fjordene, som den forud gjorde, og den lader et smalt Kystland tilbage paa Steder, den forud dækkede, og ogsaa de lokale Bræer have trukket sig tilbage mange Steder. Paa det saaledes efter Istiden blottede Land maa Floraen og Faunaen være indvandrede i den post-glaciale Tid; i de andre Partier turde den derimod for en væsentlig Del stamme fra den Flora og Fauna, der under og før Istiden fandtes paa de samme Steder.

III. Landisens formodede Tiltagen.

Paa hele den her omhandlede Kyst paastaa Beboerne, at Landisen Aar for Aar udbreder sig mere og mere. Ældre Folk fortælle, at Landstrækninger, som nu ere indtagne af Isen, vare i deres Barndom isfri Strækninger, hvor man samlede

Bær o. s. v.¹⁾. Det siges, at der nogle Steder ligge Nordbo-ruiner begravede under Bræer, der ere skredne ud over Ruinerne²⁾. Traditionen taler paa sine Steder om Sunde, hvorigjennem man tidligere færdedes i Baade, men som nu ere lukkede ved Bræer, der have skudt sig ud over dem³⁾. Det er

¹⁾ Nachrichten aus der Brüdergem. 1838, S. 94—95, og 1848, S. 904, Müller i Ann. for nord. Oldk. 1838—39, S. 225, og Holm i Meddel. om Grøn. VI, S. 174.

²⁾ Missionsblatt aus der Brüdergem. 1866, S. 330, og Holm i Meddel. om Grøn. VI, S. 170 og 173.

³⁾ Graah: Undersøgelsesrejse, S. 83, 79, 67, 51 og 180. Garde i Meddel. om Grøn. IX, S. 179, og Holm sammested, S. 206. Paa ældre Kaart over Grønland er ofte tegnet to Sunde tværs over Landet omtrent paa 63 og 62° N. Br. Disse Sunde have aldrig været til, men ere komne ind paa Grønlandskaartene ved en næsten 300 Aar gammel geografisk Fejltagelse (Steenstrup i Ymer. VI, S. 86—87, Stockholm). Da man imidlertid i forrige Aarhundrede ikke kunde finde Sundene paa de Steder, hvor de efter Kaartene skulde ligge, opkom den Mening, at Isen havde udbredt sig over dem. Man søgte Isfjorde paa Øst- og Vestkysten, hvor Sundene tidligere kunde have haft deres Munding, og naturligvis maatte saa *Puisortok* holde for paa Østkysten, ligesom forskellige Isfjorde i Frederikshaabs Distrikt maatte det paa Vestkysten (Jochimsen 1732 og 33 i *Minerva* for 1788 III, S. 66 og 36—38, og Dalager i Cranz: Hist. von Grøn. I, S. 346). Fabricius siger 1787 om Fjorden *Narsalik* paa Vestkysten, c. 61° 50' N. Br.: »Skjönt jeg ingenlunde troer, at dette har været det rette Frobisher-Stræde, . . . saa maa jeg dog melde, at den omtalte *Narsalik*-Fjord stikker dybt ind i Landet, og, hvor den synes at slippe, kan maa fra de højeste Fjelde se den fortsat ved store Ujævnheder i Landisen, ret som en Fjord var bleven opfyldt med nedstyrtede Isfjelde fra begge Sider, hvilket varer, saavidt man kan øjne, tværs ind i Landet. Grønlænderne tale og efter deres Forfædre om en Gjennemfart, som her skal have været, men nu er tilstoppet» (Samleren I. [1787], S. 113—114). Denne grønlandske Fortælling omtales ogsaa af Vahl (utrykt Dagbog paa botanisk Haves Bibliothek) og af Kleinschmidt (i en Skrivelse til Kapt. Holm).

Fortællingen og Forestillingen om dette Sund er sikkert opstaaet hos Grønlænderne paa Grund af Europæernes Forespørgsler om Frobisher-Strædet og Beardsound. I hvert Fald siger H. Egede (Relation, S. 341), at han 1733 udspurgte Grønlænderne fra den Egn, hvor disse Sundes vestlige Udlob maatte søges, om der ingen Gjennemfart fandtes til Østkysten, men de svarede ham, »at der var ingen Gjennemfart, havde heller ikke hørt af nogen, at der fordm skulde have været nogen Gjennemfart til den østre Side».

muligt, at nogle af disse Fortællinger ere paalidelige; derimod savner det tilstrækkelig Beføjelse, naar man af dem har sluttet, at Landisen i det Hele tiltager paa denne Kyst. For det Første lægge Beboerne efter Sagens Natur ikke saa nøje Mærke til de Steder, hvor den muligvis maatte aftage, som til de Steder, hvor den tiltager, og for det Andet har man fra tidligere Tid forskjellige Oplysninger om Kysten, og disse Oplysninger give ingensomhelst Antydning af, at Landet i Tidsrummet 1750—1885 skulde være blevet mere isdækket, end det var før¹⁾.

I forrige Aarhundrede forsøgte Walløe at forklare det for ham besynderlige, at der ingen Nordboruiner, «Skove» o. s. v. vare at finde paa den sydlige Del af Østkysten, ved den Antagelse, at Østerbygden, som han jo mente havde ligget paa Østkysten, hel og holden var bleven begravet under den stadig fremtrængende Landis. I hans Rejseberetning²⁾ siger han under 1ste Maj 1752: «Jeg gjorde mig herudover den Slutning, at denne fæle Is, som nu overalt der har indtaget Landet, har uden al Tvivl ogsaa været Aarsage til vore forhen der boende norske og Islændere, kristne, deres Undergang, saa at saavel de som deres hafte Kirker, Boliger og Skove ligger nu begravne og ødelagte under den samme, thi, dersom ikke saa var, da maatte man lige saa vel der som paa Vestersiden dog kunne forefinde Levninger af noget, enten saa som af hafte Boliger, Kirker eller desligeste, men, efterdi her spores ikke noget saadant, saa kan jeg ikke andet ræsonere herover end dette, at Isen har taget Magten og ødelagt alt.» Ogsaa nogle Grøn-

¹⁾ Rigtignok siger Laube (Geol. Beobachtungen, S. 48): «Es wollte uns auch in Ostgrönland das Aussehen gewinnen, als ob das Gletschereis seit dem Besuche des Capt. Graah auf dieser Küste beträchtlich zugenommen haben müsste», men, da hans Kjendskab til Østkysten indskrænker sig til, hvad han kunde iagttage paa en 5 Dages forceret Baadreise langs Kysten med kun korte Ophold paa Land, tør man vel tage hans Udtalelse for et rent lyrisk Udbrud.

²⁾ Det af ham egenhændig skrevne Exemplar paa Søkaartarkivet er benyttet.

lændere, med hvem Dalager 1752 talte, fremsatte¹⁾ (rimeligvis paavirkede af Dalager) samme Mening om Østerbygdens Skæbne, og siden er den gaaet igjen i mere eller mindre bestemt Form den ene Gang efter den anden²⁾. Nu da vi vide, at Sagaernes Beretninger om Østerbygden ikke angaa Østkysten, behøve vi imidlertid ikke at ty til Paastanden om Isens Tiltagen for at forstaa Grunden til, at der saa godt som ingen Nordboruiner findes paa denne Kyst. Den har jo aldrig haft nogen Bygd; dens sydlige Del egnede sig rimeligvis for 8—900 Aar siden lige saa lidt, som den gjør det nu, til Beboelse for Folk, der for en stor Del levede af Kvægavl.

Hvad derimod den sydligste Del af Vestkysten angaar, saa hørte den til Østerbygden, og det er derfor i denne Sammenhæng værdt at betone, at Sagaernes Oplysninger om Østerbygdens Beskaffenhed i det Hele og Store stemme overens med Forholdene i Julianehaabs Distrikt den Dag idag.³⁾

IV. Storisens Transport af Ler, Grus og Sten.

Storisen — eller den Drivisstrøm, der løber ned langs Grønlands Østkyst, drejer rundt om Cap Farvel og derpaa spreder sine Ismasser ud over Davis-Strædet, hvorfra en Del af dem rimeligvis drive sydefter, inden de opløses, — er den største Drivisstrøm, der kjendes. Hovedmassen af dens Is er Havis, dannet i Polarhavet. Til den slutter der sig paa Vejen

¹⁾ Beretning af Dalager i det ledreborgske Bibliothek (Haandskriftsamlingen 4to Nr. 336).

²⁾ Saaledes for Exempel hos Poul Egede (i Pontoppidans: Om Verdens Nyhed [1757], S. 159—60) og hos Fabricius (i Samleren I [1787], S. 201—2).

³⁾ Jfr. Eggers i Samleren VI (1793) og Rink i Grønland II, S. 88—98. Allerede i Skrifter af det kjøbenhavnske Selskab, VIII Bd. (1760), S. 304—7, traadte Schöning op mod den almindelige Forestilling om Landisens stærke Tiltagen i Grønland, idet han henviste til Kongespejlets senere af Eggers, Rink, Steenstrup (Meddel. om Grønland IV, S. 71) og Flere benyttede Udtalelser.

langs Grønland dels Isfjelde og anden Kalvis, dels Fjordis. Disse forskellige Slags Is føre alle Ler, Grus og Sten med sig og sprede dette løse Materiale, efterhaanden som de ødelægges og smelte.

Ler findes finfordelt i alle 3 Slags Is. Det sees ikke altid, men kommer først tydeligt frem, naar Solen har virket nogle Maaneder, uden at der er faldet Sne i Mellemtiden. Saa bliver det tilbage i skaalformede Fordybninger ovenpaa Isen, og der ligger det sidst paa Sommeren i saadan Mængde, at man ofte kan skrabe Haandfulde Pladder af en enkelt Skaal.

Grus og Sten findes ofte i Dynger ovenpaa Bræ- og Fjordisen, sjeldnere paa Havisen. Der gik ikke en Dag, hvor vi paa Østkysten roede i tæt Is, uden at vi saae flere, som oftest forholdsvis flade Isfjelde, der bare i læssevis af saadant løst Materiale, og selv ved *Nanortalik* paa Vestkysten, hvortil Storisen kommer mere forvasket og ødelagt, er det efter Fangernes Sigende almindeligt at se Kalvis, der bærer hele Konebaadslaster af det. I *Umanak*-Fjord paa Østkysten saae vi mindre Flager, hvis Overflader vare næsten skjulte under tykke Lag af lignende løst Materiale. Dette var øjensynlig fra Kysterne skyllet eller skubbet ud over de nærmest Land liggende Partier af Fjordisen.

Enkelte Sten, undertiden meget store, findes ofte løstliggende baade paa de flade og paa de mere slanke Isfjelde, eller de sidde fastfrosne i Isfjeldene. Saaledes fortælle nogle tyske Missionærer¹⁾, at de 1846 nær ved Frederiksdal saae et Isfjeld, ud af hvis ene Side der ragede en «10 bis 12 Fusz langer und etwa 6 Fusz dicker Stein» frem.

Af Sten, tagne paa Storisen, bragte vore Kajakmænd og andre Fangere mig en Del, dels fra Østkysten, dels fra *Nanortalik*-Eggen paa Vestkysten. De fleste af dem ere tagne paa Hav- og Fjordis, færre paa Bræis, men dette ligger i, at det er

¹⁾ Nachrichten aus der Brüdergemeinde, 1848, S. 904.

Flagerne og ikke Kalvisen, som Grønlænderne gaa op paa, naar de ere ude i Isen.

Stenene kunne deles i 2 Slags:

1. Graniter, Gnejser o. s. v., hvis Beskaffenhed ikke oplyser noget om, hvorfra de stamme.
2. Basaltiske Mandelsten, om hvilke vi vide, at de ikke ere faststaaende paa Østkysten Syd for 66° N. Br.

Af den første Slags har jeg faaet Prøver:

fra 27 Stykker Kalvis (paa nogle af Stenene sees Skurstriber) og fra 36 Isflager. (Paa 3 Sten fra hver sin Isflage sees Spor af Balaner eller Bryozoer.)

Af den anden Slags har jeg faaet Prøver:

fra 3 Stykker Kalvis og

fra 2 Isflager.

Basaltiske Mandelsten tildels af ganske samme Udseende som de, der ere tagne paa Storisen, findes ikke saa sjældent paa den her omhandlede Del af Grønland løse ved Stranden. De kjendes ikke faststaaende i Sydgrønland og ere ganske sikkert aflejrede af Storisen¹⁾. Det Samme gjælder vistnok om

¹⁾ 1. Brown siger rigtignok (Quarterly Journ. of the geological society of London XXVI, S. 689), at den løsbrudte Isfod fører Sten med sig fra Diskos til Sydgrønlands Kyster, men denne Paastand, der strider fuldstændigt mod alt, hvad der vides om Isens Drift langs Grønlands Vestkyst, er sikkert greben lige ud af Luften.

2. Robert fandt ved Frederikshaab en Strandsten af vistnok samme Slags, som de ovenfor omtalte basaltiske Mandelsten og siger, at Giesecke har fundet en lignende og desuden Pimpsten. Han anseer det for mindre rimeligt, at disse Sten ere førte med Drivis fra Nordvestgrønland, men sætter dem i Forbindelse med de bekjendte Diabasgange («raadne Fjelde») ved Frederikshaab og slutter, at der sandsynligvis nær «Cap Farvel» er gammel-vulkanske Dannelser. (Gaimard: Voyage en Islande et en Groenland. Mineralogie et géologie, S. 333—34.) — Forekomsten af Pimpsten er det dog bedst at holde ude fra Forekomsten af de andre «Drivsten», da Pimpsten jo ikke behøver Drivis for at aflejres paa Kyster, hvor de ikke hore hjemme. Pimpsten findes nu og da paa den heromhandlede Kyststrækning og bruges af Beboerne ved Skindberedning.

adskillige andre Strandsten, hvis Tilstedeværelse ved Sydgrønlands Kyster ikke godt kan forklares paa anden Maade. Røde Sandsten findes saaledes hyppig løse ved Stranden baade paa Øst- og Vestkysten, og, naar bortsees fra dem, der af Landis og Drivis ere førte udover Egnen Syd for Fjordene *Igaliko*, *Tunugdliarfik* og *Sermilik*, hvor rød Sandsten er faststaaende¹⁾, og dem, der som Slibesten ere blevne spredte omkring i Grønland, forklares Tilstedeværelsen af de andre simplest, naar Storisen tages til Hjælp, og det kan den, thi Nansen²⁾ har fundet rød Sandsten paa et Isfjeld under Grønlands Østkyst.

Laube³⁾ er kommen til et andet Resultat om Storisens Transport af Ler, Grus og Sten, end jeg; han mener, at belastede Ismasser ere meget sjeldne i den. Han saae i det Aars Tid, han rejste i Storisen, kun 2 eller 3 Gange Isfjelde og kun een Gang en Isskodse med paaliggende Grus og Sten⁴⁾.

3. Da de let kjendelige basaltiske Mandelsten, der som Strandsten findes ved det sydligste Grønlands Kyster, ganske sikkert ere aflejrede af Storisen, vilde det være interessant at vide, om de ogsaa forekomme i de hævdede Havstokke i Julianehaabseggen; hvis de nemlig forekomme der, vil det være et meget stærkt Indicium for, at Danmarksstrædet, gennem hvilket Storisen neddriver, allerede var til, den Gang Havstokkene dannedes. Dette vil eventuelt atter kunne faae Betydning for Spørgsmaalet, om der, som Adskillige antage, i den postglaciale Tid har været Landforbindelse mellem Grønland og Island. Jeg har intet Sted fundet de basaltiske Mandelsten højere oppe end en Snæs Fod over den nuværende Havstand, altsaa ikke højere, end man ofte seer Isstykker slyngede op paa Kysten.

¹⁾ Se Steenstrups geologiske Kaart i Meddel. om Grøn. II.

²⁾ Nyt Magazin for Naturvidenskaberne XXVIII, S. 58.

³⁾ Geol. Beobachtungen, S. 25—29.

⁴⁾ Han vil derimod med flere af sine Rejsefæller have seet Sæler, der ufri-villig vare blevne vippede op paa Toppen af et Isfjeld, idet dette ved sin Kalvning hævdede sig op over Vandskorpen, hvorunder det havde ligget, da det endnu udgjorde Enden af en Bræ. Denne formentlige lagttagelse morede meget Grønlændere ved *Nanortalik*, hvem jeg fortalte om den, og den er ogsaa saa kostelig, at den fortjener at gjengives med Laubes egne Ord: „In der Nähe des *Puisortok*-Gletschers auf 64° 22' N. Br., bemerkten wir am 8. März einen hohen, steilwändigen Eisberg mit schmutzigen Streifen, auf welchem einige schwarze Körper lagen. Mehrere

Scoresby¹⁾ saae i Østgrønland paa c. 70° N. Br. mange Isfjelde, der indeholdt Lag af Jord og Sten. Et var saa stærkt belastet med Sten, at han anslog deres Vægt til mellem 100 og 200 Millioner Æ (mellem 50 og 100 Millioner kg.). Nansen²⁾ har beskrevet og aftegnet et belastet Isfjeld, som han saae paa Østkysten mellem 67 og 65½° N. Br. Det var af betydeligt Omfang og 100—130 Fod højt. «Ved Foden af den næsten lodrette Væg paa Forsiden var der en større Flade, der var fuldstændig besaaet med Sand og Sten, saa det mest saae ud som en Stenur. Det syntes paa Fjeldets Form og paa de Stene, der endnu sade indefrosne i Fjeldsiden, som om det hele oprindelig skulde skrive sig herifra og var styrtet ned, eftersom Solen tærede paa Isen. Foran og tilhøjre for denne Flade med Grus var der igjen et højere, mere ujævnt Parti, hvor der hist og her var mindre Ansamlinger af Sand og Sten». Nansen fandt endvidere, ligesom jeg, at den flade Polaris noget hen paa Sommeren var snavset og fuld af smaa Mudderansamlinger, der efter hans iagttagelse tildels syntes at indeholde organiske Bestanddele, idet de stank, naar man holdt Næsen til dem. Forøvrigt saae han saa godt som Intet til, at Fladisen skulde transportere Grus og Sten, ligesom det ovenfor beskrevne Isfjeld, der var fuldt af løst Materiale, synes at være det eneste af den Art, han saae under sit c. 4 Maaneders Ophold i Storisen. Han giver imidlertid selv Grund herfor, idet han skriver: «At Eberlin oftere har fundet Sten paa Drivisen end jeg, er jo meget naturligt, da den Is, han for en væsentlig Del har havt Anledning til at undersøge, har været en saadan, der muligvis i

sahen wir durchs Glas sich deutlich bewegen und erkannten in ihnen Robben, die wohl durch einen ungünstigen Zufall auf jenen Block gelangt waren. Einige unbewegliche Punkte hielt ich für Felsstücke. Es scheint, dass dieser Berg unter Wasser abgebrochen war, just zu einer Zeit, als auf ihm die Robben ruhten, die mit dem Eise auch hoch empor gehoben wurden.» (l. c. S. 27.)

¹⁾ Journal of a Voyage, S. 233.

²⁾ Nyt Mag. for Naturv. XXVIII, S. 54—56, Naturen 1887, S. 213—16.

længere Tid har drevet ned tæt inde langs Kysterne af Grønland, ja, som tildels maaske stammer herfra, medens jeg kun har seet Isen længere til Havs, midt ude i Polarstrømmen, hvor meste Parten af den maa have en betydelig fjernere Op-
 rindelse fra et eller andet Sted af Polarhavets Overflade, og hvor den kun undtagelsesvis kan have berørt noget Lands Kyster.» Nordenskiöld¹⁾ saae paa Østkysten mellem 66 og 65° N. Br. flere Gange store Sten paa Isfjelde. Han omtaler ikke, at han har seet Sten paa Skodser af den flade Is (Havisen). Alligevel er han kommen til det Resultat, at Havisen spiller en større Rolle ved Transporten af Sten, end Bræisen, et Resultat, der staar i bestemt Modstrid til, hvad man direkte har iagttaget. Han skriver: «I vår tid eger en dylik transport af flyttblock rum i mycket stor skala längs Grönlands ostkust. Hafsbottnen är därför här beströdd med stora stenar, som ofta omöjliggöra all draggning och trawling. Dylika stenblock träffas endast i ringa mängd på hafsbottnen vid Grönlands vestkust, der isberg äro almännare, men drifisen mindre tät än vid ostkusten. Det tyckes således, som om drifis skulle spela en större rol vid stenblockens transport än de egentliga isbergen.» Ved dette Ræsonnement er der for det Første den Fejl, at Forudsætningen om, at der er færre Isfjelde langs Øst- end langs Vestkysten, rimeligvis er forkert og i hvert Fald ikke er slaaet fast. For det Andet er det i høj Grad afhængigt af lokale Forhold, om Landisen fører mange Sten til Havet eller ej²⁾, og paa Østkysten, hvor Indlandsisen i højere Grad end paa Vestkysten gnutter sig op ad Nunatakker og presses ud imellem Kystfjelde, er det paa Forhaand at vente, at Isen i det Hele

¹⁾ Den andra Dicksonska Exp. till Grönl., S. 427 og 127. Angaaende Storisens Transport af Ler, Grus og Sten ved Grönlands Vestkyst kan endvidere eftersees Rink: Grönl. II, S. 329, Raben i Tidsskr. for Naturv. III (1824), S. 275 og Fabricius i Videnskabernes Selskabs Skrifter. Ny Saml. III, S. 67 og 73.

²⁾ Jfr. Steenstrup i Meddel. om Grönl. IV, S. 97, og Hammer i samme Værk VIII, S. 9—10.

fører flest Sten med sig. Nordenskiölds Ræsonnement, der gaar ud fra en rimeligvis forkert, i hvert Fald ubeviist Forudsætning, og som ikke tager Hensyn til væsentlig bestemmende Forhold, kan derfor ikke afkræfte det Resultat, som sydgrønlandske Fangere, der Aar ud og Aar ind færdes i Storisen, ere komne til, som jeg, der har rejst 3 Somre i samme Isstrøm, ogsaa er kommen til, og som endelig bekræftes af de isolerede, men direkte lagttagelser, som Forskjellige — ogsaa Nordenskiöld — have gjort. Det har sin Betydning at faae dette slaaet fast, fordi Nordenskiöld slutter videre: «Drifisen hemtar naturligtvis den sten, den för med sig, från stranden, der alla stenar inom kort af vågsvallet afslipas och afrundas, d. v. s. förvandlas til rullstenar. Större delen af de verkliga flyttblock, som blifvit transporterade långa vägar, utgöras därför af rullstenar.» Heller ikke dette gjælder nemlig for de Stens Vedkommende, som Storisen fører med sig; Flertallet af dem ere «kantstødte» Sten, og kun faa af dem ere virkelige rullede og slebne Strandsten.

Peter Eberlin.

V.

Bemærkninger

om de i 1883—85 indsamlede

Planter paa Østkysten af Grønland

af

Joh. Lange.

Fra Expeditionen til Øst-Grønland under Kaptejn Holm i 1883—85 er der hjembragt 2 Plantesamlinger, den ene af Stud. P. Eberlin (derunder indbefattet en lille Samling fra Nanortalik i Syd-Grønland ved Kateket Isac Lund), den anden af Cand. Knuthsen. Den første af disse Samlinger indeholder af Fanerogamer og højere Kryptogamer 130 Arter i c. 500 Exemplarer, den anden 36 Arter i 88 Exemplarer. Begge disse Samlinger ere særdeles vel conserverede, og yde i flere Henseender vigtige Bidrag til Kundskaben om Grønlands Flora. Voxesteder, og for saa vidt Planterne ere samlede paa større Højder, tillige Højden over Havet er nøjagtigt angivet, saa at der her foreligger et særdeles brugbart Materiale til en Sammenligning mellem Øst- og Vest-Grønlands Vegetation.

Af Resultaterne for Fanerogamernes Vedkommende skal jeg fremhæve følgende:

Nedenstaaende Afarter ere nye for Grønlands Flora:

<i>Alchemilla vulgaris</i> var. <i>subsericea</i> .	<i>Papaver nudicaule</i> var. <i>pygmæa</i> .
<i>Cerastium trigynum</i> var. <i>micropetala</i> .	<i>Plantago borealis</i> var. <i>pygmæa</i> .
	<i>Platanthera hyperborea</i> f. <i>minor</i> .

Følgende Arter og Afarter, tidligere fundne i Vest-Grønland, ere nu for første Gang iagttagne i Øst-Grønland:

<i>Dryas integrifolia</i> (?).	<i>Armeria maritima</i> .
<i>Callitriche hamulata</i> .	<i>Salix glauca</i> var. <i>alpina</i> .
<i>Epilobium lactiflorum</i> .	— — var. <i>ovalifolia</i> .
<i>Chamaenerium latifolium</i> var.	<i>Betula alpestris</i> .
<i>tenuiflora</i> .	<i>Juncus filiformis</i> .
<i>Viscaria alpina</i> var. <i>albiflora</i> .	<i>Carex pulla</i> .
<i>Hieracium atratum</i> .	— <i>Warmingii</i> .
<i>Matricaria inodora</i> .	— <i>hyperborea</i> var. <i>tenuifolia</i> .
<i>Erigeron alpinus</i> var. <i>leucocephala</i> .	<i>Trisetum subspicatum</i> var. <i>villosissima</i> .
<i>Polygonum aviculare</i> .	

Sydgrænsen (i Ø. Grøn.) er udvidet for følgende:

	Før optegnet.	Nu funden.
<i>Saxifraga nivalis</i> L. .	65° 35' (Oskars Havn).	61° 9' (Ingiteit).
<i>Poa larinscula</i>	65° 35' (Oskars Havn).	61° 9' (Ingiteit).

Nordgrænsen (i Ø. Grøn.) udvidet for:

	Før optegnet.	Nu funden.
<i>Lathyrus maritimus</i> .	60° 8' (Aluk).	60° 30' (Narsak).
<i>Epilobium alsinefolium</i> (<i>Hornemanni</i>) . . .	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).
<i>Alsine groenlandica</i> . c.	60° (Ikerasarsuak).	61° 55' (Puisortok).
<i>Draba aurea</i>	60° 10' (Ujarasarsuk).	63° (Umanak).
— <i>corymbosa</i>	61° 32' (Anoritok).	65° 40' (Kangarsuk).
<i>Thalictrum alpinum</i> .	60° 10' (Ujarasarsuk).	63° (Umanak).
<i>Coptis trifolia</i>	60° 28' (Nenese).	63° (Umanak).
<i>Cornus suecica</i>	60° 28' (Nenese).	61° 37' (Kanajorkat).
<i>Plantago borealis</i> . .	60° 50' (Ivingmiut).	61° 16' (Karrat).
<i>Euphrasia officinalis</i> * <i>latifolia</i>	60° 10' (Ujarasarsuk).	63° (Umanak).

	For optegnet.	Nu funden.
<i>Hieracium alpinum</i>	Ekralemiut.	65° 40' (Tasiusarsik).
— <i>dovrense</i>	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).
<i>Betula glandulosa</i>	60° 28' (Nenese).	61° 16' (Karrat).
<i>Habenaria albida</i>	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).
<i>Juncus squarrosus</i>	60° 8' (Aluk).	60° 28' (Nenese).
<i>Luzula arcuata</i>	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).
<i>Carex atrata</i>	60° 10' (Ujarasarsuk).	63° (Umanak).
— <i>pilulifera</i>	60° 58' (Serketnoua).	61° 55' (Puisortok).
<i>Polypodium Dryopteris</i>	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).
— <i>Phegopteris</i>	60° 28' (Nenese).	63° (Umanak).
<i>Woodsia ilvensis</i>	61° 36' (Anoritok).	65° 40' (Orsuluiak).
<i>Botrychium Lunaria</i>	61° 4' (Kangerdluluk).	63° (Umanak).

Om Planternes Højde over Havet har der tidligere for Øst-Grønlands Vedkommende saa godt som ingen Optegnelser været tilstede. Det er derfor heldigt, at Stud. Eberlins Opmærksomhed har været henvendt herpaa, og skjøndt man a. denne enkelte Rejse ikke kunde vente betydelige Resultater særlig med Hensyn til en Sammenligning mellem den vertikale Udbredelse af Planterne i Øst- og Vest-Grønland, er her dog gjort en Begyndelse, som man maa haabe fortsat paa eventf senere Expeditioner til Østkysten.

Da Højdeforholdene i Vest-Grønland have været Gjenstand for flere Rejsendes Opmærksomhed i de senere Aar, der er naturligt, at man for de fleste Planters Vedkommende har langt betydeligere Højder at opvise i denne Del af Landet fremfor paa Østkysten. Imidlertid ere dog adskillige Planter paa denne Expedition fundne paa større Højde end der for samme var bekjendt fra V. Grønland; disse ere:

	V. Grønl.	O. Grønl.
<i>Viola palustris</i>	450'	500' (Umanak).
<i>Draba aurea</i>	880'	1400' (Umanak).
<i>Thalictrum alpinum</i>	1000'	1100' (Umanak).

	V. Grønl.	Ø. Grønl.
<i>Cornus suecica</i>	100'	450' (Kangerdluarak).
<i>Alsine biflora</i>	2600'	3000' (Ingiteit).
<i>Sedum annuum</i>	600'	1100' (Umanak).
<i>Pinguicula vulgaris</i>	300'	600' (Kutek).
<i>Veronica saxatilis</i>	850'	2100' (Ilualek).
<i>Thymus Serpyllum</i>	750'	1100' (Umanak).
<i>Taraxacum officinale</i>	1600'	2100' (Kap Tordenskjold).
<i>Cystopteris fragilis</i>	300'	2100' (Kap Tordenskjold).

For nedenstaaende Arter, om hvis Forekomst i vertikal Retning intet var bekjendt fra Grønland i Almindelighed, har Stud. Eberlin noteret Højden:

<i>Potentilla anserina</i> var. <i>groenlandica</i>	300'.
<i>Epilobium lactiflorum</i>	450' (Kangerdluarak).
— <i>alsinefolium</i>	1100' (Umanak).
<i>Stellaria borealis</i>	100' (Tunua).
<i>Hieracium alpinum</i>	1200' (Umanak).
— <i>atratum</i>	600' (Kutek).
— <i>dovrense</i>	300' (Umanak).
<i>Betula alpestris</i>	1450' (Kap Tordenskjold).
<i>Platanthera hyperborea</i>	450' (Kangerdluarak).
<i>Luzula parviflora</i>	100' (Tunua).
<i>Carex hyperborea</i>	600' (Kutek).
<i>Phleum alpinum</i>	1200' (Ilualek).
<i>Polypodium Dryopteris</i>	1100' (Umanak).
— <i>Phegopteris</i>	100' (Tunua).
<i>Athyrium alpestre</i>	300' (Kutek).
<i>Aspidium Lonchitis</i>	300' (Kutek).
<i>Botrychium Lunaria</i>	150' (Karra Akungnak).

Da Kundskaben om Grønlands Østkyst i botanisk Henseende ligesom om denne Kyststrækning i Almindelighed hidtil har været meget ufuldstændig og egenlig indskrænker sig til de Samlinger, der paa nogle faa Bredegrader have været gjorte af

Vahl i den allersydligste Del (60° — 52°) og af den tyske Expedition 1869—70 langt mod Nord, medens hele den mellem-liggende Strækning har været saa godt som botanisk ukjendt indtil 1883, da samtidigt med den danske Expedition ogsaa en svensk Expedition under Nordenskiöld besøgte Øst-Grønland (dog kun et enkelt Punkt paa $65^{\circ} 35'$ N. B.), turde det have Interesse i plantegeografisk Henseende her at optegne de nye Voxesteder, som ere fundne ved Bearbejdelsen af det fra Expeditionen i 1883—85 af de 2 Samlere hjembragte Materiale. Med Forbigaaelse af de Planter, som have en almindelig Udbredelse over hele Grønland, angives nedenfor Voxesteder for endel Planter, som enten aldeles ikke vare kjendte fra Øst-Grønland eller tidligere kun fundne paa ganske faa Lokalteter. Efter Voxestederne betegner E. Hr. Eberlin, K. Hr. Knuthsen som Samlere af vedkommende Plante.

Lathyrus maritimus Fr. Narsak i Lindenows Fjord $60^{\circ} 30'$ (E.).

Potentilla palustris Scop. Nunatsuk $60^{\circ} 4'$ (E.).

— *anserina* var. *groenlandica* Lehm. Kutek $60^{\circ} 41'$, Tingmiarmiut $62^{\circ} 45'$ (E.).

Dryas sp. (*integrifolia* M. Vahl)? Sagdlia Fjord (E.). (Ikke tidligere funden i Ø. Gr.). (Explr. ikke tilstede).

Sibbaldia procumbens L. Iluilek $60^{\circ} 51'$, Kap Tordenskjold $61^{\circ} 24'$, Karra Akungnak $61^{\circ} 47'$, Puisortok $61^{\circ} 55'$ (E.), Ikatek Sermilik $65^{\circ} 40'$ (K.).

Alchemilla alpina L. Serketnoua $60^{\circ} 58'$ (E.), Kangarsuk $65^{\circ} 40'$ (K.).

— *vulgaris* L. Iluilek (E.).

— — var. *subsericea* Koch. Umanaks Fjord (E.), Angmagsalik-Fjord $65^{\circ} 40'$ (K.).

Hippuris vulgaris var. *maritima* Hartm. Nunatsuk (E.).

Callitriche hamulata Kütz. Nunatsuk (E.).

Epilobium alpinum L. Ingiteit $61^{\circ} 9'$, Kangerdluluk $61^{\circ} 4'$ (E.).

— *lactiflorum* Hausskn. Kangerdluarak Kingua $60^{\circ} 35'$, Kangerdluluk, Ingiteit (E.).

Epilobium alsinefolium (Hornemann). Tunua 59° 55', Umanak 63° (E.).

Chamaenerium angustifolium Spach. Lindenows Fjord (E.), Orsuliviak 65° 40' (K.).

— *latifolium* var. *tenuiflora* Th. Fr. & Lge. Karra Akungnak (E.).

Sagina nivalis Lindbl. Ivingmiut 60° 50' (E.).

Alsine biflora Wahlenb. Kap Tordenskjold, Kanajorkat 61° 37', Umanak (E.).

— *groenlandica* (Retz.). Ivingmiut, Puisortok (E.).

Halimolobos peploides (L.) Fr. Kangerdluarak Kingua (E.).

Stellaria borealis Big. Tunua, Taterait 61° 15' (E.).

— *humifusa* Rottb. Umanak, Ekalungmiut (E.).

Cerastium trigynum Vill. var. *brachypetala* Lge. Kangarsuk (K.).

Viola palustris L. Iluilek, Karra Akungnak, Tingmiarmiut, Umanak (E.).

Cochlearia groenlandica f. *minor*. Kangerdlup Pava 59° 56', Ivingmiut, Umanak (E.).

Draba aurea Vahl. Karrat 61° 16', Tingmiarmiut, Umanaks Fjord (E.).

— *corymbosa* R. Br. Tingmiarmiut, Umanak (E.), Orsulviak, Kangarsuk, Tasiusarsik (K.).

— *nivalis* Liljebl. Umanak (E.).

Cardamine bellidifolia L. Ingiteit, Umanak (E.).

Arabis alpina L. Kap Tordenskjold, Umanak (E.), Kangarsuk (K.).

Thalictrum alpinum L. Lindenows Fjord, Umanak (E.).

Ranunculus glacialis L. Tasiusarsik 65° 40' (K.).

— *hyperboreus* Rottb. Ivingmiut (E.), Ikatek Sermilik (K.).

— *acer* L. Akajaruaneq 59° 58' (E.).

Coptis trifolia Salisb. Ingiteit, Puisortok, Kanajorkat, Umanak (E.).

Saxifraga nivalis L. Ingiteit, Tingmiarmiut, Umanak (E.).

— *stellaris* L. Ingiteit, Kap Tordenskjold, Umanak (E.).

— *rivularis* L. Ivingmiut, Serketnoua 60° 58', Kutek, Kap Tordenskjold (E.).

— *Aizoon* L. Kap Tordenskjold, Umanak (E.).

- Sedum annuum* L. Karra Akungnak, Umanak (E.).
- Cornus suecica* L. Kangerdluarak Kingua, Kutek, Kanajorkat, Kangerdluluk (E.).
- Archangelica officinalis* Hoffm. Tunua, Umanak (E.).
- Plantago borealis* Lge. Karrat $61^{\circ} 16'$ (E.).
- — var. *pygmæa*. Anoritok $61^{\circ} 32'$ (E.).
- Armeria maritima* W. Tunua (E.).
- Pinguicula vulgaris* L. Kutek, Karra Akungnak, Puisortok, Eklungmiut $62^{\circ} 32'$, Umanak (E.).
- Veronica saxatilis* L. fil. Kutek, Iluilek, Karra Akungnak, Umanak (E.).
- Pedicularis flammea* L. Kasingertok $60^{\circ} 49'$, Kap Tordenskjold (E.).
- Rhinanthus minor* Ehrh. Lindenows Fjord (E.).
- Euphrasia officinalis* var. *latifolia* Pursh. Umanak (E.).
- Thymus Serpyllum* var. *prostrata* Horn. Lindenows Fjord, Umanak (E.), Kangarsuk (K.).
- Gentiana nivalis* L. Tingmiarmiut, Kangerdluarak, Umanak (E.).
- Diapensia lapponica* L. Kekertatsik $60^{\circ} 10'$, Nenese, Umanak (E.), Orsuliviak (K.).
- Pyrola minor* L. Kanajorkat, Kangerdluluk, Umanak (E.).
- Phyllodoce coerulea* (L.) G. G. Kangerdluarak, Serketnoua, Umanak (E.).
- Cassiope hypnoides* (L.) Don. Serketnoua, Anoritok, Umanak (E.).
- Rhododendrum lapponicum* (L.) Wahlenb. Umanak (E.).
- Campanula groenlandica* Berl. Kangarsuk (K.).
- Hieracium murorum* L. Nunatsuk (E.).
- *alpinum* L. Nunatsuk, Umanak (E.), Tasiusarsik (K.).
- *atratum* Fr. Kutek, Kanajorkat (E.).
- Gnaphalium supinum* L. Taterait $61^{\circ} 15'$, Umanak (E.).
- *norvegicum* Gunn. Lindenows Fjord, Sagdlia-Fjord, Kanajorkat (E.).
- Erigeron uniflorus* L. Kangerdluarak, Kap Tordenskjold (E.), Tasiusarsik (K.).

- Erigeron alpinus* β , *leucocephalus* Fr. Umanak (E.).
- Matricaria inodora* L. Tunua (E.).
- Polygonum aviculare* L. var. *borealis* Lge. Nunatsuk (E.).
- Salix glauca* var. *ovalifolia* Aud. Umanak (E.).
- — var. *alpina* Lge. Kekertatsiak, Nenese, Kutek (E.).
- Betula glandulosa* Michx. Pagmiagdlok 59° 54', Karrat (E.).
- *alpestris* Fr. Kap Tordenskjold (E.).
- *nana* L. Lindenows Fjord (E.), Orsuluiak, Tasiusarsik (K.).
- Habenaria albida* (L.) Rich. Karra Akungnak (E.).
- Platanthera hyperborea* (L.) f. *minor* Lge. Kangerdluarak Kinnua (E.).
- Listera cordata* R. Br. Ingiteit (E.).
- Toxipedia borealis* Wahlenb. Kutek, Karra Akungnak, Umanak (E.).
- Juncus squarrosus* L. Nenese (E.).
- Luzula parviflora* Desv. Tunua, Lindenows Fjord (E.).
- *arcuata* Wahlenb. Ingiteit, Kanajorkat, Ekalungmiut, Umanak (E.).
- Scirpus caespitosus* L. Tingmiarmiut, Umanak (E.).
- Eriophorum Scheuchzeri* Hopp. Ingiteit, Kap Tordenskjold, Ruds Ø 62° 10', Tingmiarmiut (E.).
- Carex glareosa* Wahlenb. Ingiteit, Ekalungmiut, Umanak (E.).
- *atrata* L. Umanaks Fjord (E.).
- *capillaris* L. Umanaks Fjord (E.).
- *pilulifera* var. *deflexa* Horn. Puisortok (E.).
- *hyperborea* f. *pumila*. Iluilek (E.), Ikatok Sermilik (K.).
- *Warmingii* Th. Holm. Nunatsuk (E.).
- *pulla* Good. Karrat (E.).
- Elymus arenarius* β , *villosus* E. Mey. Karra Akungnak (E.).
- Phleum alpinum* L. Iluilek (E.).
- Trisetum subspicatum* β , *villosissimum* Lge. Umanak (E.).
- Poa laxiuscula* Lge. Ingiteit (E.).
- Juniperus alpina* Clus. Kangerdlup Pava 59° 56' o. fl. St. (E.).
- Lycopodium alpinum* L. Kutek, Kangerdluluk, Umanak o. fl. St. (E.).

Polypodium Dryopteris L. Kangerdluarak, Kanajorkat, Kangerdluluk, Umanak (E.).

Polypodium Phegopteris L. Tunua, Kangerdluluk, Umanak (E.).

Athyrium alpestre (Hopp.) Milde. Kutek (E.).

Aspidium Lonchitis (L.) Sw. Kutek, Serketnoua, Umanak (E.).

Cystopteris fragilis (L.) Bernh. Iluilek, Kangerdluluk (E.), Kangarsuk (K.).

— — var. *arctica* Kuhn. Tingmiarmiut (E.).

Botrychium Lunaria (L.) Sw. Karra Akungnak, Umanak (E.).

Naar man vil sammenligne Udbyttet af Phanerogamer fra denne Expedition (i Forening med hvad der tidligere var bekjendt fra Østkysten) med Vegetationen i V. Grønland, maa det erindres, at den østlige Flora endnu er langt fra at være tilstrækkelig bekjendt, medens den vestgrønlandske Flora nu er saa vel undersøgt, at man ikke derfra kan vente nogen betydelig Tilvæxt. Imidlertid er det dog allerede nu muligt, ved Hjælp af det foreliggende Materiale, at fremdrage enkelte Sammenligningspunkter, som kunne være vejledende for senere Undersøgelser paa Østkysten.

Medens Ø. Grønland kun har meget faa Arter, som mangle i V. Grønland, nemlig, ifølge hvad der er bekjendt, kun følgende, af hvilke de med * betegnede kun ere fundne i de nordligste Egne:

Ranunculus glacialis.

* *Draba altaica.*

* *Saxifraga hieracifolia.*

* *Polemonium humile.*

* — *Hirculus.*

Campanula groenlandica.

* *Arabis petraea.*

er der derimod et stort Antal Arter, som i V. Grønland ere fundne paa talrige Steder, de fleste endog almindeligt udbredte, men som derimod ikke ere fundne i Ø. Grønland eller (de med * mærkede) kun i det nordligste (73° 77' N. B.). Exempelvis kunne nævnes følgende:

<i>Epilobium palustre.</i>	<i>Streptopus amplexifolius.</i>
* <i>Stellaria longipes.</i>	<i>Luzula arctica.</i>
<i>Viola canina.</i>	<i>Juncus arcticus.</i>
— <i>Mühlenbergiana.</i>	* — <i>castaneus.</i>
<i>Arabis Holbøllii.</i>	<i>Sparganium hyperboreum.</i>
<i>Cardamine pratensis.</i>	* <i>Elyna Bellardi.</i>
<i>Ranunculus lapponicus.</i>	<i>Carex incurva.</i>
<i>Saxifraga tricuspidata.</i>	— <i>alpina.</i>
<i>Sedum villosum.</i>	— <i>stans.</i>
<i>Primula stricta.</i>	— <i>pedata.</i>
<i>Pleurogyne rotata.</i>	<i>Agropyrum violaceum.</i>
<i>Menyanthes trifoliata.</i>	<i>Anthoxanthum odoratum.</i>
<i>Vaccinium Vitis. idæa.</i>	<i>Calamagrostis phragmitoides.</i>
<i>Galium triflorum.</i>	— <i>stricta</i> var. <i>borealis.</i>
<i>Erigeron compositus.</i>	<i>Glyceria vaginata.</i>
<i>Artemisia borealis.</i>	— <i>arctica.</i>
* <i>Salix groenlandica.</i>	— <i>vilfoidea.</i>
<i>Alnus ovata.</i>	* <i>Equisetum scirpoides.</i>
<i>Potamogeton</i> sp.	

Heraf synes at fremgaa, at Øst-Grønlands Fanerogamflora er relativ fattig fremfor den vestgrønlandske, og som yderligere Bevis herpaa maa fremhæves, at flere Arter, som i V. Grønland høre til de almindeligste overalt, og endog ere karakteristiske for Vegetationens Fysiognomi, f. Ex. *Papaver nudicaule*, *Salix groenlandica* o. fl. ere meget sjeldne paa Østkysten, og at saa artrige Slægter som *Pedicularis*, *Calamagrostis* og *Glyceria*, i Ø. Grønland kun ere repræsenterede, den første ved 2 af 8 Arter, den anden ved 3 af 5, den tredie ved 3 af 9 Arter.

Hr. Stud. Eberlin har, efter det Indtryk han paa Rejsen har faaet af den østgrønlandske Plantevæxt, givet en kort Skildring af dennes almindelige Karakter i de af ham besøgte Egne fra Sydspidsen til 63°, ifølge hvilken denne Strækning kan deles i 6 Partier, nemlig:

1. Østkysten af Øerne Syd for Prins Christians Sund.

Vegetationen er her forholdsvis frodig.

2. Fra Prins Christians Sund til Lindenows Fjord $60^{\circ} 30'$.

3. Fra Lindenows Fjord til Ingiteit-Fjord $61^{\circ} 9'$.

4. Fra Ingiteit til Kap Adelaer.

Igjennem disse 3 Partier bliver Plantevæksten jævnt fattigere, indtil

5. fra Kap Adelaer til Mogens Hejnesens Fjord.

Denne Strækning har en meget gold Karakter.

6. Fra Mogens Hejnesens Fjord til Umanak 63° .

Vegetationen er her langt frodigere end i de nærmest foregaaende Partier og er mindst lige saa rig som i Strækningen 2.

Samtlige Planter have været gennemsete af Docent Rostrop for Snyltesvampenes Vedkommende; Udbyttet af denne Undersøgelse vil formentlig blive bekendtgjort senere. De øvrige Kryptogamer (Mosser og Laver) ere afgivne til Undersøgelse af d'Hrr. C. Jensen, Grønlund og Deichmann Branth, hvilke ligeledes kunne ventes at ville meddele i sin Tid Resultatet af deres Undersøgelser¹⁾. De i Spiritus opbevarede Planter og Plantedelevare afgivne til den botaniske Have.

Kjøbenhavn den 14de Januar 1886.

Joh. Lange.

¹⁾ De grønlandske Mosser, Laver og Svampe ere beskrevne i Aarene 1887—88 af de her nævnte Undersøgere i Fortsættelserne til III Hefte.

Fr. Johnstrup.

VI.

Meteorologiske Observationer

i

Nanortalik og Angmagsalik,

sammenlignede med Observationer fra andre Stationer.

Af

V. Willaume-Jantzen,

Underbestyrer ved Meteorologisk Institut.

1888.

Da det blev bekendt, at der skulde afsendes en Expedition til Undersøgelse af Grønlands Østkyst, og at dennes Medlemmer blandt sine andre Hverv tillige vilde faa det: at anstille meteorologiske Observationer, var Interessen for hele denne Expedition ikke mindst hos de Meteorologer, der havde beskæftiget sig med Undersøgelser af Vejrforholdene i hine Egne; thi de vidste gennem mange Aars lagttagelser ved Stykkisholm i Vest-Island, at hyppige Vinddrejninger fra østlige til sydlige og vestlige Retninger, ledsagede af stærke Forandringer i Barometerstanden og som oftest af stormende Kuling, tydede paa barometriske Minima, der drog op igjennem Danmarksstrædet eller muligvis over Østgrønland, medens de nærmeste Stationer i Vest, altsaa paa Vestkysten af Grønland, ikke gave noget omhelst Bidrag til nærmere Bestemmelse heraf; man vidste, med andre Ord, at Danmarksstrædet er ligesom en Afløbsrende for nogle af de Storme, der komme fra Atlanterhavet Syd for Grønland, medens andre bane sig Vej tværs over Havet tæt Syd for Island og under deres fortsatte Vandring mod Øst paavirke Nord- og Mellemeuropas Vejrforhold i en meget væsentlig Grad. Observationer paa Grønlands Østkyst mellem Sydspidsen af dette Land og Stykkisholms Breddegrad maatte saaledes efter al Sandsynlighed bringe nogen Klarhed over disse Egnes meteorologiske Forhold, selv om der kun kunde være Tale om et kort Ophold der.

Et andet Spørgsmaal, der vilde være af meget stor Interesse at faa besvaret, var: Optræder der Føhnvinde paa Østkysten af

Grønland, og, hvis saa er, under hvilke Betingelser optræde de da, og hvorledes ere de samtidige Vejrforhold paa de nærmeste Stationer?

Paa disse og flere andre Spørgsmaal har Expeditionens meteorologiske lagttagelser givet saa værdifulde Svar, at man i høj Grad maa ønske, at der maa blive oprettet en fast meteorologisk Observationspost paa Grønlands Østkyst, paa det Sted, hvor Expeditionens nordlige Afdeling overvintrede.

Det foreliggende meteorologiske Materiale omfatter: for *Nanortalik* Maanederne November 1883 til April 1884 og det samme Tidsrum i Vinteren 1884—85, for *Angmagsalik* Maanederne Oktober 1884 til Maj 1885. I *Nanortalik* er der i den første Vinter observeret hver 3die Time, i den sidste hver 2den Time hele Døgnet igjennem, i *Angmagsalik* er der observeret hver 2den Time fra Kl. 6 Morgen til Kl. 12 Midnat, begge disse Tider medregnede. Observationerne have omfattet Lufttrykket, Luftens Temperatur og Fugtighedsgrad, Vindens Retning og Styrke samt Vejrliget til alle de nævnte Tider, medens Temperaturen af Sneens Overflade og af Klippen i forskellige Dybder er maalt flere Gange daglig. Naar Vejrforholdene gav særlig Anledning dertil, er der tillige observeret til Tider, der ligge udenfor de ovennævnte, ligesom lagttagelser stadig ere anstillede under Expeditionens Rejser langs Østkysten af Grønland.

Instrumenterne, som Expeditionen medbragte, vare af den Slags, som i Almindelighed anvendes paa de danske meteorologiske Stationer, og vare prøvede paa det meteorologiske Institut. Under Rejsen nordpaa i Sommeren 1884 indtraf det Uheld, at Kviksølvbarometret, som den nordlige Afdeling af Expeditionen skulde have benyttet, gik itu, saa at alle Observationer over Lufttrykket i *Angmagsalik* ere anstillede paa et Lomme-Aneroid-barometer; imidlertid viste dette sig ved Prøver før, under og efter Rejsen saa godt, at Observationerne derpaa maa ansees for fuldkommen brugbare.

Tabellerne I—III give Hovedresultaterne for de forskellige

klimatologiske Elementer. Vi ville først se, hvad vi i Almindelighed kunne udlede heraf om Vejrforholdene paa Grønlands Østkyst mellem 60 og $65\frac{1}{2}$ Graders Bredde, idet vi dog supplere Tabellerne med en Del enkelte Observationer og med Resultaterne af forskellige Sammenstillinger og Undersøgelser.

For *Nanortaliks* Vedkommende viser Tabel I—II, at Temperaturen i de 2 Vintre har varieret mellem $+12^{\circ}$ og $\div 22^{\circ}$ ¹⁾. Frost indtraf næsten i hvert Døgn undtagen i April. Den strenge Kulde med Minimumstemperaturer paa $\div 14$ — $\div 22^{\circ}$ indtraf i den første Vinter, 1883—84, navnlig d. 22de December—1ste Januar, d. 20de—27de Januar, d. 4de—19de Februar og d. 7de—9de Marts; i den anden Vinter var det kun i enkelte og kortvarige Perioder, at det om Natten frøs indtil 12 — 16° , saaledes d. 26de—30te December, d. 3die—7de Januar og d. 8de—11te Februar. I alle disse kolde Perioder var Vinden næsten udelukkende nordvestlig (mellem Vestnordvest og Nordnordvest). Forholdsvis varme Dage, hvor Thermometret i Reglen steg over Frysepunktet, indtraf af og til, men kun 1—3 Dage hver Gang, i alle Maaneder med nordøstlige til sydøstlige Vinde. I det Hele taget var det de sidstnævnte Vinde, der gav et betydeligt Varmeoverskud, især naar de blæste med stor Kulingsgrad, medens de nordvestlige Vinde vare koldest. Temperaturen var ofte underkastet store Forandringer i kort Tid; de største vare paa 7 — 9° i Løbet af 3 Timer, paa 6° i 2 Timer, enkelte Gange endog paa 4 — 5° i 1 Time.

Barometret steg til 774^{mm} (ved Havets Overflade) og faldt til 718^{mm} ; det forandrede sig meget ofte i en efter dansk Maalestok paafaldende Grad: 1^{mm} i Timen var meget almindeligt, en Forandring paa 6 — 9^{mm} i 3 Timer, 4 — 7^{mm} i 2 Timer indtraf ikke faa Gange; under en Storm fra Nordøst d. 18de December 1883 faldt Barometret 39^{mm} i Løbet af 13 Timer, heraf de 28^{mm} i 8 Timer, og, da Stormcentret var passeret, drejede Vinden til

¹⁾ Expeditionen medførte intet Maximumsthermometer, men derimod Minimumsthermometre.

stormende Sydvest og Vest med en Barometerstigning paa 19^{mm} i 8 Timer; under den samme Storm indtraf der et Fald paa 6^{mm} i 1 Time, og d. 30te November 1883 steg Barometret endog 8^{1/2}^{mm} i 1 Time 20 Minutter under en stormende Vestenvind.

Nedbør, der som oftest bestod af Sne, faldt gennemsnitlig omtrent hver anden Dag, diset Luft indtraf med samme Hyppighed, medens Taage var et meget sjældent Phænomen, i alle 12 Maaneder er der nemlig kun paa 6 Dage noteret Taage. Torden blev slet ikke hørt, medens Nordlys optraadte hyppigt.

Stormdagens Antal, 3 Dage, da Vindens Styrke stiger til 5 eller 6, viser os — navnlig i Vinteren 1883—84, da der indtraf 52 Stormdage i 6 Maaneder —, at *Nanortalik* ligger tæt ved de vandrende Minima's Baner, hvorpaa jo forøvrigt Barometrets pludselige Forandringer ogsaa tyde, og et Blik paa Rubrikken Vindens Hyppighed giver strax nærmere Oplysninger. I de omhandlede 12 Maaneder har der nemlig blæst 80 Procent af alle Vinde fra Retninger mellem Nordøst, Nord, Nordvest og Vest, og 56 Procent alene fra Nord og Nordvest. De atmosfæriske Forstyrrelser gik altsaa fortrinsvis Øst for *Nanortalik* og frembragte meget ofte stormende Kuling. De Vinde, der optraadte hyppigst, blæste ogsaa med størst gennemsnitlig Styrke; Nordøsten og Østen bleve oftest stormende, nemlig i 45 Tilfælde af 100, i Vinteren 1883—84 endog i 60 Procent.

En Sammenligning med tidligere Aars Vejrforhold lader sig ikke gennemføre, eftersom *Nanortalik* ikke hidtil har været meteorologisk Station; derimod skulle vi i Korthed anføre de samtidige Forhold ved det nærliggende *Ivigut*, hvor der i 18 Aar har været anstillet Observationer af Lufttrykket og i 10 Aar af Temperaturen. Her havde November 1883, Marts 1884 og Januar 1885 et 5—6^{mm} for lavt Middellufttryk, medens det i Februar 1885 var 11^{1/2}^{mm} for højt. Temperaturen holdt sig hele Vinteren 1883—84 betydeligt under Normalen: November

—Marts vare $4-6^{\circ}$, April 1° for kold. Den næste Vinter var gennemgaaende mildere; Oktober og December 1884 vare dog $3-4^{\circ}$ koldere end sædvanligt, medens Januar og Marts 1885 vare 2° for varme.

Observationerne i *Angmagsalik* vise, at dette Sted ligger under et i Henseende til Vejrliget lige saa foranderligt Himmelsstrøg som det sydligste Grønland. Thermometret (Tabel III) svingede i de 8 Maaneder, Oktober 1884—Maj 1885, mellem $+9^{\circ}$ og $\div 25^{\circ}$, medens der i alle Døgn paa 7 nær indtraf Frost. Kulden var navnlig streng og vedholdende i den første og sidste Trediedel af Februar 1885, da Minimumsthermometret stadig viste mellem $\div 17^{\circ}$ og $\div 25^{\circ}$, samtidigt var Vejret ofte stille, eller Vinden variabel og svag. Temperaturen var ofte underkastet store Forandringer i kort Tid, den største indtraf d. 2den Marts, da Thermometret i Løbet af 2 Timer, fra Kl. 4—6 Eftermiddag, faldt fra $\div 4^{\circ}$ til $\div 13^{\circ}$, idet stille Vejr blev afløst af en svag Nordenvind. En Vindrose for Temperaturen, udledt af kun 8 Maaneder, giver naturligvis ikke meget brugbare Resultater, men, da der ikke tidligere har været anstillet meteorologiske Observationer ved *Angmagsalik*, skulle vi dog anføre Resultaterne af en saadan Opgjørelse. Det viser sig, at der i Gjennemsnit er en meget ringe Forskjel mellem de forskellige Vindes Temperatur, men, skjelne vi mellem Vinde med svag Kuling, \circ : med Styrke 1—2, og Vinde med stærk Kuling, \circ : med Styrke 3—6 — hvilket dog kun lader sig gennemføre for Vindene fra Nord, Nordøst og Øst — faa vi, at de stærke Vinde vare $2-3^{\circ}$ varmere end de svage.

Barometret steg til $779\frac{1}{2}^{\text{mm}}$ (ved Havets Overflade) og faldt til $707\frac{1}{2}^{\text{mm}}$; det forandrede sig her ligesom i *Nanortalik* ofte stærkt i kort Tid: en Forandring paa 1^{mm} i en Time hørte næsten til det almindelige, paa $4-6^{\text{mm}}$ i 2 Timer er ikke sjældent observeret; d. 10de November faldt Barometret $3\frac{1}{2}^{\text{mm}}$ i 1 Time under en Nordenstorm, d. 16de Januar steg det $4\frac{1}{4}^{\text{mm}}$ i 1 Time 25 Minutter under en Storm fra Øst. Ifølge Sammen-

ligning med Stykkisholm er det i høj Grad sandsynligt, at Lufttrykket navnlig i December 1884 var meget lavt og i Februar 1885 meget højt (i Stykkisholm henholdsvis 8^{mm} for lavt og 5½^{mm} for højt).

Nedslaget, som oftest Sne, faldt gennemsnitlig omtrent hver anden Dag, diset Luft optraadte med næsten samme Hyppighed, medens Taage kun er observeret hver tiende Dag. Torden blev ikke hørt, Nordlys iagttoges derimod ofte, ialt i 90 Nætter.

Vinden blæste aldeles overvejende fra Nordøst og Nord, tilsammen i 57 Procent af alle Vinde; Stille har derefter det største Procenttal, nemlig 17.

Stormdagenes Antal var i alle 8 Maaneder 56; udelade vi imidlertid de forholdsvis rolige Maaneder April og Maj med 2 og 1 Stormdag samt Februar, der slet ingen Storm har at opvise, faa vi tilbage 5 Maaneder med 53 Stormdage eller med andre Ord: i Oktober—December 1884 samt i Januar og Marts 1885 var hver 3die Dag stormende. Vindstyrken var gennemsnitlig størst for de hyppigst forekommende Vinde, nemlig frisk til stiv Kuling for Nordøst og Nord samt tillige for Nordvest, medens de andre Vinde kun blæste med en Gjennemsnitsstyrke af svag til frisk Kuling. Forskjellen viser sig endnu tydeligere, naar man optæller de forskellige Observationer med stormende Kuling (Styrke 4—6) for hver Vind. Nordøst, Nord og Nordvest optraadte nemlig i henholdsvis 23, 39 og 32 Procent som stormende, medens de 4 andre Hovedvinde kun i 0—4 Procent bleve stormende.

Af disse Vindforhold fremgaar det, at de Minima, som Observationerne i Stykkisholm, som ovenfor nævnt, pege hen paa, næsten udelukkende bevæge sig Øst for *Angmagsalik*, idet Vinden overvejende er nordlig, altsaa igjennem Danmarksstrædet, saa at Expeditionens Observationer i *Nanortalik* og *Angmagsalik*, sammenholdt med dem i *Stykkisholm*, allerede ifølge det ovenstaaende give et ret godt Indblik i de atmosfæriske Forhold mellem disse 3 Steder. Vi

skulle nærmere belyse dem ved mere detaillerede Undersøgelser, der strække sig over længere Tidsrum.

Observationerne i *Stykkisholm*, der for Lufttrykkets og Vindens Vedkommende gaa tilbage til henholdsvis 1857 og 1845, vise, at Lufttrykket gjennemgaaende er lavere Syd for dette Sted end Nord derfor, eftersom de overvejende Vindretninger ere Nordøst og Øst, saaledes som hosstaaende Tal vise:

Vindens Hyppighed ved *Stykkisholm* i 30 Aar (Procent):

N.	NO.	O.	SO.	S.	SV.	V.	NV.	Stille.
3	21	20	15	11	10	5	5	10

De samme Tal vise imidlertid tillige, at Vindene fra Syd-quadranten, Sydøst, Syd og Sydvest, optræde temmelig hyppigt, tilsammen omtrent med lige saa stort Procenttal som Nordøsten og Østen tilsammen, og, da de tillige ofte blæse med stærk Kulingsgrad, maa, som oftere nævnt, en af Banerne for de vandrende Minima i Nordatlantterhavet ligge mellem Island og Grønland. Af Maanedsisobarerne i Aarene 1874—84, da der har været et tilstrækkeligt Antal meteorologiske Stationer i Gang paa Færøerne, Island og Grønland til med nogenlunde Sikkerhed at bestemme Lufttrykkets maanedlige Fordeling over og imellem disse Lande, fremgaar det, at der i 80 Maaneder, altsaa i c. 60 Procent, ud fra Hovedminimet, der i Almindelighed staaer Syd eller Sydøst for Island, har dannet sig en Gren eller en Udløber op mellem Island og Grønlands Østkyst mellem 60 og 65° Bredde, og i 31 af de 132 Maaneder eller i 10 Procent har endog selve Hovedminimet staaet Vest for Island.

Betragte vi nu 7 af de 8 Maaneder, for hvilke der foreligger Observationer fra *Angmagsalik* — Februar 1885 undtagen, hvorom senere — og, følge vi Vejen for hver enkelt atmosfærisk Forstyrrelse, der har bevæget sig mod Nord eller Øst fra Atlanterhavet Syd for Grønland, faa vi det overraskende Resultat, at af 64 Minima have de 45, c. 70 Procent, taget Vejen mellem Island og Grønland, medens kun 19 ere gaaede Syd for Island og videre mod Øst. Heraf tør

man dog ikke drage den Slutning, at over de 2 Trediedele af alle Minima, der Aaret rundt drage Syd om Grønland, gaa op igjennem Danmarksstrædet; thi dels er det jo Resultatet af kun 7 Maaneders Iagttagelser, og dels faldt Expeditionens Ophold i *Angmagsalik* omtrent kun i Vinterhalvaaret; disse meteorologiske Forhold behøve jo ikke at være ens i alle Aarstider, og de have muligvis netop i Vinteren 1884—85 været meget afvigende fra de almindelige.

Vi kunne imidlertid komme nærmere ind paa disse Spørgsmaal og forfølge i dette Øjemed hvert enkelt Minimum, der i Løbet af 11 Aar, Oktober 1873—September 1884, har paavirket Barometret og Vindens Retning i *Stykkisholm*. Vi have delt disse Minima i dem, der bevirkede en Vinddrejning med Solen: fra Sydøst, sjeldnere Øst, til Syd o. s. v., og hvis Centra altsaa ere gaaede Vest for *Stykkisholm*, og dem, der have drejet Vinden mod Solen: fra Sydøst eller Øst til Nordøst o. s. v., og hvis Centra altsaa have bevæget sig Syd for *Stykkisholm*. Hosstaaende Tabel giver Resultatet som Middeltal af de 11 Aar:

Antal Minima Vest og Syd for *Stykkisholm*.

	Vinter.	Foraar.	Sommer.	Efteraar.	Aaret.
i Vest	21	15	13	15	64
i Syd	9	9	10	12	40
Sum . . .	30	24	23	27	104

Der har gennemsnitlig været 104 Minima om Aaret, hvoraf de 64 eller 62 Procent ere gaaede Vest for Island, men Forholdet mellem Antallet i begge Baner er væsentlig forskjelligt i de forskjellige Aarstider. Tage vi Middeltallet af disse 11 Aar for de samme 7 Maaneder: Oktober—Januar og Marts—Maj, som ovenfor for *Angmagsaliks* Vedkommende, faa vi, at der gennemsnitlig bevæger sig 39 Minima af 63 eller 62 Pro-

cent Vest for Island — et Resultat, der ved sin nære Overensstemmelse med Forholdene i Vinteren 1884—85 giver denne Vinter Karakteren af temmelig normal i denne Henseende.

Medens Observationerne paa *Sabine*-Øen i 1869—70 under den 2den tyske Nordpolsekspektion giver von Freeden Anledning til at udtale, at man ved første Øjekast maa blive opmærksom paa de mærkværdig lidet udviklede Vejrforhold paa Østkysten af Grønland i Sammenligning med Vestgrønland paa den ene Side og Spitzbergen paa den anden Side —, saa seer man af den danske Expedition til Grønlands Østkyst, *Nanortalik* herunder indbefattet, at denne Dom ikke tør udtales over Vejrforholdene paa hele Østkysten. Det ovenfor beskrevne om de klimatologiske Elementer i Danmarksstrædet stemmer forøvrigt overens med, hvad der foregaar paa Vestkysten af Grønland, idet talrige Minima Aaret rundt vandre nordpaa langs denne, i Regelen over Havet. Grønland selv danner altsaa ligesom en Mur, som de atmosfæriske Forstyrrelser i Almindelighed ikke kunne overstige.

Februar 1885 er udeladt i de sidste Sammenstillinger, fordi denne Maaned — som det fremgaar af Tabel II—III og af og til er anført i Texten — havde saa usædvanlige Værdier for de forskjellige klimatologiske Elementer, at den bør omtales særskilt. Middellufttrykket var meget højt (i Vest- og Sydgrønland 11—11 $\frac{1}{2}$ ^{mm}, i *Stykkisholm* 5 $\frac{1}{2}$ ^{mm} højere end en 18-aarig Normal); Barometret var ikke underkastet de idelige og store Forandringer, som vare karakteristiske for de andre 7 Maaneder, vi her særlig betragte, men steg saavel i *Nanortalik* som i *Angmagsalik* temmelig jevnt til Midten af Maaneden, faldt derefter til d. 23de—24de for derpaa atter at stige; det naaede ikke saa lave Stænde som i de andre Efteraars- og Vintermaaneder. Vindens Styrke var ringe, den naaede ikke paa nogen Dag op til Storm, tvertimod var stille Vejr meget almindeligt, især i *Angmagsalik* (34 Procent). Vejret var overvejende klart og koldt, navnlig i *Angmagsalik* d. 1ste—11te og d. 20de

—28de; disse 20 Dages Middeltemperatur var $\div 17\frac{1}{2}^{\circ}$, og i det Hele taget var Temperaturforandringerne ringe fra den ene Dag til den anden.

Af disse Vejrforhold synes det at fremgaa, at de vandrende Minima i hele Februar 1885 have svigtet Danmarksstrædet og valgt sig andre Egne til Tumbleplads; synoptiske Kaart, som vi have tegnet for hver Dags Morgen og Aften, omfattende Grønland mod Vest og Østersøen mod Øst, bekræfte dette: ikke et eneste Minimum tog Vejen imellem Grønland og Island; der spores forøvrigt heller ikke noget Minimum tæt ved Sydspidsen af Grønland, medens der af og til viste sig smaa Tilløb til mindre, partielle Minima ved *Angnagsalik*, idet Vinden drejede mod Solen, fra Nord eller Nordøst til Nordvest eller Vest. Hvorledes vare da Forholdene ved *Stykkisholm*? Her mærkedes Intet til de smaa, lokale Forstyrrelser ved *Angnagsalik*, thi Vinden blæste, saa at sige, udelukkende fra Nordøst; denne Vind optraadte med ikke mindre end 89 Procent, medens Østenvinden fik 1, Stille 10 Procent; der forekom altsaa ikke en eneste Vind fra sydlige eller vestlige Retninger — en Vindfordeling, som ikke er forekommen i nogen hel Maaned i den 40-aarige Række 1845—84. Det mærkeligste er dog, at af disse talrige Nordøstvinde blæste over Halvdelen som fuld Storm, og Middelvindstyrken for hele Maaneden var ualmindelig stor, nemlig c. 4 efter den 6-delelige Skala.

Det fremgaar heraf, at Barometret i Februar stadig har staaet lavest Sydøst for Island, og at de atmosfæriske Forstyrrelser enten maa være komne fra sydligere Dele af Atlanterhavet end sædvanligt, eller at deres Centra omtrent have staaet paa samme Plads, et Spørgsmaal, hvis Besvarelse vilde føre os for langt bort fra vort Emne. For at se Lufttrykfordelingen for hele Februar 1885, opstille vi følgende Tabel:

Februar 1885.	<i>Angmagsalik.</i>	<i>Nanortalik.</i>	Stykkisholm.	Vestmanno.	Thorshavn.	Nordskotland.	Vestnorge.	Danmark.
Middellufttryk (Mill.) .	763	761	754	747 ¹ / ₂	743	745	748-51	755-60
Fremherskende Vind .	NNO.	N.	NO.	N.	NNO.	S.	SO.	S.

Disse Tal bestemme, at Maanedens Minimum, paa under 743^{mm}, stod mellem Færøerne og Nordskotland, medens Lufttrykket tiltog stærkt saavel mod Island og Grønland som mod Norge og Danmark. Dette Minimum beherskede fuldstændigt Vindens Retning i alle de nylig nævnte Lande: i Danmark var Vinden ualmindelig hyppig sydlig, i Stykkisholm blæste den, som vi have set, kun fra Nordøst. Den store Kulingsgrad i Stykkisholm hidrører fra den meget stærke Gradient mod Thorshavn; Forskjellen i Barometerstand mellem disse 2 Stationer er nemlig 11^{mm}, hvortil der i de 11 foregaaende Aar ikke haves Magen. Det almindelige er, at Lufttrykket er lavere i Stykkisholm end i Thorshavn, navnlig i December—Marts, da Forskjellen i 21 Tilfælde af 132 har været over 5^{mm}; den største Forskel var 12¹/₂^{mm} i Februar 1883, en af de Maaneder, da Hovedminimet i Nordatlantenhavet stod i Danmarksstrædet; derimod har Lufttrykket kun i 4 Tilfælde af 132 i de nævnte 4 Maaneder staaet over 5^{mm} lavere i Thorshavn end i Stykkisholm; størst Forskel i denne Henseende var 8^{mm} i December 1878, da Hovedminimet stod Nord for de britiske Øer, omtrent paa samme Sted som i Februar 1885.

Til Trods for den ualmindelig store Gradient og de stormende Vinde ved Stykkisholm i Februar 1885, og skjøndt Barometret gjennemsnitlig stod 9^{mm} højere i *Angmagsalik* end i Stykkisholm, vare dog Vejrforholdene, som sagt, meget rolige i *Angmagsalik* saavel som i *Nanortalik* og, hvad man tør sikkert sige, paa hele Østkysten af Grønland. Vi kunne heraf slutte, at denne Kyst har ligget tæt ved den Egn, hvorover Maanedens højeste Lufttryk

har hvilet, saa at dette tør antages at have været indenfor Grønlands Østkyst — den eneste rimelige Forklaring paa de under saadanne Omstændigheder mærkværdig rolige Vejrforhold ved Cap Dan og Cap Farvel. For Fuldstændighedens Skyld skulle vi blot tilføje, at de vestgrønlandske Stationer, som sædvanligt om Vinteren, havde Gradient mod Syd, Lufttrykket aftog fra 766^{mm} ved *Upernivik* til 761^{mm} ved *Ivigut* med overvejende østlige Vinde.

Vi skulle dernæst omtale den daglige Forandring i Lufttrykket, et Spørgsmaal af stor Interesse i den meteorologiske Videnskab. Allerede længe havde man vidst, at Barometret i de tropiske Egne i Almindelighed forandrer sig saa regelmæssigt i Løbet af hvert Døgn, at man, ifølge Humboldt, kan stille sit Uhr derefter med en Nøjagtighed af 15—17 Minutter. Endvidere har man paa Breddegrader som Londons og St. Petersborgs fundet en regelmæssig daglig Stigen og Falden i Barometret, skjøndt disse Steder ligge i Egne, hvor de vandrede Minima høre hjemme, hvor altsaa Barometret den ene Dag staar roligt, den næste uroligt uden nogen tilsyneladende Regelbundethed, idet Lufttrykket kan aftage langsomt eller stærkt, snart om Dagen, snart om Natten, naar et Stormcentrum nærmer sig, for senere, naar dette er passeret, atter at stige mere eller mindre hurtigt, hvad enten Solen er over Horizonten eller ikke. Kun kan man ikke, som i de tropiske Egne, finde nogen daglig Gang i Lufttrykket af en enkelt Dags Observationer, den maa udledes af hele Maaneder eller endnu længere Tidsrum.

Medens Forskjellen mellem den højeste og laveste Stand i Gjennemsnit er c. 3^{mm} i den tropiske Zone, fandt man kun en Sjettedel heraf i London og en endnu ringere Forskjel i St. Petersborg, saa at man herefter ikke haabede at kunne paavise nogen daglig Gang i Lufttrykket, naar Observationsstedet laa længere mod Nord end de nævnte Steder, og navnlig ikke paa den Tid af Aaret, da Solen i længere Tid slet ikke kommer op

over Horizonten; man antager nemlig, at Solens Indflydelse er Grunden til Lufttrykkets daglige Variation.

Under en Overvintring paa Spitzbergen i 1872—73 fandt man dog en tydelig udtalt, daglig Stigen og Falden paa Barometret, og senere Expeditioner til arktiske Egne have bekræftet dette. Tabel IV viser Curverne for Lufttrykkets daglige Gang paa eller tæt ved Grønlands Kyster paa forskellige Breddegrader fra 60° til $74\frac{1}{2}^{\circ}$. Curverne ere ganske vist ikke i fuld Overensstemmelse — man erindre, at hver enkelt er Resultatet af højst 1 Aars Observationer — men de maa dog siges at godtgjøre, at der eksisterer en regelmæssig, daglig Gang i Lufttrykket, selv paa Steder saa langt mod Nord som Sabine-Øen. Forskjellen mellem det højeste og laveste Punkt i Curverne, den saakaldte daglige Amplitude, aftager mod Nord; den var i *Nanortalik* c. $0,5^{\text{mm}}$, altsaa omtrent som i London; i Godthaab og *Angmagsalik* var den $0,3$ — $0,4^{\text{mm}}$ (paa det sidstnævnte Sted er der dog ikke foretaget Observationer om Natten mellem Kl. 12 og 6, hvorfor Curven ogsaa er punkteret mellem disse Tider; men, at dømme efter den regelmæssige Curve gennem de observerede Tider, er der neppe begaaet nogen Fejl af Betydning ved den punkterede Del); paa Jan Mayen var den daglige Amplitude $0,25^{\text{mm}}$ og paa Sabine-Øen kun lidt over $0,1^{\text{mm}}$.

I de tropiske Egne falder Barometret regelmæssigt om Natten indtil Kl. 3 à 4, stiger derpaa til Kl. c. 9 Form., falder atter til Kl. 4 Eftm. for atter at stige til Kl. 10 Aften; der indtræffer altsaa 2 Minima, Kl. 3—4 Form. og Eftm., og 2 Maxima Kl. 9—10 Form. og Eftm. Rykatchew har ment at have funden, at Tiderne for den laveste og højeste Barometerstand forsinkes, naar man fjerner sig fra Æquator, saaledes at de paa 60° Nordbredde falde Kl. 5 og Kl. 11 Form. og Eftm. Ifølge de nylig anførte arktiske Expeditioners lagttagelser passer denne Regel imidlertid ikke ved Grønlands Kyster; thi saavel i Godthaab som paa den danske østgrønlandske Expeditions 2 Overvintringssteder fandt man Tiderne Kl. 2—4 og Kl. 7—10,

medens de paa Jan Mayen og paa Sabine-Oen faldt Kl. 3—5 og Kl. 9—12 Form. og Eftm. Hertil kan endnu føjes, at den amerikanske Expedition, der overvintrede ved Fort Conger paa 82° Nordbredde, fandt, at Kl. 1—2 og Kl. 6—7 Form. og Eftm. vare Tiderne for den laveste og højeste Barometerstand.

Vi skulle endelig omtale de Föhnphænomener, som Expeditionen har havt Lejlighed til at iagttage. Som bekjendt, har Föhnvinden sit Navn efter en Søndenvind, der med stor Styrke blæser paa Alpernes nordlige Skraaning, og som medfører en usædvanlig Varme, skjøndt den har blæst henover Bjergenes sneklædte Toppe, medens et andet af dens Særkjender er en ualmindelig Tørhedsgrad. Navnet bliver i det Hele taget anvendt paa Vinde, der paa de forskellige Steder af Jorden iagttages paa Læsiden af Bjergkjæder eller Højdedrag, og som besidde en paafaldende høj Temperatur og en ringe Fugtighedsgrad.

Under Expeditionens Ophold i *Nanortalik* indtraf der en Del Föhnphænomener. Da imidlertid *Nanortalik* ifølge sin Belliggenhed maa siges at kunne faa de samme Betingelser for en Föhn som Vestgrønland, skulle vi her indskrænke os til at anføre, at dette Phænomen optraadte med østlige til nordøstlige Vinde, der blæste med stærk, i Regelen med stormende Kuling. Vi skulle derimod nærmere betragte Observationerne i *Angmag-salik*. Her optraadte der Föhner paa 21 Dage, hvoraf 4 Dage faldt i Oktober 1884, 5 i November, 4 i December, 6 i Januar 1885, og 1 i hver af Maanederne Februar og Marts, medens April og Maj ikke havde nogen Föhn at opvise. Vinden blæste under Föhnerne med følgende Hyppighed (opgjort efter 3 Observationstider for at kunne sammenlignes med andre Stationer):

N.	NO.	O.	SO.	S.	SV.	V.	NV.	Stille.
21 $\frac{1}{2}$	26	3	0	0	1	1	5 $\frac{1}{2}$	5,

altsaa aldeles overvejende fra Nord og Nordøst; den gjennemsnitlige Vindstyrke var for disse Retninger 4 efter den 6-delelige Skala, og Styrken steg som oftest til fuld

Storm. Temperaturen naaede ifølge Aflæsninger hver anden Time gennemsnitlig op til $+1\frac{1}{2}^{\circ}$; den højeste Stand, der blev aflæst, var $+5^{\circ}$. Luftens relative Fugtighedsgrad sank gennemsnitlig til 58 Procent, paa 7 af de 21 Dage blev der aflæst under 50 Procent, lavest var 28 Procent. Paa 16 Dage faldt der Nedbør under en eller anden Form, Himlen var i Regelen stærkt skyet eller helt overtrukken. Barometerstanden var gennemsnitlig 747^{mm}.

Paa de nærmest liggende Stationer vare Forholdene samtidigt følgende: I *Upervivik* var Middellufttrykket 751^{mm} med overvejende østlige Vinde af ringe Styrke, i Jakobshavn 748^{mm} med svage østlige til sydlige Vinde, hyppig afbrudt af Stille, i Godthaab mangle Observationerne for en stor Del, i Stykkisholm var Middellufttrykket 751^{mm} med følgende Vindhypighed:

N.	NO.	O.	SO.	S.	SV.	V.	NV.	Stille.
0	8	6	24	9	6	3	0	7,

altsaa overvejende sydøstlige Vinde, men dog tillige mange Vinde saavel fra Nordøst og Øst som fra Syd og Sydvest. Kulingsgraden var her gennemsnitlig 2—3 for alle Vinde, størst for Nordøst og Øst.

Alle disse anførte Talstørrelser for de 21 Dage, da *Angmagsalik* havde Føhnvinde, kunne imidlertid være vildledende, da de kun give det gennemsnitlige Lufttryk og den overvejende Vind, men de vise dog, at Barometret har staaet lavest ved *Angmagsalik* eller nøjagtigere mellem *Angmagsalik* og Stykkisholm, men tillige viser Vindhypigheden i Stykkisholm og tildels i *Angmagsalik*, at den laveste Barometerstand ikke til Stadighed har været paa det nævnte Sted. Vi maa derfor undersøge Lufttrykfordelingen paa hver enkelt Føhndag og have i dette Ojemed tegnet synoptiske Kaart, 3 for hver Dag, over den omhandlede Strækning, Vestgrønland herunder indbefattet. Det viser sig da, at det er de Øst for *Angmagsalik* vandrende Minima, der frembringe Føhnvinde, idet den nordlige og nordøstlige Luftstrømning er en Afbøjning af de

østlige og sydøstlige Vinde paa Minimets Nord- og Østside og nu ved at blæse henover Bjergene antage Føhnens Særkjender. Af Kaartene seer man tillige, at der samtidigt med en Föhn ved *Angmagsalik* kan optræde en Föhn paa et eller andet Punkt paa Grønlands Vestkyst; her drager nemlig samtidigt det ene Minimum efter det andet nordpaa, og, efterhaanden som det skrider fremad, flytter, saa at sige, Føhnen sig, idet den holder sig Nord for Minimets Centrum; thi da vil Vinden blæse fra en for Føhnen gunstig Retning.

Et interessant Föhnphænomen optraadte under Expeditionens Rejse sydpaa fra *Angmagsalik*. Natten til d. 30te Juni 1885, da Holm og Rejsefæller endnu befandt sig paa $65\frac{1}{4}$ — $65\frac{1}{2}^{\circ}$ Bredde, blev han overfaldet af en stormende Nordvest, der holdt sig til hen paa Eftermiddagen d. 1ste Juli og medførte en Temperatur paa indtil 10° , medens Luften, der før Stormen havde været nær ved sit Mætningspunkt, fik en Fugtighedsgrad paa kun 30—40 Procent. Under hans fortsatte Rejse sydpaa erfarede han, at Føhnen havde strakt sig helt ned til Sydspidsen af Grønland; Garde, der i de Dage laa ved omtrent 61° under Rejse nordpaa, observerede stiv-haard Vestenvind med Temperaturer paa indtil $10\frac{1}{2}^{\circ}$ og 25—40 Procent Fugtighed. Grunden til denne Föhn var et kraftigt Minimum paa under 740^{mm} , der stod mellem Stykkisholm og *Angmagsalik*.

Temperaturen af Sneens Overflade blev i den første Vinter 1883—84 observeret i *Nanortalik* Kl. 8 Form. og Kl. 5 Eftm., men dels blev Observationsrækken ofte afbrudt, navnlig naar der ikke laa Sne nok, dels falde de nævnte Tider ikke sammen med Observationstiderne for Luftens Temperatur; vi skulle derfor indskrænke os til at omtale Resultaterne fra den anden Vinters Maalinger. I Vinteren 1884—85 blev Sneens Overfladetemperatur maalt hver 4de Time gennem hele Døgnet, nemlig Kl. 4 og 8 Form., Kl. 12 Middag, Kl. 4 og 8 Eftm. og

Kl. 12 Midnat, altsaa til Tider, der falde sammen med Maalinger af Luftens Temperatur; Rækken er fortsat næsten uafbrudt fra Begyndelsen af November 1884 til d. 10de April 1885, da Sneen smeltede.

Middeltallene for de 5 Maaneder ere fremstillede i hestaaende Tabel.

Sneens og Luftens Temperatur i *Nanortalik*.

Sneen.	4 Form.	8 Form.	12 Midd.	4 Eftm.	8 Eftm.	12 Midn.
Novbr. 1884	— 6.8	— 6.7	— 6.0	— 6.2	— 6.6	— 6.6
Decbr. —	— 9.1	— 9.0	— 8.8	— 8.9	— 9.4	— 9.5
Januar 1885	— 7.7	— 7.5	— 6.9	— 7.9	— 7.9	— 7.4
Februar —	— 11.4	— 10.9	— 8.6	— 9.1	— 10.0	— 10.6
Marts —	— 5.5	— 4.0	— 2.9	— 3.2	— 4.4	— 5.3
Middel . . .	— 8.1	— 7.6	— 6.6	— 7.1	— 7.7	— 7.9
Luften.						
Novbr. 1884	— 4.4	— 4.7	— 3.6	— 3.9	— 4.2	— 4.1
Decbr. —	— 6.6	— 6.7	— 6.6	— 6.7	— 6.8	— 7.0
Januar 1885	— 5.5	— 5.3	— 4.9	— 5.5	— 5.7	— 4.9
Februar —	— 7.5	— 7.2	— 5.1	— 5.7	— 6.1	— 6.7
Marts —	— 3.8	— 2.7	— 1.3	— 1.6	— 2.6	— 3.7
Middel . . .	— 5.6	— 5.3	— 4.3	— 4.7	— 5.1	— 5.3

Som Tabellen viser, var Sneen gennemsnitlig $2\frac{1}{2}^{\circ}$ koldere end Luften; i den meget kolde Februar 1885 med sin klare Himmel og ringe Vindstyrke steg Forskjellen til $3\frac{1}{2}$ — 4° , i Marts 1885 var den kun $1\frac{1}{2}^{\circ}$.

Store Forandringer i Luftens Temperatur bleve ledsagede af tilsvarende Forandringer i Sneens Temperatur. Da saaledes Luften fra d. 14de November Kl. 4 Form. til den næste Dags Aften Kl. 8 steg fra $\div 11\frac{1}{2}^{\circ}$ til $+ 2^{\circ}$, steg Temperaturen af Sneens Overflade fra $\div 14\frac{1}{2}^{\circ}$ til 0° . Den 16de December

Kl. 12 Middag var Luftens Temperatur $\div 11\frac{1}{2}^{\circ}$, Sneens $\div 15\frac{1}{4}^{\circ}$; den næste Dag Kl. 8 Form. var Luftens og Sneens Temperatur henholdsvis $+ 2^{\circ}$ og $\div 4\frac{3}{4}^{\circ}$. Medens Luften fra d. 24de December Kl. 4 Form. til næste Dags Aften Kl. 12 sank fra $+ \frac{1}{2}^{\circ}$ til $\div 10\frac{1}{4}^{\circ}$, faldt Sneens Temperatur fra 0° til $\div 12\frac{3}{4}^{\circ}$.

Klippens Temperatur er maalt ved *Nanortalik* saavel i Overfladen som i en Dybde af 12 Tommer og 20 Tommer. Observationstiderne vare i den første Vinter de samme som for Sneen, vi skulle derfor ligeledes her indskrænke os til at omtale Maalingerne i den anden Vinter, da der i 6 Maaneder, November 1884 til April 1885, næsten uafbrudt er observeret 4 Gange daglig, nemlig Kl. 8 Form., Kl. 12 Middag, Kl. 4 og 8 Eftm.; i de sidste 8 Dage, d. 23de—30te April 1885, er der endog anstillet Observationer hver anden Time hele Døgnet igjennem. Da denne sidste Observationsrække giver et godt Indblik i Klippens Evne til at følge med Luften med Hensyn til Opvarmning og Afkøling, skulle vi først omtale den.

Hosstaaende Tabel angiver Middeltallene for d. 23de—30te April for Luftens Temperatur og for Klippens Temperatur i Overfladen, i 12 og 20 Tommers Dybde.

	2 Form.	4 Form.	6 Form.	8 Form.	10 Form.	12 Midd.	2 Eft.	4 Eft.	6 Eft.	8 Eft.	10 Eft.	12 Midd.
Luftens Temperatur	—2.7	—3.2	—1.8	—1.1	—0.6	0.7	0.5	—0.1	—0.7	—1.9	—2.3	—2.
Klippen: Overflade .	—1.3	—1.5	—1.2	—0.7	—0.2	0.9	1.5	1.4	1.1	0.1	—0.5	—1.
— 12Tommer	2.2	1.9	1.6	1.3	1.2	1.2	1.4	1.9	2.4	2.7	2.6	2.
— 20Tommer	2.3	2.2	2.0	1.9	1.7	1.6	1.6	1.7	1.9	2.1	2.2	2.

Som man seer, følger Temperaturen i Klippens Overflade temmelig hurtigt efter Luftens Temperatur, men stiger højere op om Dagen og synker ikke saa langt ned om Natten. Derimod viser Temperaturen allerede i en Dybde af 12 Tommer en stor Træghed i at følge Luftens Temperatursvingninger; thi

dels er Forskjellen mellem den højeste og laveste Stand i 12 Tommers Dybde kun $1\frac{1}{2}^{\circ}$, i Luften derimod 4° , og dels indtræffer den højeste og laveste Stand i Klippen c. 6 Timer senere end i Luften. Endnu skarpere bliver Forskjellen, naar man betragter Tallene for 20 Tommers Dybde; her er Forskjellen mellem den højeste og laveste Stand kun $\frac{3}{4}^{\circ}$, og den laveste Stand indtræffer omtrent samtidigt med Luftens højeste, og omvendt.

Middeltallene for alle 6 Maanedre, November—April, ere fremstillede i hosstaaende Tabel, der kun er lidet talende, da

Klippens Temperatur											
i Overfladen.				i 12 Tommers Dybde.				i 20 Tommers Dybde.			
8 Form.	12 Midd.	4 Eft.	8 Eft.	8 Form.	12 Midd.	4 Eft.	8 Eft.	4 Form.	12 Midd.	4 Eft.	8 Eft.
—4.6	—3.6	—3.7	—4.2	—4.6	—4.6	—4.3	—4.2	—4.7	—4.7	—4.6	—4.6

Luftens Temperatur.

8 Form.	12 Midd.	4 Eft.	8 Eft.
—4.0	—2.9	—3.5	—4.0

4 Observationstider om Dagen ere for lidt, naar Temperatur-svingningerne ikke ere større; forøvrigt synes Tabellen dog at bekræfte, hvad der fremgik af Observationerne i Slutningen af April.

Som Exempel paa, hvorledes Klippens Temperatur forandrede sig i Forhold til Luftens, naar denne var underkastet store Forandringer i kort Tid, skulle vi anføre, at, medens Luftens Temperatur fra d. 14de November Kl. 8 Form. til den næste Dag Kl. 8 Eftm. steg fra $\div 11\frac{1}{2}^{\circ}$ til $\div 2^{\circ}$, steg Klippens

Temperatur i Overfladen fra $\div 11^{\circ}$ til $\div 1/4^{\circ}$, i 12 Tommers Dybde fra $\div 10^{\circ}$ til $\div 6\frac{1}{2}^{\circ}$, og i 20 Tommers Dybde fra $\div 9^{\circ}$ til $\div 7\frac{1}{2}^{\circ}$. I Løbet af de paafølgende 24 Timer naaede Luften $7\frac{1}{2}^{\circ}$, medens Klippens Temperatur henholdsvis i Overfladen, i 12 og i 20 Tommers Dybde var 5° , $\div 1\frac{1}{2}^{\circ}$ og $\div 4^{\circ}$; derefter paafulgte atter et Fald i Luftens Temperatur til d. 18de Kl. 8 Form., da Luften var $\div 2\frac{1}{2}^{\circ}$, Klippen havde da $\div 1\frac{1}{2}^{\circ}$, $\div 1\frac{1}{4}^{\circ}$ og $\div 2^{\circ}$, og, medens Luftens Temperatur igjen steg til $8\frac{1}{2}^{\circ}$, som den naaede d. 21de Kl. 8 Form., blev der observeret en Klippetemperatur paa $6\frac{3}{4}^{\circ}$ i Overfladen, paa $2\frac{1}{2}^{\circ}$ i 12 og paa 1° i 20 Tommers Dybde.

Tabel I. Nauortalik: November 1883 — April 1884.

		November.	December.	Januar.	Februar.	Marts.	April	Alle 6 Maaneder.
Luftens	Middel	— 2.7	— 7.0	— 7.7	— 9.0	— 6.5	— 0.2	— 5.5
Temperatur	Højest	4.6	9.8	6.2	4.3	6.5	11.9	11.9
(Celsius).	Lavest	— 7.7	— 16.2	— 19.8	— 20.6	— 21.7	— 8.6	— 21.7
Luftens Tryk	Middel	746.5	750.7	745.4	745.7	746.2	757.7	748.7
ved 0°.	Højest	763.4	771.4	764.1	762.0	772.0	770.5	772.0
(Millimeter).	Lavest	725.3	730.8	721.0	726.7	721.0	737.2	721.0
Skymængde (Scala 0-10).	—	6.0	4.8	6.6	7.5	7.1	6.8	6.5
Vindens Hyppighed i Procent.	N.	26	27	30	31	34	24	29
	NO.	9	8	10	5	9	12	9
	O.	2	4	7	6	3	8	5
	SO.	3	1	7	4	1	7	4
	S.	0	2	4	1	2	6	2
	SV.	1	5	3	2	1	4	3
	V.	18	12	14	15	17	11	14
	NV.	31	37	23	31	28	19	28
	Stille	10	4	2	5	5	9	6
Vindstyrke (Scala 0-6).	—	2.2	2.6	2.6	2.5	2.6	2.1	2.4
Antal Dage med:	Nedbør	15	12	23	18	18	16	102
	Regn	1	4	2	0	0	7	14
	Sne	15	11	23	18	18	13	98
	Hagl	2	2	0	0	0	1	5
	Dis	24	12	17	23	25	18	119
	Taage	1	0	0	3	0	1	5
	Frost	30	29	30	28	31	24	172
	Storm	10	11	7	7	11	6	52
Antal Nætter med Nordlys		15	24	18	15	18	15	105

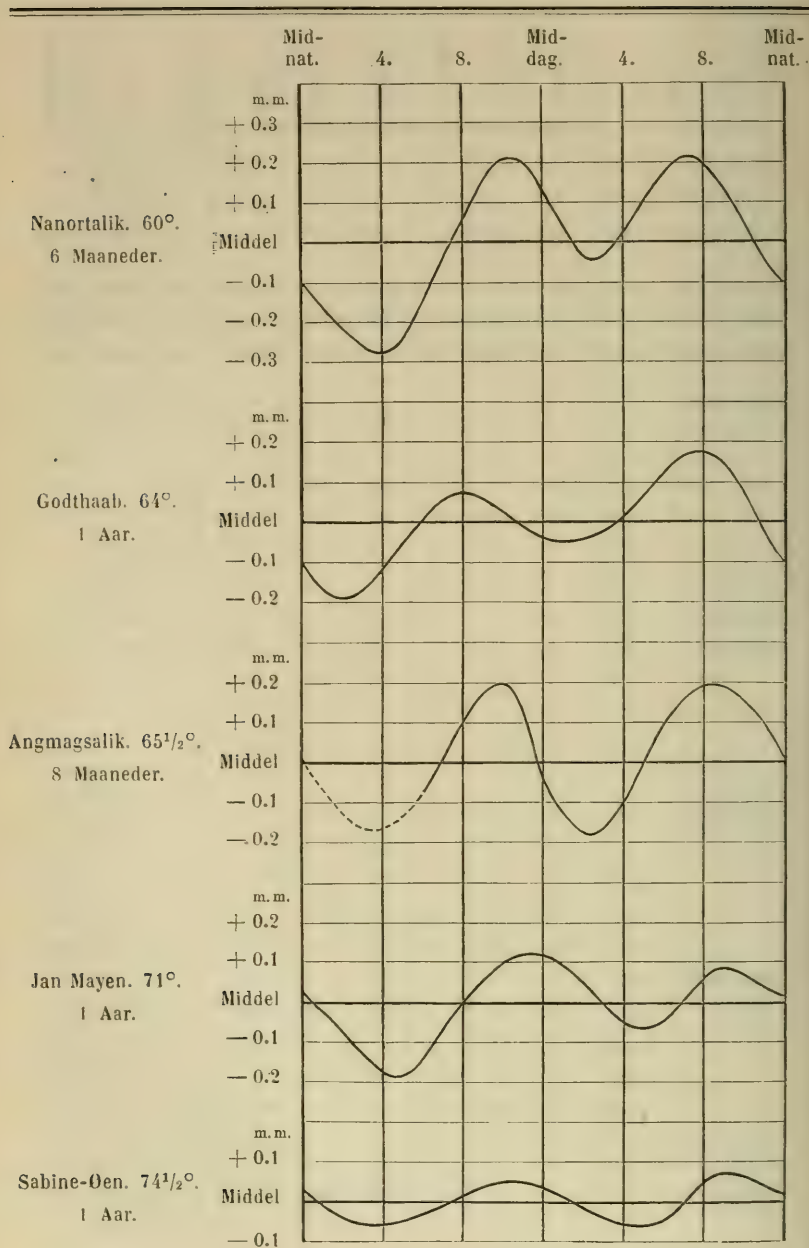
Tabel II. Nanortalik: November 1884 — April 1885.

		November	December.	Januar.	Februar.	Marts.	April.	Alle 6 Maaned.
Luftens	Middel	— 2.2	— 6.7	— 5.2	— 6.3	— 2.4	0.2	— 3.8
Temperatur	Højest	9.4	3.5	4.7	1.7	5.2	8.1	9.4
(Celsius).	Lavest	— 11.7	— 15.5	— 16.1	— 12.8	— 10.7	— 9.7	— 16.1
Luftens Tryk	Middel	751.4	743.9	741.2	760.1	753.9	756.2	751.1
ved 0°	Højest	773.2	761.4	761.2	772.2	768.4	767.5	773.2
(Millimeter).	Lavest	717.3	718.0	724.2	743.5	728.2	743.4	717.3
Skymængde (Scala 0-10).	—	6.0	5.2	7.1	4.0	8.1	5.9	6.1
Vindens Hypighed i Procent.	N.	27	29	28	53	15	30	30
	NO.	21	6	24	10	16	26	17
	O.	12	2	6	2	13	7	7
	SO.	2	1	3	2	12	1	4
	S.	0	2	1	2	6	1	2
	SV.	3	5	3	1	7	5	4
	V.	8	13	5	1	9	4	7
	NV.	25	41	25	14	17	20	24
	Stille	2	1	5	15	5	6	5
Vindstyrke (Scala 0-6).	—	2.3	2.2	2.1	1.2	2.2	1.8	2.0
Antal Dage med:	Nedbor	17	13	18	3	27	8	86
	Regn	12	3	5	0	10	0	30
	Sne	12	13	18	3	25	8	79
	Hagl	0	1	1	0	2	0	4
	Dis	10	14	20	3	26	5	78
	Taage	1	0	0	0	0	0	1
	Frost	25	31	30	28	28	21	163
	Storm	11	3	6	0	7	0	27
Antal Nætter med Nordlys		14	23	17	23	12	15	104

Tabel III. Angmagsalik: October 1884 — Maj 1885.

		October.	November.	December.	Januar.	Februar.	Marts.	April.	Maj.	Alle 8 Maaned.
Luftens	Middel	—1.8	—4.7	—5.5	—5.3	—15.1	—8.6	—3.7	0.8	—5.5
Temperatur	Højest	5.0	2.9	2.5	3.8	2.7	—0.2	5.0	8.8	8.8
(Celsius).	Lavest	—8.9	—14.7	—14.1	—17.5	—25.2	—19.4	(—17.0)	—6.2	—25.2
Luftens Tryk	Middel	749.5	753.1	740.4	744.3	761.9	752.4	759.0	763.3	753.0
ved 0°.	Højest	774.6	775.8	756.1	761.0	774.6	768.4	776.2	778.2	778.2
(Millimeter).	Lavest	730.1	706.2	720.4	715.3	742.1	734.2	735.0	743.9	706.2
Skymængde (Scala 0-10).	—	7.8	7.6	7.1	6.0	3.1	4.7	4.3	5.2	5.7
Vindens Hyppighed i Procent.	N.	40	31	37	29	19	26	20	11	27
	NO.	32	36	38	31	23	28	26	22	30
	O.	6	7	4	9	9	7	10	14	8
	SO.	1	1	1	1	0	1	1	3	1
	S.	1	2	0	1	0	3	2	7	2
	SV.	4	2	1	3	2	7	7	17	5
	V.	3	4	2	3	5	5	4	8	4
	NV.	4	4	8	6	8	9	9	1	6
	Stille	9	13	9	17	34	14	21	17	17
Vindstyrke (Scala 0-6).	—	2.5	2.4	2.7	2.3	1.2	2.1	1.4	1.5	2.0
Antal Dage med:	Nedbør	22	15	16	15	6	14	8	11	107
	Regn	4	3	2	2	0	0	4	4	19
	Sne	20	14	16	15	6	14	8	10	103
	Hagl	1	1	1	4	0	1	0	1	9
	Dis	21	15	8	13	8	12	11	15	103
	Taage	5	3	0	1	1	3	3	7	23
	Frost	29	29	31	31	28	31	28	29	236
	Storm	11	9	10	12	0	11	2	1	56
Antal Nætter med Nordlys		8	10	12	16	18	12	14	0	90

Tabel IV. Lufttrykkets daglige Gang.

VII.

Magnetiske Observationer,
Nordlys-Iagttagelser

og

Vandstands-Maalinger.

1883—85.

Som nævnt, havde Expeditionen blandt andre naturvidenskabelige Opgaver ogsaa den at undersøge **Jordmagnetismen**, hvor Lejlighed dertil gaves. Det blev mig af Kaptajn Holm overdraget at forestaa disse Undersøgelser og gjøre de nødvendige forberedende Skridt dertil, forinden Expeditionens Afrejse fra Kjøbenhavn.

Da der dengang saalidt som nu fandtes noget magnetisk Observatorium herhjemme¹⁾, henviste meteorologisk Instituts daværende Bestyrer, Kaptajn Hoffmeyer mig til Sverig, hvor Professorerne Thalén, Wijkander og Holmgren med største Beredvillighed hjalp mig med Raad og Vejledning ved Anskaffelsen af Instrumenter, og hvad der ellers fordres til Oprettelsen af et magnetisk Observatorium.

Ved Expeditionens Afrejse fra Kjøbenhavn var den forsynet med følgende af Instrumentmager Klein forfærdigede magnetiske Instrumenter:

1 lille Lamont's Rejsetheodolit med tilhørende Svingningskasse og 2 Magneter, til Bestemmelse af Deklination og Horizontalintensitet;

1 Deklinations-Variationsinstrument med tilhørende Kikkert og Maalestok.

¹⁾ Et saadant vil dog nu blive oprettet.

1 Horizontalintensitets-Variationsinstrument med tilhørende Kikkert og Maalestok.

Efter Godthaabs-Expeditionens Hjemkomst opsendtes imidlertid paa Foranstaltning af meteorologisk Instituts nuværende Bestyrer, Adam Paulsen, et fuldstændigt Sæt Variationsinstrumenter og et Inklinatorium, der havde været anvendte i Godthaab. Disse Instrumenter, der vare af en bedre Konstruktion end Expeditionens egne, naaede Nanortalik i Efteraaret 1884; de opstilledes strax og satte os istand til at bringe endel mere ud af den anden Vinters Observationer end af den førstes.

Kort før Afrejsen til Grønland i 1883 havde jeg besøgt det magnetiske Observatorium i Upsala og bestemt Konstanterne for de til Theodoliten hørende to Magneter; Konstantbestemmelsen foretoges atter efter Hjemkomsten fra Grønland i 1885, og da den viste, at Magneterne kun havde forandret sig i Overensstemmelse med, hvad gode Magneter pleje at gjøre, afleveredes de paa Rejsen gjorte lagttagelser til meteorologisk Institut for at blive bearbejdede og udgivne sammen med Godthaabs-Expeditionens magnetiske Arbejder.

De anstillede magnetiske Observationer falde i 2 Grupper:

- 1) Regelmæssige Observationer gennem længere Tidsrum anstillede fra faste Observatorier ved Nanortalik for at komme til Kundskab om den absolute Værdi af Jordmagnetismens 3 Komponenter, om den daglige og den aarlige Variation i disse samt om Perturbationerne.
- 2) Lejlighedsvis foretagne lagttagelser langs Østkysten.

Til Installeringen af Instrumenterne til de under 1 nævnte Observationer opførtes 2 Observationshuse, et større og et mindre, ved Nanortalik i Nærheden af Expeditionens Beboelseshus; det største, der var Expeditionen overladt af Godthaabs-Expeditionen, var et Træhus med dobbelt Dør, og Vinduer i Taget; det mindste var simpelthen slaaet sammen af Brædder; begge Huse vare jernfri og omgivne af grønlandske Mure af Græstørv og Sten. Det største Hus benyttedes til Variationsinstrumenterne,

det mindste til Theodoliten og Inklinatoriet. For at sikre Instrumenterne mod Rystelser, vare de opstillede paa 4 Fod høje Betonpiller, støbte direkte paa Klippen og ragende op gennem Huller i Gulvene. For at forhindre altfor hurtige Temperaturvexlinger vare Væggene indvendig klædt med gamle Sælhundeskind og udvendig med en Snevold, som det rigtignok af og til var noget vanskeligt at holde vedlige, navnlig naar en af de hyppige voldsomme Föhner havde fordampet eller optøet saa godt som al Sneen. Variationsinstrumenternes Skalaer belystes om Dagen af Dagslyset gennem Ruderne i Taget, om Natten af Olielamper med Nysølvspejle. For at holde Olien flydende i Lampernes Beholdere var det imidlertid nødvendigt at have Natlamper brændende under dem. Ved Observationer i det Fri rundt omkring Husene konstateredes det, at ingen Lokalkvirkning influerede paa Instrumenternes Angivelser. For at muliggjøre nøjagtig samtidige Observationer i de to Huse, stod disse i Forbindelse med hinanden ved et elektrisk Ringeapparat.

Ved absolute Bestemmelser med Theodoliten og Inklinatoriet og nøjagtig samtidige Aflæsninger paa Variationsinstrumenterne, bestemtes den absolute Værdi af disse sidstes Nulpunkter. Naar denne var bestemt, kunde man altsaa af Variationsinstrumenternes Angivelser udlede den øjeblikkelige Deklination, Horizontal- og Vertikalintensitet, men Nulpunkterne fordrede rigtignok paa Grund af de stærkt skiftende Temperaturforhold og flere andre forstyrrende Omstændigheder en meget hyppig Kontrol gennem nye, absolute Bestemmelser.

Variationsinstrumenterne aflæstes den første Vinter hver Time undtagen Kl. 3 og 4 om Natten; den anden Vinter hveranden Time hele Døgnet rundt. I Sommermaanederne gjorde en ved Nanortalik boende Dame, Frk. Sofie Lützen, Expeditionen den Tjeneste at aflæse Instrumenterne 3 Gange daglig.

At Observationerne have lidt under forskellige Mangler, navnlig i Begyndelsen, er en Selvfølge. Sligt vil altid finde Sted, naar en Uerfaren skal give sig af med den Slags Obser-

vationer, til hvis fuldkomne Udførelse netop kræves Erfaring og Øvelse. Imidlertid lover meteorologisk Institut sig godt Udbytte af dem, navnlig til Sammenligning med det ved Godthaabs-Expeditionen indvundne Materiale, og efter en foreløbig Bearbejdelse seer Institutet sig istand til at opgive følgende Hovedresultater:

Nanortalik.

Magnetiske Konstanter d. 1ste Januar 1885:

Deklination $48^{\circ} 0'.5$ vestlig;

Horizontalintensitet 0.117 (C. G. S.);

Inklination $78^{\circ} 0'$.

Deklinationen aftager fortiden $14'$ om Aaret.

Deklinationens normale daglige Gang i Vinterhalvaaret udviser en periodisk Svingning med to ligestore vestlige Minima Kl. 6 Morgen og 6 Efterm. samt et Hoved-Maximum Kl. 12 Middag. Den daglige normale Amplitude er for Vintermaanederne $5\frac{1}{2}'$.

Perturbationerne ere hyppigst og størst i Tiderne 12 Middag til 5 Eft., og 7 Eft. til 1 Morgen; de første negative, de andre positive.

Horizontalintensitetens normale daglige Gang udviser et Maximum Kl. 6 Eft., Resten af Kurven er meget flad. Amplituden er 0.0002.

Perturbationerne ere gjennemgaaende negative om Natten med Maximum i Antal og Størrelse Kl. 4—6 Morgen og positive om Dagen med Maximum Kl. 2—6 Eft.

Yderligere Oplysninger kan Institutet ikke give endnu, og jeg maa derfor iøvrigt henvise til det vistnok i den nærmere Fremtid udkommende næste Bind af den danske Polarexpeditions Arbejder.

De af mig paa Sommerrejserne laugs Østkysten anstillede magnetiske Observationer bestod i absolute Bestemmelser af Deklination, Horizontalintensitet og Inklination. Observationerne anstilledes i Reglen under Telt med Theodoliten og Inklinatoriet. Deklinationsbestemmelserne findes anførte sammen med de astronomiske Stedbestemmelser.

Observationerne udvise, at Kurverne for ligestor Deklination, Horizontalintensitet og Inklination paa det allernærmeste følge Kystens Hovedretning.

I Forbindelse med de meteorologiske og magnetiske Observationer ved Nanortalik foretoges forskellige lagttagelser vedrørende **Nordlysene**, nemlig:

- 1) over Nordlysenes Hyppighed, deres Udseende, Position og Bevægelsesforhold; og
- 2) over deres absolute Højde over Jorden.

De under 1 nævnte lagttagelser skulde, naar der var Nordlys paa Himlen, den første Vinter anstilles fra Mørkets Frembrud til Daggry hver Time undtagen Kl. 3 og 4 om Natten, den anden Vinter hveranden Time fra Mørkets Frembrud til Daggry. Da Nordlysene ved Nanortalik imidlertid ere meget urolige og vxlende, var det saa godt som altid nødvendigt at holde stadigt Udkig med dem og da sammenfatte den omstændelige Beskrivelse af dem i et kortere Résumé, som indførtes samtidig med de magnetiske Variationsobservationer.

Stærk Uro i Jordmagnetismen og hurtigt vxlende Nordlys fulgtes gjerne ad, og ofte var derfor 2 Observatorer bundne ved disse lagttagelser, en i Variationshuset ved Aflæsningskikkerterne til de magnetiske Apparater og en udenfor ved Nordlysene. Observationerne vare meget trættende, da Observatorenes Antal i det hele jo kun var 4 den første Vinter og 2 den anden.

Til Lettelse af Observationerne fulgtes den Fremgangsmaade, at indordne det iagttagne Nordlysphenomen under en af de i Tab. D (se nedenfor) angivne Hovedklasser. Det er i alt væsentligt Weyprecht's Inddeling af Nordlysene, afpasset efter sydgrønlandske Forhold.

Lysintensiteten angaves ved Tal fra 1—4, idet 4 sættes lig Fuldmaanens Lys i Styrke.

Som Hovedresultat af disse iagttagelser ere nedenstaaende Tabeller fremgaaede.

Tab. A. 1883—84.

Maaned.	Middel Skymangde.	Antal af helt overtr. Nætter.	Antal Nætter, hvor Nordlys ere iagttagne.	Antal af iagt- tagne Nordlys.	Middelintensitet af Nordlysene.	Af de iagttagne Nordlys forekom				
						paa den nordlige Himmel.	paa den sydlige Himmel.	over hele Himlen.	omkring Zenith.	gennem magn. Øst- Zenith-Vest.
November	6.0	9	15	31	1.6	8	8	7	8	1
December	4.8	6	24	101	1.7	31	23	21	13	13
Januar	6.6	10	18	82	1.7	36	15	11	12	8
Februar	7.5	12	15	45	1.6	18	12	7	4	4
Marts	7.1	12	18	43	1.7	12	17	7	3	4
April	6.8	11	15	43	1.7	8	9	14	5	7
Alle 6 Maaneder	6.5	60	105	345	1.7	113	84	67	45	37

Tab. B. 1884—85.

Maaned.	Middel Skymangde.	Antal af helt overtr. Nætter.	Antal Nætter, hvor Nordlys ere iagttagne.	Antal af iagt- tagne Nordlys.	Middelintensitet af Nordlysene.	paa den nordlige Himmel.	paa den sydlige Himmel.	over hele Himlen.	omkring Zenith.	gennem magn. Øst- Zenith-Vest.
November	6.0	12	14	44	1.3	20	7	6	7	4
December	5.2	6	23	83	1.2	42	18	9	6	8
Januar	7.1	12	17	54	1.4	26	13	7	5	3
Februar	4.0	2	23	71	1.2	30	16	9	5	11
Marts	8.1	19	12	21	1.1	11	4	3	2	1
April	5.9	7	15	23	1.1	8	8	1	4	2
Alle 6 Maaneder	6.1	58	104	296	1.2	137	66	35	29	29

Det maanedlige Middeltal af overtrukne Nætter er herefter for begge Halvaar tilsammen c. 10. Antager man altsaa i hver Maaned 20 klare Nætter, vil hertil svare folgende Antal Nordlys-nætter:

Tab. C.

	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.	Marts.	April.	Alle 6 Maaneder.
1883—84	14	19	17	18	19	16	103
1884—85	16	18	18	18	20	13	103

Det sees af Tab. A og B, at Antallet af iagttagne Nordlys-nætter — eller Nætter, hvori Nordlys overhovedet ere sete, — er meget nær det samme for begge Halvaar. Forskjellen er kun 1. Reduceres Nordlysnætternes Antal til Middeltallet af klare Nætter, sees det af Tab. C, at de to Tal falde helt sammen¹⁾. Selve det iagttagne Antal af Nordlys giver rigtignok ikke ganske samme Resultat, men det maa erindres, at Observationerne 1883—84 og 1884—85 ikke ere ensartede. Lysintensiteten er afgjort stærkest den første Vinter. Marts er den paa Nordlys rigeste Maaned, og det daglige Maximum falder omtrent Kl. 10 om Aftenen for alle Maanederne.

Af begge Vintres iagttagelser fremgaar, at Nordlysene overvejende forekomme paa den nordlige Himmels, medens de dog ogsaa ere meget hyppige paa de øvrige Dele af Himlen. Na-nortalik synes altsaa at ligge tæt Syd for det Bælte, hvor Nordlysene forekomme lige hyppigt i alle Retninger.

De almindeligste Former, hvorunder Nordlysene optræde

¹⁾ For at komme til Kundskab om det relative Forhold mellem Nordlysnætternes Antal i de forskellige Maaneder, har jeg her brugt at reducere til Middeltallet af klare Nætter, det vil sige, Nætter, hvor man, hvis der er Nordlys paa Himlen, faar dem at se. Det bruges ofte at reducere til Middelskymængden, men det forekommer mig ikke, at den Methode er saa nøjagtig.

ved Nanortalik, sees af Tab. D. Formerne «Bue» og «Baand» ere her slaaede sammen, fordi disse to Former meget ofte gik helt over i hinanden, og fordi den faste, skarpt begrændsede, rolige Bue, som er saa godt kjendt fra andre arktiske Egne, findes saa godt som ikke her, medens lette og flygtige Buer ere meget hyppige.

Tab. D.

	1883—84.	1884—85.
Lysning uden bestemt Form	47	30
Lysskyer	64	52
Buer og Baand	134	152
Drapperier	53	24
Kroner	6	6
Røgøjler	3	0
Spredte Straaler eller Straalebundter	38	32

De lette Buer og Baand ere altsaa de hyppigste Former, og gjennemgaar man de enkelte lagttagelser, seer man, at som saadanne begynde Nordlysene i Reglen om Aftenen c. 35° over den retv. NNVlige Horizont. Baandenes Længderetning er i Reglen ONO—VSV (retv.), Intensiteten temmelig ringe. Efterhaanden som Aftenen skrider frem, tiltager Intensiteten og Nordlyset udvikler sig til Drapperier, Straalebundter eller i enkelte Tilfælde til Kroner samtidig med, at det er trukket op omkring Zenith og over paa den sydlige Himmel. Nye Baand eller langagtige Lysskyer komme imidlertid tilsyne paa den nordlige Himmel, og meget lignende Fænomener gjentage sig, indtil man ud paa Morgenstunden seer hele Himlen omgjærdet af svage, langagtige Straaler, pegende fra Horizonten op mod magn. Zenith, eller af ubestemmelige Lysninger. Ofte ender Fænomenet med en ganske svagt lysende c. 20° høj Bue i SSO. (retv.); tilsyneladende begrændser den et mørkere Segment af Himlen, men Stjerner skimtes dog hist og her.

En saadan regelmæssig Udvikling af Nordlysene fandt dog langt fra altid Sted. Ofte kom og forsvandt de skønneste bug-

tede Straaletæpper som ved et Trylleslag, ofte var hele den nordlige og ofte hele den sydlige Himmel bedækket med straalende Nordlys, medens den anden Del af Himlen var bælgmørk. Snart saaes Nordlysene som lysende Kanter paa de forrevne Skyer drive afsted med disse for Nordveststormen, og snart var hele Himlen som oplyst af et ganske svagt Skjær, uden at man kunde gjøre Rede for, om det var Nordlysskjær eller ej. Ogsaa i Farvespil, Lysintensitet og Lysbevægelse er der evig Vexlen. Farverne spille mellem hvidt, gult og sjeldnere rødt og grønt; den almindelige Farve er hvid med et ganske svagt gulligt Skjær. Den røde og grønne Farve er temmelig sjelden og kommer kun frem, naar der er særligt Liv i Nordlysene og disse komme tæt ned til Jordoverfladen. Ogsaa Lysintensiteten er stærkest ved de laveste Nordlys, hvad der jo er ganske naturligt. Egenbevægelsen er absolut overvejende fra den nordlige Himmel til den sydlige, idet 71 pCt. af de iagttagne Egenbevægelser af Nordlysene er fra omtrent Nord til Syd, 19 pCt. fra Syd til Nord, 8 pCt. fra Vest til Øst og 2 pCt. fra Øst til Vest. Lysbevægelsen er i Regelen tværs paa den magn. Meridian, kun meget sjældent parallel med denne.

De under 2 nævnte Observationer af Nordlysenes absolute Højde over Jordoverfladen anstilledes kun den anden Vinter. Expeditionen raadete nemlig den første Vinter ikke over Instrumenter, der egnede sig til disse Maalinger, men i Efteraaret 1884 modtoges 2 store Nordlystheodoliter, tilhørende Godthaabs-Expeditionen. Bestyrer af meteorologisk Institut, Adam Paulsen, der selv har anstillet meget værdifulde Maalinger af Nordlysenes Højde ved Godthaab, interesserede sig meget for dette Spørgsmaal, der var optaget paa de internationale Polar-expeditioners Program; Godthaabs-Expeditionen var imidlertid den eneste af de internationale Expeditioner, der anstillede

nøjagtige direkte Maalinger, Svenskerne forsøgte derpaa paa Spitzbergen, men stødte paa praktiske Vanskeligheder, og andre Steder nøjedes man med at bestemme Nordlysens absolute Højde ved deres Position i Forhold til Skylagene. Om man end paa denne Maade har faaet det bestemte Indtryk, at Nordlysene langtfra alene have deres Hjem i de meget store Afstande fra Jorden, som man tidligere formodede, saa har det dog sin store Interesse at se direkte Maalinger bekræfte Indtrykkene. Bestyrer Paulsen anmodede Expeditionen om at anstille nogle saadanne Maalinger, og det var os selvfølgelig kjært at bidrage vort til dette Spørgsmaals Løsning.

Observationerne bestod i samtidige Maalinger fra Endepunkterne af en Basis, hvorved Parallaxen af et bestemt Punkt i Nordlyset fandtes. For at muliggjøre dette, lagdes Basis i den magn. Meridianplan, der maalttes kun i denne og altid til Nordlyssets Underrand. Ved Blaalys, Raketter og Blinklygter muliggjordes Signalering mellem Stationerne.

Theodoliterne vare forskjellige fra almindelige Theodoliter, ved at de istedenfor Kikkerter havde Metalrør med Traadkors, og ved at Vertikalkredsen var gjort endel større og kun inddelt i halve Grader.

Det vil imidlertid let forstaas, at naar Nordlysene ikke ere nogenlunde rolige, kan en saadan Parallaxemaaling vanskelig finde Sted, og de interessanteste Nordlys, de livligt straalende Drapperier, som sikkert ere de, der komme Jorden nærmest, faar man altsaa ikke saa let Højdebestemmelse af. Maalingerne af Buernes og Baandenes Højde gav imidlertid ogsaa ret interessante Resultater, som det vil sees af nedenstaaende Rækker den 10de og 11te Februar 1885.

Maalingerne ere anstillede fra Endepunkterne af en 1248 M. lang Basis, udstukken fra Expeditionens Beboelseshus ved Nantalik mod magn. Nord over til Foden af Sigsarigsok Fjeldet. Vejret var klart og stille, Himlen skyfri.

	Kl.	Form.	Intensitet.	Position.	Parallaxe.	Højde paa Himlen.	Absolut Højde.
10 Februar E. M.	^t _m 7 57	Baand	1	ONO.—S.—VSV.	2.7°	c. 33°	Kilom. 7.28
	8 2	samme Baand	1	SSO.—N.—VNV.	3.1	c. 55	15.45
	8 7	Baand	1	{ Omspænder hele Himlen }	5.8	c. 40	5.37
	Nordlyset taber sig, et nyt begynder i NNV.						
	8 27	Baand	1	NO.—N.—V.	3.8	c. 40	7.73
	8 33	Drapperi	2	do.	4.5	c. 20	1.79
Nordlysene tabte sig.							
11 Februar	6 52	Baand	1	NO —N.—VNV.	5.8	c. 22	1.63
	6 57	samme Baand	1	do.	1.8	c. 22	5.37
	6 58	do.	1	do.	3.4	c. 27	4.41
	6 59	do.	1	do.	2.8	c. 20	2.97
	7 2	{ samme Nordlys som fastere Bue }	2	do.	2.6	c. 23	4.83
	7 4	do.	2	do.	1.6	c. 20	5.58
	7 5	do.	2	do.	1.5	c. 20	5.77
	7 12	do.	2	do.	2.2	c. 26	6.00
	7 17	{ 3 lette Baaed, kun det nederste maalt }	1	NNO.—N.—V.	1.5	c. 23	7.42
	7 18	do.	1	do.	1.5	c. 25	8.30
	7 22	do.	1	do.	1.3	c. 29	12.68
	7 27	{ samme Nordlys, antagende Form af lette Straaler }	1	omkring Zenith	2.6	c. 32	7.84
Nordlysene tabte sig.							

Til mere detaillerede Resultater førte disse Maalinger ikke. De viste kun, at Nordlysene forekomme i meget variable Højder ved Nanortalik. Det maa nu bemærkes, at adskillige Maalinger, som gav saa lille Parallaxe, under 1°, at man derfor ikke kunde stole paa Beregningen af Højden indenfor rimelige Grændser,

ere udeladte, men de vise dog, at Nordlysene kunne forekomme i endel større Afstande fra Jorden end de her anførte.

Vi forsøgte flere Gange at anstille Maalinger, men enten hørte Nordlysene op, naar vi havde faaet Instrumenterne opstillede, eller ogsaa lagde Vejret os Hindringer i Vejen. (Vejen til den længst bortliggende Station var i de mørke Vinteraftener ofte næsten ufremkommelig).

Til Sammenligning skal meddeles Godthaabs-Expeditionens Hovedresultater paa dette Omraade.

Basis havde en Længde af 5.8 Kilometer og laa i den magn. Meridian. Der maalttes ialt til 32 Nordlysrande. Af disse havde 10 en Parallaxe under 1° og ere udeladte af Beregningen. De øvrige gav Nordlysenes absolute Højde, varierende mellem 67.81 og 0.61 Kilometer.

Terrainforholdene ved Nanortalik forbød desværre Anvendelsen af en længere Basis, og herved gik vi glip af de større Afstandsbestemmelser; Godthaabs-Observationerne have vundet meget ved den længere Basis. Som yderligere Bevis paa, hvor lavt Nordlysene kunne forekomme, anfører Bestyrer Paulsen og Lieutenant Ryder, at de have seet livlige Nordlysdrapperier passere tæt over deres Hoveder, saa at de saae samme Nordlys ind fra begge Sider.

Kjøbenhavn, Febr. 1888.

V. Garde.

Nordlys-Iagttagelser ved Angmagsalik.

I Efteraaret 1884 observeredes de første Nordlys paa Grønlands Østkyst om Aftenen den 12te August, saavel af den sydlige Del af Expeditionen, der opholdt sig ved *Inugsuit*, som af den nordlige Del, der var ved *Nuerniagartek*, altsaa et halvt Hundrede danske Mile nordligere.

Den 1ste September ankom Expeditionen til *Angmagsalik*, men da den første Maaned medgik til Rejser i Omegnen og Indretning af Vinterkvarteret, kom de regelmæssige Iagttagelser af Nordlyset ikke i Gang førend den 1ste Oktober. Det sidste Nordlys observeredes den 18de April 1885.

Iagttagelserne anstilledes fra Kl. 6 FM. til 12 MN. hver Time i Etmaalet som Nordlys kunde sees, og noteredes i Journalen skematisk efter den af Weyprecht foreslaaede Methode, der dog var noget modificeret efter Forholdene i Grønland. Jeg skal først omtale de forskellige Former, under hvilke vi klassificerede Nordlysene.

I. Lysning uden kjendelig Form. Den kan undertiden være udbredt over største Delen af Himlen, i hvilket Tilfælde de Steder, hvor den ikke findes paa den ellers klare Himmel, seer ud som mørke Pletter, paa hvilke Stjernerne tindre stærkt.

II. Lysskyer. De kan have fuldstændig Udseende af almindelige Skyer og kan kun skjelnes fra saadanne ved deres hvide, fosforagtige Glands. Naar det har været klart Maaneskin, og der samtidig har været stærke, urolige Nordlys paa Himlen, har det undertiden været umuligt at afgjøre, hvad der var Nordlysskyer og hvad der var Cirrusskyer. Undertiden er almindelige Skyer, hvis Rande have været omgivne af et stærkt lysende Skin, noteret som Nordlysskyer.

III. Buer. Disse have Form af Cirkelbuer, hvis højeste Punkt omtrent staar i den magnetiske Meridian og hvis Ender

viser ned imod Horizonten. Underranden er skarp begrændset, medens den øverste Rand er udvisket. Denne Form af Nordlys er, ligesom de to ovenfor omtalte, meget rolig. Buerne kunne hæve og sænke sig langsomt i den magnetiske Meridian, men kunne ogsaa, isærdeleshed naar de ere lave, blive staaende timevis aldeles ubevægelige. Under saadanne lavt staaende Buer sees af og til et mørkt Segment, nemlig den mørke Himmel, paa hvilken man kan se Stjernerne, og som staar i Kontrast til den lyse Bue, der danner den underste Begrændsning af den af Nordlys oplyste Himmel. Buer, der staa højt paa Himlen, ere begrændsede paa begge Rande.

IV. Baand bestaar af tætte Straalerækker, der pege mod magnetisk Zenith og danne et sammenhængende Hele, der er i bestandig bugtende Bevægelse. Baandene dannes for det meste af Buer, der, naar de komme højere op paa Himlen, dele sig og blive uregelmæssige, forandre hurtigt Udseende og Plads, komme i bølgende Bevægelse og kunne endog sno sig op i Spiral. Dog kan Baandet igjen i Zenith gaa over til en rolig Bue. Hovedretningen af selve Baandet og af dets Bevægelse er den samme som for Buen. Flere Gange have vi seet mange parallelle Baand med stor Fart passere tæt over Hovedet paa os.

V. Drapperi udvikler sig i Almindelighed af Baandet, fra hvilket der fra Overkant mod magnetisk Zenith udskyder sig lange Straaler, der deltage i de svingende og snoende Bevægelser af Baandet, og derved faa Udseende af et Gardins bløde Folder. Denne Form har i Almindelighed en større Intensitet end de tidligere nævnte og har en meget uroligere Bevægelse, saavel Lysbevægelse som Egenbevægelse, samt gjør Indtrykket af, at være den Form, der er nærmest ved Jordens Overflade. Himlen kan undertiden være aldeles dækket af Drapperier.

VI. Krone bestaar af tætte, i stærk Uro værende Straalerækker, der hvirvle i Kreds om den magnetiske Zenith, og dannes af Baand og Drapperier eller andre hurtig veksle-

Former. Kronen var dog ved *Angmagsalik* kun sjældent rigtig udviklet.

VII. Røgsøjle ligner i Omrids og Bevægelse en stærkt lysende Røgmasse, der udskyder sig fra Jorden omtrent i magnetisk Øst (eller Vest) og som, idet den udbreder sig opefter, seer ud som om den bevægedes af en svag Vind. Skyder den sig højt op paa Himlen, kan den gaa over til Bue eller Drapperi, eller opløses i Lysskyer.

VIII. Straalebundter ere meget almindelige. De flamme op og forsvinde et Øjeblik efter for strax igjen at vise sig et andet Sted. De bestaa af adspredte Lysstraaler af forskjellig Længde, men som alle pege mod magnetisk Zenith. De kunne saavel optræde enkeltvis som i stor Mængde, og kunne i sidstnævnte Tilfælde gaa over til at blive Baand, Drapperier eller Krone.

For at komme til Kundskab om Nordlysenes Optræden i de forskellige Maaneder har jeg i Tabel I for hver Maaned opført a) det Antal Nætter, i hvilke der er observeret Nordlys, b) det Antal Timer, hvori der er observeret Nordlys og c) Antallet af observerede Nordlys. Man vil se, at Februar Maaned i alle tre Rubriker staar med en betydelig Majoritet. Tillige er i Tabellen optaget for hver Maaned d) Middel-Skydække, e) Antallet af helt overtrukne Nætter (fra Kl. 4 EM. til Kl. 8 næste FM.), og f) Antallet af observerede Timer med Skydække = 10. Af disse tre Rubriker sees, at Februar har været den mest skyfri Maaned. Jeg har dog ikke fundet tilstrækkelig Anledning til at reducere Antallet af Nordlys til Ensartethed af en af de tre ovennævnte Rubriker med Skymængde, thi andre Forhold, som det vil være vanskeligere at reducere for, kunne spille en nok saa betydelig Rolle, f. Ex. Arten og Tætheden af Skyerne, og Længden af den mørke Tid af Døgnet.

Endvidere er paa Tabel I angivet Størrelsen af Middel-Intensiteten, der, som man seer, er størst i Maanederne November, Januar og Februar.

Tabel I.

	Antal Nætter, hvori der er observeret Nordlys.	Antal Timer, hvori der er observeret Nordlys.	Antal af obser- verede Nordlys.	Middel-Skydække.	Antal af helt overtrukne Nætter.	Antal observerede Timer med Sky- mængde = 10.	Middel-Intensitet (Skala 1—4).
Oktober	8	24	39	7.8	9	162	1.8
November	10	43	69	7.6	9	161	2.3
December	12	57	78	7.1	8	168	2.0
Januar	16	74	109	6.0	8	128	2.3
Februar	18	101	191	3.1	3	58	2.3
Marts	12	34	39	4.7	5	110	1.9
April	14	33	61	4.3	4	82	2.2
	90	366	586	5.8	46		

Tabel II.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Sum.	Middel- Intensitet.
4 EM.			4		2		1	2	9	1.7
5 —	1	1	3		4	1	2	2	14	2.2
6 —	6	3	17	1	7	1	2	3	40	2.1
7 —	4	3	14	5	9		2	2	39	2.3
8 —	11	6	18	7	16	2	3	11	74	2.3
9 —	11	7	14	4	17	4	3	11	71	2.5
10 —	20	11	15	5	29	3	2	12	97	2.4
11 —	15	8	16	5	22	3	1	14	84	2.2
12 MN.	32	16	21	6	15	4	2	27	123	2.2
—										
6 FM.	5	2	3		1	3	1	8	23	1.7
7 —	1		1		4		1	2	9	2.0
8 —					1			2	3	1.3
Sum . .	106	57	126	33	127	21	20	96	586	

Paa Tabel II er opstillet Antallet af Nordlys af de forskellige Former for hver observeret Time i Etmaalet. Man seer deraf, at Antallet af Nordlys, som man kunde vente, bliver størst Kl. 12 MN. Man seer tillige, at Drapperier og Buer ere de Former, der optræde hyppigst, derefter Lysning uden kjendelig Form, Straalebundter o. s. v. Hertil maa dog bemærkes, at Buer, Baand og Drapperier gaa fuldstændig over i hinanden, og naar disse Former ere blevne observerede, har der sikkert ofte tillige været Lysning uden kjendelig Form, Lysskyer og Straalebundter, hvilke Former jeg antager ere de hyppigste, men som ikke ere blevne noterede, fordi de ere smeltede sammen med de mere iøjnefaldende Former.

Over $\frac{2}{3}$ af de observerede «Røgsøjler» og større, samlede Straalebundter viste sig omtrent i magnetisk Øst, de øvrige i modsat Retning. Undertiden havde Røgsøjlerne Udseende af at komme fra Toppen af et nært, spidst Fjeld, der laa i NO. t. O. En enkelt Gang er samtidig observeret to Røgsøjler, den ene fra det nævnte Fjeld, den anden fra et andet nært, spidst Fjeld i NV. t. V.

Endvidere er paa Tabel II angivet Middel-Intensiteten til de forskellige Klokkeslet, hvorved det viser sig, at denne er størst Kl. 9 EM.

Paa Tabel III er samlet Beliggenhed, Retning af de midterste eller højeste Punkter og Amplitude af de Buer, Baand og Drapperier, hvis Plads har været bestemtere noteret.

Højden er jugeret og kaldet lav, naar den var under 45° , og høj, naar den var over. Man vil af Tabellen se, at medens de fleste Observationer tidlig om Eftermiddagen falde omkring Zenith, falde de senere om Aftenen lavt paa den sydlige Himmel. Det langt overvejende Antal af Buer, Baand og Drapperier falde under 45° paa den sydlige Himmel. Man maa derfor antage, at *Angmagsalik* ligger Nord for Nordlysbæltet.

Retningen af det midterste Punkt har hyppigst ligget i SO. t. S. og SSO. Naar Nordlyset har staaet paa den nordlige

Tabel III.

	Lavt paa den nordlige Himmel.	Højt paa den nordlige Himmel.	Zenith.	Højt paa den sydlige Himmel.	Lavt paa den sydlige Himmel.	Øst.	O. t. S.	OSO.	SO. t. O.	SO.	SO. t. S.	SSO.	S. t. O.	Syd.	S. t. V.	Middeltal af Amplituden i °.	Antal af Observationer.
4 EM.....	..	2	4	3	..	1	1
5 —.....	..	2	3	2	1	1	..	3	1	1	..	127	3
6 —.....	1	3	9	6	8	2	3	5	7	4	3	..	153	17
7 —.....	..	2	7	7	8	4	6	6	3	1	1	158	13
8 —.....	1	3	6	11	17	1	..	2	2	8	11	4	4	2	..	161	19
9 —.....	..	3	6	8	13	1	2	4	9	7	1	162	13
10 —.....	3	6	7	6	16	..	1	..	3	5	11	11	4	117	15
11 —.....	1	5	4	4	22	2	3	10	9	5	1	1	126	11
12 MN.....	2	5	11	6	21	..	1	2	2	5	10	11	2	1	2	131	21
6 PM.....	..	1	4	1	1	2	..	2
7 —.....	1	2	1	1
Sum...	9	34	61	51	106	1	3	7	13	35	63	62	24	10	5

Himmel, er Retningen af det opført under den diametralt modsatte Retning. Da det ofte har været umuligt at angive Retningen for Baand og Drapperier, er Antallet af Observationer for Retning mindre end for Højde.

Middeltallet af Amplituderne til de forskellige Klokkeslet er taget af 115 bestemte Buer, hvoraf 78 have staaet lavt paa den sydlige Himmel, 12 højt paa den sydlige Himmel, 14 gennem Zenith, 6 højt paa den nordlige Himmel og 5 lavt paa den nordlige Himmel. Antallet af Observationer, hvoraf Middeltallet er taget ved de forskellige Klokkeslet, staar ved Siden af (Tab. III).

Tabel IV.

Amplitudens Størrelse i Streger.	Antallet af Buer.
4	1
6	2
8	8
10	12
12	29
14	37
16	23
18	3

Af Tabel IV sees, at det overvejende Antal af de 115 observerede Buer have en Amplitude paa 14 Streger. Amplituden har det største Middeltal, nemlig 162° ($14\frac{1}{2}$ Streg), Kl. 9 EM. (se Tab. III), altsaa samtidig med at Intensiteten, som ovenfor nævnt, er størst. Paa den Tid synes derfor Nordlysbæltet paa sin daglige Vandring at have nærmet sig mest til Observationsstedet.

Mørkt Segment, begrændset af lave, stillestaaende Buer, er i det hele observeret 14 Gange, fordelt paa 9 Aftener. Retningen, hvori det mørke Segment havdes, var:

Syd — 1 Gang
 SSO. — 9 —
 SO. t. S. — 3 — og
 N. t. V. — 1 —

Det sidstnævnte mørke Segment saaes samtidig med et i
 SO. t. S. Amplituderne af Buerne over Segmenterne var for

2 Buér — 14 Streger

8 — — 12 —

1 — — 10 —

1885			Angmagsalik.			
9 Febr.	Kl. 10 EM.		Retning SSO.;	Amplitude	12 Streger.	
11 —	- 12 MN.	Mørkt, lavt Segment, begrændset af en stille- staaende Bue.	— SSO.;	—	12	—
12 —	- 12 —		— SSO.;	—	8	—
6 Marts	- 12 —		— SO. t. S.;	—	14	—
6 April	- 10 EM.		— SSO.;	—	12	—
6 —	- 11 —		— SSO.;	—	12	—
6 —	- 12 MN.		— SSO.;	—	12	—
8 —	- 11 EM.		— SO. t. S.;	—	14	—
8 —	- 12 MN.		— SSO.;	—	12	—
10 —	- 11 EM.		— SSO.;	—	12	—
10 —	- 12 MN.		— SSO.;	—	12	—
13 —	- 12 —		— Syd;	—	4	—
15 —	- 12 —		— { SO. t. S.;	—	10	—
			{ N. t. V.;	—	6	—

Af de 9 Aftener, i hvilke der i *Angmagsalik* er observeret
 mørkt Segment under lav Nordlysbue, er der i *Nanortalik* i de
 7 observeret Nordlys af forskjellig Beskaffenhed. For Fuld-

1 Bue — 8 Streger

1 — — 6 —

1 — — 4 —

Skjøndt der ikke kan være Tale om, at man ved *Angmagsalik* og *Nanortalik* skulde have seet de samme Nordlys, synes det mig dog at have Interesse at se, hvorledes Nordlyset, samtidig med at man ved *Angmagsalik* har seet det mørke Segment, har viist sig ved *Nanortalik*.

Nanortalik.

trent 30° høj Bue i SSO.; Amplituden 16 Streger.

Nordlysstraaler skydende op mod Zenith hele Horizonten rundt.

10 EM. Intensivt, roligt Baand i SSO.; Amplituden 18 Streger.

12 MN. Svage Nordlys.

10 EM. Svage Nordlys i SSO.

12 MN. Ingen Nordlys. Klart.

10 EM. Ingen Nordlys. Overtrukket.

— —

— —

10 EM. }
12 MN. } Mørkt Segment i SSO., begrændset af en c. 20° høj Bue.
12 MN. } Amplituden 12 Streger.

12 — Svage Nordlys. Klart.

11 EM. Nordlys paa den sydlige Halvdel af Himlen.

12 MN. Bue fra Nord til Syd.

stændigheds Skyld skal her ogsaa opføres, hvorledes Nordlysene have viist sig i *Angmagsalik* i de Aftener, hvor der i *Nanortalik* er noteret «mørkt Segment».

1884.			Nanortalik.			
13 Novbr.	Kl. 10 EM.	Mørkt, lavt Segment, begrændset af en stille- staaende Bue.	Retning S. t. O.;	Amplitude 14	Streg	
13 —	- 12 MN.		— S. t. O.;	— 14	—	
11 Decbr.	{ - 8 EM. — 12 MN.		— SO. t. O.;	— 14	—	
16 —	- 2 FM.		— SSO.;	— 12	—	
1885.						
21 Jan.	- 8 EM.		— S. t. O.;	— 10	—	
5 Febr.	- 12 MN.		— SSO.;	— 8	—	
8 April	- 10 EM.		— SSO.;	— 12	—	
8 —	- 12 MN.		— SSO.;	— 12	—	
10 —	- 12 —		— SSO.;	— 12	—	

Paa de 5 af de 7 Aftener, i hvilke der var Observationer af mørke Segmenter ved *Nanortalik*, viste der sig altsaa samtidig Nordlys ved *Angmagsalik*; 1 Aften var det overtrukket og Sne ved *Angmagsalik* og 1 blev der ikke observeret. Den 8de og 10de April Kl. 12 MN. saaes saavel ved *Angmagsalik* som ved *Nanortalik* mørkt, lavt Segment, begrændset af en stillestaaende Bue i SSO. og med 12 Stregers Amplitude.

Det mørke Segment, i hvilket man ofte seer Stjernerne tindre, er den klare Himmel, som sees under Nordlyset. Da Segmentet fremkommer ved Kontrasten mellem de højere Luftlag, hvor Nordlys gjør sig gjældende, og de lavere, «nordlysfri» Luftlag, følger det af sig selv, at det mørke Segment kun kan sees, hvor Nordlysbæltets Grændse ligger saaledes, at de yderste, laveste Luftlag, der er opfyldt af Nordlys, endnu sees over Horizonten. Det mørke Segment vil snarest fremkomme i en Retning perpendikulær paa Nordlysbæltets Retning, fordi dette Bæltets Grændse her er nærmest. Segmentet sees i *Angmagsalik*

Angmagsalik.

0 EM. Rolig, lav Bue i SSO.; Amplituden 16 Streger.

1 — — — SSO.; — 12 —

2 MN. — — — SO. t. S.; — 14 —

trukket. Sne.

observeret. (Kl. 11 EM. saaes Nordlys af Formerne I og II; Kl. 12 MN. ingen Nordlys; Kl. 6 FM. stærke, meget urolige Nordlys V, VI og VIII.)

EM. Rolige Straalebundter i Kvadranten mellem S. og O.

2 MN. To meget stærke og meget urolige Drapperier, hvoraf det ene gennem Zenith; Retn. SO. t. S.; Ampl. 18 Str. Stærke og urolige Straalebundter og Lysskyer over hele Himlen.

1 EM. Mørkt Segment i SO. t. S.; Amplituden 14 Streger.

2 MN. — — — SSO.; — 12 —

2 — — — SSO.; — 12 —

mellem SSO. og SO. t. S., man maa derfor antage, at Nordlysbæltets Retning falder perpendikulært derpaa, hvilket ogsaa er Hovedretningen paa Buer, Baand og Drapperier.

Hovedretningerne af de observerede Egenbevægelser af Nordlyset sees paa Tabel V. Nordlyset er 23 Gange observeret bevægende sig Syd fra og Nord paa, og 37 Gange den modsatte Vej. Det er dog ikke sikkert, at alle de sidstnævnte Nordlys

Tabel V. Egenbevægelse.

Fra den magnetisk nordlige Himmel til den sydlige.	Fra den magnetisk sydlige Himmel til den nordlige.
N.—S. 14 Gange	S.—N. 11 Gange
NV.—SO. 18 —	SO.—NV. 10 —
V.—Ø. 5 —	Ø.—V. 2 —
37 Gange	23 Gange

ere opstaaede paa den nordlige Himmel, thi de kunne ogsaa først have viist sig i Zenith eller højt paa den sydlige Himmel.

Selve Lysets Bevægelse i Nordlyset sees paa Tabel VI, hvorpaa kun er optaget de Observationer, hvor Lyset har gaaet

Tabel VI. Lysbevægelse.

Fra magnetisk Øst til Vest.	Fra magnetisk Vest til Øst.
N.—S. 6 Gange	S.—N. 3 Gange
NO.—SV. 23 —	SV.—NO. 26 —
Ø.—V. 12 —	V.—Ø. 10 —
41 Gange	39 Gange

i en enkelt Retning, og hvor der altsaa er udeladt de hyppigste Tilfælde, hvor Lysbevægelsen gaar frem og tilbage. Lysbevægelsen sees af Tabellen ligesaa ofte at være gaaet fra Øst til Vest som omvendt. Ved at gjenngaa de samme Observationer med det Maal for Øje, at se om Bevægelsen er gaaet «mod» eller «med Solen», har jeg maattet udelade alle de Observationer, der ere i Nærheden af Zenith, hvor det nemlig ikke kunde afgjøres, om Bevægelsen gik «mod» eller «med Solen». Tilbage bliver da 47 Observationer, af hvilke 29 viser Bevægelsen «med Solen» og 18 «mod Solen». Ved «Krone» er Bevægelsen en Gang tydelig observeret «med», en anden Gang «mod Solen».

Paa stærke og urolige Nordlys er af og til observeret grønne og røde Farver, men som oftest har det dog kun været enkelte Straaler, der have været farvede.

Vi have flere Gange observeret Skyer bagved Nordlysene, saaledes en Gang bag et Nordlys uden kjendelig Form, en anden Gang bagved en stærk, temmelig lavtstaaende, rolig Bue. Gjentagne Gange have vi seet, at Drapperier og Baand kom op

fra den sydlige Horizont, med stor Fart passerede tilsyneladende tæt over vore Hoveder og derefter over paa den nordlige Himmel, saa at man saa Nordlyset ind fra den modsatte Side af tidligere. Ikke alene det almindelige Indtryk af Nordlyset, men ogsaa den store Hastighed, hvormed det bevægede sig, tydede paa dets store Nærhed.

Kjøbenhavn, Oktober 1888.

G. Holm.

Vandstands-Maalinger.

Observationerne fra *Nanortalik* bestaa af 2 Rækker spredte lagttagelser af Høj- og Lavvande, hver strækkende sig over omtrent $\frac{1}{2}$ Aar og anstillede henholdsvis i Vinteren 1883—84 og i Vinteren 1884—85. Hver af disse Rækker er bleven benyttet til en Bestemmelse af den harmoniske Analyses vigtigste Konstanter, og de to heraf fremgaaede Sæt Værdier stemte særdeles godt.

Støttet paa disse Konstanter ere Høj- og Lavvandene for et Tidsrum af c. 14 Dage blevne beregnede og sammenlignede med de tilsvarende Observationer¹⁾. Til denne Beregning anvendtes en Methode, der er angivet af Prof. H. G. Darwin i «Fourth report of the committee for the harmonic analysis of tidal observations», Birmingham 1886. Overensstemmelsen mellem Beregning og lagttagelse var for Indtrædelsestiderne mindre god, end man kunde have ventet og ønsket, men det maa erindres, at i den anvendte Methode de virkelige Værdier for de mindre vigtige Konstanter ere erstattede med de theoretiske Værdier, der kunne afvige ikke ubetydeligt fra de virkelige.

¹⁾ Denne Sammenstilling tilligemed Konstanternes Værdier og Metoden, hvorved de ere fundne, vil blive offentliggjort i «Observations de Godthaab, tome II».

De for Flod og Ebbe karakteristiske Størrelser fik ifølge de to Rækker følgende Værdier:

	1. Række.	2. Række.
Sædvanlig Havnetid	0 ^d 6 ^h 1 ^m	0 ^d 5 ^h 57 ^m
Gjennemsnitlig Tidsinterval fra Maane- kulm. til Højvande	0 ^d 5 ^h 32 ^m	0 ^d 5 ^h 37 ^m
Springflodens Forsinkelse	1 ^d 21 ^h 5 ^m	1 ^d 12 ^h 13 ^m
Forskjel mellem Høj- og Lavvande:		
ved Springflod	2.54 Meter	2.50 Meter
ved Nipflod	0.94 Meter	1.10 Meter
Største halvmaanedlig Afvigelse i Tid (Gjennemsnitsværdi)	0 ^h 56 ^m	0 ^h 47 ^m
Middelvandstand	1.44 Meter	1.50 Meter

For *Angmagsalik*, hvorfra der forelaa en kort Række Iagttagelser af Høj- og Lavvande, er kun forsøgt en Bestemmelse af det gjennemsnitlige Interval fra Maanekulmination til Højvande. Det fandtes = 4^h 6^m.

Kjøbenhavn, Juni 1888.

C. Crone.

Det er allerede omtalt i Rejseberetningen Side 70 og 128, at Nulpunkterne for Vandstandsmaalingerne saavel ved *Nanortalik* som ved *Angmagsalik* ere satte i Forbindelse med Mærker, der ere indstøbte i Klippen, ved Hjælp af hvilke man forhaabentlig en Gang i Fremtiden, naar der atter paa disse Steder foretages Vandstandsmaalinger, kan faae Vished for, om Landet virkelig synker, som det almindelig paastaaes.

Til Bestemmelse af Middelvandstanden ved *Nanortalik* er der observeret 239 Højvande og 176 Lavvande i Vinteren 1883—84 og 203 Højvande og 184 Lavvande i 1884—85. Hver af disse Observationer er bestemt ved Maalinger, der ere foretagne hver

10de Minut i Løbet af omtrent $1\frac{1}{2}$ Time omkring Høj- og Lavvande. Vandstandsmærket bestaar af en Jernbolt, som er nedstøbt i et boret Hul i Klippen mellem Expeditionens Beboelseshus og Magnethus, og dets Højde over Nulpunktet er 24.75 Fod, medens dets Højde over Middelvandstanden er 20.07 Fod¹⁾. Den her benyttede Middelvandstand er Medium af Dr. phil. C. Crones ovenstaaende Bestemmelser af Middelvandstanden i de to Observationsrækker.

Ved *Angmagsalik* stillede der sig større Vanskeligheder iverjen for Vandstandsmaalinger. Det er derfor ikke lykkedes at faae flere end 40 Højvande og 38 Lavvande, der ere observerede paa samme Maade som ved *Nanortalik*. Vandstandsmærket er indstøbt i Klippen paa Toppen af den lille Halvø i retv. SSV. for Expeditionens Beboelseshus, og dets Højde over Middelvandstand er 42.35 Fod. Den her benyttede Middelvandstand er Midtpunktet mellem Medium af alle observerede Højvande og Medium af alle observerede Lavvande.

G. H.

¹⁾ Side 70 er mindre korrekt angivet 19.93 Fod som Medium af de to Vintres Observationer. De benyttede Middelvandstande for de to Vintre var Midtpunkterne mellem Medium af alle i hver Række observerede Højvande og alle i hver Række observerede Lavvande. Middelvandstanden var derefter i 1883—84 0.08 Fod lavere end i 1884—85 saaledes som angivet i Anmærkningen paa Side 128, medens Forskjellen ifølge Dr. Crones ovenstaaende Bestemmelse er 0.06 Meter = 0.19 Fod.

VIII.

Liste over Stednavne

i

Dansk Østgrønland.

1888.

Se Bemærkningerne om Navnene Side 155 og 156.

Den af os kaartlagte Del af Grønlands Østkyst har jeg inddelt i nedenstaaende Hovedstrækninger. Idet jeg har angivet Grændserne for saadanne Egne, er det ikke dermed Mening, at hele Egnen indenfor de nævnte Grændser kaldes ved det hosstaaende Navn, som i Almindelighed kun betegner en enkelt Fjord eller et enkelt Sted, men kun, at det er det vigtigste Navn paa den betegnede Strækning. De nævnte Grændser ere altsaa kun anførte for at inddele Kysten i mindre Partier, og for at man, ved Hjælp af de i sidste Rubrik vedføjede Forkortelser, hurtigt kan faa Oversigt over, i hvilken Egn et Navn skal søges.

G. H.

Strækningen		Navn.	Betegnelse.
fra	til		
<i>Umanarsuak</i>	<i>Kangerujuk</i>	<i>Ikerasarsuak</i>	Ik.
<i>Kangerujuk</i>	<i>Kutek</i>	<i>Kangerdlugsuatsiak</i>	Ka.
<i>Kutek</i>	<i>Kangingusakasik</i>	<i>Iluilek</i>	Il.
<i>Kangingusakasik</i>	<i>Kunerinak</i>	<i>Auarket</i>	Au.
<i>Kunerinak</i>	<i>Inugsuit</i>	<i>Anoritok</i>	An.
<i>Inugsuit</i>	<i>Ingerkajarfik</i>	<i>Puisortok</i>	Pu.
<i>Ingerkajarfik</i>	<i>Kasingortok</i>	<i>Ikermiut</i>	Ikmi.
<i>Kasingortok</i>	<i>Niakornarsuak</i>	<i>Tingmiarmiut</i>	T.
<i>Niakornarsuak</i>	<i>Kutsigsormiut</i>	<i>Umanak</i>	Um.
<i>Kutsigsormiut</i>	<i>Kangek (Cap Moltke)</i>	<i>Akorninarmiut</i>	Ak.
<i>Kangek (Cap Moltke)</i>	<i>Tingmiartalik</i>	<i>Igdlobuarsuk</i>	Ig.
<i>Tingmiartalik</i>	<i>Kangek (Cap Løvenørn)</i>	<i>Umivik</i>	Umv.
<i>Kangek (Cap Løvenørn)</i>	<i>Ikersuak</i>	<i>Pikiutdlek</i>	Pi.
<i>Ikersuak</i>	<i>Karusuernek</i>	<i>Inigsalik</i>	In.
<i>Karusuernek</i>	<i>Kujutilik</i>	<i>Angmagsalik</i>	Ang.
<i>Kujutilik</i>	<i>Nuna isua</i>	<i>Kialinek</i>	Ki.

Agdlak Ik.

Agnat Um.

Akajaruanek Ik.

Akajaruarsuk Ik.

Akerninak Ang.

Akia An.

Akiliarisek Ang.

Akiliarisek In.

Akitsek Pi.

Akitsok T.

Akordluak Ang.

Akorninap kangera Ak.

Akorninap kangerdlua Ak.

Akorninarmiut.

Akuilisak T.

Aliuarsik Ki.

Aluik Ki.

Aluit Ang.

Aluit Umv.

Aluk Ik.

Amaga Ang.

Amagak Ang. (2) ¹⁾

Amagat Ang.

Amalukujugtok Ki. (2)

Amitsuarsik Ang.

Amitsuarsuk Ak.

Amitsuarsuk T. (2)

Amitsuarsuk Um.

Ananak Ki.

Anarnisok Ak.

Anerdlijuitek Ang.

Angialisak T.

Angit Ang.

Anguarfik Ik.

Aniserfik Ang.

Anikitek Pi.

Anikitsok Ka

Angmagsalik.

Angmagsivik Ang.

Anoritok.

Apusinek Ang.

Apusinerajik Ang.

Aputitek Ki. (3)

Arfat T.

Arfa sagdliarusek T.

Auarket.

Augpalartorsuit Ang.

Ausivit T.

Avatdlersuak Ik.

Avkusiarajik Pi.

Ekalugtusak Ig.

Ekalumiut Ak.

Ekalungmiut T.

¹⁾ Det i Parenthes staaende Tal angiver, hvor ofte Navnet findes i vedkommende Distrikt.

Erkiligartek Ang.

Ersirarsak Ki.

Igalalik Ik.

Igdalarajugtok T.

Igdlek Ang.

Igdlerajik Ang. (2)

Igdlip nua Ang.

Igdliit Pi.

Igdlitalik Ang.

Igdlitarajik Ki.

Igdlokolik Ka.

Igdلولuarsuk.

Igdlormiut T.

Igdluarsik Ang.

Igdlukok Fjeld Ik.

Igdlut T.

Igdluwigkat Um.

Ikatamiut Ig.

Ikattek Ang. (2)

Ikatuak In.

Ikek Ik.

Ikerasak Ang. (2)

Ikerasak Ki.

Ikerasak T.

Ikerasak Umv.

Ikerasakasik Ik.

Ikerasakitek Ang. (2)

Ikerasamiut Ki.

Ikerasarsik Ang.

Ikerasarsik In.

Ikerasarsuak.

Ikerasarsuak Ang.

Ikerasarsuk Um.

Ikerasarsuk Umv.

Ikerasausak Ang.

Ikermiut.

Ikermiut Pi.

Ikersuak In.

Ikersuak Ki.

Ilarkat In.

Ilerfit Ang.

Iliartalik Ang.

Ilivfigsuak Pi.

Ilugdlermiut Um.

Iluilek (Ilivilik).

Iluilianguit Ka.

Imarsivik (Nukarfik) Ak.

Imartunek Ik.

Inarsep kangerdlua Ang.

Ingerdlarsietit Ka.

Ingerkajarfik Pu.

Ingiteit (Igutsat) Au.

Ingmikertok Ang.

Ingmikertorajik Ang.

Inigsalik.

Inugsuarmiut Ak.

Inugsuit An.

Isi Ang.

Isiarartalip kangerdlua Ki.

Isip ilua In.

Isortok An

Isortup nua Pi.

Itinera Ik.

Itivdle Ang.

Itivdle Ik.

Itivdle Ki.

Itivdlsuak Ang

Itivdliarsik Ang.

Itivdliarsuk Umv.

Itivdlisak Ang.

Itivdluak Ang.

Itivsak Umv.

Itivsalik Ki.

Itugtuluk Pi.

Ivimiut Il.

Ivnarsuak Ig.

Kagsortok Um.

Kagsortok Umv.

Kajarsak Ki.

Kajartalik Il.

Kajartalik In.

Kajartalik Pi.

Kajartorfik Um.

Kalerajuek Ang.

Kanajorartok Ka.

Kanajorkat An.

Kangarsik Ang. (2)

Kangarsukasik Au.

Kangek Ig. (2)

Kangek Il.

Kangek Ka.

Kangek Pu. (2)

Kangek Pi.

Kangerajik Ki.

Kangerajikajik Ang.

Kangerajuk Um.

Kangerajuk Umv.

Kangerajup apusinia Umv.

Kangerdlikajik Ak.

Kangerdluarak Ka.

Kangerdluarsikajik Ang. (2)

Kangerdlugsuak Ak.

Kangerdlugsuak Ig.

Kangerdlugsuak Ki.

Kangerdlugsuatsiak.

Kangerdlugsuatsiak Ik.

Kangerdlugsuatsiak Ki.

Kangerdluluk Il.

Kangersinek Ak.

Kangerujuk Ka.

Kangerup sermia Umv.

Kangigdle Ang.

Kangigitsuak (Kangikitsua) An.

Kangingusakasik Au.

Kapiarfik Ik.

Kapitak Um.

Kaporniakat Ang.

Kardlit Pi.

Kardlit ikera Pi.

Karra Au.

Karra akungnak (Karrit akornat) Pu.

Karusuernek Ang.

Kasigiarmiut Ang.

Kasigisat Ang.

Kasingortok Il.

Kasingortok T.

Kasingortorsuak Um.

Katak Umv.

Kavdlunak Ang.

Kekertak Ik.

Kekertak Pi.

Kekertarasat In.

Kekertarsuak An.

Kekertarsuak Ig.
Kekertarsuak Ik.
Kekertarsuak Pi.
Kekertarsuak Pu.
Kekertarsuatsiak Ang.
Kekertarsuatsiak Ig.
Kekertarsugsuk Ik.
Kekertarsuit Umv.
Kekertatsiak Ik.
Kekertausak Ang.
Kemisak Ig.
Kemisarak Ig.
Kernerarsuit Ki.
Kernertok Ang.
Kernertuarsik Ang.
Kernertuarsuit Ang.
Kialinek.
Kialinip kangerdlua Ki.
Kianartek Ang.
Kiasisak Ak.
Kiatak Umv.
Kigsaviat T.
Kijerfik Ak.
Kijerfik In.
Kilugtuluk Umv.
Kingak Ang. (2)
Kingalik T.
Kingigtit Ang.
Kingigtorsuak Ang.
Kingorsuak Ang.
Kingua Umv.
Kingutuarsuk Ik.
Kipak Ang.
Kipingajak An.

Kipingajak Ik.
Kipisako Ik.
Kiputalik Ak.
Kisuit Ang.
Kisuit Ik.
Kitak In.
Kivdlak Pi.
Kivinak Ig.
Kokajatok Ig.
Kordlortok Ang.
Kornok Ak.
Kuarmit Ang.
Kugpat Ang.
Kujanilik Ang.
Kujutilik Ki.
Kulusuk Ang.
Kulusuk Umv.
Kumarmiut Ang.
Kunerinak (*Kunaranak*) An.
Kutdlek An.
Kutek (*Kutsit*) Il.
Kutsigsormiut Ak.

Makeriak Ki.
Malungisat (*Maligisat*) Ik:
Mamak Ik.
Manertusok Ak.
Manigsikajik Ang.
Manitsok T.
Merkuitsok Ang.
Midluakat Ang.
Misutok Ang.
Mulalat Umv.

Nagtoralik Ka.
Nagtoralik T.
Nakajugtok Um.
Nanertalik Ki.
Nanusek Ka.
Napariak Ang.
Napasorsuak Pu.
Narsak Ka.
Narsarsik In.
Nasigtarfik Ig.
Naujanguit Ang.
Naujatalik Ang.
Nepinerkit Ki.
Neriniartuarak Ang.
Nersernalek Ang.
Niakernarsik In. (2)
Niakingilak Ik.
Niakornarsuak Um.
Nigersek Ang.
Nigertusok Ki.
Nigsiagak Umv.
Norajik Ang.
Norsit Ang.
Nualik Ki.
Nuerniagartek Pi.
Nuerniakat Ang.
Nugarsik Ang.
Nuk An.
Nuk Ang.
Nuk Il.
Nukajik Ak.
Nukajik In.
Nukasak Ang.
Nukunia In.

Nuna isua Ki.
Nunakitit Ang. (2)
Nunarsik Pi.
Nunarsuak T.
Nunarsuak Umv.
Nunatak Ki.
Nunatak Pi.
Nunatsuk Ik.
Nunatsuk Ka.
Nuniak Umv.
Nutugkat Ki.

Ordlit Pi.
Orkua Ak.
Orsuluwiak Ang.
Orsuluwiak Ki.
Orsuviagsuak In.

Pamiagdlik Pi.
Pamiagdlikajik Pi.
Pamiagdilisak Pi.
Pamiagdilisap ihua Pi.
Pamiagdhluk Ik.
Pamiagdhluk Ka.
Patorsuak An.
Patursok Il.
Patuterajuit Ki.
Patuterajuit Umv.
Perserajik Ang.
Pikiutdlek.
Pikiutdlek Ang.
Pikiutdlek Umv.
Pikiutdlip ikerá Pi.
Pikiutdlinta Pi.

Pilerkat Um.
Pingasukajit Ig.
Pingerajik In.
Pingerdluit In.
Portulak Um.
Puiagtok Au.
Puisak Ang.
Puisortok.
Puisortok Umv.
Pusitilit Umv.
Pusugsuit Ki.
Putuguat Pi.
Putulik Pi.
Putulik Umv.

Sagdliä Ka.
Sagdlarusek Ig.
Sagdlarusek Ik.
Salisalik Ang.
Sanerak T.
Sangmerkat Ik.
Sangmilik Ang.
Saningasok Ik.
Saputit Ang.
Sardlermiut Ki.
Sarfak Ang. (2).
Sarfak Um.
Sarfakajik Ang.
Sarfap akahua T.
Sarfarsik Ang.
Sarkarmiut Ki.
Savsivik Ak.
Serket nua (Sarkap nua) Il.
Sermiligak Ang.

Sermiligsuak Ik.
Sermilik Ang.
Sermip nua Pu.
Serratit Ik.
Sierak Ang.
Sieralik Ang.
Sieralik Ki.
Sigsarsuit Ang.
Sikivitik Ang.
Sikuijuitsok Um.
Singiartuarfik Ak.
Sivinganarsik Ang.
Sivinganek Ang.
Sivinganek Ki.
Sujunikajik In.
Sulugsuk In.
Suportup kangerdlua In.

Takisek Pi.
Takisek In.
Takisok An.
Takisok T.
Takisok Um.
Tasersuak Um.
Tasiusak Ang. (3)
Tasiusak Ka.
Tasiusak Ki.
Tasiusarsik Ang. (4)
Tasiusarsik kitdlek Ang.
Taterait Au.
Taterakajit Ig.
Tatorisik Ang.
Tautsukajik Ang.
Tautuluk Pi.

Tingmiartalik Umv.

Tingmiarmiut.

Tiningekelak Ang.

Tiningnertok Ka.

Tokulinek Ik.

Tornarsik Pi.

Torsukatek Ang. (2).

Torsukatak Umv.

Tugdlerunat Ik.

Tugtilik Ki.

Tungujortok In.

Tunok Ang.

Tunok Um.

Tunua Ik.

Tunua Pu.

Tunungasak Um.

Uigerdlek Ang.

Uigerdlersuak Ang.

Ukivirajik Ang.

Ukivirajik Pi.

Umanak.

Umanak Au.

Umanak Ik.

Umanarsuak Ik.

Umanarsuk Ak. (2).

Umanarsuk Au.

Umanarsuk Ik.

Umanarsuk Il.

Umanarsuk Um.

Umanarsuk Umv.

Umituarajuit Ang.

Umivik.

Umivik Ang.

Umivip kangerdlua Umv.

Umiviuta Umv.

Unartek Ang.

Ungutok Ang.

Upernagsivik Pi.

Upernagsivik Umv.

Usugtusok In.

Utermiut Umv.

Utorkarmiut Ang.

Uvdlorsivutit T.

Uvivak Um. (2).

Uviartup putdlata Ak.

Uvkusigsak T.

Uvkusigsakarfik Pi.

Rettelser og Tilføjelser.

Side 8, Lin. 13 f. o.: lokkede læs: lokket.

— 9, — 10 f. n.: efter »forstandiget» tilføjes: og endvidere sees det af Kongens Proposition af 9de Marts 1606 paa Herredagen i Kjøbenhavn: Vi haver af Rigens Raad paa adskjellige Tider fornummet, at det var til Gavn for Riget om det Land Grønland blev igjen opledt, hvilket vi og udi den forleden Sommer haver ladet gjøre, saa der ingen Tvivl er paa, at de Havne som vores Skib og Folk have været udi, det er det rette Grønland, som i gammel Dage haver ligget her under Riget. (Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Chr. IV' Tid pag. 139.)

— 9, — 9 f. n.: 1825 læs: 1625.

— 12, — 4 f. o.: til læs: mod.

— 23, — 17 f. n.: uindskaarne læs: forholdsviis uindskaarne.

— 30, — 3 f. n.: hængte læs: hang.

— 36, — 14 f. n.: bleve disse læs: blev den; thi det viste sig, at der er kun en.

— 38, — 13 f. n.: efter »og» tilføjes: navnlig.

— 39, — 12 f. o.: efter »Østerbygdens» tilføjes: mulige.

— 44, — 3 f. o.: Som Anm. til Gunbjørnskjærene skal staa: Dette Navn var paa Kopien anbragt lidt Syd for K, og udfor Reykjanæs, men er udslettet af H. P. Resen.

— 44, — 9 f. o.: efter (Havnen) tilføjes: og i Fjorden, mærket F, skrevet Erichsfjord.

— 44, — 4 f. n.: 1825 læs: 1625.

— 46, — 13 f. n.: 65° læs: 66°.

— 50, — 4 f. o.: efter »Kopi» tilføjes: der med sædvanlig Omhyggelighed er udført af Hr. W. Lyng.

— 70, — 11 f. n.: 19,93 læs: 20,07.

— 75, — 5 f. n.: 29de — 27de.

- Side 112, Lin. 10 f. n.: 5 læs: 6.
 — 112, — 9 f. n.: 37 læs: 38.
 — 122, — 15 f. o.: 83 læs: 84.
 — 122, — 17 f. o.: 52 læs: 53.
 — 125, — 10 f. o.: 13de læs: 14de.
 — 126, — 3 f. o.: 14de læs: 15de.
 — 126, — 7 f. n.: 15de læs: 16de.
 — 128, — 1 f. n.: 0,08 læs: 0,19
 — 183, — 8 f. o.: kunde læs: kunne.
 — 216, — 5 f. o.: 5 læs 6.
 — 216, — 7 f. o.: efter «mulig» tilføjes: Tingmiarmint og
 — 228, — 10 f. o.: Theodolith læs: Theodolit.
 — 259, — 8 f. n.: Mod Nord læs: Tilhøjre.
 — 259, — 5 f. n.: Mod Sydvest læs: Tilvenstre.
 — 273, — 5 f. o.: Knuthsen læs: Knutsen.
 — 275, — 5 f. o.: 63° (Umanak) læs: $61^{\circ}48'$ (Karra akungnak).
 — 275, — 6 f. o.: Nenese læs: Nanusek.
 — 275, — 13 f. n.: eventf læs: eventuelle.
 — 275, — 10 f. n.: det er læs: er det.
 — 276, — 3 f. o.: 3000' læs: 2700'.
 — 277, — 15 f. o.: Knuthsen læs: Knutsen.
 — 279, — 16 f. n.: Efter «Nenese» tilføjes: (V.).
 — 279, — 7 f. n.: Efter «Nunatsuk» tilføjes: (Sylow).
 — 280, — 5 f. o.: } Nenese læs: Nanusek.
 — 280, — 15 f. o.: }
 — 281, — 2 f. n.: $7^{\circ}77'$ læs: $73-77^{\circ}$.
 — 288. De meteorologiske Observationer fra Angmagsalik ville blive ud-
 givne i den danske Polarexpeditions Publikationer: «Observa-
 tions de Godthaab, tome II». Journalerne over de øvrige af
 Expeditionens fysisk-geografiske Observationer opbevares paa
 Meteorologisk Institut.
 — 293, Lin. 10 f. n.: 10 læs: 23.
 — 302, — 12 f. o.: $65\frac{1}{4}-65\frac{1}{2}^{\circ}$ læs: 66° .
 — 302, — 6 f. n.: Udtalelsen: «dels falde de nævnte Tider ikke sammen
 med Luftens Temperatur», beroer paa en Fejl-
 tagelse.

Tavle XI. Istedetfor «Sermip nua» læs: «et Næs Syd for Bræen».

Trykfejl i Stednavnene ere rettede i «Liste over Stednavne i Dansk Øst-
 grønland» (S. 341).

IX.

Résumé

des

communications sur le Grønland.

Neuvième Partie.

Sur l'expédition entreprise en 1883—85 sur la côte orientale du Grønland.

Le chapitre premier (p. 1—51), qui traite de la situation d'Østerbygden, a été rédigé par M. K. J. V. Steenstrup¹⁾.

La question de savoir où Erik le Rouge, en 986, a fondé au Grønland la colonie qui, avec les lieux habités dans les fjords voisins, reçut plus tard le nom d'Østerbygden, a, comme on sait, occupé aussi bien le gouvernement dano-norvégien, en son temps, que les historiens, parce qu'elle avait à la fois une importance économique et scientifique.

Depuis que Eggers, à la fin du siècle dernier, a cherché à prouver qu'Østerbygden est le district actuel de Julianehaab, la plupart de ceux qui ont étudié sérieusement cette question se sont bien rangés à son avis; mais l'opinion contraire, suivant laquelle Østerbygden aurait été situé sur la côte orientale, a gagné tant de partisans qu'elle a provoqué des voyages d'exploration sur cette côte, tels que ceux de Graah, en 1829, et de M. Holm, en 1883, de même que c'était un des principaux problèmes que M. Norden-skiöld se proposait de résoudre dans son expédition de 1883.

L'auteur du présent mémoire, qui, à une époque antérieure, s'est efforcé de produire des preuves tant topographiques que linguistiques à l'appui de l'interprétation d'Eggers, a cherché maintenant,

¹⁾ Bien que ce mémoire soit un peu en dehors du cadre qui était tracé pour le présent volume, on l'y a cependant fait entrer, parce qu'il est étroitement lié à l'une des questions qui se rattachent spécialement à l'expédition.

par la cartographie, à faire voir comment il se fait que l'autre interprétation ait pu prendre naissance.

Les principaux résultats auxquels il est arrivé sont les suivants :

Au temps d'Erik le Rouge et de ses successeurs, et même jusqu'au milieu du XVe siècle, époque où les colonies du Grønland virent cesser toutes leurs communications avec le monde extérieur, il semble, à en juger par les sagas islandaises, qu'il n'y ait eu aucune difficulté à trouver Østerbygden.

Lorsque l'archevêque Valkendorf, au commencement du XVIe siècle, voulut replacer le Grønland sous le ressort de l'évêché de Trondhjem, il rassembla tous les vieux renseignements qu'il put se procurer sur la route à suivre pour se rendre aux colonies du Grønland, et ce sont ces itinéraires qui, plus tard, ont joué un rôle si important dans la question de la situation d'Østerbygden, puisqu'en apparence on pouvait s'en prévaloir en faveur des deux interprétations. Mais, selon l'opinion de l'auteur, ils indiquent seulement le point où il faut atterrir en Grønland lorsqu'on veut aller à Østerbygden, et ne fournissent aucune indication pour y aborder directement.

Un point important qui montre que ces itinéraires ne placent pas Østerbygden sur la côte orientale, c'est qu'ils donnent à la fois pour y aller des routes passant et ne passant pas par l'Islande; car, si Østerbygden avait été situé sur la côte orientale, il n'aurait jamais, à cette époque, pu être question de s'y rendre sans passer par l'Islande.

Les deux cartes les plus anciennes du Grønland, d'après des sources islandaises, à savoir celles de Stephanius, de 1570 (Fig. 1, p. 7), et de Gudbrand Thorlacius, de 1606 (Pl. 2), prouvent également que les Islandais plaçaient Østerbygden à l'extrémité sud du Grønland, à l'ouest de ce point le plus saillant, par conséquent à l'ouest du cap Farvel, et Christian IV ordonna aussi à l'expédition de 1607 de chercher Østerbygden au même endroit. Mais ni cette expédition ni les suivantes ne purent y atterrir à cause des glaces, et elles durent remonter plus haut dans le détroit de Davis pour pouvoir gagner la côte. N'y ayant pas trouvé les descendants des anciens colons norvégiens, elles les cherchèrent plus tard sur la côte orientale, car ces gens, se disait-on, devaient se trouver quelque part, l'idée n'étant venue à personne qu'ils n'existaient plus. La question devint par là plus embrouillée, l'inaccessibilité de la côte laissant le champ libre à la fantaisie.

Plusieurs erreurs cartographiques, entre autres la place inexacte donnée aux détroits de Frobisher sur la côte du Grønland, contribuèrent en outre à confirmer l'hypothèse qu'Østerbygden était situé sur la côte orientale.

Theodor Thorlacius dressa ainsi, en 1668, sa grande carte du Grønland (Pl. 7) de la manière suivante :

Il représenta d'abord le Grønland d'après les sources islandaises et conformément à la carte de Gudbrand Thorlacius, mais en indiquant les différents fjords, tant de Østerbygden que de Vesterbygden. Comme on le voit sur la carte, il plaça ces fjords à l'extrémité sud du pays avec un intervalle entre eux, de sorte que les fjords de Vesterbygden sont un peu rejetés sur la côte occidentale et ceux d'Østerbygden sur la côte orientale. Lorsqu'il voulut ensuite, d'après des cartes étrangères, compléter la sienne en y portant les détroits de Frobisher, il mit deux îles au sud du pays, ce qui eut pour résultat que Vesterbygden et Østerbygden ne commencent, chacun de son côté, qu'à 2 degrés environ ou 30 milles (226 kilom.) de l'extrémité sud. Après que Egede, en 1723, eut fait voir que ces détroits n'existaient pas, ils furent fermés, mais sans qu'au même temps on fit disparaître les îles qui leur devaient leur existence, ni rectifiât la situation des deux Bygder, et c'est ainsi que Vesterbygden en est venu à être situé en entier sur la côte occidentale et Østerbygden, sur la côte orientale.

Le **chapitre deuxième** (p. 53—143) renferme les rapports de MM. G. Holm et V. Garde sur l'expédition entreprise en 1883—85 sur la côte orientale du Grønland.

Nous avons déjà mentionné dans la 6e livraison des « Meddelelser om Grønland » que la commission chargée de la direction des recherches géographiques et géologiques en Grønland avait, en 1883, envoyé cette expédition pour explorer la partie sud de la côte orientale du Grønland. En sa qualité de chef de l'expédition, M. Gustav Holm, à cette époque lieutenant de vaisseau, reçut une instruction dont les principaux paragraphes étaient les suivants.

1.

Le but principal de l'expédition est de continuer les relèvements et les recherches que le capitaine Graah a exécutés en partant en

pirogue¹⁾ du district de Julianehaab. Dans ce but, la côte explorée par Graah devra tout d'abord être soumise à une étude plus approfondie que celle qu'en sa qualité de premier pionnier, il a eu le temps et les moyens de faire. Si les circonstances le permettent, nous attacherions aussi du prix à ce que ces recherches fussent étendues un peu au-delà du point le plus septentrional atteint par lui.

2.

Les recherches devront d'abord avoir pour objet de relever la côte et d'en dresser une carte plus exacte, en comprenant dans ce travail l'intérieur des fjords, qui sont pour ainsi dire inconnus. Le temps dont vous pourrez encore disposer devra être consacré aux travaux dont se sont occupées les expéditions précédentes et que vous connaissez par elles, à savoir:

a. Des recherches archéologiques, principalement en ce qui concerne l'existence de ruines et d'autres souvenirs du séjour en Grønland des colons islandais et norvégiens, mais sans négliger, à l'occasion, les localités qui ont été habitées par les Esquimaux. Vous chercherez en même temps à vous mettre au courant de la situation des habitants actuels, et à vous informer de tout ce qu'ils peuvent savoir de la population qui habite au-delà du $65\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N. Au cas que vous réussissiez à vous procurer un bon interprète, il serait aussi à désirer qu'il portât son attention sur les différences du dialecte des indigènes de la côte orientale et sur leurs légendes.

b. Ce qui concerne les différentes branches de la géographie physique, en particulier les observations hydrographiques, magnétiques et météorologiques, ainsi que des recherches géologiques et botaniques.

c. Les formations glaciaires, à savoir la marche de la glace maritime, l'étendue, la hauteur, les mouvements et la nature physique des glaciers et de la glace continentale, la formation des moraines et les icebergs provenant des glaciers.

Outre le chef, les membres européens de l'expédition se composaient de MM. Vilhelm Garde, lieutenant de vaisseau, Hans

¹⁾ Les pirogues des Grønlandais (Konebaad) sont de grands bateaux plats dont les couples sont recouverts de peaux de phoques.

Knutsen, cand. min. et Peter Eberlin, cand. phil., et ils étaient accompagnés de deux jeunes Grønlandais, les frères Hendrik et Johan Petersen, qui servaient d'interprètes.

L'expédition partit de Copenhague le 3 mai 1883, mais n'arriva que le 18 juillet à l'établissement de *Nanortalik* ($60^{\circ} 8'$ Lat. N.), qui devait être son point d'appui sur la côte occidentale du Grønland.

Les pirogues dont se servent les Grønlandais peuvent, à cause de leur fond plat, renfermer un chargement relativement très considérable; elles sont faciles à haler à terre ou sur la glace, comme aussi à porter, et éprouvent-elles une avarie — un trou dans leur revêtement — ce qui arrive très facilement lorsque la glace est compacte et tranchante, on peut remédier aussitôt au dommage en pressant contre l'ouverture un morceau de lard, et le réparer ensuite rapidement avec du fil et des aiguilles. Aussi une pirogue est-elle absolument à préférer à tout bâtiment européen, quand on voyage avec des Grønlandais. Les pirogues de l'expédition avaient été construites à *Nanortalik* et avaient une longueur de 10 mètres.

Il s'agissait naturellement de réduire le nombre des objets d'équipement, des instruments, etc., de manière que les bagages prissent le moins de place possible, car c'était principalement de la place disponible dans les pirogues que dépendait la possibilité de mener l'expédition à bonne fin. Les provisions étaient renfermées partie dans des caisses adaptées à la forme des pirogues, partie dans des sacs imperméables; mais l'expédition devait, pour une grande part de sa subsistance, compter sur le produit de la chasse, surtout en phoques, que lui procurèrent, dans le cours du voyage, les Grønlandais qui l'accompagnaient.

Le 23 juillet, l'expédition partit de *Nanortalik* pour aller établir un grand dépôt à *Kasingortok*, au sud d'*Iluilek* et sous le 61° Lat. N. environ, sur la côte orientale, après quoi le reste de l'été fut employé à relever et à explorer les fjords de la partie la plus méridionale de cette côte. Dans ce voyage, on rencontra à *Ivimiut* des Grønlandais orientaux dont le plus âgé, le brave et diligent *Navfalik* (p. 65), fut d'un très grand secours à l'expédition dans la partie sud de la côte orientale. Le 16 septembre on revint à *Nanortalik*, où, dans l'intervalle, avaient été construites des maisonnettes (p. 109) pour l'hivernage de l'expédition, pendant lequel on entreprit des observations météorologiques, magnétiques et astronomiques, ainsi que des observations sur les marées, et sur la température et la salure des eaux de la mer.

Le 5 mai 1884, l'expédition quitta de nouveau *Nanortalik* avec 4 pirogues. Outre les 4 membres européens et les 2 interprètes, le personnel se composait de 31 grönlandais (voir p. 72 et 73) dont 1 pilote et 5 femmes pour ramer par pirogue et 7 kajaks.

L'expédition s'arrêta déjà le lendemain dans le détroit d'*Ikek*, et tout le mois s'écoula avant qu'on arrivât à la côte orientale, car la glace était toujours en mouvement et couvrait tout le détroit. Il s'y ouvrait bien de temps à autre des canaux, mais comme ils étaient courts et discontinus, on ne put pendant longtemps franchir par jour qu'une distance tout à fait insignifiante.

C'est seulement le 3 juin que l'expédition aborda à son premier campement sur la côte orientale, mais elle y fut de nouveau bloquée par la banquise. Jusqu'au 27, la mer resta pour ainsi dire partout couverte de glaces; on apercevait seulement à l'horizon, vers l'Est, la mer libre ou une bande sombre qui pouvait indiquer de l'eau, mais derrière elle, il y avait presque toujours encore de la glace. Celle-ci ne se composait que de glaçons dont la hauteur, en général, ne dépassait guère 1—3 pieds au-dessus de la mer. A une petite distance de la côte, elle était constamment animée d'un mouvement rapide vers le Sud, même en l'absence de tout vent, tandis que tout près de la terre, elle était tranquille et s'amoncelait souvent contre les promontoires en barrant les petits détroits. Avec le vent du Nord elle était refoulée tout contre la côte et dans les baies, mais s'éloignait de nouveau dès que le temps devenait calme ou que le vent tournait au Sud. Les icebergs étaient peu nombreux dans la banquise, mais il y en avait un assez grand nombre sur la mer libre, tant au large que surtout près de la côte. Un seul jour la mer libre s'est rapprochée jusqu'à 3 milles de la côte, mais en d'autres temps la glace pouvait s'étendre jusqu'à l'horizon.

Un vent bon frais du Sud s'étant levé après plusieurs jours de calme, et les glaces ayant été partout dispersées le long de la côte et emportées au large, l'expédition poursuivit le 27 juin sa route vers le Nord, et arriva le lendemain à *Kasingortok*, où elle trouva le dépôt de l'été précédent très bien gardé par *Navfalik*. Le 2 juillet, elle aborda à *Anoritok*, où, de même qu'à *Inugsuit*, elle rencontra les indigènes orientaux qui, l'année précédente, s'étaient rendus à *Nanortalik* pour y trafiquer. Ils se décidèrent tous à accompagner l'expédition, de sorte qu'elle en vint à se composer de 9 pirogues, de 20 kajaks environ et de 119 personnes. Déjà près du glacier

redouté de *Puisortok* (61° 55' Lat. N., Pl. XI), on fut de nouveau arrêté par la glace et forcé de faire un assez long séjour à *Karra akungnak* (p. 71). Le 17 juillet, on renvoya de là dans une pirogue à la côte occidentale deux des équipages qui en avaient assez du voyage, et craignaient de ne pouvoir être de retour chez eux l'hiver suivant.

Le 23 juillet enfin, la glace se dispersa et l'expédition put poursuivre son voyage. Au large la mer était libre, comme elle le fut aussi dans tout le reste de la saison. La banquise s'étendait le long de la côte et était compacte au Nord, tandis qu'elle était très dispersée au Sud. Ce fait, qu'on eut souvent l'occasion de constater, s'accorde avec les renseignements donnés par de vieux indigènes, à savoir que la dispersion de la glace, en été, commence au Sud et s'étend peu à peu vers le Nord. Cependant la glace peut être partout refoulée au large par de forts vents de terre.

Le 28 juillet, l'expédition arriva à *Tingmiarmiut* (62° 40' Lat. N., p. 98). Après y avoir établi un dépôt, elle se divisa en deux parties, car il fut décidé que Garde et Eberlin, avec une pirogue et des provisions pour 3 mois, retourneraient à la côte occidentale pour hiverner de nouveau à *Nanortalik*, tandis que l'expédition principale se dirigerait vers le Nord avec 2 pirogues et des provisions pour 1 an, mais naturellement avec des rations limitées et des aliments concentrés (voir p. 81—83).

Le commandement de la petite expédition fut donné au lieutenant Garde, qui reçut une instruction lui prescrivant : 1) de relever et d'explorer la côte jusqu'à *Iluilek* pendant son voyage vers le Sud ; 2) d'aller, en 1885, à la rencontre de l'expédition principale, en lui apportant des provisions ; 3) d'élever sur plusieurs points déterminés des cairns, c.-à-d. de petites pyramides de pierres, pour y renfermer un court rapport ; 4) d'étendre ses recherches aux fjords en dedans d'*Umanak* (île de Griffenfeld), et 5) s'il ne rencontrait pas l'expédition principale ou n'en avait pas de nouvelles, et que la saison fût si avancée qu'il jugeât nécessaire de virer de bord pour ne pas risquer de devoir hiverner sur la côte orientale, d'établir un dépôt de toutes les provisions dont il pourrait se passer, et de retourner à la côte occidentale.

L'équipage des 2 pirogues de l'expédition principale comprenait, outre MM. Holm et Knutsen, l'interprète Johan Petersen, 6

Grønlandaises et 2 Grønlandais, parmi lesquels l'infatigable catéchiste Johannes Hansen, à qui l'expédition doit en grande partie d'avoir atteint son but.

Les provisions étaient emballées dans 28 caisses, 20 sacs imperméables et 17 barils.

On avait pris en outre 12 caisses renfermant des objets de quincaillerie et des étoffes pour faire des échanges, des instruments, des livres, des produits chimiques, des vêtements, etc. ainsi que des objets d'équipement, tels que tentes, sacs pour dormir, casseroles, chaudrons, etc.

Il y avait en tout environ 100 gros colis outre une quantité de petits, et comme le poids des gros colis variait entre 30 et 40 kilog., le poids total des bagages s'élevait au moins à 3000 kilog.

Pour l'habitation d'hiver on n'avait pris que 14 petits carreaux de vitre, outre ce qui pouvait être utilisé du matériel des pirogues; on devait se procurer tout le reste au lieu de l'hivernage, de même qu'on comptait y trouver du lard pour le chauffage et l'éclairage.

Le 30 juillet, l'expédition principale quitta *Tingmiarmiut* en compagnie de 4 pirogues montées par des indigènes, dont deux se rendaient à *Umanak* (île Griffenfeld) et les deux autres à *Igdلولuarsuk* (fjord de Bernstorff). Le 3 août, on arriva sans être gêné par la glace à ce dernier endroit, qui est le point le plus septentrional habité par les Grønlandais orientaux du sud, et on y rencontra trois familles qui, de *Sermilik*, situé beaucoup plus au Nord, y étaient venues en 1882. L'année suivante, quelques jeunes gens de ces trois familles s'étaient rendus dans le Sud avec une pirogue pour nouer des relations de commerce avec la côte occidentale, et c'étaient eux qui avaient accompagné l'expédition.

Tous les indigènes de *Sermilik* suivirent l'expédition jusqu'à *Umivik* (64° 19' Lat. N.), mais arrivés là, ils prétendirent qu'il était trop tard pour aller plus loin, et déclarèrent qu'ils voulaient hiverner en cet endroit et attendre l'été pour se rendre à *Angmagsalik*. On réussit cependant à obtenir la conduite d'une de leurs pirogues commandée par *Ilinguaki* (p. 88), sans lequel l'expédition ne serait guère parvenue à franchir la longue étendue de côtes stériles et désertes qui la séparait d'*Angmagsalik*.

La glace était en général très dispersée, et quelquefois même on voyait de grandes étendues de mer libre. Cependant en maints endroits, dans les parages plus resserrés comme les petits détroits, on eut rudement à lutter contre l'amoncellement des glaces. Les

glaçons étaient plus grands et plus plats que ceux qu'on avait rencontrés plus au Sud. Au nord du cap Løvenørn, on dut contourner de grands champs de glace qui, de la terre ferme, s'étendaient à une grande distance au large. Bien que, vers la mi-août, un Föhn du NW eût fait disparaître presque toute la glace, en sorte que, du sommet de hautes montagnes, on n'en apercevait qu'une bande disséminée qui séparait la mer libre au large de celle qui longeait la côte, on rencontra cependant encore, dans la dernière quinzaine du mois d'août, de la glace hivernale compacte entre les îles. Elle ne retarda pas peu la marche de l'expédition, car il avait commencé à venter et le vent était même toujours contraire, de sorte qu'avec les pirogues lourdement chargées et faiblement équipées, il ne fut souvent pas possible de contourner les îles, où la mer était assez grosse.

L'expédition arriva le 25 août à l'île de *Danebrog*, le point le plus septentrional atteint par Graah, par conséquent un mois plus tard que ce dernier. Le grand cairn élevé par Graah était encore intact. Le lendemain on réussit à passer le grand fjord d'*Ikersuak* (p. 81), qui était rempli de glaces de toutes les dimensions, depuis des icebergs jusqu'à de petits fragments détachés des grands glaciers à l'intérieur du fjord.

Le 1er septembre, l'expédition atteignit, dans la région d'*Angmagsalik*, le lieu où l'on avait décidé d'hiverner, à savoir *Tasiusarsik kitdlek* (65° 37' Lat. N.). De ce lieu très heureusement situé, la vue s'étendait à l'Ouest sur les montagnes de *Sermilik* et leurs promontoires et, entre le NE et le SE, sur les montagnes dentelées du fjord d'*Angmagsalik* et jusqu'au cap Dan (Pl. XII). On se mit aussitôt à déblayer et à creuser plus profondément un ancien emplacement, qui consistait seulement en une excavation faite dans le terrain, afin d'y élever la demeure d'hiver (p. 127), dont les murs furent construits avec des pierres et du gazon et le toit avec des bois flottés recouverts de gazon et de peaux de phoques par dessus. Il fallait en effet que les travaux fussent terminés avant qu'il commençât à geler, et dès que le toit fut en place, on transporta dans la maison tout le gros bagage et l'expédition repartit le 13 septembre pour se livrer à de nouvelles recherches.

Le 20 septembre, on gravit une montagne qui s'élevait dans une île située près de la rive orientale du fjord de *Sermiligak*, pour y hisser le pavillon danois et y dresser un cairn haut de deux mètres un peu au SW du sommet. Sur le rocher qui en formait le

socle fut gravée une inscription, et on plaça dans le cairn une boîte en ferblanc renfermant quelques monnaies et un parchemin portant qu'on prenait possession du pays au nom du Roi de Danemark, et l'appelait «Kong Christian den IX's Land» (Pays du roi Christian IX). L'île reçut le nom de île d'Erik le Rouge.

L'expédition visita ensuite les points relativement les plus fertiles du district d'*Angmagsalik* ainsi que tous les lieux habités des fjords d'*Angmagsalik* et de *Sermiligak*, et reçut partout l'accueil le plus hospitalier. On ne trouva nulle part des ruines scandinaves, mais seulement un grand nombre de vieilles demeures d'Esquimaux. Les parties les plus fertiles de ce district sont loin d'être comparables à n'importe quelle région du district de Julianehaab, où se trouvent des ruines scandinaves. Invités à dire si l'on connaissait dans le pays des restes de maisons non construites par les Esquimaux, les indigènes d'*Angmagsalik* répondirent négativement, car la seule construction qui remplît cette condition était le cairn de Graah; ils ne comprenaient même pas, lorsqu'il était question des anciens colons, que ces derniers eussent jamais séjourné dans leur pays, et ils ne connaissaient aucune des légendes relatives aux combats soutenus autrefois contre les Européens, légendes dont il existe plusieurs sur la côte occidentale.

Le 30 septembre, l'expédition revint à son lieu d'hivernage, et l'achèvement de la maison fut poussé avec une telle activité, qu'elle put s'y installer le 3 octobre. Une violente tempête de neige rendait en effet le séjour sous la tente au plus haut point désagréable.

Du 10 septembre au 25 novembre — par conséquent pendant 2 $\frac{1}{2}$ mois — on n'aperçut pas la banquise. La mer était ouverte, avec une grosse houle et un violent ressac. Les continuelles tempêtes du NE entraînaient de temps à autre vers le Sud des masses de glaces provenant des glaciers, et celles-ci pouvaient pendant quelques jours amortir le ressac, mais peu après la mer était de nouveau soulevée. Le 25 novembre apparurent de puissants banes de glace avec un grand nombre d'icebergs. Ces glaces restèrent en place jusqu'au 20 décembre, où survint un violent ressac qui dura plusieurs jours. Bien que la glace, à différentes reprises, formât sur la mer une couverture continue pour ensuite se briser et se disperser de nouveau, le ressac cessa complètement au milieu de janvier, et c'est à partir de cette époque qu'un vaste champ de glace compacte s'étendit en dehors et autour de la côte.

Le temps le plus long pendant lequel la mer resta couverte de glaces aussi loin que le regard pouvait s'étendre ne dura qu'un mois, à savoir le mois de février. Dans cette période, le temps était clair, en général calme, avec une température variant de -10 à -25° C.

A la marée haute du 27 février survint une débâcle et la glace gagna le large. Avant comme après cette débâcle, le temps était complètement calme. Cependant la glace se rapprocha de nouveau de la côte pour y rester jusqu'à la fin de juin. Sauf pendant quelques jours où elle forma un amas compacte adhérent à la côte, elle s'en éloignait et s'en rapprochait tour à tour, sans toutefois s'en écarter à plus d'un mille. Encore au milieu de mai, après une période de vents du NE, la glace couvrait la mer jusqu'à l'horizon; les fjords seuls et leurs environs étaient libres. Elle commença à se disperser avec le temps calme qui régna à la fin de mai, mais c'est seulement le 30 juin et le 1 juillet qu'elle fut partout refoulée vers la haute mer par un violent Föhn du NW.

A 20 minutes de marche de la demeure de l'expédition était une maison indigène habitée par 38 personnes. Pendant tout l'hiver, on reçut fréquemment la visite des habitants de tous les environs, et par là, comme aussi par les visites qu'on leur fit, l'expédition, grâce à l'aide de son excellent interprète, eut une très bonne occasion pour apprendre à connaître le mode de vie, les mœurs, la religion, la langue et les légendes de la population. Les renseignements qui ont été recueillis là dessus sont publiés dans le volume X des «Meddelelser om Grønland».

Après avoir, en mai et au commencement de juin, fait quelques excursions dans l'intérieur des fjords, l'expédition quitta *Angmagalik* le 9 juin 1885 pour se rendre à *Sermilik*, où elle n'arriva cependant que le 25 à cause des obstacles que lui opposèrent les glaces, et le 4 juillet, elle se mit en route vers le Sud dans des conditions aussi bonnes qu'on pouvait le désirer. Déjà le 16 juillet, elle rejoignit à *Umanak* ($62^{\circ} 52'$ Lat. N.) la partie de l'expédition qui, après avoir hiverné à *Nanortalik*, était venue à sa rencontre pour lui apporter des provisions au cas qu'elle en manquât, ou lui prêter toute autre aide dont elle pourrait avoir besoin.

Après s'être, le 30 juillet de l'année précédente, séparée de l'expédition principale, la seconde partie de l'expédition avait relevé

et exploré la côte depuis *Tingmiarmiut* jusqu'à *Iluilek*. Son voyage vers le Sud avait été une série continue de petites excursions dans l'intérieur des fjords; longues, elles ne l'étaient jamais, car, à moins qu'on ne puisse consacrer beaucoup de temps à ces recherches, les fjords de la côte orientale du Grønland ne se laissent pas explorer dans toute leur étendue, à cause de la couverture, pour ainsi dire éternelle, de glaces de toute sorte qui en barre en partie l'intérieur. On ne rencontra nulle part d'anciennes ruines ne provenant pas d'Esquimaux, de même que rien ne faisait supposer qu'on pût en rencontrer, et les habitants de la côte ignoraient complètement s'il existait de pareilles ruines.

La glace resta seulement quelques jours accumulée le long de la côte, et le 6 août la pirogue de l'expédition faillit se perdre dans le courant très rapide qui broyait les blocs de glace les uns contre les autres. Cependant la situation s'améliora peu après d'une manière surprenante bien qu'il ne fit pas un souffle de vent, et depuis lors les banes de glace ne gênèrent en rien la navigation; le fort courant observé le 6 provenait peut-être justement de la circonstance que c'était l'extrémité la plus septentrionale de la ceinture de glace du littoral qui, entraînée par le mouvement général des glaces vers le Sud, avait été emportée loin de la côte. Plus tard la mer devint libre aussi loin que la vue pouvait s'étendre, mais puis survinrent les tempêtes d'automne qui se succédèrent presque sans interruption, et rendirent extrêmement pénible la dernière partie du voyage, le long d'une côte escarpée et ouverte et par une grosse mer; aussi l'expédition éprouva-t-elle du retard et n'arriva-t-elle que le 27 septembre à *Nanortalik*, pour y hiverner et y reprendre les travaux interrompus par son départ pour la côte orientale au printemps de la même année.

Le 18 mai 1885, cette partie de l'expédition quitta de nouveau *Nanortalik* avec 2 pirogues et 4 kajaks. A peine eut-elle atteint la côte orientale qu'elle fut, à plusieurs reprises, comme l'année précédente, longtemps arrêtée par la banquise. Ce fut seulement le 1er juillet qu'elle recouvra la liberté de ses mouvements, grâce à la même tempête de l'ouest qui, à *Sermilik*, dégagea des glaces qui l'encombraient la route de l'expédition principale. S'étant ensuite, le 3 juillet, arrêtée pour y camper au sud du glacier bien connu de *Puisortok*, elle y fut témoin d'une rupture de ce glacier que M. Garde a décrite comme il suit :

«Vers les 7 h. du soir environ, le silence de ces lieux déserts fut tout à coup interrompu par un bruit ressemblant à un tonnerre lointain, et qui augmenta rapidement en intensité. C'était, à n'en pas douter, le *Puisortok* qui allait se rompre.

Des masses de fragments de glace petits et gros tombaient de l'extrémité du glacier sur $\frac{1}{6}$ environ de sa largeur du côté sud, et à 1 quart de mille à peu près de l'endroit où nous étions. C'est seulement après avoir considéré longtemps le glacier que nous découvrîmes qu'une masse de glace beaucoup plus grande était en train de s'en détacher, tant était lente la formation de l'iceberg. Cette masse glissait doucement en même temps qu'elle s'inclinait lentement en avant, et ce double mouvement continua jusqu'à ce que, la rupture s'étant faite, elle tomba dans l'eau avec un grand fracas, de manière que le côté qui avait formé une partie de la surface terminale du glacier en vint à former la surface inférieure de l'iceberg. Avant, pendant et après la rupture, il pleuvait de la surface terminale du glacier des blocs assez considérables de glace qui, en tombant, se brisaient en millions de petits fragments à bords aigus, et après la rupture, de grands blocs d'une glace compacte et transparente émergèrent au-dessous de l'extrémité du glacier. Ce fut la seule glace qui remonta au-dessus de la surface, et l'explication la plus naturelle de ce fait, c'est que la grande perte de poids éprouvée par le glacier dans sa partie supérieure ayant rompu l'équilibre, la poussée de l'eau sur la partie immergée avait pu librement s'exercer.

La surface de la mer en face de la partie sud du glacier et l'emplacement occupé par l'expédition furent recouverts d'une couche épaisse de petits glaçons formant comme une bouillie. L'iceberg, qui flottait au milieu des glaces détachées du glacier, était assez au-dessous de la grandeur moyenne des icebergs qu'on rencontre le long de la côte orientale. Sa plus grande hauteur au-dessus de la surface de la mer était de 11 mètres, sa plus grande longueur de 47^m, et, d'après un calcul approximatif, il pouvait bien avoir un volume de 33000 mètres cubes. Il se composait d'une glace compacte et bleuâtre, et seulement le côté qui avait formé une partie de la surface du glacier avait une apparence plus neigeuse. Un des blocs de glace émergés portait plusieurs stries parallèles remplies de gravier, et qui provenaient par conséquent du lit du glacier. Il se détacha de ce dernier, sous forme de petits glaçons, deux fois plus de glace que sous forme d'iceberg, ce qui s'accorde bien avec

les récits des indigènes, d'après lesquels le *Puisortok* ne donne jamais naissance à de grands icebergs, la majeure partie de la glace qui s'en détache se brisant en petits fragments.»

Le 9 juillet, l'expédition arriva à *Umanak*. D'un sommet haut de 700^m, on reconnut que la mer était libre le long de la côte tant au Nord qu'au Sud, tandis qu'au large s'étendait partout une assez grande banquise. Pendant qu'on explorait l'intérieur du fjord, M. Holm arriva du Nord à *Umanak*, et les deux parties de l'expédition s'y rejoignirent le 16 juillet, après quoi elles firent route de conserve vers le Sud. La glace leur opposa à plusieurs reprises de sérieux obstacles, mais ils ne furent jamais de longue durée et, le 15 août, elles arrivèrent à la côte occidentale du Grønland.

Ce fut seulement le 18 septembre que l'expédition quitta le Grønland à bord du brick «*Constance*» et, le 3 octobre, après une absence de 29 mois, elle rentra à Copenhague.

Les principaux résultats qu'ont donnés les voyages et les recherches de l'expédition sont les suivants.

1) La carte que Graah a dressée de la côte orientale du Grønland a été rectifiée et complétée, car elle fait connaître les fjords et les montagnes aussi bien que l'étendue des glaciers et de la glace continentale (Pl. XVI et XVII).

2) On a dressé la carte d'une partie qui jusqu'ici n'avait pas été relevée, et qui a reçu le nom de Pays du roi Christian IX. D'après les dessins et les renseignements des indigènes, la côte a en outre été tracée depuis le 66° jusqu'au 68¹/₂° Lat. N. (Pl. XV et XVII et Tome X, Pl. 42).

3) On a reconnu que le pays du roi Christian IX est habité par une branche d'Esquimaux qui, avant l'arrivée de l'expédition, n'a pas été en contact avec les Européens. On a appris à connaître le mode de vie, les mœurs, la langue, les légendes, etc. de cette peuplade, et rapporté une grande collection d'objets ethnographiques (Tome X).

4) Pendant les voyages et, en particulier, dans les quartiers d'hiver de l'expédition, à *Nanortalik* et à *Angmagsalik*; il a été entrepris des recherches régulières de géographie physique. Dans le nombre, les observations météorologiques d'*Angmagsalik* présentent un intérêt spécial à cause de l'excellente situation de cette localité comme station météorologique.

5) Des recherches géologiques et botaniques ont été entreprises sur la côte orientale, et on a rapporté des collections considérables de minéraux et de plantes.

6) La côte orientale du Grønland n'est pas aussi inaccessible qu'on le supposait jusqu'ici. D'après l'expérience acquise par l'expédition et les renseignements des indigènes, on peut en général, dans les mois de juillet et d'août, la longer en bateau en dedans de la banquise qui l'entoure, tandis qu'en automne elle peut être abordée, au moins à *Angmagsalik*, sans que la glace y oppose de grands obstacles.

7) L'expédition a exploré la côte orientale du Grønland aussi haut vers le Nord qu'on pouvait supposer qu'Østerbygden avait été situé, sans découvrir la moindre trace d'anciennes constructions non esquimaudes¹⁾, et sans que la physionomie, les mœurs, le mode de vie, les légendes, etc. des indigènes fournissent le plus faible indice qui pût faire soupçonner des relations antérieures avec les Européens, ce qui doit, semble-t-il, faire considérer comme définitivement acquis qu'Østerbygden n'a jamais existé sur la côte orientale.

Le chapitre troisième (p. 145—233) traite de la géographie du Grønland oriental danois.

Lorsqu'on considère dans son ensemble la côte orientale du Grønland jusqu'au 66° degré, il paraît naturel de la diviser en 5 zones, à savoir :

- 1) La partie le plus au Sud jusqu'à *Auarket*,
- 2) d'*Auarket* à *Ikermiut*,
- 3) d'*Ikermiut* à *Igdلولuarsuk*,
- 4) d'*Igdلولuarsuk* à *Inigsalik*,
- 5) la partie qui s'étend à l'est d'*Inigsalik*.

¹⁾ La ruine scandinave de *Narsak*, à *Kangerdlugsuatsiak* (voir p. 160) ne mérite pas d'être mentionnée. Quant à la ruine décrite par M. Norden-skiöld près du port du roi Oscar («Den andra Dicksonska Expeditionen till Grønland» p. 421), M. Holm ne l'a pas vue ni n'en a entendu parler. On trouve en plusieurs endroits des cairns plus ou moins en ruines; mais ils peuvent tout aussi bien avoir été élevés par les Esquimaux, par Graah ou par des navigateurs qui par aventure ont abordé sur la côte.

Les zones 1, 3 et 5 ont entre elles de grands rapports, de même que les zones intermédiaires 2 et 4 se ressemblent aussi beaucoup. Les trois zones ci-dessus mentionnées sont coupées par des fjords profonds, couronnés de hautes montagnes dentelées qui n'ont jamais été couvertes par la glace continentale. Quelques endroits se font remarquer par une végétation relativement riche. Entre les montagnes il y a en général de nombreux glaciers, qui souvent descendent jusqu'aux fjords, et vers l'intérieur du pays s'étend une région montagneuse remplie de grands glaciers locaux. Les zones 2 et 4 ont un aspect différent. Le pays est très désert et la glace continentale s'avance presque directement jusqu'à la mer ou aux bords des fjords, ne laissant émerger comme des îles que quelques montagnes ou groupes de montagnes arrondies. Tandis que les limites de la plus septentrionale et la plus grande de ces parties couvertes de glace sont nettement marquées à *Inigsalik* et à *Igdlouarsuk*, il n'y a que la limite nord de la partie la plus méridionale qui le soit à *Ikermiut*, la limite sud formant une transition graduelle entre le cap Adelaer et *Iluilek*, région dans laquelle on rencontre des étendues de côtes libres de glace, en partie fertiles et qui aussi ont été habitées à une époque antérieure; mais au nord d'*Auarket*, la glace continentale s'élève immédiatement en dedans des montagnes de la côte, et c'est pourquoi on a pris cette localité pour ligne de démarcation.

En jetant les yeux sur la carte de la partie sud de la côte orientale du Grønland, on remarquera aussitôt le haut degré de parallélisme que présente la direction des fjords. Les fjords suivants ont tous la direction E. $\frac{1}{4}$ S.: *Ikerasarsuak*, *Kangerdlugsuatsiak*, *Kutek*, *Paturisok*, *Iluilek*, *Kangerdluluk*, *Ingiteit*, *Auarket* et *Anoritok*.

Cette direction des fjords, dans la région autour de *Kangerdlugsuatsiak*, est coupée par une direction S. $\frac{1}{4}$ E., qui est celle de tous les bras latéraux de ce fjord ainsi que du lac en dedans de *Narsak*. C'est également la direction de la grande vallée où se trouve un glacier au fond du fjord d'*Ilua*, comme aussi du bras latéral de ce fjord, *Kangikitsok*, dont le prolongement est une grande vallée qui s'étend vers *Tasermiutsiak*.

Il faut encore mentionner pour la partie sud les directions Est et Sud. Bien que, sur la carte, elles ne frappent pas les yeux autant que les précédentes, elles sont cependant très faciles à reconnaître sur les lieux; mais elles sont interrompues par plusieurs vallées basses qui ne sont qu'incomplètement indiquées sur la carte.

Sur la partie correspondante de la côte occidentale, les fjords ont au contraire à peu près la direction du SW, celle des fjords situés plus au Nord étant SW $\frac{1}{4}$ W et celle des fjords situés plus au Sud, SW. $\frac{1}{4}$ S. Les fjords de *Tunugdliarfik*, d'*Igaliko* et d'*Agdluitsok* ont des bras latéraux qui ont la même direction que ceux de *Kangerdlugsuatsiak*, S. $\frac{1}{4}$ E., et qui sont tous dans le prolongement les uns des autres, n'étant séparés que par des terrains relativement bas.

Il est impossible, même approximativement, d'indiquer le nombre des glaciers qui se trouvent sur la partie de la côte orientale explorée par l'expédition, car glaciers, terrains couverts de glace et de neige se confondent complètement les uns avec les autres dans les endroits où la glace, sur de longues étendues, s'avance jusque dans la mer, et où par suite son extrémité est minée par l'eau et tombe. Nous nommerons seulement ici les 4 ou 6 fjords d'où viennent les grands icebergs, à savoir: *Sermilik*, *Ikersuak*, *Piliutdlek*, *Igdolhuarsuk* et peut-être *Tingmiarmiut* et *Anoritok*.

La description commence au cap de *Kangerujuk*, la partie au sud de ce promontoire ayant fait l'objet d'un rapport publié dans le VI volume, chapitre IV.

Sur la partie de la côte située entre *Kangerujuk* et *Iluilek*, les montagnes sont en général basses et ont pour la plupart des formes arrondies. Déjà à 1 mille en dedans de la côte, les hauteurs de 3000 pieds (942^m) ne sont pas rares. Au milieu du pays, on en trouve plusieurs de 7000 pieds (2200^m environ). La distance entre le fond des fjords de la côte orientale et de ceux de la côte occidentale est en plusieurs endroits très petite et comprise entre 1 $\frac{1}{2}$ et 2 $\frac{1}{2}$ milles (11,3 et 18,9 kilom.), mais cette étendue est couverte de glaces jusqu'à une hauteur de 5000 pieds (1570^m). Il y a partout une grande quantité de glace; mais si, de sommets élevés, on embrasse d'un coup d'œil l'intérieur du pays, on découvre qu'il y a un grand nombre de régions montagneuses et de chaînes de montagnes d'un aspect sauvage qui s'élèvent très haut au-dessus des parties recouvertes par la glace. Ce sont donc ces régions montagneuses et non la glace qui frappent le plus dans le paysage. Celle-ci peut s'étendre sous forme de glaciers ou de neige jusqu'au sommet des plus hautes montagnes, mais elle ne couvre principalement que les régions situées entre les montagnes jusqu'à une hauteur de 3000 pieds environ.

De *Iluilek* au cap Adelaer le pays est coupé de 5 fjords très profonds; on y trouve seulement quelques petites îles éparses le long de la côte et en général situées devant leur embouchure. Presque nulle part la côte ne descend en pente douce vers la mer, mais des montagnes de hauteur moyenne, avec des vallées intermédiaires plus ou moins profondes, s'avancent jusqu'au rivage. Les montagnes de la côte sont assez abruptes et laissent seulement çà et là devant elles une bande étroite plus plate; leur hauteur moyenne est de 1500 pieds (470^m) environ et quelques-unes seulement atteignent 2500 pieds (785^m), mais les hauteurs croissent rapidement à mesure qu'on s'avance dans l'intérieur, et au fond des fjords on rencontre presque partout des groupes de montagnes escarpées hautes de 3000 à 6000 pieds. La glace continentale n'est pas capable de surmonter tous ces puissants obstacles, et c'est seulement dans quelques endroits (surtout autour du cap Tordenskjold) qu'elle arrive jusqu'à la côte. Mais là où toute sa masse ne peut pénétrer, elle envoie des glaciers à travers les vallées et les ravins; aussi cette région se distingue-t-elle par sa grande richesse en glaciers. Cependant il n'y a qu'un fjord, celui d'*Anoritok*, qui puisse vraiment être appelé un fjord à glaciers. La côte a un aspect très nu et très désolé, et, sur beaucoup de points, la neige qui couvre les flancs des montagnes s'étend, pendant tout l'été, jusqu'à la surface de la mer; les lieux dits fertiles apparaissent seulement çà et là comme des taches vertes, et presque toujours avec des ruines d'anciennes habitations d'Esquimaux.

Toute la partie de la côte du cap Adelaer à *Kasingortok*, longue de 7—8 milles (55 kilom. environ), qui commence à *Puisortok*, se distingue par sa pauvreté en grandes découpures et en îles et par son aspect désolé. De la neige, de la glace, quelques montagnes et quelques îles basses et stériles, voilà tout ce que l'œil aperçoit sur cette côte.

Le glacier de *Puisortok*, qui a une largeur de 16500 pieds (5180^m) et a été l'objet de tant de descriptions exagérées, est encore aujourd'hui le seul point de la côte méridionale que les indigènes craignent de passer. Il a le même aspect que les autres glaciers plus petits le long de la côte, tandis que les courants de glace proprement dits, ceux qui produisent les grands icebergs, se comportent d'une manière assez différente. Le glacier arrive avec une forte pente, 12° environ, à travers une petite vallée encaissée dans le lit-

toral couvert de glace et haut de 500 pieds (157^m). Environ à 1500 pieds (471^m) en deçà de sa face terminale, la pente augmente tout à coup jusqu'à près de 35°, mais 500 pieds plus loin, elle décroît tout aussi subitement jusqu'à 10° environ, pente qu'il conserve jusqu'à sa face terminale, laquelle, comme un mur escarpé et fortement crevassé, plonge tout droit dans la mer (voir Pl. XI). La hauteur de la face terminale varie beaucoup, entre 100 et 200 pieds, et la puissance du glacier ne dépasse guère ce chiffre, car la mer, dans la partie où il y plonge, est souvent peu profonde, et en outre les couches inférieures de terrain saillent au-dessous de l'extrémité du glacier sur les $\frac{3}{4}$ de sa largeur à partir du Sud. L'aspect du glacier indique également une très faible puissance, et la grande variation de la pente montre combien il suit exactement tous les mouvements du terrain. La surface en est fortement convexe, pleine de grandes crevasses transversales béantes, et son mouvement est fort lent — à peine 2 pieds par jour en plein été sur des points pris en son milieu. Devant le glacier, la mer est pleine de brisants à fleur d'eau; au-dessous de lui il ne coule aucun ruisseau de quelque importance et, les 4 fois que M. Garde l'a passé, l'eau, en avant du glacier, avait absolument la même couleur que partout ailleurs le long de la côte. Dans les anciennes relations qu'on a de *Puisortok*, il est dit que des blocs de glace peuvent émerger du fond de la mer, même à une distance considérable de ce glacier. M. Garde a été témoin d'une de ses ruptures (p. 367) sans pouvoir constater autre chose, si ce n'est que le *Puisortok* se rompt en avant comme tous les autres glaciers d'une puissance moindre; il ne peut, suivant lui, être question de blocs de glace qui auraient émergé dans les conditions que les récits des indigènes font supposer, et la mer, en avant du glacier, n'est du reste pas tellement profonde qu'on ne puisse, en beaucoup d'endroits, en apercevoir le fond. Si donc il y avait eu des blocs de glace immergés qui, d'une manière ou de l'autre, eussent pu remonter au-dessus de la surface, on aurait dû pouvoir les voir. *Puisortok* doit sa mauvaise réputation à la circonstance qu'il est situé tout au bord de la mer, sans lignes d'îles ou autre protection pour les bateaux qui ont à le longer, et tout bateau qui fait une avarie en passant au milieu des glaces devant ce glacier ou au-dessous de lui, est dans une situation très critique. Il est donc naturel que les indigènes redoutent d'y passer, et peut-être que quelques sinistres dont ces parages ont été le théâtre ont contribué à augmenter cette crainte.

Au nord de *Puisortok*, le mur escarpé de la glace continentale surmonte en plusieurs endroits les montagnes basses de la côte, qui descendent à pic dans la mer. Dans l'intérieur du pays, un certain nombre de Nunataker se dressent au-dessus de la glace jusqu'à une hauteur de 5000 pieds (1570^m), mais sans former de chaîne continue.

Kangerdlugsuatsiak (Fjord de Mogens Heinesen), le seul grand fjord de ce district, a de l'embouchure jusqu'au fond une longueur de 5 milles (37,7 kilom.). Dans sa partie extérieure, les deux côtés nord et sud, mais surtout ce dernier, sont assez bas, les montagnes sont arrondies et entièrement couvertes de neige, et 4 glaciers, dont 1 plus petit et 3 plus grands, débouchent sur le côté sud. A 3 milles (22,6 kilom.) en dedans de l'embouchure, le paysage commence à prendre de la vie. Les montagnes revêtent des formes plus belles et plus imposantes, et le fond du fjord est comme beauté sauvage ce qu'il y a de plus grandiose dans le sud du Groenland (voir p. 185). A 6 milles (45 kilom.) en ligne droite de l'embouchure du fjord, se dresse presque à pic et à une hauteur de plus de 6000 pieds (1900^m), un puissant groupe de montagnes dont les sommets sont couverts de glace. Entre ce groupe et 2 autres presque aussi imposants, dont un de chaque côté du fjord, s'avancent à travers de profonds ravins 2 courants de glace larges de $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ mille et qui, après s'être réunis en un glacier large de plus de $\frac{1}{2}$ mille, se précipitent dans le fjord. A travers de profondes vallées escarpées on voit les glaciers se confondre avec la glace continentale, qui s'élève vers l'intérieur par une pente douce. Le fond du fjord est complètement inaccessible.

En opposition aux districts situés plus au Sud, la partie de *Kasingortok* à *Umanak* se distingue par une grande ligne d'îles et par une végétation et une population relativement abondantes, de même que le littoral y est plus large et libre de glace. On n'y trouve que 2 fjords assez profonds: *Tingmiarmiut* et *Umanak*, ou fjord de Sebested; mais les nombreuses petites découpures, les détroits et les îles de cette région lui donnent un tout autre aspect que plus au Sud; sous beaucoup de rapports elle rappelle le district de Julianehaab, bien que la richesse de la végétation ne puisse y être aussi grande à cause de la présence beaucoup plus longue des glaces flottantes le long de la côte. C'est grâce au caractère com-

plètement montagneux du pays que la glace continentale est tenue en échec, et que toute végétation n'est pas étouffée sur la côte.

La région au nord d'*Umanak* qui entoure les quartiers d'hiver de Graah, *Akorninarmiut*, est coupée de plusieurs fjords, en partie profonds, dans l'intérieur desquels se dressent des montagnes de 5 à 6000 pieds, qui se distinguent par leur beauté sauvage et sont entourées de glaciers. Tout près de la côte il y a un grand nombre d'îles, dont la plupart, de même que le continent voisin, sont relativement basses et arrondies.

Entre le cap Moltke et *Kangerdlugsuak* (fjord de Bernstorff), on trouve des montagnes hautes de 3 à 4000 pieds, entre lesquelles s'étendent de grandes parties couvertes de neige et des glaciers. Cette région, avec les îles basses près de la côte, porte en général le nom d'*Igdلولuarsuk*. C'est le point le plus septentrional habité par les indigènes du Sud.

Sur toute l'étendue entre *Igdلولuarsuk* et *Umivik* (fjord de Gyl-denlove), de grands glaciers s'avancent directement jusqu'à la mer. Au nord de *Tingmiartalik*, s'étend jusqu'au fjord d'*Umivik* (voir Pl. XII) le glacier que Graah a appelé Colbergerheide (*Kangerajup apusinia*). Il est seulement interrompu çà et là par quelques montagnes ou Nunataker, et comme glacier producteur d'icebergs ne joue qu'un rôle des plus insignifiants. L'extrémité en est basse, à pic et pleine de crevasses, et dans beaucoup d'endroits le roc nu apparaît au-dessous. Il s'élève par une pente assez raide vers des montagnes couvertes de neige situées immédiatement en dedans de la côte, et qui le limitent de toute part. Ces montagnes sont en partie dentelées et forment de longues chaînes. C'est seulement dans l'intérieur du fjord d'*Umivik* qu'on voit la glace continentale s'élever derrière les montagnes.

Au nord du fjord d'*Umivik* et un peu dans l'intérieur, se dressent des sommets qui s'élèvent à une grande hauteur au-dessus de la glace. Le plus haut et le plus apparent est l'*Anikitsok*, qui atteint 3850 pieds (1210^m). Une autre montagne haute de 3540 pieds (1110^m), située au nord de la précédente, est entièrement couverte de neige et a la forme d'une selle (voir p. 200). Il y a toute probabilité que c'est cette montagne à laquelle Danell, en 1652, a donné le nom de «Hvidsadel» (selle blanche).

Pikiutdlip ikera, qui est appelé par Graah Baie de Kjøge, est de tous côtés entouré de glaces qui s'élèvent d'une manière

continue jusqu'à la glace continentale (voir la figure p. 196). Ce fjord donne naissance à un grand nombre d'icebergs qu'on rencontre en descendant le long de la côte. La région environnante s'appelle *Pikiutdlek* et est visitée quelquefois par les habitants d'*Angmagsalik*, qui même de temps à autre y passent l'hiver.

De *Pikiutdlek* à *Kivdlak* (île de Danebrog), le pays est couvert de glace. Il n'y a qu'une étroite bande libre entre les grands glaciers le long de la côte. Celle-ci est formée tantôt de rochers qui s'élèvent graduellement, tantôt de petits promontoires bas, mais le pays a presque partout des formes arrondies et est très neigeux. Le *Nunatak* qui s'élève à 1750 pieds (550^m) sur le côté nord du fjord de *Kardlit ikera*, et la presqu'île de *Tornarsik* haute de 1310 pieds (411^m), appelée par Graah Cap Gudbrand Torlaksen, font seuls exception à ces formes basses et arrondies. Le *Nunatak* est complètement à pic du côté de la mer et est limité sur les autres côtés par la glace qui s'élève en pente douce vers l'intérieur. Aussi est-il facile à reconnaître à de grandes distances. De son sommet on ne pouvait pas découvrir d'autres Nunataker en dedans de la bordure de glace, bien que la glace ne semblât pas s'élever bien haut vers l'intérieur.

Toutes les îles situées devant cette portion de la côte et appelées îles de Graah, sont relativement basses et arrondies. La plus haute de ces îles, *Kardlit* (île de Hornemann), a 1160 pieds (364^m). L'île de Danebrog est très découpée, mais peu haute. Sur la presqu'île qui s'élève à 960 pieds (216^m) dans le nord-est de l'île, se trouve le beau cairn de 2^m de hauteur que Graah y a construit en 1829, et qui est visible à une grande distance. Le 25 août 1884, la glace d'hiver barrait encore le détroit entre l'île de Danebrog et la terre ferme, de même que les passes entre plusieurs des autres îles. Même dans les parages plus ouverts comme entre *Pamiagdlikajik* et *Kardlit*, il y avait encore le 18 août de grands champs de glace d'hiver. Les indigènes ont cependant déclaré que l'année 1884 était exceptionnelle sous ce rapport, et qu'ils n'avaient jamais vu la glace d'hiver barrer le passage à une époque si avancée. En 1885, la débâcle de la glace entre les îles de la côte a déjà commencé dans les premiers jours de juillet.

De l'île de Danebrog à *Sermiligak*, partie dont il n'a jusqu'ici pas existé de carte. A l'est de l'île de Danebrog est situé le vaste fjord d'*Ikersuak*, dans lequel débouchent trois grands

glaciers (voir la figure p. 81). Il est pour ainsi dire toujours rempli de glaces de toutes les grosseurs provenant des glaciers, depuis d'énormes icebergs jusqu'à de tout petits fragments, et est regardé comme le fjord le plus dangereux de toute la côte. De grands et nombreux icebergs sont échoués à l'embouchure du fjord et forment une barrière qui arrête la glace intérieure, laquelle, dès que le temps est calme, se transforme par la gelée en une masse compacte, de sorte que le passage peut souvent être interrompu pendant très longtemps. Comme on sait, c'est là que Graah fut obligé de rebrousser chemin, après que la glace eut durant trois semaines opposé à sa marche des obstacles insurmontables.

Dès qu'on a passé *Ikersuak*, le pays prend un aspect moins sévère. On rencontre jusqu'à *Nukajik* un grand nombre d'îles; elles ont toutes des formes arrondies, sont basses et relativement fertiles, et séparées par de petits détroits. En dedans de ces îles s'étend une étroite bande de terre entre la glace de la côte et la mer.

Immédiatement à l'est d'*Inigsalik*, le pays change complètement de caractère. La glace continentale s'éloigne de la côte et fait place à de hautes montagnes, entre lesquelles on trouve des vallées et des ravins avec une végétation assez abondante.

A l'est du cap *Karusuernek* s'ouvre le grand fjord de *Sermilik*, qui est appelé le fjord d'Egede et de Rothe. Ce fjord, qui a une longueur de 15 milles (113 kilom.) et une grande largeur, se divise en deux bras, dans lesquels débouchent des glaciers. Le glacier du bras oriental arrive à travers une large vallée, mais ne livre, dit-on, que de la glace très sale et en petits morceaux. Les indigènes racontent que ce bras a été autrefois en communication avec le fjord de *Sermiligak*, mais que le détroit est maintenant bouché par le glacier. Le puissant glacier du bras occidental vient directement de la glace continentale, qui s'élève à une hauteur considérable et limite l'horizon aussi loin que le regard peut s'étendre. Ce glacier donne naissance pendant toute l'année à de nombreux icebergs.

Le côté occidental du fjord, dans sa partie extérieure, est très montagneux jusqu'en dedans de la grande île de *Kekertarsuatsiak*; on trouve sur cette étendue des montagnes hautes de 3000 à 4000 pieds. Plus au nord le pays devient moins élevé, a des formes arrondies et est très neigeux; la glace continentale arrive près de la côte et s'avance dans quelques baies jusqu'à la mer, mais ne se rompt pas. Entre les deux bras, au fond du fjord, se dressent à 1500 pieds des montagnes couvertes de neige, au sommet assez

plat et aux flancs abruptes, derrière lesquelles la glace continentale s'élève en pente douce à une hauteur considérable.

Dans la partie la plus reculée du fjord, sur la rive orientale, on rencontre des pics, hauts de plus de 6000 pieds qui s'élèvent autour du fond du fjord d'*Angmagsalik*, tandis que le reste de cette rive est entouré de montagnes assez basses, à formes arrondies. Un grand détroit, *Ikerasarsuak*, relie entre eux les fjords de *Sermilik* et d'*Angmagsalik*. En dehors de ce détroit sont situés les lieux habités, en partie sur de petites îles; en 1884—85, il y en avait quatre, à savoir *Sevinganarsik*, *Ikatek*, *Sevinganek* et *Akerninak*, avec en tout 174 habitants.

A l'est du cap *Orsuluvialak*, est située la baie de *Tasiusak* (visitée en 1883 par Nordenskiöld et appelée par lui «Konung Oscars hamn»), où se jettent 5 rivières riches en saumons, et dont les bords sont couverts d'une abondante végétation. Les habitants d'*Angmagsalik* y viennent souvent pêcher le saumon et récolter les fruits noirs des camarines (*Empetrum nigrum*). On y trouve plusieurs emplacements qui ont été habités il y a une trentaine d'années.

Le fjord d'*Angmagsalik* court d'abord droit au NNE pendant 4 milles (30,1 kilom.), après quoi il tourne au NNW et pénètre dans le pays sur une longueur de 5 milles (37,6 kilom.). La partie extérieure est limitée à l'Est par d'assez grandes îles hautes de 2000 pieds; sur la plus méridionale de ces îles se dresse la montagne de *Kalerajuek* (Pl. XII). Danell a, comme on sait, visité ces parages. Par le nom de Cap Kong Frederik III il a, d'après son journal, seulement voulu désigner le haut promontoire qu'il voyait s'avancer le plus loin dans la mer; mais comme ce promontoire doit, suivant lui, être situé sous $65\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N. et que, sur la carte de Mejer (Pl. 5), se trouve un repli que la côte fait vers l'Ouest, c'est à la montagne de *Kalerajuek* qu'il faut donner ce nom. L'autre partie de cette île est moins haute et descend à pic vers la mer du côté du Sud en formant un promontoire appelé *Naujauguit*, qui doit représenter le Cap Dan (Pl. XII). Les petites îles environnantes sont basses.

L'intérieur du fjord d'*Angmagsalik* se divise en deux bras qui tous deux se terminent à une courte distance de *Sermilik*. En face de l'extrémité du bras septentrional se dresse une montagne haute de 6000 pieds environ, et dont la partie supérieure est coupée en deux par une vallée parabolique parallèle à la direction du fjord (voir Pl. XIII). Dans le fond de ce dernier, l'eau est peu profonde,

de sorte qu'à marée basse il est à sec sur une étendue d'un quart de mille. De là le fjord se prolonge en une grande plaine de sable qui va jusqu'au pied de la montagne. Cette région est appelée *Kingorsuak*, et est entourée de plusieurs montagnes hautes de plus de 6000 pieds qui lui donnent un aspect grandiose. De nombreux glaciers serpentent entre les montagnes, mais n'arrivent pas jusqu'au fjord, et l'eau qui s'en écoule se rassemble dans une rivière qui traverse la plaine de sable. Vers l'Ouest une grande vallée conduit à *Sermilik*. On trouve à *Kingorsuak* une abondante végétation qui se compose de taillis de saules, de bouleaux nains et de bruyères baccifères, mais il est rare que les baies arrivent à maturité.

Dans l'hiver de 1884—85, il y avait au fjord d'*Angmagsalik* sept maisons habitées, à savoir dans les lieux suivants: *Tasiusarsik kangigdlek*, près de l'embouchure occidentale du fjord; *Kangarsik* et *Norsit* sur la grande île le plus au Sud — la partie de l'île où se trouvent ces localités est désignée sous le nom de *Kulusuk*; — *Umivik* et *Kumarmiut*, sur des promontoires des grandes îles au côté est du fjord; *Ingmikertok*, sur une petite île près de *Kumarmiut*, et *Norajik*, sur l'île à l'extrémité de la partie extérieure plus large du fjord. Dans chacune de ces localités il n'y a qu'une seule habitation, mais ces maisons sont très grandes et il y loge quelquefois une dizaine de familles. La population du fjord d'*Angmagsalik* se composait de 225 personnes.

Le fjord de *Sermiligak* a une longueur de 5 milles environ et est entouré de montagnes hautes de 3 à 4000 pieds. La partie extérieure de sa rive orientale est limitée par des îles escarpées hautes de 2000 pieds. Les deux plus grandes ont été appelées, l'une l'île d'Erik le Rouge et l'autre l'île Leif. Il y a été construit des cairns qui renferment des documents portant qu'on a pris possession du pays au nom du roi de Danemark, et lui a donné le nom de «Pays du roi Christian IX». Du sommet, haut de 2080 pieds, de l'île Leif, on peut voir les îles au NE jusqu'à une distance de 7 milles. L'intérieur du pays présente un chaos de cimes hautes de 5 à 6000 pieds et en partie couvertes de neige (Pl. XIV). Il y avait plusieurs glaciers entre les montagnes, mais nulle part de grandes étendues couvertes de glace. Toutes les petites îles environnantes se composent de rochers nus et escarpés (voir la figure p. 217).

Le fjord de *Sermiligak* se divise en deux bras, et de chacun d'eux sort un large glacier qui s'avance jusqu'à la mer entre de

hautes montagnes. Les deux glaciers se rompent seulement un peu au printemps, lorsque commence la débâcle des glaces. L'extérieur du fjord gèle rarement, car de forts courants y entretiennent de vastes ouvertures dans la glace, et c'est pourquoi *Sermiligak* est un excellent lieu de chasse. Dans l'hiver de 1884—85, il ne s'y trouvait qu'une seule maison, qui était située à *Nunakitit* et habitée en tout par 14 personnes.

De *Sermiligak* à *Kangerdlugsuak*. La petite carte comprise entre 66 et $68\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N. (Pl. XVII) a été dressée d'après les renseignements fournis par les indigènes, mais bien entendu à l'aide des mesures prises par l'expédition et des matériaux recueillis par les expéditions du «Hansa» et de l'«Ingolf».

Je donnerai d'abord un exemple de la manière dont on a déterminé la situation des lieux, et des moyens de contrôle qu'on a eus à sa disposition. A *Itivsalik*, un des lieux d'hivernage, le soleil, au jour le plus court, est juste au-dessus de l'horizon, tandis qu'en été il reste constamment sur le ciel, au moins pendant 5 jours. Comme la réfraction, à l'horizon, relève le soleil de tout un diamètre, le centre du soleil se trouve à un demi-diamètre au-dessous de l'horizon lorsqu'on le voit juste au-dessus, et la latitude doit par conséquent être de $66^{\circ} 48'$ environ.

Les indigènes disent qu'à une bonne journée de voyage au nord d'*Itivsalik*, est située une grande île couverte de glace appelée *Aputitek*. D'*Angmagsalik* à *Aputitek* il y a aussi loin que d'*Angmagsalik* à *Umivik*, au Sud, ou, d'après d'autres récits, que d'*Angmagsalik* à mi-chemin entre *Umivik* et *Igdلولuarsuk*. En prenant la moyenne de ces deux indications et en la portant sur la carte, on voit qu'*Aputitek* se trouve environ sous $67^{\circ} 15'$ Lat. N. De *Sermiligak* à *Aputitek*, il y a, suivant les uns, quatre longues journées de voyage — plus longues que celle d'*Angmagsalik* à *Sermiligak* — et suivant d'autres cinq journées de voyage. Si l'on mesure sur la carte la distance entre *Sermiligak* et le point correspondant à la distance ci-dessus mentionnée d'*Angmagsalik* vers le Nord, on trouve qu'avec 5 journées de voyage chaque journée est de 5,5 milles (41,4 kilom.), tandis qu'avec 4 journées, elle est de 6,75 milles (50,8 kilom.).

En mesurant la distance entre les deux points déterminés, à savoir d'*Aputitek* — déterminé par des distances et contrôlé par des journées de voyage — à *Itivsalik* — déterminé par le soleil — on constate qu'elle est de 7 milles (52,7 kilom.) ou, en d'autres termes,

qu'il y a entre ces deux points une bonne journée de voyage, distance qui s'accorde avec celle que les indigènes avaient indiquée. La latitude trouvée par le soleil et la distance de la journée de voyage se trouvent ainsi fixées.

La région entre *Aputitek* et *Itivsalik* est en général désignée sous le nom de *Kialinek*. Les habitants d'*Angmagsalik* la visitent quelquefois et y passent l'hiver.

Beaucoup de distances sont déterminées non seulement par des journées de voyage, mais aussi par des distances correspondantes dans la région bien connue à l'ouest d'*Angmagsalik*, de même que les longueurs des fjords le sont par les longueurs correspondantes de ceux du district d'*Angmagsalik*. La direction de la côte est naturellement moins certaine, et on l'a déterminée en prenant celle qui a été mesurée par l'expédition jusqu'à une journée de voyage au nord de *Sermiligak*, à l'endroit où le grand fjord de *Kangerdlug-suatsiak* pénètre dans l'intérieur du pays. Au promontoire que forme la rive nord de ce fjord, la côte s'infléchit plus vers le Nord et se continue dans la même direction pendant trois longues journées de voyage, jusqu'à l'île couverte de glace d'*Aputitek*, mentionnée plus haut, où elle reprend la même direction que la partie située plus au Sud. Après trois autres journées de voyage, on arrive à une île également appelée *Aputitek* (environ sous 68° Lat. N.), où le soleil en été ne se couche pas, mais tourne continuellement autour de l'horizon, et au nord de laquelle s'ouvre le large fjord de *Kangerdlugsuak*. Au delà de ce fjord, la côte s'infléchit davantage vers l'Est.

De même que les dessins cartographiques communiqués par les indigènes (voir Pl. XV) ne concordent pas complètement, de même il y a plusieurs désaccords dans les distances indiquées entre les différents points le long de la côte. Mais comme ces divergences ne sont pas considérables et qu'on a pris la moyenne de ces indications, l'erreur qui en résultera sur la carte ne sera pas grande. Dans le tracé de la carte, on a dû tenir compte de la circonstance que les indigènes représentent souvent les étendues qui leur sont familières sur une échelle plus grande que celles qu'ils connaissent moins bien, afin d'avoir plus de place pour les détails. Ils le font surtout pour les longueurs des fjords, car ceux où ils n'ont pas été représentés sur une très petite échelle.

Lorsque la glace provenant des glaciers sort des fjords au printemps, elle entraîne avec elle celle qui s'y est formée pendant l'hiver. La banquise s'éloigne aussi de la côte à la même époque. Entre

l'île d'*Aputitek* du sud et le promontoire au nord de *Kangerdlugsuatsiak*, la banquise peut de nouveau se rapprocher de la côte avec les vents du NE, mais elle n'y reste pas et s'éloigne quand le vent cesse. En général on peut longer la côte au nord d'*Angmagsalik* de meilleure heure que celle qui s'étend au sud, c'est-à-dire à partir du jour le plus long. La glace n'y présente en somme pas d'aussi grands obstacles qu'à l'ouest et au sud d'*Angmagsalik*, parce que la banquise ne gagne pas si souvent la côte, ou, quand elle y vient, s'en éloigne aussitôt de nouveau. En outre, sur toute l'étendue au Nord, il n'y a pas autant de glace provenant des glaciers que le long de la partie sud de la côte.

Sur l'étendue comprise entre *Sermiligak* et *Kialinek*, les montagnes sont tout aussi hautes et aussi dentelées que dans le district d'*Angmagsalik*, mais au nord de *Kangerdlugsuatsiak*, la glace continentale s'approche plus près de la côte et débouche partout dans l'intérieur des fjords. Dans quelques endroits, elle s'avance même jusqu'à la mer. Entre *Kialinek* et *Kangerdlugsuak*, les montagnes sont moins hautes et plus arrondies que plus au Sud, et le pays a en général le même aspect que dans la région autour de *Pikiutdlek* (65° Lat. N.), car sur de longues étendues la glace continentale arrive jusqu'à la côte. Tel est le cas, par exemple, sous $67\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N. environ, où, sur un espace d'au moins 5 milles (37,7 kilom.), elle s'avance partout jusqu'à la mer, et c'est seulement dans sa partie la plus septentrionale que s'élève un Nunatak formé par un étroit promontoire. Le fjord d'*Ikersuak* est le seul glacier dangereux qu'on ait à passer entre *Angmagsalik* et *Kangerdlugsuak*. Au dire des indigènes, on ne voit plus la glace continentale le long de la côte au nord de ce dernier point.

Les indigènes qui autrefois habitaient la côte dont il s'agit vivaient plutôt de la chasse aux narvals et aux ours que de la chasse aux phoques, car ils chassaient le narval et l'ours pendant toute l'année. A une époque antérieure, les habitants du district d'*Angmagsalik* allaient souvent à *Kialinek*, mais comme, pendant plusieurs hivers, ils ont souffert de la famine et qu'il en est mort de faim un grand nombre, la côte est depuis lors restée inhabitée. Parmi les indigènes, il y en avait seulement quelques-uns qui s'étaient avancés jusqu'à l'île nord d'*Aputitek*, et aucun d'eux n'avait passé le fjord de *Kangerdlugsuak*. Autrefois il y avait toujours une chasse abondante tant dans la région de *Kialinek* que dans celle de *Patuterajuut*. Les habitants y étaient nombreux, et on raconte même que

quelques-uns de leurs descendants ont traversé le grand fjord de *Kangerdlugsuak* et monté plus haut vers le Nord, où ils demeurent peut-être encore.

On trouvera p. 149—157 et 167—168 quelques renseignements sur les cartes du Grønland oriental danois qui accompagnent ce volume. La carte de la partie Sud, dressée par l'expédition, est reliée directement par des azimuts à celle que M. Holm a dressée, en 1881, de la partie méridionale du Grønland (Medd. om Grøn., Vol. VI), et qui, à son tour, a pour point de départ Julianehaab, dont la longitude a été déterminée par Graah à l'aide d'une occultation d'étoile.

On n'a employé qu'exceptionnellement le chronomètre pour la construction de la partie de la côte courant du Sud au Nord, les longitudes ayant été déterminées par l'intersection des latitudes des points considérés et des relèvements de sommets dont la position était connue.

Le lieu d'hivernage à *Angmagsalik* — *Tasiusarsik* — ($65^{\circ} 37' 2''$ Lat. N. et $37^{\circ} 16'$ Long. W de Greenwich) a été pris pour point de départ de la carte de la partie Nord. Les positions de cette carte, pour la partie de la côte qui court Est-Ouest, ont été déterminées par des latitudes et des longitudes, celles-ci étant reliées à la longitude d'*Angmagsalik*, et à partir de l'endroit où la côte change de direction pour courir Nord—Sud, par le procédé ci-dessus mentionné. On a déterminé la position d'*Umanak* ($62^{\circ} 52'$ Lat. N.) en partant du Sud et du Nord et obtenu dans les deux cas le même résultat.

La liste des résultats des observations astronomiques se trouve p. 226—227. Les longitudes de *Nanortalik* et de *Tasiusarsik* ont été déterminées par des distances lunaires.

Les cartes sont des copies réduites des cartes originales, qui ont été levées de la même manière que la carte de 1881 (Medd. om Gr., Vol. VI, p. 176—177), mais la détermination des distances par des angles de dépression a cependant été employée bien plus souvent. La formule qui a servi à calculer la distance est exposée p. 153—154. Au coefficient de réfraction très important, mais très variable de cette formule, on a donné la valeur moyenne 0,1, que plusieurs essais ont fait reconnaître approximativement exacte (Recherches sur la réfraction terrestre, par M. Eberlin, p. 229—233). Les hauteurs sont données en pieds danois (1 pied = $0^m,313853$). Sur la carte du Sud, M. Eberlin a indiqué la nature des terrains.

Le **chapitre quatrième** (p. 235—270), rédigé par MM. H. Knutsen et P. Eberlin, traite de la géologie du Grønland oriental entre le 66° Lat. N. et le cap Farvel. M. Knutsen était le seul naturaliste qui accompagnât le capitaine Holm dans son exploration de la côte orientale, au nord de 62° 52', après qu'ils se furent séparés de l'expédition du sud commandée par le lieutenant Garde, et il s'exprime comme il suit dans son rapport à la commission.

L'expédition du Nord devait principalement faire des recherches géographiques et archéologiques sur la côte orientale, et les recherches géologiques venaient en seconde ligne. Pour remplir la partie principale de ce programme, à savoir celle qui a donné à l'expédition son importance, il fallait, dans une certaine mesure, mettre toutes les autres considérations de côté. Comme géographes, il s'agissait de voyager aussi vite que possible et de chercher les points qui convenaient le mieux pour prendre des mesures. Comme archéologues, nous devons nous efforcer de longer la côte orientale jusqu'au 66° parallèle, c'est-à-dire aussi haut qu'on pouvait supposer que les premiers colons scandinaves avaient remonté. A cela venait s'ajouter que le court été arctique nous forçait de nous dépêcher. C'est pourquoi les observations géologiques n'ont pas été faites d'une manière systématique, mais seulement çà et là dans les endroits où l'expédition a débarqué, et il ne pouvait par suite être question de dresser une carte géologique de la partie nord comprise entre *Umanak* et *Sermiligak* (voir Pl. XVI et XVII).

Sur toute cette étendue, les roches présentent une très grande uniformité et se composent alternativement de gneiss et de granit, avec des couches secondaires de hornblende et un seul gisement de pierre ollaire dans l'île d'*Akitsek*, sur le côté nord de la baie de *Kjøge* (65°).

Le granit est souvent mélangé de fragments de gneiss et, dans la partie la plus septentrionale, renferme beaucoup de grenats. On y trouve aussi de puissants filons de pegmatite.

Dans le gneiss, on a, comme dans la partie sud, constaté de nombreuses dislocations (cfr. Fig. 24 et 28), et il présente en quelques endroits des couches contournées (Fig. 30).

Sur l'étendue dont il s'agit il y a 4—5 fjords, à travers lesquels la glace continentale envoie au dehors des icebergs, à savoir ceux de *Sermilik* (le plus grand), d'*Ikersuak*, de *Pikiutdlek*, d'*Igdlo-luarsuk* et peut-être un cinquième plus au Sud. Pour ce qui regarde les montagnes, elles se distinguent dans les régions éloignées de la

glace continentale, par leurs formes alpestres, leurs pics aigus et leurs flancs désagrégés. Par contre, les montagnes situées tout près de la glace continentale, dans les parties d'où elle s'était retirée, sont basses, arrondies, lisses et non désagrégées. C'est ainsi que les montagnes d'*Angmagsalik* et celles de la partie extérieure de *Sermilik* sont hautes et escarpées, tandis que dans la partie intérieure de *Sermilik* et sur la terre ferme autour d'*Ikersuak*, le pays est assez bas et plat. On observe presque partout les stries produites par les glaciers, et elles suivent en général la direction des fjords et des vallées, de même qu'on trouve souvent des moraines latérales et quelquefois des moraines de fond, tandis que les moraines terminales sont plus rares, presque tous les glaciers débouchant dans la mer.

En hiver il se forme, entre les hautes et les basses eaux, des bordures de glace qui quelquefois peuvent avoir plusieurs mètres de largeur. Quand le dégel commence au printemps et que surviennent les grandes marées, ces bordures se détachent en entraînant avec elles, des flancs des rochers, les pierres qui se sont détachées dans le courant de l'hiver. Quant à d'anciennes lignes plus élevées indiquant le niveau atteint par la mer, on n'en a pas observé en Grønland oriental.

La partie sud de la côte orientale, d'*Umanak* au cap Farvel et de là jusqu'à 60° 45' sur la côte occidentale, est décrite à la fin de ce chapitre par M. P. Eberlin, qui, après avoir à plusieurs reprises visité toute cette côte, a indiqué sur la carte qui accompagne ce volume (Pl. XVI) la nature des principales roches qu'il a observées.

a) **Les roches et les minéraux qu'on y rencontre.** Les roches qui occupent la plus grande partie de l'étendue dont il s'agit sont le granit et le gneiss. Elles se répartissent de façon que le pays est traversé par une zone de gneiss, au nord et au sud de laquelle il y a du granit d'une espèce différente.

Dans la partie granitique du nord, la roche est un granit ordinairement gris, gneissique et à grains fins, qui renferme souvent de la hornblende, quelquefois de la titanite, et en un endroit (sur le promontoire au sud de *Puisortok*) de l'aventurine feldspathique. Dans quelques points la hornblende est si prédominante que la roche devient du granit syénitique.

Entre la partie granitique du nord et la zone du gneiss, la transition est très graduelle. Dans la zone du gneiss, la roche est

du gneiss gris ordinaire. Elle renferme sur de grandes étendues de la hornblende et du fer magnétique, est souvent mélangée de grenats et le graphite s'y montre par couches sur la côte occidentale, à *Nanortalik* et en plusieurs points autour de l'embouchure du fjord de *Tasermiut*. La roche est presque partout nettement stratifiée, soit en couches régulières bien que souvent fortement plissées, soit en couches plissées de gneiss enveloppant de petits rognons de granit. De cette dernière espèce de gneiss, il existe une variété renfermant des grenats et de la dichroïte bleue¹), qui se trouve dans la partie méridionale de la zone du gneiss, tant sur la côte orientale, à *Kangerujuk*, que sur la côte occidentale, dans quelques petites îles au SE de *Nanortalik* et à l'extrémité sud de *Sermersok*. Ce gneiss n'ayant été observé que dans un petit nombre de localités, on ne l'a pas indiqué sur la carte d'une manière particulière.

Dans la partie granitique du sud, qui se relie au bord méridional de la zone du gneiss par une transition graduelle, la roche se compose d'un granit gneissique à grains en général assez grossiers et riche en grenats.

Sur la carte, les parties granitiques du nord et du sud sont indiquées par la même teinte, bien qu'elles diffèrent l'une de l'autre tout autant que chacune d'elles de la zone du gneiss, et le groupe de roches mentionné ci-dessous est également désigné sur la carte sous le nom de syénite, d'après celle de ces roches qui caractérise le mieux ce groupe.

En opposition avec les roches ci-dessus mentionnées, qui, nous l'avons vu, passent d'une manière insensible de l'une à l'autre, et, au point de vue de leurs limites et de leur gisement, constituent un tout indivisible, on trouve en plusieurs endroits des roches (granit, granit amphibolique et syénite) qui, en somme, se composent bien des mêmes éléments que les précédentes, mais qui, parce qu'elles se présentent sous forme de parties bien limitées en dedans des autres roches, semblent cependant mériter une mention à part. En effet là où elles se rencontrent avec les autres roches, dont elles se distinguent par leurs grains en général plus grossiers, leur pauvreté en quartz et leur plus grande

¹) C'est sans doute ce minéral que M. Laube (*Die zweite deutsche Nordpolarfahrt*. I, p. 123, et *Geol. Beobachtungen*, p. 76) a appelé saphir et corindon bleu-violet.

richesse en mica et en hornblende¹⁾, la limite entre elles est facile à reconnaître. Sur plusieurs points, les roches à grains grossiers renferment en outre des fragments du gneiss ou du granit environnant. Ainsi

1) la syénite autour d'*Aluk* contient un grand nombre de fragments de granit riche en grenats;

2) la syénite de *Kangek*, à l'est de *Nanortalik*, renferme quelques grands fragments de gneiss;

3) le granit d'*Isua*, de *Tugtutuarsuk* et des îles *Kanajormiut*, est appelé par Giesecke²⁾ du granit régénéré, parce qu'il contient beaucoup de petits fragments de gneiss.

Dans quelques endroits, les roches à grains grossiers s'étalent au-dessus des roches environnantes. Toutes ces circonstances rendent vraisemblable que les granits à grains grossiers, les granits amphiboliques et les syénites sont en général des masses éruptives qui se sont fait jour à travers les roches granitiques et gneissiques les plus répandues dans l'est du Groenland, en s'étendant quelquefois au-dessus d'elles (voir Fig. 31).

Environ au milieu du fjord de Lindenow, se dressent tout à coup des montagnes de 7300 pieds (2300^m). Ce sont les plus hautes qu'on connaisse dans le Groenland oriental danois, et elles s'élèvent à 4000 pieds (1260^m) au-dessus des roches environnantes. Celles-ci se composent de gneiss, tandis que les montagnes sont formées de syénite, qui semble avoir fait éruption à travers le gneiss et forme comme un champignon dont le chapeau repose en partie sur ce dernier.

Les filons de granit se rencontrent dans toutes les roches qui précèdent. Ils peuvent avoir jusqu'à 150 pieds (47^m) de largeur et, dans quelques endroits, sont si nombreux et se puissants qu'ils constituent jusqu'à $\frac{1}{10}$ de la masse de grandes montagnes. Ces filons renferment souvent des fragments à arêtes vives de la roche qui les renferme, de même qu'ils se ramifient souvent latéralement, et ces ramifications, à *Nanortalik*, sont quelquefois accompagnées d'une série de rognons libres de feldspath (Fig. 32).

¹⁾ On a trouvé çà et là dans les roches à grains grossiers de l'orthite, du fer magnétique, de la titanite et, en quelques endroits, de l'yttrite-titanite.

²⁾ Mineralogisk Reise, p. 25.

Dans la partie granitique du nord et dans la partie la plus septentrionale de la zone du gneiss, les filons renferment souvent de l'orthite, minéral qu'on rencontre aussi dans les filons qui se trouvent dans le granit à grains grossiers, le granit amphibolique et la syénite. L'orthite est fréquemment accompagnée de titanite et de fer magnétique. Dans la partie la plus méridionale de la zone du gneiss, on n'a jamais trouvé d'orthite dans les filons, mais presque partout des grenats, auxquels, sur quelques points tant de la côte orientale, à *Nanusak*, et dans l'île de la reine Louise, que de la côte occidentale, à *Nanortalik*, viennent se joindre l'andalusite, la tourmaline et, à *Nanortalik* ainsi qu'un peu au sud du cap Walloe, sur la côte orientale, le fer arsenical.

En somme, on a trouvé dans les filons de granit les minéraux suivants: le grenat, l'andalusite, le fer arsenical, la tourmaline, l'orthite, la titanite, l'ytrotitanite, le fer magnétique, le beryl et la polymignite (à *Karra akunguak*), sans compter un petit nombre de très petits cristaux qui ne sont pas encore déterminés.

Dans la partie granitique du Nord, on trouve en quelques endroits des filons réguliers de diorite schisteuse ayant jusqu'à 1 pied d'épaisseur, qui sont plus jeunes que les filons de granit.

Les filons les plus puissants sont ceux de diabase et de diorite. Ils sont presque toujours très réguliers — le plus important (à *Tingmiarmiut*) a une largeur de près de 500 pieds (157^m), et a été suivi sur une étendue de 4 milles (30 kilom.) — et renferment souvent des fragments de granit ou de gneiss. Ils semblent être plus fréquents dans le granit et le gneiss que dans les autres roches, mais ils traversent aussi ces dernières en plusieurs endroits, de même qu'ils coupent les filons de granit lorsqu'ils les rencontrent.

La pierre ollaire se trouve dans plusieurs localités, mais les gisements en sont pour la plupart très insignifiants. Pour le moment, elle n'est, que l'on sache, exploitée que sur un seul point, à *Urdlorsiutit* (62° 30'). Les habitants de la région de *Tingmiarmiut* possédaient, en 1884, d'excellentes marmites de pierre ollaire provenant de cette localité, qui, déjà en 1829, est mentionnée par Graah, comme celle où l'on trouvait ce minéral.

b) **Caractères de la surface et glace continentale.** La côte orientale, entre 63° 15' Lat. N. et *Kasingortok* (62° 23'), est un pays montagneux coupé par 2 fjords. La terre ferme et les grandes îles en dehors de la côte se composent de montagnes pyramidales hautes

de 1600 à 6600 pieds (500—2070^m). La glace continentale s'étend derrière les montagnes et envoie des bras dans les fjords. Il y a beaucoup de glaciers locaux et il y en a eu autrefois encore davantage, comme le montrent assez clairement des vallées à formes arrondies qui certainement sont des lits d'anciens glaciers. Mais la glace continentale ne s'est jamais répandue sur cette partie; elle se trouve maintenant où elle se trouvait lorsqu'elle était dans toute sa puissance; seulement les bras qu'elle envoyait dans les fjords s'éten- daient sans doute beaucoup plus loin ou les traversaient en entier.

Plus au Sud, la côte, jusqu'au cap Adelaer (61° 48'), est un plateau qui s'élève en pente douce vers l'intérieur, et est presque entièrement recouvert par la glace continentale, au-dessus de laquelle se dressent seulement un grand groupe de montagnes et quelques sommets isolés. La côte est coupée par un fjord en dedans duquel se trouve le groupe en question. Les îles en dehors de la côte sont basses et ont des formes moutonnées. La glace continentale a donc dû autrefois s'étendre entièrement sur ces îles; quant à la hauteur qu'elle a atteinte à la même époque dans l'intérieur du pays, il n'est pas facile de la préciser, mais le groupe montagneux ci-dessus mentionné dans la fjord de Mogens Heinesen, qui s'élève à 6300 pieds (1977^m), n'en a été recouvert que jusqu'à une hauteur relativement faible.

La côte orientale, entre le cap Adelaer et 61° Lat. N. environ, est montagneuse, mais les montagnes, qui deviennent plus nombreuses à mesure qu'on descend vers le Sud, sont très espacées et séparées par des vallées. Cette partie est coupée par plusieurs fjords et, en dehors de la côte, sont situées quelques îles où se dressent de hautes montagnes abruptes. La glace continentale s'avance très près de la côte, mais ne domine pas autant que dans la partie précédente, car la côte est plus large et plusieurs Nunataker émergent de la glace. Celle-ci semble n'avoir jamais couvert complètement les îles, mais sur la terre ferme, elle s'élevait autrefois plus haut qu'elle ne le fait maintenant; sur beaucoup de points de la côte, elle a atteint une hauteur de 1600—2250 pieds (502—706^m), à en juger par les hauteurs jusqu'où les montagnes sont arrondies.

La partie orientale du Grønland, au sud du 61° Lat. N., se compose d'abord, comme la partie précédente, de montagnes très espacées séparées par des vallées. Les fjords y sont nombreux, mais il n'y a que peu d'îles en dehors de la côte. La glace conti-

mentale s'y présente sous forme de parties détachées entre les montagnes; on n'y trouve pas de désert de glace continu. Il n'en était pas ainsi autrefois; la glace continentale recouvrait alors la plus grande partie de cette étendue, sans être cependant aussi développée que sur la partie correspondante de la côte occidentale, où l'on doit supposer qu'elle s'étendait sur les îles et atteignait une hauteur de 3000 pieds environ (942^m)¹⁾.

Plus bas au Sud, on rencontre beaucoup de hautes montagnes qui atteignent jusqu'à 7300 pieds (2290^m) et divisent la glace continentale en petites parties qui prennent entre elles une forme concave. La glace continentale n'a jamais recouvert en entier cette étendue, mais les parties actuellement séparées qui sont couvertes de neige ou de glace ont été autrefois plus considérables et envoyé de grands bras dans les fjords et les détroits²⁾.

Sur la côte occidentale, depuis un peu au nord de *Sermersok* jusqu'à 60° 45' Lat. N. environ, la partie comprise entre la glace continentale et la côte est coupée de fjords profonds. Derrière elle, la glace continentale s'avance en parties distinctes entre les montagnes. Elle doit autrefois avoir été plus puissante et formé une masse cohérente qui couvrait la côte, car les montagnes du littoral sont partout nues et arrondies jusqu'à une hauteur de 3000 pieds environ³⁾.

La glace continentale, comme on vient de le voir, a eu autrefois une extension et une puissance plus grandes qu'aujourd'hui. mais il semble que la différence entre ces deux états de la glace soit moindre sur la côte orientale, au sud de 63° 15' Lat. N. que sur la partie correspondante de la côte occidentale. Les fjords sont pour la plupart plus jeunes que les filons de diabase et de diorite, car ceux-ci sont coupés par les fjords.

Comment la surface est-elle devenue si irrégulière et si découpée. c'est là une question assez compliquée. Si les roches mentionnées p. 386—387 sont réellement des roches éruptives qui se sont fait jour à travers les roches environnantes et, sur quelques points, les ont recouvertes, ce fait donnerait l'explication d'une partie des irrég-

¹⁾ Steenstrup, «Meddelelser om Grønland» II, p. 32—33.

²⁾ Cfr. Sylow, «Meddelelser om Grønland» VI, p. 178—180.

³⁾ Cfr. Laube: Geol. Beobachtungen dans Sitzb. d. math. naturw. Cl. d. Wiener Akademie, LXVIII Bd., 1. Abth., S. 58—61.

gularités de la surface. Sous ce rapport, il y a deux photographies de paysages qui sont très parlantes.

La première reproduit le paysage autour du cap Tordenskjold (Pl. X), qui est nu et arrondi et porte des traces évidentes que la glace continentale l'a autrefois recouvert. Ce cap, qui ressort clairement dans le paysage, se compose d'une roche plus jeune que celle qui l'entoure, et a donc existé avant l'époque glaciaire.

La seconde photographie représente le paysage vu du côté nord de *Kangerdluluk* (Pl. IX). A droite, on voit de hautes montagnes dont les sommets atteignent une hauteur de 4—5000 pieds (1255—1570^m), et sur lesquelles il y a plusieurs glaciers locaux, mais qui n'ont jamais été recouvertes d'un manteau de glace. A gauche, le pays s'abaisse, et en général est nu et présente des formes arrondies; la glace continentale s'est étendue autrefois sur cette partie en ne laissant émerger au-dessus d'elle que quelques sommets. Ce paysage est également plus ancien que l'époque glaciaire, car le contraste entre les roches du cap Tordenskjold et celles qui l'entourent se répète également ici entre les roches des hautes montagnes autour du fjord de *Kangerdluluk*, et celles de la région plus basse au pied de ces montagnes.

Pour ce qui regarde la désagrégation des roches, leur résistance à l'action de l'air et de l'humidité et aux lichens est, comme on sait, très variable. L'épaisseur de la couche qui s'est désagrégée depuis que la glace continentale, après avoir poli la surface, s'est retirée de la côte, est par conséquent très différente. Dans quelques endroits les parois des rochers sont polies comme un miroir, dans d'autres, les filons de granit s'élèvent jusqu'à 16 pieds (5^m) au-dessus des roches environnantes, ce qui montre combien celles-ci se sont désagrégés après le retrait de la glace continentale. L'érosion des glaciers a joué un grand rôle, notamment dans l'aplanissement des montagnes basses et des vallées.

c) **Accroissement supposé de la glace continentale.** On trouve chez les habitants diverses relations à ce sujet, mais il n'y a pas lieu de leur attribuer quelque importance. En premier lieu, les indigènes sont naturellement moins portés à remarquer les endroits où la glace pourrait diminuer que ceux où elle augmente, et, en second lieu, on possède sur la côte des renseignements d'une époque antérieure, et ces renseignements ne fournissent aucune indication pouvant faire

supposer que le pays, dans la période de 1750—1885, aurait été plus recouvert de glace qu'il ne l'était auparavant¹⁾.

d) **Transport d'argile, de gravier et de pierres par la banquise.**

La banquise — ou le courant de glace flottante qui descend le long de la côte orientale du Grønland, contourne le cap Farvel et répand ensuite ses masses de glace dans le détroit de Davis, d'où une partie d'entre elles sont sans doute entraînées vers le Sud avant de se dissoudre — est le plus grand courant de glace flottante que l'on connaisse. Elle se compose principalement de glace formée dans le mer polaire, et à laquelle viennent se joindre, dans sa marche le long du Grønland, en partie des icebergs et autre glaces provenant des glaciers, en partie la glace des fjords. Ces différentes espèces de glaces charrient toutes avec elles de l'argile, du gravier et des pierres, qu'elles dispersent çà et là, à mesure qu'elles se détruisent et se fondent.

L'argile se trouve en poudre fine dans les 3 espèces de glace. Elle n'est pas toujours visible, mais devient seulement bien distincte quand la glace a été exposée pendant quelques mois au soleil, sans qu'il soit tombé de la neige dans l'intervalle. Elle se ramasse alors dans des cavités en forme de coupe et, à la fin de l'été, elle s'y accumule en si grande quantité qu'on peut en retirer des poignées d'une seule cavité.

Le gravier et les pierres forment souvent des tas sur les glaciers et la glace des fjords, plus rarement sur la glace de mer. Il ne se passait pas de jour, pendant le voyage de l'expédition le long de la côte orientale, sans qu'on vit plusieurs icebergs, en général relativement plats, qui en portaient tout un chargement, et même à *Nanortalik*, sur la côte occidentale, où la banquise est plus désagrégée, on rencontre fréquemment, au dire des chasseurs, des glaçons qui en portent de quoi charger une pirogue. Dans le fjord d'*Unanak*, sur la côte orientale, on observa des glaçons plus petits dont la

¹⁾ M. Laube dit, il est vrai (Geol. Beobachtungen p. 48): «Es wollte uns auch in Ostgrønland das Aussehen gewinnen, als ob das Gletschereis seit dem Besuche des Capt. Graah auf dieser Küste beträchtlich zugenommen haben müsste», mais comme sa connaissance de la côte se borne à ce qu'il a pu observer pendant un voyage de 5 jours en bateau le long de la côte, avec seulement de courts séjours à terre, on peut bien prendre sa remarque pour une simple explosion de lyrisme.

surface était entièrement cachée par une épaisse couche des mêmes matériaux, qui provenaient évidemment de la côte, d'où ils étaient tombés sur la glace du fjord.

On trouve souvent des pierres, quelquefois très grosses, qui reposent librement sur des icebergs soit plats, soit de formes plus élancées; ou qui sont emprisonnées dans leurs flancs. Quelques missionnaires allemands racontent, par exemple, qu'ils virent en 1846, près de Frederiksdal, un iceberg d'un des flancs duquel sortait une «10 bis 12 Fusz langer und etwa 6 Fusz dicker Stein».

Les Grønlandais apportèrent à M. Eberlin plusieurs pierres ramassées sur la banquise et provenant partie de la côte orientale, partie de la région de *Nanortalik*, sur la côte occidentale. La plupart avaient été prises sur la glace des fjords et de la mer, et un petit nombre seulement sur celle des glaciers, ce qui est dû à la circonstance que les Grønlandais ne vont pas en général sur cette espèce de glace.

Ces pierres peuvent se diviser en deux espèces:

1. Granits, gneiss, etc. dont la nature n'indique en rien l'origine.

2. Basaltes amygdaloïdes, qui, nous le savons, ne se trouvent pas dans des roches sur la côte orientale, au sud de 66° Lat. N.

De la première espèce, M. Eberlin a reçu des échantillons provenant

de 27 fragments de glace des glaciers (quelques-unes de ces pierres étaient striées) et de 36 glaçons (sur 3 de ces pierres il y avait des traces de balanes et de bryozoaires).

De la seconde espèce, il a reçu des échantillons provenant de 3 fragments de glace des glaciers et de 2 glaçons.

Il n'est pas rare que, dans la partie de Grønland dont il s'agit ici, on trouve çà et là sur le rivage des amygdaloïdes ayant le même aspect que celles qui ont été ramassées sur la banquise. Ces amygdaloïdes, que l'on sache, ne se rencontrent pas, dans le Grønland méridional, dans des roches, et elles proviennent bien certainement de la banquise¹). Il en est sans doute de même de diverses

¹) 1. M. R. Brown dit, il est vrai (Quarterly Journ. of the geological society of London, XXVI, p. 689), que la bordure de glace détachée des rochers entraîne avec elle des pierres de Disko à la côte du Grønland méridional, mais cette assertion, qui est en opposition avec tout ce qu'on sait de la marche de la glace le long de la côte occidentale du Grønland, est certainement dénuée de fondement.

autres pierres dont l'existence sur les côtes du Grønland ne peut guère s'expliquer autrement. On trouve ainsi fréquemment sur le rivage, tant sur la côte orientale que sur la côte occidentale, des morceaux de grès rouge, et si l'on fait abstraction de ceux qui sont transportés par la glace continentale et les glaces flottantes dans la région au sud des fjords d'*Igaliko*, de *Tunugdliarfik* et de *Sermilik*, où le grès rouge forme des roches¹⁾, et de ceux qui, sous forme de pierres à aiguiser, ont été répandues dans tout le Grønland, la présence des autres s'explique de la manière la plus simple si l'on fait intervenir la banquise, et cela peut se faire, car M. Nansen²⁾ a trouvé du grès rouge sur un iceberg le long de la côte orientale du Grønland.

M. Laube³⁾ est arrivé à un autre résultat que M. Eberlin relativement au transport de l'argile, du gravier et des pierres par la banquise; il est d'avis qu'on n'y rencontre que très rarement de la glace chargée de ces matériaux. Pendant l'année qu'il a voyagé au milieu des glaces, il n'a vu que deux ou trois fois des icebergs et une

2. M. Robert a trouvé sur le rivage, à Frederikshaab, une pierre qui est sans doute de la même espèce que les amygdaloïdes ci-dessus mentionnées, et dit que Giesecke en a trouvé une pareille outre une pierre ponce. Il regarde comme peu vraisemblable que ces pierres aient été amenées par la glace du nord de la côte occidentale, mais les met en connexion avec les filons bien connus de diabase de Frederikshaab, et conclut qu'il y a probablement près du cap Farvel d'anciennes formations volcaniques (Gaimard: Voyage en Islande et en Grønland. Minéralogie et géologie, p. 333—34). — Les pierres ponce n'ont pas besoin de glaces flottantes pour se déposer sur des côtes où elles sont étrangères.

3. Comme les amygdaloïdes, faciles à reconnaître, qui se trouvent sur les côtes les plus méridionales du Grønland y ont très certainement été déposées par la banquise, il serait intéressant de savoir si on les rencontre aussi dans les hauts relais du district de Julianehaab, car, dans ce cas, elles fourniraient un puissant indice en faveur de la supposition que le détroit de Danemark, à travers lequel descend la banquise, existait déjà à l'époque où se formaient ces relais. M. Eberlin n'a trouvé nulle part des amygdaloïdes à une hauteur plus grande qu'une vingtaine de pieds au-dessus de la surface actuelle de la mer, par conséquent pas plus haut qu'on ne voit souvent des glaçons projetés sur la côte.

¹⁾ Voir la carte géologique de Steenstrup dans Meddelelser om Gr. II.

²⁾ Nyt Magazin for Naturvidenskaberne, XXVIII, p. 58.

³⁾ Geol. Beobachtungen, p. 25—29.

seule fois un glaçon portant du gravier et des pierres.¹⁾ Scoresby²⁾ a rencontré sur la côte orientale, sous 70° Lat. N., un grand nombre d'icebergs qui portaient des couches de terre et de pierres. L'un d'eux était tellement chargé de pierres qu'il en évalua le poids entre 50 et 100 millions de kilogrammes. M. Nansen³⁾ a décrit et dessiné un iceberg chargé qu'il rencontra sur la côte orientale entre 67 et 65½° Lat. N. Il avait une étendue considérable et une hauteur de 30 à 40 mètres. Au pied de sa face antérieure presque à pic, s'étalait une grande surface entièrement couverte de sable et de pierres. Il semblait, à en juger par la forme de l'iceberg et par les pierres qui y étaient encore incrustées, que toutes les autres avaient la même provenance et étaient tombées au pied de l'iceberg à mesure que le soleil avait fondu la glace. M. Nordenskiöld⁴⁾ a plusieurs fois, entre 66 et 65° Lat. N., vu de grosses pierres sur des icebergs le long de la côte orientale. Il n'en mentionne pas la présence sur les glaçons de la glace maritime, mais conclut néanmoins que cette glace joue dans le transport des pierres un plus grand rôle que celle des glaciers, résultat qui est complètement

¹⁾ Par contre, il prétend avoir vu, avec plusieurs de ses compagnons de voyage, des phoques qui, contre leur gré, s'étaient vus transportés au sommet d'un iceberg, ce dernier, par suite de sa rupture, s'étant redressé au-dessus de la surface, au-dessous de laquelle il se trouvait pendant qu'il formait encore l'extrémité d'un glacier. Cette prétendue observation amusa beaucoup les Grönlandais de *Nanortalik* auxquels M. Eberlin la raconta, et elle est aussi si curieuse qu'elle mérite d'être reproduite avec les propres termes de M. Laube: «In der Nähe des *Puisortok*-Gletschers, auf 64° 22' N. Br., bemerkten wir am 8 März einen hohen steilwändigen Eisberg mit schmutzigen Streifen, auf welchem einige schwarze Körper lagen. Mehrere sahen wir durchs Glas sich deutlich bewegen und erkannten in ihnen Robben, die wohl durch einen ungünstigen Zufall auf jenen Block gelangt waren. Einige unbewegliche Punkte hielt ich für Felsstücke. Es scheint, dass dieser Berg unter Wasser abgebrochen war, just zu einer Zeit, als auf ihm die Robben ruhten, die mit dem Eise auch hoch empor gehoben wurden» (l. c. p. 27).

²⁾ *Journal of a Voyage*, p. 233.

³⁾ *Nyt Mag. for Naturv.* XXVIII, p. 54—56.

⁴⁾ *Den andra Dicksonska Exped. till Grönl.*, p. 427 et 127. Relativement au transport par la banquise de sable argileux, de gravier et de pierres le long de la côte occidentale du Grönland, voir: Rink, *Grönl.* II, p. 329; Raben, dans *Tidsskr. for Naturv.* III (1824), p. 275, et Fabricius, dans *Videnskabernes Selskabs Skrifter.* Ny Saml. III, p. 67 et 73.

en désaccord avec ceux de l'observation directe. Quant à la glace continentale, la quantité de pierres qu'elle charrie à la mer, dépend à un haut degré des circonstances locales¹⁾, et, sur la côte orientale, où elle se frotte bien plus contre des Nunataker et est bien plus pressée entre les montagnes du littoral que sur la côte occidentale, on doit s'attendre qu'elle en transporte un plus grand nombre.

Dans le **chapitre cinquième**, M. le professeur Joh. Lange a présenté quelques remarques sur les plantes rapportées par MM. Eberlin et Knutsen. Il cite, p. 273, les variétés peu nombreuses qui sont nouvelles pour la flore du Grønland, et donne, p. 274, une liste des espèces, déjà trouvées sur la côte occidentale, qui ont pour la première fois été observées sur la côte orientale. Sur la même page et p. 275 en haut, sont énumérées les plantes dont la limite sud et nord a été reculée par les collections recueillies par l'expédition.

Les pages 275—276 renferment une liste des espèces qui, sur la côte orientale, ont été trouvées à des hauteurs au-dessus de la mer plus grandes que sur la côte occidentale, tandis que jusqu'ici on avait en général observé l'inverse, la côte occidentale ayant, sous ce rapport, été explorée par un bien plus grand nombre de voyageurs.

On trouvera en outre, p. 276, une liste des espèces dont la situation dans le sens vertical était jusqu'ici inconnue, mais dont M. Eberlin a noté en pieds danois la hauteur au-dessus de la mer.

Comme, d'une part, la connaissance de la côte orientale du Grønland au point de vue botanique a jusqu'à présent été très incomplète, et se borne aux collections qui ont été recueillies sous quelques degrés de latitude, par Vahl dans la partie la plus méridionale (60° — 62°) et par l'expédition allemande de 1869—70 bien plus au Nord, tandis que la partie intermédiaire est, sous ce rapport, restée pour ainsi dire inconnue jusqu'en 1883, et que, de l'autre, en même temps que l'expédition danoise, une expédition suédoise sous M. Nordenskiöld a également visité le Grønland oriental (mais seulement sur un point, sous $65^{\circ} 35'$ Lat. N.), M. le professeur Lange a pensé qu'il ne serait pas sans intérêt pour la géographie botanique de faire connaître les nouvelles habitations qu'il a trouvées

¹⁾ Cfr. Steenstrup dans Meddel. om Grøn. IV, p. 97, et Hammer, même ouvrage, VIII, p. 9—10.

en mettant en ordre les matériaux rapportés par l'expédition de 1883—85. Laissant de côté les plantes qui sont répandues dans tout le Grønland, il a indiqué, p. 277—281, les habitations de celles qui étaient tout à fait inconnues sur la côte orientale du Grønland, ou qui auparavant n'y avaient été trouvées que dans un tout petit nombre de localités. Les lettres *E* ou *K* qui accompagnent les noms des localités indiquent que la plante correspondante a été recueillie par M. Eberlin ou par M. Knutsen.

Tandis que le Grønland oriental ne possède qu'un très petit nombre d'espèces qui manquent dans le Grønland occidental, il existe au contraire un grand nombre d'espèces qui ont été trouvées dans de nombreuses localités du Grønland occidental, la plupart même presque partout, mais qui n'ont pas été rencontrées dans le Grønland oriental, ou seulement (celles marquées d'un astérisque) dans la partie la plus septentrionale (73° — 77° Lat. N.). Comme exemples, M. Lange cite les espèces mentionnées p. 282.

De là il semble résulter que la flore phanérogame du Grønland oriental est relativement pauvre en comparaison de celle du Grønland occidental, et comme autre preuve de ce fait, il est à noter que plusieurs espèces qui, dans le Grønland occidental, figurent parmi les plus communes et sont même caractéristiques pour la physiologie de la végétation, par exemple le *Papaver nudicaule*, le *Salix grœnlandica*, etc., sont très rares sur la côte orientale, et que des genres aussi riches en espèces que les genres *Pedicularis*, *Calamagrostis* et *Glyceria* y sont seulement représentés, le premier par 2 espèces sur 8, le deuxième par 3 sur 5 et le troisième par 3 sur 9.

D'après l'impression que lui a laissée la végétation du Grønland oriental, M. Eberlin en a résumé le caractère, dans la région qu'il a visitée entre l'extrémité méridionale et le 63° , dans une courte description suivant laquelle cette étendue peut être divisée en 6 parties, à savoir:

1. Côte orientale des îles au sud du détroit du Prince Christian.

La végétation y est relativement riche.

2. Du détroit du Prince Christian au fjord de Lindenow $60^{\circ} 30'$.

3. Du fjord de Lindenow au fjord d'*Ingiteit* $61^{\circ} 9'$.

4. Du fjord d'*Ingiteit* au cap Adelaer.

La végétation devient de plus en plus pauvre dans ces 3 parties.

5. Du cap Adelaer au fjord de Mogens Heinesen.

Cette partie a un caractère très stérile.

6. Du fjord de Mogens Heinesen à *Umanak* 63°.

La végétation y est beaucoup plus abondante que dans les 3 parties précédentes et au moins aussi riche que dans la partie 2.

Les mousses, les lichens et les champignons trouvés en Grønland ont été décrits par MM. C. Jensen, Grønlund, Deichmann-Branth et Rostrup, et publiés dans les «Meddelelser om Grønland», Suppléments du IIIe volume.

Le chapitre sixième (p. 287—310) renferme un aperçu des observations météorologiques qui ont été faites à *Nanortalik* et à *Angmagssalik* pendant les années 1883—1885, et mises en ordre par M. Willaume Jantzen, sous-directeur de l'Institut météorologique.

Lorsqu'on apprit qu'il allait être envoyé une expédition pour explorer la côte orientale du Grønland, et que ses membres seraient, entre autres, chargés d'y faire des observations météorologiques, les météorologistes qui s'étaient occupés de recherches sur le climat de cette contrée ne furent pas ceux qui s'intéressèrent le moins à cette entreprise; car ils savaient par les observations faites pendant nombre d'années à Stykkisholm, dans l'ouest de l'Islande, que de fréquentes sautes de vent de l'Est au Sud et à l'Ouest, accompagnées de fortes variations dans la hauteur du baromètre et le plus souvent de tempêtes, indiquaient des minima barométriques qui se propageaient à travers le détroit de Danemark en s'étendant peut-être jusque sur le Grønland oriental, tandis que les stations les plus voisines vers l'Ouest, par conséquent sur la côte occidentale du Grønland, ne fournissaient aucun renseignement à ce sujet; en d'autres termes, on savait que le détroit de Danemark est comme une voie d'écoulement pour quelques unes des tempêtes qui viennent de l'Atlantique au sud du Grønland, tandis que d'autres traversent la mer au sud de l'Islande, et, en poursuivant leur marche vers l'Est, ont une très grande influence sur le temps dans le nord et le centre de l'Europe. Des observations faites sur la côte orientale du Grønland, entre son extrémité sud et la latitude de Stykkisholm, devaient donc, suivant toute probabilité, contribuer à éclaircir les conditions météorologiques de ces contrées, même s'il ne pouvait être question que d'y faire un court séjour.

Une autre question très intéressante à résoudre était celle-ci : le Föhn souffle-t-il sur la côte orientale du Grønland et, dans ce cas, dans quelles circonstances se produit-il, et quel temps fait-il au même moment dans les stations les plus voisines?

A ces questions et à plusieurs autres, les observations météorologiques de l'expédition ont donné des réponses si satisfaisantes, qu'on doit regarder comme très désirable qu'il soit établi une station météorologique fixe sur la côte orientale du Grønland, à l'endroit où la section nord de l'expédition a hiverné.

Les observations météorologiques de l'expédition¹⁾ embrassent : pour *Nanortalik*, la période comprise entre les mois de novembre 1883 et d'avril 1884 et le même espace de temps dans l'hiver de 1884—1885, et pour *Angmagsalik*, l'intervalle entre les mois d'octobre 1884 et de mai 1885. A *Nanortalik* on a, le premier hiver, observé toutes les 3 heures, et le second, toutes les 2 heures, pendant le jour entier, et à *Angmagsalik*, toutes les 2 heures, depuis 6 h. du matin jusqu'à minuit, ces deux heures y comprises. Les observations comprennent la pression, la température et le degré hygrométrique de l'air, la direction et la force du vent et l'état de l'atmosphère à toutes les heures ci-dessus indiquées, tandis que la température de la neige à la surface et celle du sol rocheux à différentes profondeurs ont été mesurées plusieurs fois par jour. Quand les circonstances le demandaient, on a outre observé en dehors des heures précédentes, de même que des observations ont toujours été faites pendant les voyages de l'expédition le long de la côte orientale du Grønland. —

Les tableaux I—III (P. 307—309) donnent les principaux résultats des éléments climatologiques. Nous allons d'abord examiner ce que, d'une manière générale, nous pouvons en conclure quant à l'état de l'atmosphère sur la côte orientale du Grønland, entre 60 et 65 $\frac{1}{2}$ ° Lat. N., en complétant cependant les tableaux par quelques observations isolées et par les résultats de différentes recherches et comparaisons.

En ce qui concerne *Nanortalik*, les tableaux I—II montrent que la température, pendant les deux hivers, a varié entre + 12 et — 22°. Il a gelé presque tous les jours, excepté en avril. Le froid

¹⁾ Elles seront publiées dans les «Observations internationales polaires de l'expédition danoise», Vol. II (Observations faites à Godthaab).

le plus rigoureux, — 22° , est survenu dans l'hiver de 1883—1884; dans le second hiver, ce n'est que pendant quelques courtes périodes qu'il a gelé la nuit jusqu'à $12-16^{\circ}$. Dans toutes les périodes froides, le vent a soufflé presque exclusivement du NW (entre WNW et NNW). De temps à autre, mais seulement chaque fois pendant 1—3 jours, il y a eu des jours relativement chauds, où le thermomètre était en général au-dessus de zéro, avec des vents du NE et du SE dans tous les mois. En somme, ce sont ces derniers vents qui ont donné la température la plus élevée, surtout lorsqu'ils soufflaient avec une grande force, tandis que les vents de NW étaient les plus froids. La température a très souvent subi de grandes variations dans de courts intervalles; les plus fortes ont été de $7-9^{\circ}$ dans l'espace de 3 heures, de 6° dans 2 heures et quelquefois même de $4-5^{\circ}$ dans 1 heure.

La plus forte pression atmosphérique a été de 774^{mm} (au niveau de la mer) et la plus faible de 718^{mm} ; elle a souvent subi de grandes variations dans peu de temps: une variation de 1^{mm} par heure était chose fort ordinaire, et on en a assez fréquemment observé de $6-9^{\text{mm}}$ dans 3 heures, et de $4-7^{\text{mm}}$ dans 2 heures. Pendant un ouragan du NE, le 18 décembre 1883, le baromètre a, dans 13 heures, baissé de 39^{mm} , dont 28^{mm} dans 8 heures, et après le passage du centre, le vent a tourné au SW et à l'Ouest en amenant au bout de 8 heures une hausse de 19^{mm} ; pendant le même ouragan, on a observé une baisse de 6^{mm} dans 1 heure, et le 30 novembre 1883, par un vent d'Ouest soufflant en tempête, le baromètre a dans 1 heure et 20 minutes haussé de $8\frac{1}{2}^{\text{mm}}$.

Le nombre des jours de tempête, c'est-à-dire des jours où la force du vent a atteint 5 ou 6, nous montre — surtout pendant l'hiver de 1883—84, où il y a eu dans 6 mois 52 jours de tempête — que *Nanortalik* est situé tout près des trajectoires des minima, ce qu'indiquent d'ailleurs aussi les brusques variations du baromètre, et un coup d'œil sur la rubrique fréquence du vent le fait voir encore plus clairement. En effet, pendant les 12 mois dont il s'agit, cette fréquence, pour les vents soufflant entre le NE, le N, le NW et l'Ouest, a été de 80 %, dont 56 % pour les vents du N et du NW. Les perturbations atmosphériques ont donc surtout passé à l'E de *Nanortalik*, et elles ont très souvent été accompagnées de tempêtes. Les vents les plus fréquents étaient aussi en général les plus forts; ceux du NE et de l'E ont soufflé

en tempête 45 fois sur 100 et même 60 fois sur 100 dans l'hiver de 1883—84.

Nanortalik n'ayant pas jusqu'alors été une station météorologique, il ne peut être établi de comparaison avec les conditions climatologiques des années précédentes; mais nous indiquerons en peu de mots celles de la station voisine d'*Iviglut*, où la pression atmosphérique a été observée pendant 18 ans et la température pendant 10 ans. En novembre 1883, mars 1884 et janvier 1885, la pression y était de 5—6^{mm} au-dessous de la moyenne, tandis qu'en février 1885 elle était de 11^{1/2}^{mm} au-dessus. La température, pendant tout l'hiver de 1883—84, s'est maintenue bien au-dessous de la normale, de 4—6° en novembre—mars et de 1° en avril. L'hiver suivant a été en général plus doux; les mois d'octobre et de décembre 1884 ont cependant été de 3—4° plus froids que de coutume, tandis que ceux de janvier et de mars 1885 étaient de 2° plus chauds.

Les observations d'*Angmagsalik* montrent que cette localité, sous le rapport du temps, se trouve dans une zone tout aussi variable que la partie la plus méridionale du Groënland. Pendant les 8 mois d'octobre 1884 à mai 1885, le thermomètre (Tableau III, p. 309) a oscillé entre +9° et —25°, et il a gelé tous les jours à 7 jours près. Le froid a surtout été rigoureux et persistant dans le premier et le dernier tiers de février 1885, le thermomètre minima s'étant toujours maintenu entre —17° et —25°; en même temps, l'air était souvent calme, ou le vent faible et variable. La température subissait souvent de grandes variations en peu de temps; dans la plus forte, survenue le 2 mars, le thermomètre, dans l'espace de 2 heures, de 4 à 6 h. du soir, est tombé de —4 à —13°, un faible vent du Nord ayant succédé au calme. Une rose des vents pour la température, déduite d'observations faites seulement pendant 8 mois, ne donne pas naturellement des résultats bien exacts, mais comme ce sont les premières observations météorologiques qui ont été faites à *Angmagsalik*, nous en ferons cependant connaître les résultats. Elles montrent qu'il y a en moyenne une très petite différence entre la température des différents vents; mais, si l'on distingue entre les vents faibles de la force 1—2 et les vents forts de la force 3—6 — ce qui pourtant ne peut se faire que pour les vents du N, du NE et de l'E — on trouve que les vents forts sont de 2—3° plus chauds que les vents faibles.

La pression atmosphérique a atteint 779^{1/2}^{mm} (au niveau de la mer) et est tombée à 707^{1/2}^{mm}; de même qu'à *Nanortalik*, elle a

souvent varié beaucoup en peu de temps; une variation de 1^{mm} par heure était chose presque ordinaire, et il n'est pas rare qu'on en ait observé de 4—6^{mm} dans 2 heures; le 10 novembre, le baromètre a baissé de 3¹/₂^{mm} dans 1 heure pendant une tempête du Nord, et le 16 janvier, il a haussé de 4¹/₄^{mm} dans 1 heure et 25 minutes pendant une tempête de l'Est. D'après la comparaison avec Stykkisholm, il est très vraisemblable que la pression était très faible, surtout en décembre 1884, et très haute en février 1885 (à Stykkisholm, respectivement 8^{mm} au-dessous et 5¹/₂^{mm} au-dessus de la moyenne).

Les vents du NE et du N ont complètement prédominé et en ensemble une fréquence de 57 %; en seconde ligne vient le calme, dont la fréquence a été de 17 %.

Le nombre des jours de tempête a été de 56 pendant les 8 mois; mais, si nous omettons les mois relativement tranquilles d'avril et de mai, le premier avec 2 et le second avec 1 jour de tempête, et le mois de février qui n'en a pas eu du tout, il reste 5 mois avec 53 jours de tempête, ou, en d'autres termes: en octobre—décembre 1884, et en janvier et mars 1885, il y a eu une tempête tous les 3 jours. La force du vent était en moyenne maximum pour les vents les plus fréquents, à savoir bon frais à grand frais pour les vents du NE, du N et du NW, tandis que les autres vents ne soufflaient qu'avec une force moyenne, de brise faible à bon frais. La différence devient encore plus manifeste si l'on compte pour chaque vent les observations de tempêtes (force 4—6). On trouve alors que la fréquence des tempêtes avec les vents du NE, du N et du NW est respectivement de 23, 39 et 32 %, tandis qu'avec les 4 autres vents principaux, elle n'est que de 0—4 %.

De cette allure des vents, il résulte que les minima indiqués, comme il a été dit plus haut, par les observations de Stykkisholm, se meuvent presque exclusivement à l'est d'*Angmagsalik* (le vent dominant étant celui du Nord) et, par conséquent, à travers le détroit de Danemark, de sorte que les observations de l'expédition à *Nanortalik* et à *Angmagsalik*, rapprochées de celles de Stykkisholm, donnent déjà, d'après ce qui précède, une très bonne idée des conditions atmosphériques entre ces 3 localités.

Si nous considérons 7 des 8 mois pour lesquels on a des observations d'*Angmagsalik* — sauf le mois de février 1885, dont il sera parlé plus loin — et que nous suivions la route de chacune

des perturbations atmosphériques qui, de l'Atlantique, au sud du Grønland, ont marché vers le Nord ou vers l'Est, nous arrivons à ce résultat surprenant que, sur 64 minima, 45, ou 70 %, ont pris la route entre l'Islande et le Grønland, tandis que 10 seulement ont passé au sud de l'Islande et poursuivi leur route vers l'Est.

Il y a eu en moyenne à Stykkisholm dans l'espace de 11 ans, 104 minima par an, dont 64, soit 62 %, ont passé à l'ouest et le reste au sud de l'Islande (voir le tableau p. 294), mais le nombre des passages dans les deux trajectoires varie beaucoup suivant les saisons. En prenant la moyenne de ces 11 ans pour les mêmes 7 mois que, plus haut, pour *Angmagsalik*: octobre—janvier et mars—mai, on trouve que, sur 63 minima il en passe en moyenne 39, soit 62 % à l'ouest de l'Islande — résultat qui, par sa concordance avec les conditions climatologiques de l'hiver de 1884—85, donne, sous ce rapport, à cet hiver un caractère assez normal.

Les éléments climatologiques, décrits plus haut, du détroit de Danemark s'accordent avec ce qui se passe sur la côte occidentale du Grønland, le long de laquelle de nombreux minima montent pendant toute l'année vers le Nord, d'ordinaire sur la mer. Le Grønland forme ainsi comme un mur que les perturbations atmosphériques ne peuvent en général pas dépasser.

Le mois de février 1885 a été omis dans les dernières comparaisons parce que — comme le montrent les tableaux II—III (p. 308—309) — il avait pour les divers éléments climatologiques des valeurs si peu ordinaires, qu'il doit être mentionné à part. La pression moyenne était très forte, dans l'ouest et le sud du Grønland, de 11 à 11 $\frac{1}{2}$ ^{mm} et, à Stykkisholm, de 5 $\frac{1}{2}$ ^{mm} plus forte que la pression normale de 18 ans; le baromètre ne présentait pas les continuelles et grandes variations qui caractérisaient les 7 autres mois dont nous nous occupons spécialement ici, mais haussait d'une manière assez égale, tant à *Nanortalik* qu'à *Angmagsalik*, jusqu'au milieu du mois, puis baissait jusqu'au 23—24, sans descendre aussi bas que dans les autres mois d'automne et d'hiver, après quoi il remontait. Le vent était faible et n'a soufflé aucun jour en tempête; le temps, au contraire, était ordinairement calme, surtout à *Angmagsalik* (34 %), et, en général, clair et froid, notamment dans cette dernière localité du 1er au 11 et du 20 au 28; pendant ces 20 jours, la température moyenne était de — 17 $\frac{1}{2}$ °, et elle a en somme peu varié d'un jour à l'autre.

De là il semble résulter que, pendant tout le mois de février 1885, les minima ont délaissé le détroit de Danemark et pris une autre direction; c'est ce que confirment les cartes synoptiques que nous avons dressées pour le matin et le soir de chaque jour, et qui s'étendent depuis le Grønland, à l'Ouest, jusqu'à la Baltique, à l'Est; pas un seul minimum n'a passé entre le Grønland et l'Islande. A *Stykkisholm*, le vent soufflait, pour ainsi dire, exclusivement du NE; la fréquence de ce vent ne s'est pas élevée à moins de 89 0/0, tandis que celle du vent d'Est était de 1 0/0 et celle du calme, de 10 0/0; il n'a par conséquent pas été observé un seul vent venant des directions du Sud et de l'Ouest — on n'a pas d'autre exemple, dans la période quadragénnaire de 1845—84, d'une pareille distribution de vents pendant un mois entier. Le plus singulier cependant, c'est que plus de la moitié de ces nombreux vents du NE ont soufflé en tempête, et que la force moyenne du vent pour tout le mois a par suite été extraordinairement grande, à savoir de 4 environ d'après l'échelle de 1 à 6.

Il résulte de ce qui précède que c'est au sud-est de l'Islande que le baromètre, en février, a toujours le plus baissé. Le tableau de la p. 297, qui donne la distribution de la pression atmosphérique pour tout le mois de février 1885, fait voir que le minimum de ce mois, 743^{mm}, se trouvait entre les Féroé et le nord de l'Ecosse, tandis que la pression augmentait tant vers l'Islande et le Grønland que vers la Norvège et le Danemark. Ce minimum a complètement déterminé la direction du vent dans tous les pays cités.

Malgré la grandeur peu ordinaire de ce gradient et les tempêtes de *Stykkisholm* en février 1885, et bien que le baromètre, à *Angmagsalik*, fût en moyenne plus haut qu'à *Stykkisholm* de 9^{mm}, le temps, comme il a été dit, était très calme à *Angmagsalik* de même qu'à *Nanortalik* et, très certainement aussi, sur toute la côte orientale du Grønland. Nous pouvons en conclure que cette côte était très voisine de la région où régnait la pression maximum de ce mois, de sorte qu'il est permis de supposer — c'est, dans de pareilles circonstances, la seule explication raisonnable de ce calme remarquable au cap Dan et au cap Farvel, — que cette région se trouvait en dedans de la côte orientale du Grønland.

Le tableau IV (p. 310) montre les courbes de la marche diurne de la pression atmosphérique sur les côtes du Grønland à différents degrés de latitude, du 60° au 74^{1/2}°, ou dans

leur voisinage. Ces courbes prouvent que la pression atmosphérique a une marche diurne régulière, même en des points aussi septentrionaux que l'île Sabine. La différence entre le point le plus élevé et le point le plus bas des courbes, ou l'amplitude diurne, décroît vers le Nord; elle était à *Nanortalik* de 0,5^{mm} environ, par conséquent comme à Londres; à Godthaab et à *Angmagsalik*, elle était de 0,3—0,4^{mm}; à Jan Mayen, de 0,25^{mm} et à l'île Sabine, seulement un peu au-dessus de 0,1^{mm}. Tant à Godthaab que dans les deux lieux d'hivernage de l'expédition, on a trouvé que la pression minimum correspondait à 2—4 h. et la pression maximum à 7—10 h. du matin et du soir, tandis qu'à Jan Mayen et à l'île Sabine, ces pressions se produisaient à 3—5 h. et à 9—12 h. du matin et du soir.

Nous mentionnerons enfin les phénomènes de Föhn que l'expédition a eu l'occasion d'observer. Pendant son séjour à *Nanortalik*, il s'en est produit quelques-uns. Mais comme *Nanortalik*, par sa situation, se trouve, quant au Föhn, dans les mêmes conditions que le Grønland occidental, nous nous bornerons à dire que ce phénomène apparaissait avec des vents allant de l'E au NE soufflant grand frais et en général en tempête. Par contre, nous parlerons plus en détail des observations d'*Angmagsalik*. On y a observé le Föhn pendant 21 jours, dont 4 jours en octobre 1884, 5 en novembre, 4 en décembre, 6 en janvier 1885 et 1 dans chacun des mois de février et de mars, tandis qu'il n'y en a pas eu en avril et en mai. Pendant le Föhn, le vent a soufflé avec la fréquence suivante:

N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calme
21 ¹ / ₂	26	3	0	0	1	1	5 ¹ / ₂	5

par conséquent d'une manière tout à fait prédominante du N et du NE; la force moyenne de ces vents était de 4, d'après l'échelle de 1 à 6, et elle augmentait très souvent jusqu'à tempête. La température, suivant les observations faites toutes les deux heures, est montée en moyenne à $+1\frac{1}{2}^{\circ}$; elle a atteint un maximum de $+5^{\circ}$. Le degré hygrométrique relatif de l'air s'est en moyenne abaissé à 58 % et, pendant 7 jours sur les 21, au-dessous de 50 %, et est descendu jusqu'à 28 %, point le plus bas. Pendant 16 jours, il y a eu une chute d'eau sous différentes formes, le ciel était très nuageux ou complètement couvert. La hauteur moyenne du baromètre était de 747^{mm}.

Les observations faites au même temps dans les stations voisines ont donné les résultats suivants. la pression moyenne, à *Upernivik*, était de 751^{mm} avec des vents d'Est faibles dominants; à Jakobshavn, de 748^{mm}, avec des vents faibles allant de l'Est au Sud; à Godthaab, les observations manquent en grande partie; à Stykkisholm, où la pression moyenne était de 751^{mm}, on a noté pour les vents la fréquence suivante:

N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calme
0	8	6	24	9	6	3	0	7

les vents du SE étaient donc dominants, mais avec eux ont soufflé beaucoup d'autres vents, tant du NE et de l'E que du S et du SW. Ils avaient tous en moyenne une force de 2—3, toutefois ceux du NE et de l'E étaient les plus forts.

Cependant tous ces nombres pour les 21 jours pendant lesquels *Angmagsalik* a eu le Föhn peuvent être trompeurs, car ils ne donnent que la pression moyenne et le vent dominant; ils montrent pourtant que la pression minimum s'est produite à *Angmagsalik*, ou plus exactement entre *Angmagsalik* et Stykkisholm, mais la fréquence des vents à Stykkisholm et en partie à *Angmagsalik*, montre en même temps que cette hauteur minimum du baromètre ne s'est pas toujours maintenue entre ces deux localités. Nous devons donc chercher à établir la distribution de la pression pour chaque jour de Föhn et, dans ce but, nous avons dressé des cartes synoptiques, 3 pour chaque jour, de l'étendue dont il s'agit ici, en y comprenant le Grønland occidental. On trouve alors que ce sont les minima marchant à l'est d'*Angmagsalik* qui produisent le Föhn, le courant atmosphérique du Nord et du Nord-Est étant une dérivation des vents d'Est et du Sud-Est sur les côtés nord et est des minima, et prenant les caractères du Föhn en passant par dessus les montagnes. On voit en outre par les cartes que, en même temps qu'un Föhn souffle à *Angmagsalik*, il peut aussi s'en produire un sur un point quelconque de la côte occidentale du Grønland; il s'y succède en effet au même temps, l'un après l'autre, des minima qui montent vers le Nord et, à mesure qu'ils avancent, le Föhn se déplace pour ainsi dire en se maintenant au nord du centre des minima, car le vent souffle alors dans une direction favorable au Föhn.

Pendant son voyage d'*Angmagsalik* vers le Sud, l'expédition eut l'occasion d'observer un intéressant phénomène de Föhn. Dans la

nuît du 30 juin 1885, lorsque le capitaine Holm et ses compagnons se trouvaient dans le fjord de Sermilik, sous le 66° Lat. N., ils furent surpris par une tempête du NW qui dura jusque dans l'après midi du 1er juillet et fit monter le thermomètre jusqu'à 10° , en même temps que le degré hygrométrique de l'air, qui, avant la tempête, était près du point de saturation, s'abaissait à 30—40 0/0. En poursuivant son voyage, M. Holm apprit que le Fohn s'était étendu jusqu'à la pointe sud du Grønland; M. Garde, qui, ces jours là, se trouvait sous le 61° en montant vers le Nord, observa un vent d'ouest très violent avec une température de $10\frac{1}{2}^{\circ}$ et 25—40 0/0 d'humidité. Ce Fohn était dû à un minimum de moins de 740^{mm} entre Stykkisholm et *Angmagsalik*.

Pendant l'hiver de 1884—85, la température de la neige, à sa surface, a été mesurée toutes les 4 heures, à savoir: 4 et 8 h. du matin, midi, 4 et 8 h. du soir et minuit, par conséquent aux mêmes heures que la température de l'air. Cette série d'observations a été poursuivie presque sans interruption depuis le commencement de novembre 1884 jusqu'au 10 avril 1885, lorsque la neige a fondu.

Les températures moyennes pour ces 5 mois sont indiquées dans le tableau de la p. 303, dont la moitié supérieure donne les températures de la neige, et la moitié inférieure, celles de l'air.

Les grandes variations dans la température de l'air étaient accompagnées de variations correspondantes dans celle de la neige. Ainsi lorsque la température de l'air, du 14 novembre à 4 h. du matin, jusqu'au lendemain à 8 h. du soir, a monté de $-11\frac{1}{2}^{\circ}$ à $+2^{\circ}$, celle de la neige a passé de $-14\frac{1}{2}^{\circ}$ à 0. De même, pendant que la température de l'air, du 24 décembre à 4 h. du matin jusqu'au lendemain à minuit, s'est abaissée de $+1\frac{1}{2}^{\circ}$ à $-10\frac{1}{4}^{\circ}$, celle de la neige est tombée de 0 à $-12\frac{3}{4}^{\circ}$.

La température du sol rocheux a été mesurée à *Nanortalik* tant à la surface qu'à une profondeur de 12 à 20 pouces. On l'a observée pendant 6 mois, de novembre 1884 à avril 1885, presque sans interruption 4 fois par jour, à savoir: 8 h. du matin, midi, 4 et 8 h. du soir; dans les derniers 8 jours, du 23 au 30 avril 1885, les observations ont même été faites toutes les 2 heures. Le tableau, p. 304, donne pour ces 8 jours les températures moyennes de l'air

et celles du sol à la surface et à la profondeur de 12 et de 20 pouces. On trouvera en outre dans le tableau, p. 305, les températures moyennes pour tous les 6 mois novembre—avril.

Pour montrer comment variait la température du sol rocheux par rapport à celle de l'air, lorsque celle-ci subissait de grandes variations dans un court espace de temps, nous citerons l'exemple suivant. Pendant que la température de l'air, du 14 novembre à 8 h. du matin jusqu'au lendemain à 8 h. du soir, montait de $-11\frac{1}{2}^{\circ}$ à $+2^{\circ}$, celle du sol s'est élevée de -11° à $-1\frac{1}{4}^{\circ}$ à la surface, de -10° à $-6\frac{1}{2}^{\circ}$ à la profondeur de 12 pouces et de -9° à $-7\frac{1}{2}^{\circ}$ à la profondeur de 20 pouces; dans les 24 heures suivantes, l'air atteignit $+7\frac{1}{2}^{\circ}$ et la température du sol à la surface, à 12 et à 20 pouces de profondeur, monta respectivement à $+5^{\circ}$, $-1\frac{1}{2}^{\circ}$ et -4° ; puis survint un abaissement de la température jusqu'au 18 à 8 h. du matin, heure à laquelle le thermomètre donna pour l'air $-2\frac{1}{2}^{\circ}$ et pour le sol $-1\frac{1}{2}^{\circ}$ — $-1\frac{1}{4}^{\circ}$ et -2° , et la température de l'air ayant ensuite remonté à $+8\frac{1}{2}^{\circ}$, qu'elle atteignit le 21 à 8 h. du matin, celle du sol s'était élevée à $+6\frac{3}{4}^{\circ}$ à la surface et à $+2\frac{1}{2}^{\circ}$, $+1^{\circ}$ à la profondeur de 12 et de 20 pouces.

Le chapitre septième (p. 313—339) renferme un aperçu des observations qui ont été faites sur le magnétisme et les aurores boréales, ainsi que sur le flux et le reflux.

M. le lieutenant Garde a rendu compte (p. 313—317) des recherches que l'expédition a entreprises sur le magnétisme terrestre, et qu'il était chargé de diriger.

Les observations magnétiques qui ont été faites se divisent en 2 groupes.

1) Observations régulières poursuivies pendant une longue période dans des observatoires fixes, à *Nanortalik*, pour arriver à connaître la valeur absolue des 3 composantes du magnétisme terrestre, leur variation diurne et annuelle et leurs perturbations.

2) Observations faites par occasion le long de la côte orientale.

Pour installer les instruments destinés aux observations du premier groupe, on avait organisé à *Nanortalik*, dans le voisinage de la maison habitée par l'expédition, deux observatoires construits en bois, sans trace du fer, et entourés de murs de pierres et de gazon. Le plus grand de ces observatoires renfermait les instruments servant à mesurer les variations, et le plus petit, le théodolite et la boussole

d'inclinaison. Pour garantir les instruments contre les trépidations, on les avait établis sur de hauts piliers en béton reposant directement sur le roc et passant par des trous pratiqués dans les planchers. Pour prévenir les variations trop brusques de la température, les murs étaient revêtus à l'intérieur de peaux de phoque et au dehors d'un rempart de neige. Les échelles des instruments étaient éclairées le jour par la lumière venant des vitres du toit, et la nuit par des lampes à huile munies de réflecteurs en argenton. Par des observations faites en plein air autour des observatoires, on s'était assuré qu'aucune cause locale n'influait sur les indications des instruments. Pour pouvoir faire avec exactitude des observations simultanées dans les deux observatoires, on les avait reliés par une sonnerie électrique.

A l'aide des déterminations absolues obtenues avec le théodolite et la boussole d'inclinaison, et des lectures faites exactement en même temps sur les instruments des variations, on déterminait la valeur absolue des zéros de ces derniers. Cela fait, on pouvait par conséquent, des indications de ces instruments, déduire la déclinaison et les intensités horizontale et verticale correspondantes; mais par suite des grandes variations de la température et d'autres circonstances perturbatrices, il était très souvent nécessaire de contrôler les zéros par de nouvelles déterminations absolues.

Les instruments des variations ont, le premier hiver, été observés toutes les heures, excepté à 3 et à 4 h. du matin, le second hiver, toutes les deux heures et, pendant les mois d'été, 3 fois par jour.

Les principaux résultats sont les suivants :

Constantes magnétiques le 1er janvier 1885 :

Déclinaison, $48^{\circ} 0',5$ occidentale;

Intensité horizontale, 0,117 (C. G. S.);

Inclinaison, $78^{\circ} 0'$.

La déclinaison décroît actuellement de $14'$ par an.

La marche diurne normale de la déclinaison, pendant le semestre d'hiver, montre une oscillation périodique avec deux minima d'égale grandeur à 6 h. du matin et à 6 h. du soir et un maximum à midi. L'amplitude diurne normale pour les mois d'hiver est de $5\frac{1}{2}'$.

Les perturbations les plus fréquentes et les plus grandes se produisent de midi à 5 h. du soir et de 7 h. du soir à 1 h. du matin; les premières sont négatives et les secondes positives.

La marche diurne normale de l'intensité horizontale montre un

maximum à 6 h. du soir, le reste de la courbe est très plan. L'amplitude est de 0,0002.

Les perturbations sont négatives la nuit avec un maximum de fréquence et de grandeur entre 4—6 h. du matin, et positives le jour avec un maximum entre 2—6 h. du soir.

Pour plus amples renseignements, nous nous référons aux travaux de l'expédition polaire danoise «Observations de Godthaab».

Les observations magnétiques entreprises pendant l'été le long de la côte orientale du Grønland comprenaient des déterminations absolues de la déclinaison, de l'intensité horizontale et de l'inclinaison. Elles ont en général été faites dans une tente avec le théodolite et la boussole d'inclinaison. Les déterminations de la déclinaison sont indiquées dans le tableau de la p. 226.

Les observations montrent que les courbes d'égale inclinaison, d'égale intensité horizontale et d'égale inclinaison suivent très exactement la direction principale de la côte.

Conjointement avec les observations magnétiques faites à *Nanortalik*, on en a également entrepris sur les aurores boréales (p. 317—324), à savoir:

- 1) sur leur fréquence, leur aspect, leur position et leurs mouvements, et
- 2) sur leur hauteur absolue au-dessus de la terre.

Pendant le premier hiver, les observations de la première catégorie ont été faites toutes les heures, excepté à 3 h. et à 4 h. du matin, depuis la nuit tombante jusqu'au jour naissant, et pendant le second hiver, toutes les deux heures durant le même intervalle.

De grands troubles dans le magnétisme terrestre sont ordinairement accompagnés d'aurores qui varient rapidement.

Pour faciliter les observations, on a rangé les phénomènes magnétiques observés dans une des classes qui sont indiquées dans le tableau D (p. 320). C'est, dans ses parties essentielles, la classification que M. Weyprecht a donnée des aurores boréales, mais accommodée aux conditions particulières au Grønland.

L'intensité de la lumière est indiquée par des chiffres, de 1 à 4, 4 correspondant à la lumière de la pleine lune.

Les résultats principaux de ces observations sont consignés dans les tableaux A et B (p. 318).

D'après ces tableaux, la moyenne mensuelle des nuits où le ciel a été couvert est pour les deux semestres réunis de 10 environ. En supposant donc dans chaque mois 20 nuits claires, on trouve pour le nombre des nuits où l'aurore boréale a été observée les chiffres que donne le tableau C (p. 319). Il a ainsi été constaté que c'est le mois de mars qui est le plus riche en aurores boréales, et que le maximum diurne pour tous les mois a lieu à 10 h. du soir environ.

Il résulte des observations des deux hivers que les aurores boréales se produisent en majorité du côté du Nord, tandis qu'elles sont cependant aussi très fréquentes dans les autres parties du ciel. *Nanortalik* semble par conséquent être situé au sud de la zone où les aurores boréales apparaissent avec la même fréquence dans toutes les directions.

Les formes les plus habituelles sous lesquelles les aurores boréales se montrent à *Nanortalik* sont indiquées dans le tableau D (p. 320); on y a réuni les formes en arc et en bandes, parce que ces formes se confondaient très souvent l'une dans l'autre.

Les bandes et les arcs légers sont les formes les plus fréquentes, et en parcourant les différentes observations, on voit que c'est en général ainsi que commencent les aurores boréales, le soir à environ 35° au-dessus de l'horizon NNW (vrai). La direction des bandes est d'ordinaire ENE—WSW (vrai), l'intensité est assez faible. A mesure que la nuit s'avance, l'intensité augmente et l'aurore boréale se développe en draperies, en faisceaux lumineux ou, dans quelques cas, en couronnes, en même temps qu'elle se concentre autour du zénith et s'étend sur le ciel du côté du Sud. Mais de nouvelles bandes et des nuages lumineux allongés apparaissent du côté du Nord, et il se reproduit à peu près les mêmes phénomènes jusqu'à ce que, vers le matin, le ciel se montre entouré de vagues lueurs ou de longs et faibles rayons, qui de l'horizon s'élèvent vers le zénith magnétique. Le phénomène se termine souvent par un arc faiblement lumineux haut de 20° environ, au SSE; en apparence il limite un segment plus sombre du ciel, mais des étoiles brillent cependant çà et là.

Cependant, les aurores boréales sont loin de toujours se développer d'une manière aussi régulière. Souvent apparaissaient et disparaissaient, comme d'un coup de baguette, les figures lumineuses

les plus belles et les plus variées, souvent au Nord et souvent au Sud tout le ciel était resplendissant de lumière, tandis que dans l'autre partie il était complètement obscur. Tantôt les aurores boréales se présentaient sous forme de bordures lumineuses sur les nuages déchirés, fuyant avec eux devant une tempête du Nord-Ouest, et tantôt tout le ciel était comme éclairé d'une vague lueur, sans qu'on pût se rendre compte si elle était due ou non à une aurore boréale. Dans le jeu des couleurs, dans l'intensité et la marche de la lumière, il y a aussi des changements continuels. Les couleurs varient entre le blanc, le jaune et plus rarement le rouge et le vert; la couleur ordinaire est le blanc, avec une teinte faiblement jaunâtre. Le rouge et le vert sont assez rares et apparaissent seulement quand les aurores sont très brillantes et se rapprochent beaucoup de la terre. L'intensité de la lumière est aussi maximum dans les aurores basses, ce qui du reste est tout naturel. Le mouvement propre des aurores est absolument prédominant dans le sens du Nord au Sud, car sur les mouvements observés il y en a 71 % du Nord au Sud, 19 % du Sud au Nord, 8 % de l'Ouest à l'Est et 2 % de l'Est à l'Ouest. Le mouvement de la lumière coupe en général obliquement le méridien magnétique et ne lui est que très rarement parallèle.

Quant aux observations relatives à la hauteur absolue des aurores boréales au-dessus de la surface terrestre, elles n'ont été faites que pendant le second hiver. L'expédition, en effet, ne disposait pas le premier hiver les instruments servant à ces mesures, mais reçut seulement dans l'automne de 1884 2 grands théodolites spécialement affectés à cet usage.

Les observations consistaient en mesures simultanées effectuées aux extrémités d'une base longue de 1248 mètres, et qui permettaient de déterminer la parallaxe d'un certain point de l'aurore boréale. Dans ce but, la base était située dans le méridien magnétique, et on ne mesurait que dans ce plan en prenant toujours un point du bord inférieur de l'aurore boréale.

Mais on comprendra facilement que, lorsque les aurores ne restent pas tant soit peu tranquilles, une pareille mesure de parallaxe peut devenir difficile, et par suite que ce n'est pas une chose si aisée de déterminer la hauteur des aurores les plus brillantes et les plus mobiles, celles qui certainement se rapprochent le plus de la terre. Le tableau de la p. 323 renferme les résultats des mesures, faites le 10 et le 11 février 1885, de la hauteur des arcs et des

bandes, et on y trouvera les parallaxes de 17 bords d'aurores, lesquelles donnent une hauteur au-dessus de la terre variant entre 1,63 et 15,43 kilomètres.

Les aurores boréales, à *Nanortalik*, ont donc des hauteurs très variables. Nous devons en outre faire observer que plusieurs mesures qui ont donné une parallaxe si petite — au-dessous de 1° — qu'on ne pouvait pas s'y fier en restant dans des limites raisonnables, ne figurent pas sur le tableau; mais elles montrent toujours que les aurores boréales peuvent se produire à des hauteurs au-dessus de la terre encore plus grandes que celles qui y sont indiquées.

Comme points de comparaison, nous donnerons les principaux résultats des observations d'aurores boréales faites par l'expédition de Godthaab.

La base avait une longueur de 5,8 kilomètres et était située dans la méridien magnétique. On a mesuré en tout 32 bords d'aurores, dont 10 avaient une parallaxe au-dessous de 1° , et n'ont pas été comprises dans le calcul. Les autres ont donné une hauteur absolue des aurores boréales variant entre 0,61 et 67,81 kilomètres.

M. le capitaine Holm a exposé p. 325—337 les observations d'aurores boréales qu'il a faites à *Angmagsalik*.

Les premières aurores boréales sur la côte orientale du Grønland ont été observées, en 1884, le 12 août au soir, aussi bien par la partie sud de l'expédition, qui séjournait à *Inugsuit*, que par la partie nord, qui se trouvait à *Nuerniagartek*, par conséquent 50 milles danois (377 kilom. environ) plus au Nord.

Les observations régulières de l'aurore boréale à *Angmagsalik* ont commencé le 1er octobre. La dernière aurore a été observée le 16 avril 1885.

Les observations se faisaient toutes les heures où des aurores étaient visibles, depuis 6 h. du matin jusqu'à minuit, et étaient notées schématiquement dans le journal suivant la méthode proposée par M. Weyprecht, mais modifiée dans son application au Grønland. Les aurores étaient classées sous les formes suivantes.

1. Lueur sans forme bien définie. Elle peut quelquefois se répandre sur la plus grande partie du ciel, et, dans ce cas, les points situés en dehors sur le ciel d'ailleurs clair se présentent comme des taches obscures où les étoiles scintillent fortement.

II. Nuages lumineux. Ils peuvent avoir tout à fait le même aspect que les nuages ordinaires, et ne s'en distinguer que par leur éclat blanc, phosphorescent. Lorsqu'il y avait un beau clair de lune et qu'en même temps des aurores se mouvaient sur le ciel, il était quelquefois impossible de distinguer les nuages d'aurores des cirrus.

III. Arcs. Ils ont la forme d'arcs de cercle dont le point culminant se trouve environ dans le méridien magnétique et les extrémités se dirigent vers l'horizon. Le bord inférieur est nettement limité, tandis que le bord supérieur est effacé. Cette forme d'aurore est, comme les deux précédentes, très tranquille. Les arcs peuvent s'élever et s'abaisser lentement dans le méridien magnétique, mais ils peuvent aussi, surtout lorsqu'ils sont bas, rester pendant des heures complètement immobiles. Au-dessous de ces arcs bas, on voit de temps à autre un segment sombre qui est en contraste avec l'arc lumineux, lequel forme la limite inférieure de la partie du ciel éclairée par l'aurore boréale. Les arcs situés à une grande hauteur sont limités sur leurs deux bords.

IV. Bandes. Elles se composent de séries compactes de rayons qui convergent vers le zénith magnétique, et forment un tout continu qui est constamment animé d'un mouvement ondoyant. Les bandes sont principalement formées d'arcs qui, après s'être élevés à une plus grande hauteur, se divisent en devenant irréguliers, changent rapidement d'aspect et de place, prennent un mouvement ondulatoire et peuvent même se tordre en spirale. Cependant les bandes peuvent au zénith se transformer de nouveau en arcs tranquilles.

V. Draperies. Elles se développent en général des bandes, du bord supérieur desquelles se projettent vers le zénith magnétique de longs rayons qui participent aux mouvements d'oscillation et de torsion des bandes, et prennent par là l'aspect des plis moelleux d'un rideau. Cette forme a d'ordinaire une intensité plus grande et un mouvement bien plus rapide que les précédentes, de même qu'elle fait l'impression d'être celle qui se rapproche le plus de la surface de la terre. Le ciel peut quelquefois être entièrement couvert de draperies.

VI. Couronne. Elle se compose de cercles de rayons lumineux animés d'un mouvement très rapide, qui tourbillonnent autour du zénith magnétique, et est formée de bandes, de draperies ou d'autres formes rapidement changeantes.

VII. Colonnes de vapeurs. Dans leurs contours et leur mouvement elles ressemblent à des colonnes de fumée très lumineuses qui s'élèvent de la terre à peu près dans la direction de l'Est (ou de l'Ouest) magnétique, et qui en s'étalant dans leur marche ascendante semblent être poussées par un vent faible. Lorsque ces colonnes de vapeurs montent à une grande hauteur, elles peuvent se transformer en bandes ou en draperies, ou se résoudre en nuages lumineux.

VIII. Faisceaux de rayons. Ils flamboient tout à coup et disparaissent un moment pour se montrer aussitôt après sur un autre point. Ils se composent de rayons de longueur différente, mais convergeant tous vers le zénith magnétique. Ils peuvent apparaître aussi bien isolément qu'en grand nombre, et, dans ce dernier cas, se transformer en bandes, en draperies ou en couronne.

Pour qu'on puisse se rendre compte de l'apparition des aurores boréales dans les différents mois, le tableau I (p. 328) indique pour chaque mois : a) le nombre des nuits où l'aurore boréale a été observée, b) le nombre d'heures pendant lesquelles il en a été observé, et c) le nombre des aurores observées. On voit que le mois de février figure dans ces trois rubriques avec une grande majorité. Le tableau donne en même temps pour chaque mois d) la nébulosité moyenne, e) le nombre des nuits à ciel entièrement couvert (de 4 h. du soir à 8 h. du matin le lendemain), et f) le nombre des heures pendant lesquelles on a observé la nébulosité désignée par 10. Ces trois rubriques montrent que février est le mois le moins nuageux. On trouve enfin dans le tableau la grandeur de l'intensité moyenne.

Du tableau II (p. 328), qui donne le nombre des aurores de différentes formes pour chaque heure d'observation, il résulte que le nombre des aurores, comme on pouvait s'y attendre, est maximum à minuit, et que les draperies et les arcs sont les formes les plus fréquentes, après quoi viennent les lueurs sans forme définie, les faisceaux de rayons, etc.

Plus des $\frac{2}{3}$ des colonnes de vapeurs et des groupes de grands faisceaux de rayons se sont montrés à peu près dans l'Est magnétique, et les autres dans la direction opposée. Quelquefois les colonnes de vapeurs semblaient venir du sommet d'un pic voisin, au NE. $\frac{1}{4}$ E. On a observé une fois simultanément deux colonnes de vapeurs, l'une venant du pic en question, et l'autre d'un autre pic voisin, au NW. $\frac{1}{4}$ W.

Le tableau II indique en outre l'intensité moyenne aux différentes heures, et montre qu'elle est maximum à 9 h. du soir.

On a réuni dans le tableau III (p. 330) la situation et la direction des points centraux ou culminants, ainsi que l'amplitude des arcs, des bandes et des draperies dont la place a été notée avec plus de précision.

La hauteur au-dessus de l'horizon est appelée basse ou haute suivant qu'elle est au-dessous ou au-dessus de 45° . On verra par le tableau que, tandis que la plupart des observations des premières heures du soir ont été faites autour du zénith, elles l'ont été plus tard dans la soirée à moins de 45° au-dessus de l'horizon méridional, et tel est le cas pour le plus grand nombre des arcs, des bandes et des draperies. Il faut donc supposer qu'*Angmagsalik* est situé au nord de la zone des aurores boréales.

La direction du point central a en général été SE $\frac{1}{4}$ S et SSE. Lorsque l'aurore s'est montrée sur l'horizon nord, la direction en a été portée sous la direction diamétralement opposée. Comme il a souvent été impossible d'indiquer la direction des bandes et des draperies, le nombre des observations est moindre pour les directions que pour les hauteurs.

La moyenne des amplitudes aux différentes heures a été établie d'après 115 arcs déterminés, dont 78 étaient situés bas et 12 haut sur l'horizon sud, 14 autour du zénith, 6 haut et 5 bas sur l'horizon nord. Le nombre des observations dont on a pris la moyenne aux différentes heures est indiqué dans la dernière colonne du tableau III.

Le tableau IV (p. 331) montre que la plupart des 115 arcs observés ont une amplitude de 14 rumbs de vent. L'amplitude a la plus forte moyenne, 162° ($14\frac{1}{2}$ rumbs de vent) à 9 h. du soir (voir le tableau III), par conséquent à la même heure où l'intensité est maximum. C'est pourquoi la zone de l'aurore, dans sa marche diurne, semble alors s'être le plus rapprochée du lieu de l'observation.

Un segment obscur limité par un arc bas et tranquille a en tout été observé 14 fois, répartis sur 9 soirs. On trouvera indiquées p. 332 la direction de ces segments et l'amplitude des arcs qui les surmontent.

Les tableaux des p. 332 et 333 montrent comment l'aurore boréale s'est montrée à *Nanortalik* en même temps qu'on voyait le segment obscur à *Angmagsalik*, et ceux des p. 334 et 335, comment

l'aurore s'est montrée à *Angmagsalik* les soirs où le segment obscur a été observé à *Nanortalik*. Le 8 et le 10 avril, à minuit, on a vu, tant à *Angmagsalik* qu'à *Nanortalik*, un segment obscur bas limité au SSE par un arc tranquille avec 12 rumb de vent d'amplitude.

Le segment obscur, dans lequel on voit souvent les étoiles scintiller, est le ciel clair vu sous l'aurore boréale. Comme le segment obscur est produit par le contraste entre les hautes couches de l'atmosphère éclairées par l'aurore et les couches basses qui ne le sont pas, il est évident que ce segment ne peut être visible que lorsque la limite de la zone aurorale a une situation telle, que les couches les plus basses éclairées par l'aurore sont encore visibles au-dessus de l'horizon. Le segment obscur se produira plutôt dans une direction perpendiculaire à celle de la zone aurorale, parce que la limite de cette zone est ici la plus rapprochée. Le segment, à *Angmagsalik*, se montrant au SSE et au SE $\frac{1}{4}$ S, il faut supposer que la direction de la zone aurorale lui est perpendiculaire, ce qu'est aussi la direction principale des arcs, des bandes et des draperies.

Le tableau V (p. 335) indique les mouvements propres de l'aurore boréale. Elle a été observée 23 fois se mouvant du Sud au Nord et 37 fois dans la direction opposée. Cependant il n'est pas certain que ces dernières aurores aient toutes pris naissance sur l'horizon nord, car elles peuvent aussi s'être montrées d'abord au zénith ou à une grande hauteur sur l'horizon sud.

On voit par le tableau VI (p. 336) que la lumière de l'aurore se meut aussi souvent de l'Est à l'Ouest que de l'Ouest à l'Est. En examinant les observations pour chercher si le mouvement s'est fait en sens inverse de celui du soleil ou dans le même sens, on trouve que, sur 47 observations, il y en a 29 qui donnent ce dernier mouvement et 18 le mouvement contraire. Dans la couronne, le mouvement a été observé une fois dans une de ces directions et une autre fois dans la direction opposée.

On a, à plusieurs reprises, observé des nuages derrière les aurores boréales, par exemple une fois derrière une aurore sans forme définie, une autre fois derrière un grand arc assez bas et tranquille. Des draperies et des bandes ont souvent été vues monter de l'horizon sud, passer au zénith et puis sur l'horizon nord, de sorte qu'on voyait l'aurore dans une direction opposée à celle où elle était d'abord. Non seulement l'impression laissée par cette

aurore, mais aussi la vitesse avec laquelle elle se mouvait, indiquaient son grand voisinage.

M. C. Crone, docteur ès-sciences, a exposé, p. 337—339, les résultats des observations sur le flux et le reflux.

Les mesures de *Nanortalik* comprennent 2 séries d'observations faites l'une dans l'hiver de 1883—84 et l'autre dans l'hiver de 1884—85, et qui chacune embrassent une période de 6 mois environ. Chacune de ces séries a servi à déterminer les principales constantes de l'analyse harmonique, et les deux groupes de valeurs ainsi obtenues présentaient un accord très satisfaisant.

A l'aide de ces constantes, on a calculé la haute et la basse mer pour un espace de 14 jours environ, et on a ensuite comparé les résultats avec les observations correspondantes¹⁾. Pour ce calcul, on a employé la méthode donnée par M. le professeur H. G. Darwin dans «Fourth committee for the harmonic analysis of tidal observations» Birmingham 1886. L'accord entre le calcul et l'observation pour les heures de la haute et de la basse mer était moins satisfaisant qu'on ne l'avait attendu et désiré, mais il faut se rappeler que, dans la méthode employée, les valeurs véritables des constantes de moindre importance sont remplacées par des valeurs théoriques qui peuvent différer sensiblement des véritables.

On a, dans les deux séries, obtenu pour les éléments caractéristiques du flux et du reflux les valeurs suivantes :

	1 ^{re} Série.	2 ^e Série.
Etablissement du port	0 ^j 6 ^h 1 ^m	0 ^j 5 ^h 57 ^m
Intervalle moyen entre la culmination de la lune et la haute mer	0 ^j 5 ^h 32 ^m	0 ^j 5 ^h 37 ^m
Retard de la marée de syzygie	1 ^j 21 ^h 5 ^m	1 ^j 12 ^h 13 ^m
Différence entre la haute et la basse mer :		
aux marées de syzygie	2,54 mètres	2,50 mètres
aux marées de quadrature	0,94 —	1,10 —
Ecart semi-mensuel maximum en temps (valeur moyenne)	0 ^h 56 ^m	0 ^h 47 ^m
Hauteur moyenne de la mer	1,44 mètre	1,50 mètre

¹⁾ Cette comparaison, de même que les valeurs des constantes et la méthode qui a servi à les trouver, ont été publiées dans le IIe volume des travaux de l'expédition polaire danoise, «Observations de Godthaab».

Pour *Angmagsalik*, d'où l'on avait une courte série d'observations sur le flux et le reflux, on a seulement essayé de déterminer l'intervalle moyen entre la culmination de la lune et la haute mer, et trouvé 4^h 6^m.

Le zéro de l'échelle pour les mesures des hauteurs de la mer, tant à *Nanortalik* qu'à *Angmagsalik*, a été mis en évidence par une marque faisant corps avec le roc, et à l'aide de laquelle, si de nouvelles mesures sont entreprises dans ces localités, on pourra s'assurer si le pays s'abaisse réellement comme on le prétend généralement.

A *Nanortalik*, la marque en question consiste en un boulon de fer cimenté dans un trou foré dans le roc, entre la demeure de l'expédition et l'observatoire magnétique, à 20,07 pieds au-dessus de la hauteur moyenne des eaux de la mer.

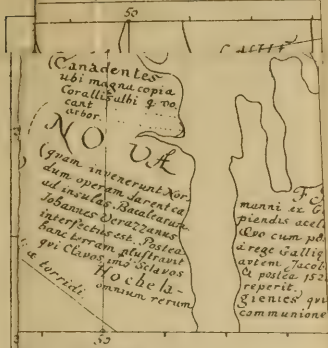
A *Angmagsalik*, une marque analogue est encastrée dans le roc au sommet de la petite presqu'île située au SSW vrai de la demeure de l'expédition, à 42,35 pieds au-dessus de la hauteur moyenne des eaux de la mer.

Le chapitre huitième (p. 341—350) renferme une liste de noms de lieux dans le Grønland oriental danois. Les lettres gothiques qui accompagnent chacun de ces noms sont une abréviation du nom de la région où il faut chercher le nom dont il s'agit (voir p. 343). On a indiqué les limites de ces régions, ce qui ne veut pas dire que toute l'étendue comprise entre ces limites porte le nom en regard, qui en général ne désigne qu'un fjord ou une localité, mais seulement que c'est le nom le plus important dans l'étendue considérée. Le nombre entre parenthèses qui suit le nom indique combien de fois ce nom se trouve dans la région dont on s'occupe.

Pour la partie sud, l'orthographe des noms est conforme à celle qui est en usage sur la côte occidentale du Grønland, tandis que, pour la partie nord, surtout dans l'étendue fréquentée par les habitants d'*Angmagsalik*, on s'en est un peu écarté pour se rapprocher davantage de la prononciation des indigènes, en remplaçant, par exemple, *i* par *u*, *e* par *o* et *j* par le *s* doux. Cependant,

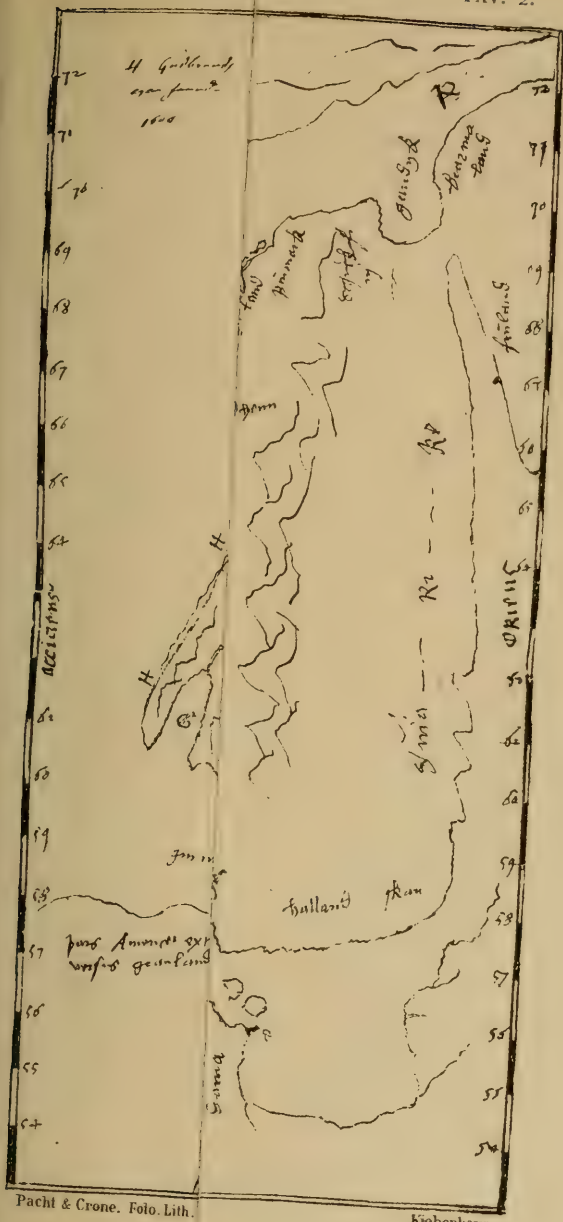
comme on ne voulait pas affaiblir l'intelligence de tous les noms, qui étaient aussi connus sur la côte occidentale, on s'est abstenu d'aller jusqu'au bout, car autrement les changements à faire auraient dû, pour ainsi dire, embrasser toutes les consonnes, la langue des habitants d'*Angmagsalik* étant en général beaucoup plus douce que celle des indigènes de la côte occidentale.

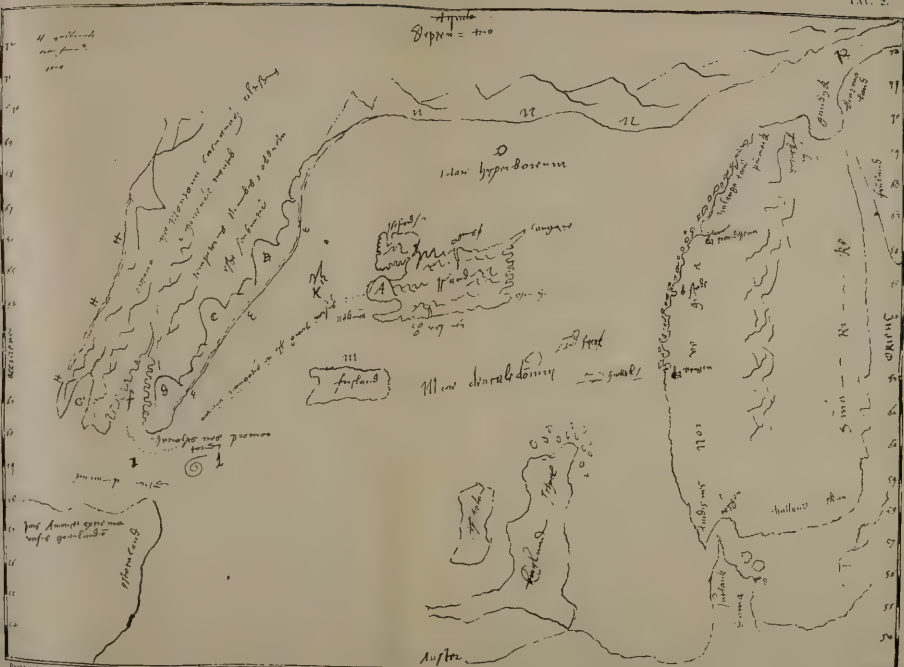
hva gradam mappa rud
temporis... observationi

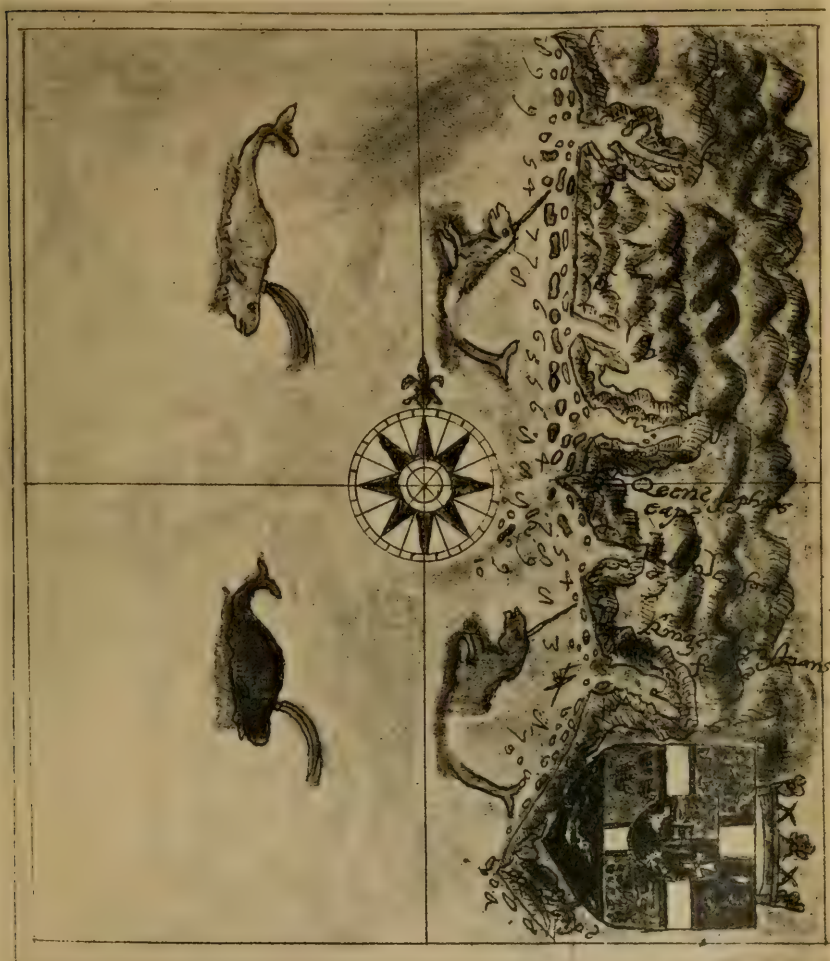

uti... laxis Nello- vocata
Nobi- laudis dicta .let,
Nre- mines visina peragant
Ning.....ut quod corpore
.....urmen fama refert.

D. Christiano Frisco.
ellario Magnif &c

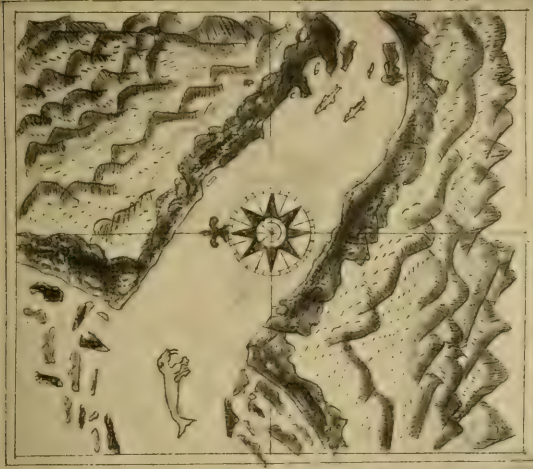

HALL. 1605.

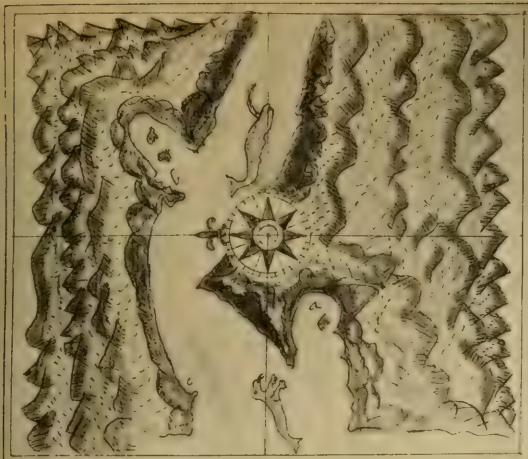

KONG CHRISTIANS FJORD.

CUNNINGHAMS FJORD.

HALL 1605

BRADE RANSONS FJORD.

JOH. MEJER: DANELL'S REJSE 1652.

Circ

72	14
71	F
70	0
69	IU
68	slant
67	
66	
65	
64	
63	
62	
61	LE
60	
59	
58	
57	1/2
56	
55	
54	
53	
52	
51	
50	
49	
48	
47	
46	
45	
44	
43	
42	
41	
40	
39	
38	
37	
36	
35	
34	
33	
32	
31	
30	
29	
28	
27	
26	
25	
24	
23	
22	
21	
20	
19	
18	
17	
16	
15	
14	
13	
12	
11	
10	
9	
8	
7	
6	
5	
4	
3	
2	
1	

Kangerujuk, seet fra Kekertatsiak

Iluilek, seet fra Kasingortok.

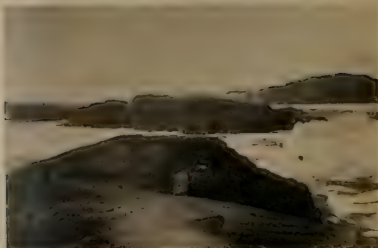
(H. Knutsen phot.)

Isklædt Parti af Fastland Aluk.

Iluilek.

Isklædt Parti af Fastlandet.

Aluk

Kokertatsiak.

Udsigt Nord efter fra Nunatsuk.

Hullek.

Nuk.

„Graah's Fjælde“.

Udsigt Syd efter fra nordre Side af Kangerdluluk.

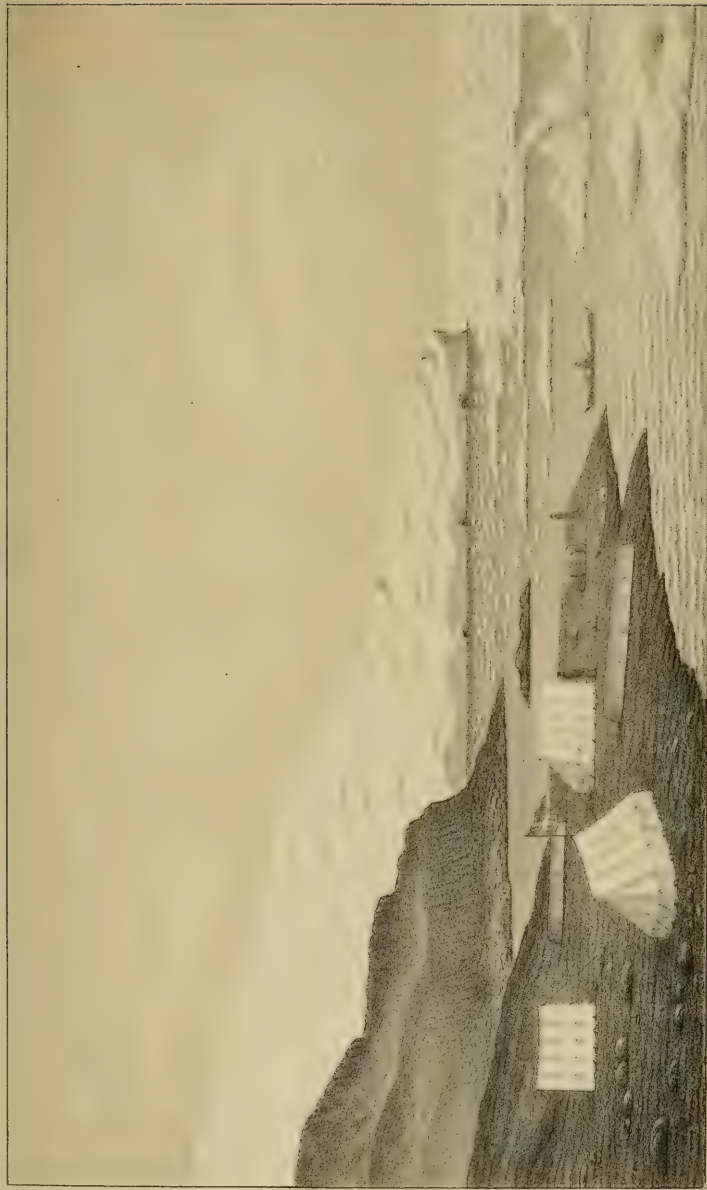

Nuk og Cap Tordenskjold, seet fra Anoritok.

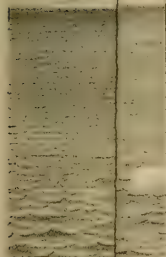
Napasorsuak, seet fra Inugsuit.

(H. Knutsen phot.)

100 € : 1 Vård.

Puisortok seet fra Sermip-nua.

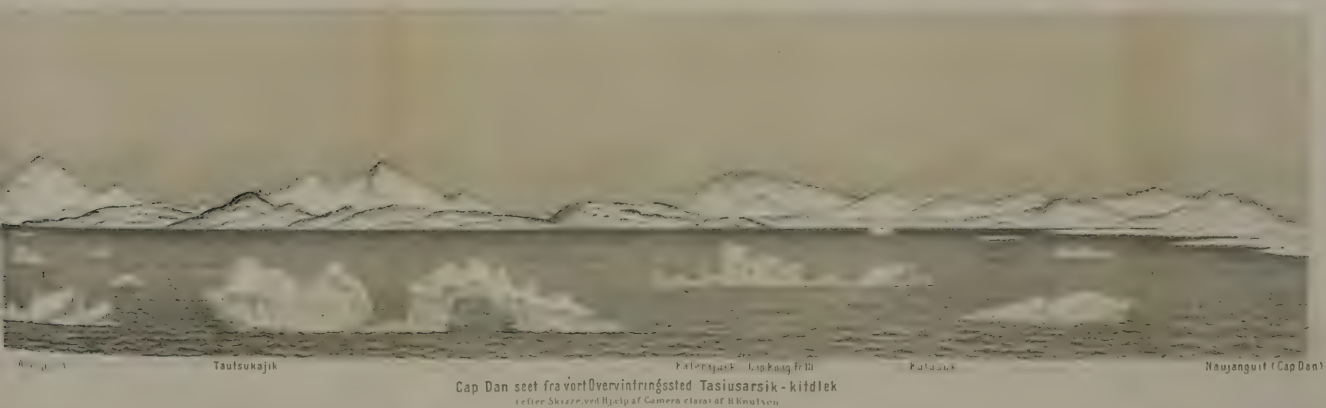

Cap Mustang

uk (

ong Frii
- ki

Kiatak-Fjeld ved Umivik.

Kingorsuak i Angmagsalik-Fjord.

(H. Knutsen phot.)

Dalstrøg ved Ikatek. Sermiligak-Fjord.

Landet Nord for Erik den Rødes Ø.

(H. Knutsen phot.)

Meddel

ugsalit

hilele

le

Otus
Pro Jale
O Nas
Nagutik
Ineok
vareent
paganisiek
upulilik
utitiek
rik

nit

rsuak

Kuar 1885.

Skizzer af Hysten Nord for Angmagssalik,
tegnet af de Indføde:

Kutuluk 21 Oktober 1884.

Kutuluk 2de Marts 1885.

Kunah 7 Februar 1885.

12 Marts 1885

DEN SYDLIGSTE DEL AF GRØNLANDS ØSTRYST

indtil 65° 45' N.Br.

opmaalt af

G. Holm og V. Garde

1883 - 85

• Bekæft. Plads
A Tøllplads eller tidligere bekæft. Plads
n Nordøst-Rundgruppe

I. Landskabs af Bæver. Højden over havets 1 Fod

Granit Syenit Stenloaenge
De grønne Linier og omgivelser af P. Enderlin

Katole c. 37

GRÖNLANDS ØSTKYST

fra 65°20' til 66°25' N.Br.

opmaalt af G.Holm 1854-55.

- Bøstøt Plads
- ▲ Teltplads eller tidligere bostøt Plads
- ▲ Værde forrest af Expeditionen
- Expeditionens Overvintningsplads 1854-55

Indlandsis af Brez
Breddevarer ved Angmagssalik

GRÖNLANDS ØSTKYST

mellem 65° og 66° N.Br.
tegnet efter Angmagssalikes Oplysninger
med Bøstøtsteds af Østtimmelbæres fra Dansk Flag og Ingolf
1854

1889.

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Tiende Hefte.

Text.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

Meddelelser om Grønland.

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Tiende Hefte.

Med 42 Tavler

og en

Résumé des Communications sur le Grönland.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1888.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Den østgrønlandske Expedition,

udført i Aarene 1883—85

under Ledelse af

G. Holm.

Anden Del.

Text.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1888.

Indhold.

	Side
I. Bidrag til Østgrønlændernes Anthropologi, af Søren Hansen	1.
II. Ethnologisk Skizze af Angmagsalikerne, af G. Holm	43.
1. Klima — Stor-Is — Landets Udseende — Planter — Dyr. .	47.
2. Navn — Udbredelse — Udseende — Klædedragt — Bolig — Redskaber — Erhverv	55.
3. Sociale Forhold — Husliv — Fødsel — Barndom — Ægte- skab — Dødsfald	85.
4. Tro — Aander — Amuletter — Trylleformularer — <i>Angekoks</i> 'er — <i>Ilisitsoks</i> 'er	112.
5. Astronomi — Geografi — Snille — Kunstsands — Tromme- Sang og -Dands	141.
6. Gjæsteri — Vinterforraad — Hungersnød	160.
7. Angmagsalikernes Forhold overfor os — Træk af deres Karakter	166.
III. Liste over Beboerne af Grønlands Østkyst, af Johannes Hansen . .	183.
Bemærkninger til Listen, af G. Holm	201.
IV. Den østgrønlandske Dialekt, af H. Rink	207.
V. Sagn og Fortællinger fra Angmagsalik, samlede af G. Holm	235.
Bemærkninger til Sagnsamlingen af H. Rink	335.
VI. Liste over den ethnografiske Samling fra Angmagsalik	347.
Rettelser og Tilføjelser	359.
VII. Résumé des Communications sur le Grönland	361.

I.

B i d r a g

til

Østgrønlændernes Anthropologi

af

Søren Hansen.

1886.

Grundlaget for den følgende Fremstilling af Østgrønlændernes Legemsbygning og øvrige fysiske Forhold er en Række anthropologiske Undersøgelser, som ere foretagne af den danske Konebaadsexpedition til Østkysten af Grønland i Aarene 1883—85.

Det samlede Antal af maalte, undersøgte og beskrevne udgjør ialt 136 voxne Individer af begge Kjøen, af hvilke 46 hørte hjemme i den nordlige Del af den berejste Kyststrækning og ere undersøgte af Expeditionens Chef, Kaptajn G. F. Holm, under Overvintringen ved Angmagsalik, medens Premierlieutenant V. Garde har undersøgt 45 Individer fra den sydlige Del af Østkysten, og som et interessant og værdifuldt Supplement et lignende Antal fra den sydligste Del af Vestkysten. Kaptajn Holm har desuden tilstillet mig en udførlig almindelig Beskrivelse af den nordlige (og største) Del af Befolkningen, og under Bearbejdelsen af dette Materiale har jeg end yderligere kunnet støtte mig til en stor og smuk Samling af Portræter, som Kandidat Knutsen har fotograferet. Endelig har jeg kunnet undersøge en af Expeditionen tilvejebragt Række a Kranier og nogle faa andre Knogler, som for største Delen ere indsamlede af Kandidat P. Eberlin, samt en Samling af Haarprøver fra Angmagsalik.

Vort tidligere Kjendskab til Østgrønlændernes Udseende var yderst ringe og saa godt som udelukkende baseret paa en Række spredte Notitser i forskjellige Rejseberetninger, knappe i Formen, ufuldstændige og lidet oplysende. Clavering¹⁾ har kun nogle faa Linier om den lille, men yderst interessante Eskimostamme, han traf paa c. 74° N.Br., og hans eneste Bemærkning af Værdi

¹⁾ Edinburgh new philosophical Journal 1830. Oversat i Petermanns Mitth. 1870, p. 325.

er, at Parrys Beskrivelse ¹⁾ af de Indfødte ved Igloolik i alle Punkter passede paa hine. Udførligere er Graah ²⁾, men hans spredte Bemærkninger give dog kun et uklart og usikkert Billede af dette Folk. Det samme gjælder om alle de andre Forfattere, der have beskæftiget sig med dette Emne, og det er forsaavidt let forklarligt og tilgiveligt, at man lige til den allernyeste Tid ³⁾ har søgt en Støtte for Paastanden om en gammel-nordisk Colonisation af Grønlands Østkyst i den nuværende Befolknings Udseende, skjøndt dette i Virkeligheden har været saa godt som ukjendt. Det bør dog fremhæves, at Pansch ⁴⁾ efter en omhyggelig Undersøgelse af de Kranier, han selv indsamlede omkring Cap Borlase Warren, udtrykkelig har udtalt sig imod en saadan Indblanding af europæiske Elementer. De Kranier, som Clavering og den yngre Scoresby muligvis have bragt hjem fra denne Egn, ere saavidt vides aldrig beskrevne og maaske helt forsvundne mellem andre grønlandske Kranier; det samme gjælder om et, som Graah havde med, hvorimod hans Ledsager paa den første Del af Rejsen, Vahl, forærede A. Retzius et Kranium fra Østkysten, som denne har beskrevet i Forbindelse med et fra Upernivik. ⁵⁾

Under disse Omstændigheder har Expeditionen saa at sige beriget Anthropologien med et helt nyt Folk, som ganske vist stemmer med det Billede, man maatte have dannet sig, hvis der aldrig havde været Tale om Krydsning med Nordboer, men som man i høj Grad savnede positive Oplysninger om.

¹⁾ Journal of a second Voyage etc. London 1824.

²⁾ Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland. Kbhvn. 1832. pp. 77, 119 o. fl.

³⁾ Nordenskiöld: Den andra Dicksonska Expeditionen till Grönland. Stockholm 1885. p. 462.

⁴⁾ Von irgendwelchen von Osten her kommenden fremden Einflüssen, von «normannischen» Beimischung, an die so Mancher noch glauben möchte, ist auch hier keine Spur nachzuweisen. Zweite deutsche Nordpolarfahrt. II. p. 153.

⁵⁾ Forh. ved 3die skand. Naturf. Møde. Stockholm 1842. Oversættelse i Müllers Archiv. 1845. p. 122.

Ifølge den af Kaptajn Holm, ved Kateketen Joh. Hansen (Hanseråk) affattede Mandtalsliste, udgjorde Befolkningen paa Grønlands Østkyst — Efteraaaret 1884 — ialt 548 Individer. Dette Antal er selvfølgelig altfor lille, til at en statistisk Bearbejdelse kan foretages med Haab om fuldt paalidelige Resultater, men idet jeg erkjender dette, maa jeg dog anse det for tilladeligt at gjøre Rede for et enkelt ejendommeligt Forhold af speciel anthropologisk Interesse, medens det ellers ligger udenfor min Opgave at undersøge det interessante Aktstykkets øvrige Indhold.

Af de 548 Individer horte 245 til Mandkønnet og 303 til Kvindeskønnet. Der fandtes saaledes 1237 Kvinder for hver 1000 Mænd, et Forholdstal, der ser ret naturligt ud i følgende Sammenstilling: ¹⁾

	Kvinder pr. 1000 Mænd.
Danmark	1035.
Færøerne	1050.
Island	1121.
Vestgrønland	1154.
Østgrønland	1237.

Det turde imidlertid være tvivlsomt, om denne betydelige Overvægt uden videre kan forklares, som et Resultat af den

¹⁾ Folketællingen i Grønland, 1ste Oktober 1880. Statistiske Meddelelser, 3. R. 6. Bd.

ved et livsfarligt Erhverv forøgede Mortalitet i de ældre mandlige Aldersklasser. Ganske vist er det ikke meget sandsynligt, at Østgrønland i denne Henseende skulde afvige synderligt fra de danske Distrikter paa Vestkysten, men et Blik paa Forholdet i de forskjellige Aldersklasser vil vise, at Sagen ikke er saa simpel, som den synes.

Kun for de mindre Børns Vedkommende kan Mandtalslistens Aldersangivelser betragtes som nøjagtig, medens den forøvrigt ifølge Sagens Natur kun hviler paa et Skjøn. Der ligger heri en Hindring for Sammentælling efter Aldersklasser, som dog for en Del er fjernet derved, at samtlige Individuer (deriblandt 13, for hvilke der ingen Alder er opført) ere betegnede henholdsvis som Mænd og Dreng, Kvinder og Piger, idet Grænsen er sat ved femten Aars Alderen, og naar man ikke kan disponere over store Tal, maa denne Deling vel betragtes som den eneste, der har nogen Værdi.

Ved at inddele den samlede Befolkning paa denne Maade kommer man til det mærkelige Resultat, at Kvindekjønnets numeriske Overvægt er større i Barnealderen end senere, skjøndt der netop i Analogi med Forholdene paa Vestkysten var Grund til at vente det modsatte.

	Mænd.	Kvinder.	Kvinder pr. 1000 Mænd.
Børn	99	128	1293
Voxne	146	175	1199
Alle	245	303	1237

Trods de smaa Tal kan jeg ikke opfatte dette Fænomen som en ren Tilfældighed. Ganske vist maa det indrømmes, at det hele godt kan hidrøre f. Ex. fra et fejlagtigt Skjøn over de enkelte Individuers Alder, — hvis man blot havde regnet nogle faa unge Mænd for Dreng og nogle faa Piger for voxne

Kvinder, vilde Forholdet ikke være bleven saa besynderligt —, men det synes dog at fremgaa af Tallene, at Forskjellen mellem Antallet af Mænd og Antallet af Kvinder mere skyldes en særegen Raceejendommelighed end de to Kjønns af Livsvilkaarene betingede forskellige Mortalitet.

Denne Opfattelse støttes desuden betydeligt ved de faa Oplysninger, der haves om Forholdet paa Vestkysten fra den Tid, da den derboende, endnu relativt ublandede Befolkning stod Østgrønländerne nærmere i Levemaade og Livsbetingelser end nu. I 1762 angav Crantz Talforholdet mellem Mænd og Kvinder i Sydgrønlands tyske Menigheder som 1000 til 1348, og ved dette Aarhundredes Begyndelse var der i hele Sydgrønland omtrent 1500 Kvinder for hver 1000 Mænd, medens der i det sidste halvhundrede Aar i hele Vestgrønland kun har været mellem 1100 og 1150, noget flere i det sydlige end i det nordlige Inspektorat.

Desværre har man under Expeditionens korte Ophold paa Kysten ikke kunnet tilvejebringe et tilstrækkeligt Materiale til Bedømmelse af Mortalitetsforholdene, det eneste sikre Middel til at løse Spørgsmaalet, og man maa derfor indtil videre blive staaende ved det her anførte, vel sagtens for bestandigt.

Den almindelige Forestilling, som man tidligere havde om Østgrønländernes høje Væxt i Modsætning til Befolkningen paa Vestkysten, har ved Expeditionens Maalinger af et større Antal Mænd og Kvinder — ialt 136 — vist sig at være noget overdreven. Saavidt som man tør slutte noget af en Sammenligning af det foreliggende Materiale med de Maalinger, jeg selv har foretaget paa den mellemste Del af Vestkysten (Sukkertoppens og den nordlige Del af Godthaabs Distrikt), er Forholdet det, at Legemshøjden tiltager fra Syd til Nord langs begge Kyster, og navnlig viser Expeditionens Maalinger en betydelig Tilvæxt

fra den sydligste Del af Vestkysten (Julianehaabs Distrikt) gennem den sydlige til den nordlige Del af Østkysten.

	Mænd.				Kvinder.			
	Antal.	Gjennem-snit. ¹⁾	Maximum.	Minimum.	Antal.	Gjennem-snit.	Maximum.	Minimum.
Nordlige Østkyst . .	31	1647	1760	1540	15	1551	1650	1450
Sydlige — . .	22	1604	1682	1486	23	1529	1630	1430
Sydlige Vestkyst . .	21	1576	1684	1520	24	1518	1602	1452
Mellemste — . .	140	1606	1775	1470	110	1506	1640	1370

Skjønt Forskjellighederne i og for sig ere betydelige nok, kan man dog i Betragtning af det forholdsvis ringe Antal maalte ikke tillægge dette Resultat en afgjørende Betydning, men Spørgsmaalet har en særlig Interesse, fordi man ofte finder angivet, at Eskimoernes Højde aftager fra Vest til Øst. Hvis denne Theori, som stammer fra en Sammenstilling af Topinard i hans fortræffelige «Etude sur la taille»²⁾, iøvrigt var holdbar, vilde man i de her meddelte Maal kunne finde en Støtte for den af Rink³⁾ antydede Hypothese, at Østgrønland er befolket ved Indvandring nordfra, nord om hele Øen. Det maa imidlertid fremhæves, at Beviset for en saadan Hypothese i Almindelighed maa føres med Grunde af en ganske anden Art, og ved Gjennemsyn af de herhen hørende Kilder, en Række arktiske Rejsebeskrivelser, viser det sig desuden, at Theorien om Eskimoernes aftagende Højde ingenlunde kan betragtes som tilstrækkelig funderet, selv om man end ikke stiller nær saa

¹⁾ Her og i det følgende angives alle Maal i Millimetre, hvor andet ikke udtrykkelig siges.

²⁾ Revue d'Anthropologie. V. 1876. p. 61.

³⁾ Eskimoiske Eventyr og Sagn. Kbhvn. 1866. Indledning p. 44.

strengere Fordringer til Materialet, som Topinard selv i Slutningen af den nævnte Afhandling.

Forsaavidt de afhænge af Naturforholdene, synes de forskellige Livsvilkaar paa Øst- og Vestkysten ikke at kunne forklare det Faktum, at Befolkningen paa den ene Kyst er saa meget større end Befolkningen paa den anden, men derimod turde der være god Grund til at formode, at den mere eller mindre intime Forbindelse med den europæiske Civilisation har haft en væsentlig Indflydelse ogsaa i denne Retning, uden at det dog med Bestemthed kan paavises, hvorledes den i saa Henseende har virket. Navnlig maa det erindres, at Befolkningen paa Østkystens nordlige Del, mellem $65\frac{1}{2}^{\circ}$ og 66° N.Br., i Egnen omkring Kaptajn Holms Overvintringsplads, Angmag-salik, hidtil har været saa godt som uden al Berøring med de danske Colonier, medens der er stadig Forbindelse mellem disse og Befolkningen paa den sydlige Østkyst, hvor Legemshøjden heller ikke er meget forskellig fra Vestgrønlændernes.

Betragter man hele Østkysten under et, bliver Gjennemsnits-højden for 53 Mænd 1629^{mm} og for 38 Kvinder 1538^{mm} , og den er altsaa fremdeles ikke lidt større end paa Vestkysten, hvor den for 161 Mænd er 1602 og for 134 Kvinder 1508^{mm} . I Sammenligning med andre Folkeslag ere Østgrønlænderne vel under Middelhøjde (1650^{mm}), men dog over den vedtagne Maximalgrændse for smaa Folk (1600^{mm}) og navnlig højere end mange asiatiske Stammer, som Ostiaker (1560), Samojeder (1595), Japaner (1598) og Indokinesernes forskellige Grupper (fra 1525 til 1600) samt Buskmænd (1444), Negritos (c. 1500) og en Række andre afrikanske, sydamerikanske og australske Stammer.¹⁾

Ved Grupperingen efter Højdeklasser med Tilvæxt af 5 Ctm. finder man god Overensstemmelse med de beregnede Gjennemsnit:

¹⁾ Smign. Topinard: Elements d'Anthropologie generale. Paris 1885.

	Mænd.	Kvinder.
1401—1450	"	3
1451—1500	1	4
1501—1550	6	17
1551—1600	10	9
1601—1650	15	5
1651—1700	15	"
1701—1750	5	"
1751—1800	1	"
Ialt . .	53	38

Dette maa betragtes som en god Kontrolprøve for Resultatets Rigtighed, som i Betragtning af det ringe Antal har særlig Værdi.

Den følgende Sammenstilling efter Aldersklasserne tør jeg kun tillægge en mindre Betydning, dels fordi Tallene her blive for smaa, dels fordi Resultatet vilde blive et ganske andet, hvis man tog Aldersklasser paa 10 Aar, i Stedet for som her paa 5 Aar. Jeg hidsætter derfor Tabellen med behørigt Forbehold og nærmest kun for at vise, hvor forsigtig man maa være med en statistisk Behandling af saa smaa Rækker.

Aldersklasse.	Mænd.		Kvinder.	
16—20	5	1611	18	1539
21—25	17	1621	8	1545
26—30	8	1665	5	1516
over 30	23	1626	7	1541
Samlet Gjennemsnit	53	1629	38	1538

Forsaavidt som man imidlertid alligevel vil indlade sig paa at drage Slutninger i denne Retning af det foreliggende Ma-

teriale, saa fremgaaer det af Tabellen, at Mændene naa den største Højde mellem det 26de og det 30te Aar, medens Kvinderne allerede naa den mellem det 21de og det 25de. Sammenstillingen bliver forøvrigt yderligere irrelevant ved den Omstændighed, at de enkelte Individets Alder ifølge Forholdenes Natur kun har kunnet angives ved Skjøn.

Legemets almindelige Proportioner, dets forskellige større Bestanddeles relative Dimensioner, er et af den komparative Anthropometries svageste Punkter. Ved Anvendelsen af talrige forskellige Metoder har man rundt om i Verden tilvejebragt et overvældende stort Materiale af enkelte Maalinger, men man har ikke kunnet beherske de stedse voxende Masser, og de positive Resultater af alt dette Arbejde ere derfor endnu af højst problematisk Værdi. En nøjagtig Udmaaling af mange af de Dimensioner, hvorom der her er Tale, kræver en anatomisk Indsigt og en Øvelse, som kun de færreste af Undersøgerne ere i Besiddelse af, og i mange Tilfælde har hverken Indsigt eller Øvelse kunnet overvinde de tekniske Vanskeligheder fuldstændigt. Mere end om noget andet gjælder disse Bemærkninger om det, hvormed vi her først skulle beskæftige os, Lemmernes relative Længde, og et fuldstændigt tilfredsstillende Udbytte af dette Afsnit vil derfor heller ikke kunne ventes.

Det bedste Udtryk for Lemmernes Forhold hos Østgrønlænderne foreligger i en skriftlig Meddelelse fra Kapt. Holm, hvor det hedder: «Medens Armene ere meget kraftigt udviklede, ere Benene mindre udviklede i Forhold til det øvrige Legeme.» Hermed er egentlig alt sagt, men til nærmere Forstaaelse maa det dog endnu bemærkes, at Armene ikke ere lange, hvorimod Benene maa betegnes som korte i Forbindelse med deres lidet udviklede Muskulatur (tynde Lægge).

Det simpleste Udtryk for Armenes relative Længde har man i Favnevidden, den største Afstand mellem de horizontalt udstrakte Armes Fingerspidser, men det er ikke saa let at maale denne Afstand, som man skulde tro, og navnlig faaer man et

ganske andet Resultat ved at maale forpaa end ved at maale over Ryggen. I Stedet for at gjengive de beregnede Gjennemsnitsudtryk for Maal, som jeg ikke tør tillægge fuld Nøjagtighed, skal jeg derfor indskrænke mig til at meddele, at Østgrønlandernes Favnevidde er omtrent lig med deres Legemshøjde, hyppigst lidt mindre, og at de i denne Henseende, som i saa mange andre, staa imellem Japanere og amerikanske Indianere. En saadan Favnevidde vil man i Almindelighed opfatte som Udtryk for normal Armlængde, men da, som vi senere skulle se, Brystkassen hos disse Folk er stærkt udviklet, og da Skulderbredden derfor optager en forholdsvis stor Del af Favnevidden, maa selve Armen vistnok nærmest betegnes som kort.

Armene ere forøvrigt stærke og muskuløse; Omfanget over Biceps er meget betydeligt. Hænderne ere smaa og fyldige, men velformede, kun undtagelsesvis med lange knoglede Fingre. Neglene ere hvide.

Til Bestemmelse af Underextremiteternes Længde haves dels Afstanden fra Perinæum til Jorden, dels Legemets Højde i siddende Stilling, som begge svare godt til de sparsomme Maalinger af andre Eskimostammer, der foreligge i Literaturen, hvorefter Racen i det hele maa betegnes som meget kortbenet. Muskulaturen er som anført svagt udviklet, Omfanget af Laaret og Læggen er kun ringe. Fødderne ere smaa og ret velformede, men ofte noget brede og flade, med lav Vrist, uden at der dog kan være Tale om egentlig Platfod.

Gangen beskrives for Mændenes Vedkommende som «let, elastisk med udadvendte Fødder; derimod er Løbet vraltende med stive Arme og krogede Knæer, samtidigt med, at Skridtene ere overordentlig korte og hurtige. Kvindernes Gang er vraltende, lidt foroverbøjet, stærkt hjulbenet, og Armene holdes med indadvendte Albuer stivt ud til Siden».

Med Hensyn til Betydningen af disse Ejendommeligheder er det Spørgsmaalet, om de skulle betragtes som professionelle eller som almindelige Racekarakterer. At Extremiteternes rela-

tive Udvikling ofte staar i nøje Forbindelse med Individets Livsstilling og Levemaade, er en gammel og velkjendt Erfaring; Søfolk have lange, Grovsmede korte og tykke Arme, Skræddere korte og tynde Ben o. s. v. Naar man erindrer sig Grønlændernes Levemaade, hvorledes de fra ganske smaa med en overordentlig Ihærdighed øve sig i at kaste Harpunen, og hvorledes de ligeledes fra Ungdommen af tilbringe mange Timer dagligt i den utroligt snævre Kajak, er der ikke noget usandsynligt i den Antagelse, at deres kraftige Arme og svage Ben ere saaledes udviklede som en direkte Følge af Levemaaden. Andet end en ren Hypothese er dette dog ikke, og for at bevise den udkræves der endnu langt mere omfattende Undersøgelser af Forholdet hos talrige Individer af forskjellig Alder, baade hos de Eskimoer, der leve paa samme Maade som Øst- og Vestgrønlænderne, og navnlig hos de Stammer, der ikke benytte Kajakken, altsaa især dem, der leve i de nordlige Egne af Hudsonsbugtlandene ¹⁾. Et saadant Materiale foreligger endnu ikke, men paa denne Maade vil det være muligt at give et særdeles vigtigt Bidrag til Løsningen af det store Spørgsmaal om Racernes Stabilitet, hvis vidtrækkende Betydning det vil være overflødigt at paavise.

At Kroppen er forholdsvis lang, følger umiddelbart af, hvad der nylig er bemærket om de korte Ben, men den er samtidig bred og kraftigt bygget. Navnlig er Brystet ualmindelig stærkt udviklet, og dette fremgaar paa en eclatant Maade af det maalte Brystomfang, som i Gjennemsnit er 937^{mm} for Mænd og 856^{mm} for Kvinder. Naar det erindres, at Brystmaalet heri Landet for sunde og veludviklede Mænd i den værnepligtige Alder ikke er

¹⁾ Man behøver dog ikke at gaa saa langt for at finde Eskimoer med kraftigt udviklede Ben. I det danske Nordgrønland, hvor der ofte kun er aabent Vande i tre Maaneder af Aaret, kan Benene ikke forkrøbles i Kajakkerne, som desuden der ere forholdsvis rummelige, og i de sydligere Rensdyrsegne maa Sommerlivet netop have en i denne Henseende gavnlig Virkning. Forholdet kompliceres dog paa hele Vestkysten ved den oprindelige Befolknings stærke Krydsning.

højere end 850^{mm}, og at vort Sessionsregulativ kun kræver 785 som Betingelse for almindelig Tjenstdygtighed ¹⁾, faar man et ret godt Begreb om Østgrønlandernes Bryst. Kjønsforskjellen er her relativt større end med Hensyn til Legemshøjden, hvad man bedst ser af Forholdstallene, idet det gennemsnitlige Brystomfang udgjør ⁵⁷⁵/₁₀₀₀ af den gennemsnitlige Legemshøjde hos Mænd og kun ⁵⁵⁷/₁₀₀₀ hos Kvinder. Den individuelle Variation er meget ringe; dens hele Omfang udgjør kun 18 pro mille af Gjennemsnittet for Mænd og 34 pro mille for Kvinder, medens Omfanget af Legemshøjdens individuelle Variation henholdsvis er 99 og 79 pro mille af dens Gjennemsnit.

Underlivet er velformet og ikke meget fremstaaende, noget mere hos Kvinderne end hos Mændene; dets Omfang er en Del mindre end Brystets. Umbilicus er stor og styg, en naturlig Følge af den primitive Maade, hvorpaa Navlingen foretages, idet Navlestrængen enten overskjæres med en Muslingskal eller bides over af Møderen.

Kvindernes Mammæ ere ofte noget spidse og blive tidligt hængende.

Til Bestemmelse af Bækkenpartiets ydre Form og Størrelse foreligger der intet Materiale, men jeg skal dog her omtale nogle Bækkenben, som Expeditionen har bragt hjem. En Maaling af Bækkenets Dimensioner har man efter disse Ben ikke kunnet foretage, men de frembyde nogle osteologiske Mærkværdigheder, af hvilke en enkelt fortjener særlig Opmærksomhed. Umiddelbart foran og under Randen af Facies auricularis strækker sig paa Os ilei en let krummet, flad, skarprandet Fure med glat, men ujævn Bund. Dens Bredde er 5 til 10^{mm}, den er c. 50^{mm} lang og taber sig bagtil i Nærheden af Spina ilei posterior inferior og fortil umiddelbart under den bageste Ende af Linea arcuata interna. Denne Fure, som svarer til Forløbet af Arteria glutæa superior,

¹⁾ H. Proschowsky: Hjertesygdomme hos Soldater. Kbhvn. 1880. p. 30 flg.

er beskrevet af Verneau ¹⁾ under Navn af «sillon préauriculaire» og er saavidt vides hidtil kun funden hos enkelte syd-amerikanske Indianerstammer. Den forekommer imidlertid ogsaa konstant paa Bækkener fra Vestgrønland og synes derfor at maatte opfattes som en Racekarakter af ikke ringe Betydning.

Til Bestemmelse af Østgrønlændernes Hovedform foreligger der et rigt Materiale, dels i Expeditionens Maalinger paa levende, dels i de hjembragte Kranier. Hvad de første angaa, har det imidlertid vist sig nødvendigt at udskyde en Del som uanvendeligt, ikke af Mistillid til den Nøjagtighed, hvormed det manuelle Arbejde er udført, men fordi nogle af Maalingerne ere udførte efter forskellige Principer og derfor ikke kunne sammenlignes, og fordi det ganske i Almindelighed maa anses for uheldigt at indføre en Mængde mindre betydningsfuldt Stof i Videnskaben, som paa den ene Side overskygger det væsentlige og paa den anden Side frister til Ræsonnementer af tvivlsom Værdi. ²⁾ Jeg haaber dog at skulle kunne vise, at der er bleven nok tilbage alligevel, om jeg end ikke tør betragte dette Afsnit som udtømmende.

Hovedets vigtigste Racekarakter, dets Breddeindex, Forholdet mellem dets største Bredde og største Længde, er bestemt ved Maalinger paa 136 Individuer af begge Kjøen og paa 15 Kranier. Før jeg gaar over til at meddele de Resultater,

¹⁾ Le bassin dans les sexes et dans les races. Thèse. Paris 1875.

²⁾ Forsøgsvis havde jeg paa den Liste, jeg i Foraaret 1885 udarbejdede til Expeditionens sydlige Halvdel, ved Siden af en kort Række af de allernødvendigste Maal ogsaa opført de bekendte fire Distancer, hvoraf man ifølge de gangbare tyske og engelske Anvisninger skal kunne beregne Ansigtvinkelen. Premierlieutenant Garde har derefter omhyggeligt udført disse Maalinger paa 90 Individuer af begge Kjøen, men som det var at vente, har det vist sig, at de beregnede Vinkler ere saa uoverensstemmende, at der ikke kan være Tale om at benytte dem. Da jeg selv paa Vestkysten har havt Lejlighed til at sammenligne en Række Vinkler, der vare fundne paa samme Maade, med de direkte maalte Ansigtvinkler, maa jeg bestemt fraraade denne Methode som absolut uanvendelig.

der ere indvundne herved, maa jeg dog først gjøre Rede for den Uoverensstemmelse, som findes mellem Kranernes og de levende Hoveders Index. Som det vil kunne ses af den følgende specielle Undersøgelse af Kranierne er disses Gjennemsnitsindex 72,1 (Maximum 78,0, Minimum 68,0), og der er altsaa her en udtalt Dolicocephali. Betragter man for at lette Sammenligningen begge Kjøen under et, er Gjennemsnitsindex for Østkystens 91 maalte Mænd og Kvinder imidlertid 76,4 (Maximum 84,2, Minimum 69,9), altsaa 4,3 større end Kranernes Index, og den levende Befolkning er saaledes mesaticephal. Spørgsmaalet er nu, om denne Forskjel skal opfattes som et Vidnesbyrd om, at Kranierne have tilhørt en mere dolicocephal, maaske ældre, Stamme end den nulevende, eller om den hidrører fra særegne Forhold ved Maalingen, og det kan i denne Henseende allerede her anføres, at de Kranier, som den anden tyske Expedition har bragt hjem og som Pansch har beskrevet¹⁾, havde en Gjennemsnitsindex paa 73,3. Bortset fra det usandsynlige i det første Alternativ, synes der ikke at være Grund til at tvivle om, at de levende Østgrønlanderes Breddeindex er betydeligt større end deres Kraniers, navnlig paa Grund af den kraftige Udvikling af deres Tyggemusklér, af hvilke musc. temporalis let maa kunne forøge Breddediameteren med de faa Millimetre, der her er Tale om. Man var tidligere tilbøjelig til at opstille som en almindelig Regel, at Maalingen af levende Hoveder altid gav en større Breddeindex end Kranierne, uden at man dog var enig om, hvor højt Forskjellen skulde ansættes. Selv de nyere omhyggelige Undersøgelser af Stieda²⁾ og Broca³⁾ kan endnu ikke siges at have afgjort Spørgsmaalet, og det maa derfor anses for rigtigst, at holde de to Ting ganske udenfor hinanden, men det maa dog erindres,

¹⁾ Zweite deutsche Nordpolarfahrt. II. 1874. p. 147.

²⁾ Ueber die Berechnung des Schädelindex aus Messungen an lebenden Menschen. Archiv f. Anthropologie 1880. XII. p. 175.

³⁾ Topinard: De l'indice cephalique. Revue d'Anthropologie 1882.

at den omtalte Forskjel nødvendigvis maa være større hos en kraftig primitiv Race som Østgrønlønderne end hos den europæiske Bybefolkning, der har afgivet Materialet til de fleste af disse Undersøgelser, tilmed i Individder, der som oftest maa antages at være afmagrede ved Sygdom.

Der kan ikke paavises et Forhold mellem de lokale Variationer af Breddeindex, som svarer til det, der udmærkede Legemshøjden, men da Forskjellighederne dog i saa Henseende ere betydelige nok, skal jeg gjengive dem paa lignende Maade.

	Mænd.				Kvinder.			
	Antal.	Gjennem-snit.	Maximum.	Minimum.	Antal.	Gjennem-snit.	Maximum.	Minimum.
Nordlige Østkyst . .	31	77.8	84.2	72.5	15	76.5	80.7	70.2
Sydlig — . .	22	75.7	78.6	71.8	23	75.0	81.2	69.9
Sydlig Vestkyst . .	21	78.1	88.4	72.6	24	76.8	84.5	70.5

Tabellen giver forøvrigt ikke Anledning til yderligere Bemærkninger, da jeg ikke kan tænke mig Muligheden af at sætte Variationerne i Forbindelse med Lokalteterne, paa en blot nogenlande plausibel Maade, og jeg foretrækker derfor ogsaa at behandle hele Østkysten under et. For 53 Mænd bliver Gjennemsnit af Breddeindex 76.9 med 84.2 som Maximum og 71.8 som Minimum; for 38 Kvinder bliver Gjennemsnit 75.6, med et Maximum paa 81.2 og et Minimum paa 69.9. Her er altsaa som anført en afgjort Mesaticephali med en Kjønsskjel paa 1.3, idet Kvinderne ere mere dolicocephale end Mændene; men Forskjellen er dog saa ringe, at det maa være tilladt at slaa Kjønne sammen for at se, hvorledes samtlige 91 Individder gruppere sig foran den vedtagne Indexskala.

	Index.	Antal.
Dolicocephali.	—699	1
	700—709	1
	710—719	4
	720—729	2
	730—739	8
	740—749	10
Mesaticephali.	750—759	12
	760—769	16
	770—779	13
	780—789	10
	790—799	6
Brachycephali.	800—809	4
	810—819	3
	820—829	0
	830—839	0
	840—	1

26

57

8

Af denne Sammenstilling fremgaar det med al ønskelig Klarhed, at den beregnede Gjennemsnitsindex, 76.4, virkelig er et korrekt Udtryk for Østgrønlandernes typiske Hovedform, som derfor med endnu større Sikkerhed kan betegnes som mesaticephal med Tendens til Dolicocephali.

Hovedets absolute Længde og Bredde har mindre anthropologisk Betydning end deres indbyrdes Forhold, men da disse Maal imidlertid viser en betydelig Kjønsforskjel, skal jeg dog ogsaa meddele en Sammenstilling af dem.

		Mænd.			Kvinder.		
		Gjennemsnit.	Maximum.	Minimum.	Gjennemsnit.	Maximum.	Minimum.
Hovedets største	Længde . . .	192	201	185	187	195	178
	Bredde . . .	147	157	140	141	153	131

Det fremgaar dog af det foran meddelte, at denne Kjønsforskjel ikke kompromitterer Index, fordi Differencen mellem Længderne staar i et passende Forhold til Differencen mellem Bredderne. De individuelle Afvigelser fra Gjennemsnittet naa ikke nogen betydelig Størrelse.

De øvrige Maal referere sig nærmest til Ansigtspartiet og ere: Kindbuebredden, Underkjæbebredden, Ansigtets Højde og Næsens Bredde og Højde. Ved Behandling af disse Maal er der funden en Index gonio-zygomaticus, en Index facialis og en Index nasalis, af hvilke jeg skal begynde med den sidste, ikke fordi jeg tillægger den størst Betydning, men fordi den har en vis teknisk Interesse.

Næsens Højde og Bredde er maalt paa 43 Individuer fra Østkystens nordlige Del og giver en Gjennemschnittsindex paa 62.8, hvorefter altsaa Østgrønlanderne maa betegnes som meget smal-næsede (leptorhine). Dette Resultat stemmer imidlertid ikke med, hvad man ellers finder angivet om Eskimoernes Næseform, og heller ikke med mine egne Undersøgelser fra Vestgrønland, ifølge hvilke Nasalindex maa ansættes til c. 72, men dette skyldes udelukkende den forskjellige Methode. Ved nærmere Undersøgelse af Tallene viser det sig nemlig, at Forskjellen mellem disse Indices netop svarer til den Forskjel paa den maalte Bredde af c. 2—2.5^{mm} paa hver Side, som man finder ved, efter Brocas Anvisning, at maale mellem Næsevingernes fjerneste Punkter og ved, efter Virchow, at tage Afstanden mellem Bunden af Furerne bag Næsevingerne. Den første af disse Methoder maa ubetinget foretrækkes, dels fordi det her, som overalt i Anthropologien, ikke drejer sig om, hvad der er strengt anatomisk korrekt, men om at finde et Udtryk for de karakteristiske Træk, saaledes som de umiddelbart præsentere sig, dels fordi den er lettere og derfor ogsaa giver paalideligere Resultater. Idet jeg maa fremhæve, at den fundne Nasalindex saaledes ikke uden behørig Korrektion kan benyttes til Sammenligning, skal jeg endnu blot bemærke, at der er en ret betydelig

Kjønnsforskjel, idet Index for Mænd er 63.9 og for Kvinder 60.9. De ualmindeligt store individuelle Variationer turde vistnok opfattes som det bedste Bevis for, at den anvendte Methode er upraktisk, da Afstanden fra et Minimum paa 40.3 og et Maximum paa 81.1 er langt større, end det med Rimelighed kan ventes hos en Race, der er saa lidet blandet som Østgrønlænderne, og som tilmed kun er repræsenteret ved 43 Individuer.

For en Del af de undersøgte Individuer er der foruden Maalene tillige opgivet korte beskrivende Notitser om Næsens Form og Størrelse, hvorefter det fremgaar, at den i Reglen er fremstaaende, hyppigst lige og velformet, undertiden krum eller med hængende Spids, kun undtagelsesvis mer eller mindre flad. Dette stemmer godt med den foran omtalte lave Index, der karakteriserer Næsen som smal, men der er selvfølgelig ingen Grund til at vente, at den i nogen væsentlig Grad skulde være mindre individuelt variabel i sin Form end hos andre Menneskeracer. Betragtet i Forhold til det anthropologiske System, bringer denne Karakter Østgrønlænderne nærmere til den amerikanske Gruppe af de gule Racer, end til den asiatiske, om de end ikke i denne Henseende kunne stilles lige ved Siden af de nordamerikanske Indianere. — Jeg vil forøvrigt senere faa Lejlighed til at komme tilbage til Næsens Betydning som Racekarakter i Afsnittet om Kranierne.

Med Hensyn til Ansigtets Form kan det strax bemærkes, at det gennemgaaende er ovalt med forholdsvis bredt Underansigt. Saaledes beskrives det i Optegnelserne, og saaledes viser det sig med endnu større Bestemthed ved de beregnede Forholdstal, Index facialis og Index gonio-zygomaticus, Forholdet mellem Kindbuebredden og Afstanden fra Glabella til Hagen, og mellem Kindbuebredden og Underkjæbebredden.¹⁾

¹⁾ Lejlighedsvis skal jeg bemærke, at det, paa Grund af det livlige, næsten involuntære Spil af Masseter, er meget vanskeligt at maale Afstanden mellem Underkjæbevinklerne nøjagtigt paa levende. Man kunde for en Del fjerne denne Vanskelighed ved at maale ved aaben Mund.

Der foreligger i denne Retning endnu kun et sparsomt Sammenligningsmateriale i Maalinger paa levende af andre Racer, men Resultatet stemmer godt med, hvad der haves af Undersøgelser paa Kranier, naar der tages Hensyn til, at Ansigtslængden kun forøges ved Tillæg af Bløddede i den ene Ende (ved Hagen), hvorved den altsaa bliver relativt mindre end paa Kraniet, i Sammenligning med Tværmaalet, som forøges paa begge Sider, selv om den er absolut større.

Disse Karakterer vise lige saa lidt som Hovedets Bredde-index nogen sikker Kjønsskjel, og der kan heller ikke her paavises en lokal Variation af mere end rent tilfældig Natur. De kunne derfor passende behandles under et for samtlige undersøgte Individuer, og Gjennemsnit bliver da:

$$\text{Index facialis str. s. superior} = 103.8,$$

$$\text{Index gonio-zygomaticus} = 82.3,$$

hvoraf man ved simpel Multiplication finder Forholdet mellem Ansigtets Længde og Underkæbens Bredde eller

$$\text{Index facialis inferior} = 85.4.$$

Med en anden Udtryksmaade kan man ogsaa sige, at Ansigtets Længde (fra Glabella til Hagen) er lidt mindre end Ansigtets Bredde over Kindbuerne, og at denne er omtrent $\frac{1}{5}$ større end Bredden over Underkæbevinklerne. Det sidste er lidt større, end man hidtil har fundet hos Eskimoerne, og det største, man overhovedet kjender hos noget hidtil undersøgt Folkeslag ¹⁾ (Kranier). Det kan forsaavidt være tilladeligt at anse Østgrønlanderne for en særdeles typisk udviklet Eskimostamme, en Slutning, der stemmer fortrinligt med den Kjendsgjerning, at Grønlands Østkyst maa betragtes som den yderste Grændse for hele denne Races geographiske Udbredning. Som Bevis for, at denne Index gonio-zygomaticus fortjener Tillid som en Racekarakter, der ganske vist varierer ret betydeligt,

¹⁾ Topinard: *Anthropologie générale*, p. 938.

men som dog følger den for saadanne Rækker gjældende Variationslov paa fuldkommen tilfredsstillende Maade, skal jeg meddele en Sammenstilling af samme Art som den for Bredde-index:

Index.	Antal.
—699	1
700—719	0
720—739	3
740—759	5
760—779	2
780—799	10
800—819	15
820—839	21
840—859	16
860—879	8
880—899	4
900—919	2
920—939	0
940—	1

Uregelmæssighederne i denne Række kunne med et saa ringe Totalantal næppe være mindre.

Den egentlige Facialindex maa, efter hvad der foran er bemærket, være noget større end paa Kranierne, og det kan forsaavidt ikke tillægges nogen Betydning, at den lille Suite af Kranier, som Expeditionen har bragt hjem, giver det modsatte Resultat, da andre Rækker til Gjengjæld gaa saa langt til den anden Side, at de opveje hinanden¹⁾. Materialet er imidlertid her saa sparsomt, at jeg maa indskrænke mig til at bemærke, at Østgrønlænderne høre til de mest leptoprosope Folkeslag og staa omtrent ved Siden af de andre gule Racer (Kineserne og Europæerne. Det vilde være interessant at se, med hvor stor en Del Underkjbæns Højde (fra Hagen til Tandranden)

¹⁾ Pruner Bey: Resultats de craniometrie. Mem. Soc. anthr. II. 1865.

influerer paa dette Resultat; dens hele kraftige Udvikling lader formode, at det ikke er saa ganske lidt, skjønt Undersøgelsen af Forholdet paa Kranier uden Underkjæben ogsaa giver en større Facialindex hos Eskimoerne end hos andre Racer, men man savner endnu tilstækkelige Data til en definitiv Afgjørelse af dette Spørgsmaal.

Der er herefter ingen Anledning til at dvæle videre ved Index facialis inferior, og jeg skal derfor blot bemærke, at der kunde være Anledning til at kalde Eskimoernes Ansigt «elliptisk» i Stedet for ovalt, fordi dets forholdsvis store Bredde nedadtil gjør dette Udtryk mindre betegnende, da det henleder Tanken paa den klassiske «Mandelform».

De 16 Menneskekranier, som Expeditionen har bragt hjem, ere gjennemgaaende meget godt konserverede og paa et enkelt nær ledsagede af den tilhørende Underkjæbe. Kun et eneste, et Barnekranium og derfor af mindre Betydning, er i en saadan Tilstand, at en kranimetrisk Undersøgelse ikke har kunnet foretages. Et Par Stykker hidrøre fra neppe helt fuldvoxne Individer. Kjønnets har ikke altid kunnet bestemmes med fuld Sikkerhed, og jeg gjengiver derfor de Resultater, jeg i denne Retning er kommen til, med behørigt Forbehold. I den følgende Fortegnelse har jeg som Regel kun angivet de Ejendommeligheder, der have Betydning for Bestemmelsen af Alder og Kjønn, samt enkelte mindre Anomalier, navnlig med Hensyn til Tandforholdene, medens de almindelige individuelle Variationer vil kunne ses af de vedføjede Tabeller over Maalingerne.

1. Dronning Louises Ø (60° 30' n. Br.). Mandligt Kranium med moderate Muskelinsertioner, kraftigt formet Ansigtsparti og udtalt Scaphocephali. Suturene aabne; Tænderne i det hele kun lidet og sidste Molar slet ikke slidte. Persistierende Intermaxillarsutur paa Ganen.

2. Dronning Louises Ø. Mandligt Kranium med moderate Insertioner. Suturene aabne; Tænderne stærkt slidte. I Underkjæben mangler den sidste Molar paa begge Sider.

3. Kutek ($60^{\circ}45'$ n.Br.). Ældre mandligt Individ. Temmelig stærkt udviklede Insertioner. Tænderne meget slidte. De bageste to Trediedele af Sutura sagittalis og hele Sut. lambdoidea lukkede. Palatum stærkt excaveret. Midt paa Sutura sagittalis er Lacunar pukkelformet opdreuet og bag dette Parti affladet.

4. Kutek. Ældre mandligt, stærkt bygget Kranium med vel udviklede Insertioner og tildels lukkede Suturer. Tænderne stærkt slidte; Underkjæben mangler den sidste Molar paa venstre Side. Næseben synes ikke at have været tilstede, idet Processus orbitales max. sup. møde hinanden i en Udstrækning af ca. 2 Ctm. fra Proc. nasalis oss. frontis, men dette Parti er dog ligesom Partiet omkring Spina nasalis inf. noget molesteret. Smaa Soturknogler i venstre Sutura lambdoidea.

5. Kutek. Gammelt kvindeligt Kranium med skarpe, senilt atrophiske Cristæ og papirstynde Orbitalvægge. Med Undtagelse af squama temporalis ere alle de flade Knogler fuldstændigt sammenvoxede. Tænderne stærkt slidte.

6. Kutek. Ældre kvindeligt Kranium, med moderate Muskelinsertioner. Sutura sagittalis og coronalis lukkede. Tænderne stærkt slidte. Spor af Soturknogler i venstre lambdoidea.

7. Kutek. Ældre kvindeligt Kranium, med svage Insertioner og skarpe Cristæ. Næsten alle Suturer lukkede. Tænderne stærkt slidte; i Overkjæben mangler sidste Molar paa venstre Side.

8. Anoritok ($61^{\circ}30'$ n.Br.). Mandligt, tungt og stærkt bygget Kranium, med stærke Muskelinsertioner og aabne Suturer. I Overkjæben mangler den sidste Molar paa venstre Side, hvorimod den næstsidste er usædvanlig stor. Paa højre Side er sidste Molar meget lille. I Underkjæben mangler den paa venstre Side. Kun to Fortænder i Overkjæben.

9. Anoritok. Ældre mandligt(?) Kranium med tildels lukkede Suturer. Ved Bregma en moderat saddelformet Indsænkning. Tænderne i det hele smaa og ikke meget slidte;

venstre Hjørnetand i Overkjæben er noget mejseldannet med bred Talon, ligner meget den forreste Præmolar; i Underkjæben mangler sidste Molar paa begge Sider.

10. Anoritok. Yngre kvindeligt Kranium med aaben Sutura sphenobasilaris. I Overkjæbens venstre Side mangler sidste Molar; paa højre Side er den synlig, men endnu ikke brudt frem. Underkjæben mangler.

11. Anoritok. Kvindeligt Kranium med moderate Muskelinsertioner og aabne Suturer. Tænderne temmelig slidte. Venstre øverste Hjørnetand stor mejseldannet med afslidt Rand.

12. Anoritok. Ikke fuldvoxt, kvindeligt (?) Kranium, med aaben Sutura sphenobasilaris og lidet slidte Kindtænder. I Underkjæben mangler den sidste Molar paa begge Sider. Kraniet har en Anomali i Suturernes indbyrdes Forhold, det saakaldte «pterion retourné» (Broca), som bestaar i, at angulus sup. ant. oss. tempor. paa begge Sider er skudt helt op til os frontis mellem ala magna oss. pteryg. og os parietale, paa venstre Side dog med Afsnøring af en lille firkantet Soturknogle.

13. Angmagsalik (65° 40' n. Br.). Ældre mandligt Kranium med stærkt udviklede Muskelinsertioner og Supraorbitalbuer. De fleste Suturer lukkede og Tænderne stærkt slidte¹⁾.

14. Angmagsalik. Ældre mandligt Kranium med svage Muskelinsertioner. Suturerne aabne, men Tænderne stærkt slidte. I Underkjæbens venstre Side har den inderste Fortand manglet. Hjørnetænderne have udtalt Mejselform med afslidt Rand.

15. Angmagsalik. Ikke fuldvoxt, kvindeligt (?) Kranium med aaben Sutura sphenobasilaris og Spor af Sut. mediofrontalis og intermaxillaris. Svage Insertioner. Hjørnetænderne mejselformede; de udviklede Kindtænder noget afslidte. I Underkjæben mangler den bageste paa begge Sider, i Overkjæben er den højre udfalden, den venstre i Færd med at bryde frem.

¹⁾ I begge canales carotici findes løse Brudstykker af tynde, kornede, kalkagtige Rør, Levninger af arteriosclerotiske Karvægge.

16. Anoritok. - Kraniaum af et Barn paa ca. 5 Aar. Sutura mediofrontalis er lukket, men der er Spor af et Os intermaxillare, samt af et ægte Interparietale, og de fire Stykker i Nakkebenet ere endnu helt frie. Tandskiftet er nylig begyndt, og en Del af de blivende Tænder synlige; dog har kun den første ægte Molar i venstre Side af Overkæben og i begge Sider af Underkæben været fremme, og den er nu falden ud, ligesom Fortænder og Hjørnetænder af Mælketandsættet.

Som det ses af foranstaaende, frembyder Kraniernes Tandforhold en Række Ejendommeligheder, som have en ikke ringe anthropologisk Interesse, fordi de vise en almindelig Variabilitet af en ellers relativt konstant Karakter, som man ikke skulde vente hos dette Folkeslag. Hjørnetændernes Mejselform synes at have Betydning som Racemærke, men Materialet er for lille, til at det kan afgjøres med Sikkerhed, da Oplysninger om Forholdet hos andre Racer endnu ere meget sparsomme. De øvrige Ejendommeligheder med Hensyn til Form og Størrelse ere mindre væsenlige, hvorimod Mangelen af den sidste Molar, Visdomstanden, fortjener særlig Omtale paa Grund af dens paa-faldende Hyppighed. Man har tillagt denne Anomali en ejendommelig Betydning som Exempel paa et Organ, der er i Færd med at blive rudimentær hos de i Henseende til intellektuel Udvikling højtstaaende Folkeslag, fordi Kjæbepartiet hos disse formentlig trænges tilbage i Udviklingen af den egenlige Hjerne-kasse, eller fordi de ikke have Brug for en saa kraftig Tandbesætning som Racer, der endnu staa paa et lavere Udviklings-trin. Denne Theori, som først er antydet af Darwin¹⁾, og senere blev bekræftet ved direkte Undersøgelser paa et stort Antal Kranier af Mantegazza²⁾, er vel ganske tiltalende, men fortjener dog neppe al den Tilslutning, som den hurtig fandt. Rent bortset fra det mislige ved uden videre at blande Intelli-

¹⁾ Darwin: Descent of man. I, p. 26.

²⁾ Mantegazza: Il terzo molare nelle razze umane. Reale istituto Lombardo. Rendiconti. Ser. 2, T. XI, p. 440.

gensen ind i et rent anatomisk Spørgsmaal, maa det først godtgjøres, at Forekomsten af den tredie Molar staar i saa nøje Forbindelse med Udviklingen af Kraniets Kjæbeparti, som forudsat. Hos Østgrønlanderne, hvor dette Parti netop er ualmindelig stærkt udviklet, og som da ogsaa i Følge deres hele Levevis have særlig god Brug for en kraftig Tandbesætning, vil en Anomali, som den omtalte, i ethvert Tilfælde ikke kunne sættes i Forbindelse med denne Theori. Ialt mangle 8 af 15 Kranier en eller flere Visdomstænder. Mangelen af Fortænder hos 2 af 15 Kranier er heller ikke uden Interesse, navnlig fordi den ikke synes at hidrøre fra Sygdom.

De til Kranierne hørende Underkjæber ere kraftigt formede, høje og navnlig meget tykke, idet deres Inderflade er stærkt fremstaaende, afrundet og uden særlig Prominens af Linea Mylohyoidea¹⁾. Bredden over Anguli har ikke kunnet maales nøjagtigt, fordi alle disse Underkjæber have rettet sig noget ud, under Indflydelse af Luft og Fugtighed, hvad allerede K. Steenstrup har gjort opmærksom paa for de Kraniers Vedkommende, som han har indsamlet i Nordgrønland²⁾.

I Vægtforholdene har jeg fundet en Bekræftelse paa den af Morselli³⁾ opstillede Theori, ifølge hvilken Mændenes Underkjæber ere tungere end Kvindernes, idet alle de Kranier, som jeg af andre Grunde, navnlig Udviklingen af Muskelinsertionerne, havde anset for mandlige, ogsaa havde endog meget tungere Underkjæber, end dem jeg havde anset for kvindelige. Jeg skal dog ikke undlade at minde om, at jeg som allerede anført ikke kan anse den almindelige Kjønsbestemmelse for ganske sikker i alle Tilfældene. Navnlig gjælder dette om Nr. 14, paa hvilket de fremstaaende Kanter ere afstødte, og som i det hele er temmelig medtaget, samt om Nr. 10, 12 og 15, der ikke ere helt

¹⁾ Maaske patologisk.

²⁾ Meddelelser om Grønland. V, p. 23.

³⁾ Sul peso del cranio e della mandibola in rapporto col sesso. Arch. per l'Antrop. e l'Etnol. 1875. Ref. i Revue d'Anthrop. V. 1876, p. 711.

fuldvoxne. Da Kjønsbestemmelsen af Kranier i det Hele er vanskelig og hos Eskimoerne ofte ligefrem umulig¹⁾ (bl. A. paa Grund af den svage Udvikling af Arcus supraorbitalis), tør jeg ikke ubetinget betragte det Resultat, jeg er kommen til ved Undersøgelsen af en saa lille Række, som Bevis for denne Theori, der forøvrigt heller ikke synes at være definitivt stadfæstet eller almindelig anerkjendt. Det nærmere ses af følgende Sammenstilling, hvor de 14 Underkjæber ere ordnede efter Vægten i Gram:

Mænd.

Kraniets Nr.:	8	13	14	2	1	3	4	9
Underkjæbens Vægt . .	143	109	107	98	96	96	86	84
Gjennemsnit . .	Mænd: 102							

Kvinder.

Kraniets Nr.:	15	7	11	6	5	12
Underkjæbens Vægt . .	80	74	72	57	55	53
Gjennemsnit . .	Kvinder: 65					

Det, hvorved disse østgrønlandske Kranier udmærke sig, er en almindelig karakteristisk Udvikling af de, for alle andre ægte Eskimokranier ejendommelige Træk, som til Dels gjenfindes i potenseret Form. Imidlertid ere de forskellige kranimetriske Racekarakterers Betydning som saadanne endnu for lidt bekjendt, til at der kan være Tale om at anvende dem til Adskillelse mellem en enkelt Races Underafdelinger, og da det

¹⁾ Smlgn. Bessels: die Inuit des Smith-Sundes. Arch. f. Anthrop. VIII, 1875, p. 115.

foreliggende Sammenligningsmateriale andetstedsfra er sparsomt og tilmed ikke offentliggjort i overensstemmende Form, vil det kun undtagelsesvis være muligt at paavise den mere specielle systematiske Betydning af en detailleret Undersøgelses Resultater. Men selv om man ikke kan gjøre Regning paa et umiddelbart anskueligt Udbytte af en saadan Undersøgelse, saa har den dog sin Berettigelse, dels i og for sig som et positivt Bidrag, dels og navnlig fordi det her drejer sig om et Folkeslag, der ifølge sin geographiske Stilling maa opfattes som det yderste Led i en vidtstrakt Menneskeraces Udvikling, og som desuden paa Grund af sin næsten fuldstændige Isolation tør betragtes som relativt ren og ublandet.

I Almindelighed maa Kranierne betegnes som lange, smalle og høje (Hypsistenocephali) med stærk Udvikling af Ansigtspartiet. Set forfra (Norma frontalis Prichard, facialis Camper) er Kraniet pyramidalt, højt i Sagittalplanet, smalt over Panden og bredt over Kindbenene, hvis nederste Rand viger ud til Siderne; Øjenhulerne ere store og runde (megaseme), Næsen særdeles smal. Set ovenfra (Norma verticalis Blumenbach) er Kraniet langstrakt, bredere bagtil end fortil, med store Tubera parietalia; set fra Siden (Norma lateralis Camper) er det prognath, med stærkt fremstaaende Overkjæbe, svag Arcus supra-orbitalis, høj hvælvet Pande og fyldigt Nakkeparti; Linea semicircularis naar højt op og overskrider ofte Tuber parietale. Set bagfra (Norma posterior s. occipitalis Laurillard) er Kraniet femkantet (ogivalt) med bred Basis, og set nedenfra (Norma inferior Owen) er det langt, bredt fortil over de udstaaende Kindbuer; Overkjæben er skudt fremad, saa de nedstigende Kilebensvinger hælde stærkt bagtil, og Ganepartiet er stort.

Den Maade, hvorpaa de enkelte Kranier afvige fra dette almindelige Billede, kræver ingen særlig Omtale paa dette Sted, og de individuelle Variationer ere i det hele uden Betydning.

Kjønsforskjellighederne ere overhovedet saa lidet fremtrædende, at jeg i Reglen ikke har ment at burde tage Hensyn til

dem ved Beregningen af Gjennemsnit, og da de faa ikke fuldvoxne Kranier dog synes at have naaet fuld Udvikling af Dimensionerne, har jeg heller ikke udskilt dem.

Før jeg gaar over til at gennemgaa de efterfølgende Tabellers Indhold med særligt Hensyn til Hovedpunkterne, maa jeg gjøre en Bemærkning om Nomenclaturen. Da ingen af Udlandets anthropologiske Skoler anvender latinske Benævnelser paa de forskellige kraniometriske Størrelser, og da saadanne kun undtagelsesvis eksistere, har jeg anset et Forsøg paa at indføre dem her for ubetimeligt, fordi jeg vilde blive nødt til at «opfinde» en hel Række nye Navne, som dog ikke vilde lette en eventuel Benyttelse af det forelagte Materiale. Danske Benævnelser vilde imidlertid være endnu uheldigere, og jeg har derfor foretrukket at benytte mig af den franske Nomenclatur, som Broca efterhaanden har skabt, og som Topinard o. fl. har fuldstændiggjort, dels fordi den i og for sig er god og udtryksfuld, dels fordi den er kjendt overalt, hvor man interesserer sig for denne Videnskab, vistnok mere end de engelske, tyske, italienske, svenske eller amerikanske.

Kraniets Rumfang (*Capacité crânienne*) er bestemt efter Brocas Methode ved Hagl og angivet uden Korrektion. I Gjennemsnit er det 1446 Kubikcentimeter, med et Maximum paa 1655 og et Minimum paa 1165, et Resultat, der stemmer ret godt med, hvad man har funden ved andre Rækker af Eskimokranier. Da denne Karakters systematiske Værdi imidlertid er meget problematisk, og da de forskellige Metoder give forskelligt Resultat, skal jeg blot gjøre opmærksom paa, at Eskimoerne ved Smiths Sund have en Del mindre Kranier (ca. 1380^{ccm}), hvad man maaske kunde sætte i Forbindelse med, at de øjensynligt staa paa et lavere Kulturtrin end Østgrønlanderne. Derimod har det sin Interesse at se, at de mandlige Kraniers Rumfang — 1517,5 — ogsaa her er adskilligt større end Kvindernes — 1363,6 —, men denne Forskjel fremkommer ved en Samvirken af mange forskellige Faktorer, der trodser alle mathe-

matiske Love paa en saadan Maade, at intet af de lineære Maal faar nogen videre Værdi som Kjønsmærke, selv om man ogsaa, ved større Rækker, faar højere Gjennemsnit for Mænd end for Kvinder.

Størst Betydning have i saa Henseende de krumme Maal paa Kraniet, af hvilke jeg eksempelvis skal fremhæve Horizontalomfanget (Circonférence horizontale) hvis Gjennemsnit for Mænd er 524,4 og for Kvinder 501,4^{mm}. Sagittalcurven fra Næseroden til bageste Rand af Nakkehullet (Courbe antéro-postérieure) er gjennemsnitligt 378,3^{mm} lang, og Transversalcurven mellem Øreaabningernes øverste Rand over Issen (Courbe vertico-transversale) 311^{mm}. Ved Nakkehullets Længde (Longueur du trou occipitale) 37^{mm} og ved Afstanden fra dettes forreste Rand til Næseroden (Ligne naso-basilaire) 103^{mm}, fuldstændiggjøres Sagittalkurven til Vertikal- eller Sagittalomfanget (Circonférence verticale), som derved bliver 518,3^{mm}.

De vigtigste Maal paa den egentlige Hjernekasse ere: Hovedets største Længde fra Glabella til det mest fremstaaende Punkt paa Baghovedet (Longueur antéro-postérieure maximum) 185, Hovedets største Bredde, som i Reglen falder under og foran Tubera parietalia (Largeur transverse maximum) 133, og dets Højde, som her er maalt fra Nakkehullets forreste Rand til Bregma, Sammenstødspunktet mellem Sutura sagittalis og coronalis (Diamètre basilo-bregmatique) 138^{mm}. Af disse tre Maal er der beregnet en Indice céphalique paa 72,08, en Indice vertico-horizontale (bedre Ind. d'hauteur) paa 74,31 og en Indice vertico-transversale paa 103,4. Om Forholdet mellem den første af disse og den tilsvarende Index paa de levende Hoveder har jeg allerede udtalt mig, og de to andre kunne ikke faas paa levende. Der turde her være Anledning til at sammenligne disse Karakterer, navnlig Indice céphalique og Indice d'hauteur, med hvad der foreligger om andre Eskimostammer, men da meget af dette refererer sig til altfor smaa Rækker og tildels

savner Lokalitetsangivelse, skal jeg indskrænke mig til en simpel Sammenstilling af det vigtigste i tabellarisk Form:

Kranier fra:	Ind. ceph.	Ind. d'haut.	
Sydlig Østgrønland . . .	72.1	74.3	
Nordligste — . . .	73.3	74.2	{ Pansch: Zweite deutsche Nord- polarfart II p. 147.
Smiths Sund	71.4	76.9	{ Bessels: Arch. f. Anthrop. VIII 1875 p. 120.
Nordl. Vestgrønland (Disco)	72.6	73.7	ibidem.
Vestgrønland	71.8	70.5	{ Virchow: Zeitschr. für Ethnologi 1877.
—	71.2	75.	{ Davis: Thesaurus craniorum & Supl.
Labrador	71.6	74.6	Wyman o. fl.
Nordøstl. Amerika	72.	75.	Davis: Thes. cran. & Supl.
Nordvestl. Amerika	75.1	74.5	{ Dall: Contrib. to North Americ. Ethnol. Vol. I p. 65.

Som det for Tiden foreligger, kan dette Materiale ikke benyttes som Basis for Undersøgelser om de forskjellige Stammers indbyrdes Slægtskabsforhold eller om hele Racens Afstamning, men det vil i en nær Fremtid blive forøget ved Bearbejdelse af den store Række af Kranier fra Vestgrønland (ca. 200), som findes paa vore Museer, og da der ligeledes kan ventes værdifulde Supplemerter fra Nordamerika, er der heller ikke Grund til at drage forhastede Slutninger.

Den mindste Bredde over Panden (Largeur frontale inférieure) mellem de hinanden nærmeste Punkter af Lineæ semicirculares er i Gjennemsnit 95^{mm}. Dette Maal, hvis Lidenhed for en væsentlig Del betinger Kranienes pyramidale Form i Norma facialis, navnlig i Forhold til Bredden over Kindbuerne, har sin særegne Interesse her hos Østgrønlænderne, fordi de ogsaa i denne Henseende afviger mere fra de asiatiske Grupper af den gule Race end de andre Eskimostammer og altsaa atter vise sig som de yderste i Rækken. Betragtes Pandebredden i For-

hold til Hovedets Længde, faar man en Index paa 51,0, medens Broca's Eskimokranier har 49,8; i Forhold til Bredden er Index 70,7 hos Østgrønlænderne, 69,7 hos Broca's Eskimoer og 65,9 paa hans Kineserkranier. Desværre har Bessels hverken taget dette eller mange andre vigtige Maal paa sine talrige Kranier fra Smiths Sund.

De forskellige Ansigtsmaal paa Kranierne ere ikke saa oplysende som de tilsvarende Maal paa levende, fordi en stor Del af Fortænderne ere udfaldne, og de sagittale Distancer derfor ofte ikke har kunnet maales. Under Henvisning til, hvad jeg allerede har udviklet angaaende Ansigtets Form hos de levende Østgrønlændere, skal jeg her indskrænke mig til nogle faa Oplysninger om de tagne Maal.

Ansigtets Totallængde (*Distance mento-sourcilière*) er maalt fra Hagen til Midtpunktet af Øjenhulernes fælles øvre Tangent, hvorved altsaa det ubestemte Glabella er substitueret af et bestemt matematisk Punkt. Totallængdens to Komponenter, Underkjæbens Højde (*Distance mento-dentaire*) og Ansigtets Højde i snevrere Forstand (*Distance dento-sourcilière*), som adskilles ved Randen af Fortænderne, har det ofte været umuligt at maale, og den sidstnævnte er derfor suppleret med Højden fra Alveolarranden, som ogsaa turde have større Interesse (*Distance alvéolo-sourcilière*).

Blandt Tværmaalene savnes Underkjæbens Bredde fuldstændigt af den foran omtalte Grund, men den er tildels erstattet ved Afstanden mellem Midtpunkterne af Ledfladerne paa Tindingebenene (*Largeur biglénoidienne*), hvorved der samtidig er givet et Tværmaal fra Kraniets Basis. Den største Kindbuebredde (*Largeur bizygomatique*) og de tre andre Tværmaal referere sig alle til Kindbenet; *Largeur bijugale* er maalt i Vinkelen mellem dets *Processus frontalis* og *temporalis*, *L. biorbitaire* externe ved den udvendige Ende af den *Sutur*, der forener det med Pandebenet og *L. bimaxillaire maximum* ved den nederste udvendige Ende af Overkjæbebenets *Proc. zygomaticus*.

Jeg har kun givet et enkelt Forhold mellem Ansigtets Længde og Bredde nemlig *Indice faciale générale*, som svarer til den før omtalte *Facialindex* paa levende, og som i Gjennemsnit er 93,1.

Øjenhulernes Højde og Bredde (*Hauteur et Largeur de l'ouverture orbitaire*) er i Gjennemsnit henholdsvis 34,8 og 42,7, *Index* er 87,4. Næsens Højde fra *Spina nasalis anterior* til Næseroden (*Hauteur nasale*) og dens største Bredde i *Apertura pyriformis* (*Largeur maximum de l'ouverture nasale*), som henholdsvis er 51,5 og 21,5 i Gjennemsnit, giver en *Nasalindex* paa 41,97 med et Minimum paa 34,5 hos Nr. 13, som derefter har den smalleste Næse, der hidtil kjendes paa noget *Kranium*¹⁾. Begge disse Karakterer betegne atter Østgrønlanderne som den Eskimostamme, der staar længst borte fra de beslægtede Racer, Mongoler og ægte Amerikanere.

Ganens Længde og dens største Bredde (*Longueur et Largeur palatine maximum*) giver en Gjennemsnitsindex paa 78,1, der er en Del større end paa andre Eskimokranier, men de individuelle Variationer ere her saa betydelige (fra 63,0 til 90,0), at der ikke synes at være Grund til at lægge nogen Vægt paa denne Karakter.

Endelig har man et Udtryk for *Prognathismen* i de to Afstande fra Nakkens mest fremstaaende Punkt til Overkjbæbens Alveolarrand og til *Spina nasalis anterior* (*Rayon occipito-alvéolaire* og *R. occipito-spinale*) i Forbindelse med Hovedets største Længde.

¹⁾ Topinard: *Anthropologie générale* p. 293.

Spørgsmaalet om Menneskeracernes Farve horer ubetinget til de vanskeligste i Anthropologien. Rent bortset fra det subjektive i de forskjellige Iagttageres Opfattelse og Gjengivelse af de ofte særdeles fine Nuancer i Menneskets Hud, Iris og Haar, kompliceres Sagen betydeligt ved de talrige individuelle Variationer og ved Farvens Afhængighed af Sol og Vind, paa en Maade, som gjør det overordenlig vanskeligt at faa et korrekt Udtryk for en Races Farve slaaet fast. I Erkjendelsen af dette har den nyere franske Skole da ogsaa søgt at lette Farvebestemmelsen ved at opgive Brugen af Brocas bekjendte og tidligere meget anvendte Provetavler¹⁾ og foreslaa en simpel Skala med ganske faa Farver, som det selv uden særlig Øvelse er let at anvende, og som giver fuldkommen tilstrækkelig Oplysning om disse Forhold²⁾. Desværre har Expeditionen kun til Dels kunnet benytte denne Methode, men ved mundtlig Konference med dens Medlemmer er det lykkedes at supplere Optegnelserne paa en saadan Maade, at den følgende Fremstilling vil kunne betragtes som korrekt i alt væsentligt.

Hudfarven er paa de ubedækkede Flader, altsaa navnlig i Ansigtet, gennemgaaende gulbrun med enkelte Undtagelser, som snart gaa i Retning af gult, snart i Retning af brunt. Paa Kroppen og den øvrige bedækkede Del af Legemet er Farven lysere med et blaaligt Skjær, hvorefter den altsaa nærmest maa betegnes som lys oliven. De Partier, som ogsaa hos europæiske Folkeslag ere stærkt pigmenterede, altsaa navnlig Genitalia externa og Papillen med Areola, have hos Østgrønlænderne en stærk blaalig Tone, som blander sig med den gulbrune Grundfarve eller endog behersker denne saa fuldstændigt, at de paagjældende Partiers Farve ligefrem maa betegnes som blaa. — Kvinderne ere en Del lysere end Mændene.

¹⁾ 1 Instructions générales pour les recherches anthropologiques. 2 Ed. Paris 1879 og i Notes and Queries on Anthropology, udg. af British Association for the advancement of Science. London 1874.

²⁾ Topinard: Anthropol. génér. p. 317.

Tabel I.

	1	2	3	4	5
Capacité crânienne	1565	1420	1500	1395	1250
Circonférence horizontale	540	515	525	520	490
Courbe transverse	325	310	320	300	290
Courbe antéro-postérieure	400	375	384	369	360
Ligné naso-basilaire	110	108	110	104	90
Longueur du trou occipitale	38	36	35	34	30
Circonférence sagittale	548	519	529	508	490
Longueur antéro-postérieure maxim.	196	183	188	184	170
Largeur transverse maxim	136	130	138	130	120
Diamètre basilo-bregmatique	149	(142)	140	136	(120)
Largeur frontale inférieure	100	94	101	94	90
Indice céphalique	69.4	71.0	73.4	70.7	69.0
Indice d'hauteur	76.0	(77.6)	74.5	73.9	(70.0)

Tabel II.

Distance mento-sourcilière	132	132	138	128	120
— mento-dentaire	42	—	48	44	—
— dento-sourcilière	90	—	90	84	—
— alveolo-sourcilière	81	81	83	81	80
Largeur bizygomatique	146	138	142	149	130
— biorbitaire externe	110	108	110	114	100
— bijugale	126	120	126	126	110
— bimaxillaire maxim	104	100	108	108	90
— biglénoidienne	106	95	92	104	90
Indice faciale générale	90.5	95.7	97.2	85.9	96.0

Tabel III.

Largeur de l'ouverture orbitaire	40	39	43	42	40
Hauteur de l'ouverture orbitaire	33	32	34	36	30
Indice orbitaire	82.5	82.0	79.7	85.7	80.0
Hauteur nasale	56	54	53	51	40
Largeur max. de l'ouverture nasale	21	22	23	23	20
Indice nasale	37.5	40.7	43.4	45.1	40.0
Longueur palatine	54	50	54	50	40
Largeur palat. maximum	40	36	34	44	30
Indice palatin	75.1	72.0	63.0	88.0	80.0
Rayon occipito-alvéolaire	218	214	227	210	200
Rayon occipito-spinale	212	202	212	(195)	190

6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Gjennem- snit.
165	1340	1655	1430	1600	1440	1400	1650	1525	1350	1446
495	500	535	505	510	510	500	535	520	500	512
295	300	325	310	315	325	305	322	315	308	311
370	370	397	385	380	364	366	395	393	365	378
94	100	110	102	94	104	92	112	104	102	103
35	35	37	37	37	39	39	40	36	40	37
499	505	544	524	511	507	497	547	533	507	518
180	179	194	184	180	182	182	197	188	178	185
128	132	139	132	136	142	136	134	131	130	133
(125)	—	146	138	136	140	126	146	144	135	(138)
88	94	98	94	98	90	93	96	99	92	95
71.1	73.7	71.6	71.7	75.5	78.0	74.7	68.0	69.7	73.0	72.8
69.4	—	75.3	75.0	75.5	76.9	69.2	74.1	76.6	75.8	(74.31)

122	112	141	126	—	(123)	—	133	(136)	130	(129)
—	36	49	41	—	—	—	43	49	42	44
—	76	92	85	—	—	—	90	—	—	87
73	74	86	76	74	79	—	87	83	—	80
132	130	141	128	125	(138)	124	144	—	—	136
—	104	106	102	100	102	98	105	110	98	105
—	115	120	114	107	118	108	117	(126)	104	117
105	95	115	96	94	102	90	103	106	92	101
96	95	102	92	94	98	94	101	98	91	95
92.4	86.2	100.0	98.4	—	89.1	—	92.4	—	—	93.1

38	40	40	39	38	40	37	40	42	38	40
30	35	39	36	35	37	36	37	34	33	35
78.9	87.5	97.5	92.3	92.1	92.5	97.3	92.5	81.0	86.8	87.4
47	47	54	50	50	52	45	58	55	52	51.5
22	21	21	21	21	21	20	20	22	22	21.5
46.8	44.7	38.9	42.0	42.0	40.4	44.4	34.5	40.0	42.3	42.0
51	51	50	51	41	45	41	50	50	46	49
40	36	45	41	33	35	35	41	37	34	38
78.4	70.6	90.0	80.4	80.5	77.8	85.4	82.0	74.0	73.9	78.1
203	206	224	217	204	210	188	218	216	204	211
190	198	212	204	196	196	—	210	208	195	201

Paa dette Sted maa jeg endnu omtale, at der hos nyfødte Børn er iagttaget en tydelig blaasort Plet over Krydset, som taber sig i Løbet af de første Leveaar ¹⁾. Allerede Saabye ²⁾ har omtalt denne Ejendommelighed for Vestgrønlændernes Vedkommende, og Eschricht fik Lejlighed til at minde om den i en af sine Afhandlinger om Hvalerne, men forøvrigt synes Iagttagelsen at være glemt og har i ethvert Tilfælde ikke efterladt sig noget Spor i den nyere anthropologiske Literatur. Iagttagelsen har imidlertid faaet en fornyet Betydning ved den Omstændighed, at Dr. E. Baelz i Tokio har omtalt en ganske lignende Plet paa samme Sted hos japanske Smaabørn, i en ny Afhandling om Japanernes Legemsforhold ³⁾. Dette kan neppe uden videre betegnes som et tilfældigt Sammentræf, og det er da heller ikke første Gang, at Opmærksomheden henledes paa et Slægtskab mellem Eskimoer og Japaner, men det vilde dog neppe være tilladeligt at lægge videre Vægt paa en saa isoleret Overensstemmelse, hvis ikke andre nyere Opdagelser tilskyndede yderligere til at tage Spørgsmaalet under Overvejelse. Som bekjendt er det vigtigste anatomiske Bevis imod Eskimoernes mongolske Afstamning hentet fra Hovedets Form, idet Mongolerne ere brachycephale, medens Eskimoerne ere dolicocephale ligesom Amerikas øvrige Befolkning, men ogsaa denne Indvending synes nu at skulle falde, efterat W. H. Dall ⁴⁾ paa den amerikanske Side af Beringsstædet har funden Levninger af en uddød brachycephal Stamme.

¹⁾ I det tidligere udkomne Særtryk af nærværende Afhandling har denne Sætning ved en uheldig Gjengivelse af Kapt. Holms mundtlige Oplysninger faaet en mindre nøjagtig Form. Den her foretagne Omskrivning er uden Betydning for det følgende.

²⁾ Brudstykke af en Dagbog, holden i Grønland 1770—78. Odense 1816 p. 179.

³⁾ Die körperlichen Eigenschaften der Japaner. Mitth. d. deutschen Ges. f. Natur- u. Völkerkunde Ostasiens. Yokohama 1883. Ref. i Globus Bd. 48, 1885.

⁴⁾ Contributions to North American Ethnology. Vol. I. Wash. 1877.

Spørgsmaalet er imidlertid for omfattende og tilmed for dunkelt og indviklet til, at jeg finder Anledning til at gaa videre ind paa det her, men jeg skal dog bemærke, at det ikke vedkommer Spørgsmaalet om Eskimoernes seneste Herkomst, da deres mulige Indvandring fra Asien i ethvert Tilfælde ligger meget længere tilbage i Tiden end deres Indvandring i de arktiske Lande sydfra, som efter Rinks omfattende Undersøgelser vel nok maa anses for at være hævet over al Tvivl.

Regnbuehindens Farve er hos samtlige undersøgte Østgrønlandere angivet som brun, med enkelte Nuancer, — sortbrun, mørkbrun, graabrun — kun med en eneste Undtagelse, en 20aarig Pige fra Umanak, der havde blaa Øjne.

Haarfarven maa gennemgaaende betegnes som sort eller mørkbrun, men der viser sig her en ganske ejendommelig Kjønsskjel, som maa omtales nærmere. Af den følgende tabellariske Sammenstilling, hvori jeg har samlet de opgivne Nuancer sortbrunt, brunsort, sortrødt (1 Mand) og mørkbrunt under Fællesbenævnelsen mørkbrunt, vil det ses, at det overvejende Antal af Østkystens Mænd have sort og Resten mørkbrunt Haar, medens kun tre Kvinder have sort og alle de andre mørkbrunt eller brunt Haar.

	Mænd.				Kvinder.			
	Antal.	sort.	mørk brunt.	brunt.	Antal.	sort.	mørk brunt.	brunt.
nordlige Østkyst	30	17	13	"	15	1	14	"
sydlige —	21	14	7	"	23	2	16	5
sydlige Vestkyst	21	16	4	1	24	16	8	"

Hvis der nu her var Tale om en virkelig Raceejendommelighed, som ikke vilde være særlig mærkværdig, saa var det besynderligt, at Kvinderne paa den sydlige Vestkyst forholdt sig i denne Henseende paa selv samme Maade; som Mændene baade her og paa hele Østkysten, da der efter alt andet at

dømme, dog ikke synes at være nogen væsentlig Forskjel paa disse to Stammer af samme Race, og man maa derfor søge en anden Forklaring. Man finder Løsningen paa Gaaden i en lille Bemærkning af Kapt. Holm ¹⁾ om, at Kvinderne daglig vaske Haaret i Urinballen, en Behandlingsmaade, som utvivlsomt let kan foranledige en saadan Farveforandring, og det hele er altsaa kun en Toilethemmelighed.

Behaaringen er i det hele rigtig. Hovedhaaret er glat og tæt; det klippes ikke. Mændene have i Reglen en vel udviklet Skjægfvæxt, men de udrykke ofte Skjæget helt eller delvist. De have desuden Haar i Axillen, undertiden tillige paa Brystet og Benene, og begge Kjøen have behaarede Pubes. Skaldede Folk har man ikke set, og kun enkelte gamle Mænd havde graat Haar. Kvindernes Haar er kortere og navnlig finere end Mændenes, hvilket ogsaa har vist sig ved mikroskopisk Undersøgelse af en Samling Haarprøver, som Expeditionen har bragt hjem.

Det enkelte Haars Tværsnit er som hos de fleste andre Folkeslag eliptisk, neppe dobbelt saa langt som bredt. Skjønt jeg ikke troer, at man kan tillægge denne Karakter nogen videre systematisk Betydning, anfører jeg dog til nærmere Oplysning en Række af de fundne Maal, især for at vise, hvor betydelig Kjønnsforskjellen er.

	Bredde.	Længde.		Bredde.	Længde.
Mænd	0.08 ^{mm}	0.15 ^{mm}	Kvinder	0.07 ^{mm}	0.13 ^{mm} *
	0.09	0.15		0.08	0.15
	0.09	0.14		0.08	0.14
	0.10	0.16		0.06	0.11
	0.08	0.15		0.08	0.13
	0.08	0.14		0.07	0.12
	0.10	0.15		0.06	0.10
	0.07	0.14		0.08	0.13
	0.07	0.15		0.08	0.12
	0.09	0.14		0.08	0.12
Gjsnit.	0.085 ^{mm}	0.147 ^{mm}	Gjsnit.	0.074 ^{mm}	0.125 ^{mm}

¹⁾ Geografisk Tidsskrift, 8de Bind, 1886, p. 90.

Hovedresultatet af de her refererede Undersøgelser turde være det, at Østgrønlænderne maa betragtes som en ren og ublandet Eskimostamme uden paaviselige Spor af fremmede Elementer. Forsaavidt som det er tilladt at slutte noget af det endnu sparsomme Sammenligningsmateriale, kan det tilføjes, at Østkystens Befolkning i fysisk Udvikling overgaar de fleste andre Østeskimøer og da navnlig de andre grønlandske Stammer, saavel de forkuede Horder, der flakke om ved Kysterne af Smiths Sund som den stærkt krydsede Befolkning i Vestkystens danske Handelsdistrikter. Om det under den samme Forudsætning desuden tør antages, at vi her ved Grænsen for den eskimoiske Races Udbredning staar overfor dens Kulmination, det vil i sidste Instans være afhængigt af, hvorledes man overhovedet opfatter dens Forhold til de nærbeslægtede Racer i Nordamerika og Østasien.

II.

Ethnologisk Skizze

af

A n g m a g s a l i k e r n e

af

G. Holm.

1887.

Udkastet til efterfølgende ethnologiske Skizze af Angmasalikerne har jeg skrevet ved Angmagsalik i Foraaret 1885 med Assistance af Kand. Knutsen. Vi havde derved den Fordel, at vi, naar vi ikke vare sikre paa vor Opfattelses Rigtighed i forskjellige Retninger, kunde konferere med selve Befolkningen gennem vor fortrinlige Tolk Johan Petersen, ligesom vi ogsaa derved sattes istand til stadig at supplere vore Iagttagelser ved nærmere at udspørge den indfødte Befolkning.

Saa godt som hele Indholdet nedskreves i mine Dagbøger efterhaanden, som vi bleve bekendte med eller vare Vidne til de forskjellige Tildragelser saavel som til mange Smaatræk af de Indfødtes Liv og Levnet. Hele denne ethnologiske Skizze af Angmagsalikerne maa derfor betragtes som vort umiddelbare Indtryk af den Befolkning, vi levede imellem.

Vor udmærkede Eskimokjender, Justitsraad, Dr. H. Rink, har haft den Godhed at gennemse Manuskriptet og dertil gjort sine Bemærkninger, af hvilke jeg har høstet stor Gavn, idet jeg derved er sat i Stand til at tilføje forklarende Bevæggrunde til nogle af de Indfødtes Handlinger eller har modereret Fremstillingen af enkelte Begivenheder, men jeg har ikke turdet foretage større Ændringer i den Opfattelse, som jeg ved personlig Omgang paa Stedet har faaet af de Indfødtes Liv og Levnet.

Af vor Styrer, Kateket Johannes Hansens (*Hanseraks*) Dagbog har jeg gjort enkelte korte Uddrag, der ere benyttede til at supplere min Beskrivelse. I øvrigt maa jeg henlede Opmærksomheden paa, at der i denne hans Dagbog findes optegnet mange Notitser, der godtgjøre, hvor fortrinligt han har opfattet Angmagsalikernes Karakter, og det vilde være ønskeligt, om en Del deraf engang maatte kunne blive offentliggjort.

I.

Klima — Stor-Is — Landets Udseende — Planter — Dyr.

Paa Grønlands Østkyst mellem 65 og 66 Graders Nord-Brede, omkring det Sted, som fra ældre Tid er benævnet «Kap-Dan», ligger en Strækning, hvis Beboere ikke tidligere have været i Forbindelse med den civiliserede Verden. «Konebaadsexpeditionen til Grønlands Østkyst 1883—85» tilbragte 10 Maaneder i denne Egn — Angmagsalik —, hvorfor vi fik god Lejlighed til at lære Beboerne at kjende. Idet jeg her gjør Rede for Expeditionens Udbytte i denne Retning, vil jeg indlede denne Fremstilling med nogle Bemærkninger om Naturforholdene, hvorunder disse Folk leve.

Klimaet ved Angmagsalik er ikke saa strængt som paa Vestkysten af Grønland paa samme Brede. Selvfølgelig er det ikke muligt at give en almindelig Karakteristik af Vejret paa et Sted, hvor man kun har opholdt sig 10 Maaneder. Jeg vil derfor først omtale det i den Tid, vi have været deroppe, og derefter anføre de supplerende Bemærkninger, som vi have faaet af de Indfødte.

I Slutningen af Sommeren 1884 havde vi temmelig stille Vejr, men megen Regn. Himlen var stadig mere eller mindre skyet, og den fremherskende Vind var nordostlig. Barometret var uroligt og stod ikke videre højt. Temperaturen var ikke meget over Frysepunktet og sank om Natten under dette.

Fra Begyndelsen af Oktober indtil Slutningen af Januar var Vejret meget uroligt. Vi havde stadige Storme af NO. med føhnagtig Karakter, og de vare ledsagede af betydelig Nedbør. Denne begyndte gjerne med at være Sne og gik derefter over til Slud og Regn. Vejret var meget mildt; kun en enkelt Gang mellem Stormene, naar Vejret var stille og klart, faldt Temperaturen til $\div 10^{\circ}$ C. Barometret stod i Reglen meget lavt og var uroligt.

Fra Begyndelsen af Februar til Slutningen af Marts var det sædvanlig stille, klart Vejr med forholdsvis stræng Kulde; men det blev dog af og til afbrudt af Storme af kortere eller længere Varighed. I Almindelighed kom Stormene fra NNV. og vare ledsagede af stærkt Snefald. De hyppigste Vinde kom dog ligesom tidligere fra NO. Temperaturen holdt sig mellem $\div 10$ og $\div 25^{\circ}$ og Barometret stod højt og var som oftest meget roligt.

Efter Jævnøgn kom en kort Periode med tildels orkanagtige Storme, men derefter blev Vejret roligt og mildt. De svage Vinde kom fra NO. og SV. Naar det var klart, steg Temperaturen efter Middag til omkring Frysepunktet, medens det dog om Natten frøs indtil 10° . Barometret stod højt og roligt, og Nedbøren var i April Maaned meget liden. Men i Maj og Juni var der flere Perioder med Slud og Regn, samt af og til Taage. Sneen paa Solsiden af Fjeldene begyndte allerede at smelte i April.

Efter Beboernes Udsagn har Vejret i det Hele taget været, som det plejer at være. Begyndelsen af Vinteren, indtil Slutningen af Januar, havde dog været usædvanlig mild paa Grund af de vedholdende nordostlige Vinde. Senere have NO.-Vindene ikke blæst saa stærkt som sædvanligt, medens NV.-Vindene have havt større Styrke. Tillige har Foraaret været koldere og mindre regnfuldt end sædvanligt. Om Sommeren plejer det at være stille, klart Vejr, kun afbrudt af enkelte ganske korte

Regnbyger. Først mod Slutningen af Sommeren blive Vindene i Reglen stærkere og Regnperioderne længere.

Hvad Isforholdene angaaer, da saaes i Slutningen af Sommeren 1884 kun mindre Partier Is paa Havet noget fra Land. Fra den 10de September begyndte der at komme stærk Dønning og Brænding, som med stormende Kuling voxede til en Højde, jeg ikke har seet andre Steder, og i 2 $\frac{1}{2}$ Maaned kunde man selv fra over 2000 Fod høje Fjeldtoppe ikke se Spor af Stor-Is nogetsteds tilsøs. De stadige NO.-Storme førte nu og da tildels sammenhængende Kalvismasser Syd paa, og disse kunde enkelte Dage dæmpe Brændingen, men snart efter var der atter et oprørt Hav.

Fra den 25de November til Midten af Januar viste der sig undertiden en betydelig Mængde Stor-Is udfor Kysten, som kunde fryse sammen til en sammenhængende Masse og fast til Kysten; men Stormene brød altid snart efter Isen op igjen og førte den bort, hvorefter der atter indtraadte stærk Brænding. Fra Midten af Januar vare store Ismasser samlede udenfor Kysten, hvorfor Brændingen fuldstændig ophørte, og hele Fjorden til-lagdes nu med Vinteris, som i kortere eller længere Perioder var sammenfrossen med Storisen. I de sidste Dage af Februar brød Storisen op og gik noget fra Land, og kort Tid efter, nemlig henimod Midten af Marts, brød derpaa Vinterisen i Fjorden op. Storisen blev dog liggende udenfor Fjordens Munding og laa ofte i længere Tid tæt ind til Land, men kom saa godt som aldrig ind i Fjorden. Med det stille Vejr i Slutningen af Maj begyndte Stor-Isen at sprede sig, og en stærk NV.-Föhn i de sidste Dage af Juni og de første af Juli satte den endelig overalt langt tilsøs.

Efter de Indfødtes Forklaring gaaer Stor-Isen altid fuldstændig bort fra Kysten om Efteraaret, ihvorvel stærke NO.-Vinde dog ofte kunne brække større eller mindre Partier Is los nordligere, der da passere forbi *Angmagsalik*-Egnen om Efteraaret eller i Begyndelsen af Vinteren. Fra Februar begynder Storisen altid

at kunne sees til Stadighed. Undertiden kan den i Begyndelsen af Vinteren komme ind og fryse fast til Land og blive liggende saaledes til ind paa Foraaret. I Juni og Juli spreder Stor-Isen sig altid, hvis den ikke tidligere er sat bort fra Land af NV.-Storme.

Isen hindrer ikke Samfærdslen i nogen betydelig Grad, da den hyppigst gaar Syd efter i nogen Afstand fra Land. Af og til kan den vel presses ind paa Landet, men gaaer dog altid bort igjen, saasnart det bliver stille eller Fralandsvind. Fryser Stor-Isen hele Vinteren fast udenfor Landet, da befordrer den meget Slædekjørslen og Isfangsten paa den jævne Vinteris i Fjordene; men hvis den derimod presses helt ind i Fjordene og fryser fast der, da hindrer den al Fangst og bringer Hungersnød med sig.

Havet er selvfølgelig Angmagsalikernes Rigdomskilde; thi foruden de Dyr, som findes i Havet, og som følge med Stor-Isen, fører Polarstrømmen Tømmer, Vrag o. a. m. med sig ind til Kysten. Det Tømmer, man hyppigst træffer, er Fyr. Stammerne ere dels oprevne med Roden, dels omhuggede, og det er ikke sjældent at se Drivtømmer paa 20 Fods Længde og med en Diameter af 1 Fod. Dernæst kommer der ofte Levninger af Skibsvrag, Baade og Tønder drivende ind til Kysten, hvorfra en stor Del af Beboernes Metalgjenstande hidrører. Som Exempel kan anføres, at for c. 40 Aar siden er der endog drevet et helt Skib forbi, og der hjembragtes da derfra 2 Kajakladninger af Jern. Ligeledes blev der fra Vraget af en Baad, som i Efteraaret 1883 drev ind til Land, erhvervet en Mængde mindre Jernstykker samt et stort Messingbeslag, som nu er uddelt i en Mængde Stykker til Beslag paa Fangevaaben, medens vi have hjembragt Resten deraf. Foruden Vraggoods, hvortil ogsaa hører Aarer, Hager, et svært Stykke Tømmer med en Jernbolt, og et Pickles Glas, er der endvidere i de sidste Par Aar fundet 2 norske Fiskekugler, 1 Kokusnød og 1 Bambusrør.

Isen fører ofte Stenarter med sig af andre Slags end dem, der forekomme i Landet, og saadanne benyttedes i tidligere Tid

til skærende og skrabende Redskaber. Endnu anvendes en rød Lersten, som pulveriseres og udrøres med Vand, hvorefter den bruges til Farvning af Træ ved at indgnides paa dette. Pimpsten, som Havet ogsaa fører med sig, anvendes til Beredning af Skind.

Med Hensyn til de orografiske Forhold i Omegnen af Angmagsalik, da er Landet højt og klippefuldt, og Fjeldene falde stejlt af mod Havet, medens Kysten er meget indskaaren. De tre Hovedfjorde ere: den 5 Mil dybe Sermiligak, den 9 Mil dybe Angmagsalik og den 15 Mil dybe Sermilik, der ere forbundne ved flere Sunde, som afskære tildels store Øer, paa hvilke over 2000 Fod høje Fjelde gaa lige ud til Havet. Ind mod Bunden af Fjordene stiger Fjeldenes Højde til over 6000 Fod. Mange mindre Bræer sees overalt paa Fjeldene og paa de indre Strækninger; men kalvende Bræer findes kun i Bunden af *Sermiligak* og *Sermilik*, og kun een af disse, nemlig den, som kommer fra den vestre Arm af *Sermilik*, udsender store Isfjelde i Havet. Der findes forholdsvis faa Sletter og større Dalstrøg, saa at kun kortere Kyststrækninger eller lavere Øer og Næs ere skikkede til Beboelse.

Bjergarten bestaar væsentlig af Gnejs og Granit. Af brugbare Stenarter findes kun Vægsten, hvoraf de Indfødte ligesom paa Vestkysten forarbejde Gryder og Lamper, og den hentes især Syd fra ved *Pikiutdlek* og *Inigsalik*. Andre nyttige Mineralier ere ikke fundne i Klipperne.

Naar Sneen om Foraaret smelter paa Landet, er dette bedækket med en ret yppig Vegetation, mest bestaaende af Lyng- og Mosarter. Landet har ingen Træsarter, som kunne anvendes; kun paa de mere begunstigede Steder findes lidt Pilekrat og Dværgbirk.

Af spiselige Planter skal jeg nævne:

tugdleruniat — *Sedum Rhodiola*,

nukut — Roden af samme,

nutugkat — Syrer,

kuaralik — Angelika,

nunat — Løvetand,
pukugak — Krækkebær,
tungujortit, ogsaa kaldet *kigitarnat* — Blaabær,
kugdlungasit, " " *sanit* — Blaabærblade (?),
ivsortaitit, " " *tungusungitit* — Pileurt.

Af Tangarter spises:

imertigkat — Rødtang,
misarkat — Kløvertang,
svdluitit — Vildmandstarme (?),
miserarnat — Blæretang.

Til Rengjøring anvendes:

nijalat — Søgræs.

Der findes ikke andre Husdyr end Hunden, og den benyttes til Slædekjørsel. Den er middelstor, med spidst Hoved og opstaaende Ører samt stærkt krøllet Hale. Pelsen er meget tyk og i Almindelighed hvid med enkelte sorte eller brune Pletter. Helt hvide Hunde med mere rundagtigt Hoved ere ikke sjeldne.

De vigtigste Jagtdyr ere de samme Sorter Sæler, som findes paa Vestkysten, dog er der her forholdsvis flere store Remmesæler og spraglede Sæler. Disse findes her hele Aaret rundt ligesom Fjordsælerne, medens Klapmydser og Sortsider kun komme til bestemte Tider af Aaret. Mængden af de sidstnævnte Sæler, siger man, er aftaget meget¹⁾.

Narhvaler ere hyppige i Slutningen af Vinteren og om Foraaret, paa hvilken Tid de gaa ind og ud af Fjordene.

Hvalrosser ere sjeldne. Ligeledes ere Hvaler nu meget sjeldne, medens der i gamle Dage var mange.

Isbjørnen optræder periodisk med Storisen, og hvis der om Vinteren ikke findes megen Is, kommer der heller ikke mange Bjørne. Naar de indfinde sig om Vinteren, ere de meget fede, men gaa derefter i Huler, hvor de opholde sig en Maanedstid

¹⁾ Undertiden finder man om Foraaret døde Sæler paa Isen med Skind og Spæk aftaget.

og forlade dem i en meget mager Tilstand. I den Tid, Bjørnene opholde sig i Hulerne, gaa de dog et Par Gange ud for at fange Sæler. Disse Huler laves i Sneen oppe paa Landet og ere 10 à 20 Alen lange, saa at Bjørnene kunne spadserere frem og tilbage i dem. Hannens Hule ligger nærved Stranden, medens Hunnen har sin Hule længere oppe i Landet. I den fødes Ungerne, der ikke ere større end maanedsgamle Hundehvalpe, og de blive hos Moderen, til de ere fuldvoxne. Naar Moderen forfølges, og den har smaa Unger hos sig, bærer den disse i Flaben.

Hvide og blaa Ræve findes i Mængde. De hvide sættes der mest Pris paa, idet Skindene bruges til Huer. De blaa Skind anvendes mest til Pelse.

Paa den nordlige Strækning, ved Kialinek, jages fortrinsvis Narhvaler og Bjørne, som her findes hele Aaret rundt.

Tidligere fandtes ved Angmagsalik Moskusoxen ¹⁾, der kaldes *pangnek* ²⁾, Renen og Haren, der have samme Navne som paa Vestkysten; men disse Dyr ere nu udryddede. Tillige omtales et Dyr, som kaldes *parpaligamik uniakagtagdlík*. Det beskrives som et meget farligt Dyr, hvis Vaaben er en Hale af Jern (se Sagn Nr. 38 og 39) ³⁾. Enkelte fortælle, at de have seet et fabelagtigt Dyr, der ligner en Ræv, men har en rødagtig Farve og kan flyve. Det kaldes *avangiarsik* ⁴⁾.

Der fanges ikke mange Fugle eller Fisk ved Angmagsalik. Ryper og Ravne findes i stor Mængde, og Ryperne komme ofte om Vinteren i Flokke ned til de beboede Steder. Af større

¹⁾ Man fortæller, at Moskusoxyerne i gamle Dage ere komne til Landet med et Skib.

²⁾ Paa Vestkysten kaldes den *uningmak*, medens *pangnek* betyder en fuldvoxen Rensbuk (Kleinschmidts Lexikon).

³⁾ «Sagn og Fortællinger fra Angmagsalik» i et følgende Afsnit.

⁴⁾ Rink siger i «Eskimoiske Dialekter» S. 21, at Navnet paa Egern er kjendt blandt Grønlænderne. Samme Sted oversættes *avingak* for Lemming, Mus eller Rotte, medens Kleinschmidt oversætter det ved: Muldvarp.

Landfugle ere Ørne og Ugler sjeldne, medens Falke ere temmelig hyppige.

Af Søfugle skal nævnes:

Ederfugle,
Graagæs,
Maager,
Ømmertter,
Alker (i Mængde ved Nytaarstid),
Ænder,
Lommer (disse yngle her),
Tejster og undertiden ogsaa
Svaner.

En nulevende Mands Bedstefader har fanget en *Isarukitek* (Gejrfugl), om hvilken fortæltes, at det var en meget stor Fugl, der havde ganske smaa Vinger med korte Fjer, og at den kunde opholde sig lige saa længe under Vandet som en Sortside.

Af Fisk skal særlig nævnes:

Angmagsæt'er (Lodder),
Hajer,
Lax,
Ulke,
Stenbidere,
Rødfisk,
Fjordtorsk og
Helleflyndere.

De sidste 3 Arter Fisk faa Angmagsalikerne kun, naar Klapmydserne bringe dem op til Overfladen.

Endelig skal jeg nævne som andre spiselige Dyr:

Blaamuslinger,
Sandmuslinger,
Søpindsvin,
Søsnegle og
Rejer.

II.

Navn — Udbredelse — Udseende — Klædedragt — Bolig —
Redskaber — Erhverv.

Den Gren af Eskimoerne, som af de sydligere boende Ostgrønlændere kaldes Angmagsalikerne (*Angmagsalingmiut*), efter den tættest befolkede Strækning ved *Angmagsalik*-Fjorden, berejser Strækningen mellem den 65de og 68de Bredegrad paa Østkysten af Grønland.

Ved Angmagsalik forstaaes egentlig kun Strækningen, hvorpaa der fanges Angmagsæter, nemlig Egnen omkring *Kingak* i det indre af *Angmagsalik*-Fjorden, hvor ingen boer til Stadighed; men Folk komme hertil i Angmagsættiden fra hele Omegnen. Navnet bruges imidlertid af andre Østlændinge om hele den Egn, hvorfra Folk drage til Angmagsætpladsen.

Af selve Beboerne bruges Navnet *Angmagsalik* ikke mere, fordi en Mand ved Navn *Angmagsak* døde, og da Hedningerne ikke tør nævne en Afdøds Navn, saa døbttes Smaafiskene om til *Kersagkat*, og Fjorden omdøbtes til *Kulusuk* efter den beboede Egn paa den store Ø i Mundingen af Fjorden, hvor de fleste Folk bo. Beboerne, der tidligere kaldtes *Angmagsalingmiut*, kaldes nu *Kulusumiut*. Da Stedet imidlertid er bekjendt paa hele Østkysten og den sydligste Del af Vestkysten under Navn af *Angmagsalik*, og dette Navn tillige kjendes af alle deroppe, have vi bibeholdt det.

Beboerne kalde sig selv *Inik* eller *Tåk* ɔ: Menneske, og de kjende ikke Ordet *Kalâlek*, som de sydlige Vestgrønlændere og Labradorerne kalde sig selv i Modsætning til andre Folkeslag, og som man, uvist om med Rette, har formodet at hidrøre

fra det af de gamle Islændere anvendte Navn for Eskimoerne, nemlig «Skrælling»¹⁾).

De 3 Nabofjorde: Sermilik, Angmagsalik og Sermiligak ere deres Hovedbeboelsessteder. Paa hver Boplads i disse Fjorde findes kun eet beboet Hus, hvis Størrelse retter sig efter Antallet af Familier. Ved Sermilik var der i Vinteren 1884—85 4 beboede Steder, nemlig Ikatek, Sivinganarsik, Sivinganek og Akerninak, alle beliggende paa den østlige Side af Fjorden, med ialt 132 Mennesker. Ved Angmagsalik var der 7 beboede Steder: Tasiusarsik, Kangarsik, Norsit, Umivik, Ingmikertok, Kumarmiut og Norajik med ialt 225 Mennesker. Ved Sermiligak var der den Vinter kun eet beboet Sted, nemlig Nunakitit med 14 Mennesker.

Fra denne Egn foretages saavel nordefter som sydefter Rejser, der ofte vare et Par Aar. Nordefter rejses til Kialinek for at fange Narhvaler og Bjørne. I 1882 afrejste to Konebaade med c. 30 Mennesker dertil, fra hvilke man ikke senere har hørt noget. En tredie Baad, som ogsaa rejste derop, vendte tilbage til *Angmagsalik*, fordi Fangsten om Sommeren var daarlig; men, da de to andre Baade ikke vare betrukne, opsatte de til det paafølgende Aar at rejse tilbage, og man antager, at de ere sultede ihjel. Tidligere ere mange Mennesker døde af Hungersnød deroppe.

Sydefter rejses til Inigsalik og Pikiutdlek, hvor der overvintres og hentes Vægsten. Nogle gjøre endog længere Rejser til Igdloluarsuk og Akorninararmiut for at komme i Handelsforbindelse med de sydligere boende Østlændinge. Som Undtagelse var der i 1883 en Baad fra *Sermilik* paa Vest-

¹⁾ Jfr. Granz: Historie von Grönland, Bd. I. S. 261, 331 og 337. Forts. 1770, S. 310 og 337. — Rink: Eventyr og Sagn, Supplement. S. 183 og 200. — Kleinschmidts Lexikon, S. 164. — Rink: Eskimoiske Dialekter, S. 23.

kysten ¹⁾. I 1882 rejste denne sammen med 2 andre Baade fra *Sermilik* til *Igdlohuarsuk*. Efter at have overvintret her, rejste unge Mennesker fra alle tre Baadsbesætninger i en Baad sammen med en Baad fra *Igdlohuarsuk* til *Nanortalik* for at handle. Paa Hjemvejen naaede de kun til *Anoritok*, hvor de derpaa overvintrede 1883—84. I 1884 rejste de sammen med os videre til *Igdlohuarsuk*, hvor de to andre Baade sluttede sig til os, og rejste til *Umivik*, hvor de overvintrede 1884—85. I Sommeren 1885 vilde de endelig fuldende Rejsen til *Sermilik*. De have altsaa været 4 Somre og 3 Vintre undervejs. I 1884—85 overvintrede derfor 42 Mennesker ved *Umivik*. Paa Strækningen mellem *Sermilik* og *Umivik* overvintrede der ingen i den Vinter. Befolkningen beløb sig altsaa i det hele i Efteraaret 1884 til 413 Mennesker ²⁾, idet man antager, at de, der ere rejste Nord paa, ere døde.

Handelsartiklerne ere Bjørneskind, spraglede Skind og Redskaber af Narhvaltand, som sælges til de sydligere boende Østlændinge for at føres til Vestkysten. Herfor faa de gammelt Jernkram, Tøndebaand samt enkelte aflagte Klædningsstykker af europæisk Fabrikat, som de sydligere Boende have tiltusket sig paa Vestkysten.

Angmagsalikerne ere middelhøje, slanktbyggede og velproportionerede. De have et velformet Hoved og ovalt Ansigt, markerede Ansigtstræk med fremspringende, ikke sjældent krumme Næser; men nogle have dog fremstaaende Kindben og lidt

¹⁾ Rink skriver i «Danish Greenland», Side 322, at der ifølge Meddelelse fra Assistent U. Rosing i 1860 ankom en Baad fra *Angmagsalik* til *Pamiagdhluk*. Baadejerens Navn var *Samik*, og han beskrives som en Mand, der havde mistet Tærne og Enderne paa de fleste af Fingrene. — Efter de Oplysninger, jeg har erholdt, har ingen Baad fra *Angmagsalik*-Eggen tidligere i Mands Minde været paa Vestkysten. *Samik* er mulig født ved *Angmagsalik*, men var bosat ved *Umanak*, hvorfra han gjorde Handelsrejser til Vestkysten. Enkelte Personer fra *Angmagsalik*-Eggen have derimod paa Handelsrejser været paa Vestkysten.

²⁾ Se et følgende Afsnit: «Listen over Beboerne af Grønlands Østkyst» med tilhørende Bemærkninger.

skjæve Øjne. Ikke faa have Skjæg; dog udrykke de unge Mænd som oftest Skjægget. Munden er kraftig, ofte noget fremstaaende og omgivet af temmelig smalle Læber. Tænderne ere smaa, ligestore og velstillede, saa at Tænderne i Overmunden nøjagtig slutte til Tænderne i Undermunden; men de ere i en forholdsvis ung Alder allerede temmelig afslidte, og gamle Folks Tænder ere afslidte helt ind til Gummerne. Haar og Øjne ere i Almindelighed sortebrune. Mændene have tykt, stridt og rigeligt Haar, som i Reglen bæres uklippet. Vi have ikke seet Folk, der have været skaldede, og kun enkelte gamle Folk, hvis Haar var graahvidt. Fruentimmernes Haar er meget tæt og finere, men tillige kortere end Mændenes. Angmagsalikerne have et stort, hvælvet Bryst; Hals og Nakke ere velformede. Halsen synes kort paa Grund af det stærkt udviklede Bryst. Armene ere fortrinligt udviklede, men Benene ere det mindre i Forhold til det øvrige Legeme. Man maa dog beundre den Kraft og Udholdenhed, som de udvise paa lange, besværlige Vandringer.

Hænderne ere smaa og fyldige med hvide Negle, som for det meste bæres meget lange. Enkelte have lange, smalle, knoglede Fingre. Fødderne ere smaa og velformede, men med lav Vrist. Mændenes Gang er elastisk, let og med udadvendt Fødder, derimod er Løbet tungere, vraltende, med stive Arme, krogede Knæer samt med korte, hurtige Skridt. Fruentimmernes Gang er tung, vraltende, lidt foroverbøjet, og de ere stærkt hjulbenede. Armene holdes stivt ud til Siden med indadvendt Albuer.

Hudfarven er blaalig gul. Efter *Hanseraks* Sigende have Børnene en blaa Plet paa Krydset. Denne breder sig efterhaanden over hele Kroppen, naar de blive ældre. Huden er meget blød og fin paa de Steder, der ere bedækkede med Klæder, naar de ere i det Fri ¹⁾.

¹⁾ Se forøvrigt foranstaaende Afsnit: »Bidrag til Østgrønlandernes Anthro-
pologi» af Cand. med. Søren Hansen.

Saa godt som alle Fruentimmer ere tatoverede med et Par korte Streger mellem Øjenbrynene og en lidt nedenfor Næseroden, ligesom ogsaa med et Par korte Streger paa Hagen. Arme og Hænder og tildels Benene ere mere eller mindre tatoverede med retlinjede Figurer og smaa Streger, som ofte dække større Partier. Nogle Fruentimmer ere tillige tatoverede paa og mellem Brysterne. I Almindelighed siges der, at det er til Pryd og Fornøjelse, at Tatoeringen skeer, men alligevel forbindes den Tanke dermed, at de ville blive dygtigere til deres Arbejde. Mændene ere kun undtagelsesvis tatoverede, og da kun med enkelte mindre Streger paa Arme og Haandled «for at kunne harpunere godt». Af og til have de tillige nogle Streger i Ansigtet til Pryd. Undertiden skeer dog ogsaa Tatoeringen i farlige Sygdomstilfælde. Tatoeringen foregaaer ved at sy gjennem Huden med en sodet Senetraad.

Mændene bære en lang Sælskins Pels, *anorak*, med Haarene indad, og som naaer ned over Hofterne. Den er forsynet med Hætte til at trække op over Hovedet og er forneden noget tilspidset, saavel forpaa som bagpaa. *Anorak*'en er saa vid over Brystet, at Armene med Lethed kunne trækkes ud af Ærmerne og holdes inde ved Kroppen, hvilket meget hyppigt gjøres, naar det er koldt (Tav. V og Træsnit Nr. 7). Pelsen er meget blød og af en gulagtig-hvid Farve, kantet med hvide Skindlister af Bjørn, Hund eller ufødt Sæl og ofte tillige indsyet i Sømmene med hvide, afhaarede Skind. Undertiden syes Pelsen af Ræveskind, ovenpaa hvilket der sættes tyndt Sælkind, som paasyes i Striber af hvidt og mørkt Skind (Tav. V). Man siger ogsaa, at der bruges Ravne- og Alkeskind til Pelse. Over den egentlige Pels bæres i daarligt Vejr eller i Kajak en Pels af samme Snit, som er syet af Sælhunde-Tarmskind ¹).

¹) I «Kort Vejledning i det kgl. ethnografiske Museum» af C. L. Steinhauer, S. 32, er anført en saadan Pels under Navn af «Balearpels».

Inderst paa Kroppen bæres et Par ganske smaa Benklæder af nogle faa Tommers Højde, som sidde fast omkring Laarene og kun netop formaa at dække Kjønsdelene (Tav. VII og XX). De ere syede af Sælskind med Haarene udad og ere i Almindelighed smukt broderede. De kaldes *natit*. Paa Bopladsen bæres sjældent, selv i den stærkeste Kulde, andre Benklæder end disse. Men i Kajak, paa Fangst, eller naar de fjerne sig fra Hjemmet, bæres herover et Par Benklæder, der foroven tilsnøres over Hofterne udenpaa Pelsen. Forneden gaa de ned over Knæerne og bindes udenpaa Støvlerne¹⁾.

Støvlerne, der som oftest naa op over Knæerne, bestaaer af Inderstøvlen med Haarene indefter og kantet med Sælskind, og Yderstøvlen, der i Almindelighed er af Vandskind, men som dog ofte om Vinteren ere lodne og smukt broderede. Om Sommeren bruges undertiden Halvstøvler, af hvilke kun de indre naa op til Knæerne, medens selve Støvlerne naa til midt paa Benene og ere rigt broderede. Støvlesaalerne ere meget opbøjede over Foden, saa at de faa Udseende som Træsko (Tav. XX).

Om Vinteren bruges udenpaa Anorak'en en Yderpels med Haarene udefter og forsynet med tyk Bjørneskinds Kantning saavel forneden som omkring Ansigtet (Tav. VI og Træsnit 2). De gaa et godt Stykke ned over Hofterne og ende bagtil i en Spids²⁾. Lidt ovenfor denne Spids sees i Skindet Sælhundehalen, der er opsprættet og indsyet. En saadan Overpels laves undertiden af Bjørneskind (Tav. XXI). Hyppig have om Vinteren

som «bæres af Østkystens Beboere ved deres overtroiske Fester og Aandebesværgelser». Dette maa bero paa en Fejltagelse; thi ved de omtalte Fester bæres, ligesom sædvanlig i Hus, ingen Klæder undtagen *natit*.

1) Paa Østkysten kjendes ikke det paa Vestkysten almindelige Ord for Støvle: *Kamik*.

2) Istedetfor Sælskinds-Pelsene, saavel Inder- som Yderpels, bruges paa Vestkysten, baade af Mandfolk og Fruentimmer, korte Ederfugleskinds-Pelse, der ere betrukne med et let Overtræk af Bomulds- eller Uldtøj.

Bjørneskinds Benklæder af Form som de andre. Til Isfangst bruges ligeledes Overtrækssko af Bjørneskind samt Sælskinds-Vanter med een Tømmelfinger og med Haarene udefter. Den venstre Vante er undertiden af Bjørneskind.

I Kajak bruges om Vinteren eller i Søgang udenpaa Anoraken en Tarmskindspels og derover igjen en Vandskindspels, som gjerne er smukt broderet og forsynet med kunstigt udskaarne Knapper og Perler (Tav. XXI). Denne tilbindes omkring Hovedet og ved Hænderne, og naar Manden sidder i Kajaken, smøges dens nedre Rand udenom Ringen omkring Mandehullet. Tarmskindspelsen benyttes hyppigt ikke alene i Kajak, men ogsaa paa Land, især i fugtigt Vejr. Pelsene ere enten klare, gjennemsigtige eller hvide, matte. For at faa Tarmene hvide og matte, lader man dem fryse, saa at de tørres i Kulden førend de beredes.

Om Sommeren, naar Vandskindspelsen ikke bruges, haves i Kajak en smukt broderet Halvpels, der fra Kajaken gaaer op i en Spids paa Ryggen. Undertiden bærer Kajakmanden tillige en anden Halvpels af Form som en afstumpet Anorak, og som er syet af hvidt, afhaaret Skind (Tav. XX)¹⁾. Vanterne ere i Kajak, som sædvanlig, af Vandskind.

Den saakaldte Springpels, *kardligpâsalik*²⁾, brugtes i gamle Dage ved Hvalfangsten. Den er syet af Vandskind med Pels, Benklæder, Vanter og Støvler i Et. Man kryber ind i den gennem et Hul midt paa Livet, som siden sammensnøres. Endnu er der en enkelt, som af Overtro gaaer med en saadan Pels.

Om Sommeren, naar Mændene ikke slaa deres Hætte op over Hovedet, bæres i Kajak meget elegant udseende Huer af hele, hvide Ræveskind med Halen hængende ned ad Ryggen.

¹⁾ Halvpelse af lignende Form forfærdiges paa Vestkysten af hvidt Bomuldstøj.

²⁾ I Vestgrønland kaldes den *aterdlak*.

Undertiden ere de forsynede med en Skygge af Træ, der gjerne er smukt paalagt med Ben og malet med rød Farve eller Sod; men Skyggerne kunne ogsaa være af Skind og broderede (Tav. XX).

Tillige bruges Huer med brede Pulle, der ere udspændte om en Træring og forsynede med Skygge. I tidligere Tid havde man Huer af denne Form, syede af Skind af ufødte Sæler; nu er dette sjeldnere, idet det er afløst af europæiske Tøjer, hvorover der korsvis sættes et smallere rødt Baand paa et bredt hvidt Baand.

Endelig bruges ogsaa Huer af høj Kalotform, som ere særdeles rigt broderede (Tav. XXXIX).

I Stedet for Huer anvendes ofte kun Skygger, dels uden, dels med en bred Kant forneden (Tav. XXXIV—XXXVI). De ere ofte rødmaalede og meget rigt paalagte med udskaarne Benornamenter. Hensigten med de sidstnævnte brede Skygger, der kaldes *ingekitak*, er at skjærme Øjnene mod det fra Isen tilbagekastede Sollys. Om Vinteren ved Slædekjørsel benyttes Snebriller af Træ, der enten ere udskaarne som en Halvmaske eller bestaa alene af et Stykke Træ, hvori der er en Sprække til at kunne se igjennem (Tav. XX).

Det lange, nedhængende Haar holdes tilbage af en Art Grime, der er udsyet med Fiske-Øresten eller Perler af Ræveben eller af europæisk Fabrikat (Tav. I, II og XX). I Almindelighed bæres Haaret langt og har aldrig været berørt af noget skærende Instrument, og det ansees endog for at være farligt at miste noget af Haaret. Enkelte faa dog allerede fra Born af deres Haar kort afklippet, enten alene i Panden eller ogsaa hele Hovedet rundt ved Hjælp af Højtænder (Tav. XXVI), fordi man ifølge Overtro ikke tør lade Haaret komme i Berøring med Jern. De, hvis Haar afskæres, have ingen Snipper paa Pelsen, ligesom ogsaa Kløerne af de Sæler, de fange, blive afskaarne og kastede i Søen, og endvidere skæres Ører og Hale af deres Hunde som Hvalpe. Paa de Remmesæler, der fanges af Folk, hvis Haar ikke skæres, flaaes et Par Striber af hver Baglalle, som blive hængende ved Skindet.

Korsvis over Bryst og Ryg bæres en Vandskinds Rem, i hvilken der haves Amuletter (Tav. VII og XX), der indsættes foran paa Brystet eller bagpaa Ryggen og bestaa for det meste af Træsplinter. Undertiden bruges ogsaa Baand om Overarmen som Amuletter, nemlig til at give et langt Liv.

I Hus og Telt bære Mændene kun de smaa Underbenklæder foruden Haargrime og Amuletbaand.

Fruentimmernes Pelse (*amaut*) have omtrent samme Snit som Mandfolkene, men ere dog meget videre over Ryggen (Tav. IX) og have meget større Hætter, i hvilke de bære de mindre Børn. Pelsen sidder altid udenpaa Benklæderne, og Spidserne for og bagtil ere meget længere end Mændenes. De ere undertiden en halv Alen lange og benyttes til at binde sammen mellem Benene, naar det er fygende eller koldt Vejr. Et langt Baand paa Brystet tjener til at binde rundt omkring Ryggen for at forhindre, at Barnet, som sidder der, glider ned. Kvinder, der ikke have Børn, have *Anorak*, hvis Snit mere ligner Mændenes, men deres Hætter ere dog altid spidse og næppe saa store, at de kunne gaa op over Hovedet (Tav. IV og VIII). Yderpelsen, med Haarene indefter, har aldeles samme Snit som Inder-Pelsen, og begge ere meget smagfuldt broderede med hvidt Skind i alle Sømme. Foran paa Brystet findes et Par fremstaaende Udsyninger, fra hvilke der hænger Baand ned. Saadanne Baand findes ogsaa paa Ryggen saavel af Mændenes som af Fruentimmernes Pelse og ere kun til Pynt. Ofte anbringes Perler paa disse Baand. Ovenover Skindpelsene bære Fruentimmerne undertiden i fugtigt Vejr smukt broderede Tarmskinds Pelse.

Benklæderne sidde ovenover Hosterne, men naa kun ubetydeligt under Skrævet ¹⁾. Kun paa lange Vandringer i streng

¹⁾ Fruentimmerne paa Vestkysten lade deres Benklæder gaa ned til Kamikerne, men foroven sidde de nedenfor Hosterne, og da de tillige bære en meget kort Ederfugleskinds Pels, fremkommer der derved et, mindst et Kvarter bredt Stykke, hvor kun Chemisen dækker Maven.

Kulde ombindes det nøgne Laar med et Stykke Skind. I Hjemmet bruges ikke disse Benklæder, men alene et trekantet Stykke Skind, som dækker Kjønsdelene og holdes paa Plads ved Remme over Hofterne. Fra Remmene hænge som Pynt ofte mange Baand, hvorpaa der undertiden er trukket Perler. Disse smaa Benklæder hedde ligesom Mændenes *Natit* (Tav. X og XXII).

Støvlerne gaa op over Knæerne og have Form som store Ridestøvler med meget vide Skafter og med et Hak fortil foroven. Saavel Inderstøvler som Yderstøvler ere kantede med Bjørne- eller Hundeskind. Støvlefoden er ligesom Mændenes.

Fruentimmernes Haar sættes op i en mægtig bred Top, som ombindes med en Skindlap, hvorfra nogle Perlerader hænge ned over Haaret. Paa Pandehaarene er der trukket smaa Perler, som hænge ned over Panden (Tav. VIII). Naar det er koldt, bindes om Hovedet et Skind, som ofte er smukt broderet. Til et saadant Hovedtørklæde bruges undertiden Remmesælens fine Overhud, hvori Haarrødderne sidde. Denne er sort og ligner Tøj (Tav. XXII).

Amuletterne bæres enten i Haartoppen, i Snippen foran paa Pelsen eller ogsaa i et Baand om Overarmen eller Anklen, derimod ikke i Brystrem som Mændenes.

Til Pynt bæres i Ørene et Stykke udskaaet Tand eller en Tintriangel ¹⁾, som gjerne hænger i en Perlesnor, eller hvorfra der hænger Perler (Tav. IV og XXII). Omkring Halsen bæres et Halsbaand af Skind med langt nedhængende Perler paa Brystet. Hjemmedragten bestaaer kun af Haarbaand, Halsbaand og *Natit*.

Fruentimmerne ere i Almindelighed meget renlige og have altid Haaret smukt opsat. Mændene ere derimod mere skidenfærdige. Al Vask, saavel af Haar og Hud som af Klæder, skeer i Urinballen.

¹⁾ Tidligere brugtes ogsaa Triangler, udskaarne af Tand; to saadanne Par findes i Samlingen.

Børnenes Klædedragt bestaaer, saalænge de i det Fri bæres i Hætten paa Moderens Ryg, kun af en længere Anorak. Naar de ikke mere bæres paa Ryggen, er Klædedragten ligesom de Voxnes, kun uden *Natit*, og Pigebørnene have ingen Haartop.

Skindene til Klæderne garves i Urinballen, og de blødgjøres ved at gnides, strækkes og skrabes med Sten. Tænderne ere et vigtigt Redskab til Skindenes Beredning, idet de med Tænderne fastholde Skindene, medens de skrabes og strækkes.

Klæderne syes med Jernsynaale og Senetraad. Synaalen skæres ud af Tondebaandsstumper og hamres derefter, liggende paa en Sten, med en Stenhammer. Naaleøjjet laves med en meget lille Jernspids, der sidder i et Haandtag. Det bores fra begge Sider ved Drejning med Haanden og jævnt Tryk. Efterat Naalen atter er udhamret og sleben paa Sten, er den færdig. Naalene haves i alle Størrelser, fra meget store, flade Naale til Betrækning af Kajak, indtil ganske fine Brodeer-Naale, hvori man næppe kan se Naaleøjjet. Alle Synaale, undtagen de omtalte meget store, ere firkantede. Det er Fruentimmerarbejde at forfærdige Naalene (Tav. XIX).

Senetraad forfærdiges af Hale-, Ryg-, eller Lalle-Sener samt Halse af Sæler, eller ogsaa af Narhvalsener. Den flettes og snoes til Traad i alle Tykkelser, nemlig fra Traad til Konebaadssyning indtil Brodeertraad. De enkelte Traade trevles op med Fingrene ¹⁾, hvorefter de rulles paa Kinden, og Glatningen af den færdig flettede Senetraad foretages mellem Tænderne.

Til Syning anvendes endvidere Syprene af Narhvaltand, Rynkeben til at rynke Skind med, og Syringe eller Fingerbøller, som udskæres af Skind af Remmesælen (Tav. XIX).

Fruentimmernes vigtigste Redskab til alt Slags Arbejde er

¹⁾ «Kgl. ethnografisk Museum» S. 31: «Kamme, der maa antages at have været brugte ved Udspaltning af Sener og til Fletning af grovere Senetraad.» Denne Anvendelse af Kamme er aldrig iagttaget. Det hjembragte Dusin Kamme ere alle Redekamme til Haaret.

Krumkniven. Den er gjerne dannet af et Stykke Tøndebaand, der ved Hjælp af to Grene af Ben er forbundet med et Haandtag af Træ (Tav. XIX).

De omtalte smaa Perler bleve tidligere lavede af Angmagsæt'ernes Ryghvirvler, hvoraft nogle ere farvede med Blod (Tav. XXII). Perlerne ere saa smaa, at man kun i Forstørrelsesglas kan se, hvoraft de ere. Større Perler forfærdiges dels af Sten, især af en grøn Sten fra *Kujutilik*, dels af Sælernes Tænder eller af de smaa Ben i Rævefoden. Nu bruges meget Glasperler, som faaes fra Vestkysten; men det er kun de ganske smaa, af Størrelse som Angmagsæt-Ryghvirvlerne, der særlig sættes Pris paa.

Om Vinteren bo Angmagsalikerne i Huse, byggede af Græstørv og Sten. Et saadant Hus bestaaer kun af eet Rum, der er 24 til 50 Fod langt, efter det Antal Familier, der bo sammen, og 12 til 16 Fod bredt. Husene ere i Almindelighed byggede paa skraatliggende Terræn tæt ved Havet, og med Forsiden, hvorpaa Vinduer og Husgang findes, vendende imod Havet (Tav. XXIII). Der tages mindre Hensyn til Retningen for Huset, end til det passende Terræn og let Adgang til Havet. Murene ere byggede ned i Jorden, og Bagmuren, hvis Overkant hyppig er i Niveau med Jordoverfladen, er noget længere end Formuren. Tagryggen, der er af svært Drivtømmer, ligger over hele Husets Længde og hviler paa Støtter. Fra Tagryggen ligger svært Tværtømmer ud til Murene, og derimellem anbringes igjen en Mængde Stykker spinkelt Træværk. Træværket tildækkes med store Plader Græstørv med Græsset nedefter; herovenpaa kastes et Lag Jord, som atter dækkes med Græstørv med Græsset opefter, og endelig lægges gamle Skind derover.

Paa Forsiden af Huset findes Husgangen og tre Tarmskinds-Vinduer, hvoraft det ene, som er mindst, i Almindelighed sidder over Husgangen, medens de to andre sidde hver paa sin Side af denne. Husgangen er som oftest midt paa Langsiden af Huset,

men danner en mindre Vinkel med Façaden. Den er 20 til 30 Fod lang, og midt paa Længden kun indtil 3 Fod høj. Selve Indgangen fra det Fri er høj og ofte dannet af Træværket til Teltindgangen. Bunden af Gangen ligger et Par Fod dybere end Husets Gulv, og dens Loft rager ikke højt op over dette. Gangen er bygget af Græstørv, Sten og Træværk ligesom Huset. Gulvet i Huset er belagt med store, flade Sten, medens Gangen ofte dannes af selve den faste Klippe.

Det Indre af Huset er beklædt med Græstørv og betrukket med Skind, naar saadanne haves. Den bageste Halvdel af Husets Indre er optagen af en Træbrix paa $1\frac{1}{2}$ Fods Højde og 6 Fods Brede, og hviler paa en Afsats af Sten og Græstørv langs Bagmuren. Paa Forsiden af Huset og ved Endevæggene er der en smal Brix, som alene dannes af Brædder, og Vinduesbrixen fortsættes ind i dybe Vinduesnicher. Hovedbrixen beboes af de gifte Folk med ugifte Døtre og Smaabørn. Den deles mellem de forskellige Familier, saa at hver Familie faaer et Rum paa 3—5 Fods Brede efter Antallet af Personer. En 4 Fod bred Brixepads er stor nok til en Familie, bestaaende af Mand, 2 Koner og 6 Børn. Langs Forsiden af Brixen staa Stotterne, som bære Tagryggen, og fra disse hænger et Stykke Skind, der naaer $1\frac{1}{2}$ Fod op over Brixen, og hvis inderste Ende er op-hængt i en Kobberem (Rem af Sælsskind) under Taget. Det danner Skillevæggen mellem Familierummene, dog gaar det ikke helt ind til Væggen, men efterlader en Gang langs Husets Bagside, hvor man altsaa kan færdes fra det ene Rum til det andet. Brixene ere beklædte med Skind og benyttes baade til Seng om Natten og til Sidde- og Arbejdsplads for Fruentimmer og Børn om Dagen. De gifte Folk ligge om Natten med Fødderne ind mod Væggen, medens de ugifte Fruentimmer ligge ved Fodenden ¹⁾. De ugifte Mand-

¹⁾ I «Brudstykker af en Dagbog holden i Grønland i Aarene 1770—1778 af Hans Egede Saabye» skrives Side 112: «Brixen er deres Seng; men deres ægteskabelige Seng er under Brixen.» Denne iagttagelse bekræftes i «Udtog af Missionær P. Kraghs Dagbog» 1. Del, Side 30, hvor det

folk og større Dreng, saavelsom tilfældige Gjæster, ligge paa Vinduesbrixen.

Sengetæpperne forfærdiges af Sæl- eller Hunde-Skind med en Bjørneskindskant foroven. Hvert Foraar, naar Beboerne flytte i Telt, laves nye Tæpper, som oftest af de Over-Pelse, de have brugt om Vinteren. Tæppet benyttes med Haarsiden ind- efter, og ovenpaa ries alle Slags gamle Klædningsstykker med Haarsiden udefter. En hel Familie tildækkes med samme Tæppe, medens Gangklæderne benyttes som Hovedpude.

Hver gift Kone har sin Lampe staaende paa en Platform af Sten foran Brixen og ved den ene Side af Familiens Behoelsrum, saaledes at to Nabokoner have Lamperne staaende paa en fælles Platform. Lampen er en aflang, flad Skaal, udskaaren af Vægsten, og hviler paa en udhulet Træklods, hvori den overflydende Tran opsamles. Træklodsens staaer igjen paa 3 à 4 Ben paa Platformen (Tav. XXIV). Som Væge bruges fint hakket Mos, der anbringes langs den ene Rand. Spæk lægges i Skaalen, der gives lidt Heldning mod den Side, hvor Vægen er placeret, og ved Hjælp af en Lampepind af Jern med Træhaandtag holdes Vægen brændende med 1 à 2 Tommer høj, klar Flamme.

Udenfor Lamperne staa Vandballerne, der ere af fortrinligt Bødkerarbejde. Staverne ere pløkede til Bunden og sammenføjede med Træsøm, der gaa skraat fra den ene Stave ind i den anden. Langs Overranden ere to og to Staver forbundne med Benbeslag. Ballerne ere forsynede med en Tværstok, der sidder fast i to forlængede Staver. Vandet skaffes tilveje ved et tilskaaret Stykke frossen Sne, der anbringes mellem Tværstokken og Randen. Det afsmeltede Vand øses, naar det skal bruges, op med en Træøse med langt Skaft.

omtales, at en Del Grønlændere sov under Brixen. Vi have ikke iagttaget eller hørt noget om denne Skik; men jeg skal dog her bemærke, at en Kone omtalte, at hun ofte maatte sove paa Stengulvet, fordi hun ikke kunde taale Heden paa Brixen.

Undertiden ere Ballerne forsynede med et Sugerør, der gaaer igjennem en af Staverne, og som foroven har et Mundstykke af Ben (Tav. XXV). Jeg antager, at Vandballerne i Almindelighed kunne rumme $\frac{1}{2}$ Tønde Vand.

Over Lampen hænger oppe under Taget en Tørrehæk af Træpinde, fra hvilken Gryden hænger saaledes, at den kan forskydes enten ind over Lampen eller tilbage, fri af denne. Gryderne ere ovale, dybe Kar, der ere tyndt udskaarne af Vægsten. Tørrehækken benyttes til derpaa at tørre Støvler og andre Klædningsstykker, medens andre Hækker og Indretninger, hvorpaa forskellige Gjenstande hænge til Tørring, ere anbragte oppe under Taget, hvor der er Plads til dem.

Rummet under Brixen benyttes til Henlægning af Skind samt af Forraad, som Folkene have taget ind i Huset. Tillige staaer her: Urinballen, Spækkar og Kjødbakker. Urinballerne ere af forskjellig Størrelse, men i Reglen mindre end Vandballerne. De ere lavede ligesom disse, dog uden Tværstokken, og benyttes til Beredningen af Skind. Spækkarrene ere forfærdigede som Spaanæsker, dog med tykke Bunde, hvori Spaanen er sømlet fast. Disse Kar haves i mange Størrelser og Former og laves af tyndskrabt Fyrremateriale, der, for at kunne bøjes, opvarmes over Lamperne efterat være gjenneblødte i Søvand, hvorefter de sammensyes eller sammensættes med Trænagler (Tav. XXV). Kjødbakkerne dannes af udhulede Træklodser i alle Størrelser og af Form som vore Lerkar. De indlægges som oftest i Kanten ligesom Ballerne med smaa Stykker Ben for ikke at flosse op. Vi have seet et Kød- eller Spæk-Trug af denne Slags, der var udhulet af en Stamme af Rødfyr. Det var 3 Fod langt og 1 Fod bredt.

Foran eller under Brixen staa Mændenes Kasser, hvori der opbevares alt, hvad der vedrører deres Redskaber. De bruges som Skammel af Mændene, naar de sidde paa Brixen og arbejde. Kasserne ere sømmede sammen af brede Brædder og ofte forsynede med meget snilde Laase (Tav. XXV). Da Angmagsalikerne

øjensynlig først for nylig ere komne ud over Stenalderen, ere deres skærende Redskaber yderst primitive. Saaledes bruges til Forarbejdelse af Fangeredskaber, Konebaade og Kajak'er kun en Kniv, der er lavet af et Stykke Tøndebaand, og som oftest kun er 1 Tomme lang. Stenknive bruges ikke som Arbejdsredskaber af den nuværende Generation, og kun ældre Folk kunne erindre, at deres Forældre have benyttet dem; men man kan dog endnu træffe dem liggende i deres Kasser, endog gode Exemplarer med Skaft paa, der ere opbevarede som Erindring (Tav. XVIII). Man brugte Stenene dels som de fandtes ved Stranden, dels raat tilhuggede som Flækker, og enkelte smukt tilslebne. De sagde, at man med Stenknive i gamle Dage kunde bearbejde Træ og Ben, lave Konebaade og skære Ornamenter, kort sagt, gjøre alting lige saa godt som nu med Jern. Bearbejdelsen af Træ skete naturligvis kun ved Skraben. Fuglepile, ligesom tildels Harnspidsler (*savikatak*, paa vestgrønlandsk: *tukak*) bruges endnu af og til af Ben.

Borene laves i Form af Dril, nemlig med en Bue, hvormed Rotationen frembringes, og et Mundstykke, der styrer Boret. Tidligere havdes Bor med Benspids, men nu henyttedes udelukkende Jernspids, der ere forfærdigede af Søm. Buen er ofte meget smukt indlagt med Ben, og Mundstykket bestaaer som oftest af en Benknokkel med naturlig Huling i (Tav. XVIII).

Savene ere meget smaa og i Almindelighed lavede i Form af Buesave. De ere forfærdigede af Tøndebaand eller Blik, og benyttes til at save i Ben og Tand.

Paa Støtterne, som adskille Brixerummene, hænge Fruentimmernes Knive, Redekamme, broderede Skindlapper med Synaale, Fingerbolholdere, Kroge til Senetraad og Indretninger til at sno og flette Traaden med (Tav. XIX).

Til Hus-Inventariet hører endvidere Fyrtojet. Ilden frembringes ved at dreje en haard Træpind, hvis Ende helst maa være vædet i Tran, hurtig rundt ved Hjælp af et Stykke

Kobberem, idet den samtidig med et Haandtag, hvori der er et Benleje, der passer til den øvre Ende af Pinden, presses ned i en Huling i en Træklods. Der maa altsaa være to Personer om at gjøre Ild, idet den ene bringer Pinden til at rotere, medens den anden presser den ned i Hulingen (Tav. XXIV). Begge støtte Træklodsen ved Hjælp af Fodderne og anvende al Kraft paa Arbejdet. Saasnart der kommer Gnist i Træmelet, der dannes i Klodsen, bringes der livlig Glød ved at vifte med Haanden, hvorefter Gløden skræbes ud i en egen Slags Mos, hvori der pustes Ild. Paa denne Maade kan der gjøres Ild i en utrolig kort Tid.

Udenfor Huset findes Spækgravene, som ere byggede af Sten. Undertiden findes der ogsaa et lille Legehus til Børnene, forsynet med Husgang, Brix etc. Her have Børnene deres Lamper brændende og opholde sig om Vinteren.

Naar Folk ere paa Rejse og ikke kunne naa frem til de sædvanlige Overvintringssteder, blive de ofte nødte til at bygge Hus paa ode Strækninger. Disse Huse ere smaa og byggede alene af Sten uden Anvendelse af Græstov, enten fordi der paa saadanne Steder ikke findes Græstov, eller fordi Huset er bygget saa sent, at Jorden har været frossen eller snebelagt. Disse Stenhuse har man tættet med Sne, som har været opkastet omkring dem, og Levninger af saadanne findes ved *Igtutuluk*, *Nuerniagartek* og *Ukievirajik*.

Man siger, at Folk undertiden have bygget Snehuse til at arbejde i, men jeg er ikke sikker paa, om der ikke hermed kun er ment Snevolde, bag hvilke man staaer i Læ og arbejder.

Fra sidste Halvdel af April til Slutningen af September bo Angmagsalikerne i Telt (Tav. XII); i et saadant bo kun nærbeslægtede Familier. De rejses over en Buk, hvorpaa der i en Halvkreds lægges lange Lægter, som undertiden med den anden Ende hvile paa en Jordvold. Teltet betrækkes med store sammensyede Sælskind, hvoraf det inderste Betræk har Haarene paasiddende og vendende indefter. Herudenpaa

anbringes Vandskind, der i Almindelighed bestaaer af tre Breder, saaledes at den øvre Brede gaaer et langt Stykke ud over den nedre. Den Del af Skindene, der ligger paa Jorden, betynges med store Sten. Fra Bukken hænger et Tarmskinds Forhæng, som ofte er smukt udsyet af Tarme, der ere præparerede paa forskjellig Maade og derfor have forskjellig Farve. Det Indre af Teltet er indrettet ligesom Huset, idet den bageste Halvdel er dannet til Brix. Foran denne staaer Lampen og Vandballen, og langs Forsiden af Teltvæggen staa Kasserne. I det dækkede Rum udenfor Forbænget staaer Urinballen. Da Angmagsalikerne flyttede ud i Telte, bleve disse opslaaede paa Sneen. Kun sjældent kunde en saa stor Strækning, som var nødvendig til Teltplads, skuffes fri for Sne. Nogle Folk sagde ogsaa, at de den første Nat, efter at være udflyttede i Telt, havde frosset. Dette undrede mig ikke, thi Brixen var kun hævet et Kvarter over Sneen. Naar dertil kommer, at det paa den Tid frøs 10 Grader om Natten, og at Beboerne ikkedestomindre ligesom ellers fuldstændig klædte sig af, uagtet Lamperne om Dagen ikke havde opvarmet Teltet, maa man undre sig over disse Folks Haardførhed.

Baadene, der som sædvanlig roes af Fruentimmer, ere mindre end de, der bruges paa Vestkysten, og ere heller ikke byggede saaledes som Vestkystens Baade; thi medens disse ere sammenbundne, er Træværket i Østlændingenes Baade falset sammen (Tav. XVII). Dimensionerne af en stor Baad er:

Længden	26 $\frac{1}{2}$ Fod,
Breden i Bunden . .	2 $\frac{3}{4}$ -
— foroven	4 $\frac{1}{2}$ -
Højden.	2 $\frac{1}{4}$ -

Skindbetrækket til en saadan Baad bestaaer af 7 Remmesæl- eller Sortside-Skind. Flere Baade ere saa smaa, at der kun bruges 5 Skind til Betrækket. Man benytter meget korte Aarer, som have runde Blade. I Almindelighed ro to Personer paa samme

Tofte. Aarerne løftes højt i Vejret, og der tages meget korte, hurtige Aaretag. Det er ikke ualmindeligt, at der kun haves to Roersker til en Baad. Sejl kjendes ikke.

Konebaadene benyttes som Befordringsmiddel, hvormed de om Sommeren rejse om med al deres Ejendom.

Saavel Konebaade og Kajak'er som ogsaa tildels Telte blive hvert Foraar forsynede med nye Skind.

Om Vinteren benyttes til Rejsemiddel samt til Fangst Hundeslæderne. Disse ere lange og smalle og bagtil forsynede med brede Opstandere. De ere sammenbundne med Kobberemme, og under Mederne ere de beslaaede med Ben. Dimensionerne af en Slæde af almindelig Størrelse er:

Længden	5 ¹ / ₄ Fod,
Breden forneden . . .	1 ¹ / ₂ -
Højden	1 ¹ / ₂ à 3 ³ / ₄ -

Mederne staa skjævt udefter. Opstandernes Højde er 2 Fod og Breden ved Slædens Overrand noget over 1 Fod (Tav. XV). For saadan en Slæde spændes 3 til 8 Hunde ved Siden af hverandre. De styres af Pisken, hvis lange Snert nærmest ved Skaftet er betrukket med store Perler. I Skaftets nedre Ende findes en Tok af Ben og en Hage af Bjørnetand. Hviles der under Slædefarten, bliver Slæden vendt rundt og Hundenes ene Forpote stukken op i Selen, saa at de kun kunne bevæge sig paa de tre Ben. Hundene kujoneres forfærdeligt og behandles ofte barbarisk. En Hund, der var slem til at bide, blev kureret derfor ved først at blive halvkvalt med en Kobberem, hvorefter Spidserne bleve hamrede af Tænderne med en Sten. I Almindelighed spises Hundene kun i Trangstider og hænges i saa Tilfælde. Om Sommeren, naar man ikke har Brug for Hundene, sættes de ud paa en lille øde Ø, hvorfra man paa meget lang Afstand kan høre deres gennemtrængende Tuden.

Om Foraaret kombineres ofte Slædefart og Baadfart, idet Baaden sættes paatværs af to sammenbundne Slæder. Paa denne

Maade rejste i Foraaret 1885 to Teltbesætninger allerede i Maj Maaned fra *Sermilik* til *Inigsalik*.

Om Vinteren anbringes Baadene med Bunden opefter paa svære Træstøtter eller Sten, der hæve dem højt op over Jorden. Under Baadene opbevares Kajak'ler, Fangeredskaber, Skind og Forraad, som ere tagne hjem fra Forraadskamrene. Antallet af Telte, Baade og Kajak'ler, sammenstillede med Vestkystens, sees i Bemærkningerne til «Liste over Beboerne».

Angmagsalikernes Næringsvej er Jagt, især efter Sæler. Om Sommeren skeer al Jagt fra Kajak'erne, der ere gennemgaaende længere og bredere end Vestkystens, og ende bagtil i en opadgaaende Spids (Tav. XIII). Der er ligesom ved Konebaadene lidt Forskjel mellem Bygningsmaaden af deres Kajak'er og Vestlændingenenes. Angmagsalikerne ere ikke saa gode Kajakroere som Beboerne paa Grønlands SV.-Kyst; idetmindste hændte det flere Gange, at vor Kajakmand fra Vestkysten gik ud paa Fangst, medens Angmagsalikerne erklærede, at der var for megen Sø eller Vind. Jeg antager, at der paa den sydlige Del af Vestkysten, i Forhold til Antallet af Kajak'er, er flere, end ved Angmagsalik, som efter at være kæntrøde i Kajak, atter kunne rejse sig. Dette hidrører selvfølgelig fra, at Angmagsalikerne kun drive Kajakfangst i Sommer-Halvaaret. Tidligere, siger man, har det ikke været ualmindeligt, at Fruentimmer gik i Kajak. Nu er der kun to Fruentimmer, der gjør det, og de bo paa den sydlige Del af Ostkysten ved *Akorninarmiut*.

Jagten fra Kajak skeer som sædvanligt hos Eskimoerne med Harpun, der ved en Rem er forbundet med en Blære, samt med Lændser, Blære- og Fugle-Pil (Tav. XIV). Da denne Fangst er beskrevet mange andre Steder, skal jeg ikke opholde mig ved den, men kun nævne nogle Enkeltheder ved Redskaberne, der afvige fra Vestkystens¹⁾.

¹⁾ Otto Fabricius har i «Videnskabernes Selskabs Skrifter» 5. og 6. Bind givet meget nøjagtige Beskrivelser over Grønlændernes Fange-Redskaber.

Harpunerne ere snart Vingeharpuner, snart have de Dup paa Enden. De bevægelige Harpunspidser (*iginak*) ere af Narhvaltand eller Bjørneben. Den løse Harpunspids (*savikatak*) er af Narhvaltand med Jernspids. Vingerne ere af Bjørneben, snart Laarben, snart Skulderblade. Duppen er af Narhvaltand eller Ben. Vingeharpunerne ere mellem Vingerne forsynede med et Skraaplan, svarende til et lignende paa Kaste-træet. Denne Indretning synes at være bedre end Vestlændingenenes, hvor en Dup paa Kastetræet griber ind i en Huling mellem Harpunvingerne, og antoges ogsaa derfor af vor Kajakmand.

Fangeblæren, der har været i almindelig Brug indtil for faa Aar siden og endnu benyttes, er dannet af to smaa Netside-skind, saa at der fremkommer en Dobbelt-Blære. Fordelen ved denne fremfor en enkelt stor Blære, som bruges paa Vestkysten, er, at naar den ene gaaer i Stykker, holder dog den anden, samt, naar Fangeren fra Kajak arbejder med den dræbte Sæl for at puste Luft ind i den, for at den kan flyde, kan han støtte sig til Blæren, uden at denne kæntrer rundt, hvad man ikke kan gjøre ved en Enkelt-Blære. Kajakstolen, hvorpaa Fangeremmen mellem Harpunen og Blæren opskydes, er ofte forfærdiget som en Buk, der danner et Kors, hvorpaa fremstaaende Benknapper forhindre Linen fra at glide ud (Tav. XIV).

Lændserne ere større og tykkere end de, der bruges paa Vestkysten. De ere ofte indrettede til at kaste uden Hjælp af Kastetræ. Spidserne ere enten af Ben med en Stump Jern paa Enden eller, hvad der er hyppigst, af Jerntondebaand, som ere hamrede runde. De foretrække disse, fordi de frembringe et mindre Hul. Lænderspidsen er tilbundet med meget længere Kobberemme end paa Vestkysten.

Spidserne paa Fuglepilene ere undertiden af Ben, og Takkerne ere forfærdigede af Bjørneben.

Aarerne ere hyppigt rigt besatte med Ben eller Narhval-tand. Enden af Bladene ere noget bredere end de, der bruges paa Vestkysten, men de løbe smalle til mod Midten.

Ofte ere Benknapperne paa Kajak'en udskaarne i Former, som skal forestille Sæler. Kajakstolen og Kastetræet til Harpunen ere ligeledes ofte rigt udstyrede med Figurer af Tand. Haandtag og Tværstykker paa alle Slags Remme til at binde det fangne Dyr med, og hvori det slæbes, ere udskaarne i Form af Sæler.

Jeg skal her omtale nogle Skikke ved Kajakfangsten.

Remmesæler, Klapmydser og Sortsider deles mellem de Fangere, der have været tilstede ved Fangsten, men dog kun højst i 5 Parter. Selv om en Fanger alene har dræbt Sælen, men en eller flere andre Fangere komme til ham, førend han har faaet den gjort færdig til at bugseres hjem, maa han give dem Part i den. Det er dog muligt, at sidstnævnte Skik kun gjælder Remmesæler og den første Klapmyds og Sortside, som en Fanger faaer om Foraaret. Den første store Remmesæl, som en Mand fanger i en Sæson, bliver ligefrem plyndret af alle Tilstedeværende, ikke alene selve Pladsens Beboere, men ogsaa af Folk fra andre Bopladser. Til Fangerens egen Part hører dog altid Hoved og Bryst.

Naar en Mand fanger sin første Klapmyds om Foraaret, og han endnu boer i Hus, da maa den ikke spises førend tre Dage efter, selv om Folkene lide af Hunger. Hvis et Telt ikke er forsynet med nyt Skindbetræk om Foraaret, maa Klapmydser og Sortsider ikke tages ind i det før efter nogle Dages Forløb. Tidligt i Foraaret fik en Mand Part i en Klapmyds. Han tog den ind i Teltet for at skære den op og udtage Senerne. Teltbetrækket var rigtig godt, men havde været benyttet Efteraaret i Forvejen. Da Klapmydserne senere bleve meget sparsomme, blev denne Mand ugleseet af de andre, fordi han ved sin Adfærd havde bevirket, at Sælerne vare blevne vrede og derfor vare gaaede bort fra Kysten.

De Indfødte turde ikke sælge os en hel Sæl, uden at Fangeren selv bemægtigede sig noget af den, helst en Stump af Snuden. Flere Gange maatte vi endog love at kaste Hovederne af de købte Sæler i Havet, naar vi havde spist dem.

Jeg har allerede tidligere nævnt, hvilket Forhold der er imellem Maaden at bære Haaret paa, Snittet paa Pelsen og Op-skæringen af de fangne Sæler, og skal derfor her kun nævne — efter *Hanserak's* Dagbog — et Exempel paa, hvorledes en saadan Skik begyndte: En Dreng, der fornylig havde faaet Kajak og tidligere ikke havde fanget, harpunerede en Remmesæl. Dyret blev slæbt ind i Teltet og slagtet der, hvorpaa Drengens Haar (første Gang) klippedes, Kloerne paa Sælens For- og Baglaller afskares, og Haaret og Kloerne kastedes i Havet. Da en gammel Kone skulde berede Skindet til Støvlesaaler og afskrabede Haarene, fremsagde hun en Tryllesang. («*Ija, ija*, Remmesælen har jeg spist; nej, den største Del har jeg spist, *ija, ija* — »).

Hanserak har iagttaget, at en Fanger, der kom hjem med en Sæl, dyppede sine Fingre i Urinballen og smurte det fangne Dyr med Urin paa Hovedet.

Om Vinteren, naar Isen tildækker Fjorde og Bugter, vedligeholde Sælerne Aandehuller i den, selv om den bliver nok saa tyk. Aandehullerne ere meget smaa og sidde i Toppen af lave Is-Blærer paa omtrent $1\frac{1}{2}$ Fods Diameter. Naar der ingen Sne er paa Isen, ere de meget lette at opdage. Jægeren sidder paa Lur ved Aandehullet paa en trebenet Stol og passer paa, naar Sælen stikker Snuden op i det for at drage Aande. Den stikkes da i Snuden med en lille løs Harpun, der sidder paa Enden af en kort Stage (Tav. XV), og hvorfra en Fangerem fører hen til Jægerens venstre Haand. Ved Hjælp af en Tok, der sidder paa den anden Ende af Harpunstangen, gjøres Hullet saa stort, at Sælen kan trækkes op. Under denne Fangst bæres Bjørneskinds Støvler eller Sandaler uden paa de andre Støvler, ligesom ogsaa Stolene ere forsynede med Bjørneskindsstumper under Benene for at forhindre enhver Lyd, hvorfra Sælerne vilde

bortskræmmes. Denne Fangstmaade hedder: *nigparpok*, og benyttes saavel af Cumberland-Eskimoerne som af Point Barrow-Eskimoerne samt endnu af og til paa den nordlige Del af Vestkysten ¹⁾.

En anden Maade, hvorpaa der fanges Sæler om Vinteren, bestaaer i, at der i Isen hugges to Huller. Det ene gjøres et Par Fod stort i Diameter og omgives af en lav Is- eller Snevold. Det andet, der hugges tæt ved Siden af, gjøres kun netop saa stort, at Harpunstangen kan gaa igjennem det. Denne er en meget lang — indtil 20 Alen lang — og meget tynd Stang, paa Enden af hvilken der sidder en lang, tynd, løs Harpunspids med en Kobberem i. Denne Harpun har en særegen Form, som, saavidt vides, ikke tidligere har været iagttaget hos Eskimoerne (Tav. XVI). Stængerne ere ofte meget kunstigt sammensatte af 3 à 4 Stykker med mellemlagte Benstykker, og en saadan Harpun kaldes: *ituartit*. Til denne Fangst maa der være to Mand, hvoraf den ene ligger paa Isen og kigger ned igjennem det større Hul, idet han har et Klædningsstykke over Hovedet for bedre at kunne se i Vandet. Han retter Harpunstangen, som holdes langt nede i Vandet af den anden Mand, der staaer oprejst. Denne, der har Stangen i højre Haand, har Fangeremmen, der staaer i Forbindelse med Harpunen, i venstre. For at lokke Sælerne til, sidder der nede ved Harpunspidsen to udskaarne Benstumper, som vibrere paa gjennemskaarne Fjederposer. Saasnart en Sæl er under Harpunen og kan stikkes, raaber den kiggende «*ka*», og den anden Mand stikker rask til. Denne Fangstmaade kaldes *ituartorpok* og benyttedes ogsaa tidligere paa den nordlige Del af Vestkysten, men er saa godt som ganske gaaet i Forglemmelse der ²⁾.

Naar Sælerne om Foraaret for at sole sig krybe op paa Isen igjennem de Huller, de selv frembringe, liste Folkene sig krybende hen til dem, idet de bevæge sig og give Lyd fra

¹⁾ Rink: Grønland I, Side 125.

²⁾ Smst. Side 115.

sig som Sælerne. Foran sig skyde de paa en lille Slæde en Harpun, der sidder paa et langt Skaft (Tav. XV). Denne Harpun er af samme Slags som den ovenfor nævnte. Ofte tage de ogsaa smaa Sæler paa denne Maade med Haanden, uden noget-somhelst Vaaben, men ved saadan Lejlighed kan Sælen give sin Angriber nogle ordentlige Skrammer. Denne Fangstmaade kaldes: *arpok*.

I et af de Sagn, som blev os meddelt, omtales, at der fangedes Sæler i Garn. Ved nøjere Forespørgsel forklaredes, at man i gamle Dage fangede Sæler i Garn, som lavedes af Hvalbarder og fæstedes paa en lang Kobberem, der sattes tværs over et smalt Sund eller det Indre af en Fjord. Et saadant Garn er for omtrent 50 Aar siden fundet ved Julianehaab hængende ved et Isfjeld. Efter Traditionen har Vestlændingene ligeledes, for Europæernes Ankomst, fanget Sæler paa denne Maade ¹⁾, ligesom ogsaa denne Fangst udfores af Vesteskimoerne.

Naar en Mand er paa Fangst, bærer han sin Kniv i en Skindskede, der hænger paa det bare Bryst tæt op til Halsen i en Rem omkring denne. Med stor Lethed kan han faa fat paa Kniven og trække den op igjennem Halskraven paa Pelsen.

Til Isfangsten benyttes ofte Slæden, paa hvilken Lændseren, som her benyttes uden Kastetræ, fastgjøres. Paa Slæden transporteres Sælerne hjem.

Narhvalerne komme gjerne i Stimer om Foraaret, gaa ind i Fjordene, i Særdeleshed i Sermilik, og fanges med Harpun ved de større Vaager i Isen. Fra Kajak harpuneres de, naar de ligge oppe i Vandskorpen og udhvile sig efter at have spist. Deene Fangst foregaaer om Foraaret, naar Isen er gaaet bort.

De fleste Bjørne fanges, naar de gaa i Hule eller komme ud fra den. Naar Bjørnen opdages, slippes Hundene los paa den og opholde den, indtil Jægeren kan komme til for at stikke

¹⁾ Inspektør Holbølls Betænkning ²⁰/₂ 1856 hos Rink: Samling af Betænkninger og Forslag 1856, Side 212.

den med Lændseren. Undertiden kan Bjørnen dog ogsaa gjøre Angreb paa Jægeren og slaa denne til Jorden, men gjør ham dog sjelden anden Skade end nogle mindre Bid og Rifter. Haves ingen Hunde, flygte Bjørnene i Almindelighed, naar de se Mennesker. Gamle Bjørne kunne dog være farlige; man fortalte saaledes om en Bjørn, som for c. 30 Aar siden spiste en Mand, hvortil endel Andre vare Vidne uden at kunne angribe den. Da en Mand ifjor Vinter knækkede sin Lændser i Kamp med en Bjørn, tog han en Kobberem og kvalte den med denne. Undertiden fanges Bjørnene i deres Huler. Der slaas da Hul i Taget af Hulen, og Bjørnen stikkes gennem dette med Lændseren, uden at den i saa Tilfælde gjør noget Forsøg paa at flygte ud af Hulen.

Tidligere fangedes Bjørne ogsaa i Fælder, der vare indrettede ligesom Rævefælder, nemlig med Falddør. Man nævner tre saadanne Fælder, der endnu kunne sees, nemlig en ved *Tugtilik*, der har tilhørt Østlændingenes Sagnhelt *Kasagsik*, en ved *Igdلولuarsuk*, som skal være aldeles sammenstyrtet, og en mellem *Igdلولuarsuk* og *Akorninarmint* ved *Pudolik*, der har tilhørt Sagnhelten *Uiartek*. Fælderne vare byggede af meget store Sten og ikke større, end at Bjørnen netop kunde presse sig ind for at faa fat paa Lokkemaden, som bestod af en hel Netside. Fælden dækkedes af store Sten, og Falddøren hang i svære Kobberemme ¹⁾.

¹⁾ Paa Vestkysten findes ved *Nugsuak* en lignende Bjørnefælde, der ofte er nævnt og beskrevet, sidst af Assistent Steenstrup (i Medd. om Gr. V, S. 6), som slutter sig til den almindelige Opfattelse, at den er bygget af hollandske Hvalfangere. Han siger: »Af selve Grønlænderne kan den næppe være opført, da disse ikke vides at fange Bjørne i Fælder, ligesom den heller ikke minder om deres Bygningsmaade.» Jeg skal hertil bemærke:

1) Eskimoerne paa Østkysten af Grønland have ifølge Sagnene fanget Bjørne i Fælder.

2) Den første Fortælling, man havde fra Vestkysten om Oprindelsen til *Nugsuak*-Fælden, var, at en grønlandsk Herkules ved Navn *Tuningajek* havde bygget den. (Gieseckes mineralogiske Rejse i Grønland ved

Hajfangsten er ofte om Vinteren af stor Vigtighed for Angmagsalikerne. Man hugger en større Vaage i Isen og sænker gammelt Spæk, fastgjort til en Sten, ned i Vandet. Ovenover dette lægges Sælkjød, hvorfra Blod løber smaat ud i Vandet. Fangsten skeer, naar det er mørkt, idet Grønlænderne lobe omkring paa Isen og skrige for at lokke Hajerne op. Naar disse komme op i Overfladen, blive de staaende ganske rolige og lade sig stikke med Harpunen. Fangsten er ofte saa rigelig, at man paa Grund af Overflod holder op med at fange. Fruentimmerne deltage i denne Jagt.

Lax fanges i Elvene om Sommeren med en tregrenet Fork af Træ eller Ben, forsynet med Modhager, og de ydre Grene ere flade i Enden for at kunne stødes imod Stenene i Elven¹⁾. Om Vinteren fanges de gennem Huller paa Isen. En Sten, paa hvilken der sidder udskaarne Benstumper paa gennemskaarne Penneposer, bevæges op og ned i Vandet for at lokke Laxen, der stikkes med en Harpun, bestaaende af to bevægelige Spidser, som, idet man trækker til i Stangen, drejes paa tværs i Fisken (Tav. XV). Undertiden fanges Lax ogsaa ved en Dæmning, der falder tør ved Lavvande og sættes udenfor en Elvs Udløb.

F. Johnstrup, S. 257). Senere fortæltes det, at den var opført af en mægtig Angekok, *Kunningajek* (Ann. f. Oldk. 1838—39, S. 244). Samtidig med dette sidste Sagn fremkom en Fortælling om, at Bygningen var udført af en overvintrende hollandsk Hvalfanger. Naar man seer, med hvilken Mistro Europæerne betragtede Fælden som et grønlandsk Arbejde, kan man, naar man kjender Grønlænderne, ikke undre sig over, at de ikke have modsagt, ja endog senere selv fortalt Oprindelsen overensstemmende med Europæernes Ønske.

3) Naar der siges, at Bygningsmaaden ikke minder om Grønlændernes, skal jeg kun bemærke, at Bjørnefælderne ere aldeles af den samme Konstruktion som Rævefælderne, samt at Grønlænderne ingen Grund havde til at bygge Fælder ligesaa lene som deres Huse med afvejlende Lag af Sten og Jordtorv. Tillige skal jeg kun nævne, at man saavel paa Østkysten som paa Vestkysten af Grønland finder Huse, der under ekstraordinære Forhold ere byggede uden Anvendelse af Jordtorv.

Ogsaa i Nærheden af *Igaliko* findes en Stenbygning, som efter Grønlændernes Udsagn skal have været en Bjørnefælde (G. h. M. III, S. 816).

¹⁾ Laxeforke af aldeles samme Udseende findes hos Alaska-Eskimoerne.

Angmagsæt'er fanges om Foraaret i sidste Halvdel af Maj og Juni Maaned ved *Kingak* i Angmagsalik-Fjorden. Alle Beboerne samles derinde, og Teltene ligge spredte paa det bakkede Terræn, som endnu tildækkes af dyb Sne.

Angmagsæt'erne øses op af Vandet fra Konebaade med store cylinderformede Øser, der ere lidt over 1 Fod i Diameter og i Højde og sidde paa en c. 15 Fod lang Stage. Øsen dannes af to Træringe, mellem hvilke der sidder c. 12 Tremmer. Disse gjennemflettes med fine Kobberemme, ligesom ogsaa Bunden dannes af et Netværk af samme Materiale (Tav. XI). Fra Kajak stikkes Angmagsæt'erne med Lyster, dannet af tynde Træpinde, der sidde tæt ved Siden af hinanden. Hver en Plet paa Klipperne eller Græsset benyttes til at tørre Fisken paa, som derefter ordnes, trækkes paa Skindsnore og oprulles i store Bundter for at opbevares til Vinterforraad.

Paa samme Maade, men dog vist kun til Fornøjelse, behandles nogle ganske smaa Fisk, som kaldes *iterdlarnat*.

Angmagsætroggen, ligesom ogsaa anden Fiskerogn, der samles mellem Tangen, er en meget yndet og velsmagende Spise.

Angmagsæt'erne indfinde sig gjerne, førend Vinterisen er opbrudt i den mellemste Del af Fjorden, medens den saavel udenfor som indenfor allerede er borte. Da alle Folk overvintre længere ude i Fjorden, tage de ind til Angmagsætpladsen ved kombineret Konebaads- og Slædefart, som ovenfor er omtalt ¹⁾.

¹⁾ Det synes mig værdt at lægge Mærke til, at Angmagsalikerne ligesaa lidt kjende Fiskeri med Krog som med Garn. Saavel Vest-Grønlænderne som ogsaa Vest-Eskimoerne ved Point Barrow kjende og benytte Krog-Fiskeri. Man har hos Vest-Grønlænderne fundet gamle, primitive Fiskekroge, som tyde paa, at de allerede længe have kjendt til denne Fangst. Point Barrow-Eskimoernes Fiskekroge synes derimod at være af nyere Oprindelse; thi, medens Lieutenant Ray's Expedition*) fik mange andre meget primitive Sten-Fangeredskaber, fik de ingen saa primitive Fiskekroge.

*) International Polar-Expedition to Point Barrow, Alaska. 1885. Side 75.

Af mindre Vigtighed er Fangsten af efterfølgende Dyr:

Ræve fanges i Fælder, der ere byggede af mindre Sten og forsynede med Falddør. Naar Ræven gaaer ind i Fælden og tager fat paa Lokkemaden, løsriyes Remmen, hvori Falddøren hænger, og Faldstenen falder ned. Ræven fanges paa denne Maade levende.

Ryper fanges i Snarer, der sidde paa Enden af lange, ganske tynde Stænger. Snaren føres af Jægeren hen over Rypens Hoved, hvorefter der trækkes til, og Rypen er fanget.

Ravne fanges dels i Fælder ligesom Rævefælderne, dels skydes de med Flitsbue. Disse ere meget net dannede af Træ og Kobberem. Pilen er forsynet med Benspids¹⁾.

Maager komme til Kysten tidlig om Foraaret i Begyndelsen af April og ere da meget fede, man siger, fordi de komme ude fra Isen, hvor de have spist Efterbyrden, naar Klapmydserne have faaet Unger. De fiskes med en Ben-Pind, der er fastgjort paa Midten til en Snor. Derefter sættes et Stykke Spæk paa, som holder den ene Ende af Pinden ind til Snoren. Naar Maagen sluger Spækket, hales til i Snoren, hvorved Benstykket drejes paa tværs i Halsen paa Maagen. De fanges ogsaa i Doner, som anbringes paa en c. 1 Fod lang Stok, der er fastbunden paa en Sten. Denne Fælde stilles paa et Stykke Spæk i Strandkanten, saaledes at Donerne netop ere i Vandoverfladen, og en Stump Spæk stikkes i et lille Hul i den øverste Ende af Stokken. Naar Maagen har spist den sidstnævnte Spækstump og vil hugge ned i Spækket, hvorpaa Snaren staaer, maa den stikke Hovedet ned gennem en af Donerne og fanges derved (Tav. XV).

Om Foraaret sees af og til Svaner. Disse fanges ved at helde Tran paa Vandet. Svanerne formaa da ikke at flyve op

¹⁾ Otto Fabricius omtaler (Videnskabernes Selskabs Skrifter 1811 & 12, Side 242), at ganske lignende Flitsbuer benyttedes til Fuglefangst paa Vestkysten af Grønland.

fra den blanke Havflade, hvorfor Kajak'erne kunne nærme sig og harpunere dem.

I tidligere Tid fangedes foruden de Dyr, som her ere nævnte, tillige Hvaler, Renner, Harer og Moskusoxer.

Hvalerne fangedes fra Konebaade, som listede sig over dem, naar de laa og sov. Mændene vare til den Fangst forsynede med den ovennævnte Springpels. Harpunerne, med hvilke Hvalerne fangedes, vare forsynede med en to Fod lang Benspids, der paa Enden havde en c. 8 Tommer lang Stenspids. Til Benspidsen var fæstet i en bred Rem fire Fangeblærer, og til Stenspidsen en Blære, som sad fast med en Line gennem et Hul. Naar Hvalen var dræbt, blev den bugseret til et Sted, hvor den strandede. Folkene havde Kjød til hele Vinteren af en saadan Hval. Denne Jagt ophørte i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, idet Hvalerne paa den Tid helt ophørte at komme til Landet. Undtagelsesvis er der endnu for faa Aar siden fanget en Hval fra Kajak'er.

Maaske noget tidligere end Hvalerne forsvandt ogsaa Renner, Moskusoxer og Harer. Disse Dyr jagedes med Buer, der forfærdigedes af Træ og Hvalbarder og havde Streng af Kobberremme. Ved *Kulusuk*, hvor der er forholdsvis store Sletter, skal der i gamle Dage have været mange Renner. Endnu sees de til Rensjagten brugte Skydemure, som ere meget sammenfaldne. Folkenes nøje Beskrivelse af Rennernes, Moskusoxernes og Harernes Udseende, Levevis og Fangst viser, at den Tid ikke kan være saa fjern, da de opholdt sig i Omegnen af Angmagsalik. En gammel Mand ved Navn *Ilinguaki* fortalte, at han i sin Barn-dom, altsaa for omtrent 50 Aar siden, havde løbet efter en Ren, men uden at faa fat paa den. Tillige fortæller man, at de findes nordligere langs Kysten.

III.

Sociale Forhold — Husliv — Fødsel — Barndom — Ægteskab —
Dødsfald.

Angmagsalikerne anerkjende det som deres første sociale Forpligtelse at staa deres Husfæller og nærmeste Slægtninge bi. Uagtet de forøvrigt ikke ere underkastede vedtagne Love, vil det dog være indlysende af, hvad der i denne Beretning findes anført, at deres Samfundsliv er grundet paa Regler, hvis Tvang de stiltiende anerkjende som lovmæssige, og hvis Overtrædelse udsætte dem for Samfundets Misbilligelse. Disse Regler ville endog befindes i visse Retninger at sætte snævrere Grændser for den Enkeltes Frihed end civiliserede Samfunds Love.

Som tidligere nævnt, findes der kun eet Hus paa hvert beboet Sted. Et saadant Hus afgiver Bolig for indtil en halv Snes Familier, som ofte kunne være delte i flere Slægter¹⁾. Som Overhoved i Huset fungerer den ældste Mand, naar han er en god Fanger eller har været det og har Sønner, som ere dygtige Fangere. Ved *Norajik* var f. Ex. den gamle *Milagtek* (Fig. 1) «Ældste» i Huset og førte Kommando over de andre, skjønt han var for gammel til at gaa i Kajak og paa Fangst. Men tidligere havde han været meget dygtig, og hans to Sønner vare flinke Fangere. Denne «Ældstes» Stilling beroer maaske mest paa en stiltiende Anerkjendelse af hans Autoritet, hvilket viser sig derved, at han betragtes som Vært ved Fremmedes Besøg, ligesom han ogsaa bestemmer Husets Deling og Ordning og afgjør, hvem han vil have boende i Huset. Vi have saaledes seet Exempel paa, at en Husherre har forbudt et ungt Menneske at bo i sit Hus. Han paabyder, naar der skal flyttes i Hus;

¹⁾ Se Fortegnelsen over Husbeboerne i Huset ved *Tasiusarsik* ved Tav. XXIII.

thi alle Familier maa samtidig flytte ind for at faa Huset opvarmet. Jeg hørte *Milagtek* ved en saadan Lejlighed beordre Vinduerne isatte og Lamperne tændte. Samtidig tændtes da et Dusin Lamper, som snart opvarmede Huset, saa at Klæderne kunde aftages.

Fig. 1. *Milagtek*.

Saa længe de bo i Hus sammen, nyde alle Husfæller godt af den Enkeltes Fangst og Vinterforraad, medens det dog tilkommer Ejermændene at bestemme, hvorvidt Forraadet skal tages ind.

Kun Fangere nyde Anseelse hos de andre; naar Folk i en yngre Alder miste Evnen til at fange, ere de ofte Skive for Andres Spot. *Angekok*'erne — hvorom der senere vil blive talt — spille i det sociale Liv ingen særlig Rolle. Saasnart Ynglingen er bleven en dygtig Fanger, kan han gifte sig, og han holder ikke op med at fange, førend han paa Grund af Svaghed tvinges dertil. En gammel, hvidhaaret Mand, der omtrent var

70 Aar gammel, gik endnu sidste Sommer i Kajak og fangede undertiden to Sæler om Dagen. Han hedder *Sanersak* og boer ved *Norsit* (Tav. VI).

Naar de Indfødte flytte i Telt, bo kun de nærmeste Slægtninge sammen, hvorved det Fællesskab ophører, som har hersket mellem Husfællerne.

Fruentimmerne have kun social Betydning, forsaavidt som de give Anledning til Uenighed mellem Mændene. Deres Stilling maa nærmest betragtes som tjenende.

Befolkningen paa een Boplads danne ligesom et Samfund for sig, der endog ofte ligger i Fjendskab med Folkene paa en anden Boplads. Saaledes kaldte Beboerne i den indre Del af Angmagsalik-Fjorden og de i den ydre Del hinanden for Kjæltringer. Ligeledes var Forholdet mellem Beboerne ved de tre forskellige Fjorde. Dette hindrede dog ikke, at de syntes at staa paa den bedste Fod med hinanden, naar de kom sammen, fordi Gjæstfrihed er for dem en nødvendig Pligt.

Tyveri er ikke ualmindeligt mellem Angmagsalikerne, men begaaes vist lige saa ofte af Hævn som af Trang. Mord ere hyppige, naar man tager Hensyn til den sparsomme Befolkning. For disse Forbrydelser kjendes ingen anden offentlig Paatale end Trommesang, ved hvilken Parterne «synge hverandre paa», og Tilskuerne give deres Bifald eller Mishag tilkjende. En saadan Trommekamp er ikke afgjort paa en Gang, men gjen-tages ofte, idet Parterne rejse i Besøg til hinanden for at holde Trommedans, saa at Kampen kan udstrækkes til mange Aar. Hvis Angmagsalikerne blive fornærmede paa nogen, da holde de enten Trommedans med denne eller hævne sig ved Tyveri eller Snigmord. De skamme sig ikke ved at fortælle, at de have stjaalet eller ødelagt en andens Ejendom eller begaaet Mord, naar det er for at hævne en virkelig eller indbildt Forbrydelse.

Familiebaandet, det vil sige Blodets Baand, betragtes som en Forpligtelse til at staa hverandre bi under alle Omstændig-

heder. Derimod betragtes Ægteskabet ikke som noget Familiebaand. Medens saaledes Familieskabet i tredje og fjerde Led holdes i Agt, betragtes Konen kun som en Maitresse eller Tjenestepige, ved hvilken man kan skille sig, naar det skal være. Først naar Konen har faaet et Barn, er hendes Stilling mere sikker. Som det sig hør og bør, er Manden Numer eet i Familien; efter ham kommer Sønnerne, selv om de ere ganske smaa, idet de betragtes som vordende Fangere, der skulle underholde Forældrene paa deres gamle Dage. Saalænge Forældrene leve, blive de fleste af Sønnerne boende hos dem og bidrage til deres Underhold. Hvor der er flere Sønner, flytte dog undertiden de yngre til deres Koners Familier. Saalænge Faderen lever, beholder han faderlig Myndighed over Sønnerne, som bo hos ham. Hvor der ingen Søn er i Familien, træder i Stedet Plejesøn eller Svigersøn.

Fruentimmerne tilbringe største Delen af Tiden paa Brixen, hvor de sidde med Benene overkors og have ingen andre Klæder paa end deres *Natit*. Her sidde de og præparere Skind, sno Senetraad, sy Klæder og brodere. Ofte vaske de sig i Urinballen; ikke alene Hovedet, men hele Kroppen vaskes, og Haaret sættes op i en smuk Top. Tillige passe de deres Born og Gryden, hvis denne hænger over Lampen, men altid have de noget at bestille; thi, have de ikke anden Beskæftigelse, sysle de med Lampepinden i Lampen for at holde denne brændende med en smuk, klar Flamme. Disse Lamper brænde nemlig Dag og Nat, selv om det er nok saa lyst og nok saa varmt. Skjønt de mange Lamper og mange Meennesker foraarsage en kvælende Hede inde i Huset, er Luften dog ikke saa slet, som man skulde antage, naar man erindrer, at der findes saavel Spæk og halvraaddent Kjød som Urin derinde; men den lavtliggende Indgang befordrer en god Ventilation uden at forhindre Varmen i at trække ud.

Familiefædrene sidde foran paa Brixen med Fødderne paa den foranstaaende Kasse, medens de ugifte Mænd have Plads paa

Vinduesbrixen. Ofte sidde Folkene paa Gulvet paa Grund af den stærke Varme i Huset. Have de Arbejde paa Kajak'en, og det er koldt udenfor, tages den ind i Huset, hvor den omtrent opfylder det halve Rum af Gulypladsen. Arbejde Mændene ikke paa deres Redskaber, bestille de i Almindelighed intet uden at spise, sove, fortælle om deres Jagt eller øve sig i Trommesang, hvis de skulle optræde mod en Modstander. De ledsage altid deres Fortællinger om Jagt med overordenlig livlige og betegnende Gestikulationer med Hænder og Arme. Enhver Bevægelse, Sælen har gjort, ligesom ogsaa enhver, Fangeren har gjort, omtales og beskrives. Under Fortællingen anskueliggjør den venstre Haand Sælens Bevægelser, og den højre Fangerens, nemlig saavel Kajak'ens Manøvrer som Armens Bevægelser i Brugen af Fangevaabnene. Fremstillingsevnen er ofte saa stor, at en Tilskuers, der ikke forstaaer andet end enkelte Ord af Sprøget, dog kan følge Fortællingen. Naar der er Lejlighed til Fangst, ere Mændene selvfølgelig største Delen af Dagen ude.

Man har ingen faste Spisetider, men spiser hele Dagen igjennem. Dog maa man regne det for Hovedmaaltidet, naar Fangeren kommer hjem om Aftenen; thi da spiser han sammen med sin Hustru, hvad hun har færdig til ham, som oftest for end den hjembragte Fangst er skaaren op. Sælerne trækkes om Vinteren ind i Huset, hvor de flænses, et Arbejde, der ofte besørages af Mændene selv. Meget af Kjødet og Indvoldene spises raat, isærdeleshed hvis det er *mikiak* (halvraaddent), thi da spises vist alt raat. Smaa Born, der endnu faa Die, giver man ligeledes af dette raa Kød, som de fortære med Graadighed. Hajkjød spises for det meste raaddent; men, naar det koges friskt, da afrides det efter den første Kogning og koges derefter i andet Vand. Angmagsæt'er koges aldeles fortrinligt, liggende nøjagtigt paa Rækker i Gryden, og vendes og optages med en Fiskeske. Ræve og Ravne fortæres kun i Trangstider. Angmagsalikerne spise meget frisk Grønt, Rødder og Bær af de tidligere nævnte Arter, og opbevare det endog til Vinteren

i Spækposer. Frisk Tang spises hele Aaret rundt; i Trangs-tider kan det endog danne et af deres Hovednæringsmidler.

I Almindelighed lægge Angmagsalikerne sig meget tidlig til at sove om Aftenen; kun ved ekstraordinære Lejligheder, som naar der er Besøg, ved hvilke der udføres Angekokkunster, Trommedands eller Lege, kunne de holde ud til langt ud paa Natten.

Saasnart Konen bliver frugtsommelig, betragter Ægtefællen hende allerede som Moder til den vordende Fanger, hvorfor hun bliver behandlet med mere Omhyggelighed. Da hun selv er meget interesseret i, at Barnet skal blive en Dreng, anlægger hun i den Hensigt forskellige Amuletter, hvilket omtales paa et senere Sted. Af andre Skikke, som frugtsommelige Koner underkaste sig, skal jeg kun nævne, at en Mand, hvis Kone var frugtsommelig, af den Grund ikke tillod hende at sætte sig ned i vort Telt. Saavel denne Mand som andre opfordrede mig til at berøre deres frugtsommelige Koner paa Hænder og Ben, for hvilket man var mig meget taknemlig. For at den frugtsommelige Kone om Vinteren kan faa passende Motion, beordres hun ofte af Manden til at dandse. Denne Dands bestaaer fornemmelig i en vuggende og drejende Bevægelse i Hofterne, medens den dansende slaaer paa Tromme og synger. I den Tid Konen er frugtsommelig, maa hun selv koge sin Mad i sin egen Gryde og spise af sin egen Skaal. Denne Skik iagttages indtil to Maaneder efter Fødselen. Da der var Sultetid i vort Nabohus, og vor Kajakmand en Dag havde fanget en Sælhund, sendte en frugtsommelig Kone Bud til os, om hun maatte faa et Ribben; men, da alt Kjødet allerede var i vore Gryder, turde hun ikke modtage noget af det.

Naar Fødslen forestaaer, gaa alle Mænd og større Børn ud af Huset, hvis Vejret tillader det. De Folk, som blive tilbage i Huset, tage deres gamle Pelse paa, «for at Barnet skal blive en Dreng.» En ældre Kone assisterer ved Fødslen, under hvilken den Frugtsommelige ligger paa Hænder og Fodder,

undertiden dog ogsaa paa Ryggen. Navlestrængen overskæres enten med en Muslingeskal, eller ogsaa bider Moderen den selv over. Efterat Barnet dernæst er vasket i Urinballen, stryger Moderen det omkring Munden med sin Finger, som er dyppet i Vand, og nævner samtidig Navnene paa de Afdøde, som Barnet skal opkaldes efter, først og fremmest den sidst afdøde i Distriktet. Disse Navne kaldes dog Barnet ikke ved, men det faaer et Kjendingsnavn. Strygningen med Vand omkring Munden, — der gjøres med Ringfingeren, hvis det er en Dreng, med Pegefingeren, hvis det er en Pige — skal betyde, at Barnet skal ernære sig ved Havet. Første Gang, Moderen spiser efter Fødslen, faaer Barnet lidt med. Dersom det er et Sæd eller en Havplante, der nydes, da anvender Moderen noget salt Vand ved Tilberedningen af Maden for Fremtiden, er det derimod et Landdyr eller en Landplante, da koges Maden udelukkende i fersk Vand. Naar Fødslen er tilende, blive alle Pelse, Vægge- og Brixeskind vaskede, ligesom ogsaa Tarmskindene for Vinduerne borttages. Er Barnet sygt, aftages Skindene og vaskes udenfor. Det er vistnok ingen Sjældenhed, at der fødes van-skabte Børn. Disse tilligemed syge Børn, som antages ikke at kunne leve, ligesom ogsaa Børn, hvis Moder dør under Fødslen, og hvem ingen anden kan give Die, blive kastede udenfor paa Jorden eller i Havet for at omkomme. Vi kjende et Exempel paa, at et frugtsommeligt Fruentimmer ved Fødslen dunkede sig paa Maven af Utaalmodighed, og derved forvoldte Fostrets Død. Dette forargedes de andre meget over.

Første Gang Barnet faaer Anorak paa, erholder Moderen Foræringer af Husfællerne, og naar den aftages, trykker hun Munden til Barnets Bryst, Skuldre, Hofte og Navle med et sugende Kys «for at Barnet skal blive rask». Dette gjentages, hvergang Anorak'en aftages, indtil Barnet kan gaa; undertiden ophører man dog tidligere dermed. Naar Barnet faaer sin første Tand, og Forældrene have noget Forraad, uddele de af dette til alle Husfællerne. Børnene ammes, indtil de ere mindst et Par Aar

gamle, hvilket dog ikke forhindrer, at de allerede, medens de ere ganske smaa, faa tørret Kjød og Blod at spise. Et Barn, der var $3\frac{1}{2}$ Maaned gammelt, blev madet med tørret Sælhundeblod. Saalænge Bornene ere smaa, bæres de i det Fri paa Moderens eller en Piges Ryg siddende i Amaut'en. De opvoxne i den mest ubundne Frihed. Forældrene nære en ubeskrivelig Kjærlighed til dem og straffe dem aldrig, selv om de ere nok saa gjenstridige. Man maa imidlertid beundre, hvor velopdragne de smaa alligevel ere. Vi horte dog et Exempel paa, at et Barn blev straffet, idet det nemlig, da det græd stærkt, blev sat udenfor i Sneen, indtil det tav stille.

De almindelige Lege blandt Grønlænderbørn ere: Jagt, Roning i Kajak og Konebaad m. m. Drengene øve sig fra ganske smaa i selv at forarbejde Fangeredskaber, hvorved de faa en forbausende Færdighed i at lave saadanne en miniature, og der findes fortrinlige Exemplarer af dem i den hjembragte Samling. Med disse Vaaben begynde de at øve sig i Jagt, f. Ex. efter Spurve med smaa Flitsbuer eller Kastepile. Blandt Børnenes Legetøj skal jeg kun nævne Dukker og Dyr udskaarne af Træ. Af andet Legetøj, men som maaske mest benyttes af de voxne, findes: Møllevinger, Vingesnurrer, Bilbouquet, Snurre, «to Fugle, som spise» samt et Tankespil med Perler (Tav. XXVII).

Det afhænger meget af Forældrenes Velstand, i hvad Alder Drengen faaer Kajak, dog synes den almindeligste Alder at være omtrent 12 Aar. Førend de faa Kajak, deltage de i al Isfangst og desuden i Landjagt paa Ryper, Ræve og Ravne. En trettenaarig Dreng *Kakortok* havde allerede fanget 30 Sæler, den første for 3 Aar siden, og de fleste om Foraaret, naar de smaa Netsider ere krøbne op paa Isen, hvor de ligge og sole sig. Hans Fader, *Utuk*, var ikke mere god Fanger, men havde en stor Familie at forsørge, nemlig 2 Koner og 7 Born, hvoraf ovennævnte Dreng var den ældste. Han skaffede Sonnen Kajak ved at stjæle en saadan fra en Dreng, der boede i Nabofjorden.

Bornene gaa i Hus og Telt fuldstændig nøgne, hvilket de

vedblive med, indtil de næsten ere voxne. Først da i omtrent 16 Aars Alderen anlægges *Natit*; «thi da skamme de sig for at gaa fuldstændig nøgne». Saasnart Ynglingen har faaet *Natit* paa, «begynde Fruentimmerne at smile til ham, og han er parat til at gifte sig.» De unge Piger gaa med udslaget Haar, men nogen Tid efter, at de i Huset have faaet Benklæder paa, sættes Haaret op i Top, hvilket er Tegn paa, at de ere giftefærdige.

De voxne Børn nære stor Hengivenhed for deres gamle Forældre og vise dem ofte Omhu og Opoffrelse. Jeg skal her nævne et Exempel paa sønlig Kjærlighed til en uværdig Moder.

Maratuk's Moder, *Angmalilik*, c. 50 Aar gammel, var gift med en yngre Mand fra *Kumarmiut*. Da hun var sin Mand altfor utro og desuden forrettede sit Husarbejde slet, pryglede denne hende. For at hævne Moderen snigmyrdede *Maratuk* Stedfaderen engang, da de vare ude i Kajak. *Angmalilik* forførte strax efter *Avgo*, en stor Angekok, som har havt mindst sex Koner, til at ægte sig, skjøndt han iforvejen var gift med hendes Datter. Denne blev saa krænket derover, at hun gik ud og druknede sig. I Slutningen af Februar vilde *Angmalilik* tilligemed sin Mand, hans nye anden Kone og flere andre foretage den lange Vandring over Isen fra *Sermiligak* til vort Overvintringssted, fordi de længtes efter at se os og vort Hus. Touren var meget besværlig, thi de gik lange Strækninger i Sne indtil Maven. Da de kom til *Amagak* i *Angmag-salik*-Fjorden, kunde *Angmalilik* ikke mere gaa og var næppe istand til at aande. De andre maatte forlade hende og bragte Efterretningen til *Kumarmiut*, hvorfra hun blev afhentet i Slæde, halvdød af Frost. Ved *Kumarmiut* blev hun nu liggende i halvanden Maaned mellem Fjender og var meget syg, nemlig med Frost i begge Ben og Laar, saa at hun ikke kunde røre sig. Hendes Søster *Nakitilik* sagde til mig, at, selv om *Angmalilik* døde, hvad alle ventede, at hun skulde, saa vilde hun (*Nakitilik*) ikke sørge over hende,

fordi hun havde giftet sig med sin Datters Mand. Da der blev nogenlunde fremkommeligt Slædeføre, kom *Maratuk* under stort Besvær for at afhente sin syge, gamle Moder til Hjemmet. Slæden førtes ind i Huset ved *Kumarmiut*, hvor hun blev lagt paa den, og kjørtes lige ind i Hjemmet ved *Sermiligak*. *Maratuk* sagde senere til mig, at Modereus Ben vare aldeles opsvulmede af Frost, saa at det vist ikke varede længe, inden hun var træt af at leve og derfor gik ned til Havet og druknede sig.

Østlændingene gifte sig ofte, førend de blive fuldvoxne, nemlig saasnart de ere istand til at forsørge en Kone. Grunden til, at de gifte sig, er nærmest for at have en Kone, som kan holde deres Tøj i Orden og berede deres Fangst. Vi have seet Exempel paa, at en Moder sagde til sin Søn, at han »skulde gifte sig; thi hun kunde næsten ikke mere se at sy». Af den Grund forekommer der ofte mærkelige Ægtepar, idet et ganske ungt Menneske kan være gift med en Kone, som kunde være hans Moder. Disse tidlige Giftermaal ere ogsaa Grund til hyppige Skilsmisser; thi, saasnart Ægtefolkene af en eller anden Grund ere kjede af hinanden, skilles de igjen, saa at det er ganske almindeligt, at de have været gifte tre til fire Gange, inden de faa Børn. Vi have seet Exempler paa, at saavel Mænd som Kvinder have været gifte sex à otte Gange. Først naar der er kommet Børn, indtræder der i Almindelighed fastere Forhold. I Reglen hengaaer der flere Aar i Ægteskabet, inden der kommer Børn, hvilket vel har sin Grund i, at saavel Mænd som Kvinder gifte sig, førend de ere fuldvoxne. Nærbeslægtede, selv Sødskendebørn, gifte sig ikke med hinanden, derimod er det ikke ualmindeligt, at sammenbragte Børn blive gifte. Hvorledes een Families Medlemmer ere spredte over alle *Angmugsalik*-Distriktets beboede Steder, sees paa omstaaende Liste.

Dygtige Fangere have ofte to Koner. Naar en Kone ikke kan overkomme Beredningen af de Skind, Manden erhverver, antages en anden undertiden paa Opfordring af den første. Ligeledes antages undertiden en anden Kone, for at Manden

En Families Fordeling paa forskjellige Bopladser.

Angitinguak. U.
* Kuagsak.

Angmatilik. Sk.
..... †

Kitsunguak. U. Ikardligse. Arkalivartak. Kvildilik. Ajarajik.
* Ilbak.

Maratuk. Sk. Sernak. Sk. Tarsarsik. Tipagligak. Okartek.
* Ama.

Ajukuluk.
Sianek.

Kutuluk. T.
* Tugutok.

Naktililik. T.
..... †.

Napardlugok. T. Ijartvot. T. Kivia.
* Igstavik.

Narsingertek. T. Sanimuinak. Sm. Porusel. U. Sinigak. Nt. Pejarsik. Nk. Sanik. K.
* Mamartek. * Puusel. * Avok. * Alugsagak. * Kulausak. * Kisine.

Angitaungitek. Pausuak. Nakekaok. Kavdlunak. Napartak. Tigimiak.
Alak. Igpat. Mikajik.

Kavdlunak. Arkasak.

Kukarnak. Nt. Panukasik. Tordluko. Kuitse. Pikitak. Ukak.
* Simiok.

Putdlainak.

1. Angitinguak, Kutuluk, Angmatilik og Naktililik ere Sodskende.
2. De med Antikva trykte Navne ere Mænd, og de med Karsiv Fruentimmer.
3. * betyder "gift med".
4. Bopladsen staaer efter Navnet med følgende Forkortelser:

Tastusarsik. T.
Kangarsik. K.
Norsit. Nt.
Umivik. U.
Norajik. Nk.
Sermilik. Sm.
Sermilik. Sk.

sikkert kan have to Roersker til sin Baad. Flere end to Koner kjendes der intet Exempel paa. Det lastes, naar nogen paa samme Tid er gift med to Søstre, ligesom ogsaa, at en Mand, der er gift med en Pige, gaaer hen og gifter sig med dennes Moder. Dog er der nogle, der gjøre det, og vi kjende Exempler paa begge disse Tilfælde.

Skjønt der for hver 100 Mandfolk findes 114 Fruentimmer, ere saa godt som alle Fruentimmer gifte. Vi kjende kun eet Exempel paa en ældre ugift Pige, som dog havde et Par Born. Det ansees ikke for nogen Skam, at en ugift Pige faaer Born, men derimod bebrejdes det en fuldvoxen, gift Kone, naar hun ikke kan faa Born. Vi ville anslaa Antallet af levende Born, som hver Kvinde faaer, til 3 à 4, dog er 7 à 9 Born ikke nogen Sjeldenhed, og vi kjende flere Exempler paa Tvillinger.

Selve Giftermaalet skeer uden Ceremoni. En ung Mand maa undertiden betale Faderen med en Harpun eller lignende for at faa hans smukke Datter tilægte, ligesom omvendt gode Fangere betales af Fædrene for at tage deres Døtre tilægte. Pigen er nødt til at gifte sig, naar Faderen vil have det; hun lader vel ofte, som om hun nødig vil det, skjønt hun alligevel ikke har noget derimod, og tages derfor gjerne med Magt. Det hændes ikke sjældent, at en Mand røver eller bortfører en anden Mands Kone, undertiden efter Opfordring af hendes Familie, for at hun kan faa en bedre Forsørger. Jeg skal nævne Exempel paa en Bortførelse. Da *Papik*, en anseet, dygtig Fanger, fik Lyst til *Patuak's* unge Kone, rejste han til Stedet, hvor *Patuak* med Kone opholdt sig, og tog en tom Kajak med sig. Han gik op, hentede Konen ud af Teltet uden videre Ceremonier og førte hende til Stranden, hvor han lod hende stige i den tomme Kajak og roede afsted med hende. *Patuak*, der er yngre end *Papik*, og ikke kan maale sig med denne i Dygtighed og Kræfter, maatte finde sig i Tabet af Konen.

Mændene behandle i Almindelighed deres Koner godt, og det er sædvanligt at se Ægtefolk kjærtegne hinanden. Især

unge Ægtefolk genere sig aldeles ikke for i Fremmedes Paasyn at kjærtegne hinanden overordenlig intimt. De kysse ved at trykke Næserne mod hinanden.

Skinsyge er ikke ualmindelig. En ung Østlænding, der allerede gjentagne Gange havde skiftet Kone, blev jaloux, fordi hans nygifte, unge, smukke Kone paa et Besøg hos os, smilede til En af Expeditionens Medlemmer. Under de andre Hedningers Latter førte han Konen ud af vort Telt og jog hende hjem.

Uenighed mellem Ægtefolk er rigtignok ikke sjelden; den afgjøres ved, at Konen faaer en Dragt Prygl eller et Knivstik i Arm eller Ben. Hermed er Striden ofte afgjort, og Forholdet lige saa ømt som tidligere, isærdeleshed hvis Konen har Børn. Har Konen derimod ingen Børn, skeer det ikke saa sjeldent, at Konen eller Manden, naar Lejlighed gives, gaaer sin Vej uden at sige noget, og Ægtefolkene ere da skilte. Det er dog ikke altid Manden, der prygl Konen, men vi have ogsaa hørt et Exempel paa, at en Mand, der havde to Koner, kom op at slaaes med den ene, af hvem han fik en ordenlig Dragt Prygl.

Mændene ere deres Koner mere behjælpelige end paa Vestkysten. De slaa Telt og trække deres Fangst op i Hus eller Telt, hvilket paa Vestkysten regnes for at være under Mændenes Værdighed. Konerne ere meget lydige mod deres Mænd og ere bange for ikke at gjøre dem til Behag. Manden kan, for at tjene noget eller af Lune, forlange de besynderligste Ting af sin Kone, hvad hun føjer sig i, især saalænge hun ingen Børn har, hvor liden Lyst hun end har dertil.

Imellem gamle Ægtefolk er der det smukkeste Forhold, dog kan Konen, naar hun bliver tidligere gammel end Manden, blive negligeret for en yngre Kones Skyld, isærdeleshed naar hun ingen Børn har. Hos *Ilinguaki* boede saaledes foruden hans Kone en ældre Kvinde, *Apusuk*, der for en Del Aar siden blev kasseret som Kone, fordi hun efter en Sygdom havde faaet nogle store Ar paa Ryggen og Armene. Hun fandt sig med Resignation i sin Skjæbne, holdt meget af *Ilinguaki* og forgudede

de Børn, som han havde faaet med en afdød Kone, og for hvilke hun var Plejemoder.

Den Omhed, som Manden viser overfor Konen, er dog ikke større, end at han, naar det er knappe Tider, rejser paa Gjæsteri og undertiden bliver borte i længere Tid, idet han saa lader Kone og Børn sørge for sig selv.

En almindelig Leg om Vinteren i festlige Anledninger, eller naar der kommer Gjæster til Huset, er «Lampeslukningsleg», som man ogsaa kunde kalde «Konebytning». I denne Leg deltage saavel gifte som ugifte. En god Vært lader altid Lamperne slukke om Aftenen, naar der er Gjæster i Huset.

Bo de i Telt, leges ikke Lampeslukningsleg, men da komme ofte to og to Mænd overeens om at bytte Koner paa kortere eller længere Tid. De bytte da samtidig ogsaa forskellige andre Ting. Det kan hændes, at de med det samme beholde den tilbyttede Kone, idet de ikke igjen ville skilles ved de Gjenstande, de ere komne i Besiddelse af. En Mand holder imidlertid ikke af, at andre end den, han officielt holder Bytte med, sover hos Konen. Om Vinteren ved Lampeslukningsleg hersker der derimod tilsyneladende fuldstændig Frihed. Men saavel ved denne som ved den nysnævnte Konebytning er der selvfølgelig de samme Begrænsninger ved Blodets Baand som ved Indgaaelsen af Ægteskab.

Jeg skal her nævne et Exempel paa, hvorledes en Mand betragtede Forholdet til Byttekonen.

Jeg havde givet *Simiok* en Foræring til hans lille Barn. Næste Dag kom han igjen og bad om en lignende Foræring endnu, idet han fortalte, at han den Nat havde sovet hos *Amatingnak's* Kone, der boede et andet Sted ved Fjorden. Hun havde ogsaa et lille Barn, hvilket han betragtede som sit Barn, ligesom hans Kones Barn i Grunden ogsaa var *Amatingnak's* Barn.

Af det anførte vil man kunne indse, at Sædelighedsfølelsen ikke kan være dybt rodfæstet hos Angmagsalikerne; men der

er dog nogle Træk, som kunne tyde paa en saadan Følelse. *Uitinak* var paa Besøg i vort Nabolus. Han fortalte, at han om Natten ikke havde deltaget i Lampeslukningslegen, men strax havde lagt sig til at sove; thi, sagde han, havde han deltaget i Legen, maatte han ogsaa gjøre Gjengjæld, naar Fremmede besøgte hans Hjem, og han vilde ikke holde af, at andre Mænd havde Forbindelse med hans Kone. Da *Ukutiak* hørte, at *Uitinak* fortalte dette, sagde han, at han (*Ukutiak*) ikke havde leget den foregaaende Aften, men, da Lamperne tændtes, saa han godt, at *Uitinak* havde leget. Denne riposterede naturligvis strax Beskyldningen.

Ostlændingene vare meget villige til at underkaste sig vore anthropologiske Maalinger, ved hvilke jeg foretog en Mængde Krop- og Ansigtsmaal. Da de, som omtalt, indtil det 16de Aar gaa aldeles nøgne i Hus og Telt, skulde man ikke tro, at de kunde have noget imod at blotte sig fuldstændig for mig; men alligevel var der mange, som sagde, at de ikke vilde aftage deres *Natit*; thi efterat de vare begyndte at gaa med dem, turde de ikke mere blotte sig for Nogen. I Almindelighed vare de dog villige dertil imod en lille Extrabetaling, men flere yngre Mænd rødmede stærkt derved.

Som Exempel paa Kvindernes Undseelse skal jeg nævne, at vi af Moderen til *Uitinak's* unge, smukke Kone bleve opfordrede til at lægge Haanden paa Datterens Underliv. Jeg antager, at hun onskede dette i Haab om, at Datteren derefter skulde blive frugtsommelig; thi saavel Moder som Datter vare bange for, at *Uitinak* vilde forlade denne sidste, fordi hun var barnløs. Datteren fojede sig villig i Moderens Fordring, men rødmede stærkt derved.

Udslag af Angmagsalikhernes Sædelighedsfølelse kommer ogsaa frem i flere Sagn, blandt hvilke jeg kun skal nævne Sagnet om «Sol og Maane» Nr. 10 og om «Pigen, der fik en Hund til Mand» Nr. 20¹⁾, samt i den almindelige Talemaade,

¹⁾ «Sagn og Fortællinger fra Angmagsalik» i et følgende Afsnit.

«at Hvaler, Moskusoxer og Renner fortrak fra Landet, fordi Mændene havde for megen Omgang med andre Folks Koner». Mange Mænd paastaa, at det var, «fordi Konerne vare jaloux over, at Mændene havde Omgang med andre Folks Koner». Denne sidste Omstændighed siges ogsaa at have bevirket, at det Sund, som tidligere gik igjennem Landet fra Sermilik-Fjord til Vestkysten, udfyldtes med Is.

Ligesaa let Ægteskabet kommer istand, gaaer det ogsaa istykker. Som Grund til Skilsmisse angives enten blot, at de ere kjede af hinanden, eller «at Konen er en daarlig Syerske», eller «at Konen vil bo, hvor hendes Familie boer», eller at hun er pryglet eller stukket af Manden, eller endog kun, at hans Familie har negligeret hende. En ung Mand, der løb bort fra sin Kone, angav som Grund til denne Handling, «at hun spiste saa meget, at han selv ikke fik nok at spise». Vi kjende flere Exempler [*Augpalugtok* (Fig. 7) og *Ago*] paa, at Mænd ere løbne bort fra Konerne, skjønt disse have havt Børn eller have været frugtsommelige.

Som et Exempel paa de Uregelmæssigheder, et ægteskabeligt Liv ved Angmagsalik kan føre med sig, kan følgende Historie tjene.

Vor Nabo *Sanimuinak*, som omtrent var 30 Aar gammel, samt Angekok og flink Fanger, havde i Foraaret to Koner. Den ene, som hedder *Puitek*, havde han givet Svigerfaderen en Kniv for; han havde været gift med hende i flere Aar og havde to Sønner med hende. Den anden, *Amakotak*, blev efter kort Tids Forløb berøvet ham af *Uitinak*. Han havde nemlig opfordret *Ingmalukuluk* til at tage *Uitinak*'s tidligere Kone, der er *Puitek*'s Søster, — efter *Uitinak*'s Udsagn — fordi han (*Uitinak*) i fem Dage ikke havde fanget noget. *Amakotak*'s Moder sagde nu til *Uitinak*, at *Sanimuinak* ikke kunde forsørge to Koner, og opfordrede ham derfor til at tage Datteren. *Amakotak* var tilige meget villig til at skifte Mand, fordi *Sanimuinak* havde skjældt hende ud. *Sanimuinak* stod derfor i fjendtligt Forhold

til *Amakotak* og hendes Moder, hvilket vil blive omtalt paa et andet Sted.

Sanimuinak holder meget af at rejse omkring paa Besøg til andre beboede Steder i Fjorden, især naar det er trange Tider hjemme. Fra et saadant Besøg ved *Kangarsik* hjembragte han ganske uformødet en ny Kone, nemlig *Utukuluk*. Denne

Fig 2. *Sanimuinak*.

var næppe mere end 20 Aar gammel, men havde været gift sex Gange tidligere og var for kort Tid siden skilt fra sin sjette Mand, hos hvem hun var «anden Kone», fordi hun i Utaalmodighed ved sin voldsomme Adfærd havde dræbt Fosteret i Livet. Hun var ogsaa beskyldt for at være Hex og samlede Menneskesener til at dræbe sin Mand med. *Sanimuinak* var bleven gift

med hende ved Konebytning om Natten og førte hende bort med Magt over Isen.

Da *Puitek* saae den nye Kone, blev hun, hvad der var ganske naturligt, vred og skjændte paa sin Mand. Han blev rasende herover, greb hende i Haartoppen og dunkede hende med knyttet Næve paa Ryggen og i Ansigtet. Tilsidst greb han en Kniv og stak hende i Knæet, saa at Blodet sprøjtede ud. Som sædvanligt ved saadan Lejlighed forholdt de andre Husbeboere sig ganske rolige ved denne ægteskabelige Strid, medens den nye Kone havde sat sig hen i en af de fjernere Familiebaase. Dagen efter rejste *Sanimuinak* i daarligt Humør ind i Fjorden til *Norajik* for at spise Nathvalkjød og overlod det til Konerne at forliges.

Da jeg kom i Besøg til *Sanimuinak's* Moder og Kone, gav Moderen under *Puitek's* Smil og Bifald sin Uvillie tilkjende overfor *Utukuluk*, som opholdt sig i den modsatte Ende af Huset. Hun fortalte, at *Utukuluk* var forskudt af sin tidligere Mand og havde derfor bedet *Sanimuinak* om at tage hende med sig, hvilket Ønske han havde opfyldt. Hun havde sovet hos *Sanimuinak* den Nat, men da han var kjørt, turde hun ikke komme hen i denne Ende af Huset. Moderen sluttede med: «at der ikke var Plads til det lange Menneske her» (*Sanimuinak's* Brixeplass var ikke to Alen bred), «hvad skulde hun her ogsaa, hun skulde hellere blive hjemme!»

Da *Sanimuinak* efter nogle Dages Forløb kom tilbage, førtes der et ret fredsommeligt Liv paa hans Brix med begge Konerne. Ved et Besøg hos os vilde han ikke yære ved, at han havde taget *Utukuluk* til anden Kone, men sagde, at han havde taget hende til Plejedatter.

Nogen Tid efter var han atter hos os, denne Gang sammen med *Puitek*. Han fortalte, at han Aftenen iforvejen havde holdt Tornakkunster for at kurerer sin nye, store Plejedatter for Sting. Der rejste sig nu en venskabelig Disput mellem ham og Konen, idet hun sagde, at han løj; thi det var hans «anden Kone» og

ikke hans Plejedatter. Han protesterede, men maatte dog tilsidst indromme det, med den Tilføjelse, at han kun havde taget hende for at have hende til Roerske, naar han til Sommeren skulde rejse Syd paa. Han syntes noget generet, da *Puitek* fortalte os, hvad Slags Fruentimmer *Utukuluk* var. Hun fortalte endvidere, at hun var bleven vred, da Manden kom hjem med en anden Kone; men, da han pryglede hende, maatte hun finde sig deri og tie stille dertil. Nu syntes Forholdet at være fortræffeligt mellem Ægtefolkene, og det lod til, at *Sanimuinak* angrede det nye Giftermaal.

Et Par Dage efter dette Besøg horte vi, at *Utukuluk* havde benyttet Lejligheden til at følge over Isen med nogle Besøgende fra *Norsit* og var næppe kommen derover, førend hun strax blev gift med en ung Mand. Dette *Utukuluk's* ottende Ægteskab var af ligesaa kort Varighed; thi en tre Ugers Tid efter blev hun skilt fra ham for atter at giftes med sin Mand Nr. 6, *Nakortok*, hvem hun havde omtalt for os som den bedste af alle hendes Mænd, endskjønt han af og til havde pryglet og stukket hende. Han tog hende til Ægte igjen, fordi hun længtes saa meget efter ham, at hun ikke kunde sove om Natten.

Et Par Dage efter at *Sanimuinak* var bleven skilt ved *Utukuluk*, som han sagde, fordi *Puitek* ikke kunde lide, at han havde hende til anden Kone, overraskede hans Husfælle *Pitiga* ham under Forsøg paa at tage fat paa dennes Kone. *Pitiga* er nu hans Fjende og passer paa ham, uden at han dog veed det.

De her omtalte Forhold ere aldeles ikke ualmindelige; jeg kunde nævne flere af lignende Slags, der passerede under vort Ophold ved Angmagsalik.

Angmagsalikerne opnaa i Almindelighed ikke nogen høj Alder. Jeg antager, at der er 6 à 8, men næppe over 10, som ere i en Alder mellem 60 og 70 Aar. De tre ældste ved Angmagsalik vare: *Milagtek* (Fig. 1), *Kavauyak* (Fig. 3) og *Sanersak* (Tav. VI). Disse mindedes, at en Mand, der havde været Syd

paa, kom til Angmagsalik og fortalte, at *Kavdlunak* (Graah) samme Aar vilde have været derop. *Sanersak* (Tav. VI) var den Gang voxen, men ikke gift. Alle tre vare raske og ved fulde aandelige Evner.

De hyppigste Sygdomme ere Forkjølelsssygdomme, Øjensygdomme, Hudsygdomme samt Feber og Sting i Brystet. Mange

Fig. 3. *Kavdlunak*
(ældste Fruentimmer ved Angmagsalik).

Fangere omkomme i Kajak (saaledes sidste Vinter: tre), og i de senere Aar ere mange døde af Hungersnød.

Døden paaskyndes ikke vilkaarligt, undtagen naar Patientten bliver sindssyg og taler i Vildelse.

Naar Folk blive alvorlig syge, og der ikke er nogen Hjælp eller Udsigt til, at de kunne komme sig, blive de kjede af at

lide og gjøre da ofte selv Ende paa Lidelsen ved at kaste sig i Havet. Ofte er Aarsagen dertil, at deres Nærmeste lade dem vide, at «de jo ikke mere have noget at leve for».

For indvortes Sygdomme haves ingen Midler. *Angekok'erne* foretage mod disse, ligesom mod alle andre Sygdomme, deres Kunster, hvorom der senere vil blive talt. Mod udvortes Sygdomme anvendes kun meget faa Midler, blandt hvilke jeg skal nævne det at indgnide alle Slags Saar med Spæk. Danner der sig «dødt Kjød» i Saaret, da brændes det bort, enten med Spæk, som er holdt i Lampen og derefter hurtig slaaes til Saaret, eller man varmer en Kniv i Lampen, dypper den derefter i Tran og berører Saaret med den. Endelig skjæres undertiden det «døde Kjød» bort med en Kniv.

Naar et Menneske er død, iføres Liget sine bedste Vinterklæder. Mændene faa Kajakpelsen paa; Hætten trækkes over Hovedet, og Pelsen sammenbindes mellem Benene. En Kobberem slaaes omkring Benene, og Liget slæbes derefter ud gennem Husgangen uden nogensomhelst Ceremoni, eller, hvis dette er for besværligt, gennem Vinduet¹⁾. Kun den allernærmeste Familie — en à to Personer — besørger Ligets Paa-klædning og Udslæbning; thi de Personer, der have rørt ved Lig, maa i lange Tider afholde sig fra mange Ting. De have meget Hastværk med at faa dette Arbejde udført. Deres Frygt for at røre ved Lig er saa stor, at der ved Ulykkestilfælde ikke er Tale om at røre ved eller hjælpe den Forulykkede, saasnart

¹⁾ I Egedes: «Grønlands Perlustration» (Side 84) anføres om de hedenske Grønlændere paa Vestkysten: «Dersom nogen doer i Hus, da maa han ikke bæres ud af Gangen — — —, men tages ud af Vinduet; og, doer han i Telt, tages han bagud.» Denne Skik fandtes ogsaa hos Nordboerne. I «Eyrbyggja» (Gr. h. M. III, S. 639) findes følgende: «Derefter svøbte han et Klæde om Thorolfs Hoved og gjorde alt det ved Liget, som hørte til den Tids Skikke. Derefter lod han et Hul bryde paa Væggen bagved den Døde og bragte ham ud derigjennem.» I en Anmærkning i Gr. h. M. til dette Sted staar (S. 728): «Denne Skik ommeldes i flere Sagaer som brugt af de hedenske Islændinger.»

man antager, at han er fortabt. *Suiarkak* kæntrede i Begyndelsen af April, idet han skulde lægge til ved Isfoden. Han krob ud af Kajak'en, men sank strax under. Hans Fader, og flere andre, som vare tilstede paa Isfoden, da Ulykken skete, og strax vare sprungne i deres Kajak'er for at hjælpe, gjorde intet Forsøg paa at redde ham, da han sank, skjønt han godt kunde sees og endog naaes med Aaren.

Vi have hørt Exempler paa, at Folk, der have været Døden nær, have styrtet sig i Havet for at være sikre paa at komme der; thi, naar ingen Slægtning begraver dem, er der ingen, der senere besorger det. Vi have i forladte Huse, hvor der har hersket Hungersnod, seet Skeletter ligge endnu paa Dødsstedet.

Dersom en af Forfædrene er omkommen i Kajak, hvilket nu vistnok altid er Tilfældet, bliver en Afdøds Lig kastet i Havet eller lagt paa Strandbredden ved Lavvande for at skylle bort ved Højvande, og, dersom der er Is, stikkes det ned gennem Isen. Man kan ofte lang Tid efter aldeles tydeligt se Liget ligge i Havet tæt ud for Huset. Undertiden, idetmindste i tidligere Tid, begravedes Ligene ogsaa paa Klipperne og tildækkedes med løse Sten. For at spare Sten blev Liget ofte helt sammenbojet og flere Lig henlagte i samme Grav. Saavel naar Liget begravnes i Havet som paa Klipperne, faaer den Døde sine fornemste Redskaber med sig. De henlægges i en Klipperevne og tildækkes med Sten. Hvis Liget kastes i Havet, bliver kun Kajak'en ned-sænket sammesteds¹⁾.

¹⁾ Vi have ikke hørt noget om den af Egede i «Grønlands Perustration» (S. 84) omtalte Skik, at man lægger et Hundehoved i smaa Borns Grave «i den Tanke, at som smaa Born ere uforstandige, Hunden da skal støve og vise dem Vejen til Sjælens Land». Kandidat Eberlin har i en Barnegrav ved *Kekertarsugsuk* (paa den sydligste Del af Østkysten) fundet et Hundekranium i et særskilt Rum. Efter gamle Grønlænderes Sigende har det ikke været Regel at nedlægge et saadant Hoved i Borns Grave. Muligvis er det europæisk Poesi, støttet paa det Faktum, at det eneste Børn ejede som deres eget, ofte var en Hund. I «Kort Vejledning i det

Angmagsalikerne have mange Sorgesikke, bestaaende i Hylen og Sukken og Afholdenhed fra mange Ting; de sige, at de overholde Sorgesikkene, «for at den Dode ikke skal blive vred».

Strax efter Døden bærer Familien og Husfællerne deres Ejendele saavel som Vægge- og Brixeskind og Klæder udenfor, hvor de lade dem ligge i tre Dage. De efterlevende Slægtninge holde op at bruge deres gamle Klæder, som bortkastes. Hvis de ikke have nye Klæder, syes saadanne saa hurtigt som muligt. Alt, hvad der har tilhørt den Afdøde, bortkastes eller henlægges i Stensætninger med Undtagelse af Knive og lignende Kostbarheder, som den Afdødes Efterladte beholde.

Husbeboerne sørge i 3 à 5 Dage, ihvilke de ikke gaa paa Fangst eller bestille noget, men kun med Mellemrum græde og klage højt over den Afdøde, idet de opregne alle dennes gode Egenskaber. Undertiden udstrækker Husfællernes Sorg sig ikke til saa lang Tid som Familiens. Den Afdødes nærmeste Familie, idetmindste Moder og Hustru, sørge en hel Maaned, i hvilken Tid de ikke kunne bestille noget. Som Tegn paa Sorg have vi hørt om en Moder, at hun, da hun fik Underretning om, at hendes Son var druknet, vaskede sig over hele Kroppen og satte sit Haar omhyggeligt op.

De, der have paaklædt den Dode, maa afholde sig fra at arbejde i Jern. Denne Forsigtighed synes at maatte iagttages i flere Aar, for at der ikke skal vederfares deres Familie nogen

kgl. ethnografiske Museum af C. L. Steinhauer» Side 29 findes omtalt «femten tildels meget raat udskaarne Figurer af Træ, som fremstille Grønlændere af begge Kjøen, og som, saavidt vides, alle ere fundne i gamle grønlandske Grave». Hertil føjes en Bemærkning om, at disse Figurer synes «at vidne om en antagen Skik, der næppe har været uden højere Betydning». Vi have hjembragt over et halvt hundrede saadanne Dukker fra Østkysten, meget smukkere forarbejdede end de, der findes paa Museet fra Vestkysten, og en enkelt paa over en Fods Størrelse. Disse ere alle Børne-Legetøj, og ingen af dem ere fundne i Grave. Selvfølgelig kunne Dukker ligesaagodt som alt andet findes i Grave, især da de ofte kunne være et Barns kjæreste Ejendom.

Ulykke. Naar de endelig igjen begynde, maa de først bruge et Trylleord.

Naar de Fraværende af Familien høre om Dødsfaldet, da sørge de ligeledes i høje Klage-toner; men deres Sørgetid varer kun et Par Dage. De, der ikke høre til den Afdødes Familie, f. Ex. indgifte Medlemmer, ere aldeles tause ved Klagehylene, ja synes endog at være fuldstændig ligegyldige derfor. En Kone kom f. Ex. og besøgte os, medens hendes Mand hengav sig til den voldsomste Sorg over nære Slægtnings Død; hun omtalte Sagen som noget, der ikke vedkom hende.

Selvfølgelig tage Fremmede, som dog have kjendt den Afdøde godt, Sorgen med endnu større Sindsro, ja de spøge endog dermed og omtale de Efterladte med fuldstændig Lige-gyldighed.

Angmagsalikerne have i det hele mange Sørgeskikke. Jeg skal her nævne dem, som en Enkemand maa underkaste sig.

En meget klog og livlig Mand paa omtrent 35 Aar, der hedder *Ukutiak*, mistede sin Kone i April Maaned efter længere Tids Brystsvaghed. Fjorten Dage efter rejste han fra sit Hjem, *Kunarmiut*, ud til *Kulusuk* for at tage en ganske ung Pige til Ægte. Men, da han slæbte hende ud af Huset, kom hendes ene Ben til Skade, hvorfor han maatte rejse bort igjen med uforrettet Sag. Et Par Dage efter giftede han sig med *Perkitigsaks* tidligere «anden Kone», der var løbet bort fra ham til *Norajik*, fordi han var syg, og man troede, han vilde blive vanvittig. En af de første Dage i Maj kom *Ukutiak* ud til os. Vi horte ham hyle og saae ham med en vaklende Gang, ligesom et Menneske, der var sonderknust af Sorg, gaa op til Hedningeteltet. Her tog den almindelige Sørgekoncert sin Begyndelse; thi det var første Gang, han saae disse Mennesker efter Dødsfaldet. Da han derefter gik, viste Folkene deres Deltagelse ved at give ham Madvarer til Foræring. *Ukutiak* kom derefter vaklende og stønnende forfærdeligt op til mig. Han maatte paa Grund af sin Sorg ikke sidde andre Steder i vort Hus end paa

Brixen. Der sad han med nedadvendt, aldeles ubevægeligt og udtryksløst Ansigt og stønnede af og til. Han sagde, at jeg maatte give ham et Huetøj, fordi han, naar han har Anorak'en paa, altid skal have Hovedet bedækket og ikke maa se opad mod Solen, førend han har fanget. Jeg skulde tillige give ham Svovlstikker, fordi han ikke maatte gjøre Ild med Fyrtojet, førend han var flyttet ind i et nyt Hus; thi han var vant til, at hans

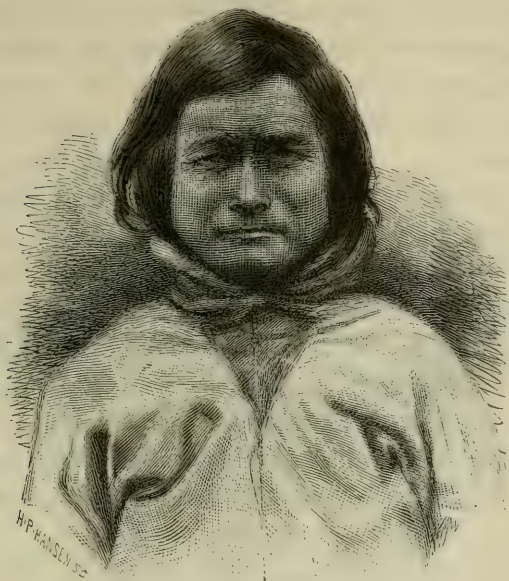

Fig. 4. *Ukutiak.*

afdøde Kone trykkede Træpinden ned, medens han gned Ild. Tillige maatte han have Legetøj til Barnet; thi dette havde endnu ikke vænnet sig til sin nye Moder og græd derfor meget. De sidste Ting gav jeg ham; men, da jeg ikke gav ham Huetøjet, fortalte han, hvormeget han havde grædt efter sin Kones Død, og spurgte til Slutning, om «vi da aldeles ikke beklagede ham, der nu var blevet alene?» Han fortalte os, hvor drøjt han havde det. Foruden de omtalte Skikke maatte han i et

Aar ikke spise Indvolde, Hoved og Laller af Sæler, saalidsom mindre Sodyr, Tang m. m. Han maatte ikke nyde nogetsomhelst i det Fri, ikke engang Vand, og han maatte ikke bære noget ned til Stranden.

Senere ønskede han en af Bøgerne fra vor Boghylde. Jeg maatte ogsaa afslaa dette Ønske, men stillede ham tilfreds med nogle store kulørte Billeder. Han udtalte sig meget rosende om sin nye Kone. Hun var blandt andet en flink Syerske og havde forfærdiget de Klæder, han havde paa. Alle Skikke bleve naturligvis overholdte under Besøget; men han underrettede os dog om, at næste Gang, han kom til os, var der ikke noget ivejen for, at han igjen kunde smile; thi nu havde han faaet noget af mig.

Hans Stedson, *Pisak*, den Afdodes Søn, kom ogsaa til mig, ligeledes i nye Klæder, men ikke stonnende. Han vilde sælge mig noget Jux, som jeg afslog at kjøbe. Han gjorde mig da opmærksom paa, at han nu ingen Forældre havde, hvorfor jeg maatte give ham noget. Han fortalte mig, at han heller ikke maatte spise Indvolde m. m. i et helt Aar, «thi det vilde den Døde ikke synes om». Efterat have fortalt mig om deres Sorg og om Begravelsen, sluttede han med, at «de skammede sig ved at tale om deres Døde», jeg maatte derfor betale ham derfor.

Da vi et Par Dage efter besøgte *Ukutiak* og *Pisak* i deres Telt, vare de i rigtig godt Humør. *Ukutiak* var meget henrykt over sin nye Kone, hvem han kjærtegnede overordentlig intimt.

Vi have dog ogsaa seet virkelig dyb Sorg hos Angmagsalikerne. Den gamle hæderlige *Ilinguaki* havde i Løbet af Vinteren mistet flere af sine nærmeste Paarørende, der ogsaa vare vore Venner. Da vi traf ham om Foraaret, sagde han til mig paa den naturligste og hjerteligste Maade, at jeg jo nok havde hørt, hvilke smertelige Tab han havde havt; han havde grædt saa meget derover, at han nu ikke mere kunde græde.

Den meget udbredte Skik, ikke at nævne de Afdodes Navne,

blev ogsaa fulgt ved Angmagsalik. Naar Sorgen er til Ende, nævnes den Afdødes Navn ikke mere, derfor maa, naar to have haft samme Navn, den Overlevende forandre sit. Hvis den Afdøde har haft Navn efter et Dyr, en Gjenstand eller et Begreb, maa Ordet for dette Dyr, Gjenstand eller Begreb forandres. Sproget underkastes derved betydelige Forandringer, idet disse Omdøbninger blive vedtagne af hele Befolkningen. Det maa dog antages, at de gamle Benævnelser igjen komme frem, naar den Døde helt er gaaet i Forglemmelse ¹⁾.

Som Exempler paa Navneomdøbninger skal nævnes:

En Sortside hed tidligere *atak*, men, da en Mand af dette Navn døde, kaldtes den *nalaginak*. Paa samme Maade forandredes *angmagssak* (en Lodde) til *kersajak*; *upernak* (et Foraar) til *mangilernek*; *tokusok* (en Død) til *kardlimaertak*, og endelig blev *kajak* forandret til *sarkit*, da en Mand ved Navn *Kajarpak* døde ved Sermilik.

¹⁾ Vi have ikke ved Angmagsalik hørt tale om Forbud mod eller Frygt for at udsige Nayne af andre Aarsager end den her meddelte. Paa den sydligere Del af Østkysten er der derimod Frygt for at nævne den berygtede Isbræ *Puisortok*, især naar man skulde passere den. Under Passagen, hed det, maatte man ikke tale, ikke le, ikke spise, ikke bruge Tobak og ikke se paa Bræen. Nogle Sager, der havde tilhørt en Afdød, efterlodes paa Land, førend Bræen skulde passeres. Dette er det eneste Sted, hvor vi have hørt tale om at ofre. Under Passagen kastes Ofrene, bestaaende af smaa Perler eller andre Ting, som der sættes særlig Pris paa, i Havet. Fremfor alt maatte man ikke nævne Ordet *Puisortok* (det Sted, hvor noget dukker op). I Stedet for dette Navn kaldtes Bræen: *Apusinek* (det Sted, hvor der er Sne). Det er en Bræ, som ligger tæt ud mod Havet. Naar man skal forbi den, er man undertiden nødt til at gaa tæt ind under den, fordi Storisen hindrer Passagen længere ude. Man maa antage, at de Indfødte have faaet saa stor Frygt for Bræen, fordi der engang er skeet et Uheld ved, at den har kalvet, medens en Baad var ud for den, og den har da mulig ødelagt Baaden.

IV.

Tro — Aander — Amuletter — Trylleformularer — Angekok'er —
Ilisitsok'er.

Angmagsalikerne tro paa, at Mennesket bestaaer af tre Dele, nemlig: Legeme, Sjæl og «Navne» (*atekata*).

Legemet er selvfølgelig forgængeligt. Sjælen er ganske lille, nemlig ikke større end en Finger eller en Haand, og boer i Mennesket. Bliver Sjælen syg, bliver ogsaa Mennesket sygt, og dør Sjælen, dør ogsaa Mennesket. *Angekoks* og *Ilisitsoks* o: Aandebesværgere og Hexe, kunne røve et Menneskes Sjæl. Mennesket bliver da tung i Hovedet, han bliver syg, og det bliver hans *Angekoks* Kunst at finde, hvor Sjælen er henne, og skaffe den tilbage til Mennesket. Sjælen kan være kommen ned til Underverdenen eller ind til Indlandsboerne, eller ogsaa kan den *Angekoks Tornarsuk*, som har stjaalet den, have spist den. Efter et Menneskes Død lever Sjælen op igjen enten under Havet eller oppe i Himlen. I Havet er der Masser af Sæler og Narhvaler, og i Himlen er der Ravne og Krækkebær. Der er godt begge Steder, men dog foretrækkes det første Sted.¹⁾

«Navnen» (*atekata*) er saa stor som et Menneske og træder ind i Barnet, idet dette efter Fødslen stryges om Munden med Vand samtidig med, at de Afdødes «Navne» nævnes. Vi have ikke hørt saa meget tale om «Navne» hos voxne Mennesker

¹⁾ *Hanserak* skriver om Angmagsalikernes Tro paa Sjælen i sin Dagbog: «Et Menneske har mange Sjæle. De største bo i Strubehovedet og i Menneskets venstre Side og ere smaabitte Mennesker paa Størrelse som Spurve. De andre Sjæle bo i alle Menneskets andre Legemsdele og ere paa Størrelse som et Led af en Finger. Naar Angekok'erne nu borttage en af dem, bliver den Del af Mennesket, som derved er bleven uden Sjæl, syg. Hvis en anden Angekok ved Undersøgelse finder Sjælen borttaget og derefter skaffer den tilbage og indsat paany, bliver Vedkommende rask igjen; men, er det umuligt at faa Sjælen bragt tilbage, dør Mennesket, og Sjælen vandrer rundt til Frygt for andre Folk.»

som hos Børn. Man maa sørge for ikke at støde eller fornærme «Navnen»; thi da kan den forlade Mennesket, og dette bliver sygt. En Mand ved Navn *Adlagdlak* havde i sin Tid været med til at paaklæde sin afdøde Søsters Lig. Han maatte af den Grund ikke arbejde i Jern inde i Huset, men havde alligevel begaaet slig Uforsigtighed. Hans Søsters «Navne» blev derfor vred og forlod hans lille Søn, som da græd meget og fik stærk Diarrhoe. Heldigvis opdagede Angekok'en under Angekokkunsternes Tabet af «Navnen» og fik den hentet tilbage, da den var i Nærheden af det fjerne, frygtede Land: *Ipertit*. «Navnen» frøs der og raabte højt; derfor var det, at Barnet var sygt. Havde «Navnen» naaet *Ipertit*, vilde den være frossen ihjel, og Barnet vilde være død.

Naar Mennesket dør, bliver «Navnen» liggende ved Liget i Vandet eller Jorden, hvor det er begravet, indtil et Barn opkaldes derefter. Da gaaer den ind i Barnet og fortsætter Tilværelsen der. Fortælling Nr. 22 viser, hvorledes «Navnen» i Tiden mellem sin Tilværelse i to Mennesker vandrer igjennem en Mængde Dyr.

Østlændingene have en afgjort Frygt for at nævne deres eget Navn. Spurgte man dem om, hvad de hed, henvendte de sig altid til andre om at svare for sig, hvorpaa de bekræftende indrømmede det givne Udsagns Rigtighed. Da vi spurgte en Moder om, hvad hendes lille Barn hed, svarede hun, at det kunde hun ikke sige. Ligesaa lidt vilde Faderen sige det; han yttrede nemlig, at det havde han glemt, men vi kunde faa det at vide af Konens Broder.

Børn, der ombringes, og dødfødte Børn «komme til Himlen, hvor de foraarsage Nordlys. Børnene tage hverandre i Hænderne og dandse rundt i Slynngninger og Svingninger. Snart sno de sig i Spiralform op omkring den ene Fløj, snart aabner Spiralen sig igjen. De spille Boldt med deres Efterbyrd, og, naar de se forældreløse Børn, løbe de hen imod dem og kaste dem omkuld. De ledsage Legen med en hvislende, pibende Lyd.»

Den indfødte Fortæller ledsagede denne Beskrivelse med livlige Bevægelser, hvorved han fuldstændig illustrerede Nordlysene som Børnenes Leg. Den førstnævnte Leg sees, naar Nordlys vise sig som brede Baand eller Draperier, hvori de enkelte Straaler pege mod Zenith, og som bestandig ere i bølgeformig og slyngende Bevægelse. Boldtspillet sees, naar enkelte Nordlysstraaler fra Baandene skyde op imod Zenith med stor Hastighed. Børnene løbe hen imod de forældreløse og støde dem omkuld, naar enkelte Nordlysstraaler hurtig fare i horizontal Retning og ligesom fordrive de Straaler, som allerede vare tilstede der.

Nordlyset kaldes efter Børnene: *Alugsukat*.

Angmagsalikerne tro paa Aander, som omgive dem overalt, men de sees ikke og mærkes ikke af andre end nogle faa indviede, nemlig *Angekok*'erne. Ved Hjælp af disse komme Aanderne til at skade eller gavne Menneskene. Naar Kajakmanden færdes paa Havet, omgives han af *Inersuak*'er. De bo under Havet, men have ellers samme Beskjæftigelse som Menneskene. De ere noget bredere end Menneskene, ere kortklippede og have ingen Næser. Angekok'erne eller de, der skulle være Angekok'er, kunne se dem og fortælle, hvorledes de besøge dem under Havet, hvor de altid have fuldt op af Kjød. Om deres Oprindelse fortælles følgende: I Begyndelsen var Jorden ganske flad, og der var intet Vand paa den; men da brast Jorden, Vandet strømmede frem, og Menneskene styrtede ned i Sprækkerne. Alle disse forulykkede bleve *Inersuak*'er og befolke nu Underverdenen.

Havets Dyr beherskes af en stor Kvinde, i hvis Haar der hænger Sæler, Narhvaler etc. Naar Angekok'erne af deres *Tartok*, 3: Aand, føres til hende og rede hendes Haar, komme Havdyrene til Kysterne. En Angekok fra *Sermiligak* havde engang redt hende saa godt, at der i tre Aar var Overflod paa Sæler. For nærværende Tid kan ingen af Angekok'erne rejse til hende.

I Havet lever ogsaa *Tornarsuk* og dennes Hjælper, *Aperketek*. Disse ere Dyr, der ogsaa kunne sees af andre end Angekok'er. Afbildninger af dem findes ofte paa Fangeredskaber (Tav. XXXII og XXXIII).

Tornarsuk beskrives at være saa lang som en stor Sæl, men i Forhold tykkere end en saadan. Dens Hoved og Baglaller ligne Sælens, medens Forlallerne ere længere, nemlig som en Mands Arm, men dog tykkere end en saadan og ende i Finner¹). (Se S. 150). Den beskrives ofte at have røde Arme og være rød om Munden. *Tornarsuk* svømmer hurtigt nede ved Bunden af Havet²).

Aperketek kan blive indtil to Alen lang. Den er sort og har store Knivtænger i Hovedet. Begge disse Dyr staa i Angekok'ernes Tjeneste. De ere hverken gode eller onde Aander, men lystre deres Herre.

Indlandet beboes af *Timersek*'er og *Erkilik*'er.

Timersek'erne have Menneskeskikkelse, men ere meget større, nemlig saa høje, som en Konebaad er lang. Deres Sjæl alene er saa stor som et Menneske. De leve af Jagt, dels efter Landdyr, som Rener, Ryper, Harer og Ræve, der dræbes med Buer, dels efter Havdyr, nemlig Sæler, som fanges i Garn, og Narhvaler, som harpuneres ved smalle Sunde. Som oftest ligge de i Strid med Menneskene og røve undertiden enkelte af disse; men de kunne dog ogsaa leve paa en venskabelig Fod med dem og endog holde Konebygning med dem. De have ikke Kajak'er; men Mændene komme af og til om Foraaret, naar deres Forraad slipper op, ud til Havet for at fange og sees da af Angekok'erne. En Fangst af to store Remmesæler kan de bære hjem med ind i Landet i en Sælskinds Pose. (Se Fortællingerne Nr. 7, 12, 13, 28).

¹) I Ray's Expedition til Point-Barrow S. 42 omtales, at *the invisible spirit (Tuñā)* til sine Tider er synlig, og at gamle Mænd beskrive den som lignende den øverste Del af en Mand, men meget bred og havende et meget stort Hoved og lange *fangs*.

²) Efter Beskrivelsen antager jeg, at det er en Blæksprutte.

Erkilik'erne ere foroven som et Menneske og forneden som en Hund. De bo paa Indlandsisen og staa paa en fjendtlig Fod med Menneskene. (Se Fortælling Nr. 18).

Man fortæller, at *Timersek*'er, *Erkilik*'er og *Kavdlunak*'er 3: Europæere, have samme Oprindelse, idet de nemlig ere Afkom af en Pige og en Hund. (Se Fortælling Nr. 20). Af den Grund have vi *Kavdlunak*'er, ingen Sjæle, eller i det højeste Hunde-Sjæle, hvorom Angmagsalikerne have udtalt sig til vore med-rejsende Grønlændere.

Af andre Væsener, som bo paa Jorden, skal jeg kun nævne: *Gobajak*'er (Fortælling Nr. 41), der ere tykmavede Fruentimmere med Jernnegle; *Igalilik*'er, der bære store Gryder, hvori hele Sæler kunne koges; *Nerrasejot*'er, der ikke have Haar, ere nøgne og skrige, samt have en Kniv i Haanden; *Makakajuik*'er, der ikke have Haar, og som røve Sælhunde¹⁾; samt *Tarajuatsiak*'er, der ere Skygger og staa i Angekok'ernes Tjeneste.

Langt ude i Havet mod Øst ligger en stor Ø, som hedder *Akilinek*. Ikke alene Beboerne, men ogsaa Dyrene skildres der som umaadelig store. Angekok'erne foretage af og til Rejser derhen. *Akilinek*-Beboerne synes at staa paa en lignende Fod med Menneskene som *Timersek*'erne. (Se Fortælling Nr. 1 og 33).

Man fortæller, at *Kajariak*'er ere en Slags store Kajak'er, som benyttes af fjendtlige Mennesker. Naar en saadan ligger ved Siden af en Kajak, er den saa stor, at Manden, der sidder i den, kan stikke Aaren ind under Remmen paa Kajak'en og løfte denne tilvejs, og han skærer derefter Armene af Kajakmændene. Deres Fartøjer ere af Træ og buttede i begge Ender.

¹⁾ *Hanseraik* beretter i sin Dagbog følgende: »Naar Østlændingene ved Angmagsalik-Fjordens Munding, fortælle de, ere ude paa Fangst og miste deres Fangeblære efterat have sat deres Harpun fast i en Sæl, saa tage en Slags Mennesker, der bo ovenpaa et meget højt Fjeld, lidt Nord for os, og som hedde *Makukat*, den harpunerede Sæl, paa hvilken Blæren er mistet. Naar nemlig Manden, som harpunerede den, begynder at raabe, gaa de hen paa Bunden af Havet og hente det Dyr, han skulde have fanget.»

Himlen er ogsaa befolket med Aander. Af dem skal jeg kun nævne Sol, Maane, Jupiter og Vega. Om Solens og Maanens Oprindelse haves den samme Fortælling som hos andre Eskimoer (Fortælling Nr. 10). Jupiter ansees for at være Solens Moder; den er meget farlig for Angekok'erne at komme nær, naar de skulle rejse til Maanen. Vega, som kaldes *Nelarsik*, er ligesom Maanen Solens Broder. Om Maaden, hvorpaa den kom til Himlen, haves en lignende Historie som om Maanen. Den gjør Menneskene megen Gavn, idet den angiver Tiden, naar det er mørkt, ligesom Solen, naar det er lyst. Den staaer i det hele taget Menneskene bi i mange Retninger. Om Maanen haves iøvrigt mange Fortællinger. (Fortællingerne 16, 30, 31 og 34).

Ogsaa Vindene have deres Herskere, til hvem Angekok'erne maa rejse, for at det kan blæse eller ophøre at blæse.

Disse Aander, foruden mange flere, dyrkes ikke paa nogen-
somhelst Maade, men for at sikre sig imod, at de skulle skade, bære alle Folk de mest forskelligartede Ting som Amuletter, som de tro kunne hjælpe dem mod Sygdom og Farer og sikre dem et langt Liv. Amuletter tjene ogsaa i andre Øjemed, nemlig til at opnaa enkelte Ønskers Opfyldelse.

Amuletterne bæres af Mændene, hvad der allerede ovenfor er nævnt, som oftest i Skindselen over Brystet eller indsyede i Anorak'en, og af Fruentimmerne i Haartoppen eller indsyede i Snippen foran paa Pelsen.

Valget af Amuletter er aldeles vilkaarligt og bæres paa alle Slags Maader. Gamle Folk give de Yngre Raad om, hvad de skulle søge efter til Amulet, og hvorledes de skulle bære den. Som Exempler paa Amuletter skal jeg nævne, at *Kutuluk* i Skindselen havde indsyet en Ømmertunge og hans Farmoders Haarbaand. Hans Søn *Napardlugok* bar en Splint af sin Bedstemoders Lampefod indsyet i sin Sele. Da han blev syg, hængte Faderen et tørret Rævehoved over hans Hoved. Denne

Ræv var det første Dyr, som *Napardlugok* fangede som Barn. *Ukutick* havde saavel i Hus som i Telt en Rønnebærgren stikkende i Taget over sit Hoved. En Dreng, der spyttede Blod, og hvis hele Familie var brystsvag, havde en Sælhunde-Blodprop indsyet foran paa Brystet i Anorak'en. Mange have siddende i Skindselen en mandlig og en kvindelig Figur, der ere udskaarne af Træ, som er taget i Husgangen. Den kvindelige Figur bæres paa Brystet, og den mandlige paa Ryggen, medens mindre Træstykker anbringes under Armene. Naar et Fruentimmer bliver frugtsommelig, bruges særlige Amuletter, for at Barnet skal blive en Dreng, f. Ex. en Splint af den midterste Teltstang, eller en Knast af en Konebaadstøtte. Folk, der ere tilbøjelige til at faa Epilepsi, bære som Amulet en Rævesnude. Børn gives undertiden en Amulet af «Solens Urin», en rød Lavart, «hvorefter de komme til at lyse bagpaa, saa at *Inersuak*'erne kunne se dem og træde i Forbindelse med dem, uden at de behøve at lære at blive Angekok». (Anvendelsen af Amulet sees i Fortællingerne Nr. 2, 3 og 35).

Til Overtro, der er beslægtet med Amuletvæsenet, maa endvidere henregnes adskillige andre Ting, f. Ex. Tatoveringen, Maaden, hvorpaa Haaret bæres i Forbindelse med Pelsens Snit, og Baandet om Overarmen, som alt er nævnt tidligere. Endvidere skal nævnes, at de Indfødte ofte, naar de solgte os brugte Fangeredskaber eller hele Skind, afskar en ofte højst ubetydelig Stump, som de opbevarede. En Mand, der havde solgt os sin Aare, blev om Foraaret syg. Da han derefter saae Lejlighed dertil, afskar han en Splint af Aaren og udtog nogle af Bennaglerne, hvormed Beslaget var fastgjort¹⁾.

Angmagsalikerne tillagde vore anthropologiske Maalinger en overnaturlig Kraft, uden at jeg selv har villet give Anledning til en saadan Tanke hos dem. Det var især de Gamle, eller de,

¹⁾ *Hanseraak* skriver i sin Dagbog: «Naar Østlændingene havde kjøbt en Jernpil eller Kniv, bortbyttede de den, hvis de ved Kjøbet af den havde betalt med Skindet af en af dem selv fanget Sæl».

der havde en Skavank, der udtalte sig derom. En Mand sagde, da jeg var færdig med at maale ham: «Ja, nu vil jeg ogsaa haabe, at Haanden bliver rask igjen!» Hans Haand havde i lange Tider været stiv og smertefuld i Leddet. Naar jeg bad dem om en Lok af deres Haar, sagde de gjerne, at deres Fader havde sagt, de maatte aldrig lade sig klippe, fordi de havde Snip paa Pelsen, thi ellers vilde de dø. Der er ingensinde tidligere klippet et Haar af deres Hoved. Flere yngre Mænd lode mig dog i Smug tage en Lok, men saa at Familien ikke fik det at vide. Da den gamle *Kutuluk*, der ellers var fuldtroende i alle Retninger, først tillod mig at klippe en Lok af, idet han sagde, at saa vilde nok den Gigtsvaghed, som han led af, gaa bort, havde de fleste Andre heller ingen Betænkeligheder. Det hændte dog en Gang, at en Mand, Angekok'en *Sanimuinak*, under sin Sygdom sendte Bud til mig efter den Lok, han i sin Tid havde givet mig Tilladelse til at klippe af ham; thi han var bange for, at han ellers døde.

For ikke at vække Vrede og Misfornøjelse maatte jeg ofte «borttage Sygdomme» fra Folk ved at tage dem med Haanden paa Hovedet, og derefter gjøre en Bevægelse, som om jeg bortkastede noget. Dertil udtalte den nærmeste Slægting det Ønske, at der maatte være Kraft i min Handling.

Foruden Amuletter og de Skikke, som iagttages for at bevare et langt Liv, bruges ogsaa af overnaturlige Midler: *Sekatit* 3: Trylleformularer og Tryllesange.

Trylleformularerne anvendes under Sygdom og Sult og for at afværge Farer. De kunne tillige bruges til Hjælp mod Fjender, idet de kunne bringe Sygdom, Skade eller Død over disse. Anvendelsen af dem sees i Fortællingerne 3, 7, 21, 24, 25.

Trylleformularerne ere meget gamle og overleveres i Reglen fra den ene Slægt til den anden ved Salg. De ere mest virksomme første Gang, man bruger dem, og tabe efterhaanden deres Kraft, hvorfor man ikke maa bruge dem, uden man er i Fare, eller naar de overleveres til en Anden. Der maa ved

Overleveringen ingen Uvedkommende være tilstede, og, for at de skulle hjælpe noget, maa de betales strax, samt meget dyrt, hvis der skal være Kraft i dem; men saa kunne de ogsaa gjøre Ihændehaveren stor Nytte. Betalingen kan f. Ex. være: Pilejern, Lænderspids eller andre kostbare Jernsager. Da de nødigt ville bruge dem uden Nødvendighed, er det meget vanskeligt at faa dem at høre.

Kutuluk har en Formular, som han har brugt engang under en Sygdom, og som hjalp ham, saa at han blev rask. Den samme kan bruges under alle Farer, som staa i Forbindelse med den Indfødtes Erhverv, ligesom ogsaa for at forhindre Hungersnød. Andre kunne ogsaa bruge den samme til at skade Folk med eller slaa andre Folk ihjel med, «men det vil han ikke bruge den til».

Af en Mand, der nu er død, har *Utinak* lært en Trylleformular, som han solgte os (se Nr. 52). Han har kun brugt den een Gang, da han havde været syg i 10 Dage og var nær ved at dø. Fire Dage efter blev han rask. Trylleformularerne fremsiges langsomt i en dæmpet, mystisk Tone, men Betydningen af Ordene kjendes ikke. Saa vidt vi have bragt i Erfaring, begynde de alle med «*ija — ija*». Nogle ere korte, andre lange. De Indfødte tænke sig ingen Aand i Forbindelse med Formularen og vide ikke, paa hvad Maade de virke, idet de sige, at det kun er Ordene selv, som have Kraft. Angekok'erne fortælle, at de se ud som oppustede Tarme.

Tryllesangene (se Nr. 51) synges paa samme Maade som Trommesange uden Tromme. Deres Ord forstaaes, og Anvendelsen af dem er mere offentlig end Trylleformularernes. De benyttes f. Ex., naar en Yngling første Gang faaer Kajak eller første Gang kommer hjem med Fangst.

Som tidligere omtalt, ere *Angekok*'erne de eneste, som kunne se og have Omgang med Aanderne. Alle kunne blive Angekok eller efterligne Angekokkunsterne, men de, som skulle

staa i Ry for at at være gode Angekok'er, maa være særlig behændige og have snilde, forslagne Hoveder.

Angekoklæringerne lære af de ældre Angekok'er, hvorledes de skulle bære sig ad med at blive Angekok, eller, som de udtrykke sig, «hvorledes de skulle søge efter det, som kan sætte dem i Forbindelse med Aandeeverdenen». Der er ofte to, som lære sammen at blive Angekok. Lærlingen begynder med paa et bestemt, ensomt Sted, i en Kløft eller Hule, at gnide en Sten rundt med Solen ovenpaa en anden Sten. Dette gjøres tre Dage efter hinanden, da, fortælle de, kommer der en Aand frem fra Klippen. Den vender Ansigtet mod Solens Opgang og spørger, hvad Lærlingen vil. Denne dør da under de skrækkeligste Kvaler, dels af Angst, dels af Overanstængelse; men senere paa Dagen lever han dog op igjen. Dette gjentages saaledes tre à fire Aar, i hvilken Tid Lærlingen træder i Forbindelse med adskillige Aander, *Tartok*'er, som træde i hans Tjeneste. Nogle af disse skal jeg her nævne:

Tarajuatsiak'er 3: Skygger, der ere mindre end Mennesker og have et spidst, skaldet Hoved. Angekok'erne kunne sende dem hvorsomhelst hen for at udføre, hvad der bliver dem paa-lagt, f. Ex. til en Vinds Herre for at faa dennes Vind til at blæse, eller for at røve en Sjæl, eller skaffe en Syg dennes Sjæl tilbage. *Inersuak*'er og *Timersek*'er drive Angekok'erne Omgang med. *Inersuak*'er kunne, som Havets Aander, hjælpe til, at Havdyr komme til Kysterne. *Timersek*'erne kunne bruges til at røve og bortføre Sjæle.

De fleste Angekok'er have en *Amortortok*¹⁾ til *Tartok*. Den optræder under Angekokkunsterne som et Slags Orakel, idet den bringer Nyheder langvejs fra og besvarer forelagte Spørgsmaal. Den har sorte Arme og er farlig at komme nær, naar den under Kunsterne kommer ind i Huset; thi de Menne-sker, den kommer til at røre ved, blive sorte og dø. Den gaaer

1) *Hanserak* kalder dette Væsen: *Kimarrat*.

med tunge Skridt og brøler «*amo*». Et lignende Væsen, som fungerer paa samme Maade, brøler «*unga*». Det hedder *Ungatortok* og er paa Størrelse som et lille Barn.

Ligeledes fortælle alle Angekok'erne om Angekokbjørnen. Den er meget større end en almindelig Bjørn, men saa mager, at alle Ribbenene kunne sees paa den. Den erhverves ved Slutningen af Læretiden, idet den opspiser Angekok'en med Hud og Haar. Bagefter kastes han op igjen, Ben for Ben, indtil hele Skelettet er samlet. Dette faaer da Kjød paa og bliver levende igjen (se *Sanimuinak's* Fortælling om, hvorledes han blev Angekok, Nr. 46).

Hver Angekok har sin *Tornarsuk* og *Aperketek*, der ogsaa fungere som hans Aander. *Tornarsuk* besvarer Spørgsmaal, som henvendes til den, og spiser de røvede Sjæle, hvorfor den ofte er ganske rød af Blod¹⁾. *Aperketek* er Mellemmand mellem Angekok'en og hans *Tornarsuk*; han modtager Spørgsmaal til og afgiver Svar fra *Tornarsuk*²⁾

I den Tid, Lærningen søger at faa Omgang med Aanderne, maa han holde en særlig Diæt, nemlig ikke spise Indvolde af Dyr, tillige maa han ikke arbejde i Jern og fremfor alt ikke laabenbare for nogen, at han lærer at blive Angekok. I Læretiden tilegne de sig et særegent Sprog, som de sige, at de lære af *Inersuak*'erne.

Hvis de, efterat Læretiden er til Ende, ikke give sig tilkjende som Angekok'er, da kunne de ikke blive det, men maa arbejde paa at blive *Ilisitsok*'er o: Hexe, som ere meget frygtede og hadede. Læretiden beløber sig ofte til en halv Snes Aar.

For at være en dygtig Angekok, der kan lade saa mange

¹⁾ Den Betydning, som gamle Forfattere fra Vestkysten af Grønland have tillagt *Tornarsuk*, nemlig at han skulde være et Væsen, der stod som Herre over *Tornak*'erne, have vi aldrig kunnet erfare noget tilsvarende om.

²⁾ I «Udtog af Missionair P. Kragh's Dagbog, 1ste Del Side 96, nævnes «*apersortut* — Hexe, som adspørge Aanden».

Tartok'er optræde som muligt, er det nødvendigt, at have et godt Skuespillertalent. Tillige maa man være meget behændig, have stor Fingerfærdighed og Svar paa rede Haand samt Evne til at gjøre et dæmonisk, mystisk og nervepirrende Indtryk paa Tilhørerne.

De rigtige Angekokkunstere foregaa kun om Vinteren, naar Folkene bo i Hus. Om Sommeren kaste Angekok'erne sig kun tilbage paa Brixen og lade sig tildække af et Skind. I denne Stilling komme de i Extase, i hvilken deres Aander tale igjennem dem, og i hvilken de kunne se Syner.

Naar Angekokkunsternes foretages i Huset, sætter Angekok'en sig foran Husindgangen med Fødderne mod Indgangen og hvilende paa det nederste af knastørre Skind, der hænge for denne. Armene surres stramt paa Ryggen, saa at der ofte sees Saar ved Haandleddene, og ofte bindes tillige Hovedet ned mellem Benene. En Rem trykkes fast ned over Hovedet, hvorefter der siges, at det bliver ganske lyst for Angekok'en, selv naar alle Lamperne ere slukkede. De fortælle, at hele deres Legeme nu bliver stift og følesløst. Fødderne ryste krampagtigt og frembringe derved Raslen af Skindene. Undertiden kunne Angekok'erne slet ikke bringes i denne Tilstand, ligesom de ogsaa meget let kunne udrives af den. Da der f. Ex. blev kastet en Jordklump paa *Kunit*, medens han gjorde Angekokkunst, ophørte han øjeblikkelig, og Lamperne bleve tændte. Trommen med Trommestok lægges ved Siden af Angekok'en og benyttes under Forestillingen af *Tartok*'en og dandser trommende af sig selv rundt omkring Angekok'ens Hoved. Den bestaaer af en Træring, over hvilken er spændt Maveskindet af en Bjørn eller stor Sæl og er forsynet med et Haandtag. Den slaaes med Stokken paa Randen af Træringen. De mindre behændige Angekok'er bagbindes ikke; men tilkalder *Tartok*'en og faaer Trommen til at dandse ved at slaa paa en Stump Remmesæl-Skind, som holdes i Haanden. Lamperne slukkes altid under Kunsternes, dog er det undertiden ikke mørkere, end at Tilskuerne til Nød

kunne se Trommen dandse af sig selv omkring Angekok'ens Hoved. *Tartok*'erne kunne ikke sees, men desto bedre kunne de høres. Der er kun sjældent mere end een *Tartok* inde ad Gangen, og han taler gennem Angekok'en i et særegent Sprog til Tilhørerne.

Jeg skal her beskrive en saadan Forestilling hos vore Naboer, hvor *Sanimuinak* (Fig. 2 og Tav. VII) gjorde Angekok-kunster.

Efter en Times Ventetid, under hvilken Angekok'en laa i Mørke ganske rolig bagved paa Brixen, blev alt gjort færdigt. Nye, knastørre Vandskind bleve hængte for Husindgangen, og andre Skind for Vinduet over Døren, medens de øvrige Vinduer ikke tildækkedes, idetmindste ikke det, udfor hvilket vi sade. Efterat Gulvet omkring Husgangen omhyggelig var fejjet og afgnedet, og alt Smuds fjernet mellem Gulvstenene, blev et dobbelt sammenlagt Skind med Haarene paa lagt omhyggeligt tilrette foran Dørforhængen. En stor, flad Sten blev henlagt tilhøjre for Døren, saa at den dækkede Hulningerne i Gulvstenene. Efterat Trommen var fugtet¹⁾, blev den tilligemed Trommestokken henlagt paa den flade Sten. En lang Kobberem med Haarene paa blev efter alle Kunstens Regler gjort blød ved Gniden, Strækning etc.

Endelig kom *Sanimuinak* frem. Han gik som i Drømme, ligesom en Martyr, uden at se tilhøjre eller tilvenstre, og satte sig paa Gulvskindet. Den flade Sten og Trommen anbragte han meget nøjagtigt. Haaret bandtes sammen bagpaa, og en Kobberem trykkes ned over Panden. Manden, der havde beredet Kobberemmen, bagbandt nu Angekok'en med den lige fra Hænderne til Albuerne og snørede Remmen til, saa at Hænderne bleve ganske blaa. Under denne Proces stønnede og pustede Angekok'en, som om han laa under for en svær Magt. Da han saac, at jeg med Interesse fulgte Surringen af Armene,

¹⁾ Trommen fugtes altid, førend den benyttes, for at give smukkere Klang.

sagde han til mig i en ynkelig Tone, at jeg kunde jo se, at det vilde være umuligt for ham at løsne den. Mig anvistes der Plads paa et Skind paa Gulvet, hvor der var kjøligst at sidde, medens alle de øvrige efterhaanden krøb op paa Brixene. Derefter slukkedes Lamperne, først den, der var længst tilvenstre for Angekok'en, derefter den næste i Rækken, saa at den længst tilhøjre slukkedes sidst.

Strax paakaldtes Aanderne ved Raabene: «*Goi! goi goi goi!*» — snart af een Stemme, snart af flere, snart fra den ene Kant af Huset, snart fra den anden. Under dette pustedes, stønnede og sukkede Angekok'en stærkt. Pludselig begyndte Vandskindet for Indgangen at rasle som bevæget af en stærk Vind. Trommen begyndte at røres, først langsomt, men efterhaanden hurtigere. Nu fulgte der Støj og Larm af alle Slags: raslende, susende, klappende Lyd, snart som paa Maskinværksteder, snart som af Lokomotiver og snart som af store flyvende Væsener. Under den forfærdeligste Larm rystedes undertiden Brix og Vindueskarm. Snart hørte man Angekok'en, liggende under for en svær Overmagt, stønnende, klagende, skrigende, hvinende, hviskende; snart hørte man Aander, af hvilke nogle havde grove, andre spæde, andre læspende eller pibende Stemmer. Ofte hørtes en djævelsk, skrattende og haanende Latter. Stemmerne lode snart ovenfra, snart under Jorden, snart i den ene Ende af Huset, snart i den anden, snart udenfor Huset eller i Husgangen. Raab af: «*hoi! hoi! hoi!*» tabte sig som i den fjerneste Afgrund. Med en umaadelig Færdighed brugtes Trommen, ofte gaaende rundt i Huset, og især dvælende over mit Hoved. Til Trommen lød ofte Sang, der af og til var dæmpet, som om den kom fra Underverdenen. Smuk Kvindesang hørtes undertiden fra Baggrunden. Efter en øredøvende, klapprende, raslende og susende Larm blev det pludselig ganske stille, og nu kom det frygtede Uhyre, *Amortortok*, ind. Det har, som omtalt, sorte Arme, og hvem det kommer til at røre ved, bliver sort og maa dø. Det gik med tunge Skridt omkring i Huset og paa Brixen

og brølede: «*a—mo! a—mo!*» Alle flygtede til de fjerneste Kroge paa Brixen af Frygt for, at Uhyret skulde komme til at røre ved dem. Det dvælede isærdeleshed hos mig, brølede mig ind i Ørene og søgte at rive Skindet, hvorpaa jeg sad, fra mig, for at faa mig op i en Krog til de andre Folk, men opnaaede kun at rive Skindet istykker. Efter dette Væsen kom et andet, der skreg som en Ræv. En af *Tartok*'erne udtalte, at der lugtede, som om der var *Kavdlunak*'er tilstede, og forhørte sig meget omstændelig om os. Iøvrigt forstodes ikke noget af Aandernes Sprog.

Husværtten, *Kutuluk*, spurgte mig nu, vistnok paa *Tartok*'ens Opfordring, om jeg ikke var træt af Kunsterne for den Aften, da man i saa Fald kunde vente med Resten til en anden Aften. Da Kunsterne havde varet omtrent en Time, og der var kvælende varmt i Huset, kunde jeg ikke nægte det, hvorfor *Tartok*'en blev underrettet derom. Den kunde imidlertid ikke saa hurtigt rive sig løs; Tilbagegangen var langsom og ikke nær saa larmende som Indtrædelsen. Efter længere Tids Forløb spurgtes der, om man nu maatte tænde Lamperne, hvorpaa *Sanimuinak* med sin egen naturlige Stemme svarede, at hans *Tartok* endnu var tilstede. Forespørgeren havde antaget, «at den var gaaet; thi Trommen lød ikke mere?» Hertil svarede *Sanimuinak*, at «der maatte være En, som havde rørt ved Trommen, siden *Tartok*'en ikke vilde tromme » Snart efter begyndte Trommen dog igjen, og Tilbagetoget gik for sig under Raslen af Skind og hendøende Sang. Lamperne tændtes i modsat Orden af den, i hvilken de slukkedes, og Alle sade som for Forestillingen. Angekok'en sad badet i Sved paa samme Sted som ved Begyndelsen. Hans Hænder vare bagbundne paa samme Maade, men ikke nær saa godt som tidligere.

De fleste Mænd og halvvoxne Drenge kunne udføre alle disse Kunster, nemlig frembringe de forskjellige larmende Lyd, Trommedandsen og Røsterne fra Underverdenen, men de sige, at «det kun er Leg, som de gjør for Tidsfordriv, og hvorved

det Hele gaaer naturligt til, medens Aanderne besørge alt for Angekok'erne.»

Naar vi spurgte Angekok'erne om, hvorledes de udførte deres Kunster, forhørte de sig først, om vi troede paa dem. Svarede vi, at vi ikke vidste, hvad vi skulde tro om det, fortalte de en Mængde Logne og Usandsynligheder. Svarede vi derimod, at vi ikke troede paa dem, vare de meget villige til selv at aabenbare os alle Hemmeligheder og Kunstgreb og erklærede, at de ikke duede noget som Angekok'er; thi alt, hvad de udførte, var Leg. Men samtidig udtalte de dog deres Tro paa, at andre Angekok'er kunde staa i Forbindelse med Aandeverdenen.

Sanimuinak, der var Angekok og *Ilisitsok*, og som fra Begyndelsen fortalte os en Mængde Løgne om sine Kunster, aabenbarede efterhaanden alle sine Kunstgreb for os, da han mærkede, at vi ikke troede paa ham. En Dag kom han og forærede mig sin Tromme, men bad mig om at ville hjælpe ham til Gjengjæld. Han havde nemlig nogle Fjender paa den modsatte Side af Fjorden, om hvilke han ogsaa fortalte mig, at de vare mine Fjender, nemlig hans tidligere Hustru med Moder og Ægtefælle. Disse Folk hadede ham og havde derfor hexet, for at han skulde dø. Han ønskede nu, at jeg skulde give ham et hvilket som helst Ord, som han da vilde benytte imod sine Fjender for at skade dem. Jeg sagde, at jeg ikke kunde hjælpe ham med Trylleord, ligesaa lidt som andre kunde skade ham med Hexeri. Dette troede han aabenbart ikke, men svarede, «at han ikke skulde sige det til nogen, at jeg havde hjulpet ham; men jeg maatte hjælpe ham, thi han vilde betro mig, at han hverken kunde hexe eller tale med Aander eller helbrede Folk. Det var altsammen noget, han bildte Folk ind; men han var overbevist om, at Andre kunde have Samkvem med Aanderne». Selvfølgelig var det under dybeste Tausheds Løfte fra min Side, at han gjorde os disse Tilstaaelser og aabenbarede os Angekok'ernes Hemmeligheder. Jeg maatte love ikke at ville

fortælle det til Nogen, førend jeg kom til Landet hinsides Havet.

Fire Maaneder senere blev hans Kone syg. Han henvendte sig til mig, for at jeg skulde helbrede hende. Jeg saae mig imidlertid ikke istand til at opdage, hvad hun fejlede, og kunde derfor ikke give hende noget Middel. *Sanimuinak* troede ikke, at jeg var magtesløs overfor Konens Sygdom og sagde, at han nok skulde betale mig godt. Efter min gjentagne Nægtelse sagde han til mig, at han vilde gjøre Angekokkunster, og, hvis Konen derefter blev rask, vilde han tro paa Kunsterne.

Sanimuinak's Broder, *Narsingertek*, var ogsaa Angekok. Da jeg spurgte ham, om han var Angekok, svarede han undvigende, at han kunde gjøre nogle Kunster. Jeg gjorde da den Bemærkning, at hans Broder *Sanimuinak* altsaa var større Angekok. Saasnart *Narsingertek* mente at have bemærket, at vi troede paa *Sanimuinak's* Historier og Kunster, begyndte han at fortælle os om alle sine Aandesyner. Medens Broderen efterhaanden indviede mig i alt, Angekokvæsenet vedrørende, holdt *Narsingertek* stadig paa sin Værdighed. Skjøndt han ikke kunde udrette mange Kunster, holdtes han dog i Ære som Angekok; thi Husherren, den gamle hæderlige *Kutuluk*, havde engang selv seet *Narsingertek* i Følgeskab med sin *Tartok*, en *Inersuak*, ude paa Havet. *Kutuluk* havde tillige flere Gange haft en daarlig Arm, som var blevet helbredet ved *Narsingertek's* Kunster.

Det første, vi hørte om Angekok'er ved Angmagsalik, var, at de vare nogle store Løgnhalse. Mange Folk gjøre ogsaa Nar af dem og deres Færd; men til Trods herfor tro dog de fornuftigste Folk paa deres Forbindelse med Aandeverdenen, og Angekok'erne tro ofte paa hverandre indbyrdes, uden dog at vide, paa hvad Maade Kunsterne kunne virke. Jeg anseer det derfor ikke for umuligt, at man bagvaskede Angekok'erne for at insinuere sig hos os; thi Rygtet om Europæernes tidligere Optræden overfor Angekok'erne har mulig naaet op til dem.

Angekoks'erne nyde ingen særlig Agtelse eller Ærbødighed af

de andre; men man troer paa dem af Frygt for den Skade, som de kunne gjøre ved deres Kunster.

Man vil se af det Foregaaende, at Angekok-Forestillingen mest bestaaer i Vedkommendes Evne til at gjøre saa megen Larm og Spektakler som muligt og i at tale paa kunstig Maade og under kunstige Lydforhold. Naar der siges, at Trommen af sig selv dandser rundt om Hovedet paa Angekok'en, da bestaaer det i, at Udoveren med Haanden fører den rundt, dunkende sig selv med Haandtaget paa Hovedet, hvorved det lyder, som om Trommen slaaes. Medens Trommen, naar Lamperne ere tændte, aldrig slaaes paa anden Maade end med Stokken paa Randen af Træringen, saa udfores Tromningen under Angekokkunsterne ved at rukke Trommen paa den flade Sten, hvilket kan gjøres med Albuen eller Benet, hvorved Hænderne blive frie, og det lyder, som om Trommestokken brugtes med en utrolig Færdighed. Naar Angekok'en slaaer paa den lose, flade Sten, hvorpaa Trommen ligger, giver det en meget dump og mystisk Klang.

Rebet, hvormed Angekok'en surses, bindes i en Slags Løkker, som vel strammes særdeles haardt, men som kunne løsnes og afsmoges ved at tvinge Armene længere sammen, saa at det gjøres muligt at arbejde Hænderne fri.

Ved at tale og synge ned mellem de hule Rum under store Sten, idet man lader Lyden følge langs med Trommestokken, frembringes Røster fra Underverdenen. *Sanimuinak* gav en Aften i vort Hus ved tændt Lampe Prøve paa Bugtalen, idet han lod sin *Tartok* tale udenfor Huset. De knastorre Skind, der hænge for Indgang og Vindue, kunne selvfølgelig frembringe en højst besynderlig og stærk Larm.

Som sagt, Angekok'ens nærmeste Hensigt med Kunsterne er at fremkalde et dæmonisk, nervepirrende og mystisk Indtryk paa Tilhørerne. Som Bevis paa det Indtryk, som Angekok'erne gjøre ved deres Kunster, kan følgende Tildragelse tjene. *Narsingertek's* Specialitet under hans Angekokkunster var at se en

Dødning (*Kardlimaetek*), der stod paa Klippen mellem Hedningehuset og vort Hus, og som, fortalte han, var fulgt med os fra Landets Sydspids. Endskjøndt vor Besætning var meget bange for Spøgelser, morede Kunsterne dem dog i en saadan Grad, at de ikke kunde holde sig fra at gaa hen til dem. De saae Trommen dandse af sig selv omkring *Narsingertek's* Hoved og hørte et Spøgelse, nemlig Dødningen, udenfor i Husgangen. Det vilde ind, men Angekok'en forbød det Adgang. Rædsel betog vor Besætning, og de kom hjem aldeles bestyrte og fuldstændig overbeviste om Angekok'ernes Forbindelse med Aande verdenen og om Dødningen, der havde rejst med os.

Som oftest gjøre Angekok'erne deres Kunster for Fornøjelse, idet man dog forbinder den Tanke dermed, at de bringe god Fangst til Huset. De Dage, hvorpaa der er fanget, plejer man ikke at holde Angekokkunster. Tillige paakaldes Angekok'ernes Hjælp for at skaffe en bestemt Vind. Han maa da sammen med sin *Tartok* rejse til denne Vinds Herre. Endelig hjælper han i alle Sygdomstilfælde. Han fungerer dog ikke som Læge, idet han ikke kjender et eneste Lægemedel eller kan give et eneste Raad for Sygdomme, ligesaa lidt som han kan udføre Operationer; men under Forestillingen undersøger han den Syges «Sjæl». Alle Sygdomme, mener man nemlig, bestaa i, at Sjælen er beskadiget eller er den Syge berøvet af en *Ilisitsok* eller Angekok, eller paa en eller anden Maade er bortkommen. Det er derfor Angekok'ens Sag at se, hvor den er henne og skaffe den tilbage igjen. Hans *Tartok* siger, af hvad Grund Mennesket er sygt, om Sjælen skulde være kommet noget til eller skulde være røvet. Angekok'en maa da sammen med sin *Tartok* foretage vidunderlige Rejser til Underverdenen eller Horizonten for at skaffe Sjælen tilbage igjen. Undertiden sender han dog ogsaa kun en af sine *Tartok'er* afsted for at hente den tilbage, og det kan i saa Tilfælde stundom vare flere Dage, inden *Tartok'en* kan komme igjen. Er der hændet Sjælen nogen

alvorlig Skade, f. Ex. hvis den er spist af en fjendtlig Angekok's *Tornarsuk*, da maa Mennesket dø¹⁾).

Til Sygdomme regnes ogsaa, at en Mand ikke kan fange Sæler, eller at en Kone ikke kan faa Born. I sidste Tilfælde maa Angekok'en, hvis han er tilstrækkelig duelig, foretage en Rejse til Maanen, hvorfra et Barn kastes ned til Konen, som derefter bliver frugtsommelig. Efter at have foretaget denne besværlige Rejse, har Angekok'en Ret til at sove hos Konen.

Naar en Angekok har udført sine Kunster for at helbrede en Syg, er Betalingen en nødvendig Betingelse for, at Kuren skal lykkes. Dog erlægges den ikke for Angekok'ens Ulejlighed, men for *Tartok*'ens. Angekok'erne bestyre kun Gaverne. Betalingen retter sig naturligvis efter den Syges Formue. Som Exempler paa Betaling skal jeg nævne, at vor Nabo *Sanimuinak* for Sygehelbredelse i Vinter har faaet: en Slæde, en Hund, en Harpunspids af Narhvaltand, en Haandfuld kostbare (nemlig

¹⁾ *Hanserak* fortæller i sin Dagbog følgende om Angekok'ernes Luftrejser: »De binde Angekok'en om Haandlede og Arme som en, der skal hexe, og saa bøje de ham krum ved at binde ham stramt fra Halsen til Knæerne. Da dette er meget smertefuldt for ham, kan han ikke selv rejse sig op, og derfor, sagde de, sætter hans Tromme sig selv i Bevægelse, gaaer hen og løfter ham i Vejret ved Hovedet, saa at han kommer til at sidde op, og løftende ham derefter paa samme Maade op ved hans Bag, faaer den ham til at staa paa Benene. Derefter gaaer han, der skal gjøre Luftrejsen, om end med stor Møje, omkring paa Gulvet, og endelig hæver han sig op og flyver om inde i Huset og sætter sig tilsidst paa Enden af Torrehækken under Loftet. Saa giver han sig til at flyve omkring paany og gaaer endelig lukt gjennem Tag eller Væg ud i Luften; hans Tromme, som er ladt ene tilbage efter ham, giver sig af sig selv til at bevæge sig ustandseligt omkring. Angekok'en, der gjør Luftrejsen, flyver da saaledes bunden og nogen i den lange, kolde Nat om i Luften og kommer meget langt bort. Hans Fæller sidde efter hans Bortfart i dybt Mørke og vente paa ham, og undertiden kommer han først tilbage ved Dag gry; hans Tromme er endnu stadig i Bevægelse. Naar Luftfareren kommer tilbage, fortæller han, at han har været enten oppe i Himlen eller langt borte paa Jorden eller oppe paa Solen eller Maanen. Nuomstunder, sagde de, er der ingen af Angekok'erne, som kan gjøre Luftrejser, da ingen af dem har seet nogen anden gjøre en saadan, og kun de, som have seet dette, blive istand til selv at gjøre saadanne Rejser.»

smaa) Perler m. m. Naar han omtalte det for os, lo han selv meget over Folks Lettroenhed.

Samtidig med at Angmagsalikerne, ligesom alle Eskimoer, ere i Besiddelse af en ufrolig Taalmodighed og Haardførhed i større Lidelser, saa kunne de ved Smaalidelser strax blive bange for, at de skulle dø. De beklage sig derfor ofte over et ubetydeligt Ildebefindende, som f. Ex. Hovedpine, og Angekok'en bliver i saa Tilfælde strax tilkaldt for at helbrede den Syge. Man kan derfor ikke undres over, at Kurene som oftest lykkes.

Har et Menneske stærk Feber med Hovedpine, siger Angekok'en, at der er Fare for, at han bliver rasende. Vedkommende maa da, for at undgaa dette, tilstaa, at han er *Ilisitsok*, Hex, og som saadan paadigte sig selv Forbrydelser, f. Ex. at have taget Sjælen fra Folk eller at have slaaet Folk ihjel ved overnaturlige Midler. Dersom en saadan Tilstaaelse ikke kommer, bliver den Syge nemt rasende eller sindsforvirret o: taler i Vildelse. Hvor barbarisk Patienter i saa Tilfælde behandles, vil senere blive omtalt. Naar den Syge har tilstaaet, at han er *Ilisitsok* eller Angekoklærling, taber han Evnen til i Fremtiden at virke som saadan. Disse Angekoklæringer beholde dog undertiden deres Samkvem med Aandeverdenen, hvorved de kunne faa Syner, i hvilke de ere istand til at se, hvad der fejler en Syg, eller give Besked paa forelagte Spørgsmaal. De kunne dels gjøre deres Kunster paa samme Maade som Angekok'erne, og dels kunne de have særlige Kunster.

Adlagdlak skulde være Angekok og havde kun to Aar tilbage af Læretiden. Men, da han skulde holde Trommedands med sin *Tarajuatsiak*, blev hans Fodder syge. For at blive helbredet, maatte han tilstaa, at han gik i Lære. Han har dog beholdt sin *Tarajuatsiak*, som taler igjennem ham, naar han gjør sine Kunster liggende paa Brixen, tildækket med Skind og drejende Trommen. Han nyder ligesaa stor Tiltro for sine Sygekure og Spaadomme som Angekok'erne.

Der var kun een Angekok for Øjeblikket, som almindelig ansaaes for en stor Angekok, nemlig *Avgo* ved *Sermiligak*; men han er nu saa gammel, at han ikke rigtig duer længere. Naar hans *Tartok* indfandt sig, rystede hele Huset. Han kunde flyve til Maanen og hente Børn, og han havde berøvet en stor Mængde Mennesker deres Sjæl. Engang, fortælles der, blev han under Angekokkunsterne greben af en Bjørn, der slæbte ham ned til Stranden, hvor en Hvalros huggede Tænderne i ham, slæbte ham ud til Horizonten og fortærede ham der. Benraden vendte tilbage og mødte paa Vejen Kjødstumperne, som efterhaanden voxede paa ham og tilsidst ogsaa Øjnene, saa at han kom hel tilbage.

Dette er den eneste nulevende Angekok, som har kunnet gjøre saa gode Kunster. Gamle, fornuftige Folk ryste paa Hovedet af de nuværende Angekok'er og sige, at de du ikke noget, men vide at fortælle vidunderlige Historier om Angekok'ernes mærkelige Dygtighed i gamle Dage, f. Ex. at skære Halsen over paa sig selv, derefter stryge Haanden forbi Halsen og blive rask igjen.

Den ovennævnte, ildeberygtede Angekok *Avgo* kom til mig og fortalte uopfordret, at han rigtignok i sine unge Dage havde gjort Angekokkunster, men at han ikke kunde faa Trommen til at dandse af sig selv og var derfor ikke Angekok. *Saminuinak*, fortalte han, kunde derimod faa Trommen til at dandse og var altsaa langt større Angekok. *Avgo* sagde, at han ikke kunde helbrede Folk, langt mindre rejse til Maanen og hente Børn. Han havde aldrig seet *Timersek'er*, *Tarajuatsiak'er*, *Inersuak'er* eller andre Aander, som de andre Angekok'er. Naar Folk sagde om ham, at han røvede Sjæle, saa løj de; thi han var deri ligesaa afmægtig som i de andre Ting. Folk bagtalte ham og vare onde imod ham, fordi han ikke havde Brødre eller andre nære Slægtninge.

Denne Tilstaaelse har *Avgo* sandsynligvis gjort for at insinuere sig hos mig. Da jeg imidlertid aldrig har udtalt mig

mod Angekok'erne, men kun søgt at lære dem og deres Kunster at kjende, antager jeg, at Yttringer fra *Hanserak* have bibragt ham den Ide at ville være mig til Behag paa den Maade. At de Andre bagtalte ham, er sikkert nok. Man fraraadede os at rejse til *Sermiligak*, hvor han boede, idet man fortalte, at han vilde dræbe os. Da vi alligevel rejste derop, sagde man, at *Argo* vilde være meget elskværdig imod os, medens vi vare deroppe, men, saasart vi rejste, vilde han røve vore Sjæle, saa at vi maatte dø. Man opfordrede os derfor til at skyde ham.

Angekok'ernes Spaadomme have ringe Betydning. Som Exempel paa saadanne skal nævnes, at en Angekok, Vinteren forend vi kom til Angmagsalik, forudsagde, at *Ilinguaki* vilde komme tilbage sydfra sammen med fremmede Folk. Denne Spaadom gik i Opfyldelse, thi vi kom op sammen med ham. En anden Angekok fik i Kommission at undersøge, om en frugtsommelig Kvinde skulde føde en Dreng eller Pige. Han hørte Barnet skrige i Moderens Liv og saae, at det var en Dreng. Det blev imidlertid en Pige. Men ved en senere Forestilling fandt Angekok'en ud af, at Spaadommen vilde være gaaet i Opfyldelse, hvis Konen ikke ved Uforsigtighed engang var falden, hvorved der var gaaet en Revne i Fosteret.

Skjønt de fleste Angekok'er kun udøve deres Kunster for personlig Vinding, saa findes der dog ogsaa brave og hæderlige Undtagelser imellem dem. Blandt disse maa særlig fremhæves den gamle *Ilinguaki*, der er over 60 Aar gammel. Han agtes af hele sin Omgivelse. Et brystsvagt Menneske fortalte mig om Foraaret, at *Ilinguaki* havde gjort Kunster for ham og helbredet ham, saa at han nu var meget bedre, end han havde været om Vinteren. Da jeg udspurgte *Ilinguaki*, om han havde helbredet den Syge, svarede han mig undvigende og undseligt, som om han skammede sig ved at tale derom, at Folk, som han gjorde Kunster for, undertiden døde. Han var ligeledes bekjendt for at kunne rejse til Vindenenes Herrer og skaffe, hvad Vind, man ønskede; derom udtalte han sig simpelthen, at det kunde

indtræffe, at den Vind, man ønskede, kom, efterat der var gjort Angekokkunster.

Det er dog ikke umuligt, at baade *Ilinguaki's* og *Avgo's* Tilstaaelse af deres egen Afmagt som Angekok'er, den enes til at udføre det gode, og den andens det onde, kun er Udslaget af den overordenlige Tilbageholdenhed, hvormed Eskimoerne omtale sig selv, en Tilbageholdenhed, der ofte kan have Udseende af Beskedenhed, men som dog vist snarere hidrører fra en overtroisk Frygt for at omtale noget vedrørende dem selv, ligesom Frykten for at nævne deres eget Navn. Det er derfor meget muligt, at Angekok'erne i Virkeligheden endog tro paa deres egen Forbindelse med Aande verdenen, uden dog at gjøre sig noget klart Begreb om, paa hvad Maade.

Medens Angekok'erne have Omgang med Aande verdenen i Overværelse af andre Mennesker og ofte kunne gavne og kun undtagelsesvis skade Medmenneskene, drive *Ilisitsok*'erne Omgang med Aanderne i Hemmelighed og kun for at skade deres Fjender eller Samfundet.

Medens Angekok'erne fortælle, at de ved at dreje paa en Sten kalde Aanderne til sig og derved lære at blive Angekok, saa maa *Ilisitsok*'en lære hos en ældre *Ilisitsok*. De maa være ene, naar det læres, og maa betale meget dyrt for Undervisningen. Naar en Angekoklærling i ti Aar har uddannet sig og ikke givet sig tilkjende som Angekok, da maa han arbejde paa at blive *Ilisitsok*.

Ilisitsok'ernes vigtigste Kunst er at kunne lave *Tupilek*'er, som skulle dræbe de Mennesker, de udsendes imod. De laves af forskellige Dyr, som Bjørne, Ræve, Ryper og Sæler. Tillige skal *Tupilek*'en indeholde et Stykke af den Mands Anorak eller Fangst, som den skal udsendes imod. Den gjøres derefter levende ved at synge en Tryllesang over den. For at *Tupilek*'en skal voxe, lader *Ilisitsok*'en den patte sig mellem Benene. Naar den skal gjøre dette, vender han Anorak'en, saa at han har Rygsiden foran; hvorefter han slaaer Hætten op foran Ansigtet.

Han sidder paa en Stenrøse tæt ved en Elvs Udløb i Havet, og lader *Tupilek*'en patte. Naar denne er blevet stor, glider den ud i Vandet og forsvinder. Den skal da bringe Død eller Ulykke over den Mand, mod hvem den er bestemt. Dersom dette mislykkes, vender den sig mod ham, der har udsendt den. Ikke alene Mandfolk, men ogsaa Fruentimmer kunne være *Ilisitsok*'er og lave *Tupilek*'er. Fremgangsmaaden er for disse fuldstændig som for Mandfolkene.

Det er Angekok'ernes Sag at opdage og fange disse *Tupilek*'er. Enten kan Angekok'ens *Tornarsuk* spise dem, eller, hvis Angekok'en har en Falk til *Tartok*, kan denne fange dem. Naar man hører *Tupilek*'en under Angekokkunsterne komme ind i Gangen og gaa frem og tilbage, blive Folk meget bange; thi, hvis den kommer til at røre ved et Menneske, maa dette dø. Angekok'en stikker den i Almindelighed ihjel i Husgangen, og Folk kunne næste Morgen se Blodpletten, hvor dette er sket. Angekok'en fortæller ikke den vedkommende *Ilisitsok*, der har lavet *Tupilek*'en, at han har slaaet den ihjel for ikke at gjøre ham flau (se iøvrigt Fortælling Nr. 29).

Foruden ved *Tupilek* er der mange andre Maader, hvorved *Ilisitsok*'er mene at kunne skade Folk, f. Ex. ved at lave Snarer af døde Menneskers Sener, og anbringe en saadan omkring en Knæskal og stikke et lille Menneskeribben paa hver Side af Knæskallen. En *Ilisitsok* behøver da ikke engang at se Manden, han er vred paa, men han nævner kun hans Navn og trækker til i Snaren, hvorefter Manden dør. *Pitiga* tog Galden af et dødt Menneske og kastede den paa det Sted, hvor en Pige havde ladet sit Vand, til Straf for, at hun ikke vilde lade sig beligge af ham. Pigen døde nogen Tid efter.

Naar en *Ilisitsok* ikke kan gjøre andet ved en Fjende, tager han et Stykke Spæk af hans Fangst og gaaer hen med det til en gammel Grav, hvori der er en Lampe. Naar han lader Spækket brænde paa denne Lampe, kan Manden ikke mere fange.

En *Ilisitsok* var saa ivrig med at lave *Tupilek'er*, sagde man, at naar han var paa Fangst og en ung Netside dukkede ned, og han syntes, at den blev for længe borte, havde han ikke Tid til at vente, til den kom op igjen¹). Naar Sneen om Foraaret toede bort, og der kom store Elve ned over Fjeldene, satte han *Tupilek'er* i disse og lod dem gaa efter de Folk, han ikke kunde lide. Naar det var dygtige Fangere, han ikke kunde lide, og han ikke kunde gjøre andet ved dem, tog han et Stykke Kjød af et dødt Menneske og satte paa deres Harpun i Hulningen ved Spidsen. Harpunen kunde da ikke mere trænge ind i Sælerne.

Ilisitsok'er have store Mængder forskellige og forskjelligartede Hexemidler, hvoraf de fleste ere fuldstændig indbildte. De kjende dog ogsaa enkelte Midler, hvorved de mulig kunne bringe Død over deres Fjender, f. Ex. ved Anvendelse af Ligkjød.

Der er intet ivejen for, at en Mand samtidig kan være *Ilisitsok* og Angekok. Han kan godt være *Ilisitsok* uden at udøve Kunsterne; men, benyttes disse, staaer han i stor Fare for at blive rasende og tale i Vildelse, naar han bliver syg. I saa Tilfælde bindes han med Hænder og Fødder udstrakte paa Brixen eller Gulvet og knebles. Han faaer intet at spise og drikke, og undertiden lægges store Sten paa den Syges Bryst. Saaledes bliver han liggende, til han doer. Denne Kur er saa indgroet i de Indfødtes Bevidsthed, at den endog sættes i Gang uden en Angekoks Tilstedeværelse. Ofte gjøres Pinslerne kortere, idet den Syge, efter at være bleven bunden, strax kastes i Havet. Den eneste Maade, hvorpaa Patienten kan befries for denne Kur, er, at han tilstaaer, at han er *Ilisitsok* og nævner alle de Forbrydelser, enten virkelige eller indbildte, som han har paa sin Samvittighed, hvorefter han ikke mere kan virke som *Ilisitsok*. Er han tillige Angekok, kan han dog godt fortsætte med denne Virksomhed.

¹) Unge Netsider ere nemlig dumme og komme hurtig op igjen.

Angmagsalik-Fjordens dygtigste Fanger *Perkitigsak*, der havde udlært som Angekok uden at give sig tilkjende som saadan, var en Fjende af Angekok'erne og gjorde Nar af dem. Da han i Vinter fik en Brandbyld paa Bagen, og derefter fik Feber, indfandt mange Angekok'er sig fra forskjellige Steder for at helbrede ham. Da Feberen tiltog, erklærede de, at han stod Fare for at blive rasende. Hvorledes han i saa Tilfælde vilde blive behandlet, er ovenfor omtalt. Han maatte da tilstaa, at

Fig. 5. *Perkitigsak*.

han var *Ilisitsok* og fortælle en Del urimeligt Hjernespid, nemlig, at han havde udsendt fire *Tupilek*'er, der tilsammen havde dræbt en Snes Mennesker, hvoraf en Del af hans egen Familie¹⁾.

¹⁾ Jeg kan fuldstændig tiltræde Rink's Udtalelse i «Supplement til eski-moiske Eventyr og Sagn», Side 185: «Naar Sygdom eller Dødsfald vare paa nogen Maade uventede, udledes de altid af Hexeri, og det er et Spørgsmaal, om samme ikke har været den oprindelige Forklaring paa Døden overhovedet.»

Den sidste *Tupilek* lavede han i Foraaret. Han skulde nemlig lige til at harpunere en Hvalros, da en anden kom ham i Forkjøbet og tog den. Han blev vred derover og lavede en *Tupilek* af Hvalrosskind, Stumper af Mandens Fangst og mange andre Ting. Den lignede en Hvalros, der havde Fruentimmerbuxer paa. Han lavede den, gjorde den levende og lod den voxe paa sædvanlig Maade, hvorefter han sendte den ud for at dræbe Manden, der havde taget Hvalrossen fra ham. Engang senere saae han i *Ikeresarsuak* en Hvalros og skulde lige til at harpunere den, da han opdagede, at det var *Tupilek*'en. Den gik ind til Strandbredden og iland, hvor den blev til et Menneske. Nogen Tid efter dræbte den Manden, som den var udsendt imod. *Perkitigsak* havde desuden samlet Lavarter paa Sten, hexet over dem og blandet dem i Maden, som hans Neveu og Plejesøn skulde spise. Drengen afmagredes og døde senere¹⁾.

Ved et Vandomslag, som vi sendte ham, aabnede Bylden sig, og Feberen forlod ham. Hans Helbredelse tilskreves alene hans Tilstaaelse af de Forbrydelser, han havde begaaet. Hans Fætter, vor hæderlige Vært *Kutuluk*, sagde i fuldt Alvor til os: «Det var godt, at han tilstod, thi ellers var han bleven vanvittig.» Han selv kom imidlertid senere med et prægtigt Skind til os som Betaling for sin Helbredelse, skjønt vi havde frabedt os Betaling. Det ovenstaaende er bekræftet af *Perkitigsak* selv. Senere sagde en af hans Elever, *Pitiga*, der var vor Fortrolige, at *Perkitigsak* kun havde tilstaaet Halvparten af sine Hexekunster, saa at han tildels endnu kunde fungere som *Ilisitsok*.

Da den meget omtalte Angekok, *Sanimuinak*, blev syg, sendte han Bud efter mig, at han var nær ved at dø, og at jeg derfor maatte hjælpe ham og give ham et Lægemiddel, ligemeget hvad. Han havde haft et Anfald af Vildelse og var sprunget omkring paa Gulvet. De andre, og deriblandt Hus-

¹⁾ *Perkitigsak* havde om Sommeren staaet i Telt sammen med sin Broder. Denne rejste bort og efterlod uden videre Sønnen. Man fortalte, at da *Perkitigsak* syntes, at hans Husstand var stor nok uden den Dreng, aflivede han ham.

herren, *Kutuluk*, havde derfor bundet ham. Da jeg kom hen til ham, laa han rolig paa Brixen og sagde, at hans Hoved var tungt. Der var en utaalelig Hede i Huset; en Lampe brændte tæt ved Siden af hans Hoved paa hver Side af dette; Familien og Husbeboerne jamrede sig omkring ham. Jeg sagde, at de to nærmeste Lamper skulde slukkes; jeg lod gjøre en Aabning i Vinduet, fik anbragt noget under Hovedet, saa at det laa lidt ophøjet, og gav ham kolde Omslag paa Panden samt paabød fuldstændig Ro, nemlig at de andre skulde lade ham ligge uforstyrret. Man rettede sig efter alle mine Forskrifter; Patienten og hans Familie vare overordenlig taknemlige og lovede, at hvis han kom sig, skulde jeg faa Part i al hans Fangst. Strax efterat jeg var gaaet, tændtes Lamperne igjen og Hullet i Vinduet tilstoppedes. Angekok'en *Augpalugtok* (se Fig. 7) kom tilstede. Han kastede sig tilbage paa Brixen, tildækkedes af et Skind og saae, at Sjælen havde forladt *Sanimuinak*. Han satte sig paa Brixen lige ved den Syge og konfronterede ham ved at udspørge ham om alt det onde, han havde gjort. *Sanimuinak* svarede tildels i Vildelse og teede sig senere aldeles som gal. Alle vare sikre paa, at han maatte dø; men, da *Augpalugtok* i lang Tid havde pint og presset ham for at faa alle hans Hemmeligheder at vide, lode de ham være i Ro, hvorefter hans Hoved blev lettere, og han befandt sig bedre. Han havde imidlertid tilstaaet, at han var *Ilisitsok* og havde ved Hjælp af Dødningsdræbt mange Mennesker, blandt andre sin Plejedatters Fader. *Augpalugtok* kastede sig igjen tilbage paa Brixen og forhandlede med sine Aander. Han fik nu at vide, at den berygtede *Maratuk*, som var *Sanimuinak*'s Fætter og tidligere Medskyldige i et virkeligt Mord, havde rovet hans Sjæl. *Augpalugtok* sendte en af sine *Tarajuatsiak*'er afsted for at hente den, men maatte selv rejse hjem, inden *Tarajuatsiak*'en kom tilbage med Sjælen.

Da *Sanimuinak* nogle Dage efter blev rask, udtalte *Kutuluk* atter, at det var Tilstaaelsen, der havde bevirket, at han kom sig.

V.

Astronomi — Geografi — Snille — Kunstsands — Tromme-Sang og -Dands.

Ostlændingene dele Aaret efter Maane-Tændingernø. De gaa ud fra den Tænding, der kommer, efterat *Asít* 3: Stjernen α aquilæ (Atair) er seet første Gang i Morgendæmringen. Tidligere gik de ud fra den første Tænding efter den korteste Dag, og dette Udgangspunkt for Tidsberegningen bibeholdes endnu enkelte Steder, saa at der er Usikkerhed med Hensyn til Maanedernes Nummer. Maanederne benævnes alene efter deres Nummer efter første Tænding ¹⁾.

Foruden at Angmagsalikerne paa Solens Stilling kunne se, naar det er den korteste Dag, kunne de ogsaa forud bestemt sige det, naar de have seet *Asít's* Stilling i Morgendæmringen. *Adlagdlak* sagde den 19de December til vor Styrer, at Solen to Dage efter skulde være paa sit laveste, hvortil Styreeren svarede, at det allerede vilde indtræffe den følgende Dag. Han havde nemlig seet i den islandske Almanak, at det var den længste Dag den 20de Juni, og sluttede deraf, at det maatte være den korteste Dag den 20de December. Ostlændingen fastholdt dog sin Mening.

Man brugte tidligere den Skik paa den korteste Dag, at et Skind blev taget ind, tilberedt og syet til Klædning for det

¹⁾ Ugcindelingen kjendtes selvfølgelig ikke. *Hanserak* lavede en Almanak af den Slags, som har været benyttet paa Vestkysten, nemlig af Træ med syv Huller, hvori man for hver Dag i Ugen sætter en Pind. Denne Almanak gav han til *Ilinguaki*, for at han i Vinterens Løb, da han boede fjernt fra os, kunde vide, naar det var vor Søndag. Da vi næste Aar kom til *Ilinguaki*, viste det sig, at han stadig havde benyttet den. En saadan Almanak er paa »Ethnografisk Museum» opstillet mellem Sagerne fra Angmagsalik, hvad der, som man altsaa seer, er mindre korrekt.

ældste Barn, som endnu samme Dag skulde iføres den. Paa denne Dag holdes ogsaa Fest med Traktement, Trommedands og andre Fornøjelser.

Man har to Myther om, hvorfor Solen ved Middagstid paa den korteste Dag ikke kommer længere ned end til Havet. Efter den ene skeer det, fordi den skæres i Bagdelen af skarpe Instrumenter og maa derfor stige igjen. Dens Bag er derfor opslidt, saa at kun Skelettet er tilbage. Det er Solens Lampe, som er synlig for Menneskene og opvarmer Jorden.

Efter den anden Mythe kommer Solen, naar den er paa sit laveste, ned til et Land, hvorfra den skubbes op efter igjen af en Mand. Da man hørte, at vi havde været langt i Retningen mod Solen, spurgte man os, om vi ikke havde været i det Land, hvorhen Solen kom.

Naar Solen, efter at have staaet stille paa sit laveste i fem Dage, atter gaaer op efter, blive Menneskene meget glade. I Begyndelsen gaaer den stærkt op efter, saa at den hurtigt kommer saa højt, at man ikke kan ramme den med en Slynge; derefter gaaer den langsomt. Foraaret begynder, naar Solen staaer op paa det Sted, hvor *Asit* plejer at staa op.

Som tidligere omtalt, benyttes *Nelarsik* (Vega) til at angive Tiden, naar det er mørkt.

Jupiter kaldes «Solens Moder», og Mælkevejen «*tukuija*». Af andre Stjerner skal jeg nævne:

<i>pisitdlat</i> (Lampesod)	—	Karlsvognen;
<i>kilugtut</i> (de Gjøende)	—	Plejaderne;
<i>ugdlagtut</i>	—	Orions Belte;
<i>nelikatek</i>	—	Aldebaran.

Stjernerne, siger man, ere ligesaa store som Sortside-skind.

Det er en bekjendt Sag for Angmagsalikerne, at det er Maanen, som forarsager Ebbe og Flod, og dette omtales i flere af Sagnene (30 og 31). Under Maaneformørkelse skulle de

Fruentimmer, der have Børn, krybe ind under Brixeskindet, for at Børnene kunne blive raske.

Nordlys ere tidligere omtalte.

Om Lynild og Torden fortælles, at de komme ud af Siden paa en Mand, eller ogsaa at det frembringes af to gamle Fruentimmer, som gnide et hvidt Skind. *Nelarsik* har nu skudt det ene af disse Fruentimmer med sin Bue, derfor tordner det ikke saa meget deroppe. I Tordenvejr tager Folk tørret Sælhundeblod i Munden, for at deres Underkæber ikke skulle gaa af Led, naar de falde ned igjen, efterat Tordenen har trukket dem op i Luften.

Angmagsalikerne kjende, ligesom andre Eskimoer, deres Hjemsted med Omegn til Punkt og Prikke. De have en overordentlig skarp Stedsands, saa at de nøje kunne beskrive, ja endog levere Kaart over Egne, som de have besøgt en Snes Aar tilbage i Tiden. De besidde ikke blot Evne til selv at fremstille, hvad de have seet, men de kunne ogsaa forstaa Kaart, som ere tegnede af andre, og de kunne levere Tilføjelser og Forklaringer dertil. Som Exempel paa deres Interesse for Kaart kan nævnes, at Folk ere komne til mig for at se dels de Kaart, som jeg havde udarbejdet, dels de Kaart, som vare tegnede af deres Landsmænd, for at levere deres Bidrag til Kaartene eller rette Fejl, som de havde hørt, at der skulde være paa dem.

Ved deres Forklaringer over besøgte Egne vide de nøje at fremhæve de Herligheder, som udmærke hver bestemt Egn; et Sted er der mange Narhvaler, et andet mange Bjørne, spraglede Sæler, Maager eller endog Tång. Tillige vide de nøje at angive, hvor Solen staaer paa bestemte Tider af Dagen eller Aaret, samt hvor lang Tid de bruge til at rejse fra det ene Sted til det andet, naar der ingen Forhindringer findes. I Vejlængden stemme alle de forskjellige Angivelser mærkværdig nøje overeens, saavel Nord efter til *Kialinek* som Syd efter til *Umivik*. Alle de Angivelser, som vi have kunnet kontrollere, have været fuldstændig nøjagtige.

Med Hensyn til Kaarttegningen skal jeg kun bemærke,

at mange ere tilbøjelige til at forstørre Maalestokken, efterhaanden som de nærme sig de bedre kjendte Steder, hvilket jo ogsaa er ganske naturligt, da de ellers ikke kunne faa Plads til alle Detailler. Selvfølgelig var Kaarttegning i Form af Grundrids noget ganske nyt for dem. Maaden, hvorpaa de illustrere deres Land, er ved at skære det ud i Træ. Derved haves den Fordel, at ikke alene Landets Kontur, men ogsaa dets Udseende og Fjeldformer til en vis Grad kunne gjengives.

Den hjembragte Træklods (Tav. XXXI) forestiller Strækningen mellem *Kangerdluarsikajik*, Øst for *Sermiligak*, og *Sieralik*, Nord for *Kangerdlugsuatsiak*. Fastlandet fortsættes fra den ene Side af Træklodsen til den anden, medens Øerne ere anbragte paa den medfølgende Træstok uden noget Hensyn til Afstanden imellem dem i Forhold til Fastlandet. Alle Steder, hvor der er gamle Husruiner, altsaa gode Oplagspladser, ere mærkede paa Trækaartet, ligesom der ogsaa er betegnet derpaa, hvorledes man kan bære Kajak over mellem Bunden af to Fjorde, naar Havisen spærrer ved det udenfor liggende Næs. Denne Slags Afbildninger tjene til at fremstille den Vej, som Vedkommende har rejst, idet han under Fortællingen flytter Stokken, saa at Øerne vises paa deres rette Plads. Det andet Trækaart, der er forfærdiget efter Opfordring, forestiller Halvoen mellem *Sermiligak* og *Kangerdluarsikajik*.

«Den første Jord, der blev til,» sige Angmagsalikerne, «havde hverken Hav eller Bjerge, men var ganske glat. Da Han deroppe ikke syntes om Menneskene paa den, ødelagde han Jorden. Denne slog Revner, hvori Menneskene faldt ned og blev til *Inersuak*'er (jfr. ovenfor), og Vandet strømmede til overalt. Da Jorden blev til paany, var den fuldstændig dækket med Isbræ. Denne gik efterhaanden bort, og der faldt to Mennesker ned fra Himlen, fra hvilke Jorden blev befolket. Man kan hvert Aar se, at Isbræen er i Aftagende. Mange Steder sees endnu Mærker fra den Tid, Havet stod over Fjeldene.»

Denne Fortælling sige Østlændingene, at de have fra meget

gammel Tid; en lignende fandtes ogsaa paa Vestkysten i Egedernes Tid, og er af forskjellige Forfattere opfattet som en Reminiscens af Traditionen i 1ste Mosebog.

«Grønland er en Ø,» siger Angmagsalikerne. En Mand fra Angmagsalik ved Navn *Ujartek* (Landomsejleren) har i gamle Dage rejst hele Landet rundt i Konebaad (se Sagn Nr. 5). I Fortællingen derom nævnes et Punkt, som hedder „*Nuna isua*“ 3: Landets Yderste. Dette er Grændsen for det Land, som er besøgt fra Angmagsalik, og maa efter Beskrivelsen ligge omtrent paa $68\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br. Lige førend man kommer dertil, gaaer en meget bred Fjord ind i Landet. Med klart Vejr kan man netop skimte Landet paa den modsatte Side af denne. Angmagsalikernes Oplysninger om Landet dertil og deres dermed følgende Kaart-tegninger, hvorefter jeg har skizzeret og beskrevet denne ubekjendte Kyststrækning (mellem 66 og $68\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br.), ere omtalte i den geografiske Beskrivelse af Landet.

Akilinek er tidligere omtalt. Man siger, at naar man i klart Vejr gaaer tilfjelds, kan man se Skyerne, som hænge over Fjeldene paa *Akilinek*. Da de hørte, at jeg havde været der, spurgte de, om jeg havde seet Folkene derovre med eet Øje, ligesom de ogsaa spurgte os, om vi havde besøgt Landet nordpaa, «hvor man bliver skaldet».

Endelig omtales et Land, der hedder *Tinidarfimiut* og ligger ligeoverfor Angmagsalik, paa den anden Side af Grønland. Havet falder der paa en lang Strækning tørt ved Lavvande, og Sølerne fanges da i smaa Indsøer, hvor de blive tilbage.

Ligesom andre Eskimoer benytte Angmagsalikerne et Femtal-system og fremvise altid Tallene paa Fingrene. De kunne dog ved Hjælp af Tærne bringe Talrækken op til tyve, men dette skeer alene ved Optælling og uden at nævne noget Ord for Tallet. Skjøndt de saaledes ikke kunne fastholde noget Begreb med et større Tal, have de en mærkværdig Hukommelse. Da vi f. Ex. ønskede at vide, hvor gammel *Utua's* Søn var, opregnede han, hvor han havde boet i alle de Vintre og mellemliggende

Somre, der vare forløbne siden Sønnens Fødsel for tretten Aar siden. Da han senere gjentog Opramsningen, uden at han satte den i Forbindelse med Tal, viste det sig, at han kom til samme Resultat.

Angmagsalikerne ere meget opvakte. De forstode godt at benytte de Ting, som de kom i Besiddelse af, f. Ex. Gods, der paa Havet kom drivende til dem. Jeg skal i den Retning nævne, at de anvendte Boltemufferne paa et stort Messingbeslag, der sad paa et Fartøj, som Aaret forud var fundet knust i Isen, til Beslag for at holde Fuglepilene paa deres Plads. De forstode fortrinlig at anvende og økonomisere med Jern. Smaa Stumper, der ikke kunde bruges til Knivblade, nittedes til andre Jernstumper for at kunne skæftes. De kjendte derimod ikke til at opvarme Jernet for at kunne bearbejde det. Af Ting, der fra Havet ere drevne ind til Angmagsalik, skal jeg endnu kun nævne et Bambusrør, hvoraf der lavedes nydelige, smukt udstyrede Bægere. Meget hurtigt vidste Folkene at kunne anvende paa hensigtsmæssig Maade de Ting, som de ved vor Nærværelse for første Gang kom i Besiddelse af, som Tin, Bly og Blik m. m.

De opfattede meget hurtigt og havde stor Interesse for alt, hvad vi viste dem. Naar vi f. Ex. viste dem et Kaart over Kyststrækninger, hvor de havde været, fattede de det strax og vare ivrige efter at vise og forklare det for Andre. Det er allerede tidligere nævnt, at de opfattede Kaarttegningen saa godt, at de selv kunde tegne fortrinlige Kaart til os. De havde stor Interesse for de Billeder, vi viste dem, og forstode dem gjerne strax. Naar de saae Tegninger af Dyr, som de kjendte, vare de øjeblikkelig paa det rene med, hvad det var for Dyr.

Som Tegn paa Angmagsalikernes Snille skal jeg nævne, at de foruden at forsyne os med fortrinlige Modeller af Konebaade, Kajak'er, Slæder og Fangevaaben m. m., endog kom til os med store Modeller af Vandkar, hvoraf et var forsynet med Sugerør. Manden, som havde forfærdiget dette, sagde nemlig til os, at

da han kunde vide, at vi ikke saa godt kunde føre et stort Vandkar med os, havde han forfærdiget et mindre, men som dog havde en saadan Størrelse, at Sugeindretningen endnu kunde laves. Denne Mand hed *Ukutiak* (Fig. 4). Han var en særdeles opvakt, livlig Fyr med spillende, kloge Øjne. Strax da vi om Sommeren kom til Angmagsalik, rejste han til os for, som han sagde, nærmere at undersøge, hvad vi vare for Folk. Naar han eftertænkte noget, rynkede han Panden mellem Øjnene paa Højkant. Skjondt Østlændingene ellers ikke give noget uden at faa noget igjen, og derfor i Almindelighed heller ikke bede om noget, kom *Ukutiak* til os og bad om flere Ting, som han gjerne vilde have, uden at han havde noget at betale med. Paa videre Forespørgsel fra min Side udtalte han, at han bad mig om de Ting, han ønskede, fordi han ikke, som de Andre, holdt af at stjæle fra mig, naar han ikke havde noget at betale med.

Jeg skal nævne et andet Exempel paa Snille. Da *Alugsagak* ikke var rigtig tilfreds med Formen af de Knive, som vi medbragte til Tuskhandel, kom han en Dag med en Benmodel af en Kniv i naturlig Størrelse. Idet han gav mig denne, sagde han, at naar der igjen kom *Kavdlunak*'er op til dem, skulde de medbringe Knive af Modellens Form. Saxe kjendte Angmagsalikerne ikke, førend vi kom derop, men de lærte hurtig at sætte Pris paa dem. For at komme i Besiddelse af en saadan, skar en Mand en fortrinlig Sax af Ben og kom med den til os for at faa den ombyttet med en Jernsax. De Indfødte vare nemlig vante til, at jeg for deres Knive, Redskaber og Klæder m. m. gav dem lignende Sager af europæisk Fabrikat.

Angmagsalikerne hørte gjerne med stum Forbauselse, og Mange med opspilede Øjne paa *Hanseraks* Gudstjeneste; men jeg troer ikke, at de forstode noget deraf, i alle Tilfælde ikke i Begyndelsen, da Sproget var dem for fremmed. Paa Forespørgsel svarede saaledes en gammel Mand, der fulgte *Hanseraks* Tale med største Iver, at han nok forstod «nogle af Ordene».

Flere gamle Mænd vare alligevel altid meget ivrige efter at høre *Hanserak* prædike. Naar han derimod talte med dem, søgte de ved Spørgsmaal stadig at komme til rigtig Forstaaelse af hans Ord. Ofte har det sikkert været oprigtigt ment, naar de forsikrede, at de gjerne vilde høre om Gud og blive døbt, men at Vejen til Vestkysten var for lang for dem. De bade derfor ivrig om, at der maatte komme Lærere op til dem, ligesom vi nu havde været deroppe. Selvfølgelig var det ofte fornemmelig Udsigten til atter at kunne faa Tobak, der var den ledende Bagtanke i en saadan Bøn.

Fra *Hanseraks* Dagbog skal jeg anføre følgende lille Træk: En Angekok, som *Hanserak* havde talt indtrængende til, sagde, at han følte sin Uvidenhed, troede paa Vorherre og havde megen Lyst til at blive døbt. Da *Hanserak* foreholdt ham, at hvis han troede, maatte han holde op med de hedenske Skikke og Angekokvæsenet, svarede Hedningen: «Da jeg er vant til det, kan jeg ikke slippe det.» *Hanserak* sagde, at naar han ikke ophørte dermed, var han ikke troende, thi en Troende maatte slippe alle urigtige Vaner. Herpaa svarede Hedningen: «Ja, naar jeg efterhaanden kommer til at forstaa Dig noget bedre, vil jeg vel ogsaa komme til at slippe dem.»

Angmagsalikerne have meget stor Kunstsands. Da Tegning, Indridsning og Maling ikke tidligere have været kjendte, er Alt fremstillet og gjengivet ved Udskæring.

I Dukker og Dyremodeller sees en fortrinlig Opfattelse, hvori det ejendommelige fremhæves. Paa Dukker udarbejdes kun Kroppen og Hovedformen. De, der skulle forestille Kvinder, gives en bred Haartop. Ansigtet udarbejdes sjældent, Armene udelades helt ¹⁾, medens Benene gjøres uforholdsmæssig svære,

¹⁾ En Undtagelse gjøres i en Børnejagt, der fremstilles ved 8 Figurer. Da Mændene her skulle holde Lændserne i Hænderne, har Udskæreren ikke kunnet udelade Armene; men, da det er ualmindeligt at fremstille dem, have de faaet en uforholdsmæssig Længde, især paa de Figurer, der med bøjet Arm holde Lændseren parat til Angreb.

for at Dukkerne kunne staa (Tav. XXVII). Menneskefigurer udskaeres ofte som en Slags Fryndser, der bruges til Pynt paa Synaaleskind (Tav. XXVIII). Som saadanne udarbejdes oftest kun Hovedet, medens Kroppen gives en meget langstrakt Form, i hvis nederste Ende et lille Hak skal forestille Benene. Sandsynligvis er denne Form af et Menneske fremkommen af Skikken at anvende udskaarne Menneskefigurer i Amuletremme.

For Dyrenes Vedkommende ere ofte lignende Hensyn tagne, men det karakteristiske for hver Art er fremstillet paa en saadan Maade, at man strax maa kjende den. Jeg skal som Exempel nævne de Særegenheder, hvorved de forskjellige Slags Sæler betegnes: Sortsiden gjøres smal med lang Hals og smalt Hoved; Remmesælen gjøres bred med et lille, rundt Hoved; Klapmydsen smal med en stor Hætte foran paa Hovedet; Netsiden bred med et kort, bredt Hoved, og endelig kjendes den spraglede Sæl paa en lille, spids Snude.

Paa alle Slags forskellige Gjenstande findes et meget almindeligt, simpelt Ornament, som siges at forestille en Sæl. Saaledes fortalte Manden, der solgte mig den paa Tav. XXIV fremstillede Tørrehæk, at Hakkerne i dens Endestykker skulde forestille Sæler. Man kan ved at sammenholde Overgangsfigurerne paa Tav. XXIX overtyde sig om, hvorledes Ornamentet er opstaaet, idet man seer, at Sælens Bagdel udvikler sig ganske jævnt til en tredelt Figur som paa Harpundupperne (g og h). Denne Figur forestiller altsaa Sælens Laller med mellemliggende Hale. Ja, jeg mener endog at kunne spore denne Figur f. Ex. i Ornamentet paa Harpunvingerne (m) og paa Haandtaget paa Vandøsemodellen (k). Man føres af Overgangsfigurerne ikke alene til den tredelte Figur, men ogsaa til en tvedelt, hvor altsaa Sælens Hale udelades. Tvedelingen forekommer meget hyppig paa Angmagsalikernes Redskaber, saaledes paa Pren (c), Knivskaft (i), Endestykkerne paa Tørrehækken (Tav. XXIV), Knapperne paa Kajakstolen (Tav. XIV), Ørenlokker etc. Alle disse

Ornamenter, foruden mange andre, ere altsaa fuldstændig konventionelle Figurer, som forestille Bagkroppen af en Sæl.

Jeg skal nu gaa over til en anden Retning af Angmagsalikernes Kunst. Ornamenter udskæres som lidet ophøjede Relieffigurer af Tand og Ben og bæftes med Bennagler paa Fangeredskaber, Øjenskærme, Skygger og Bødkerarbejde. Paa nogle Gjenstande sees fuldstændig udskaarne Sæler, Narhvaler, Bjørne, Fugle, Fiske, Mennesker og Kajak'er (se Bægrene Tav. XXX og Skyggen Tav. XXXVI). Det overvejende Antal Figurer ere imidlertid Sæler. Skjøndt de som Ornamenter ofte fuldstændig antage en konventionel Skikkelse, kan man dog kjende, hvorledes de ere fremkomne. Sammenlignes de to Vandkar paa Tav. XXXV, seer man, at det, der paa Fig. 1 er to Sæler over hinanden, fremstilles paa Fig. 2 som to sammenhængende Ovaler. Enkeltvis sees saadanne Ovaler paa Øjenskærmene Fig. 3 og 4, ligesom der paa Skyggen Tav. XXXVI, Fig. 1, findes Sæler. Det forekommer mig, at der er stor Sandsynlighed for, at en saadan Oval forestiller den simplificerede Sælform. Ligesom der paa Vandkar Fig. 2 sammensættes to Ovaler, saaledes sammensættes paa Øjenskærm Fig. 3 tre og paa andre Øjenskærme flere Ovaler, hvilket Ornament nu fuldstændig har mistet Udseendet af Sæler, men som dog vistnok er opstaaet deraf ligesom det ovennævnte Ornament af Sælernes Bagdel.

Blandt Relief-Ornamenter findes undertiden Afbildninger af *Tornarsuk* og *Aperketek* (se Kastetræ Tav. XXXII og Kajakstol Tav. XXXIII), som sikkert ere fuldstændig konventionelle. Da jeg bad *Sanimuinak* om at tegne *Tornarsuk* for mig, saaledes som han havde seet den i Vandet, tegnede han den mere i Overensstemmelse med Forklaringen (S. 115) end med den Maade, hvorpaa den fremstilles som Ornament.

Tornarsuk,
tegnet af *Sanimuinak*

Angmagsalikernes Monstre bestaa i Almindelighed af geometriske Figurer, dannede af kortere og længere Streger, bølge-

formede Linier og koncentriske Cirkler¹⁾ og anbringes saavel af Mændene udskaarne paa Øjenskærme og Skygger, som af Fruentimmerne paa deres Broderier. Man har dog ogsaa andre Broderier, i hvis Mønstre man ikke kan se nogen Tanke (se Tav. XXXIX). Broderierne bestaa af tynde, udskaarne Striber af Skind, som paasyes Skind af en anden Farve²⁾.

Geometriske Figurer bestaaende af Streger og Prikker anvendes ogsaa som Tatovering paa Fruentimmernes Bryst, Arme og Ben.

Enhver udfører naturligvis selv Ornamenterne paa sine Gjenstande, og de søge ikke at efterligne hverandres Mønstre — undtagen de konventionelle Sæler og *Tornarsuk'er* —, men frembringe altid selv noget Nyt, der dog stedse har megen Lighed med de engang gængse Mønstre. Saavel Drengene som Piger paa tretten à femten Aars Alderen kunne udføre disse Arbejder. Vi have hjembragt saavel smukt udførte Broderier som udskaarne Gjenstande, der ere forfærdigede af Børn i den Alder.

Sammenholdes Angmagsalikernes Kunstsands med Vestgrønlændernes, vil man se, at disse staa langt tilbage for hine. I Broderimønstrene paa Vestkysten findes kun retlinede Figurer, og Afvexling i Mønstrene er mest frembragt ved forskellige Farver. Paa Østkysten, hvor man kun har Skindets naturlige to Farver, bringer derimod de koncentriske Cirkler og bølgeformede Linier megen Afvexling ind i Figurerne.

Det eneste Exempel, man tidligere havde fra Grønland paa Arbejde med Paabæftning af udskaarne Benstykker til Pryd for Fangevaaben, er et Kastetræ, hjembragt af Nordenskiölds

¹⁾ Disse ere de samme Hovedornamenter, som i Jernalderen fandtes her i Europa.

²⁾ Da Angmagsalikerne ikke have noget Farvestof, hvormed man kan farve Skind, har man til Broderier kun de Farver, nemlig brunt og hvidt, hvortil Skindet kan beredes.

Expedition i 1870 ¹⁾, og som er fundet i en grønlandsk Grav ²⁾. Cand. Eberlin har gjort mig opmærksom paa, at der her mulig foreligger en Fejltagelse; thi Nordenskiöld nævner det ikke imellem Gravfundene fra *Kaja* ved Jakobshavns Isfjord ³⁾, medens der i «Öfversigt af Kgl. Vetensk. Akadem. Förhandl. d. 12/11 1873» staaer: «Hr. Nordenskiöld öfverlemnade och beskref åtskilliga af kolonialbestyrer C. Lytzen i Köpenhamn till museum förärade värdefulla ethnografiska föremål från östliga Grönland.» Mon ikke Kastetræet skulde høre til denne Samling og senere ved en Fejltagelse være indlemmet i Samlingen fra 1870-Expeditionen? Hvis det er Tilfældet, er der, saavidt mig bekjendt, aldrig fundet udskaarne Ornament-Paalægningsarbejder paa Grønlands Vestkyst.

Blandt de i Gravene fundne Gjenstande fra Vestkysten, som haves i ethnografisk Museum, findes kun en overordentlig svag Antydning af, at Vestlændingene i gamle Dage kunde have haft en Kunst, svarende til Angmagsalikernes.

Gaa vi derimod til Vest-Eskimoerne ved Point Barrow og Beringstrædet, ja endog til Cumberland-Eskimoerne, da finde vi en tilsvarende, men, som det synes, dog ikke saa udviklet Kunstsands. Vest-Eskimoerne søge nemlig ogsaa at anbringe udskaarne Figurer af Dyr saa godt som paa alt, hvor der er en passende Plads til dem, men derimod har jeg ikke her kunnet se nogen Overgang til Ornamenter, hvis Oprindelse er konventionelle Figurer af Dyr. Fra Port Clarence ⁴⁾ sees ogsaa Relief-figurer, nemlig paa en Hage og et Knivskaft af Ben. Disse Figurer ligne Angmagsalikernes, dog synes de ikke at være hæftede paa Gjenstandene med Nagler, men snarere at være

¹⁾ «Den andra Dicksonska expeditionen till Grönland, 1883», S. 481.

²⁾ «Studier och forskningar» af Nordenskiöld, S. 347.

³⁾ Nordenskiölds «Redogörelse för 1870 års expeditionen», S. 1028.

⁴⁾ Hildebrandt: «De lägre naturfolkenes konst» (Nordenskiöld: «Studier och forskningar» S. 346).

udskaarne som ophøjet Arbejde paa selve Gjenstandene. Denne Udsmykning har sikkert ikke nær saa rig en Anvendelse som Angmagsalikernes. Hos Aleuterne findes derimod en Antydning af Paahæftning af Figurer ¹⁾, idet man paa løse Dyrefigurer seer smaa Jernpigge, med hvilke Figurerne have været hæftede paa et Træunderlag. Men disse ere langt større og ikke som Angmagsalikernes fladt Relief, men derimod frit udskaarne Figurer. De kunne ikke finde den udbredte Anvendelse som ved Angmagsalik, fordi de vilde genere. Derimod have Vest-Eskimoerne en Maade at indridse Ornamente og Billeder paa Fangeredskaber m. m.; en saadan kjendes ikke ved Angmagsalik.

Paa to Aarer fra Port Clarence findes Ornamente, bestaaende af runde Øjne ²⁾. Paa den ene er der endog antydet et helt Ansigt. Lignende runde Øjne ere meget almindelige paa Skygger fra Angmagsalik (se Tav. XX og XXXVI). Paa Træskygger ere de udskaarne af Ben og paasømmede; paa Skindskygger ere de, ligesom andet Broderi, udskaarne af hvidt Skind og paasyede. Formodentlig maa man i disse Øjne, saavel paa Aarer som paa Skygger, se en symbolsk Betydning.

Overensstemmelsen mellem Øst-Grønlændernes og Vest-Eskimoernes Kunstfærdighed synes at tyde paa, at Øst-Grønlænderne have haft en senere Forbindelse med disse end med Vest-Grønlænderne, og støtter derved Rink's Anskuelse om, at Øst-Grønlænderne ere komne til deres nuværende Bopladser Norden om Grønland ³⁾. Det er beklageligt, at man endnu ikke har

¹⁾ »Studier och forskningar» S. 348.

²⁾ »Studier och forskningar» S. 346. (Det synes, som om Øjnene ere malede paa Træet.)

³⁾ Rink: Om Grønlands Indland, S. 1; do : Eventyr og Sagn, Supplement, S. 153.

Jeg skal her nævne nogle af de Grunde, der kunne tale for en saadan Anskuelse:

a) Paa de nordligst bekjendte Steder saavel paa Grønlands Øst- som Vest-Kyst er der fundet Spor af Mennesker.

b) Enkelte Dyrearter synes at være komne til Grønlands Østkyst

Underretninger om Vest-Eskimoernes Sagn, da en Sammenligning mellem disse og Grønlændernes, dels fra Østkysten og dels fra Vestkysten, sikkert vilde give fortrinligt Bidrag til at belyse Folkestammens Vandring og Fortid.

Angmagsalikernes almindeligste Fortællinger handle selvfølgelig om deres Jagt eller Rejser. Men i de lange Vinteraftener fordrives Tiden ved at fortælle gamle Sagn, hvis Indhold ofte er af en slibrig Natur; men dette tages der intet Hensyn til; de fortælles i Nærværelse af Børn og unge Piger, og de more sig Alle over dem. Ved Fortællingen af dem lægges der ofte mere Vægt paa at gestikulere, skrige og forandre Stemmen end paa Orden og Sammenhæng i Indholdet.

Særlig skal jeg nævne *Angitinguak* som Fortæller. Hans Fremstillingsevne, idetmindste hvad det Ydre angik, var fortrinlig. Han var idelig i Bevægelse med Arme, Ben, Hoved og Øjne, og forandrede Stemmen efter de forskellige talende Personer. Han fortalte mig ligeledes om et Skib, som han i sin Ungdom, for c. 40 Aar siden, havde seet drivende mellem Isen. Han beskrev det overmaade nøjagtigt i alle Detailler. Ved at se min Uhrkjæde kom han til at tænke paa Ankerkjættingerne; thi det var første Gang, at han efter den Tid atter saa Metal sammensat paa saa forunderlig en Maade. (Se videre om Skibet i Rejseberetningen.)

Foruden ved Fortællinger tilbringes Vinteraftenerne med Sange, som ere dem overleverede fra gamle Dage. Foredrageren staaer foran Indgangen midt paa Gulvet, noget skrævende og i lidt bøjede Knæ. Er det en Mand, som synger, staaer han ikke fast paa Stedet, men bøjer sig mere eller mindre i Knæerne i Takt til Sangen, og gjør af og til et Skridt frem eller tilbage

Nord om Landet. Blandt disse skal jeg nævne: Moskusoxyer og Lemminge, som kun ere fundne paa de nordligste Strækninger paa begge Kyster.

c) Angmagsalikerne fortælle, at der Nord for *Nuna isua* findes en Forbindelsesvej mellem Øst- og Vestkysten. Denne Vej blev benyttet af Sagnhelten *Ujartek* (se Sagn Nr. 5).

eller vender sig halvt om. Af og til vrides Overkroppen i mange Slags Bevægelser. Trommen holdes frit ud for Brystet i venstre Haand, og med Trommestokken i højre Haand slaaer

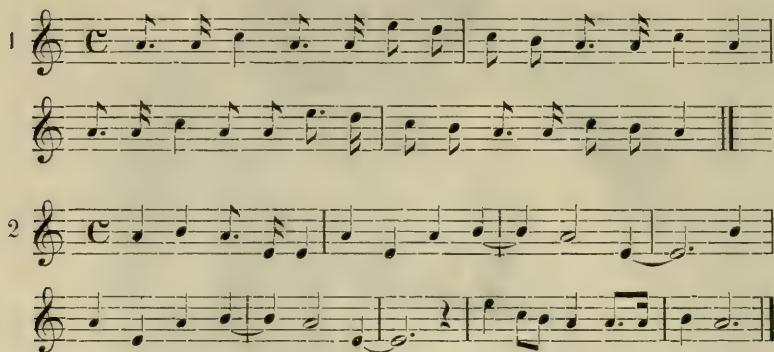
Fig. 6. *Angitinguak.*

han tre smaa Slag ad Gangen paa Randen af Trommen ligeovenfor Haandtaget. Sangeren staaer med halvt tillukkede Øjne og med en stillestaaende Grimace paa Ansigtet, der dog af og til afbrydes ved at fnyse eller le.

Er det et Fruentimmer, som synger, staaer hun urokkelig fast paa Fødderne, men bevæger stadig Hofterne i en ottetal-dannende Figur. Samtidig, men i den halve Takt af Sangen, slaaes Trommen afvekslende tilhøjre og tilvenstre. Trommen holdes i næsten udstrakt Arm og nedefer, idet den hviler paa

højre Forarm. Hovedet holdes foroverbøjet eller lige op. Øjnene ere halvt tillukkede, og paa Ansigtet er der et stillestaaende Smil.

Sangene ere monotone, og Melodierne kun meget lidet vexlende. Det er de samme Melodier, som anvendes til Strids-sangene. Prøver paa et Par af disse vedføjes her; de ere nedskrevne af Kontorchef Fabricius i Nationalbanken efter Tolk Johan Petersens Sang og ere opfattede og gjengivne fuldstændig nøjagtigt. De have alle lange Omkvæd af „aja, ja“,

der indledes af Ord, som „kava“, „ava“, „ama“ o. s. v. Alle Tilhorerne deltage ofte i Omkvædene (se Exempler paa saadanne Sange: Nr. 39 og 50).

Ved Sangen søger man at efterligne Elvenes Brusen. De fortælle, at naar de lægge sig til at sove ved en Elv, høres de Afdødes Sang, og det er denne, de søge at efterligne. De Ældre lære de Yngre at synge. Hver Mine, hver Tone, hver Lyd, hver Bevægelse er traditionel og overleveres fra de Gamle til de Unge. Skjøndt de have en saa monoton og fuldstændig ejendommelig Maade at synge paa, opfattede de dog hurtigt vore Melodier og kunde gjengive Brudstykker af dem.

De Folk, som ikke kunne synge, skamme sig for at røre ved en Tromme.

Naar Trommesangene saaledes synges for Fornøjelse, kaldes det *mumerpok*; men, naar de samme Sange foredrages uden Akkompagnement af Trommen, f. Ex. i Kajak eller Konebaad, kaldes det *sokulavok*.

Retsplejen skeer, som tidligere omtalt, derved, at de Stridende til Trommen «synge hinanden paa» — *iverput*. Aarsagen til saadan Tromme-Sang eller -Dands kan være Mord, Tyveri eller Odelæggelse af Andres Ejendom. Dog give Fruentimmerne hyppigst og maaske ene og alene Aarsag dertil, idet de fornævnte Forbrydelser som oftest udøves som Hævn for en Fornærmelse, En for en Kvindes Skyld har været udsat for, f. Ex. naar hans Kone er bleven bortført eller besøvet for hyppigt af en Anden. Vi have derimod ikke iagttaget, som fremhævet paa Vestkysten, at Trommesange udføres mod Individer paa Grund af disses Forsømmelse af Fangsten formedelst Ladhed, Frygt-somhed eller Uduelighed.

Trommedandse holdes saavel Sommer som Vinter. En saadan er ikke afgjort paa en Aften, men fortsættes gennem en længere Aarrække, idet Parterne gjensidig af og til besøge hinanden. Til hvert nyt Møde har hver af Parterne lavet og indøvet nye Sange. I disse overdrives Vedkommendes Ugjer-ninger overordentlig, og, haves ikke andet at synge om, paa-digtes der Modparten Forbrydelser eller nævnes saadanne, som han har tænkt paa at udøve. Tillige omtales de Fejl, som Modstanderens Familie har, ja endog de, som afdøde Slægtninge have havt. Hos ondskabsfulde Individer kunne disse Angreb udarte til den største Skaanselsløshed; som Exempel i den Ret-ning kan anføres, at en Mand fra *Sermilik*, der havde Tromme-dands med Angékok'en *Kunit* ved *Norajik*, opregnede alle de Mennesker, som dennes Kone og Svigermoder havde spist i Hun-gersnøden ved *Kernertorsuit* (som senere vil blive omtalt), og hvorover disse bleve meget ulykkelige og begyndte at græde.

Modstanderne staa ligeoverfor hinanden. En af dem synger ad Gangen og udfører Sangen i den Stilling, som tidligere har

været omtalt, medens den anden Part staaer rolig, tilsyneladende ligegyldig foran ham. Den Syngende haaner den Anden paa mange forskellige Maader, i Almindelighed ved at fnyse og puste ham i Ansigtet og ved at støde ham med Panden (*tular-tauput*) ¹⁾, saa at han tumler bagover. Dette modtages af den Anden med fuldstændig Ro, ja endog med haanlig Latter for at vise Tilskuerne sin Ligegyldighed derfor. Naar Modstanderen vil støde ham, lukker han Øjnene og stikker Hovedet frem for at modtage Stødet. De kunne skiftes saaledes med at slaa Trommen og synge den hele Nat, men røre sig ellers ikke fra deres Plads. Mellem Sangene, ligesaavel som før og efter, give Modstanderne ikke ved en Mine nogen Uvillie tilkjende mod hinanden, men kunne omgaaes, som om de intet Mellemværende havde.

Sangen følges med stor Interesse af alle Tilskuerne, som ofte synge med, i alle Tilfælde Omkvædene. Ved høje Skrig give de deres Mening tilkjende og søge at hidse den ene Part til at støde den anden. Naar Trommedands holdes i det Fri, møde alle Tilstedeværende festligt paaklædte. Da Sangen kan trække ud hele Natten, blive Tilskuerne ofte trætte og lægge sig til at sove; er det i det Fri og er koldt, tage de Skind ud med og brede over sig eller Børnene, men forblive dog tilstede i Nærheden af Trommesangen.

En Mand har ofte i samme Tidsrum Trommedands med flere andre. Naar den ene Part dør, tages det til Indtægt af den Anden, som senere roser sig deraf, naar han omtaler det. Saaledes omtalte *Ilinguaki* med en vis Stolthed, at tre af de fire Trommemodstandere, han havde havt, vare døde. Ikke alene Mænd, men ogsaa Fruentimmer afgjøre deres Mellemværende paa denne Maade.

Undertiden more Angmagsalikerne sig med at «synge Strids-

¹⁾ *tular-tauput* bruges paa Vestkysten om Geder, at «de stanges». (Kleinschmidt's Ordbog S. 378).

sange paa hinanden» uden Anledning. Skjøndt det kun er til Fornøjelse, synge de hyppig hinanden saa kraftig paa, at den ene af Parterne ikke sjeldent faaer et «blaat Øje».

Fruentimmerne synge ogsaa hverandre paa for Fornøjelse, men desuden have de en Sang, under hvilken et Fruentimmer gaaer rundt til de tilstedeværende Mandfolk og opfordrer dem til at tage hende paa Kjønsdelen, idet hun selvfølgelig bærer Husdragten: de smaa *Natit*. Denne Sang udføres under stor Munterhed af Alle; saavel gamle som unge Fruentimmer, selv en Oldemoder have vi seet udføre denne Leg, ligesaa meget til sin egen som til de Andres store Fornøjelse.

Trommedansen maa betragtes som Angmagsalikernes Hovedforlystelse. Anledning til saadanne og selve Sangene sees i Sagnsamlingen Nr. 47, 48 og 49.

En anden meget yndet Vinterfornøjelse er at lege et Slags Tagfat. Den bestaaer deri, at En løber rundt med en Pisk, hvis Slag foraarsage, at Huden sprækker, hvor der træffes, eller med en Kniv, paa Spidsen af hvilken der undertiden er Ild, og hvormed Vedkommende søger at stikke eller brænde dem, der komme ham nær. Denne Leg foretages undertiden i Mørke og er ikke uden Fare, isærdeleshed naar man erindrer, at de Legende ere nøgne. Undertiden er dog Legen mere uskyldig, idet En kun klæder sig ud paa en naragtig Maade og saaledes under Spektakel og Skrig løber rundt efter de Andre. *Adlagdlak* klædte sig til denne Leg ud som Fruentimmer. Maven paa Pelsen udstoppedes, for at han kunde ligne en frugtsommelig Kvinde, Hætten ligeledes, som om der var et Barn i den. Haaret bandtes op i en Top; Øjenbryn og Kinder sværtes med Sod, og en tynd Kobberem spændtes under Næsen og op over begge Ører. Saaledes udpyntet forskrækkede han Selskabet. Denne Leg kaldes: *Ujartek*.

Vor Nabo *Narsingertek* kom som Dreng hjem til Huset, hvor de legede denne Leg i Mørke. En Mand, der havde brækket sit Ben, sad midt paa Gulvet og stak med en stor Naal

efter dem, der nærmede sig. *Narsingertek* saae nok, at der var noget, der sad midt paa Gulvet, men troede, at det var en stor Hund. Han kom for nær ved ham og blev stukket med Naalen dybt i Brystet, saa at han laa syg i lang Tid derefter.

Af andre Fornøjelser skal jeg kun nævne Krogtrækning og Trapezkunster, der foretages i en under Taget udspændt Kobbrem, samt Boldtspil og Bryden.

VI.

Gjæsteri — Vinterforraad — Hungersnød.

Som før er fortalt, rejse Angmagsalikerne om Vinteren meget i Besøg til hverandre, ikke alene for at holde Trommedands og andre Fornøjelser, men ogsaa for at nyde godt af de Forraad og den Overflod, som kan havees paa andre Steder. Dersom Beboerne i Huset, hvor der kommer Besøg, ere rige, o: have stort Forraad, er det et utroligt Fraadseri, der finder Sted. Den ene Sæl efter den anden trækkes ind i Huset for at fortæres. Hvad Gjæsterne ikke kunne spise, faa de med sig ved Afrejsen, ved hvilken de ofte have Kajak'en fuldt lastet. De fortælle endog et Par Dage efter, maaske af Høflighed mod Værterne, at de stadig ere mætte af, hvad de spiste. Det er allerede tidligere omtalt, at man, naar der er Gjæster i Huset, slukker Lamperne om Aftenen.

Folk sky ingen Anstrengelser for at vandre til Gjæstebud lange Veje. En Dags Vandring i høj Sne over Fjelde og isbelagte Fjorde er en ren Bagatel for dem. De risikere derved ofte at afskæres fra at komme hjem i lang Tid.

Værterne kunne bagefter fortryde deres Flothed, hvorpaa vi havde et Exempel. I Begyndelsen af Vinteren var der store Forraad ved *Kangarsik*. Fra alle Steder kom man derhen, og Fraadseriet var meget stort; men inden Vinteren var omme, havde man ogsaa Mangel der, og Mændene beklagede sig da til os over de mange Gjæster, de havde havt.

Da vi første Gang besøgte vore Naboer, efterat de vare flyttede i Hus, blev der holdt Gjæstebud for os. En stor Sortside blev slæbt ind gjennem den alenhøje Døraabning. Vi bleve indbudne til at komme hen til det Sted, hvor den blev lagt. Den skrækkeligste Scene tog nu sin Begyndelse. Alle Mændene flokkedes omkring Sælen, som man ikke mere kunde se for de nøgne Mennesker, mellem hvis Ben Drengene kravlede omkring for ogsaa at faa deres Part. Sælen, der var fanget om Sommeren, var *mikiak* 3: halv-raadden, og udbredte derfor den ulideligste Stank. Alle flensede i Sælen, som i en utrolig Fart fortæredes med vild Begjærlighed raa, som den var. Ikke blot Kjødet, men ogsaa Indvoldene spistes raa, og Blodet slikkedes op med Fingrene. Til Drengene, der vare for smaa til at være med, ræktes der udrevne Stumper af Kjød og Spæk, og de vare snart fuldstændig blodige i Ansigtet og paa Kroppen. Da Mændene havde fraadset tilstrækkeligt, toge de hver et Stykke Kjød hen til deres Koner, som nu toge fat. (Tidligere have Fruentimmerne ogsaa været med til selve Gildet.) Heden i Huset var forfærdelig. En ung Kone kunde ikke holde den ud, men satte sig, nogen som hun var, ned paa Stengulvet.

Da Fraadseriet begyndte, sagde Manden, der gav Gjæstebudet til min Ære, og som lagde Mærke til, at jeg ikke tog for mig af Retterne, «at jeg maaske hellere vilde have Kjødet hjem med, da jeg muligvis syntes, at det var noget Svineri?» Jeg kunde ikke nægte, at jeg foretrak at have det tilgode.

Angmagsalikernes Vinterforraad bestaaer af tørret Kjød, frosne Sæler, Spækposer, som foruden med Spæk ere fyldte

med *Tugdlerumat*, Bær, Bjørnespæk, Laller, Skindskrab, *Matak* (Hvalhud) o. s. v.

Det tørrede Kjød opbevares i Fjeldkløfter eller Huler fjernt fra Huset, ofte paa Steder, hvor det er vanskeligt at komme til om Vinteren, for at man ikke skal komme i Fristelse til at bruge det, førend det er nødvendigt.

Mange Sæler, som fanges om Efteraaret, henlægges tæt ved Huset for at fryse. Vi have flere Steder seet over en Snes store Sæler henlagte ved Siden af hverandre.

Spæk havest gjerne meget rigeligt i Vinterforraad. Det ligger i Stengrave i Nærheden af Huset.

Tidligere bidrog Angmagsæt'er ikke uvæsentlig til Vinterforraad; men de ere kun fangede temmelig sparsomt i de senere Aar.

I Lobet af Vinteren kommer en Periode, som kaldes Sultetid. Navnet maa dog i Almindelighed ikke tages bogstaveligt; thi det maa nærmest betragtes som en Art Fasten. De kalde nemlig den Periode for Sultetid, hvor de ikke have frisk Sælkjød, hvilket selvfølgelig retter sig efter, naar deres Forraad af hele frosne Sæler slipper op, og efter den Vinterfangst, som de faa. Om de endog have Overflod af Hajkjød og tørret Sælkjød samt Muslinger og spiselig Tang, sige de dog, at de sulte.

Sultetiden gaaer over til virkelig Hungersnød, naar Storisen kommer ind til Land, presses ind i Fjordene tidlig paa Vinteren og fryser fast der. Alt fryser selvfølgelig til og dækkes efterhaanden af Sne, saa at al Fangst bliver umulig.

Dette var Tilfældet i Vinteren 1881—82 ved Angmagsalik og i 1882—83 ved *Inigsalik*, noget Syd for Sermilik. Nøden var paa disse Steder endog saa stor, at de efterlevende have spist de døde Mennesker.

I Vinteren 1881—82 boede ved *Kernertorsuit* (mellem *Tasiusarsik* og *Ikerasarsuak*) Angekok'en *Kunit's* Forældre; *Kunit* selv med Kone *Aitsiva* og to Børn; *Aitsiva's* Moder, *Keligasak*

med Mand, to næsten voxne Døtre, to voxne Sønner og tre smaa Børn, samt *Kutuluk's* Fætter med Kone, der ligeledes var Datter af *Keligasak*, og to Børn ¹⁾). Altsaa i det hele 19 Mennesker, fordelte paa fire Familier med fem Fangere.

Der var ingen Fangst, og alle Forraad bleve opbrugte. Da Nøden blev stor, rejste *Kunit* til *Kingerarjuit* (ved *Kujanilik*) for at hente Hjælp; men han kunde ikke komme tilbage. Først døde *Kunit's* Forældre, som bleve kastede i Havet. *Kutuluk's* Fætter gik til *Sermilik* for at hente Hjælp, men frøs ihjel paa Tilbagevejen; man sagde, fordi Angekok'en *Augpalugtok* havde taget Sjælen fra ham. Da Foraaret nærmede sig, vare Folkene bragte til den yderste Nød. Væggene vare beklædte med Is. De havde ikke engang mere Spæk tilbage, saa at de afmagredes af Sult og af Kulde, og det ene Menneske døde efter det andet. De Overlevende maatte i April Maaned gribe til at spise de Afdøde for at opholde Livet. Der blev i det hele spist 13 Mennesker. De bleve kogte ved Spæk, som blev skrabet op udenfor Huset ved Spækgravene. De eneste, der overlevede Vinteren paa dette Sted, vare *Keligasak* og hendes Datter *Aitsiva*. *Keligasak* havde altsaa været med til at spise sin Mand, otte af sine Børn og fire Børnebørn. Paa den Tid, Fjordens Beboere rejste paa Angmagsætfangst, bleve de to Overlevende afhentede af *Kunit*.

Der herskede Nød overalt i Angmagsalik-Eggen den Vinter. Alle Hunde bleve slagtede undtagen et Par ved *Norajik* og et Par ved *Sermilik*.

Ved *Nunakitit* omkom samme Vinter mindst femten Mennesker som Følge af Hunger og Sygdom. Angekok'en *Arvo* med sin voxne Søn rejste bort fra sine to Koner og fire Børn, førend Nøden var paa det højeste. Af de øvrige Beboere overlevede kun et Fruentimmer Ulykken. Hun blev afhentet om Foraaret i Konebaad. To Mænd, der forsøgte at gaa over Isen

¹⁾ Som tidligere omtalt, faaer man ikke Navnene at vide paa de Døde.

til den modsatte Side af Fjorden, frøs ihjel paa Vejen. Af de øvrige gik nogle ned til Stranden og kastede sig selv i Havet. En af *Arvo's* Koner gik udenfor Huset, hvor hun døde. Resten døde inde i Huset, hvor deres Skeletter endnu laa, da vi besøgte Stedet. Deres Forraad af Spæk var ikke sluppet op, ja man siger endog, at der af og til fangedes en Sæl, men at der i Forbindelse med Nøden kom Sygdom, hvorved Befolkningen afkræftedes og omkom.

Kutuluk boede dengang ved *Umivik* (i Angmagsalik-Fjorden). Her vare de ogsaa nær sultede ihjel; men i det yderste Øjeblik fik hans Kone en Bjørn ¹⁾, og senere fangede *Kutuluk* en Net-side. *Tigajat*, som boede sammen med ham, kunde aldeles ikke røre sig af Afkræftelse, og *Kutuluk* selv kunde næppe gaa, men maatte støtte sig paa Slæden, som han skubbede foran sig, naar han gik paa Fangst.

Vinteren efter var ogsaa meget streng, men der var mange Bjørne ved Angmagsalik, hvorfor man undgik stor Nød. Længere Syd paa ved *Inigsalik* var Tilstanden værre. Sex Mennesker døde her af Hunger i Forbindelse med Sygdom. Ogsaa der fortærede de Overlevende Ligene.

Det er ikke blot i de sidste Aar, at Nøden har været saa stor, at de Indfødte have spist Lig; men Lignende omtales ogsaa i flere ældre Fortællinger. Isærdeleshed har det ikke været usædvanligt, at Folk, som have været ved *Kialinek*, have sultet og derfor maattet spise Lig. Dette har virket saa afskrækkende, at man i de senere Aar ikke rejser saa meget derop som tidligere. At Hungersnød dog maa henregnes blandt de sjeldnere Dødsaaarsager, synes at maatte forudsættes, alene paa Grund af, at Kysten har kunnet vedblive at være beboet.

Paa Vestkysten fortælles almindeligt, at Østlændingene slaa Folk ihjel for at spise dem. Det samme fortaltes os af de syd-

¹⁾ Man siger, at den «faaer en Bjørn», som først «faaer Øje paa» en Bjørn, der dræbes.

ligere boende Østlændinge om Angmagsalikerne. Ved Angmagsalik derimod fortælles kun enkelte Historier derom, der skulle være passerede for mange Aar siden og mulig maa henregnes under Sagnfortællingerne. De to almindeligste af disse skal jeg her anføre.

Da Beboerne ved *Kialinek* sultede meget, kjørte en Mand med Kone og to Børn paa Slæde til en Ø udenfor, der hedder *Igdllitalik*. Om Vinteren kom en Pige ud til dem for at frelse sig fra Hungersdøden. Manden slog hende ihjel, og hun blev spist. Hendes Hoved blev sat paa en Stage over Lampen, og Manden sang Tryllesang over det. Det blev derefter aabent Vande, der fangedes mange Sæler, og de vendte senere tilbage til Angmagsalik.

For mange Aar siden havde Befolkningen ved *Kulusuk* lidt stor Nød om Vinteren. Mange Mennesker sultede ihjel, og de Overlevende spiste Ligene. Om Foraaret, da de atter begyndte at fange Sæler, spiste en Mand sit eget Barn, fordi han længtes saa meget efter Menneskekjød igjen (se Fortælling 43). De fortælle, at Menneskekjød smager lige saa godt som Bjørnekjød, men at man altid kan se paa Folks Ydre, om de have spist det; og de, der have været nødsaget til at spise det, undse sig for at tale derom.

VII.

Angmagsalikernes Forhold overfor os — Træk af deres Karakter.

Angmagsalikernes Karakter antager jeg, at man vil kunne se gennem de Brudstykker af Begivenheder, som allerede ere nævnte. Jeg skal søge nærmere at belyse den ved at omtale dels deres Optræden overfor os, dels nogle Smaatræk i deres indbyrdes Forhold.

Angmagsalikerne vare i Begyndelsen meget frygtsomme og holdt sig paa lang Afstand fra os; men saasnart de havde talt med vore Medrejsende, gik Frygten strax over. De vare meget utilbøjelige til at tale om tidligere Europæeres Besøg, ligesom de ogsaa viste stor Frygt, saasnart der blev Tale om, at man kunde komme til dem med Skib. Grunden til denne Frygt angav de at være, at de vare bange for, at Europæerne skulde hævne sig paa dem, fordi deres Forfædre i gamle Dage havde afbrændt de gamle *Kavdlunak*'ers Hus. Ellers kjendtes intet til deres Forfædres Forhold til de gamle *Kavdlunak*'er; man vidste ikke engang, «om det var sket her eller nordligere».

Meddelelsen, at de have afbrændt vore Forfædres Hus, have de sandsynligvis faaet fra Vestkysten, thi Danell ¹⁾ hørte allerede her fortælle om Fjendtlighederne mellem Grønlænderne og de gamle Nordboere.

Syd fra have Angmagsalikerne hørt fortælle, at der for mange Aar siden kom et Skib ind til Landet paa den anden Side af *Kangerdlugsuak*. Indbyggerne flygtede ind i Landet, eftersom de vare bange for *Kavdlunak*'ernes Hævn af ovennævnte Aarsag,

¹⁾ John Erichsen: Udtog af Christian Lunds Indberetning til Kong Friderich den Tredie, angaaende de i Aarene 1652 og 1653 under General-Toldforvalter i Danmark, siden Rentemester Henrik Møllers Bestyrelse foranstaltede Sotøge til Grønland. Kjøbenhavn 1787.

isærdeleshed da de hørte, at der blev skudt fra Skibet, thi saadant havde de aldrig tidligere hørt. «Da Folkene fra Skibet kom iland, toge de nogle af Grønlændernes Varer og lagde nogle andre istedetfor.» Dette stemmer fuldstændigt med Fro-bishers Omtale af sit Samkvem med Vestlændingene.

Man kan ikke undres over, at de endnu frygte Europæerne; thi de fortalte nemlig, at der i gamle Dage skal have været et Skib inde paa Kysten, som bortførte nogle af de Indfødte. De have altsaa hørt fortælle om, hvorledes Europæerne ere optraadte overfor Eskimoerne paa Vestkysten, nemlig hvorledes Lindenow, Cunningham og Danell bortførte Menneskene, ja endog nedskøde dem paa Stedet.

Det er fuldstændig rimeligt, at Fortællingerne om denne første fjendtlige Optræden i den nyere Tid af Europæerne overfor Eskimoerne har fæstet sig i Hukommelsen, saa at det senere fredelige Samkvem er blevet upaaagtet.

Allerede førend vi kom til Angmagsalik, fortalte de øvrige Østlænderne os, at det kun var slette Mennesker, som boede der, at de vare paatrængende og baade løj og stjal. Vi antog det kun for Snak, som enhver sagde, for at beholde os paa sit Sted. Da vi kom til *Tasiusarsik* ved Angmagsalik-Fjorden, sagde Beboerne der uden at være adspurgte, at Folkene paa den modsatte Side af Fjorden vare slette Mennesker. Vi havde nemlig talt om at overvinde ved *Kulusuk*. Da vi derefter talte med Beboerne fra de andre Steder i Fjorden, sagde de, at paa deres Boplads var der kun gode Mennesker, men at de Folk, vi endnu ikke havde seet, vare slette. Tilsidst blev det til, at der kun var gode Mennesker ved Angmagsalik-Fjorden, og at de slette vare døde eller rejste til *Sermiligak*. Senere, da vi lærte Beboerne nærmere at kjende, viste det sig, at det var meget almindeligt, at den Ene bagtalte den Anden samtidig med, at de søgte at stille sig selv i det bedste Lys.

Overensstemmende med den Dom, vi havde hørt sydfra, fandt vi ogsaa strax, at Beboerne vare meget paatrængende.

Men naar man erindrer, at disse Mennesker aldrig tidligere havde seet Europæere iblandt sig, kan man ikke undre sig over, at de viste stor Nysgjerrighed efter at iagttage alt det Vidunderlige, vi førte med os, og Forbauselse over vore uhyre Rigdomme. Selvfølgelig medførte derfor vort første Samkvem med dem en Del Besvær. Alt skulde undersøges og befoles, og naar man havde vist noget til En, kom de Andre og forlangte at se det samme. Især vare de paatrængende, naar de havde noget at sælge; thi naar vi havde handlet med En, ansaa de Andre det for deres Ret, at vi ogsaa handlede med dem og gave dem det samme som den Første. Som Exempel i den Retning skal jeg nævne, at en Mand for et omtrent ti Alen langt Stykke Drivtræ, der ved Rodenden var omtrent 1 Fod i Diameter, forlangte og fik et Pilejern. Strax efter kom en anden Mand med et Stykke af et gammelt Bræt, hvorfor han ogsaa forlangte et Pilejern. Da jeg sagde til ham, at det var for meget at give for det Bræt, spurgte han, om det da ikke kunde anvendes i Huset. Da jeg ikke kunde nægte det, begyndte han at fortælle i en meget højroistet Tone, at man deroppe altid gav Folk for deres Ting, hvad de forlangte, samt betonedes, at jeg trængte til Tømmer, men havde nok Pilejern, medens han trængte til Pilejern. Da jeg underrettede ham om, at jeg godt kunde undvære det Bræt, han havde, svarede han, at han ikke vilde tage det tilbage med igjen, men at jeg skulde have det, ligesom han ogsaa maatte have et Pilejern. Jeg maatte give tabt og søgte Overenskomst, hvilken jeg ogsaa fik istand, idet jeg forhørte mig om, hvilke andre Ting han havde, som jeg kunde bruge, og derved fik Løfte om et stort Sortside-skind som Tilgift til Brættet.

Angmagsalikerne lagde en ikke ringe Snubhed for Dagen i deres Handel. Naar de havde flere Ting, de vilde sælge til os, kom de først frem med den daarligste, og naar Handelen med den var afgjort, kom den bedre Ting tilsyne; men altid kun eet Stykke ad Gangen. De fik derved deres Sager meget

for godt betalt, fordi jeg lod mig narre til at betale det første Stykke meget for højt, alene for at opfylde deres Ønsker om Ting, som de sagde, at de meget savnede. Havde jeg vidst, at Sælgeren havde havt flere og bedre Ting, vilde jeg naturligvis ikke af Godhed have overladt ham det kostbarere Tuskstykke for den daarligere Gjenstand.

Da vi kom op til Angmagsalik, var der kun faa af Beboerne, som kjendte Brugen af Tobak — dog kun som Snustobak —, hvormed de havde stiftet Bekjendtskab paa deres Rejser sydpaa. De sydlige Østlændinge gjøre nemlig paa deres Handelsrejser til Vestkysten store Indkjøb, ikke sjeldent af en hel, stor Rulle hollandsk Tobak. Tobakken tilberedes ligesom paa Vestkysten malet sammen med Kvarts for at blive drøjere, og den opbevares i samt benyttes fra et dertil lavet Horn. Alle Beboerne ved Angmagsalik kjendte dog Tobakken af Omtale som et overordentlig forfriskende Pirringsmiddel. Mange vare derfor strax meget begjærlige efter at gjøre dens Bekjendtskab, om det endogsaa i Begyndelsen kostede dem megen Hoste og medfølgende Taarer. De vedbleve nemlig at helde Tobak i Næsen, indtil de vare ved at kvæles af Hoste. Stærkt stønnende og med Taarerne trillende ned ad Kinderne havde de længe godt af at have snust hos os. Da de havde faaet Smag for Tobakken, bleve de Alle meget lidenskabelige Dyrkere af den, saa at vi kunde betale saa godt som alting med Tobak. De sagde, at naar de vare søvnige, trætte eller sultne, behøvede de blot at tage en Pris Tobak for atter at blive fuldstændig friske. *Ilinguaki's* Tobak slap op i Løbet af Vinteren, og han sendte derfor sin Plejesøn til os fra Sermilik paa en overordentlig besværlig Fodvandring for atter at faa Forsyning; thi han kunde ikke mere undvære dette Oplivelsesmiddel.

Da vi rejste derfra, forsynede vi selvfølgelig Beboerne saa rigeligt som muligt, men mange sagde til os, at de vidste ikke, hvorledes de skulde kunne undvære Tobakken, naar den slap op, hvorfor de opfordrede os til endelig at sørge for,

at fremtidige *Kavdlunak*'er, der kom op til dem, vare rigelig forsynede dermed.

Jeg er sikker paa, at af alt, hvad vi medbragte til dem, var der intet, der vandt saa almindeligt Bifald og derfor vil bevirke saa stort Savn som Tobakken. Det er naturligvis beklageligt, at vi have givet dem Smag for denne Luxusartikel; men den synes at have den samme Pirringskraft paa dem som Kaffe og Brændevin paa Vestlændingene. Brugt som Snus blandet med Kvarts tager den kun liden Plads op og er meget billig, saa det vil være meget let at holde dem forsynede dermed. Men man maa helst undgaa at bibringe dem Smag for at ryge eller skraa Tobak, hvilket de endnu ikke have faaet Smag for.

Tøjvarer træde i anden Række af Handelsartikler. Angmagsalikerne sætte selvfølgelig stor Pris paa de lette Tøjstoffer paa varme Sommerdage, hvor Skindklæderne, især i Kajak og Konebaad, ere til megen Gêne. Saavel Mænd som Fruentimmer benytte dem til *Anorak*'er, men tillige benytte Mændene dem til Betræk paa de bredpullede Huer, og Fruentimmerne til Hovedtørklæder. Den røde Farve sættes der mest Pris paa.

Jernkram er naturligvis ogsaa en vigtig Tuskhandelsartikel, men nu, da Alle ere forsynede med det vigtigste, træder den i Baggrunden for Tøjvarerne.

Jeg skal her med det samme nævne, at Geværer vare kjendte deroppe, førend vi kom dertil, idet Angmagsalikerne paa deres Handelsrejser have seet dem hos de sydligere boende Østlændinge, hvoraf mange ere forsynede dermed. En Mand fra Sermilik, ved Navn *Ingmalukutuk*, havde endog medtaget et saadant derop, men, da han ingen Ammunition medbragte dertil, blev det skaaret istykker til Beslag paa Dupper af Harpuner og Lændsere. To unge Mænd bleve forsynede af os med Geværer, nemlig *Ilinguaki*'s Plejesøn, *Kitigajak*, til Løn for Følgeskabet derop, og vor Nabo *Kutuluk*'s Søn, *Napardlugok*, for godt Naboskab. Især den første fangede fortrinligt med Riflen. En tredie, af os skjænket Riffel er ogsaa kommet derop,

nemlig med *Umerinak*, der arvede den efter en Mand, som havde lovet at følge os til Angmagsalik, men døde. Ejermændene til Riflerne ere blevne forsynede med Ammunition, som sandsynligvis vil strække til i 2 à 3 Aar.

Enkelte Folk undersøgte vore Sager saa nøje, at de gik ind i vort Telt, naar vi ikke vare der, og aabnede vore Kasser for at se paa Indholdet. Naar vi derimod vare tilstede, forlode de altid Teltet, saasnart vi gik ud; men i samme Øjeblik, vi kom ind, havde vi det atter fuldt med Mennesker. De spurgte om, hvem hver enkelt Ting tilhørte, og beundrede gjerne, hvor smukt og godt det var; derefter gjorde de det Spørgsmaal: om vi ogsaa havde lavet det selv?

Tiggeri var ikke ualmindeligt, især naar de havde fortalt os noget om *Timersek'er*, *Akilinek*-Beboerne eller andre Væsener. Mulig har det dog været af Frygt for disse Væsener, ligesom ogsaa en Mand, efterat have fortalt om sin Moders Død og Begravelse, forlangte Betaling derfor, for, som han sagde, at den Døde ikke skulde blive vred.

Vi kunne dog ikke sige, at Alle vare paatrængende; thi der var ikke faa hæderlige Undtagelser. Især var der blandt de Ældre mange, der udmærkede sig ved sjelden Takt og stor Beskedenhed. I den Henseende staa Beboerne af Sermilik-Fjorden langt over dem ved Angmagsalik-Fjorden.

Egentlig Tyvagtighed mærkede vi ikke noget til i den første Tid; dog forsvandt et Par Knive fra vore Roersker.

Medens de sydligere Østlændinge havde været os behjælpelige med at losse og lade vore Baade, rørte Angmagsalikerne sig ikke, da vi kom derop, men stode ganske rolige og saa til; med andre Ord: vi vare ikke rigtig velkomne ¹⁾.

¹⁾ Dalager fortæller et meget betegnende Træk om Grønlænderne, hvilket viser, hvor bange de ere for at gjøre noget, som kunde støde Andre: Naar en Baad nærmer sig et beboet Sted for at slaa Telt, ro de langsomt, og naar de ere et Bøsseskud fra Land, blive de liggende stille, holdende paa Aarerne, uden at tale. Hvis de Kommende ere velsete,

Saasnart det rygtedes, at vi vare komne til Angmagsalik, kom Folk fra alle Fjordens beboede Steder i Kajak og i Konebaad for at se os. Alle Folk bragte os Foræringer, der bestod af frisk og tørret Kjød, Kobberemme, Senetraad m. m., og alle udtalte deres Glæde og Forundring over, at vi vare komne derop, og lovede at indfinde sig hos os med noget af al den Fangst, de vilde faa i Vinterens Løb. De søgte at smigre os paa alle Maader; saaledes ved at fortælle, at deres Børn, lige meget om det var Drengene eller Piger, vare vore Navner. En Kone fremviste med Stolthed sit Barn, der, fortalte hun, var klædt ligesom vi. Det havde nemlig nogle elendige Tøjpjalter paa.

Vi saa ved *Sermiligak* et ejendommeligt Exempel paa, hvorledes en Mand forsøgte at indsmigre sig. Angekok'en *Arvo* fortalte nemlig, hvorledes han for nogle Aar siden havde hjulpet nogle af vore Landsmænd, som han traf mellem Isen. Deres Konebaad var gaaet istykker, men han hjalp dem og viste dem Vej sydefter. For denne Tjeneste havde vore Landsmænd lovet ham, at naar der atter kom *Kavdlunak*'er dertil, skulde de bringe Noget med op til ham. Han fortalte ogsaa, at der ifjor kom en Mand over Indlandet fra Vestkysten. Da han var drevet ud fra Land paa Vinterisen, hjalp *Arvo* ham ved at skubbe Isen til Land igjen, hvorefter han gik tilbage over Indlandsisen. Saavel denne Fremmede som de ovennævnte vare klædte ligesom vi, men talte et Sprog, som *Arvo* forstod. Han blev derfor højst forbauset, da han opdagede, at han ikke kunde forstaa, hvad vi sagde.

Naar vi senere besøgte de Indfødte paa deres Bopladser,

gjøre Folkene paa Land Komplimenter, idet de sige: »Se her er gode Teltpladser og Sted, hvor Konebaaden kan ligge, kom og udhvil Eder!« Beboerne assistere da med Baadens Lossen og Bagagens Opbringelse. Men fare de bort igjen, hjælpe de ikke med at sætte Konebaaden i Vandet, heller ikke arbejde de med Lasten.

Ere de Fremmede derimod uvelkomne, tie de, der staa paa Landet, stille, og de Kommende rø da bort med største Hurtighed til et andet Sted.

vare de overordentlig forekommende og gjæstfri og vidste ikke, hvor godt de skulde gjøre det for os. De vare meget glade og taknemlige, naar vi besøgte dem i deres Telte eller Huse, eller naar vi interesserede os for deres Børn eller spiste af de Fødemidler, de bød os. Isærdeleshed vare de glade, da vi paa en kortere Rejse gav os dem alene i Vold og efterlod vor vestgrønlandske Besætning. De satte da en Stolthed i, at Alt fuldstændig gik efter vort Ønske, og deres Tjenstvillighed og Hjælp-somhed kjendte ingen Grændser. Naar vi vare i Besøg hos dem, forærede de os altid, hvis de havde noget, store Mængder af forskjellige Spisevarer, saa at vi gik fuldt ladede hjem fra dem. Ja, de drev endog deres Flothed saa vidt, at de forærede os hele Sæler. Men undertiden hændtes det dog, at de havde et Ønske om at faa en bestemt Ting som Gjenforæring af os.

Naar vi hjalp Syge, var ikke alene den Vedkommende selv meget taknemlig, men alle Husbeboerne strømmede over af Tak og Foræringer. Dog var dette muligvis ikke saa meget af Taknemlighed som af den Følelse, Angekok'erne have bibragt dem, nemlig at al Hjælp maa betales, for at den Syge kan komme sig. Da en Mand med Slæde var faldet igjennem Isen, og vi hjalp ham op af Vandet, modtoges vi paa hans Hjemsted som hans Redningsmænd.

De Indfødte viste stor Høflighed i deres Optræden. De gik aldrig ind i vort Telt eller Hus, naar vi vare tilstede, uden at vi først skulde gaa ind, ligesom de omvendt i deres eget Telt eller Hus først gik selv ind for at vise os Vejen. De slog altid Hætten op over Hovedet, inden de gik ind, for strax at slaa den ned igjen, saasnaart de vare komne ind. Det samme gjorde de, naar de gik ud. Ikke alene overfor os, men ogsaa overfor hinanden, iagttog de disse Høflighedsformer. Hilsen for at byde Velkommen kjendes ikke, men Afskedshilsen, om at «være forsigtige paa Rejsen» eller Ønsket om, at man «maa sejle i aabent Vande», er meget almindeligt.

I det hele taget ere Angmagsalikerne meget høflige, over-

bærende og føjelige i deres Opførsel overfor hverandre. Ja endog dybere Følelser, som Hengivenhed og Kjærlighed mellem Slægtninge, have vi været Vidne til.

Jeg skal her omtale et Exempel paa Hengivenhed mellem Sæskende. *Adliortortok*, deri boede ved *Norajik* i det Indre af Angmagsalik-Fjorden, havde fanget en Narhval. Som almindelig under saadanne Omstændigheder fik Bofæller, Naboer og alle Fremmede, der kom i Besøg, rigelig Forsyning af denne. Dette følger af sig selv; thi de hjælpe igjen ham, naar de faa noget, og han kommer til dem. Men, skjøndt der ellers i Lobet af Vinteren Ingen fra *Norajik* aflagde Besøg ved *Sermilik*, eller omvendt fra *Sermilik* til *Norajik*, begav han sig paa den meget lange og besværlige Fodvandring til *Sermilik*, hvor hans gifte Søster boede, bærende en stor Bylt Kjød i Rem om Panden. Han var nemlig bange for, at hun skulde lide Nød, medens han selv havde Overflod. I en skarp nordlig Vind og over temmelig besværligt Terræn tilbagelagde han den 8 Mil lange Strækning. Skjøndt det var henad Aften, da han kom til os, der jo omtrent boede midtvejs, havde han ikke Tid til at blive, men gik videre ved det indfaldende Mørke.

Høfligheden gaaer ofte over til Falskhed. Selv om En nylig havde været inde hos os og bagtalt en Anden, saa viste det sig hverken i Ord eller Mine, naar han lige udenfor traf sammen med ham. De afholde sig fra alt, hvorved de aabenbart kunne støde hinanden, saasom Skjældsord eller Slagsmaal. En Undtagelse gjøres kun ved Trommedands, hvor de skjælde hinanden ud og søge at gjøre hinanden saa latterlige som muligt. Men strax efter kunne de omgaaes, som om der ikke var noget uvenligt Forhold imellem dem.

Ofte ere Angmagsalikerne meget frygtsomme overfor hinanden. Angekok'erne *Arvo* og *Maratuk* vare frygtede og hadede af Alle, fordi de sloge Folk ihjel, tog Sjælene fra Folk og i det hele tog, hvad de havde Lyst til. (Den eneste gode Side, man omtalte hos *Arvo*, var hans Kjærlighed til sine Børn. Han

havde nemlig to fraskilte Koner, hver med to Børn, som han af og til kom og saae til.) Endog indbyrdes var der ikke det bedste Forhold mellem *Argo* og *Maratuk*. Sidstnævnte forraadte saaledes uden Anledning *Argo* for os som Tyv og Løgner, og sagde, da *Argo* blev syg, at han ligesaa gjerne kunde gaa hen og drukne sig. Da disse to, efterat have begaaet flere Forbrydelser, ikke følte sig sikre ved Angmagsalik, rejste de om Vinteren i Slæde med deres hele Familie til *Sermiligak*. Her boede blandt andre *Utuaik*, som var meget bange for Angekok'ernes Hævn. Han havde nemlig i sin Ungdom villet være Angekok og havde derfor siddet og drejet tre Dage paa en stor Sten, men havde hverken hørt eller seet noget. Han havde ikke seet Aander og havde aldrig hørt andre end Angekok'erne selv tale, naar de gjorde Kunster. Han havde hørt alle de sædvanlige Historier, som Angekok'erne fortælle, men troer ikke paa dem. Han troer heller ikke, at Angekok'erne kunne helbrede Syge eller hjælpe Folk, der ikke kunne fange. Han har tidligere været en god Fanger, men da han ikke mere kunde fange, søgte han Hjælp hos Angekok'erne, som dog ikke formaaede noget. Han troer derfor ikke mere paa dem i nogensomhelst Henseende og siger, at der er mange Folk, som heller ikke tro paa dem.

Da *Argo* og *Maratuk* nu kom op til *Sermiligak*, blev *Utuaik* og de andre, som hoede deroppe, bange, især fordi *Maratuk* engang havde forsøgt at dræbe *Utuaik*. Saasnart de derfor saae Lejlighed dertil, rejste de bort, og *Utuaik* maatte endog efterlade sin Konebaad, som *Argo* satte sig i Besiddelse af. Nu lever *Utuaik* med to Koner og syv Børn omtrent af Naadsens Brød hos *Kutuluk*. Han tør ikke gaa paa Fangst uden at være i Selskab med Folk, som han kan stole paa, af Frygt for Hævn af en eller anden Angekok.

Gjæstfriheden er overordentlig stor. Selv om Beboerne paa to forskellige Steder ikke nære venskabelige Følelser for hverandre, er der dog intet til Hinder for, at de aflægge gjensidige

Besøg og spise af hverandres Forraad. Den forhadte *Avgo* kom fra *Sermiligak* over Isen til Angmagsalik for at handle med os. Paa Vejen blev han nødt til at opholde sig i nogen Tid ved *Kumarmiut*, hvor han maatte efterlade sin ene Kone, som var syg. Her boede en fraskilt Kone med en tiaarig Søn samt Familien af hans syge Kones tidligere Mand, som for et Par Aar siden var myrdet i Kajak af *Maratuk*. Senere maatte han tilbringe en hel Maaned ved *Kangarsik*, hvor de Alle hadede ham. Paa begge Steder blev han, tilligemed begge sine Koner og en Stifsøn, behandlet med Gjæstfrihed, men senere bagtalte begge Parter hinanden. Værterne fik nemlig at høre, at *Avgo* havde fortalt, at han maatte se paa, at de spiste, uden at han selv fik noget. Til Gjengjæld herfor kom Værterne til os og fortalte, at *Avgo* havde stjaalet og løjet hos os. Førend *Avgo* kom til *Kangarsik*, var en gammel Mand derfra, *Tigajat*, hos os. Han fortalte, at *Avgo* og hans Stifsøn, *Maratuk*, vare de eneste slette Mennesker deroppe. *Tigajat* havde havt flere Born, men *Avgo* havde taget Sjælen fra dem, saa at de vare døde. Han vilde gjerne hævne sig, men da han var alene, kunde han ikke gjøre det. Da *Avgo* nu kom der paa Besøg, behandlede han ham med Gjæstfrihed og laante ham endog sin Kajak, for at han kunde gaa i Besøg hos os.

Der blev ikke begaaet saa faa Rapserier fra os, ikke alene af Brød, Jernkram og Klædningsstykker, men ogsaa af Ting, som de Indfødte aldeles ingen Brug havde for, f. Ex. en Theske og en Gaffel.

En Dag, da jeg handlede med *Suudluitek*, fik denne paa Opfordring fem Krumknive til at vælge imellem. Efter lang Overvejelse fremviste han den, som han vilde have, og leverede den strax til Konen, der stod udenfor i Gangen, hvorefter han tilbageleverede tre. Da jeg sagde, at han havde faaet fem, og han mærkede, at jeg var sikker i min Sag, kom det ud af ham, at han havde lagt to fladt ovenpaa hinanden, vist mig dem og leveret dem til Konen. I Begyndelsen forsikrede han, at det

var sket ved en Fejltagelse, fordi Knivene vare saa tynde, men hans stærke Rødmen forraadte ham, og senere tilstod han, at hans Nabo havde hvisket til ham, at han skulde bære sig saaledes ad, «thi det vilde vi ikke opdage». Han var yderst ulykkelig derover, men mente dog, at han egentlig var uskyldig deri, medens det var den Mand, der havde forlokket ham, som maatte bære Skylden. Endog den store, stærke *Maratuk* rødmede stærkt og blev meget ilde berørt, da han blev greben i Tyveri paa fersk Gjerning, medens den snilde, forslagne *Avgo* tog det fra den gemyttlige Side, da han blev greben i at rapse nogle Perler. Gjennemgaaende bleve de dog overordentlig forlegne, naar vi omtalte Rapserierne, og deres Rødmen forraadte dem saa godt som altid. Angmagsalikerne tilbagefordre aldrig stjaalne Ejendele, selv om de vide, hvem der har taget dem, eller se dem i Hænderne paa Tyven. Derimod have vi haft Exempel paa, at de ere komne til os, naar en Gjenstand, de havde faaet af os, var taget fra dem, for at vi kunde skaffe dem den tilbageleveret fra Tyven eller give dem Erstatning.

Tyverierne af vort Brød maa særlig være udførte i mørke Nætter. Vore Brødsække, der laa oppe under Konebaaden, som hvilede paa høje Støtter, bleve skaarne itu, for at de kunde komme til Brodet. Hovedmanden for disse Tyverier var Angekok'en *Narsingertek*, der havde skræmmet vor Besætning saa forfærdeligt ved at fortælle om Dødningen, der om Natten stod oppe paa Højen udenfor vort Hus. Jeg antager, at han skræmede dem af den Grund, at hvis Nogen skulde se Mennesker ved vor Proviant om Natten, de da skulde forskrækkes ved Tanken om Spøgelset. Første Gang, der var stjaalet Brød, fik Beboerne paa den modsatte Side af Fjorden Skyld derfor, men senere kom vi efter, at det kun kunde være vore Naboer, idet de begyndte at angive hverandre af Frygt for selv at blive mistænkte.

Alusagak og hans Kone, som boede i Telt tæt ved os, kom en Dag og angav Konens egen Moder, der netop havde været

i Besøg hos dem, for at have stjaalet Spæk fra os. *Angitinguak* kom og angav sin egen Søn og Svingersøn som Tyve for os, for derved at kaste Mistanken fra sig selv. Da vi imidlertid vidste, at han tilligemed Sønnen og Svingersønnen havde været ved vort Hus under vor Fraværelse, afviste vi ham haanlig, medens han mente at have gjort sig fortjent til en Belønning for at have angivet Tyvene.

Saasnart en Mand blev beskyldt for Tyveri, var hans første Spørgsmaal altid, hvem der havde angivet ham. Ikke blot han selv, men ogsaa hans Familie vare altid meget ivrige efter at faa at vide, hvem der var Angiveren. Undertiden, naar En blev beskyldt for at have stjaalet, sagde han, at Folk vare saa slemme til at lyve ham noget paa, fordi han ikke havde nogen Slægt, men var alene. Det var et gennemgaende Træk hos de Indfødte, at de, saasnart de hørte, at noget var stjaalet fra os, kom til os og sagde, at «den eller den» maatte have gjort det. Selv sagde de, at de ikke turde stjæle, thi de vare bange for at dø. En ældre Mand frembævede, at hans Moder havde sagt til ham, at han ikke maatte stjæle. Saadan en Angivelse endte gjerne med, at de bad os om ikke at fortælle, hvem der havde sagt os det. Undertiden kom hertil en Anmodning om en eller anden Foræring.

De stjal ikke alene fra os, men ogsaa fra hverandre. Den brave *Kutuluk*, den Ældste i vort Nabohus, kom en Dag og fortalte os, at han nu snart ikke havde mere Forraad tilbage; thi hans Husfæller havde saa godt som intet Forraad havt, hvorfor han havde maattet dele med dem, og nu havde de endog stjaalet en Pose med stærknet Blod, som havde ligget under hans Konebaad. Som sædvanlig under saadanne Forhold turde han ikke udtale sig om eller tilbagefordre det Stjaalne, men fandt sig ganske rolig deri uden at sige noget til Tyvene.

Vor Styrer, *Hanserak*, havde været for meget sammen med Europæere, til at han vedblivende vilde finde sig rolig i Ang-

magsalikhernes Tyverier. Da han i Anledning af de tidligere omtalte Brødttyverier fra os havde talt meget strengt til vore Naboer, fik han, da han kort Tid efter besøgte en anden Boplads, Advarsel mod at gaa alene ud om Aftenen, fordi vore Naboer vistnok pønsede paa blodig Hævn. At han kunde have Grund til Frygt, vil fremgaa af, at der i de senere Aar ikke er forefaldet mindre end tre Mord i Angmagsalik-Eggen.

Jeg har tidligere omtalt, at *Maratuk's* Moder, *Angmalilik*, var gift med en yngre Mand fra *Kumarmint*. Da hun var sin Mand for meget utro og desuden forrettede sit Husarbejde slet, pryglede han hende. Engang, da han var ude i Kajak, kom Stifsonnen, *Maratuk*, bag paa ham og satte Harpunen i hans Lænd. Stiffaderen skreg og søgte at undfly, men *Maratuk's* Fætter, *Sanimuinak*, aflivede ham ved at sætte sin Harpun i hans Ryg mellem Skuldrene. Efter *Sanimuinak's* Fortælling ombragte han ham, fordi *Maratuk* truede ham med Døden, hvis han ikke gjorde det. De skar derefter Hul paa den Dødes Kajak, saa at den sank. Skjøndt det kun er tre Aar siden, færdes Morderen alene omkring i Fjorden, og kommer endog i Besøg hos den Myrdedes allernærmeste Familie saavel i Slæde som i Kajak. Han omtales rigtignok med Frygt, dog ikke paa Grund af Mordet, men fordi han som Angekok har røvet saa mange Sjæle fra Folk, som derefter ere døde.

Den tidligere omtalte Angekok *Augpalugtok* har for 4 à 5 Aar siden slaaet sin Søsters Mand ihjel, fordi han var streng imod sin Kone. Hendes eneste Barn var død, hvorfor Manden paa det strengeste, overensstemmende med Overtroen, forbød hende at gaa til Stranden. *Augpalugtok* og hans Broder slog ham derfor ihjel paa lignende Maade som ovenfor omtalt.

Ardluarsuk, der ogsaa er Angekok, har for nogle Aar siden slaaet sin Svigerfader ihjel. Denne havde engang indespærret ham, medens han var Barn, i et Stenforraadskammer, hvor han var løbet ind, og fra denne Tid pønsede han paa

Hævn derfor. Da *Ardluarsuk* skiltes fra sin Kone, kom han op at brydes med Svigerfaderen i Husgangen. Ved Foraarets Komme harpunerede han ham. Om han, ligesom de andre, har havt en Deltager i Mordet, have vi ikke hørt.

Alle disse tre Mordere ere unge Mænd, og det synes ikke, som om Nogen har Cvillie imod dem paa Grund af Mordene.

Fig. 7. *Auggpalugtok.*

Man fortalte, at det tidligere havde været ganske almindeligt at begaa saadanne Mord, men disse Historier ere muligvis kun Sagn, der have sammenhobet og overdrevet, hvad der er passeret i Hundreder af Aar. Det er dog endnu ikke ualmindeligt, at Folk i Trommesange beskyldte hinanden for attenteret Mord.

Det kunde i første Øjeblik synes paafaldende, at Selvmord ikke skulle være saa ganske sjeldne hos Angmagsalikerne, der dog nære saa stor Frygt for Døden, rigtignok især naar den er fremkaldt ved indvendige eller hemmelige Aarsager. Denne Modsætning kan imidlertid forklares af det Mod og den Dødsforagt, de udvise under de aabenbare Farer, deres Erhverv saa godt som daglig fører med sig.

Som det før er omtalt, er Sygdom den almindeligste Grund til Selvmord, fordi den Syge er kjed af at lide. Dog kjendes ogsaa Exempler paa Selvmord af andre Grunde.

Da *Tigajat's* Søster, efterat hun i mange Aar havde været oppe ved *Kialinek*, kom tilbage til Angmagsalik, tog hun ikke til sin Fader for at bo hos ham, men boede hos andre Folk. Dette tog Faderen sig saa nær, at han lagde sig til at sove udenfor, naar det var koldt, og bevirkede derved sin Død.

En Mand bebrejdede sin Svigermoder, at hun var saa gammel, at hun ikke var til nogen Nytte, og han kunde ikke forstaa, hvorfor hun ikke døde. Hun gik derefter ned til Stranden og druknede sig.

Upakangitek fulgte sin Fader til Stranden, hvor han gik i Kajak. Da han var kommen et Stykke fra Land, saae Sønnen, hvorledes han med Villie kæntrede med Kajak'en. Inden nogen Kajak kom ud til ham, var han druknet.

Naar et Menneske paa Vestkysten af Grønland, paa Grund af Forurettelse, ganske unddrager sig Samfundet, mener man, at han opnaaer overnaturlige Legemsfærdigheder og en Gjengangers Egenskaber. En saadan kaldes: *Kivitok*. Østlændingene sagde, at der iblandt dem ikke kjendtes *Kivitok'er*; de havde vel hørt Tale om saadanne, men de vare komne fra Vestkysten.

Af den her givne Skildring af Angmagsalikerne haaber jeg, at det fremgaaer, at de ere opvakte, kløgtige og forstaa godt

at gjøre sig de Ting nyttige, som de komme i Besiddelse af. De ere udholdende og dristige i deres Færden paa Fangst. De ere livlige og begavede med stor Forstillelsesevne. De ere høflige, gjæstfri og føjelige i deres Opførsel overfor hverandre, men samtidig forsigtige for ikke at støde, indesluttede og mistænksomme. Dybere Følelser som Kjærlighed, Hengivenhed eller Venskab træffes kun sjældent.

III.

Liste

over

Beboerne af Grønlands Østkyst,

optagen i Efteraaret 1884

af

Johannes Hansen,

Kateket.

Bemærkninger til Listen

af

G. Holm.

I hosstaaende Navneliste er *Johannes Hansens* Stavemaade af Navnene fulgt¹⁾. Han har særlig søgt, at blive bekendt med Navnenes Betydning og har derefter stavet dem efter Vestkystens Dialekt og Skrivemaade. Mange af Navnene lyde derfor i Virkligheden ganske anderledes, end som man skulde antage efter denne Liste. Skjøndt jeg ellers for *Angmagsalik's* Vedkommende har fulgt det Princip, at skrive Navnene efter Udtalen, hvor det ikke gik for meget ud over Forstaaelsen af de Navne, hvis Betydning kjendtes fra Vestkysten, har jeg i denne Liste ikke rettet Navnenes Stavemaade, fordi der er mange, som jeg slet ikke har hørt udtale.

Selvfølgelig beroer den angivne Alder i Almindelighed paa et Skjøn og kan ikke gjøre Fordring paa Nøjagtighed. Vi have dog havt enkelte faste Holdepunkter at gaa ud fra, saaledes for de Ældres Vedkommende det Aar, en Mand fra *Sermilik* traf sammen med *Graah*, nemlig 1830²⁾, og for de Yngres Vedkommende det Aar, hvor man saae «Stjernen med den store, lysende Hale», nemlig *Donati's* Komet 1858.

¹⁾ Følgende Ændringer ere dog foretagne: Det gutturale *k* er erstattet af et almindeligt *k*, *ss* af et enkelt *s* og Accenten *˘* af *ˆ*.

²⁾ Jfr. S. 104 og Tav. VI samt *Graah's* Undersøgelsesrejse S. 140.

Sydlige Østlændinge.

Tingmiarmiut (2 Huse).

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
1. Navfalik	40	1	"	"	"	1	1	1
2. Pavfigigsek hans Kone	?	"	"	1	"	"	"	"
3. Mårnaitsek } deres Døttre	5	"	"	"	1	"	"	"
4. Ulijitima }	1 ¹⁾	"	"	"	1	"	"	"
5. Igsiavik	?	1	"	"	"	1	"	"
6. Narvalinek hans Kone	?	"	"	1	"	"	"	"
7. Angmarfik }	9	"	"	"	1	"	"	"
8. Saggatsiak } deres Børn	7	"	1	"	"	"	"	"
9. ? }	1	"	"	"	1	"	"	"
10. Mérék Enke	50	"	"	1	"	"	"	"
11. Atsarajik	20	"	"	1	"	"	"	"
12. Ingiûk	18	"	"	1	"	"	"	"
13. Pinerték	25	1	"	"	"	1	"	"
14. Najivariak	25	"	"	1	"	"	"	"
15. Kâvarnak	35	1	"	"	"	1	"	1
16. Akisarujugsuak hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
17. Kingupukujôk }	10	"	"	"	1	"	"	"
18. Tarkavnarsivasik } deres Børn	8	"	1	"	"	"	"	"
19. Uvikasia }	4	"	"	"	1	"	"	"
20. Kisimîtek	18	"	"	1	"	"	"	"
21. Nipujuk	35	1	"	"	"	1	"	1
22. Natserkortok hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
23. Úpat }	10	"	"	"	1	"	"	"
24. Pekilak } deres Børn	7	"	"	"	1	"	"	"
25. Alekalâ }	1	"	1	"	"	"	"	"
26. Nuliakángitsortât	40	1	"	"	"	1	"	"
27. Putsôk hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
28. Okausikitsek	30	1	"	"	"	1	"	"
		7	3	10	8	7	1	3

¹⁾ Alle Børn, yngre end 1 Aar, ere paa Listen betegnede med Alder: 1 Aar.

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Kønsbæde.	Tælle.
		"	7	3	10	8	7	1	3
29.	<i>Arpajik</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
30.	<i>Nakartôrsimasek</i>	?	1	"	"	"	1	"	"
31.	<i>Kitsigpak</i>	?	1	"	"	"	1	"	"
32.	<i>Tingmiak</i> hans Kone	?	"	"	1	"	"	"	"
33.	<i>Misurkalâk</i> }	10	"	"	"	1	"	"	"
34.	<i>Kinarigsek</i> } deres Børn	8	"	"	"	1	"	"	"
35.	<i>Pigigsârtek</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
36.	<i>Sunôrsivik</i> }	2	"	1	"	"	"	"	"
37.	<i>Masik</i>	12	"	"	"	1	"	"	"
<i>Umanak</i> (2 Huse).									
38.	<i>Avâtdlat</i>	30	1	"	"	"	1	"	1
39.	<i>Anuk</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
40.	<i>Ikulôk</i> deres Son	3	"	1	"	"	"	"	"
41.	<i>Pâpitalik</i> Enke	45	"	"	1	"	"	"	"
42.	<i>Inîkah</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
43.	<i>Nâjik</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
44.	<i>Napalilak</i>	14	"	"	"	1	"	"	"
45.	<i>Nukartârajik</i>	12	"	"	"	1	"	"	"
46.	<i>Napa</i>	20	"	"	1	"	"	"	"
47.	<i>Okaluartok</i>	45	1	"	"	"	1	1	1
48.	<i>Nukarpak</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
49.	<i>Tamok</i> }	18	"	"	1	"	"	"	"
50.	<i>Nukarajik</i> }	16	1	"	"	"	1	"	"
51.	<i>Kângûk</i> } deres Børn	14	"	"	"	1	"	"	"
52.	<i>Sûnguamik</i> }	10	"	1	"	"	"	"	"
53.	<i>Pigigsârtek</i> }	5	"	1	"	"	"	"	"
54.	<i>Kivijek</i> }	2	"	"	"	1	"	"	"
55.	<i>Aviâja</i>	35	1	"	"	"	1	"	"
56.	<i>Kasiângivak</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
57.	<i>Kivijek</i> deres Datter	3	"	"	"	1	"	"	"
58.	<i>Ajivarkortók</i> Enke	45	"	"	1	"	"	"	"
59.	<i>Sanimukagtak</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
60.	<i>Pangâkârfik</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
61.	<i>Tipigigsek</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
62.	<i>Pikime</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
63.	<i>Agsarkek</i> Enke	40	"	"	1	"	"	"	"
64.	<i>Pâguak</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
65.	<i>Karajok</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
		"	16	7	25	17	16	2	5

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
	"	16	7	25	17	16	2	5
66. <i>Pitsânia (Kudnia)</i>	25	1	"	"	"	1	1	1
67. <i>Kardlit</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
68. <i>Mdkivat</i> } deres Børn	6	"	1	"	"	"	"	"
69. <i>Kivijek</i> }	4	"	"	"	1	"	"	"
70. <i>Aaritak</i> Enke	30	"	"	1	"	"	"	"
71. <i>Ajipagtag</i> }	9	"	1	"	"	"	"	"
72. <i>Misarkartak</i> } hendes Børn	7	"	"	"	1	"	"	"
73. <i>Pigigsârtek</i> }	5	"	1	"	"	"	"	"
<i>Akorninarmiut (2 Huse).</i>								
74. <i>Ijâjuk</i>	35	1	"	"	"	1	"	1
75. ? hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
76. <i>Pikime</i> deres Datter	4	"	"	"	1	"	"	"
77. <i>Kivingasortâliak</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
78. <i>Takdkivât</i>	?	1	"	"	"	1	"	"
79. <i>Navfalik</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
80. <i>Kutsukujôk</i> deres Datter	20	"	"	1	"	1	"	"
81. <i>Igûtsak</i>	45	1	"	"	"	1	1	1
82. <i>Puernât</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
83. <i>Misarkalerek</i> } deres Døttre	4	"	"	"	1	"	"	"
84. <i>Kidnissek</i> }	2	"	"	"	1	"	"	"
85. <i>Najagsiak</i> Enke	30	"	"	1	"	"	"	"
86. <i>Kajaitilik</i> hendes Datter	8	"	"	"	1	"	"	"
87. <i>Ijâtivat</i>	10	"	1	"	"	"	"	"
88. <i>Kigdlermarsortok</i>	35	1	"	"	"	1	"	1
89. <i>Kungusinek</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
90. ? }	?	"	"	"	1	"	"	"
91. ? } deres Døttre	?	"	"	"	1	"	"	"
92. ? }	?	"	"	"	1	"	"	"
93. <i>Putugorsît</i>	40	1	"	"	"	1	1	1
94. <i>Kivdligak</i> hans Kone	40	"	"	1	"	"	"	"
95. <i>Kekartek</i> }	10	"	"	"	1	1	"	"
96. <i>Kaliak</i> } deres Døttre	8	"	"	"	1	"	"	"
97. <i>Agsâkat</i> }	6	"	"	"	1	"	"	"
98. <i>Nakivak</i> }	3	"	"	"	1	"	"	"
99. <i>Nângajâk</i>	35	1	"	"	"	1	1	1
100. <i>Pajavatsiak</i> hans Kone I.	35	"	"	1	"	"	"	"
"	23	11	36	30	25	6	11	

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.		
		"	23	11	36	30	25	6	11		
101.	<i>Mákalak</i>	} deres Sonner	18	1	"	"	"	1	"	"	
102.	<i>Nekisinák</i>		14	"	1	"	"	"	1	"	"
103.	<i>Autdlâritât</i>		12	"	1	"	"	"	"	"	"
104.	<i>Kavsangnek</i>		8	"	1	"	"	"	"	"	"
105.	<i>Agdlunârtok</i>	hans Kone II.	30	"	"	1	"	"	"	"	
106.	<i>Mikiserajik</i>	} deres Sonner	10	"	1	"	"	"	"	"	
107.	<i>Kinâvekângitsek</i>		8	"	1	"	"	"	"	"	"
108.	<i>Taumarsivasik</i>		6	"	1	"	"	"	"	"	"
109.	<i>Kianisek</i>		4	"	1	"	"	"	"	"	"
110.	<i>Ilekilârtsek</i>		1	"	1	"	"	"	"	"	
111.	<i>Kainijisat</i>	Enke	40	"	"	1	"	"	"	"	
112.	<i>Kupersima</i>	} hendes Sonner	18	1	"	"	"	1	"	"	
113.	<i>Kukigsâjik</i>		10	"	1	"	"	"	"	"	"
114.	<i>Uterne</i>		?	1	"	"	"	1	"	"	
115.	<i>Sakek</i>	hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"	
116.	<i>Márnâkik</i>	} deres Børn	5	"	"	"	1	"	"	"	
117.	<i>Kûsokartek</i>		1	"	1	"	"	"	"	"	"
<i>Igdlohuarsuk (1 Hus).</i>											
118.	<i>Napasertalik</i>		30	1	"	"	"	1	"	"	
119.	<i>Tukûtîngâk</i>	hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"	
120.	<i>Perkingitsek</i>	} deres Børn	10	"	"	"	1	"	"	"	
121.	<i>Usâsók</i>		8	"	1	"	"	"	"	"	"
122.	<i>Napârtsek</i>		30	1	"	"	"	1	1	1	
123.	<i>Kujandngitsek</i>	hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"	
124.	<i>Sunôrsivik</i>	deres Datter	4	"	"	"	1	"	"	"	
125.	<i>Kisime</i>	Enke	25	"	"	1	"	"	"	"	
126.	<i>Kinatdlak</i>	} hendes Døttre	5	"	"	"	1	"	"	"	
127.	?		1	"	"	"	1	"	"	"	"
128.	<i>Ujarnek</i>		30	1	"	"	"	1	"	"	
129.	<i>Nuliarpak</i>	hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"	
130.	<i>Kavsarne</i>	} deres Døttre (Tvillinger)	4	"	"	"	1	"	"	"	
131.	<i>Tôrnaviarsik</i>		4	"	"	"	1	"	"	"	"
132.	<i>Núkok</i>	Enke	40	"	"	1	"	"	"	"	
133.	<i>Nukartâsâ</i>	Enke	35	"	"	1	"	"	"	"	
134.	<i>Mikike</i>	hendes Søn	14	"	1	"	"	"	"	"	
135.	<i>Pitânge</i>		20	"	"	1	"	"	"	"	
			"	29	23	46	37	32	7	12	

Nordlige Østlændinge.

Sermilik.

Paa Rejse 1884 (1 Hus).

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konehaade.	Telte.
1. <i>Angmagainak</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
2. <i>Tigimiartigsak</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
3. <i>Panertarujuk</i>	6	"	1	"	"	"	"	"
4. <i>Utudnge</i>	3	"	1	"	"	"	"	"
5. <i>Umérinek</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
6. <i>Napa</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
7. <i>Kiarran</i> deres Søn	4	"	1	"	"	"	"	"
8. <i>Úkak</i> Enke	25	"	"	1	"	"	"	"
9. <i>Naitsikasik</i> } hendes Døttre	7	"	"	"	1	"	"	"
10. <i>Utilia</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
11. <i>Kagsirát</i> Enke	25	"	"	1	"	"	"	"
12. <i>Pikme</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
13. <i>Anginôk</i>	50	1	"	"	"	1	1	1
14. <i>Inekinartek</i> hans Kone I	45	"	"	1	"	"	"	"
15. <i>Kúna</i> }	20	1	"	"	"	1	"	"
16. <i>Amártivat</i> } deres Born, tillige Nr. 1 & 6 {	14	"	1	"	"	"	"	"
17. <i>Kúmínek</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
18. <i>Najagtárarik</i> hans Kone II	40	"	"	1	"	"	"	"
19. <i>Kavdlunák</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
20. <i>Sernéko</i> † ²⁾ }	10	"	"	"	1	"	"	"
21. <i>Kutak</i> } deres Born ¹⁾	8	"	1	"	"	"	"	"
22. <i>Pilerkaok</i> }	6	"	"	"	1	"	"	"
23. <i>Mikisérarik</i> }	1	"	1	"	"	"	"	"
24. <i>Kítsek</i> Enke	55	"	"	1	"	"	"	"
25. <i>Kavigtivilak</i> † }	20	1	"	"	"	1	"	"
26. <i>Kalia</i> }	14	"	1	"	"	"	"	"
27. <i>Ajivalik</i>	45	1	"	"	"	1	1	1
28. <i>Kúnak</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
29. <i>Morsujuk</i> }	20	"	"	1	"	"	"	"
30. <i>Kágák</i> } deres Børn	15	1	"	"	"	1	"	"
31. <i>Kutsukujók</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
32. <i>Kihuk</i> }	10	"	"	"	1	"	"	"
33. <i>Ulímakek</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
34. <i>Katiték</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
35. <i>Ilekilártek</i> deres Datter	1	"	"	"	1	"	"	"
"	"	8	8	11	8	8	2	2

1) Undertiden findes under denne Betegnelse ogsaa sammenbragte Born.

2) † betyder, at Vedkommende er død, efterat Listen er optagen.

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
36.	<i>Angmalikagtak</i>	45	1	8	11	8	8	2	2
37.	<i>Ingivak</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
38.	<i>Pérna</i>	16	1	"	"	"	1	"	"
39.	<i>Kipakék</i>	14	"	"	"	1	"	"	"
40.	<i>Ilerkaok</i>	10	"	1	"	"	"	"	"
41.	<i>Mamángiuk</i>	5	"	"	"	1	"	"	"
42.	<i>Amorse</i>	3	"	"	"	1	"	"	"
<i>Iktek</i> (1 Hus).									
43.	<i>Ilingivákék</i>	60	1	"	"	"	1	1	1
44.	<i>Tumik</i> (<i>Tók</i>) hans Kone I	35	"	"	1	"	"	"	"
45.	<i>Kína</i>	14	"	"	"	1	"	"	"
46.	<i>Kalia</i>	13	"	1	"	"	1	"	"
47.	<i>Tértiko</i>	11	"	1	"	"	1	"	"
48.	<i>Apúsuk</i>	9	"	1	"	"	"	"	"
49.	<i>Putorkortók</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
50.	<i>Sorfia</i>	10	"	1	"	"	"	"	"
51.	<i>Aapúsuk</i> hans Kone II	55	"	"	1	"	"	"	"
52.	<i>Mamerák</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
53.	<i>Ilingivasik</i> †	30	1	"	"	"	1	"	"
54.	<i>Nauja</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
55.	<i>Ják</i> deres Datter	1	"	"	"	1	"	"	"
56.	<i>Alámákartek</i> hans Datter	10	"	"	"	1	"	"	"
57.	<i>Kitsikajék</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
58.	<i>Akusina</i>	45	1	"	"	"	1	1	1
59.	<i>Kátsiarajik</i> hans Kone	40	"	"	1	"	"	"	"
60.	<i>Sipingaine</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
61.	<i>Saunikok</i> †	15	1	"	"	"	1	"	"
62.	<i>Kingartek</i>	30	1	"	"	"	"	"	"
63.	<i>Pangatdlak</i>	50	1	"	"	"	1	"	"
64.	<i>Sianítsuk</i> hans Kone	50	"	"	1	"	"	"	"
65.	<i>Pike</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
66.	<i>Kujáarak</i>	18	"	"	1	"	"	"	"
67.	<i>Nutarka</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
68.	<i>Amítsukujók</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
69.	<i>Nuatigák</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
70.	<i>Tértiko</i> deres Datter	5	"	"	"	1	"	"	"
71.	<i>Augpalugtok</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
72.	<i>Aukák</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
		"	22	13	22	15	23	5	5

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
	"	22	13	22	15	23	5	5
73. <i>Narrinángitsek</i> deres Son	1	"	1	"	"	"	"	"
74. <i>Miane</i>	5	"	"	"	1	"	"	"
75. <i>Kildupaluk</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
76. <i>Nakika</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
77. <i>Uvdlume</i> deres Son	2	"	1	"	"	"	"	"
78. <i>Kákasik</i> †	50	1	"	"	"	1	1	1
79. <i>Okumarpaĵik</i> hans Kone I †	50	"	"	1	"	"	"	"
80. <i>Perkigsunguasik</i> } deres Born	18	1	"	"	"	1	"	"
81. <i>Kujanaut</i> }	16	"	"	1	"	"	"	"
82. <i>Kôrse</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
83. <i>Pajagarsik</i> }	10	"	"	"	1	"	"	"
84. <i>Anuk</i> hans Kone II	40	"	"	1	"	"	"	"
85. <i>Sáruat</i> } deres Born	18	"	"	1	"	"	"	"
86. <i>Nakika</i> }	15	"	"	1	"	"	"	"
87. <i>Káritsek</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
88. <i>Kalivalak</i> † }	9	"	1	"	"	1	"	"
89. <i>Usortorfik</i> }	6	"	"	"	1	"	"	"
90. <i>Pĵimassak</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
91. <i>Pitſekiagdlak</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
92. <i>Pápiĵ</i> †	35	1	"	"	"	1	1	1
93. <i>Kivingalák</i> hans Kone I	35	"	"	1	"	"	"	"
94. <i>Kivsálík</i> } deres Born	11	"	"	"	1	"	"	"
95. <i>Sijerávak</i> }	9	"	1	"	"	"	"	"
96. <i>Tímiték</i> }	7	"	"	"	1	"	"	"
97. <i>Kínáite</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
98. <i>Puĵók</i> hans Kone II	25	"	"	1	"	"	"	"
99. <i>Sukalík</i> } deres Dottre	4	"	"	"	1	"	"	"
100. <i>Amerdlavfárik</i> }	1	"	"	"	1	"	"	"
<i>Sivinganársik</i> (1 Hus).								
101. <i>Kivdlakartek</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
102. <i>Kakatsakasekaok</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
103. <i>Artártek</i>	40	1	"	"	"	1	"	1
104. <i>Akipe</i> hans Kone I	38	"	"	1	"	"	"	"
105. <i>Tértiko</i> deres Datter	20	"	"	1	"	"	"	"
106. <i>Imájane</i> hans Kone II	35	"	"	1	"	"	"	"
107. <i>Sájók</i> deres Son	18	1	"	"	"	1	"	"
108. <i>Kujanarpé</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
109. <i>Nukalát</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
"	31	18	36	24	33	7	8	

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
110. <i>Kavdlunāk</i> deres Datter	2	"	"	"	1	"	"	"
111. <i>Perkilāk</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
112. <i>Ajaitsek</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
113. <i>Ivnārigsek</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
114. <i>Igdlimātsikasik</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
115. <i>Agpaliak</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
116. <i>Ujulikāk</i> } deres Børn	15	1	"	"	"	1	"	"
117. <i>Aitsék</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
118. <i>Arkarnailsiarajik</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
119. <i>Isāngasek</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
120. <i>Sidnialik</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
121. <i>Kitsūnguak</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
122. <i>Angisék</i> deres Datter	2	"	"	"	1	"	"	"
123. <i>Norajerak</i> Enke	50	"	"	1	"	"	"	"
124. <i>Make</i> }	18	1	"	"	"	1	"	"
125. <i>Pilikaitsiak</i> } hendes Børn	15	"	"	1	"	"	"	"
126. <i>Kāritsek</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
127. <i>Silakasik</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
128. <i>Ingmalukutsuk</i>	35	1	"	"	"	1	"	1
129. <i>Akipe</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
130. <i>Kūngāk</i> } hans Børn	15	"	"	1	"	"	"	"
131. <i>Aputsuk</i> }	10	"	1	"	"	"	"	"
<i>Sivinganek (1 Hus).</i>								
132. <i>Pākdnak</i>	35	1	"	"	"	1	1	1
133. <i>Uvilatse</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
134. ? deres Datter	8	"	"	"	1	"	"	"
135. <i>Kūnak</i>	35	1	"	"	"	1	"	"
136. <i>Natsek</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
137. ? deres Datter	1	"	"	"	1	"	"	"
138. <i>Akernilik</i>	40	1	"	"	"	1	"	"
139. <i>Kakagtorujuk</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
140. <i>Kisorusuk</i>	35	1	"	"	"	1	"	"
141. <i>Kingmingersek</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
142. ? }	8	"	"	"	1	"	"	"
143. ? } deres Børn	5	"	1	"	"	"	"	"
144. <i>Avārsik</i>	40	1	"	"	"	1	"	"
145. <i>Sāktivāt</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
"	44	21	19	31	46	8	10	

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telle.
146.	?	8	"	"	"	1	"	"	"
147.	?	3	"	1	"	"	"	"	"
148.	<i>Tusiagtek</i> Enke	50	"	"	1	"	"	"	"
149.	<i>Pilagtit</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
150.	<i>Ijartût</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
151.	<i>Ujorkâk</i>	35	1	"	"	"	1	1	1
152.	? hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
153.	<i>Uinak</i>	15	1	"	"	"	"	"	"
154.	<i>Ujulikâk</i>	12	"	1	"	"	"	"	"
155.	?	10	"	"	"	1	"	"	"
156.	?	8	"	"	"	1	"	"	"
157.	?	6	"	"	"	1	"	"	"
158.	?	4	"	"	"	1	"	"	"
159.	<i>Nâko</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
160.	<i>Atânitek</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
161.	?	8	"	1	"	"	"	"	"
162.	?	5	"	1	"	"	"	"	"
<i>Akerninak (1 Hus).</i>									
163.	<i>Tiggânê</i>	30	1	"	"	"	1	1	1
164.	<i>Umêrinek</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
165.	? deres Søn	8	"	1	"	"	"	"	"
166.	<i>Unangisakasik</i> Enke	40	"	"	1	"	"	"	"
167.	<i>Singagtât</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
168.	<i>Okârték</i> hans Kone	28	"	"	1	"	"	"	"
169.	?	10	"	1	"	"	"	"	"
170.	?	8	"	"	"	1	"	"	"
171.	?	6	"	"	"	1	"	"	"
172.	<i>Kâvalissok</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
173.	<i>Kâkâk</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
174.	<i>Suitsek</i> Enke †	?	"	"	1	"	"	"	"
<i>Angmagsalik.</i>									
<i>Tasiúsârsik (1 Hus).</i>									
175.	<i>Kutsuluk</i>	50	1	"	"	"	1	1	1
176.	<i>Tâgutok</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
177.	<i>Nâpardlukok</i>	22	1	"	"	"	1	"	"
178.	<i>Kivia</i>	14	"	"	"	1	"	"	"
		"	53	27	59	39	54	11	13

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebåde.	Telte.
	"	53	27	59	39	54	11	13
179. <i>Orssok</i>	12	"	"	"	1	"	"	"
180. <i>Igsiavik</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
181. <i>Ijartivat</i> hans Kone, Datter af 175 & 176	20	"	"	1	"	"	"	"
182. <i>Nakitsilik</i> Enke, Søster til 175 . . .	60	"	"	1	"	"	"	"
183. <i>Narsingagtok</i> hendes Søn	40	1	"	"	"	1	"	1
184. <i>Mamartek</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
185. <i>Angitdumgitsek</i> }	14	"	1	"	"	1	"	"
186. <i>Pdussuak</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
187. <i>Nakekaok</i> } deres Børn	10	"	1	"	"	"	"	"
188. <i>Kavdlunak</i> }	8	"	"	"	1	"	"	"
189. <i>Nápartak</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
190. <i>Sanimuinak</i> Søn af 182	30	1	"	"	"	1	1	1
191. <i>Puitsek</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
192. <i>Atak</i> } deres Sønner	5	"	1	"	"	"	"	"
193. <i>Ippat</i> }	1	"	1	"	"	"	"	"
194. <i>Tipigigsok</i>	16	"	"	1	"	"	"	"
195. <i>Autdlágdlak</i>	50	1	"	"	"	1	1	1
196. <i>Tiparro</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
197. <i>Kutsagtek</i> deres Søn	1	"	1	"	"	"	"	"
198. <i>Nusúkaligak</i>	8	"	1	"	"	"	"	"
199. <i>Pilikát</i> Søn af 195	30	1	"	"	"	1	"	"
200. <i>Váine</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
201. <i>Utuaik</i>	40	1	"	"	"	1	"	1
202. <i>Utsukuluk</i> hans Kone I	40	"	"	1	"	"	"	"
203. <i>Kaorkortók</i> }	15	1	"	"	"	1	"	"
204. <i>Amártivat</i> } deres Børn	14	"	1	"	"	"	"	"
205. <i>Utsukuluk</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
206. <i>Kúpalik</i> }	10	"	1	"	"	"	"	"
207. <i>Sordluerínek</i> hans Kone II, Søster til 202	30	"	"	1	"	"	"	"
208. <i>Amarek</i> } deres Døttre	8	"	"	"	1	"	"	"
209. <i>Púkujukuluk</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
<i>Umâvik</i> (1 Hus).								
210. <i>Avók</i> (<i>Kuné</i>)	30	1	"	"	"	1	"	"
211. <i>Pôrusek</i> hans Kone, Datter af 182 .	30	"	"	1	"	"	"	"
212. <i>Mikajik</i>	8	"	1	"	"	"	"	"
213. <i>Ikásákitsek</i>	35	1	"	"	"	1	"	"
214. <i>Avijissak</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
215. <i>Pekinganeik</i> deres Datter	2	"	"	"	1	"	"	"
"	"	62	36	70	47	64	13	17

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Tele.
	"	62	36	70	47	64	13	17
216. <i>Angitingivak</i>	55	1	"	"	"	1	"	1
217. <i>Kuågsak</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
218. <i>Ikardligse</i> }	20	1	"	"	"	1	"	"
219. <i>Arkalivartåk</i> }	10	"	"	"	1	"	"	"
220. <i>Kivålikiak</i> }	8	"	"	"	1	"	"	"
221. <i>Ajarajik</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
222. <i>Kijingnåk</i> }	20	1	"	"	"	1	"	"
223. <i>Angitdungitsek</i>	25	1	"	"	"	1	"	"
224. <i>Kitsúnguak</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
225. <i>Ningávat</i>	35	1	"	"	"	1	"	1
226. <i>Unase</i> hans Kone	33	"	"	1	"	"	"	"
227. <i>Páték</i> }	15	"	"	1	"	"	"	"
228. <i>Kalia</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
<i>Kumarimiut (1 Hus).</i>								
229. <i>Inik (Ukutsiát)</i>	35	1	"	"	"	1	1	1
230. <i>Usungmåk</i> hans Kone †	40	"	"	1	"	"	"	"
231. <i>Kunuk</i> deres Datter	10	"	"	"	1	"	"	"
232. <i>Pisák</i> †	25	1	"	"	"	1	"	"
233. <i>Ativát</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
234. <i>Kitsúnguak Silekáva</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
235. <i>Ugpakángitsek</i>	55	1	"	"	"	1	1	1
236. <i>Ekinga</i> hans Kone	50	"	"	1	"	"	"	"
237. <i>Ulingnek</i> }	20	"	"	1	"	"	"	"
238. <i>Mátak</i> }	15	"	"	1	"	"	"	"
239. <i>Umasek</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
240. <i>Kúngák</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
241. <i>Kingmiarsik</i> }	10	"	1	"	"	"	"	"
242. <i>Pekitok</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
243. <i>Inik</i> }	25	1	"	"	"	1	"	"
244. <i>Igpát</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
245. <i>Aipátut</i> deres Søn	1	"	1	"	"	"	"	"
246. <i>Nakitok</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
247. <i>Nauja</i> hans Kone	25	"	"	1	"	"	"	"
248. <i>Kiarran</i> deres Datter	5	"	"	"	1	"	"	"
249. <i>Karatserfik</i>	40	1	"	"	"	1	"	"
250. <i>Sanerarték</i> hans Kone	40	"	"	1	"	"	"	"
"	"	74	42	82	52	76	15	21

		Alder.	Mænd.	Brenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
		"	74	42	82	52	76	15	21
251. <i>Agpársik</i>	} deres Born	19	1	"	"	"	1	"	"
252. <i>Amarorssuit</i>		16	1	"	"	"	1	"	"
253. <i>Suakak</i>		15	"	"	1	"	"	"	"
254. <i>Okûtak</i>		11	"	"	"	1	"	"	"
255. <i>Akipît</i> Enke		35	"	"	1	"	"	"	"
256. <i>Kajak</i> hendes Søn		12	"	1	"	"	"	"	"
<i>Ingmikêrtok (1 Hus).</i>									
257. <i>Nâtangnek</i>		30	1	"	"	"	1	1	1
258. <i>Savigtivarnâk</i> hans Kone		28	"	"	1	"	"	"	"
259. <i>Nârsivak</i>	} deres Børn	10	"	"	"	1	"	"	"
260. <i>Nukardlîliak</i>		8	"	1	"	"	"	"	"
261. <i>Kûnak</i>		1	"	1	"	"	"	"	"
262. <i>Kavauvak</i> Enke		65	"	"	1	"	"	"	"
263. <i>Takinîtitikîsek</i>		35	1	"	"	"	1	"	"
264. <i>Ekinga</i> hans Kone		35	"	"	1	"	"	"	"
265. <i>Pôrse</i>	} deres Born	8	"	1	"	"	"	"	"
266. <i>Umatak</i>		6	"	"	"	1	"	"	"
267. <i>Kalasek</i>		1	"	1	"	"	"	"	"
268. <i>Ugtokersek</i>		30	1	"	"	"	1	"	"
269. <i>Ingûuk</i> hans Kone		25	"	"	1	"	"	"	"
270. <i>Ikîmasek</i> deres Datter		1	"	"	"	1	"	"	"
271. <i>Palasek</i>		35	"	"	1	"	"	"	"
272. <i>Nâlagak</i>	} hendes Born	14	"	1	"	"	"	"	"
273. <i>Igtûtsuk</i>		10	"	"	"	1	"	"	"
274. <i>Kîmerdlik</i>		8	"	1	"	"	"	"	"
275. <i>Mitsuarnianga</i>		22	1	"	"	"	1	"	"
276. <i>Pusô</i> hans Kone		18	"	"	1	"	"	"	"
277. <i>Amuko</i>		22	1	"	"	"	1	"	"
278. <i>Uggûnarkûsimasek</i>		50	1	"	"	"	1	"	1
279. <i>Niarsiak</i> hans Kone		45	"	"	1	"	"	"	"
280. <i>Suiarkak</i> deres Søn †		20	1	"	"	"	1	"	"
281. <i>Tikasik</i> hans Kone		20	"	"	1	"	"	"	"
282. <i>Pijiva</i>		35	1	"	"	"	1	"	"
283. <i>Kvikârnât</i> hans Kone		35	"	"	1	"	"	"	"
284. <i>Sivfiak</i>	} deres Born	10	"	1	"	"	"	"	"
285. <i>Tûtamâk</i>		8	"	"	"	1	"	"	"
286. <i>Pîtarsivak</i>		30	1	"	"	"	1	"	"
287. <i>Ajûna</i> hans Kone		25	"	"	1	"	"	"	"
"		"	85	50	94	58	87	16	23

	Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
	"	85	50	94	58	87	16	23
288. <i>Pekitigsak</i>	40	1	"	"	"	1	1	1
289. <i>Mátusok</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
290. <i>Kutsôrnak</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
291. <i>Kuvnek</i> } deres Sønner	10	"	1	"	"	"	"	"
292. <i>Nangmâk</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
293. <i>Nanerajik</i>	12	"	"	"	1	"	"	"
<i>Nôrajik</i> (1 Hus).								
294. <i>Sugdhluitsek</i>	55	1	"	"	"	1	1	1
295. <i>Ekinga</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
296. <i>Narsingagtok</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
297. <i>Kivia</i> } deres Døttre	10	"	"	"	1	"	"	"
298. <i>Kâtâvak</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
299. <i>Ernipa</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
300. <i>Uverniva</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
301. <i>Ulingatak</i> } deres Børn	10	"	"	"	1	"	"	"
302. <i>Kardligpagtalik</i> }	8	"	1	"	"	"	"	"
303. <i>Maja</i> }	3	"	"	"	1	"	"	"
304. <i>Naugmâk</i> Enke	50	"	"	1	"	"	"	"
305. <i>Parajitsek</i>	45	1	"	"	"	1	"	"
306. <i>Nâlagak</i> hans Kone	40	"	"	1	"	"	"	"
307. <i>Mâtak</i> deres Datter	12	"	"	"	1	"	"	"
308. <i>Milagtek</i> Enkemand	65	1	"	"	"	1	"	1
309. <i>Angdkertâk</i> }	25	1	"	"	"	1	"	"
310. <i>Agdliartortok</i> } hans Sønner	30	1	"	"	"	1	"	"
311. <i>Hâhâlâk</i> hans Datter	5	"	"	"	1	"	"	"
312. <i>Igsiavikitsek</i>	35	1	"	"	"	1	"	"
313. <i>Itsivât</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
314. <i>Kausuarnât</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
315. <i>Pujôk</i> } deres Døttre	2	"	"	"	1	"	"	"
316. <i>Pijarsik</i> (<i>Ilisimartek</i>)	25	1	"	"	"	1	"	"
317. <i>Kulausak</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
318. <i>Kavdlunâk</i> deres Søn	2	"	1	"	"	"	"	"
319. <i>Erak</i>	12	"	"	"	1	"	"	"
320. <i>Uvia</i>	45	1	"	"	"	1	1	1
321. <i>Angitek</i> hans Kone I	45	"	"	1	"	"	"	"
322. <i>Merkerdluk</i> }	12	"	"	"	1	"	"	"
323. <i>Nukardliliak</i> } deres Børn	10	"	1	"	"	"	"	"
324. <i>Kerdlîat</i> hans Kone II	35	"	"	1	"	"	"	"
	"	95	57	103	69	97	19	27

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
		"	95	57	103	69	97	19	27
325.	<i>Tivdngivdrrit</i> } deres Børn	14	"	"	"	1	"	"	"
326.	<i>Ninák</i> }	12	"	1	"	"	"	"	"
327.	<i>Kártuak</i>	20	1	"	"	"	1	"	"
328.	<i>Kisertok</i> hans Kone	40	"	"	1	"	"	"	"
329.	<i>Nauják</i> } hendes Døttre	12	"	"	"	1	"	"	"
330.	<i>Kajalik</i> }	9	"	"	"	1	"	"	"
331.	<i>Amámúkatá</i>	14	"	"	"	1	"	"	"
332.	<i>Kúnitse</i>	35	1	"	"	"	1	"	1
333.	<i>Aitsiva</i> hans Kone	20	"	"	1	"	"	"	"
334.	<i>Kásiákartek</i> deres Søn	2	"	1	"	"	"	"	"
335.	<i>Kajaitsek</i>	18	1	"	"	"	1	"	"
336.	<i>Ungók</i> hans Kone	45	"	"	1	"	"	"	"
337.	<i>Amersak</i>	35	1	"	"	"	"	"	"
338.	<i>Nápartok</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
339.	<i>Arak</i> } deres Børn	13	"	1	"	"	"	"	"
340.	<i>Kvikárnát</i> }	10	"	"	"	1	"	"	"
<i>Nórsút (1 Hus).</i>									
341.	<i>Kdkiliortok</i>	30	1	"	"	"	1	1	1
342.	<i>Suuuainák</i> hans Kone	30	"	"	1	"	"	"	"
343.	<i>Misartak</i> deres Søn	3	"	1	"	"	"	"	"
344.	<i>Sanersak</i>	65	1	"	"	"	1	1	1
345.	<i>Kásuarpåse</i> hans Kone	60	"	"	1	"	"	"	"
346.	<i>Kijáinak</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
347.	<i>Ilíkasisgpát</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
348.	<i>Iverdlagtok</i> } deres Børn	8	"	1	"	"	"	"	"
349.	<i>Umájik</i> }	5	"	"	"	1	"	"	"
350.	<i>Sikivak</i>	40	1	"	"	"	1	1	1
351.	<i>Nárkortók</i> hans Kone	35	"	"	1	"	"	"	"
352.	<i>Kivákek</i> } deres Børn	12	"	"	"	1	"	"	"
353.	<i>Nalerkisek</i> }	10	"	1	"	"	"	"	"
354.	<i>Sukasik</i> }	8	"	"	"	1	"	"	"
355.	<i>Nalivíla</i> }	6	"	"	"	1	"	"	"
356.	<i>Sangmiök</i>	30	1	"	"	"	1	"	"
357.	<i>Kúkarnák</i> hans Kone, Datter af 359	25	"	"	1	"	"	"	"
358.	<i>Putldínak</i> deres Søn	2	"	1	"	"	"	"	"
359.	<i>Alúsákát</i>	55	1	"	"	"	1	1	1
360.	<i>Simigak</i> hans Kone, Datter af 182 . .	40	"	"	1	"	"	"	"
		"	105	64	113	78	106	23	32

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
		"	105	64	113	78	106	23	32
361. <i>Pánukasik</i>	} deres Børn	12	"	"	"	1	"	"	"
362. <i>Tórdlúko</i>		10	"	1	"	"	1	"	"
363. <i>Kúitse</i>		8	"	1	"	"	"	"	"
364. <i>Pekital</i>		5	"	1	"	"	"	"	"
365. <i>Ukak</i>		1	"	1	"	"	"	"	"
<i>Kangársik (1 Hus).</i>									
366. <i>Nárkortók</i>		35	1	"	"	"	1	1	1
367. <i>Ingnálik</i> hans Kone I		35	"	"	1	"	"	"	"
368. <i>Okáiginalik</i>	} deres Børn	10	"	"	"	1	"	"	"
369. <i>Kérsagak</i>		8	"	1	"	"	"	"	"
370. <i>Pivfárigsek</i>		5	"	"	"	1	"	"	"
371. <i>Ukak</i>		2	"	1	"	"	"	"	"
372. <i>Utsukulút</i> hans Kone II		25	"	"	1	"	"	"	"
373. <i>Ikausárkortók</i> Søn af 400		18	1	"	"	"	1	"	"
374. <i>Sáningasek</i> hans Kone		18	"	"	1	"	"	"	"
375. <i>Tikáját</i>		60	1	"	"	"	1	"	1
376. <i>Okokúma</i> hans Kone		55	"	"	1	"	"	"	"
377. <i>Okitsernaussák</i>	} deres Børn	18	"	"	1	"	"	"	"
378. <i>Okujuk</i>		14	"	"	"	1	"	"	"
379. <i>Ajngitsingisakasik</i>		10	"	"	"	1	"	"	"
380. <i>Utsukulút</i>		8	"	"	"	1	"	"	"
381. <i>Kisime</i>		25	1	"	"	"	1	"	"
382. <i>Sanik</i> hans Kone		20	"	"	1	"	"	"	"
383. <i>Arkasák</i> deres Datter		2	"	"	"	1	"	"	"
384. <i>Upernák</i>		30	1	"	"	"	1	"	"
385. <i>Simigak</i> hans Kone		30	"	"	1	"	"	"	"
386. <i>Kingmiarsik</i> deres Datter		3	"	"	"	1	"	"	"
387. <i>Kúkak</i>		35	1	"	"	"	1	1	1
388. <i>Umérinek</i> hans Kone		35	"	"	1	"	"	"	"
389. <i>Tudtekartek†</i>	} deres Sønner	14	"	1	"	"	1	"	"
390. <i>Pitsak</i>		10	"	1	"	"	"	"	"
391. <i>Uitsina</i>		20	1	"	"	"	1	"	"
392. <i>Amarek</i> hans Kone		20	"	"	1	"	"	"	"
393. <i>Tákajámak</i> Enke		55	"	"	1	"	"	"	"
394. <i>Amártivat</i> hendes Søn		12	"	1	"	"	"	"	"
395. <i>Amatsingnek</i> Tvilling med 366 . . .		35	1	"	"	"	1	1	1
396. <i>Atekája</i> hans Kone		30	"	"	1	"	"	"	"
		"	113	73	124	86	116	26	36

		Alder.	Mænd.	Drenge.	Kvinder.	Piger.	Kajakker.	Konebaade.	Telte.
		"	113	73	124	86	116	26	36
397. <i>Kingika</i>	} deres Børn	10	"	"	"	1	"	"	"
398. <i>Okujuk</i>		8	"	1	"	"	"	"	"
399. <i>Tipa</i>		3	"	1	"	"	"	"	"
<i>Sermiligâk.</i>									
<i>Nunakitit (1 Hus).</i>									
400. <i>Avgo</i>		40	1	"	"	"	1	1	1
401. <i>Napâtok</i> hans Kone I		35	"	"	1	"	"	"	"
402. <i>Angmalilik</i> hans Kone II		55	"	"	1	"	"	"	"
403. <i>Maratsuk</i> hendes Søn		35	1	"	"	"	1	1	"
404. <i>Ama</i> hans Kone		35	"	"	1	"	"	"	"
405. <i>Ajukuluk</i>	} deres Børn	7	"	1	"	"	"	"	"
406. <i>Tugpaligak</i>		12	"	"	"	1	"	"	"
407. <i>Okârték</i>		10	"	"	"	1	"	"	"
408. <i>Sérnak</i> Søn af 402		25	1	"	"	"	1	"	"
409. <i>Sunauna</i> hans Kone		25	"	"	1	"	"	"	"
410. <i>Siânek</i> deres Barn		1	"	"	"	1	"	"	"
411. <i>Tarrarsik</i> Søn af 402		18	1	"	"	"	"	"	"
412. <i>Kânek</i>		15	"	"	1	"	"	"	"
413. <i>Sivfiak</i>		10	"	"	"	1	"	"	"
		"	117	76	129	91	119	28	37

Mandkjon 193. Kvindekjon 220. Ialt 413 Personer.

Sydligte Østlændinge 135

Nordligte Østlændinge 413

Alle Østlændinge i Efteraaret 1884 548

Befolkningen paa Østkysten af Grønland bestod i Efteraaret 1884 af 548 Individuer. Af disse boede 413 i Angmagsalik-Egnen og 135 paa den sydligere Strækning.

Graah siger at Folkemængden i 1829 var henved 600 Personer, men i 1832 kun omtrent 480 ¹⁾. Disse boede alle paa den sydligere Strækning. Der er næppe mange rejst derfra op til Angmagsalik-Egnen siden Graah's Tid, thi Trækket af Folkene gaa om ad Vestkysten til, for at komme i Besiddelse af europæiske Handelsvarer. Paa Vestkysten er der siden 1832 indført i Kirkebogen i Frederiksdal, som komne fra Østkysten og døbte: 274 Personer ²⁾, saa at hvis Graah's Angivelse har været rigtig, er Befolkningen, selv med Fradrag af de Udvandrede, aftaget betydeligt.

Af Angmagsalikerne vare 6 à 8 mellem 60 og 70 Aar. Flere kunde huske, at en Mand fra *Sermilik*, der havde seet Graah, kom op til dem og fortalte om ham, at han vilde have været derop samme Aar.

I Løbet af de 10 Maaneder, vi vare ved *Angmagsalik*, fødtes 10 og døde 13 Individuer ³⁾. Det er dog mulig, at der

¹⁾ Graah: Undersøgelses-Rejse til Østkysten af Grønland S. 118.

²⁾ Efter velvillig Meddelelse fra Missionærerne ved Frederiksdal. (Tabel I.)

³⁾ De døde ere i Listen betegnede med et †.

Tabel I.

Antal af Østlændinge, som ere døbte og indførte i Kirkebogen
i Frederiksdal.

Godhedsfuldt meddelt af Missionærerne ved Frederiksdal.

Aarstal.	Mand- køn.	Kvinde- køn.	Aarstal	Mand- køn.	Kvinde- køn.	Aarstal.	Mand- køn.	Kvinde- køn.
1822	3	5	1844	"	"	1866	2	1
1823	2	6	1845	1	1	1867	"	2
1824	36	32	1846	3	1	1868	2	"
1825	32	43	1847	3	1	1869	"	"
1826	28	20	1848	11	8	1870	5	4
1827	12	10	1849	8	4	1871	"	1
1828	10	9	1850	1	3	1872	5	5
1829	4	15	1851	3	"	1873	"	"
1830	18	21	1852	6	9	1874	1	1
1831	10	19	1853	1	2	1875	"	"
1832	10	13	1854	"	"	1876	"	"
1833	12	8	1855	"	1	1877	"	"
1834	8	8	1856	1	"	1878	"	1
1835	6	9	1857	1	1	1879	"	"
1836	6	2	1858	1	8	1880	"	"
1837	"	2	1859	8	9	1881	1	1
1838	2	3	1860	5	5	1882	7	5
1839	"	"	1861	4	6	1883	"	"
1840	1	2	1862	5	5	1884	"	"
1841	1	1	1863	2	2	Summa	290	319
1842	"	"	1864	"	1			
1843	1	"	1865	1	3			
						Ialt	609 Personer.	

Tabel II.

Sammenstilling af Øst-Grønlandere og Vest-Grønlandere 1884.

Oplysningerne fra Vestkysten ere godhedsfuldt meddelte af Direktoren for den kgl. grønll. Handel.

	Mandkjen.	Kvindkjen.	Huse.	Telte.	Kajakker.	Konebaade.	Hundeslæder.	Antal af kvindelige Indiuder pr. 1000 mandlige.	For 1000 Indfødte				Danske Baade.
									Huse.	Telte.	Ka- jaker.	Kone- baade.	Slæder.
Angmagsalik	193	220	13	37	119	28	¹⁾	1140	31	90	288	68	¹⁾
Syddige Del af Østkysten	52	83	7	12	32 ²⁾	7	¹⁾	1596	52	89	237	52	¹⁾
Julianehaab og Frederikshaab Distrikter	1387	1646	412	³⁾ 715	113	"	"	1187	136	³⁾	236	37	"
Øvrige Del af sydlige Inspektorat . . .	1142	1294	224	469	54	"	"	1133	92		193	23	"
Kolonierne om Diskobugten	1259	1362	267	668	80	148	1082	102	102		255	31	56
Umanak og Upernivik Distrikter	803	904	186	336	15	154	1126	109	109		197	9	90
													11

¹⁾ Østlændingene have mindst ligesaa mange Hundeslæder som Konebaade, men næppe saa mange som Telte.

²⁾ Heraf 2, der tilhøre Fruentimmer.

³⁾ Om Telte savnes Oplysninger fra Vestkysten.

fødtes flere. Paa den sydligere Strækning fødtes 6 og døde ingen. Af de 13 Døde omkom tre i Kajak (nemlig Nr. 61, 92, og 280), een (Nr. 25) blev kastet i Havet paa Grund af Sygdom, og een (Nr. 79) styrtede sig paa Opfordring i Havet formedelst Alder og Svaghed.

At der af 13 Dødsfald komme 5 af Dage paa en voldsom Maade, er jo et overordentlig stort Antal. Man kan selvfølgelig ikke udlede noget af et enkelt Aar, men kun constatere, at der det Aar omkom i Kajak 23 % af Dødsfaldene, medens der i det sydlige Inspektorat paa Vestkysten i 1884 er omkommet 7 %, og i det nordre Inspektorat 6 %¹⁾. Gjennemsnitsantallet i en længere Aarrække paa Vestkysten er 8 %²⁾. Ligeledes skal kun nævnes, at Dødsfaldene paa Østkysten, beregnet til et Aar, vare 2.8 % af Folketallet, medens de i det sydlige Inspektorat paa Vestkysten i 1884 var 5.4, og i det nordre Inspektorat 2.0 %³⁾. Gjennemsnitsantallet af Dødsfald paa Vestkysten er 2.8 %³⁾, altsaa det samme som i det ene Aar paa Østkysten.

Man vil see af Tabel II, at Forholdet mellem Mænd og Kvinder ved *Angmagsalik* stiller sig ligesom paa Vestkysten, nemlig 114 Kvinder til 100 Mænd. Det er sikkert en Tilfældighed, at der for Øjeblikket er et saa stort Antal Kvinder paa den sydlige Del af Østkysten, nemlig 160 Kvinder til 100 Mænd; thi af de Folk, der derfra ere udvandrede til Vestkysten, stiller Forholdet sig som 110 Kvinder til 100 Mænd, altsaa meget gunstigt. (Tabel I.)

Det er en Fordel for Eskimoerne, at være et stort Antal Mennesker samlede i eet Hus. Derved ere Folkene ikke udsatte saa meget for Fattigdom paa Grund af Tilfældigheder, f. Ex. naar Familiens Forsørger paa Grund af Sygdom eller ved

¹⁾ Meddelelser fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel 1886. Nr. 1.

²⁾ Rink: Danish Greenland S. 229.

³⁾ Rink: Grønland geografisk og statistisk beskrevet. 2 Bind S. 259.

Ulykkestilfælde ikke seer sig istand til at fange. Medens der ved *Angmagsalik* paa hver Boplads kun findes eet Hus, beboet gjennemsnitlig af 32 Personer, have de sydlige Østlændinge ofte paa samme Boplads to Huse, gjennemsnitlig med 19 Beboere. Vestlændingene bo for det meste ved alle Handelssteder hver Familie i sit Hus, vist nærmest fordi de ikke ville dele den europæiske Proviant med Husbeboerne, medens de ikke havde noget imod at dele deres Fangst med dem. I *Julianehaab's* og *Frederikshaab's* Distrikter findes kun 7 Personer gjennemsnitlig pr. Hus, medens der nordligere paa Vestkysten er 10.

Om Telte savnes Oplysninger fra Vestkysten. Paa Østkysten findes 9 pr. 100 Individuer.

De sydlige Østlændinges Baade ere i Almindelighed større end Angmagsalikernes, man kan derfor ikke undres over, at der hos hine bliver 19 Individuer pr. Baad, mod 15 ved *Angmagsalik* (Tabel II). Skjøndt det uforholdsmæssig store Antal Kvinder, der findes hos de førstnævnte, have de dog forholdsvis flere Baade end de sydligste Vestlændinge, — hvor der nemlig er 27 Individuer pr. Baad, — og det skjøndt Østlændingene tillige have Slæder. I den øvrige Del af det sydlige Inspektorat paa Vestkysten, hvor der er meget faa Konebaade, findes tillige danske Baade. I Kolonierne om Diskobugten, med hvilke Østlændingene nærmest maa sammenstilles med Hensyn til Fangstforhold, er Konebaadenes Antal større end i Mellemgrønland, nemlig 32 Individuer pr. Baad, og tillige haves der Hundeslæder. Jeg har ingen paalidelige Oplysninger om Hundeslædernes Antal paa Østkysten, men kan dog sikkert sige, at Østlændingene mindst have lige saa mange Hundeslæder som Konebaade, men næppe saa mange som Telte. Det vi sige, at Angmagsalikerne med Hensyn til Antal af Slæder ere stillede mindst ligesaa godt som Kolonierne omkring Diskobugten, medens de med Hensyn til Antallet af Konebaade have dobbelt saa mange som disse, og langt flere end i Julianehaabs Distrikt.

De sydlige Østlænderne have langt færre Kajak'er end Angmagsalikerne, nemlig ikke flere end de sydligste Vestlænderne. Dette er dog alene en Følge af det store Antal Fruentimmer, som findes der; thi ikke blot alle Mændene, men endog to Fruentimmer have Kajak. Man seer altsaa, at skjøndt de sydlige Østlænderne ere stillede aldeles abnormt med Hensyn til Antallet af Fruentimmer pr. Mænd, have de dog ligesaa mange Kajak'er og langt flere Konebaade end de sydligste Vestlænderne og desuden have de Hundeslæder, hvad der, som bekjendt, ikke findes i det sydlige Inspektorat paa Vestkysten.

Det synes at fremgaa af det nævnte, at Østlænderne i disse Retninger ere langt bedre stillede end Vestlænderne.

IV.

Den østgrønlandske Dialekt,

efter de af den danske Østkyst-Expedition meddelte Bemærkninger

til

Kleinschmidts grønlandske Ordbog.

Af

H. R i n k.

1887.

Fra Kapitain Holm erholdt jeg, efter hans Hjemkomst fra Østgrønland, et Exemplar af Kleinschmidts grønlandske Ordbog, gjennemskudt med hvide Blade, paa hvilke Kateketen Johannes Hansen efter hans Anmodning havde anført Bemærkninger paa Grønlandsk om de Ord, for hvilke Østlændingene brugte mere eller mindre afvigende Benævnelser. Bemærkningernes Antal var omtrent 500, hvoraf dog en stor Del kun vedrørte mindre Forskjelligheder, navnlig i Udtalen af visse Bogstaver, eller indeholdt Gjentagelser af de samme Stamord i forskjellige Sammensætninger. Ved nogle af de ganske afvigende Benævnelser var der tilføjet, at det tilsvarende vestgrønlandske Udtryk dog ogsaa var kjendt, om end ikke almindelig brugt paa Østkysten. Da disse sidstnævnte Oplysninger ikke vare saa fuldstændige, som det kunde ønskes, benyttede Kapitain Holm efter Hjemkomsten sin Tolk, Joh. Petersens Hjælp til at gennemgaa hele Ordbogen paany og supplere den i nævnte Henseende efter Hukommelsen. Dette var nu selvfølgelig ingen let Opgave, og ved mange Ord maatte der derfor dog sættes Spørgsmaalstegn. Men hele Arbejdet, som det nu foreligger, maa i ethvert Fald regnes blandt de bedste Bidrag til Kundskaben om det eskimoiske Sprog.

Bemærkningerne gaa, som omtalt, ud paa at vise, hvorledes det samme Begreb findes betegnet i de to Dialekter. Naar vi da sammenligne de Forskjelligheder, som i saa Henseende finde Sted, med hvad de Ordlister, vi besidde fra andre, endog de fjerneste eskimoiske Lande, frembyde, gives der ved første Øje-

kast gjentagen Anledning til Forbauselse. Man kan med Grund paastaa, at ingen af de andre eskimoiske Mundarter viser saa betydelige Afvigelser fra vor grønlandske Ordbog i Udtrykkene for visse af de almindeligste og vigtigste Begreber, som netop den østgrønlandske. En Særegenhed bliver dog strax indlysende ved denne lagttagelse, og det er den, at Forskjellighederne i Benævnelserne ikke saa meget ligger i Anvendelsen af nye eller fremmede Stamord, som i Omskrivninger ved Hjælp af andre bekjendte Stammer og Tilhængsord, hvortil den mærkelige, grønlandske Ordbygning jo yder saa rigelige Midler. Bemærkningernes Forfatter antyder allerede strax i Indledningen til dem, hvorledes man skal forklare sig de vigtigste af saadanne Afvigelser, nemlig ved den Skik hos de Indfødte, at de i Tilfælde af Dødsfald undgaa at nævne de Afdødes Navne, og derfor, naar disse ere hentede fra Benævnelserne paa bekjendte Gjenstande eller Begreber, foreløbig ogsaa helt forandre eller omskrive disse Benævnelser. Det er dog indlysende, at denne Skik, som jo ogsaa er bekjendt fra andre eskimoiske Lande, overalt maa have haft en vis Begrændsning, da jo ellers Sproget helt maatte have forandret sig, og en almindelig Forvirring mellem dets Dialekter maatte være indtraadt i Aarenes Løb. Dels kan Forandringen af et saadant Ord ikke have udstrakt sig til alle deraf afledede Ord, dels maa den have indskrænket sig til en vis Tid og en vis Kreds af den Afdødes Bekjendtskab, alt i Lighed med andre Sørgeskikke. Uden Tvivl have Reglerne i saa Henseende været forskjellige hos de forskjellige Eskimostammer, og efter alle Sprogprøver og andre Oplysninger at dømme, kjende vi ingen Stamme, hos hvilken de kunne antages at have en saa omfattende og gennemgribende Indflydelse, som hos Angmagsalikerne. Efter hvad Holm har maattet slutte sig til, overholde de denne Regel for Sorg med en saadan Konsekvens, at de ligefrem nægte at kjende Ord, som man dog med Sikkerhed maa forudsætte ikke kunne være dem fremmede. Dette vil findes oplyst ved mange Exempler i det Følgende, men især

bliver det fremtrædende i afledede Ord og navnlig i Stednavne, ved hvilke det dog har været dem umuligt at gennemføre Reglerne. Grundene til, at denne Sørgeskik har kunnet udvikle sig saa ensidigt i Østgrønland, maa vel søges i den store Isolering. Havde Expeditionen ikke været mere sagkyndig hvad Sproget angaaer, end de fleste Rejsende, som have leveret Ordfortegnelser fra andre eskimoiske Lande, vilde dens Optegnelser i samme Retning sikkert ogsaa have frembudt megen Forvirring.

For at vise, hvad det østgrønlandske Sprogs Afvigelser fra det vestgrønlandske har at betyde, har det været nødvendigt, ogsaa tildels at inddrage de øvrige eskimoiske Dialekter under Sammenligningen. Først derved kunde det jo vise sig, hvilket af de indbyrdes afvigende Udtryk der var det almengyldigste. Endvidere maatte jo den alfabetiske Orden i den grønlandske Ordbog forandres fra den grønlandsk-danske til den dansk-grønlandske, nemlig for at udvise, hvorledes de paagjældende Begreber, for hvilke det Østgrønlandske har særegne Ord, udtrykkes i de andre Mundarter. Tillige fandt jeg det rigtigst, efter de amerikanske Ethnographers Methode at ordne disse Begreber i visse Hovedafdelinger, og først derefter i hver af dem alfabetisk. Afdelingerne ere, som det vil sees:

- I. Jord, Plantevæxt, Vand, Is.
- II. Rumforhold, Luft, Lys, Himmel.
- III. Legemsdele.
- IV. Dyr.
- V. Mennesker og Aande verden.
- VI. Menneskers Arbejde og Frembringelser.
- VII. Forskjelligt.

I den grønlandske Ordbog udgjøre, som bekjendt, de alfabetisk ordnede Stamord de Afdelinger, under hvilke alle de øvrige Ord, som afledede, ere grupperede. I den Liste, som her skal meddeles, kommer det jo ved Ordningen kun an paa Betydningen, hvad enten Ordene henhøre under de samme

Stamord eller ikke. Vanskelighederne, som dens Udarbejdelse frembød, opstode især derved, at det ikke alene gjaldt om at opdage, hvorvidt et givet Ord forekom i en bestemt Dialekt, men strengt talt ogsaa om Rimeligheden for, at et saadant i givne Tilfælde virkelig manglede, samt derved, at det ikke alene var Stamordene, men ogsaa Afledningerne det gjaldt om. Ligeoverfor de Fordringer, som saaledes kunde stilles, maa det derfor indrømmes, at Listen er meget ufuldstændig, og at man idelig, hvor Talen er om «forekommer» eller «ikke forekommer» maa underforstaa: «saavidt Forfatteren bekendt», men desuagtet troer jeg, at hvad man af den med nogenlunde Sikkerhed kan slutte, ikke vil være uden ethnographisk Interesse.

Hvad Vanskeligheden ved Ordenes etymologiske Forklaring angaaer, synes der i det Østgrønlandske at forekomme en Del særegne Orddannelser, ved Lydomskiftninger, Sammendragninger og tildels vel ved Affixer, som ikke findes i Kleinschmidts Ordbog. Desuden ere i disse Noter Ordene ikke altid anførte i deres normale Form, men tildels med Suffixer (for: «hans, min») og i Flertal. I Hovedsagen er alt gjengivet paa Listen saaledes, som det fandtes, og den vestgrønlandske Forklaring rettet derefter.

Den nærmest paafaldende Forskjel ved en Dialekt er jo den, at visse Bogstavlyd udtales anderledes og derfor i Reglen ogsaa ere gjengivne med andre Tegn. I de skrevne Noter er en saadan Ombytning af Bogstaver anvendt paa nogle af de østgrønlandske Ord, men ikke paa alle. Efter hvad jeg har haft Lejlighed til at slutte fra andre eskimoiske Ordfortegnelser, gjentages ganske lignende Variationer i Udtalen mere eller mindre overalt. Selv paa Vestkysten af Grønland findes de, og de give sig tilkjende i forskellige ældre Skrivemaader. Efter hvad man hidtil kan slutte, have de for det meste en lokal Karakter, gjældende for visse Distrikter, Stammer eller mindre Samfund, og for at udfinde, hvorvidt de muligvis turde have en større Betydning i den sammenlignende Lingvistik, behøvedes der i alt Fald en særegen, sagkyndig Undersøgelse. Følgende Bogstaver

i det Vestgrønlandske fremtræde i det Østgrønlandske, som tilføjet:

For <i>ts</i>	bruges <i>d</i> , <i>gd</i> eller <i>j</i> ,
- <i>p</i> og <i>f</i>	— <i>b</i> ,
- <i>t</i>	— <i>d</i> ,
- <i>s</i>	— undertiden <i>j</i> eller <i>l</i> ,
- <i>k</i>	— ofte <i>g</i> eller <i>r</i> ,
- <i>u</i>	— - <i>i</i> ,
- <i>o</i>	— - <i>e</i> ,
- <i>a</i>	— - <i>e</i> .

I ethvert Tilfælde ere dog disse Optegnelser fra Østgrønland, som grunde sig paa, hvad indfødte Grønlændere have hørt, af større Værdi end hvad der stammer fra andre eskimoiske Lande og gennemgaaende er opfattet af Fremmede. Den mest fremtrædende Ejendommelighed synes at være Vokalernes Ombytning, navnlig den af *u* med *i*, skjøndt ogsaa denne forekommer nogle Steder paa Vestkysten.

Paa Listen, som her i det Følgende skal gives, er der ved de tilsvarende vestgrønlandske Udtryk tilføjet (efter Tegnet =), i hvilke andre Dialekter det ogsaa af Forfatteren er fundet, særligt om det er fundet i dem alle, altsaa netop alene manglende i Østgrønland, eller og i visse Tilfælde om det heller ikke andetsteds er truffet. Hvor Afvigelsen i det Østgrønlandske kun er ringe, fandtes disse Oplysninger mindre nødvendige og ere derfor udeladte. Men paa den anden Side er der tilføjet Oplysning om de sjældnere Tilfælde, i hvilke det Østgrønlandske viser større Lighed med de fjernere Dialekter end med det Vestgrønlandske.

Der er forøvrigt givet en Del Forklaringer over Ordenes Afledning m. m., men det vil let indsees, at Listens Forstaaelse dog forudsætter noget nærmere Kjendskab til Sproget. Det turde derfor være passende, her foreløbig at give en Oversigt over dens vigtigste Resultater.

Forsaavidt Forskjellen ikke bestaaer i den omtalte Ombytning af Bogstaver alene, blive de, fra det Vestgrønlandske afvigende Ord to Slags:

1) de ovennævnte, af bekendte Stamord og Affixer dannede Udtryk, som formentlig blot midlertidigt skulle tjene til at omskrive eller erstatte Ord, hvis Brug man søger at undgaa, og

2) Ord, som synes at være af ældre Oprindelse og tydende paa andre Ordstammer og Affixer.

Hvad den første Art Afvigelser angaaer, meddeles der her, med Udeladelse af selve de grønlandske Udtryk, de vigtigste Begreber, for hvilke det Vestgrønlandske har særegne Ord, som for Størstedelen ogsaa gjælde for alle de øvrige Dialekter indtil Labrador og Beringsstrædet, medens Angmagsalikerne betegne dem ved Ord, der tillige have anden Betydning, og ligesom blot ere en Omskrivning af hine særegne Ord:

Betegnes af Angmagsalikerne ved:

Bær	det, som plukkes.
Sletteland	det, som er jævnt, glat.
Sten	Landjord.
Vægsten	det, som er blødt.
Morgen (Dagning)	givende Gjenskin.
Stjerne	halvt lysende.
Vind	sortnende (Havflade).
Blære	Urin . . . (?).
Ben (Stoffet)	Afgnavning.
Lillefinger	den Sidste, Yderste.
Fod	Fodtrin.
Hænder	Lemmer.
Venstre	som bærer sig bagvendt ad.
Hale	hvad der slæbes efter.
do.	dens Endespids.
Hals	som er oprejst.
Hoved	(Hjerne . . . ?) Baghoved.

Betegnes af Angmagsalikerne ved:

Lunge	Aandedræt, Indvolde.
Læber	Talemidlets Kanter.
Negl	Kradsemiddel.
Nøgleben	Tværstykke.
Skind	Hylster, Pose.
Skjæg	Bedækning.
Spæk	det Fedtende, Tilsølende.
Tommelfinger	den Femte.
Tunge	Slikkeredskab.
Tand	Spiseredskab.
Endetarm	Udpresningsredskab.
Øje	Synsredskab.
Øre	Høreredskab.
Ederfugl	den Jagende, Tyklaarede.
Falk	den Korthalsede.
Lax	den, som stikkes.
Lus	det tossede Dyr.
Maage	Fugl i Særdeleshed.
Ravn	den tossede Fugl.
Rype	den, man søger at træffe; den, man kaster efter; den, man faaer til at falde (?).
Remsæl	den Største.
Ugle	(Ravneffjende?) den med Ansigt.
Indlandsbo	boende længst mod Indlandssiden.
Moder	Udgangssted.
Mand	stinkende Hansælhund.
Konebaad	Bortrejse-Middel.
Fangeblære	Flydemiddel.
Kajak	Vandremiddel.
Kajakmand	den Omvandrende.
Kastetræ	Fraastødningsmiddel.
Kiste	Skammel.
Lampe	Varmemiddel.

Betegnes af Angmagsalikerne ved:

Strømpe	det Inderste.
Gammel	fra gammel Tid.
Hvid	som giver Gjenskin.
Sommer	Mildning.
Sort	som er mørk.
Sover	er berøvet en Del af sig (?).

Hvad angaaer den anden Art Afvigelser fra det vestgrønlandske Sprog, nemlig de, som tyde paa en ældre Oprindelse, da er der nogle, som synes at indeholde helt særegne Stamord, eller hvis Afledning fra de vestgrønlandske Stammer i alt Fald ikke er saa simpel, som de ovennævntes, og dernæst andre, som jeg ikke har gjenfundet i det almindelig Vestgrønlandske, men dels i andre eskimoiske Dialekter, dels i det gamle af Angakokerne benyttede Sprog, dels som maaske knyttede til Sagnfortællingen. Blandt de Begreber, som findes benævnte paa disse Maader, skal her fremhæves:

Tang, den ene Benævnelse maaske svarende til det Labradorske.
 Fyger, Benævnelsen hidrører fra uvis Stamme.

Maane, Benævnelsen hidrører fra det mythiske Navn, som Fabricius dog anfører som tidligere almindelig brugt.

Solen, Benævnelsen tagen fra «Lys» og nærmest svarende til Angakok-Sproget paa Baffins-Land.

Tre Stjerner i Orion, Benævnelsen svarende til det Labradorske.

Vind, den ene af Benævnelserne svarende til det Labradorske og Baffins-Lands Dialekt.

Anus-Aabning, Benævnelsen hidrører fra uvis Stamme.

Hjerte,	ligesaa.
---------	----------

Skind,	—
--------	---

Alk,	—
------	---

Fiskeand,	—
-----------	---

Snespurv,	—
-----------	---

Hund, Benævnelsen hidrører fra uvis Stamme.

Musling, ligesaa.

Ræv, —

Snegl, —

Hjælpeaand, —

Barn, Benævnelsen svarende til Mackenzie-Dialekt.

Anden Hustru, Benævnelsen hidrører fra uvis Stamme.

Fader, Benævnelsen svarende til Angakok-Sproget.

Menneske, Benævnelsen ligesaa samt røbende Lighed med Alaska-Dialekterne.

Gryde, Benævnelsen svarende til Angakoksproget i Grønland og Baffins-Land.

Yderpels, Benævnelsen lignende Alaska-Dialekt.

Bjørneskind's Vante, Benævnelsen svarende til Labradorsk og Mackenzie-Dialekt.

Besøge, Benævnelsen svarende til Labradorsk.

Dø, Benævnelsen svarende til Angakoksproget.

Ja, Nej, Benævnelsen hidrørende fra uvisse Stammer.

Fortegnelse

over

Østgrønlandske Ord,

med Tilføjelse af de tilsvarende Udtryk i det Vestgrønlandske
og tildels i de andre eskimoiske Dialekter.

Forklaringer.

De eskimoiske Ord i det Hele ere betegnede ved kursiv Skrift;
deraf de særligt østgrønlandske med fed Skrift.

Gv. betyder Vestgrønlandsk.

L. — Labradorsk.

C. — Centrale Dialekter (Baffins-Land m. m.).

M. — Mackenzie Dialekt.

V. — De vestlige Eskimoers Dialekter (Alaska og asiatiske).

(Hvor intet af disse Bogstaver er tilføjet, menes Grønlandsk).

Føjet til vestgrønlandske Ord betyder:

× at Ordet dog ogsaa kan forekomme paa Østkysten, ved Siden af
det der gængse Udtryk.

(O) at Ordet i Almindelighed ikke kjendes og ikke bruges, eller at,
som ovenfor antydet, de Indfødte ikke ville vedkjende sig, at
de forstaa det.

(NB) at Ordet ikke bruges, men dog kjendes.

(Hvor intet af disse Tegn findes, er det usikkert, om Østlændingene
kjende eller nægte at kjende det).

== betyder: desuden fundet i . . . (Dialekterne), i alt Fald saavidt
man af Afledningerne kan slutte.

Alle D. betyder: Alle Dialekter.

ingen — ingen anden D. (end den vestgrønlandske).

m. suff. — med Suffix, og plur. betyder Flertal.

(Skjønt jeg i et Skrift om det eskimoiske Sprog paa Engelsk
(«Meddelelser om Grønland» XI) har brugt Bogstavet *q* for det guttu-
rale *k*, har jeg her dog foretrukket at bibeholde *κ*. Ord fra de frem-
mede Dialekter ere gjengivne omtrent som de fandtes stavede i Origi-
nalerne).

I. Jord, Plantevæxt, Vand, Is.

Blad, Løv, *mulalak*, *mulaussak*.

Gv. *pilokut* = ingen; *mulik* (ogsaa Brystvorle) = L.

Blyant, raa, *sordlormitak*.

Gv. *torssormitutak* (*torssôk*, Husgang), *sordluk*. Næsebor; — *mio*, hvad der findes i —

Bær, Bærlyng, *mulâsat*, *murârat*; Blaabær, *tungujortut*; Krækebær, *pukugak* (de blaa, det plukkede).

Gv. Blaabær, *kigutaernak* = L. (*kigutangernak*); *paormak* (O) =

Alle D., *paormakutit* (Krækebærplanten); *tungo*, Bærsaft = L.

Haaragtige Planter, *nujâlat*.

Gv. *nijaussat*.

Is, paa fast Grund, *apusinek* (*aput*, Sne); ny Is dannes, *manerkêrpoκ* (*manerak* = L. jævn Is); — kalver, *iserkavok* (dukker op og ned).

Gv. *sermek* X. *sikuarpok*, *igarpok*.

Kvanne, *kuaralik* (havende Blomsterkvast).

Gv. *kuânek* (NB) = L. (en Tangart). — *kuânek* anføres som et af de faa gronlandske Ord, der ligner det Oldnordiske, hvilket dog vanskelig kan bringes i Samklang med dets Anvendelse i L. Mon det ikke kunde have Oprindelse tilfældets med *kuarak*, Blomsterkvast?

Ler, *kekik*.

Gv. *kekok*, almindeligst *marrak* (O) = Alle D. (*marratdluk* X, Morads, Sump).

Rod, af Planter, almindelig (m. suff.) *erkîlitâ*, *mangen*, *nûkut*, (m. suff.) *torrutâ* (*torrutak*. Enden af Fjerene, indenfor Huden); R. af Loppeurt (Jordnødder), *ivssormijitait*, *tungusungnitserajivit*.

Gv. *nukeruak*, *sordlak* (O) = ingen, *mangok*; Jordnødder, *kuperdlâssat*. (V. *kilyenera*, Rod).

Sletteland, *manigsek* (*manigpok*, er jævn).

Gv. *narssak* = L C., et af de mest udbredte Stednavne og brugelige Ord i det Hele.

Sten, *nunak* (*nuna*, Landjord).

Gv. *ujarak* = Alle D.

Stendynge, (— helle), *angmalekisât* (runde?).

Gv. *tuapait* = L. (i V. Sand).

Syre, (Planten), *nutsugkat*. *nutugkat* (*nusugpâ*, rykker af, plukker).

Gv. *sérnat* X, *kungordlit* X = L C.

Tang, almindelig, *missarkat*; særegen Art, *sarpiussak*; spiselig Tangstilk, *anâgdlâkâk*; rød Tang, *imertighat*.

Gv. *kerkussat* (O) = L C., *kanagdlak* (O); særegen Art, *uisuk*. — L. *annârluk*, noget sort paa Isen, Tang o. a.; rød Tang, *augpilagtut*.

Vægsten, *akitsek*; arbejder i Vægsten, *parpalikerivok* (? se: Metal).

Gv. *uvkusigssak* = Alle D. (*akîpok*, er blød).

Ø, *ingmikertok*.

Gv. *kekertak* = Alle D.; *ingmikôrporok*, er særskilt for sig.

II. Rumforhold, Luft, Lys, Himmel.

Fyger (Sneen —, Vandrøg), *parnuarporok*.

Gv. *perserporok* = Alle D.

Hagel, *mâkartarnak*.

Gv. *natarkornak* = L C M.

Morgen (Dagning), *âke*, *akitsilerporok*.

Gv. *uvdlâk* = Alle D. (*uvdlok* X, Dag; *akisugporok*, giver Gjenskin).

Maane, *aningat*.

Gv. *kâumat* = ingen; *aningat*, det mythiske Navn, med Derivata, har ifølge Fabricius ogsaa været brugt, men bruges nu neppe mere, uden i Sagn; i Angakoksproget paa Baffins-Land bruges *kau-mavut*, ellers i alle Dialekter *tavik* eller et ganske lignende Ord.

Nord, (m. suff.) *orkuva*; rejser mod N., *orkungmukarporok* (*ava*, højre Side naar man staaer vendt mod Søen).

Gv. *avangnâ* X = Alle D., med nogen Variation i Betydningen. (*orkua*, dens Læside).

Skjæv Retning, Pilen gaar skjævt tilvenstre, *kuaitserporok*.

Gv. *kûngassorporok*.

Smal, *amitserajik* (*amitsorujuk*?).

Gv. *amitsok* (O), *amîporok* X = Alle D.

Solen, *kaumâvak*; S. skinner, *kaumavarporok*.

Gv. *sekînek* (O) = Alle D. (!), *sekînerporok*. — C. i Angakoksproget *kaumativun*.

Solglimt sees, *kîngivarporok*.

Gv. *kungorssorporok*.

Staaer stille, er standset, *kangingilak*.

Gv. *unîngavok* = L.; *unîgporok* X, standser.

Stjerne, *kaumassuatsiak*, *angmâlivatsiak*.

Gv. *uvdloriak* = Alle D.

Stjernebilledet Karlsvoغن, *pisitdlat*.

Gv. *asalussat*.

Stjerner, tre St. i Orion, *ugdlagtut*, *ugsagtut* (o: *nanumik*. jagende efter en Bjørn?).

Gv. *siagtut*; i L. *udlaktut*, tre Stjerner i Orion, af *udlapa*, løber for at fange den (uvist om kjendt i Gv.).

Stjerne, Syv —, *kûkiât* (Hundene, se det følgende).

Gv. *kilugtûssat* (ligesom gjoende).

Sjernerne: Alair, *asît*; Vega, *nalarsik*.

Svæver over det, *kâvigpâ*

Gv. *agiorpâ* (= L.?).

Vind, *kernerak* (sort Krusning paa Vandet); det begynder at storme, *kerneragtorssuânguarpok*, *arkînarpok*; det blæser jævnt, *pékarpok*.

Gv. *anore* (NB) = Alle D., *anordlerssuânguarpok*; *atorssauvok*; i L. (og C.?) bruges *akkumak*, *akkunakpok* for: stærk Blæst; i Gv. *arkunarpok*, kommer til Skade.

Vind, Norden —, *tagpikângak*, *pîterak*.

Gv. *avangnak* X; *tagpikângarpok*. det blæser fra Øst; *pitorarpok*, Vinden kommer pludselig.

Vind, Nordost —, *nerrajâk*.

Gv. *tamâké*, Nordostvind skraat over Fjorden. (*nîgek* (O), varm Landvind, sydostlig; *nerrâk* (O), svag Sonden).

Vind, Nordvest (Föhn) *pîterak*.

Vind, Østen — (?), *puângak* (Landvind?).

Gv. *aysarne* (O) — (*pavânga*, deroppe fra).

Vind, Sø —, *kanangnek*

Gv. *isersarne* (*kana*, her nedenfor; *kanangnak*, Vestenvind).

III. Legemsdele.

Ansigt, *kîak*.

Gv. *kînak*.

Anus, *kiâva*, *kiâvia*, *kinâvik*, m. suff. *kinâvia*.

Gv. *itek* (O), m. suff. *erka* (O) = LM(V?).

Ben, (som Stof), *kivkak*.

Gv. *saunek* (O) = Alle D.; *kivkarpâ* = LM. gnaver Kjøddet af det. — I Sagnfortællinger *kivkâinausson*, Benrad (egentlig: værende blot *kivkak*).

Ben, Læg —, *igimagssartak*.

Gv. *amilerak* (*igimâk*, et Stykke Ben paa Enden af Harpunen).

Blære, Urin —, m. suff. *kordlua*.

Gv. *nakasua* = Alle D.

Brusk, *kivkak*.

Gv. *notarkok* X = LCM.

Bryst, plur. m. suff. *natarkue*.

Gv. *sakiai* X = Alle D.

Bryst, Kvinde —, *mitdlisagak*.

Gv. *iviangen* (O) = LC (MV?); *milugpok*, suger. — MV. *miluk*,
Brysl.

Finger, Lille —, *nâlek* (sidste?), *avatdlek* (yderste).

Gv. *ekerkok* (O) = Alle D.

Finne, Ryg —. (plur. m. suff.?) *talivai*.

Gv. *angâtâ* X, *sulugsugut*. — *talerkok* i M. Rygfinne, i L. Forlalle.

Fod, *tumat*.

Gv. *isigak* = Alle D.; *tume* X, Fodtrin.

Haand, *avatit*, *agtaut*.

Gv. *agssait*, *agssaut* = Alle D.

Haand, *venstre*, *kigdlermorssortok*.

Gv. *sâmik* = Alle D. (*kigdlormorpok*, bærer sig galt ad).

Haandled, *nakatlua*.

Gv. *parfia* (NB) = LC. — LCM. *nakat*, *nâkak*, en Planterod.

Haar, *kalekutit*, *kalekitai*.

Gv. *nutsat* (plur.) X = Alle D., *merkue* (plur. m. suff.). —
kalekutit, Rygskjold, Dækplade.

Haar, *graat*, *nijâgak*.

Gv. *kék* X = L.

Haartop, *píkítit*, m. suff. *tagpikivai*.

Gv. *kilertit* (O).

Hale, *Fugle* —, *erkive* (m. suff.?).

Gv. *parê* = Alle D. — *erkok* m. suff. *erkua*, dens bageste Ende.

Hale, *Fiske* —, *sarpißsak*.

Gv. *pæpok* = L (MV?); *sarpik*, Hvalfiskehale.

Hale, *Landpattedyrs* (?), *uniakagtak*, *uniakâtâ*.

Gv. *pamiok* (O) = Alle D.; *uniarpok*, slæber efter sig.

Hale, *Sælhunde* —, m. suff. *isordlutâ*, *nûkatdlua*.

Gv. *pamiagdlua* (NB) = L.

Hals *nâpalek*; strækker H. for at se efter noget, *taserkalârpok*.

Gv. *kungasek* = Alle D.; *kungaseriarpok*; *paravok*, staaer opret,
tasivâ, udstrækker.

Hjerte, m. suff. (?) *âmagâ*.

Gv. *ûmatâ* = Alle D.

Hoved, *karatserfik*; har ondt i H., *sujunînguwook*.

Gv. *niakok* = Alle D.; *niakeraok*; *karatserfik*, Baghovedet nærmest
Halsen.

Hvalbard, *sivdlek*.

Gv. *sorkak* = Alle D. — (*sipivá, sivdlek*, Skære-Retning).

Kjød, levende, *neke* (ogsaa som Føde).

Gv. *uvinik* = Alle D.; *neke* bruges overalt om* Kjød som Føde.

Kjød, Fiske —, *merpik*.

Gv. *nerpik*.

Laller, Bag —, plur. m. suff. *tuakutai*.

Gv. *serkue* = L C.

Lever, *ilokut*.

Gv. *tinguk* X = Alle D.

Lunge, plur. m. suff. *anernere* (Aandedrag), *erdlavé* (Indvolde).

Gv. *puci* (*puak*) = Alle D.

Læbe, *kalekitâ* (dens Dække), *okalugtautip sinai* (Taleredskabets Kanter).

Gv. *kardlok*.

Lændehvirvler, *ikijûtî*.

Gv. *kutsernit* (af *kujak* X, Rygrad).

Mave, m. suff. *imârtâ, nerissarpia*.

Gv. *akajarua* = Alle D.

Mellemgulv, *nataussâ*.

Gv. *kanajautâ* = ingen.

Milt, m. suff. *kitugtua*.

Gv. *mavsâ* = L (C?).

Navle, m. suff. *nigdliserpia*.

Gv. *kalasia* = Alle D.; *nigdliak*, Navlestreng.

Negl, *kitsît, kisît* (Kradseredskab).

Gv. *kukik* = Alle D.

Nøgleben, *ikârilâ*.

Gv. *kutua* (*kutuk*) = L M.; *ikârut*, Tværstykke.

Penis, *takana*, m. suff. (?) *takanâva*, den dernede (ogsaa en Sandmusling), *âtatamâva*.

Gv. *usua* (O) = Alle D.

Ribben, *saningassok, najungassok*.

Gv. *tulimak* = Alle D.

Rumpe, *igsiavit*.

Gv. *nulut* (*nulok* plur.) X = Alle D.; *igsiavik*, Sæde.

Ryg, m. suff. *tunua*.

Gv. plur. m. suff. *katigai* = Alle D.

Rygrad, plur. m. suff. (?) *kilerkivé*.

Gv. *kimerdlue* = L C.

Sene, nukerivak.

Gv. *ujalok* (O) = Alle D.

Skind, pikiligsak; tager Sk. af Baaden, *puiarpâ*; betrækker den, *pôrpâ*; Baadeskind, *posak*; aflaget B.-S., *pokø*.

Gv. *amex* (O) = Alle D.(!); *amêrpâ* (O); *amerpâ* (O); *amiko* (O).

Skind, Bjørne —, nanerak.

Gv. *nanup amia* = Alle D.

Skjæg, kalekutit (plur.).

Gv. *ungmit* (*umik*) = Alle D.

Sluger, ujakkerok.

Gv. *isivok* = L C M. — (M. *uyak*, Svælg).

Spæk, mingugtok, aparkâk (omtales allerede af Graah), *amarakâk*.

Gv. *orssok* (O) = Alle D.(!); *mingugtok* = L. besudlet, uren.

Strube, m. suff., kardlertautâ; raaber, *sorsorpâ*.

Gv. *tordlua* (— *druk*) = Alle D.; *tordlorpâ*.

Svælg, kajaitsek, isissarfik.

Gv. *iggiax* X = Alle D.

Taa, den store —, isigdlek, (yderst i Rækken).

Gv. *putugok* = L C M. (V?).

Tand, nerrit, nerrisek.

Gv. *kigut* = Alle D. (*kivâ* X bider); *nerivok*, spiser.

Tand, Stød —, ktkâ, kivkâ (?).

Gv. *tâgâk* (O) = Alle D.

Tarme, m. suff., amuvâjai.

Gv. *inaluai* = Alle D.; *amuvâ*, trækker ud.

Tarm, Ende —, singiagssaut.

Gv. *erdlok* = Alle D.; *singigpâ*, presser ud.

Tarmhinde, m. suff., nokarsernere.

Gv. *nivfê* (— *fik*).

Testikler, mânîsâk, (i det Nordlige), *alâmak*, (i det Sydlige).

Gv. *igssue* = Alle D.; hos Fabricius: *menniursak*, Ægligning, Testikler.

Tommelfinger, tatdlimâk, tikile, tiggit.

Gv. *kuvdlok* = Alle D.

Tunge, alugtût.

Gv. *okak* = Alle D.; *alugtorpâ*, slikker.

Vinge, isarok.

Gv. *suluk* = Alle D.; ogsaa: *isarok*.

Vorte, kiligagssak.

Gv. *ûngok* X = L C M.

Oje, takungnit, takínit, (plur. — *nisit*); betragter, *kungiarpá*.
Gv. *isse* (O) = Alle D.(!); *issigá*, betragter; *takuvá*, *takungnig-pok*, seer.

Ore, siorssugtaut, tusaut.

Gv. *siut* (O) = Alle D.(!); *siorssuk*, Vindens Brusen = L C M.; *tusarpá*, hører.

IV. Dyr.

Alk, sárigsít; lille A., *kutsúlak, kutsúlarajivit*.

Gv. *agpa* (O) = L C. (V?); *agpalíarssuk*.

And, Fiske —, *arpójek, asalek*.

Gv. *pák* = L.

And, Vild —, *pigsikátartek, pikingârnakajik*.

Gv. *kerdlutok* (O) = ingen.

Angeltaske, agterajik.

Gv. *agdlek* X = L C. (V?).

Ederfugl, malérsertak, ugpatekořtók.

Gv. *ávók* (O) = V.; *mítek* (O) = L C. (V?).

Falk, nápalekitsek.

Gv. *kigssaviarssuk* = L M. (V?).

Flue, Skarn —, *tingmiatsiak*.

Gv. *anariak* = L. (*annângek*) V?

Flue, Spy —, *erniortok*.

Gv. *niviuvak* = L C M. (V?).

Fugle, smaa Land —: Snespurv, *pisirajik, pisek*: —? *korssuk, ingérsajút*; Markspurv, *ivssormijítak*; —? *tutsugtórak*.

Gv. *amauligak* (O) = Alle D., *kupanavarssuk* (O) = L C. (Snespurv); *kugsagtak* (O) = ingen; *narssarmiutak* (O), Markspurv; *orping-miutak*.

Haj, narajartek.

Gv. *ekalugssuak* (O) = L.; (»*narajartek*» ligner Navnet for en Frø: i L. *naraje*, M. *narajok* og; som der paastaaes, i Gv. *narasek*?).

Hund, kúkiak.

Gv. *kíngmek* X = Alle D.

Ilvidfisk, kiarpalugtok; — unge, *piarángivasik*.

Gv. *kílaluvak* X = Alle D.; *uíak* = L.

Krabber, pussugutilikasit.

Gv. *agssagissat*; *púsugpá*, klemmer mellem de to Fingre.

Lax, kániagak, kaporniagak.

Gv. *ekaluk* (O) = Alle D. (!). — (*катанек, катанок*, staaer paa Lur efter Lax?) *kaporpâ*, stikker.

Larve, Myg —, *najingojerrak*.

Gv. *ekissâwak*.

Lodde, kêrsagak.

Gv. *angmagssak* (NB) $\frac{7}{2}$ = L (V?).

Lom, karkarkakok.

Gv. *karssâk* (O) = Alle D.

Lus, ûmassukasik, ujakak.

Gv. *kunak* (O) = Alle D.; *ujakrok* skal bruges i Labrador for: kommer halvt op eller tilsyne.

Maage, kusêk, tingmiak, tingmiardluk.

Gv. *nauja* (O) = Alle D., *naujardluk*.

Maddik, kiterialik.

Gv. *kupe rdok* (O) = Alle D.

Musling, kilijitak, salumarsaut.

Gv. *uilok* (O) = L C M.

Myg, kisivajêk.

Gv. *îpernak* (O) = ingen.

Orm, Borste —, *kumardlugssuak*.

Gv. *kupe rdorssuak* (O).

Oxe, Moskus —, *pangnek*.

Gv. *umingmak* (O) = Alle D.; *pangnek*, fuldvoxen Renbuk, bruges i M. om store Hanpattedyr i Almindelighed.

Ravn, tngmiakasik, kernertikasik.

Gv. *tuluwak* (O) = Alle D.; hos Fabricius: *kernertok*.

Rype, erkerniagak, mileriagak, nakatagak.

Gv. *avigsssek* (O) = Alle D.; *erkorpâ*, træffer; *milorpâ*, kaster efter; *nâkarpok*, falder(?).

Ræv, okitsernak.

Gv. *teri angniak* (O) = Alle D.

Rødfisk, tautorigsok.

Gv. *sulugpavak* (O) = Alle D. (i V. dog maaske en anden Art); *tâuto*, Udseende; — *rigsok*, havende smukt.

Skimmel, ajorrut.

Gv. *okuk* X = Alle D.

Snegl, uvâvfa, pusingasek.

Gv. *siuterok* = L C M. (V?); i L. *ubverkok*, en Art Musling.

Snegl, Vinge —, *îmap kernertikasik* (Havets Ravn?).

Gv. *tulukkaussak* (O), som ligner en Ravn.

Snepe, Strand —, *sigssarmiutak*.

Gv. *sárfárssuk* = ingen.

Sæl, gammel Fjord —, *saggak*; gammel Han, *takánálik* (den med Penis).

Gv. Gammel F., *natsigdlak* (O); gammel Han, *tiggak* (X i Betydning af Mand) = L.; Fjordsæl, *natsen* X = Alle D., men tildels i Betydning af Remsæl.

Sæl, Klapnys, *neriniartek*.

Gv. *natserssuak*.

Sæl, Rem —, *angnek*, *puissersissák*.

Gv. *ugssuk* (O) = Alle D. (tildels med noget afvigende Betydning).

Sæl, Sortside, *nalagínak*.

Gv. *áták* (O) = C. i Angakokspr., ellers ingen.

Sæl, spragled, *nunak*.

Gv. *kasigiak* X.

Sværdfisk, *kajarniak*, *napajugtok*.

Gv. *árdluk* (O) = L V.

Sø-Anemone, *sunauináak*.

Gv. *kituperak* (O).

Søpapagoje, *nuerniagarnak*.

Gv. *kilángak* (O) = ingen; *nuerpá*, træffer med Fuglepilen.

Søstjerne, *avataussak*.

Gv. *nerpígsôn*; *avatak*, Fangeblære.

Sølv, *kigitilik*.

Gv. *kérak* = ingen: *kigut*, Tand.

Tejst, *kíparmiok* (Revnebeboer).

Gv. *serfak* (O) = ingen.

Ugle, *kíalik* (med Ansigt), *tingmiakasíp nanua* (Ravnens Fjende?).

Gv. *ugpik* = Alle D.

Ulk, *nagssugtók*.

Gv. *kanajok* (O) = L C.

Unge, ufødt, *ilimíjek*.

Gv. *igdlak* = (L?) C M V.

Ømmert, *kardlimiortok*.

Gv. *tágdlik* = Alle D.

V. Mennesker, Slægtskab, Aande verden.

Aand, Hjælp —, *tartak*; Mellemmanden mellem Tornarsuk og Angakok, *aperketek*.

Gv. *tórnak* X.

Barn, *tigímiak*, *kinguák*.

Gv. *nálungiak* (O) = ingen; *mérak* X; *kitornak* X = L C M. (V?)
 — M. *tigumiartinga*, Slegfredbarn; *tigumiartinga*, «født af samme Moder» (?).

Bedstemoder, m. suff., *amariva*.

Gv. *ânâ* = ingen.

Fader, m. suff., (min), *naggiviga*.

Gv. *angutiga*; i Angakokspr. *negovia*, hans Avler (ifølge P. Egede).

Faster, *ajak*.

Gv. *atsak* X (I andre Dial. Sammenblanding af *aj* . . og *at* . . . ,
 Faster og Moster).

Hustru, m. suff., (min), *ingiakatiga*; anden H. *katserak*.

Gv. *nuliara* X = Alle D.; *panerfak* (O) = L.

Indfødt, (i Grønland) *inik*.

Gv. *kalâlek* (O) = ingen (?), *inuk*.

Indlandsbo, *timersek*.

Gv. *tunek* (O) = L C. (et andet Sagnfolk).

Kvinde, *nuliákâk* (ogsaa brugt om Hundyr).

Gv. *arnak* (O) = Alle D. (!).

Mand, *tiggak*.

Gv. *angut* (NB) = Alle D.

Menneske, *tâk*; fødes, *tângorpok*; Bjergtrold, *tarajuâtsiak*.

Gv. *inuk* X; fødes, *inungorpok*; i Angakokspr., *taursak*; Bjergtrold,
inuarrtdligak. — V. Menneske, *tan*, plur. *taggut*.

Moder, m. suff., *ánivia*, (Udgangssted).

Gv. *arnâ* = M V.; *anânâ* = L C M.

Steddatter, m. suff., *paningiva*.

Gv. *panigssâ*.

Stedmoder, *ukôk*, *ukõnguâ*.

Gv. *arnagssak* (O); *ukual* = L. Svigerinde.

Sødskendebarn, m. suff. (?), *avia*.

Gv. *igdlua* X.

VI. Menneskers Arbejde og Frembringelser.**Aadsel, finder —, *kigsivok*.**

Gv. *silulivok* X; *kissivok*, finder Flydetræ (paa sine Steder ogsaa brugt om andet Fund).

Aare, Styre —, *angît*.

Gv. *akût* = L.

Amulettrem, *kigsatit* (*kigsarpok*, ønsker).

Baad, Kone —, *autdlarit*; — Lægter, *kokussai*.

Gv. *umiaκ* (NB?) = Alle D.; *amitsuai*. — L. *aulat*, Baad eller Slæde med Ladning.

Blære, Fange —, *pūtakit*.

Gv. *avatak* = Alle D.; *pugtavok*, Øyder ovenpaa.

Brix, Ende —, *pekiserfik*.

Gv. *ipāt* X = ingen.

Bugserer, kingilerakapok.

Gv. *kaligpok* (O) = L (V?).

Buxer, Knæ —, *kardliggpāt*.

Gv. *sérkernit* (O) = L? C?; *kardliggpāt*, Overtræksbuxer.

Dril, angmartūt.

Gv. *nīortūt* X = M V.

Fad, Træ —, *niulipik*.

Gv. *ajanguajân*, *niutsivik*; *niuvâ*, øser op, (*niulo*, Ben eller Fod paa et Redskab).

Garn, Net, nigat (Gv. Snare).

Gv. *kagssutit* (O) = ingen.

Gryde, ikisek, ūtsit; Grydebærer (Indlandsbo), *ingalilik*.

Gv. *iga* (O) = Alle D.; *kulivsiut* (NB) = Alle D.; i Angakok-sproget *ūtsersūt*; Grydebærer, *igalilik*.

Haargrime, plur. m. suff, *sujunekutai*.

Gv. *niakorutai* = L M.

Halsbaand, nāpalekit.

Gv. *ujamik* (O) = L C M. (i V. Hals).

Harpun, savikátak; Dreng H., *isugdlok*; Harpunskaft, *sárkit*.

Gv. *tūkak* (O) = Alle D.; *matagok*, ved Julianehaab ogsaa *isugdlok*; *unân* = Alle D.

Hætte, isisiât, pikivak; Kajakmandens (Hue?), *karmaussak*; Hætte paa Kvindepelsen, *isiva*.

Gv. *nasak* (O) = Alle D.; H. p. K. *nasaussak*.

Kajak, sarkit; gaaer i K., *sakivok*; Kajakmand, *sakissok*; K.-Lægter, *kainap atai* (?); K. Helpels, *kājarsit*.

Gv. *kajak* (O) = Alle D. (!); *kajartorok* (O); *kajartortok* (O); *siârne*; *tuivilik* (O) = ingen. — I Bemærkningerne er tilføjet, at gamle Folk dog maa have kjendt Ordet *kajak*; der findes et Personnavn *kajātek*, og Navnet paa en Ø: *kajartalik*. Af alle Exemplerne paa den Skik, at afholde sig fra Brugen af visse bekjendte Ord, er dette mest forbausende.

Kar, kekartak.

Gv. *nāpartak* (O) = ingen; i V. forekommer *kakitā* (maaske af *kekartok*, staaer oprejst, ligesom *nāpavok*).

Kastetræ, ajagsit.

Gv. *norssak* (O) = L C M.; *ajagpá*, støder fra sig.

Kile, m. suff. aitsãkitá.

Gv. *kúpakutá*; *aitsarpok*, gaber.

Kiste, tungmerak (Skammel).

Gv. *igdlerfik*.

Klædning, Yder —, atátsit.

Gv. *kalipãk* = Alle D.; i V. forekommer *atáschak*, Overklæd-
klædning af Renskind.

Knap, kiligsit.

Gv. *átat* = ingen (*kilerpá*, binder?, *kilik*, Kastetræets Benspids?).

Kniv, pilagtak, pilãtak (Jernmetal, *parpaligak*); Kvindekniv, *sáhek*; stor Kniv, *tarkarmiok*.

Gv. Kniv og Jernmetal *savik* (O) = Alle D.(!), Kvinde K., *ulo* (NB) = Alle D.; stor K., *pana* X = Alle D.

Kobber, parpaligak.

Gv. *kangnúsak* (O) = Alle D.; *perpalugpok* (?), giver Lyd, Klang.

Ladning, har L. paa Kajaken, kingimipok (?).

Gv. *usiarpok* = L C.

Lampe, ûnarkit.

Gv. *kutdlek* = Alle D.

Lampestol, pisitdlat.

Gv. *nalikagut* = ingen.

Landse, avalisak.

Gv. *anguvigak* (O) = L.

Led paa en Snøre, imusissek, (omrullende).

Gv. *kivssarut*.

Mur, ikerfersernek.

Gv. *karmak* = L.

Pels, almindelig, atásik; Mands-P., *ánorák*; hvid Over-P., *kiape-tek*; Kajak-P., *kájarsit*.

Gv. *natsen* (= ingen?); Tarme-P., *kapisen*; Mands-P., *kulitsak*; hvid Over-P., *kakorsorkut*; et Overstykke til Halvpelsen, *kiapekut*; dobbelt Klædningsstykke, *kapitak*.

Perle, nuisagssak.

Gv. *sapangak* (O) = L C.

Pidsk, norkartaut.

Gv. *iperautak* = L C.

Pilespids, erkátaut, sujumijek.

Gv. *sûgak* (O) = ingen; *erkarpai*, kaster dem ud; *sujumion*, hvad der findes foran.

Ring, om Enden af et Skaft, *kârkivak*; samme med Plade, *savigtarfik* (?).

Gv. *kârkussak*; *katek*.

Ring, Øren —, *orssîssak*.

Gv. *tugdlerut* = L.

Rynkepind (—ben) *utersît*.

Gv. *tigussaut*.

Saal, alok.

Gv. *atungak* (O) = L C M. (V?); *alok*, Fodsaalen, saavel den bare, som den bestøvlede Fods.

Ske, Øse —, *îmartît*.

Gv. *niulsît*.

Skiud, Vand —, *mâtak*; Bund-Sk. i Kajaken, *ingerkivik*.

Gv. *erisak*; *ermalisak*.

Skjærm, Øjen —, *tâgdlitak*.

Gv. *terkiak* (O) = L.; *tâgdlerpâ*, skygger.

Spækpose, imigak, (hvad der er udfyldt).

Gv. *pôrusek* = L. (V?); *îmerpâ*, fylder den.

Spæk, udpresset, itsingnak.

Gv. *tangek* = L. (M?), *îvsek*?

Strop, nåterkivik.

Gv. *nîvingaut*; *nâgpok*, hænger fast.

Strømpe, ilipâk, (hvad der er Inderst).

Gv. *alerse* (O) = Alle D.

Stryger over, bemaler, *amerpâ*.

Gv. *kalipagpâ*.

Støvle, atertagak.

Gv. *kamîk* = Alle D. (!).

Traad, kivsak.

Gv. *kîpissak*.

Tran, (selvløben), *sujalûk*.

Gv. *igînek* (O) = Alle D.

Tromme, nuánaerit; — stok, *katalua*.

Gv. *kîlaut* = Alle D.; *katua*; *nuânârpok*, er fornøjet.

Træ, (til Brug), *sanâvagssak*; haardt T., *pekitsernak*; let T., *parkernek*; Knast i T. *âtatak*.

Gv. *kissuk* X; *ikek* = L; *orssuernernek*; *âkerok* = L C M.

Vante, tiggît, plur. *tiggîmisît*.

Gv. *ârkak* (O) = M V.

Vanter, Kajak —, *mâtat*.

Gv. *ârkatît*; *kajartâtît*.

Vanter af Bjørneskind, pualâtît.

Gv. *ârkâtît nanumernî*; L C V. *puâlo* (i Enkeltal).

Vindue, kingak.

Gv. *igalâk* = Alle D.

Æske, Spaan —, niulipik.

Gv. *pertak* (se: Fad).

VII. Forskjelligt.

Bedrovet, er b., pekîngnarrok; sørger derover, *pakumigâ.*

Gv. *aliasugrok;* *aliagâ* X = L. (i modsat Betydning) C.

Besover, piusuerrok.

Gv. *tîngavrok* = ingen.

Besværges Aanderne for ham, tôrnisitigâ.

Gv. *angâkuarpâ;* *tôrnirovk*, over Aandebesværgelse.

Besøger, niorruvok (paa en anden Boplads).

Gv. *tikerârpok* = ingen; L. *niorguvok*, drager paa Besøg til et andet Land.

Bærer paa Ryggen, kakagrok.

Gv. *nangtagrok* = L M.; *kakagrâ*, bærer det paa Hovedet.

Diarrhoe, har D., sulugrok.

Gv. *tîngmîgrok* (O) = ingen.

Døer, kardlimaerrok.

Gv. *tokivrok* X = Alle D.; i Angakokspr. *kardlimaerrok*.

Ekcrement, angîôrnek.

Gv. *anak* (O) = Alle D.; *angôrrok*, trænger paa Naturens Vegne.

Fjerter, supulôrrok.

Gv. *nîlerrok.*

Flojter, kûkujôrrok.

Gv. *nîngiarrok* = Alle D.

Foraar, mangilernek (Tøvejr, Mildning).

Gv. *upernâk* X = Alle D.

Frugtsommelig, er f., sâkarrok.

Gv. *nârtuvrok* = ingen (?).

Gammel, kanganisak.

Gv. *utorkak* = C V.; *kanganisak*, gammel Begivenhed.

Grønlig, tûjortok.

Gv. *korsuk* (O) = M (V?).

Haard, sikartek, sikak.

Gv. *mangertok* X = L?; *sisak*.

Holder af, synes godt om, *pínarâ*.

Gv. *kussagâ* = ingen; *pínerpok*, er smuk.

Hvid, er hv., *akisugpok* (giver Gjenskin).

Gv. *какорпок* (O) = L C M. (V?).

Hvorledes, *kije*, *kise*.

Gv. *канок* = L C M.

Hævd, holder H. over det, *iagâ*.

Gv. *eriagâ*.

Ja, *îm*, *îmilâ*.

Gv. *âp* (O) = L C (M V?).

Kjøbslaaer, *piseniarpok* (søger at faa, køber).

Gv. *niuverpok* = L M.

Krampe, har K., *nakingisaerpok*.

Gv. *kilutitsivok* X.

Nej, *êke*, *ekêla*.

Gv. *nagga* (O) = (L?) C V.

Rask, er bleven r., *ajjûguarpok*, *piujungnaerpok*.

Gv. *ajjûngilak* (O) = L M.; *ajorungnaerpok* (O). Størstedelen af de øvrige Afledninger af *ajorpok* synes at forekomme i Østgrønlandsk).

Rød, er r., *tauturigpok*.

Gv. *augpalugpok* X (se: Rødfisk).

Skik, *parngut*.

Gv. *ilerpok* X.

Slynger bort, *puardlivâ*.

Gv. *nivagpâ* (O) = M.

Sommer, *mangînek* (Tøvejr, Mildning).

Gv. *aussak* = L C M.

Sort, *târtek*.

Gv. *kernertok* = L C M.; *tâk*, *târpok*, er Mørke.

Sover, *ilângauvok*.

Gv. *sinigpok* (O) = Alle D.; *ilângarpâ*, tager en Del fra det, formindsker det.

Stemme, *îak*.

Gv. *erînak*.

Suppe, *îmak*.

Gv. *kajok* = L C (M?); *îmak*, Hav, Indhold.

Syg, er s., *sûjârpok*.

Gv. *nârapok* (O) = ingen; *sûvarpok*, befinder sig uvel.

Syn, har et uforklarligt S., *avdlajivarpok*.

Gv. *aliortorpok* = ingen.

Tabt, har t. det, siámarpá (adspreder).

Gv. *tamarpá* (O) = Alle D.

Tilføjer (til Klædningen), *uiggitarterpá*.

Gv. *tapertorpá* (*atissak*) = LM; *uigo*, Tilskjødning.

Tung, er t., kínimavok.

Gv. *okimáipok* (O) = Alle D.

Veet ikke, jeg v. i., asijisimángilara.

Gv. *asukiak* X = LC V(?).

Venlig, takernijersiarnijek.

Gv. *inugsiarnnersok*, *takornúrpá*, glæder sig ved Gjensynet.

Væmmes, ilertavok (af *ilo*, indvendig?).

Gv. *maujugpok* = ingen.

V.

Sagn og Fortællinger

fra

Angmagsalik

samlede af

G. Holm.

Bemærkninger til Sagnsamlingen

af

H. Rink.

De lange Vinteraftener fordrive Angmagsalikerne med Sagn og Fortællinger, som kaldes «*ukiuu nalisata*» o: «til at forkorte Vinteren med». Ved disse Fortællinger lægges ofte mere Vægt paa at gestikulere, skrige og forandre Stemmen end paa Orden og Sammenhæng i Indholdet. Fremstillingsevnen er ofte saa stor, at en Tilskuer kan følge Fortællingens Indhold, uden at forstaa andet end enkelte Ord af Sproget.

De efterfølgende Sagn bleve i Løbet af Vinteren fortalte inde i vort Hus. Sætning for Sætning blev oversat af Tolken Johan Petersen og derpaa strax nedskrevet af mig. Naar Tolken ikke forstod Fortællerne, have disse maattet gjentage eller nærmere forklare Sætninger eller Ord, indtil Meningen var klar. Da Fortællerne naturligvis ere blevne trætte af de bestandige Afbrydelser, har det næppe kunnet undgaaes, at Sagnene fremtræde i en noget forkortet Skikkelse. Foruden disse ufri-villige Forkortelser forekommer der ogsaa andre, der hidrøre fra, at jeg har udeladt en Del hyppige Gjentagelser af de samme Optrin, ligesom ogsaa de altfor realistisk beskrevne Scener, som ikke ville kunne føres ned paa Papiret. Der bliver alligevel i begge Henseender tilstrækkeligt tilbage, til at man kan faa et Begreb om de Indfødtes Udtværen af Fortællingerne.

Som man vil se af Dr. Rinks efterfølgende Bemærkninger til Sagnsamlingen fra Angmagsalik, gjenkjendes omtrent et Dusin af Sagnene i de af ham allerede offentliggjorte fra Vestkysten

af Grønland¹⁾; men da der alligevel selv i disse findes betydelige Afvigelser og nye Elementer, og da alle bevæge sig, endnu mere end de vestgrønlandske, udelukkende indenfor Eskimoernes oprindelige Forestillingskreds²⁾, har jeg ikke villet undlade at trykke Samlingen hel og holden, alene med Undtagelse af de Sagn, der i Hovedsagen ere identiske med Andre, og derfor ere sammendragne med disse.

¹⁾ «Eskimoiske Eventyr og Sagn» 1866 samt «Supplement» til samme 1871.

²⁾ «Østgrønlønderne i deres Forhold til Vestgrønlønderne og de øvrige Eskimostammer» af H. Rink. Geografisk Tidsskrift 8de Bind S. 143.

Indhold.

	Side
1. <i>Kamikinal.</i> (Kæmpernes Land, <i>Akilinek</i>)	241
2. <i>Imerasugsuk.</i> (Konen, hvis Amuletter reddede hende fra at blive spist af sin Mand.)	245
3. <i>Kaluluk.</i> (Drengen, som overvinder Fjenderne ved Hjælp af Amulet og Trylleord.)	248
4. <i>Kunuk.</i> (Hævneren — Trommekamp med <i>Ungilatak</i> — Drab af <i>Nuerniakajik</i> .)	251
5. <i>Uiartek.</i> (Landomsejleren.)	255
6. <i>Uiartek</i> og <i>Kasagsik.</i> (Kappestrid — <i>Kasagsik</i> 's Søn faaer sin Overmand i <i>Ulivatsiak</i> .)	257
7. <i>Natatek.</i> (Manden, som flytter sammen med en <i>Timersek</i> .)	259
8. Den Blinde, som fik sit Syn igjen	265
9. <i>Arfersiartok.</i> (Moder og Datter, der ingen Forsørger havde.) . . .	266
10. Solen og Maanen	268
11. De to Fætttere. (Kamp med Fjordboerne.)	269
12. <i>Matakatak.</i> (Et Barn, røvet af <i>Timersek</i> 'erne.)	271
13. <i>Pouia.</i> (Manden, som opholdt sig hos <i>Timersek</i> 'erne.)	273
14. To Søstre, som legede Huslege	276
15. De to Dreng, som kunde opholde sig under Vandet	279
16. Maanens Barn	281
17. De Gamles Hævn over deres Sønner.	283
18. <i>Inurudsiak.</i> (Hævn paa <i>Erkilik</i> 'erne.)	284
19. Plejebørnene. (Barne-Uhyret — Blaa Mennesker.)	287
20. Oprindelsen til <i>Kavdlunak</i> 'er, <i>Timersek</i> 'er og <i>Erkilik</i> 'er:	290
21. Hunden, der røvede Piger	292
22. <i>Navagijak.</i> (Navnevandring.)	293
23. Pigen, der gik over Indlandsisen til Vestkysten	295
24. Konen, der havde mistet Bevidstheden	296
25. De to Kajaker, der bleve hjulpede af Trylleord	298
26. En Fortælling om en stor Orm	299
27. Den forfulgte Angekok	300

	Side
28. <i>Karrak</i> . (Strid imellem en Angekok og hans <i>Tartok</i> .)	301
29. En <i>Tupilek</i> -Fortælling	303
30. En sandfærdig Fortælling fra Angmagsalik om Maanen	306
31. En Maanefortælling. (Maanen vaager over at Sorg overholdes.) . .	309
32. De to Angekokers Besøg hos Drabsmændene	310
33. Et Besøg hos <i>Akilinek</i> -Beboerne	312
34. Om Maanemanden og <i>Erkingasek</i>	314
35. <i>Ariagsuak</i> . (Dødninge-Trommedandsen.)	315
36. <i>Musatak</i> . (Kvinden, der havde en Bjørn til Plejebarn.)	316
37. Angeltasken og Rypen	317
38. Renen og » <i>parpaligamik uniakagtagdlik</i> » (Dyret med Jernhale). . .	318
39. Om Renen, Moskusoxyer, Harer og »Dyr med Jernhale»	318
40. <i>Nukarpiartekak</i> . (Den gamle Ungkarls Frieri.)	320
41. Den gamle Ungkarl og <i>Gobajak</i> -Barnet	321
42. <i>Sleterevarsusuak</i> og <i>Kobaluarsusuak</i> . (Fætterne, der vilde have den samme Kone.)	322
43. Manden, der spiste sit eget Barn	323
44. Folkene, der kom til at spise deres egen Broder	324
45. En Fortælling om Hungersnød	325
46. <i>Sanimuinak</i> 's Fortælling om hvorledes han blev Angekok	326
47. <i>Asiak</i> . (Manden, der foraarsager Regn.)	329
48. Trommesang af <i>Pitiga</i>	329
49. <i>Igsiavik</i> 's Trommesang	330
50. To gamle Trommesange	333
51. To Tryllesange	334
52. En Trylleformular	334

Brudstykker af Sagn findes optagne i den ethnologiske Skizze S. 113—116 og S. 142—145.

1. Kamikinak, fortalt af *Angitinguak*¹⁾.

Der var engang en stor Mand, som hed *Kamikinak*. Naar man fortæller om ham, kaldes han *Kamikinarajik*. Han boede paa *Akilinek* og var saa stor, at naar han sad i sin Kajak, kunde han lægge Haanden ned paa Fjeldet *Orsuluvialk*²⁾. Hans Forældre boede her ovre³⁾. Da han engang besøgte dem, traf han udenfor Fjorden paa en Stime Sortsider. Han øste dem med Haanden ovenpaa Kajaken, slog dem ihjel og stak dem ind under Kajakremmene. Disse Remme vare saa brede, at de fuldstændig kunde dække over de Sæler, som man stak ind under dem. Derefter dræbte han to Sildepiskere⁴⁾ (*tika-gugdlik*) med sin Blærepil. Naar han havde sat Pilen i en Sildepisker, rørte den sig lidt og døde derpaa. Han lagde den ene foran og den anden bag paa Kajaken. Han roede derefter til sine Forældre med Fangsten. Da han kom til deres Telt, skar han den ene Lalle af en Sildepisker og kastede den op iland. Den naaede fra Huset og ned til Stranden, og ti Mand vare ikke istand til at magte den. Førend han rejste bort igjen, tog han Faderens Telt ved Toppen og flyttede det op paa et højt Fjæld; thi han var bange for, at naar han roede sin Vej, skulde Bølgerne skylle det bort. Han sagde til de andre, der

¹⁾ Den samme Fortælling har jeg i en noget anden Fremstilling modtaget af *Utualk*. Da *Angitinguak*'s Fremstilling er den fyldigste, har jeg benyttet den, men suppleret den af *Utualk*'s. Den sidste begynder med *Kamikinalk*'s Barndom.

²⁾ Forbjerget mellem *Angmagsalik*- og *Sermilik*-Fjordene.

³⁾ *Angmagsalik*.

⁴⁾ En Bardehval.

havde Telt derved, at de ligeledes skulde flytte deres Telte, for at de ikke skulde skylles bort af Bølgerne, som frembragtes ved hans Aaretag; men de troede ham ikke og lod deres Telte blive staaende. Han roede nu bort, og alle Teltene, med Undtagelse af hans Faders, bleve skyllede bort og Beboerne druknede.

Dengang *Kamikinarajik* var Barn, voxede han ikke noget. En Dag, da han sad og spiste, sagde Moderen til ham: «Hvorfor spiser Du? Du voxer jo alligevel ikke. Hvorfor rejser Du ikke herfra? Du er saa lille og gjør ingen Gavn her.» *Kamikinarajik* blev vred herover og gik ud i Kajak. Da han kom noget tilsøs, fik han Øje paa en stor Ø, hvorfra der lød Hammerslag. Han nærmede sig den og saa, at det var en Kajak, der laa og fiskede store Ulke, af hvilke der laa mange ovenpaa Kajaken. Da han kom hen til den store Kajak, saa han tilvejr og raabte af Forundring: «Ah! ah!» Den store Mand blev derved opmærksom paa ham, saa ned og tog ham og Kajaken i sin Haand og satte ham op paa sin Kajakstol. Den store Mand spurgte ham: «Hvad vil Du herude?» hvortil han svarede, at hans Forældre havde jaget ham bort, fordi han var saa lille. Den store Mand sagde, at han vilde tage ham med ud til sit Land, hvor der boede store Folk, og gjøre ham stor.

Da den store Mand kom til sit Hjem paa *Akilinek*, satte han *Kamikinarajik* med sin Kajak paa en Hylde paa Væggen. Han gik derefter ud for at hente Fødemidler, og kom ind igjen med en Sildepisker, som han skar istykker og delte ud til Husfællerne, for at de skulde spise. Om Natten tog den store Mand *Kamikinarajik* ud af Kajaken og satte ham ind under Brixen, for at han kunde voxe. Da den store Mand var faldet i Søvn, saa *Kamikinarajik*, som ikke kunde sove, en rød Bjørn i Nærheden af sig. Bjørnen krøb op ad den store Mands Haar og ovenpaa Hovedet af ham. Da Manden rørte sig, blev *Kamikinarajik* bange for, at Bjørnen skulde falde ned paa ham og raabte: «Ah! nu falder den ned paa mig!» *Kamikinarajik*

krøb da op ad Haaret paa den store Mand og satte sig paa Brixen. «Hvorledes er Du kommen herop?» spurgte den store Mand. »Jo! jeg var bange for at Bjørnen skulde falde ned paa mig», svarede *Kamikinarajik*. «Det er jo kun en Græshoppe (*pisigsartarajik*)», sagde den store Mand. Han hentede senere endnu en Sildepisker, som han skar istykker og spiste. *Kamikinarajik* blev derefter sat til at passe paa Bjørne, som plejede at komme mellem to store Sten paa en lille Ø udenfor. Fra Brixen blev lagt et Bræt, der naaede hen til Vinduet, for at *Kamikinarajik* ad dette kunde krybe hen til Vinduet og se ud efter Bjørne. Han opdagede snart en stor Bjørn (af den Slags som findes herovre), som fyldte Aabningen mellem de to Sten. «Ah! ah!» raabte *Kamikinarajik*, «der er en stor Bjørn!» «Hvor er den Bjørn?» spurgte Plejefaderen, der paa Anskriget kom til, «herovre kalde vi det kun for en Ræv». Han sparkede til Ræven, saa at den døde, og gav den til *Kamikinarajik*, fordi denne først havde seet den. Ræven blev skaaret istykker, og alle i Huset fik af den. *Kamikinarajik* blev atter sat til at passe paa Bjørne, og næste Dag fik han Øje paa en meget stor Bjørn (saadanne som findes derovre) mellem de to Sten. Han raabte: «Ah! ah! der er en meget stor Bjørn!» Plejefaderen saa ud efter den og sagde: «Det er en pæn lille Bjørn». Han bandt da Baand om sine Støvler og satte *Kamikinarajik* ned i den ene af dem. Derefter gik han ud og stak Bjørnen, som snart efter var dræbt, hvorpaa han tog *Kamikinarajik* ud af Støvlen og skar Bjørnen istykker. *Kamikinarajik* fik ligeledes denne Bjørn. Plejefaderen gav ham et Spækkorn til at bære hjem, men han kunde ikke magte det, hvorfor Plejefaderen skar det over, og *Kamikinarajik* bar det halve Stykke til Huset, medens Plejefaderen bar Resten af Bjørnen.

Den næste Dag gik de ud for at fiske Ulke. Plejefaderen sagde til *Kamikinarajik*, at han skulde se ned gennem et Hul paa Isen og passe paa, naar de andre Ulke løb deres Vej, for da vilde der komme en stor Ulk. Da denne kom frem, stak

Plejefaderen den ihjel. Derefter gik de hjem med deres Fangst. Da det blev Dag igjen, gik de ud for at fiske Lax, og saae snart efter en Mand, der var større endnu end Plejefaderen, og som laa paa Isen og kiggede ned gennem et Hul, som han havde hugget til at fiske Lax i. Rundt omkring ham paa Isen var der ganske blankt af alle de Lax, han havde fanget. Dette var Manden fra *Akilinek*. Han havde kun eet Øje midt i Panden og to store Tænder, som han skammede sig over. *Kamikinak's* store Plejefader sagde til ham, at han skulde raabe: «*nerrisilik mardlinik!*» («Ham med de to Tænder»). Han raabte derefter «*nerrisilik mardlinik! nerrisilik mardlinik!*» men Manden med de to Tænder hørte det ikke. Plejefaderen sagde til ham, at han skulde raabe det endnu højere, hvortil han svarede: «Jeg er bange for den store Mand». Plejefaderen sagde: «Jeg er ikke bange for ham, kommer han, skal jeg nok tage fat paa ham». *Kamikinarajik* raabte da igjen: «*nerrisilik mardlinik! nerrisilik mardlinik!*» Manden med de to store Tænder rejste sig hurtig, og da han fik Øje paa den lille *Kamikinarajik*, løb han hen imod ham. Men nu kom Plejefaderen frem og de begyndte at brydes. Tilsidst kastede Plejefaderen Manden med de to store Tænder omkuld og dræbte ham. De bare ham til Land, og samlede en Del Tøndermos, hvormed de tildækkede ham. Derefter rejste de hjem, og, da de kom hjem, sagde Plejefaderen til *Kamikinarajik*, at nu vilde han gjøre ham til en stor Mand.

Og *Kamikinarajik* blev til en stor Mand og hjalp ofte Folkene herovre.

2. Imerasugsuk,

fortalt af *Utuk*¹⁾.

Imerasugsuk havde havt mange Koner, thi han havde dem aldrig længe, fordi han altid dræbte og spiste dem og deres Børn. For at hans Koner skulde blive fede, fik de aldrig Lov at drikke Vand. Han var Storfanger og gik ofte i Kajak, og naar han gik ud, gjemte han Vandkarret for Konen, for at hun ikke skulde drikke under hans Fraværelse. Naar han kom hjem fra Fangst, gav han Konerne megen Mad at spise, for at de skulde blive fede. Med Kniven i den ene Haand befølte han dem ofte paa Arme og det øvrige Legeme for at føle, om de snart vare fede nok. Naar han havde været paa Fangst og ikke havde fanget noget, plejede han at dræbe sine Koner for at koge og spise dem. Efter at have spist en Kone, besøgte han dennes Familie og sagde: «Nu har jeg igjen mistet min Kone». Han tog sig derefter en anden, som han slæbte hjem med sig.

Endelig fik han en Kone, som hed *Misana*. Hun havde flere Brødre, og han tog ogsaa hendes lille Broder med hjem. Naar *Imerasugsuk* gik ud paa Fangst, gik hans Kone ud i Husgangen og bortslikkede Vandet, som drev ned ad dens Loft og Vægge. Da han engang kom hjem fra Fangst og ikke havde fanget noget, slog han *Misana's* Broder ihjel, kogte ham og gav sin Kone et Stykke af Kjødet, som hun skulde spise. *Misana* foregav at spise det, men lod det falde ned bag Halskraven, fordi hun ikke vilde spise sin Broder. Da *Imerasugsuk* derefter gik ud i Kajak, besluttede hun sig til at flygte fra ham. Hun gravede en stor Sten ud af Bagmuren i Huset og dannede bag denne en Hulning, som kunde skjules af Stenen. Derefter fyldte hun sin Anorak med Lampemos og lagde den paa den

¹⁾ Det samme Sagn er fortalt af *Sanimuinak*, efter hvis Fremstilling det nærværende er suppleret.

Plads, hvor hun selv plejede at sidde paa Brixen ved Siden af Lampen og vendende Ryggen udefter. Da hun mente, at Manden snart kom hjem, sagde hun til Anoraken: «Naar han stikker Dig, skal Du skrige». Derefter krøb hun selv ind i Hullet paa Bagmuren.

Manden kom snart efter og gik stønnende lige ind i Huset med Kniven i Haanden. Han gik hen til Brixen og stak Kniven flere Gange i den fyldte Anorak, som jamrede sig ligesom et Menneske. Da han opdagede sin Fejltagelse og saa, at det var hendes Anorak der laa, sagde han: «Hvoraf kan det komme, at den skriger som et Menneske?» «Nu er hun rejst, inden jeg fik spist hende; bare jeg dog ikke havde ventet saa længe, men tidligere havde dræbt hende». Han gik nu Husvæggen rundt og stak sin Kniv ind i Væggen¹⁾ flere Steder, hvorved han nær var kommet til at stikke *Misana*; men han opdagede intet. Han gik nu ud for at søge efter sin Kone. Da han havde været længe borte, gik hun hen til Vinduet for at se, om han var borte, og da hun ikke saa ham, skyndte hun sig afsted til sin Broders Hus. Da hun var kommet et Stykke paa Vejen, hørte hun, at Manden kom løbende efter hende. Hun betænkte sig et Øjeblik, men da hun var kommen paa den anden Side af noget Is²⁾, udbrød hun: «Jeg har jo Træ til Amulet, jeg vil blive til Træ!» Hun kastede sig ned og blev strax til Træ. *Imerasugsuk* kom snart efter. Han stak flere Gange med Kniven i Træet; det gjorde rigtignok lidt ondt, men skadede hende ikke. «Bare jeg havde taget min Øxe med», sagde *Imerasugsuk*, «nu maa jeg gaa hjem for at hente den». Da han gik hjem for at hente Øxen, og hun ikke kunde se ham længere, flygtede hun videre. Kort efter mærkede hun, at Manden var lige efter hende igjen. Hun flygtede ned til Stranden, hvor det var Lavvande, kastede sig ned og sagde: «Jeg har jo

¹⁾ I *Sanimuinak's* Gjengivelse hedder det: sparkede til Stenene.

²⁾ I *Sanimuinak's* Gjengivelse: forbi et Næs.

Tang til Amulet, jeg vil blive til Tang!» Da Manden kom derhen, kunde han ikke finde sin Kone, men saa tænkte han: «Jeg vil vente til det bliver Højvande, for at hun kan drukne». Efter Højvande gik han hjem og hun flygtede til sin Broder. Da hun kom tæt til Broderens Hus, blev hun bange for, at Manden forfulgte hende; hun løb derfor op paa sin Broders Ræve- og Ravnefælde, lod sig falde ned gennem Aabningen, og slog alle Rævene og Ravnene ihjel. Da Broderen snart efter kom, raabte hun, at han ikke skulde blive forskrækket. «Hvordan er Du kommen herhen?» spurgte han. «*Imerasugsuk* har dræbt vor Broder og forfølger mig for ogsaa at dræbe mig». Efterat de vare komne til Broderens Hus, kom *Imerasugsuk* henad Aften for at hente en anden Kone. Da han kom ind, anstillede han sig meget bedrovet, og sagde: «Græd! jeg har mistet min Kone!» *Misana* laa imidlertid inde paa Brixen under nogle Skind. *Imerasugsuk* satte sig ned, holdt Haanden for Øjnene og lod, som om han græd, men de andre græd ikke med ham. *Misana's* Broder fugtede sin Tromme og begyndte at synge. Under Sangen trykkede han dem alle ved Knæerne, og da han kom til *Imerasugsuk*, sang han: «*Imerasugsuk* spiser sine Koner og Børn!...» «Hvem har sagt det?» spurgte *Imerasugsuk* og nægtede det. «Det har Din Kone, som ligger tildækket paa Brixen!» *Misana* raabte nu bag fra Brixen: «Du har ikke alene villet dræbe mig, men Du har ogsaa slaaet min Broder ihjel og spist ham!» *Imerasugsuk* svarede: «Du har spist den ene Haand!» «Nej!» svarede *Misana*, «jeg spiste den ikke, men lod den falde ned bag Halskraven!» *Imerasugsuk* vilde rejse, men de andre vilde have, at han skulde blive. Man sagde nu, at *Imerasugsuk's* Hunde sleges med de andre Hunde. Han vilde tage sin Anorak paa for at gaa ud og skille Hundene ad, men *Misana's* Broder sagde: «Du skal gaa ud uden Anorak!» Broderen bandt en stor Knude paa Enden af Pisken, og da *Imerasugsuk* gik hen til Hundene, piskede han denne tilligemed Hundene, saaledes at Huden paa *Imerasugsuk's* Ryg revnede.

Da han havde faaet Pisk, trykkede de andre ham ned og sagde, at *Misana* skulde komme ud og hævne sig paa ham. Hun tog en Kniv og prøvede paa at stikke ham, men Kniven vilde ikke trænge ind i ham. Brødrene vilde nu stikke ham ihjel, men han var død, inden de vare begyndte at stikke ham¹⁾.

3. Kaluluk,

fortalt af *Pitiga*²⁾

Der var engang en lille, spinkel, forældreløs Dreng, som hed *Kaluluk*. Han boede hos sin gamle Bedstemoder. Naar Kajakmændene fra Nabolauget gik ud paa Fangst, hændte det ofte, at de ikke kom hjem igjen. Da *Kaluluk* begyndte at gaa i Kajak, roede han en Dag ud til en Ø³⁾, *Ingmikertok*, og der steg han iland. Han tog sin Fuglepil, Kastetræ og lille Kniv og gik op paa Øen, hvor han satte sig til at arbejde paa Fuglepilen. Medens han sad der, fik han Øje paa en Kajak, der nogen Tid gik i Skjul af Stranden, men derefter lagde tilland paa Øen⁴⁾, og kom op og tog fat paa *Kaluluk*. De begyndte nu at brydes; men da *Kaluluk* mærkede, at han ikke kunde magte Manden, der var meget større end han, tænkte han: «Hvad mon jeg har til Amulet? Det er sandt, jeg har en *alugsugak*⁵⁾ (et utidigt Foster) til Amulet». Han raabte nu, at

¹⁾ I *Sanimuinak's* Gjengivelse piskes *Imerasugsuk* ihjel.

²⁾ Af samme Sagn haves 2 andre Gjengivelser, nemlig af *Angitinguak* og *Adlagdlak*, med hvilke *Pitiga's* er suppleret. *Angitinguak* kalder Hovedpersonen: *Ukugsulik*, istedenfor *Kaluluk*.

³⁾ *Angitinguak*: et Næs.

⁴⁾ *Angitinguak*: hørte han noget brumme inde fra Landet, og saae da en stor Mand.

⁵⁾ *Pitiga* nævner istedetfor: *angiak* (et overnaturligt Væsen, fremkommet af et Misfoster), men da de to andre Fortællere nævne *alugsugak*, har jeg benyttet dette.

alugsugak'en skulde komme og hjælpe ham, inden det var for sent. Da Amuletten kom *Kaluluk* til Hjælp, trykkede han Manden til Jorden bag fra¹⁾ og slæbte ham hen til en stor, sort Dam i Nærheden, i hvilken han kastede ham ud²⁾. Manden krøb op af Dammen, men *Kaluluk* stak ham ihjel med Fuglepilen. Da *Kaluluk* stak med Fuglepilen i Vandet, mærkede han, at der var noget blødt dernede. Han hagede det til sig og saae, at det var et dødt Menneske. Han trak det ene Lig op efter det andet og gjenkjendte i dem sine forsvundne Husfæller og Naboer. Manden kastede han nu igjen ud i Dammen og alle Ligene ovenpaa.

Da *Kaluluk* kom hjem til sin gamle Bedstemoder, fortalte han hende, at han havde dræbt den store Mand, og at det ikke var saa underligt, at Naboerne ikke kom hjem, naar de gik ud i Kajak, thi den store Mand havde dræbt dem og kastet dem ud i Søen³⁾. Tre Dage efter kom der mange Kajaker fra «den anden Side»⁴⁾. De sagde, at Manden ikke var kommen hjem, og at der ikke var andre end *Kaluluk*, der kunde have dræbt ham. Denne svarede: «Hvorledes skulde jeg, der ingen Kræfter har, kunne dræbe den Mand, som er meget større end jeg?» *Kaluluk's* «*avia*» (Halvfætter) fortalte, at de fra «den anden Side» vilde komme og hævne sig paa ham. Da *Kaluluk* kom op i Huset, fortalte han det til sin gamle Bedstemoder, men denne sagde: «Du skal ikke frygte, thi Din Amulet vil nok hjælpe Dig». Hun begyndte nu med at synge Tryllesange; først over en Vandøse, derefter tog hun en Sælhunde-Blodprop ud af sin Pose og sang over den, og derefter over sin Kjødvender, der

¹⁾ *Adlagdlak*: vred Hætten rundt paa hans Anorak, indtil han var kvalt.

²⁾ Denne Scene fortælles af *Angitinguak* saaledes: Den store Mand tog *Kaluluk* op under Armen og bar ham ind ad Landet til for at dræbe ham. Han sprællede og græd, men det hjalp ikke noget. Han anraaber Amuletten, og da de kommer til den sorte Sø, havde Manden ikke mere *Kaluluk* under Armen, men denne tog Manden, der sprællede voldsomt, og kastede ham ud i Søen.

³⁾ *Angitinguak*: Der var een, der havde hørt dette, og som fortalte det til den store Mands Familie.

⁴⁾ *Adlagdlak*: «Syd fra».

var lavet af et Ribben, og som *Kaluluk* selv havde brugt som Barn.

De fik nu Øje paa Kajakerne, der kom fra den anden Side for at slaa *Kaluluk* ihjel. Denne fik sin Bedstemoders Rensdyr-Støvler paa, og strammede disse og Buxerne godt. Bedstemoderen gav ham Kjødvenderen og Blodproppen til Vaaben¹). Da de nærmede sig, blev Vandet ganske rødt af de mange Kajaker. Bedstemoderen hentede Vand i Vandspanden og satte den ved Stranden, hvor de skulde gaa iland. Hun sang over Spanden og ønskede: «Bare de ville holde deres Aarer paa Ryggen, naar de gaa op paa Land! Og bare de maa faa Horn i Panden som Rensdyr og drikke af Spanden!» *Kaluluk* løb ned til Stranden. Da den første Mand steg iland, tog han Aaren om paa Ryggen, idet han holdt den med begge Hænder, og gik hen til Spanden, som Bedstemoderen havde stillet ved Stranden, og begyndte at drikke. Medens han drak, gik *Kaluluk* hen til ham og stak ham med Kjødvenderen i Siden under Anorak'en, men Manden vedblev at drikke. Idet *Kaluluk* trak Kjødvenderen ud, stak han Blodproppen ind. Da han derefter trak Proppen ud, styrtede Blodet ud af Manden og han styrtede død om. Saaledes gjorde han ved dem alle undtagen to. Til dem sagde han, at de skulde gaa hjem, ellers vilde det gaa dem, ligesom det var gaaet med alle de andre²). Da disse kom hjem, fortalte de, at alle de andre var slaaet ihjel. *Kaluluk* skar de Døde istykker og kastede dem i Vandet. Derefter rejste han ind til Bunden af *Sermilik*, hvor han levede af Hvidfisk og Narhvaler, og kom aldrig mere sammen med Mennesker³).

¹) Efter *Adlagdlak's* Gjengivelse, sagde Bedstemoderen til ham, at han skulde stikke i Retning af Folkene med Kjødvenderen, og derefter med Proppen, og idet han lod som om han trak denne ud, skulde han sige: «Nu trak jeg den ud!» Dette gjorde han og Blodet styrtede ud af Folkene, som døde af Blodtab.

²) Efter *Angitinguak's* Gjengivelse bleve alle dræbte; efter *Adlagdlak's* fik kun En Lov til at beholde Livet.

³) Efter *Adlagdlak's* Gjengivelse var det den skaanede Mand, som man ikke mere hørte noget om.

4. Kunuk,

fortalt af *Sanimuinak*¹⁾.

Der laa to Huse tæt ved hinanden. *Nuerniakajik* slog Beboerne af Nabohuset ihjel, saa at kun to Drengene bleve tilbage. De to Drengene, der vare Brødre, rejste nu midt om Natten ind i Landet. Den næste Dag saae de en Mand staa paa Fangst med sin *Ituart* i Haanden. De gik hen til ham. Han stod her sammen med sin Kone, fordi de ingen Børn havde. «Hvor komme I fra?» spurgte Manden. «Vi komme derude fra, fordi alle de andre ere blevne dræbte». Derefter løb Manden og Konen omkaps om, hvem de skulde have til Plejesøn. Hun rørte først ved den ældste af Brødrene, hvorfor hun fik ham, og Manden den yngste. Da de voxede til, hærdede de sig ved at gaa ud i Kulden om Vinteren og hente Tang, samt øvede deres Kræfter ved at løfte store Sten. Da de næsten vare fuldvoxne, døde den yngste af Brødrene. Den ældste Broder, som hed *Kunuk*, blev meget bedrøvet herover, men øvede snart sine Kræfter paany. Han begyndte nu at fange og blev en god Fanger. Da han blev ældre, vilde han gifte sig og fik en smuk Kone.

Ungilataki plejede at dræbe Folk, naar de havde smukke Koner, for at tage disse til sig. Da *Kunuk* havde giftet sig, vilde *Ungilataki* have hans Kone, hvorfor han vilde holde Trommedands med ham, skjøndt denne ikke kunde synge. *Ungilataki* havde til Medhjælper en lille, meget fed og stærk Mand, der hed *Ususugmiarsuk*. Han delte Koner med ham. Før end *Kunuk* rejste til *Ungilataki*, sang hans Plejemoder over hans Anorak, for at *Ungilataki* ikke skulde kunne gjøre ham nogen Skade. Han rejste nu med Konebaad til *Ungilataki*, men

¹⁾ Hovedelementet i denne Fortælling er af *Utuaik* tillagt den paafølgende Fortælling om *Uiartek*. Jeg har udeladt dette Element der, fordi jeg antager, at det er en vilkaarlig Tilføjelse, og har suppleret den hestaaende Fortælling med *Utuaik*'s.

Plejeforældrene bleve hjemme i Huset. Disse sagde til ham ved Afrejsen, at hvis han slog *Ungilataki* ihjel, skulde han tage en Hund og et Menneske med hjem. Han rejste nu derover og kom dertil, da det blev mørkt. Han gik ind til *Ungilataki*, der havde et stort Hus og mange Koner, som han havde taget fra dem, han holdt Trommedands med. Da *Kunuk* kom ind til ham, havde han allerede røvet hans Kone, saa at *Kunuk* ikke kunde finde hende. Ingen sagde til ham, om hvor hun var henne, fordi de ikke vilde have, at *Ungilataki* skulde slaa ham ihjel. *Kunuk* opdagede sin Kone henne paa Brixen; thi *Ungilataki* havde allerede taget hende til sin fjerde Kone, fordi han havde Lyst til at slaa *Kunuk* ihjel. Da de nu skulde holde Trommedands, toge Modstanderne Plads hver i sin Ende af Huset. *Ungilataki* gik frem og begyndte at synge. Han brugte en stor Kniv (*pana*) til Trommestok, og de han holdt Trommedands med, plejede han at stikke ihjel. Efter at være færdig med den ene Sang, begyndte han paa en anden. Da han havde sluttet denne, raabte Husfællerne til *Kunuk*: «Nu kaster han efter Dig!» *Ungilataki* sigtede, *Kunuk* gjorde sig lille ved at sætte sig ned paa Hug, Kniven blev kastet, og *Kunuk* sprang tilvejs, saa at Kniven gik ind i Væggen under ham. Tilskuerne raabte: «*Ungilataki*, som aldrig rammer fejl, ramte fejl!» og vilde have, at *Kunuk* skulde tage Kniven, men *Ungilataki* sprang rask til og trak Kniven ud af Væggen. Efter at han atter havde sunget en Sang, sigtede han paa *Kunuk*'s Hjertekule. Ved at se dette, begyndte *Kunuk*'s Kone, der sad henne paa Brixen, at græde. «Nu, nu!» raabte de andre; *Kunuk* gjorde sig stor, *Ungilataki* sigtede derfor højt paa Hagen, men i samme Øjeblik Kniven blev kastet, gjorde han sig lille, saa at den traf lige ovenover hans Hoved. *Ungilataki* gik hen for atter at tage Kniven, men *Kunuk* kom ham i Forkjøbet og greb Kniven, skjøndt han aldrig havde sunget tidligere. *Ungilataki* sagde, at han bare skulde bære sig ad ligesom han. *Kunuk* begyndte at synge, og da han var færdig, raabte de

andre: «Nu skal Du kaste», men han kastede ikke. Han begyndte atter at tromme og synge, men da han var færdig, sigtede han paa *Ungilataki*, der gjorde sig smal ved at vende Siden til¹⁾, men inden han fik Tid til at røre sig, ramte Kniven ham, saa at den flakte Hagen og gik ind i Halsen. Husfællerne raabte, at *Kunuk* skulde slaa ham ihjel. *Ungilataki*'s Familie græd, men *Kunuk*'s Kone trak Støvlerne paa. *Kunuk* tog sin Kone og *Ungilataki*'s smukkeste Kone. Idet han gik ud af Huset, sagde *Ungilataki* helt nede fra Halsen: «Jeg har aldrig vendt mit Ansigt bort fra hende, naar jeg har ligget sammen med hende, og Du maa heller ikke vende Ansigtet fra hende». Idet *Kunuk* gik ud gennem Husgangen, kom *Ususugmiarsuk*²⁾ løbende og skubbede til ham bagfra, saa at *Kunuk* sprang et Stykke frem. Dette gjentog han flere Gange. Da de kom udenfor, toge de fat paa hinanden og begyndte at brydes. *Ususugmiarsuk* trykkede *Kunuk* ned for at slaa ham ihjel, men han kunde ikke magte ham. *Kunuk* kom nu til at træde paa et Sted, hvor Hundene havde gravet³⁾; han var nærved at falde, men klemte i Faldet den anden, som vilde slide sig løs. *Kunuk* klemte ham saaledes, at Blodet strømmede ud af Munden og Exkrementerne ud af Bagen paa ham. *Ususugmiarsuk* sank sammen og skreg: «*Kunuk*, *Kunuk*, *Kunuk* har klemt mig, saa at Blodet strømmer ud af Munden og Exkrementerne ud af Bagen paa mig!» Dermed døde han.

Kunuk rejste nu hjem. Plejemoderen sagde til ham: «Han har dræbt et Menneske, men han skulde have slaaet en Hund og en Kvinde ihjel. Efter at han nu havde slaaet et Menneske ihjel, plejede han at dræbe de Kajakmænd, som han mødte, naar han var ude paa Fangst. Da han blev gammel og Plejemoderen døde, fik han Lyst til at rejse ud og hævne sig paa

¹⁾ *Utuaq* fortalte, at *Ungilataki* rakte lang Næse ad *Kunuk*.

²⁾ *Utuaq* kalder ham: *Ususugmajoatak*.

³⁾ *Utuaq* sagde: paa frossen Urin.

den Mand, der havde dræbt hans Familie. Han rejste derud i Konebaad og styrede langs med Land. Da han nærmede sig sit Fødested, græd han og sagde: «Dengang jeg døde ondt her!» Ved hans Graad rystede Konebaaden, og han greb Styreaaren, som om han vilde slaa dem der roede, saa at de ogsaa begyndte at græde.

Da han kom iland, spurgte han, hvor *Nuerniakajik* var. Han ledte efter ham og saae ham ogsaa, men *Nuerniakajik* blev bange for ham. *Kunuk* gik hen til *Nuerniakajik*'s Fætter, der stod og arbejdede paa en Konebaad, og bad om han maatte laane hans store Kniv (*pana*), og spurgte, om han skulde slaa *Nuerniakajik* ihjel? «Nej, Du maa ikke slaa ham ihjel». «Hvorfor vil Du ikke laane mig Kniven, jeg vil saa gjerne dræbe ham». Manden blev nu bange og gik lidt tilbage, idet han sagde: «Du maa gjerne slaa *Nuerniakajik* ihjel». *Kunuk* kunde ikke finde *Nuerniakajik*. Da det blev lyst næste Morgen, saae han noget blankt oppe paa en Høj. Det var *Nuerniakajik*, der laa og sov under et Tagskind. *Kunuk* gik hen og lettede Skindet op med den lange Kniv, hvorved *Nuerniakajik* kom til at se ham. *Kunuk* lagde sig ned paa Maven paa Tagskindet, der dækkede den anden, og idet han trykkede ham med den ene Haand, saa at han ikke kunde røre sig, stak han ham ganske langsomt med Kniven i Halsen tæt ved Skulderen. Han stak ham ganske langsomt, for at det skulde gjøre mere ondt. Blodet begyndte at løbe ud, og *Nuerniakajik* døde. Derefter stak *Kunuk* alle hans Børn ihjel, som Hævn fordi deres Fader havde dræbt hele hans Familie.

5. Uiartek, fortalt af *Utua*¹⁾.

Uiartek rejste med Kone og Barn herfra (Angmagsalik) Syd paa langs med Kysten. Førend han kom omkring Landet, mødte han paa Vejen en Mand, der gjorde ham Følgeskab med en anden Konebaad, hvori der ligeledes kun var dennes Kone og Barn. *Uiartek* og den anden Mand øvede sig undervejs ved at ro mod hinanden, gribe fat paa Harpunen og sigte med den. De kastede den dog ikke, men lagde den ned igjen og roede videre ved Siden af hinanden. Naar de derimod mødte fremmede Kajak'er paa Vejen, harpunerede de dem og lod nogle af dem ligge i Havet, medens de trak andre paa Land. *Uiartek* havde en Pilespids af hel Narhvaltand, den anden Mand havde een af Hvalrostand, og naar de traf paa Kalvis, der spærrede Vejen for Baadene, kastede de Fuglepilen imod den, saa at den gik istykker.

Da de kom til Landets Spids Syd paa²⁾ (*nuna isua*), roede de op ad en stor Strøm, paa hvis Sider Havet havde dannet Huler i Klippen. Her faldt *Uiartek*'s Hund overbord og blev bidt over af en «*kivärke*» (stor Ulk). Medens de roede op ad Strømmen, sultede Ledsagerens Barn ihjel, thi hans Kones Bryster kunde ikke naa over Skuldrene til Barnet, som sad i Amaut'en. Dette Tab tog Forældrene sig meget nær, og under deres Sorg herover bemærkede de ikke, at Strømmen drev Baaden ind i en Hule, hvor de omkom. *Uiartek*'s Baad kom op ad Strømmen, idet han roede med Styreaaren paa begge Sider, medens Konen trak paa Aarerne, og Barnet levede, thi

¹⁾ Af *Utua* har jeg faaet to Meddelelser om *Uiartek*; den ene af disse begynder med den foregaaende Fortælling: *Kumuk*, og ender med den paafølgende: *Kasagsik*, hvilke jeg imidlertid har udeladt som tilfældige Tilsætninger. *Kutuluk* har ogsaa fortalt mig dette Sagn. Hans Fortælling er benyttet til at supplere *Utua*'s med.

²⁾ Efter *Kutuluk*'s Fortælling henlægges saavel denne Episode som den paafølgende, om Menneskeæderne, til Landets Nordspids.

Konens Bryster naaede op over Skuldrene, saa at Barnet kunde sidde i Amaut'en og drikke, medens Moderen roede.

Da *Uiartek* var kommen op over Strømmen, saa han en stor Kajak mellem en Flok Narhvaler og snart efter nogle Huse. Men da han, fordi han var alene, frygtede for at møde den store Mand, ventede han til Natten med at gaa op til Husene, for at se paa Redskaberne der. Han saa nu en stor Narhvaltand, der blev brugt som Kjødpind, og hvorpaa der sad Menneskehænder, Bjørnekjød og Spæk, Hvalroskjød og Spæk og Narhvalkjød og Spæk. Da han var bange for disse Folk, rejste han om Natten i Slæde inden om deres Boplads gennem et stort Dalstrøg.

Efter at de vare komne omkring Landet, blev det Vinter, saa at de maatte overvintre og først næste Aar rejse videre. Paa Vejen langs med Landet var der ligesaa mange Sæler som Ryper, og naar Ryperne skreg, kom Sælerne op. Da de vare komne til Landets Spids Nord paa (*nuna isua*), rejste de langsmed en stejl Kyst, hvor de ikke kunde lægge til Land, og hvor Strømmen var stærk. De maatte derfor om Aftenen lægge ind til en stejl Klippe, i hvilken *Uiartek* slog en Sælhundeblodprop til at fortøje Baaden ved.

De kom derefter til et Sted, som de kaldte *Kigdlivigsivit*¹⁾, fordi det laa imellem to Fjelde, som lignede Hornene paa en Konebaad. Herfra kom de til en stor Fjord, der aldrig frøs til, og hvor der ingen Sæler var, men derimod altid store Mængder af Narhvaler og Hvidfisk. Naar disse skulde skifte Hud, krøb de op paa store Sandsletter, som fandtes her, og rullede sig rundt for at faa Skallerne bort. *Uiartek's* Kone samlede her saa mange Narhvalhorn-Spidser, som hun kunde have i sin Favn, og dem brugte hun til at spænde Skind ud med. Dernæst kom de til *Kasagsik*, der boede ikke langt her Nord for (Angmagsalik), og fangede Bjørne i Fælder, og endelig tilbage

¹⁾ *kigdlue* — Sædet mellem Hornene paa en Konebaad.

hertil. Her var der en Mand, der pralede af det Land, han havde rejst til og seet. *Uiartek* holdt derfor Trommedands med ham og lavede følgende Sang:¹⁾

6. *Uiartek* og *Kasagsik*,

fortalt af *Utuaik*²⁾.

Da *Uiartek* var kommen omkring Landet, bestemte han og *Kasagsik* sig til at holde Trommedands med hinanden. Naar de gik ud i Kajak sammen, og den ene jagede en Hvalros, satte den anden Harpunen i Hvalrossen, trak den ud igjen, gjorde den atter klar og sigtede paa den første med Harpunen. Derefter gik de sammen hjem igjen. Da *Kasagsik* en Dag sigtede paa *Uiartek*, sagde denne: «Lad os ikke slaa hinanden ihjel, men hellere holde Trommedands». Om Vinteren begyndte de at holde Trommedands med hinanden.

Kasagsik havde ladet en Hvalroslalle fryse fast i Jorden og bundet en Kobberem til Lallen. Denne skulde *Uiartek* trække op. Da *Kasagsik*'s Kone var gaaet ud for at trække Lallen op, men blev længe borte, sagde *Kasagsik*, at det var bedst, at *Uiartek* gik med ud for at hjælpe hende, da hun ikke kunde magte den. Da *Kasagsik* heller ikke kunde faa den op, tog *Uiartek* fat paa Hvalroslallen, og *Kasagsik* greb om ham bag fra. Idet *Uiartek* fik Lallen op, lod han den smække bag over Ryggen for at træffe *Kasagsik*; men denne sprang tilside, saa at den ikke traf ham. «Du vil jo slaa mig ihjel!» «Ja, det

¹⁾ Da jeg efter *Utuaik* ikke har nedskrevet den grønlandske Text, men kun den danske, medens jeg efter *Nakitilik* har nedskrevet saavel den grønlandske som den danske Text, og denne sidste er fyldigere end *Utuaik*'s, skal jeg udelade denne og henvise til den anden: Nr. 50.

²⁾ fortalt som Fortsættelse af *Uiartek*.

er, fordi Du tog fat paa mig fra Ryggen!» Da *Uiartek* skulde rejse, viste *Kasagsik* sine Hunde frem. Disse vare saa store som Bjørne og begyndte at bide efter *Uiartek's* Hunde. *Kasagsik* raabte: «*Ki, ki, ki...*» for at hidse sine Hunde paa *Uiartek's*. *Uiartek* slap nu ogsaa sine Hunde løs; *Kasagsik's* Hunde sprang strax efter dem, og de begyndte at slaaes. Da en af *Kasagsik's* store Hunde vendte Halen til, bed en af *Uiartek's* Hunde Endetarmen ud af den, saa at den døde. *Kasagsik* løb nu, og *Uiartek's* Hunde løb efter ham. De vare nærved at bide ham. Han sprang derfor op paa en Konebaad. Da Hundene ikke kunde naa ham der, begyndte de at gnave paa Lønningen af Konebaaden. *Kasagsik* piskede paa Hundene, saa at snart et Øre, snart en Hale sprang af. *Uiartek* kaldte nu paa sine Hunde, ellers havde de bidt *Kasagsik* ihjel.

Da *Kasagsik's* Søn blev voxen, og *Kasagsik* var gammel, slog Sønnen alle Fremmede ihjel, som kom paa Besøg. Han dræbte dem med en Køl, der var betrukket med Hvalrosskind, og hvori var indsat Bjørnetænder. *Kasagsik's* Søn var en stærk Mand og god Fanger. Han havde to Koner. Han og Faderen havde hver sin Husgang. Hvergang der kom Besøgende, kom de aldrig levende ud af Huset. *Ulivatsiak* kom og besøgte *Kasagsik*. Da det begyndte at blive mørkt, sagde *Kasagsik*, der var bleven god paa sine gamle Dage: «Det er bedst, at Du rejser, thi nu kommer min Søn snart hjem». *Kasagsik* var nemlig bange for, at Sønnen skulde slaa ham ihjel. Medens *Ulivatsiak* endnu var der, kom Sønnen slæbende med to Hvalrosser. Dennes Kone gik ned til Stranden sammen med *Ulivatsiak*. Da *Kasagsik's* Søn saae, at hans Kone blev fulgt af en Fremmed, blev han vred og roede saa hurtig til, at Hvalrosserne gik under Vand. Han kom til Land, sprang ud af Kajaken, trak Hvalrosserne op og gik op til Huset for at tage en anden Pels paa. Da *Kasagsik's* Søn var gaaet op, tog *Ulivatsiak* Hvalrosserne hen til et ujævnt Sted og

trak dem paa Land, saa at Skindet paa Hovedet af den ene blev revet istykker. *Kasagsik's* Søn saae dette.

Da de kom op i Huset, begyndte *Kasagsik* at fortælle gamle Sagn. Mordinstrumentet hang over Døren, ved hvilken *Ulivatsiak* sad. *Kasagsik's* Søn gik ud hvert Øjeblik og sprang ind igjen tæt forbi *Ulivatsiak* for at gjøre denne forskrækket. Han havde nemlig stor Lyst til at dræbe *Ulivatsiak*. *Kasagsik's* Søn kom ind, greb Mordapparatet, sprang til for at ville dræbe *Ulivatsiak*, men denne afparerede Slaget med Armen. *Ulivatsiak*, som var meget stærk, tog Køllen fra ham, klemte Arme og Ben sammen paa ham og trykkede ham i Øjehulerne med Køllen. *Kasagsik* sad imidlertid rolig henne paa Brixen. Hans Søn faldt om og var meget daarlig, men kunde ikke dø. *Ulivatsiak* gik hen og besøgte Naboerne og sagde der til en forældreløs Dreng, at han skulde gaa hen for at se paa *Kasagsik's* Søn. Dennes Ansigt var aldeles opsvulmet, da Drengen kom derhen. Da han begyndte at blive rask, rejste *Ulivatsiak* bort.

Denne kunde alt, hvad han vilde (*ajugakangitsok*). Der var engang fire Indlandsboer om ham, men de kunde ikke magte ham. *Ulivatsiak* var af *Uiartek's* Familie. *Uiartek* rejste tilbage hertil og døde her, da han blev gammel. *Kasagsik* fangede Bjørne, ligesom man her fanger Ræve, nemlig i Stenfælder.

7. Natatek,

fortalt af *Utuak*.

Der var engang en gammel Mand, som boede ved *Norsit*¹⁾ ene i et Hus sammen med sin Kone. Alle deres Børn vare døde. De havde mange Naboer, som ofte bad Manden komme og besøge sig, og naar han kom til dem, vilde de have, at

¹⁾ Beboet Sted paa den store Ø ved Mundingen af *Angmagsalik*-Fjorden

han skulde fortælle Sagn. Naar han ikke havde flere at fortælle, sagde de, at han skulde fortælle om sine afdøde Born. Dette vilde han ikke, men de tvang ham dertil, og han blev gjerne vred derover. Naar Folkene derefter spiste, fik han som oftest en Sælhundelalle, hvorpaa der ingen Kjød var. Da han engang som sædvanlig havde været nødt til at fortælle om sine afdøde Born, og han som Følge deraf var bleven vred, blev der indbragt en Sæl, som blev skaaret op, og *Natatek* fik som sædvanlig en Lalle uden Kjød paa. Da Manden i Huset gik ud, kastede *Natatek* Benet ud i Gangen og sagde, at det skulde blive til et Menneskeskelet, saa at det kunde skræmme Folkene ihjel. Han hørte da noget løbe udenfor, og da han kom ud, saae han Skelettet løbe over Manden, som derved skræmtes ihjel, og derefter gik det ind i Huset og skræmmede alle Beboerne ihjel.

Den følgende Dag ladede *Natatek* sin Baad og rejste med sin Kone til *Ingmikertok*¹⁾, hvor der boede to gamle Folk med deres Datter. Da han var kommen hertil, hørte han, at de andre Folk ude fra Mundingen af Fjorden vilde komme for at hævne Drabene. En Dag da det blev lyst, saae han en stor Mængde Konebaade og Kajaker komme ude paa Fjorden, og den ældste Mand kom foran alle de andre. Da *Natatek* saae dette, begyndte han at synge og gjøre Tornakkunster, skjøndt han ikke var Angekok. Idet han gjorde Tornakkunsterne, saae han, at alle Træbakkerne bleve fulde af Lax, og der kom frem en Sæl, hvis Hoved var Skelet, og som skræmte ham selv og alle de andre tildode. Medens han gjorde Tornakkunster, sang de Gamle og deres Datter. *Natatek* og hans Kone bleve snart efter levende igjen. Den Ældste udefra kom nu ind og stak Beboerne med Kniven i Ansigtet; men skjøndt de stode ganske stille, kunde Kniven ikke trænge ind i dem paa Grund af de Tornakkunster, der var gjort. Han maatte derfor opgive at stikke dem ihjel og gik ud igjen.

¹⁾ En Ø inde i *Angmagsalik*-Fjorden.

Natatek med Kone flyttede nu ind i Bunden af *Sermilik* til *Timersøk*'erne (Indlandsboerne). Her kom de til at bo hos en Mand og Kone uden Børn. Medens de boede her, gik de paa Jagt efter Rener og efter Narhvaler, som de harpunerede fra Land ved *Sarfak* (et Strømsted). Indlandsboen satte sin Harpun i en Narhval og trak den paa Land. *Natatek* satte ogsaa sin Harpun i en Narhval; men samtidig satte en Indlandsbo paa modsat Side af Strømmen sin Harpun i den samme og trak den over til sig. Da *Natatek* kom hjem, drillede hans Bofælle ham med at sige: «De trak nok Narhvalen fra Dig?» dertil svarede *Natatek*: «Jeg har tænkt paa at hente den ialt». Da Natten kom, gik *Natatek* og hans Bofælle, Indlandsboen, hen til Strømstedet. Over dette var der paa Grund af den stærke Strøm spændt en stram Kobberem, som de klatrede hen over. Paa modsat Side saae de Narhvalen ligge, og *Natatek* tog den og bandt den til Linen. Nu vilde han gaa hen og tage sin Fangerem.

Da han kom til Indlandsboens Hus, kiggede han ind ad Vinduet og saae Indlandsboen staa foran den tændte Lampe, der stod paa Gulvet, og arbejde paa en stor Narhvaltand. *Natatek*'s Fangerem med Narhvaltandspids hang paa Krogen (*initsat*). I Husgangen var der opstillet tre Stene, der vare satte op indenfor hverandre som Døre (*matit*), for at *Timersøk*'en kunde høre, naar der kom nogen. *Natatek* gik ind i Huset, medens hans Ledsager blev staaende paa Udkig ved Vinduet for at komme ham til Hjælp, hvis det var fornødent. Manden i Huset holdt Øje med Gangen, medens han arbejdede. *Natatek* tog nu den sidste Sten tilside, sprang hen og tog sin Fangerem, løb derefter ned til Strømmen, tog Narhvalen og hoppede i een Arm over den udspændte Kobberem, medens han i den anden Haand holdt Narhvalen og Fangelinen. Næste Dag harpunerede *Natatek* atter en Narhval, hvilken der ogsaa blev sat en Harpun i fra modsat Side, men han trak den over til sig.

Man fortalte *Natatek*, at der ikke langt derfra boede en

Indlandsbo, der havde to Døtre, som, naar der kom Mænd i Besøg hos dem, trak dem mellem Benene, saa at de døde. *Natatek* lod sig sy et Par *Natit* af Remmesælskind. Han prøvede at trække i dem; men han kunde ikke rive dem over. Indlandsboen skulde nu ogsaa prøve det; han trak dem med Lethed over og sagde, at det ikke kunde nytte noget, men nu skulde han give ham nogle *Natit*, som man ikke kunde rive over. Disse vare af dobbelt Remmesælskind. Han prøvede paa at trække dem over, men de holdt.

De gik hen til Manden med de to Døtre. Paa Vejen trak de store Sten op af Jorden; de laa saa fast, at det pib (svuppede) i dem, idet de trak dem op, og de spillede derefter Boldt med dem. Indlandsboen kastede en stor Sten hen til *Natatek*; men den faldt til Jorden. Indlandsboen sagde da: «Det kan ikke nytte noget, at Du gaaer derhen, naar Du ikke engang kan magte denne Sten». «Jo, jeg vil alligevel derhen», sagde *Natatek* og tog en stor Sten, spillede Boldt med den og kastede den hen til Indlandsboen, som maatte lade den falde til Jorden.

De kom nu hen og besøgte Manden med de to Døtre. Faderen syntes, at det varede saa længe, inden det blev Aften, og begyndte derfor at fortælle Sagn; men efter at Faderen nogen Tid havde fortalt, sagde *Natatek* og Indlandsboen, at de vare søvnige. Da de havde slukket Lamperne, begyndte Faderen at sove, og de andre lod ogsaa, som om de sov. Den ene af Døtrene gik nu hen og tog *Natatek* i sine Arme, bar ham hen og lagde ham ved Siden af sig paa sin Brix-Plads. Efter at have taget Støvlerne af, lagde hun sig paa Brixen og tog fat mellem Benene paa *Natatek* for at trække Indvoldene ud af ham; men han greb til, klemte sine Ben omkring hendes, holdt med den ene Haand for hendes Mund og trykkede hende med den anden Haand i Bugen, saa at hendes Indvolde knustes. Da Faderen hørte den Døendes Rallen, troede han, at det var Datteren, der dræbte *Natatek*, og hviskede derfor: «*Ilaglugo*,

ilaglugo!) («Bliv ved, blev ved!»). Da *Natatek* havde gjort det af med hende, gik han hen, lagde sig ved Siden af sin Led-sager og sagde, at han havde dræbt hende.

Den anden Datter kom nu hen og tog *Natatek*, som lod, som om han sov, i sine Arme og bar ham hen paa sin Plads. Hun vilde trække Indvoldene ud af ham; men han holdt for hendes Mund og klemte hende, saa at hendes Indvolde brast. Da Faderen hørte den rallende Lyd, strakte han sig og hviskede igjen: «Bliv ved, blev ved!» Efterat den anden Datter ogsaa var død, rejste *Natatek* og Indlandsboen bort om Natten.

Da *Natatek* og Indlandsboen nogen Tid efter hørte, at Faderen var vred, fordi *Natatek* havde dræbt Døtrene, rejste de hen til ham igjen. Paa Vejen kom de til en Strøm, hvorved der stod mange Folk og fangede Narhvaler ved Aandehuller i Isen, og mellem disse Folk var ogsaa de Dræbtes Fader. Da han blev dem vaer, kastede han en sort Narhval efter *Natatek*; men denne sprang tilside, saa at Narhvalen ikke ramte ham. Det samme gjentoges nok engang, og *Natatek* tog Narhvalen op og kastede den begge Gange tilbage efter Indlandsboen. Denne skreg, at han var bange for, at han skulde blive ramt. *Natatek* sprang nu til, og de toge fat paa hinanden. *Natatek* trykkede Indlandsboen til Jorden og begyndte at vride Halsen om paa ham; men Indlandsboen raabte, at han skulde betale med sin *angmaletarsiutek*¹⁾, hvis han bare maatte slippe for at miste Livet, og *Natatek* gav derfor Slip paa ham. Løfterne bleve imidlertid ikke opfyldte, og *Natatek* hørte aldrig mere noget til ham.

Hverken *Natatek*'s Kone eller hans Husfælles, Indlandsboens Kone kunde faa Børn. De byttede derfor Kone for nogen Tid, hvorefter Konerne bleve frugtsommelige og fik begge Sønner, først Indlandsboens Kone, dernæst *Natatek*'s. Børnene

¹⁾ *angmaletarsiutek* er et Fangevaaben til at tage Narhvaler med ved Aandehullerne.

begyndte at voxe til, og der blev lavet Kajaker til dem. Da *Natatek's* Søn¹⁾ begyndte at gaa omkring, og Faderen var gaaet fra ham, satte Fuglene sig ovenpaa ham. Moderen sagde, at næste Gang Fuglene satte sig paa ham, skulde han gribe efter dem. Dette gjorde han, og naar han greb efter een Fugl, fik han alle dem, der var rundt omkring ham, og saaledes gjentoges det altid i Fremtiden.

Drengene begyndte nu at gaa i Kajak. Indlandsboens Søn kændrede ofte i Kajak, men *Natatek's* Søn kændrede ikke. Da *Natatek* engang var ude i Kajak med Sønnen og gik nogen Tid bort fra ham, kom en stor Stime Sæler, saa at Drengen maatte lægge Aaren tværs over Kajaken for at holde Ligevægt. Først da Faderen kom tilbage, gik Sælerne bort, og de roede derefter hjem, og Faderen lavede Harpunspids, Fangerem og Blære til ham. Næste Gang de vare ude i Kajak, og Faderen gik bort fra ham, kom der igjen en Stime Sæler. Drengen kastede sin Harpun efter en af dem; men ikke alene denne fangedes, men hele Stimen paa engang, saa at hele Fangeremmen blev fuld af Sæler.

Naar *Natatek* var ude i Kajak sammen med sin Søn, knækkede de Aarerne over og surrede dem sammen igjen med Kobberem for at have Øvelse i at gjøre det, om Aaren skulde knække over i daarligt Vejr.

Indlandsboens Søn kunde ikke lære at rejse sig i Kajak, naar han kændrede. De rejste derfor ind i Landet og fangede Sæler fra Land; medens *Natatek* atter rejste herud til Mundingen af Fjorden.

¹⁾ Det vil sige Sønnen af *Natatek's* Kone og Indlandsboen.

8. Den Blinde, som fik sit Syn igjen,

fortalt af *Nakitilik*.

Da *Inik* engang kom hjem med en ung Remmesæl, vilde hans Bedstemoder have Skindet til Brixeskind, medens han selv vilde have det til Kobberemme. Han skar nu en Kobberem ud af Skindet; men under Forarbejdelsen sprang den istykker og traf ham paa Øjet, saa at han blev blind.

En Dag da han sad paa Brixen, sagde han: «Der er en Bjørn udenfor Vinduet, kom med min Bue». Bedstemoderen kom med Buen og sigtede paa Bjørnen, medens *Inik* spændte og afskød den, saa at Bjørnen faldt død om. «Jeg synes, at jeg traf», sagde *Inik*. «Nej! Du traf ved Siden af», svarede Bedstemoderen. Hvergang hun nu kogte Kjødet af Bjørnen, fik han ikke noget deraf.

Inik sagde en Dag til sin lille Søster: «Vil Du lede mig ind i Landet?» Da de kom ind til en stor Slette, lagde han sig ned, og hun gik bort. Snart efter hørte han en Flok Vildgæs flyve over sit Hoved. De fløj forbi; men der kom flere, og en af disse sagde: «Der ligger et stakkels Menneske». Vildgaasen strøg *Inik* med Vingerne over Øjnene og sagde: «Du maa ikke lukke Øjnene op, førend Du kommer hjem».

Da han kom hjem, saa han en stor Mængde Narhvaler og Hvidfisk komme ind i Fjorden. Han satte sin Harpun i en af dem og bandt sin Bedstemoder som Fangeblære til Enden af Kobberemmen, saa at Narhvalen trak afsted med hende.

Inik og hans Søster gik nu ind i Landet og kom til en Slette, hvor der var mange Huse. Længere inde i Landet kom de til nogle Folk, som kun vare Skygger og ikke havde noget Hul i Bagen. De spiste ikke, men sugede kun Kjødet ud. Da *Inik* og hans Søster kom ind i deres Hus, bød de dem Mad at spise; men de kunde ikke spise, fordi Kjødet lugtede.

Saa vel *Inik* som hans Søster giftede sig her. Da *Inik's*

Kone fik et Barn, der havde et Hul i Bagen, sang Svigermode-
ren af Glæde: «Det har et dejligt Hul i Bagen!» «Det har et
dejligt Hul i Bagen!» Tilsidst fik hun selv Hul i Bagen og døde.

Denne Fortælling fandt Sted oppe ved *Kialinek*, hvor der
findes store Sletter.

9. Arfersiartok,

fortalt af *Utuk*.

Et Ægtepars eneste Barn døde. Derover bleve de saa
bedrovede, at Manden rejste bort fra Konen med Konebaaden. Da
de roede, sagde et af Fruertimmerne i Baaden: «I rejse jo fra
hende»; men de andre lod, som om de ikke hørte det. Konen,
der var blevet alene tilbage og som var frugtsommelig, gik nu
ind i Landet gennem et stort Dalstrøg, der førte Nord paa.
Hun vedblev at gaa denne Vej, indtil hun saa Havet og et stort
Forbjerg, paa Enden af hvilket der var en Forhøjning, som hun
troede var en Maagetue. Da hun kom nærmere, saa hun, at
det var en strandet Hval, fra hvilken Vandet var faldet bort.

Ovenpaa Hvalen sad en Maage og hakkede i den. Hun
gik hen til Hvalen, skar den istykker og bar ganske alene
Kjødet ind i Landet. Her byggede hun sig et Hus og brugte
Hvalbenene til Tagtræ. Hvaltarmene flækkede hun og brugte
til Vinduer. Der gik kun en enkelt Tarm til et Vindue. Konen
fik nu en Datter, og denne gav hun mange Dukker at lege
med. Disse vare lavede af Sællaller.

Da Vinteren kom, og Rævene kom ned for at spise Hvalen,
fangede hun dem i Snarer, som hun havde lavet af Hvalsenerne.
Naar hun havde sovet og vaagnede, saa hun Rævene staa og
spise af Hvalkjødet. Hun fangede dem derpaa med Snarer,
brugte Skindene til Brixen og havde ogsaa snart nok til at

betrække Væggene med. Hun fangede endnu flere Ræve, saa at Taget ogsaa blev betrukket dermed.

Da hun en Dag sad og syede paa Vindueskindet, væltede Datteren en af Dukkerne ned og raabte: «En af mine Dukker begynder at løbe!» Moderen sagde: «Leg med dine Dukker!» Barnet gjentog: «En af mine Dukker løber!»

Tre Dage efter lod Barnet Dukkerne gjøre Tornakkunster. Hendes Fader var nemlig en stor Angekok. Barnet raabte: «Moder! Dukkerne kunne sige noget!» «Dukken siger, at min Fader kommer imorgen». Hendes Moder svarede: «Du har jo ingen Fader!» Barnet svarede: «Dukken, der gjorde Tornakkunster, sagde: Naar det nu bliver mørkt, og det derefter bliver lyst igjen, kommer din Fader!»

De lagde sig til at sove, og da det blev lyst, hørte de Raslen udenfor. Moderen kiggede ud af Vinduet og saae sin Mand, som kom kjørende i Slæde. Han kom ind i Huset, og hun kjendte sin Mand igjen. «Hvorledes har Du fanget alle de Ræve, hvis Skind betrække Væggene?» spurgte Manden. «Jeg har fanget dem med Snarer», svarede hun. Hun fortalte da, hvorledes hun havde fundet Hvalen. De laa nu sammen om Natten, og næste Dag vilde Manden tage Konen hjem med paa Slæden; men hun vilde ikke rejse. Manden vendte tilbage, og Konen og Datteren levede hele Vinteren af Hvalen.

Da Foraaret kom, rejste de ud til det Sted, hvor Manden boede, og da det blev Sommer, tog Manden hende igjen til Kone og skilte sig ved den nye Kone, han havde faaet. Efter Mandens Død blev hun boende alene sammen med sin Datter og kunde selv fange Sæler og andre Dyr. Hun kunde Alt, hvad hun vilde!

10. Solen og Maanen,

fortalt af *Sanimuinak*.

Maanen boede i et Hus her i Landet, hvor ogsaa hans Søster, Solen, boede.¹⁾

Naar Lamperne slukkedes om Aftenen, gik Maanen hen til sin Søster for at ligge hos hende. For at faa at vide, hvem det var, som hver Aften laa hos hende, smurte hun en Aften sine Hænder med Lampesod. Da Lamperne slukkedes, og han som sædvanlig lagde sig hos hende, strøg hun ham paa Skulderen med Hænderne. Næste Morgen da Lamperne tændtes, sagde Søsteren, at der var En, der havde Sod paa sig; men da hun opdagede, at det var hendes Broder, tog hun sin Kniv, skærpede den, skar sit ene Bryst af og kastede det hen til Broderen, idet hun sagde: «Siden Du holder saa meget af mig, saa spis mig!» Hun tog nu en Pind og stak Lampemos paa Enden af den, dyppede den i Tran og tændte den. Derefter løb hun ud, og eftersom hun løb, steg hun op i Luften. Da Maanen kom ud og saa, at hun var oppe i Luften, løb han ind og stak Lampemos paa sin *sermiaut*²⁾, tændte den og løb ud med den for at forfølge sin Søster. Men da han kom op i Luften, slukkedes Lampemosset, saa at der kun blev en Glød tilbage.

Naar Maanens Pind er ved at slukkes, puster han til den, saa at der flyver Gnister ud til Siderne, og det er disse, der blive til Stjerner³⁾. Maanen lyser ikke saa godt, fordi den kun har en Glød, og den maa undertiden gaa ned til Jorden for at fange Sæler; men Solen lyser og varmer godt, thi Lampemosset brændte endnu, da den kom op i Luften.

¹⁾ I *Hanserak's* Dagbog kaldes Solen: *Sungula*, og Maanen: *Ijakak*.

²⁾ Et Redskab af Ben eller Træ til at skrabe og banke Isen af Kajaken med.

³⁾ *Hanserak* fortæller, at Maanen brændte sig paa Solen, saa at der sprang en hel Del Stykker af ham, og disse bleve til Stjerner.

11. De to Fætttere,

fortalt af *Sanimuinak*.

Der var engang to Fætttere, hvoraf den ene et Foraar, da han alene gik ud i Kajak, ikke kom hjem igjen. Det blev Vinter, uden at den Bortblevne kom tilbage. Næste Foraar da den anden Fætter var inde i Fjorden, fik han Oje paa en Kajak, og da han roede langs med Landet, gjenkjendte han snart i denne sin Fætter, der var blevet borte Aaret før. Denne fortalte ham, at han var bleven bortført af en Fjordbo, som boede inde i Bunden af Fjorden, og at han var bleven gift med dennes Datter. Han opfordrede Fætteren til at følge med sig ind i Fjorden og fortalte tillige, at de slog Folk ihjel derinde; men at han nok skulde passe paa ham. De roede nu ind i den store Fjord, hvor de fik Oje paa Huset, i hvilket der var tre Fangere, nemlig den gamle Fjordbo, dennes Søn og den rovede Fætter, som nu var Svigersøn af den gamle Fjordbo.

Da det begyndte at blive mørkt, kom Sønnen hjem slæbende paa en stor Sortside. Han roede rask; men da han saae, at der laa to Kajaker ved Huset, roede han ganske smaat, som om han ikke kunde magte Sælen. Da han kom iland, hentede han et Stykke tørret Kjød, som han gav den Fremmede.

Det blev Aften, og Faderen kom hjem med en stor Sortside. Medens de saae ham paa Afstand, roede han saa stærkt, som om han slet ikke havde noget paa Slæb; men da han saae, at der var en Kajak mere end sædvanligt, roede han ganske smaat, for at man skulde tro, at han ikke var stærk. Han lagde til Land og trak Sælen op, hvorefter han sagde til den Fremmede, at han skulde komme ind med i Huset, og da han kom ind, satte han en Side tørret Kjød frem for ham.

Da Lamperne slukkedes, blev der tændt en lille Lampe nede ved Gulvet, og den gamle Fjordbo begyndte at arbejde i Træ, for at de andre kunde sove, og han kunde komme til at dræbe den Fremmede. Fætterne skulde sove sammen; men de skiftedes

til at sove, saa at den ene bestandig vaagede for at kunne advare den anden. Natten forløb derfor, uden at den Fremmede blev dræbt, og Lamperne tændtes paany, da det begyndte at blive lyst. Han, der var i Besøg, fik nu Fætterens Anorak paa, og denne sagde til ham, at han skulde beholde den paa, naar han rejste. Han gik ud, skyndte sig ned til sin Kajak og roede bort. Hans Fætter saae paa ham gjennem Vinduet, og da han var langt borte, sagde han: «Den Besogende er allerede langt herfra». Der blev strax megen Støj for at faa alting gjort klart. Konebaaden blev sat i Vandet, og de roede stærkt udefter. Den Gamle styrede, og Sønnen og Svigersønnen roede med Styreaarer. De roede saa hurtigt, at det var ligesom om de trak Kajaken til sig. Da de nærmede sig Kajaken, sagde Svigersønnen til den Gamle: «Lad mig styre!» «Nej! jeg vil styre!» svarede den Gamle. Svigersønnen gik nu uden videre hen og tog Styreaaren fra den Gamle, som maatte gaa bort.

Da de kom nær ved Kajaken, knækkede Styreaaren, fordi Svigersønnen vrikkede stærkt paa den. Svigerfaderen rakte en anden hen til ham; men førend den var istand, var Kajaken langt borte. Da de atter nærmede sig den, vrikkede Svigersønnen med Styreaaren, der knækkede ligesom før. Svigerfaderen rakte atter en ny Aare og sagde, at det var den sidste. Kajaken havde igjen faaet et Forspring; men de indhentede den snart, og atter knækkede Aaren med et højt Knald. «Det er nok med Villie, at Du knækker Aarerne?» sagde den Gamle. «Nej! det er af bare Ivrigheid efter at komme til at dræbe ham», svarede Svigersønnen. Da denne og Sønnen gik henimod hinanden for at tage fat og brydes, afværgede den gamle Fjordsbo det, og imidlertid tabte de Fætteren afsyne.

Da denne kom hjem, fortalte han om, hvorledes hans Fætter var bortført af Fjordsboen og nu var gift med dennes Datter. Han viste dem tillige Fætterens Anorak.

Folkene bestemte sig til at rejse ind og dræbe Fjordsboen, hvorfor de gave sig til at lave Buer. En forældreløs Dreng,

der var Dværg, lavede en Pil af sin Bedstemoders Kjødvender, der var af Sælben. «Hvad vil Du med den? den er jo ganske kroget!» spurgte de andre for at gjøre Nar af ham. De rejste nu ind i Fjorden med to Konebaade. Da de kom derind, skød de Fjordboerne ihjel med Buer. Fætterens Kone begyndte at græde, da de skulde til at skyde den Gamle; men denne fløj som en Ravn op i Luften, saa at Pilene ikke kunde naa ham. De skød og skød; han fløj med Vingerne udstrakte, men ingen ramte ham.

Da ingen kunde ramme ham, sagde de til den forældreløse Dreng, at han skulde skyde. Denne ledte efter et Hul, hvori han kunde sidde, og faldt ned i et, Hundene havde gravet. Da han kom op igjen, satte han Ryggen og Benene mod Hullets Sider, sigtede skelende og skød med den af Kjødvenderen lavede Pil. Det gav et Knald, og Pilen ramte den gamle Fjordbo i Maven. Da han faldt ned efter, skød alle de Andre efter ham, saa at han fik saa mange Pile i Kroppen, at denne ikke naaede Jorden, men blev stoppet paa Pilene. De sagde nu til Fætterens Kone, som var løbet ind i Landet, at hun skulde komme ned til dem, og da hun kom, rejste hun ud med dem til deres Boplads.

12. Matakatak,

fortalt af *Kutuluk*.

Der var i gamle Dage en Mand, der hed *Matakatak*, som fangede Sæler i Garn (*nigak*). Garnet, der var lavet af Hvalbarder, satte han tværs over Sundene inde i Fjorden, og naar han saa havde været nogen Tid hjemme, rejste han med Konebaaden ind for at røgte det, og der hang da gjerne alle Slags Sæler i det, nemlig Remmesæler, Spraglede og Netsider. Naar de kom til Land inde i Fjorden, plukkede Fruentimmerne Bær og *Tugdlerunat* (Stenurt).

Engang vare de som sædvanlig inde for at se til Garnet, og en lille Nabosøn var fulgt med. Konebaaden blev fyldt af alle de mange Sæler, der hang i Garnet; men da de skulde rejse hjem, savnede de Nabosonnen. Man raabte paa ham og ledte efter ham; men alt forgjæves.

Da de kom hjem og græd over, at Barnet var borte, sagde *Matakatak*, at det vistnok var *Timersek*'erne, som havde taget ham; thi da han gik tilfjelds, saa han, at det røg fra et Hus inde i Landet. *Matakatak* lod sin Kone sy en Anorak af dobbelt Remmesælsskind, som, da den var færdig, var saa stiv, at den kun kunde bøjes ved Armene. *Matakatak* rejste sammen med Drengens Forældre op i Fjorden, og da de kom derind, gik de ind i Landet. Hvergang *Matakatak* kom til en Sten, der var hul nedenunder, slog han i den for at prøve sine Kræfter, saa at det dundrede. Han var saa stærk, at han undertiden slog Stenene istykker. «Det skulde bare være en *Timersek*», sagde han saa.

Da de vare komne op tilfjelds, saa de Røg. *Matakatak* pegede paa den, og de gik hen til Huset, hvorfra det røg. Gangen var tillukket med en stor Sten. De krøb derfor ovenpaa Huset, kiggede ned¹⁾ og saa her den gamle *Timersek* sidde og vugge Barnet med sine Hænder, idet han holdt dets Hoved mellem sine Ben. Barnet græd, og den Gamle spurgte: «Er der noget, Du vil have?» «Nej!» svarede Barnet. «Længes Du efter din Familie?», spurgte *Timersek*'en. «Ja!» svarede Barnet. «Du skal ikke græde derfor, vi skulle tage ud til dem imorgen», sagde *Timersek*'en. *Matakatak*, der saa dette, pegede til de andre, at de ogsaa skulde se paa det. Han flyttede dernæst Stenen fra Gangen og sagde: «Nu skulle I gaa bag- efter mig men blive i Gangen, saa vil jeg gaa ind og tage Drengen og smide ham ud til Eder».

Lidt inde i Gangen var der atter en stor Sten, der stod

¹⁾ Huset synes ikke at have været grønlandsk; thi i Taget maa der, ligesom i Vest-Eskimoernes Huse, have været et Hul, hvorigjennem Røgen trak op.

paatværs og spærrede. *Matakatak* drejede den rundt men traf paa en tredie Sten. Ogsaa den blev drejet, og indenfor denne hang Bjørnetænder og andre Benstykker, som klirrede, naar man rørte ved dem. *Matakatak* trak dem tilside, saa at de klirrede, og sprang ind til Brixen, slog Manden, der vuggede Barnet, i Maven, saa at han faldt paa Ryggen, greb Barnet og smed det ud i Gangen, hvor Forældrene toge imod det og løb bort med det.

*Timersek'*erne vilde kvæle *Matakatak* ved at dreje Anorakkraven om paa ham; men han undslap. Da han kom udenfor, kom tre *Timersek'*er, der vare lige saa store som Konebaade, og toge fat paa ham; men han dræbte dem alle tre med sine knyttede Næver.

Barnets Forældre vare allerede et Stykke Vej borte. *Matakatak* løb ned til de andre, tog Barnet fra dets Forældre og løb videre dermed. Han fik nu Øje paa tre store Mennesker; det var Sjælene af de dræbte *Timersek'*er¹⁾, og idet han kom nær ved dem, adskiltes de, saa at han gik midt imellem dem. Han løb ned til Konebaaden, gik ombord i den og rejste hjemefter. De kom nu hjem med Barnet, som havde været røvet af *Timersek'*erne.

13. Pouia,

fortalt af *Kutuluk*.

En Dag da *Pouia* var ude i Kajak, mødte han en *Timersek*. Han skoddede, alt hvad han kunde, for at komme tilbage; men Indlandsboen trak ham hen til sig, stak ham tilligemed Kajakken i sin Pose og gik ind i Landet. Da *Timersek'*en kom

¹⁾ Medens Menneskenes Sjæle ere saa store som en Finger eller Haand, ere *Timersek'*ers Sjæle saa store som Mennesker.

hjem med *Pouia*, fik denne *Timersek'*ens to ugifte Døtre til Koner, og hans Kajak blev sat op paa en Afsats paa Væggen. Den ældste af Døtrene var ikke saa smuk som den yngste. Naar *Pouia* laa imellem dem og vendte Ansigtet mod den smukkeste, tog den anden ham og vendte ham rundt til sig.

Da han var kjed af at ligge stille, sagde han: «Det er længe siden, at jeg var ude i Kajak; bare jeg igjen kunde gaa ud». «Hvorfor ikke?» svarede Indlandsboen. Kajaken blev nu taget ned; men den var saa tør, at den ikke kunde bruges; den blev derfor sat hen til Sidebrixen ved Vinduet for at arbejdes paa. Hans Koner betrak og syede den; men de syede ogsaa Mandhullet til. «Den maa være aaben, saa at jeg kan krybe ned i den!» sagde *Pouia*. Da Kajaken var færdig, og han vilde ud, sagde han: «Bare jeg kunde gaa ud paa Fuglefangst». Svigerfaderen tog ham og satte ham ud i en Sø, gik derefter ud i Vandet og raabte: «*Ke! ke!*» Efterat han var gaaet iland igjen, kom der en hel Mængde Fugle ud i Vandet. *Pouia* fangede saa mange, som han kunde have ovenpaa Kajaken, gik derpaa ind og smed dem ovenpaa en lille Ø for at fange flere. Medens han laa og fangede Fugle, saa han en Taage-tunge, der kom ind til Øen, og Indlandsboens Kone gik hen over Taagen for at hente Fuglene. Da *Pouia* var træt af at fange, gik han hjem.

Efter at have været hjemme nogen Tid, sagde *Pouia*: «Bare jeg kunde gaa ud og fange Narhvaler!» «Hvorfor ikke», svarede Svigerfaderen, satte ham i Kajaken ud i Søen og pustede i Vandet ligesom en Narhval, idet han raabte: «*Ho! ho!*» Derefter gik han iland igjen. *Pouia* satte sin Harpun i en Narhval og lændsede den alene. Efterat den var slaaet ihjel, tog han den hjem med, og hans Koner flænsede den.

Pouia blev snart igjen kjed af at være hjemme og sagde derfor til sine Koner: «Skal vi gaa ud til Havet?» De gik nu alle tre ned til Kysten heroppe ved *Tasiusak*, hvor de satte sig ned paa et Sted, hvor Kystbeboerne plejede at komme for

at samle *Tugdlerunat*. Han sagde til Konerne, at de skulde lyske hans Hoved. Den ene Kone sagde: «Der kommer vistnok en Konebaad?» *Pouia* svarede: «Nej, det er et Stykke Is med Tang paa». Konebaaden, der nærmede sig, kom nu i Skjul ved Stranden. Man kunde høre Folkene tale i Baaden, og *Pouia* kjendte dem godt. Konen sagde: «Det er ligesom om der er nogen der taler!» *Pouia* svarede: «Lad os lytte! for dem, som aldrig have været ved Kysten, lyder Maagernes Skrig ligesom Mennesketale».

Konebaaden kom nærmere og nærmere. Folkene gik op af Baaden, og Konen sagde: «Det er ligesom om der er nogen, der taler her bagved». Folkene kom nu frem lige ved dem; men da de saae Indlandsboerne, løb de ned til Baaden igjen. «Jeg er ikke *Timersek!* jeg er *Pouia!* jeg er *Pouia!* det er dem, der har taget mig! tag dem igjen!» raabte *Pouia*, og stak Armene ned i begge sine Koners Støvler for at holde paa dem, da de vilde løbe. Den smukkeste Kones Støvle sprak; thi hun syede ikke saa godt, og hun løb fra ham. Da hun kom til en stor Afgrund, stod hun stille og raabte, at Manden skulde komme op med hendes Støvle, for hun havde faaet Hul under Foden. *Pouia* holdt fast paa den ældste, indtil de andre toge fat paa hende og satte hende i Konebaaden. Da de derefter rejste hjem, var Konebaaden nærved at kæntré, hvergang *Timersek*-konen rørte sig. De sagde derfor til hende, at hun maatte forholde sig ganske rolig for ikke at kæntré Baaden.

Nogen Tid efterat de vare komne hjem til *Pouia's* Boplads, blev Konen frugtsommelig. De boede paa en lille Ø; men Konen blev tit borte. Naar de saa ledte efter hende, fandt de hende ved Strandbredden staaende i Vand til Ansigtet; thi hun vilde sænke sig ned i Havet og gaa hjem der. Hun fik nu et Barn, og det blev Vinter og atter Foraar. Konen sagde til sin Mand: «Skulle vi ikke tage ind og besøge de andre?» «Jo!» svarede Manden, «men vi ville lade Barnet blive her, thi saa komme vi nok snart tilbage igjen; men hvis vi tage det med,

naar mon vi saa komme ud igjen?» «Nej!» sagde Konen, «vi ville tage Barnet med, thi ellers græder det».

De rejste nu ind i Landet, tog Barnet med og kom aldrig ud igjen til Kysten.

14. To Søstre, som legede Huslege,

fortalt af *Sanimuinak*.

Der var engang to smaa Søstre, som legede Huslege. Den ældre sagde til den yngre: «Du kan tage det Hvalhoved-Skelet til Mand; jeg skal have den Ørn, der flyver deroppe, til Mand». Hvalhoved-Skelettet tog den yngre Søster til Kone, og Ørnen tog den ældre Søster. Hun skreg; men den fløj med hende til sin Rede og tog hende til Kone.

Naar Ørnen gik paa Fangst, kom den gjerne hjem med en Narhval i hver af Kloerne og en i Næbet. Idet den passerede forbi sine Svigerforældres Hus, lod den den ene Narhval falde, for at Svigerforældrene kunde faa den.

Den yngre Søster, som var gift med Hvalen, fik aldrig Lov til at gaa ud. Naar hun vilde ud og lade sit Vand, sagde Hvalen, at hun skulde gjøre det i hans Mund. Naar hun vilde ud for at gjøre sin Nødtørft, sagde Hvalen, at hun kunde gjøre det i hans Haand; thi han vilde ikke have, at hun maatte komme ud.

Naar Ørnen gik paa Fangst, snoede hans Kone Narhval-sener lige saa tykke som en Kobberem, for at de ikke skulde gaa istykker. Da Ørnen en Dag var ude, bandt hun den snoede Senetraad fast til en Sten og firede sig ned. Senetraaden strakte sig under Nedfiringen, saa hun blev helt bange; men hun kom dog ned til Jorden, efterat hun paa de skarpe Sten havde slidt Skindet af sine Ben. Hun gik nu hjem til sin Moder. Da Svigersønnen, Ørnen, kom hjem fra Fangst, lod

den som sædvanlig en Narhval falde ned til sine Svigerforældre og fløj derefter til sin Boplads; men da den ikke fandt sin Kone her, tabte den Narhvalen og fløj tilbage til Pigens Hjem. Svigerfaderen sagde til ham: «Stræk Vingerne ud, for at vi kunne se, at Du er vor Svigersøn!» Den strakte Vingerne ud, og Svigerfaderen skød efter den. Pilen ramte den i Brystet, men sprang tilbage igjen. Ørnen blev vred, dalede ned og slog Vinduerne istykker; men da den kom hen til Huset, gjorde Manden Ende paa den, idet han skød den med sin Bedstemoders Kjødvender. Da Ørnen var død, blev den skaaret istykker og spist, og af dens Hofteben blev lavet Sæde til Hundene.

Efterat de havde faaet den ældre Søster hjem, sagde Folkene: «Hvorledes skulle vi faa fat paa den yngre? hun maa ikke gaa ud for sin Mand». Faderen lavede en Konebaad, og da den var færdig, skulde det prøves, om den kunde roes lige saa stærkt, som en Ederfugl kunde flyve; men efter nogen Tids Forløb kom Konebaaden i Agterhaanden. Da de ikke kunde følge Ederfuglen, vendte de om, og da de kom hjem, tog Manden Betrækket af Konebaaden, skilte den ad og lavede den om. Efterat den atter var betrukken, skulde det prøves, om de nu kunde ro omkaps med en Tejst. De jog en Tejst op og roede ved Siden af den. Da de nogen Tid havde fulgt med den, kom Konebaaden i Forhaanden, hvorover de bleve meget glade og fik Lyst til at hente Datteren.

Den paafølgende Dag skulde de rejse efter Datteren og derefter flytte hen til et andet Sted. Da de kom hen under Hvalens Boplads, saa Konen ud af Vinduet og fik Øje paa Konebaaden. Hun sagde til sin Mand: «Jeg skal ud og lade mit Vand!» «Det kan Du gjøre i min Mund!» svarede han. «Jeg skal ud og gjøre min Nødtørft!» sagde hun derefter. «Det kan Du gjøre i min Haand», svarede Hvalen. «Bare jeg kunde gaa ud, saa kunde Du jo binde en Kobberem fast til mig og trække mig ind igjen, naar jeg bliver for længe borte?» Hun

fik endelig Lov til at gaa ud; men ligesom hun var kommen ud, trak Hvalen inde fra i Kobberemmen. «Jeg er først lige begyndt!» sagde hun og bandt derpaa Kobberemmen fast til en Sten. Medens hun gjorde det, trak han atter i Kobberemmen; men hun raabte: «Jeg er ikke færdig endnu!» Saa snart hun havde bundet Remmen til Stenen, løb hun ned til Konebaaden, sprang over i den, og de roede alt hvad de kunde fra Land.

Hvalen trak i Remmen; men Konen kom ikke. Han gik derfor ud for at se efter hende og saae hende i Baaden langt borte. Den rullede sig ned til Vandet, og idet den sprang ud, piskede den Vandet op i Skum og svømmede ud efter Baaden ovenpaa Vandet. Den svømmede saa stærkt, at det var ligesom om den trak Konebaaden til sig. Den kom snart nær ved Baaden, og Folkene i denne blev bange for, at den skulde trykke Konebaaden ned, naar den naaede den. De sagde derfor til Hvalens Kone, at hun skulde kaste sin Støvle i Vandet. Hun trak sin ene Støvle af og smed den i Vandet. Hvalen snusede til den og undersøgte den, blev derved noget opholdt; men forfulgte Baaden snart igjen. Da den atter kom nær, gjentog den samme Scene sig med den anden Støvle. Den naaede dem atter, og det samme gjentog sig med Strømperne. Da den blev træt af at ruske i Strømperne, forfulgte den dem atter. De andre sagde til Hvalens Kone, at hun skulde kaste Anoraken. Hun tog den af og smed den ud. Hvalen tumlede sig med denne, saa at der stod en Røg af Vand omkring den, men gav sig snart paany til at forfølge Baaden, der nu var tæt ved Land. Den svømmede stærkere end før og var lige ved at naa Baaden; men da sagde Folkene i denne til Konen, at hun skulde kaste sine *Natit*. Hun kastede disse ud, og Hvalen lugtede til dem og blev meget mere balstyrig end tidligere, fordi de lugtede saa godt. Da den var færdig, forfulgte den atter Baaden; men denne løb nu op paa Land, og Hvalen ligeledes ved Siden af. Her døde den og blev til Skelet igjen.

15. De to Drengene, der kunde opholde sig under
Vandet,
fortalt af *Utuk*.

Der var engang en Enkemand, der havde to Sønner. Naar Faderen gik ud paa Fangst, gik Drengene hen til en Dam, hvor de øvede sig i at svømme. En Dag sagde Faderen til Drengene: «Lad mig engang se paa Eder, om I kunne gaa ned under Vandet». De gik hen til en stejl Skrænt, hvorfra først den ældste sprang ud, og den anden bagefter. De dukkede ned i Vandet, og Faderen ventede paa, at de skulde komme op igjen; men da Tiden var omme, inden hvilken de maatte være komne op igjen, gik Faderen hjem, og her traf han Sønnerne, der sad foran Lampen og rystede af Kulde.

Hvergang Faderen gik ud i Kajak, sagde han, at Sønnerne kunde gaa ud i Vandet, og naar han saa kom hjem, sad de foran Lampen og rystede. En Dag da Faderen var ude paa Fangst, mødte han en Kajak, til hvem han sagde: «Jeg saa paa mine Sønner, som kunne opholde sig under Vandet». Den anden lod, som om han ikke forstod det og roede videre. Faderen mødte atter en Kajak. Til denne sagde han: «Da mine Sønner igaar svømmede under Vandet, saa jeg paa dem». Han roede udefter og fortalte til alle Kajakkerne derude, at hans Sønner kunde opholde sig under Vandet.

Næste Morgen, da Sønnerne vaagnede, var der saa mange Kajaker uden for Enkemandens Hus, at Vandet var ganske rødt. De kom for at dræbe Drengene og sagde til Faderen: «Er det dine Sønner, som kunne gaa ned til Bunden af Havet?» Drengene gik hen til den bratte Klippe, hvorfra man ikke kunde se Havets Bund, og alle de Fremmede stode rundt omkring dem. Drengene sprang ud i Vandet; men medens de vare under Vandet, tog alle de Fremmede Sten i Hænderne for at slaa dem ihjel, naar de kom op. De ventede og ventede, men Drengene bleve borte, hvorfor Mændene gik hjem til Huset og saa der Drengene staa foran Lampen og ryste af Kulde.

Medens de vare inde i Huset, kom der En ind og sagde, at der var en stor Hvalros. Alle sprang i Kajakerne; men Hvalrossen gik udefter, dukkede ned og kom op igjen. En af de Fremmede satte Harpunen i den, og da den nu atter dukkede ned, sprang de to Drengene, hver med en Kniv i Haanden, ud i Vandet. De holdt fast i Fangeremmen under Vandet og dræbte Hvalrossen med deres Knive, medens Fangeren ovenfor ventede paa den. De toge Harpunspidsen ud og lod denne med Fangeremmen og Blæren gaa op til Overfladen. Derefter slænsede de Hvalrossen nede i Vandet, toge et Stykke med sig og lagde Sten ovenpaa Resten. De lagde Stykket inde ved Fjæren og gik saa ud for at hente mere.

Saaledes fik Drengene Hvalrossen, og de spiste den. Da de, der havde harpuneret den, hørte, at Drengene havde faaet den, toge de hen for at dræbe dem. Drengene sprang ud fra det Sted de plejede, og dukkede ned i Vandet. De Fremmede toge imidlertid Sten i Haanden; men Drengene kom op saa langt ude, at man ikke kunde naa dem med Stenene. De Fremmede steg rask i deres Kajaker, gik ud efter Drengene og gjorde sig klar til at harpunere dem. Disse dukkede ned og svømmede ud efter, og da de vare komne langt ud, begyndte de at fryse, stak Hovedet op over Vandet bagved nogle af Kajakerne; men saa var der andre Kajaker, der vilde harpunere dem, hvorfor de atter maatte dukke ned. Drengene toge nu Aarerne fra nogle af Kajakroerne nede fra Vandet, hvorved disse kængrede og druknede.

Det blæste op med *Nerrajak* (N. O. Vind), og de andre Kajaker roede derfor ind mod Land; men Drengene forfulgte dem og trak Aarerne fra dem, saa at de druknede. Saaledes gjorde de Ende paa dem allesammen.

16. Maanens Barn,

fortalt af *Utuk*.

Et Fruentimmer, hvis Børn altid døde, saae engang, da hun var ude at hente Vand, en stor Slæde. Dette var Maanens Slæde. Han bredte et Sortsideskind uden Haar ovenpaa Slæden, hun lagde sig ned derpaa, og Maanen havde sin Villie med hende. Hun tabte Bevidstheden og mærkede ikke noget dertil.

Da hun kom til sig selv igjen, laa hun i bare Blod, som bredte sig over hele Vandskindet. Maanens Hund gik hen og slikkede alt Blodet op. Førend Maanen gik fra hende, sagde han: «Du maa ikke lade din Mand ligge hos Dig i de første Nætter. Naar Du faaer et Barn, skal Du ikke lave Anorak til det; thi jeg skal nok give det en.»

Da Konen vaagnede næste Morgen, mærkede hun, at hun havde Foster i Livet, og tredie Dag derefter laa Manden sammen med hende igjen. Konen havde en Hund, som ikke kunde faa Hvalpe; men da Konen nu fik en Søn, fik Hunden ogsaa en Hvalp. Da Konen havde faaet Barn, kom Maanen med en Anorak af Remmesælstarme til det; og da Konen gik ud, gav han hende en Hvalroskalle, som Barnet skulde spise. Efterat denne var spist, fik hun en Bjørnebov.

Hun holdt Barnet med Ansigtet nede i Vandet, lige saa længe som en lille Netside er nede, og tog det derefter op, naar det begyndte at røre sig. Da Barnet begyndte at krybe omkring paa Brixen, begyndte Hundehvalpen at kravle omkring paa Gulvet, og da Drengen begyndte at gaa ud, gik Hundehvalpen med ham. Maanen gav ham en Hundepisk, som den lagde ovenpaa Husgangen til ham, og med denne piskede han Hunden ihjel med venstre Haand. Da Drengen voxede til, piskede han de andre Børn og holdt ikke op, førend han blev advaret. Engang havde han pisket et Barn, saa at det tilsidst døde; men Barnet havde mange Søkende, som, da de hørte det, vilde komme og hævne sig paa ham.

Moderen byggede derfor et Hus ude i Vandet, saa at der var stejlt til alle Sider. Da det blev Vinter, flyttede de ind i dette Hus, og Folkene udefra kom nu for at dræbe Maanens Søn. Moderen fugtede Tarmskindspelsen, som Maanen havde givet Sønnen, og denne tog den paa; men dens Ærmer naaede ham kun til Albuerne, og paa Kroppen naaede den indtil Maven. En af de Fremmede kom udenfor Gangen, og en stillede sig ved Vinduet med en *pana* (lang Kniv) i Haanden. En Mængde Kajaker laa nedenfor Huset rede til at sætte Harpunerne i ham; men Drengen gjorde sig let, sprang mellem Kajakerne ud i Vandet, dukkede ned, førend man kunde komme til at sætte Harpunen i ham, og kom først op langt udenfor.

Da de fra Land fik Øje paa ham, raabte de: «Der er han ude!» Kajakerne roede henimod ham, tog fat paa Harpunerne for at kaste dem efter ham; men han dukkede ned i Vandet. Kajakerne forfulgte ham stadig udefter. Af og til kom han op bag ved en Kajak, af og til ved Siden af en; men saasnart man roede henimod ham, dukkede han ned. De vare efterhaanden komne saa langt fra Land, at dette saae ud, som om det var stejlt, og man kunde ikke kjende Forbjergene fra det øvrige Land.

Drengen begyndte at fryse, dukkede derfor ned og raabte ved Roden af *suvdluitek* (en Slags Tang), hvorefter man hørte Vinden suse svagt hen over Vandet. Han svømmede derefter hen til noget *sarpisak* (en anden Slags Tang), raabte ved Roden af dette, hvorefter det begyndte at suse stærkt hen over Vandet. Det var *Nerrajak*-Vind, der kom. Da Kajakmændene saae sig om, bemærkede de, at det flygede paa Toppen af *Kalerajuek* (ved *Kulusuk*). Kajakerne roede indefter, og de dukkede op og ned i Søgangen, saa at nogle af dem kæntrede, og dem, der ikke saaledes kæntrede, trak Drengen Aarerne fra, for at faa dem til at kæntre. Saaledes druknede alle Kajakmændene, og Drengen kom alene hjem.

17. De Gamles Hævn over deres Sønner,

fortalt af *Kutuluk*.

Der var engang to gamle Ægtefolk, som havde en Søn. Hvergang denne gik ud i Kajak, fulgte Forældrene ham i Konebaaden; men han roede altid langt foran dem, og naar de indhentede ham, havde han for det meste fanget en Hvalros.

Da han saaledes engang var roet iforvejen, og Forældrene nærmede sig et Næs, saae de ham staa derpaa; men han rørte sig aldeles ikke. Først da de kom hen til ham, saae de, at han var stillet op paa et Harpunskast, der var stukket ind igjennem Skrævet op i Livet, og at hans Kjønssdele vare bundne med en Kobberem om Hovedet paa ham og hang ham ned i Panden. Forældrene græd over Sønnen og rejste derefter videre Nord paa, indtil de kom til et andet, gammelt Ægtepar, der havde mistet deres Søn paa samme Maade. Det blev nu Vinter; de byggede derfor Hus, og de to gamle Ægtepar boede sammen.

Den gamle Mand var Angekok. Han gjorde derfor om Vinteren Tornakkunster for at undersøge, hvad Vej de Folk vare rejste, der havde dræbt hans Søn, og han fandt ogsaa engang Vejen. Da Sommeren kom, rejste de to Mænd derhen. De roede ud fra Landet, indtil de tabte det afsigte, og snart efter fik de Øje paa det Land, hvortil de skulde. Da de nærmede sig dette, kunde de næsten ikke komme til Land for grønne Blade, der vare bortblæste fra Landet her og stoppede af Landet derovre; men det lykkedes dem dog at komme igjennem Bladene, og de gik i Land, efterat have tildækket Kajakerne med grønne Blade, for at man ikke skulde kunne se dem.

Da de kom op, saae de to Telte, der stode med Aabningerne mod hinanden, og hvori der blev holdt Trommedands. Medens de stode og saae derpaa, kom to Drengene ud fra Teltet og gik ned til Vinterhuset. Snart efter gik de tilbage til Teltet igjen. Da Drengene atter kom ud fra Teltet og gik ind i Huset, løb

de to gamle Mænd ogsaa derned og holdt paa Drengene, da de vilde gaa ud. De spurgte, hvem det var, der holdt Trommedands inde i Teltet. «Det er min Fader, der holder Trommedands med hans Fader», sagde en af Drengene. «Hvad synge de om?» spurgte den Gamle. «De synge om En, som havde Kjønsdelene hængende i Panden», svarede Drengen. Den Gamle sagde, at han holdt meget af at se Folk prøve Kræfter med Armene, hvorfor Drengene tog fat paa hinanden og prøvede Armkræfter. Den ene Gamle sagde, at han gjerne vilde prøve Armkræfter med den ene af Drengene, og de tog fat om hinandens Arme; men Manden lod sin Arm give efter, greb Drengen ned mellem Benene og rev Kjønsdelene af ham, hvorefter han bandt dem fast paa hans Pande, stak en Stok op gennem Hullet paa Drengen og stillede ham op ad den ene Væg. Da den anden Dreng vilde løbe ud, greb den anden Mand ham, gjorde det samme ved ham, som der var gjort ved den første, og satte ham op ad den modsatte Væg. Mændene løb nu ned til deres Kajaker, lagde sig ned og dækkede grønne Blade over sig. Medens de laa her, hørte de, at der var nogen, der græd. De Grædende kom hen mod dem, ledte efter Drengene og gik bort igjen. Dette gjorde de flere Gange; men da de ikke mere kom igjen, gik Mændene i deres Kajaker og roede ud gennem de grønne Blade.

Da de havde tabt Landet afsigte, fik de Øje paa deres eget Land og roede nu hjem og fortalte, at de havde hævnnet deres Sønners Drab.

18. Inurudsiak,

fortalt af *Kutuluk*.

Inurudsiak hed en Dreng, der havde tre *Erkilik*'er til Plejesøskende. Naar *Erkilik*'erne kom inde fra Landet, lavede

de Hul i Hjørnet paa Huset og skød alle Husfællerne med Buer. Da de saaledes havde dræbt alle, undtagen *Inurudsiak* og hans Søster, bleve to *Erkilik*'er tilbage, medens de andre toge ind i Landet igjen. De to *Erkilik*'er hængte *Inurudsiak* og hans Søster op ved Benene over en dyb Afgrund og toge derpaa bort.

Da Børnene vare ved at sulte og tørste ihjel, urinerede *Inurudsiak* og opfangede sin Urin i Munden, hvorved han frelste sit Liv, medens Søsteren ikke kunde opfange sin i Munden og derfor døde. *Inurudsiak* gjorde Forsøg paa at tage fat i sine Ben, og klatre op af dem, for at faa fat paa Kobberemmen, hvori han hang; men han faldt ned igjen. Tilsidst lykkedes det ham dog at faa fat paa Kobberemmen og derefter paa Afsatsen paa Klippen, og han kom saaledes op.

Han saa en Konebaad ro forbi, hvori der blev sunget. Han raabte paa Folkene; men det var i en grædende Tone og derfor ikke højt, saa de hørte det ikke. Da Baaden næsten var forbi, var der En, der sagde: «Hør! det er ligesom der er En, der græder deroppe!» Kajakerne roede ind mod Stranden. Den stærkeste kom foran de andre. Han steg i Land, klatrede op og hjalp *Inurudsiak*, bragte ham ned til Konebaaden og tog ham til sin Plejesøn.

Medens *Inurudsiak* voxede, øvede han sine Kræfter, og da han blev ældre, blev han meget stærk og havde fem Hunde, som holdt meget af at tage Bjørne. Han rejste ofte ind i Fjorden, hvor han fangede Sæler ovenpaa Isen.

Om Foraaret, da Sneen smeltede, men det dog frøs om Natten, kørte *Inurudsiak* ind i Fjorden. Det var paa den Tid, at *Erkilik*'erne plejede at komme ned til Huset. Han fik nu Øje paa to *Erkilik*'er, som stod og fangede med *Ituartit*. Han, der laa ved Hullet, raabte: «*Kæ! kæ!*» «Hvordan er den? Er den sort? Pas godt paa den!» sagde den anden. De vare saa ivrige, at de ikke saa Slæden, førend den var lige ved dem. Da de saa *Inurudsiak*, sagde den ene: «Naar er han bleven

voxen?» De talte nu sammen og sagde til *Inurudsiak*, at han skulde blive der, medens de gik hen efter deres Fangst.

Da de bleve længe borte, spændte *Inurudsiak* sine Hunde for Slæden og kørte efter *Erkilik'*ernes Spor. Hele Rummet mellem Opstanderne paa Slæden var fuldt af Hundepiske. Han kom til det Sted, hvor *Erkilik'*ernes Fangst laa. Der var baade sorte og lyse Sælhunde; men *Erkilik'*erne var der ikke, dem fik han Øje paa ovenpaa Indlandsisen. Snart løb de; men naar de vare trætte, stode de stille; derefter løb de igjen og sprang ligesom Hunde. *Inurudsiak* forfulgte deres Spor, indtil de kom til hel glat Is. Her kastede han Hundene op paa Isen; men de glæde ned igjen. Han sprang da selv op, og kigede ned gennem et Hul og saae, at *Erkilik'*erne boede dernede. Han sprang ned gennem Hullet og lod som om han vilde lyske en af *Erkilik'*erne; men med et medtaget Bør borede han ham ind i Øret, saa at han døde. Saaledes dræbte han alle dem, som vare dernede. Men da de to, han havde forfulgt, ikke vare der, gik han op for at lede efter dem og saae da en stor Sten, der havde en Revne i Midten, og hvorfra det lod, som om nogen talte inde i den. Han sang Tryllesange over Revnen, for at denne skulde blive større, og medens han sang, blev Revnen større, og man saae, at Stenen var udhulet, og at der var flere *Erkilik'*er derinde, deriblandt de to som han havde forfulgt, og som vare de samme, der havde hængt ham og hans Søster. Han dræbte alle disse *Erkilik'*er, med Undtagelse af de to omtalte, paa samme Maade, som han havde dræbt de andre.

Da *Inurudsiak* skulde rejse hjem, spændte han Hundene foran Slæden, og de to *Erkilik'*er bagved disse. De vilde nødig til det, men han sagde: «Kan I huske, dengang jeg var lille, hængte I mig som en Hund?» Han havde trukket Tøjet af dem, inden han skulde bruge dem som Hunde.

Han kørte nu udefter, piskede paa *Erkilik'*erne, saa at der gik Hul paa Huden og Pisken blev blodig. *Erkilik'*erne

vendte sig rundt, hvergang de fik et Piskeslag, og løb derefter videre. *Inurudsiak* kastede Hundepisken, da den blev for tung af Blodet paa Enden af den, og tog derpaa en ny Pisk. Undertiden piskede han ogsaa Hundene. Da han kom ned fra Isen, tabte han den ene *Erkilik*, der var pisket ihjel. Den anden *Erkilik*'s Kjøresele havde strakt sig, saa at han kom frem mellem Hundene. Naar *Inurudsiak* piskede ham, drejede han sig til Siden og løb derpaa videre, og naar han piskede Hundene, sloges de noget og løb saa videre; og naar han ikke kunde bære Pisken mere, fordi der var for meget Blod paa Enden af den, kastede han den og tog en ny. Den anden *Erkilik* døde, da han kom ud af Fjorden.

Han kjørte derefter hjem og fortalte, at han havde hævnnet sig godt ved at dræbe sine Plejesøskende.

19. Plejebørnene,

fortalt af *Ukuliak*.

Hun blev nu frugtsommelig. De boede i et Hus, som var større end dette, og havde to Plejebørn, nemlig en Dreng og en Pige, som vare Søskende, og ved Siden af dem i samme Hus boede en gammel Kone. Da hun fik et Barn, sagde hun: «De andre spise saa meget, derfor skal jeg vænne dette Barn til at spise ganske lidt». Naar Barnet græd, rakte hun det hen til Plejedatteren, som gav det Vand at drikke. Moderen gav det ikke Die og havde ingen Amaut; men førend de lagde Mærke til det, voxede Barnet dog. Den gamle Kone hørte en Nat en smaskende Lyd, og da hun saae efter, hvad det var, saae hun, at Barnet havde spist sin Moder op, og Barnet sagde: «Nu har jeg spist min Moder, bare jeg nu ogsaa kunde spise mine Plejesøskende». Plejesøsteren gik baglænds ud af Gangen; men da Barnet forfulgte hende, sagde hun: «Kan Du

huske, dengang Du ikke kunde faa noget, gav jeg Dig Vand og Spise?» Den gamle Kjælling tænkte: «Nu har Barnet spist sine Forældre, nu vil det ogsaa spise de andre», og saa krøb hun ind under en Træøse, der var hendes Amulet, og som derfor blev saa stor, at den dækkede hende.

Da Plejesøsteren kom ud, krøb hun op under Konebaaden, der laa paa Støtterne. Hun havde taget en Pose med, hvori der laa en lille Sten-Kniv. Det store Barn kom nu hen under Plejesøsteren og sagde: «Nu har jeg spist mine Forældre, bare jeg nu ogsaa kunde spise mine Søsken». Søsteren sagde: «Kan Du huske, dengang jeg gav Dig Vand og Spise?» hvorpaa Barnet gik bort, og Søsteren kom atter frem fra Baaden. Hun blev forfulgt af Barnet, og da det kom hen til hende, sagde hun: «Kan Du huske, dengang de andre ikke gav Dig noget, gav jeg Dig Vand og Spise?» Barnet svarede: «Ja! men da jeg nu har spist mine Forældre, vil jeg ogsaa spise mine Søsken». Plejesøsteren tog nu Kniven ud af Posen og sagde, at den skulde blive stor og kløve Barnet fra Hagen til Skrævet. Hun kastede den fra sig og hørte Barnet raabe: «Nu vil jeg spise Eder!» og derpaa skrige. Hun vendte sig om og saa, at Barnet var flakt, tog derfor Kniven igjen og stak den i Posen. — «Det er derfor, at Stenknive ere saa dyre¹⁾, fordi man med dem kan gjøre alting». —

Hun gik nu sammen med sin Broder ind i Landet og fik Øje paa et Hus. Broderen sagde, at han var tørstig; de gik derfor ind i Gangen. Her var ophængt en Rangle²⁾. Søsteren tog Kniven op af Posen, skar Ranglen ned og kastede den ud. Da Broderen havde drukket Vand, spurgte hun: «Hvis Rangle var det, som jeg skar ned?» Ingen svarede; hun gjen-tog det: «Hvis Rangle var det, jeg skar ned?» «*Eh! eh!* det var maaske min!» var der nu noget der skreg, og der kom en

¹⁾ Fortælleren havde samme Dag solgt mig en Stenkniv.

²⁾ Benstumper, som raslede, naar man rørte ved dem.

Skikkelse frem, der var ganske blaa i Ansigtet. Da den kom hen imod dem, tog Søsteren sin Bjørneskinds-Støvle af og kastede den hen paa den. Den skreg og faldt om og døde. Søsteren og Broderen gik nu atter ind i Landet og fik Øje paa nok et Hus. De vare tørstige, gik ind i Gangen, hvor noget raslede, hun tog Kniven frem, skar Ranglen ned og kastede den ud. De gik ind og drak Vand, og hun spurgte: «Hvis Rangle var det, jeg skar ned?» Intet Svar; hun gjentog det og hørte noget fra en mørk Krog, der skreg: «*Eh! eh!* det var vist min!» En Skikkelse kom frem, og de saa, at den ikke alene var blaa i Ansigtet, men ogsaa paa Kroppen. Da den kom hen til dem, tog hun sin Bjørneskinds-Støvle af og kastede den paa Skikkelsen, og denne døde. De gik atter ind i Landet, og da de havde gaaet længe, fik de atter Øje paa et Hus. De gik ind; det raslede stærkere end de foregaaende Gange. Hun tog Kniven op, skar Ranglen ned, kastede den udenfor og gjemte Kniven igjen. De gik ind og drak Vand, hvorpaa Broderen gik ud. Hun spurgte: «Hvis Rangle var det, jeg skar ned?» «*Eh! eh!*» hørte hun det raabe højere end de andre Gange og hørte noget komme løbende hurtigt. Det var et Menneske, der var meget mere blaat end de andre. Da det kom hen til hende, tog hun sin Bjørneskinds-Støvle af og kastede den paa det, saa faldt det om og døde. — «Det er ogsaa derfor, at Bjørneskinds-Støvler ere saa dyre¹⁾». — Da hun kom ud af Huset, gik de længere ind i Landet, og de gik, og de gik, og tilsidst satte de sig ned.

Nu er den Fortælling til Ende, og Vinteren er bleven kortere.

¹⁾ Fortælleren havde nemlig ogsaa samme Dag solgt mig et Par saadanne.

20. Oprindelsen til Kavdlunak'er, Timersek'er og Erkilik'er,

fortalt af *Kutuluk*.

I gamle Dage boede heroppe et Ægtepar, som havde en Datter. Hun havde havt mange Mænd; men da hun aldrig kunde have nogen Mand længe, sagde hendes Fader til hende: «Du kan ikke beholde nogen Mand, det er derfor bedst, at Du faaer Hunden til Mand».

Da de vaagnede en Dag, saae de, at Hunden var kommen løs og laa ved Husgangen. De bandt den fast igjen; men næste Morgen var Hunden atter løs og var kommen indenfor i Gangen. De tøjrede den igjen, og det blev Aften og atter lyst, og saa saae de, at Hunden sad inde i Huset ved Indgangen. De satte den atter fast om Aftenen; og da de vaagnede næste Morgen, saae de Hunden sidde henne ved Brixen. Atter blev den tøjret, og da de vaagnede næste Morgen, laa Hunden hos Pigen, som ikke kunde beholde nogen Mand. Hunden blev atter tøjret; men da det blev Aften, og Lamperne vare slukkede, horte de noget, der raslede, og en der skreg, og de tændte Lamperne. De saae da, at Hunden slæbte den skrigende Pige med sig ud af Huset.

Datteren blev frugtsommelig og fødte en hel Mængde Børn paa een Gang. Da Forældrene syntes, at Børnene spiste altfor meget, satte Faderen Pigen med alle Børnene ud paa en Ø, hvortil han bragte dem Mad. Naar han gjorde dette, havde han hele Kajaken fuld, baade for og bag paa, og alle Børnene kom ned til Stranden og tog alting op af Kajaken. Naar Bedstefaderen ikke kom ud til dem, kom Hunden svømmende med et Par Buxer fulde af Spæk, Kjød og andre Madvarer.

Da Hunden saaledes engang kom over til dem, var der i Buxerne lagt Sten mellem Madvarerne. Det var derfor nærved, at den ikke kunde svømme over; men ved Hjælp af et Trylleord lykkedes det den dog. Den sagde til Børnene: «Naar Eders

Bedstefader kommer her næste Gang, skulle I æde ham op, fordi han har blandet Sten i Maden».

Da Bedstefaderen næste Gang kom over til dem med Madvarer, kom Børnene ned til Kajaken og tog imod dem, og han sagde: «I Stakler ere vel sultne?» Moderen havde sagt til dem, at de skulde spise Bedstefaderen. Da Børnene havde spist Madvarerne op, slikkede de Kajaken og aad den. Derpaa toge de fat paa Bedstefaderen og spiste ham, hvorefter Moderen vilde sende dem ud i Verden for at forsørge sig selv. Hun tog en Støvle-saal, satte nogle af Børnene deri, skubbede den udefter i Havet og sagde: «Eders Fader kan ikke lave noget til Eder, derfor maa I lære Eder selv at lave noget». Disse bleve til *Kavdlunak*'er. De andre Børn satte hun paa Pileblade, som laa paa Vandet; dem skød hun ind ad Land til. Disse kom ind til det Indre af Landet, hvor der ingen Vand er, og bleve til *Timersek*'er og *Erkilik*'er.

Kavdlunak'erne kom til et Land, hvor de lærte sig selv at lave Jern, Skibe og Huse. De kunne alting! *Timersek*'erne komme om Efteraaret ned til Havet for at fange Sæler, og Folk kan da høre dem fløjte og dundre, og sige saa til dem: «I maa ikke gjøre Eders Fættene nogen Fortræd!» Naar *Kavdlunak*'erne ville herover, kunne de ikke komme herind for Isen; Jernet kommer derfor hertil Syd fra. De lave Jernet i store Gryder, der ere fulde af Tran, hvori de skubbe Mennesker ud. Først blive de hvide, derefter røde, derefter sorte, og saa blive de til Jern og klinge, idet de hages op. Jernet kom først hertil, da Landet var gaaet istykker og blev saaledes, som det nu er.

21. Hunden, der røvede Piger,

fortalt af *Kutuluk*.

En Pige blev borte. Da en anden Pige gik ud for at lade sit Vand, saae hun en stor Hund med Top paa Hovedet, der jog hende ind ad Landet til og ind i et Hus. Da hun kom ind i Huset, fik hun Øje paa den Pige, som nogle Dage tidligere var bleven borte; hun sad paa Brixen og saae meget mager ud. «Hvad vil Du her?» spurgte den magre Pige. «Hunden jog mig herind», svarede den anden. «Ja! det er ogsaa derfor, at jeg kom herhen, og jeg er blevet saa mager, fordi Hunden har besøvet mig saa meget».

Hunden kom ind og lagde sig tværs for Indgangen for at forhindre, at Pigerne skulde gaa ud. Den ventede paa, at det skulde blive Aften, for at den kunde komme til at besøve den anden Pige. Da Hunden var kommen ind, sagde den første Pige: «Har Du ikke noget Trylleord, hvorved Hunden kan komme til at sove?» «Jo, jeg har», svarede den anden, og saa tryllede hun over Hunden, saa at den begyndte at sove.

Da Hunden begyndte at snorke, sagde den første Pige, at den anden skulde slaa den med Pisken. Hun slog den over Snuden; Hunden sagde: «*he, he, he!*» og sov derefter videre. Den første Pige sagde, at hun skulde slaa den haardere, og da hun gjorde det, sagde Hunden igjen: «*he, he, he!*» og sov videre. Den første Pige gik nu ud ved at skræve over Hunden; men da den anden Pige skrævede over den, kom hun til at træde den paa Øret, men den sagde kun: «*he, he, he!*» og sov videre.

Da de vare komne udenfor, løb de med hinanden i Haanden; thi den magre Pige var saa mat, at hun næsten ikke kunde holde sig oprejst. Efterat have løbet et Stykke Vej, saae de sig om og fik Øje paa Hunden, der var kommen udenfor. De løb derfor videre. Da de kunde se Huset, raabte de, at der var en Hund med Top efter dem, saa at man maatte

rejse saa hurtigt som muligt. Strax da de kom ned til Stranden, sprang de i Konebaaden, som satte af fra Land. Hunden kom bagefter dem ned til Stranden, tog Fruentimmer-Benklæder paa og Haarbaand paa Toppen; derefter tog den det af igjen og gik atter ind ad Landet til.

22. Navagijak,

fortalt af *Kutuluk*.

En Dag da *Navagijak* var ude paa Fangst, satte han Harpunen i en *Tupilek*, skjøndt han godt saae, at det var en saadan; thi den havde Hætte paa Hovedet, og Bagdelen var ligesom en Hunds. Da han havde sat Harpunen i den, vilde han kaste Blæren, men den blev hængende fast ved Kajaken. For at *Tupilek*'en ikke skulde kæntre ham, stak han Aaren ind under Kajakremmene. *Tupilek*'en trak og trak og krøb over Kajaken; men kunde ikke faa den kæntret. Først da den begyndte at bide ham i Skulderen, kæntrede han og tabte Bevidstheden. Det var ingen *Angekok*, der havde lavet *Tupilek*'en, men en *Ilisitsok*. Da *Navagijak* kom til sig selv igjen, var han ude ved Horizonten. Han roede langs med denne, rundt omkring Landet og kom tilbage hertil; men nu var han ikke mere Menneske men Aand.

Han krøb ind i en Hun-Sortside og fulgte med Stimen. Naar Sælerne kom op, og Kajakkerne kom for at fange dem, dukkede de andre ned, og han blev altid alene tilbage og dukkede først ned, lige naar Kajakmanden skulde kaste Harpunen. Engang sagde han til de andre Sortsider: «Hvor kan det være, at jeg altid kommer bagefter?» De andre svarede: «Du skal kun sparke i Retning efter Himmelens *Tukuija*» (Mælkevejen?). Næste Gang der kom Kajak efter ham, sparkede han i Retning efter *Tukuija* og kom ned, førend alle de andre.

Da han blev kjed af at være i Sortsiden, krøb han ind i et «Hun-Græs»¹⁾; men her svedte han, blev derfor snart kjed deraf og krøb ind i en Hund. Denne stod tøjret og kunde ikke sige andet end: «Vov! vov!» og naar Folkene kom ud, pryglede de den. Da han ikke fik andet end Prygl, blev han naturligvis snart kjed deraf og krøb ind i en Hvalros. Han kom nu til at sulte, fordi han ikke kunde komme til at bide i noget paa Grnnd af de lange Tænder. Han sagde derfor til en anden: «Jeg kan ikke komme til at spise paa Grund af mine lange Tænder», hvortil den anden svarede: «Har Du aldrig været paa den anden Side af Terrassen?» Det havde han ikke, gik derfor over paa den anden Side og saae en Mængde *Takanat* (Sandmuslinger) voxe frem af Sandet. Han spiste saa mange af disse, indtil han blev mæt.

Han blev kjed af at være Hvalros og krøb derfor ind i en Netside. Om Efteraaret sagde en Sortside til ham: «Vi skulle rejse udefter, fordi vi ikke kunne skrabe i Isen». Om Vinteren da der frøs Is, kom han op ved Aandehullerne i Isen for at trække Vejret. Naar der kom Mennesker, der vilde stikke ham, gik han ned. Engang da han pustede ved et Aandehul, saae han en Mand, der havde Bjørneskins-Støvler paa, komme listende hen imod sig. Det var hans tidligere Kones Mand. Da han kom hen til Aandehullet, kunde *Navagijak* ikke se ham mere, fordi han havde Bjørneskins-Støvler og Amulet paa. Manden stak Netsiden, hvori *Navagijak* var, trak den op og slæbte den hjem; men *Navagijak* beholdt Bevidstheden.

Da Manden kom hjem, trak han Netsiden op og bar den ind til Konen, som skulde skære den istykker. *Navagijak* kjendte strax sin Kone igjen og tænkte: «Bare hun vil skræve over mig, naar hun skal skære Halsen over». Dette gjorde hun, og i samme Øjeblik sprang han ind i hende. Han saae, at der var megen Is derinde, saa at der trængtes dygtig til

¹⁾ Navn paa en Græsart. (Lange: «*Florae Groenlandicae*» S. 164.)

at renses ud, hvilket han gjorde, saa at Blodet flød ud. Hun, der aldrig tidligere havde faaet Børn, blev nu frugtsommelig. Naar det blev lyst om Morgen, fik *Navagijak* Lyst til at komme ud, men han kunde aldrig gaa ud.

Konen fik Fødselsveer, men kunde ikke føde Barnet, hvorfor Manden tog en Bi, som han havde til Amulet, pustede paa den, saa at den blev levende og fløj ned i Halsen paa Konen. Han sagde derpaa til hende, at hun ikke maatte synke Spyttet. Manden saa et Ansigt med Hættekant omkring inde ved Bagmuren paa Brixen. Han blev bange derfor og løb ud, og da han kom ind igjen, havde Konen faaet et Barn.

Da de skulde give Barnet Navn, tænkte det: «Bare de vilde kalde mig *Navagijak*». De gav Barnet Vand med en Vandøse med hvid Kant om — nemlig med Fingeren —, men kaldte det ikke *Navagijak*. Barnet blev ved at græde, og engang medens det græd, sagde det: «Jeg er *Navagijak*!» «Hvad siger Barnet?» spurgte Konen. Manden svarede: «Det siger, at det hedder *Navagijak*». De gav nu Barnet Navn: *Navagijak*, og medens det tidligere altid græd og var magert, trivedes det derefter rigtig godt og græd ikke mere.

23. Pigen, der gik over Indlandsisen til Vestkysten, fortalt af *Kutuluk*.

Ved *Pikiutdlek* boede en Mand, som var gift med den ældste af to Søstre. Da han ogsaa vilde have den anden tilægte, men denne ikke kunde lide det, tog hun sin Kniv, en Synaal og et Par Saaler og gik grædende ind over Indlandsisen.

Det var dejligt Vejr, og snart tabte hun endog *Nunatak* afsigte. Hun fik nu Øje paa en anden *Nunatak*; men da hun kom nærmere, saa hun to *Timersek*'er, hvorfor hun krøb ned i en Revne paa Indlandsisen. Da hun kom frem igjen, var

*Timersek'*erne borte, og hun gik hen til *Nunatak'*en og lagde sig til at sove. Da hun vaagnede, gav hun sig til at sy nye Saaler i Støvlerne, thi den lange Vej havde aldeles slidt Saalerne istykker. Hun gik derpaa indefter igjen stadig grædende saa meget, at hun ved at tørre Taarerne bort gned al Huden af Kinderne.

Endelig fik hun Øje paa Land og Vand, og paa Landet saae hun paa lang Afstand nedenfor sig en Stenmur (Gjærde til at ligge i Skjul bagved, naar man vil skyde Rensdyr). Hun tænkte ikke paa, at der skulde være Mennesker bagved den, men snart efter kom en Mand frem for Muren — det var en Mand, der var paa Rensjagt — og hun gik ned imod ham. Paa Vejen saae hun et Rensdyr, og det skød Manden med Bue. Rensdyret faldt ikke om, men blev staaende stivt, skjøndt det var skudt igjennem Hovedet. Da Manden saae Pigen, raabte han: «Du skal komme ned! Du skal komme ned!» og spurgte dernæst: «Hvorfra kommer Du? Hvad skal Du her?» «Jeg kommer langt derovre fra! Jeg kommer hertil for at blive her.» Manden havde ingen Kone; han tog derfor hende tilægte. Hun hjalp ham med at tage Skindet af Rensdyret, og han slog Hovedet istykker og spiste Hjernen, medens den endnu var varm. Da hun blev gift med ham, fik hun Jerngryde og alting; medens hun heroppe ikke havde noget.

Engang da der kom nogle Folk her Syd fra over til Vestkysten, sagde hun til dem: «Derovre havde jeg Synaal af Kobber, her har jeg Gryde af Jern».

24. Konen, der havde mistet Bevidstheden,

fortalt af *Kutuluk*.

En Kone laa og sov paa Brixen; men da hun havde ligget og sovet en Nat og en Dag, tog Manden hende og lagde hende

hen i Vinduesfordybningen. De prøvede paa at vække hende; men hun kunde ikke vaagne, dog aandede hun stadig.

Medens hun laa, som om hun drømte, gik Bevidstheden fra hende. Den gik hen under Konebaaden, hvor hendes Tøj hang, gennem Tøjet og udefter. Da hun var kommen saa langt ud, at Kysten saae ud som om den var ganske stejl, kom hun til en stor Sprække, som var aldeles mørk at se ned i. Hun tænkte ved sig selv: «Hvad mon det kan være?» og hørte derefter, at der raabtes fra Luften: «Det er Himlens *Sigdlia!*» (Rand?) Da hun nu sprang over den, var hun nær falden paa Ryggen, men faldt dog forover. Hun løb videre udefter, indtil hun tilsidst tabte Landet af sigte. Hun gik stadig i Luften, og da hun kom langt ud, saae hun to Huse ved Siden af hinanden, i hvilke der boede en Bjørn og en Hvalros. Hun gik ind i det ene Hus og saae, at hun var kommen ind til Bjørnen. Medens hun var herinde, kom Naboen ind — det var Hvalrossen —; den skulde handle og vilde købe en Kobberem; men da Bjørnen ikke vilde sælge Kobberemmen, tog Hvalrossen den og rev den istykker. Da Konen gik ind i Hvalrossens Hus, kom Bjørnen og Hvalrossen efter hende og vilde tage hende; men hun fløj omkring inde i Huset og skreg. Til sidst aabnedes et Hul henne i Hushjørnet, hvorigjennem hun fløj ud.

Da hun var kommen neden for Huset, saae og hørte hun Trylleord i Luften; men hvergang de kom nærmere, gik de bort igjen. Det var hendes Familie herovre, der gjorde Trylleord for at faa hende tilbage. Trylleordene vare ikke langt borte; men naar hun nærmede sig dem, fjernede de sig. Hun fulgte efter dem og de bragte hende hjemefter. Hendes Mand skulde lige til at slæbe hende ud af Huset, fordi han troede, at hun var død; men i det samme kom hun hjem, og saa vaagnede hun.

Det var Trylleordene, som havde ført hende hjem igjen.

25. De to Kajaker, der bleve hjulpne af Trylleord,
fortalt af *Kutuluk*.

Da de havde været paa Angmagsætfangst, flyttede de ud og boede ved *Sigsuarak* ved *Norsit*. En Dag gik de ud i Kajak og gik paa Fangst ovenpaa Isen. Efterat nogle af dem allerede havde fanget en halv Snes Klapmydser, blev det Taage, og de roede alle hjem undtagen to, som vilde vente paa, at det skulde blive godt Vejr igjen.

Da de havde sovet, lettede Taagen; men de kunde ikke mere se Landet. De vilde nu se at finde hjem. Den ene skar en Lalle af en Klapmyds og den anden et Laar; dem toge de med sig, men kastede alle Klapmydserne, som de havde fanget, ud i Vandet. De kunde ikke se noget Land, men kun det Sted, hvor Solen stod op og gik ned igjen. De roede i denne Retning, og den ene benyttede det Trylleord, som bruges, naar man er ude i Kajak og vil søge at komme hjem.

De kom til et stort Isfjeld, fra hvilket der løb Vand Nord efter, og som havde været til fra Verdens Skabelse. De kunde ikke komme forbi det, og de kunde ikke komme udenom det, thi saa maatte de dø; men da den ene Kajak fremsagde et Trylleord, slap de forbi. Paa Vejen kom de til Netsider og spraglede Sæler, som ikke kunde dukke ned. De saa noget i Vandet og troede, at det var Is; men da de kom nærmere, viste det sig at være Sæler, som vare sorte i Ansigtet, fordi de havde grædt saa meget. Naar den Ene ikke kunde ro, fremsagde den Anden Trylleord og roede rundt omkring ham, saa kunde han ro stærkt igjen. Ved stærk Luftspejling saa de engang Land, og det var *Kaleraqjuk*, nemlig det Sted, hvor den enes Moder var død; men saasnart Spejlingen gik bort, tabte de ogsaa Landet afsigte.

Endelig kom de til *Kardlit* ved *Pikiutdlek*, og derfra rejste de til *Sermilik*. Her saa de en Mængde Telte; men Folk kunde ikke se dem, thi de vare næsten ligesom døde, fordi de

havde været saa længe borte. Da de kom hjem hertil, havde deres Koner faaet andre Mænd; thi de vare rejste herfra om Foraaret og kom først hjem om Efteraaret, da Folk skulde flytte i Hus. — De fik dog deres Koner igjen.

26. En Fortælling om en stor Orm,

fortalt af *Kutuluk*.

To Ægtefolk boede alene sammen i et Hus. Naar deres Hund fik Hvalpe, bleve altid nogle af dem borte. Da en af Hundene som sædvanlig var bleven borte, og Manden en Dag var ude i Kajak, gjorde Konen rent i Huset. Ved at tage en af de flade Sten bort under Vinduesbrixen, hvor Hundene havde deres Plads, saa hun en stor Orm, hvis Hoved saa ud som Maanen. Den sad nede i Jorden, og det var den, som spiste Hundene.

Hun gik ud for at vente paa sin Mand, thi hun var meget bange, og hele Dagen maatte hun gaa udenfor, da Manden først kom hjem henad Aften. Hun gik ned til ham, da han steg iland, og sagde: «Det er ikke saa underligt, at Hundehvalpene blive borte; thi der er en stor Orm, som spiser dem!»

Da Manden kom op i Huset, tog han Stenen bort, saa den store Orm og satte Stenen strax for igjen. Han gav sig derpaa til at lave en Stang, hvormed han kunde dræbe Ormen, og da han var færdig med Stangen, tog han Konen og satte hende op paa en Afsats paa en Klippe. Han selv kunde løbe hurtig. Han stak nu Ormen med Stangen, og Jorden dundrede, fordi Ormen sprællede. Han blev ved at stikke den, og efterhaanden ophørte det at dundre i Jorden; thi Ormen var nu dræbt.

Manden var drivende vaad af Sved, gik derfor udenfor for at kjøle sig af og tog Konen ned igjen. Der var saa meget Kjød paa Ormen, at de levede af den et helt Aar.

27. Den forfulgte Angekok,

fortalt af *Sanimuinak*.

«*Ubeginerase!*» — I gamle Dage roede en stor Angekok ind i Fjorden og steg i Land paa et Næs, hvorfra han saae sig om. Han saae da to Kajaker, der kom inde fra Fjorden, og foran dem en Ederfugl, som de jagede. Men da Ederfuglen dukkede ned, roede Kajakerne videre udefter. Angekoken skjulte sig. Da de andre saae hans Kajak, sagde de: «Der ligger en Kajak», og roede hen til den og skubbede den ud fra Land. Medens Angekoken græd over, at hans Kajak var borte, fik han Øje paa sin *Tartok*, der kom i Kajak og skubbede hans Kajak ind igjen til det Sted, hvor den havde ligget.

De to Kajaker sagde: «Det er bedst, at vi lade ham være, for vi kunne alligevel ikke dræbe ham», og spurgte derpaa, om han vilde rejse hjem med dem. Angekoken steg i sin Kajak og fulgte med dem. «Hvor bo I?» spurgte Angekoken. «Derhenne omkring det Næs!» Da de kom omkring Næsset, sagde Angekoken: «Der er jo intet Hus!» «Jo her bagved», svarede de. De saae her en hel Mængde Telte, og paa de to Kajakers Raab kom en Masse Kajaker ud fra Land. Nogle af dem gav sig ikke Tid til at tage Tøj paa, men kom nøgne ud. De vilde dræbe Angekoken; men de to, han fulgtes med, raabte: «Han kommer for at besøge os!» Angekoken roede rask udefter, forfulgt af de andre.

Da han kom bagved en Isskodse, gik han under Isen og raabte: «Regn! Regn!» De andre kom derhen og sagde: «Ja, han gik jo her omkring!» En af dem roede tilbage efter en Øxe. Det begyndte nu at regne stærkt, skøndt det var klart Vejr, og alle Kajakerne roede derfor indefter. Da Angekoken saae det, roede han udefter; men saasnart de andre Kajaker opdagede ham, forfulgte de ham igjen.

Angekoken havde en Ugle til *Tartok*, og den fløj hen foran Kajakerne, da de kom nær hen til ham. Naar de saa sloge

efter den med Aaren, kændrede de og druknede. Saaledes gik det dem allesammen undtagen to smaa Kajaker, ttil hvilke Angekoken sagde, at det var bedst, at de roede ind til Land, hvilket de ogsaa gjorde, medens de græd.

Angekoken rejste nu hjem og fortalte, at han nær var bleven dræbt. — "*Nagiok!*"

28. Karrak, fortalt af *Pitiga*.

En *Tartok* havde engang stukket sin Angekok, hvorfor denne rejste ind i Landet for at hævne sig paa ham.

Angekoken *Karrak* havde engang arbejdet paa Pilejern, hvorved hans *Tartok*, der var *Timersek* og hed *Ibak*, havde faaet Hovedpine og tænkte, at han skulde hævne sig paa sin Herre ved at stikke ham.

Da *Karrak* nu skulde gjøre Angekokkunster, bleve Lamperne slukkede, men *Tartok*'en kom ikke, og dette gjentog sig; *Ibak* kom aldrig mere, naar *Karrak* gjorde Angekokkunster. En Aften da *Karrak* saaledes havde forsøgt sine Kunster uden at kunne faa *Ibak* frem, satte *Karrak* sig, da Lamperne bleve tændte, hen paa Brixen og lænede sig op ad en Stolpe, idet han sagde: "Der er vist noget ivejen med *Ibak*, siden han ikke vil komme". Som han sad der og passiarede med en Mand, der sad ligeoverfor ham, hørte han noget røre sig under Brixen. Han saa efter, men kunde ikke se noget.

Ibak sad imidlertid under Brixen og gjorde sin lange Kniv (*dorkotap*) istand, nemlig satte et Stykke Menneskekjød paa den. Han stak nu sin Angekok med Kniven igjennem Livet, saa at Spidsen stak ud igjennem Maven. Angekoken sprang op og kom derved til at stikke Manden, der sad ligeoverfor ham, i Knæet med Kniven, som stak ud gjennem

hans Mave. Han trak Kniven ud og strøg Hullet paa Maven med Haanden, hvorved det blev lægt, ligeledes gjorde han ved Hullet bagpaa; men det vilde ikke læges, fordi Menneskekjødet havde rørt ved det. Saaret lægedes dog senere ved Hjælp af Angekokkunster.

Om Foraaret sagde *Karrak*: «Jeg skal ind og hævne mig paa *Ibakasik*». Han tog en lille, men spids Kniv med og rejste i Følge med to *Inersuak*'er, der vare hans *Tartok*'er, ind til *Ibak*'s Boplads.

Da de kom hertil, kigede de ind af Vinduet og saae, at Lampen var slukket hos *Ibak*, der med Familie boede paa højre Side, og at *Ibak* sad foroverbojet, som om han sov. Paa venstre Side brændte Lampen, og der blev trommet og dandset. *Karrak* sænkede sig ned i Jorden og kom op inde i Huset, greb *Ibak* i Haaret, som han snoede omkring sit Haandlede, og stak ham i Halsen med Kniven, hvorpaa han havde sat et Stykke Menneskekjød, saa at det gav et Knaald. Da *Ibak* var ved at dø, og hans Husfæller begyndte at græde, sænkede *Karrak* sig atter ned i Jorden og rejste hjem.

Karrak gjorde nu over ti Gange Angekokkunster; men hans *Tartok* (*Ibak*) kom ikke. Han rejste derfor ind til *Ibak* igjen, og da han kom ind i Huset, græd *Ibak*'s Familie, fordi denne var blevet saa mager og var nær ved at dø. Hans Kone sagde til *Karrak*: «Nu er din *Tartok* ved at dø». «Er Du ved at dø?» spurgte *Karrak*. «Ja! jeg er blevet stukket i Halsen!» svarede *Ibak*. *Karrak* sagde: «*Ke! ke! ke!* hvem har stukket Dig?» skjøndt det var ham selv, der havde gjort det.

Karrak skulde nu gjøre Angekokkunster, medens han var der i Besøg, og da Lamperne slukkedes, og han under Kunsterne fik Syner, pustede han paa *Ibak*, som derefter blev levende igjen. *Karrak* rejste hjem, da *Ibak* var blevet rask, og stak ham ikke mere.

29. En Tupilek-Fortælling,

fortalt af *Kutuluk*.

I gamle Dage kom to gamle, barnløse Ægtefolk hertil Syd fra og overvintrede heroppe. Da det blev Foraar, blev der fanget en Bjørn af Folkene, som boede paa den nærmeste Boplads indenfor dem i Fjorden. De Gamle rejste ind til dem for at faa noget af Bjørnen at spise; men da de kom ind i Huset, sagde Manden, der havde fanget Bjørnen: «Hvem vil vel have disse gamle Folk til Gjæster?» De gav dem dog Bjørnekjød og Spæk; men de Gamle spiste det ikke, men bandt det sammen for at lave *Tupilek* deraf. Da Bjørnelapperne bleve kogte, sagde de Gamle: «Bare de vilde give os noget deraf!» og ved Uddelingen fik de ogsaa et Par Tæer. Heller ikke dem spiste de, men tog dem med hjem.

Da de kom hjem, længtes de efter Foraaret, fordi de saa kunde rejse Syd paa igjen. Bjørnefangerens Kone fødte imidlertid et Barn, som døde, og dette tog de gamle Ægtefolk for at lave *Tupilek* af. De rejste nu Syd paa, og Konen svøbte Barnet rigtig godt ind og satte det forude paa Konebaadshornene. Naar de kom til Land, gik Konen op af Baaden, og Manden rakte dernæst Barnet op til hende. Saaledes gjorde de hele Tiden, medens de rejste Syd paa.

Først da de kom til deres eget Land igjen, lavede de af Liget en *Tupilek*, som kunde dræbe alle de Børn, Bjørnefangerens Kone fik. *Tupilek*'en fik en Rævekjæbe og en Rypekjæbe, og den blev betrukket med Hundeskind paa Hovedet. Den blev derefter gjort levende. Da der kom trange Tider, slog Bjørnefangeren sin Hund ihjel og sang Tryllesange over den, fordi han gjerne vilde have, at hans Børn skulde leve.

Engang da Bjørnefangerens Kone havde faaet et Barn, der døde ligesom de andre, vandrede hun ind til *Kernertuarsuk*. Hun hørte nogen synge inde fra Fjorden, og medens hun gik, saa hun en Konebaad komme derinde fra. Folkene, der vare

i den, skulde ud og holde Trommedands og tog hende med. Da hun var bedrøvet, blev der ikke holdt Trommedands, men der skulde holdes Angekokkuner af sex Angekoker for at gøre hende glad. Hun satte sig hen ved Siden af det Sted, hvor Angekokerne skulde gøre deres Kunster, og Lamperne slukkedes.

De fem Angekoker gjorde Kunster, og hun ventede, at de skulde sige noget til hende; men de sagde intet. Nu skulde den sjette, der hed *Akerdlegsanalik*, begynde. Lamperne tændtes, han fik et nyt Skind til at sidde paa, og en mindre Lampe stillede ved Siden af ham. Han begyndte at tromme, og Vandskindet for Husgangen og Skindet, hvorpaa han sad, begyndte at røre sig. Medens han sang og trommede, gled hans *Natit* ned og faldt tilsidst helt af. Naar han trommede, lod han undertiden Nakken næsten røre ved Jorden, og han kastede Trommen ved Siden af sig, og denne vedblev at røre sig af sig selv. Alt dette gjorde Angekoken for at gøre den Sørgende glad. Derefter slukkedes Lamperne. Medens *Akerdlegsanalik* gjorde Angekokkuner, og Trommen rørte sig af sig selv, sagde han til den sørgende Kone: «Det er ligesom om Du har et Barn i Skjødets». De bleve oppe hele Natten og holdt Angekokkuner.

Da de skulde rejse, sagde den sørgende Kone til Angekokerne: «I maa gjerne komme over til *Umivik* for at slaa *Tupilek*'en ihjel». De rejste nu alle over til *Umivik*, og da de kom dertil, skar de en Sæl istykker og spiste den. Efter at de vare færdige med at spise, begyndte de at gøre Angekokkuner for at fange *Tupilek*'en. Først gjorde de fem Angekoker Kunster, men sagde ikke noget til den Sørgende. Nu skulde *Akerdlegsanalik* begynde. Den mindre Lampe blev tændt, og *Akerdlegsanalik* trommede og sang. Han kastede Trommen tilside, og den vedblev at røre sig af sig selv, indtil den tilsidst stod stille. Angekoken var undertiden nær ved Jorden med Nakken, og hans Fødder hang fast nede ved Gulvet. Dengang

Akerdlegsanalik lærte at gjøre Angekokkunster og stod foran Huset, saae han *asagisat*¹⁾ bagved Huset, og det var dem, han brugte til *Tartok'er*. — Da Trommen gik tilvejs, slukkedes Lampen, og Kunsterne fortsattes. «Der er *Tupilek'en*», sagde *Akerdlegsanalik*. Den sad inde ved Bunden af Brixen. Han løftede Brixeskindet op for at stikke den; men idet han stak, kom han til at trække i Linen, saa at Harpunspidsen gik af, og *Tupilek'en* smuttede bort. «Det er ligesom *Tupilek'en* ikke er kommen langt bort», sagde Angekokken. Tornakkunsterne ophørte nu for denne Aften.

Den følgende Aften toge de syv Stykker af den sørgende Kones Klædningsstykker, bandt dem sammen og hængte dem op under Loftet. *Tupilek'en* skulde krybe ind i Tøjerne, og der skulde snøres til for den derinde. Angekokkunsterne begyndte, og snart efter kom *Tupilek'en* i Husgangen. Den gav alle Slags Lyd fra sig, snart skreg den: «*unga!*» snart «*erko!*» snart skreg den som en Ræv, snart som en Rype. Den var bestandig i Husgangen. Lyden skiftede; snart lød det som Konebaade, snart som Kajaker, snart som Raslen af Buske og snart som Sæler. Den gav alle disse Lyd fra sig, fordi den var lavet af alle disse Ting. Den kom nu ind i Huset og krøb i Tojet. Angekokken sagde: *dava!* og de andre snørede til for den. Derefter sloge de den med knyttet Næve; men medens de sloge den, smuttede den bort gennem et lille Hul i det yderste Klædningsstykke, en Tarmskindspels, skjøndt der intet Hul var paa de øvrige Klædningsstykker; men der gik Hul paa de andre, og den slap ud.

Lamperne tændtes, Tojet undersøgtes og Hullet blev tilsyet, hvorefter Lamperne atter slukkedes, forat man kunde fange *Tupilek'en*. Denne kom snart under lignende Lyd som sidste Gang ind i Husgangen, og kom hen til det Sted, hvor den skulde krybe i Tojet. Derefter trængte den ind i Tojet, idet den skreg:

¹⁾ Havdyr med Klosaxe.

«*erko! erko!*» Saasnart den var inde, blev der snøret til for den, og de begyndte at slaa den. De, der slog den, raabte: «*ala! ala!*» fordi *Tupilek'*en bed dem. Da den endelig blev stille, bleve Lamperne tændte, og Angekoken havde *Tupilek'*en i Skjodet, og hun, der havde lavet *Tupilek'*en, løb rundt omkring, ud og ind, og slukkede Lamperne, imedens de andre gned for at tænde. Angekoken sagde, at de, der ikke vare rigtig raske, skulde vende Ansigtet indefter, og der blev gnedet Ild nede i en Urinballe, forat *Tupilek'*ens Moder ikke skulde slukke den.

Da der nu var rigtig tændt, saae de et pænt lille Barn med Rypefødder i Brystet; men eftersom Angekoken pustede paa det, gik alle Rypefjerene af. Den var helt rød som af tørt Blod omkring Mundvigene af de døde Børns Sjæle, som den havde spist. Den havde endnu Hundeskind paa Hovedet, som de sprættede af. Ved Siden af den blev efterhaanden en hel Dyrge af Rypefjer og al Slags, som *Tupilek'*en var lavet af.

Da de nu vare færdige, gik de op paa Fjeldet ovenfor *Umivik* og kogte den. Bjørnefangerens Kone fik et Barn for sidste Gang, og dette levede, ligesom det Barn hun havde faaet, førend *Tupilek'*en var lavet.

*Tupilek'*en var nu fanget, og dermed er denne Fortælling til Ende.

30. En sandfærdig Fortælling fra Angmagsalik om Maanen,

fortalt af *Angitinguak*.

Pulokojo boede ved *Puilortolok* sammen med to gamle Koner, af hvilke han var gift med den ene. Disse to gamle Fruentimmer sad og lyskede hinanden, og naar Kajakerne gik tilsoes, gik de ud i Gangen, pegede paa dem og talte om dem.

Ved *Tasiusak* boede en gammel Angekok, som kun havde

eet Øje, og hvis Navn var *Karrak*¹⁾. Denne rejste til Maanen, og da han kom hjem, fortalte han, at naar de, som have Sorg for Afdøde, gik omkring og arbejdede, vilde Maanen komme og skræmme dem. Da de to gamle Koner hørte dette, sagde de: «Hvorfor vil Maanen skræmme og forskrække os?» de troede nemlig ikke paa den.

Karrak gik engang paa Besøg ud til *Puiloritolok* sammen med Angekoken fra *Puisak* ved *Sermiligak*²⁾. Da de kom derud, vare kun Fruentimmerne hjemme; alle Mandfolkene vare borte. De spurgte, om de skulde gjøre Tornakkunster, og den Enøjede skulde da begynde. Da Lamperne vare slukkede, begyndte Vandskindene for Gangen at dundre, og det peb i Angekokens Haar. Trommen gik ligesaa stærkt som den kunde. «Det er hverken mig eller min *Tartok*, der gjør Tornakkunster», raabte Angekoken. «Der kommer een i Bjørneskindsdragt³⁾ ude i Gangen! han skubbede mig om!» skreg nu Angekoken. Alle Folkene løb hen og skubbede Bjørneskinds-Manden ud. Han opfyldte hele Indgangen, saa bred var han. Nogle sloge ham med knyttet Næve, andre med Støvlesaaler. Da Maanen gik ud, hørte man en voldsom Susen, skjøndt {det var ganske stille udenfor. Maanen fløj nu op ovenpaa Udkigsfjeldet ved *Puiloritolok*, medens *Nelarsik*⁴⁾, der var iført Vandskindsklæder, sad ovenpaa en Ø. Da Maanen var borte, kom *Angisak*⁵⁾ ind. Lamperne bleve tændte, og han sagde til sin Kone, at hun skulde gjøre Børnene istand til at de kunde rejse.

Dagen efter Maanens Besøg fik den Ældste⁶⁾ i Huset sit

¹⁾ *Karrak* var Fortællerens (*Angilinguak*'s) Faders Onkel. Han havde mistet det ene Øje, dengang Angekok-Bjørnen havde spist ham.

²⁾ Disse to Angekoker kunde flyve og komme ned under Jorden. Naar man holdt Haanden paa dem, kunde man føle, hvorledes de sank ned i Gulvet.

³⁾ Dette var Maanen.

⁴⁾ *Nelarsik* o: Vega, som angiver Tiden for Angmagsalikerne, naar det er mørkt, ligesom Solen naar det er lyst.

⁵⁾ Dette var Faderen til *Kunitit*, den nulevende Angekok ved *Norajik*.

⁶⁾ Dette var *Tigajat*'s Faders Bedstefader.

nye Tøj paa. Han plejede at faa dette paa, hvergang der toges en Sæl ind i Huset for at flenses. Henad Aften blev der hængt en Hammer og en Lampefod op over Døren som Amuletter, og den Gamle sagde: «Naar der kommer nogen deroppe fra, begynder Hammeren nok at røre sig». Da det blev Aften, begyndte Hammeren at røre sig, og Lampefoden faldt ned paa Gulvet og snurrede rundt dernede. Der opkom stor Forvirring og Støj, thi alle Folkene skyndte sig med at tage Tøjet paa og flygte. De rejste længere ind i Fjorden til Folkene ved *Narsarmiut*. Om Aftenen hørte de Gjøen i Luften; det var Maanens Hund, og tillige hørte de en Bjørn brumme under Isen i Havet; det var Søbjørnen¹).

Da de den følgende Dag kom ud til Huset, var Husgangen falden ind, og Tag og Brix vare sammenfaldne og spredte ud paa Gulvet. Det var Manden i Vandskindsdragt (*Nelarsik*), der havde været inde i Huset. Da de om Aftenen sad i Huset, spurgte man *Karrak*, om han vilde gjøre Tornakkunster; men han svarede, at han var bange for at gjøre det for Maanen. Angekoken sad og lænede sig op til Væggen, men pludselig fik han et Syn og saae Maanen sidde ovenpaa *Puilortolok* i Begreb med at støde hele Huset om med en *kapotak* (et Slags Spyd); men hvergang Maanen lige skulde til at vælte Huset, raabte *Ibak*²), der var en af *Karrak's Tartok'er*, at den ikke maatte, hvorfor den trak Spydet tilbage igjen. Vandskindet (der hænges for Indgangen under Tornakkunster) var sammenrullet. Angekoken sad stadig ved Væggen og kaldte paa sin anden *Tartok*: *Ikilerfik*³).

¹) Et Monstrum i Bjørneskikkelse, saa stort, at naar det har Forpoterne ovenpaa et højt Fjeld, staaer det endnu med Bagdelen i Vandet. Naar det kommer ind til Fjorden, vader det kun i Vand til Haserne, og naar det trækker Vejret, sluger det en Mængde Is og de Konebaade, som ville flygte fra den.

²) *Ibak* var en *Timersek* og ligesaa stor som en Konebaad.

³) *Ikilerfik* boede paa en lille Ø udenfor *Kulusuk* sammen med sin Søster-son *Kiterak*. Han var saa stor, at han ikke kunde komme ind i Huset.

Vandskindet for Husgangen rørte sig, skjøndt Lamperne vare tændte, og hans *Tartok* skreg udenfor. Det oprullede Vandskind rullede ned, Angekoken flyttede Sædet (Skindet) ned paa Gulvet, satte sig derpaa og begyndte at slaa paa Skindlappen, han havde i Haanden¹). Det dundrede i Huset, og Sædet, hvorpaa Angekoken sad, rystede. «Jeg har noget at bestille med en stor Mand!» raabte Angekoken. «Jeg kan vist ikke gjøre noget ved ham!» svarede *Ikilerfik*. «Nu fik jeg igjen et Syn», sagde Angekoken, «*Ibak* og Maanen er oppe at slaas! Nu er *Ikilerfik* ogsaa snart derude! *Ikilerfik* tager Spydet fra Maanen. *Ikilerfik* vil vride det istykker! Maanen raaber: Skal da Vandet aldrig falde mere? skal Sælerne ikke mere faa Unger? siden Du vil brække mit Spyd!» *Tartok*'en slap Spydet, og Maanen fløj op i Luften.

31. En Maanefortælling,

fortalt af *Pitiga*.

Der var engang to Mænd ved *Sarsik*, som altid byttede Koner, og det kunde Maanen ikke lide. Den ene Mand gik engang til den anden Mands Hus, og den sidste tog sin Fuglepil og gik over Isen til den første Mands Hus for at sove hos hans Kone. Da han kom ud paa Isen, hørte han en Søbjørn brumme under Isen. Han kom ind i den andens Hus; men de slukkede ikke Lamperne, fordi de vare bange, og han gik snart hjem efter igjen. Da han kom mellem *Puilortolok* og *Ingmikertok*, saae han to Mænd staa paa et Fjeld. Den ene bar en Bjørneskindsdragt, den anden en Vandskindsdragt med hvide Broderier. Den første af disse var Maanen, den anden *Nelarsik*.

Naar *Karrak* skulde ud til *Ikilerfik*, bleve hans Hænder bagbundne, Benene sammenbundne og Hovedet bundet dertil. Han kunde da flyve omkring i Huset og ud gennem Vinduet til *Kulusuk*.

¹) En almindelig Angekockkunst, hvorved Aanderne tilkaldes.

Han gik nu ind i Huset ved *Puilortolok*, hvor der boede to gamle Koner, som Maanen og *Nelarsik* ikke kunde lide, fordi de, skjøndt de havde Sorg, kiggede ud igjennem Husgangen, naar Kajakerne gik ud. Manden, der var Angekok, og kun havde eet Øje, skulde gjøre Tornakkunster. Han begyndte at slaa paa Skindstumpen, han havde i Haanden; Vandskindet og Trommen rørte sig, og det peb i hans Haar. Han sagde, at de skulde tænde Lamperne, thi det var ikke ham selv, der gjorde Tornakkunster. Man hørte nogen komme i Gangen, og han sagde derfor, at den, der kom, skulde gaa paa den Side af ham, hvor der ingen Tromme var. Det var Maanen, der kom, og Angekoken sagde, at de andre skulde slaa den. De slog den med Støvlerne, og den fløj op ovenpaa *Puilortolok*.

Da Folkene flygtede ud af Huset, fordi de vare bange, vilde Maanen tage Huset med sin *kapotak*; men nu kom alle *Tartok*'erne og sagde, at han skulde lade det være. Angekoken med det ene Øje kaldte paa en stor *Tartok*, som hed *Ikilerfik*, og som opholdt sig paa en Ø udenfor *Kulusuk*. Da *Ikilerfik* vilde tage *kapotak*'en fra Maanen og vred den, saa den var nærved at gaa istykker, sagde Maanen i en grædende Tone: «Skal Vandet da ikke falde mere, og skal Sælerne ikke mere faa Unger?» *Tartok*'en gav nu slip paa *kapotak*'en, og Maanen fløj tilvejrs igjen.

32. De to Angekokers Besøg hos Drabsmændene, fortalt af *Adlagdlak*.

Der var engang to Brødre, som vare Angekokere. Naar deres Naboer gik ud i Kajak, kom de aldrig hjem igjen. Da de to Brødre engang rejste ind i Fjorden, hørte de nogen kalde: «*mata! mata!*» og fik saa Øje paa et stort, højt Hus. Da de kom hen i Nærheden af Huset, saae de, at der var en hel

Mængde Kajaker hjemme. Fem Mænd kom ned for at tage imod dem, og opfordrede dem til at stige iland og gaa op. Paa Vejen op mod Huset, saae de en stor Klipperevne, som var fuld af Kajaker og Kajakredskaber, nemlig Blærer, Harpuner, Aarer m. m. Dette var de ihjelslagne Naboers Kajaker og Redskaber. De kom ind i Huset og saae, at næsten alle Væggene vare betrukne med Huden af Menneskeansigter, nogle med fuldt Skjæg, andre kun med Haar paa Hagen. De to Angekoker gjenkjendte i disse Ansigter deres Naboer og tillige deres Fader, der var bleven borte i Kajak.

Den ældste af Husets Fangere havde sin Husplads længst tilvenstre paa Brixen, dernæst den næstældste og saaledes videre, saa at den yngste boede længst tilhøjre. Mellem den yngste og næstyngste boede Bedstemoderen, der sad og snoede Sene-traad. I Mørkningen raabte den ældste: «Vor Bedstemoder skulde holde Trommedands med de Fremmede!» Den yngste sagde: «Ja, hun maa holde Trommedands!» og alle de andre istemmede. Bedstemoderen redte sit Haar og bandt det op i en Top. Hun lagde et Sortsideskind paa Gulvet og tog under Brixen en hvid Tromme. Denne stak hun ind igjen og tog en anden, som var sort, samt en *pana* (stor Kniv), der skulde bruges til Trommestok. Den gamle Kone kom nu frem og begyndte at synge. Da hun var færdig, sagde en af Mændene, at en af de Fremmede maatte gaa frem og holde Trommedands med hende. Den ene Angekok gik hen i den ene Ende af Huset, medens Bedstemoderen gik hen i den anden og begyndte at synge. Da hun var færdig med Sangen, sigtede hun med *pana*'en paa Angekoken; denne gjorde sig lille, hun sigtede lavere og kastede; idetsamme sprang han tilvejs, saa at hun ramte ham mellem Benene, og Kniven satte sig fast i Væggen. Han bukkede sig for at tage den; men hun løb hen og tog den. Efter igjen at have sunget, sigtede hun atter; han gjorde sig stor; hun kastede den igjen, idet han gjorde sig lille, saa at Kniven gik ind i Væggen over hans Hoved. Han greb den,

og skjøndt han aldrig havde havt fat paa en Tromme og aldrig havde sunget, begyndte han at synge. Da han var færdig med den første Sang, begyndte han paa en anden, som han havde lært som Lille af sin Moder, og da han havde sluttet den, sigtede han paa den gamle Kone, som pustede sin Hals op, saa at man ikke kunde se hende. Han kastede Kniven, som med et Knald borede sig igjennem hendes Hals og satte hende fast til Væggen. Alle Børnebornene løb hen og flensede hende, fordi de troede, at det var den Fremmede. Da de opdagede Fejltagelsen, sagde de: «Vi have jo taget fejl, det er jo vor Bedstemoder, vi have skaaret istykker».

Beboerne gik nu ud og toge deres Redskaber; nogle spændte Spidserne paa deres Harpuner udenfor Husgangen. De to Angekoker bleve alene inde i Huset. De toge et Sortsideskind og lagde det ovenpaa Siddepladsen. Den ældste Broder bandt Arme og Ben paa den yngre, hvorefter denne bandt dem paa den ældre. Den Ældre prøvede paa at springe tværsover Husgangen hen til Sortsideskindet, og gjorde det saa let, at Haarene paa dette ikke kom i Uorden. Den Yngre gjorde det samme. De Andre stod udenfor og passede paa for at dræbe dem, naar de gik ud. Angekokerne gik ganske smaat udefter, den Ældste først, bukkede sig ned og sprang ud, saa at de ikke bleve set. Derefter fløj de ned til deres Kajaker, løste Hænder og Fodder og gik i Kajakerne. Først nu opdagede Folkene oppe ved Huset dem og raabte: «Der ere de jo nede!» Angekokerne kom nu hjem og fortalte, at alle de Borteblevne vare derude.

33. Et Besøg hos Akilinek-Beboerne,

fortalt af *Angitinguak*.

Der boede engang fem Brødre her i Egnen. Naar de gik ud i Kajak, hændtes det af og til, at den ene Broder

ikke kom hjem. Naar saaledes en af Brødrene var bleven borte, og en anden gik ud for at lede efter ham, blev ogsaa den anden borte. Tilsidst var der kun to tilbage, og disse to vilde efter den Tid ikke mere gaa i Kajak. Den ældste af dem gik engang til et Sted heromkring, hvor der ingen Folk var, og lagde sig til at sove paa et Næs. Han var meget ulykkelig over, at Brødrene vare dræbte. Da han var begyndt at sove, mærkede han, at nogen prikkede ham paa Ryggen. — Han kunde ikke røre den ene Finger, fordi en Sene var skaaret over. — Han vendte sig da om og saa en af sine afdøde Brødre staa bagved sig. Han fulgte med ham ud paa Havet og kunde tilsidst ikke mere se Landet her.

Da de havde tabt Landet afsyne, saa de et Land langt udenfor. De roede og roede og kom om Aftenen til et Næs, hvor de lagde sig til at sove. Her var en Slæde med Hunde. Det var hans Broders Slæde. Naar man smed Hundene op i Luften, kom de ikke ned igjen. Tre Hunde blev saaledes kastet op i Luften. De satte sig derpaa paa en Slæde, der stod paa en stejl Klippe ved Havet, og kjørte bort. De kjørte og kjørte, indtil de ikke mere kunde se Landet, som de vare rejste fra. Naar de kom forbi Isfjelde, hørte de inde i disse ligesom en Raslen, der ophørte, naar de havde passeret dem. Han fik Øje paa en stor Sky; men da han kom hen til den, saa han, at det var et Hus, der laa i Luften og havde Støtter underneden. Dette var hans Brøders Hus. Her boede de sammen med *Akilinek*-Beboerne. Da han kom ind i Huset, blev der bragt en Sildepisker (Bardhval) ind til at spises. De spiste og spiste, men kunde ikke blive mætte. Broderen, der havde kjørt ham dertil, gik ud for at hente en Netside, som han havde fanget, og som de nu skulde til at spise. *Akilinek*-Manden udbrød: «Hvilken en Smule, vi skulle have!» Da de havde spist, kastede de alle op. Han rejste derefter hjem igjen og fortalte, at hans Brødre vare ude hos *Akilinek*-Beboerne.

34. Om Maanemanden og Erkingasek,

fortalt af *Narsingertek* og *Adlagdlak*.

Paa Maanen boer en Mand i et Hus. I Husgangen er et Hul, hvorigjennem man kan se ned paa Jorden. Denne er saa lille, saa at det seer ud som om alle Vinterpladserne ligge tæt ved hinanden. Udenfor Huset staaer der Konebaadsstøtter, men han har ingen Konebaad. Naar Maanen gaaer paa Fangst, trækker den et Vandskind for Husgangen, og naar den kommer hjem igjen, tager den Skindet fra og hænger Slæden paa Væggen. Maanen har en Narhval til at trække Slæden, og den har en Hund, som er saa gammel, at den ikke har Hud paa Pandeskallen. Som bekjendt rejse Angekokerne af og til op til Maanen for at hente Børn. Hunden gjoer, naar Angekokerne nærme sig Maanen, selv om de komme bag fra. Man kan tydelig høre denne Gjoen i de Huse, hvorfra Angekokerne ere rejste. Naar nogen gjoer Spektakler ovenpaa Maanens Hus, bliver denne vred og gaaer ud for at kigge ned igjennem Hullet i Husgangen. Hvis Maanen seer en Kone, der har faaet et Barn, som er dødt, og som altsaa har Sorg, gaa ud i det Fri for at hente Vand eller andet, driver Maanen hende ind igjen ved at lade det sne eller ogsaa ved at tage Sjælen fra hende. Angekoken maa da gjøre Rejsen til Maanen for at skaffe Konen sin Sjæl igjen. Naar Maanen skinner paa et Fruentimmer, som sover, bevirker den Menstruation hos hende.

En Angekok, der skulde til Maanen, kom af en Fejltagelse til Solens Moder (Jupiter). Denne skar ham istykker, tog Leveren ud af ham og spiste den raa. Angekoken var nærved at dø, men rev Sjælen ud af Munden paa Solens Moder, da hun skulde spise den, og han blev rask igjen.

Paa en stor Ø langt ude paa Søen boer en enlig Mand, som hedder *Erkingasek*. Han kaster Harpun med venstre Haand, og han fanger Mennesker paa meget lang Afstand med Blærepil. De kvases aldeles og dø. Han ligger i Kamp med Manden

i Maanen: *Jajak*. Naar denne gaaer ned til Jorden for at ødelægge Menneskenes Huse, driver *Erkingasek* ham tilbage til Maanen med sin Blærepil.

Naar Angekokerne skulle fange *Tupilek*'er, raabe de paa *Erkingasek*, der saa fanger dem med sin Fuglepil. Angekokerne have ham nu og da til *Tartok* og besøge ham undertiden.

35. Ariagsuak,

fortalt af *Kutuluk*.

Ariagsuak holdt Trommedands med en god Ven. Medens Vennen lod sy nyt Tøj, fordi han vilde rejse hen til *Ariagsuak*, døde den sidstnævnte. Den anden begav sig paa Rejsen med fire Konebaade, hvoraf den ene havde en *Alugsugak* (Foster) som Amulet. Da de kom til *Ariagsuak*'s Hus, sang de i Konebaaden, og han, der skulde holde Trommedands, raabte: «*Ariagsuak*! naar een af os dør, skulle vi saa blive ved at holde Trommedands?» Det var ganske stille oppe ved Huset, men Stenen ovenpaa Graven begyndte at gaa rundt. Det samme raabtes nok engang. Stenen blev ved at løbe rundt. Folkene i Konebaaden raabte: «*A—h!*» og saae *Ariagsuak* dale ned fra Himlen til Stenen, som væltede fra Graven, og fra denne tog han Skulderbladet til Tromme og Læggebenet til Trommestok. Øjnene hang ud af Novedet paa Rørene. Idet han steg tilvejs, gik han rundt samme Vej som Himlen. Konebaadene kæntrede imod ham; kun den, der havde en *Alugsugak* til Amulet, rejste sig op igjen, vendte Agterstevnen mod ham og kom hjem.

(*Kutuluk* har selv seet Graven, der ligger mellem *Igdlobuar-suk* og *Akorninarmiut*.)

36. Musatak,

fortalt af *Adlagdlak*.

Der var engang et Fruentimmer, der hverken havde Mand eller Born, og som hed *Musatak*. En Dag, da hun var ude at plukke Bær, saae hun en lille bitte, nyfødt Bjørn, som hun tog hjem med sig og plejede. Den vilde ikke spise Sælkjød, derimod holdt den meget af Spæk. Naar der blev flenset en Sæl, og selv naar Naboerne fangede, fik Bjørneungen sin Part Spæk deraf. Den voxede til og gik ud og ind af Huset, og *Musatak* havde den meget kjær. Da den blev stor, gik den ud paa Isfangst, og kom da gjerne hjem med en Sæl, som *Musatak* flensede, og hvoraf Naboerne fik Kjød. Naar det blev Vinter, og Folk ikke kunde gaa paa Fangst paa Grund af Sne og Is, gik Bjørnen ud og kom som oftest hjem med Fangst, hvorved den frelste Naboerne fra Nød.

Bjørnen blev gift med en Menneskekone, og hun blev frugtsommelig og fødte en dejlig Bjørneunge. Moderen sad med den i Skjødet og madede den med Spæk; men snart efter begyndte den at gaa ud paa Fangst sammen med Faderen. En Dag, da Bjørnen var ude med sin Søn, kom de hen til nogle Folk, som fangede med *ituartit* (lang Isharpun). Disse Folk fangede Bjørneungen, og da de kom hjem, flensede de den og kogte den. Bjørnen lagde sig ovenpaa Husgangen, og da Mændene næste Morgen gik ud, slog den dem een for een ihjel med Lallen og kastede dem tilside. Det var et stort Hus, men Bjørnen havde snart dræbt alle Mandfolkene undtagen den ældste. Denne bandt en lang Kniv paa Enden af en Stang og kiggede ud af Vinduet efter Bjørnen. Da der ikke kom flere Folk ud af Huset, gik Bjørnen brummende ind i Gangen; men idet den skulde løfte Benet for at sætte Poten ind i Huset, stak Manden den med Kniven under Forbenet. Idet Bjørnen trak sig baglænds tilbage i Gangen, stak Manden den endnu tre Gange under Benet, hvorefter den faldt om og kunde ikke mere

røre sig. Manden skar Bjørnen istykker; denne døde dog ikke, men var ligesom levende endnu. Da Rygraden blev skaaret over paa den, tabte den Bevidstheden, men kom dog snart til sig selv igjen. Først da Halsen blev skaaret over, tabte den fuldstændig Bevidstheden. Medens Bjørnen blev kogt, opholdt dens Sjæl sig under Gulvet for at afkøle sig; men da den første bed i dens Kjød, gjorde det meget ondt. Bjørnens Sjæl opholdt sig her i tre Dage, indtil Hovedet var spist. Derefter gik den hjem og saae der, at dens Plejemoder havde grædt saa meget, at Snottet hang helt ned til Gulvet.

37. Angeltasken og Rypen,

fortalt af *Pitiga*.

Der var engang en Angeltaske¹⁾ og en Rype, som havde Menneskeskikkelse. Da Angeltasken kom ned til Stranden, sagde den til Rypen: «Hvorfor gaaer Du med lodne Strømper paa midt om Sommeren?» Rypen svarede: «Hvorfor gaaer Du med *ituartit* midt om Sommeren?» Derover blev Angeltasken vred og spurgte, om de skulde brydes. De toge nu fat paa hinanden og begyndte at brydes. Angeltasken slæbte Rypen hen til Stranden og kastede den ud i Vandet. De vedblev at brydes i Vandet, indtil de kom ned under Vandet; her rev Rypen Angeltasken i Brystet, saa at den døde. Rypen fløj iland og skreg af Glæde: «*kakerkaka!*»

¹⁾ *Anas hiemalis*. (*glacialis*).

38. Renen og parpaligamik uniakagtagdlik (Dyret med Jernhale),

fortalt af *Kutuluk*.

En Mand og et «Dyr med Jernhale» (*parpaligamik uniakagtagdlik*) forfulgte en ung Ren. Denne smuttede ind i en Hule, og Manden, som kom først derhen, satte sig for Aabningen for at forhindre, at Dyret med Jernhale skulde gaa derind. Da dette kom, sagde det til Manden, at han skulde skræve, saa at det kunde komme forbi; men Renen sagde inde fra Hulen til Manden: «Hvis Du bliver staaende ved Aabningen, skal jeg nok gjøre Dig en Tjeneste». Dyret med Jernhale sagde atter til Manden, at han skulde flytte sig; men Manden vilde ikke. Idet Dyret med Jernhale gik bort, sagde det: «Jeg vil ønske, at Du ikke kommer til at fange mere!». Renen kom nu ud af Hulen og sagde til Manden: «Naar det bliver Vinter, skal Du gaa tilfjelds og tage et Par Buxer med. Naar Du kommer i Læ af en stor Sten, bag hvilken Sneen har samlet sig, skal Du skrabe Sneen bort.»

Manden var en god Fanger; men efterat Dyret med Jernhale havde sagt, at han ikke skulde fange mere, kom han ikke mere hjem med nogen Fangst. Om Vinteren gik Manden tilfjelds, og da han kom i Læ af en stor Sten, hvor Sneen havde samlet sig, gjorde han, som Rensdyret havde sagt. Medens han skrabede, kom en hel Mængde Krækkebær frem, og af dem levede han og hans Familie hele Aaret igjennem.

39. Om Renen, Moskusoxyer, Harer og „Dyr med Jernhale“,

fortalt af *Angitinguak*.

I gamle Dage fandtes her baade Renen, Moskusoxyer, Harer og nogle store Dyr med Jernhale (*parpaligamik uniakagtagdlik*). Om disse Dyr haves følgende Fortælling:

Ved *Kangerdluarsugsuak* ved *Norsit* gik Folk paa Landjagt, naar Solen begyndte at gaa opefter.

Der var engang en dygtig Mand, som en Dag, da han var paa Rensjagt, skød en Han-Ren. Snart efter saae han en anden, som han ogsaa skød, og endelig en tredie. Manden fik altsaa tre Dyr paa een Dag. Den følgende Dag saae han et stort og to smaa Dyr. Først skød han den gamle og senere Ungerne. Paa Hjemvejen skød han igjen et stort Dyr, saa at han paa den Dag i det hele fik fire Rener. Den næste Dag gik han igjen paa Jagt. Han saae da et stort, sort Dyr, som var større end en Bjørn, og som havde lange Haar paa Halsen og tilbagebøjede, store Horn. Dette Dyr kaldes *pangnek* (Moskusoxe). Den følgende Dag saae han et stort «Dyr med Jernhale»; han stak den ihjel med sin Lændser. Dette Dyr gik baglænds for at skære med Halen. Hovedet af det lagde han ind i Huset; men han kunde slet ikke sove den Nat, thi han hørte bestandig Brummen. De følgende Nætter havde han en Kniv mellem Øjnene for ikke at falde i Sovn; thi ellers var han bange for, at Dyret skulde spise ham. Den næste Dag saae han et Dyr, som var lidt større end en Ræv, men det havde ingen Hale og var aldeles hvidt. Fødderne vare ligesom Bjørnefødder. Han gik hen til den bagfra og stak den med en Kniv. Han kunde indhente et saadant Dyr (Hare) ved at løbe det op.

Rener og Moskusoxer spise Mos og Græs, og Harer spise Græs. Disse Dyr bleve skudte med Buer, der vare forfærdigede af Træ med Kobberem-Streng. Pilene vare af Træ med Benspids. Til Rensjagten benyttedes Skydemure. En saadan sees endnu i Nærheden af *Norsit*.

Følgende Trommesang omhandler Rener og Harer:

«Ved *Kangerdluarsugsuak* var der Harer og Rener, ah, ja, ja — —; da min yngre Broder ikke kunde fange dem og var bange for dem, løb jeg efter dem og fangede dem, ah, ja, ja, ah — —».

40. Nukarpiartekak,

fortalt af *Sanimuinak*.

En gammel Ungkarl gik aldrig ud i Kajak, hvorfor der voxede grønt paa Kajaken. Længere inde i Fjorden boede en Mand, der havde en Datter, som var meget smuk.

En Morgen stod Ungkarlen tidlig op, medens de andre i Huset sov. Han vaskede sig i Hovedet og over hele Kroppen, og pillede Planterne af sin Kajak, hvorefter han rejste ind til Manden med den smukke Datter. Da han kom derind, sagde Beboerne: «Stig iland!» og da han var kommen iland: «Kom indenfor!» Datteren sad i den ene Ende af Huset. Han skjævede til hende, saae at hun var meget smuk, blev meget varm og var nær ved at dø af Forelskelse. Da *Nukarpiartekak* havde taget *Anorak*'en af og hængt den op, saae han, at den Skjønne smilede til ham, og han tabte derover Bevidstheden. Da han igjen kom til sig selv, skjævede han atter til hende og saae, at hun stadig smilede til ham. Han syntes rigtig godt om hende og sank sammen igjen. For hver Gang han tabte Bevidstheden og rejste sig igjen, rykkede han paa Sædet nærmere henimod den Skjønne. Da de andre lagde sig til at sove, saae *Nukarpiartekak*, at hun gjorde istand til ham foruden til sig selv, og ved at se det besvime han, og hans Hoved faldt ned paa Sædet med et Knald. Da han kom til sig selv igjen, syntes han rigtig godt om hende; han rykkede nu hen paa Brixen, men idet han lagde Haanden paa denne, faldt han med Ansigtet ned mod den. De lagde sig ved Siden af hinanden, hvorpaa han ligesom døde, fordi hun var saa smuk. *Nukarpiartekak* omfavnede hende og besvime. Først var det som om han sank i til Knæerne i hende, senere til Armene, derefter til Armhulen, den højre Arm sank ned, og endelig sank han i lige til Hagen. Tilsidst skreg han og forsvandt helt i hende. «Hvem mon det var, der raabte!» sagde de andre, der vaagnede ved Raabet; men ingen svarede.

Da Lamperne næste Morgen bleve tændte, var *Nukarpiartekak* borte, medens hans Kajak endnu laa ved Stranden.

Den Skjønne gik ud for at lade sit Vand, og med dette fulgte *Nukarpiartekak's* Ben (Skelet) ud.

41. Den gamle Ungkarl og Gobajak-Barnet,

fortalt af *Sanimuinak*.

Der var engang en gammel Ungkarl, som aldrig gik ud i Kajak, hvorfor denne blev overgroet med Grønt. Engang sagde hans Stiffader til ham: «Hvad vil Du, siden Du aldrig gaaer ud i Kajak?» Den følgende Morgen roede han indefter i Fjorden. Han saa en Ederfugl, som han fangede, gik ind til et Næs, skrabede Spækket af dens Skind og spiste det. Da han kom omkring Næsset, saa han en frugtsommelig *Gobajak*¹⁾, der stod og gravede i rødagtigt Sand. Hun havde Negle af Jern. Naar hun gravede, røg det, og efter at have gravet noget i Sandet, saa hun udefter. Da han kom nærved, tog han sin Kniv frem, og gik hen til hende og spurgte: «Hvad skal det være?» «Det er noget til at faa Børn paa», svarede hun. «Hvad seer Du efter?» «Jeg seer efter min Mand, som gik ud i Kajak for to Dage siden og ikke er kommen hjem». Han sagde nu, at hun skulde grave videre, og da hun gik igang igjen, stak han hende med Kniven i Bugen, saa at hun styrtede om. Før end hun døde, skar han Barnet ud af hendes Liv. Det var en lille *Gobajak*, der havde Negle af Jern, og som han sagde, at han skulde bruge til Medhjælper. Han bar den ned til Stranden og

¹⁾ *Gobajak* — tyknavet Fruentimmer. Saadanne bo efter Sigende mange sammen. Vestgrønlændernes Navn paa et saadant Væsen er: *Narrajok*.

stak den ind i Kajaken. Da han rejste, blev det tyk Taage, og han kom efter nogen Tids Forløb tilbage til det samme Sted, som han rejste fra. Han roede atter ud; men kom igjen tilbage til det samme Sted. Han roede tredie Gang ud, men kom tilbage igjen til det samme Sted, og da han vilde stige iland, kunde han ikke komme op af Kajaken, men mærkede, at der var noget, der rørte sig bag i den. Det var den lille *Gobajak*, der holdt paa ham og rev ham i Ryggen, saa at han døde, og spisté ham helt op.

42. *Sieterevarsusuak* og *Kobaluarsusuak*,

fortalt af *Angilinguak*.

Disse vare to Fætttere, som boede paa en stor Ø. *Kobaluarsusuak* boede indenfor *Sieterevarsusuak*. De vare begge ugifte, og sidstnævnte, der ingen Kajak havde, vilde gjerne gifte sig med sit Søkendebarn. Naar *Kobaluarsusuak* vendte tilbage fra Fangst, havde han gjerne to Hvalrosser paa Slæb. Han plejede da at ro forbi sin Fætters Hus, og raabte til ham, at han skulde komme over til ham. *Sieterevarsusuak* gik da over Land til Fætteren, og naar Hvalrosserne bleve parterede, plejede han at faa den ene Side som sin Part. Saadan gik det en Tid. *Kobaluarsusuak* rejste nu hen til *Sieterevarsusuak*'s Søkendebarn og saae, at hun var saa smuk som ingen anden. Han sagde da til hende, at han vilde have hende til Kone. Hun vilde ikke gifte sig; men *Kobaluarsusuak* blev ved at overtale hende og sagde, at hvis hun ikke vilde have ham, saa vilde der nok komme en Gammel og hente hende. Han tog hende hjem med sig og gjorde hende til sin Kone. Naar *Kobaluarsusuak* gik paa Fangst og kom hjem med to Hvalrosser, roede han

hen til sin Fætter, raabte paa ham, og denne kom hen til ham og fik en halv Hvalros.

Da *Kobaluarsusuak* engang var paa Fangst, og hans Kone var udenfor for at lade sit Vand, sprang *Sieterevarsusuak* til, tog hende ved Armen og førte hende med sig hjem. Da *Kobaluarsusuak* kom hjem og savnede Konen, havde Fætteren taget hende. Han gik nu over til *Sieterevarsusuak* og sagde, at Konen skulde komme frem. Hun rakte ogsaa Haanden frem for at tage hans Haand; men *Sieterevarsusuak* skubbede hende tilbage. *Kobaluarsusuak* tog nu fat paa *Sieterevarsusuak*, og de begyndte at brydes. *Kobaluarsusuak* faldt, men rejste sig strax op igjen. Han blev atter trykket ned, men stod atter op og tog igjen fat paa *Sieterevarsusuak*. Medens de brødes, tog sidstnævnte sin Fætter og slog ham ind mod Husgangen, saa at han døde. Han bar ham derefter ud, og vendte hans Ansigt mod alle Verdens Hjørner, hvorefter *Kobaluarsusuak* blev levende igjen og gik hjem uden at faa sin Kone. Naar *Kobaluarsusuak* gik paa Fangst, fik *Sieterevarsusuak* som sædvanlig sin Part, og de vedbleve at være lige gode Venner i Fremtiden.

43. Manden, der spiste sit eget Barn,

fortalt af *Kutuluk*.

For mange Aar siden boede en Mand ved *Igdllitalik* paa *Kulusuk*. Da det blev Foraar efter en daarlig Vinter, i hvilken alle Naboerne vare sultede ihjel og spiste, begyndte Manden igjen at fange Sæler, og kom en Dag hjem med en ung Remmesæl. Medens Konen skar den op, gik Manden ind i Huset og saae, at Vandet kogte. Han fik stor Lyst til at spise Menneskekød igjen, og da deres lille Barn græd, tog han det og stak det ned i Gryden med det kogende Vand. Konen kom nu ind og saae, at Barnet var borte, hvorefter Manden tog Barnet ud

af Gryden, lagde det tilside og kom Sælkjødet i den. Da Kjødet var kogt, lagde Manden Barnet og Sælkjødet ved Siden af hinanden, og da Husfællerne kom hen for at spise, sagde han: «Hvad mon der smager bedst?» og tog derpaa selv Barnet og spiste det istedetfor det prægtige Sælkjød.

Da Manden fangede igjen, kom der en gammel Mand, som var den eneste, der var bleven tilovers af dem, der boede ved Siden af, idet alle de andre vare sultede ihjel. Han kom hen til Huset og saae, at de havde kastet den tykke Sælhundesuppe udenfor. Han gav sig til at spise, og gik ikke ind, førend han havde spist det altsammen. Da han kom ind, gav de ham et Stykke Kjød, og Manden, der havde spist Barnet, sagde: «Mon Du ikke ogsaa bliver spist?» Da han havde spist, lagde han sig til at sove.

Næste Morgen vilde den Gamle gjerne blive, men Manden, der havde spist Barnet, sagde, at han skulde rejse. Da den Gamle var stegen i Kajaken, kunde han ikke ro, fordi han havde spist for meget. Husherren bandt derfor sin Kajak til hans og hjalp ham over til hans Boplads; hvorefter Husherren roede tilbage igjen. Senere hørte de, at den Gamle var død, fordi han havde spist for meget, efter at have sultet saa længe.

44. Folkene, der kom til at spise deres egen Broder, fortalt af *Kutuluk*.

En Mand, som fangede godt, boede alene sammen med sin Kone i et Hus. Naar han havde været ude paa Fangst, kom han gjerne hjem med flere Sæler, hvoraf han saa plejede at tage en op med for at lægge den ind under Vinduesbrixen, hvor den kunde raadne. Her laa baade Sortsider og Netsider.

Engang fangede han tre Bjørne. Da han havde fanget

dem, gik han ud i Kajak og mødte den ene af Brødrene, som boede længere ude ved Mundingen af Fjorden. Efter at have harpuneret ham, slæbte han ham med hjem, tog den døde Mand op til Huset og lagde ham mellem Sælerne, som laa til Forraadnelse.

Da den harpunerede Mand ikke kom hjem, og Brødrene savnede ham, rejste disse ud for at opsøge ham. Da de kom til Huset, kogte Konen Bjørnekjød. Manden sagde: «Hvorledes mon mit Forraad er?» Han bøjede sig ned, skar Mennesket op, stak Fingeren ned i Blodet og smagte paa det. Han rakte nu Brødrene Leveren, og lagde Netsidespæk ovenpaa, medens Konen kogte Kjød af den døde Mand. Da Brødrene havde spist Leveren, blev der sat Menneskekjød frem og lagt Bjørnespæk ovenpaa. Ogsaa dette blev spist. Da Brødrene rejste hjem, tog Manden Benene af den Afdøde, stak dem i hans Kajak og sagde, idet han skubbede den ud i Søen: «Dine Brødre have spist Dig, nu maa Du hævn Dig paa dem og dræbe dem alle!» Nogen Tid efter hørte man, at alle Brødrene vare omkomne. Det var nemlig Skelettet, som havde spist dem.

45. En Fortælling om Hungersnød,

fortalt af *Pitiga*.

Engang i gamle Dage, da det var en streng Vinter, boede der Folk paa en Ø udenfor *Umivik*.

Om Vinteren blev deres Hus tilsneet, saa at de ikke kunde gaa ud at fange, og da de ikke havde mere at spise, maatte de dræbe og spise Kvinderne. Da de nu ogsaa vare færdige med dem, lavede de et Hul i Taget, og den største af Mændene krøb op derigjennem; men de andre kunde ikke komme op, fordi de vare altfor matte. Den store Mand gik over til *Umivik*, hvor han gik ind i Huset og hen til sin Søsters Gryde, hvor

han tog en Stump Spæk, som han stak i Munden. Saadan gjorde han hele Vinteren. Naar han gik ud, samlede han noget Tang, som han kastede ned i Huset til de andre.

Engang da den store Mands Svoger havde fanget, kom han ind til ham og sagde: «Jeg synes at det lugter ligesom I havde fanget?» Men da de ikke vilde give ham noget af Fangsten, svarede de: «Hvorledes skulle vi fange? det er jo ikke Vejr til at gaa ud og fange i!»

En Dag da den Store kom hjem til Huset, hørte han nogen nede i Huset sige: «Det er da dejligt, at jeg har faaet noget at spise». «Hvad er det, Du har fundet!» spurgte den store Mand. «Det er et dejligt Menneskeøre!» svaredes der.

Om Foraaret sultede de alle ihjel, undtagen den store Mand.

46. Sanimuinak's Fortælling om hvorledes han blev Angekok.¹⁾

Dengang jeg var lille, lavede jeg engang en lille Slæde, hvorfor jeg fik Prygl af min Moder af Slædeopstanderen. Jeg besluttede mig da til at blive Angekok.

Vi boede dengang ved *Umivik* og havde tidligere boet ved *Norsit*. Jeg gik da ud til *Norsit* til en Revne i Fjeldet, der vender mod Solopgang, lagde en stor Sten over Revnen og en anden ovenpaa denne. Jeg begyndte nu at gnide den øverste Sten rundt imod den underste i Retning «med Solen» og vedblev dermed, indtil jeg næsten var lam i Armene. Jeg hørte da en Stemme nede fra Revnen tale til mig; men jeg forstod ikke Ordene, stivnede af Skræk, og Indvoldene gik op i Halsen paa mig. Da Stemmen forsvandt, gik Indvoldene ned fra Halsen, men jeg havde ingen Kræfter paa Hjemvejen. Jeg spiste

¹⁾ Denne Fremstilling er meget afkortet.

nu ikke mere Indvolde, Hjerte eller Lever af Sæler, heller ikke arbejdede jeg med Jern.

Næste Dag gik jeg igjen ud til Revnen og malede Stenene imod hinanden ligesom den foregaaende Dag. Jeg hørte atter Stemmen fra Revnen; Indvolde og Hjerte kom mig op i Halsen under de skrækkeligste Smerter. Den paafølgende Dag gjentog det samme sig, men jeg hørte nu Stemmen sige: »Skal jeg komme op?» Jeg stivnede af Rædsel men sagde: «Kom kun op!» Stenene løftede sig og et «Havdyr, der var forsynet med Klosaxe», kom op og saae mod Solopgang. Det var meget større end dem, der findes i Havet¹). Kort efter forsvandt Dyret, og jeg rejste hjem. Dette blev min første Aand (*tartok*). Vinteren gik tilende, og da det blev Foraar igjen, gik jeg atter hen til samme Sted og gned Stenene; men da jeg blev træt og ikke kunde gnide længere, vedblev Stenene af sig selv at bevæge sig rundt «med Solen». Der kom en lille Mand op af Jorden; han saae imod Solopgang. Han var halv saa lang som et Menneske, var iført hvid Pels og havde sorte Arme. Hans Haar var krøllet, og i Haanden bar han et Redskab af Træ, med hvilket han fangede Lax. Jeg tabte Bevidstheden, og da jeg kom til mig selv igjen, var Manden borte. Han blev min anden Aand.

Næste Aar gik jeg hen til et Sted, hvor en Bæk flød fra en lille Indsø. En lille Mand med spidst Hoved, som var skaldet, kom op af Elven. Han skreg ligesom et lille Barn: «*unga! unga!*» Dette blev min tredie Aand.

Næste Aar gik jeg ind til *Tasiusak*. Jeg kastede her Sten ud i Vandet, og der opstod derved en saa voldsom Søgang, som ellers kun opstaaer ved Havet. Idet Bølgerne sloges sammen, blev Toppen af disse flad ovenpaa, og da de aabnede sig, kom en stor Bjørn frem. Den havde en meget stor, sort Snude og

¹) *Sanimuinak* viste, at de, der ere i Havet, ere af Størrelse som en stor Haand (en Krabbe?).

svømmede ind til Land, lagde Hagen paa Land, og da den derefter lagde den ene Pote paa Strandbredden, gav Landet efter for dens Vægt. Den gik op paa Land og gik rundt omkring mig, bed mig i Lænderne og spiste mig dernæst. I Begyndelsen gjorde det ondt, men senere ophørte Følelsen; dog saalænge Hjertet ikke var spist, var jeg ved Besindelse. Da den saa bed i Hjertet, tabte jeg Bevidstheden og var død.

Da jeg kom til Besindelse igjen, var Bjørnen borte, og jeg laa ganske mat og fuldstændig nøgen paa samme Sted ved Søen. Jeg gik ned mod Havet, og da jeg havde gaaet noget, hørte jeg, at der var nogen, som kom løbende efter mig. Det var mine Benklæder og Støvler, der kom løbende, og da de vare komne forbi mig, faldt de ned paa Jorden, og jeg trak dem paa. Jeg hørte atter noget løbe. Det var min Pels, og da den var kommen forbi mig, faldt den ned, og jeg trak ogsaa den paa. Ved at kige ned i Elven, saae jeg tre smaa Folk, saa lange som en Haand. Den ene havde *Amaut* paa, hvori der sad et lille Barn. Baade Bjørnen og de tre smaa Folk bleve mine Aander.

Da jeg engang stod ved Stranden ved *Umivik*, saae jeg tre Kajaker komme ind, slæbende paa en Narhval. Da de kom ind til Stranden, fløj Kajakerne tilvejs som tre Tejster, og Narhvalen sank som en *Ovak* (Torsk).

Ved *Pikiutdlek* fik jeg to Aander, hvoraf den ene hed *Kuitek* og skreg: «*unga! unga!*» ligesom et nyfødt Barn. Den anden hed *Amortortok* og skreg: «*amo! amo!*» Det var to *Tarajuat-jak'er* (*tarajuadat* 3: Skygger). *Amortortok* er sydfra og taler det samme Sprog som *Kavdlunak'erne*. Ogsaa ved *Tasiusak* traf jeg en Aand med spidst Hoved og uden Haar.¹⁾

¹⁾ I *Hanserak's* Dagbog nævnes, at *Sanimuinak's* Hovedaand er: *arrussak*, der er en i Havet levende *ataussak* (?), som er saa stor som et Menneske. Hans anden Aand er *amok*, der opholder sig i en hensmuldrende Sten, og hans tredie Aand *ungortortok*, der gøer som en Ræv, opholder sig i en udtørret Sø og er saa stor som en Haand (en Frø?).

Jeg har engang seet *Tornarsuk*. Han sad foroverbøjet med Ryggen mod mig, holdende med begge Hænder paa sine Skamdele. Jeg sprang op paa Ryggen af ham og tabte dernæst Bevidstheden. Da jeg kom til mig selv igjen, laa jeg paa en stor Sten.

47¹⁾. *Asiak*.

Asiak boer i Himlen. Naar Vejret stadig er uden Nedslag, rejse Angekokerne til ham for at bede ham, om det maa blive Regnvejr. Naar Angekoken kommer til ham og kiger ind i hans Hus, sidder hans Kone paa Brixen, og til hende siger Angekoken: «Da det er altfor længe siden, at det har regnet, kommer jeg til *Asiak* for at bede ham om at lade sit Vand». Konen siger det til *Asiak*, der sidder tildækket paa det Indre af Brixen. Naar hun ryster den Bjørneskinds Stump, han har siddet paa, og det stænker fra den, regner det.

Asiak og hans Kone nedfire deroppe fra en Kajak-Halvpels, i hvilken de lægge en Vante, forat denne af Menneskenes Spækposer skal fylde Halvpelsen. Derefter hejse de den op igjen fyldt med Spæk og alle Slags Madvarer, og af disse Sager leve de.

48. Trommesang af *Pitiga*.

Pitiga, der er 28 Aar gammel, har tre Gange tidligere været gift, men hver Gang kun for en kort Tid, nemlig et Par Maaneder. De to Koner skilte han sig ved, fordi de ikke hotdt hans Støvler

¹⁾ Saavel i Ethnologien som i Rink's Bemærkninger er Nr. 47 nævnt som en Trommesang. Denne er imidlertid udeladt, og det ledige Nummer udfyldt med ovenstaaende Sagn, der er udtaget af *Hanserak's* Dagbog, hvor det er fortalt i en noget bredere Form.

i Orden. Den tredie skulde rejse Nord paa med sin Familie, hvilket han ikke vilde. En Dag saa han *Maratuk's* (den meget omtalte Morders) Kone udenfor Huset. Efter Opfordring af hendes Svoger tog *Pitiga* hende med Magt og gjorde hende til sin Kone, hvorfor *Maratuk* udfordrede ham til Trommedands. Efter *Pitiga's* Sigende har *Maratuk* stjaalet en Sæl fra ham. *Pitiga* sang:

«Jeg blev forskrækket, da jeg horte, at Du vilde holde Trommedands med mig! ah! ja! ja! ja! etc.

«Du gjør Nar af mig, fordi Du synes, at jeg er altfor udygtig! sa! na! ja! ja! etc.

«Du vilde holde Trommedands med mig, fordi jeg er alene, og Du synes, jeg er udygtig! ka! na! ja! ja! etc.

«Aa! hvor Du dog er glemsom! det er rigtig slemt, at være saa glemsom! ha! va! ja! ja! etc.

«Kan Du huske dengang, Du ikke kunde bo hos andre, og vi tog Dig ind hos os; og nu vil Du holde Trommedands med mig! pu! ja! ja! ja! etc.

«Hvorfor vare vi saa dumme, at tage Dig ind og give Dig Plads hos os! sa! va! ja! ja! etc.

«Du har ikke gjort andet end Ulykker, taget Plads op, spist fra os og stjaalet fra os.»

49. Igsviavik's Trommesang.

Igsviavik have vi anslaaet til at være 22 Aar gammel. Han var første Gang gift med en Kone fra *Norajik*, der var et Par Aar ældre end ham, Søster til *Ikasakitek* ved *Univik*. Hun døde, efter at han var bleven skilt fra hende. Derefter blev han gift med en ældre Kone fra *Sermilik*. Ogsaa hende blev han skilt fra, fordi *Ingmalukutuk* ikke vilde af med hende. *Igsviavik* græd ved Skilsmissen. Hun blev senere gift med *Bekelah* ved *Sermilik*. Ifjor Vinter blev *Igsviavik* gift med *Ago's* Datter, men efter højst et halvt Aars Ægteskab løb hun fra ham, da de toge paa Angmagsætfangst. Hun blev derefter gift med *Ipatikajik* fra *Ingmikertok*. Da de vare paa Angmagsætfangst,

røvede *Igsiavik Misuarnianga's Kone, Jatuak*. Dette er altsaa hans fjerde Kone. Hun er højst 18 Aar gammel og Datter af vor Nabo *Kutuluk*. *Misuarnianga* fra *Ingnikertok*, c. 20 Aar gammel, fik ovennævnte *Jatuak* som sin Kone Nr. 2. Hun blev kjed af ham, og tillod ham ikke, at han rørte ved hende; men han vilde alligevel gjerne have beholdt hende, da *Igsiavik* tog hende. Han udfordrede derfor *Igsiavik* til Trommedands. De have allerede nu gjentagne Gange «sunget hinanden paa». *Misuarnianga* blev dernæst gift med *Aguluk* (c. 17 Aar), som han stak med en Kniv i Laaret, hvorefter hun blev ham berøvet af *Igsiavik's* Broder. Ogsaa hun trak sig tilbage, naar *Misuarnianga* vilde røre ved hende. Da Husfaderen *Perkitigsak*, der var hans Onkel, havde irettesat ham, rejste han til sin Onkel *Kianak* ved *Norsit*. Efterat have været ugift et halvt Aar, giftede han sig med *Utukulok* (22 Aar gammel), thi hun var nu ledig efter 7 tidligere Ægteskaber. Dette var dog kun af kort Varighed; thi hendes Mand Nr. 6, *Nakordok* ved *Kangarsik*, som hun foretrak fremfor alle de andre, tog hende tilbage igjen.

Efter at have været gift fire Gange, kan *Misuarnianga* nu ikke mere faa nogen Kone paa Grund af Mangel paa Fruentimmer i Distriktet.¹⁾

Ipatikajik (25 Aar gammel) fra *Ingnikertok* har været gift med *Misuarnianga's* Moder; men da hun døde, tog han som omtalt *Ago's* Datter, *Igsiavik's* tredie Kone, tilægte. Man har fortalt, at *Igsiavik* vil holde Trommedands med *Ipatikajik*; derfor er *Misuarnianga* kommet hertil for at holde Trommedands istedenfor Stiffaderen, som ikke kan synge; dog vistnok nærmest, fordi hans eget Stof til nye Trommesange mod *Igsiavik* er forbrugt. I Sangen fremkom han med den Beskyldning mod *Igsiavik*, at denne vilde have slaaet *Akenatsiak* ved *Sermilik* ihjel. *Igsiavik* svarede herpaa i følgende Sang, der vist varede en Time, men hvoraf alle «*ah — ia — ia —*» er udeladt:

«Du holder meget af ham, og Du holder sammen med ham.

Naar Du synger, maa Du tage ham om Halsen, se paa ham og være god imod ham.»

Igsiavik satte en Pind paa Højkant i Modstanderens Mund.

¹⁾ Senere er *Misuarnianga* atter bleven gift med sin Kone Nr. 3, som *Isangalik* (*Igsiavik's* Broder) er gaaet bori fra, fordi hun spiste formeget fra ham.

«Jeg kan ikke gjøre ved, at min Modstander hverken kan synge eller kan faa sin Stemme ud.»

Han satte en Træklods ind i Munden paa Modstanderen og lod, som om han sydede Munden til.

«Hvad skal vi gjøre ved min Modstander? Han kan hverken sige noget eller faa sin Stemme ud. Siden man ikke kan høre ham, var det maaske bedst, at jeg strammede Munden ud paa ham og prøvede paa at gjøre den større.»

Han strammede Modstanderens Mund ud til Siderne med Fingrene, og stoppede ham Spæk i Munden helt ned til Halsen, hvorefter det faststoppedes med en Træpind.

«Min Modstander har meget at sige paa mig. Han siger, at jeg vilde have gjort noget ved *Akenatsiak* og vilde have dræbt ham. Da vi kom fra *Siurarmiut* til *Amitsuarsik* Syd fra, var det Dig, der begyndte at holde Trommedands med *Akenatsiak*.»

Igsiavik lagde en Kobberem i Munden paa Modstanderen og bandt den op under Loftsbjælken.

«Jeg veed ikke noget af, at jeg vilde have gjort noget ved *Akenatsiak*, og vilde have dræbt ham, og jeg veed ikke, hvorfor jeg skulde have gjort det.»

«Det maa vel være, fordi vi vare to om hans¹⁾ Kone, at han beskylder mig derfor.»

«Naar han synger paa mig igjen, skal jeg ogsaa synge paa ham igjen.»

Hvergang *Igsiavik* mellem Versene haanede *Misuaranianga* ved alle Slags Narrestreger, tilkjendegav denne sin Ligegyldighed for denne Haan, ved at sige til Tilskuerne, at de skulde raabe og more sig over ham.

¹⁾ *Ipatikajik's*.

Igsiavik vil nu lave en ny Sang, «der vil blive meget morsom, og hvori jeg skal binde min Modstander til Stolpen».

50. To gamle Trommesange,

af *Nakitilik*.

1) Sang om *Kunuk*.

«*Ja—ia—a—a . . . aliagelerpik imarsivarnek aja—ia—a . . .
alianarsila kunugdlîkangna sardlilagingnartek agidlâtigsanik
ipigdlatigsanek nerielerugta sordlîlîgingnarpik tatakakinga
uejarevakinga.*»

«Naar vi ikke synge, kjede vi os *aja—ia—a . . . Kunuk*, som altid synger, tænker jeg kommer for at holde Trommedands. Mon han er kommet omkring Næsset, han, som altid synger.»

2) *Uiartek's* Sang.

«*Uâ—ja—ja—aa—a—a—a — — sevekî ineseramagna sevekî
isimalierama sevekî uâ—ja—ja . . .*

«*sevesikingmat pisarnuk sevekigekigako ingirijunga uâ—ja—ja . . .*

«*usornak anerselerejata inevef takisamingnikmakke nunaning
uâ—ja—ja . . .*

«*anersardlaka kigdlivigsivit kavane takisaka nigevesakangitit
nalinginak kangulegsewartut ingmatâ anersatariaka uâ—
ja—ja . . . uâ—ja—ja . . .*»

«*Uâ—ja—ja . . .* Min Levetid er ikke lang. Da jeg tænkte derpaa, var den ikke lang. Jeg synger, fordi min Fangelid ikke varer længe ved. Jeg beundrer de Mennesker, som fortælle om det Land, som de have seet. Jeg fortæller om *Kigdlivigsivit*, som jeg har seet der Nord paa, hvor man ikke kunde stige iland, hvor man vilde, fordi Klipperne vare saa bratte som en Isfod. *uâ—ja—ja . . .*»

51. To Tryllesange,

af *Nakitilik*.1) «*Kajak agerpok agdlaligsevak anagorgona anatigtisisok.*»

Denne synges, naar en Dreng første Gang faaer Kajak. Betydningen er: «Der kommer en Kajak, som har noget med; det skal være En, som skal frelse!»

2) «*Ja—ia—a—a— apangivara narnetigivara
ia—ia—a—a ajorunardlugo makisatelerdlogo.*»

Denne synges over Syge, og indeholder Ønsket om, at «den store Kajak maa komme og helbrede den syge Kone».

52. En Trylleformular.

«*I—a, i—a, kuta, kuta, sernekuta, sernekuta;
i—a, i—a, kuta, kuta, ertepikakuta;
i—a, i—a, kuta, kuta, ertepikakuta, i—a, i—a.*»

Denne Formular har *Uitinak* lært af en Mand, som nu er død. Han fremsiger den i en dæmpet, mystisk Tone. Han har brugt den een Gang, da han var syg og havde været syg i ti Dage, og var nærved at dø. Fire Dage efter blev han rask. Betydningen af Ordene kjendes ikke. For ikke at tahe sin Kraft maa han kun bruge den, naar han er i Fare. Jeg maatte betale for at høre den, thi ellers mistede den sin Kraft.

Bemærkninger til G. Holms Samling af Sagn og
Fortællinger fra Angmagsalik
af H. Rink.

(E. S. betyder »Eskimoiske Eventyr og Sagn«, udgivne 1866, og E. S. Spl.
»Supplement« til samme, udgivet 1871.)

Den foreliggende Samling er jo forholdsvis rig og har sin Værdi især derved, at den maa betragtes som absolut original og repræsenterende det yderste eskimoiske Østens Sagnverden.

Naar, som man tør haabe, Sagnsamlinger fra andre eskimoiske Lande engang ville blive tilvejebragte, vil den foreliggende faa forøget Værdi, og det vil da kunne hændes, at hvad der nu synes ringe og meningsløst, kan blive af Interesse med Hensyn til Slutningen om Stammernes Slægtskab. Samlingen vil saaledes være et Kildeskrift i kulturhistorisk Henseende, hvad Eskimoernes Fortid angaaer.

Grønlandske Sagn ere beregnede paa mundtligt Foredrag og paa en Tilhørerkreds, der føler sig ganske hjemme i de Tilstande og det Liv, som skildres i dem. Med andre Ord, de bør, hvis de skulle bedømmes ret, høres paa grønlandsk og i Grønland, og Tilhøreren bør kunne sætte sig ind i den grønlandske Tankegang. Ved Nedskrivningen og endmere ved Oversættelsen tabe disse Aandsfrembringelser mere eller mindre af, hvad der skulde udgjøre deres digteriske Indhold. Det Opføttende, som kan ligge i de Forestillinger, Fortælleren kan vække om Naturforholdene og Menneskenes Kamp med disse, gaaer tildels tabt; det Nedtrykkende, som ligger i Tanken om de Farer, der omringe Mennesket overalt i disse øde Egne,

bliver tilbage, og Manglen paa rigtig Forstaaelse kan ogsaa forøge Skildringens frastødende, uhyggelige Præg.

Hvad der i saa Henseende gjør i alt Fald mange af de vestlandske Sagn mere tiltalende ogsaa for ikke Grønlændere, er, om just ikke udeladt, saa dog tilbagetrængt i disse østlandske. Hertil hører, hvad der handler om det svage og foragtede Barns Udvikling til Storhed, de Forskudtes og Svages Beskyttelse ved højere Magter, Kajakmandens Mod og store Bedrifter, Kvindens Huslighed og kloge Sparsommelighed o. s. v., kort sagt, de samme Hovedtræk af Menneskenaturen, de samme Lidenskaber og Tilstande aabenbare sig her som andetsteds, kun i en anden, for os meget fremmed og kun sjældent rigtig forstaaet Skikkelse. Vistnok spores disse forsonende og man tør vel sige opløftende Træk ogsaa i de østlandske Sagn, men det er dog øjensynligt, at Fremstillingen gaaer ud paa at fremhæve det, som fremkalder dels Skræk, dels Afsky. Deraf kommer det glædelose, uhyggelige Præg, som disse Skildringer i en overvejende Grad maa faa for os, og som maaske nok kan bidrage til at forøge den ugunstige Forestilling, man er tilbøjelig til at danne sig om de saakaldte «vilde» Eskimoer. Men i Virkeligheden kan denne Forskjel kun hidrøre derfra, at den rigtige Fortællerkonst kun øves af visse særligt begavede Personer, og at der i saa Henseende havdes et større Udvalg til den vestlandske Samling. Hvad Traditionernes Ægthed og deres formodede historiske Værd angaaer, taler Rimeligheden jo endog for at give de østlandske Sagn Fortrinet.

Med Hensyn til de eskimoiske Sagnfortællingers Sammensætning i Almindelighed er at bemærke, at de, foruden at være helt gennemtrængte af de Indfødtes Forestillinger om det Overnaturlige, bestaa af visse Sagnelementer, nemlig mere bestemte Forestillinger, Navne, Optrin i Begivenhederne, Skikke, Karakterer, Sædvaner o. s. v., som forekomme forskjelligt fordelte, mere eller mindre gjentagne i forskjellige Sagn. Undertiden er endog en Række af Begivenheder eller Sagnelementer taget ud

af det ene og indførte i det andet Sagn. Dog er Forskjellen mellem hine Forestillinger og Sagnelementerne ikke skarp. Naar der derfor siges om to Sagn, at de intet have tilfælles, nemlig ingen Elementer tilfælles, menes derved dog kun, at Lighederne i alt Fald kun ere af en mere almindelig Art.

Det nærmere vil erfares af Bemærkningerne til hvert enkelt Sagn paa den efterfølgende Liste. Det vil sees, at af de 52 Numre, maa 12 eller 14 ansees for identiske med Sagn fra andre eskimoiske Egne, navnlig Grønlands Vestkyst, medens et lignende Antal blot har Elementer tilfælles med disse, og endelig maa 16 betragtes som mere eller mindre særegne for Angmagsalik, om end holdende sig indenfor den samme oprindelige Forestillingskreds som de eskimoiske Sagn i Almindelighed. Endelig give 3 Numre under en mere beskrivende Form en Fremstilling af visse vigtigere Forestillinger, saasom Himmellegermerne, navnlig Maanen, visse fra Angmagsalik forsvundne eller fabelagtige Dyr, samt endelig Uddannelsen til Angekok. Resten af Numrene indeholder 3 Nidviser, 2 almindelige Sange, 2 Tryllesange og 1 Trylleformular. De sidsnævnte 4 Sange ere gjengivne i det grønlandske Sprog; Trylleformularen i Ord. hvis Betydning ikke mere kjendes.

Blandt de vestlandske Sagn, som saaledes ere gjenfundne paa Østkysten, have enkelte derved først nu faaet den rette Værdi for mig, da jeg tidligere ikke vidste, hvorvidt de vare almindelige eller blot lokale.

I enkelte østlandske Sagn troer jeg at have bemærket Elementer, som jeg ikke har i Samlingen fra Vestkysten, men spores i det lidet, som hidtil haves fra Labrador og Baffins-Land.

Det vil være interessant at lægge Mærke til, om de 16 Sagn, som hidtil bære Præg af at være ejendommelige for Østgrønland, maaske senere tildels turde dukke op ogsaa paa andre, helt fjerne Steder.

At de tilsidst anførte Numre, der ere at betragte som

Sjeldenheder, have stor kulturhistorisk Værdi for den eskimoiske Folkestammes Vedkommende, tør neppe betvivles.

Fra det eskimoiske yderste Vesten savne vi saa godt som ganske Bidrag til Sammenligning, men der er de bedste Udsigter til, at de snart ville erholdes. Netop under disse Omstændigheder vil det være af Vigtighed, at være udrustet med en tilsvarende Underretning fra det yderste Østen af de eskimoiske Lande, og Samlingen kan derfor siges at være tilvejebragt fra dansk Side netop i rette Tid.

1. *Kamikinak.*

Hvad Hovedhandlingen angaaer, stemmer dette nærmest med *Inousarsuk*, E. S. Spl. 37, nemlig at en Dreng begiver sig i Kajak tværs over Havet til Kæmpernes Land i *Akilinek*, og der selv bliver til en Kæmpe. Om *Inousarsuk* fortælles, hvorledes han blev dreven dertil ved Plejefaderens Mishandlinger, om *Kamikinak* antydes kun en fornærmende Ytring af Moderen som Aarsag dertil.

2. *Imerasugsuk.*

Dette stemmer i alt Væsentligt med *Igimarasugsuk*, E. S. 3, som er grundet paa 4 Gjengivelser, hvoraf een fra Labrador. Den labradorske er dog meget afvigende og kommer heller ikke den østgrønlandske nærmere. Sagnet er ogsaa bekjendt fra Baffins-Land, men derfra haves der ingen Gjengivelse af det.

3. *Kaluluk.*

Hertil findes der, saavidt mindes, intet tilsvarende. Af Elementerne i samme ligeledes kun meget lidt, deriblandt Tryllemidlet ved Spanden med Drikkevand, der forekommer i «*Malaise*», E. S. 23, men rigtignok ogsaa fra Østkysten, nemlig i en af Rosing meddelt Gjengivelse under Navnet «*Maledok*».

4. *Kunuk.*

Vi gjenfinde heri «*Kunuk* den Forældreløse», E. S. 14, betydelig afkortet og vistnok med nogle Forandringer, men saa

tillige med paafaldende Overensstemmelse i visse Enkeltheder, deriblandt selve Navnene *Ungilagtaki* og *Kunuk*. Det er heller ikke godt at vide, om den vestgrønlandske Fortælling ikke er forlænget ved Tillæg af Elementer fra andre Sagn.

5. *Uiartek*.

Uiartek betyder: «den, der gaaer udenom (et Næs)». Man kunde antage, at Sagnet var beslægtet med det om *Iviangersouk*, E. S. Spl. 33, der rejste omkring Sydspidsen af Landet langs Østkysten og tilbage til Vestkysten ad et Sund, der gik tværs igjennem Landet ved Jakobshavn, og efter hvem en Ø ved Godthaab skal være kaldet *Uiarniak*. Men denne Fortælling skyldes vist en nyere Paavirkning. «*Uiartek*» synes at være særegen for Østkysten.

6. *Uiartek* og *Kasagsik*.

Navnet *Kasagsik* svarer jo sikkert til *Kagsagsuk*, E. S. 1, og hvad der fortælles om denne, ligner Sagnet om *Kagsuk*, E. S. 88.

Mærkeligt er det, at det egentlige Sagn om *Kagsagsuk*, som er det mest almindelige i hele den tidligere Samling, ganske savnes i denne fra Østgrønland.

7. *Natatek*.

Hertil have der intet tilsvarende blandt Sagnene andetsteds fra. Men det er sammensat af Elementer, der for en stor Del forekomme ganske spredte i forskellige af disse, saasom især den gamle Mands Hævn for Tilsidesættelse, Sammenslutning med Indlandsboerne, at strides om et Hvaldyr ved at hale fra begge Sider (*Akigsiak* E. S. 5), Dreng, som havde en medfødt Magt over Sedyrene («Den Ufrugtbare» E. S. 19), og særligt til at fange flere i det samme Kast (*Nerngajorak* E. S. 6). Noget om de for Mændene farlige Kvinder forekommer der ogsaa.

8. Den Blinde, som fik sit Syn igjen.

Dette svarer til E. S. 2, med nogle Tilsætninger. Det trykte er efter 8 Opskrifter, hvoraf to fra Labrador. Denne

østgrønlandske Gjengivelse har ingen særlig Lighed med de labradorske. Det er ogsaa opgivet mig af Dr. Boas som kjendt i Baffins-Land. Tilsætningen indeholder et ejendommeligt Element, som ogsaa kjendes andetsteds fra, nemlig det om fabelagtige Væsener, der manglede Anus-Aabningen.

9. *Arfersiartok.*

Dette har nogen Lighed med «Moder og Søn som *Kivigtut*», E. S. Spl. 60, om end ganske afkortet og med mange Forandringer i Enkelthederne. Blandt de tilsvarende Elementer er især det betegnende om Dukkerne, som blive levende.

10. Solen og Maanen.

Dette svarer ganske til det almindelige, som gaaer lige til Berings-Strædet.

11. De to Fætttere.

I Hovedsagen er dette en Gjengivelse af E. S. 59 og E. S. Spl. 42, et meget udbredt Sagn med følgende Hovedelementer: Flere Mænd (Brødre) forsvinde i en Fjord, den Tilbageblevne vil opsøge dem — Mordernes Hus — Flugt ved at knække Aaren — Morderen, som kunde forvandle sig til en Fugl — han blev skudt af en dertil oplært Dreng. Af disse Elementer er det første bleven til kun een Bortebleven. Fortryllede Pile synes paa Østkysten at skulle laves af Bedstemoderens Kjødvender, medens der paa Vestkysten tales om en ufrugtbar Kones Tørrehæk som det tjenligste Materiale.

12. *Matakatak.*

At et Barn røvedes af Indlandsboer, omtales ogsaa i andre Sagn (E. S. 47, E. S. Spl. 61), men dette synes mig ejendommeligt for Østkysten. Særlig interessant synes det mig, at der tales om Sælhundegarn af Barder.

13. *Pouia.*

Har, saavidt mindes, neppe noget tilsvarende.

14. To Søstre, som legede Huslege.

Stemmer godt baade med det vestgrønlandsk og det labradorske, lige godt med begge.-

15. De to Drenge, som kunde opholde sig under Vandet.

Nærmest har dette Lighed med «*Katerparsuk*», E. S. 10, fra Vestkysten og med et Sagn fra Ladrador, E. S. 120. I det første beroede Kunsten, at kunne gaa under Vandet, paa et Tryllemiddel, nemlig ved at antage Skikkelse af visse Dyr, i dette Tilfælde af en Hvalros. Denne Kunst betegnes ved «*pûlik*», Ejer af Pose, Ham eller Forklædning. Det labradorske derimod handler om en Dreng, der af Moderen opdrages til at kunne opholde sig under Vandet, og dette kommer vel det østgrønlandske nærmest.

16. Maanens Barn.

Kun Elementerne af dette ere bekendte, i sin Helhed maa det vel betragtes som fremmed.

17. De Gamles Hævn over deres Sønner.

Svarer ganske til «*Uvikiak*», E. S. 53. Af Elementerne er Tildækningen af Baaden eller Kajakerne med Blade eller Græs (vestgrønlandsk) mærkelig.

18. *Inurudsiak.*

Begyndelsen er som E. S. 48: «Hunden», men Resten er helt forskjellig.

19. Plejebørnene.

Svarer til E. S. 30 og E. S. Spl. 109, om Barne-Uhyret, der aad sine Husfæller.

20. Oprindelsen til *Kavdlunak*'er, *Timersek*'er og *Erkilik*'er.

Svarer ganske til E. S. 17 og E. S. Spl. pag. 150, om Kvindens og Hundens Afkom. Det er ogsaa bekjendt paa Baffins-Land, og maa altsaa være kommet derfra eller endnu fjernere fra til Vest- og Østgrønland. Det fortælles overalt ens, med mærkelige Enkeltheder. Her opstaaer da Spørgsmaalet, hvilke have da de Europæere været, paa hvilke Sagnet er grundet? Det vil være interessant at vide, hvor langt det kan følges mod Vest.

21. Hunden, der røvede Piger.

Denne Fortælling om Hunden, som røvede Pigerne, er, saavidt mindes, ikke bekjendt andetsteds fra.

22. *Navagijak*.

Denne Fortælling om et Menneske, der som Sjæl vandrede gennem forskellige Sodyr og endte med at blive fanget og født paany som Menneske, er velbekjendt paa Vestkysten (E. S. 145 *Avigiatsiak*) ligesom og paa Baffins-Land.

23. Pigen, som gik over Indlandsisen til Vestkysten.

Der haves en Fortælling (E. S. 41) om en Pige, som kom fra Østkysten til Vestkysten, men den staaer sikkert ikke i nogen Forbindelse med denne.

24. Konen, som havde mistet Bevidstheden.

Den beskrevne Tilstand staaer imellem Angekokens Aandeflugt og almindelige Sjæles Bortvandring fra Legemet. Noget lignende, men ikke det samme haves i E. S. Spl. 45.

25. De to Kajaker, som bleve hjulpne ved Trylleord.

Flere Elementer heraf ere bekjendte.

26. En Fortælling om en stor Orm.

Indeholder ligeledes bekendte Elementer, men er forøvrigt ny.

27. Den forfulgte Angekok,

28. *Karrak* og29. En *Tupilek*-Fortælling.

Alle ligesom Nr. 26.

30. En sandfærdig Fortælling fra Angmagsalik om
Maanen og

31. En Maanefortælling.

Der er i disse nok Ligheder med de bekendte Sagn om Samkvem mellem Menneskene og Maanen, men i Hovedsagen ere de dog meget afvigende. Saavidt mindes, findes der i de vestlandske Sagn intet om Konebyttten.

32. De to Angekokers Besøg hos Drabsmændene.

Om Mænds Bortebliven se ovenfor Nr. 11; om det Træk, at Morderne ved en Fejltagelse flense deres egen Slægtning, se E. S. 22 pag. 103.

33. Et Besøg hos *Akilinek*-Beboerne.

Maa vel betragtes som hidtil ubekjendt.

34. Maanemanden og *Erkingasek*.

Hvad der her fortælles om Manden paa Maanen og hans Hus, svarer godt til de vestlandske Forestillinger. Ligesaa Angekokernes Rejse dertil. De vestlandske Angekokker havde ogsaa deres *Erkungasok*; Forestillingerne om ham ere afvigende, men ogsaa paa Vestkysten variable. I det Hele svarer vel dette Stykke til de vestlandske Sagn.

35. *Ariagsuak*.

Svarer ganske til «*Ariagsuak*», E. S. Spl. 51.

36. *Musatak.*

Ubekjendt.

37. *Angeltasken og Rypen.*

Dette minder om Fabler eller Samtaler mellem Dyr, som fortællles eller vel rettere synges paa Baffins-Land, men hvorom kun lidet er hørt fra Vestgrønland.

38. *Renen og "parpaligamik uniakagtagdlik"* (Dyret med Jernhale) og39. *Om Rener, Moskusoxer, Harer og "Dyr med Jernhale".*

Ubekjendt.

40. *Nukarpiartekak.*

Af lignende Fortællinger haves forskjellige.

41. *Den gamle Ungkarl og Gobajak-Barnet,*42. *Sieterevarsusuak og Kobaluarsusuak,*43. *Manden, der spiste sit eget Barn,*44. *Folkene, der kom til at spise deres egen Broder og*45. *En Fortælling om Hungersnød.*

Til disse Sagn mindes jeg for Øjeblikket ikke at have truffet noget tilsvarende. Dog er det muligt, at sligt endnu kunde findes blandt de ikke faa Opskrifter, jeg modtog, men som vare saa fragmentariske og uforstaaelige, at jeg ikke kunde optage dem i den trykte Samling.

46. *Sanimuinak's* Fortælling om, hvorledes han blev Angekøkt.

Paa det Thema, som her er behandlet, haves der forskjellige Variationer i den trykte Samling. Den her meddelte, der er af ganske lignende Hovedindhold som hine, maa betragtes som et meget værdifuldt Bidrag.

47—52. Trommesange og Trylleformularer.

Naar Sagnene ere beregnede paa at høres foredragne af selve Fortællerne, og derimod i høj Grad tabe ved Nedskrivning, endsige Oversættelse, gjælder dette selvfølgelig endnu mere om Sangene. Der tales i dem med afbrudte Sætninger og afbrudte Ord. De ere jo beregnede paa Tilhørere, som blot behøve Hentydninger for at forstaa Meningen. Dette gjælder baade om Nidviserne og de almindelige Sange. Naar man betænker dette, vil man finde, at der blandt almindelige Sange i den trykte Sagnsamling (E. S. pag. 348—50 og E. S. Spl. pag. 138—149) findes nogle, som tydeligt nok røbe digterisk Sands gennem de korte Udbrud om Naturen, om Jagtlivet og Kajakmandens Gjerning o. s. v. Nidviserne prise de gamle Skikke, revse Uduelighed, Sløvhed og uordentligt Levnet. De her foreliggende Prøver ere for faa til at bedømme om Sangene fra Angmagsalik have noget Ejendommeligt fremfor hine, af hvilke nogle rigtig nok ogsaa hidrøre fra Østlændinge, men af den sydlige Afdeling og saadanne som besøgte Vestkysten. I ethvert Tilfælde ere disse Trommesange fra Angmagsalik, tilligemed Trylleformularerne, paa Grund af deres Ægthed og de sidstnævntes Sjældenhed et værdifuldt Bidrag.

Juli 1887.

VI.

Liste

over

den ethnografiske Samling

fra

Angmagsalik.

1885.

Som bekendt hjembragte Graah i 1831 en mindre ethnografisk Samling fra Østkysten af Grønland. Denne har efterhaanden modtaget nogen Tilvæxt fra Europæerne paa den sydligste Del af Vestkysten, der have tiltusket sig Gjenstande af de Østlændinge, der kom til Handelsstederne for at forsyne sig med Tobak, Ammunition, Jernkram m. m. I 1881 tiltuskede jeg mig paa denne Maade en Del Gjenstande; men disse, saavel som de øvrige ovennævnte, hidrørte fra Beboerne paa den sydligste Del af Østkysten, som jo allerede vare en Del paavirkede af Nabo-skabet med Handelsstedet. Da den østgrønlandske Expedition kom til Angmagsalik-Egnen, vare dennes Beboere derimod endnu ikke komne i Forbindelse med Handelsstederne og vare kun i Besiddelse af meget faa europæiske Gjenstande, som de dels paa Rejser havde tiltusket sig hos de sydligere boende Østlændinge, dels havde fundet ved Strandbredden eller drivende i Havet.

Under Expeditionens Overvintring ved Angmagsalik 1884—85 søgte vi at tilvejebringe en saa fuldstændig Samling som mulig for at illustrere Beboernes Levevis. Den indskrænkede Plads i den ene Baad, i hvilken Expeditionen foretog Hjemrejsen, tillod dog ikke at medtage mange større Gjenstande. Samlingen er derfor kompletteret med Modeller, der udførtes med stor Færdighed og Nøjagtighed af de Indfødte.

Den hosstaaende Liste omfatter alle de til denne Samling

hørende Gjenstande. De Tal, der staa i Parenthes angive Antallet af de Gjenstande, som ere skjænkede det ethnografiske Museum i Christiania paa Grund af den Assistance, Nordmanden, Kandidat H. Knutsen, har ydet ved Tilvejebringelsen af Samlingen. Den øvrige Del af denne er afleveret til det kgl. ethnografiske Museum i Kjøbenhavn.

G. H.

Redskaber til Fangst og Arbejde.

Tav. XIII—XIX.

- 2 Harpuner med Narhvalspids, Kastetræ og Line (1).
- 1 Harpun med Narhvalspids og Kastetræ, paa hvilket der findes udskaarne Figurer.
- 1 lille Harpun med Vinger og Kastetræ, paa hvilket der findes udskaarne Figurer.
- 1 lang Harpunspids (*igimak*) af Sælben.
- 1 lang Harpunspids af Narhvaltand.
- 11 løse Harpunspidser (*savikûtak*) af Ben og Narhvaltand med Jernodder (2).
- 2 løse Harpunspidser af Ben med Metalodder.
- 3 løse Harpunspidser af Ben.
- 4 Par Harpunvinger af Bjørneben (1).
- 1 Harpundup.
- 2 Kajakstole af forskjellig Form og forsynede med udskaarne Figurer.
- 1 Fangeblære, dannet af to Netsideskind.
- 2 Forbindelsesstykker mellem Fangerem og Blære (1).
- 1 Lændser med Narhvalspids og Kastetræ.
- 1 Lændser med Spids af Hvalben.
- 1 Lændser med Spids af et Læggeben af en Bjørn.
- 1 Lændser med Spids af et *penis*-Ben af en Hvalros.
- 1 Lænderspids af Bjørneben.
- 6 Stenspidser tit Lændsere.
- 1 Isharpun (*ituartût*, Stagen oprindelig 15 à 20 Alen lang).
- 1 lille Isharpun.
- 2 Slædeharpuner (Stagen oprindelig 3 à 4 Alen lang) (1).

- 3 Harpunspidser til Isharpun eller Slædeharpun (1).
- 2 Harpuner til Fangst ved Sælernes Aandehuller paa Isen (den ene med Benspids).
- 5 Harpunspidser til Fangst ved Aandehuller paa Isen (1).
- 4 Fuglepile med Kastetræ og Benspids (1).
- 2 Benspidser til Fuglepile.
- 3 Haandlændsere (1).
- 10 Fangstknive (1).
- 7 Skeder til Fangstknive (2).
- 2 Kajak-Aarer med Beslag af Narhvaltand.
- 10 Kobberemme til at fastgjøre den døde Sæl med og til at slæbe den i (2).
- 1 Bugseer-Blære.
- 5 Redskaber, hvormed Tarmene stoppes ind i den dræbte Sæl, naar den skal slæbes (1).
- 1 Redskab til at dræbe en saaret Narhval med.
- 2 «Blodpropper» af Ben til at sætte i Saaret paa Snuden af Sæler, som ere stukne ved Aandehuller paa Isen.
- 2 Strenger med Tænder, udskaarne som Sæler til Kajakpynt.
- 2 Skrabeben, hvormed man skraber Isen af Kajak og Redskaber.
- 1 Tok (i den anden Ende af Stagen sættes Harpunen til Fangst ved Aandehuller paa Isen).
- 2 Laxeforke (Stagen oprindelig længere) (1).
- 2 Laxeharpuner (Stagen oprindelig længere).
- 5 Laxeharpun-Spidser (2).
- 3 Stkr. Lokkemiddel til Laxefangst paa Isen (1).
- 1 Fork til Ulkefangst.
- 1 Maagesnare.
- 1 Musling-Skraber (Haandtaget oprindelig længere).
- 2 Bennaale til at gjennebore Angmagsæter med, naar de skulle trækkes paa Kobberem.
- 1 Flitsbue med Pil.
- 1 Hunde-Slæde fra *Akorninarmiut*, men af samme Udseende som *Angmagsalik*'s.

- 1 Hundesele.
- 4 Hundepiske (1).
- 2 Konebaadsrensere. Tav. XXVI.
- 18 Arbejdsknive med Jernblad (3).
- 7 Stenknive.
- 1 Knæbeskytter, der benyttes ved større Snittearbejder.
- 16 broderede Fingerhætter, der benyttes ved Snittearbejder (4).
- 5 Buesave (1).
- 2 Stiksave.
- 10 Drillbor (2).
- 1 Jernmejsel.
- 1 Stenmejsel.
- 3 Stykker rød Lersten til at farve Træ med.
- 4 Benstykker til Bearbejdelse af Kobberemme. Tav. XXVI.
- 7 Bundter Kobberemme af forskellig Slags (2).
- 2 Knager til at ophænge Kobberemme paa, naar de skulle tørres.
- 9 Fruentimmer-Knive (2).
- 2 Fruentimmer-Knive med Stenblad.
- 1 Stenblad til en Fruentimmer-Kniv.
- 20 Synaale af Jern og Metal.
- 2 store Synaale af Jern til Betrækning af Kajak.
- 12 Synaaleskind (ved 3 af dem hænger Senetraadsholdere, Syringholdere og Dukker). Tav. XXXX (2).
- 2 Synaalebor.
- 1 Stenhammer til Forarbejdelse af Naalene.
- 4 Hvæssejern.
- 20 Syringholdere med Syringe (3).
- 5 Kroge til at hænge Senetraad paa (1).
- 6 andre Senetraadsholdere (2).
- 10 Redskaber til Snoning og Fletning af Senetraad (*nivsivik*) (1).
- 6 Rynkeben (2).
- 1 Benredskab til Skrabning af Skind.
- 11 Redekamme (2).

Klædningsstykker m. m.

Tav. V—XII, XX—XXII.

- 4 Mandfolke-Pelse (1).
- 2 Mandfolke-Overpelse.
- 1 Overpels af Bjørneskind.
- 1 Mandfolke-Regnpels.
- 4 Mandfolke-Tarmskinds-Pelse (*ikíak*) (2).
- 3 Par Mandfolke-Benklæder (1).
- 3 Par Benklæder af Bjørneskind (1).
- 4 Par Mandfolke-Underbenklæder (*natit*) (1)
- 2 Par Mandfolke-Støvler.
- 1 Par Halvstøvler.
- 2 Par Overtrækssko af Bjørneskind.
- 2 Vandskinds Kajak-Pelse (1).
- 2 Kajak-Halvpelse med Seler (1).
- 1 Par Seler til en Kajak-Halvpels.
- 1 hvid Overtrækspels til Kajakbrug.
- 1 Par Kajakvanter.
- 1 Kajakvante.
- 1 Par Sælskinds Vanter.
- 1 Par Vanter til Isfangst (den højre af Sælskind, den venstre af Bjørneskind).
- 4 Ræveskinds-Huer (1).
- 3 Huer af Skind af ufødte Sælunger (*ilimijek*) (1).
- 3 broderede Huer. Tav. XXXIX.
- 1 broderet Skygge.
- 5 Træskygger (de 4 med Ornamenten). Tav. XXXIV (1).
- 1 Skygge af et Bjørne-Skulderblad.
- 8 Øjenskjærme (*ingĩkitak*) med Ornamenten. Tav. XXXIV (1).
- 4 Par Snebriller (1).
- 3 Haargrimer med Perler af Angmagsæt-Ryghvirkler og Fiske-Øresten (1).
- 5 Amulettremme (1).
- 2 Fruentimmer-Pelse (1).

- 1 Fruentimmer-Overpels (*amaut*).
 1 Fruentimmer-Tarmskinds-Pels.
 3 Par Fruentimmer-Benklæder (1).
 4 Par Fruentimmer-Underbenklæder (*natit*) (1).
 2 Par Fruentimmer-Støvler.
 2 Stykker Broderi til Fruentimmer-Støvler (1).
 1 broderet Hovedtørklæde.
 1 Hovedtørklæde af Haarrods-Huden af en Remmesæl.
 14 Fruentimmer-Haarbaand med Perler af Angmagsæt-Rygh-
 hvirvler (3).
 4 Halsbaand med Perler af Angmagsæt-Ryghhvirvler.
 2 Armbaand med Do. Do.
 4 Par Ørenløkker.
 2 Par Barnestøvler (1).
 Skindsorter og Prøver paa Syning og Broderi.
 2 Klapmydsehalse (1).
 2 Halse af mindre Sæler (1)
 Halesener af Sæler.
 Rygsener af Sæler.
 Sener af Sællaller.
 5 Narhvalsener (1).
 14 Bundter Senetraad af forskjellig Førlighed (4).
 1 Rulle tilberedte Tarme.

Husinventar.

Tav. XXIV—XXV.

- 1 Vægstens-Lampe.
 2 Lampepinde.
 Lampemos.
 18 broderede Poser til Lampemos m. m. Tav. XXXX (3).
 7 Fyrtøjer (2).
 Tøndermos.
 2 Tørrehække.
 3 Vægstens-Kogekar (1).

- 5 Træsleve.
- 2 Fiskeskeer.
- 3 Træskeer (1).
- 3 Skeer af Bjørne-Skulderben (1).
- 1 Ske af Vægsten.
- 5 Fade af Træ (1).
- 27 Bakker og Skaale af forskjellig Form og Størrelse af Træ (6).
- 1 Bakke af Hvalbarder.
- 1 stor Urinballe.
- 1 lille Urinballe med Ornamenter.
- 4 smaa Urinballer (2).
- 9 Træ-Æsker. (Heri forskjellige Knapper og Spænder m. m.,
udskaarne i Ben og Tand, samt en lille Rulle *iterdlarnat*. (3.))
- 1 Narhval-Kjæbe, forfærdiget til en Æske.
- 2 Drikkerør.
- 2 Bægre med Ornamenter.
- 3 Bægre af Bambusrør (1).
- 1 Bæger af Træ.
- 1 Vandøse af Horn.
- 1 Vandøse af Bambusrør.
- 1 Bærerem. (Spændvidden forstørres ved en Rem, i hvis Ender
der er Haandtag.)

Gjenstande, der tjene til Adspredelse; Modeller m. m.

Tav. XXVI—XXVII, XXXXI.

- 2 Trommer med Stokke.
- 1 udskaaret Haandtag til en Tromme.
- 1 Træklods med udskaarne *Inersuak*'er.
- 1 Kaart over Kyststrækningen mellem *Sermiligak* og *Kangerdlugsuatsiak*, udskaaret i Træ.
- 1 Kaart over Øerne udenfor ovennævnte Kyst.
- 1 Kaart over Halvøen Øst for *Sermiligak*.
- 2 Knive af Hajtænder (til Skæring af Haar).
- 1 Stykke Hajtænder.

- 1 Snushorn af Bjørneben.
- 1 Snushorn af Rensdyrben.
- 2 Snushorn af Træ og Ben (1).
- 1 Snushorn af en Kvanestilk.
- 2 Snushorn af Bjørnetand (1).
- 1 Kokusnød med Perlebaand.
- 2 udskaarne Sæler, til hvilke der er fastgjort Blærer (1).
- 7 forskellige Havdyr, udskaarne i Træ.
- 1 Sæl, udskaaret i Narhvaltand.
- 2 gamle Bjørne med 2 Hvalpe, udskaarne i Træ.
- 1 Bjørn med 2 Hvalpe, udskaarne i Træ (3).
- 1 Bjørnejagt, bestaaende af 8 Personer og Bjørne. Udskaarne i Træ.
- 1 Bjørn udskaaret i Træ.
- 1 Angekok-Bjørn paa Ruller. Udskaaret i Træ.
- 1 Søpapegøje, udskaaret i Træ.
- 1 Fugl, udskaaret i Narhvaltand.
- 3 Fugle, udskaarne i Træ.
- 1 stor Dukke, udskaaret i Træ.
- 3 paaklædte Dukker, udskaarne i Træ.
- 2 Dukker, udskaarne i Narhvaltand.
- 4 Ben-Dukker.
- 42 Dukker, udskaarne i Træ (7).
- 1 Stykke Tarmskind med paasyede Figurer. Tav. XXXVIII.
- 3 Stykker Legetøj, forestillende spisende Fugle (1).
- 3 Tankespil med Perler (1).
- 2 Bilboquets (*ajagak*) (1).
- 2 Vindmøller (1).
- 2 Vingesnurrer (1).
- 1 Snurre.
- 1 Rangle af Bjørnetænder.
- 1 stor Model af en Vandballe med Sugerør. Tav. XXV.
- 2 store Modeller af Vandballe med Ornamente. Tav. XXXV.
- 1 stor Model af en Vandballe (1).

- 1 Model af en Konebaad med Aarer.
 - 1 Model af Træskelettet til en Kajak.
 - 2 Modeller af Kajaker med alt Tilbehør (1).
 - 2 Modeller af Slæder (den ene med alt Tilbehør) (1).
 - 2 Modeller af Kajak-Halvpelse.
 - 1 Model af et Par Fruentimmer-Støvler.
 - 1 Model af en Lampe med Stol og Pind.
 - 2 Modeller af Vandøser og 1 af en lille Vandballe, kunstfærdigt udskaarne i Bjerneben.
 - 10 Modeller af Harpuner (3).
 - 1 Model af en Dobbelt-Fangeblære.
 - 4 Modeller af Lændsere (1).
 - 1 Model af en Fuglepil.
 - 1 Model af en Kajak-Aare.
 - 3 Modeller af Laxe-Forke (1).
 - 1 Model af en Flitsbue.
 - Modeller af Harpunspidser.
-

Rettelser og Tilføjelser.

Side	3,	Linie	18,	istedetfor	a,	læs:	af.
—	7,	—	10,	—	Crantz,	læs:	Cranz.
—	52,	—	12,	—	Søgræs,	læs:	fin, haarlignende Tang.
—	63,	—	19,	—	Tav. IV,	læs:	Tav. III.
—	64,	—	24,	—	Tav. IV,	læs:	Tav. III.
—	69,	—	34,	—	Tav. XXV,	læs:	Tav. XXIV.
—	73,	—	21,	efter:	og, tilføjes:	i den øvre	Ende.
—	80,	—	7,	istedetfor	endel,	læs:	en Del.
—	116,	—	12,	—	<i>Igalilik</i> ,	læs:	<i>Ingalilik</i> .
—	150,	—	20,	—	Fig. 3,	læs:	Fig. 4.
—	159,	—	14,	47	udgaar.		
—	205,	—	30,	istedetfor	vi,	læs:	vil.
—	252,	—	32,	—	hande,	læs:	havde.
—	319,	—	22,	—	den,	læs:	det.
—	335,	—	13,	—	Slutningen,	læs:	Slutninger.

Først efterat den ethnologiske Skizze var trykt, har jeg læst «Kaptejn Jacobsens Rejser til Nordamerikas Nordvestkyst 1881—83» (Kristiania 1887), og er derved bleven opmærksom paa mange Berøringspunkter mellem Østgrønlænderne og NV.-Amerikas Befolkning, dels i deres aandelige Liv, dels i deres Kunstfærdighed og i Redskabers og Husinventars Udseende og Benyttelse.

Særlig skal jeg henlede Opmærksomheden paa, at det ikke alene er med Eskimoerne, at man træffer Berøringspunkter, men ogsaa med Indianerne. Jeg skal her kun nævne et Par, som det synes mig, ejendommelige Smaatræk.

Eskimostammerne paa Alaska's Kyster danne en Krands om Indianerne, som bo midt i Alaska og som med een Benævnelse kaldes: Ingalikerne. Paa Eskimo-Territoriet ved Yukon-Flodens Bredder findes Levninger af en mærkværdig stor og gammel Eskimoby,

som, efter hvad der fortælles, har været en Mil lang, og hvori der har været henimod hundrede Fest- og Dandsehuse.

Ingalikerne skære Vandbøtler ud af et Stykke Træ, som bliver bøjet i varmt Vand og syet tæt sammen med Rødder, hvorefter Træbunden bliver sat ind. (Jfr. Side 69 hvad der staar om Spækarrenes Forfærdigelse). Endvidere skriver Jacobsen (S. 180): «Ingalikerne ere dygtige Pottemagere. De fleste Lerkar, som de lave, bruges som Kogekar og Lamper. Krukkerne ere temmelig store, ofte som en halv Tønde». Sammenholdes hermed, at Angmagsalikerne kalde nogle fabelagtige Indlandsboer for *Ingalilik'er*¹⁾ (af *ingavok*²⁾ — at koge), om hvilke de fortælle, at de bære store Gryder, hvori hele Sæler kunne koges, da synes det mig, at der ikke kan være Tvivl om andet end, at de af Angmagsalikerne omtalte Indlandsboer, *Ingalilik'erne*, ere identiske med Ingalik-Indianerne.

Indianerne paa Vestkysten af Vancouver-Øen danne et for sig afsluttet ethnografisk Distrikt. Jacobsen fortæller (S. 97) om en Dandsefest hos disse: «En anden Dands var ogsaa ganske mærkelig Tre nogne Indianere forestillede en Ulv. Den forreste holdt et af Træ udskaaret, ypperlig forarbejdet Ulvehoved i Haanden, medens de to andre havde tullet sig ind i et Kanosejl, hvori de gik ganske krogede. Dette Sejl skulde forestille Ulvens Legeme. Sejlet rak kun halvt over den af Mændene, som gik sidst, og bag sig havde han en Haandsag af Jern tæt ind til sit Legeme som en Hale. — — — Denne Kjempeulv aabnede og lukkede sit Svælg og trængte sig brølende og hylende ind imellem de tilstedeværende, som i forstilt Angst flygtede for den gennem hele Huset.» Naar man hermed sammenholder, hvad Angmagsalikerne fortælle om Fabeldyret: *parpaligamik uniakagtagdlik* (S. 53 og 319), der beskrives som et meget farligt Dyr, hvis Vaaben er en Hale af Jern, med hvilken det skærer, da synes det mig, at der er stor Sandsynlighed for, at disse to fabelagtige Dyr med Jernhale have en fælles Oprindelse.

¹⁾ Side 116 er fejlagtig skrevet *Igalilik*, saaledes som disse Væsener kaldes i Vest-Grønland. *Hanseraik* har, i det af Expeditionen benyttede Exemplar af Kleinschmidt's Ordbog, hvori der er optegnet de fra det vestgrønlandske Sprog afvigende Ord, noteret *Ingalilik*, saaledes som det ogsaa er skrevet af Rink Side 229.

²⁾ Dette Ord findes ikke i «den østgrønlandske Dialekt af Rink», hvori der nemlig kun er medtaget et Udvalg af de, i det omtalte Exemplar af Kleinschmidts Ordbog, noterede Ord.

VII.

Résumé

des

communications sur le Grønland.

Dixième Partie.

Grønlandais orientaux.

Sur la côte orientale du Grønland, entre le 65 et le 66° Lat. N., autour de l'endroit connu sous le nom de «Cap Dan», est située une région dont les habitants n'avaient jamais été en relation avec le monde civilisé. L'expédition en bateaux entreprise en 1883—85 sur la côte orientale du Grønland a passé 10 mois dans cette région — Angmagssalik — et a eu ainsi une bonne occasion pour apprendre à en connaître les habitants. La présente livraison rend compte des résultats obtenus par l'expédition.

Le **chapitre premier** (p. 1—41), qui traite de l'anthropologie des Grønlandais orientaux, a pour auteur M. le Dr Søren Hansen, qui accompagnait l'expédition du capitaine Jensen en 1885.

Les matériaux sur lesquels l'auteur a fondé sa description anthropologique sont les mensurations et les notes de M. Holm pour les tribus du Nord et celles de M. le lieutenant de vaisseau V. Garde, sous-chef de l'expédition, pour les tribus du Sud. Il a pu examiner une série de crânes et une collection de photographies, mais a surtout profité des communications personnelles de M. Holm, qui, pendant son hivernage au milieu de ces peuplades, a entrepris des recherches ethnologiques d'un intérêt tout spécial.

Toute la population ne se composait que de 548 individus, d'après la liste complète dressée par l'expédition à la fin de 1884 (p. 183—206), et, de ces 548 individus, 245 appartenaient au sexe masculin, 303 au sexe féminin¹⁾.

¹⁾ Le recensement danois du 1er octobre 1880 a donné, entre les sexes, les relations numériques suivantes: le Danemark avait 1035 femmes pour 1000 hommes; les Féroë, 1050; l'Islande, 1121; le Grønland occidental, 1154. Le Grønland oriental aurait, à ce compte, 1237 femmes pour 1000 hommes.

La taille des Grönlandais orientaux est, comme celle de la plupart des tribus esquimaudes, au-dessous de la moyenne, mais il y a une différence assez considérable suivant les parties diverses de la côte. La population d'Angmagsalik, le lieu d'hivernage de M. Holm, a, pour les hommes, une taille moyenne de 1647 millimètres, tandis que celle des parties méridionales n'a que 1604 millimètres à la côte est, et 1576 à la côte ouest. On a trouvé dans les districts médians de la côte ouest, c'est-à-dire à peu près sous la latitude d'Angmagsalik, une taille moyenne de 1606 millimètres. Le tableau suivant donne les détails et prouve que les populations des trois dernières localités n'offrent pas entre elles des différences comparables à celles qu'il y a entre elles et la population d'Angmagsalik :

Hommes.

	Nombre.	Moy.	Maxim.	Minim.
Côte orientale, nord	31	1647	1760	1540
— orientale, sud	22	1604	1682	1486
— occidentale, sud	21	1576	1684	1520
— occidentale, médiane .	140	1606	1775	1470

Femmes.

Côte orientale, nord	15	1551	1650	1450
— orientale, sud	23	1529	1630	1430
— occidentale, sud	24	1518	1602	1452
— occidentale, médiane .	110	1506	1640	1370

Il faut observer que les Grönlandais du Sud sont plus ou moins mêlés, mais surtout ceux de la côte ouest où il serait presque impossible de trouver un seul individu de sang pur. La population d'Angmagsalik, au contraire, a toujours été dans un isolement à peu près complet, et les conditions naturelles, le climat pas très froid et les richesses de la mer sont relativement favorables.

Pourtant il faut se rappeler que la conclusion très naturelle d'une dégénérescence due au croisement n'est pas tout de suite admissible. Les tribus de l'Ouest et du Sud, dont je viens de parler, n'ont pas, avec les indigènes d'Angmagsalik, des affinités mieux établies qu'avec les tribus aussi pures, mais pauvres et de petite taille, des bords du Smith-Sound, et, par rapport à celles-ci, le croisement aurait dû en améliorer le type.

Les proportions générales du corps ne sont pas sans intérêt. Le tronc est bien développé et présente surtout une circonférence de poitrine très considérable: 937 millimètres chez les hommes et 856 millimètres chez les femmes. Relativement, la différence sexuelle est plus grande que pour la taille, comme on le voit par les rapports des circonférences moyennes aux tailles moyennes: 575 pour 1000 chez les hommes, et 557 pour 1000 chez les femmes. L'étendue des variations individuelles est très petite, ne s'élevant qu'à 18 pour 1000 de la moyenne des hommes et à 34 pour 1000 de la moyenne des femmes, tandis que l'étendue des variations individuelles de la taille est 99 et 79 pour 1000 de la moyenne.

L'abdomen est bien formé et n'est pas proéminent; la circonférence en est plus petite que celle de la poitrine. Les mamelles des femmes sont souvent pointues et deviennent assez tôt pendantes. Le développement des membres est très remarquable. Les bras sont d'une longueur ordinaire (leur envergure est à peu près égale à la taille) et très musculeux. Les jambes, au contraire, sont courtes, grêles et peu fortes, et je crois qu'on peut attribuer ces faits aux habitudes du pays. Dès l'enfance, les hommes usent du harpon et des instruments de jet analogues avec une assiduité merveilleuse, ce qui doit nécessairement développer les bras, en même temps qu'ils passent le jour dans un kajak si étroit que les jambes s'y trouvent presque comme les pieds des Chinoises dans leurs chaussures. J'ai vu moi-même que la population de la côte ouest a les jambes très bien développées, mais celle-ci s'occupe, pendant l'été, de la chasse aux rennes, qu'on ne trouve pas sur la côte orientale, où la chasse maritime est à peu près la seule occupation des hommes. Je sais bien que cette hypothèse n'est pas prouvée encore, mais je crois qu'elle est assez vraisemblable.

Quant à la forme de la tête, il faut remarquer d'abord qu'il y a une différence entre les résultats des mensurations sur les vivants et de celles des crânes, surtout à l'égard de l'indice céphalique, ce qui prouve qu'il faut traiter l'indice du vivant et l'indice du crâne comme deux choses tout à fait distinctes.

MM. Holm et Garde ont mesuré les têtes de cent trente-six individus, dont l'indice céphalique présente les variations indiquées dans le tableau suivant. En se bornant aux Groenlandais orientaux, on y voit que l'indice moyen des hommes est 76,9, celui des femmes, 75,6, ce qui constitue une mésaticéphalie bien établie.

Hommes.

	Nombre.	Moy.	Maxim.	Minim.
Côte orientale, nord	31	77,8	84,2	72,5
— orientale, sud	22	75,7	78,6	71,8
— occidentale, sud	21	78,1	88,4	72,6

Femmes.

Côte orientale, nord	15	76,5	80,7	70,2
— orientale, sud	23	75,0	81,2	69,9
— occidentale, sud	24	76,8	84,5	70,5

De la forme de la face, on peut dire qu'elle est ovale avec une partie inférieure relativement large. L'indice facial supérieur est 103,8 et l'indice gonio-zygomatique, 82,3, deux chiffres importants, parce qu'ils sont les plus élevés qu'on connaisse, non seulement chez la race esquimaude, mais chez toutes les races humaines, ce qui prouve que les Grönlandais orientaux sont, à cet égard, plus prononcés comme Esquimaux qu'aucune autre tribu. Nous verrons plus loin que ces faits ne sont pas uniques.

La forme du nez est un peu plus variable, mais il faut dire généralement qu'il est étroit et proéminent, assez souvent à peu près aquilin.

Les crânes rapportés par l'expédition sont au nombre de quinze, tous dans un très bon état de conservation, et, excepté la série de M. Pansch, de la région plus septentrionale, aux environs de Cape Borlase Warren (environ 74°, lat. N.), ils sont les seuls authentiques de la côte orientale connus jusqu'à présent. Pour les détails cranio-métriques, je me réfère au tableau inséré dans le texte danois p. 36—37, mais il y a quelques traits spéciaux qu'il faut aborder un peu plus largement, après la remarque que l'aspect général de ces crânes répond assez nettement aux descriptions classiques et bien connues de Prichard, de Morton, etc.

La différence sexuelle n'est que très peu accusée, mais dans le poids de la mandibule, j'ai trouvé le correctif signalé par Morselli assez digne d'attention.

La denture nous offre une série d'anomalies, dont l'absence d'une ou de plusieurs des troisièmes molaires est la plus fréquente, et se trouve chez huit de nos quinze crânes, fait remarquable qui s'oppose absolument à la théorie de Darwin-Mantegazza. Une ou

deux incisives font défaut chez deux des crânes. Les canines ont souvent la forme d'un coin. Comme caractères qui déterminent la place qu'occupent les Grønlandais orientaux à la limite extrême du développement de la race esquimaude, j'appelle encore l'attention sur les indices orbitaire et nasal.

La couleur de la peau, sur les parties nues, est en général brun jaunâtre avec quelques nuances voisines. La couleur des parties couvertes est plus claire et un peu bleuâtre, c'est-à-dire d'un ton olive clair. Les parties pigmentées des organes génitaux externes et l'aréole sont toujours très foncées jusqu'au bleu noirâtre. Les femmes sont plus claires que les hommes. Les yeux sont toujours bruns avec peu de nuances, et parmi tous les individus examinés, il n'y avait qu'une seule exception, une jeune femme aux yeux bleus. La couleur des cheveux est noire ou brun foncé, avec une différence sexuelle assez curieuse et due seulement à la mode des femmes, qui se lavent les cheveux dans l'urine, ce qui fait qu'ils ne sont que rarement noirs, mais généralement plus bruns que ceux des hommes.

La chevelure est abondante, les cheveux sont lisses, plus fins chez les femmes que chez les hommes, et ne sont pas coupés. Les hommes s'arrachent souvent la barbe, qu'ils ont assez bien développée, ainsi que les poils des aisselles et du pubis, ce que font aussi les femmes.

Après tout, il faut dire que les Grønlandais orientaux et surtout les indigènes d'Angmagsalik forment une tribu de la race esquimaude très bien développée: ce que je crois qu'on peut attribuer, pour la plupart, à l'influence des milieux et à l'absence de croisement, en les comparant aux indigènes de Smith-Sound et à ceux des colonies danoises de la côte ouest. Il est absolument impossible de trouver la moindre trace d'un mélange ancien avec des colons normands.

Le chapitre deuxième (p. 45—182), qui est une étude ethnologique des habitants d'Angmagsalik a été rédigé par M. le capitaine Holm avec l'assistance de ses deux compagnons, MM. le candidat Knutsen et l'interprète Johan Petersen.

L'auteur fait d'abord quelques remarques sur la nature du climat d'Angmagsalik (p. 47—49), et montre qu'il n'est pas aussi rigoureux que sur la côte occidentale du Grønland, sous la même latitude. La banquise amenée par le grand courant polaire qui longe la côte orientale du Grønland, ne gêne pas beaucoup les communications,

vu qu'elle descend ordinairement vers le Sud à une certaine distance de la côte. Elle peut bien de temps à autre être refoulée sur le littoral, mais s'en éloigne toujours de nouveau dès que le temps est calme ou que souffle le vent de terre. La mer est naturellement la principale source de richesse des indigènes, car outre les animaux qui y vivent et qui accompagnent la banquise, le courant polaire amène sur la côte des troncs d'arbres, des planches, des débris de navires naufragés, etc. La glace y apporte aussi souvent des pierres d'une autre espèce que celles qui se trouvent dans le pays, et les indigènes s'en servent pour fabriquer divers ustensiles.

Relativement aux conditions orographiques dans les environs d'Angmagsalik, le pays est haut et rocheux et les montagnes sont coupées presque à pic du côté de la mer, tandis que la côte est très découpée. Les trois fjords principaux sont ceux de Sermiligak, d'Angmagsalik et de Sermilik, qui pénètrent dans les terres respectivement à des profondeurs de 38, 68 et 113 kilomètres, et sont unis par plusieurs détroits, dont quelques-uns détachent de grandes îles sur lesquelles des montagnes de 700^m s'élèvent tout au bord de la mer. Au fond des fjords les montagnes atteignent une hauteur de plus de 2000^m. On voit partout de petits glaciers sur les montagnes et sur les versants de l'intérieur, mais ce n'est qu'au fond des fjords de Sermiligak et de Sermilik qu'on en trouve qui donnent naissance à des icebergs, et c'est seulement la branche gauche de Sermilik qui envoie dans la mer de grandes montagnes de glace. Les plaines et les vallées sont relativement peu nombreuses, de sorte qu'il n'y a guère que de petites étendues de côtes et des îles basses qui soient habitables.

Les roches se composent principalement de gneis et de granite. En fait de minéraux utilisables, on ne trouve que la pierre ollaire, dont les indigènes, de même que sur la côte occidentale, fabriquent des marmites et des lampes, et qu'on va surtout chercher au Sud, à Pikiutdleik et à Inigsalik.

Lorsque la neige fond au printemps, la terre est couverte d'une riche végétation composée surtout de bruyères et de mousses. Le pays n'a pas de bois dont on puisse se servir; c'est seulement dans les endroits plus favorisés qu'on trouve quelques oseraies et des bouleaux nains.

Le seul animal domestique est le chien, qu'on emploie comme bête de trait. Les principaux animaux qu'on prend à la chasse sont les mêmes espèces de phoques que sur la côte occidentale, cepen-

dant le grand *Phoca barbata* et le *Phoca vitulina* sont relativement plus nombreux. Ceux-ci se chassent pendant toute l'année comme les phoques des fjords, tandis que les phoques à capuchon et les phoques à croissant ne viennent qu'à certaines époques fixes de l'année. Le nombre de ces derniers a, dit-on, beaucoup diminué.

Les narvals sont fréquents à la fin de l'hiver et au printemps, époque où ils entrent dans les fjords et en sortent.

Les morses sont rares. Il en est de même des baleines, qui sont maintenant très rares, tandis qu'il y en avait autrefois un grand nombre.

L'ours blanc se montre périodiquement avec la banquise. Les renards blancs et bleus sont très nombreux. On trouvait autrefois à Angmagsalik le bœuf musqué, le renne et le lièvre. Il y est aussi fait mention d'un autre animal, appelé *parpaligamik uniakagtagdlík*, qui est décrit comme un animal très dangereux, et dont l'arme est une queue de fer (voir les légendes n° 38 et 39). Quant aux oiseaux et aux poissons, on n'en prend pas beaucoup à Angmagsalik.

La branche des Esquimaux que les Grönlandais orientaux demeurant plus au Sud appellent *Angmagsalingmiut*, d'après la région la plus peuplée du fjord d'Angmagsalik, voyagent dans l'étendue comprise entre le 65 et le 68° Lat. N., sur la côte orientale du Grönland.

Les habitants s'appellent eux-mêmes *Inik* ou *Ták*, c.-à-d. hommes, et ils ne connaissent pas le nom de *Kalálek* que les Grönlandais occidentaux et les indigènes du Labrador se donnent à eux-mêmes, en opposition avec d'autres peuplades.

Les 3 fjords voisins : Sermilik, Angmagsalik et Sermiligak sont les lieux qu'ils habitent principalement. Pendant l'hiver de 1884—85, il y avait à Sermilik 132, à Angmagsalik 225 et à Sermiligak 14 habitants. De cette région ils entreprennent, tant au Nord qu'au Sud, des voyages qui durent souvent deux années. Au Nord, ils vont à Kialinek pour prendre des narvals et des ours; au Sud, ils se rendent à Inigsalik et à Pikiutdleik, où ils passent l'hiver et vont chercher de la pierre ollaire. Quelques-uns poussent encore plus loin jusqu'à Igdloluarsuk et Akorninararmiut pour nouer des relations commerciales avec les Grönlandais orientaux du Sud. En 1884—85, 42 indigènes qui avaient fait un voyage dans ce but, passèrent l'hiver à *Umivik*.

Pendant l'hiver, les habitants d'Angmagsalik habitent des maisons faites de pierres et de gazon. Ces maisons n'ont qu'une seule pièce de 24 à 50 pieds de long — suivant le nombre des familles qui demeurent ensemble — sur 12 à 16 de large. Elles sont en général bâties sur un terrain en pente tout près de la mer, avec la façade, où se trouvent les fenêtres et l'entrée, donnant sur la mer (Pl. XXIII).

Les habitants d'Angmagsalik regardent comme leur premier devoir social de venir en aide à ceux avec lesquels ils demeurent et à leurs plus proches parents. Bien qu'ils ne soient pas soumis à des lois proprement dites, leur vie sociale est cependant basée sur des règles auxquelles ils reconnaissent tacitement un caractère légal, et dont la transgression les expose à la réprobation de leurs compagnons. Sous certains rapports, ces règles imposent même à la liberté individuelle des limites plus étroites que les lois des sociétés civilisées.

Dans chaque lieu habité, il n'y a qu'une maison, où logent jusqu'à dix familles qui souvent peuvent être divisées en plusieurs branches¹⁾. L'homme le plus âgé fonctionne comme chef de la maison, lorsqu'il est ou a été un bon chasseur, et qu'il a des fils qui sont d'habiles chasseurs. Cette situation du doyen d'âge repose peut-être surtout sur la reconnaissance tacite de son autorité, ce qui se montre en ceci, qu'il fait les honneurs aux visiteurs étrangers, de même que c'est lui qui préside à la division et à l'arrangement de la maison, et qui décide quels sont ceux qui doivent y demeurer. Aussi longtemps qu'ils demeurent dans la même maison, tous les habitants ont leur part des prises et des provisions d'hiver appartenant à chacun d'eux.

Les chasseurs seuls sont considérés. Les *Angekoks* (c.-à-d. nécromanciens) — dont il sera parlé plus loin — ne jouent aucun rôle spécial dans la vie sociale.

Lorsque les indigènes, au printemps, déménagent pour aller vivre sous la tente, les plus proches parents demeurent seuls ensemble, et la communauté qui avait régné auparavant prend fin.

Les habitants d'une maison forment comme une société à part, qui même est souvent en hostilité avec les habitants d'une autre maison. Cela ne les empêchait pas, lorsqu'ils se trouvaient ensemble,

¹⁾ Voir à la Pl. XXIII la liste des habitants de la maison de Tasiusarsik.

d'avoir l'air d'être sur le meilleur pied les uns avec les autres, parce que l'hospitalité est pour eux un devoir nécessaire.

Les vols ne sont pas rares chez les habitants d'Angmagsalik, et ils les commettent aussi souvent par vengeance que par besoin. Il n'en a pas été commis si peu chez nous, non seulement de pain, d'objets de quincaillerie et de vêtements, mais aussi de choses dont les indigènes ne faisaient aucun usage, par exemple une cuiller à thé et une fourchette. Les meurtres sont fréquents, eu égard au faible chiffre de la population. Pour ces crimes, il n'y a pas d'autre accusation publique que le chant que les parties chantent tour à tour au son du tambour, et les spectateurs manifestent leur approbation ou leur mécontentement. Entre les chants, comme aussi avant et après, les adversaires ne trahissent pas par leur mine leur malveillance mutuelle, mais peuvent se fréquenter comme s'ils n'avaient aucun différend. Une pareille lutte avec accompagnement de tambour n'est pas terminée en une seule fois, mais se répète souvent, les parties se visitant mutuellement pour chanter et danser au son de cet instrument, de sorte qu'elle peut durer pendant plusieurs années.

Les liens de famille, c'est-à-dire les liens du sang, sont regardés comme imposant le devoir de s'entraider mutuellement dans toutes les circonstances. Par contre, le mariage n'est pas considéré comme un lien de famille. Tandis que la parenté est respectée jusque dans la troisième et la quatrième génération, la femme est traitée comme une maîtresse ou une servante dont on peut se séparer suivant son bon plaisir. C'est seulement lorsqu'elle a eu un enfant que sa position devient plus assurée. Le mari est, comme de raison, le chef de la famille; après lui viennent les fils, même s'ils sont tout petits, parce qu'on les considère comme de futurs chasseurs qui pourvoient aux besoins des parents dans leurs vieux jours. Tant que les parents vivent, la plupart des fils demeurent chez eux et contribuent à leur entretien.

Il n'y a pas d'heures fixes pour les repas, on mange toute la journée. Une grande partie de la viande et des intestins se mangent crus, surtout lorsqu'ils sont *mikiak* (à moitié gâtés).

Les Groënlandais orientaux se marient souvent avant qu'ils soient adultes, dès qu'ils sont en état de nourrir une femme. Les proches parents, même les cousins germains, ne se marient pas ensemble. Les chasseurs habiles ont souvent deux femmes. Lorsqu'une femme ne peut pas apprêter toutes les peaux que son mari lui rapporte, celui-ci en prend quelquefois une seconde à la demande de la pre-

mière. Il le fait aussi parfois afin d'être sûr d'avoir deux rameurs pour son bateau. Il n'y a pas d'exemple qu'un homme ait plus de deux femmes.

Les habitants d'Angmagsalik atteignent rarement un grand âge; il y en avait 6 à 8; mais guère plus de 10, qui étaient âgés de 60 à 70 ans. Lorsqu'un d'eux vient à mourir, le cadavre est revêtu de ses plus beaux habits d'hiver. Si c'est un homme, on lui met la pelisse qu'il portait dans son kajak en la nouant entre les jambes, la tête est recouverte d'un capuchon, une lanière en peau de phoque est fixée autour des jambes et le cadavre est ensuite traîné dehors sans la moindre cérémonie à travers le couloir qui sert d'entrée, ou, si c'est trop difficile, on le fait sortir par la fenêtre. Si l'un de ses ancêtres a péri en kajak, ce qui certainement est à présent toujours le cas, le corps du défunt est jeté dans la mer ou déposé sur le rivage à marée basse pour qu'il soit emporté par la marée montante, et si la mer est prise, on le descend par un trou creusé dans la glace. On peut souvent pendant longtemps voir très distinctement le cadavre au fond de la mer tout près de la maison. Quelquefois, du moins anciennement, on enterrait aussi les morts sur les rochers en les recouvrant de pierres. Pour économiser les pierres, on repliait souvent complètement le cadavre sur lui-même, et en mettait plusieurs ensemble dans le même tombeau. Qu'il soit enseveli dans la mer ou sur les rochers, le défunt est toujours muni de ses principaux engins, qui sont déposés dans une fente de rocher et recouvert de pierres. Dans le premier cas, on se contente de couler son kajak au même endroit.

Les indigènes ont beaucoup de coutumes de deuil, qui consistent principalement en lamentations, en gémissements et dans l'abstinence de plusieurs choses; ils disent qu'ils maintiennent ces coutumes pour empêcher que le défunt ne se fâche. La coutume très répandue de ne pas prononcer les noms des morts est aussi suivie à Angmagsalik. A la fin du deuil, le nom du défunt n'est plus prononcé; aussi faut-il, si deux personnes ont eu le même nom, que le survivant en prenne un autre. Si le défunt a été nommé d'après un animal, un objet ou une notion, le mot qui désigne cet animal, cet objet ou cette notion doit être changé. La langue subit ainsi des changements considérables, car ces transformations sont adoptées par toute la population. Il faut cependant supposer que les anciens noms reviennent quand le défunt est complètement tombé dans l'oubli.

Les habitants d'Angmagsalik croient que l'homme se compose de trois parties: le corps, l'âme et l'*atekata* (le «Nom»).

Le corps est naturellement périssable. L'âme est toute petite, pas plus grande qu'un doigt ou une main et demeure dans l'homme. Si elle devient malade, l'homme le devient aussi, et meurt-elle, l'homme meurt aussi. Après la mort de l'homme, l'âme revient à la vie, soit dans la mer, soit dans le ciel. Dans la mer, il y a des phoques et des narvals en masse, dans le ciel il y a des corbeaux et des camarines. On est bien dans les deux endroits, mais le premier est cependant à préférer¹⁾.

L'*atekata* est grand comme un homme et entre dans l'enfant lorsque, après la naissance, on le frotte autour de la bouche avec de l'eau, en prononçant en même temps les noms des défunts d'après lesquels l'enfant doit être nommé. Lorsqu'un homme meurt, l'*atekata* reste près du cadavre dans l'eau ou dans la terre, là où il est enterré, jusqu'à ce qu'un enfant soit appelé d'après lui. Il entre alors dans l'enfant et y continue son existence. Les enfants qui sont tués et les morts-nés sont au ciel, où ils produisent l'aurore boréale, appelée d'après eux *alugsukat* (v. p. 113).

Les habitants d'Angmagsalik croient à des esprits qui les environnent de tous côtés, mais que seuls peuvent voir quelques initiés, les *Angekoks*. Par l'intermédiaire de ces derniers, les esprits font du mal ou du bien aux hommes. Le chasseur qui navigue dans son kajak est entouré d'*Inersuaks*. Ces esprits habitent sous la mer, mais ont d'ailleurs les mêmes occupations que les hommes.

Les animaux marins sont sous la domination d'une grande femme dans les cheveux de laquelle pendent des phoques, des narvals, etc. Quand les *Angekoks* sont conduits chez elle par leur

¹⁾ Le catéchiste gronlandais Johannes Han-en écrit dans son journal sur la croyance des habitants d'Angmagsalik à l'âme: «Un homme a beaucoup d'âmes. Les plus grandes demeurent dans la gorge et dans le côté gauche de l'homme et sont de tout petits hommes grands comme des moineaux. Les autres âmes demeurent dans toutes les autres parties du corps de l'homme et sont grandes comme une phalange de doigt. Lorsque les *Angekoks* enlèvent l'une d'elles, la partie de l'homme qui est ainsi privée de son âme, devient malade. Si un autre *Angekoks* réussit à retrouver l'âme enlevée et la ramène ensuite à sa première place, l'individu en question revient à la santé; mais s'il est impossible de ramener l'âme, l'homme meurt et l'âme se met à errer.

Tartok, c.-à-d. leur esprit, et lui peignent les cheveux, les animaux marins viennent sur la côte.

Dans la mer vivent aussi le *Tornarsuk* et son compagnon, l'*Aperketek*. Ce sont des animaux qui peuvent être vus par d'autres que les *Angekoks*. On en trouve souvent des représentations sur les engins de chasse (voir Pl. XXXII et XXXIII).

Le *Tornarsuk* est décrit comme étant aussi long qu'un grand phoque, mais plus gros en proportion que ce dernier. La tête et les membres postérieurs ressemblent à ceux du phoque, tandis que les membres antérieurs sont plus longs, comme un bras d'homme, mais plus gros, et se terminent en nageoires. Le *Tornarsuk* nage rapidement au fond de la mer.

L'*Aperketek* peut atteindre une longueur de 1^m,25. Il est noir et sa tête est armée de grandes pinces. Ces deux animaux sont les serviteurs des *Angekoks*. Ils ne sont ni bons ni méchants, mais obéissent à leur maître (v. p. 122).

Les *Timerseks* ont la figure d'un homme, mais sont beaucoup plus grands, leur taille égalant la longueur d'une pirogue de femmes. Leur âme seule est aussi grande qu'un homme. Les *Erkiliks* ont dans la partie supérieure du corps la figure d'un homme, et dans la partie inférieure, celle d'un chien. On raconte que les *Timerseks*, les *Erkiliks* et les *Kavdlunaks*, ou les Européens, ont la même origine, comme ils descendent d'une femme et d'un chien (v. le conte n° 20). Les *Ingaliliks*, qui habitent l'intérieur ainsi que les *Timerseks* et les *Eskiliks*, portent de grandes marmites dans lesquelles on peut faire cuire des phoques tout entiers. Bien loin en mer, vers l'Est, est située une grande île appelée *Akilinek*. Les habitants et les animaux en sont dépeints comme étant démesurément grands. Relativement à l'origine du soleil et de la lune, on trouve les mêmes légendes que chez les autres Esquimaux (Légende n° 10).

Ces esprits, outre beaucoup d'autres, ne sont l'objet d'aucune espèce de culte, mais pour empêcher qu'ils ne leur fassent du mal, tous les indigènes portent en guise d'amulettes les objets les plus divers, qu'ils regardent comme pouvant les garantir contre la maladie et les dangers et leur assurer une longue vie. Les amulettes servent aussi à obtenir l'accomplissement de certains souhaits.

Les hommes les portent ordinairement dans un cordon de peau sur la poitrine (voir Pl. VII et XX) ou cousus dans leur *Anorak*, et les femmes dans leur toupet ou cousus dans leur fourrure. Le choix

des amulettes est tout à fait arbitraire de même que la manière de les porter. Les vieillards indiquent aux jeunes gens quelles amulettes ils doivent choisir et comment ils doivent les porter.

Outre les amulettes et les coutumes qu'on observe pour avoir une longue vie, on emploie aussi des moyens surnaturels : le *Sekatit*, c'est-à-dire des formules magiques et des incantations.

Les formules magiques s'emploient en cas de maladie et de disette et pour détourner des dangers. On peut aussi s'en servir contre ses ennemis, car elles peuvent leur causer du dommage, leur apporter la maladie ou la mort. Les contes 3, 7, 21, 24, 25 montrent l'usage qui en est fait.

Les formules magiques sont très anciennes et se transmettent ordinairement par vente d'une génération à l'autre. Elles sont surtout efficaces la première fois qu'on s'en sert, et perdent peu à peu leur pouvoir, c'est pourquoi il ne faut pas les employer à moins qu'on ne soit en danger ou ne les transmette à un autre. Elles se débitent lentement sur un ton bas et mystique, mais on ne connaît pas la signification des mots. Quelques-unes sont courtes, d'autres longues. Les indigènes ne se figurent aucun esprit en connexion avec ces formules, ils ne savent pas comment elles agissent et disent que ce sont les mots eux-mêmes qui ont de la force. Les *Angekoks* les comparent à des boyaux remplis de vent.

Comme il a été dit plus haut, les *Angekoks* sont les seuls qui puissent voir les esprits et être en relation avec eux. Tout le monde peut devenir *Angekok* ou imiter leurs procédés, mais pour acquérir la réputation d'un bon *Angekok*, il faut être très adroit et très rusé.

Chaque *Angekok* a son *Tornarsuk* et son *Aperketek*, qui fonctionnent comme ses esprits. Le *Tornarsuk* répond aux questions qui lui sont adressées et mange les âmes volées ; aussi est-il souvent tout rouge de sang. L'*Aperketek* est l'intermédiaire entre l'*Angekok* et son *Tornarsuk* ; il reçoit les questions adressées à ce dernier et rapporte ses réponses.

Pour être un habile *Angekok* capable de faire apparaître autant de *Tartoks* que possible, il faut être doué d'un grand talent de comédien. On doit, en même temps, outre une grande dextérité, avoir une réponse toujours prête et la faculté de faire sur ses auditeurs une impression diabolique qui excite fortement leurs nerfs.

La première chose qu'on nous dit des *Angekoks* à Angmag-salik c'est qu'ils étaient de grands menteurs. Beaucoup de gens se

moquent aussi d'eux et de leurs procédés; néanmoins les indigènes les plus raisonnables croient cependant à leurs relations avec le monde des esprits, et les *Angekoks* croient souvent mutuellement à leur pouvoir, sans pourtant savoir de quelle façon leurs pratiques peuvent agir. Ils ne jouissent d'ailleurs d'aucune considération, mais on croit en eux par peur du mal qu'on suppose qu'ils peuvent faire.

Les *Angekoks* se livrent très souvent à leurs pratiques pour amuser, mais avec la pensée qu'elles leur procureront une bonne chasse. On a aussi recours à leur aide pour se procurer un vent soufflant dans une direction déterminée. Ils doivent alors se rendre avec leur *Tartok* chez le maître de ce vent. On les consulte enfin dans tous les cas de maladie. Cependant ils ne fonctionnent pas comme médecins, car ils ne connaissent pas un seul remède et peuvent tout aussi peu donner des conseils pour les maladies que pratiquer des opérations; mais ils examinent l'âme du malade. C'est en effet la croyance que toutes les maladies proviennent de ce que l'âme a éprouvé un dommage, ou a été dérobée au malade par un *Ilisitsok* (c.-à-d. sorcier) ou un *Angekok*, ou a disparu d'une autre manière. C'est donc l'affaire de l'*Angekok* de voir où elle est et de la ramener. Son *Tartok* fait connaître la cause de la maladie et ce qui est arrivé à l'âme. Si elle a été enlevée, l'*Angekok* et son *Tartok* doivent entreprendre des voyages merveilleux aux enfers ou à l'horizon pour la ramener. Au cas qu'elle ait été mangée par le *Tornarsuk* d'un *Angekok* ennemi, le malade doit mourir.

Les vieilles gens raisonnables secouent la tête en parlant des *Angekoks* actuels, et disent qu'ils ne sont bons à rien, mais ils racontent des histoires merveilleuses de l'habileté des anciens *Angekoks*.

Tandis que les *Angekoks* entrent en relation avec le monde des esprits en présence d'autres personnes, qu'ils peuvent souvent rendre des services à leurs semblables et ne leur nuisent qu'exceptionnellement, les *Ilisitsoks* évoquent en secret les esprits et seulement pour causer du mal à leurs ennemis ou à leur tribu.

Si un apprenti *Angekok* ne s'est pas fait reconnaître comme *Angekok* après dix ans de préparation, il doit se faire *Ilisitsok*. L'art principal des *Ilisitsoks* consiste à pouvoir préparer des *Tupileks*, qui doivent tuer les gens contre lesquels ils sont envoyés. On les fait de différents animaux, tels que des ours, des renards, des perdrix blanches et des phoques, mais chaque *Tupilek* doit en même temps renfermer un morceau de l'*Anorak* ou du produit de la chasse

de l'homme auquel il est destiné. On lui donne ensuite la vie en procédant à une incantation. Quand il est devenu grand, il se laisse glisser dans l'eau et disparaît. Il doit alors apporter la mort ou un malheur à l'homme contre lequel il est dirigé. S'il ne réussit pas, il se retourne contre celui qui l'a envoyé.

Outre les *Tupileks*, il y a encore beaucoup d'autres moyens par lesquels les *Ilisitsoks* croient pouvoir causer du mal aux gens, par exemple, en préparant avec des tendons pris sur un cadavre humain un lacet qu'ils disposent autour d'une rotule, et en plaçant de chaque côté de celle-ci une petite côte d'homme. Un *Ilisitsok* n'a alors pas même besoin de voir l'individu auquel il en veut, il lui suffit de prononcer son nom et de serrer le lacet, et cet individu meurt.

Les pratiques de sorcellerie des *Ilisitsoks* sont très nombreuses et de nature très diverse, mais le plupart sont complètement imaginaires. Ils ont encore d'autres moyens par lesquels ils peuvent se débarrasser de leurs ennemis, par exemple en employant de la chair de cadavre.

Un homme peut bien être *Ilisitsok* sans opérer des maléfices; mais s'il y a recours, il est très exposé à avoir le délire lorsqu'il tombe malade. Dans ce cas, on l'étend sur le plancher en lui liant les bras et les jambes, on le baillonne, ne lui donne rien à manger ni à boire et lui met quelquefois de grosses pierres sur la poitrine. Il reste ainsi couché jusqu'à ce qu'il meure. Souvent on abrège cette torture en jetant le malade à la mer dès qu'il a été lié. La seule manière dont il puisse échapper à ce traitement, c'est d'avouer qu'il est *Ilisitsok* et de confesser tous les crimes, réels ou imaginaires, qu'il a sur la conscience, après quoi il ne peut plus exercer comme *Ilisitsok*.

Les Groenlandais orientaux divisent l'année d'après les nouvelles lunes. Ils partent de celle qui a lieu après que *Asît*, ou l'étoile α aquitæ (Atair) s'est montrée pour la première fois au crépuscule du matin. Les mois se désignent seulement suivant leur numéro depuis la première nouvelle lune.

Outre qu'ils peuvent voir par la position du soleil quand c'est le jour le plus court, les habitants d'Angmagsalik peuvent aussi le prédire à l'avance, lorsqu'ils ont vu la position d'*Asît* au crépuscule du matin. Ils se servent de *Nelarsik* (Vega) pour indiquer le temps lorsqu'il fait nuit. Ils appellent Jupiter «la mère du soleil» et la voie lactée «*tukuija*». En fait d'autres étoiles, nous citerons :

<i>pisitlat</i> (pied de lampe)	Grande Ourse
<i>kilugtut</i> (ceux qui aboient)	Pléiades
<i>ugdlagtut</i>	Baudrier d'Orion
<i>nelikatek</i>	Aldabaran.

Les étoiles, disent-ils, sont aussi grandes que des peaux de phoque. Ils savent que c'est la lune qui occasionne le flux et le reflux, et il en est question dans plusieurs de leurs légendes (30 et 31).

De même que les autres Esquimaux, les indigènes d'Angmagsalik connaissent à fond leur pays et ses environs. Ils ont à un très haut degré la mémoire des lieux, et peuvent décrire exactement des localités qu'ils ont visitées il y a une vingtaine d'années, voire même en donner une carte. Ils savent très bien indiquer où se trouve le soleil à certaines heures du jour ou époques de l'année, et combien ils mettent de temps pour se rendre d'un endroit à un autre, la route étant supposée libre. Toutes les indications relatives aux distances présentent une concordance remarquable, tant au Nord jusqu'à Ki-linek qu'au Sud jusqu'à Umivik, et toutes celles que nous avons pu contrôler étaient parfaitement exactes.

Relativement à la confection des cartes, il faut seulement observer que beaucoup d'indigènes sont enclins à grossir l'échelle à mesure qu'ils se rapprochent de lieux mieux connus, ce qui est aussi tout naturel, puisqu'ils ne peuvent autrement trouver place pour tous les détails. Notre méthode pour dresser les cartes était naturellement pour eux chose toute nouvelle. Ils représentent leur pays en le taillant dans du bois. On a par là l'avantage de pouvoir représenter non seulement les contours du pays, mais aussi, jusqu'à un certain point, son aspect et la forme des montagnes.

Le bloc de bois rapporté par l'expédition (Pl. XXXI) représente l'étendue comprise entre *Kangerdluarsikajik*, à l'est de *Sermilagak*, et *Sieralik*, au nord de *Kangerdlugsuatsiak*. La terre ferme est marquée d'un côté à l'autre du bloc, tandis que les îles sont placées sur le bâton qui l'accompagne, sans aucun égard à la distance entre elles et par rapport à la terre ferme. Tous les endroits où il y a de vieilles ruines et, par conséquent, de bons lieux de dépôt sont marqués sur cette carte, de même qu'on y a aussi indiqué les points où l'on peut transporter par terre un kajak du fond d'un fjord dans un autre lorsque la glace barre le passage de côté de la mer. Ces indications servent à faire connaître le chemin que tel ou tel a suivi, car pendant son récit, il change le bâton de place, de manière à

montrer les îles à leur véritable place. La seconde carte de ce genre, qui a été taillée sur notre demande, représente la presqu'île entre *Sermiligak* et *Kangerdluarsikajik*.

«La première terre qui apparut, disent les indigènes d'Angmagsalik, n'avait ni mer ni montagnes, mais était tout unie. Comme Lui là haut n'était pas content des hommes qui y vivaient, il détruisit la terre. Il s'y ouvrit des gouffres où les hommes furent engloutis et ils devinrent des *Inersuaks*, puis l'eau couvrit tout. Quand la terre apparut de nouveau, elle était entièrement couverte de glaciers. Ces glaciers fondirent en grande partie, et il tomba du ciel deux êtres qui repeuplèrent la terre. On peut voir chaque année que les glaciers sont en décroissance. Beaucoup d'endroits portent encore les marques du temps où la mer s'élevait au-dessus des montagnes.»

Au dire des Grønlandais orientaux, cette légende existe chez eux depuis un temps immémorial; il y en avait une analogue sur la côte occidentale au temps d'Egede, et quelques auteurs y ont vu une réminiscence de la tradition dans le premier livre de Moïse.

«Le Grønland est une île», disent les habitants d'Angmagsalik. L'un d'eux, nommé *Ujartek*, a autrefois fait le tour du pays dans une pirogue de femmes (voir la légende N° 5). Dans la relation de ce voyage est nommé un point appelé «*Nuna isua*», ou l'extrémité du pays. C'est la limite de la région qui a été visitée à partir d'Angmagsalik et, d'après la description, elle doit se trouver environ sous $68\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N. Juste avant d'y arriver, on rencontre un fjord très large, et par un temps clair on peut apercevoir le pays sur la rive opposée. Les renseignements des indigènes sur cette région et leurs cartes sur bois, dont on s'est servi pour tracer et décrire cette étendue inconnue de la côte (entre le 66 et le $68\frac{1}{2}^{\circ}$ Lat. N.), sont mentionnés dans la description géographique du pays.

De même que d'autres Esquimaux, les indigènes d'Angmagsalik se servent d'un système de numération quinquennal, et comptent toujours sur leurs doigts. Ils peuvent cependant, à l'aide de leurs orteils, porter la série des nombres jusqu'à vingt, mais ils le font sans avoir des noms pour désigner les nombres. Bien qu'ils ne puissent ainsi avoir une notion nette d'un nombre plus grand, ils ont une mémoire remarquable.

Ils ont aussi un grand sentiment de l'art. Comme le dessin, la gravure et la peinture ne leur étaient pas connus auparavant, tout chez eux est représenté et reproduit par la sculpture en bois ou en os. Ils savent très bien faire ressortir dans leurs poupées le carac-

tière qu'elles doivent avoir. Les figures d'homme sont souvent découpées comme une espèce de franges qui servent à orner les porte-aiguilles en peau (Pl. XXVIII). On n'en travaille ordinairement que la tête et donne au corps une forme très allongée; une entaille pratiquée à l'extrémité inférieure doit représenter les jambes. Cette forme humaine provient sans doute de l'habitude qu'on a de mettre des figures d'homme aux cordons des amulettes. Les figures d'animaux subissent souvent des modifications analogues, mais ce qui est caractéristique pour chaque espèce est toujours représenté d'une façon telle qu'on la reconnaît aussitôt.

Sur toute espèce d'objets se trouve un ornement simple très ordinaire qui doit représenter un phoque. En comparant les figures transitoires de la Pl. XXIX, on peut s'expliquer comment cet ornement a pris naissance, car on voit que le train postérieur du phoque se développe peu à peu en une figure trifurquée. Cette figure représente donc les membres postérieurs du phoque avec la queue interposée. Les figures transitoires conduisent en outre à une figure bifurquée, où par conséquent la queue du phoque manque.

Les ornements sont aussi découpés dans des dents et des os sous forme de figures en bas relief et fixés avec des pointes en os sur des engins de chasse, des garde-vue, des visières et des ouvrages de tonnellerie. Sur quelques objets, on voit des phoques, des narvals, des ours, des oiseaux, des poissons, des hommes et des kajaks complètement découpés (voir les coupes Pl. XXX et la visière Pl. XXXVI). Les figures les plus fréquentes sont cependant les phoques. Bien que, comme ornements, elles prennent souvent une forme tout à fait conventionnelle, on peut pourtant voir comment elles ont pris naissance. En comparant les figures des Pl. XXXV et XXXVI, on voit qu'il est très vraisemblable qu'un ovale représente la forme simplifiée d'un phoque.

Parmi les ornements en bas relief, on trouve quelquefois des représentations de *Tornarsuk* et d'*Aperketek* (voir le l'*ajagsit* Pl. XXXII et la table de kajak Pl. XXXIII) qui certainement sont tout à fait conventionnelles. Lorsqu'on pria un indigène de dessiner un *Tornarsuk* tel qu'il l'avait vu dans l'eau, il en fit un dessin (voir p. 150) plus conforme à la description qu'à la manière dont il est représenté comme ornement.

Les modèles des indigènes d'Angmagsalik se composent en général de figures géométriques formées de traits longs et courts, de lignes ondulées et de cercles concentriques, et sont appliqués

tant par les hommes sur les garde-vue et les visières que par les femmes sur leurs broderies. Celles-ci sont faites de minces filets de peau cousus sur une peau de couleur différente.¹⁾

Les figures géométriques formées de traits et de points sont aussi employées pour tatouer la poitrine, les bras et les jambes des femmes.

Si l'on compare le sentiment de l'art chez les habitants d'Angmagsalik avec celui des Grønlandais occidentaux, on verra que ceux-ci sont bien en arrière de ceux-là.

Parmi les objets, provenant des tombeaux de la côte occidentale, que possède le musée ethnographique, on ne trouve qu'une indication extrêmement vague de l'existence, chez les anciens Grønlandais occidentaux, d'un art correspondant à celui des habitants d'Angmagsalik.

La grande ressemblance qu'il y a entre l'art des Grønlandais orientaux et celui des Esquimaux occidentaux (Alaska) semble indiquer que les premiers ont eu avec ces derniers des relations plus récentes qu'avec les Grønlandais occidentaux, et vient à l'appui de l'opinion émise par Rink que les Grønlandais orientaux sont venus du nord du Grønland dans la localité qu'ils habitent aujourd'hui.²⁾ Il est à regretter qu'on ne connaisse pas encore les traditions des Esquimaux occidentaux, puisqu'une comparaison entre ces traditions et celles des Grønlandais, tant de la côte orientale que de la côte occidentale, contribuerait certainement beaucoup à éclaircir les migrations et le passé de ces peuplades.

Les chants au son du tambour des habitants d'Angmagsalik sont monotones et les mélodies, très peu variées. Ce sont les mêmes

1) Les habitants d'Angmagsalik n'ayant pas de couleurs pour teindre les peaux, leurs broderies n'ont que les deux couleurs naturelles de la peau, le blanc et le brun.

2) Les faits suivants parlent en faveur de cette hypothèse.

- a) Dans les lieux connus situés le plus au Nord, tant sur la côte orientale que la côte occidentale du Grønland, on a trouvé des traces d'habitants.
- b) Quelques animaux semblent être venus du Nord du Grønland sur la côte orientale, par exemple le bœuf musqué et le lemming, qui n'ont été rencontrés que dans les parties les plus septentrionales des deux côtes.
- c) Les habitants d'Angmagsalik racontent qu'au nord de *Nuna issua*, il y a une route entre la côte orientale et la côte occidentale. Le héros *Ujartek* a suivi cette route.

mélodies que dans les chants de guerre. Nous en donnons quelques exemples (voir p. 156). Ils ont tous de longs refrains de «*aja*», «*ja*», qui commencent par des mots tels que «*kava*», «*ava*», «*ama*», etc. Tous les assistants les chantent souvent en chœur. On cherche en chantant à imiter le bruissement des eaux. Les indigènes racontent que lorsqu'ils se mettent à dormir au bord d'un cours d'eau, ils entendent le chant des morts et que c'est ce chant qu'ils cherchent à imiter. Les gens âgés enseignent aux jeunes à chanter. Chaque mine, chaque ton, chaque son, chaque mouvement, est traditionnel et se transmet d'une génération à l'autre.

Les habitants d'Angmagsalik sont éveillés, intelligents et savent bien tirer bon parti des objets qui leur tombent entre les mains. Ce sont des chasseurs persévérants et intrépides. Ils sont polis, hospitaliers, accommodants les uns envers les autres, mais en même temps dissimulés, réservés et méfiants. Des sentiments plus profonds comme l'amour, le dévouement, l'amitié, se rencontrent rarement chez eux.

Le chapitre troisième (p. 184—206) est une liste des habitants de la côte orientale du Grønland dressée dans l'automne de 1884 par le catéchiste grønlandais Johannes Hansen, qui accompagnait l'expédition en qualité de guide. Cette liste donne l'âge et le nom des habitants, ainsi que le nombre des kajaks, des pirogues de femmes et des tentes.

L'âge indiqué repose en général sur une simple estimation. Cependant on a eu quelques points de repère fixes, par exemple pour les gens âgés, l'année où un indigène de Sermilik rencontra M. Graah, en 1830, et pour les jeunes gens, l'année où se montra «l'étoile à la grande queue brillante», à savoir la comète de Donati, en 1858. Voici le résumé de ce tableau :

	Hommes.	Femmes.	Kajaks.	Pirogues de femmes.	Tentes.	Maisons.
Grønlandais orientaux du Sud.	52	83	32	7	12	7
Angmagsalik	193	220	119	28	37	13
	245	303	151	33	49	20

Toute la population ne se composait ainsi que de 548 individus, dont 413 demeuraient à Angmagsalik et 135 plus au Sud.

Graah dit que la population, en 1829, s'élevait à 600 habitants environ, mais, en 1832, seulement à 480. Ils habitaient tous la partie sud. Depuis le temps de Graah, il n'y en a sans doute pas beaucoup qui soient partis pour Angmagsalik, car c'est ordinairement à la côte occidentale qu'ils se rendent pour se procurer des marchandises européennes. Il a, depuis 1832, été inscrit dans le registre de la paroisse de Frederiksdal, sur la côte occidentale, 274 personnes qui sont venues de la côte orientale et ont été baptisées (voir le tableau p. 202), de sorte que si les indications de Graah sont exactes, la population, même en défalquant les émigrants, a beaucoup diminué.

Pendant les 10 mois que l'expédition a passés à Angmagsalik, il y a eu 10 naissances et 13 décès. Cependant il est possible que le nombre des naissances ait été plus grand. Dans la partie Sud il y en a eu 6 sans aucun décès. Des 13 individus décédés, 3 avaient péri en kajak, 1 avait été jeté dans la mer pour cause de maladie, et 1 s'y était lui-même jeté après avoir été invité à mettre fin à ses jours comme étant vieux et infirme.

Par le tableau de la p. 203, qui établit une comparaison entre les Grønlandais orientaux et les Grønlandais occidentaux, on voit que le rapport entre les hommes et les femmes à Angmagsalik est le même que sur la côte occidentale, à savoir 114 femmes pour 100 hommes. Qu'il y ait pour le moment un si grand nombre de femmes dans la partie sud de la côte orientale, 160 pour 100 hommes, c'est certainement un fait accidentel, car ce rapport, en ce qui concerne la population émigrée de là sur la côte occidentale, est de 110 femmes pour 100 hommes, et par conséquent très favorable (voir p. 202).

C'est un avantage pour les Esquimaux de demeurer en grand nombre dans la même maison, car ils sont ainsi moins exposés à tomber dans le dénûment, lorsque, par exemple, le soutien de la famille, par suite de maladie ou d'accident, est hors d'état d'aller à la chasse. Tandis qu'à Angmagsalik, dans chaque lieu habité, on ne trouve qu'une seule maison occupée en moyenne par 32 personnes, les Grønlandais orientaux de Sud ont souvent au même endroit deux maisons, chacune avec 19 habitants en moyenne. Chez les Grønlandais occidentaux, chaque maison, dans tous les lieux de trafic, n'est en général habitée que par une famille, sans doute

parce qu'ils ne veulent pas partager avec d'autres leurs articles d'origine européenne, tandis qu'ils leur font part volontiers du produit de leur chasse. Dans les districts de Julianehaab et de Frederikshaab, il n'y a en moyenne que 7 personnes par maison, mais plus au Nord, sur la côte occidentale, on en compte 10.

En ce qui concerne les pirogues de femmes, les Grønlandais orientaux sont bien mieux pourvus que ceux de la côte occidentale. On n'a pas de renseignements précis quant au nombre des traîneaux à chiens sur la côte orientale, mais on peut avancer avec certitude que les Grønlandais orientaux en possèdent au moins tout autant que de pirogues de femmes, mais pas autant que de tentes. En d'autres termes, relativement au nombre des traîneaux, les habitants d'Angmagsalik sont au moins aussi bien pourvus que les colonies autour de la baie de Disco, tandis que, sous le rapport des pirogues de femmes, ils en ont deux fois plus qu'elles, et beaucoup plus que dans le district de Julianehaab, qui est celui de la côte occidentale qui en a le plus grand nombre.

Les Grønlandais orientaux du Sud ont bien moins de kajaks que les habitants d'Angmagsalik, et pas plus que ceux de Julianehaab. Cependant, c'est seulement une conséquence du grand nombre de femmes qui se trouvent parmi eux, car outre tous les hommes, il y a encore deux femmes qui possèdent des kajaks. On voit donc que les Grønlandais orientaux du Sud, bien que dans une situation tout à fait anormale quant au nombre des femmes, ont pourtant autant de kajaks et beaucoup plus de pirogues de femmes que les indigènes de Julianehaab, et qu'ils possèdent en outre des traîneaux à chiens, qu'on ne trouve pas dans l'inspectorat du Sud, sur la côte occidentale.

De ce qui précède il résulte que les Grønlandais orientaux sont, sous ces rapports, dans des conditions plus favorables que les Grønlandais de l'Ouest.

Le chapitre quatrième (p. 209—234) traite du dialecte grønlandais de la côte orientale, et a été rédigé par M. le Dr Rink d'après les remarques ajoutées par le catéchiste Johannes Hansen au dictionnaire grønlandais de Kleinschmidt, et qui plus tard ont été revues et suppléées par M. le capitaine Holm avec l'aide de son interprète Johan Petersen.

Ces remarques ont pour but de montrer comment la même idée est exprimée dans les deux dialectes. En comparant les différences

qu'elles constatent avec ce que nous apprennent les listes de mots que nous possédons d'autres pays esquimaux, même les plus éloignés, on a, au premier abord, souvent lieu d'être surpris. Parmi les autres idiomes esquimaux, il n'y en a en effet aucun qui, dans les mots servant à exprimer certaines notions des plus usuelles et des plus importantes, s'écarte autant de notre dictionnaire gronlandais que celui de la côte orientale du Grønland. Cependant on est tout de suite frappé d'une particularité, et c'est que les différences dans les dénominations consistent moins dans l'emploi de radicaux nouveaux ou étrangers que dans des périphrases à l'aide de radicaux connus et d'épithètes, procédé auquel se prête si facilement la singulière structure des mots gronlandais. L'auteur des remarques indique déjà dans son introduction comment on doit s'expliquer les plus importants de ces écarts, à savoir par la coutume qu'ont les indigènes de ne pas prononcer les noms des morts, et par suite, lorsque ces noms sont tirés de dénominations d'objets ou de notions connues, de changer entièrement ces dénominations ou de les modifier. D'après ce que M. Holm a constaté, ils observent cette règle de deuil avec une telle conséquence qu'ils nient de connaître des mots qu'on doit avec certitude présumer ne pouvoir leur être étrangers. On en trouvera de nombreux exemples, mais l'influence de cette coutume est surtout visible dans les mots dérivés et notamment dans les noms de localités, sans que pourtant il ait toujours été possible de leur appliquer strictement la règle. Si cette coutume de deuil a pu se développer si exclusivement dans le Grønland oriental, il faut sans doute en chercher la cause dans son grand isolement.

Pour montrer quelle est l'importance des écarts existant entre le Grønlandais de la côte orientale et celui de la côte occidentale, il a été nécessaire de comprendre aussi en partie dans la comparaison les autres dialectes esquimaux, car c'est seulement par là qu'on pouvait voir laquelle parmi les expressions différant entre elles, était la plus universelle. Quant à la difficulté concernant l'explication étymologique des mots, il semble y avoir dans le Grønlandais de la côte orientale un certain nombre de formations particulières de mots, par des changements phonétiques, des contractions et en partie des affixes, qui ne se trouvent pas dans le dictionnaire de Kleinschmidt. Les lettres suivantes dans l'idiome de la côte occidentale sont, dans celui de la côte orientale, remplacées par les suivantes :

Pour *ts* on emploie *d*, *gd* ou *j*,

— <i>p</i> et <i>f</i> —	<i>b</i> ,
— <i>t</i> —	<i>d</i> ,
— <i>s</i> —	quelquefois <i>j</i> ou <i>l</i> ,
— <i>k</i> —	souvent <i>g</i> ou <i>r</i> ,
— <i>u</i> —	<i>i</i> ,
— <i>o</i> —	<i>e</i> ,
— <i>a</i> —	<i>e</i> .

Sur la liste qui commence p. 219, on a indiqué à la suite des expressions correspondantes en Gronlandais de la côte occidentale (après le signe \Rightarrow), dans quels autres dialectes l'auteur les a aussi trouvées, en particulier s'il les a trouvées dans tous et, par conséquent, manquant seulement dans celui de la côte orientale, ou s'il ne les a rencontrées nulle part ailleurs. Lorsque l'écart dans le dialecte de la côte orientale est faible, on a supprimé ces renseignements comme étant moins nécessaires. Mais, d'un autre côté, on a mentionné les cas plus rares dans lesquels ce dernier dialecte présente avec des dialectes éloignés une ressemblance plus grande qu'avec celui de la côte occidentale.

En tant que la différence ne consiste pas seulement en une permutation de lettres, les mots qui s'écartent du dialecte de la côte occidentale sont de deux sortes:

1) Les expressions formées de radicaux et d'affixes connus, qui ne doivent sans doute servir que provisoirement à remplacer ou à traduire par des périphrases des mots dont on cherche à éviter l'usage, et

2) Les mots qui semblent avoir une origine plus ancienne et indiquer des radicaux et des affixes différents.

Pour ce qui regarde les mots de la première espèce, nous donnons ci-après quelques exemples de notions pour lesquelles le dialecte de la côte occidentale a des mots particuliers, dont la plupart se retrouvent dans tous les autres dialectes jusqu'au Labrador et au détroit de Behring, tandis que les indigènes d'Angmagsalik les expriment par des mots qui ont en même temps une autre signification et ne sont que des périphrases de ces mots particuliers.

Baies (fruits) = ce qu'on cueille; main gauche = qui s'y prend maladroitement; lèvres = bords de l'instrument de la parole; œil = instrument de la vision; saumon = celui qu'on perce; per-drix blanche = celle qu'on fait tomber; mère = lieu d'où l'on sort;

kajak == moyen de marcher; lampe == moyen de chauffage; blanc == ce qui donne de la reverberation; été == adoucissement; dormir == être privé d'une partie de soi-même.

Comme exemples des mots de la seconde espèce, d'une origine plus ancienne, nous mentionnerons:

a) Certains radicaux, non encore rencontrés dans d'autres dialectes, qui sont employés pour exprimer les notions suivantes: orifice de l'anus, cœur, peau, bruant de neige, chien, coquillages, renard, esprit secourable, seconde femme, oui, non.

b) Mots qui ne se trouvent pas dans le dialecte de la côte occidentale, mais dans d'autres dialectes esquimaux depuis le Labrador jusqu'à Alaska, et qui sont employés pour: varechs, vent, enfant, homme, pelisse, mouffles de peau d'ours, visiter.

c) Mots retrouvés dans la vieille langue dont les *Angeloks* se servent au Grønland et dans le pays de Baffin, et qui sont employés pour: soleil, père, marmite, mourir.

Explication de la liste de mots grønlandais de la côte orientale.

Les mots esquimaux sont imprimés en italique, et ceux qui appartiennent spécialement au dialecte de la côte orientale, en caractères gras.

Gv. signifie dialecte de la côte occidentale.

L. — dialecte du Labrador.

C. — dialectes du centre (Pays de Baffin, etc.).

M. — dialecte de Mackenzie.

V. — dialectes des Esquimaux de l'Ouest (Alaska et Esquimaux asiatiques).

(L'absence de ces lettres indique que c'est le Grønlandais dont il est question).

Les notations suivantes qui accompagnent les mots du dialecte de la côte occidentale signifient:

X que le mot peut aussi se trouver sur la côte orientale à côté de l'expression usuelle.

(O) que le mot n'est en général ni connu ni employé, ou que les indigènes, comme il a été dit plus haut, ne veulent pas avouer qu'ils le comprennent.

(NB) que le mot, tout en étant connu, n'est pas employé. (L'absence de ces notations signifie qu'il est incertain si les indigènes de la côte orientale connaissent ou nient de connaître le mot).

== signifie: trouvé en outre dans (les dialectes), en tant qu'on peut le conclure des dérivations.

Alle D. signifie: tous les dialectes.

ingen — aucun autre dialecte (que celui de la côte occidentale).

m. suff. — avec des suffixes, et plur. signifie pluriel.

Le **chapitre cinquième** (p. 237—345) traite des légendes et des contes d'Angmagsalik, recueillis par M. Holm et accompagnés de remarques de M. Rink.

Les habitants d'Angmagsalik passent les longues soirées d'hiver à écouter des légendes et des contes qu'ils appellent «*ukkuup nalissata*», c'est-à-dire «pour raccourcir l'hiver». Dans ces récits on s'attache souvent beaucoup plus à gesticuler, à crier et à varier ses intonations qu'à mettre de l'ordre et de la suite dans leur contenu. Le talent d'exposition est souvent si grand qu'on peut suivre le récit en ne comprenant seulement que quelques mots de la langue.

Une douzaine environ des légendes d'Angmagsalik se reconnaissent parmi celles de la côte occidentale du Groenland, qui ont déjà été publiées par M. Rink¹⁾; néanmoins, comme on y trouve des différences considérables et de nouveaux éléments, et que, plus encore que ces dernières, elles se meuvent exclusivement dans le cercle des notions primitives des Esquimaux, on en a publié ici tout le recueil à l'exception de celles qui, dans le fond, sont identiques avec d'autres, et ont pour cette raison été fondues dans ces dernières.

Ce recueil est relativement riche et ce qui en constitue surtout la valeur, c'est qu'il doit être considéré comme absolument original, et comme représentant les traditions des Esquimaux de l'extrême Est.

Si, comme il est permis de l'espérer, on réussit à retrouver les traditions des autres pays esquimaux, le recueil que publie M. Holm aura une valeur encore plus grande, et il pourra alors arriver que ce qui paraît maintenant insignifiant et absurde présentera de l'intérêt au point de vue de la parenté des tribus esquimaudes.

¹⁾ «Eskimoiske Eventyr og Sagn» 1866 et «Supplément» 1876.

Cette collection sera ainsi une source authentique pour l'histoire de la civilisation, en ce qui concerne le passé des Esquimaux. Pour ce qui regarde l'authenticité des traditions et leur valeur historique présumée, les légendes de la côte orientale doivent, selon toute probabilité, être regardées comme l'emportant sur celles de la côte occidentale.

Quant à la composition des légendes esquimaudes en général, outre qu'elles sont entièrement imprégnées des idées des indigènes sur le surnaturel, elles se composent de certains éléments légendaires, tels que des images mieux précisées, des noms, des événements dramatisés, des usages, des caractères, des coutumes, etc., qui se répartissent diversement et se répètent plus ou moins dans les différentes légendes. Quelquefois une série d'événements ou d'éléments légendaires est prise dans une légende et introduite dans une autre. Cependant la différence entre les idées sur le surnaturel et les éléments légendaires n'est pas bien prononcée. C'est pourquoi, quand on dit de deux légendes qu'elles n'ont rien de commun, il faut seulement entendre par là que leur ressemblance est d'une nature plus générale.

Des 52 numéros que renferme le recueil, 12 ou 14 doivent être regardés comme identiques avec les légendes des autres régions habitées par les Esquimaux, notamment la côte occidentale du Groenland, tandis qu'il y en a tout autant qui n'ont avec elles que quelques éléments de communs, et que 16 sont à considérer comme plus ou moins spéciaux à Angmagsalik, bien qu'ils se maintiennent dans le même cercle d'idées primitives que les légendes esquimaudes en général. Enfin 3 numéros donnent, sous une forme plus descriptive, un exposé des idées des indigènes sur les corps célestes, notamment sur la lune, sur certains animaux disparus ou fabuleux et sur la manière dont on élève les *Angeloks*. Les autres numéros renferment 3 chansons satiriques, 2 chants ordinaires, 2 incantations et 1 formule magique. Les 4 derniers chants sont donnés en groenlandais, et la formule magique en mots dont on ne connaît plus la signification.

Parmi les légendes de la côte occidentale qui ont ainsi été retrouvées sur la côte orientale, il y en a quelques-unes qui maintenant seulement ont pu être estimées à leur juste valeur, attendu qu'on ne savait pas auparavant si elles étaient générales ou simplement locales.

Certaines légendes de la côte orientale renferment des éléments qui manquent dans celles de la côte occidentale, mais dont il y a

des traces dans le peu qu'on possède jusqu'ici du Labrador et du pays de Baffin.

Il sera intéressant de voir si les 16 légendes qui jusqu'ici sont spéciales à l'est du Grønland surgiront peut-être aussi plus tard chez d'autres peuplades très éloignées.

Que les numéros cités en dernier lieu, qui sont à considérer comme des raretés, aient une grande importance en ce qui concerne l'opinion qu'on doit se faire de l'état de civilisation des Esquimaux, cela n'est guère douteux.

Le **chapitre sixième** (p. 349—358) renferme une liste de la collection ethnographique rapportée d'Angmagsalik.

Quand l'expédition chargée d'explorer la côte orientale du Grønland arriva à Angmagsalik, les habitants n'étaient pas encore entrés en communication avec les localités commerçantes, et ne possédaient qu'un très petit nombre d'objets européens, qu'ils s'étaient en partie procurés par voie d'échange dans leurs voyages chez les Esquimaux du Sud, et avaient en partie trouvés sur le rivage ou flottant dans la mer.

Pendant l'hivernage de l'expédition à Angmagsalik, en 1884—85, on chercha à réunir une collection aussi complète que possible pour illustrer le genre de vie des habitants. La place limitée dont on disposait dans le bateau où l'expédition entreprit le voyage de retour ne permit pas de prendre beaucoup d'objets de grandes dimensions. C'est pourquoi la collection a été complétée par des modèles qui ont été exécutés par les indigènes avec autant d'habileté que d'exactitude.

La liste p. 351 renferme tous les objets appartenant à cette collection. Les chiffres entre parenthèses indiquent le nombre des objets qui ont été donnés au musée ethnographique de Christiania à cause de l'assistance que le Norvégien M. H. Knutsen a prêtée à l'expédition pour réunir cette collection. Le reste a été livré au musée royal ethnographique de Copenhague.

Explication des Planches.

Pl. I.

Trois hommes, de face et de profil.

Sur la figure d'en bas, les cheveux sont retenus en arrière par un ruban garni de perles (voir également les Pl. II, IV et XX).

Pl. II.

Deux hommes et une femme, de face et de profil.

Pl. III.

Trois femmes, de face et de profil.

La figure d'en haut porte des pendants d'oreilles en étain et des perles dans les cheveux.

Pl. IV.

Trois hommes, de face et de profil.

Pl. V.

Deux hommes en *Anorak*, coiffés d'un bonnet.

Le Nr. 2 a retiré les bras des manches de son *Anorak*, et les tient en dedans sur le corps pour les protéger contre le froid.

Pl. VI.

Un homme revêtu d'une pelisse.

Cette pelisse est en peau de phoque avec les poils en dehors, et bordée de peau d'ours.

Pl. VII.

Un homme revêtu d'un *Natit*.

Il porte en sautoir sur la poitrine et sur le dos le cordon où sont placées les amulettes. Le *Natit* est pour les hommes un caleçon très court (voir Pl. XX), et pour les femmes, une ceinture qui se prolonge en pointe sur le devant (voir Pl. XXII).

Pl. VIII.

Deux nouveaux mariés.

La femme porte des perles dans les cheveux qui lui tombent sur le front et sur le ruban noué autour des cheveux disposés en forme de couronne au sommet de la tête.

Pl. IX.

Deux femmes revêtues d'un *Amaut*.

L'*Amaut* est une pelisse dans le capuchon de laquelle on peut mettre un enfant.

Pl. X.

Femme nue, ne portant qu'un *Natit* et des bottes, debout dans le vestibule d'une tente.

Pl. XI.

Un homme et trois femmes.

Les Nr. 1 et 2 portent un *Amaut*. Sur la Fig. 2 on voit un enfant qui regarde par l'ouverture du capuchon. Au premier plan il y a deux appareils pour pêcher des *Angmagsæt* (*Mallotus arcticus* Fbr.) v. p. 82.

Pl. XII.

Femmes et enfants devant une tente.

L'homme debout à l'entrée de la tente porte un *Anorak*, un *Natit* et des bottes, car on ne met pas de pantalons pour sortir seulement de la tente.

Pl. XIII.

Kajak des Grønlandais orientaux.

La figure à droite est une coupe transversale de la partie médiane. Pour le revêtement extérieur, il faut en général deux grandes peaux de phoque. La longueur d'un kajak est de 5 mètres environ et les avirons, qui mesurent 2^m environ, ont à leurs extrémités une forte armature en dent de narval, et sont bordés sur les côtés de lamelles de la même matière.

Pl. XIV.

Attirail de chasse qu'on emploie en kajak.

De chaque côté de la planche on voit un harpon; le premier, à gauche, est muni à son extrémité inférieure d'un talon en dent de narval, et le

second, à droite, de deux ailes en os. Le manche du harpon porte une pièce de bois (*a*), appelée *ajagsit*, qui s'en détache lorsqu'on lance le harpon et reste dans la main du harponneur. La partie mobile (*b*) est en dent de narval ou en os et est reliée par une courte courroie à l'extrémité supérieure du manche du harpon. A la pointe (*c*) du harpon est attachée une longue corde qui est glénée sur la table de kajak (*e*), et à l'extrémité de laquelle est fixée la vessie (*f*).

Au milieu de la planche ou voit une lance avec son *ajagsit* à côté. A droite de la lance est représentée une flèche avec son *ajagsit* pour la chasse aux oiseaux, et à gauche, un engin en bois avec une armature en os pour tuer les narvals qui ont été blessés. On voit en outre sur la planche: une petite lance (*h*); une râcloire en os (*i*) pour enlever la glace qui couvre le kajak et les engins de pêche; une drague (*l*) pour draguer les moules; des lanières pour amarrer et remorquer les phoques tués et une vessie (*g*) qu'on attache sur ceux de ces derniers qui sont maigres et doivent être remorqués, afin de les empêcher de couler.

Pl. XV.

Attirail de chasse qu'on emploie sur la glace ou sur terre.

A gauche et à droite sont représentés des harpons pour chasser les phoques sur la glace. Les deux premiers à gauche sont dessinés avec le manche cassé, et les pointes en sont disposées comme le montre la Pl. XVI, Fig. *k*. Pour l'emploi de ces harpons, voir p. 77 et 78.

Les engins *a*, *b* et *d* en forme de fourchette sont employés dans la pêche du saumon. L'engin *e* sert à prendre les scorpions de mer, et l'arbalète figurée au-dessous, à chasser les oiseaux sur terre. La Fig. *f* représente un couteau avec une gaine brodée en cuir (*g*) et la Fig. *h*, un piège pour prendre les mouettes (voir p. 83). Au bas de la planche est représenté un traîneau avec un fouet pour les chiens.

Pl. XVI.

Pointes des engins de chasse.

La rangée supérieure se compose de pointes en pierre pour harpons et pour dards. Au-dessous, Fig. *a—e*, sont d'anciennes pointes en os et en laiton pour harpons. La dernière rangée, Fig. *f—l*, représente les pointes dont on se sert actuellement; elles sont en dent de narval ou en os.

Pl. XVII.

Pirogue de femmes de la côte orientale.

La figure à gauche en montre le squelette vu de côté, et celle à droite, en bas, est une coupe transversale de la partie médiane. La rame à large pale est celle dont on se sert pour ramer, celle à pale étroite est un aviron de gouverne. On ne connaît pas les voiles. La longueur d'une grande pirogue est de 9^m.

Pl. XVIII.

Couteaux et autres outils.

Tous les couteaux de la rangée supérieure sont en pierre; il y en a beaucoup dont le manche est un os naturel. Les couteaux de la seconde rangée sont en fer; les Fig. *e* et *f* montrent comment on économise le fer en en rivant un morceau sur une lame devenue trop petite pour qu'on puisse s'en servir.

Les Fig. *g* et *h* sont des ciseaux, dont l'un de fer et l'autre de pierre. La Fig. *i* est une genouillère qu'on met pour ne pas se blesser lorsqu'on a à faire de grands découpages. Les doigtiers *k* et *l*, qui se mettent sur le pouce de la main droite, ont un emploi analogue. La Fig. *m* est un vilebrequin. Les Fig. *n* et *o* sont de petites scies pour scier des os ou des dents. On ne scie pas le bois, mais y perce avec le vilebrequin une série de trous à côté les uns des autres, après quoi on fend le bois à l'aide de coins.

Pl. XIX.

Ustensiles de couture.

Les objets représentés au haut de la planche servent à tordre et à tresser les fils, qui sont faits de tendons, et à suspendre les fils et les doigtiers. La Fig. *c* est un instrument pour râcler les peaux.

Au-dessous sont les aiguilles, dont les deux grandes servent à coudre les peaux qui forment le revêtement des kajaks. Elles sont découpées dans des plaques de fer ou de laiton et façonnées avec le marteau de pierre figuré au-dessus. Les Fig. *e* et *f* sont des poinçons. A gauche et à droite on voit des peignes découpés dans des dents ou des os. La Fig. *g* est un doigtier en peau de phoque; la forme ordinaire des doigtiers est représentée sur la figure à droite de *g*.

Les deux couteaux de femme, à droite, sont faits de cercles de tonneaux, comme c'est ordinairement le cas sur la côte orientale. Le couteau courbe à gauche provient de la côte occidentale, et on en a découpé la partie supérieure pour en faire des aiguilles. La Fig. *h* est un fer à aiguiser les couteaux, et les trois autres figures sont des couteaux de pierre à l'usage des femmes.

Pl. XX.

Vêtements des hommes.

En haut, à gauche, on voit une casquette en peau de renard ornée de la queue de l'animal et avec une visière de bois. La casquette à droite est faite de la peau d'un phoque qui n'était pas né, et sur la visière qui est en peau sont brodés des ornements. Au-dessous, à gauche et à droite, deux paires de lunettes en bois pour garantir les yeux de l'éclat de la neige, et entre elles un ruban pour les cheveux qui est orné de perles formées d'arêtes de petits poissons. Au-dessous de ce ruban, un cordon à amulettes

(v. Pl. VII); à gauche et à droite, deux pelisses de kajak, la première de dessous et la seconde de dessus. Entre les deux bottes en peau de phoque, au bas de la planche, un *Natit* et au-dessous une espèce de galoche dont on se sert sur la glace.

Pl. XXI.

Une pelisse en peau d'ours et une pelisse de kajak en peau dégarnie de poils.

Pl. XXII.

Vêtements et parures de femmes.

En haut, deux coiffures en peau, et au-dessous deux rubans en peau de phoque pour nouer les cheveux, et un collier dont les perles sont faites d'arêtes de petits poissons; un morceau en est représenté en grandeur naturelle. Plus bas sur la planche, il y a deux *Natit*, une botte bordée de peau d'ours, un bracelet avec des perles et deux paires de pendants d'oreilles taillés dans des dents de narval.

Pl. XXIII.

Maison à *Tasiusarsik kangigdlek*.

On en trouvera la description p. 66.				Mètre
Longueur intérieure sur le mur de derrière				8,80
— — — de façade				7,90
Largeur —				4,50
Hauteur maximum				2
Longueur du couloir servant d'entrée				7,90
Largeur des couchettes				1,90
Hauteur —				0,50

La teinte jaunâtre désigne le bois. Devant les couchettes sont construites de petites plates-formes en pierre sur lesquelles on place des lampes, des vases etc. La ligne ponctuée sur la figure du milieu indique la surface du sol de *a* en *b*.

Pl. XXIV.

Inventaire d'une maison.

En haut, deux petites caisses. Au-dessous, un appareil pour faire sécher les vêtements, une marmite et une lampe, toutes deux en pierre ollaire. La lampe sert aussi bien à l'éclairage qu'au chauffage et à la cuisson des aliments. Autour de la marmite et de la lampe sont représentées diverses cuillers. A droite de l'appareil à sécher on voit un briquet dont l'emploi est décrit p. 70, et à gauche un gobelet.

Pl. XXV.

Inventaire d'une maison.

En bas, à droite, un baquet pour l'urine; à gauche, deux cuves à eau, l'une au-dessus de l'autre, et à côté deux puits à eau. Au-dessus, un grand baquet pour le lard, plusieurs plats, différents petits vases, une sangle et une boîte faite d'une mâchoire de narval, avec un fond et un couvercle de bois.

Pl. XXVI.

Un tambour avec une poignée sculptée. Cornes à tabac.
Couteaux en dents de requin pour couper les cheveux.

b est un instrument pour nettoyer les pirogues de femmes. Les deux morceaux d'os percés de trous, *d*, servent à lisser et à assouplir les courroies. En bas sont représentés deux jouets.

Pl. XXVII.

Jouets.

Différentes figures d'animaux en bois ou en os; au-dessous, une chasse à l'ours et une série de figures humaines.

Au bas de la planche sont représentés un moulin qu'on fait tourner en allant contre le vent, deux oiseaux mobiles, un bilboquet, une toupie, un jeu avec deux perles.

Pl. XXVIII.

Figures humaines conventionnelles, etc.

On voit comment, des figures d'hommes et de femmes représentées au haut de la planche, on passe aux formes conventionnelles qui servent d'ornement au porte-aiguilles en peau placé au-dessous (voir aussi la figure à gauche Pl. XXXX). De chaque côté du porte-aiguilles, un couteau dont le manche est orné de figures. En bas, des agrafes pour les vêtements.

Pl. XXIX.

Figures conventionnelles, etc.

Les figures au haut de la planche montrent comment une représentation réaliste du phoque a conduit peu à peu à des formes conventionnelles, et comment la dérivation conventionnelle du train postérieur du phoque figure sur des objets de toute sorte.

La Fig. *a* est un jouet correspondant à ceux qui sont représentés Pl. XXVII. La Fig. *b* est un instrument qui sert à tordre les tendons dont on fait des fils. La Fig. *d* représente la boucle de la courroie qui empêche la corde du harpon, lorsqu'elle est au repos, de tomber de la table du kajak.

La Fig. *e* est un pendant d'oreille; les Fig. *g* et *h* sont des bouts de manches de harpon; la Fig. *m* représente les ailes d'un manche de harpon.

Pl. XXX.

Figures en relief sur deux gobelets et modèle d'un *ajagsit*.

Les ornements du gobelet à gauche se composent de figures taillées dans des dents, qui y sont fixées par des pointes en os et représentent surtout des phoques; mais on y voit aussi des hommes, des femmes et des enfants, des kajaks, un narval, un épaulard, des oiseaux, etc.

Les ornements du gobelet à droite sont représentés en grandeur naturelle Pl. XXXI.

Pl. XXXI.

Le gobelet de la Pl. XXX développé. Grandeur naturelle.

Les ornements se composent dans la première rangée de femmes, dans la seconde, principalement d'hommes, et au-dessous en majeure partie d'épaulards mêlés avec des phoques, des ours, des narvals et un oiseau. On voit en même temps quatre figures dont la partie inférieure montre le train postérieur conventionnel du phoque (Pl. XXIX).

Pl. XXXII.

Figures en relief sur la partie inférieure de l'*ajagsit*
du harpon à gauche de la Pl. XIV.

Ces ornements représentent pour la plupart différentes espèces de phoques; cependant on y trouve aussi des épaulards et plusieurs figures mystiques, dont quelques-unes doivent présenter des *Tornarsuks* (voir p. 372, 374 et 150) et des *Aperketek*.

Pl. XXXIII.

Figures en relief sur deux *ajagsit* et une table de kajak.

Au milieu on voit un morceau de la table du kajak de la Pl. XIV. Les trois ornements de la rangée supérieure, de même que celui d'en bas et les trois de la rangée inférieure sur l'*ajagsit* de droite, doivent représenter des *Tornarsuks*.

Pl. XXXIV.

Une visière et un garde-vue.

Ils sont tous les deux en bois avec des ornements en os appliqués.

Pl. XXXV.

Ornements ovales en relief.

Les figures de cette planche, à savoir deux modèles de cuves à eau et trois garde-vue, montrent que les ornements ovales qui apparaissent fréquemment dérivent de la forme du phoque.

En comparant les ornements des deux cuves à eau, on voit que ce qui, sur la Fig. 1, représente deux phoques l'un sur l'autre est représenté, sur la Fig. 2, par deux ovales étroitement unis. Sur le garde-vue Fig. 4, ces ovales sont unis entre eux trois par trois, et en plus grand nombre encore dans d'autres ornements. La partie supérieure horizontale du même garde-vue et la Fig. 3 en portent qui ne sont pas unis entre eux.

Pl. XXXVI.

Ornements sur des visières, des garde-vue et un vase.

La visière Fig. 1 porte une bordure de phoques à laquelle correspond, sur la visière Fig. 2, une bordure d'ovales unis entre eux. Sur la Fig. 1 sont en outre représentés des hommes, des phoques, des oiseaux, des renards, des baleines et d'autres ornements plus petits dont la signification est inconnue.

Sur le garde-vue Fig. 5, de même que sur les Fig. 1 et 2, se trouve un ornement qui consiste en deux yeux ronds. Cet ornement est très commun, et on le voit sur la visière d'une des casquettes de la Pl. XX, de même que sur celle de la casquette Pl. XXXIX.

Pl. XXXVII.

Broderie d'une botte de femme.

Elle se compose de filets de peau blanche cousus sur une peau de couleur foncée.

Pl. XXXVIII.

Broderies d'un sac, d'un porte-aiguilles en peau et d'un morceau de membrane d'intestin.

Les figures humaines y sont disposées par couples, homme et femme, et sont munies de bras, ce qui n'est pas le cas pour les figures taillées dans du bois, des os ou des dents. On y voit en outre des kajaks, des pirogues de femmes, un narval, un ours, etc.

Pl. XXXIX.

Broderies de deux bonnets, d'une casquette, de deux porte-aiguilles en peau et de trois sacs.

Les ornements principaux se composent de figures rectilignes formées de longs filets de peau où sont cousus d'autres filets coupés courts et placés transversalement, de cercles concentriques et d'ornements ondulés.

Tandis que toutes les autres broderies se composent de filets de peau cousus sur une peau d'une autre couleur, celle du petit sac à droite est faite de fil de couleur foncée cousu avec des points croisés sur de la peau blanche.

Pl. XXXX.

Un sac et deux porte-aiguilles en peau.

Sur le sac se trouvent les différents ornements de la planche précédente. Au porte-aiguilles, à droite, sont suspendus un porte-fils avec un oiseau sculpté et deux porte-doigtiers, sur l'un desquels est un doigtier, tandis qu'un peigne pend sur l'autre. Au porte-aiguilles à gauche sont suspendus, outre les figures conventionnelles d'hommes et de femmes, une paire de pendants d'oreilles et un crochet où l'on suspend des fils. Sur la peau elle-même on voit un poinçon en dent de narval et un peigne en os.

Pl. XXXXI.

Cartes taillées dans des blocs de bois par Kunit d'Umivik.

Les Fig. 1 et 2 représentent l'étendue comprise entre *Kangerdluarsikajik* et *Sieralik*. La Fig. 2 représente la côte de la terre ferme et est continue d'un côté du bloc à l'autre, tandis que les îles sont représentées sur le bâton Fig. 1, où il n'est tenu aucun compte des distances entre les différentes îles. A mesure qu'on explique la carte, il faut déplacer le bâton pour mettre les îles à leur véritable place par rapport à la terre ferme.

Kunit a expliqué la carte. Les noms des îles sur la Fig. 1 sont: *a* — *Sardlermiut*, sur la côte occidentale de laquelle on trouve un ancien lieu habité; *b* — *Nepinerkit* (de *napavok*) qui a la forme d'une pyramide; *c* — *Ananak*, où il y a un ancien lieu habité à la pointe S-O.; *d* — *Aputitek*; *e* — *Iivdlersuak*; *f* — *Kujutilik*; *g* — *Sikivilik*.

Les noms sur la Fig. 2, en commençant au Nord comme pour les îles, sont: *h* — *Iivdleik*, où il y a des restes d'une maison; *i* — *Sierak*, un petit fjord, où l'on trouve des saumons; *k* — *Sarkarmiut*, où il y a des restes d'une maison; *l* — *Kangerdlugsuatsiak*, un fjord si profond qu'un kajak peut juste en un jour aller à la rame de l'embouchure au fond du fjord et revenir; *m* — *Erserisek*, un petit fjord; *n* — *Nutugkat*, un petit fjord avec un glacier au fond; *o* — *Merkeriak*, où l'on peut transporter un kajak de *Nutugkat* à *Erserisek* le long du bord du glacier, lorsque le passage du côté de la mer est barré par les glaces; *p* — *Ikerasakitek*, une baie dans laquelle la glace continentale descend jusqu'à la mer; *q* — *Kangerajikajik*, un cap; *r* — *Kardlunak*, une baie où arrive un glacier; *s* — *Apusinek*, une longue étendue où la glace continentale va jusqu'à la mer; *t* — *Tatorisik*; *u* — *Iliartalik*, un fjord avec un petit glacier; *v* — *Nuerniakat*; *x* — *Kugpat*; *y* — *Igdluarsik*; *z* — *Sangmîleik*, un petit fjord avec un glacier; α — *Nutugkat*; ϕ — *Amagat*; α — *Kangerdluarsikajik*; β — *Kernertuarsik*.

La Fig. 3 représente la presqu'île entre les fjords de *Sermiligak* et de *Kangerdluarsikajik*.

Pl. XXXXII.

Carte de la région habitée à *Angmagsalik*.

- signifie: Place qui était habitée dans l'hiver de 1884—85.
 △ — Place habitée auparavant.
 ⊙ — Lieu d'hivernage de l'expédition.

Les hauteurs sont indiquées en pieds danois (un pied = 0^m,3139).
 Dans chaque lieu habité, il n'y a qu'une maison. Le nombre des habitants, dans l'automne de 1884, s'élevait en tout à 371.

1888.

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Tiende Hefte.

Tavler.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

Meddelelser om Grønland,

udgivne af

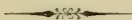
Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske
Undersøgelser i Grønland.

Tiende Hefte.

Med 42 Tavler

og en

Résumé des Communications sur le Grönland.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A. Reitzel.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1888.

Den østgrønlandske Expedition,

udført i Aarene 1883—1885

under Ledelse af

G. H o l m.

Anden Del.

Tavler.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1888.

Indhold.

Tavle

- I. Tre Mænd, en face og i Profil.
- II. To Mænd og en Kvinde, en face og i Profil.
- III. Tre Kvinder, en face og i Profil.
- IV. Tre Mænd, en face og i Profil.
- V. To Mænd i *Anorak*'er med Hætterne over Hovederne.
- VI. En Mand ved Navn *Sanersak*, iført Overpels.
- VII. En Mand, *Sanimuinak*, iført *Natit*.
- VIII. Et ungt Ægtepar, *Atakak* og *Saningasek*, staaende udenfor vort Telt.
- IX. To Kvinder, iførte *Amaut* (Barnepels).
- X. En Kvinde, iført *Natit*, staaende i Forrummet af et Telt.
- XI. En Mand og tre Kvinder. I Forgrunden to Angmagsæt-Øser.
- XII. Kvinder og Børn udenfor et Telt.
- XIII. Østgrønlandsk Kajak.
- XIV. Fangeredskaber, der anvendes paa Kajaken.
- XV. Fangeredskaber paa Isen og Landjorden.
- XVI. Spidser til Fangeredskaber.
- XVII. Østgrønlandsk Konebaad.
- XVIII. Knive og andet Værktøj.
- XIX. Redskaber til Syning, m. m.
- XX. Mandfolkenes Klædedragt.
- XXI. En Bjørneskinds-Pels og en Vandskinds-Kajakpels.
- XXII. Fruentimmer-Klædningsstykker og -Pynt.
- XXIII. Huset ved *Tasiusarsik kangigdlek*.
- XXIV. Husinventar.
- XXV. Husinventar.
- XXVI. Tromme, Snushorn, Knive af Hajtænder m. m.
- XXVII. Legetøj.
- XXVIII. Konventionelle Menneskefigurer m. m.
- XXIX. Tydning af udskaarne Figurer.
- XXX. Relief-Figurer paa to Bægre og en Model af et Kastetræ.
- XXXI. Det lille Bæger paa Tav. XXX udfoldet. Naturlig Størrelse.
- XXXII. Relief-Figurer paa det nederste Stykke af Kastetræet til den venstre Harpun paa Tavle XIV.

Tavle

- XXXIII. Relief-Figurer paa to Kastetræer og en Kajakstol.
XXXIV. En Skygge og en Øjenskjærm.
XXXV. Tydning af ovale Relief-Ornamenter.
XXXVI. Ornamenter paa Skygger, Øjenskjærme og et Kar.
XXXVII. Broderi paa en Fruentimmer-Støvle.
XXXVIII. Broderi paa en Pose, et Synaaleskind og et Stykke Tarmskind.
XXXIX. Broderier paa to Huer, en Kaskjet, to Synaaleskind og tre Poser.
XXXX. En Pose og to Synaaleskind.
XXXXI. Trækaart, udskaarne af *Kunit* fra *Umivik*.
XXXXII. Kaart over den beboede Egn ved *Angmagsalik*.
-

Tavle I.

Tre Mænd, en face og i Profil.

Okaluartok fra *Umanak*, c. 45 Aar gammel;

Kuania (*Pitania*) fra *Umanak*, 25—30 Aar gammel;

Napartek fra *Igdlohuarsuk*, 30—35 Aar gammel; Haaret holdes tilbage af en Haargrime, besat med Perler. (Se ligeledes Tavle II. IV. og XX.)

Tavle II.

To Mænd og en Kvinde, en face og i Profil.

Amagainak fra *Sermilik*, c. 30 Aar gammel;

Tigimiartisak fra *Sermilik*, hans Kone, c. 25 Aar gammel;

Kitigajek fra *Sermilik*, c. 20 Aar gammel.

Tavle III.

Tre Kvinder, en face og i Profil.

Tok fra *Tingmiarmiut*, c. 35 Aar gammel, gift med *Ilinguaki* ved *Sermilik*. I Orerne bærer hun Tin-Triangler, og i Haaret er der indflettet Perler.

Ukak fra *Sermilik*, c. 25 Aar gammel;

Napa fra *Sermilik*, c. 25 Aar gammel.

Tavle IV.

Tre Mænd, en face og i Profil.

Upakangitel fra *Angmagsalik*, c. 55 Aar gammel;

Ukunarkisimasek fra *Angmagsalik*, c. 50 Aar gammel;

Atakak fra *Angmagsalik*, c. 20 Aar gammel.

Tavle V.

To Mænd i *Anorak*'er med Hætterne over Hovederne.

Fig. 1, *Suvdluitok*, bærer *Anorak* af Ræveskind, udenpaa hvilken der er syet Striber af hvidt og mørkt Sælskin. Fig. 2, *Alusagak*, bærer *Anorak* af Sælskin med Haarene indefter. Han har trukket Armene ud af Ærmerne paa *Anorak*'en og holder dem inde paa Kroppen. Denne Stilling benyttes meget, naar det er koldt.

Efter Photographi af H. Knutsen.

Phototypi: Pacht & Crone Kbhvn.

Tavle VI.

En Mand ved Navn *Sanersak*, iført Overpels.

Sanersak bærer Overpels af Sælskin d med Haarene udefter og kantet med Bjørneskind. Vanter og Støvler ere ligesom Pels og Benklæder af Sælskin d, som ikke er afhaaret.

Sanersak var begyndt at gaa med *Natit* og fangede Sæler, men endnu ikke gift, da den første Efterretning om *Kavdlunak*, der havde bygget Varden ved *Ikersuak* (Graah), kom op til *Angmagsalik*. Den bragtes af en Mand fra *Sermilik*, der havde været Syd paa og havde modt Graah samme Sommer. *Sanersak* maa altsaa omtrent være 70 Aar gammel. Han har graat Haar og fuldstændig afslidte Tænder.

Efter Photographi af H. Knutsen.

Fototypi: Pacht & Crone Kbhvn

Tavle VII.

En Mand, *Sanimuinak*, iført *Natit*.

Han er fotograferet forfra, fra Siden og bagfra, staaende udenfor vort Telt. Han bærer Amulet-Rem korsvis over Bryst og Ryg, *Natit* og almindelige Støvler, der bindes over Knæet.

Efter Photographi af H. Knudsen.

Phototypi: Pacht & Crome, Kbhvn.

Tavle VIII.

Et ungt Ægtepar, *Atakak* og *Saningasek*, staaende udenfor
vort Telt.

Hans Haar holdes tilbage af en Haargrime, og han har trukket Hænderne op i *Anorak*'en paa Grund af Kulde. Hun bærer Overpels med Haarene udefter, og har Perler indflettet paa Pandehaarene, ligesom ogsaa Perler paa Baandet, der er bundet omkring Haartoppen. I Ørerne bærer hun Ørenløkker af Triangelform.

Efter Photographi af H. Knutsen.

Phototypi: Pacht & Crone. Kbhvn.

Tavle IX.

To Kvinder, iførte *Amaut* (Barnepels).

Sanersak's Kone og Datter. Datteren, Fig. 2, har trukket Armene ud af Ærmerne og holder dem inde paa Kroppen.

Efter Photographi af H. Knutsen.

Phototypi: Pacht & Crone. Kbhvn.

Tavle X.

En Kvinde, iført *Natit*, staaende i Forrummet af et Telt.

Suvdluitek's Kone, *Ekinga*, bærende kun *Natit* og Støvler. Bag hende sees Teltets stribede Tarnskinds-Forhæng.

Efter Photographi af H. Knutsen.

Phototypi: Pacht & Crone. Kbhvn

Tavle XI.

En Mand og tre Kvinder. I Forgrunden to Angmagsæt-Øser.

Fig. 1 og 2 bære Barnepels. Fig. 1 holder Snoren fra Spidsen af Pelsens Hætte i højre Haand for at holde Hætten tillukket over Barnet, der sidder i den. Paa Fig. 2 sees Barnet kigge op af Hætten. Fig. 3 bærer *Anorak*, i hvilken den venstre Arm tildels er trukket ind. Hans Støvler ere ikke afhaarede. Fig. 4 bærer *Anorak* uden Barnehætte.

I Forgrunden ligger der to Angmagsæt-Øser. (Se Side 82.)

Efter Photographi af H. Knutsen.

Phototypi: Pecht & Crone. Kbhvn.

Tavle XII.

Kvinder og Børn udenfor et Telt.

De tre Kvinder bære Børn paa Ryggen i Barnepels. Den, der staar længst tilvenstre, bærer en anden Kvindes Barn. Hun er nemlig ikke fuldvoxen, thi hendes Haar er endnu ikke sat op i Top. Den femte, paa modsat Side staaende Person er ligeledes en halvvoxen Pige. Drengen, der sidder forrest midt paa Billedet, har Armene inde paa Kroppen.

Manden udenfor Teltaabningen bærer *Anorak*, *Natit* og Støvler. Overbenklæder tages nemlig ikke paa for at gaa udenfor Teltet.

Efter Photographi af H. Knudsen.

Phototypi: Paett & Crons, Kbhvn.

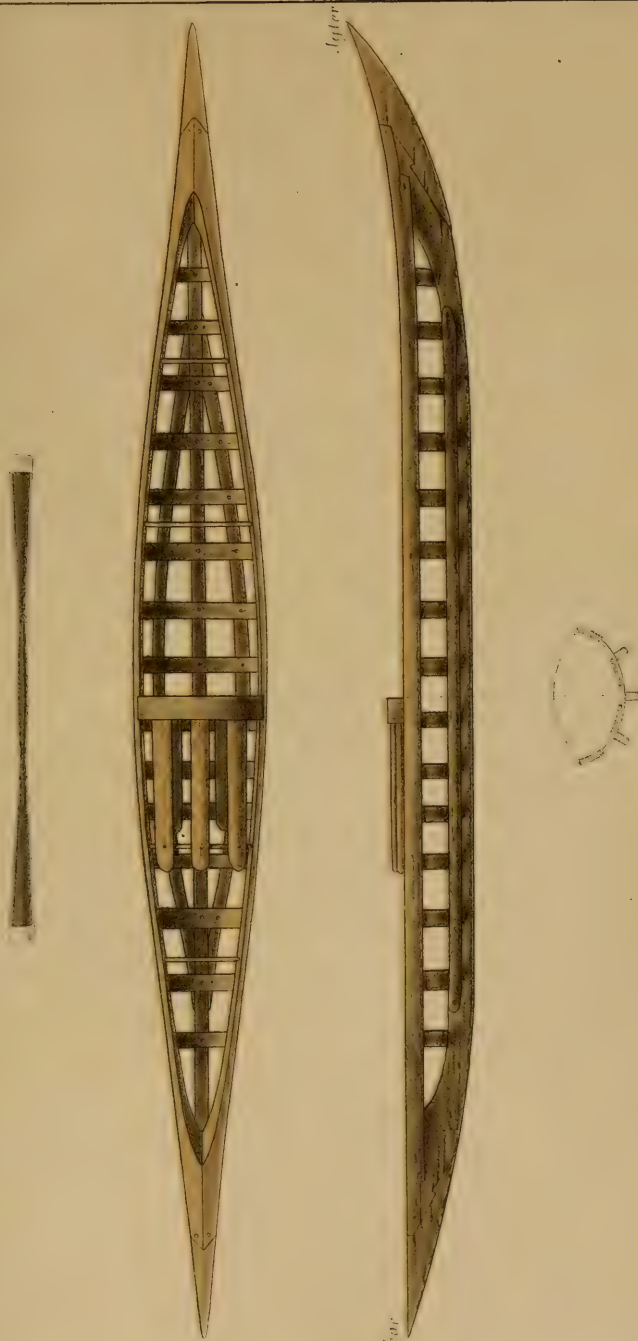
Tavle XIII.

Østgrønlandsk Kajak.

Tegningen er udført efter en Model. Kajakens vigtigste Stykker ere faldede sammen. Spanterne faldes ind i Overranden, medens de med Trænagler forbindes med de øvrige Stykker. Under Kajakstolen, altsaa over Benene, er Kajakens Konstruktion forstærket, ligesom der ogsaa under Benene ligger paanaglet et Par Stykker Brædder. Figuren tilhøjre er et Tværsnit af dette Parti. Ringen til Mandehullet anbringes tæt agtenfor den omtalte stærkere Konstruktion. Til Betrækning fordres i Almindelighed to store Skind.

Aaren er i Reglen paa Siderne belagt med Skinner af Narhvaltand, og paa Enderne af svære Beslag af samme Materiale.

En Kajak er c. 15 Fod lang, og en Aare c. 6 Fod.

Tavle XIV.

Fangeredskaber, der anvendes paa Kajaken.

Paa hver Side af Tavlen sees en Harpun, nemlig tilvenstre een med Dup paa den nedre Ende og tilhøjre een med Vinger. Kaste-træet (a) til den venstre Harpun er forsynet med en Udskæring til Tommelfingeren og Huller, ved Hjælp af hvilke det fastholdes paa Benknapper paa Harpunskaftet paa samme Maade som Kastetræet til den midt paa Tavlen afbildede «Lændser». «Vingeharpunen» er mellem Vingerne forsynet med et Skraaplan af Ben, hvortil svarer paa Kastetræets nedre Ende en skraat afskaaren Dup. Ved Kastet frigjøres Harpunen fra Kastetræet, som beholdes i Haanden.

Den bevægelige Harpunspids (b) er af Narhvaltand eller Bjørneben og forbindes ved en kort Kobberem med den øvre Ende paa Harpunskaftet, i hvilket den griber ned med en lille Tap. Denne Spids kan knækkes af og bliver da kun hængende ved Kobberemmen. Den løse Harpunspids (c) er af Narhvaltand med en lille Jernspids. Harpunlinen (Fangeremmen) er fastgjort paa c, saa at den ved Modstand inde i Dyret drejes paatværs. Den fastholdes paa sin Plads før Kastet ved et paa Linen anbragt Benstykke (d), der spændes paa en lille Benknep paa Harpunskaftet. Linen er opskudt paa Kajakstolen (e), der enten har Form af en korsdannet Buk, hvorpaa fremstaaende Tandknapper forhindrer Linen fra at glide ud, eller af en Buk med paasiddende Ring af Ben eller Træ ligesom dem, der bruges paa Vestkysen (se Stolen tilhøjre paa Tavlen). Til Enden af Harpunlinen er fastgjort Blæren (f), der enten er en Dobbelt-Blære, dannet af to smaa Sælskind, eller en Enkelt-Blære ligesom dem, der benyttes paa Vestkysten.

Midt paa Tavlen sees «Lændseren», hvis Kastetræ er viist ved Siden af. Lændserens Spids afknækkes ligesom Harpunens bevægelige Spids, men er paasat ved Hjælp af en længere Kobberem. Tilhøjre for Lændseren sees en Fuglepil med Kastetræ. Hagen paa Enden af dette griber ind i en lille Hulning i en Benknep paa Enden af Fuglepilen. Øverst tilvenstre for Lændseren sees en Træstok med Tandbeslag til at dræbe en saaret Narhval med. Naar den benyttes, stikkes den gennem Saaret ind i Dyrets Hjerte. Endvidere sees paa Tavlen: en Haandlændser (h); et Skrabebeben til at afskrabe Isen af Kajak og Redskaber (i); en Muslingskraber (l); et Redskab, hvormed man stopper Tarmene ind i den døde Sæl, naar den skal slæbes (k); Remme til at surre og bugser den dræbte Sæl med, samt en mindre Blære (g) til at sætte paa en dræbt, mager Sæl, naar den skal slæbes, for at den ikke skal synke.

Tavle XV.

Fangeredskaber paa Isen og Landjorden.

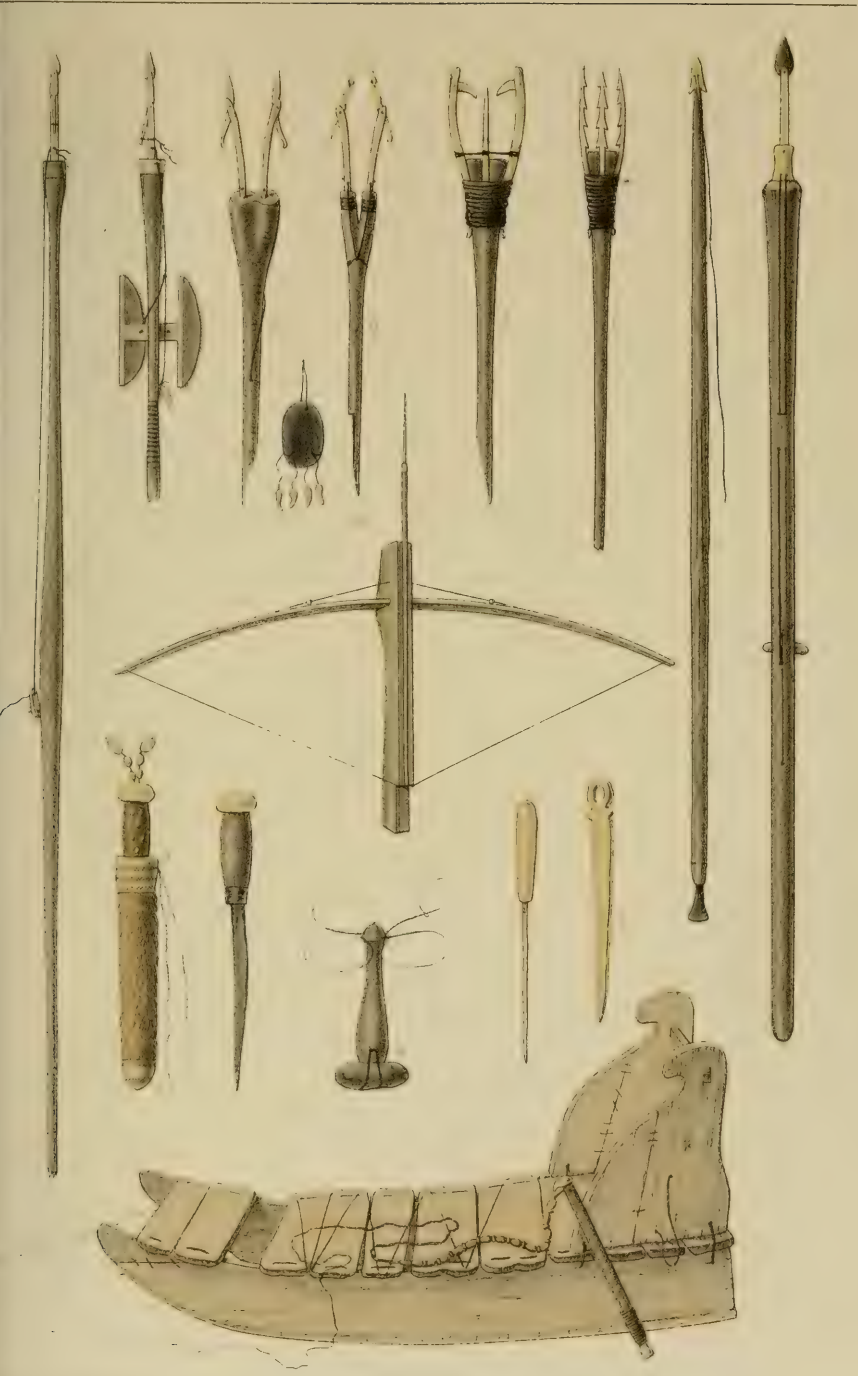
Tilvenstre sees to Harpuner, hvoraf den længst tilvenstre anvendes, naar Sælen fanges gennem Vaager i Isen, den anden, der hviler paa en lille Slæde, naar Sælen er krøben op paa Isen. Begge ere tegnede med afbrudt Stage. Indretningen af Spidserne sees paa Tav. XVI, Fig. *k*. Om Anvendelsen af disse Harpuner se Side 78.

Til højre sees en Lændser uden Kastetræ. Den anbringes i Stroppe paa Siden af Slædemederne, medens den afbøjede Spids stikkes ind paatværs mellem Slædeopstanderne.

Ved Siden af Lændseren sees en Harpun, der anvendes til Sælfangst, naar Sælerne stikke deres Snuder op i Aandehullerne paa Isen (se S. 77). Den lille Harpunspids holdes paa sin Plads ved Hjælp af Harpunlinen, hvorfra en Stikledning er bekræftet i en paa Stagen fastsat Strop. Ved Modstanden i Sælen udrives Beknibningen og Harpunspidsen løsnes fra Stagen, drejer sig paatværs i Snuden paa Sælen, som fastholdes i Remmen. Med Token (flad Spids af Jern eller Ben) i den anden Ende af Stagen hugges Hullet saa stort, at Sælen kan trækkes op og Ben-Blodproppen (*k*) sættes i Saaret for at standse Blodet.

De gaffelformede Harpuner *a* og *b* benyttes til Laxefangst om Vinteren gennem Huller paa Isen. Spidserne paa *a* bestaa af flade, skarpe og drejelige Benstykker, medens Spidserne paa *b* ere forarbejdede ligesom de paa Isharpunerne (se Tav. XVI, Fig. *h*). For at lokke Laxen hen til Hullet, bevæges deri et Stykke Vægsten, paa hvilket der sidder udskkaarne Benstykker paa gennemskkaarne Penneposer (*c*). Fig. *d* er en Laxefork, der anvendes til at stikke Lax med i Elvene. Fig. *e* bruges til at stikke Ulke med. Den nederunder staaende Flitsbue benyttes til Fuglefangst paa Landjorden, men er ikke almindelig. Fig. *f* er en Fangstkniv, der bæres i en smukt broderet Knivskede (*g*) af Skind, hængende paa det bare Bryst i en Rem omkring Halsen. Fig. *h* er en Maagesnare (se Side 83); Fig. *i* en Bennaal, med hvilken der stikkes Hul i Angmagsæter for at trække dem paa en Kobberem, naar de skulle opbevares.

Nederst paa Tavlen er afbildet en Slæde og Hundepisk. Slæden er sammenbunden med Kobberemme, og Mederne ere beslaaede med Ben (se S. 73). Piskens Snert er nærmest Skaffet betrukket med smukt udskkaarne, store Tandperler. I den øverste Ende af Skaffet sidder en Hage, bestaaende af en Bjørnetand, og i den nederste Ende en Tok af Ben.

Tavle XVI.

Spidser til Fangeredskaber.

Den øverste Række bestaar af Stenspidser til Lændsere og Kaste-pile. Spidsen længst tilhøjre er fundet drivende paa Storisen bundet med «Vidier» paa et afknækket Skaft. Da Grønlænderne ikke benytte Plantestof til saadant Brug, antager jeg, at Spidsen hidrører fra NV.-Amerika.

I den næste Række sees gamle Ben- og Messingspidser til Harpuner. Odden paa Fig. *a* bestaar af et tyndt, fladt Stykke Ben, der er bundet i en Sprække paa Tandspidsen. Paa Fig. *b* er Odden af Messing. Fig. *c* og *e* ere helt af Ben; Formen af disse er fuldstændig ens; kun Størrelsen er forskjellig.

I nederste Række sees de nu brugelige Harpunspidser. Fig. *f* er en stor Spids af Narhvaltand med Jernod. Et lille Stykke Metal er hæftet nederst paa Tandspidsen, forat den ikke skal revne. Ligesaa ofte anvendes Spidser af Form som Fig. *l*, der er af Hvalrostand. De smaa Spidser *g* og *i* ere til Fangst ved Aandehullerne paa Isen og have samme Form som Harpunspidserne, men kun meget mindre.

Fig. *k* er en Harpunspids til *Ituartit*-Fangst eller Slæde-Fangst. Odden er af skarpt Ben. Spidsen er drejelig omkring en Nagle (se Fig. *h*). Harpunen sidder i en Fordybning paa Træstagen og fastholdes af en Kobberem, der ved Hjælp af et Spænde eller bekneben Stikledning sættes fast højere oppe paa Stagen, og et lille Benstykke holder Linen fri af Randen paa Stagen. Det drejelige Stykke af Benspidsen holdes lodret af en lille Strop, ved hvilken der hænger to vibrerende, smaa Tandstykker, udskaarne som Sæler. Naar Harpunen stikkes ind i Sælen, smøger Stroppen sig af det bevægelige Stykke, som drejer sig paatværs inde i Dyret, naar man holder fast i Kobberemmen. Samtidig udrives Spændet eller Stikledningen, hvorved hele Benspidsen frigjøres fra Stagen. Samme Art Spidser (*h*) bruges ogsaa til Laxefangst paa dybt Vand gennem et Hul i Isen; men i saa Tilfælde bruges to Spidser, der sidde tæt ved Siden af hinanden og danne en Gaffel (se Tav. XV, Fig. *a* og *b*), og der anvendes da ingen Strop.

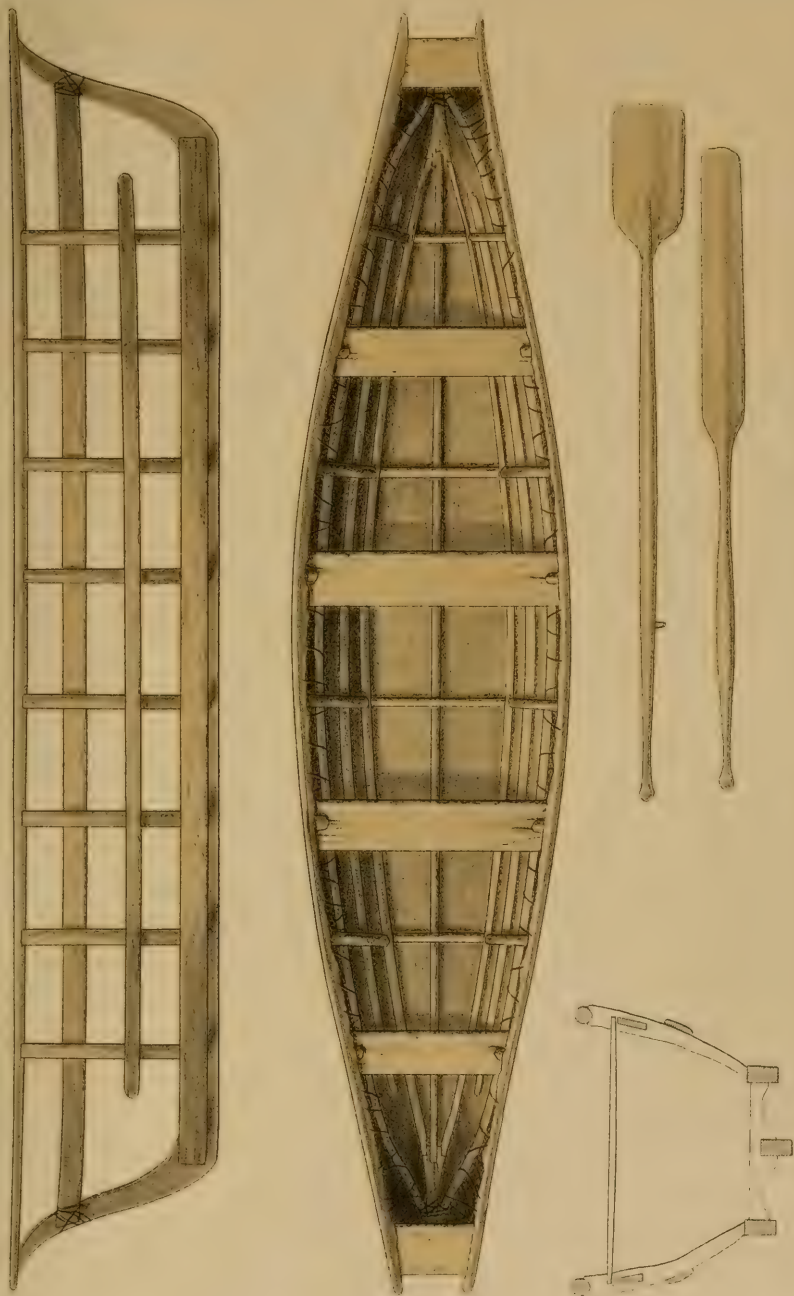

Tavle XVII.

Østgrønlandsk Konebaad.

Den er tegnet efter en Model og ligesom Kajaken mere sammenfalset end Vestgrønlændernes Baade, hvori Sammensurringer mere anvendes. Bundribberne ligge med Fals ned over Kjolen, og Oplængerne staa med Tap ned i Sidekjolene. Sidestykket, hvortil Skindbetrækket surres, gaar gennem udstukne Huller paa Oplængerne.

Den venstre Figur viser Træskelettet seet fra Siden, og nederst tilhøjre sees et Tværnsnit midt over Baaden. Den bredbladede Aare er en almindelig Konebaadsaare, den smalbladede en Styreaare. Naar man roer med den førstnævnte, fastholdes den ved Rælingen af Baaden ved Stroppe af Kobberem. Styreaaren holdes derimod frit i Hænderne, omtrent lodret og kun støttet mod Baadens Ræling. (Se Side 72.)

Tavle XVIII.

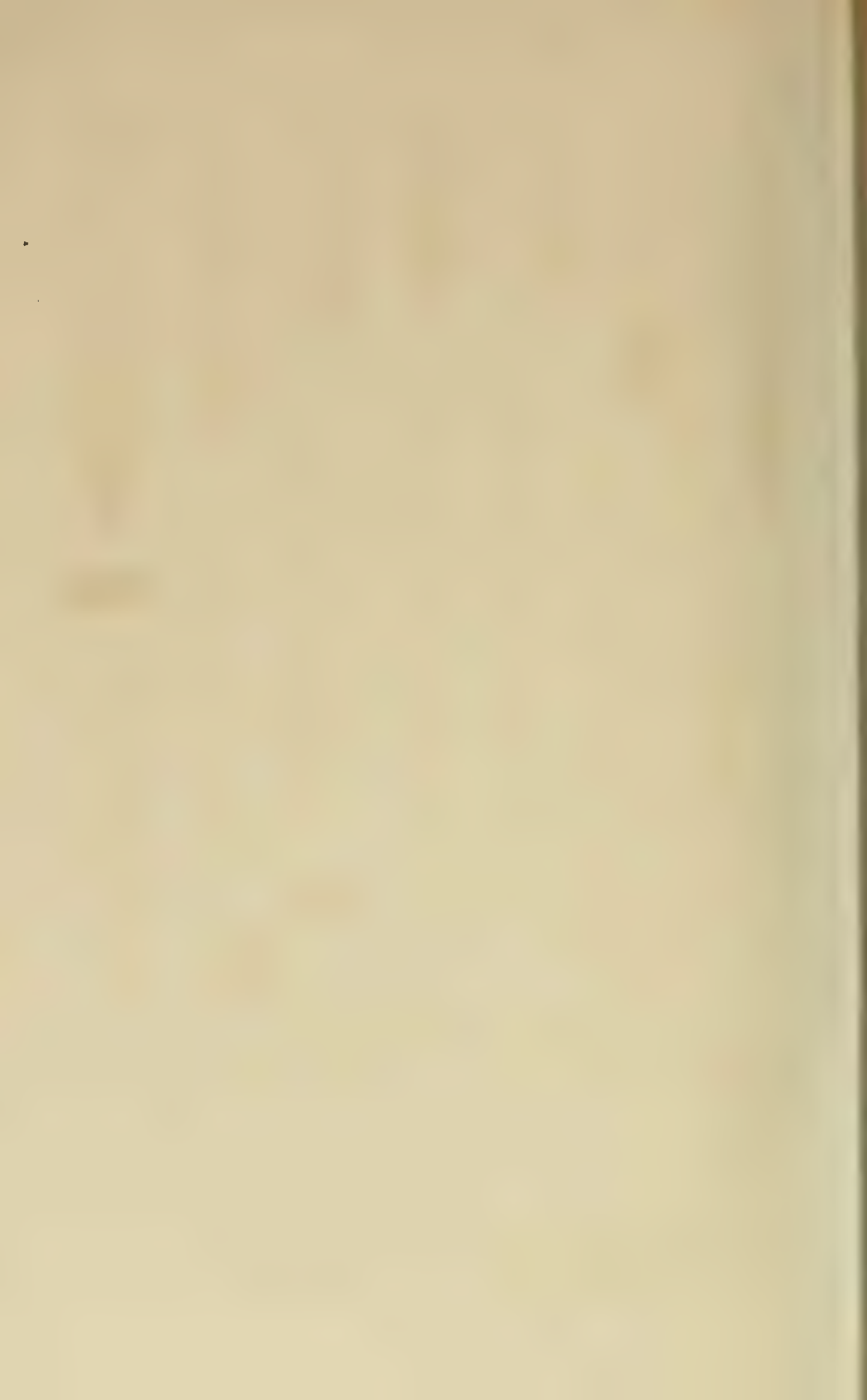
Knive og andet Værktøj.

Alle Knivene i den øverste Række ere af Sten. Fig. *b*, der er dannet af en haard Stenart, er forsynet med ganske smaa Tænder rundt om i Kanten ligesom en Sav. Ornamenterne paa Knivskafterne *a* og *c* forestille Sæler (se Tav. XXIX). Mange Haandtag ere af naturlige Ben.

Knivene i den anden Række ere af Jern, og *d* er bøjet for at kunne bruges til at hule med. Grønlænderne kunne i et Øjeblik ved Hjælp af Tænderne bøje en Kniv, saa at den kan tjene som Huljern, og ligesaa hurtig igjen rette den ud. Fig. *e* og *f* vise, hvorledes der økonomiseres med Jernet ved at nitte en Stump til, naar Kniven er bleven for lille til at bruges.

Fig. *g* og *h* ere Mejsler, henholdsvis af Jern og Sten. Fig. *i* er en Træskinne til at anbringe paa Knæet for ikke at skære sig, naar man har større Snitlearbejder for. En lignende Anvendelse gjøres af Fingertulterne *k* og *l*, som anbringes paa den højre Haands Tommelfinger. *k* ligner en Støvlefod og er syet og broderet paa samme Maade som denne, medens *l* har Form af to sammensatte Støvlefødder. Fig. *m* er et Drillbor. Selve Boret har undertiden Benspids. Buen er ofte dannet af et Svane-Vingebein eller af et Ben af en anden stor Fugl; naar den som her er af Træ, er den i Almindelighed smukt indlagt med Ben. Mundstykket, hvormed Boret styres, er af en naturlig Knokkel eller ogsaa af Træ med indlagt Benbøsning. Fig. *n* og *o* ere Save af ringe Størrelse og bruges kun til dermed at save i Ben eller Tand. Bladet er som oftest af Blik, der er forsynet med meget smaa Tænder. I Træ saves ikke, men deri bores med Drillboret en Række Huller ved Siden af hinanden, hvorefter Træet spaltes ved Hjælp af Kiler.

Tavle XIX.

Redskaber til Syning, m. m.

Figurerne overst paa Tavlen ere til Senetraads Snoning og Fletning, samt til at hænge Senetraad og Syringe paa. De to yderste ere udskaarne af Træ, de andre af Ben. Fig. *a*, der bestaar af en bevægelig Fugl paa Enden af en lang Pind, og Fig. *b*, der er en stor Krog af Benets naturlige Form, ere til at hænge Senetraad paa. Den under sidstnævnte staaende runde Tandfigur i Sælskikkelse er til at flette Senetraad med. Fig. *c* er til at skrabbe Skind med.

Nedenunder sees Synaale og Naale til Betrækning af Kajak. De ere udskaarne af Jern eller Messing og ere hamrede fir-kantede eller flade med den ovenfor afbildede Stenhammer, hvorefter Hullet er dannet med Boret Fig. *d* (se Side 65). Fig. *e* og *f* ere Rynkeben eller Prene. Yderst paa hver Side sees Redekamme, der ere udskaarne af Tand eller Ben. Fig. *g* er en Syring i Form af en afstumpet Kegel, der er udskaaet af Skind af Remmesæler¹⁾; den sædvanlige Form paa Syringe sees paa Figuren tilhøjre for *g*.

De to Fruentimmer-Knive²⁾ længst tilhøjre ere, saaledes som de sædvanlig bruges paa Østkysten, forfærdigede af Jerntøndebaand. I Skaftet paa den øverste af dem er indlagt en kulørt Sten. Den krumme kniv tilvenstre herfor er af europæisk Fabrikat, og Angmag-salikerne have faaet den fra Vestkysten af Landet. Det overflødige Jern paa Oversiden af denne Kniv er bortskaaret for at anvendes til Synaale. Fig. *h* er et Hvæssejern til at slibe Knivene med, og de tre øvrige Figurer ere Fruentimmer-Knive af Sten. Paa den øverste af disse mangler Haandtaget.

¹⁾ Det fra Vestkysten bekjendte Ord *«ugsuk»* kjendes ikke paa Østkysten.

²⁾ Ordet *«ulo»* bruges heller ikke paa Østkysten.

Tavle XX.

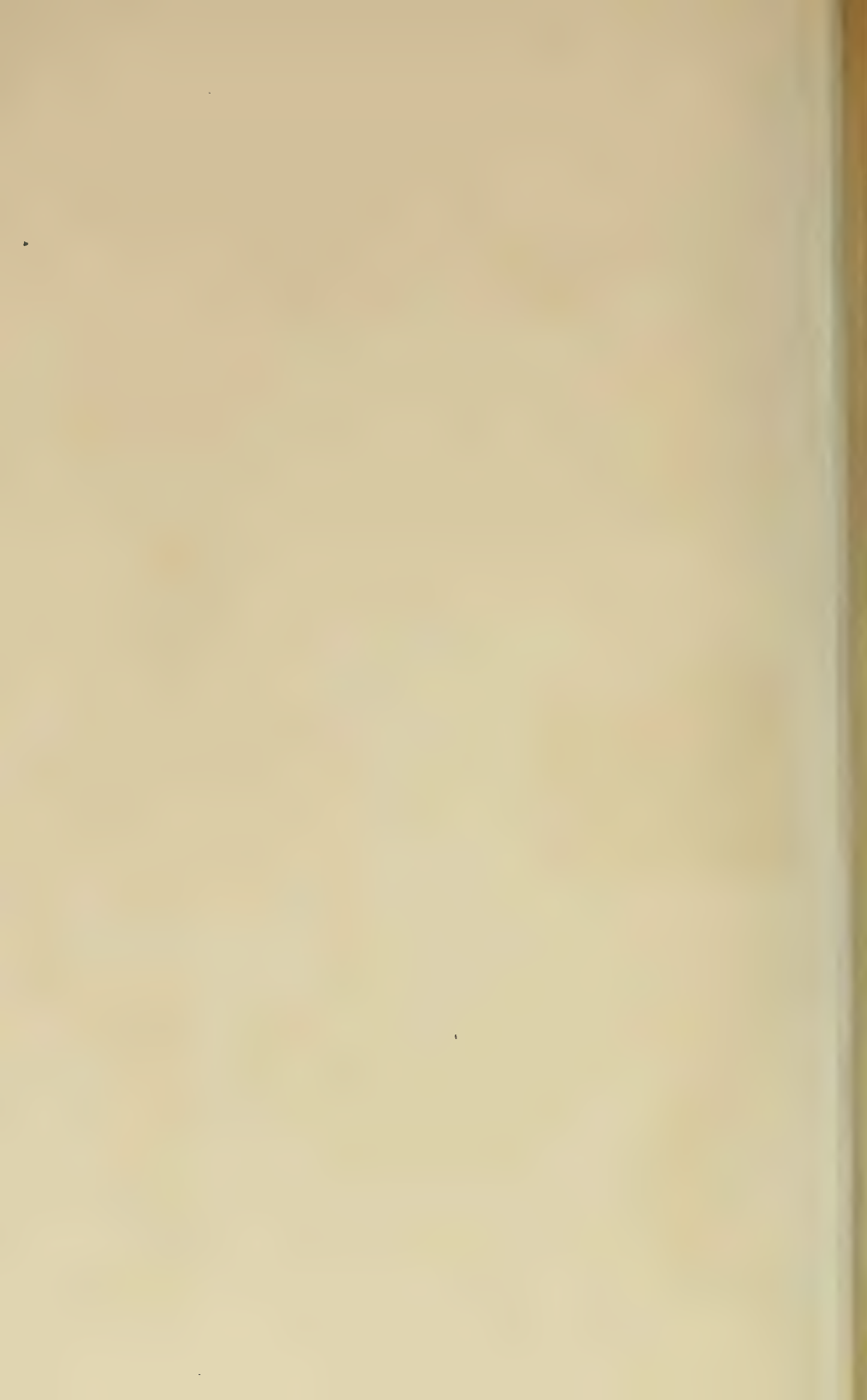
Mandfolkenes Klædedragt.

Huen tilvenstre er syet af et helt Ræveskind med paasiddende Hale. Dens Skygge er af Træ, indgnedet med Sod og paaheftet Ben-Ornamenter. Huen tilhøjre er dannet af Skind af en ufødt Sæl¹⁾, der er udspændt over en Træring. Skyggen er af Skind med broderede Ornamenter. Under Huerne sees paa hver Side et Par Snebriller, udskaarne af Træ. Mellem disse er anbragt en Haargrime, som er prydet med Perler, der bestaa af Ryghvirlerne af Angmag-sæter. Lige under Haargrimen sees en Amulet-Rem (se Tav. VII), i hvilken der paa Ryg og Bryst er indsat smaa Menneskefigurer, udskaarne i Træ (se Side 118). Tilvenstre for denne findes en Kajak-Halvpels med Rygsiden vendende fremefter. Den er syet af Vand-skind²⁾, og Selerne, der ere udskaarne af Sæltænder, tages over Skuldrene og spændes foran. I den nedre Rand af Halvpelsen, er der en Løbegang, hvori der er en Kobberem, med hvilken Pelsen spændes fast omkring Ringen i Mandehullet paa Kajaken. Tilhøjre sees en Overtrækspels af hvidt, afhaaret Skind. Den benyttes i Kajak sammen med Kajak-Halvpelsen, og naaer kun netop saa langt, at den underste Rand skjules af denne. Yder-Støvlerne ere af Vand-skind; Inder-Støvlerne have Haarene indefter, og Støvlesaalerne ere af Remmesælskind. Mellem Støvlerne er et Par Mandfolke-*natit* (se Tav. VII) og under disse en Bjørneskinds-Overtræksstøvlé, der benyttes ved Isfangst (se Side 77).

¹⁾ Det fra Vestkysten bekjendte Ord «*igdlaoak*» kjendes ikke paa Østkysten.

²⁾ Ved «Vandskind» forstaas et afhaaret Skind, paa hvilket Haarrodshuden er bleven siddende paa.

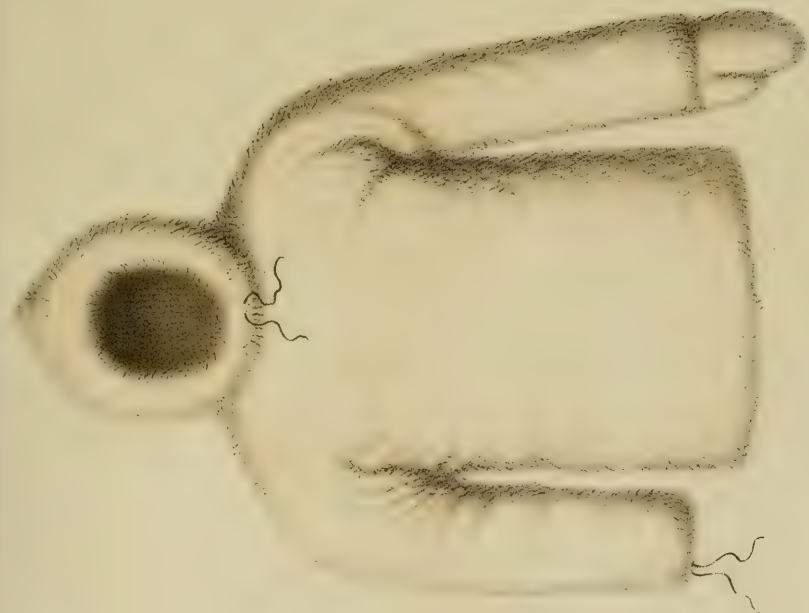
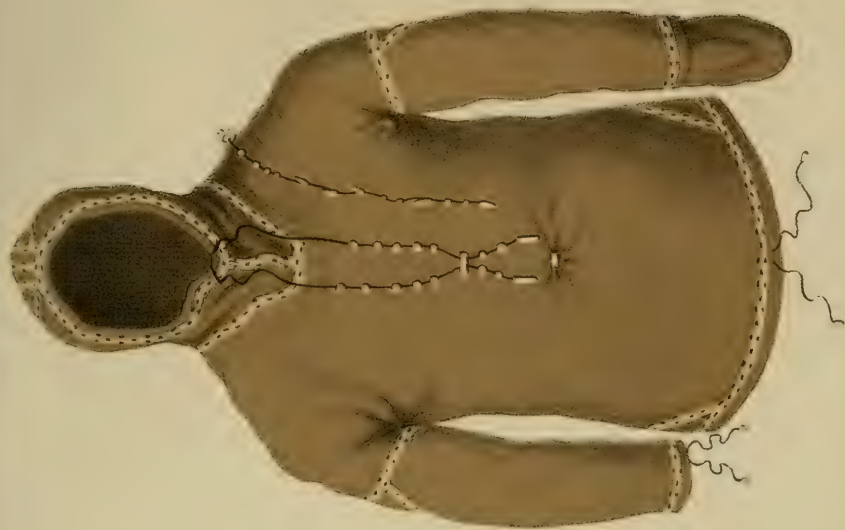

Tavle XXI.

En Bjørneskinds-Pels og en Vandskinds-Kajakpels.

Begge ere til at sammenbinde omkring Ansigt og Haandled, og den sidstnævnte ligesom Halvpelsen til at spænde fornedden udenom Ringen i Kajakens Mandehul. Selen, der gaar gennem den paa Skulderen siddende Ring, er fastgjort bag paa Pelsen. Naar Manden sidder i Kajaken, spændes Selen gennem Ringen paa Maven af Pelsen, hvorved den nederste Del af denne holdes fri for Rynker, i hvilke der ellers vilde samle sig Vand. Bag paa Hætten sidder der to perlebetrukne Snore, som ved at sammenspændes, holde Hættens Rand sluttet omkring Ansigtet.

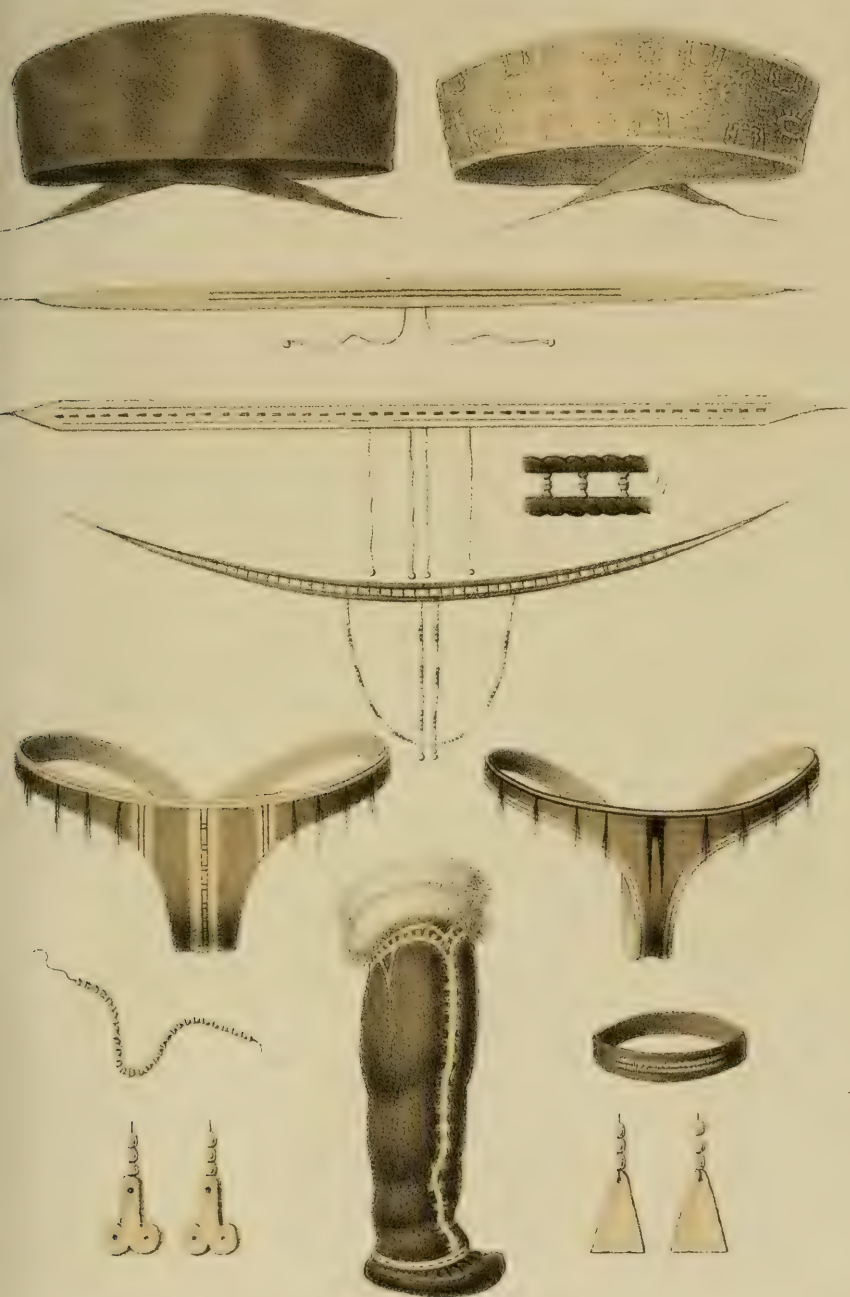

Tavle XXII.

Fruentimmer-Klædningsstykker og -Pynt.

Øverst sees to Hovedtørklæder, hvoraf det tilvenstre er dannet af Haarrodshuden af et Remmesælsskind. Derunder er anbragt to Sælsskinds-Haarbaand til Ombinding af Haartoppen, og derunder igjen et Halsbaand. Perlerne bestaa af Ryghvirvlerne af Angmagsæter, der dels ere ufarvede, dels farvede med Blod. Et Stykke af Halsbaandet er afbildet i fuld Maalestok.

Længere nede paa Tavlen er der to Par Fruentimmer-*natit*, en Støvle, i hvilken saavel Yder- som Inder-Støvlen er kantet med Bjørneskind, et Armbaand med Perler ligesom de omtalte og to Par Ørenløkker, ndskaarne af Tand.

Tavle XXIII.

Huset ved *Tasiusarsik kangigdlek*.

Beskrivelse af Huset findes Side 66.

	Fod.
Husets indre Længde ved Bagmuren	28
— — — — — Formuren	25
— — Brede	14 ¹ / ₂
— største Højde	6 ¹ / ₂
Husgangens Længde	25
Brixens Brede	6
— Højde	1 ¹ / ₂

Brixens Inddeling.

	Person- Antal.
1. <i>Igsiavik</i> med Kone	2
2. <i>Kutuluk</i> med Kone, Søn, Datter og Plejedatter	5
3. <i>Utuak</i> med to Koner og syv Børn	10
4. <i>Pitiga</i> med Kone og Barn	3
5. <i>Adlagdlak</i> med Kone, Barn og Plejebarn	4
6. <i>Narsingertek</i> med Kone og sex Børn	8
7. <i>Nakitilik</i> (Enke)	1
8. <i>Sanimuinak</i> med Kone, to Børn og en Plejedatter	5

Ialt . . . 38¹)

Kutuluk og *Nakitilik* ere Søskende.

Igsiavik's Kone er *Kutuluk*'s Datter.

Narsingertek og *Sanimuinak* ere *Nakitilik*'s Sønner.

Pitiga er *Adlagdlak*'s Søn.

Der er altsaa tre gamle Familiefædre i Huset, nemlig: *Kutuluk*, *Adlagdlak* og *Utuak*.

Kutuluk er Husherre.

Beboerne af dette Hus bo om Sommeren i fem Telte, tilhørende: *Kutuluk*, *Utuak*, *Adlagdlak*, *Narsingertek* og *Sanimuinak*. *Nakitilik* boer hos sin ældste Søn, *Narsingertek*.

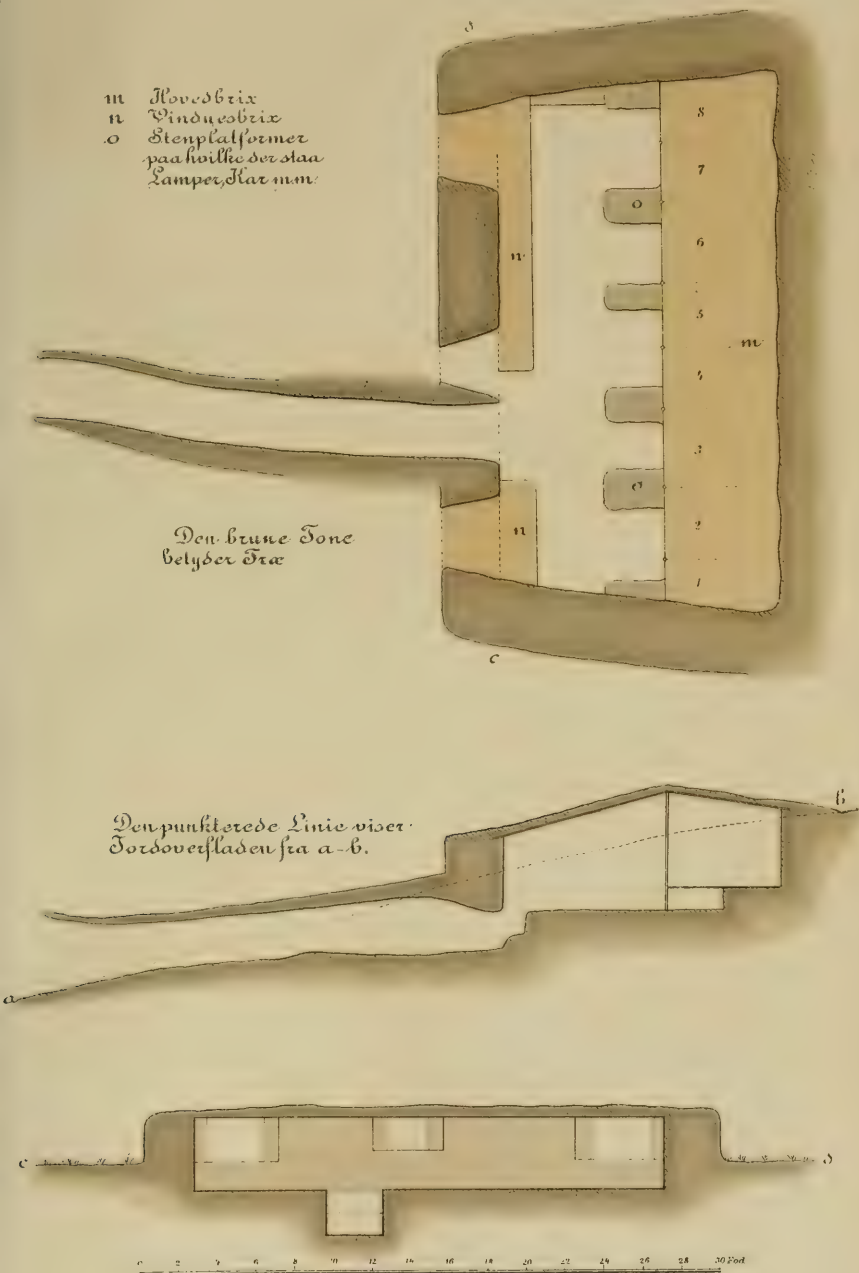
Teltejerne have ogsaa Konebaad, undtagen *Utuak* (hvis Baad ifjor maatte efterlades paa et Sted, hvor den blev stjaalet af en anden) og *Narsingertek*.

¹) Heri iberegnet 3 Børn, der ere fødte i Vinterens Løb efterat Mandtalslisten var optaget.

- m Hovedbrix
n Vinduesbrix
o Stenpladser
paa hvilke der staa
Lamper, Klar mm.

Den brune Tone
betyder Træ

Den punkterede Linie viser
Jordoverfladen fra a-b.

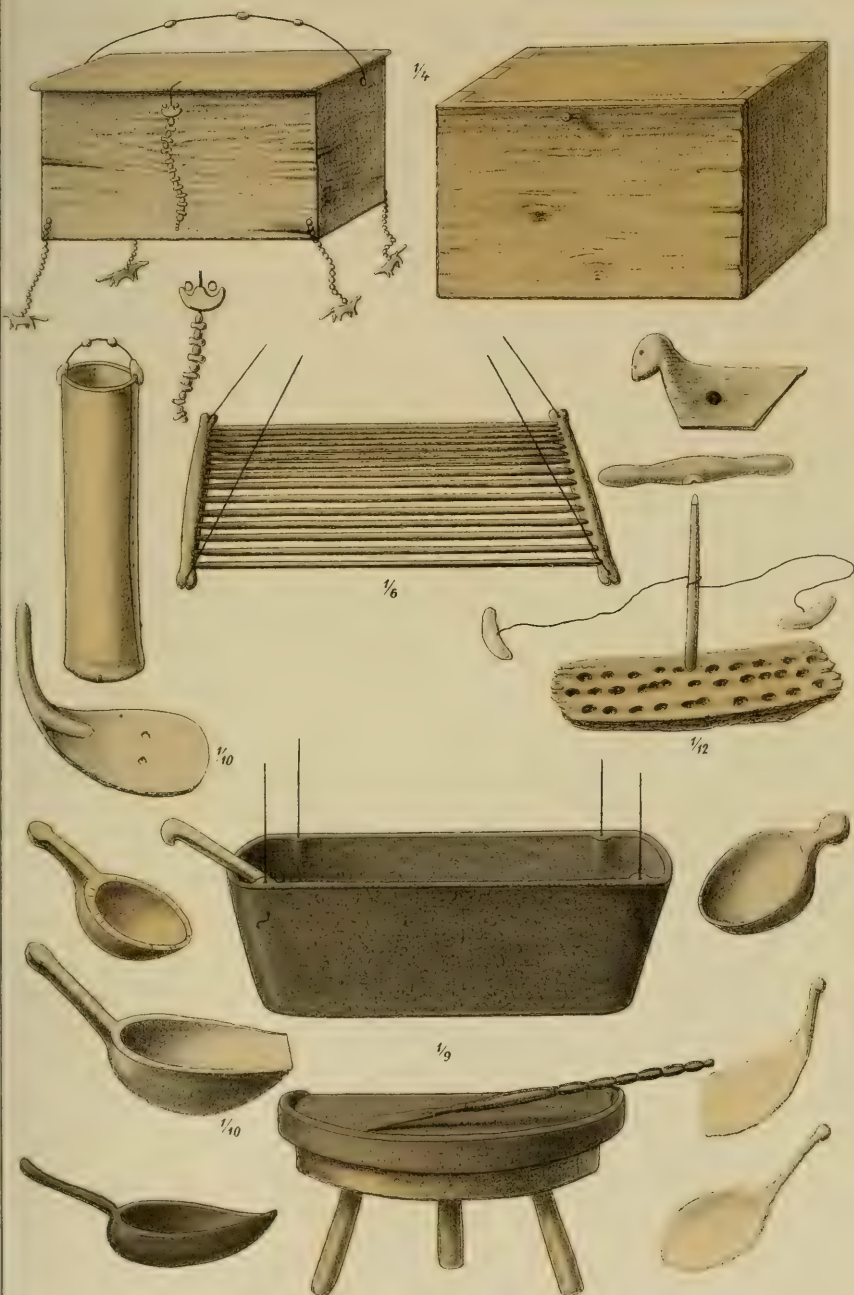
Tavle XXIV.

Husinventar.

Øverst sees to smaa Kasser, af hvilke den tilvenstre har Laaget fastgjort med Hængsler af Kobberem, og Laasen bestaar af et Spænde, der griber om to Tandstifter, som er angivet nedenunder i større Maalestok. Kassen er forsynet med Pynt af udskaarne Ræve, der hænge i Snore betrukne med Perler af Tand. Paa Kassen tilhøjre er Laaget nedsænket i Kassen, og Laasen bestaar af en Stift, der gaar gennem Kassen ind i Laaget.

Midt paa Tavlen er afbildet en «Tørrehæk» til at tørre Støvler eller andre Klædningsstykker paa, og som anbringes oppe under Taget over Lampen. Under den sees en Gryde, udskaaen af Vægsten. Den anbringes i Kobberemme, hængende under en stor Tørrehæk, saaledes at den kan forskydes ind over Lampen eller fri af denne. Nederst sees en Lampe af Vægsten, der staar paa en Træstol (se S. 68). Ved Hjælp af Lampepinden holdes Vægen, der er af Mos, brændende i en passende Højde uden at ose. Lampen tjener saavel til Belysning og Opvarmning som til Kogning. Da Ildsted i det Fri ikke bruges, koges al Mad over Lampen, saavel naar Folkene bo i Telt som i Hus.

Omkring Gryden og Lampen er afbildet Slove og Skeer. Øverst tilvenstre en Fiskeske, nederst tilhøjre to Skeer, der ere dannede af Skulderblade af Bjørne. Tilhøjre for Tørrehækken er anbragt et Fyrtoøj, hvis Anvendelse omtales Side 70, og over dette et Stykke «Fyrtræ», udskaaet som en Fugl. Tilvenstre sees et Bæger, der er dannet af et Stykke af et Bambusrør og er indlagt foroven med en Benrand.

Tavle XXV.

Husinventar.

Nederst paa Tavlen staa tilhøjre en Urinballe og tilvenstre en Vandballe (se S. 68). Over den sidste sees en mindre Vandballe, i hvilken en Stave er dannet til et Sugerør, der er forsynet med et Mundstykke af Ben (*a*). Tilhøjre for denne sees to Vandøser, den ene af Horn, den anden af Bambusrør, og derover et Drikkerør af Træ med Mundspids af Ben. Over dette sees et stort Spækkar, der, ligesom Karret tilhøjre for Vandoserne, er dannet af en tyndtskrabet, bøjet Spaan, der er pløket eller syet sammen samt pløket fast udenpaa et Bundstykke, som er tykt i Kanten (se S. 69). Paa hver Side af det store Spækkar er afbildet Kjødfade, udskaarne af et Stykke Træ, og i hvis Rande foroven der er indlagt Benstykker, for at forhindre dem i at flosse op. Øverst sees forskellige smaa Skaale; Fig. *d* er forfærdiget af Hvalbard, og Æsken oven over er dannet af en Narhvalkjæbe og forsynet med Træbund og Laag. Tilvenstre derfor sees en Bærerem, der bestaar af to Bjørnetænder, der ere forbundne ved et Stykke Kobberem og benyttes til at erstatte det Stykke, som Armene mangle i at kunne spænde omkring større Baller og andre Gjenstande, ved hvilke deres naturlige Længde ikke strækker til.

Tavle XXVI.

Tromme, Snushorn, Knive af Hajtænder m. m.

Overst sees en Tromme og tilhøre derfor Trommestokken. Den første af disse bestaar af en Træring, overspændt med Maveskindet af en Bjørn eller stor Sæl. Trommen holdes i et Haandtag, som er fastbundet paa Træringen, og den slaaes med Trommestokken paa den underste Rand af Ringen. Nedenfor sees et Trommehaandtag i fuld Maalestok. Tilvenstre er afbildet tre Snushorn, hvoraf det ene er forfærdiget af et Laarben af et Rensdyr, det andet af et Bjørneben og det tredje af en Bjørnetand. Tilhøre for Trommestokken sees en «Konebaadsrenser» (*b*), der bestaar af et Stykke af en Bjørnekjæbe med deri siddende Tand, og paa hvis anden Ende der er paasat en Bjørneklo. Med dette Redskab renses den betrukne Konebaad nede langs Kjølen og Bundribberne. Længere nede sees to Knive af Hajtænder (*c*), der benyttes til Haarskæring (se S. 62). Derunder staar to Stykker Ben (*d*), hvori der er Huller og som anvendes til at glatte og smidiggjøre Kobberemme med. Det tilhøre er forarbejdet af Benet i en Sæls Penis.

Nederst er afbildet en saakaldet Angekokbjørn paa Ruller, kjendelig ved dens tykke Hals og magre Krop; tilvenstre en Træklods med en Mængde Ansigter af *Inersuak*'er. Saavel denne som Bjørnen er udskaaren som Legetøj.

Tavle XXVII.

Legetøj.

Øverst paa Tavlen sees Dyrefigurer, udskaarne i Træ eller Ben, nemlig to Bjørne, fire Sæler (Netside, Sortside, Remmesæl og Klapmyds), en Hvidfisk, en Narhval og en Hvalros, samt forskellige Fugle. Nedenunder er fremstillet en Bjørnejagt, der ligeledes er udskaaren i Træ, og en Række menneskelige Figurer, der dels ere nøgne, dels paaklædte med virkelige Skindklæder. I Almindelighed udskæres Figurer uden Ansigt og Arme, og med korte Ben. De menneskelige Figurer i Bjørnejagten ere de eneste, paa hvilke Armene ere udskaarne.

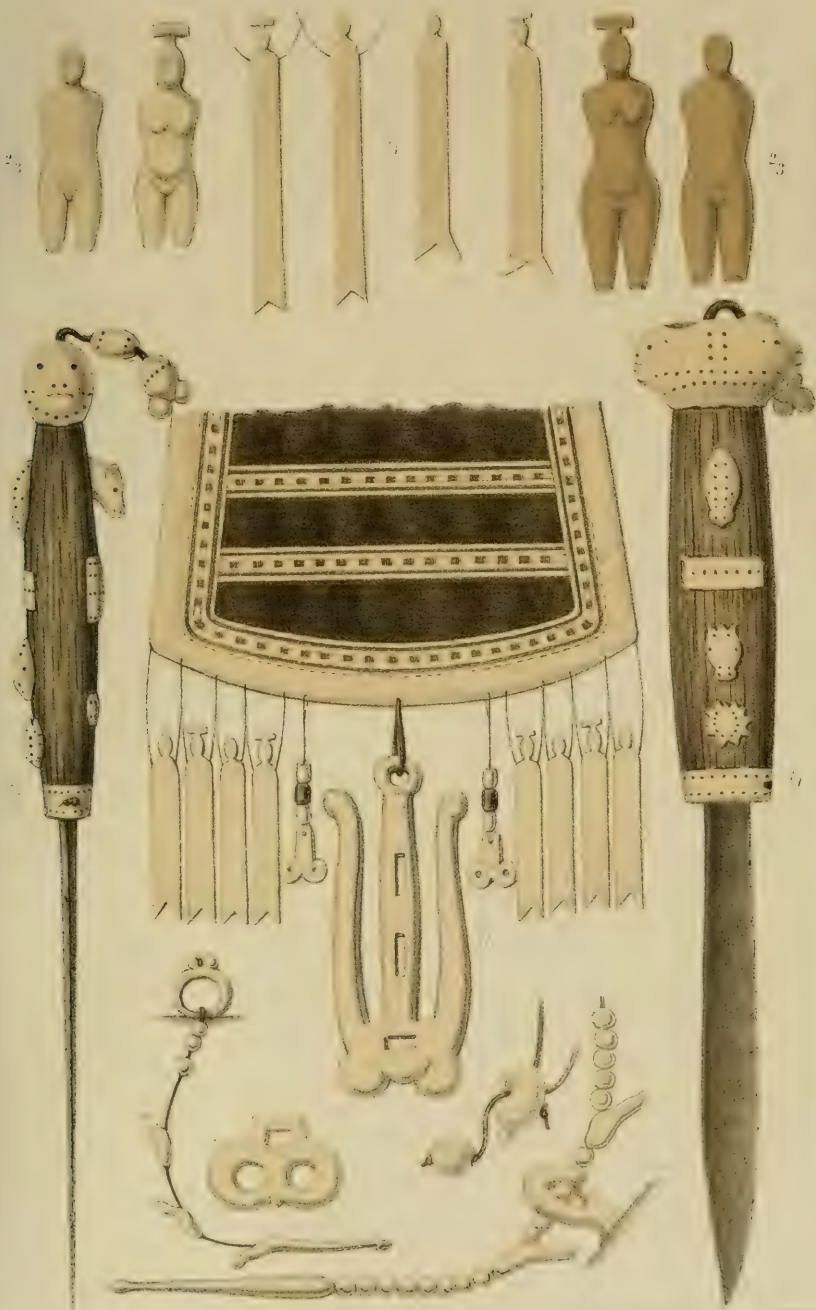
Nederst paa Tavlen er fremstillet: en Mølle til at løbe op med mod Vinden; to bevægelige Fugle; en Vingesnurre; en Snurre; en Bilboquet (dannet af et udhulet Ben), og et Tankespil med to Perler, der kunne overføres fra den ene til den anden Side af en Snor, der med en Løkke gaar gennem et Hul paa Midten af en Træpind, i hvis Ender den er fastgjort.

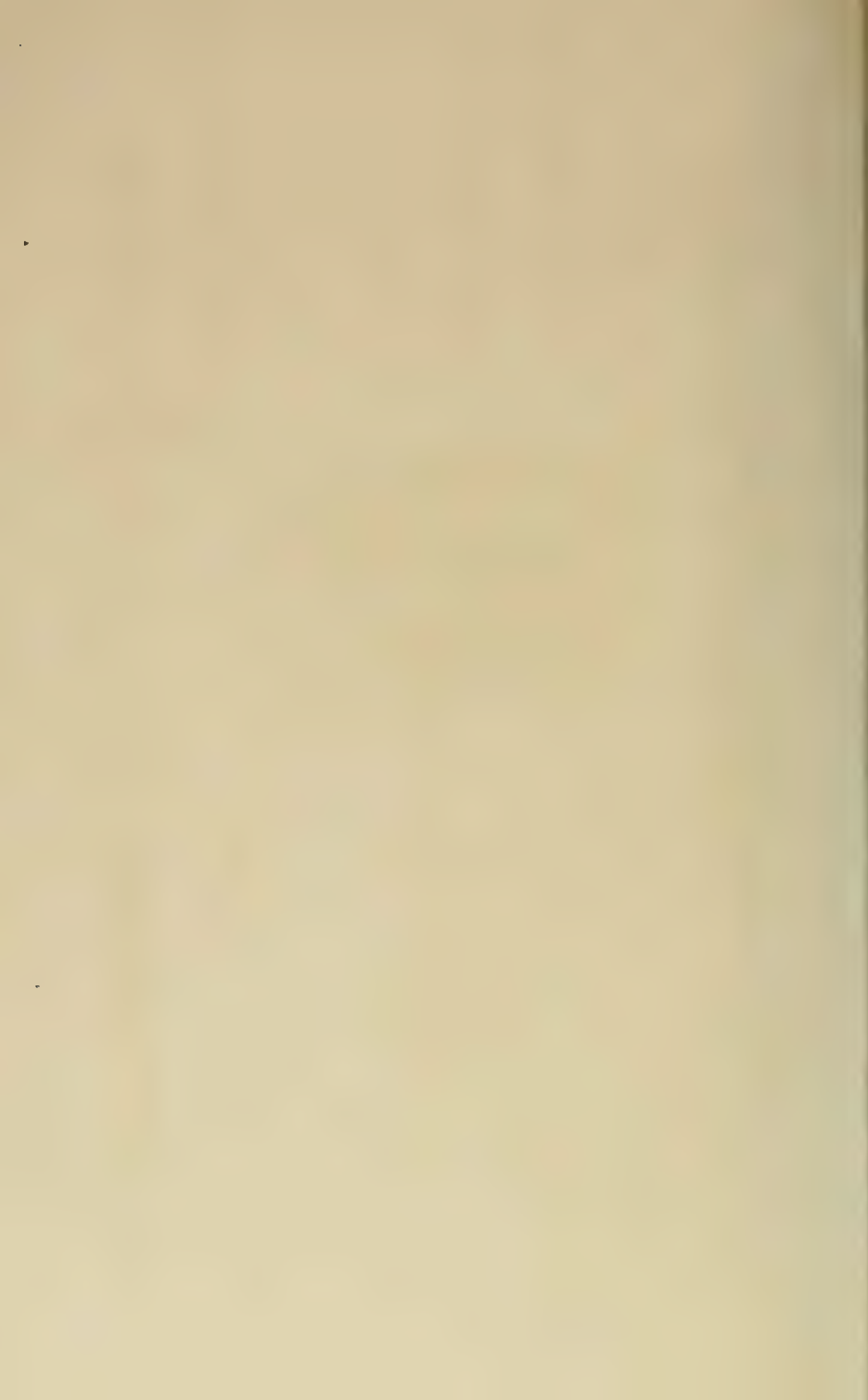

Tavle XXVIII.

Konventionelle Menneskefigurer m. m.

Overst paa Tavlen sees, hvorledes de udskaarne Figurer af Mand og Kvinde gaa over til konventionelle Former af disse, som anvendes til Pynt hængende paa Undersiden af et Synaaleskind paa Midten af Tavlen (se ogsaa Figuren tilvenstre paa Tav. XXXX). Paa begge Sider af Syskindet er afbildet en Kniv, hvis Skaft er prydet med Tandfigurer, blandt hvilke især Bjørnehovedet er fortrinligt udskaaret. Nederst paa Tavlen er anbragt adskillige Spænder, der anvendes paa Klædedragten.

Tavle XXIX.

Tydning af udskaarne Figurer.

Figurerne ere sammenstillede for at vise, hvorledes en realistisk Gjengivelse af Sælkroppe lidt efter lidt taber sig i konventionelle Former, og hvorledes den konventionelle Afledning af Sælens Bagkrop gjenfindes paa Redskaber af alle Slags.

Fig. *a* er en udskaaen Legetøjsfigur svarende til dem, der ere afbildede paa Tavle XXVII. Paa de to følgende Figurer, der ere udskaarne af Tand, har Gjengivelsen allerede tabt noget i Nøjagtighed, og de næste Figurer, der alle have en bestemt Anvendelse, fjerne sig mere og mere fra den naturlige Gjengivelse. Fig. *b* anvendes til Snoning af Senetraad. De paafølgende fem Figurer (ikke Fig. *c*) anvendes paa Kajakremme. I Fig. *c* (et Rynkeben) har Hovedet af Sælen aldeles tabt sig i Spidsen. Fig. *d* fremstiller Spændet paa den Rem, der forhindrer Harpunlinen, naar den ikke bruges, fra at falde af Kajakstolen (tilvenstre paa Tav. XIV) og viser en Afledning af en hel Sæl. Den nederste Halvdel af samme gjenfindes endnu i de to omkring Fig. *d* grupperede Knapper paa Randen af samme Stol. Paa de øvrige af Tavlens Figurer vil Sælhunde-Bagdele ligeledes gjenfindes, og rimeligvis er den Tre- og Tvedeling, der saa ofte forekommer paa Angmagsalikernes Redskaber, at betragte som sidste Led i den Række, der, begyndende med naturlige Gjengivelser af Sæler, taber sig i stereotype Former.

Fig. *e* er en Øreløk; Fig. *f* en Knap, hvortil Haandtaget paa en Spækbakke er fastgjort; Fig. *g* og *h* Endedupperne af Harpunskafter; Fig. *k* Model af en Vandøse, udskaaen i Ben; Fig. *m* en Harpun-Vinge. Se endvidere Fig. *a* og *c* paa Tav. XVIII; Kammen tilvenstre paa Tav. XIX; Torrehækken paa Tav. XXIV; Senetraadsholderen, Duppen paa Enden af Knivstrøppen og Spændet med de to Huller paa Tav. XXVIII, samt de to Stryngholdere paa Figuren tilhøjre paa Tav. XXX.

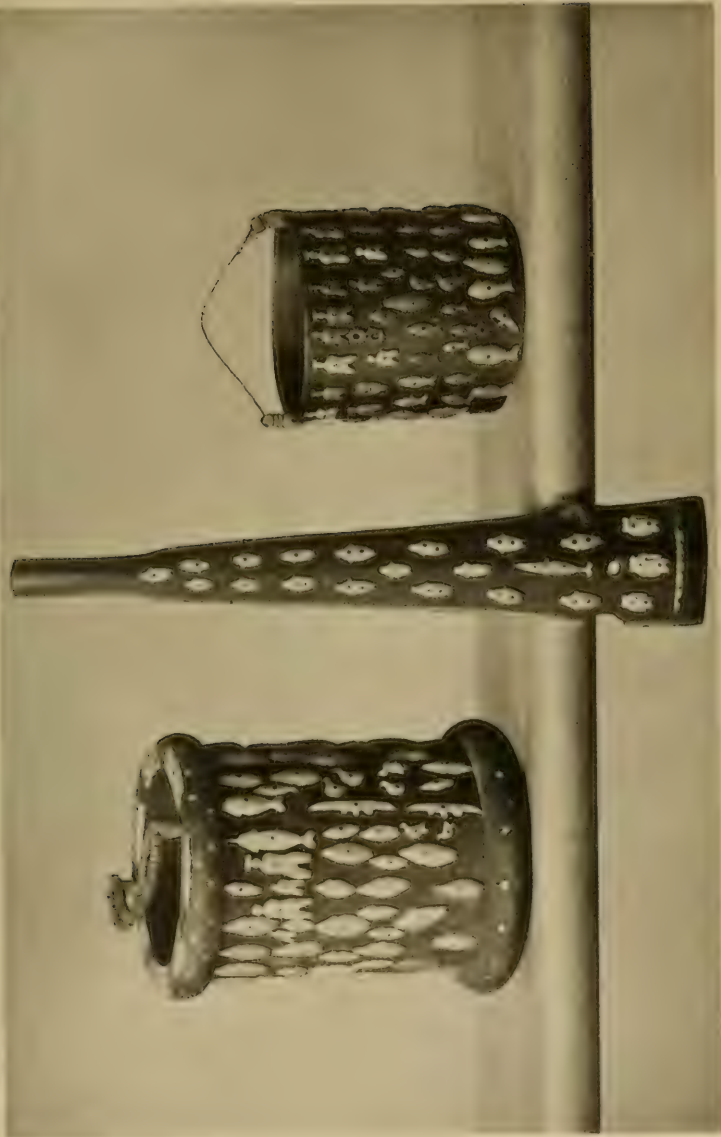

Tavle XXX.

Relief-Figurer paa to Bægre og en Model af et Kastetræ.

Bægeret tilvenstre bestaar af en udhulet Træstamme, hvorpaa man foroven har pløket en Træring og forneden en Ring og Bund i et Stykke. Paa Oversiden af den øverste Ring er paasømmet smaa Stykker Ben, og paa Siderne af Ringene Bennagler. Perlerne paa Hanken ere forfærdigede af Ræveben. Ornamenterne bestaa af ud-skaarne Tandfigurer, som ere paahæftede med Bennagler og fremstille i Hovedsagen Sæler, dog sees ogsaa Mand, Kone og Børn, Kajaker, en Narhval, en Hvidfisk, Fugle m. m.

Det andet Bæger er forfærdiget af en tyndtskrabet Spaan, der er højet sammen og pløket udenpaa en tyk Træbund. Ornamenterne omtales paa den næste Tavle.

Phototypi: Paht & Graa. Kbhvn.

Tavle XXXI.

Det lille Bæger paa Tav. XXX udfoldet. Naturlig Størrelse.

Ornamenterne bestaa i øverste Række af Fruentimmer, i næste Række fortrinsvis af Mænd, og nedenunder overvejende af Hvidfisk, blandet med Sæler, Bjørne, Narhvaler og en enkelt Fugl. Tillige sees fire Figurer, hvis nederste Del fremviser den konventionelle Bagkrop af Sælen (Tav. XXIX).

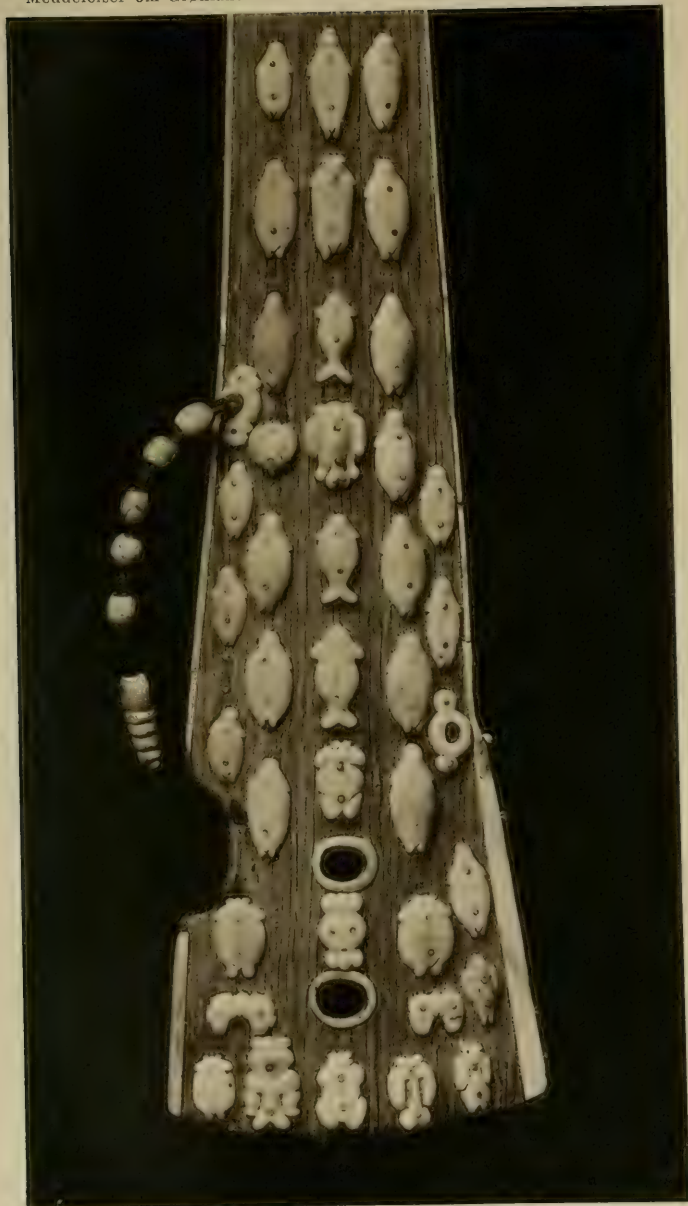

Tavle XXXII.

Relief-Figurer paa det nederste Stykke af Kastetræt til den
venstre Harpun paa Tavle XIV.

De fleste Ornamenter forestille forskellige Slags Sæler, dog findes der ogsaa Hvidfisk og flere mystiske Figurer. Flere af disse, saavel i nederste Række som højere oppe paa Tavlen, har man sagt os, skulle forestille *Tornarsuk* (se S. 115, 122 og 150), og de to lave Figurer i næstnederste Række er en Gjengivelse af *Aperketek*, der efter Beskrivelsen er forsynet med Klosaxe. Paa Randen af Kastetræt er hæftet Benskiner.

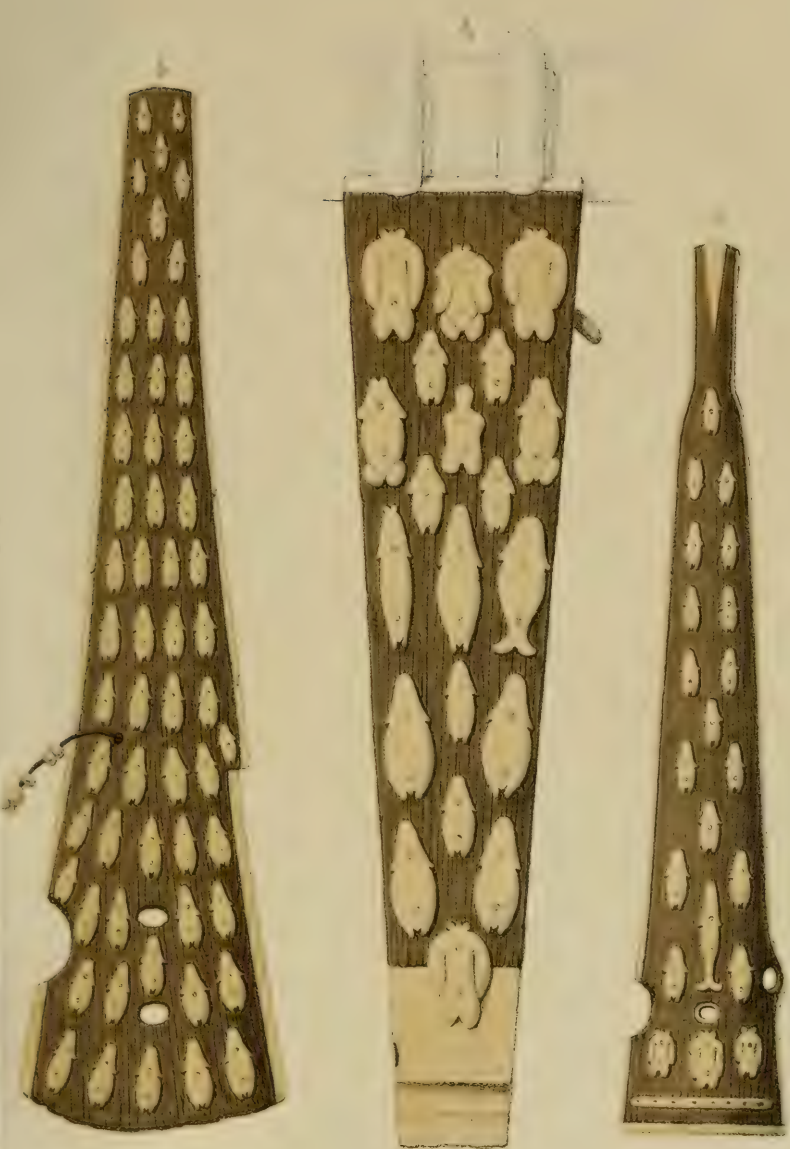

Tavle XXXIII.

Relief-Figurer paa to Kastetræer og en Kajakstol.

Tilvenstre sees et Kastetræ til en Barneharpun, udelukkende prydet med Sæler, og tilhoire en Model af et Kastetræ. I Midten sees et Stykke af Kajakstolen paa Tavle XIV. De tre Ornamente, der paa dette Stykke staa i overste Række, skulle, tilligemed det underste og de tre nederste paa Kastetræet tilhøre, forestille *Tornarsuk*. Medens Hovedet og de lange Arme er i Overensstemmelse med *Sanimuinak*'s Tegning (S. 150), er den bageste Del af Kroppen, der beskrives at ligne en Sæls, og ogsaa er tegnet saaledes af *Sanimuinak*. fremstillet som det tredelte og tvedelte Ornament, som forestiller Sælens Bagkrop (Tav. XXIX). Det samme tvedelte Ornament sees paa de to Figurer, der staa hver paa sin Side af en mandlig Skikkelse.

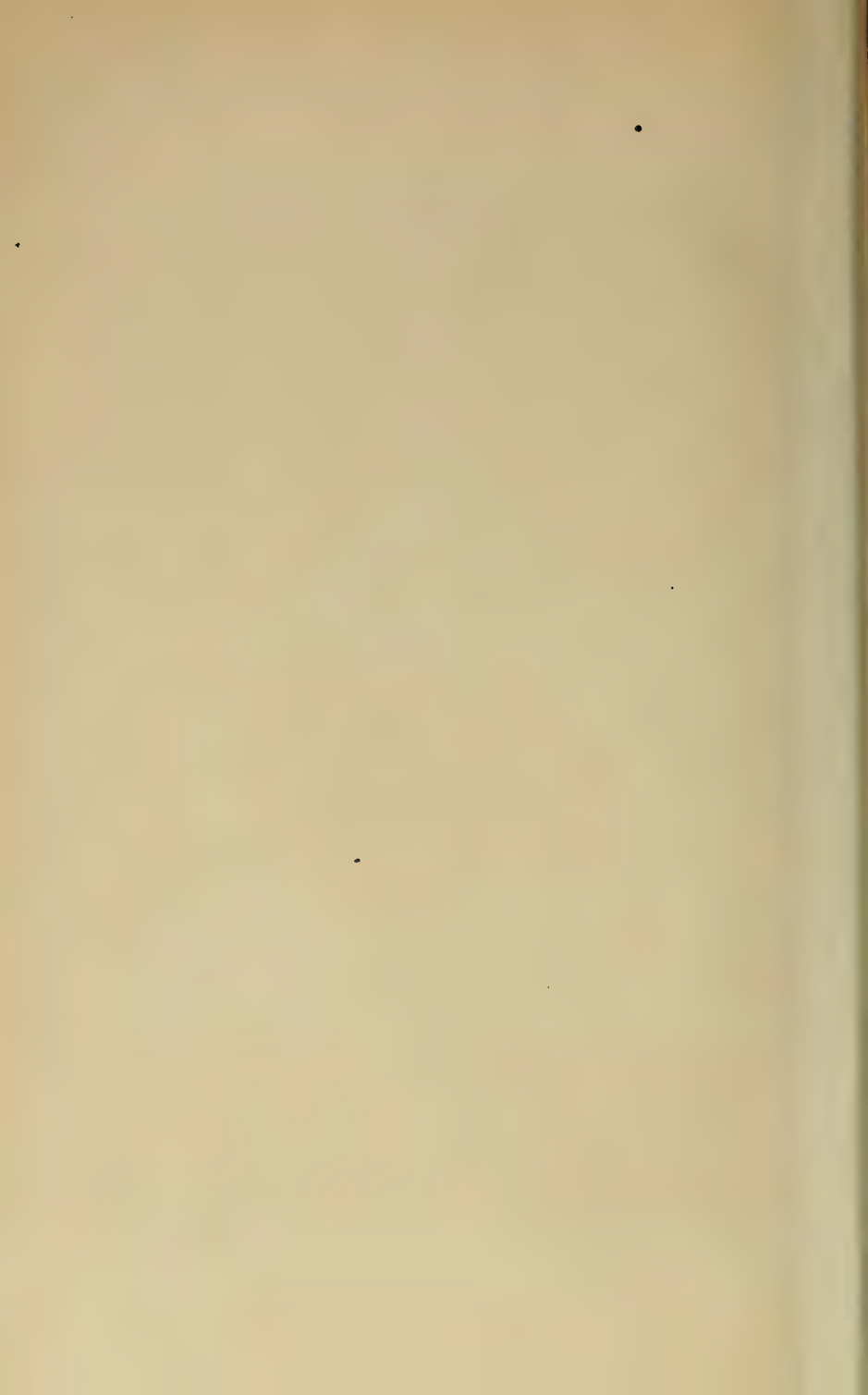

Tavle XXXIV.

En Skygge og en Øjenskjærm.

Begge ere udskaarne af Træ med paahæftede Ben-Ornamenter. Skyggen er indgnedet med Sod, saa at den har en smuk, sort Farve. De paahæftede Ornamenter ere udførte særligt omhyggeligt. Øjenskjærmen er udskaaet af eet Træstykke og er farvet med en rød-agtig Lersten. Perlerne paa Hovedbaandet ere af Sæltænder.

Tavle XXXV.

Tydning af ovale Relief-Ornamenter.

De paa denne Tavle sammenstillede Figurer, nemlig to Modeller af Vandkar og tre Øjenskjærme, vise, at de hyppigt forekommende ovale Ornamenter ere opstaaede af Sælformen.

Ved at sammenholde Ornamenterne paa de to Vandkar, seer man, at det, der paa Fig. 1 fremstiller to Sæler over hinanden, fremstilles paa Fig. 2 som to sammenhængende Ovaler. Ikke sammenhængende Ovaler seer man oven paa Øjenskjærmen Fig. 4 og mellem de andre Ornamenter paa Fig. 3. Ligesom der paa Vandkar Fig. 2 sammensættes to Ovaler, saaledes sammensættes paa Øjenskjærmen Fig. 4 tre, og paa andre Ornamenter flere Ovaler. Disse Ornamenter maa derfor antages at hidrøre fra Sælformen (se endvidere den paafølgende Tavle). Hvor gjennemgaaende dette ovale Ornament er, kan sees paa Fig. 5, hvor Rummene mellem de paahæftede Benstykker danne Ovaler, uden at dette dog maaske er tilsigtet.

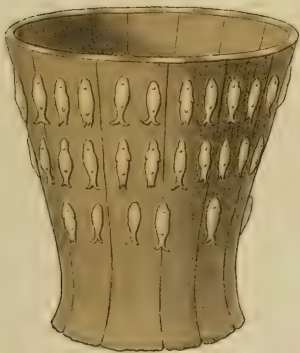
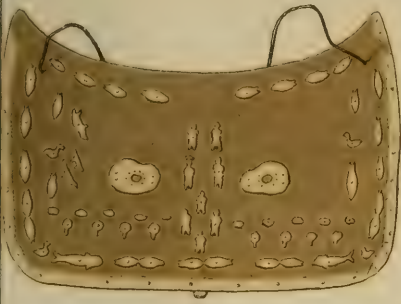

Tavle XXXVI.

Ornamenter paa Skygger, Øjenskjærme og et Kar.

Ligesom Sæler danne en Rand om Skyggen Fig. 1, saaledes dannes et Ornament af sammenhængende Ovaler rundt om Randen paa Skyggen Fig. 2. Paa Fig. 1 sees Menneskefigurer, Sæler, Fugle, Ræve, Hvaler samt mindre Ornamenter, hvis Betydning er ubekjendt. Paa mange Steder støde to og to Sæler sammen med Snuderne, hvorved der dannes et Ornament ligesom de to Ovaler paa Vandkar Fig. 2, Tav. XXXV, og som de to Ovaler af ulige Størrelse paa Øjenskjærm Fig. 3.

Paa det lille Kar Fig. 4 er hæftet Figurer af Sæler og Hvaler, udskaarne af Tand. Ovenpaa Øjenskjærm Fig. 5 er anbragt et Ornament bestaaende af to runde Øjne ligesom paa Fig. 1 og 2. Saa-danne ere meget almindelige og sees ogsaa paa den ene Hueskygge paa Tavle XX og paa en Kaskjetskygge paa Tavle XXXIX (se S. 153).

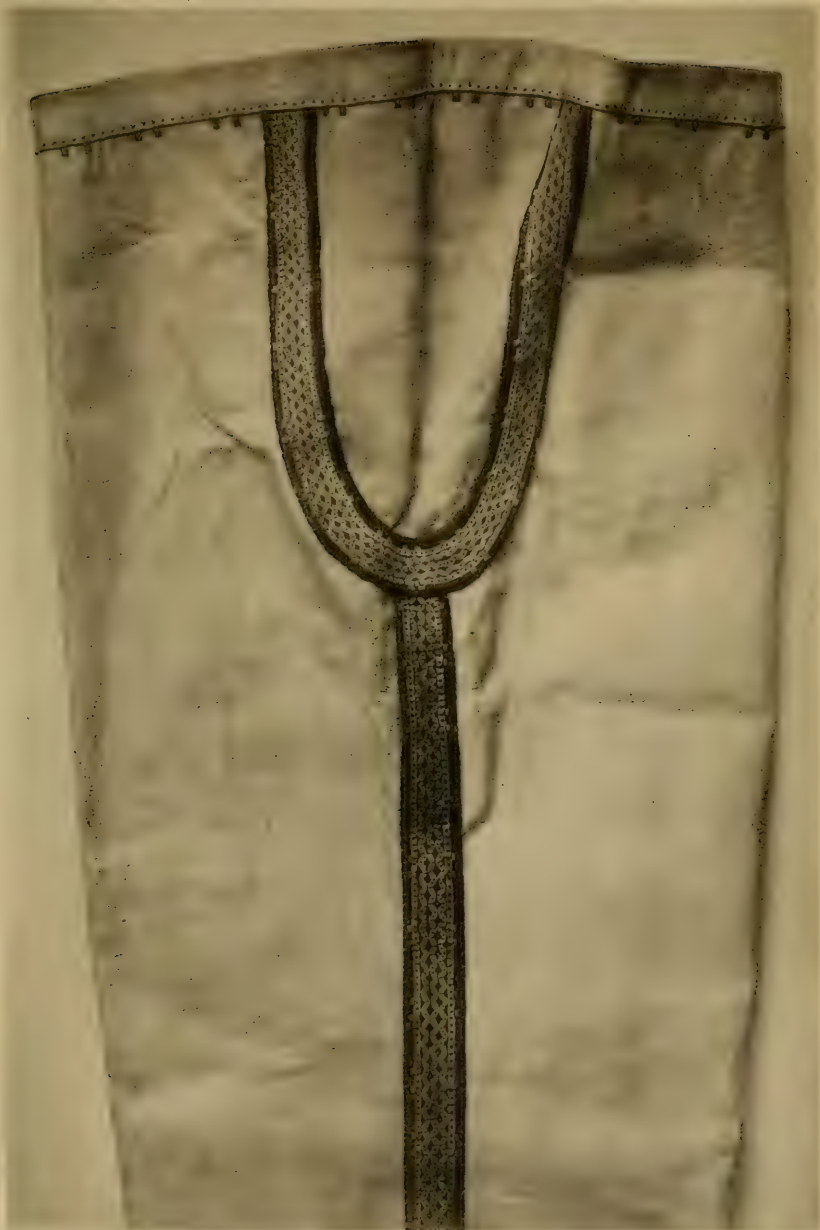

Tavle XXXVII.

Broderi paa en Fruentimmer-Støvle.

Støvlen, der er syet af *Kagsisat* ved *Sermilik*, har Form efter dem, der bruges sydligere paa Østkysten. Broderiet bestaar af smalt udskaarne, hvide Striber af Skind, som med Senetraad er paasyet mørkt Skind. Man seer, med hvilken særdeles Nøjagtighed Broderiet af rellinede og bølgeformede Skindstrimler er udført. Broderi paa andre Støvler sees paa Tavlerne XX og XXII.

Tavle XXXVIII.

Broderi paa en Pose, et Synaaleskind og et Stykke Tarmskind.

De menneskelige Figurer optræde parvis, Mand og Kone, og ere forsynede med Arme, hvilket ikke er Tilfældet med de i Træ, Ben eller Tand udskaarne Figurer. I den nederste Række af Mennesker paa Synaaleskindet er hvert Par adskilt ved Kajaker, der staa paa Højkant, og Rækken begrænses ved den ene Ende af en Bjørn og ved den anden af en Narhval. Den nederste Del af Synaaleskindet bestaar af Konebaade og Kajaker, der tildels have antaget en konventionel Skikkelse. Paa de sidstnævnte sees foruden Manden tillige Blæren og Kajakstolen, ligesom paa de i Ben udskaarne Kajaker paa Figuren tilvenstre paa Tavle XXX. De fleste øvrige Ornamentter bestaar af bølgeformede Linier. Nederst paa Tavlen sees et Brudstykke af et Tarmskind, der er udpyntet med paasyede, mørke Skindstykker, som forestille menneskelige Figurer og en Konebaad.

Tavle XXXIX.

Broderier paa to Huer, en Kaskjet, to Synaaleskind og tre Poser.

De almindeligste Ornamente bestaa af:

- 1) retlinede Figurer, paa hvilke lange Skindstriber fastholde kort afskaarne Striber, der ligge paatværs, som paa Huen tilhøjre og Hovedranden af Kaskjetten;
- 2) concentriske Cirkler; saadanne sees paa den midterste og venstre Pose samt paa Huen tilvenstre, hvor Cirklerne fastholde kort afskaarne, paatværs liggende Skindstriber;
- 3) bølgeformede Ornamente, der sees paa Poserne tilvenstre og i Midten samt paa Synaaleskindet tilhøjre.

Medens alle de øvrige Broderier bestaa af smalle Skindstriber, der ere paasyede Skind af en anden Farve, bestaar Broderiet paa den lille Pose tilhøjre af mørk Senetraad, der er syet med Korssting paa det hvide Skind. Denne Slags Broderi anvendes kun sjældent og især paa den sydligere Del af Østkysten.

Tavle XXXX.

En Pose og to Synaaleskind.

Paa Posen findes de forskellige ved foregaaende Tavle omtalte Mønstre. Ved Synaaleskindet tilhøjre hænger to Syringholdere og en Senetraadsholder med en bevægelig, udskaaen Fugl. Begge Syringholderne have konventionelle Ornamente af Sælens Bagkrop, og paa den ene sidder en Syring, medens der ved den anden hænger en Kam. Ved Synaaleskindet tilvenstre hænger forneden de ved Forklaringen til Tavle XXVIII omtalte Figurer af Mænd og Kvinder, et Par Ørenløkker og en Krog til at hænge Senetraad paa. Oppe paa selve Skindet sees en Pren (Rynkeben) af Narhvaltand og en Redekam af Ben.

Phototypi: Pacht & Crone. Kbhvn.

Tavle XXXXI.

Trækaart, udskaarne af *Kunit* fra *Umivik*.

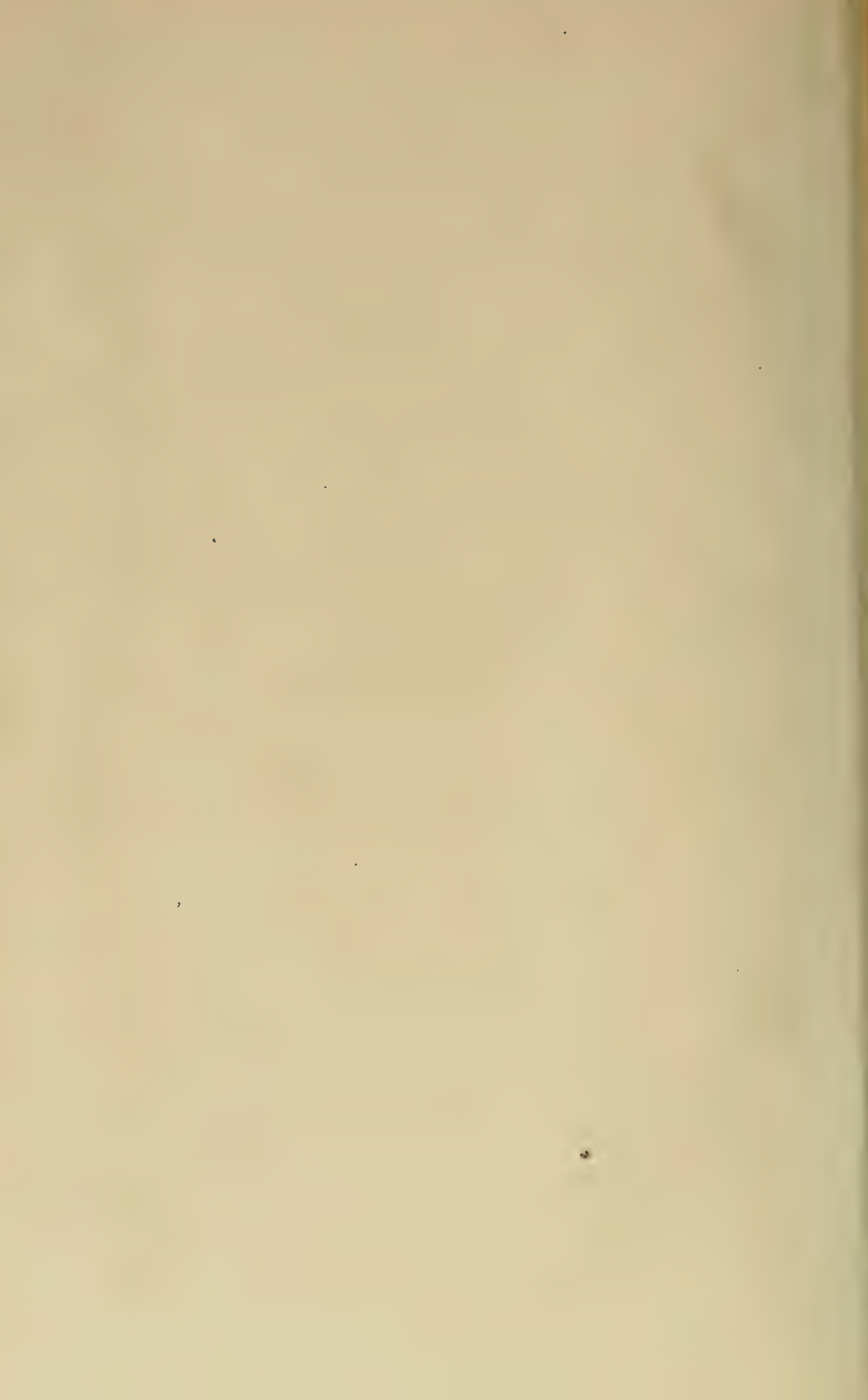
Fig. 1 og 2 fremstille Strækningen mellem *Kangerdluarsikajik* (tæt Øst for *Sermiligak*) og *Sieralik* (lidt Nord for *Kangerdlugsuatsiak*). Fig. 2 forestiller Fastlandskysten og er fortløbende fra den ene Side af Klodsen til den anden, medens de udenfor liggende Øer gjengives ved Træstokken Fig. 1, paa hvilken Forbindelsesstykkerne mellem de forskjellige Øer maa tænkes udeladte. Stokken maa, efterhaanden som man forklarer Kaartet, forskydes, for at anbringe Øerne paa deres rette Plads i Forhold til Fastlandet.

Kunit har forklaret mig Kaartet. Øernes Navne paa Fig. 1 ere: *a* — *Sardlermiut*, paa hvis Vestside der findes en gammel Boplads; *b* — *Nepinerkit* (af *napavok*), der har Form som en Pyramide; *c* — *Ananak*¹⁾, der har en gammel Boplads paa SV.-Pynten; *d* — *Aputitch*; *e* — *Itivdleruak*; *f* — *Kujutilik*; *g* — *Sikivitik*. Til Fig. 2 er opgivet mig følgende Navne, begyndende Nord fra ligesom paa Øerne: *h* — *Itivdlek*, hvor der er Rester af et Hus; *i* — *Sierak*, en mindre Fjord, hvori der findes Lax; *k* — *Sarkarmiut*, hvor der er Rester af et Hus; *l* — *Kangerdlugsuatsiak*, en Fjord, hvis Længde er saa stor, at en Kajak netop paa en Dag kan ro fra Munden ind til Fjordens Inderste og tilbage igjen; *m* — *Erserisek*, en lille Fjord; *n* — *Nutugkat*, en lille Fjord med Bræ i Bunden; *o* — *Merkeriak*, Overbærersted for Kajak fra *Nutugkat* til *Erserisek* langs med Randen af Bræen, naar Storisen spærrer ved Næssel mellem de to Fjorde; *p* — *Ikerusakitek*, en Bugt, i hvilken Landisen gaar lige ud til Havet; *q* — *Kangerajikajik*, et Forbjerg; *r* — *Kavdlunak*, en Bugt, hvor ud i der kommer en Bræ; *s* — *Apusinek*, en lang Strækning, hvor Landisen gaar ud til Havet; *t* — *Tatorisik*; *u* — *Iliartalik*, en Fjord med en mindre Bræ; *v* — *Nuerniakat*; *x* — *Kugpat*; *y* — *Igdluarsik*; *z* — *Sangmilek*, en lille Fjord med Bræ; *a* — *Nutugkat*; *o* — *Amagat*; *a* — *Kangerdluarsikajik*, en mindre Fjord; *β* — *Kernertuarsik*.

Fig. 3 forestiller Halvoen mellem Fjordene *Sermiligak* og *Kangerdluarsikajik*.

¹⁾ Andre kalde Næsset ligeoverfor paa Fastlandet for *Ananak*, og Øen for *Kajartalik*.

Tavle XXXXII.

Kaart over den beboede Egn ved *Angmagsalik*.

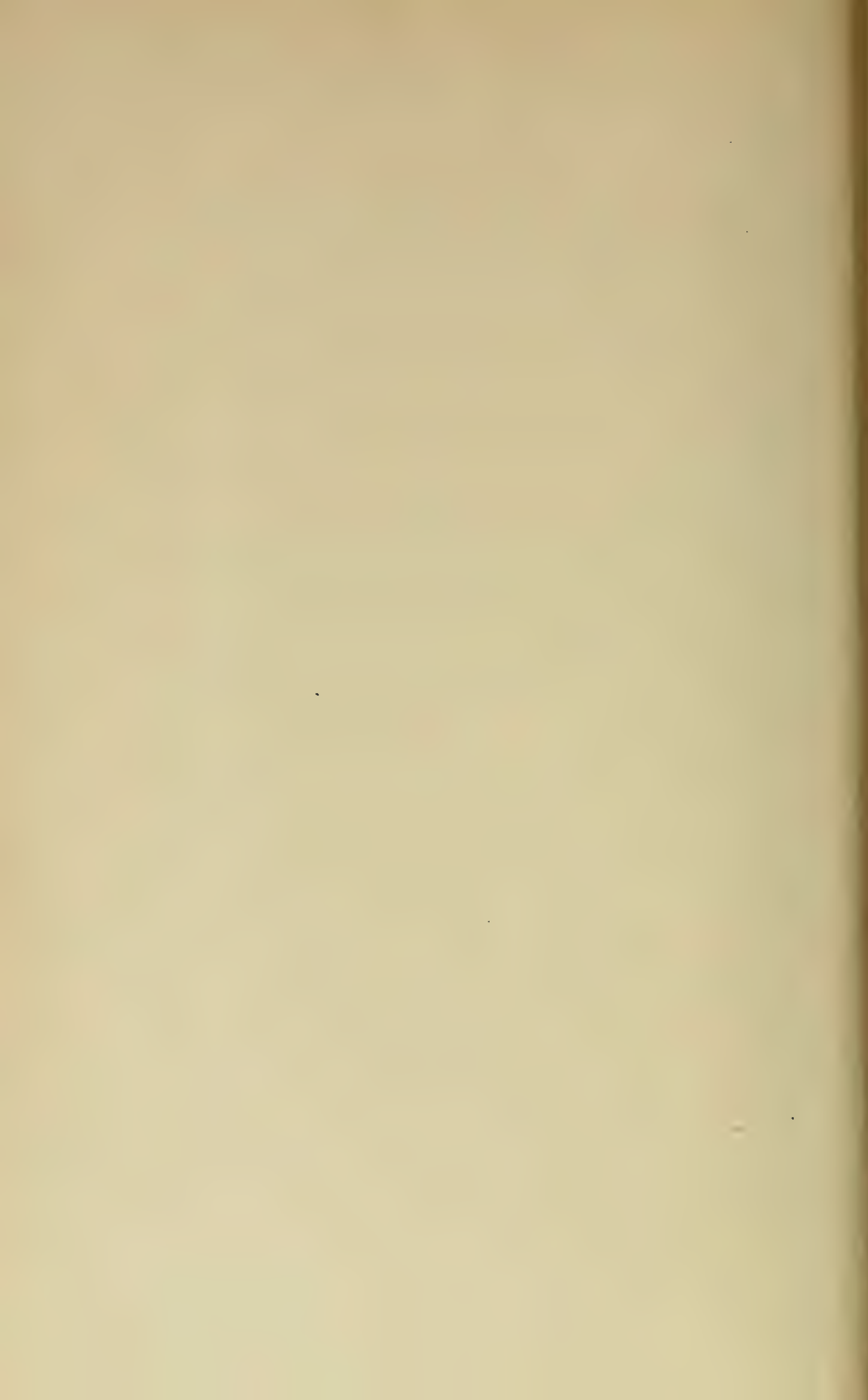
I Vinteren 1884—85 vare følgende Steder beboede:

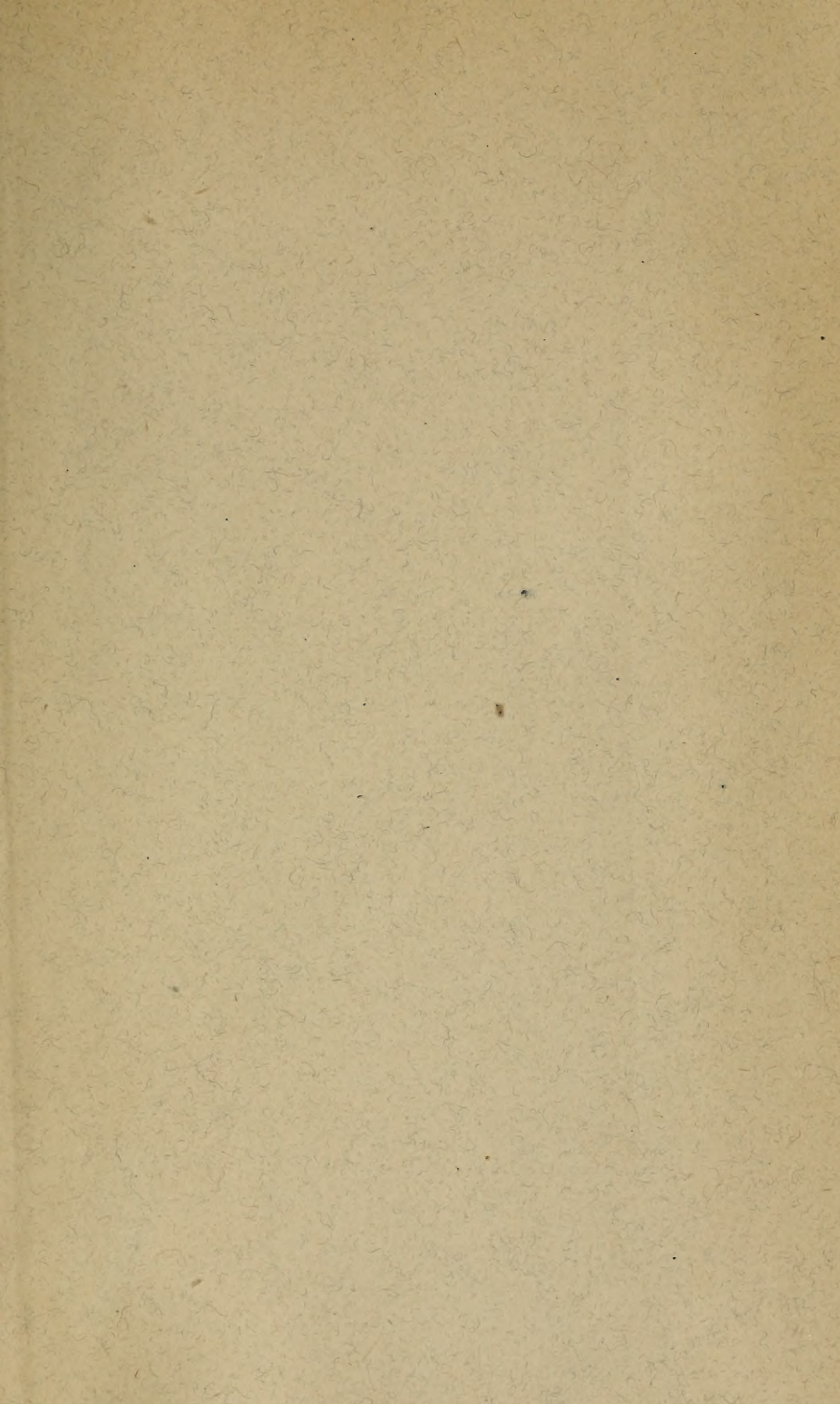
	Personer.
Ved <i>Sermilik</i> -Fjorden:	
<i>Sivingarnarsik</i>	31
<i>Ikatek</i>	58
<i>Sivinganek</i>	31
<i>Akerninak</i>	12
Ved <i>Angmagsalik</i> -Fjorden:	
<i>Tasiusarsik kangigdlek</i> ¹⁾	35
<i>Kangarsik</i>	34
<i>Norsit</i>	25
<i>Umivik</i>	19
<i>Ingmikertok</i>	37
<i>Kumarmiut</i>	28
<i>Norajik</i>	47
Ved <i>Sermiligak</i> -Fjorden:	
<i>Nunakitit</i>	14
	Ialt . . . 371

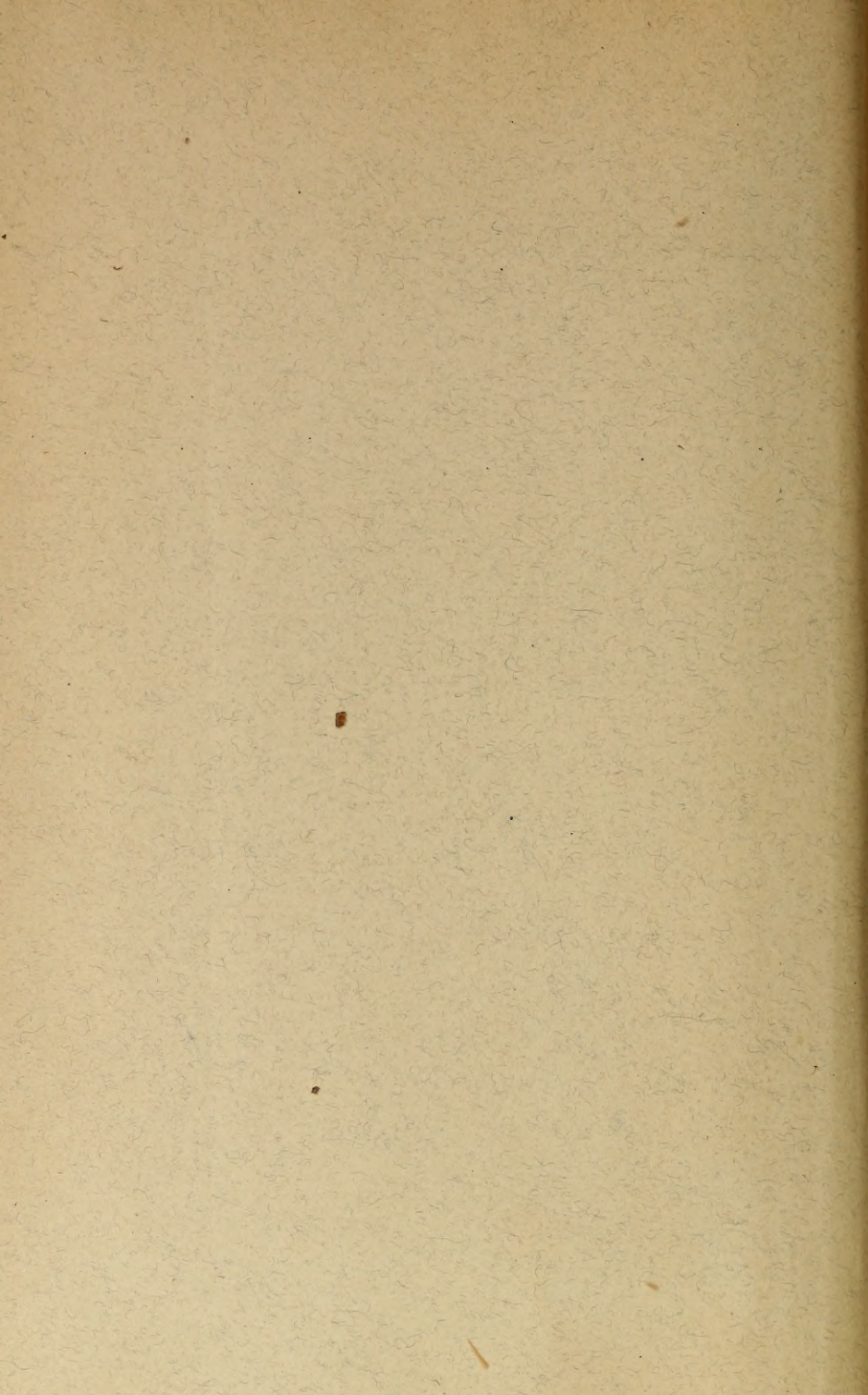
Paa hver Boplads findes kun eet beboet Hus. Person-Antallet er optaget i Efteraaret 1884.

¹⁾ Paa Kartet er anført Navnet paa vort Overvintringssted: *Tasiusarsik kitdlek*, medens der ved den af Grønlænderne beboede Plads kun staar: *Kangigdlek*, der betyder »det indre» i Modsætning til *kitdlek* o: »det ydre» nemlig »beboede Sted ved Bugten *Tasiusarsik*».

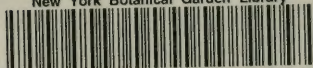
1888.

New York Botanical Garden Library

3 5185 00288 9606

